

DRAGO GIZDIĆ

DALMACIJA 1942

*Prilozi historiji
Narodnooslobodilačke borbe*

IZDAVAČKO ODJELJENJE
GLAVNOG ODBORA SAVEZA BORACA HRVATSKE
ZAGREB 1959

JANUAR

četvrtak, 1. januara

Dalmacija dočekala 1942. godinu s velikim izgledima za uspješan razvoj Narodnooslobodilačke borbe

U novu, 1942. godinu Dalmacija ulazi s pojačanom narodnooslobodilačkom borbom i neprekidnim porastom Narodnooslobodilačkog pokreta. U proteklom vremenu okupacije prebrođene su glavne početničke teškoće, koje su se pojavile u organiziranju oružane borbe, a među njima i poraz prvih partizanskih odreda. Utjecaj Partije kao predvodnika NOB zahvaća sve jače i zagorski dio Dalmacije. Ugled Partije u cijeloj pokrajini danas je jači nego ikada. Broj partizana iz dana u dan sve je veći, a njihove akcije isve češće i značajnije. Širokim slojevima naroda sve je jasnija politika bivših vodstava građanskih stranaka. Narod sve više 'spoznaje, da ustaško-četnička rabota vodi bratoubilačkoj borbi do potpunog istrebljenja, a za račun okupatora. U zagorskom pojasu Dalmacije od Drniša do Metkovića znatno je opao ustaški utjecaj iz prvih mjeseci nakon kapitulacije Jugoslavije. Četnici su jedino u nekim srpskim selima oko Knina uspjeli da zavaraju dio naroda. Politika »čekanja« HSS s Mačelkom na čelu sve je prozirnija u očima širokih masa. Ni na »anektiranom« području Dalmacije Talijani nisu našli nikakve podrške. Primorski pojas i otoci čvrsta su uporišta Partije, i tu okupator i t. zv. NDH ne mogu da nađu ni toliko izroda, da ibi pomoću njih skrparili kakve-takve organe vlasti.

U prošloj, 1941. godini stvoreni su svi uvjeti, da se NOB u Dalmaciji nove, 1942. godine rasplamsa svom žestinom, da

se i ta naša pokrajina stavi ravnopravno uz bok onih krajeva zemlje, u kojima je oružana borba za oslobođenje poprimila općenarodni karakter.

*

Dva druga likvidirala su danas pred Roguljićevoim gostionicom u Kučinama M. N. liiz Kučina. On je u augustu prošle godine uhvaćen nakon razbijanja Splitskog odreda i u zatvoru se loše držao —• druge teretio, da bi spasio svoju glavu.¹

Grupa partizana Kaštelanskog odreda (čete) u Kaštelanskom polju početkom januara 1942.

Narod je dobro prtilmiiio (tu akciju, jer zna, da kukavicama nema mjesta među partizanima, da se ne smiju zbog svoje glave isllaitii dnugi rodoljubi u smrt.

¹ U prvim mjesecima NOB stav Partije prema kojekakvim slabićima bio je mnogo stroži nego kasnije, kad su se partizanske jedinice snažno razvijale. Za neke griješke, za koje se u početku strijeljalo, kasnije se nije primjenjivala ta najstroža kazna.

Priča se da je sinoć koid igrališta raspuštenog »Hajduka« u Splitu izbio sukob između redovne talijanske vojske i crnih košulja bataljona »M«. Kažu da vojska ne će da ide na ruski front. Vojnici govore, néka tamo idu crnokošuljaši, koji u svemu imaju privilegije — bolju hranu, pa 25 lira, a vojnici imaju samo pet lira, i it. d.

Petak, 2. januara

Učvršćena veza s partizanima u Svilaji

Prekjučer je grupa kaštelanskih partizana napala talijansku vajnu patrolu na željezničkoj pruzi kroz Kaštelansko polje. Jedan iz patrole bacio je pri bježanju pušku, koju su naši uzeli. Prilikom napada Talijani su ise razbjegli, a zatim se vratili u vojničke barake, koje se nalaze nedaleko od mjesta napada.

Dušan Tadin i Josip Babin, koji su prije tri dana otišli iz Kaštelanske čete u Svilaju, danas su se vratili. Oni su pošli u Svilaju, da bi uhvatili i učvrstili vezu s tamošnjom četom i dogovorili se o prebacivanju Kaštelanske čete iz Kaštelanskog polja u tu planinu. Nezavisno od njih tamo je otišao i drugi Ivan Žižić-Sansir sa dva druga iz Solinske čete (odreda) radi prebacivanja solinskih partizana u šumu. Drugovi su s partizanima Svilaje uspostavili veze, koje ćemo odsada neprestano održavati.¹

*

U Okupiranoj Dalmaciji nema kalendara na srpskohrvatskoan jeziku. Drugarice i drugovi, koje sam zamolio, da mi kupe kalendar na našem jeziku, nigdje ga nisu mogli naći. Za ovu godinu, po naređenju okupatora, štampani su kalendari samo na talijanskom jeziku. Ne će ih mnogo prodati.

Nedjelja, 4. januara

Usred talijanske blokade

Danas u devet sati trebalo je da budem u Splitu na sastanku Pokrajinskog komiteta. U ranu zoru-izvukao sam se iz rova sa skojevcem B. Gizdićem. On mi je od kuće imao do-

¹ Zbog zadataka na terenu ni Kaštelani ni Solinjani nisu se tada prebacili u Svilaju. Kaštelani su to uradili koncem februara, a Solinjani tek polovicom aprila 1942. Solinjani su tada otišli direktno u Dinaru.

nijeti civilno odijelo, da bih njime zamijenio partizansko. Cipele sam samo navukao na noge, a vojnički kaput prebacio preko leđa, jer mi je bilo naročito hladno, a i zbog toga da bih se što brže presvukao.

Tek što smo se rastali, čuo sam sa svih strana galamu talijanskih vojnika. Zaključio sam, da se s obzirom na svanuće povlače s putova, na kojima osiguravaju tt-linije, jer ih naš odred uz pomoć stanovništva sve više, češće i temeljitije ruši. Da ne čekam na otvorenom, otišao sam do obližnje borove šumice. Kako su glasovi Talijana bili sve jači, a dan se približavao, sklonio sam se u Vinograd poviše šumice, da foh, kad se razdani, mogao bolje osmatrati. Ubrzo sam međutim opazio talijanske vojnike u neposrednoj blizini. Vršili su blokadu, odnosno pretres cijelog iteirena. Do rova Više nisam mogao, a čekati nisam imao išto. Sa sobom sam imao dvije bombe i pištolj.

Našavši ise tako goitovo u krugu talijanske vojske, ocijenio sam da se treba probiti preko one strane, na kojoj su »vrata« kruga bila najveća. Uputio sam se običnim korakom, da ne bih svratio na se pozornost, ravno prema jednoj grupi vojnika, od koje me dijelilo 150-200 metara. Opazili su me. Drugi, iza leđa, bili su još bliže, ali me oni nisu mogli vidjeti. Od grupe, kojoj sam išao u susret, dijelio me pOtok. Kad sam se dovoljno približio, odvojila su se trojica i pošla prema meni. Razdvajalo me oko 100 metara od njih, kad sam naglo zaokrenuo i potrčao prema šumici, koja se nalazila preda mnom. Čim sam zaokrenuo i potrčao, Talijani su zapucali. Na sreću, bili su loši strijelci. Kaput i cipele, koje sam bio samo navukao, odbacio sam, da bih slobodnije trčao.

Nastala je opća trka. Dok sam bježao uz potok, ako 200 metara pred sobom opazio sam grupu Talijana, iz koje me jioš nisu vidjeli. Prema njima nisam smio. Potrčao sam prema nabujalom potoku, okliznuo se i pao u vodu. Izvukao sam se iz vode ii pokušao trčati uz potok, ali pod teretom mokre odjeće nisam mogao dalje. Kako se radilo o sekundama, sakrio sam se u potočno džbunje. Tek što sam se uvukao u džbun, u tirk su nadolazili Talijani. Izgledali su kao psi, kad im zec zametne trag. Kako sam ja njih kroz grmlje mogao vidjeti, činilo mi se, da će i oni mene opaziti Pripremio sam bombe, prst držao na obaraču pištolja i čekao. Voda mi je dosegala do koljena, a vrijeme je sporo odmicalo.

Talijani su neprestano, cijere-cLoije pretrčavali patak. I podne je prošlo, a njihovi su se glasovi još čuli. Nisam znao, kofliko će trajati blokada, pa sam oistao skriven do sumraka. Zaključio sam da je prošla opasnost. Tada sam se izvukao i uputio do kuće,¹ IU koju naši drugoivi često navraćaju.

Tu sam zatekao više drugova; svi su bili u brizi za me. Kad je blokada poslije podne — oko tri sata — prestala, tražili su me, ali bez uspjeha. Pretpostavljali su, da sam ranjen ili ubijen. »Veza« je već otišla da o tom izvijesti PK. Drug, koji ;m'i je imao donijeti odijelo', također je naišao na Talijane, te su ga uhapsili. Srećom siu ga zatvorili u kuću, koja je imala vrata s obje strane, pa je to iskoristio i pobjegao.

Tako su Talijani u oba slučaja -ostali bez lovine.

Ponedjeljak, 5. januara

Značajna akcija sinjskih partizana — Brojčano stanje partijske organizacije u Dalmaciji

Umjesto jučer, u nedjelju, došao sam u Split jutros, u ponedjeljak. Našao sam se s drugovima iiz PK kod sestre druga JoVića,² na Balkanskoj cesti. Budući da su sinoć dobili o meni loše Vijesti, jutrošnji ih je susret iznenadio i obradovao.

. Radost današnjeg dana povećao je i izvještaj dragai Milića.³ U njemu javlja, da je prekjučer Kamešnička partizanska grupa s 18 boraca na cesti Sinj—iLivno kod Rujine Vlake u Čilašu, t. j. između talijanskih garnizona na Bilom Brigu i Vagnju, sačekala i potukla pod vodstvom svoga komesara druga Tadije Anušića talijansku kolonu, ikoja je u autobusu i kamionima dolazila od Sinja.

Na tu aktiju partizani siu otišli u petak podlije podne iz svog logora —• Jakićevih sitaja. Na Cilaš su stigli i položaje zauzeli u subotu u rbrl sata ujutro. Nakon svega 15 minuta čekanja izvidnica ih je obavijestila, da ide talijanska motorizirana kolona. Kad je kolona naišla, Anušić je prvi otvorio vatru iz puškomi trai jeza. Njega su skladno slijedili svi borci.

¹ Kuća Stipe Marušića bila je partizansko stjecište. Dva njegova sina — Milan (poginuo u V. ofenzivi) i Marko — bili su u partizanima.

² Marica Vidak, sestra Vicka Krstulovića.

■³ Maks Baće.

U autobusu 'do šofera nalazio se talijanski potpukovnik D' Aloja Vito, koji je među prvima ubijen. Vatrom od nekoliko minuta pokošena su četiri talijanska oficira, tri podoficira, dva karabinjera i 18 vojnika. Dva su vojnika ranjena, a 13 ih je zarobljeno. Ranjenicima je pružena pomoć. Aiutobus i kamioni isu uništeni. Pošto siu zarobljenici saslušani i pošto im je na talijanskom jeziku održan govor o ciljevima naše borbe, svi su pušteni. To je u prvom redu učinjeno zato, da bi

Sirijski partizani na Vrdovu u januaru 1942.

mogli pričati o partizanskim akcijama i tako još više zastrašiti Talijame, a zatim da se njihovim puštanjem razbiju laži, koje šire talijanski oficiri među vojnicima pričajući im, da partizani sve koje zarobe ubijaju, pa im zato ništa drugo ne preostaje, nego da se do kraja bore protiv njih.

U ovoj, dosada najuspjelijoj partizanskoj akciji u Dalmaciji, zaplijenjeno je 14 pušaka, 29 pištolja, 2 puškomitraljeza, 11 bomba i dosta opreme. Od naših drugova ni jedan nije ubijen ni ranjen, pa je radost boraca i naroda — naročito us. Sinjskoj Krajini — još veća.

Cim se pročulo za ovu akciju, Talijani su krenuli iz Sinja s devet punih kamiona vojske prema Čilašu, ali su tamo stigli tek kad su partizani obavili svoj posao i povukli se.¹

U Milićevu se izvještaju dalje javlja, da je Mirko Kutleša, partijski rukovodilac, pobjegao iz zatvora 'u Livnu svega minutu prije strijeljanja. Pero Vučinić, sekretar KK Partije, i Vjeko Jurđić, član MK SKOJ-a za Livno, odmah su poslije toga strijeljani.²

Nadalje Milić izvještava, da će na poziv Ljube Babica i sekretara OK Drvar on i I. Đračulj otići za dva-tri dana na

¹ Povodom te akcije, koja je imala velik odjek u čitavoj Sinjskoj Krajini, spjevao je partizan-seljak narodni heroj Đuro Đapić iz Bitelića, koji je kasnije poginuo u V. ofenzivi, popularnu partizansku pjesmu, koja se dugo pjevala, a glasi:

*Poletil'o jato vrana
— Jedna četa Talijana —*

*Kroz Glavice, kršno selo,
I pred njima kolonelo;*

*Prema Livnu ide ona
Sa četiri kamiona,*

*I pred njima kao paša
Sve od Sinja do Čilaša.*

*Na Čilašu puška puče
Kamionu u papuče,*

*Mitraljeza cika stade,
Kolonelo mrtav pade.*

*Stoj, fašista, kud si pošo,
Zapamtit ćeš, gdje si došo;*

*Tko je tebe amo zvao
I tko ti je pravo dao?*

*Silom gaziš zemlju našu,
Da vidimo toga pašu.*

*Nije ovo Venecija,
Nego naša Dalmacija*

*I njezini partizani,
Cetinjani i Sinjani ...*

² OK Livna nalazio se pod rukovodstvom PK za Dalmaciju od svoga formiranja 1939. pa do 1944. god., a formirao ga je ondašnji organizacioni sekretar PK Ivo Amulić.

sastanak s njima, a namjeravaju poručiti i Vojinu Zirojeviću, sekretaru OK Livno, da prisustvuje tom sastanku.

Upoznavši se s Milićevim izvještajem, prešli smo na dnevni red sastanka PK. O vojnopoličkoj situaciji podnio je izvještaj drug Jović. On se više zadržao na situaciji u Dalmaciji, za koju je karakteristično, da su danais široke mase odlučno raspoložene za oružanu borbu protiv okupatora. Već je davno* gotovo sasvim nestalo političke oseke, koju je izazvalo stradanje prvih dalmatinskih partizanskih odreda, i danas se plima osjeća gotovo u svim krajevima, a naročito u gradovima.

U takvoj situaciji treba ubrzati odašiljanje drugova — u prvom redu ilegalaca — iz gradova u partizane; itreba prići omasovljivanju pojedinih, još uvijek malobrojnih partizanskih jedinica u Dalmaciji. Još u toku ovog mjeseca treba organizirati partizanske odrede u Mosoru, Biofcovu i Bukovici, za što postoje svi uvjeti.

Poslije izvještaja druga Jovića iznio je drug Bajer¹ pregled organizacionog stanja Partije u Dalmaciji. Prema nepotpunim podacima, organizacija sada u Dalmaciji broji 1209 članova, što znači da je ona u posljednje vrijeme ponovo u porastu, to više što je znatan dio članova Partije strijeljan ili zatvoren. Pa ipak, porast članstva nije najveći uspjeh, što ga je partijska organizacija postigla; najveći uspjeh poistignut je u čišćenju partijske organizacije od oportunističkih elemenata, koji su svojim držanjem kočili razvoj oružane borbe. Zadatak, koji je PK već prije dao partijskim organizacijama — omasovijivanje i istovremeno čišćenje Partije — uspješno se provodi.

Utorak, 6. januara

Glad hara Dalmacijom — Livanjski partizani u akciji

»Naš izvještaj« u današnjem broju donosi uvodnik o strahovitoj gladi u Dalmaciji. U njemu se kaže, da po sramotnom ugovoru između t. zv. NDH i Italije, pored svega ostalog, naš narod mora i da hrani okupatorsku vojsku, usprkos tome, što je zemlja opljačkana i popaljena i što hrane nema. Nema je ni Slavonija, a kamoli Dalmacija.

Iz svih krajeva javljaju o strahovitoj gladi i o borbi za hranu, koju Talijani i ustaše oduzimaju, pljačkaju. Na Braču .

¹ Ivo Amulić.

— U Selcima, Milni i Supetru — već je osam ljudi umrlo od gladi. U Suitivanu su pojeli i mekinje namijenjene stoci. U Omišu žene demonstriraju i traže hranu. Ljudi kolju i suše magarce. Djeca od gladi grizu prste. U Zagori ubijaju konje. U kotaru Makarska podijelila je ustaška vlast svega 4 kg brašna i 5 kg riže po glavi za posljednjih šest mjeseci. U Blaitu je umrlo četvero djece. Usprkos gladi ustaše i dalje pljačkaju. Župan Luatić u Omišu naredio je da se izvrši pretres sela i oduzme sve ulje. Talijanska vojska opljačkala je Mravince i Kučine pored samog Splita.

*

Seljaci od Livna, koji su dovezli sijeno u Solin, pričaju, da su njihovi partizani razoružali u Koričini na cesti Livno—Glamoč žandarmerijsku stanicu, u kojoj je bilo 30 žandara. Stainiou su porušili, nekoliko žandara ubili, a ostale zarobili i povelili sa sobom.

D O D A T A K

Izveštaj komande Dalmatinske čete o prebacivanju sjevernodalmatinskih partizana u Liku

U izvještaju komande Dalmatinske čete, što su ga potpisali politkomesar Franjo Kursar-Leo i sekretar partijske jedinice u četi Ante Kronja-Čenčo (u ono vrijeme Burgež), od 6. januara 1942. Centralnom komitetu KPH o prebacivanju sjevernodalmatinskih partizana u Liku kaže se uz ostalo:

»Prva grupa drugova iz Dalmacije krenula je početkom novembra, njih 16. Grupa je bila sastavljena od ilegalaca iz Vodica i Triibunja, kojima je boravak na dotadašnjem terenu postao otežan poslije izvjesnih događaja, te su prema direktivi OK¹ bili upućeni u partizane. Ova grupa kretala se pravcem: Vodice—Ostravica—Kistanje—2. egar—Vučipolje—Glogovo—Bnuvno—Mazin—Kamensko, zatim opet natrag: Kamensko—Mazin—Glogovo—Vučipolje, gdje se sastala s drugom grupom. U Glogovu smo imali jedan širi sastanak. Sastanak je protekao u duhu bratimljenja Srba i Hrvata i u diskusiji o svim aktuelnim pitanjima. Drugi sastanak, održan u Bnuvnu, imao je više omladinski i kulturni karakter. •

Druga grupa sastavljena od 26 drugova. Prema saopćenju drugova delegata iz OK i OK, grupa je trebala da ode u

¹ Okružni komitet Sjeverne Dalmacije.

okolice Kistanja. Pod vodstvom drugova iz Zatona grupa je krenula preko Ostrovice za Kistanje, a odatle je pod vodstvom drugih drugova krenula dalje: Zegar... Javomik, gdje su se našli s prethodnom grupom, zajednički produžili put u Vučipolje—Mazin—Oraovac i tu se sastali s trećom grupom.

Do Velike Popine put je protekao bez smetnja, U V. Popini grupa je imala incident s jednom talijanskom patrolom, koja je u selu kupovala hranu. O dolasku Talijana odred nije bio na vrijeme obaviješten, pa se može zahvaliti samo slučaju, što je to proteklo bez većih komplikacija. Malobrojni i ne poznavajući naše snage, Talijani su se povukli iz sela, a odmah zatim i naša grupa. U Klapavici... se grupa sastala s drugovima delegatima OK, koji su tu došli s namjerom da grupu opet vrata na dalmatinski teren prema direktivi PK, što je i urađeno, ali za kratko vrijeme. U Dubokom Dolu, kako smo kasnije saznali, bio je na nas pripreman napad od strane jedne grupe ljudi s namjerom da nas unište i okoriste se našim oružjem u svoje prljave svrhe. Prema »naređenju« iz V. Popine, krenuli smo iz Dub. Dola za Javomik, gdje smo opet naišli na sličan pokušaj druge grupe ljudi. Pretpostavljamo da su nam ti tipovi spremali nekakvu zasjedu, koju smo izbjegli zahvaljujući drugovima, koji su nam objasnili namjeru tih tipova i promijenili pravac našega kretanja ka komandi Štaba grupe Iza Laku. Spomenuti drugovi zaključuju o namjerama tih ljudi iz riječi komandira Javomika, koji je u pijanom stanju, na pitanje naših drugova »Gdje se nalaze Dalmatinci?« odgovorio: »Tamo, gdje i toliki Srbi, i ako imate još koju grupu, pošaljite nam je.«

Treća grupa bila je sastavljena većinom od Šibenčana i samo po nekoliko drugova iz Zatona, Vodica, Krapnja, Primoštena. Grupa je brojila 40 drugova. Polazna stanica bila je Zaton. Po dalmatinskom terenu putovali smo kao i prethodne dvije grupe, samo s tom razlikom što smo mjesto na Veliku Popinu izišli na Vučipolje, a zatim istim putem kao i prethodne grupe do Oraovca, gdje smo se našli zajedno is prvom i drugom grupom.

Četvrta grupa — iz okoline Zadra, sastavljena uglavnom od Ižana, broji 32 druga, većinom ilegalca. Grupa je putovala prema naređenju OK. Drugovi su s Iža došli u Vodice, a odatle kao i prethodne grupe istim putem do Krbavice, gdje su se našle sve grupe...

Sto se tiče političkog sastava našeg odreda, on je šarolik. Imamo ibivših partijaca, koji su isključeni iz Partije, jedni zbog nedovoljne budnosti i popustljivosti u radu s ljudima, koji su irn bili povjereni, drugi zbog oportunističkog stava u pitanju obrazovanja partizanskih odreda, treći opet, koji su kapitulirali pred okupatorima; zatim, pored partijaca i skojevaca imamo i dosta simpatizera politički vrlo zaostalih.

Nekoliko starijih drugova, fizički slabih, vratili smo natrag u Dalmaciju.«

Srijeda, 7. januara

Bijeg iz zatvora — U Tribunju likvidirana dva špijuna

Prema današnjim informacijama, drugovi iz Kistanja oslobodili su prije 12 dana iz mjesnog sudskog zatvora jednog od tamošnjih rukovodećih drugova, Petra Koroliju, što je kod Talijana izazvalo istodobno bijes i čuđenje. Sami sebe pitaju, kako im se to moglo dogoditi usred njihova jakog vojničkog uporišta. Zbog te akcije Talijani su uhapsili 11 drugova iz Devrsaka.

*

Partizana fa Tribunja, kotar Šibenik, likvidirali su prije dva dana dva talijanska špijuna. Likvidiranjem, na sreću malobrojnih, izdajica-špijuna okupator ima sve manje mogućnosti da nešto поближе sazna o radu NOP, u koji se uključuju najšire mase naroda.¹

Četvrtak, 8. januara

Letak PK za talijansku vojsku

Po Splitu i Okolici prošlu je noć rasturen letak, koji je namijenjen talijanskoj vojsci.

Da bi se produbilo nezadovoljstvo, koje vlada među talijanskim vojnicima, a posebno između vojske i fašista, PK je izdao letak na talijanskom jeziku za talijansku vojsku. U letku se objašnjava imperijalistički karakter Drugog svjetskog rata, u kojemu krvare radni ljudi za interese imperijalistič-

¹ Godine 1941. u Vodicama je likvidirano nekoliko špijuna; prvi u septembru. Za sve vrijeme NOB najstrože su kažnjavani izdajice-špijuni. U Dalmaciji ih je najviše likvidirano u toku 1942. god., kad se NOB razgara širom čitave oblasti.

kih klika »osovine«. Letkom se pozivaju talijanski vojnici na bratimljenje s partizanima, na zajedničku borbu protiv fašizma, na rat ratu.

Unatoč svim mjerama budnosti s talijanske strane, letak je dospio gotovo u sve garnizone i posade. Kakav je efekt izazvao, najbolje se može ocijeniti po tome, što je danas izvršen generalni pretres vojničke prtljage. Pored kovčega pretres je zahvatio i slamnjače, na lkojima vojnici leže. Govori se da je mnogo vojnika pohapšeno i zatvoreno.

Petak, 9. januara

Formiran je Bukovački partizanski odred

Prije trti dama — prema vijestima iz Šibenika — fioirmiran je u Bukovici partizanski odred od tri grupe partizana: Srba iz Bukovice i Hrvata iz primorja i Šibenika, koje su se od prošle godine nalazile oko Kistanja. Odred U svemu broji oko 20 boraca.¹ Za komandira odreda postavio je OK Šibenik O. Kneževića, a za komesara J. Martića, oba iz Bukovice.

Bukovica, u kojoj je julski ustanak prošle godine splasnuo, sada se ponovo diže u oiružanu borbu, ne još onako masovno, adi zato- mnogo organiziranije. Svi manevri Talijana, potpomognuti velikosrpskim četničkim elementima, nisu uspjeli da zavaraju srpsiki narod Bukovice i da u njemu skrše odlučnost za borbu protiv njih. Nadati se da će ovaj, relativno mali Bukovački partizanski odred ubrzo prerasti u veliku jedinicu i da će buktinju oružane borbe, zapaljenu u julu prošle godine, neustrašivo nositi do konačne pobjede, pa ma što neprijatelji poduzeli.

Stižu i vijesti, da su u mnogim selima Bukovice osnovani odbori Narodne pomoći, ili — kako ih narod, tamo zove — odbori prehrane.²

¹ Šestog januara dolazi do formiranja Bukovačkog odreda u Gruloviću, zaseoku Kistanja. Prilikom formiranja odred je bio naoružan puškama i dvama puškomitraljezima. Za komesara odreda postavljen je Jovan Martić, učitelj (umro 1942. g. u Bosanskom Petrovcu), za komandira Obrad Knežević (poginuo 1942. g. u Ruištima), a za zamjenika komesara Pero Vojinović. Zamjenik komandira bio je Obrad Egić.

² Odbori su formirani, da bi partizanima osiguravali prehranu. Već koncem decembra 1941. i početkom januara 1942. odbori su bili izabrani u Kistanjama, Ivoševcima, Radučiću, Mokrom Polju, Očestovu, Bivočinu selu, Muškovcima, Nuniću, Parčiću, Zagaru i

Subota, 10. januara

Okupatorska štampa o otporu našeg naroda

I današnji »Il Poipol-o di Spalato« jadikuje. Talijanski se fašisti tuže, da im nariod Dalmacije, kojeg oni »usrećise«, nije zahvalan. U članku »Gundanje nezahvalnika« piše: »Dok se sve talijanske vlasti — od Njihovih Ekiselencija Namjesnika i Prefekta do Generala i Hijerarha — svim silama svakog dana trude posvećujući se zamarajućem radu neumornog pronalazjenja kontrole i discipliniranja raspodjele živežnih namirnica, i dok pravi napori onima, koji iim nisu blizu, mogu izgledati nevjerovatni, zato šito se ništa ne propušta d ne isključuje, još ima prvaka u idiotizmu, koji gundaju 2bog 'tega, što se provode nužna ograničenja ... Kretenski je upoređivati stanje prije rata sa stanjem poslije rata. .. Onog istog -dana, kada je pao Pariz, u Francuskoj je apro v izaći ja prepuštena sama sebi, te onaj koji ima para jede, a koji nema crkava ... U Poljskoj, Srbiji, Rusiji jede se goire nego u Spalatu — gotovo u svim gradovima Italije i Njemačke jede se slabije nego u Spalatu... Italija je dala naročite privilegije svima onima, koje je zatekla u Dalmaciji, a da nije pitala za prošlost. Pa ako netko nije shvatio toliku velikodušnost, pa na liparskim otocima¹ razmišlja o nedovoljnoj nepogrešivosti svoga mišljenja, sva krica mije njena...«

Koja drskost, kakav rječnik i argumenti! Fašistički porobljivači sve pripisuju ratu, kao da ga nisu oni izazvali, kao da oni nisu odgovorni za sve strahovite posljedice rata. Priznaju, da su iz dana u dan Obroci hrane sve manji, ali eto — tako je posvuda. Mi vjerujemo, da u svim zemljama, koje SiU pregazile njemačke i talijanske fašističke horde vlada glad, možda 1 jača nego u Dalmaciji. Isto tako možemo im vjerovati, da u

dr. Karakteristično je da su ovi odbori, koji kasnije prerastaju u NOO.-e, birani na sastancima s narodom. Odbornici su bili najnapredniji i najaktivniji seljaci, a djelatnost odbora bila je od samog početka politička. Oni su mobilizirali mase za NOP i NOB, sakupljali hranu i drugi materijal za potrebe partizana, neprestano održavali veze s partizanima i t. d. Gotovo po svim zaseocima Bukovice bili su u isto vrijeme formirani pododbori s istim zadacima kao i odbori, koji su njima rukovodili.

¹ Koncentracioni logori u Italiji, na Liparima, u kojima je bilo internirano više tisuća naših ljudi; mnogi su tamo za vrijeme rata pomrli.

Parizu, Varšavi, Beogradu i ostalim gradovima, po kojima gazi njihova oizma, jede dobro samo buržoazija, koja ima para i koja im vjerno služi, a narod umire od gladi, ali zar baš to nije Oličenje njihova poretka? »Privilegije«, kojima se hvale, nisu potrebne našem narodu, on traži samo slobodu. Prijetnja Diparima nimalo ne zastrašuje naš narod; da se bojao Lipara i stotine drugih fašističkih logora smrti, on se ne bi gotovo goloink digao u boitiu.

NikalkvSm lažima i sladunjavim riječima, nikakvim prijetnjama ;i terorom ne će fašisti obmanuti naš narod, niti otupiti oštricu njegove bortbe.

Nedjelja, 11. januara

Prvi sastanak partizanskih rukovodilaca iz Dalmacije s Krajišnicima — Uzaludna reklama oko podjele hrane

Prije četiri dana, na poziv drugova iz štaba Krajiškog odreda, otišli su iz Dinare u srpsko¹ ulstaničko selo Sajković drugoivi Dače, Buij an, Santini i Bračulj. Oni su s Ljubom Babićem, komandantom Krajiškog odreda, i još nekim drugovima održali sastanak ti zaključili, da će Sajkovački partizanski odred¹ i partizani Livanjskog polja ubuduće biti pod komandom Dataiattasfco-dinarislskog štaba, jer je štabu iz Drvara, zbog udaljenosti i slabih veza, teško njima rukovoditi.

*

U duhu jučerašnjeg članka u listu »II Popolo di Spalato« danas se u Splitu reklamerski najavljuje, da će »vlasti« sutra dijeliti aprovizaciju, ti to po osobi: V* kg šećera uz cijenu 7.60 lira po kg, 5 dlkg masti — 21 liira po kg, 5 dkg slanine — 23 lire, y₂ kg krumpira — 2,10 lira, i 5 dkg masla — 32 lire po kg. Eto, kako »velikim« količinama hrane talijanski okupatori »uisrećuju« narod Dalinacije. To oni »daju« uz skupe pare, koje se teško zarađuju, a ono, što odnose, pljačkaju bez ikalkve nadoknade. O rtom niti pišu, niti govore.

¹ U aprilu 1942. prerastao je taj odred u bataljon »Starac Vujadin« (naziv po legendarnom hajduku livanjskoga kraja). Narod Sajkovića prvi je otišao u šumu nakon ustaškog pokolja u julu i augustu 1941. Samo ustaše iz Čelebića pobacali su uoči ustanka u jamu 590 Srba. Jedna djevojka izišla je iz jame nakon 29 dana.

Ali sve to ipak narod dobro zna, pamti i osvećuje im se za svu pljačku, glad i zlodjela. Njega u borbi ne može zaustaviti ni fašistička sila, ni teške elementarne nepogode, ni čiča zima i snijeg, koji je i danas padao cijeli dan.

Ponedjeljak, 12. januara..

Partizanska hladnokrvnost i smjelost — Štrajk lučkih radnika u Metkoviću

Jučer je u Splitskom polju jedan drug iz splitske partizanske grupe naišao na grupu crnokošuljaša, koji su maltretirali težake. Kad su ga zaustavili i tražili legitimaciju, izvadio je revolver te ubio jednog oficira i jednog vojnika. Pedeset metara dalje, kad su ga fašisti htjeli uhvatiti, opet je ranio dvojicu i pobjegao usprkos njihovoj pucnjavi. Sretno je stigao u svoju grupu.¹

Talijani su i sa Siroboje otvorili 'mitraljesku paljbu, ali nisu dohvatili partizana, već su obasuli vlastite vojnike, koji su dolazili iz suprotnog pravca. Zbog toga, a možda i zbog čega drugog, Talijani su blokirali istočni dio Splitske, izvršili u njemu pretres i uhapsili oko 300 muškaraca.

*

U Metkoviću već nekoliko dana štrajkuju lučki radnici; traže povišicu plaća i bolje radne uvjete.

Utorak, 13. januara

Oslobođen Muć

Iz Muća je stigla radosna vijest, koju je donio kurir Solinskog odreda drug Ante Miletić. Preko njega nas obavještavaju svilaški partizani, da je jučer ujutro njihova partizanska grupa od 18 boraca pod rukovodstvom druga Duje Bašića (rodom iz Prugova, španski borac), usprkos velikom snijegu, napala žandarmerijsku stanicu u Muću i razoružala je.

U Stanici — velikoj kamenoj zgradi — nalazilo se 20 žandara i financa. Uoči napada partizani su uništili tatinje Muć-Sinj i Muć-Kliš, da bi tako osujetili brzu pomoć žandarima.

Napad na stanicu započeo je u četiri i trajao do deset sati. I žandari i finansi predali su se još izjutra. Samo komandir

¹ Radilo se o drugu Ljubi Uvodiću-Razinu.

stanice i jedan podnarednik pružali su žestok otpor iz svojih utvrđenih stanova u prizemlju zgrade, Ikojem se bez žrtava nije moglo prići. Za vrijeme borbe ubijen je podnarednik Medić.

Nakon zauzimanja stanice komandir je strijeljan, a žandarima je oduzeto oružje i pušteni su kućama. Naši su drugovi u borbi imali jednog ranjenog borca.

U ovoj akciji, razoružanjem žandarmerijske stanice, oslobođeno je Muć, a time i okolna sela. Muć je prvo značajnije oslobođeno mjesto u Dalmaciji. U borbi je zaplijenjeno 37 pušaka, dva sanduka municije, mnogo dinamliita, nešto bomlba i pištolja. Osim toga partizani su iz žandarmerijske Stanice i iz mjesne pošte uzeli mnoge sitvari, koje će im dobro poslužiti.

Predvečer, nakon što su cijelo poslijepodne proveli u razgovoru s narodom, povukli isu se partizani iz Muća u Svilaju. Seljaci sela Milešine na čelu s drugom Pranom Dadićem priredili su partizanima na putu u Svilaju lijep doček i dobru večeru.

Neprijateljske elemente u Muću i Okoilici zahvatila je panika, jer nešito slično nisu očekivali, dok je kod većine naroda zagorskih sela ova akcija izazvala radost.¹

D O D A T A K

Dujo Basic o akciji u Muću

Prema vlastitom sjećanju, otišao je Dujo Bašić u akciju na Muć s 18 boraca naoružanih puškama i jednim puškomi-traljezom. U Svilaji — partizanskom logoru — ostavio je svega 3—4 borca. Noću od subote na nedjelju — 10. i 11. januara — borci su se uz pomoć Frane Dadića razmjestili po kućama istaknutih HSS-ovaca, a ne simpatizera NOP-a, da ih ne bi kompromitirali. Komandir čete Bašić smjestio se kod glavara sela Male Milešine, a komesar P. Polalk koid glavara Velike Milešine. U selu je četa ostala preko dana. O predstojećoj akciji, osim komandira, komesara i bivšeg oficira Mile Markovića, nitko ništa nije znao. Da bi zameli trag, partizani su krenuli iz Milešine prema Pribudama, Zlopolju i Bračeviću, a tek tada okrenuli prema Muću. Na Suvaji kod Postinja doče-

¹ Nakon ove uspjele akcije — prve u Muću — NOP se u čitavom kraju brzo razvijao. Utjecaj HSS-a na čelu s Mačekotn počeo je naglo opadati.

kao Lh je mještaniin Mate Gilić, kojemu je Basic poslao (poruku po simpatizeru NOP-a Ninčeviću iz Bračevića. Borci su još uvijek mislili da idu u susret Kaštelanskoj četi, za koju su znali da se ima prebaciti u Svilaju. Tek pošto je Bašić obavijestio Gilića o namjeri da kod njega se detaljnije informirao o položaju žandarmerijske stanice i o kućama, u kojima spavaju žandari, saopćio je odluku borcima.

Noću od nedjelje na ponedjeljak blokirali su kuće, u kojima su se nalazili žandari, ikao i žandarmerijsku stanicu. Saznavši da jedan žandar izjutra u šest sati ide u poštu, partizani odlučuju da ga uhvate, poštu zaplijene, a žandare razoružaju bez borbe, da ne bi trošili municije, u kojoj su oskudijevali. U stanici su se nalazila svega tri žandara. Plan razoružanja bez borbe sasvim je uspio. Jedino što je podnarednik Medić primijetio zasjedu, otvorio vatru na nju i ranio jednog borca, Mirica¹ Bulovića, koji je kasnije podlegao ranama u partizanskoj bolnici u Grmeču. Na pucanj podnarednika Medića, narednik komandir žandarmerijske stanice pošao je vanjskim stepenicama iz prizemlja na kat i susreo se s partizanom Slavkom RUBčićem, te su na stepenicama zapucali jedan na drugoga. Povukavši se potom u stan u prizemlju kasarne, narednik je nastavio s otporom. Partizani, koji su se nalazili na katu, opasno su ga ranili. Zahvaljujući tome, što su se u prizemlju zgrade nalazila željezna vrata, mogli su narednik i podnarednik davati otpor do 10 sati. Ostali žandari i financi odmah su se na poziv partizana predali. Uto je došla žena podnarednika Medića partizanima i donijela im pušku i obavijest, da je njen muž ubijen, a narednik teško ranjen, da ne će ostati na životu. Istodobno Bašić dobiva pismo od komandanta štaba Dalmatinsko-dinarskog odreda (Vicka Krstulovića, koji se još nalazio u Splitu) o stavu partizana prema zarobljenom neprijatelju (opća direktiva nezavisno od te akcije), i to je pridonijelo, da se prema žandarima nije strože postupilo.

Žandarima i financima objašnjeni su ciljevi, za koje se bore partizani, i pušteni su kućama s napomenom, da toga više ne će biti, ako bi se ponovo stavili u službu neprijatelja i bili zarobljeni. To im je sve rečeno u prisutnosti velikog broja seljaka, koji su se skupili na licu mjesta i odobrivali stav partizana. Pokupivši plijen od 37 pušaka (17 ih je bilo u rezervi u žandarmerijskoj stanici), 40 kg dinamita, 2 sanduka municije i 2 sanduka bomba, partizani su se istim putem, kojim su došli,

vratili u Svilajiu. Plijen i ranjenog druga dovezli su do Bračevića na dvokolici mučkog popa, a od Bračevića do Milešine pomogli su im seljaci. Od Milešine do logora pod Jadovnikom u Stoišavljevićevim stajama sami su iznijeli i ranjenog druga i plijen.

Kad su se partizani nalazili u Milešini, Talijani su iz Sinja stigli u Muć i osiuli vatru iz teških oružja u pravcu, kojim su se partizani povukli. Talijane je o likvidaciji žandarmerijske stanice obavijestio mjesni pop, ali ni njegova ni njihova intervencija nisu imale uspjeha. Uspjeh je bio na strani partizana.

Srijeda, 14. januara

Prva grupa partizana iz Omiša — Neprijatelj opet uspostavio garnizon u Muću

Prekjučer se iz Omiša u Gaita prebacila prva grupa drugova, da bi se uključili u Masonski partizanski odred, koji treba da se formira 10vih dana. Grupi su se u Gatima pridružili i drugovi iz nekoliko poljičkih sela — Gata, Zvečanja i Koštanjna. Tim drugovima pridružiti će se u Mosoru i drugovi iz Jesenica, Podstrane i Zmornice, kao i Splitski partizanski odred, tako da će Mosorski odred, čim se formira, predstavljati jaiku partizansku jedinicu.¹

*

Saznavši za događaje u Muću, ustaše su u ponedjeljak uputili tamo iz Sinja 22 žandara i 67 domobrana sa zadatkom, da u Muću opet uspostave svoju posadu. Tako brza intervencija ustaških vlasti najbolje govori o značenju izvršene partizanske akcije. Zasada neprijatelj još može brzo intervenirati i ponovo uspostavljati svoja razbijena vojna uporišta, ali kad gora zazeleni i partizani budu svakog dana razoružavali njegove stanice, onda ne će moći da se tako brzo vraća u oslobođena mjesta.²

¹ Mosotrski odred stvarno je formiran tek u februaru 1942. Među prvima, koji su iz Omiša otišli u Gata, bili su Josip Radobolja i Jozo Katalinić-Bepo.

² Ponovno, moglo bi se reći i definitivno, oslobođenje Muća uslijedilo je u septembru 1942. Otada, osim povremenih naleta jakim snagama, neprijatelj se više nije vraćao u Muć. Naprotiv, u tom se kraju formira »Mućka partizanska republika«, kako su partizani i narod voljeli nazivati oslobođeni teritorij između Kozjaka i Sviilaje.

D O D A T A K

Neprijateljske snage u Dalmaciji početkom 1942. godine

Prema prikupljenim podacima, naoružane neprijateljske snage u Dalmaciji početkom 1942. godine nalazile su se u ovim mjestima:

Dubrovački kraj: Gruda (NDH), Čilipi Župa, Dubrovnik, Lopud, Sipan (Talijani i NDH), Zaton (NDH), Slano (Talijani i NDH).

Pelješac—Mljet: Ston, Janjina (Talijani i NDH), Trstenik, Žuljani, Pod obuče, Kuna, Cnkvica (NDH), Trpanj, Orebić (Talijani i NDH), Babino Polje (Talijani).

Korčula—Lastovo: Vela Luka, Blato, Smokvica, Račišće, Korčula, Lumbarda, Lastovo i Sv. Petar na Lastovu (Talijani).

Vis: Vis, Hum i Komiža (Talijani).

Hvar: Hvar, Stari grad (Talijani i NDH), Vrbanj (NDH), Jelsa (Talijani i NDH), Gdinj d Bogomolje (NDH), Sućuraj (Talijani).

Brač: Supetar, Mlina, Bol (Talijani i NDH), Murvica (Talijani), Sumartin (Talijani i NDH), Nerežišće, Postire i Pučišće (Talijani).

Šolta: Grohote i Stomorska (Talijani).

Metkovački kraj: Metković (Talijani i NDH), Rogotin (Talijani), Opuizen (Talijani i NDH), Komin, Nova sela, Mali Prolog, Veliki Prolog (NDH).

Imotski kraj: Imotski, Studenci, Zagvozd, Lovreć, Cista, Aržano, Zmijevac, Gruibine, Proložac, Podosoj i Slivno (NDH).

Makarski kraj: Gradac, Igrane (NDH), Makarska (Talijani i NDH), Baška voda, Vrgorac, Kozica (NDH).

Omiški kraj: Sljeme — Duibci (Talijani), Zadvarje (Talijani i NDH), Šestanovac, Kreševo, Blato, Podgrađe, Tugari-Srijane, Dubrava, Dolac (NDH), Mimice (Talijani), Kučići (NDH), Omiš (Talijani i NDH), Dugi Rat (Talijani).

Sinjsko-vrlički kraj: Tijarica (NDH), Trilj, Dicmo (Talijani i NDH), Kukuruzovac (Talijani), Han (NDH), Panj, Sinj (Talijani i NDH), Potravlje, Maljkovo, Ribarić (NDH), Vrlika, Kijevo (Talijani i NDH).

Mučko-lećevečki kraj: Muć, Lećeveica, a zatim i Ogorje (NDH).

Split i okolica: Zmornica, Stobreč, Split, Vranjic i Solin (Talijani), Klis i Dugopolje (Talijani i NDH), Kaštel-Sućurac, Gomilica, Kambelovac, Lukšić, Donja Kaštela i Diivulje (Talijani).

Trogirski kraj: Trogir, Seget, Marina, Veliki i Mali Drvenik, Labin, Prgomet (Talijani).

Šibenski kraj: Rogoznica, Zečevo, Luš, Primošten (Talijani), Perković, Unešić (NDH i Talijani), duž željezničke pruge Perković — Šibenik, Šibenik, Lozovac, kod sve tri elektrocentrale na Krk i, pa u Zirjlu i Zlarinu (Talijani).

Drniški kraj: Pokrovnik (Talijani i NDH), Zitnić (Talijani), Drniš, Siverić (Talijani i NDH), Kljaci (NDH), Oklaj (Talijani i NDH), Kričke, Ružić i Miljevci (NDH), Roški Slap i Tepljuh (Talijani), Razvode (NDH).

Kninski kraj: Knin (Talijani i NDH), Pađene (Talijani i četnici), Biskupija i Strmica (četnici).

Bukovica: Kistanje, Đevrške, Radučić, Mokro Polje, Ervenik, Žegar, Nunić, Bruška, Obrovac, Biovičino selo, Radošćice, Međare (Talijani), Krupa (četnici).

Vodički kraj: Vodice, Zaton, Skradin, Dubravica, Mostine, Gaćezezi, Voćina, Stankovci, Prvić-Luka, Prvić-š epurine, Tijesno, Tribunj, Kaprije, Pirovac, Betina, Murter (Talijani).

Biogradski kraj: Pa'koštane, Biograd, Vrgada, Tkon, Pašman, Zdrelac, Filipjakov, Krmčine, Vrana, Jankolovica, Suškošan (Talijani).

Benkovački kraj: Benkovac, Polača, Timj, Smiljčić, Poseđarje, Karin, Bilišine (Talijani).

Zadarski kraj: Zadar, Murvica, Nin, Privlaka, Petrcane, Novigrad, Ražanac, Vinjerac, Zemunik (Talijani).

Zadarski otoci: Veli Iž, V. Rat, Soline, Sali, Božava, Molat, Silba, Olib, Premuda, Preko, Kukljica, Ugljan (Talijani).

Pod nazivom Talijani misli se na talijanske vojne snage, karabinjere i finance, a pod NDH na domobrane, žandare, finance i ustaše.

Najjače talijanske snage nalazile su se u Splitu, Zadru, Šibeniku, Kninu, Slinju i Dubrovniku, zatim na Korčuli, u

Metkoviću, Makarskoj, Omišu, oko Splita, u Trogiru, vodičkom kraju, Skradinu, Kistanjama, Drnišu, Benkovcu, Obrovcu, Biogradu, Zemunik i Ninu.

Glavne snage t. zv. NDH nalazile su se u Dubrovniku, Imotskom, Sinju, Drnišu, Kninu, Omišu, Makarskoj i Metkoviću, a četnici, iako vojnički još neoformljeni, uglavnom oko Tromeđe.

U svemu je neprijatelj početkom 1942. imao na području Dalmacije oko 10.000 naoružanih lica.

Četvrtak, 15. januara

Energično se suprotstaviti okupatoru

Nakon četiri uzastopne talijanske blokade u Solinskom bazenu za posljednjih 10 dana, u ikojima je svaki put učestvovalo 4000 — 6000 vojnika iz garnizona Solin, Klis, Split, Kaštela, Trogir, Sinj i Šibenik, i nakon ponovnih hapšenja, u zatvoru se sada nalazi nekoliko stotina osoba iz bazena.

Te blokade odgovor su na naše sve češće akcije i diverzije, koje ne dopuštaju Talijanima, da se udalje izvan kruga svojih garnizona u bazenu, i koje im nanose velike štete.

Da bismo procijenili situaciju i onemogućili dalje namjere talijanskog okupatora, sazvali smo danas sastanak MK Solinskog bazena. Postavilo se pitanje, što sada, kako ćemo najbolje pomoći uhapšenima i osloboditi narod straha. Bilo je različitih prijedloga i kombinacija, ali sve se ipak svodilo na dvoje:

Prvo, da li sada u takvoj situaciji ima smisla nastaviti s akcijama u bazenu? Mišljenje je nekih starijih drugova, prekaljenih revolucionara, da nema smisla. To tim više, što je Solin glavni »kanal« iz Splita za »šumu« i, ako se raizbije podrška naroda, ne će se taj kanal održati. Stoga stariji drugovi predlažu, da partizanski odred prenosi akcije dalje od bazena.

Drugo, suprotno mišljenje, zastupali su uglavnom mlađi drugovi. Po njima je prvo mišljenje sasvim pogrešno. Ravna nje prema njima, ne samo što ne bi pomoglo uhapšenima, već bi im otežalo situaciju i partizane kompromitiralo. Talijani bi, naime, izvukli zalključak, da sada, kad su izvršili jače racije i hapšenja, nema akcija, a to znači da su izvršioce tih akcija ili pohapsili ili zastrašili. To bi ih uvjerilo da su pravilno postupili provodeći kaznene mjere i dalo im poticaj za nove represalije.

Zbog toga je predloženo, da se upravo sada u bazenu udari po Talijanima kao nikad prije; da vide, da dim hapšenja ne pomažu i da među pohapšenima nisu ioni, koji ih svakog dana tuku. Taj stav MK, maikom svestrane diskusije od tri sata, jednoglasno je usvojen.

Na sastanku je zaitim odlučeno, da se u subotu navečer priredi Talijanima posebna »veselica«; da se pokuša ubaciti bomba u oficirsku menzu, ma da ise ona nalazi u strogom centru Solina. Do menze treba prijeći dvije dobro čuvane ceste, a oko nje su neprijateljske posade. Da ibi se osiguralo izvlačenje drugova, koji će baciti bombe, odred — podijelivši se u dva dijela i četiri grupe — treba da u isto vrijeme napadne na istaku i na zapadu talijanske posade u Solinu. Na neprijateljske položaje treba zaipucati s lijeve i s desne strane, t. j. od Gašpine mlinice i Bilankuše i od Jankovače i Shella.

Kad je plan razrađen i prihvaćen, ostalo je da pronađemo dva dobrovoljca iz odreda za akciju na menzu. Stoga smo pozvali pred MK 12 najboljih i najborbenijih komunista i skojevaca iz odreda d upoznali ih sa zadatkom — njegovim značenjem i težinom u isto vrijeme — jer doći do menze, izvršiti zadatak i vratiti se ni u kojem slučaju nije laiko. Uza sve to, bili smo naprosto zatečeni kad se, umjesto dvojice, javilo svih 12 drugova za dobrovoljce. Bilo je teško ocijeniti, koga od njih uzeti, a da se ostali ne uvrijede. Svaki je nastojao, da se njemu povjeri talko odgovoran zadatak, da će ga on najuspješnije izvršiti. Kad se misu mogli sami 'sporazumjeti i odlučiti, predložili su da se vuku brojevi. A. Vučićić je na to reagirao i rekao: »Ako mene ne dođe, ja ću ići, pa malkar me isključili iz Partije.« Nakon toga izabrao je MK njega i L. Katića i objasnio im, što treba da urade, kaiko bi zadatak uspješno izvršili.

*

U Splitu je jutros izvršen pogreb vojnika »Alpinskih lovaca«, koji je 9. novembra 1941. bio ranjen u akciji na glazbu. Svi hijerarhi i fašisti prisustvovali su pogrebu, a od domaćeg svijeta nije bilo gotovo nikoga.

*

Prema današnjim informacijama, Bukovački je odred prije dva dana uništio tt-veze ispod Debelog Brda — Stare Straže — Pađena kod Kravlje Drage. Tom akcijom prekinute su veze Knin — Zrmanja — Otrić i Knin — Kistanje.

Petak, 16. januara

»Hoffman Antonio ... Presente!«

Jučer oko 8 i po sati izjutra ubijen je u Vrhmanuškoj ulici u Splitu jedan od najzloglasnijih »domaćih« fašista Antonio Hoffman, predzapovjednik fašističke čete »Giuseppe Sacco« i vicefederal fašističke stranke u Splitu. Pošto mu je čekićem razlupana glava, u njega je ispaljeno nekoliko revolverskih metaka. Iako su karabinjeri i fašisti brzo intervenirali i pretresli cijelu četvrt, drugovima je ipak uspjelo pobjeći.¹

Sto za fašiste predstavlja gubitak krvožednog Hoffmana, može se najbolje ocijeniti po tome, što su se oni okupili već u 12 sati u Palazzo del Governo,² gdje im je bijesni Zerbino održao govor. On je zaprijetio, da će, »ako bude potrebno, u roku od 24 sata preseliti sve 44.000 Splitsana, ali da nikako više ne će trpjeti ovako divljačke postupke ... Italija ima doista srpova da kosi glave i dosta čekića da razbija glave. Nestat će i ono komunista, što lih još ovdje ima.« Zatim je izvadio sat i rekao: »Evo isad će za nekoliko iminuta biti strijeljana tri taoca, a ubuduće će ih biti strijeljano po 30, pa po 100, i t. d.« Razjaren kao divlja zvijer, Zerbino je petom napustio prisutne.

I zaista, razbojnici su strijeljali tri naša dobra druga, omladinske rukovodioce Ranka Orlića iz Splita, Ivana Britvica iz Kaštel-Kambelovca i Matu Boljata (iz Solina. Sva tri su se na policiji izvrsno držala, ne odavši neprijatelju pored svih mučenja ni riječi. Poslije podne fašisti su sav grad izlijepili plakatima: »Hoffman Antonio... Presente!« — S nama je! Bolje bi stajalo da su napisali, da isu oni s njim!

Današnji »II Popolo di Spalato«, pišući o Hoffmanu, među ostalim kaže: »Premda su mnogi prisutni građani bili gluhi i

¹ Tu su akciju izvršili drugovi Miloš Kalajdžić, Vjekoslav Glavina (poginuo u Sinju, kad je išao da izvrši jednu akciju 1944. g.), Miloš Dvornik (poginuo početkom 1945. g.) i Nikola Subota. Kalajdžić je izudarao Hoffmana čekićem po zatiljku, dobacujući mu: »Ovo ti je zato, što mučiš naše ljude.« Zatim je Glavina, za svaku sigurnost, ispalio u njega više revolverskih metaka. Jedna starija žena, koja se slučajno našla tu u prolazu, doviknula je Glavini: »Neka ti se, sinko, posveti ruka.« Oružje je do mjesta akcije donijela Neva Paić.

² Danas zgrada Komande JRM.

slijepi, te ništa nisu vidjeli ni čuli... ono, što je na sramotu gomile, jest da nitko nije priskočio da digne ranjenoga, koji je već umirao.«

Tome zaista nije potreban nikakav komentar!

Ali da, i u ovom se »teškom« času javio izrod, biskup Bonefačić, koji je Zerbinu uputio pismo ovoig sadržaja: »Ekselencijo, i ja doznajem žalosni slučaj, koji se dogodio jutros u gradu. I kao čovjek, a još više kao katolički svećenik povrijeđen, žalim, gnušam se i osuđujem iz dubine svoga srca odvratni zločin. Molim milostivog Boga, da se ismiluje duši žrtve strašnog zločina — i neika Bog, koji osvećuje svako zlo djelo, učini, da nemilosrdni zločinac dođe u ruke pravde. Ekselencijo, i u ovoj žalosnoj prigodi izvolite primiti izraz mojega dubokog poštovanja i s najvećim počitanjem bilježim se preodani Dr. Kvirin Bonefačić, biskup — Spalato, 15/1.«

Pismo je također izišlo u današnjem broju lista »II Popolo di Spalato«.

Kao što vidimo, biskupu Bonefačiću bliski su fašistički zločinci. Za njima on kuka, dok se sav narod veseli, što ih je manje. Zar može ibi ti veće podlosti, većeg zločina i izdaje od onoga, što radi biskup Bonefačić, zar i on ne će jednog dana doći pred narodni sud pravde,¹ kao i njegova fašistička bra.tija?

Subota, 17. januara

Sinjani masovno odlaze u partizane

Prekjučer je iz Sinja otišla grupa od 47 drugova² na Vrdo-vo, u Dinarsku partizansku čet. Na čelu grupe otišao je dosadašnji sekretar KK Sinja drug Ivan Grubiša.

¹ Bonefačić je, nažalost, ostao pošteđen; nije odgovarao za svoja nedjela, zahvaljujući preblagim mjerama naše vlasti i položaju, koji je zauzimao.

Po likvidaciji Hoffmana u Splitu je bilo još jače ograničeno vrijeme kretanja. U sličnim situacijama Talijani su u Splitu, Šibeniku i nekim drugim gradovima i područjima Dalmacije dopuštali »slobodno« kretanje svega po nekoliko sati na dan.

² Oni su se pridružili ostalim partizanima u Malovanovim stajama na Vrdovu, gdje su zatekli Dinarsku čet. s M. Baćom Milićem i E. Santinijem. U toj su grupi tada otišli u partizane drugovi: Dujo Bilodžerić, student iz Glavica, sada potpukovnik JNA, Bruno Vuletić, đak, sada pukovnik JNA, Branko Jadrijević, sada pukovnik JNA, i drugi istaknuti borci, kao i glavni dio VII.

Za razliku od dosadašnje prakse, kad su u partizane na Vrdovo odlazili ljudi pojedinačno, sada eto počlinju da odlaze u grupama. Znači da se tek sada došlo na oinaj stupanj organizacije, koji se tražio u augustu prošle godine, kad se mislilo upućivati ljude u velikim grupama na Dinaru. To ne znači da se onda nije pre naglilo i podbacilo i da se već koncem augusta nije moglo postići ono, što se može sada. S više organizacije, potrebnog vremena i plana mogao ise i tada izvršiti najveći dio zadatka, što su ga postavili Pap i Kovačević, odnosno CK KPH. Prvi neuspjesi borbe uzrokovali su, međutim, takav razvoj prilika, u kojima će Dalmacija imati veće i organizirane partizanske jedinice 5 — 6 mjeseci kasnije nego što je mogla. To je učinilo, da oma još uvijek mnogo zaostaje za onim krajevima Hrvatske i Jugoslavije, u kojima je NOE obuhvatila najšire mase naroda, u kojima danas djeluju mnogi brojčano jaki partizanski odredi.

*

Na liniji odnarođivanja i talijaniziranja naših ljudi, u prvom iredu naše djece, Talijani i dalje dovlače na »anektirani« dio Dalmacije sve više učitelja i nastavnika, fašMa iz Italije. Da bi ih ohrabrio u njihovoj prljavoj misiji, guverner Dalmacije Bastianini uputio im je prije dva dana, a povodom otvaranja srednjih škola, poseban pozdrav, u kojemu među ostalim kaže:

»Kamarati nastavnici,

Vama, koji ste došli iz raznih gradova Italije u ovu dalmatinsku zemlju, da vršite visoku misiju odgojitelja, moj pozdrav u početku vašeg rada.

razreda sinjske gimnazije — Josip Vrdoljak, Zdenko Beroš, Miro Bralić i dr. — koji više za rata nije ni sastavljen.

Osam dana po odlasku te prve grupe otišla je iz Sinja i okolice na Vrdovo nova grupa od 58 boraca. Među njima se nalazio i Branko Obradović, bivši kapetan jugoslavenske vojske, sada general JNA, i Peko Bogdan, činovnik, sada general-major JNA i narodni heroj. Odlazak B. Obradovića, poznatog i popularnog oficira u Sinju, koji je tada bio izvan službe, pozitivno je odjeknuo u čitavom kraju. Obradović je otišao u partizane u času, kad su se ustaše i četnici najviše trudili da pridobiju za sebe što više oficira bivše jugoslavenske vojske.

Dolaskom drugova iz Sinja u Dinaru reorganizirane su Dinarska i Kamešndčka grupa — odredi.

... Vi imatte funkciju pionira talijanske civilizacije u ovoj Dalmaciji, gdje je mobilnost tuđih vlada gotovo izbrisala duboke tragove Brane i Venecije.

Na vama je danas teški zadatak, da u dušama opet probudite uspavanu uspomenu na moć Rome i Venecije. ..«

Nedjelja, 18. januara

Zadatak je odlično izvršen: bačene su bombe u oficirsku menzu u Solinu — Iz Svilaje u Solin na liječenje

Sinoć je Solinski odred odlično izvršio zadatak, koji mu je povjertio MK. Drugovi A. Vučićić i L. Kaitić uspjeli su da neopaženo, tako reći kroz same Talijane prođu i dođu do oficirske menze, koja se nalazi u bivšem restoranu Gaišpić u Solinu, i da svaki kroiz »svoj« prozor točno u 19 sati bace po jednu bombu, koje su eksplodirale goitovo istodobno. Koliko se zna, tri su oficira mrtva, a sedam je ranjenih, ma da to fašisti strogo taje. Govori se da ih još više nije zaglavilo zato-, što' je bila subota, kad mnogi idu navečer u Sp-lit, a MK to nije predvidio.

Kad su eksplodirale bombe, odred je točno po planu pripucao s obje strane centra Solina na neprijateljske posade i time izazvao paniku i uzbunu. I Talijani su, dakako, pucali na sve strane, ali najmanje prema našima. Svi naši drugovi povukli su se nakon izvršenog zadatka bez ikakva gubitka. Talijanima nikako ne ide U glavu, da su partizani mogli izvršiti akciju ma menzu. »To mora da je netko iz kuće«, kažu.

Koliki je udarac zadala Talijanima sinoćna akcija i koliko su mjome zastrašeni, vidi se i po tome, što isu jutros rano blokirali centar Solina, ne dopustivši nikome da izide iz njega, niti da uđe u nj. Vjerojatno naivno misle, da se izvršio akcije na menzu nalaze u centru. Hapšenja ni ovaj put nisu izostala.

*

U Solin je stigao na liječenje iz Svilajiske partizanske čete drug Marković,¹ bivši oficir jugoslavenske vojske, rodom iz

¹ Milan Marković prvi je oficir stare jugoslavenske vojske iz Dalmacije, kojii je otišao u partizane već u 1941. g. Poginuo je u aprilu 1944. u borbama na Korčuli, kao komandant artiljerijskog divizionu. Marković je u Sinju kao domobranski natporučnik bio povezan s Partijom i davao oružje i municiju za partizane koliko je god mogao. Namjeravao je da jednog dana naoruža partijce i

Šibenika. Njemu je potrebno ida ise pomoću bolje hrane i odmora što prije oporavi. Markoviću su noge promirzle od zime za vrijeme akcije na žandarmerijsku stamiu u Muću. Smjestili smo ga zbog sigurnosti u jednu pećinu u Kozjaku. Iz nje ima pogled na sav bazen. Do pećine se vrlo teško dolazi, i u slučaju opasnosti može se povući preko Kozjaka. Zbog liječničkog pregleda doveli smo njega i liječnika danas u Riupotinu.¹

Ponedjeljak, 19. januara

**Oko 1400 rodoljuba iz Solinskog bazena u zatvoru — Nagli
»porast« Splita i talijanske metode uvjeravanja**

Zbog preksinoćne akcije ina oficirsku menzu u Solinu danas su Talijani, ne zadovoljivši se jučerašnjim represalijama i hapšenjima, došli s nekoliko tisuća vojnika i blokirali sav Solinski bazen. Razlika današnje »racije« od dosadašnjih jest u tome, što isu sada pohapsili sve odrasle muškarce, koje su uhvalili. S obzirom na to, da je zaitvor u Solinu, kao i oni u Splitu, prepun, odvezli su nekoliko stotina danas pohapšenih u bivšu hidroibazu Divulje.

Poslije ovog, dosada najmasovnijeg hapšenja, sada se iz bazena nalazi po zatvorima i logorima oko 1400 rodoljuba, ili gotovo 15 posto cjelokupnog stanovništva. Priča se da zatvorenike u Divuilijama čuvaju mitraljezima i da ih prisiljavaju da kopaju rake. Pritom navodno prijete, da će, ne pronađu li počinitelja »zločina« na menzu, svakog desetog uhapšenika strijeljati. Te vijesti unijele su dosta strahovanja u narod bazena i sa zebnjom se očekuje, što će biti s pohapšenima.

S tim u vezi sastao se MK da razmotri situaciju. Odlučeno je da će Solinski odred smjesta izvršiti iznad Klisa akciju i da će neprestano pripucavati na Solin.

*

Okupatoru nije dosta, što istrebljuje i tlači narod, što uklanja hrvatske natpise i ispisuje talijanske, uklanja hrvat-

skoj evce u Sinju, da ih obuče u domobranske uniforme i da s njima izide u Dinaru među partizane. U tome nije uspio, jer su ustaše osjetili, da nešto sprema, pa je zbog toga u dogovoru s MK Sinja pobjegao sam u partizane.

¹ Liječnik dr. M. Zičić najčešće je dolazio u kuću Stipe Marušića Taraša, da bi pregledao partizanske borce i ilegalce, kad im je bila potrebna liječnička pomoć. Marković je ostao na liječenju u Solinu oko 25 dana.

ske toltume spomenike, sistematski potiskuje hrvatski jezik i sve što je hrvatsko, već on tjera s posla naše radnike i otpušta službenike, a na njihova mjesta dovlači fašiste iz Italije. Sve to okupator radi s ciljem, da bi 'U Dalmaciji Talijani i fašisti prevladali nad našim hrvatskim i antifašističkim stanovništvom.

Koliko su talijanski fašisti na liniji tjeranja naših ljudi i dovlačenja svojih uradili za svega devet mjeseci, otikada su u Dalmaciji, može se dobro vidjeti iz jednog članka u jučerašnjem broju splitskog dnevnika »Il Popolo di Spalato«, u kojem pišu, da Split sada ima 10.839 obitelji i 54.672 stanovnika, a sela splitske općine 1840 obitelji i 10.874 stanovnika. Hvale se, dakle, da je grad s okolicom od prošle, 1941. godine, »porastao« za 22.000 stanovnika!

Kad se zna, da je taj »porast« uglavnom rezultat dovlačenja Talijana, a da je, naprotiv, dio domaćeg svijeta pobjegao iz Splita, da su mnogi pozatvarani i internirani i, s druge strane, da se u Splitu i okolici nalazi preko 25.000 talijanskih vojnika i karabinjera, onda nije teško ocijeniti, kakvu bi sudbinu Split i čitava Dalmacija doživjeli, kad bi se Talijani duže zadržali u našoj zemlji.

Drugovi ikoji su došli iz Splita kažu, da crnokošuljaši traže, da svaki prolaznik, koji prode pored njihove straže kod kasarne »M« bataljona, u bivšoj klasičnoj gimnaziji, mora da potzdрави fašističkim pozdravom. Onoga, koji ito ne uradi, zaustave i šamarima prisile, da digne nuku. Zbog toga građani zaobilaze kasarnu i idu drugim ulicama. Ima, međutim, sve više slučajeva, da fašisti zaustavljaju prolaznike i nasred ulica, te traže da ih pozdrave, a lkad to narod ne će, što je redovita pojava, onda mu se igroze i izazivaju incidente, da bi mogli još brutalnije postupati.

Utorak, 20. januara

Špijunima se ne prašta

Prije tri dana ubijena su dva špijuna kod Kistanja; Talijanima su prokazivali naše borce i antifašiste. Likvidirali su ih tamošnji drugovi iz partizanske grupe.¹

¹ Radilo se o likvidaciji dvaju »domaćih« lugara, koje su Talijani preuzeli u svoju službu. Špijunski rad lugara bio je to opasniji, što su »čuvajući« šumu obilazili i kontrolirali mnoga sela.

D O D A T A K

Iz izvještaja Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju Centralnom komitetu KPH

U izvještaju,¹ koji je PK uputio 20. januara 1942. Centralnom komitetu KPH, daje se pregled borbi i situacije u Dalmaciji. U izvještaju se uz ostalo kaže:

»Dragi drugovi, šaljem vam prijepis izvještaja iz Dalmacije o stanju partijskih organizacija i borbama dalmatinskih partizanskih odreda. Nakon posljednjeg izvještaja od 20. XII. 1941. razvijala se situacija u Dalmaciji povoljno. Veoma je poraslo negodovanje masa protiv okupatora i ustaša i sve šire mas.' priključuju se aktivnoj borbi protiv neprijatelja. U Dalmaciji vlada velika oskudica živežnih namirnica i iz pokrajine Stišu vijesti o sve češćim slučajevima smrti Zbog gladi. Naročito je glad teška među stanovništvom na otocima. Talijanski vojnici oduzimaju seljacima njihove male zalihe, jer ni talijanska vojska nema hrane. Okupatorov teror, njegova politika, pljačka, odnarođivanje, sve to sad već osjeća u većoj ili manjoj mjeri čitav narod. Osim toga, Pavelić sa svojim ustaškim banditima natjerao je iseljake u šumu pokušajem da ih mobilizira, i tako oni pristupaju partizanskim narodnooslobodilaskim odredima. Promjene na fronti, naša djelatnost i naša borba — to su glavni razlozi očitog poboljšanja situacije u posljednjim mjesecima.

Sabotaže. Prije su vršili sabotaže samo članovi Partije i simpatizeri. Danas u sabotažama učestvuje uglavnom editava radnička klasa Splita. U pokrajini je također iz dana u dan bolje. Radnici rade polagano. Uništavaju dijelove mašina i sirovine. Uništavaju proizvedenu robu ili je proizvode loše kvalitete. Radnici nekih poduzeća dan za danom obavještavaju

¹ Original izvještaja zaplijenio je neprijatelj i preveo ga na njemački jezik. Historijsko odjeljenje Centralnog komiteta KPH, koje dokument smatra vjerodostojnim, prevelo ga je s njemačkog prijevoda. Dokument je dvostrukim prevođenjem svakako izgubio stanovite karakteristike, ali glavno su u njemu činjenice.

O izvršenim sabotazama. Naročito' raste broj sabotaza na škevroviima i željeznicama u Splitu.

Donba naroda protiv (Okupatora dolaizi do izražaja i u demonstracijama za kruh i slobodu. Naročita jake bile su demonstracije u Omišu, Starom gradu i Vrbanju na Hvaru. Nakon demonstracija podijelile su vlasti u Starom gradu 30 kviintala brašna. Na Visu su umjesto ³A kg brašna po osobi dali 1 Yt kg. Uhapšeno je nekoliko žena. Akcije za kruh izvršene isu i u selima na otoku Braču i u Dubrovniku. U Splitu se dan na dan uništavaju talijanski natpisi i imena ulica i ispisuju nove parole. Birani isu narodnooslobodilački odbori u selima kotara Livno, Kupres, Duvno i Glamoč, igdje postaji veći utjecaj partizana. Nedavno je u okolici Livna održana konferencija narodnooslobodilačkih odbora iz 21 sela. Manje uspjehe postigli smo u stvaranju NOO-a na području Sinja, Brača i Korčule. Sto se tiče samog Splita, tu je formiran akcioni odbor od zastupnika Hrvatske seljačke stranke, komunista, samostalaca, nacionalista među privatnim i državnim namještenicima, kao i na šfcveru. Osnovano je nekoliko odbora, koji sakupljaju različite predmete za partizane, ali sve je to prilično slabo, jer »odozgo«¹ nema pomaći, već se djelomično još i koči.

Cinovništvo je sve aktivnije i pomaže Narodnooslobodilačku borbu. Jedan dio bio je prisiljen da iseli iz Splita i prijeđe u službu u Makarsku, Omiš i druga mjesta takozvane »nezavisne Hrvatske«. Jedan dio bio je otpušten iz službe i od Talijana interniran i teroriziran, a svi osjećaju posljedice okupacije, nestašicu, glad i poniženje. Cinovništvo sabotira u uredima. U Banovini i u Hipotekamoj banci pišu sami činovnici parole po zidovima. Činovnici pošte, željezničke stanice i drugih ureda pomažu nam u različitim pitanjima. Veliki dio njih naši su simpatizeri.

Obrtnici gaje velike Simpatije prema Narodnooslobodilačkoj borbi. Ali samo jedan mali dio (uglavnom naši simpatizeri) aktivno se angažirao u radu. Veći dio pruža nam samo materijalnu pomoć. Gospoda se boje kada -misle o tome, da bi danas ili sutra moigii doći u pitanje njihovi klasni interesi. Zbog toga

¹ Odnosi se na rukovodstva građanskih stranaka.

pomažu Talijane u borbi protiv nas. Direktor Hipotekarne banke sazvaio je prije nekoliko dana sve činovnike i saopćio im, da pristaje uz Narodnooslobodilačku borbu i sabotaže. Ali sabotaže u Hipotekamoj banci ne štete Talijanima. Zbog toga su i suvišne. Vjerojatno je načuo, da se među činovništvom Hipotekarne banke diskutira o pitanju uništenja spisa o seljačkim dugovima u toj banci.

Od svih grupa vodi kler najžešću borbu protiv nas. Split-ski biskup Bonefačić uputio je još u novembru vjericima pastirsko pismo, u kojem ih je pozvao na suradnju s Talijanima zbog pronalaženja atentatora. Nedavno, to jest 15. I. 1942. poslao je prefektu pismo, u kojem osuđuje zvjerstvo (t. j. ubistvo krvnika Hoffmana) i moli boga, da »zločinac« dođe u ruke »pravde«. Tako smo prisiljeni da po njima lupamo, a s druge strane moramo opet računati s 'religioznim osjećajima masa.

0 *pregovorima s političkim grupama.* Stalno smo u kontaktu sa zastupnicima drugih političkih partija i nastojimo da dođe do ostvarenja Narodnooslobodilačke fronte. U Dalmaciji to najviše zavisi od HSS-a, čije se vodstvo još uvijek pasivno odnosi prema Narodnooslobodilačkoj borbi. Prije dva dana izjavio je predstavnik HSS-a našem predstavniku,¹ da je njegova stranka spremna da pristupi Narodnooslobodilačkom odboru. Rekao je, da čitaju »Naš izvještaj«, i tako su se upoznali sa svim, što mi želimo. Slaže se u svim pitanjima s nama. Potrebno je još samo Staroga (Paška Kalitemu) uvjeriti. Ali, ako on ne će, oni će surađivati s nama bez njega. Naikon tog sastanka izgledalo je, da ćemo doći do Narodnooslobodilačke fronte, ali nekoliko dana kasnije izjavili su, da su za suradnju, ali da im je za to potrebna još dozvola iz Zagreba. Među ostalim rekli su i to, da se boje, da će okupator poduzeti stroge mjere protiv njih, ako sazna, da su pristupili Narodnooslobodilačkom odboru. Napomenuli su i to, da se prije moraju sporazumjeti još sa samostalcima. Naknadno su saopćili, da pristaju da njihovi ljudi uđu u odbor, koji se formira po profesijama i poduzećima, i mi to iskorištavamo.

¹ Predstavnik HSS-a bio je bankovni činovnik Ivo Culić, a NOP-a Ivan Randić. Sastali su se u jednoj zgradi na Narodnom trgu.

Pod pritiskom odozdo prihvaćaju ina riječima suradnju, ali nema izgleda da dođe do istinske suradnje rukovodstva s nama u ovoj borbi. Razvitak općih prilika u Dalmaciji sili ih da se formalno izjašnjavaju za suradnju, da steknu priznanje da su navodno sudjelovali u Narodnooslobodilačkoj borbi. To nas ne će smetati, da na temelju vašeg pisma oštro istupamo protiv Paška i drugova,¹ koji u biti služe okupatoru.

Samositalci su iskreniji od svih ostalih, pomažu partizane novčano. I nacionalisti su u posljednje vrijeme pokazali znakove života. U Sućureu je 1. XII. 1941. bila izvješena jugoslavenska zastava. Posljednjih dana pojavile su se po ulicama parole »Živio kralj Petar II!« Izdali su letak s naslovom »Naši odnosi prema komunistima«. Letak počinje ovim riječima: »Među našim socijalnim i političkim snagama, koje će u našem budućem životu odigrati važnu ulogu, najhitnija je snaga komunističke organizacije. Dolbro provedena i čvrsta komunistička organizacija imat će snagu i pravo da i ona kaže svoju riječ prilikom stvaranja našeg novog života i u rukovođenju buduće sudbine našeg naroda.« Letak završava: »... Savjetujemo, da svi oni školovani pojedinci, koji ne pripadaju komunizmu, pristupe istome, da lojalno i savjesno surađuju, kako bi se time izbjegla revolucionarna pretjeranost i od starog poretka »zaštitilo ono što treba zaštititi. Ako ito ne učinimo, doživjet ćemo nakon tragedije robovanja tuđinu tragediju građanskog rata.« Praktično su, međutim, nacionalisti učinili vrlo malo za Narodnooslobodilačku frontu. Jedna grupa, koja je prije govorila u ime oficira, kategorički je odbila, da oficiri pristupe partizanima; znači i oni su samo formalno za Narodnooslobodilačku borbu.

Održavamo kontakt s oficirima i podoficirima, kojih ima navodno u Splitu nekoliko stotina. U posljednje vrijeme pristupili su izravno partizanima u Solinu i zahtijevali, da ih prime u odred. Za vrijeme pregovora najmiliji im je bio razgovor o štabu i vodstvu partizana. Njihov zastupnik zahtijevao je neposrednu vezu s nama radi posredovanja između nas i četnika. Njihov cilj nam je jasan, a njihove snage očito su

¹ Paško Kaliterna i ostali mačekovci.

pretjerane. Samo se po sebi razumije, da ne ćemo pojedine oficire i pojedine grupe oficira odbiti, ukoliko se žele pošteno boriti.

Antifašistički odbor žena. Antifašistički odbor žena nije još mogao razviti svoju djelatnost. Drugarice iz odbora nisu još navikle da svorju djelatnost razvijaju na širokoj bazi i na novi način. U odboru žena ne nalaze se još žene iz drugih političkih grupa. To je u prvom redu zbog toga, jer je odbor politički još prilično slab. Naime, naše aktivne drugarice, koje su prije radile u komisiji, djelomično su uhapšene, djelomično im je otežano kretanje, doik su ostale preopterećene drugim partijskim zadacima. Drugi je razlog taj, što im mi nismo dali dovoljno podrške. Poduzeli smo sve mjere da pojačamo sastav odbora i da im politički i organizaciono pomognemo. Namjeravamo izdati proglas ženama.

Što se tiče *omladine*, može se reći, da ona ovdje najviše sudjeluje u Narodnooslobodilačkoj borbi. Ipak SKOJ-evske organizacije nisu dovoljno čvrste, jer je rukovodstvo politički prilično slabo. Činjenica je da je omladinska organizacija u Spliifeu prilično slaba. Okupatori i ustaše nemilosrdno su nudili na smrt, na policiji mlatili i dobar dio omladine strijeljali. Stalno nadopunjavamo omladinske forume. Prošlog tjedna opet su uhapšena dva člana Mjesnog komiteta. Mnogi omladinci, kojima je prijetila opasnost hapšenja, upućeni su na rad u pokrajinu ili u odrede. Omladina također nastoji da ostvari jedinstvo omladine, ali nije imala vidnih rezultata.

Partijska organizacija u Splitu mnogo je oslabljena. Naročito u posljednje vrijeme bio je uhapšen veliki broj članova Partije. Nekoliko njih drži se izdajnički, te nas na policiji terete. Prije rata imali smo u Splitu 140 članova Partije. Prije mjesec dana imao je Split, prema izvještaju Mjesnog komiteta, 100 članova. U taj broj uračunati su i oni, koji su primljeni nakon izbijanja rata. Iz ostalih krajeva Dalmacije daje drug Bajer slijedeće podatke o broju članova Partije:

Mjesto	Članova	Ćelija	Komiteta	
Split	80	11	4 RK	1 MK, koji je ujedno OK
Solin	66	12		1 MK
Dubrovnik	18	3		1 MK
Makarska	114	26	5 RK	1 OK
Imotski	65	11		1 OK
Omiš	144	16	4 RK	1 OK
Pelješac	48	10		1 OK
Kaštela	48	9		1 OK
Knin	27	5		1 MK, koji je ujedno OK
Trogir	55		1 RK	
Zrnovnica	12	3		1 MK
Sinj	12	4		1 MK
Hvar	60			1 OK
Vis	70			1 OK
Korčula	60			1 OK ¹
Livno	20			
Sjev. Dalmacija	300			
Šolta	10			

¹ U to su se vrijeme u Dalmaciji okružnim komitetima Partije zvala rukovodstva, koja su zapravo bila kotarski komiteti KPH. Stvarno su OK postojali samo za Sjevernu Dalmaciju, za Makarsku i za Livno; ostali su bili kotarski i mjesni komiteti. OK Splita također nije djelovao od početka NOB do polovice 1942. g. U to vrijeme postojao je Kotarski komitet Solina, u Kaštelima je postojao RK (ne OK), a u Drnišu MK, koji je vršio funkciju KK.

Sveukupno u Dalmaciji 1239 članova Partije.¹

Značajnih promjena u broju članstva nema u Sjevernoj Dalmaciji, na otocima, nadalje u Trogiru, u okolici Splita, Peleješcu, Dubrovniku i Sinju. Nove partijske jedinice imamo u okolici Kupresa, Glamoča i Duvna, to jest u kraju, gdje se razvio partizanski pokret. Male, ali značajne uspjehe imamo u Kninu i Drnišu. Povećala se partijska organizacija u Poljici-
ma — Omišu, kao i na otoku Braču (rte nisam uračunao). Broj članova u Kaštelima spao je od 90 na 48, jer više od polovice njih nije odgovaralo za članove Partije. O tome sam vas već prije obavijestio.

Kako stoji stvar sa Splitom, to vam je poznato.

Što se tiče podjele kadrova, smatramo, da vam se ne bi činilo da smo ih pogrešno raspodijelili, kad bismo vam o tome opširnije pisali. U Knin smo poslali drugaricu² na partijski rad. Drugovi iz PK stalno obilaze pokrajinu. U vezi s otvorenim pismom CK KPH partijskom članstvu Hrvatske uputio je PK drugarsko pismo CK KPH, u kojem je PK izložio svoje mišljenje i o pitanju otvorenog pisma CK i o drugim pitanjima. To pismo poslano je zajedno s izvještajem od 20. XII. 1941. Pošaljite naim tekst, jer je slučajno oštećen, pa nemarno potpun sadržaj vašeg otvorenog pisma. S vašom posljednjom formulacijom smo zadovoljni, ali smatramo, da ima u pismu i drugih formulacija, koje ne daju pravilnu i točnu ocjenu političkog položaja i djelatnosti PK. Ako nam još šaljete pismo, mi ćemo ga provesti.

Drug Brico³ nalazi se u bolnici. Koristimo svaku priliku da dođemo do njega, ali bilo nam je nemoguće. Odredi u Lici

¹ U taj broj nije ušao dio članova Partije iz nekih partizanskih jedinica (na Dinari, Svilaji i Kamešnici), kao ni oni, koji su se nalazili po zatvorima i logorima.

Podaci o broju članova Partije nepotpuni su za pojedina mjesta. Tako je na primjer, po kazivanju drugova Pave Amičića i Jozice Stipice, tada članova MK Zrnovnice, njihova organizacija imala u to vrijeme 30 članova.

² U to vrijeme ni jedna drugarica nije bila upućivana u Knin; do netočnosti je moglo doći prilikom prevodenja dokumenta. Na partijski rad tamo su odlazili Andrija Božanić, Ante Jonić i Bruno Ivanović.

³ Rade Končar.

i Dalmaciji smatraju da treba zarobiti nekoliko talijanskih oficira i u zamjenu za njih tražiti Bnku. Mišljenja smo, da ga ne možemo osloboditi pomoću oružane akcije.¹

Šaljemo vam financijski izvještaj za posljednja 4 mjeseca 1941. Na račun kvote šaljem vam 15.000 kuna.«

Srijeda, 21. januara

Odluka rukovodstava Solinskog i Kaštelanskog odreda

U kaštelanskom partizanskom logoru (Kambelovačkom polju) sastala su se jučer poslije podne rukovodstva Solinskog i Kaštelanskog odreda. Svrha sastanka bila je, da oba odreda izvrše što prije po jednu jaču akciju u Zagori. Dogovoreno je da u subotu navečer Solinski odred poruši željezničku prugu i tt-linije, te da postavi zasjedu na cesti kod Dugopolja, a Kaštelanski odred da likvidira žandarmerijsku stanicu u Lečevici. Zbog velikog leda — vrlo rijetkog u ovom kraju — pa zbog temperature od minus 15°C i vjetra, nije nam se navečer vraćalo u bazen, pa smo prenoćili u kaštelanskom logoru.

Izjutra, na putu prema Solinu, umalo što nismo S. Marković, M. Bofoan i ja upali među talijanske vojnike kod groblja u Sućurcu; bili smo od njih udaljeni svega oko 50 metara. U posljednji čas opazili smo, da su Talijani blokirali sav teren od Sućurca prema Solinu i da vrše pretres tog terena.² Talijani nas nisu opazili.

Ne gubeći vrijeme uspjeli smo se teškom mukom po smrznutom terenu na vrh Kozjaka. Umjesto da Stignemo izjutra mi smo u Rupotinu stigli tek predvečer, pošto smo svladali teško prohodne grebene Kozjaka.

¹ Ispitivale su se mogućnosti, kako bi se pomoću boraca Solinskog i Splitskog odreda mogao osloboditi Končar, dok se nalazio na liječenju. Od pokušaja se međutim odustalo, jer nije bilo nikakvih izgleda u uspjeh.

² Ni u toj blokadi nisu izostala hapšenja. Tada je uhapšen, a kasnije kao taoc strijeljan, i Vinko Boljat, jedan od predratnih članova Partije i istaknutih boraca.

D O D A T A K

Dopunski izvještaj PK

PK Dalmacije primio je 21. januara 1942. pismo od CK KPH. Iako je PK dan prije uputio opširan izvještaj CK KPH o stanju u Dalmaciji, smatrao je potrebnim da istog dana odgovori na neka pitanja u vezi s dobivenim pismom. Izvještaj (dopunski) od 21. januara 1942.¹ glasi:

»Dragi drugovi! Primili smo vaše pismo od 8. I. Poslali smo vam 20. XII. 1941. sarajevskom prugom opširan izvještaj PK i posebno pismo PK, izvještaj NP i nekoliko brojeva »Naišeg izvještaja«, ali kurir nije mogao u Makarsko j dobiti dozvolu, da produži put za Zagreb, pa se nakon 12 dana vratio u Split i ostavio materijal kod jednog druga. Taj drug je saznao, da putuje jedna drugarica u Zagreb, i predao joj je spomenuti materijal, ali nije nas o tome mogao obavijestiti, tako da vam nismo mogli dostaviti novi izvještaj, koji smo pripremili. Nakon toga odlučili smo uputiti jednog kurira ličkom prugom, ali kako je promet bio ponovo prekinut, nismo vam ga mogli slati. Zatim smo odlučili ponovo slati preko Sarajeva, ali kako je u to vrijeme došao vaš kurir, šaljemo izvještaj PK, omladinski izvještaj, letak talijanskim vojnicima, »Naiš izvještaj« i drugi materijal kao prilog uz izvještaj Pokrajinskog komiteta, iz kojeg ćete moći fkonkretnije upoznati naiš rad. Ako vam je moguće, šaljite češće kurire iz Zagreba. Mi ćemo svakako nastojati da održimo vezu — ako to ne bude moguće željeznicom, onda pješice.

Naikon posljednjeg izvještaja od 20. XII. 1941. razvija se situacija za ovaj mjesec u Dalmaciji povoljno za nais. U masama iz dana u dan raste neraspoloženje protiv okupatora i ustaša, i sve šire narodne mališe priključuju se aktivnoj borbi. Sve su češće Oružane akcije i borbe partizana protiv okupatora.

U Dalmaciji vlada velika nestašica živežnih namirnica. Ukoliko vam je potrebno, da se s tim bolje upoznate, pogledajte članak »Glad u Dalmaciji« u 125. broju »Naišeg izvještaja«, koji vam šaljemo.

¹ I ovaj dokument bio je zaplijenio neprijatelj, pa je naknadno preveden s njemačkoga.

Pregovori s političkim grupacijama

Naknadno smo saznali, da se Seljačka stranka složila sa Samostalskom partijom, ali oni ne žele da se o tome zna. Mi ne gajimo nikakve iluzije, da Ibi se Hrvatska seljačka stranka magla u većoj mjeri angažirati u borbi. Oni su se odlučili za suradnju s nama, jer vide kako se razvija situacija na fronti, te se boje da ne izgube mase, koje ne odobravaju njihovu veliku politiku pasivnosti, a boje se ujedno da eventualno ne izgube utjecaj na budući razvoj prilika.

Iz vašeg pisma mi smo zaključili, da je potrebno da mijenjamo ton prema njima i da njihove vodensalbotere demaskiramo.

Jučer navečer pisao sam članak za »Naš izvještaj«: »Narodnooslobodilački pokret u Dalmaciji«. ¹ U tom članku oštro smo kritizirali politiku HSS-a u Dalmaciji, naročito P. Kaliterne. Drug Atleti i (Zagrepcanin) ² vratio ga je jutros, jer se s člankom ne slaže, jer su se oni principijelno složili za suradnju. Insistirao sam, da članak ipak uđe, i šaljemo vam današnji broj »Našeg izvještaja«, pa nam javite svoje mišljenje, da li je stvar dobra ili kritika pretjerana. Što se tiče četnika, njima nismo ponudili pregovore. Proglas četnicima nismo izdali. Saopćili smo vam svoje mišljenje, ali nismo imali namjere da išta poduzmemo prije nego stigne vaš odgovor. Pisali smo vam, da nemamo iluzija o njihovu vodstvu, nego da smo to (ponudu i proglas) učinili samo zbog njihovih masa. Kako smo vam saopćili, rukovodili smo se našim lokalnim prilikama. Ovdje u Dalmaciji četnici nas nisu napali s leđa kao što se to dogodilo u ostalim krajevima. Osim toga imamo zaista relativno slab pregled općenite situacije u zemlji, detalji o odnosima između četnika i komunista nisu nam poznati. Drugovi, mi smo iz vašega pisma zaključili, da pregovori sa HSS u cjelini, s nacionalistima, kao i eventualno formiranje Narodnooslobodilačkog odbora za Dalmaciju ne bi (bilo korisno za nas, a niti politički svrsishodno, niti praktički provedivo. Moramo uvijek imati pred očima, da oni ne žele iskreno surađivati u borbi. Moramo lučiti vode-sabotere i izdajice Narodnooslobodilačke fronte od pojedinih poštenih funkcionara, koji se žele

¹ Članak je napisao Ivo. Lučić-Lavčević.

² Leo Geršković.

priključiti NOP-u. Nadamo se, da ćemo naikon još jedne izmjene pisama zauzeti pravilan stav i da u praksi ne ćemo praviti većih griješaka.

21. I. 1942-

PK za Dalmaciju

Petak, 23. januara

Borba za zatvorenike — Boje se đaka

Prošle noći izgledalo je kao da smo na nekom dijelu Istočnog fronta. Čim je Solinski odred pripucao na Talijane u Solinu, sinoć oko devet sati nastala je uzbuna: trube su neprestano zapomagale, a paljbu su otvorili iz svih oruđa, pa i topova. I tenkove su ubrzo ubacili u borbu. Dok su naši drugovi morali strogo voditračuna o svakom ispaljenom metku, jer imaju svega po 45 komada, dotle su Talijani naprosto rasipali municiju. Pucali su bez plana i svrhe, na sve strane oko centra.

Pa ipak, iako se ne zna, koliko je Talijana ubijeno i ranjeno, pobjeda je naša, i to velika.¹ Misli se da je ubijeno najmanje 4—5 talijanskih vojnika. Sto nije više, mogu da zahvale činjenici, što je našima zatajio pUakomitraljez.

Borba za uhapšene je dobivena. Prema nekim vijestima, već danas je najveći dio zatvorenih iz Divulja pUšiten, i već su stigli kućama.² U čitavom bazenu vlada zbog toga svečano (raspoloženje. Ovo je još jedan dokaz više, da s okupatorom treba samo oružjem razgovarati.

¹ U akciji se naročito istakao Jozo Cerina-Sipić.

² Iako se među zatvorenicima nailazilo i nekoliko onih, koji tada nisu stajali uz NOP, ni oni, pored svih represalija od strane Talijana, nisu odali ništa, što bi moglo naškoditi partizanima.

Ne postigavši ono, što su htjeli, Talijanima nije preostalo ništa drugo nego da glavninu zatvorenika poslije osam dana puste kućama. Ipak se nisu mogli oteti uvjerenju (u čemu ih je podržavao i mjesni župnik Mate Mihanović), da je netko iz centra Solina, pa i iz same kuće, u kojoj se nalazila menza, izvršio akciju. Da bi prikriili pred javnošću svoj neuspjeh, oni su proglasili da su »pronašli počinitelja zločina« u osobi Marka Draškovića, simpatizera NOP, kojega su s ostalima već bili pustili iz Divulja. Ma da M. Drašković o akciji nije imao ni pojma, oni su ga ponovo uhapsili kao »atentatora« i strijeljali u tupinolomu Meterize.

Današnji »Naš izvještaj« u vijestima iz Splita piše i ovo:
»Po državnim i općinskim uredima ima sve više antifašističkih parola po zidovima. To je razbjesnilo odgovorne. Tadeomi je zahtijevao da ga fašistički pozdravljaju, ali uzalud. Zerbino je tim povodom i povodom ubojstva Hoffmaina prijetilo činovnicima (Otpuštanjem i strijeljanjem ... Fašisti kane prisiliti trgovce, da talijaniziraju svoja imena... U pučkim školama, koje istu otvorene, qveden je potpuno talijanski jezik ... Dne 19. I. otvorene su i srednje škole. Fašisti su namjeravali praviti velike parade, ali su se bojali demonstracija đaka ... Škole su počele bez ikakve parade i uvoda. Talijanaši direktori škola dolaze s pištoljima i prijete đacima, dok su škole opasane fašističkom milicijom. Pod takvim uslovima Talijani hoće da prenose svoju »kulturu« na našu omladinu, da je talijaniziraju, ali od toga osim prezira i osvete ništa drugo dobiti ne će.«

*

»II Popolo di Spalato« u današnjem broju oplakuje smrt poručnika M. Venutija, kojega je zahvatila partizanska bomba u subotu navečer u oficirskoj menzi u Solinu, a koji je podlegao ranama jučer u splitskoj bolnici. Znači još jedan im je manje na broju.

Subota, 24. januara

Formiran Kninski partizanski odred — Napad na Bukovački odred — Veliko hapšenje bivših jugoslavenskih oficira i podoficira u Splitu

U Podinarju kod Knina formiran je 14. o. mj. Kninski partizanski odred. Odred ima zadatak da operira u Podinarju prema Kninu. On treba da razgoluti četničke laži i da neka sela, koja su pala pod utjecaj četnika, pridobije za NOP. Odred su formirali drugovi A. Jomić i B. Ivanović, koje je PK poslao s tim zadatkom iz Splita na taj teren.

Formiranjem toga odreda brzo će se vratiti vjera naših simpatizera u NOP, koja je bila poljuljana zbog neuspjeha u augustu prošle godine. Očekivati je da će odred biti jednako

trn u oku i talijanskom okupatoru u Kninu i njegovim slugama — ustašama i četnicima.¹

*

Prije četiri dana, dok je Bukovački odred logorovao u zaseoku Modrina sela Kresovići, napali su ga Talijani. Odred je tu logorovao na molbu seljaka, koji su tradicionalno slavili sv. Jovana. Dok je odred logorovao, stražu su držali seljaci, ali oni nisu na vrijeme primijetili Talijane. I pored toga, a na viku seljaka, koji su bježali iz sela čim su opazili Talijane, partizani su se hladnokrvno uspjeli izvuci. Pri izvlačenju iz sela ubio je jedan borac (Dušan Grčić) jednim metkom dvojicu Talijana, (koji su se počeli povlačiti čim su partizani otvorili vatru na njih.

*

Posljednjih dana Talijani su u Splitu pohapsili oko 100 bivših aktivnih i rezervnih jugoslavenskih oficira i podoficira. Navodno su ih uhapsili zato, što su oni odbili suradnju s

¹ Pošto se julski ustanak razbio u augustu 1941., formiran je u Koritima na Dinari partizanski odred-grupa na čelu s Boškom Dešićem i Veljkom Ticom. Grupa vojnički nije djelovala i raspala se nakon što su Talijani, izdajom Đujića, u septembru propušteni kroz Derale prema Drvaru. Nije bilo uspjeha ni s Plavnjanskom četom, koja je formirana u novembru 1941.

Kninski odred sačinjavali su prilikom formiranja gotovo sami Srbi. Odred se također formirao u Koritima u Dinari. Komandir odreda bio je A. Jonić, a komesar ing. Bruno Ivanović, obojica Hrvati iz Splita. Nikola Vrančić, Hrvat iz Vrlike, bio je povezan s odredom kao politički radnik na tamošnjem području. Koncem januara 1942. imao je Kninski odred oko 50 boraca, među kojima je bilo 1 nekoliko Hrvata iz Knina. Grupa drugova (među njima i Joša Durbaba i Marko Gigić) na čelu s A. Jonićem naoružala se u Kninu, u kući Dušana Sinobada (stan Pere Martinića, tadašnjeg sekretara Kninskog komiteta; kasnije je, odlaskom P. Martinića na dužnost komandira Kninske čete, sekretar MK Knina postao Ivan Laća). Ta je grupa odatle otišla u Topolje, gdje joj se priključilo još nekoliko boraca. Odatle su skupa krenuli u Dinaru (Korita) i tu formirali odred. U prebacivanju oružja za novi odred učestvovali su, pored ostalih, Branko Sinobad, Mirko Jelić i Jozo Svetina.

Kninski odred ušao je 17. juna 1942., prilikom formiranja Prvog dalmatinskog udarnog bataljona, u taj bataljon kao njegova treća četa.

četnicima, pa se Talijani boje da ise ne pridruže partizanima, kojima bi taj Školovani kadar i te 'kako dobro došao.¹

*

Povodom akcije na menzu u Solinu i smrti poručnika M. Venuti ja, koji je u toj akciji bio ranjen, Talijani se javno groze. Oni u jučerašnjem broju lista »Il Popolo di Spalato« pored ostalog pišu: »...poginuo je u jednoj od tolikih zasjeda posljednjih dana ... sad je mjera prevršena i drumskim razbojnicima Italija mora odgovoriti teškom liktorskom sjdkiroml«

Da bi olakšao bol talijanskim osvajačima, solinski župnik,² slijedeći primjer svog biskupa Bonefačića, otišao je na čelu »delegacije« Solina do splitskog prefekta, da mu izrazi svoje saučešće.

Nedjelja, 25. januara

Akcija Solinskog odreda kod Dugopolja

Da bi se raspirila i pospješila oružana borba u zagorskim selima iznad Klisa, sinoć, čim je počeo padati mrak, krenuo je Solinski odred i ja s njim iz Voljaka preko Kozjaka, Blaca i Konjskog na Kočinje brdo, pa prema Dugopolju. Zadatak odreda je bio da sruši tt-linije i prekine željezničku prugu Split — Sinj, a ukoliko nađu Talijani da ih likvidira. Zbog osiguranja 'Ostavili smo jednu desetinu na cesti Klis-Mutć poviše Klis—Grla, da nam Talijani iz Klis—Grla ne bi na povratku presjekli put.

Cijelo vrijeme puta padao je snijeg i kao za inat usporavao nam marš. Na mjesto akcije stigli smo oko pola noći i odmah počeli s rušenjem. Tek što smo porušili tridesetak tt-stupova, a željezničku prugu »načeli«, opazili smo automobilska svjetla poviše Dugopolja iz pravca Sinja. Komanda je pala da zauzmemo položaje duž ceste pored pruge. Nažalost

¹ Među bivšim oficirima tada se nalazilo samo nekoliko onih, koji su radili za NOP. Inače su još većinom bili pasivni, da bi se kasnije mnogi priključili partizanima. U to su vrijeme četnički raspoloženi oficiri otišli po odluci Birčanina na područje Knina, sa zadatkom da M. Đujiću, P. Popoviću i N. Novakoviću pomognu organizirati četničke vojne jedinice.

² Pop M. Mihanović. Nije se za sve vrijeme rata usudio zaći u gornji dio Solina; neprestano se kretao u društvu Talijana, znajući da bi mu narod sudio.

nadolazila su svega dva vojna kamiona, a spremali smo se kao **da** ih je **50**. Kad su kamioni ušli u zasjedu, otvorila se na njih **paljba**. Čim su zapucali prvi meci, smjesta su se zaustavili. **Šofer** prvog kamiona bio je ubijen, a drugog ranjen. Kamioni **su bili** gotovo prazni, bilo je u njima svega pet vojnika. Pokušali smo dići gume, ali to nije išlo, iako smo imali sjekire. **Gume** su bile veoma velike i teške; da smo ih i uspjeli skinuti, ne bismo ih mogli iskoristiti.¹

Vojnicima smo prije povlačenja govorili na talijanskom jeziku o značenju naše borbe. Slušali su nas i sve odobrivali, **kličući** partizanima, Crvenoj armiji i SSSR-u. Pošto smo **zavili** ranjenika, pustili smo **ih**. Alat smo iz kamiona digli, a **njih** potpalili. Lijepo ije bilo promatrati, kako se diže velik plamen. Rumenilo se širilo kao da gori cio grad. Zalili smo, što nije naišla neka veća kolona, ikad smo već prevalili toliko dug i težak put.

Na povratku smo se gotovo izgubili uslijed jake vijavice. Na Kozjak smo se vratili kad se već razdanilo — strašno mialali od puta, koji je s akcijom trajao 15 sati.²

Ponedjeljak, 26. januara

Odmazda nad Dugopoljem nije izostala — Talijani uhapsili prvoborca T. Anušića — Ubijen kurir A. Miletić

Jutrois je talijanska vojska blokirala Dugopolje, misleći da su preksinoć Dugopoljci izvršili akciju na Kočinjem brdu. Pored ostalog nasilja zapalili su u zaseocima Ban i Caktaši 14 kuća. Uhapsili su i strijeljali sedam naših simpatizera Du-

¹ Već u to vrijeme odred je imao »legalnu« radionicu u Ropotini, u kojoj su se izrađivali gumeni opanci za partizane. Ta obuća bila je idealna za sve partizanske borce u Dalmaciji. Oni su se u »gumašima« lako kretali po oporom kršu, po oštrim stijenama Mosora, Biokova, Moseća, Kamešnice, Dinare i ostalih planina. Dok ni najbolje vojničke »cokule« nisu mogle da po tim stijenama izdrže 1—2 mjeseca, dotle su gumeni opanci izdržavali po godinu i više dana. Svaki bi se partizan radovao, kad bi došao do takvih opanaka. Zato smo poduzimali posebne lovove na automobile, osobito na mala kola. Također smo u istu svrhu izvukli iz tvornica cementa sve gumeno remenje.

² Akcija je povoljno odjeknula ne samo u Dugopolju, nego i u svim okolnim selima. Njome je zadan udarac mačekovskoj politici čekanja. Otada u Dugopolju i okolici naglo rastu simpatije prema oružanoj borbi.

gopoljaca na čelu s Jakovom Perišićem. Da nisu više pohapsili, može se zahvaliti tome, što su muškarci, čim su opazili Talijane, pobjegli u iMosor.¹ Veći dio sela Talijani su opljačkali.

*

Javlaju iz Sinja, da su Talijani s Vagnja jučer upali u Korita, selo ispod Kamešnice, i tu uhvatili komesara Kamešničke partizanske grupe i člana KK Sinj druiga Tadiju Anušića. Pad u ruke neprijatelja jednog od najstarijih i najpopularnijih komunista u čitavom kraju veliki je udarac za nas.

Ovoga časa iskrsavaju preda mnom drage uspomene iz susreta s drugom Tadijom. Posebno se sjećam susreta u martu 1936. u stajskoj žandammerijskoj stanici. Sjedeći na podu u kutu, vezanih ruku i nogu, premlaćen do krvi, samo je stisnuo šake i pokazao ih prema meni. Time mi je rekao sve, što se u toj prilici moglo reći: Drži se, i ništa im ne priznaj, kao što im ni ja nisam priznao.²

*

Sada, kada nam je najpotrebniji, uibijen je vršeći zadatak Ante Miletić, partizanski kurir na relaciji Solin — Svilaja. Jučer na povratku iz Svilaje opazio ga je kod gostionice u Dugobaibama — na Vlaki — zloglasni ustaški tabornik Josip Pisac-Sidilo i smjesta ga ulbio. Miletić je u Svilaju otišao s našim pitanjem, kada će se tamo prebaciti Kaštelanski i Solinski odred.

Ubojstvo Miletića, hrabrog sina Mučke Krajine, teško nas je pogodilo ne samo zato, što ćemo za njega teško naći zamjenu, nego i zato, što je on pionir našeg pokreta u svom rodnom kraju, koji će mu sačuvati trajnu uspomenu.³

¹ Podatke, koga treba strijeljati kao simpatizera NOP, dao je Talijanima pop iz Dugopolja Šime Karaman. Njega su zbog toga i zbog ostalih zločina 3. aprila 1942. uhapsili i strijeljali partizani Mosora.

² Anušića je Talijanima u Sinju prokazao ustaša gostioničar Marko Bakrač iz Otoka. Prilikom hapšenja Anušiću se zaglavio pištolj, pa se nije mogao obraniti. Nakon 10—15 dana mrcvarenja bio je strijeljan na stajskom groblju. Anušić je prvi iz Sinjske Krajine proglašen narodnim herojem. Špijuna Bakrača partizani su likvidirali već u februaru 1942.

³ A. Miletić je prvi kurir, koji je 1941. g. iz Splita i Solina nosio obavještenja i poštu Svilajskoj partizanskoj grupi, a preko nje i u Dinaru. Njegov ubojica Pisac morao je brzo bježati iz Dugobaba. Ali je kasnije ipak uhapšen i nad samim grobom Miletića

Utorak, 27. januara

Ustanak u Makarskom primorju

Već dva-tri dana posvuda se govori o ustanku u Makarskom primorju. Te vijesti potvrđuju i izvještaji, koji stižu iz Maikarske.

U četvrtak, 22. o. mj., žandari su u zaseoku Miljačići uhapsili 6 od 18 ilegalaca iz Gradca, kad su ti drugovi sišli iz Biokova u mjesto radi nabave hrane. Prijavili su ih špijuni. Istog dana, kad su ti drugovi pohapšeni, odnosno noću 22./23. o. mj- sastalo se tamošnje partijsko rukovodstvo na čelu sa starim komunistom Antom Šutićem i zaključilo, da valja pokušati osloboditi uhapšene, i to- izjutra, kad ih žandari budu vodili na brod za Makarsku. Ujedno je zaključeno, da se presjeku sve tt-linije, koje vežu Gradac s Makarskom, Pločama i Metkovićem, da u momentu oslobodanja drugova žandari ne bi mogli pozvati pomoć. Desilo se međutim ono, što se nije predvidjelo: naime, brod koji je 23. o. mj. imao doći u Gradac i kojim je trebalo odvesti drugove u Makarsku, ni|je zbog lošeg vremena mogao pristati u Gradcu.

Da ne bi gubili vrijeme, naši su drugovi tada (oko 8 sati) likvidirali zloglasnog ustaškog koljača iz Metkovića Jotzu Medara, koji se našao u Gradcu. Time je započela oružana bonba partizana Makarske, odnosno Biokova.¹ Pošto su likvidirali ustaškog zlikovca, partizani su napali financijsku stanicu i s lakoćom je zauzeli. Financi su se naime, zahvaljujući politi-

osuden na smrt i strijeljan. Sudio mu je narod Dugobaba, pred kojim je izvršio svoj zločin.

Nakon pogibije Miletića u Svilaju je poslan Martin Marušić iz Solina (poginuo u IV. ofenzivi). Na putu su ga uhapsili žandari, ali, zahvaljujući svojoj hladnokrvnosti i snalažljivosti, uspio se izvući i izvršiti zadatak.

Kaštelanski odred odveo je u Svilaju umjesto poginulog Miletića Ivan Zefcan-Ico.

¹ Za rukovođenje borbom formirao je Općinski komitet Gradca nosebno vojno rukovodstvo od šest drugova iz šest sela, koja su Smala svoja vojna rukovodstva. Brvu pušku u biokovskom kraju opalio je omladinac Gojko Ujdurović iz Gradca. On se utopio u V. ofenzivi kao zamjenik komandanta bataljona I. dalmatinske brigade prilikom dobrovoljnog pokušaja da prvi prepliva Taru. Zbog ratnih zasluga odlikovan je Ordenom narodnog heroja. U ustaničkoj borbi u Gradcu najviše su se istakli kao borci i rukovodioci Vitko Viskić i Petar Bogunović.

čkom radu dvojice naših simpatizera među njima, brzo predali. Od njih je dobiveno 11 pušaka i 350 metaka.

Poslije toga ustanici su oko 10 sati napali žandarmerijsku stanicu, u kojoj su se nalazili pohapšeni drugovi. U međuvremenu je našima stiglo u pomoć i 50 naoružanih drugova iz Bazine. Pomoću drugova iz Brista, Drvenika, Zaoistoga i ostalih primorskih mjesta zaposjednuti su svi prilazi, koji vode Gradcu, kako bi se onemogućila pomoć žandarima iz Makarske i Ploča. U isto vrijeme naši su drugovi iz Podgore porušili cestu kroz to mjesto. Dok se vodila borba protiv žandara, oni su ubili dva naša uhapšena druga — Andriju Andrijaševića i Milana Stipića, kojega su bacili kroz prozor vani, da bi zastrašili ustanike. Ubili su ih zato, što su se — iako vezani — pobunili, kad su partizani otvorili vatru na žandare.

Bacanje kroz prozor druga Stipića nije partizane obeshrabrilo, kako su to žandari očekivali, već se naprotiv borbeni polet pojačao.

U subotu su pred gradačkom 'lukom ustanici prisilili' posadu, da im preda brod »Merkur«¹ sa 120 tona hrane (brašna, graha i kukuruza) upućene ustaškim logorima u Makarskoj i u Jelsi. Svu tu hranu partizani su uz pomoć naroda digli i, što nisu mogli prebaciti u Biokovo da se sklone, razdijelili besplatno narodu.

Prema posljednjim vijestima, u Gradcu se još vode borbe, jer su žandari dobro utvrđeni u kamenoj zgradi i ogorčeno se brane.²

¹ Zapljenom toga broda počinje partizanska borba na moru. To je prva akcija, koju su dalmatinski partizani izvršili u vodama Jadrana. »Merkur« su potom partizani odvezli u luku Ploče i tamo ga iskrcali, pa se opet s njime vratili u Gradac. Za to vrijeme brodom je upravljao stari pomorski kapetan Miloš Andrijašević iz Gradca. Hranu s »Merkuira« prevozila su dva-tri ribarska broda u Podace, Zaoistrog i Drvenik. U Biokovo je hrana prebacivana na konjima i mulama. Transportom i razdiobom hrane rukovodio je NOO Gradca, koji je toga dana osnovan, na čelu s predsjednikom Matom Bartulovićem. To je ujedno bio prvi NOO u biokovsko-neretvanskom kraju.

² Pošto je žandarima 26. januara 1942. stiglo jako pojačanje s kopna i s mora, naši su se morali povući u Biokovo, koje je od tada postalo simbol borbe naroda od Neretve do Cetine, a posebno naroda Makarskog primorja. Partizani više nisu napuštali Biokovo; u njemu je partizanska puška neprekidno grm jela sve do oslobođenja Dalmacije. U borbi za Gradac žandari su imali jednog mrtvog

Ustanički Gradac

Srijeda, 28. januara

Izdaja Draže Mihailovića — Talijani interniraju bivše oficire — U splitskom zatvoru ubijen Jerko Ivančić

U jučerašnjem, 129. broju »Našeg izvještaja«, u članku pod naslovom » Nacionalnooslobodilački pokret u Dalmaciji«, komentira se i donosi u odlomcima pismo Vrhovnog štaba

O izdaji Draže Mihailovića i o njegovog suradnji s okupatorom. Kaže se, da je Draža još od oktobra prošle godine odbijao svaku vojnu akciju protiv okupatora, jer je navodno to prerano. VŠ je dozvolio Mihailovićevim četnicima, da na 'oslobođenom terenu Srbije razvijaju svoju djelatnost. No pored toga, kao i pored činjenice, da se Draži dalo 500 pušaka i 40.000 metaka, partizanima toliko nužnih za borbu, pored prividnog sporazuma s njima, četnike nije ništa smetalo da otpočnu borbu, ali ne protiv okupatora, već protiv partizana, ubivši i komandanta šumađijskog partizanskog odreda druga Milana Blagojevića. Nakon što su počinili niz zločina protiv partizana, otvoreno su istupili na strani Nijemaca u borbama za Uzice. Tako su po nalogu Nijemaca četnici udarili partizane u leđa. Četnicima je znači prerano voditi borbu protiv okupatora, ali zato im nije prerano napadati partizane i pomagati 'Okupatora u borbi protiv njih. U tome ih na svoj način pomažu i mačekovci.

Vijest o izdaji Draže Mihailovića, ministra iu kraljevskoj izbjegličkoj vladi, nimalo nas nije iznenadila. Pogotovu zato, što mi u Dalmaciji već nekoliko mj esecri, zapravo od samog početka oružane borbe gledamo, kako četnički vođe poput M. Đujić, P. Popović, N. Novaković, B. Bogunović, I. Trifunović

- Birčanin, S. Urukalo i njihov »Nacionalni komitet« pomažu — neki prikriveno, a neki otvoreno — talijanske okupatore u

1 jednog ranjenog, a naši, pored dvojice ubijenih u kasarni, poginulog omladinca I. Raića i trojicu ranjenih.

Uoči akcije u Gradcu grupa od osam partizana iz logora nad Pločama pošla je prema Baćini i tu saznala za hapšenje u Gradcu. Pripadnici grupe brzo su se sastali s partizanima iz Gradca i dogovorili se o svemu, što je trebalo poduzeti.

Isti dan kad je počela borba u Gradcu, Drveničani su razoružali finance stanice u svom selu. Razoružanjem je rukovodio Jovo Skrbić. Zaplijenjeno je 5 pušaka i 200 metaka. Otada u Drveniku nije uspostavljena financijska stanica. Za vrijeme borbe u Gradcu od 23. do 26. januara 1942. vlast se na tom području stvarno nalazila u rukama ustanika i naroda.

borbi protiv narodnih boraca. Za njima, samo u drugoj formi, ne zaostaju mnogo ni mačekovoi P. Kalitema, P. Mladineo, Vojko Krstulović i još neki iz njihova kola. Na sreću, narod u Dalmaciji, Hrvati i Srbi odgovaraju im jednako: sve masovnijim odazivom u partizane i pružanjem sve veće pomoći našim borcima.

*

Iz Splita su jučer Talijani odveli u Zadar 14 bivših jugoslavenskih oficira, kolje su uhapsili 22. o. mj. Govorti se da će ih iz Zadra odvesti u neki koncentracioni logor. To je dokaz više da nitko, pa ni bivši jugoslavenski oficiri nemaju što da čekaju kod kuće. Treba ipak da idu u partizane i da svojim vojničkim iskustvom pomognu našim drugovima, koji se, iako bez teoretske vojne spreme i vojnički školovanih kadrova, junački i samoprijegorno bore i pobjeđuju.

*

Nakon tri tjedna zvjerskog mučenja na policiji u Splitu jučer je podlegao ranama drug Jerko Ivančić. Za sve vrijeme strahovite torture on fašističkim zlikovcima nije ništa rekao, što bi moglo naškoditi partijskoj organizaciji i NOP-u, kojima je pripadao svim svojim bičem i za koje je na kraju položio i svoj život. Jerko Ivančić pravo je oličenje borbenosti splitskih težaka. Primjerom je pokazao, kako se voli Partija, domovina i sloboda vtiše nego vlastiti život. Spomen na njega, na njegovo herojsko držanje i mučeničku smrt ostat će vječno sačuvan u narodu.

Četvrtak, 29. januara

Sekretar PK u Solinu — Neuspjeh Kaštelanskog odreda u Lećevici

Danas se prebacio iz Splita u Rupotinu drug Jović. On treba da sutra otputuje iz Solina u Dinaru, gdje će preuzeti dužnost komandanta Dalimaitimsko-dinarskog partizanskog odreda. Dogovorili smo se da će sutra prije nego ode održati sastanak s članovima KK Solina. Na proputovanju kroz Dugopolje, do kojega ću ga i ja praititi, također ćemo održati sutra navečer sastanak s tamošnjim simpatizerima. Nakon toga sprovest će ga drug Javor¹ do slijedeće veze ni Dicmu, a ona dalje.

¹ Nikola Vučković.

U Rupotinu je stigao i drug Dušan Tadin, komesar Kaštelanske partizanske čete. On nam lje potvrdio loše vijesti, koje smo čuli već prije dva dana. Trebalo je naime po ranijem našem dogovoru, da Kaštelanska četa od 32 borca napadne i razoruža financijsku i žandarmerijsku stanicu u Lećevici. Zbog toga su Dušan Tadin, komesar, Dragan Britvić, komandir, i Josip Babin, zamjenik komandira, otišli u ponedjeljak na Lećevicu,¹ da izvide teren. Četa je otišla iz Kaštelanskog polja sutradan i trebalo je da navečer stigne na Lećevicu — u zaseok Stričevići, da bi odatle krenula u napad. Četa je, međutim, na prijelazu preko željezničke pruge iznad Kaštela naišla na talijansku patrolu i došlo je do vatre. Zbog toga, kao i zbog zamorenosti, četa nije stigla u Stričeviče navečer, već izjutra. To ju je prisililo da akciju odgodi za iduću noć.

Dok su se pripadnici čete preko dana skrivali u jednoj kući kod Stričevića, netko ih je primijetio i obavijestio o tome žandare. Na temelju toga došli su iz Lećevice poslije poldne oko dva sata žandari, financi i ustaše te ih opkolili i napali. Borba se vodila puna dva sata. Kad su žandari vidjeli da ne mogu nlišta, pired večer su se dijelom počeli prebacivati, a dio se prikrivao. Naši su se tada uz pripucavanje povlačili. U povlačenju su cranjena tri druga, Od kojih komandir čete Dragan Britvić teže.² Britvić je ostao ležati, jer ga drugovi nisu uspjeli izvući, te su iga sutradan pronašli žandari i prenijeli u Lećevicu. Tako ova planirana akcija ne samo da je propala, već smo zbog nje i izgubili odličnog druga i rukovodioca. Sve to teško nas se dojmilo.⁸

¹ Oni su otišli do naših simpatizera Pavla i Marijana Stričevića, da se informiraju o stanju u Lećevici.

² Britvić je nakon sedam dana umro. Na dužnosti komandira Kaštelanske čete zamijenio ga je Josip Babin.

⁸ Akcija razoružavanja Lećevice tada nije mogla doći u obzir. Žandari isu dobili pojačanja i postali budniji, a na terenu Kaštela ispod Kozjaka bili su uvjeti za operacije odreda sve teži, jer su u svakom Kaštelu Talijani imali jake snage. Stoga se PK suglasio Sa stavom partijskog rukovodstva Kaštela, ida se odred prebaci u Svilaju, gdje se već otprije nalazila partizanska četa. Na osnovu toga otišao je odred od 32 partizana s novim komandrom Josipom Babinim i komesarom Dušanom Tadinim koncem februara u Svilaju, ostavivši na terenu Kaštelanskog polja samo nekolicinu drugova za vršenje manjih akcija i za prikupljanje novih boraca.

Petak, 30. januara

**Letak OK Šibenika narodu Bukovice — Talijani dovlače
nova pojačanja**

Povodom napada talijanskih pojačanih snaga noću 19./20. o. mj. na Bukovački odred koji je u posljednje vrijeme s uspjehom izvršio više manjih akcija, OK Šibenika¹ izdao je 25. o. mj. letak, u kojemu pored ostaloga kaže: »Narode Buikovice, po tvojim šumama praskaju prve osvetničke puške. To su vjesnici novog doba — dolba kada ćeš ti biti gospodar u svome slobodnom domu. Ti nemaš drugog puta do puta borbe, borbe na život i smrt, koja donosi smrt okupatoru, a tebi i tvojoj djeci slobodu i blagostanje. Zato svi kao jedan stupajte u redove partizanskih odreda. Bukovački narode, zmaj, da su samo partizanski borci borci za tvoju sretniju i bolju budućnost. Bukovački narode, ti koji se nikada nisi mirio s ropstvom, ti koji si dostojan svog velikog imena i prošlosti svojih predaka Janlković Stojana i Smiljanić Ilije, smjelo naprijed! Smjelo u borbu za konačno oslobođenje naših naroda!«

*

Noću 26./27. o. mj. talijanski vojnici i ustaše opkolili su selo Ostrovice, uhapsili dvojicu drugova, Marica Atlagića i Miloša Bjelanića, te ih u samom njihovom dvorištu strijeljali. Jovo Altagić uspio je da pobjegne i da se pridruži partizanima, koji su se nalazili u susjednom selu Gošiću.

Prekjučer se dio Bukovačkog odreda (12 boraca pod komandom Obrada Egića), koji je djelovao na terenu Devrske — Gošići — Dobropoljci — Ostrvica — Brguda, zbog pritiska okupatorskih snaga, morao povući i priključiti glavnini, koja se nalazila u Grulovićevim stajama.

◆

Zahvaljujući činjenici, što se kod nas sve više rasplamsava požar oslobodilačke borbe, Talijani su prisiljeni da neprestano dovlače nova pojačanja. Tako su i jučer stigla iz Barija u

¹ OK Šibenika, odnosno Sjeverne Dalmacije, nalazio se u to vrijeme u Šibeniku. Pojedini član'ovi OK (A. Jurlina, I. Družić, N. Sekulić) izlazili su povremeno na teren i odlazili u Bukovicu i Liku (I. Družić). Do maja 1942. napustili su grad Jurlina, Marija Novak i N. Sekulić. M. Zuvčić neprestano se nalazio na području zadarskih otoka.

splitsku luku tri velika parobroda s talijanskom vojskom, praćena ratnim brodovima. Nije potrebno isticati, kako bi fašističkim zavojevačima ti vojnici dobro došli u bombi protiv Engleza u Sjevernoj Africi ili za Istočni front, gdje im se, zbog silovitih udara Crvene armije, kola sve brže Okreću natrag. Ti transporti još su jedan dokaz više o pomoći, koju narodi Jugoslavije time, što vežu za sebe ogromne neprijateljske snage, pružaju saveznicima u borbi protiv zajedničkog neprijatelja. Novopridošla talijanska vojska smjestila se na Spinutu u barake.

Subota, 31. januara

S Jovićem do Dugopolja

Nakon sastanka KK Solina, kojemu je prisustvovao sekretar PK drug Jović i na kojemu se osvrnuo na neka aktualna pitanja, Otišli smo u sumrak iz Kupotine preko Klis—Ozme u Dugopolje. Išli smo u grupi drug Jović, Stipe Marko vić, ja i Špiro Smodlaka,¹ koji dobro poznaje put.

Snijeg nas je pratio već od Klisa. S dosta napora probijali smo se kroz vijavice, koje su ove godine česte. Nakon pješaćenja od tri sata stigli smo na ugovoreno mjesto kod Dugopolja. Ugovoreni znaci s drugom Javorom, rukovodiocem NOP u Dugopolju, bili su: Jela—Bor. Ne uhvativši vezu, nije nam preostalo drugo, nego da se naikon dužeg lutanja vratimo u Rupotinu.

Da bi se malo odmorili i napili vode, pokucali smo na vrata starog znanca i simpatizera Mate Blaževića Pobre. Na naše veliko iznenađenje, najprije nije htio da otvori, a kad je napokon otvorio, nije htio donijeti vode. Ma da smo ga mogli na to prisiliti, nismo. Golemi strah kod njega izazvala je naša akcija prije sedam dana nedaleko od njegove kuće, odnosno reakcija Talijana, koji su zbog te akcije uibili sedam ljudi i zapalili 14 kuća. Bojao se dakle da stupi s nama u dodir, da ga ne bi tko pokazao i izložio stradanju. Takav postupak ipak me iznenadio, to više, što je Mate jedan od osmorice ljudi iz Dugopolja, ikoji su na općinskim izborima 1940. godine agitirali i glasali za StranJku radnog naroda.

¹ Radnik iz Klisa, poginuo kao partizan kod Lećevice 1942. g.

Ljuti, žedni i umorni vratili smo se natrag i zanoćili u zaseoku Smodlake u Klisu. Jović je na povratku toliko malaksao, da mu je trebala pomoć. Drug Spiro razbudio je svoje susjede i oni su nam, sretni što smo se susreli, odmah donijeli večeru; tu smo ostali uz vatru do jutra.

*

Partizani iz Kamešnice spustili su se jučer u sela Grab i Otok. Sa sobom su povelili gostioničara špijuna A. Samardžića i nakon saslušavanja likvidirali ga.

*

Prema vijestima iz Knina, Talijani su tamo prije tri dana strijeljali dva radnika, navodno zbog rušenja tt-linija Padene—Mokro Polje.

FEBRUAR

Nedjelja, 1. februara

Zapaljene dvije vojničke barake u Splitskom brodogradilištu — Raspopio se četnik Đujić — S Malte na Mljet

Jutros smo opazili, da su nam kaputi i cipele, koje smo noćas bili odložili, zamrznuti i teškom smo ih mukom navukli. Od Smodlaka otišli smo do Pleština¹ i tu ostali cijeli dan. Kako se talijanska posada nalazila svega koju stotinu metara od Pleština, morali smo postaviti izvidnicu, koju su sačinjavali članovi Partije i SKOJ-a-² Dobro nahranjeni, ogrijani i odmoreni, uvečer smo se vratili u našu »bazu« Solin-Rupotinu i prenoćili ii rovu-zemunici druga A. Vučićića.

U Solinu su nas drugovi izvijestili o akciji brodogradilišnih radnika u Splitu. Oni isu sinoć oko 20.30 sati zapalili dvije veće barake u Splitskom brodogradilištu. U jednoj baraci nalazila se vojnička oprema, a u drugoj skladište boja. Obje su do temelja izgorjele.

*

Prije pet dana — na dan sv. Save — raspopio se pravoslavni pop u Stranici Momčilo Đujić, koji od prvih dana NOB surađuje s Talijanima i radi na okupljanju četničkih elemenata oko Knina i Tromede. Nakon jutarnjeg obreda u strmičkoj crkvi javno je odbacio popovsku mantiju i obukao četničku odoru.

¹ K Miji Pleštini Mikeli.

² Mate i Milan Pleština i Zoran Matulović.

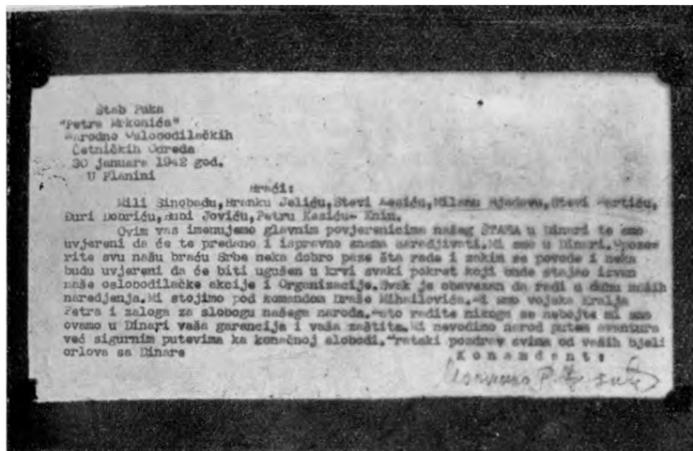

Četnici s Talijanima, na području Knina 1942.

Za razliku od prvih mjeseci NOB, kad Đujić donekle prikriveno surađuje s okupatorom, on posljednjih mjeseci javno stupa u njegovu službu. Đujić nastoji da organizira od velikosrpskih elemenata oko Tromeđe četničke vojne jedinice i da ih indirektno stavi u službu okupatora, da uradi na Tromeđi isto ono, što ije uradio njegov »vrhovni komandant jugoslavenske vojske u otadžbini« Draža Mihailović u Srbiji.

Prema svim informacijama, Đujić je glavni eksponent I. Trifunovića Birčanina za Tromeđu, kao što je Birčanin glavni pouzdanik Draže Mihailovića za prečanske krajeve.¹

¹ Svega pet dana nakon što se raspopio, Đujić u svojstvu komandanta t. zv. štaba puka »Petar Mrkonjić«, koji je u to vrijeme postojao samo na papiru, upućuje pismo nekolicini svojih prijatelja, kojim ih obavještava, da ih je imenovao povjerenicima štaba u Dinari. Dalje se u tom pismu Đujić grozi, kako će svaki pokret (a to je značilo partizanski) biti ugušen, bude li stajao izvan njegove (četničke) organizacije. Đujić napokon u pismu ističe da četnici stoje pod komandom Draže Mihailovića, da su oni vojska kralja Petra i da ne vode narod »putem avanture«, čime svakako misli na partizane.

Pismo papa Đujića, kojim imenuje povjerenike svog »štaba«

Prije tri dana, 29. prošlog mjeseca, navodno su se iskrcali na Mljet — kod sela Prožur — neki nepoznati ljudi. Priča se da su došli iz inozemstva, sa sumnjivim zadatkom.¹

¹ Bili su to rezervni poručnik bivše jugoslavenske vojske Stanislav Rapotec i Stevan Šinko-Jovainović, bivši policajac. S Malte do Mljeta oni su se prebacili engleskom podmornicom »Thom«. Sa sobom su donijeli dvije radiostanice, nešto oružja, 3,500.000 liira i 300 funta u zlatu. Po nevremenu — nakon iskrcaavanja — Rapotec i Šinko najprije su zakopali veći dio materijala, koji su donijeli sa sobom. Zatim su se nakon dvodnevnog lutanja i skrivanja javili seljaku Nikoli Bjelinu, prikazavši se kao srpski izbjeglice iz Hercegovine. Poslije toga Rapotec se javio talijanskoj vlasti kao Slovenac, koji se vraća iz Srbije, u koju su mu Nijemci iselili porodicu. S talijanskom propusnicom prebacio se u Split do Roka Matulića, a odatle do Birčanina. Šinka, koji je ostao na Mljetu, Talijani su pritvorili u hotelu »Porta Sabra«. Ali on pomoću vlasnika hotela bježi u Račišće i odatle se također prebacuje u Split. Tu se preko Rapotca povezuje s Birčaninom i odsjeda kod dira. Tome Mimice. U Splitu nitko od četničkih perjanica nije htio da primi materijal dostavljen s Malte. Uz pomoć jednog podoficira bivše jugoslavenske vojske trebalo ga je spremiti u groblje Kaštel-Starog. Kasnije Šinko uz pomoć dra. Jure Amerija iz Korčule pokušava doći do materijala s Mljeta. Zbog neodlučnosti i zato, što su previše komplicirali posao oko prebacivanja, prvi put nisu došli

D O D A T A K

Četnička urota protiv naroda

Već ljeti 1941. grupa od nekoliko »velikojugoslavena« u Splitu na čelu s protom Sergijeim Urukalom, prof. Silvijetm Alfirevićem, Čirom Madiracom, Markom Mikačićem, Duškom Zafrankom i drom. Nonveillerom oirganiizira s nekim bivšim oficirima »Srpski odbor« radi tobožnje pomoći istaknutim prvacima bivših režima, koji su, naročito s područja t. av. NDH, dolazili u Split. »Srpski odbor« postepeno jača svoju političku aktivnost, naročito po dolasku D- Jevđevića u septembru 1941. iz Foče. Predstavnici Partije i ujedno NOP-a pokušavaju na liniji stvaranja Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta, a u borbi protiv okupatora, da pridobiju i one, koji su se okupljali oko »Srpskog odbora«. U tom pravcu vodili su se razgovori između sekretara PK V. Krstulovića i četničkog vođe D. Jevđevića, ali bez uspjeha. Već tada su, naime, velikosrpski elementi u smislu politike Draže Mihailovića, kojega su smatrali svojim vođom, više ili manje otvoreno odbijali suradnju s NOP, negirali potrebu borbe protiv okupatora.

Na jesen 1941. dolazi u Split iz Kolašina posebni emisar D. Mihailovića I- Trifunović-Birčanin. Tada se »Srpski odbor«

do materijala, već su se s Mljeta vratili neobavljena posla. Drugi put (nakon 2—3 mjeseca od skrivanja materijala), kad su došli do mjesta gdje je bio skriven, nisu ga našli. Nešto prije njih digli su ga Talijani, posredstvom jednog seljaka s Mljeta, koji je slučajno zagazio na mjesto, gdje se materijal nalazio, i digao vreću s lirama. Zbog toga neuspjeha dolazi između Birčanina i Amerija do sukoba.

Kasnije, nakon četničkog pokolja naroda u Gatima i ostalim selima oko Mosora oktobra 1942., poznati jugonacionalist dr. Jure Ameri prekida svaku vezu s Birčaninom i četnicima, videći da su otvoreno u službi okupatora i da imaju izrazito antihrvatski karakter. Nedugo poslije toga Talijani hapse i interniraju njega i brata mu dra. Dušana, koji je otprije radio za NOP. Godine 1943. i obje kćerke dra. Jure Amerija (Marinka i Olga), iako vrlo mlade, odlaze u partizane.

Druga pošiljka materijala za Birčanina trebalo je da stigne s Malte u Dalmaciju, na teren šibenske Rogoznice, krajem septembra 1942.; već je i preko Radio-Londona bila najavljena. Ali Birčanin je, poučen iskustvom s Mljeta, u posljednji čas zbog nesigurnosti stornirao upućivanje tog materijala.

Šinko je odlukom Birčanina otišao Đujiću, a Rapotec se preko Zagreba i Beograda prebacio u Carigrad, pa u Egipat.

pretvara u t. zv. »Nacionalni komitet« na čelu s Birčaninom. **Pored** njega u četničkom se komitetu nalaze S. Urukalo, Niko **Bartulović**, Radmilo Grđić, S. Alfirević, Radovan Ivanišević, **Marko** Mikačić, Tomo Mimica i Ivo Čičin-Šain. Split postaje **centar** četničke klike, oko koje se okupljaju svi velikosrpski **elementi**. Birčanin od dolaska u Split neprestano podržava vezu s komandantom talijanskog XVIII. armijskog korpusa generalom Dalmazzom, a kasnije s generalom Spigom. Birčanin se **odmah** povezuje, kako to on sam piše 12. jula 1942. Draži, i s **četnicima u Kninskoj Krajini**: popom Momčilom Đujićem, koji se **nalazio u Strmici**, s Pajom Popovićem i ostalim četničkim prvacima oko Tromede. U to vrijeme već su Đujić, Popović i **drugi** surađivali s Talijanima protiv partizana. Njihovo izdajničko djelo bilo je i propuštanje Talijana kroz Derale prema **Drvaru**, iako su se bili s partizanima dogovorili, da će čuvati te položaje.

Da bi, više silom nego dobrovoljno, organizirali četničke vojne jedinice u nekim selima oko Tromede, gdje je velikosrpski utjecaj bio jak, a /utjecaj Partije neznatan, Birčanin koncem 1941. šalje na taj teren neke bivše j ugasla venske oficire. Tada om Đujiću upućuje Zivka Brikovića, Veljka Ilića, Žarka Božovića, Miodraga Miloševića, Milana Cvjetičanina, Milutina Sušaru i Marka Crljenicu, a P. Popoviću Peru Mijakovca, Stevu Curuviju, Jovana Rubnića, Simeona Redića i Boška Asanovića. Đujić pomoću njih organizira t. zv. četnički puk »Petar Mrkomjčić«, a Popović puk »Omisim Popović«; Đujić postaje komandant prvog, a Popović drugog puka.

U to vrijeme na organiziranju četnika u Pađenama radi Vlado Novaković, uz pomoć Nikole Kukolja, kojega mu je u tu svrhu uputio Birčanin. Na terenu Vrlike, u Otišiću, četnike organizira pop Petar Stoisavljević, ali s najmanje uspjeha, jer mu se suprotstavlja Svilajski partizanski odred, odnosno četa. Zbog odsutnosti jače partizanske organizacije u Kninskoj Krajini, Đujiću i Popoviću uspijeva uz blagoslov i sa znanjem Talijana da krajem 1941. i početkom 1942. g. organiziraju četničke »jedinice« u Strmici, Biskupiji, Pađenama i Krupi. U tim jedinicama oni okupljaju po nekoliko desetaka ljudi, najviše onih, koji su bili skloni kriminalu i pljački. U to vrijeme četnici uglavnom spavaju kod svojih kuća i održavaju straže zbog eventualne obrane sela od ustaša. Tada oni još ne vode oružane akcije protiv partizana.

Na okupljanju četničkih istomišljenika duž Dalmacije rade: bivši major Marin Stude, kapetan Krešimir Boras, poručnik Branko Šušić, kapetan Vojmir Alfirević i još neki.

U neposrednoj blizini Knina — oko Tromeđe — četnici su početkom 1942. organizirali nekoliko svojih »jedinica-pukova«. Tako u Lici — Crni Potoci: »Kralj Petar II«; u Velikoj i Maloj Popini — Otniću — Zrmanji: grupa »Vožd Karado.rđe«; u Grahovu: t. zv. puk »Gavrilo Princip«. Na objedinjavanju svih četničkih snaga, a po uputama Birčanina, najviše radi Đujić, ikoji sve te »pukove« početkom februara 1942. ujedinjuje u t. zv. Dinarsku diviziju i postaje njen komandant. Pa i pored Đujića, Birčanin, koji živi u Splitu, stvarni je rukovodilac svih četničkih snaga oko Tromeđe. Po formiranju »divizije« Birčanin upućuje Đujiću još nekoliko bivših oficira na čelu s pukovnikom Uzunovićem, a za načelnika štaba¹ »divizije« postavlja kapetana R. Ivaniševića.

Birčanin podržava neprestanu kurirsku vezu, a zatim i radiovezu s Dražom Mihailovićem na Ravnoj gori, kao i s Beogradom. Čak se 13. jula 1942. sastaje s Dražom u Zimonjića Kuli u Hercegovini. Po odluci Draže Mihailovića Birčanin formira t. zv. Štab dalmatinsko-hercegovačkih odreda, te julaugusta 1942. odlazi na teren Knina, da bi na četničke prvake lično prenio naloge svoga komandanta. Tom prilikom on po Dražinoj odluci dijeli »vojvodske« titule četničkim prvacima oko Tromeđe, Kninske Krajine, Like i Bosanske Krajine: M. Đujiću, N. Novakoviću, B. Bogunoviću, M. Rokviću i M. Mariću.

Vjerojatno u jesen 1942. četnici na Tromeđi formiraju t. zv. Dinarsku četničku oblast, koja obuhvaća teritorij Dinarske divizije. Oblast više ima teritorijalno obilježje, a divizija vojničko. Dinarska oblast zatim proširuje svoje područje i obuhvaća: Dalmaciju, Liku, Gorski Kotar, Baniju i Zapadnu Bosnu, a u operativnom pogledu Knin, Kosovo, Drniš i Vrliku, pa Kistanje, Benkovac, Obrovac, Gračac, Lapac, B. Petrovac, Grahovo, Glamoč i Livno.

Krajem 1942. četnici na Tromeđi formiraju svoje »korpuse«, koji se sastoje od brigada. Četnici su se voljeli razmetati »brojnim« jedinicama sa zvučnim imenima, iako su one bile nalik na sve drugo, samo ne na vojničke formacije.

U to vrijeme brojčano stanje t. zv. Dinarske divizije, koja je okupljala korpuse s četnicima Kninske Krajine, dijela Bosanske Krajine i Like, a među kojima se još uvijek nalazilo naj-

više onih, koji su došli iz Hercegovine i Crne Gore, iznosilo je u svemu 4000—4500. Taj broj nije bio veći ni koncem 1944., kad se Đujić sa svojom bandom — »divizijom od 3 korpusa« — prebacio preko Istre u Italiju.

Ponedjeljak, 2. februara

Umjesto da ode u Dinaru Jović se vraća u Split

Jutros smo uputili druga Vovu¹ i jednu skojevku u Dugopolje, da izvide, zašto u subotu Javor nije čekao Jovića i mene na vezi, i da, ukoliko je bio opravdano spriječen, ugovore, da ćemo se ponovo sastati iduće subote, t. j. 7. o. raj. navečer na istom mjestu. Nakon toga Jović je otišao već uhodanim »kanalom« u Split.

Vovo je brzo obavio posao i već iza podne stigao natrag. S njim je došao i Javor. Teško smo se mogli međusobno uvjeriti, da smo svi bili točno na vrijeme na zakazanom mjestu. Zaključili smo, da se nismo mogli naći uslijed vijavice, i dogovorili ponovni sastanak za iduću subotu.

Utorak, 3. februara

Racija i hapšenja u Kaštel-Kambelovcu — Napad partizana na Maljkovo i Ribarić

Prošlu noć Talijani su blokirali Kaštel—Kambelovac, rodno mjesto komandira Kaštelanske čete (kojega su prije nekoliko dana ustaše uhvatili ranjenog), kao i većeg broja kaštelanskih partizana. Talijani su pohapsili gotovo sve odrasle i za borbu sposobne muškarce. U ovoj raciji su uhvatili i zatim odmah strijeljali i druga Stipu Krokara, člana KP, koji je u Kambelovcu održavao vezu s Kaštelanskim odredom.²

¹ Vlado Bubić, sada kapetan bojnog broda JRM.

² To hapšenje potakli su ustaše, koji su našli kod ranjenog komandira D. Britvica popis pripadnika Kaštelanske partizanske čete. Ustaše su taj popis predali Talijanima, koji su noću, misleći da neki s popisa spavaju kod kuće, jakim snagama blokirali mjesto i izvršili pretres kuća. Među uhapšenima zaista se nalazilo nekoliko drugova, kojih su imena bila na popisu. Zato, što prije nisu bili kompromitirani, Talijani ih nisu strijeljali, nego su ih osudili na dugogodišnje robije. U maju 1942. u Šibeniku je održan i jedan proces za Kaštelane. Od 24 optužena svega ih je 5—6 bilo u talijanskim rukama, a svi ostali nalazili su se u partizanima.

Prema vijestima iz Sinja, jučer su partizani napali ustašku miliciju u Maljkovu i žandare u Ribaricu. Iz Sinja su zbog toga otišla na teren tri tenka sa 16 žandara i 29 domobrana. Konačni rezultati još nisu poznati.¹

Srijeda, 4. februara

Strah od svilajskih partizana

Ovih dana ustaše su uspostavili milicijsku posadu u Ogorju, sa 70 milicionara.² Ujedno su pojačali žandarmerijsku stanicu u Muću, koju su partizani 11. prošlog mjeseca razoružali. Pojačanjem stanice i formiranjem ustaške milicije u ovom kraju ustaše misle, da će zaustaviti ili razbiti prilog novih snaga u NOP, koji je uslijedio naročito nakon naše akcije u Muću. Ujedno kane ohrabriti svoje sve malolbrojnije pristase.

¹ Poslije uspjele partizanske akcije na Muć vladalo je 10—15 dana zatišje, a zatim Talijani s ustaškom milicijom iz Maljkova napadaju na svilajske partizane, kojih je broj porastao na 45. Ali tek što su naši pružili otpor, neprijatelj se povukao.

Svilajska četa u napadu na Maljkovo nije uspjela razoružati seosku ustašku miliciju, jer su pripadnici milicije bili dobro naoružani i utvrđeni u kamenim kućama. U toj akciji partizani su zarobili dvojicu milicionara, a milicija je u borbi ubila jednog partizana iz Bitelića. Ustaška milicija Maljkova išla je u red onih, koje su pružale jak otpor partizanima.

² Pojavom partizanskih jedinica na području t. zv. NDH ustaše u zagorskom dijelu Dalmacije krajem 1941., a naročito u 1942. godini intenzivnije rade na organiziranju ustaških seoskih milicija (u primorju i na otocima to nisu mogli raditi, jer tamo nisu imali nikakva uporišta). Najveći dio tih milicija sastavljen je od prijašnjih Mačekovih zaštitara i klerikalnih elemenata. Milicije su se osnivale pod parolom čuvanja sela od partizana i navodno četnika. Četnici opet u to vrijeme na terenu Knina formiraju u nekim srpskim selima četničke posade protiv komunista-partizana, a navodno i protiv ustaša. U stvari i jednima i drugima glavno je bilo da se pod okriljem okupatora zajednički bore protiv partizana.

Najviše ustaških seoskih milicija bilo je formirano na terenu Drniša i Imotskog, zatim oko Sinja i Metkovića. U mučko-lečevačkom kraju bile su formirane ustaške milicije u pet-šest sela. Mnoge seoske milicije raspale su se već prilikom prvih dodira s partizanskim jedinicama; većinom su se raspale već u 1942. godini, a tek ih je nekoliko ostalo do kapitulacije Italije. Poslije toga, došavši u Dalmaciju, Nijemci pokušavaju da ožive pojedine milicije, ali im je to slabo uspijevalo. U nekim selima ustaše su dvatri puta davali oružje seljacima-milicionarima, pošto bi ih partizani razoružali, jer je mali broj seoskih milicija pružao življivi otpor partizanima.

Uspostavljanje stanice u Ogorju i djelomična ustaška kontrola okolnih sela svakako nam otežavaju vezu sa Svilajskom četom i intenzivniji politički rad u selima južno od Svilaje. Vjerujemo da ćemo smoći snage i naći načina da neprijatelja otjeramo iz Ogorja i da mu onemogućimo duže zadržavanje u Muću. Čim počne gora pupati, partizani će naglo ojačati i otjerati ustašku gamad iz naših sela.

* ,

Pokrajinski odbor Narodne pomoći za Dalmaciju u svom jučerašnjem cirkularnom pismu govori o sve većem teroru i ubojstvima od strane okupatora. U pismu se posebno govori o teroru, koji se vrši nad rodoljubima u Šibeniku i njegovoj okolini. Kaže se, da je na tamošnjem terenu strijeljano 26, a zatvoreno oko 600 rodoljuba.

Zbog porasta neprijateljskog terora i sve većeg broja žrtava PO Narodne pomoći poziva na masovniju i odlučniju borbu protiv neprijatelja i na obilniju finansijsku i materijalnu pomoć NOB-d.¹

Četvrtak, 5. februara

Sve jača aktivnost partizana Bukovice — U Splitu se uništavaju talijanski amblemi i natpisi

Prije dva dana porušila je grupa bukovačkih partizana pod komandom Obrada Egića preko 40 itt-stupova i na taj način prekinula vezu Benkovac — Bribirske Mestine — Šibenik.

Grupa boraca iz sela Miškovaca kod Obrovca napala je talijansku kolonu biciklista vojnika na cesti Obrovac—Gracac. U napadu su ubijena četiri talijanska vojnika.

*

Dviju posljednjih večeri uništili su mladi aktivisti NOP-a u Splitu najveći dio talijanskih natpisa i njihovih amblema po gradu.² Bijes fašista pojačan je time, što nikoga nisu mogli

¹ Pokrajinski odbor Narodne pomoći za Dalmaciju sačinjavali su u to vrijeme: Andrija Božanić, Karla Njegovan, Frane Božić, Miće Stipišić, Ivo Radić i Mileva Bubalo.

² Fašističku spomen-ploču na Narodnom trgu neprestano su čuvala po dva karabinjera, da rodoljubi ne bi i nju uništili. Omladinci su međutim opazili da bi se to moglo uraditi jedino izjutra. I doista, prilikom smjene straža 5. februara 1942. izjutra uspjelo im je iskoristiti nekoliko sekunda, dok je straža od spomen-ploče išla

uhvatiti na dijelu, unatoč velikoj »(budnosti« vojske, agenata i karabinjera. Ništa im nije preostalo nego da u jučerašnjem broju lista »II Popolo di Spalato« prijete građanima zbog te smjele akcije naših ljudi, u prvom redu naše omladine.

Petak, 6. februara

Hoće li Brku odvesti iz Splita? — Blokada i hapšenje u Zrnovnici

Prema informacijama, ikoje je dobio PK, trebalo je da Talijani jutrošnjim voizom prebace iz Splita u Šibenik druga Brtku s grupom drugova iz siplitstoog zatvora. Zbog toga su Solinski odred i Kaštelanska grupa zauzeli položaje duž pruge u Kaštelanskom polju. Dogovoreno je bilo, ukoliko spomenuti drugovi budu zaista upućeni željeznicom, da će borci odmah po vezli biti obaviješteni i u tom slučaju treba po svaku cijenu da zaustave voz i oslobode drugove. Na žalost svih, a posebno boiraca, koji su se ozbiljno spremili za tu akciju i dugo drhtali na položaju, došla je obavijest, da je zasad otpala mogućnost da se spomenuti) drugovi iz zatvora prebace u Šibenik.

*

U Zrnovnici su Talijani jakim snagama svoga garnizona, koji broji do 3000 ljudi, izvršili blokadu sela i pohapsili mnogo seljaka, mahom naših simpatizera.¹

preko trga, prema straži, koja ju je dolazila smijeniti. U međuvremenu omladinci su bacili bocu tuša na ploču i pobjegli. Tako »drskim« ispadima požrtvovnih omladinaca talijanske se vlasti nisu mogle načuditi.

¹ Povod za to hapšenje bili su pripremni radovi za formiranje Mosorskog partizanskog odreda, za koju su akciju Talijani doznali preko špijuna. Iz Splita su se dan prije prebacila za odred jedna kola oružja, nad kojim je bilo gnojivo, da bi tako nesmetano mogla proći talijansku mitnicu, na kojoj se vršila kontrola svega, što je ulazilo u grad i izlazilo iz njega. Iz Splita su i u decembru 1941. godine poslana žmovničkoj organizaciji dvoja kola oružja. Sve to oružje organizacija je spremila u blizini sela Kamena. Oružje je primio i spremio član MK Zmovnice drug Pavao Amžić. On je prilikom ove blokade uhapšen s još 15 drugova, od kojih 5 članova Partije. Amžić i još neki zadržani su u zatvoru, a zatim internirani u Italiju.

D O D A T A K

Đujić se razmeće

U pismu od 6. februara 1942. nekim svojim suradnicima Đujić se razmeće i kaže:

»Mi smo jedan narod, mi imamo jednog neprijatelja, naša je jedna sudbina, mora da bude dakle jedna odbrana i jedna organizacija. Mi smo u drugim krajevima stvorili organizacije vojne i civilne vlasti našeg inaroda ... Naša organizacija sastoji se u ovom: civilnu vlast u jednom selu pretstavlja seoski starješina s još nekoliko ljudi. To se zove seosiko vijeće. Oni su u selu sudije i kadije ... Njihovim odlukama mora da se narod pokorava.«

Da su četnici u to vrijeme bili šaka ijada i još neorganizirani govori i pismo jednog od njihovih prvaka — Steve Radenića, koje je pisao 5. augusta 1943. U tom pismu pored ostalog stoji:

»Još u mjesecu martu 1942. godine u Kninu nije postojala nikakva četnička organizacija. U samom Kninu bio je tada jedan dizvjesrtan broj Srba orijentisan kao četnici. Tek po dolasku nekih pukova iz Bosne oni se povezuju s Đujićem i rade na organizovanju četničke organizacije.«¹

Subota, 7. februara

Uhapšeni su Lučić i Baja — Jović ponovo u Solinu na putu za Dinaru — Sastanak aktiva u Dugopolju

Prošle noći Oko tri sata upali su karabinjeri u stan druga Jakova Bošnjaka² u Klarinoj ul. br. 16³ u Splitu. Kod Bošnjaka su se nalazili na spavanju drugovi Ivo Lučić-Lavčević-

¹ Glavnina naroda u Kninu i Knjnskoj Krajini simpatizirala je, međutim, borbu protiv okupatora. Što to već tada nije došlo do jačeg izražaja, ima se pripisati slabosti i malobrojnosti partijske organizacije u tom kraju. U Kninu se uz četnike, a time i uz okupatora, vežu brojnije jedino trgovci i popovi.

² Karabinjeri su došli hapsiti J. Bošnjaka zato, što ga je pod batinama pokazao Jozo Dumanić. Dumanić je zapravo pokazao bunker, jer ga je sam radio. Tražeći jednog, našli su trojicu. Karabinjeri toga časa nisu znali, koga su uhapsili.

³ Sada Gundulićeva ulica.

Borić¹ i Ante Jurjević-Baja te su obojica pali u ruke neprijatelja. Hapšenje nisu mogli izbjeći, iako se u kući nalazi rov za Skrivanje. U rov navodno nisu mogli uskočiti, jer konop, kojim su se morali spustiti, nije bio izvan rova nego u njemu. Kad su karabinjeri upali u Stan, Lavčević je uspio iskočiti vani, ali kako nije dobro poznao okolicu blokirane kuće, pao je u ruke neprijatelja.

Hapšenje Lavčevića i Jurjevića predstavlja velik gubitak za NOP. Uz Brkin pad u Splitu prošle godine, to je za partijsko rukovodstvo u Dalmaciji najveći udarac-

*

Jović je neraspoložen stigao u Solin. Jedno zbog hapšenja spomenutih drugova, a drugo šito je već davno itrebalo da bude u Dinari. Tamo treba da preuzme dužnost komandanta Štaba dalmatinsko-dinarskih partizana.

Ovaj put bio je bolje sreće. Veze su funkcionirale i sve je teklo kako treba. Piraitili smo ga do Dugopolja (S. Maiković, Š. Smolaka i ja) i tamo, u jednoj pojati blizu Vuččevićevih kuća, održali sastanak sa seoskim aktivom. Tom prvom sastanku aktiva u Dugopolju prisustvovalo je 14 drugova, a trajao je od 22 sata navečer do dva sata u noći. Po završetku sastanka Jović je s vezom — Javorom — otišao prema Sinju, u Dinaru, a ja sam se vratio u Solin.

Nedjelja, 8. februara

Stanje NOP-a u Dubrovniku — Akcija u Jelsi

Prema izvještaju tamošnje partijske organizacije, nakon prijašnjeg boravka druga Bajera, člana PK, i dolaskom instruktora PK u Dubrovnik, tamo se sada organizacija Partije učvrstila, a isto tako ostale naše organizacije. MK grada sada je potpun.² Partijska organizacija ima 5 ćelija sa 20 članova zatim 19 kandidata i 66 simpatizera. Osnovan je i MK SKOJ-a sa 4 člana. Organizacija SKOJ-a ima 7 aktiva — 4 đaćka i 3 radničke omladine. U aktivima su 22 člana, a u organizaciji još

¹ Lavčević je tada bio član PK za Dalmaciju, a Jurjević sekretar MK Splita. Na dužnosti sekretara MK zamijenio ga je Leo Geršković. Lavčevića su Talijani ubili u Splitu decembra 1942., a Jurjević je u augustu iste godine uspio pobjeći.

² Sekretar Miho Mmarević, zatim Dušan Todorović, Marija Radeljević i Milan Prizmić.

66 članova. Izabran je i Gradski NOO, čine ga 4 druga.¹ Pored NOO-a radi i pododbor za Grtuž, koji također ima 4 člana. U gradu radi i odbor Narodne pomoći,² u kojemu su 4 druga, i dva pododbora, svaki sa 3 člana. Odbor žena formiran je od 4 članice i ima 4 pododbora sa 12 članica.

*

Prije šest dana upala je grupa naših drugova u financijsku stanicu u Jelsi. U stanici nisu zatekli finance, već njihove stvari i oružje, koje su ponijeli sa sobom. Tako su došli do devet pušaka, nešto bomba i više municije, pa do tri pisaaće mašine, 12 pokrivača i t. d.

Doznavši za tu akciju, Talijani su u toku noći blokirali Jelsu, ali bez uspjeha. Naši su se drugovi na vrijeme uspjeli ne samo izvući, već i odnijeti oružje i sakriti ga u polju.³

U četvrtak je partijska organizacija Hvara održala savjetovanje, kojemu je prisustvovalo oko 60 komunista i delegati organizacija Brača i Visa. Isti dan održana je i konferencija SKOJ-a za Hvar,⁴ a s<ve u cilju jačanja NOB.

Utorak, 10. februara

Mačekovi poslanici iz Dalmacije u ustaškom saboru

Prekjučerašnji broj zagrebačkog dnevnika »Nova Hrvatska« donosi popis članova »hrvatskog državnog sabora«, sastavljenog od 203 plaćenika i izroda. U tom popisu ima i nekoliko izdajnika iz Dalmacije: dr. J. Berković iz Splita, dr. Niko Bjelovučić iz Metkovića, Niko Buško iz Stona s Pelješca, Mate Goreta iz Drniša, Ante Luetić iz Splita, Stipe Matijević od Omiša, Petar Mladineo s Brača i dr.

¹ Dr. Mato Jakšić, Miho Mrnarević, Marko Marojica i sudac Jozo Lujak.

² Odbor Narodne pomoći u Dubrovniku formira se u augustu 1941. u sastavu: Miho Mrnarević, Branko Begović, Ivo Ljubičić i Božo Mord'in.

³ U financijsku su stanicu upali: Vinko Belić, Andrò i Martin Gamulin i Mili Miletić, naoružani jednom puškom i jednim pištoljem. Zaplijenjeno oružje spremili su u Vrisniku.

⁴ Partijska konferencija održana je u kući Grge Kordića, a konferencija SKOJ-a u kući Kate Barbić u Fitvama.

Ti novopečeni ustaški doglavnici i bezglavnici sve su stare Mačekove perjanice i njegovi sljedbenici. Varkom s t. zv. Hrvatskim saborom Pavelić nastoji da pridobije dio maisa HSS i da uspori prilikom hrvatskog naroda u NOB, u koju on sve odlučnije i masovni je pristupa.¹

Srijeda, 11. februara

Split bojkotira popis pučanstva

Okupacione talijanske vlasti u Splitu jučer su otpočele popis stanovništva. Svrha je tog popisa, koji građanstvo na poziv NOP-a bojkotira, da pomoću njega okupator dade što više talijanskog obilježja gradu.

Četvrtak, 12. februara

Partizani s Kamešnice napali Talijane kod Ugljana, a oni sa Svilaje u Koljanama

Kod Ugljana su partizani s Kamešnice napali talijanske vojnike za vrijeme dok su popravljali tt-liniju, koju su prije toga porušili naši borci. U tom napadu ubijeno je 11 talijanskih vojnika i jedan oficir.²

Prošlu noć spustili su se i partizani sa Svilaje te napali Talijane kod Koljana. Ubili isu jednog oficira i četiri vojnika.³

¹ Među članovima Pavelićeva »sabora« bilo je, međutim, i takvih ljudi, koje je on dao imenovati, a da za to nije ni pitao, niti su pripadali ustašama. Ne samo to, već je u »saboru« bilo i onih, koji su se od samog formiranja t. zv. NDH, feroz sve vrijeme rata, borili protiv te tvorevine, a na strani NOB. Takav je na primjer bio i Pavao Krce, stari radićevac, poslanik HSS za kotar Sinj.

² U akciji kod Ugljana naročito se istakao Ivan Guvo.

³ »Kanalom« Svilaja—Dinara prolazili su te noći u Dinaru novi borci bez oružja, kojima je grupa partizana osiguravala put. Ta je grupa naišla na talijansku patrolu i odmah je zapucala na nju. Čim su partizani zapucali, Talijani su se izgubili u noći.

Neprijatelj je znao, da preko Otišića i Koljana vodi partizanski put iz primorja preko Svilaje u Dinaru. Neprijateljski garnizon nalazio se u Ribaricu, i neprijatelj je odatle često isturivao jake patrole prema »kanalu«. Zbog toga su ga naši morali osiguravati, pa su tako češće iz zasjede napadali neprijateljske patrole.

Grupa partizana na Kamešnici u februaru 1942.

Na Lovrijencu, novom groblju u Splitu, Talijani su jučer strijeljali Jeftu Škoru, Halila Đurkovića i još neke. Razlozi njihova strijeljanja još su nepoznati.¹

*

Jučer je s područja Šibenika otišla veća grupa drugova u partizane. Samo iz Frvića otišlo je 11 drugova na čelu s Mi-ljenkom Grubelićem.²

*

U posljednje vrijeme, odazivajući se pozivima Partije, čim izađu iz zatvora zatvorenici ne će ni časa da ostanu na »slo-bodi«, već odmah odlaze u partizanske jedinice; znaju da tako najbolje mogu uzvratiti neprijatelju milio za drago.

Petak, 13. februara

Partizanske akcije oko Dubrovnika — U Šibeniku ubijen S. Ninić

Da partizani u Južnoj Dalmaciji zadaju fašistima udarce, može se vidjeti po članku u današnjem »II Popolo di Spalato«, u kojemu ise kaže, da su jedan talijanski poručnik i četiri voj-nika »pali od ruke komunističkih hajduka u zaleđu Dubrov-nika«. Također se govori o pogrebu jednog crnokošuljaša, koji je »pao u borbi s jednom skupinom hajduka, što haraju pla-ninom«.³

*

Jučer su talijanski agenti u Šibeniku sačekali omladinca Stipu Ninića u času kad se vraćao s partijskog sastanka. Pri legitimiranju Ninić je umjesto legitimacije izvadio revolver i ubio dva agenta.⁴ Nato su se fašisti ustrčali i uspjeh uhvatiti Ninića. Iako podvrgnut mučenjima, on im . htio ni ime ka-zati, pa su ga sinoć strijeljali.

¹ Nije se moglo saznati, koga su sve 3 jeljali i zašto. Pretpo-stavljalo se, da se radilo o bivšim jugos venskim oficirima, za-robljenim u Bosni u danima kapitulacije Jugoslavije.

² Sada potpukovnik JNA.

³ Te akcije oko Dubrovnika vršili su hercegovački partizani, među kojima je bilo i Dubrovčana.

⁴ Agenti su zapravo bili ranjeni. Jedan od njih sutradan je podlegao, te su ga Talijani odvezli u Italiju. U to vrijeme Ninić je bio član plenuma OK Sjeverne Dalmacije.

Subota, 14. februara

O izdajničkom radu dijela HSS — Svilajci pripucali na Vrliku i Maljkovo, a Kamešničani na motoriziranu kolonu

U nastavku članka iz prošlog broja današnji »Naš izvještaj« podrobnije piše o izdajničkom držanju dijela HSS u Dalmaciji.

U početku članka citira se napis iz »Borbe« od oktobra prošle godine, u kom se kaže: »Nema sumnje, da je krvava marioneta Pavelić u samom početku postigao izvjesne rezultate u Hrvatskoj time, što je uspio da pokrene jedan šovinistički talas kroz hrvatske gradove i sela. No i to bi bilo premalo za njegovo učvršćenje. Pomogla mu je jedna druga činjenica, naim: *politika zvaničnog vodstva HSS*, politika iščekivanja, politika sprečavanja (borbenog jedinstva hrvatskog naroda, politika pasivnog toleriranja, pa čak i odobravanja strahovitih zločina, koje je Pavelić pravio i još uvijek pravi u ime hrvatstva.«

Na to »Naš izvještaj« nastavlja: »... mi komunisti prišli smo tim vođama (misli se na HSS) da pomognemo raščićavanje u njihovim redovima i da ih aktivno privučemo NOP-u. Ali sada, nakon dva mjeseca razgovora, možemo reći samo to, da su oni umjesto koraka naprijed pošli korak nazad ... Dok se narod bori, vođe HSS-a skrivaju se od straha u rupe ili kočje borbu naroda .. . HSS u Dalmaciji nosi velikim dijelom odgovornost za pogibiju sinljskih partizana, za odnarođivanje dijela naše omladine, za ustaške pokolje... «

Sreća je, što se diferencijacija, koja se sada osjeća u redovima HSS, vrši sve više u prilog NOB. Samo uski krug ljudi iz vrhova vodstva stranke, različiti Mladineji, Kaliteme, Mišefčići, Bjelovučići i njima slični sve otvorenije istupaju protiv NOP i samim tim u korist okupatora i ustaša, a široke se mase njihovih pristaša, kojih su imali dosta, naročito u Dalmatinskoj Zagori, kao i znatan dio funkcionara s terena, sve više i brže opredjeljuju za NOP i pomažu oružanu borbu naroda.

*

Dok je Svilajska četa prilje tri dana s uspjehom intervenirala u Kodjanama, dotle je jedna njena grupa pripucala na talijanske bunkere oko Vrlike. Kažu da je i ta grupa likvidirala četiri talijanska vojnika.

Istog dana pripucala je druga grupa na ustaše u Maljkavu. Usljed brze intervencije Talijana, naši su se morali povući.¹

Noću od srijede na četvrtak Kamešnička partizanska četa napala je talijansku motoriziranu kolonu,² koja je od Sinja išla prema Vagnju. U napadu su uibijena dva talijanska vojnika, a Više ih je ranjeno.

Nedjelja, 15. februara

Spašavanje uhapšenih drugova na putu za Omiš — Sinj ostao bez vode

Prekjučer, rano izjutra, upali su žandari iz Omiša u Jesenice, da hi pohapsili naše drugove u selu. Ma da su žandari došli nenadano, ipak je većina naših uspjela pobjeći. Uhapšena su svega četiri druga.³ Žandari su ih odveli u Dugi Rat, a odatle su oko 11 sati krenuli u Omiš. Naša organizacija i izbjegli drugovi brzo su reagirali. Nakon dogovora nekoliko njih otišlo je žandarima u susret i napali su ih na cesti između Dugog Rata i Omiša. Mecima iz pištolja uibili su jednog žandara, a domobrana, koji se sa žandarima nalazio u pratnji, ranili. Poslije toga uhapšeni su drugovi sa svojim oslobodivcima otišli u »šumu«.

Sinj, u kojemu se nalazi veliki talijanski i ustaški garnizon, ostao je bez vode. Vodovod Kosinac porušili su partizani prije tri dana blizu Obrovca.⁵

¹ Na neprijateljske glasine, da su partizani pobjegli iz Svilaje, a da bi to demantirala, izvela je Svilajska četa ■* dvije akcije. Akcijom na Vrliku rukovodio je Božo Bilić, s / i na Maljkovo Ilija Krunić iz Otišića.

² U to vrijeme imala je Kamešnička partizanska četa tri voda. U svakom vodu bilo je 20—25 boraca. Vodo su se dijelili na udarne grupe. Prvi vod, koji je izvršio taj napad, logorovao je u Litrinim stajama, drugi iznad Gornjih Korita, a treći u Voštanima.

³ Uhapšeni su bili drugovi Ante Lozić, Ljubo Škobalj, Pavao Brničević i Filip Škarica.

⁴ Grupu oslobodilaca sačinjavali su Kazimir Tomaš-Lešo, Đermamo Senjanović, Zvonko Lelas, Mile Maričić i Jakov Jerinić.

⁵ Pripadnici jednog voda Kamešničke čete spustili su se na Kosinac kod Hana, koji čini dio Obrovca, i potom porušili malu električnu centralu, koja je pokretala sisaljku vodovoda. Centrala

Ponedjeljak, 16. februara

Oštra zima — Jović stigao u Dinaru — Napad svilajskih partizana na žandare kod sela Cetine — Partizani Kamešnice na stanici u Tijarici

Ova zima kao za inat iteža je i duža od mnogih prijašnjih. Jučer i danas napadalo je u Dalmaciji (toliko snijega, da je bijeli pokrivač prekrilo -čak i otoke. Svakako da inarn ovako oštra zima ne ide u prilog.

*

Prema Vijestima iz Sinja, Jović je prije četiri dana stigao na Dinaru.¹ Njegov dolazak na teren u svojstvu komandanta Dalmatinsko-dinarskog štaba partizanskih odreda i sekretara PK mnogo će pomoći partizanskim jedinicama u Dalmaciji, a posebno onima, koje operiraju oko Dinare. Njegovim dolaskom na taj teren konačno će šitab moći da djeluje kao cjelina.

Također iz Sinja javljaju, da su partizani Svilaje prekjučer napali kod sela Cetine žan da rsko-d om ob ransk u patrolu od 12 članova. U kratkoj borbi ubijeni su jedan žandar i jedan domobran, dok su svi drugi, osim jednog žandara, koji je uspio pobjeći, zarobljeni. Posto su saslušali domoibrane, partizani su ih sve pustili kućama, a oružje im zaplijenili.

Vjerojatno zbog te akcije jučer su Talijani napali na Svilaju, ali su se naši na vrijeme uspjeli povući.

Iz Sinja nadalije doznajemo, da su kamešnički partizani jučer izvršili napad na žandarmerijsku stanicu u Tijarici. Kako su žandari bili dobro utvrđeni, u kamenoj zgradi, naši je nisu uspjeli zauzeti, pa su se povukli. Bojeći se da se partizani ne bi vratili, žandari su, čim je pao mrak, pobjegli u Trilj.

je do temelja bila razrušena. Talijani su je kasnije ponovo izgradili, da bi imali vode u Sinju. Iste noći partizani su porušili most na Kosincu.

Jedan drugi vod Kamešničke čete otišao je. tada prema Trilju i porušio most na cesti Trilj—Jabuka.

¹ Vicko Krstulović odlazio je više puta u toku 1941. g. u Dinaru i vraćao se u Split, da bi u februaru 1942. definitivno otišao na oslobođeni teritorij.

D O D A T A K

Ustaše priznaju

Nedjeljni izvještaj t. zv. velike župe Cetine u Omišu za razdoblje od 8. do 14. februara 1942. sav je posvećen aktivnosti partizana. U njemu »veliki župan« kaže:

»Savezno okružnici Ministarstva unutrašnjih poslova od 15. siječnja 1942. V. T. I4-I-A-1942. podnosim slijedeći izvještaj:

ad I) Prema dosadašnjim izvještajima i dobivenim podacima pobuna ima na području kotara Sinj i na području kotara Omiš. Pobunjenici se zadržavaju u četiri grupe, od kojih jedna u planini Svilaji, druga u planini Dinari, treća u planini Kamešnici, a četvrta na krajnjem ijuigu ove Velike župe, u šumama i brdima više Gradca (kotar Omiš), te po< svemu izgleda da nema veze s prvim trima grupama radi velike udaljenosti.

Pobunjenici iz prvih triju grupa silaze u pogranična sela kotara Sinj i ona sela kotara Omiš, koja graniče s kotarom Sinj. Svrha im je pljačka, ubojstva i vršenje komunističke promidžbe. Ovakvi slučajevi događaju se skoro danomice, te je razmjor pobune svakako velik, a broj pobunjenika iz dana u dan raste, jer, uslijed nepoduzimanja jačih mjera protiv pobunjenika sa strane talijanskih vlasti vojnih i nemogućnosti slobodne akcije naših vlasti, narod gubi vjeru u moć vlasti i sve češći su slučajevi priključivanja pobunjenicima. Pokazuju se i znakovi panike, što dokazuje okolnost da su župnici i učitelji iz ugroženih mjesta napustili svoja mjesta, a to je opet loše djelovalo na seljake, koji se učvršćuju u uvjerenju da im prijeti opasnost i da su vlasti nemoćne, čime je olakšan rad neprijateljskoj promidžbi.

Četvrta grupa pobunjenika — nakon bijega u šume i brda više Gradca — ne silazi iz istih i nema slučajeva novih nasilja.

Nasilja izvršena od prvih triju grupa tokom ove nedjelje su slijedeća:

a) Dne 10. veljače t. g. u 21 sat u selu Koljanama, kotar Sinj, grupa od 10 naoružanih pobunjenika napala je lugara Luku Pavića i odnijela mu lovačku pušku. Pobunjenici su lugara htjeli odvesti, ali im je isti pobjegao.

b) Dne 11. veljače t. g. oko 1.20 sati čula se eksplozija kod talijanske straže u Vrlici, kotar Sinj. Bačeno je pet bombi na talijansku stražu i četiri vojnika su ranjena. Napadači su se izgubili, a vjeruje se, da je napad izvršila ista grupa, koja je napala lugara Pavića, došavši po svoj prilici s planine Svilaje.

c) U noći od 11. na 12. veljače t. g. upali su naoružani pobunjenici u selo Bajagić (općine i kotara Sinj) i odveli su glavaru sela Šknuna Bakovića, koji im je kasnije pobjegao. Isti pobunjenici — njih oko 20 do 30 — odnijeli su iz nekih kuća u selu žito, koje su natovarili na dva magarca.

d) U noći od 11. na 12. veljače t. g. u 11 sati čula se u Vrlici (općina i kotar Sinj) pucnjava iz pušaka i detonacija, našto su Talijani podigli uizibunu i odgovorili paljbom iz strojnice. Žrtava nije bilo.

e) Dne 12. veljače 1942. u 1.30 sati u noći pobunjenici su minirali most zvani »Kosimac« između Hana i Gale (općine i kotara Sinj) te su uništili vodovod za Sinj i mostove.

f) Dne 13. veljače t. g. oko 15 sati nedaleko od Omiša (kotar Omiš) na putu od Dugog Rata napadnuta je od jedne grupe ljudi, oko 20 njih, oružnička ophodnja, koja je sprovala četiri vojna neposlušnika. Iz revolvera teže je ranjen zamjenik oružničke postaje u Omišu, a lakše jedan domobran. Napadači su oslobodili vojne neposlušnike pobjegavši s njima prema brdu. Ranjeni službenici otpremljeni su u Splitsku bolnicu. Odmah je upućena energična potraga u sporazumu s talijanskim vojnim vlastima. Napadači su vjerojatno vojni bjegunci iz sela Jesenice i Duće (općina Priko-Poljica, kotar Omiš), odakle ima dosta vojnih bjegunaca, te odakle su i oni, koje su oružnici sprovođili.

Nema podataka, da bi ti napadači bili u vezi s bilo kojom od već spomenutih grupa.

g) Dne 14. veljače 1942. u 13 sati oružnička ophodnja od 12 ljudi s oružničke postaje Kijevo (općina Vrlika, kotar Sinj) napadnuta je od pobunjenika četnika-komunista u još nepoznatom broju u selu Cetini (općina Vrlika, kotar Sinj). U borbi ranjen je u nogu i ruku vođa ophodnje Stjepan Šimić, a domobran Dušan Tadić ubijen, dok je devet domobrana zarobljeno, a jedan preostali oružnik pobjegao.

Pobunjenici oduzeli su sve oružje, streljivo i jednu strojnu pušku. Odmah je u selo Cetina upućena jedna ophodnja oružnika s oružničke postaje Vrlilka i jedan odred talijanske vojske. Selo Cetina nastanjeno je grkoistočnjacima. Prema naknadno dobivenoj obavijesti, domobrani su pobjegli pobunjenicima nakon što su ubili čuvara, koji ih je čuvao u selu Uništu, gdje su bili odvedeni.

O gornjim događajima ova Velika župa je obaviještena brzojavnim ili brzoglasnim putem, dočim detaljni izvještaji još nisu primljeni, te će se isti poslati kad budu primljeni.

ad II) Dosada još nema konkretnih činjenica, iz kojih bi se dalo zaključiti, da lbi postojalo razdvajanje između vođa pobunjenika i grčkoiisbočnog življa.

ad III) Akcija čišćenja još uvijek nije započela, te je inicijativa i dalje u rukama četničko-komunističkih banda, kako to dokazuju slučajevi opisani pod it. I) ovog izvještaja.

U cilju da bi se akcija čišćenja pobunjeničkih gnijezda makla s mrtve točke, pošao je potpisani¹ s podžupanom g. Stanojevićem, tajnikom g. Penavićem i stožemikom g. Markotićem u Sinj, gdje su ga kotarski predstojnik g. Kvezić, zapovjednik domobranskog popunidbenog zapovjedništva u Sinju potpukovnik g. Potočmik i zapovjednik oružmdčkog voda u Sinju natporučnik g. Karaman potanko upoznali sa situacijom. Sva trojica su složno izjavila, da se dulje ne smije čekati, jer prijeći pogibelj da pobuna zauzme neželjene razmjere uslijed sve češćeg prebjegavanja našeg življa pobunjenicima i sve češćih napadaja pobunjenika.

Nakon toga potpisani je u pratnji gore navedenih posjetio zapovjednika talijanske pješačke divizije »Bergamo« u Sinju generala g. Pietra Bellettija, u njegovu uredu, gdje je zajednički razmotrena situacija u Sinjskoj Krajini, a s naše strane prikazano je teško stanje pučanstva i opasnosti, koje su na pomolu, te je potpisani iznio i prijedloge u pogledu mjera, koje smatra uputnim da se poduzmu, i to svakako sporazumno s talijanskim vajnim vlastima.

Nakon dugog i srdačnog razgovora general g. Belletti napokon je pristao da se počne s čišćenjem pobunjeničkih gni-

¹ Potpis nečitljiv.

jezda. Akciju ibi imale provesti zajednički naše i talijanske vagne snage u Sinju, te bi se tokom slijedeće sedmice imalo početi s uništavanjem grupe pobunjenika, koja se zadržava u planini Kamešnici. S naše strane odmah su započele ozbiljne pripreme za ovu akciju, pak će se o rezultatu svega naknadno izvijestiti.

ad IV) Naše građanske vlasti u svakoj prigodi, gdje se radi o pitanjima javnog reda i sigurnosti, pokazuju spremnost za suradnju s talijanskim vlastima. Ništa se ne poduzimlje na svoju ruku, nego svakoj akciji prethodi savjetovanje s predstavnicima talijanskih vojnih vlasti.

Talijanske vojne vlasti pokazuju razumijevanje i dobru volju za takvu suradnju, te u svakoj prigodi obećavaju svaku pomoć.

ad V) Držanje talijanskih vojnih vlasti prema pobunjenicima dosada je bilo prilično pasivno, tako da su pobunjenici dosta nesmetano vršili svoja nasilja. Međutim, dne 12. II. 1942. došlo je u Sinju do sporazuma između naših i talijanskih vojnih vlasti u pogledu započinjanja akcije za likvidiranje pobunjenika, kako je to opisano pod t. III) ovog izvještaja, pak će se iz daljnjeg toka događaja izvesti potrebni zaključci.

Držanje talijanskih vojnih vlasti prema našim građanskim i vojnim vlastima je korektno i prijateljsko.

Talijani se interesiraju za sva pitanja iz djelokruga naših građanskih vlasti, osobito za komunalna, kao i ona prehrane, pa nisu rijetke ni sugestije u tom pravcu, dočim su naše vojne vlasti dosada bile ograničene na sasvim defenzivno držanje, uglavnom čuvanje vojnih objekata. Očekuje se poboljšanje u vezi s akcijom najavljenom pod t. III) ovog izvještaja.

ad VI) Javna sigurnost našeg življa na području ove Župe zadovoljava, osim u krajevima gdje se pojavljuju pobunjenici, jer su Talijani prema istima bili neaktivni, a naše vojne vlasti nisu mogle voditi samostalnu akciju, i u tom pogledu očekuje se poboljšanje u vezi s akcijom najavljenom pod t. III); ovog izvještaja.

ad VII) Raspoloženje našeg naroda ti slučajevima pod a), b) i c) kao i u prošlim sedmicama.

ad Vili) S obzirom na predstojeću zajedničku akciju naših i talijanskih vojnih vlasti, najavljenju u t. III) ovog izvještaja, očekuju se rezultati iste, pak će se nakon nje staviti eventualni novi prijedlozi, s napomenom da su prijašnji prijedlozi još uvijek aktuelni.«

Utorak, 17. februara

Sastanak u Siroboji

Danas, na posljednji pokladni dan, a na poziv PK, otišao sam s dva druga¹ u Siroboju i našao se u kući, u kojoj je prethodne godine održana partijska konferencija za Dalmaciju. Tu sam pored ostalih susreo druga Milića, koji je došao s Dinare ovamo na dogovor u vezi s formiranjem Mosorskog odreda i izvršenjem neke akcije. Po dolasku druga Jovića u Dinaru, Milić se sada lakše može odvojiti od nje i pomagati jedinicama, koje su u formiranju.

Dogovorili smo se, da ćemo otići do Jesenica i tamo s drugovima, koji ulaze u sastav i komandu Mosorskog odreda, razraditi plan za akciju na tvornicu kanbita i cijanimida u Dugom Ratu. Akciju treba da zajednički izvrše Solinski i Mosorski odred. To će ujedno biti prva akcija Mosorskog odreda, koji se ima formirati od drugova, u prvom redu ilegalaca, iz Omiša, Zrnovnice, Dugog Rata, Podstrane, Jesenica, Tugara i ostalih omiških sela.

Zbog toga smo se pred večer, pored Strožanca i ispod Podstrane, a u pratnji drugova s tog terena,² prebacili u Jesenice i tamo prenoćili.

*

Prije četiri dana na liniji »čišćenja« špijuna, koji rade za neprijatelja, likvidirali su partizani Bukovice Ljubu Jelaču iz Devrsaka.³

¹ Jakov Bulj, stari član Partije (poginuo u V. ofenzivi), i Marko Marušić. Oni su pošli do Siroboje, odnosno do Jesenica, da bi odatle mogli prenijeti zaključke u Solinski odred.

² U pratnji su bili: Branko Marić-Mosor student šumarstva (kasnije poginuo kao zamjenik komesara bataljona kod Golubića), i Kazimir Tomaš-Lešo, student veterine sada potpukovnik JNA.

³ U decembru 1941. partizani su na terenu Kistanja likvidirali dvojicu špijuna, a u februaru 1942. ustaškog zlikovca u Ostrvici Josipa Mihaljevića.

Srijeda, 18. februara

S rukovodstvom Mosorskog odreda — Akcija kod Kričaka

Danas smo u Jesenicama, zbog sigurnosti, izišli iznad sela u jednu borovu šumu. Tu je trebalo dočekati još neke drugove,¹ da se dogovorimo o akciji i formiranju odreda. Inače u toku dana i noći neprestano su pristizali pojedini drugovi.

Kad smo se sakupili, odlučili smo da se prebacimo u Turšku pećinu poviše sela radi daljnjih dogovora. S drugovima iz sela sporazumjeli smo se da ćemo u pećini ostati do petka navečer, a tada se prebaciti na drugo mjesto, bliže tvornici Dugi Rat. Također smo se dogovorili o vezi s njima i o ostalom, a u slučaju opasnosti utanačili smo, da nas o tom obavijeste crkvenim zvonom.

Kod Kričaka blizu Drniša napali su partizani prije dva dana autobus, koji je vozio iz Sinja u Drniš. Među putnicima se nalazilo pet domobrana, jedan žandar i jedan talijanski vojnik. Sve su ih partizani razoružali i zarobili. Pored njih uhapšena su tri sumnjiva putnika-civila, dok su ostali putnici nesmetano mogli produžiti kamo su htjeli.²

Četvrtak, 19. februara

U pećini nad Jesenicama

Današnji dan proveli smo u razgovorima o tome, kako prikupiti borce za Mosorski odred i kako ih rasporediti u akciji napada na tvornicu Dugi Rat, koju Talijani vrlo dobro čuvaju, iako se nalazi na području t. zv. NDH. Odlučili smo da se sutra navečer spustimo prema tvornici, u kuću jednog druga.³ To ne samo zato, da budemo bliže mjesta akcije, to jest da utrošimo što manje vremena do tvornice, već i zbog sigurnosti, koja bi bila ugrožena, ako bismo duže ostali na jednom mjestu.

¹ Jozu Radobolju, tada sekretara KK Omiša, Ferdu Gazina, Tadiju Mihanovića, Slavka Kadića i još neke drugove, koji su ulazili u rukovodeći kadar Mosorskog odreda.

² Tu je akciju izveo vod iz Svila je, koji je kontrolirao cestu prema Drniškom polju.

³ Radilo se o kući Filipa Bmičevića Tale, kod Malog Rata.

Petak, 20. februara

Plan napada na Dugi Rat

Danas smio se dogovoriti o rasporedu kadra za Mosorski odred,¹ pretpostavljajući da u odred možemo vrlo brzo mobilizirati oko 100 ljudi. Dogovorili smo se da se odmah formiraju tri voda (Omiš, Zrnovnica i Podstrana—Jesenice). Komandni kadar odreda sačinjavat će: komandir Ferdo Gazin, njegov zamjenik Slavko Kadić, politički komesar Joizo Radobolja, a njegov pomoćnik Tadija Mihanović.

Utvdili smo i plan akcije za napad na tvornicu sutra, u subotu navečer. Sva tri voda treba da budu na svojim mjesti-

¹ U svrhu formiranja Mosorskog odreda već su prije odlazili na teren i pojedini članovi PK. Ivo Amulić već u septembru 1941. prisustvuje sastanku KK Omiša, koji je održan u kući Joze Marušića, a na kojem je bilo govora i o pripremama za formiranje Mosorskog odreda. Drugi sastanak KK, također s Amulićem, održan je u decembru 1941. u kući Joze Katalinića Bepa. Na tom sastanku postavljeni su neposredni zadaci pred partijske organizacije i akcione odbore u vezi s formiranjem odreda. Tada je pored ostalog utvrđeno, koji članovi Partije i KK treba da idu u odred, a koji ostaju na terenu. Dalje je na tom sastanku KK dobio zadatak da što prije pošalje u PK prijedlog komande Mosorskog odreda. Poslije toga u čitavom se kraju ozbiljno radi na mobilizaciji snaga za odred, sakuplja se različiti materijal, i t. d. Određeni su bili i / punkto-
vi za sakupljanje ljudi, oružja, hrane i ostalog, i to: u Zrnovnici kod T. Mihanovića, u Jesenicama kod S. Kadića, u Smolonjama kod Ike Stanića, u Omišu kod Radobolje i J. Pešića, a u Rogoznici kod J. Mimice. Hrana i ostalo prebačeni su s tih punkto-
va u Zrnovnicu (zaseok Mihanovići), da bi bili što bliže odred u Mosoru.

Nakon izvršenih predradnja početkom januara 1942. održan je sastanak članova Vojne komisije za Omiški kotar s članovima PK Krstulovićem i Amulićem. Sastanak je održan u Podstrani, u kući Jure Božikovića. Na tom sastanku prihvaćen je bio prijedlog KK Omiša o komandi odreda.

Nešto kasnije pozvani su u Splitsko polje (kuća braće Amizić) J. Radobolja i F. Gazin, koji se zbog odreda vratio iz Dinare. Tu su se oni našli s Krstulovićem, Amulićem i Lučić-Lavčevićem, te je još jednom provjereno sve što se uradilo. Također je zaključeno, da se izvrše posljednje pripreme, pa kad dođe M. Baće na područje Omiša, da se odred definitivno formira.

U vezi s pripremama za Mosorski odred vršila se dva puta pokusna mobilizacija i osim jednoga svi su se pozvani javili na zbornu mjesto. S. Kadić, F. Gazin, T. Mihanović, M. Pivčević i J. Radobolja otišli su bili u Mosor i obišli tamošnje staje, da bi odred, kad se formira, bio što povoljnije smješten.

ma u 22 sata. Do tog vremena stići će i Solinski odred, koji treba da se već u sumrak uputi iz Solin-Rupotine. Odlučeno je, da tvornicu napadne Solinski odred, u kojemu borci već imaju borbeno iskustvo, s Podstransko-jeseničkim vodom, čiji su borci većinom bivši radnici Dugog Rata. Napad treba da uslijedi čim se prekine struja, za što je pripremljen lanac, koji treba da se prebaci preko dalekovoda. Zatim treba da se razruši trafostanica, a ukoliko bude moguće da se poruše i glavne instalacije na pećima. Za to vrijeme Zmovnički vod treba da drži zasjedu na cesti Split—Dugi Rat, kod Grljevca, a Omiški vod na istoj cesti između Omiša i Dugog Rata. Pošto se izvrši akcija, svi borci treba da se povuku u brdo iznad Jesenica. Potom će se putem između Srinjina i Tugara, pa pored Sitnoga Gornjeg, prebaciti u Mosor.

Osjećajući se u pećini potpuno sigurni, a znajući da do sutra navečer, kad počinje akcija, ima dovoljno vremena, odlučili smo, usprkos jučerašnjim planovima, da i dalje ostanemo u pećini. Na to je utjecalo i sporo prikupljanje drugova.

Subota, 21. februara

Napali nas žandari i Talijani kod Jesenica

Danas izjutra uputili smo kurira' u Solinski odred sa zadatkom, da ga navečer dovede na određeno mjesto. U isto vrijeme poslali smo poruke ostalim drugovima, koji su imali pojedine zadatke u vezi s akcijom na Dugi Rat.

U pećini se sakupilo u svemu 19 drugova, uglavnom iz Jesenica i Dugog Rata. S komandom Mosorskog odreda i dalje smo diskutirali o pojedinim pitanjima. Raspolagali smo sa 17 pušaka, dva puškomitraljeza i više ručnih bomba. Na ulazu u pećinu već prvog dana postavili smo stražara.

Oko jedan sat poslije podne stražar nas je obavijestio, da se u selu nalazi grupa žandara. Bilo ih je 11. Sjedili su pored sela na kamenju. Zaključili smo, da ne znaju za nas, da je to redovna patrola, koja traga za ilegalcima i onima, koji su odbjegli od ustaških poziva u domobranstvo. Nakon diskusije, da li da ih pokosimo mitraljezom, što nam je bilo moguće, jer su se nalazili oko 1000 m ispod nas, zaključili smo da to ne uradimo zbog ozbiljne akcije, za koju smo se pripremili. Da

nas ne bi »otkrili«, povukli smo stražara u pećinu, umjesto da pojačamo stražu. Poslije toga nastavili smo da vijećamo ne misleći na žandare. Uskoro, međutim, začujemo zvonjavu. Glupo smo zaključili, da je netko u selu umro. Nismo vodili računa o onome, što smo se dogovorili s drugovima iz sela prije dva dana.

Ubrzo poslije toga upao je k nama seoski glavar iz Jese-nica i uzbuđeno rekao: »Žandari su me poslali da vas obavije-stim, da su oni zauzeli položaj do pećine i neka se predate. Ukoliko to učinite, oni vam ne će ništa, a u protivnom će vas sve pobiti.«¹ Tek tada smo shvatili ozbiljnost situacije i propu-sta, koje smo u posljednjem satu napravili, kad se već prije nismo držali dogovora i iz pećine odselili.

Mi smo istog časa pograbili puške. Puškomitraljezima smo mogli kontrolirati samo uži teren ispred pećine. U takvoj si-tuaciji nastavili smo pregovore sa žandarima. Cilj je bio, da dobijemo što više vremena, pa onda — tko koga. Prednost smo imali u tome, što se u pećinu moglo ući samo kroz »vrata«, jer je cijelo njezino pročelje bilo zatvoreno zidom; zatim u tome, što nam žandari s položaja, koji su zauzeli, nisu mogli ništa, jer je između njih i nas bio kut od 90 stupanja; i na koncu u tome, što nas je bilo dvaput više. Naš minus bio je u tome, što su tek bila dva sata poslije podne, pa žandarima do noći, kad bismo se mogli povući, može stići pojačanje; i u tome, što je teren, kojim smo se morali povući, bio brisan, a žandari su bili u kamenjaru i spremno su čekali da nas postrijeljavu, kad budemo iskakali iz pećine. U toj situaciji izvlačiti se iz pećine značilo je gotovo sigurno izgubiti glavu. Nakon više od sata natezanja sa žandarima (glavara smo zadržali kod sebe) ipak smo odlučili da pokušamo izaći. I jedan za drugim počeli smo se izvlačiti vani. Tek što se izvuklo šest nas (Senjanović, Ra-dobolja, Brničević, Perasić, Mihanović i ja), tri do četiri metra ispred pećine olbasula nas je pušcatna i puškomiitr aljeska vatra. Od svih šest samo je jedan, koji je bio do samih vrata, mogao da pripuca na njih. Za svega nekoliko minuta jedan je bio uibijen, a dvojica ranjena. Senjanovića, koji se nalazio pored samog mene i koji je uspio baciti bombu među žandare, po-

¹ Poslije se doznalo, da je grupu u pećini prijavila žandarima Omiša učiteljica Sare u dogovoru sa svojim mužem i neka žena Tomaš-Markovinka. Njih su partizani kasnije osudili na smrt i strijeljali.

godila su dva-tri metka. Posljednje su mu riječi bile: »Živjela Komunistička partija!« Ja sam ubrzo poslije njegove pogibije bio ranjen na dva mjesta. U isto vrijeme ranjen je i Pavao Brničević. Videći, da se tako ni jedan ne će izvući, dogovorio sam se s Milićem da se povučemo natrag u pećinu. Rane smo povezali džepnim maramicama i komadima rublja. Odlučili smo sačekati mrak.

Kad su cpazili, da smo se povukli, a znajući da nam u pećini ne mogu ništa, žandari su prestali s pucnjavom. Pola sata poslije toga opet su u selu zazvonila zvona. Iz sela su nam vikali, da su žandari otišli, da brzo izlazimo, jer dolazi mnogo talijanske vojske. Nije nam se bilo teško odlučiti, niti se u takvoj situaciji imalo što čekati. Vidjeli smo, da se talijanska vojska već približila selu. Jedan za drugim iskakali smo i u streljačkom stroju zauzimali položaj.

Talijani, kojih je bilo oko tisuću, obasusše nas istog časa vatrom. Ali čim smo počeli da pripucavamo, ni koraka nisu učinili naprijed. U međuvremenu počeo se hvatati mrak. U prebacivanju preko terena od svega 500—1000 m poginuo je drug Ante Lozić—Ciko, a dvojica su bila ranjena. Lozić je poginuo, kad je bio gotovo izvan opasnosti. Milicu, koji se povlačio ispred mene, metak je prošao kroz grudi.¹ Kakve su gubitke imali Talijani, ne znamo, ali svakako mnogo veće nego mi. Sto smo relativno dobro prošli nakon počinjenih griješaka i neopreznosti, može se pripisati žandarima, koji su napustili zasjedu prije nego su došli Talijani, bojeći se da ih naši drugovi s terena ne bi napali s leđa

Čim je pala noć, pucjava je prestala, a mi smo se popeli na brdo i dogovarah se, što sad treba da se radi. Odlučeno je, da ja odem u Solin, a Milić u Split na liječenje. Ranjeni drugovi iz Jesenica treba da se liječe na tom terenu, a ostali neka se povuku u Mosor (Mihanovićeve staje), gdje treba da se pri-

¹ Pored Maksa Baće Milica u povlačenju je ranjen i Slavko Kadić. Po ranjavanju Milić je ostao tri dana u Tugarima, u kući druga Joze Petričevića, a zatim je preko Krila prevezen jedrenjekom u Split. Tu je ostao neko vrijeme kod M. Vidak na Balkanskoj cesti, a zatim je po vezi prebačen u bolnicu — zarazno odjeljenje, da bi se lakše prikrivao za vrijeme liječenja. Brničević i Kadić također su prebačeni u Split na liječenje. Brničević je od zadobivenih rana ostao invalid, te je 1943. g. nađen mrtav kod Jesenica. Kadića u maju 1942. ubijaju kod Mravinaca Talijani.

kupe i drugi boirci određeni za Mosorski odred, da bi se odred konačno mogao formirati.¹

Umjesto da smo porušili tvornicu i već formirali odred, mi smo pretrpjeli gubitak od dva poginula i četiri ranjena druga.

Današnji događaji govore pored ostalog o tome, kako ne treba raditi.

Nedjelja, 22. februara

Preko Mosora

Uz pomoć dvaju drugova, prošavši pored Tugara i Dubrave, između Gornjeg Sitnog, obroncima Mosora i Gornje Zrnovnice, prebacio sam se u toku noći pod Kučine. Put nimalo nije bio lak, to više šito je trebalo proći blizu žandarmerijskih stanica u Tugarima i u Dubravi. Samo lavežu pasa možemo zahvaliti, Sto nismo naišli na te stanice.

Ispod Kučina spremili smo oružje, a jedan od drugova obavijestio je drugaricu Vinku² u selu, da sam tu. Nakon toga uputio sam drugove u Split, da obavijeste PK, što se zbilo. Kad mi je drugarica Vinka donijela hrane i odijelo te previla rane uz pomoć još jedne drugarice iz Mravinaca,³ prebacio sam se u Klis ne čekajući noć. Znao sam naime, da ne bih mogao dalje kad se rana ohladi. Stigavši u Klis, smjestio sam se u jednu zemunicu. Navečer me pregledao liječnik i dao mi injekcije protiv trovanja.⁴

Ponedjeljak, 23. februara

Uspjela zasjeda kod Dragovića

Po vezi s Klisa obavijestio sam drugove iz MK, a preko njih i KK Solina, o svemu što se zbilo. Oni su, međutim, iako ne potpuno, već u subotu predvečer doznali za događaje, pa zbog toga Solinski odred nije ni otišao u akciju, kako smo se bili dogovorili.

¹ Ostali drugovi iz pećine ostali su četiri dana u Tugarima blizu Petričevićevih kuća, a nakon toga otišli u Mosor (Mihanovićeve staje).

² Vinka Marković.

³ Milica Marović.

⁴ Dr. Veljko Marović, liječnik s Klisa, došao je na poziv Mije Pleštine poslije policijskog sata u njegovu kuću i tu me pregledao.

Dogovorili smo se, da ću s MK i KK Solina, a preko njih
i s PK, svaki dan dok sam na liječenju imati vezu.

*

Pored drugih novosti saznao sam danas i za akciju svilaj-
skih partizana, koju su izvršili u četvrtak. Partizani su posta-
vili zasjedu na cesti Sinj-Vrlika blizu manastira Dragović.
Tuda je najprije naišao autobus iz Sinja, u kojemu su se po-
red civila nalazili jedan karabinjer, jedan talijanski vojnik
i tri domobrana. Svi su se odmah predali.

U međuvremenu je iz Vrlike naišao poštanski autobus, u
kojemu je bilo desetak žandara i domobrana, koji su se vra-
ćali s »akcije« iz sela Cetine.¹ Kad su ih partizani zaustavili,
i oni su se osim jednog odmah predali. Zandarski narednik,
koji je pokušao da pruži otpor, ubijen je. Putnici su pušteni,
a zarobljenici odvedeni u Svilaju. Tu su saslušani, i svi žan-
dari, osim jednog,² svi ustaše i karabinjeri osuđeni su na
■ smrt i strijeljani, a domobrani i talijanski vojnici oslobođeni.

Utorak, 24. februara

Sjevernodalmatinci i dalje odlaze među ličke partizane — Gubitak još jednog omladinskog rukovodioca

S područja Sjeverne Dalmacije otišla je ovih dana u Liku
među tamošnje partizane nova grupa od 65 drugova. U grupi
se nalazi i sedam drugova od Biograda.³

¹ Komandu Svilajske čete obavijestio je iguman manastira
u Dragoviću, da se ustaške milicije iz Maovica, Garjaka, Ježevića
i Kijeva prikupljaju u Vrlici, da bi se odatle prebacile u Sinj, tamo
se naoružale i položile ustašku zakletvu, a zatim pristupile »uni-
štenju« partizana u Cetinskoj dolini (između Svilaje i Dinare).
Zbog toga je 17 boraca Svilajske čete s komandrom i komesarom
odmah pošlo u zasjedu u borovu šumu kod samog manastira. U
iščekivanju ustaša na putu iz Vrlike u Sinj naišao je autobus.

* Dujo Nikolić iz Glavica, koji je već tada pomagao NOP.

³ U Sjevernoj se Dalmaciji krajem 1941. i početkom 1942. go-
dine smatralo, da se u Bukovici teško mogu zadržavati veće
partizanske jedinice, i zato su novi borci odlazili u Liku, a na
terenu Bukovice zadržavala se manja partizanska jedinica. Gru-
pu, o kojoj je riječ, predvodili su Ante Kronja-Cenčo (Burgež) i
Drago Zivković, koji su zbog toga i nekih drugih pitanja došli iz
Like (Zivković u decembru, a Kronja u januaru). Najveći dio puta
vodio je i tu grupu — »kanalom« prijašnjih grupa — Mile Vlahov.

Danas me je moja drugarica, koja se uipravro vrartiila sa Šolte, detaljnije upoznala s pogibijom druga Adolfa Doležala-Čeha. On je poginuo u Soilinu onog poslijepodneva, kad sam ja otišao u Jesenice- Nakon nenadanog upada Talijana u zaselak Gruibišiiid, gdje se nalazilo nekoliko ilegalaca, koji su se uspjeli posakrivati, Doležal se dao u bijeg. Goneći ga prema komšiluku Gizdići, fašisti su ga uspjeli puščanom vatrom ustrijeliti. Istog časa sjetio sam se i pogibije druga Senjanovića. Gubitak u taiko kratkom razmaku dvojice omladinskih rukovodilaca, koje su Talijani već prije osudili na smrt, teško me se dojmio.

D O D A T A K

Jakov Blažević o borbi Dalmatinaca u Lici

Ondašnji član Okružnog komiteta KPH za Liku drug Jakov Blažević kaže (specijalno za ovu knjigu) o borbama prvih dalmatinskih partizana u Lici krajem 1941. i početkom 1942. godine ovo:

»S radosnim sjećanjem čovjek prelistava materijale, koji nas sugestivno zaokupljaju i vraćaju u vremena, kada je stva-

Svi borci nosili su sa sobom u Liku puške; poneki su imali bombe, a imali su i 4 puškomitraljeza »zbrojovke« i 10.000 metaka. Po dolasku grupe u Korenicu, tamo se formirala Druga dalmatinska četa, koja ie ušla u sastav bataljona »Ognien Priča«. Komandu čete sačinjavali su: komandir Vjeko Baričić-Bare, komesar Ante Kronia zamjenik komandira Drago Zivković i zamjenik komesara Pero Belamarić. Kad je Baričić u aprilu otišao za komesara Oficirske škole GŠH, koja se tada formirala, a u kojoj je bilo slušača i iz Dalmacije, na dužnosti komandira zamijenio ga je Drago Zivković. Ta četa, u koju se kasnije uključilo i 35 Ličana, ubrzo se, kao i Prva dalmatinska četa, istakla u borbama u Lici i osvojila simpatije tamošnjega naroda. Četa se posebno istakla u borbama protiv Talijana u aprilu, kada su Talijani palili sela oko Udbine.

Prilikom formiranja Prvog hrvatskog proleterskog bataljona (pod komandom A. Banine) u aprilu 1942. Prva i Druga dalmatinska četa u sastavu bataljona »Ognjen Priča« u Lici dale su za taj bata'ion preko 50 svoiih najboljih boraca.

Na čelu grupe Biogradana prvih partizana s toga terena koji su na put otišli 18/19 februara 1942., nalazio se Slavko Vuleliia. Grupa Biogradana priključila se šibensko-vodičVoi erupi u Medarama. Trebalo ie da prva grupa Biogradana raniie ode u partizane. Oni su već bili izišli iz grada. Ali, kako nisu dobili vezu za Bukovicu. n^kon 2—3 dana vratili su se kućama Dru^a gruna Biosradana od 40 boraca otišla ie u partizane u aoriiu 1942. na čelu s Babarom. U 1942. godini otišla je s područja Biograda u partizane još jedna grupa od 70 boraca.

rana historija, iz koje je neposredno proizašla nova socijalistička Jugoslavija.

Svaki onaj mali, mladi, nepoznati, polupismeni čovjek, svaki student, radnik i seljak kroz te materijale govori o sebi najjednostavnije što može, a to je: puškom u ruci, svojom snagom moramo osloboditi zemlju, stvoriti novo — komunizam, socijalizam.

Nema tu avanturizma i nebuloznosti, već ima jedino samosvijesti o ogromnim teškoćama, ali savladivim, na kojima će se organizirati nacija i vlastitom snagom početi stvarati vlastita historija.

Tu čvrstinu uvjerenja davala je naša Komunistička partija, kojoj je ratni program bio organski nastavak onog partijskog programa, po kojem su se naročito borbeno organizirale naše mase u predratnom razdoblju, kada je avet fašizma širila svoja krila nad Evropom.

Ta samosvijest, samodgovornost, samouvjerenost

Jakov Blaiević ljeti 1942. u Lapcu ne iz nadutosti, prepotencije

i fraze, već iz zrelosti ocjene uslova i situacije, iz vjere u progres, osnovna je naša karakteristika. Ako taj, da tako kažem, mentalitet ne osvoji narod, društvo, nema revolucije i samoodržanja, nema istinskog socijalizma.

Graditelje i stvaraoce toga mentaliteta živo i neposredno doživljavamo čitajući ove materijale. Otiskivali su se smjelo od svojih ognjišta, da ih brane, ti naši ljudi; vučji su se probijali u grupama i pojedinačno do mjesta, gdje su se hvatali u koštac s neprijateljem.

Izveštaj Ante Kronje Burgeža i Frane Kursara Lea od 6. I. 1942. — odisejada četiriju grupa seljaka, radnika, daka, partijaca, »bivših partijaca«, »oportunista« i »nepartijaca«, — uz sve svoje geografske i druge detalje, danas, kad g<*>ovjek

čita i u nj se zadube, djeluje toliko sugestivno, da ne kažem, veličanstveno i legendarno.

Po svoj našoj zemlji nezadrživo su se probijale takve-grupe, po logici koju nisu mogle razbiti svojim teutonskim urlikanjem »štuke« ni pregaziti »tigrovi« i »pancer-divizije«.

Na programu Titove Partije pokrenuo se narod u Revoluciju.

Kad su te grupe dolazile u Liku, sjećam se, bio je to neobično impresivan politički događaj za same Ličane; on je neocjenjivo utjecao na daljnju vojnu i političku akciju u Lici.

Okupatoru je izgledalo najlakše u Lici, da bi sebe očuvao, izazvati bratoubilački rat do istrebljenja između Srba i Hrvata.

Iako brojčano mali, ali kao relativno dobro naoružani vojni odred, možemo reći, zbijenoga kolektiva komunista Hrvata iz Dalmacije, taj je odred tada u povoljnim uslovima u Lici (oslobođeni teritorij, potučeni ustaše i t. d.) odigrao izvanrednu ulogu. Taj je odred mnogo pridonio, što se na samom kraju 1941. i početkom 1942. godine prešlo u tadanjim uslovima na širokom vojnom frontu u bombu protiv talijanskog Okupatora i što su se prevladale izvjesne teškoće političke, vojno-organizacione i strateške prirode.

Tadanji je Okružni komitet KPH za Liku to duboko razumio i shvatio, mnogo šire i više nego što se to vidi iz dijela prigodnog izvještaja od 9. I. 1942., kada se kaže: »Drugovi Dalmatinci, koji su vrlo dobri, mnogo su doprinijeli¹ zbliženju Srba i Hrvata. Prvi nalet Talijana razbili su oni...«

Tadanje ličke partijske i partizanske vojne organizacije mnogo su dobile u tim drugovima. Oni su se u širinu ustanka u Lici, u borbe na svim sektorima organski uključili i brzo osvojili ljubav i drugarstvo Ličana. Željezna disciplina, politički i borbeni moral komunista Dalmatinaca u njihovim jedinicama neobično su konstruktivno utjecali na organizaciono i moralno-političko učvršćenje vojnih i drugih organizacija u Lici.

Te činjenice, danas tradicija eposa naše Revolucije, trebalo bi nekako Više studirati, da bismo našim novim, mladim generacijama učvrstili kriterije vrijednosti za njihovu, u nacionalnim razmjerima, samostalnu 'socijalističku orijentaciju.«

Srijeda, 25. februara

Propala neprijateljska ofenziva na Svilaju

Zbog nedavne akcije Svilajske čete (koja sada broji 107 boraca) kod manastira Dragović, u nedjelju su Talijani sa žandarima izvršili ofenzivu na Svilaju s namjerom da unište tamošnje partizane.

Za vrijeme napada u partizanskom logoru nalazila su se svega 22 druga. Neprijatelj je napao iz tri pravca: od Sinja, Otišća i Drniša, s 2000 vojnika. Partizani su nešto prije nego je uslijedio napad bili o njemu obaviješteni i spremili su se za pokret. Naša izvidnica prva je zapucala na neprijatelja i prvim mecima ubila trojicu fašista, a jednog ranila. Videći to, Talijani su uubili seljaka vodiča iz Otišća, kojega su silom tjerali da im pokazuje put. Neprijatelj je nastojao da opkoli partizane, pa da ih bacačkom i mitraljeskom vatrom uništi. Zahvaljujući svom samoprijegoru i snalažljivosti partizani su uspjeli da se uz borbu povuku na najviši vrh Svilaje, da bi se tu susreli s druga dva voda (Maovačkim i Ogorskim). Ne naišavši međutim na njih, oni su se prebacili prema Ogorju.

Partizani u borbi nisu imali gubitaka. Tri su Talijana poginula, a jedan je bio ranjen. Kad su izgubili kontakt s partizanima, videći da im je ova ofenziva propala, Talijani su se povukli preko Otišća i Maljkova, zapalivši staje, u kojima su logorava!! partizani, i još oko 25 drugih.

Na povratku glavnine talijanske vojske sa Svilaje u Sinj, sačekala ju je jedna grupa partizana iz Dinare i napala izvidnička kola. Kako je za njima nailazilo 27 kamiona s vojskom i dva tenka, partizani su se brzo povukli prema Dinari. Za njima su Talijani osuli paklenu vatru i uspjeli ubiti dvojicu, drugova.

*

Prema današnjim informacijama, ovih je dana uhapšen sekretar MK Drniša.¹ Njegovim hapšenjem nanesen je jak udarac mladoj partijskoj organizaciji toga kraja.

¹ Ivan Lek», tada učitelj. Pošto je po hapšenju odležao nekoliko dana u drniškom i šibenskom zatvoru, interniran je u logor na otočiću Ošljaku kod Preka. Početkom 1943. g. odveden je us Knin radi zamjene, do koje nije došlo.

Četvrtak, 26. februara

»Naš izvještaj« donosi vijesti »Slobodne Jugoslavije«

Današnji »Naš izvještaj« donio je Staljinovu zapovijed od 23. o. mj., a u povodu 24-godišnjice rođenja Crvene armije.

Pored te zapovijedi list donosi pozdrav Vrhovnog štaba NOPOJ upućen Crvenoj armiji.

Ističući borbu srpskih partizana, list citira vijest partizanske radiostanice »Slobodna Jugoslavija«, koja prenosi izvještaj Glavnog štaba partizanskih odreda Srbije. Posjedovanje vlastite radiostanice svakako predstavlja golemu dobit i mnogo će pridonijeti prestižu NOB u svijetu. Odsada će i naša javnost i svijet brže, bolje i točnije biti obaviješteni o stanju u Jugoslaviji.¹

U napisu »Našeg izvještaja« pod naslovom »Borba naroda Dalmacije protiv okupatora i ustaša« prikazuje se, kako su bukovački partizani porušili ovih dana 150 stupova kod Zrmanje i 13 između Skradina i Zadra, zatim kako su uništili rudnik ugljena Dubrovicu, ubili dva karabinjera i tri špijuna te oslobodili iz zatvora dva druga.

*

Na cesti Sinj—Livno partizani iz Kamešnice zaustavili su jedna osobna kola, u kojima se vozio (talijanski oficir. Da bi obmanuo partizane, počeo im se prikazivati komunistom. Kad mu to nije uspjelo, pokušao je da bježi, ali ni to mu nije uspjelo. Partizani su ga uhvatili i povelili sa sobom.

Petak, 27. februara

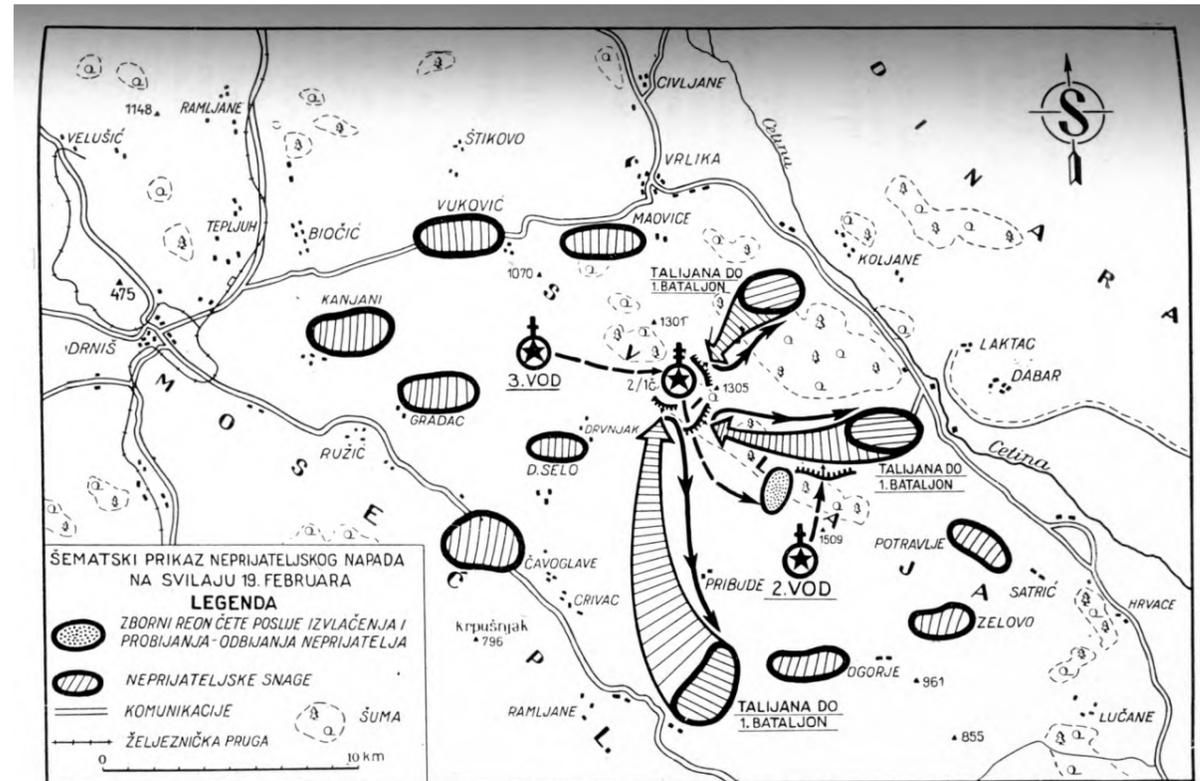
Partizani Svilaje napali Potravlje — Talijani prijete slušaocima tuđih radiostanica

Tek što je prošla talijanska ofenziva preko Svilaje, a svilajski partizani nastaviše akcijama. Prije dva dana partizani su napali nedavno formiranu ustašku miliciju u Potravlju.

*

Talijani, prema pisanju današnjeg »II Popolo di Spalato«, prijete strogim kaznama slušaocima stranih radiostanica. Oni,

¹ Dugo je vladalo mišljenje, da se radiostanica »Slobodna Jugoslavija«, koja je u novembru 1941. počela raditi u Moskvi, nalazila uz Vrhovni štab.

koji slušaju radioprijenose neprijateljskih i neutralnih stanica, »kažnjavaju se robijom od tri mjeseca do tri godine i globom od 400 do 4000 lira«. Sve to prema talijanskom zakonskom dekretu od 5. januara o. g.

Komu se prijete fašisti, kad su već opljačkali radio-aparate?

*

Ovih dana konstituiralo ise raj onako partijsko rukovodstvo za trogirski kraj. Time će se znatno olakšati rad KK Solina, koji u svom sastavu ima i organizacije na terenu Trogira.¹

*

Grupa partizana iz Kamešnice na čelu s Viootn Buljanoim spustila se ovih dana u Grab i tu uhvatila Stanka Samardžića, rukovodioca ustaške mladeži u Sinju. Samardžić je odveden u Kamešnicu, a zatim u Dinaru, gdje mu je održano suđenje.² Partizanski vojni sud osudio je Samardžića zbog počinjenih zlodjela na smrt strijeljanjem. Likvidacija toga ustaškog organizatora izazvala je kod naroda Sinjske Krajine odobranje, a kod ustaša zbunjenost i strah.

Subota, 28. februara

Formiran Mosorski odred — Demonstracije u Starom gradu — Kamešničani opet u akciji

U Mosoru se jučer konačno formirao Mosorski partizanski odred od 80 boraca. Odred se formirao u Mihanovićevim stajama ispod Lugarnice. Sačinjavaju ga tri voda, koji se dijele na desetine. Štab odreda sačinjavaju drugovi: komandir Ferdo Gazin, njegov zamjenik Tadija Mihanović, politički komesar Jozo Radoibolja i njegov zamjenik Slavko Kadić. Kadić se još nalazi na liječenju.

Formiranje Mosorskog odreda govori, da su prebrođene sve porođajne muke i svladane mnoge teškoće, koje su mu stajale na putu. Mosorski odred velika je dobit za nas, a pose-

¹ Rajonski komitet Trogira formirao se u Gornjem Segetu, u kući Vice Poljičanina. Tada su ga sačinjavali: sekretar Ante Hrabar-Rieo, Jozo Lozovina-Mosor, Vicko Žizak, Nikola Repanić-Gandi i Kajo Barišić-Rudin.

² Sud, koji je sudio Samardžiću, sačinjavali su: Edo Santini, Ivan Grubiša i jedan borac.

bno za Split, jer će se sada moći u odred uključiti svi drugovi, koji su u gradu Ugroženi i koji to inače žele. Odred ima sve uslove da ubrzo izraste u jedan od naših najmasovnijih odreda. Odred će moći vršiti jače prepade i na samim vratima Splita. Mosorski odred treba da predstavlja strah i trepet za neprijatelja od Splita i Omiša do Trilja.

*

U Starom gradu i još nekim mjestima na Hvaru izbile su ovih dana demonstracije zbog nestašice hrane i sve veće gladi. Pored različitih parola protiv okupatora i ustaša, omladina je skandirala:

*Lijepa naša sitna kaša,
koju kuha mama naša
i bez ulja i bez soli,
pak nas zato trbuh boli.*

U demonstracijama su naveliko sudjelovale i žene.

*

Partizani iz Kamešnice jučer su napali i demolirali poštu u Ugljanima, iz koje su digli potrebne stvari i zatečen novac.¹

Druga grupa Kamešničana zaplijenila je na cesti Livno—Sinj 29 goveda, koje je mesar Čosić iz Splita kupio za potrebe Okupatora. Partizani su otjerali goveda u Kamešnicu.

¹ U pošti je, među ostalim, zatečeno 90.000 kuna.

MART

Nedjelja, 1 marta

Kaštelanska četa otišla u Svilaju

Sinoć je konačno iz Kaštelanskog gaja otišao u Svilaju Kaštelanski odred-četa. Četa ima zadatak da pojača partizanske snage na Svilaji, da bi se tako pojačanim snagama mogli zadavati neprijatelju oko Svilaje jači udarci.¹ S Kaštelanima su otišla i dva sikojevska rukovodioca ilegalca iz Splita i drugarica Radojka,² dosad skojevski rukovodilac u Solinu.

Ponedjeljak, 2. marta

Glavno da se nismo sreli

Dok sam sinoć s dvojicom drugova,³ koji su mi pomagali, išao iz rova u kuću na previjanje rana, umalo se nismo sudarili

¹ Četa je otišla u Svilaju iz Kaštelanskog polja preko Kozjaka. Vučevice. Korušaca i Brstanova. Noću je stigla u Katićeve staje na Moseću, gdje je predanila, i druge se noći prebacila u Svilaju. Na Vrbi je Kaštelane prihvatila veza iz Svilajske čete, u koju se Kaštelanska četa uključuje. Nakon toga je komanda Svilajske čete s jednim jačim vodom logorovaia u otišićkoj Svilaji, jedan vod u ogorskoj, a jedan u maovačkoj Svilaji. Komandir čete D. Bašić i komesar B. Bilić rukovodili su neposredno I. vodom; komandir II. voda bio je Neđo Cvitkovic, a delegat Stipe Librenjak; III. vodom (kaštelanskim) rukovodili su Josip Babin i Dušan Tadin.

Poslije osam dana iz Kaštela je otišla u Svilaju druga grupa od sedam drugova — Kaštelana i SPLICANA. Među njima nalazila se i drugarica Ljubica Dumanić iz Splita, koja se prije toga skrivala u Kaštelima. Lj. Dumanić. kao i velik broj žena partizanki iz Dalmacije, prošla je u sastavu dalmatinskih jedinica IV. i V. ofenzivu

² Radojka Katić, tada član MK SKOJ-a Solin, prva je partizanka iz Dalmacije, koja se mnogo puta istakla u borbama.

³ Bio sam sa Zoranom Matulovićem i Mijom Pleštinom.

s talijanskom patrolom od 20—30 vojnika. Tek što smo za sekundu prije skrenuli s puta, oni su naišli, ali noć nije dopustila da nas primijete. Na njihove primjedbe: »Koliko nam je manjkalo, da se nismo sukobili«, podsjetio sam drugove na roman našeg Luja Adamića »Smijeh u džungli«, u kojemu se na jednom mjestu za sličnu situaciju kaže: »Milimetar ili kilometar ista je stvar«; glavno da se s neprijateljem nismo sreli.

Utorak, 3. marta

Saopćenje štaba Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda

Danas sam dobio prekjučerašnje saopćenje štaba Dalmatinsko-dinarskog partizanskog odreda, u kojemu se govori o borbama posljednjih dana. Zadivljuje brzina naše »pošte«!

Srijeda, 4. marta

Narod ne sluša talijanska naređenja

Zbog smrti vojvode od Aoste, bivšeg talijanskog kralja u Etiopiji, koji je umro u engleskom zarobljeništvu, Talijani su naredili da se izvjesi talijanske zastave s crnim florom. Toj se naredbi u Splitu i okolici nije odazvao gotovo nitko, osim javnih u-reda, koji su u rukama fašista, i ponekog talijanskog trgovca.

Masovni neposluh naših ljudi izazvao je bijes talijanske vlasti. Talijanima je jasno, da naš narod svakom zgodom demonstira svoje rodoljublje.

Petak, 6. marta

Talijani zapalili Vrdovo

Prije tri dana Talijani su s jakim snagama izišli iz Sinja na Vrdovo, predvođeni ustašama. Ovaj im put protiv partizana nisu bili dovoljni laki i teški mitraljezi, pa su povezli i bacače i topove. Spremili su se kao da se u Dinari nalaze tisuće partizana. I ovaj put partizani su se izvukli.

Fašisti su svoj bijes iskalili zapalivši oko 100 kuća i staja, da bi partizanima uništili »bazu«. Ne znaju da je partizanima baza narod, kojeg oni, ma koliko se upinjali, ne mogu spaliti i uništiti.

Nedjelja, 8. marta

U potrazi za ubijenim financom

Opet nimaTo ugodan dan. Nešto iza podne čuo sam veliku galamu talijanske vojske. Glasovi su dolazili s više strana, sve bliže. Odjednom sam osjetio, kako Talijani prolaze i preko samog rova, u kojem sam bio. Grupa od pet oficira zaustavila se u vinogradu ispod rova, a vojnici su bili svuda naokolo. Osmatrali su. Nisam znao, zašto tako pažljivo i s tolikom snagom vrše pretres terena. Pomislio sam, da su možda doznali, da se tu negdje skrivam. I opet mi nije ništa preostalo, nego da priprelim bombe, dohvatim pištolj i čekam. Znao sam, da rov ne će pronaći, jer je tako ugrađen i na takvom mjestu, da ga ne bi ni naipreoređeniji detektivi našli. Rov se, naime, nalazio u šumi od maslina, a u nj se ulazilo ispod samog panja masline. Jedino me pomislio sam, može odati miris lizola. Na kraju je, kao i obično, sve završilo dobro.

Navečer, kad sam izišao da previjem rane, rekli su mi, da je b'okada uslied'ia zato, što su neki naši drugovi¹ prekjučer uhvatili šefa talijanske financijske stanice Klis i zaklali ga nožem, jer bi se revolverski metak čuo, a sve se to odvijalo b'izu same talijanske Trsade, kod tunela na željezničkoj pruzi. Talijana su drugovi zakopali u jednom vinogradu nedaleko od mene i ne sluteći, da se tu negdje nalazim. Talijanska komanda zna'a je, da je tu negdje nestao ubijeni, i zato su vršili pretres terena.

Ponedjeljak, 9. marta

Talijani i ustaše napali Svilajsku četvu

Talijani i ustaše iz Sinja uz pomoć ustaške milicije iz Maljkova i Potravlja napali su jučer Svilajsku četvu.

U žestokoj i neravnoj borbi poginula su tri druga, među njima i drug Pepo Polak-Martin, poznati partijski radnik.* Partizani su napadnuti iz zasjede ispod Maljkova.

¹ Mate i Mi'an Boban i Ivan Cerina-Juko.

² Pepo Polak-Martin, kao kompromitirani drug, izbjegao je isorei us'aša iz Zajeba i došao u Split maia 1941. Uoči formiranja partizanskih odreda u Da'maciii u augustu 1941. godine PK upućuje Polaka na područje Šibenika za komesara Šibenskog odreda. Kad je taj odred izdajom Paje Popovića naišao u Kosovu na

Na Svilaji u martu 1942.

Utorak, 10. marta

Letak MK Knina

Prije tri dana izdao je i rasturio MK Knina¹ letak, u kojemu se kaže:

»Srpski i hrvatski narode okolice Knina!

Njemački i talijanski fašisti potpomognuti petakolonašima — srpskim i hrvatskim — na čelu s generalom Nedićem porobili su našu zemlju. Iza toga su mislili fašistički krvoloci da pomoću svojih sluga: Ljotića, Pavelića, Kvaternika i ostalih trgovaca našim narodom, iskorijene naš slavni narod s našeg teritorija, te da mirno vladaju našom zemljom. Već u samom početku su se prevarili. Narodni heroji, koji su lanjskog aprila demonstrirali po čitavoj zemlji, rekli su fašistima: *ne ćete nas jednostavno pokoriti*, brzo su se snašli i nastavili otporom protiv fašista.

Odmah nakon pada Jugoslavije formirali su se udarni herojski partizanski odredi, koji su već u početku zadali fašistima velike brige. Uz narodne partizanske odrede formirao je i Draža Mihailović četničke odrede. Rodoljubivi partizani sastavljeni od svojih narodno-demokratskih elemenata povelili su oružanu borbu protiv fašizma. Naročite su uspjehe imali srpski rodoljubi. Da bi zadali još jače udarce fašističkim okupatorima, partizani su pozvali i Dražine četnike na zajedničku saradnju. Draža je u početku odbijao, ali nakon višekratnog pozivanja pristao je da saraduje. Ta saradnja Draže bila je u samom početku neiskrena. Draža je predstavnik prijašnjih režima, koji su ugnjetavali hrvatski i srpski narod. Draža je htio nanovo da stvori nenarodnu Jugoslaviju, u kojoj

talijansku zasjedu i razdvojio se, Polak je bio među onima, koji su se vratili. Tako je došao u Split i javio se u PK. U novembru 1941. upućen je u Svilajski odred-grupu.

U istoj akciji poginuli su Tonči Valučić i Berislav Perišić iz Kaštela.

Partizani su tom prilikom upotrebili avionski mitraljez. Inače su te mitraljeze rijetko upotrebljavali, jer su trošili mnogo municije, u kojoj su oskudijevali.

¹ Partizanska ćelija Knina ujedno je u to vrijeme bila MK. U njemu su se nalazili drugovi: Ivan Laća-Svemir, Slavko Jelić, Jozo Svetina, Ivan Zivković i Pero Krvavica. Prilikom slanja ovog letka u sela provaljen je bio i uhapšen, a zatim ispremlačen i interniran u logor na otočiću Ošljaku kod Preka Ilija Grubić.

bi bio nezadovoljan srpski i hrvatski narod. Srpski narod poučen iskustvom historije, opamećen izdajom petokolonaša i krvološtvom fašista odlučio je da narodnom boribom uspostavi narodnu zajednicu, u kojoj ne će biti nepravde i iskorištavanja ni srpskog ni hrvatskog naroda. Time bi bile isključene i mogućnosti za nova nezadovoljstva i nacionalnu mržnju.

Bratski srpski narode Knina i okolice! Fašistički barbari napali su najveću slavensku zemlju, zemlju radnog seljačko-radničkog sistema Sovjetsku uniju. U zemlji narodnog blagostanja, slobode i jednakosti, nisu fašisti našli ni jednog petokolonaša. Narodna Crvena armija odmah se snašla u iznenadnom krvoločnom napadu fašista, disciplinirano i u redu se povukla, sabrala svoje snage, zaustavila fašiste, a zatim prešla u napad — protiv još jakog, ali i jako demoraliziranog neprijatelja. Crvena armija ide: naprijed na zapad.

Srpski narode i poštene četnici Knina i okolice!

Talijanski i njemački fašisti boje se srpskog naroda. Teško je ratovati s herojskim narodom. Oni pokušavaju da se bore s novcem. Traže izdajice i plaćaju ih. Prije su ih nalazili u ustašama i preko njih klali srpski narod i komuniste. Ustaše im više ne vrijede, jer se poštene dio srpskog i hrvatskog naroda digao u borbu. Ustaše ne mogu uništiti borbene narodne partizane. Osim toga su narodu omrzli. Treba zavesti dio Srba, da bi im on pomogao uništiti slavenski živalj. Zato su našli pomagače u nekoliko protunarodnih ljudi, kojima je na čelu Niko Longo i neka druga gospoda, pa čak i popovi. Talijani su dali upute toj gospodi: ne ubijati ustaše, i oni su sluge istog fašističkog gospodara. Treba na drugi način raditi, kažu fašisti, staviti se na čelo jednog dijela srpskog naroda, lagati mu, prevariti ga, te ga odvesti protiv komunista, a ne protiv fašista i ustaša...«

Srijeda, 11. marta

Tjerali lisicu, istjerali vuka

U nedjelju su žandari napali jednu grupu biokovskih partizana, u njenom logoru. Iako iznenađeni, partizani su prihvatili borbu. Druge dvije grupe, osjetivši borbu, smjesta su pošle da pomognu svojim drugovima. Borba se vodila cijelog dana i tek pred večer žandari su svladani — predali se. U borbi su ubijena dva žandara, a 10 ih je zarobljeno, među njima i je-

dan teže ranjen. Partizani su u borbi zaplijenili 11 pušaka i jedan puškomitraljez.

Radost zbog toga značajnog uspjeha u borbi pomutila je pogibija druga Vitka Viskića, istaknutog borca i poznatog rukovodioca Makarskog primorja.¹

Sutradan se uputila žandarska patrola iz Gradca, vjerojatno da ispita što se desilo s onima, koji su dan prije otišli u Biokovo, a nis>u se vraćali. Patrolu su kod Plitvine-Bačine sačekali bačinski omladinci, uglavnom skojevci, i nakon kraće borbe dva su žandara uhvatili, a tri su uspjela da pobjegnu.

Rezultat borbe govori, da su ustaški žandari išli da tjeraju lisicu, a istjerali su vuka, koji ih je dobro ugrizao. Sigurno je da će ubuduće više razmišljati prije nego se upute na sličan »izlet«.

Četvrtak, 12. marta

Tal'jani zabranili ustaške zastave na ustaškim brodovima

Prema najnovijim vijestima, Talijani su zabranili ustaške zastave na brodovima nosivosti preko 300 tona, bez obzira na to, što su ti brodovi domaće vlasništvo. Talijani svoj postupak obrazlažu time, što su svi ti brodovi u njihovoj službi. Manjim brodovima, t. j. trabakulima, koji nisu u njihovoj službi, zadasa još dopuštaju da imaju ustaške zastave.

Talijanski okupator gospodari u t. zv. NDH na obali i na moru. Uostalom, tako su se talijanski fašisti i pogodili sa svojim ustaškim plaćenicima, prije nego su i došli u našu zemlju. Ali nestat će i njih i njihovih plaćenika, a čitava će zemlja izvjesiti zastave pobjede i slavlja.

¹ Žandari su uz pomoć špijuna mislili, da će iznenaditi partizane i likvidirati ih.

Za napada na makarsku grupu-vod rukovodstva sva tri biokovska voda, na inicijativu instruktora PK Ervina Klarića. dogovarala su se u Bacini, u kući Luke Katića, o spajanju sve tri biokovske grupe-voda u jednu četvu. Makarska grupa pod rukovodstvom Nike Glavine brojila je 25 boraca, gradačka na čelu s Vitkom Viskićeom 37, a bačinska pod rukovodstvom Nede Boškovića 48.

Ranjeni žandar noću je podlegao, a od zarobljenih partizani su strijeljali samo onoga koji je ubio V. Viskića. Ostale su pustili nakon uobičajenog upoznavanja s ciljevima NOB. Kasnije su četvorica od njih otišla u partizane.

**Neuspjelo spasavanje Ivana Lučić-Lavčevića — Napad
na Talijane kod Budimira — U Mosorskom odredu od 90
boraca 69 članova Partije**

Otkad je prije nešto više od mjesec dana pao u ruke neprijatelja I. Lučić-Lavčević, jedan od najistaknutijih naših drugova i boraca u Dalmaciji, Partija ni jednog časa nije prestala da misli na njega. Na inicijativu PK i jučer su ga drugovi pokušali osloboditi iz pandža fašista, koji ga od prvog dana hapšenja neprestano podvrgavaju strašnim mučenjima.

Da bi njegovo mučenje produžili, fašisti su Lučića prenijeli u splitsku bolnicu. Iako ga neprekidno čuvaju karabinjeri i agenti, organiziran je njegov bijeg. U tu svrhu nabavljen je ključ, kojim je trebalo otvoriti vrata bolničkog bedema, ispod mrtvačnice, a bio je osiguran i automobil, kojim je Lučić imao pobjeći, kad iziđe iz bolničkog dvorišta.

Za vrijeme jutarnjeg pregleda, na koji su odlazili drugovi Pavela¹ i Britvić,² koji su se nalazili skupa s Lučićem u posebnoj zgradi, poviše bolničke mrtvačnice, ušla su kroz glavni ulaz u bolnicu tri dobro naoružana, prerusena partizana, Baučić,³ Barić i Ražin,⁴ koje je Partija poslala iz Mosorskog odreda na taj zadatak. S falsificiranim propusnicama oni su ušli u bolnicu, zatim Baučić i Ražin i u sobu, u kojoj se nalazio Lučić, a Barić je ostao da osigurava izlaz. Za stolom kod Lučićeva kreveta nalazio se talijanski čuvar. Na poziv drugova s uperenim pištoljima, on je digao ruke. Da bi operaciju izveli što neprimjetni je, turili su mu pod nos bočicu s kloroformom,⁵ koji međutim nije djelovao, pa su čuvara drškom pištolja onesvijestili i oduzeli mu oružje. Lučić se za to vrijeme nalazio u prizemlju kod dra. Stalija na pregledu. Zbog toga su poslali jednu bolničarku po njega. Čim je došao, pre-

¹ Ranko Pavela, sada potpukovnik JNA.

² Petar Britvić iz Kaštela, umro u zatvoru u Italiji 1943. g.

³ Jakša Baučić iz Omiša, sada pukovnik JNA. Došao je s Razinom iz Mosorskog odreda u Split nekoliko dana prije, da bi pripremili tu akciju i upoznali se s terenom.

⁴ Ljubo Uvodić-Razin iz Splita, poginuo juna 1942. u borba-
ma kod štikovačkoga Kozjaka.

⁵ Kloroform je nabavio Leo Geršković od dra. Kovačića.

svukli su ga u odijelo, koje su donijeli sa sobom, i dali mu pištolj. Zatim su se uputili prema izlazu. Stražar u prizemlju nije ništa primijetio.

U času, kad su napuštali bolnicu, počeo se L/učić v čuvar osvješćivati i zapomagati, što je izazvalo pažnju ostalih policajaca, koji su se nalazili u prizemlju zgrade. Ne gubeći vrijeme drugovi su požurili k vratima, ali ključ, iako je bio izrađen po originalu, nije mogao da ih otvori. Da se ne bi našli u klopci, drugovi su se brzo popeli na mrtvačnicu, ali već su meci policajaca zujali oko njih. S mrtvačnice su skočili na bedem, koji je bio obrubljen komadićima stakla, a odatle na ulicu. Prilikom skakanja upao je Baučić, koji je prvi skočio, među karabinjersku patrolu, što su ostali iskoristili, dok su se karabinjeri rvali s njime.

Jednu nepriliku pratila je druga. Lučić je prilikom skakanja uganuo nogu. Automobil, koji ga je čekao,¹ zaklonio je jedan kamion. Baučić je karabinjere rasturao i bježao, za njim su pucali. Razina, koji je skrenuo prema parku, karabinjeri su uhvatili, ali Baučić ga je, udarivši u njih, oslobodio. Uz pružanje otpora — pucanje iz pištolja — Ražin je pobjegao između bolničkog bedema i parka, a Baučić se pridružio u parku jednoj omladinki i s niome izbjegao potjeru. Lučić i Barić bježali su prema Getu. Kad su već imali zamaknuti, opazili su ih talijanski vojnici i zapucali za njima. Lučića su ranivši ga i oborili. Tako su Lučić i Barić² ponovo svršili u zavoru.

Time je propala još jedna dobro smišljena i smiona akcija. Bijeg druga Lučića nije uspio, a reakcija fašista nije ni ovaj put izostala. Oni su odmah nastavili s hapšenjem ljudi, koji su se zatekli oko bolnice; uhapsili su ih oko 200, barem se tako priča.³

*

Prilikom jučerašnjeg napada kamešničkih partizana na Talijane, za vrijeme dok su popravljali porušenu tt-liniju između Budimira i Ugljana, ubijeni su jedan talijanski oficir

¹ Automobil, koji je čekao Lučića, bio je vlasništvo Miljenka Kaliterne iz Splita.

² Barić je mogao da bježi bez Lučića. Lučić je to i tražio od njega, ali Barić ga po cijenu vlastitog života nije htio ostaviti sama.

³ Učesnici akcije, koji su uspjeli pobjeći, našli su se oko 14 sati u kući druga Barića, da analiziraju čitav događaj. Potom su se u toku noći Baučić i Ražin izvukli iz Splita, da se sutradan ponovo priključe partizanskom odred u Mosoru.

i četiri vojnika, a ranjeno je osam vojnika i dva oficira. Izazvani tom akcijom, Talijani su odmah izašli s jakim snagama na teren i pretresli ga. Kad nisu mogli ništa drugo, opljačkali su selo Vrpolje, zapalili dvije kuće i ubili jednog seljaka.

*

Do jučer je u Mosoraki partizanski odred pristupilo 90 boraca. U odredu je sada 69 članova Partije, od toga 20 iz Omiša, 12 iz Žrnovnice, 16 iz donjopoličke, -7 iz gomjopoličke i 2 iz krajičke organizacije, a drugi iz Splita. Ostali su borci skojevci, kandidati i simpatizeri Partije.

Subota, 14. marta

Požar u Vojnoj bolnici u Splitu

Prema vijestima iz Splita, tamo je sinoć u Vojnoj bolnici izbio požar, koji su podmetnuli rodoljubi. Brzom intervencijom vojske i vatrogasaca požar je poslije dva sata ugašen. Ali i pored toga šteta je velika.

*

Prema današnjoj obavijesti, Talijani su u anektiranoj Dalmaciji smanjili dnevni obrok kruha, i on sada iznosi 150 grama po osobi. Kakvi su sada životni uvjeti naroda nije teško ocijeniti, jer je tih 150 grama kruha glavna hrana, a ostala su »davanja« neznatna. Na području t. zv. NDH s prehranom je još gore, jer ustaše, osim što povremeno »daju« po visokim cijenama nešto kukuruza, ne daju ništa drugo.

Nedjelja, 15. marta

Prva ofenziva na mosorske partizane — Talijani zapalili zaselak Tišme

Danas je cijelog dana iz Mosora dopirala detonacija mitraljeza, bacača i topova. Po svemu se daje zaključiti, da su Mosorski odred, koji je tek nedavno osnovan, napale jake neprijateljske snage. Govori se o velikoj ofenzivi.¹ Lijep, sun-

¹ Za jače i organiziranije neprijateljske naračade na Mosor. Svi-laju Dinaru, Kamešnicu i Biokovo, kao i po Sievernoj Dalmaciji, u 1942. godini, naročito za njezinih prvih osam mjeseci, upotrebljava se riječ ofenziva ma da se nije radilo o ofenzivama u doslovnom, vojničkom smislu riječi. Partizani i narod nazivali su ofenzivom svaki jači napad (s nekoliko hiljada vojnika) od strane neprijatelja.

čan dan omogućava neprijatelju lakše pokrete. Od četiri sata poslije podne tutnjava teškog oružja nije se čula.

*

Partizani Bukovice ubili su 10. o. mj. dva šumara, dok su pljačkali zaselak Tišme sela Ivoševca. Talijani su nato u petak upali u Tišme s jakim snagama i zapalili čitav zaselak. Osim toga ubili su jednu djevojku i jednog starca.¹

Ponedjeljak, 16. marta

Propala ofenziva na Mosor — Pored talijanske i ustaška legitimacija

Potvrđene su vijesti o ofenzivi Talijana na Mosor. Pretpostavlja se da su tri do četiri stotine vojnika i fašista napdale naš mladi Mosorski odred, koji broji svega oko 90 boraca, raspoređenih u tri voda. Priča se da su Talijani jakim snagama u obliku kliješta pokušali zahvatiti partizane i tako ih uništiti. Koliko se dosad zna, njihove su se namjere izjavile.

¹ Kada su talijanski crnokošuljaši upali u Tišme-Ivoševac i počeli da pljačkaju, u blizini se zatekla partizanska grupa Bukovice, u kojoj su se trenutno nalazili i organizacioni sekretar OK Sjeverne Dalmacije Ivo Družić i član OK Marija Novak.

Navečer istoga dana, kada su Talijani zapalili zaselak Tišme, došlo je iz obližnjih sela među partizane Bukovice oko 60 novih naoružanih boraca. Poslije toga Družić se ponovo vraća u Šibenik, koji definitivno napušta u augustu. Marija Novak napustila ga je u martu

U to vrijeme partizani u Bukovici nisu bili vojnički osobito aktivni. Njihova djelatnost bila je usmjerena najviše na likvidaciju špijuna.

Barbarskim represivnim mjerama Talijani su za kraće vrijeme zbunili dio naroda u Bukovici. Neki su naime govorili, da Talijani ne bi palili, da ih partizani nisu počeli (»bez ikakva razloga«) napadati i ubijati. Talijani su nastojali da preko svojih agenata svoje zločine prebace na partizane. »Nas Talijani ne bi dirali, da partizani njih ne napadaju. Partizani su za sve krivi«, govorili su oni. Partijska organizacija pravilno je reagirala na sve to i narodu objašnjavala nužnost borbe.

Narodnooslobodilački odbori, ili odbori prehrane, kako su ih tada zvali u Bukovici, dali su svima onima, kojima su zapaljene kuće i imovina, pomoć u hrani.

Borbe su otpočeli jučer izjutra oko 9 sati na kosama Mo-sara iznad Gornjeg Sitnog i vodili ih do navečer. Odred je za vrijeme napada logorovao u sitnjanskim stajama. Gubici još nisu poznati, ali izgleda da su Talijani imali 10 mrtvih, a naši drugovi jednog.¹ Bojeći se noći, Talijani su se preko Sitnog morali i povući.

*

Od jednog službenika Kliske općine² dobio sam danas, legitimaciju »NDH«, da bih se pomoću nje lakše kretao po terenu »nezavisne države«. Sada, kad sam pored talijanske legitimacije, dobivene prošle godine, »naoružan« i ovom ustaškom, moći ću se lakše kretati. Ustaše i ne slute da raspolazem legitimacijom, koju je potpisao njihov načelnik. No i pored obiju legitimacija, od pištolja i dvije bombe ni časa se ne dijelim, jer smatram, da su mi oni u ovoj situaciji najsigurnija legitimacija.

D O D A T A K

U misiji protiv četnika

Polovicom marta 1942. po povratku komandanta IV. operativne zone Vicka Krstulovića iz Sviiaje u Dinaru, iz Dinare su otišli na teren Bosne pored njega i drugovi: V. Buljan, E. Santini, M. Višić i C. Orešić. Oni su tamo otišli sa zadatkom da obiđu sela u zapadnom dijelu Livanjskog polja i upoznajaju narod s ciljevima NOB, zatim da se sastanu s rukovodionicima krajiških partizana i dogovore o zajedničkim akcijama..

¹ Tada je poginuo omladinac Antun Bakota iz Podstrane.

² Vice Perkovića, tada općinskog tajnika, koji je već radio za NOP.

Po terenu t. zv. NDH uvijek sam se kretao u partizanskoj odjeći i s oružjem, pa mi zapravo nije ni bila potrebna ustaška legitimacija. Kad sam međutim odlazio u Split, presvlačio sam se u »civilo« i služio talijanskom legitimacijom sve do odlaska PK iz Splita, u maju 1942. Otada do kapitulacije Italije više se nisam vraćao u Split.

Nisu samo komunisti u Splitu i okolici već prvih dana okupacije dobivali preko simpatizera NOP-a, koji su bili zaposleni po neprijateljskim uredima, krivotvorene legitimacije, već su se takve legitimacije dobivale i u nizu drugih gradova i mjesta širom Dalmacije.

Komandni kadar štaba bataljona «Starac Vujadin» sa štabom Dalmatinsko-dinarskog odreda u Sajkoviću marta, 194?,

Obišavši sela Sajković, Kazanec, Vnbiću, G. Peulje i Grkovce (sve srpska isela, u kojima se osjećao rad četnika), otišli su na Tičevo, da se tamo nađu s Lj. Babićem, ali njega tu nisu našli, već Ljubu Prpu, komandanta jednog partizanskog odreda. Babica su našli spustivši se u selo Maleševicu, te su se s njime dogovorili o zajedničkom stavu prema četnicima, o zajedničkoj borbi i međusobnoj pomoći, zatim o upućivanju dalmatinskih boraca među krajiške zbog jačanja bratstva, a i zbog pomanjkanja oružja kod Dalmatinaca.

Na povratku u Dinaru išli su kroz neka sela, koja su bila pod jačim četničkim utjecajem. Svrha im je bila da ta sela približe krajiškim partizanima. U Marinkovcima su susreli i dva četnička rukovodioca — Markicu Čučuza i Trkulja, bivše žandarske narednike. S njima je bio i bivši oficir Cvjetičanin, kasnije zloglasna četnička perjanica, koji se s Vickom Krstulovićem poznao iz Splita. Narod je partizanske rukovodioce toplo primao i gostio, ali se četničkim prvacima njihov boravak nije svidao, što je naše drugove još više upućivalo na opreznost.

U selu se održao masovni sastanak i mimo volju četničkih glavešina. Na zboru su govorili Krstulović, Bujan i Orešić. Njihove riječi o bratstvu i jedinstvu i o potrebi zajedničke borbe protiv okupatora narod je dobro primio, što je još više ogorčilo četničke vođe. Stoga su zadržavali naše drugove, da prenoće, da počekaju Branu Bogunovića, po kojeg su poslali s namjerom, da ih likvidiraju. Na insistiranje Vicka Krstulovića naši nisu zanočili u Marinkovcima, već u Gornjim Peuljama, koje su bile pod partizanskim utjecajem. Čučuz i družina ostali su u Donjim Peuljama, koje su bile više pod njihovim utjecajem.

Sutradan su naši održali zbor u G. Peuljama, koji je bio već prije zakazan. Četnički prvaci nakanili su da tu obračunaju s našima, ako bi im raspoloženje naroda to dozvolilo. Pored Krstulovića, Orešića i Višića na zboru je govorio Čučuz. Krstulović je među ostalim govorio o četničkoj suradnji s Talijanima i o njihovoj zajedničkoj akciji protiv partizana u borbama za Mrkonjić. Govore partizanskih rukovodilaca na liniji bratstva i zajedničke borbe sa saveznicima, a protiv okupatora i njegovih suradnika, narod G. Peulja iskreno je pozdravio, što je još jednom onemogućilo četničke vođe u njihovim namjerama, t. j. da likvidiraju partizanske rukovodio-

ce, koji su im kvarili račune u srpskim selima. Pored ostalog boravak naših drugova u spomenutim srpskim selima mnogo je pridonio, da ona, kao i druga sela oko njih, ne postanu plijen četničke propagande i četničkih zločina.

Utorak, 17. marta

Formirana Biokovska partizanska četa — Štrajk šibenske srednjoškolske omladine

Ono, što Biokovcima zbog žandarmerijskog napada nije uspjelo provesti 9. o. mj., izvršili su prije četiri dana. Dogovorili su se i formirali od tri partizanske grupe na Biokovu partizansku četvu sa četiri voda. Četvu su nazvali Prva južnodalmatinska partizanska četa. Formirana je na svečan način u Docu kod Bacine.¹ Uoči formiranja čete prebacila su se iz Makarske u Dolac 24 druga, koji su se također svrstali u njene redove. Komandu čete sačinjavaju: komandir Sergije Petrović,² politkom. Nedo Bošković, zamjenik komandira Gojko Ujdurović i zamjenik politkoma Jozo Tomašević. Za intendanta čete izabran je stari drug Ante Šutić. Vodnici vodova u četvori su: Ante Beroš, Vlado Viskić, Niko Glavina i Poldo Mikulić.

Formiranje ove čete u Biokovu najznačajniji je dan za NOP Makarskog primorja, kao i čitavog terena od Neretve do Cetine, dakako poslije slavnog 23. januara, kad su Biokovci otpočeli oružanu borbu na Gradcu. Iako je golo, krševito i visoko, Biokovo je ipak sigurno uporište partizana, baza, iz koje se mogu napadati Talijani i ustaše na veoma širokom području ne samo kopna, nego i mora.

¹ Biokovska četa formirana je pod rukovodstvom druga Ervina Klarića, kojega je PK s tim zadatkom poslao iz Splita na teren. O formiranju čete Klarić je uputio izvještaj sekretaru OK Makarske Nedi Marović. Kurir, stari član Partije Luka Kačić, noseći pismo preko Biokova pao je niz kamenjar i poginuo. Žandari iz Gradca primijetili su to i uputili se na mjesto nesreće, ali je A. Jurlin, koji je to također primijetio, zaobilaznim putem prvi stigao do poginulog druga, uzeo iz njegove čarape izvještaj i poslao ga po vezi dalje u Makarsku.

Uoči formiranja Biokovske čete prebacila su se iz Makarske 1 okolice motornim brodom »Uspomena« 24 naoružana druga u jednu uvalu blizu Striževa. To je prva naoružana grupa Južnodalmatinaca, koja se morem prebacuje u partizane.

² Neposredno poslije formiranja te čete smijenjen je s dužnosti komandira, a na njegovo mjesto postavljen je Bogdan Viskić.

Formiranje Blokovske ili, kako su je njeni pripadnici nazvali, Prve južnodalmatinske partizanske čete od velikog je značenja za razvoj NOB u Dalmaciji. Poslije nekoliko partizanskih jedinica — četa i odreda u Srednjoj i Sjevernoj Dalmaciji — sada takve jedinice izrastaju i po Južnoj Dalmaciji. Sigurno je da će tek formirana Blokovska četa odigrati ulogu kvasca NOB ne samo na užem području Blokova, već i u cijeloj Južnoj Dalmaciji, i da će iz nje ubrzo izrasti jaka partizanska vojna formacija-

*

Prije tri dana štrajkovala je srednjoškolska omladina u Šibeniku. Štrajk je uslijedio kao odgovor Okupatoru na njegove pokušaje talijaniziranja naših škola. U Učiteljskoj školi štrajk se nastavlja.¹ Sve škole ispisane su rodoljubivim parolama. Talijanske knjige đaci uništavaju. Zbog toga Talijani vrše masovna hapšenja omladine. Uhapšen je, pored ostalih, cijeli drugi razred Učiteljske škole.

Srijeda, 18. marta

Neuspjela racija u Bukovici — Akcija u Pasićini — Još jedan uspjeh partizana Svilaje

Od 13. do 15. o. mj. Talijani su snagama tamošnjeg garnizona i znatnim pojačanjima iz Šibenika i Zadra vršili raciju na području Bukovice. Naročito su se Okomili na sela Bezbradice, Macure, Kolašac, Bjelinu, Parčić, Biovičino i Modrino selo. Računali su da će tim jakim snagama zaokružiti i uništiti partizane. Ah željeni cilj nisu postigli, nego su se morali zadovoljiti pljačkom i terorom, koji su vršili gdje god su došli.

*

U Splitu su jutros Talijani izvršili sahranu kapetana liječnika Carla Olio, koji je poginuo u borbama protiv mosorskih partizana u nedjelju. Talijani su se trudili da uveličaju taj pogreb, a građanstvo ga je jednodušno bojkotiralo.

*

Saznaje se da su u ponedjeljak neretvanski partizani u selu Pasićina, kotar Metković, napali i zarobili žandamerijsku patrolu.

¹ U toj školi štrajk je trajao osam dana.

*Svilajski partizani prilikonj, primanja zastave od komandanta Štaba Dalmatinsko-dinarskog odreda,
Ispred čete komandir Bozo Bilie-Marijan*

U toku današnjeg dana Talijani su ponovo prebacili iz zatvora u bolnicu druga I. Lučić-Lavčevića. Vjerojatno žele da se oporavi od teških mučenja, da bi ih zatim još nesmiljenije produžili, jer dosada nisu od njega uspjeli izvući nikakvo priznanje. Siguran sam, da u tome ne će uspjeti ni ubuduće, pa ma kako ga okrutno mučili.

*

Prije tri dana svilajski partizani odbili su sve napade Talijana i domobrana, koji su ponovo pokušali da ih unište. U tim borbama poginula su dva naša borca.¹ Osim toga Talijani su uhvatili bivšeg avijaticarskog poručnika jugoslavenske vojske Nenada Zivkovića, koji se nalazio među partizanima.²

Četvrtak, 19. marta

Još jednom o izdaji vodstva HSS

U 135. broju »Našeg izvještaja« još se jednom govori o izdaji vodstva HSS. U uvodnom članku »Vuk dlaku mijenja, ćud nikada!« stoji:

»Maček i vodstvo HSS-a izdali su nacionalnu i oslobodilačku borbu hrvatskog naroda baš u ovom odlučnom vremenu, kad se radi o njegovoj nacionalnoj slobodi i opstanku. Kad su njemački i talijanski osvajači postavili svoju lutku Pavelića u Hrvatskoj na vlast, Maček i vodstvo HSS-a, mjesto pozivanja na borbu, pozvali su narod, da se pokori okupatorima i Pavelićima, a Zaštita je razoružala narod i predala vlast i oružje ustašama. Kad su ustaše počeli po Hrvatskoj, Bosni, Hercegovini i Dalmaciji klati srpski narod i kad je stradalo 300.000 naše srpske braće, Maček i vodstvo HSS-a su šutjeli i potajno odobrivali. Kad je Pavelić prodao Dalmaciju, Primorje i Međimurje, Maček i vodstvo HSS-a su opet šutjeli. Kad su mnogi funkcionari HSS-a prišli ustašama, Maček i vodstvo HSS-a nisu ih žigosali i osudili pred narodom kao izdajice... Kad je Komunistička partija nebrojeno puta pozivala Mačeka i vodstvo HSS-a u zajedničku borbu protiv okupatora i ustaša, oni

¹ Poginuli su: **Andelko Matijaca, predratni član KP iz Kaštela, i drug Katić iz Bračev-Doca, u času pogibije kurir, koji je dan prije došao iz Dinare u Svilaju.**

² N. Zivković uspio je kasnije pobjeći Talijanima, odnosno četnicima, kojima su ga Talijani predali, te se ponovo priključio partizanima.

su to uvijek odbijali. Kad je narod Dalmacije pod vodstvom Komunističke partije započeo borbu protiv okupatora i odnarođivanja, Paško Kaliterna¹ je davao direktive za upis u Dopolavoro i Gill, a ostali članovi vodstva HSS-a u Dalmaciji po uputama Mačekca odbili su suradnju s Komunističkom partijom, udružili se s velikosrpskim elementima i dozvoljavali suradnju svojih funkcionara s okupatorima (na pr. deputacija HSS-ovih težaka kod prefekta za istjeravanje Zagoraca i t. d.)«

D O D A T A K

Partizanski pokret u Dalmaciji marta 1942.

Stanje partizanskog pokreta u Dalmaciji u martu 1942. može se donekle sagledati iz jednog dopisa M. Baće Glavnom štabu Hrvatske. Taj dopis Baće piše 19. marta 1942. iz Splita, u kojemu se tada liječio od rana zadobivenih u borbi. U dopisu on među ostalim kaže:

»Na početku prvog pisma želimo da vama kao svome Glavnom štabu, a u ime sviju naših partizana, komandi četa i štaba našeg odreda, poručimo naše iskrene, drugarske, partizanske borbene pozdrave.

I. Jučer smo dobili pismo od drugova iz Šibenika, u kojem se od njih traži, da vama pošalju izvještaj o općoj situaciji u Dalmaciji u odnosu na partizanske borbe. Izvadak iz vašeg pisma poslan je PK-u u Split. PK je dostavio pismo meni kao članu štaba našeg odreda. Ja se ovdje nalazim privremeno na liječenju, jer sam pred nekoliko dana u borbi ranjen. U sporazumu s PK izvještaj ću vam napisati ja, a prijepis ćemo poslati našem komandantu štalba.²

II. Žalimo, što nam drugovi iz Šibenika nisu dostavili vaše pismo, nego samo izvadak iz njega. Ujedno je loše i to, što nam nisu pisali, kojim su putem dobili vaše pismo. Mi se, naime, u posljednje vrijeme trudimo da bismo preko naših drugova iz Sjeverne Dalmacije uspostavili vezu, a onda i stalni kontakt i kanal sa Štabom ličkih odreda, a time i s vama. Dosada su neki naši drugovi imali vezu s drugovima iz Ličkog

¹ Bivši narodni zastupnik, izabran na listi HSS-a, glavna osoba Mačekova povjerenja u Dalmaciji. Kasnije umro u bolnici za duševne bolesti.

² Vicko Krstulović.

štaba, ali kako mi u tom kraju nismo imali odreda, veze se nisu učvrstile i gubile su se. Sada je već situacija drugačija. U Sjevernoj Dalmaciji već imamo neke manje odrede, a oni mogu lako doći da našeg štaba. Zato, u smislu održavanja veze s vama i s Ličkim štabom, potrebno je, da drugovi iz Like uspostave stalnu i dobru vezu s našim odredom u Bukovici (sela Mokro Polje, Padene i t. d.). Odatle ćemo mi organizirati veze i kanal do samog našeg štaba. Tako ćemo otvoriti zasebni partizanski kanal, koji će rasteretiti druge veze. U tom smislu mi smo već uputili pismo i direktive odredima u tom kraju. Sada ćemo uputiti pismo i Ličkom štabu i ponovno svim našim odredima, koji dolaze u obzir.

III. ... Naše akcije dižu se na sve jaču i višu formu. Odlučujuće smatramo pri tome, da se naši odredi razvijaju u pravom partizanskom smislu, u smislu stalnog i aktivnog ometanja i napadaja na neprijatelja, usprkos tome što su u Dalmaciji okupatorske snage jake i skoncentrirane. Talijanski transporti nisu sigurni po ovom teritoriju, a talijanske vlasti čitave krajeve Srednje Dalmacije, Bukovicu i Livno smatraju pobunjenicima. Mogli ste opaziti, da smo naročito dali snage na napade i likvidaciju žandarmerijskih stanica. One su danas glavni nosioci ustaške vlasti na selu. Njihovom likvidacijom tako reći nestaje ustaške vlasti, a i Talijani se obezglavljuju, jer nestaje sprovodnika, tumača i t. d. Likvidacijom žandarmerijskih stanica mi želimo da počnemo »čistiti« pojedini kraj i da se malo približimo najvišoj formi partizanske borbe, stvaranju oslobođenoga kraja.

IV. Brojčano stanje naših odreda je sljedeće:

1. Tri čete I. bataljona.....	200 ljudi
2. Solinska četa.....	50 „
3. Bataljan Livanjskog polja.....	250 „
4. Livanjska četa	50 „
5. Bukovačka četa.....	40 „
6. Kninski odred	20 „

Ukupno 610 ljudi¹ •

¹ Ovi su podaci nepotpuni. Pored ostalog, tada su na Biokovu i Mosoru djelovale čete, svaka sa 100 i više boraca. I bataljon kao takav nije još bio formiran, već su postojale čete: Dinarska, Kamešnička i Svilajska sa 250—300 boraca. Sama Svilajska četa imala je tada preko 100 boraca. Uključivši još partizanske grupe na Pelješcu, pa po otocima i na šibensko-zadarskom području,

MART

Svi ljudi imaju pušku. Na svakih 40-50 ljudi dolazi jedan **pužikcmitraljez**.

V. Nadodajmo dvije čete, jedna u Mosoru pokraj Splita, a druga u Sjevernoj Dalmaciji pokraj Šibenika, koje se nalaze na punom radu oko formiranja i organiziranja, te se već svaka sastoji od 20—30 ljudi. Osim toga u Južnoj Dalmaciji, u Imotskom, Makarskoj, Vrgorcu, Metkoviću, Pelješcu, već mjesecima ima ljudi, koji se s oružjem skrivaju pred vlastima. Za njihovo konačno formiranje odreda i organiziranje ne fali nam nego koji dobar organizator.

Skoro po svim našim otocima vodile su se ponekoj e borbe, mnogi se ljudi skrivaju pred talijanskim i ustaškim vlastima, a sada masovno odbijaju polazak u ustašku vojsku i prijavljuju se u partizane. Da bismo na pojedinim otocima definitivno formirali, jer dosada u izvjesnoj formi već postoje, partizanske odrede, izvanredno je teško i riskantno. Jedan dio prebacit ćemo u naše čete, ali će još uvijek ostati pitanje drugog dijela.

Sad bi se trebalo vratiti na onih 120 drugova iz Šibenika i okolice, koji su otišli u Liku i tamo se do danas zadržali. Njihov odlazak u Liku je neispravan, a dogodio se zato, što se očito nisu spremili i nisu imali snage da se održe na svom terenu. Sada je izgleda i tamo situacija poboljšana, a mi ćemo poraditi svim silama na organizaciji odreda u tom kraju. Zato smatramo da bi bilo potrebno, da se ti borci vrate u Dalmaciju. U tom smislu smatram da bi bilo potrebno, da vi pišete štabu Grupe ličkih odreda, a to ćemo učiniti i mi.

VI. Naš komandni sastav. Većina četa imaju svoju komandu (komandira) i komesara, štab, koji smo organizirali, sada je odgovoran za rad u čitavoj Dalmaciji. Njegov se utjecaj već dobro osjeća. Radi punom parom, premda se u njemu zasada još uvijek nalazi samo jedan član, drug komandant Jov. Drugi član: Vojin Zirojević je komesar nad Livnom i radi terenskih prilika nije mogao doći do Štaba. Treći sam ja, zasada udaljen od štaba. Četvrti je kao nevrijedan otpao prije

ukupan broj boraca pod rukovodstvom Štaba Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda kretao se oko 950. Ako se iz toga broja odvoje Bosanci, koji su se nalazili u Sajkovačkom i Cincarskom odredu, a u nj uključite Dalmatinci, koji su otišli među ličke i bosanske partizane, broj Dalmatinaca u partizanima bio je također blizu 950. Pokraj Šibenika nije postojala nikakva četa, kako stoji u izvještaju, već samo neke grupe boraca na vodičko-zatonsko-bio-gradskom području.

nego ije i došao ma dužnost. Kao što vidite, postoji pitanje ljudi za sam Štab odreda. No mmogio teže i važnije je pitanje spoiso.1 bniih rukovodilaca. Ono se postavlja pred mas danas kad mi u najhitnijem roku moramo prići formiranju bataljonskih štaboJ va za Sjevernu Dalmaciju. Iz dosadašnjeg izvještaja vidjeli ste i vi tu potrebu. U Sjevernoj Dalmaciji jedna četa i manja grupa već postoje. Druga se četa formira, a i četa iz Like treba da se vrati. Te tri-četiri čete ne će luspjeti da pravilno vode borbu i organiziraju svoj rad bez jedinstvenog rukovodstva štaba foataljoma. Isto tako nam je potreban štab bataljona na jugu, da bi dao inicijativu i organizirao' već postojeće snage.

No ni za jedan mi za drugi sektor mi nemamo druga, koji bi imao dovoljno iskustva i organizacione snage, da ibi samoinicijativno mogao riješiti čitav niz izadaća i poteškoća, ma koje će maići. U tom smislu maši su drugovi već nekoliko puta tražili iz Zagreba da im se pošalje pomoć. Ovaj put se obraćamo k vama u ime Štaba, da hi nam poslali jednog druga, koji bi imao nešto vojnog iskustva, samoinicijative i organizacione sposobnosti.

Trebalo bii nešto reći i o imenu našeg odreda. Najjednostavnije i prirodno ime je Dalmatinski odred. To ime ipak ne odgovara u cijelosti, jer naš odred obuhvaća i čitav Livanjski bataljom, četnu nad Livnom i sav teritorij Duvanjskog polja. Premda taj teritorij ekonomski i politički okreće više Dalmaciji, ipak je to zapravo već Bosna. Da bi se bar donekle našao izlaz, smatramo da bi se odred trebao (zvati Dalmatinskodinarski.

Što se tiče veza, one su između štabova i četa Prvog bataljona, zatim štalba s Livanjskim bataljonom, zatim Sinjom i Splitom vrlo <|obre. Izinad svega je dragocjena veza sa Splitom i PK. Osim političke, iz Splita dobiva se i velika materijalna pomoć. Veze štaba sa Sjevernom i Južnom Dalmacijom još se izgrađuju. Teške su, ali ipak moguće.

Sa štabom Ličke grupe odreda mi dosada još nismo imali nikakve veze. Možda su imali drugovi iz Bukovačkog odreda, ali ta sigurno nije bila solidna. Postavlja se međutim zadatak, da se ta veza ostvari, u prvom redu radi veze s Glavnim štabom, a zatim i radi vojno-političke suradnje naših odreda u Sjevernoj Dalmaciji s odredima u Lici. Ima na pr. i političkih

MART

problema, koji su u jednom i drugom kraju zajednički, na pr. **velikosrpski** (elementi). Ima i vojnih zadataka, koji hi se trebali **zajednički** ostvariti. Za sve to potrebna je dobra veza i suradnja. Mi se nadamo, da ćete vi to Ličkom štabu javiti, a mi ćemo sa **svoje** strane također pisati. S odredima u Bosni uspostavljen je **kontakt**, no dosada je slabo funkcionirao. Dosada smo imali **jedino** vezu s I. krajiškim odredom (Drvar—Grahovo—Grmeč). **Smatramo** da bi bilo potrebno uspostaviti vezu i s IH. krajiškim odredom (Jajce—Mrkonjić grad), jer između naših odreda **oko** Livna pruža se Glamoč—Kupres, ogroman kraj, koji bi **trebalo** obuhvatiti organizaciono i akciono.

S razvitkom naših odreda na jugu osjetit će se potreba stvaranja veza s hercegovačkim odredima oko Mostara. Jasno je, **da smo** dosada imali takav kontakt, to bi nam bilo koristilo. Na najjužnijem dijelu Dalmacije, do Dubrovnika i Kotora, **dosada** nije bilo partizanskog pokreta niti ima izgleda s **organizacione** strane da će uskoro biti. Da se, međutim, uspostavi **kontakt** s crnogorskim odredima, očito je da bi i u tom kraju **nastala** živost, a korist bi bila velika i za jedne i za druge.

Dragi drugovi, želimo završiti ovo pismo, ukazujući vam svom snagom, da bi za naš pokret od važne i velike koristi bio posjet jednog člana Glavnog štaba. Ako je to nemoguće, onda **bi** netko od nas trebao da dođe gore.

S odgovorom, na koji nadamo se ne ćemo dugo čekati, vi biste nam trebali poslati što više uputa sabranih iz iskustva. Uputa treba svakovrsnih: od baratanja oružjem, pa sve do organiziranja odreda i uspostave vlasti. Stotinu problema i pitanja. Mi osjećamo potrebu za sistematskim i najelementarnijim uputama: kako započeti, kako pozivati, kako formirati odred, kako uspostaviti veze, kako riješiti problem hrane; isto tako vojne upute, kako izvršiti i najmanje akcije, kako postaviti zasjedu i t. d. To bi nam trebalo, kako rekospo, pokušeno, sistematizirano, jer, ako ništa drugo, to bi trebalo svim onim drugovima, koji bez ikakva iskustva moraju najednom da na sebe uzmu zadaće organiziranja i vođenja jednog odreda.

Molimo vas da na pismu za nas postavite i našu adresu, tako da zaista dođe do nas, a ne do pola puta.«

Petak, 20. marta

Prva oružana akcija bračkih partizana

Prema potvrđenim vijestima s Brača, grupa tamošnjih partizana napala je 7. o. mj. žandare, dok su prevozili hranu za svoju stanicu iz Boila u Selca. Dva su ise žandara predala i položila oružje. Zloglasni narednik Grgo Nakić pokušao je pružiti otpor, ali je zato brzo dobio metak u glavu. Zaplijene su tri puške, jedan revolver, 400 metaka i 450 kg hrane i različitog materijala.

Borba protiv ustaša i Talijana na našim otocima dokazuje, da nema ni jednog kraja u Dalmaciji, gdje neprijatelj može mirno pljačkati i spavati. Nigdje se neprijatelj ne osjeća siguran, nigdje ne će ostati nekažnjen za zločine koje Sini.¹

Subota, 21. marta

I Ofenziva na Biokovo — Izišao prvi broj »Vjesnika slobode« — Akcija kod Krčića — Racija u Vranjicu i Kaštelima

Prema prispjelim vijestima, Talijani su danas otpočeli s ofenzivom većih razmjera na Biokovo, i to iz više pravaca. Svrhu ofenzive nije teško razabrati. Ona je sigurno usmjerena na uništavanje partizanskih snaga u Biokovu, koje neprijatelju postepeno zadaju sve teže udarce. Očekivati je, da će i ova ofenziva prohujati u prazno.

*

Prije tri dana izišao je prvi broj »Vjesnika slobode«, glasila Narodnooslobodilačkog pokreta u Šibeniku. Zadaitak je toga lista da što bolje informira narod Šibenika i okolice o ciljevima NOP i razvitku NOB.²

¹ Ova prva akcija bračkih partizana izvedena je neposredno poslije drugog partijskog savjetovanja za Brač, na kojemu se, kao osnovni zadatak, razmatralo razgaranje oružane borbe na otoku. Akcijom je rukovodio Jozo Marinković-Bepo, a u njoj je sudjelovalo sedam boraca.

U martu je grupa drugova iz Selaca pod rukovodstvom Zore Nižetića napala financijsku stanicu u Sumartinu. Razoružana su četiri financa i zaplijenjene četiri puške.

² »Vjesnik slobode« izlazio je kraće vrijeme u Šibeniku, svega nekoliko brojeva.

Za vrijeme neprijateljske ofenzive na Biokovo

U ponedjeljak su partizani kod Krčića napali na autobus i ubili jednog žandara, jednog talijanskog vojnika i tri civila. Zaplijenili su svu poštu.¹

*

Danas su Talijani jakim snagama blokirali Vranjic kod Splita. Isto tako izvršili su blokadu Kaštela. U potjeri za »partizanima«, koji se skrivaju, izvršili su pretres najvećeg dijela kuća, ali partizanima nije bilo ni traga.

D O D A T A K

Naređenje Glavnog štaba Hrvatske

Glavni štab Hrvatske u svom naređenju od 21. marta 1942., koje je uputio »Dalmatinskom partizanskom štabu«, zapravo štabu dalmatinsko-dinarskog NOPO-a, pored ostalog kaže:

»Naredbom Vrhovnog štaba -narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije preuzima Glavni štab Hrvatske komandu nad svim partizanskim [jedinicama u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. Istom naredbom određeno je, da se na području Dalmacije do rijeke Neretve organizira operativno-jedinstveno područje, koje će biti vezano direktno na Glavni štab Hrvatske.«²

Nedjelja, 22. marta

Biokovska četa u akciji

Prva južnodalmatinska četa — Biokovska, na koju neprijatelj sada vrši ofenzivu, napala je prije sedam dana, t. j. 15. o. mij., svega dva dana nakon što se vojnički oformila u četiri voda, -seosku ustašku miliciju u Staševici. Ustaše su uspjeli

¹ Akcijom je rukovodio A. Jonić. Kninski odred logorovao je u to vrijeme u Podinarju, iznad Kijeve.

² Teren južno od Neretve bio je pod operativnim rukovodstvom Štaba hercegovačkih partizana. Nakon povlačenja partizana iz Južne Hercegovine, ostao je taj teren stvarno bez partizanske kontrole, osim što su se ponekad na nj zalijetali pelješački i neretvanski partizani. Odsutnost partizana s područja Južne Hercegovine, pa slabost i malobrojnost partijske organizacije na području Dubrovnika glavni su razlozi, što Južna Dalmacija nije u borbi išla ukorak s ostalom Dalmacijom, iako je to bilo moguće po raspoloženju naroda za NOP.

pobjeći preko Vrgorskog jezera. Sutradan, kad su se ustaše vraćali natrag, partizani su ih sačekali. U tom napadu zarobljeno je 12 ustaških milicionara i 2 žandara. Zaplijenjeno je 12 pušaka, nešto municije i vojne opreme.

Pošto su saslušani, svi su zarobljeni pušteni kućama, jer se utvrdilo, da ni jedan od njih nije okrvavio ruke. Rečeno im je, ukoliko opet prime oružje protiv partizana, da više ne će ostati nekažnjeni.¹

Ponedjeljak, 23. marta

Talijani tjeraju četnike u borbu protiv partizana

Kako se i među ono malo četničkih snaga nalazi najviše neobavještenih seljaka iz sela oko Tromede, koji nisu voljni **da** se tuku s partizanima, to ih Talijani preko četničkih glavešina silom tjeraju u borbu.

Ovih dana, dok se pod Velebitom odmarala grupa od 24 partizana iz Bukovice, naišlo je k njima više grupa četnika s Tromede i iz Like. Svega je bilo oko 150 četnika pod vodstvom bivšeg žandarmerijskog narednika Obrada Bjanka. Partizani nisu imali računa da se u tom omjeru upuštaju u borbu. Četnici također nisu napadali partizane, »jer su i oni Srbi, koje predvodi Obrad Egić, bivši podnarednik jugoslavenske vojske, "također Srbin«.

Četnički »vodi« ljutili su se na takav stav svoje »vojske«, jer — što će im reći Talijani, kad se vrate u Knin.

Utorak, 24. marta

Okupator ne vjeruje oportunistima

U Trogiru su jučer Talijani izvršili velika hapšenja. Među uhapšenima nalaze se i stari, bivši rukovodioci mjesne organizacije Partije — oportunisti. Oni su se radije dali uhapsiti, nego otići u partizane. Još u augustu prošle godine oglušili su

¹ U tom napadu na ustašku miliciju i žandare mitraljezac Luka Bogunović skočio je na cestu pred njih s praznim i neispravnim puškomi trai jezom te povikao: »Predajte se, ili ću pucati!« Na njegov poziv svi su se predali.

Zarobljenima je prije puštanja kućama govorio partijski rukovodilac Mijo Bogunović.

se na poziv Partije i sabotirali odlazak velikog broja drugova u partizane. Tada je naime u Trogiru, kao i u nizu drugih, mjesta Dalmacije, velik broj ljudi bio spreman da idu u borbu. Dotle su oni govorili, da će radije u zatvor nego u partizane. Priča se čak, da su ti »stari« prvaci Partije prije nekoliko dana znali, da će uslijediti ovo hapšenje, ali o tom nisu htjeli nikoga obavijestiti.

Narod Trogira i ovom zgodom osuđuje dezerterstvo starih oportunističkih, kojima se eto ispunilo, što su željeli.

Među uhapšenim i zatvorenim Trogiranima nalazi se i znatan broj žena.

Četvrtak, 26. marta

Demonstracije žena u Splitu

U Splitu su i danas žene demonstrirale protiv izgladnjivanja, jer se sa 12.5 dkg kruha na dan i pokojim kilogramom ostale hrane na mjesec, pored praznih tržnica, ne može živjeti. Te su demonstracije odgovor »duceu«, koji je najavio daljnje stezanje remena, iako se više nemaju oko čega stezati, jer narod već umire od gladi.

I ovaj put zbornom mjesto žena (bio je Pazar, gdje ih se sakupilo nekoliko stotina. Žene su izazvane time, što su karabinjeri odnijeli i ono malo povrća, koje je bilo doneseno na prodaju.

Demonstracije su otpočele ogorčenim povcima: »Dajte nam kruha!« »Djeca nam umiru od gladi!« »Van s okupatorima iz naše zemlje!« »Van s fašistima!« Karabinjeri, fašisti i vojnici smjesta su pozvani da uguše demonstracije.¹ Čim su stigli na Pazar, nasrnuli su kao divlje zvijeri na žene. Počeli su odmah da mlata i hapse. Uhapšeno je i zatvoreno nekoliko desetaka žena.

¹ U organizaciji demonstracija, kao i u samim demonstracijama žena, tada se najviše istakla drugarica Ljuibica Sirotković.

Dalmatinski partizani na Dinari u proljeće 1942.

Petak, 27. marta

Partizani Dinare bore se pod crvenom zastavom

U srijedu, kada su Talijani s ustašama izišli da pale i pljačkaju srpsko selo Cetinu, napala ih je jedna partizanska patrola. Čim su čuli pucnjavu, pohrlili su joj u pomoć ostali partizani Dinare, koji su se nalazili u blizini. Naši borci krenuli su u borbu pod crvenom zastavom,¹ koja im je prije nekoliko dana poslana iz Splita; pod njom su izvršili juriš.²

Borba je trajala od 10 sati izjutra do 6 sati navečer. Kad su partizani pošli na juriš, uhvatila je Talijane i ustaše panika i bezglavo su se povlačili. U borbi je ubijeno 18 Talijana i 3 ustaše, a oko 50 ih je ranjeno. Od naših drugova samo je jedan borac ranjen.³ Plijen je velik: 2 puškomitralj eza sa 4 sanduka saržera i municije, 13 pušaka, 60 bomba i mnogo opreme. Kod ubijenih i na poprištu nađeno je mnogo opljačkane seoske odjeće i drugih predmeta, što su kasnije partizani vratili seljacima.

Mussolinijeve fašiste i njihovu ustašku bratiju i ovaj je »izlet« skupo stajao i dugo će ga se sjećati.⁴

¹ Do maja dalmatinske su se jedinice borile samo pod crvenim zastavama sa srpom i čekićem. Kasnije partizani u Dalmaciji počinju upotrebljavati i nacionalne zastave s petokrakom zvijezdom. Nošenje samo crvenih zastava značilo je skretanje s linije NOP-a. U Dalmaciji se međutim mislilo, da će se upotrebom nacionalnih zastava (hrvatske i srpske) slabiti jedinstvo boraca i naroda.

Bivša jugoslavenska zastava nije se upotrebljavala zato, što je kod većine naroda bila omražena, kao simbol vladajućih režima stare Jugoslavije.

U 1941. i početkom 1942. g. bilo je tu i tamo pokušaja, da se na partizanske kape ispod crvene petokrake ušije i hrvatska ili srpska zastava, ali se od toga ubrzo odustalo zbog spomenutog shvaćanja.

² Tadašnji barjaktar Dinarske čete bio je član KP Frane Masnić, a Svilajske čete Vicko Grgin.

³ Ranjen je bio — izgubio je oko — Jure Glavan iz Udovičića.

⁴ Ta se borba vodila na Debelom brdu iznad Zasioka i iznad Lak taca. U njoj su se naročito istakli omladinci daci VII. razreda Sinjske gimnazije. Jedna grupa Talijana bila je spremna da se preda, ali je zbog netaktičnosti nekih partizana odustala od toga.

Za vrijeme ove borbe u Dinari komandant Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda V. Krstulović nalazio se u Svilaji na obi-

Subota, 28. marta

Formirana Trogirsko-rogoznička četa

Ovih dana formirana je na području Trogira Trogirsko-rogoznička partizanska četa, koja broji 36 boraca. Srž čete sačinjava Trogirska partizanska grupa, koja se formirala u decembru prošle godine kod Donjeg Segeta. Četa je osnovana kod sela Sapina Doca.

Za komandira čete postavio je PK druga Levaja,¹ a za politkomesara Gandija.² Četa ima zadatak da operira u trogirsko-rogozničkom kraju. Njena vojnička djelatnost treba da bude usmjerena u prvom redu na rušenje komunikacija, koje vežu Trogir sa Šibenikom. Kao ostale partizanske jedinice, i ova četa treba da i politički djeluje na svom terenu. Za uspješan rad novoosnovana četa ima dobre uvjete. Prije svega ona ima masovnu podršku naroda trogirsko-rogozničkih sela, čiji je sinovi i sačinjavaju.³

*

Prema pisanju današnjeg broja lista »II Popolo di Spalato«, specijalni »sud« u Šibeniku osudio je tri rodoljuba — Miljenka Kuriđu, Lazara Škanju i Petra Pupovca — na smrt. *Nedjelja, 29. marta*

Propala ofenziva na Biokovo — Human postupak s talijanskim ranjenicima

U talijanskoj ofenzivi na partizane Biokova, koja je dugo pripremana, a trajala od 21. do 25. o. mj., učestvovalo je na strani neprijatelja, prema dobivenim informacijama, preko

lasku tamošnje čete; predao joj je i crvenu zastavu, pod kojom su borci izvršili zakletvu. Pošto je nekoliko dana proveo u Svilaji, Krstulović se vratio na Dinaru, da bi zatim otišao u Bosnu.

¹ Ante Roje; on je i u augustu 1941. bio komandir Kaštelamsko-trogirskog odreda. Kako odred, uslijed ondašnje situacije, nije otišao u Dinaru, Roje se vratio u Split. Iz Splita je otišao u Mosor, kad se tamo formirao partizanski odred. Iz Mosora odlazi preko Splita na područje Trogira. Iz Splita u Marinu prevezao se s Antom Hrabarom Ricom motornim brodom »Ivanom« (vlasništvo Sonjare iz Trogira).

² Nikola Repanić iz Visa; na trogirski teren poslao ga PK u januaru 1942.

³ Trogirsko-rogoznička četa napustila je u junu svoj teren i otišla u Dinaru, da tamo uđe u novoformirani II. srednjodalmatinski bataljon.

hiljadu njihovih vojnika- Oni su napadali iz više pravaca: od Velikog Prologa, Vrgorca, Pasićine i Brista, pa preko Kleka k Bacini i Gradcu. Tu su se spojili sa snagama, koje su nadirale od Makarske i Podgore. Naši su o ovoj ofenzivi na vrijeme bili obaviješteni i zato nisu prihvaćali borbu, već su -se povukli u Živogošće i Zastinje. Iako je partizana u Biokovu svega 150, a Talijana tolika sila, naši su, prema mišljenjima mjerodavnih, ipak trebali udariti neprijatelja tamo, gdje im je bilo najzgodnije, pa se tek onda povući.

Bijesni zbog očitog neuspjeha na Biokovu, Talijani su se okomili i zapalili lustaničko, naše najbolje selo u Makarskom primorju Baćinu, a djelomično i Pasićinu. U svemu su zapalili 64 kuće. Sve opljačkano, što nisu mogli ponijeti sa sobom, uništili su. Prolili su mnogo ulija i vina, a to- je gotovo sve, što narod tamošnjih sela posjeduje, oid čega živi.

Nakon ove 'ofenzive, koja je narod blokovskih sela mnogo stajala i teško ga se dojmila, svakim danom pristiže sve više novih dobrovoljaca u Bikovsku partizansku četvu. Samo od Vrgorca došlo je za tri dana 30 boraca, a iz Podgore i Makarske 50.¹

*

Prema vijestima s Dinare, Štab Dalmatinsko-dinairskog NOPO obavijestio je Talijane u Sinju, neka dođu po svoje ranjenike, koje su ostavili u borbama na Dinari 25. o. mj. Naši su Talijane o tom izvijestili preko seljaka, zato, što sami nemaju dovoljno sanitetskog materijala da ranjene poviju i da im pruže potrebnu pomoć.

Koje li humanosti od strane partizana prema neprijatelju, koji je okupirao našu zemlju i došao da nas istrijebi! Dok

¹ Poslije ove prve veće neprijateljske ofenzive na Biokovo razišli su se vodovi Biokovske čete. Prvi vod ostao je u Grčeniku, drugi nad Baćinom, treći je otišao na Koteško brdo, a četvrti u Sošice. Palenje Bacine i Pasićine prvo je palenje, što su ga Talijani izvršili u području Biokova. Partizani su za vrijeme ofenzive mogli uspješno manevrirati po Biokovu i zbog toga, što su po odluci instruktora PK Ervina Klarića, pretpostavivši da ih neprijatelj može napasti jačim 'snagama, prije napada raspodijelili hranu po različitim punktovima na Biokovu. Dio hrane bio je pohranjen i u Zavoju anima.

Zene nose hranu partizanima na Dinari

partizani tako postupaju s ranjenim okupatorskim vojnicima, diotle fašteti inkvizitorskim metodama muče po zatvorima naše drugove, pale naša sela i uibijaju nedužne ljude.

Ponedjeljak, 30. marta

NOO-i u području Muća — I žene u Šibeniku demonstriraju

Ovih dana formirani su prvi NOO-i u Donjem Muću, Pribudama i Milešini.¹ U tim se selima nisu formirali NOO-i koncem januara, kad se to kao zadatak postavilo pred tamošnje drugove, zato, što su se drugovi, kolji rade za NOP, već toliko istakli, da su morali napustiti sela i otići u partizane.

Formirani odibori rade ilegalno, jer neprijatelj češće obilazi spomenuta sela, naročito Donji Muć. U toku je formiranje NOO-a u Poetinju i još nekim zagorskim selima.

U utorak, t. j. 24. o. mj., demonstrirale su i žene Šibenika, na Poljani, protiv rata, glada i skurpoće. Talijanske vlasti, zapravo njihov naoružani aparat i u Šibeniku je svom surovom šću nasrnuo na demonstrantkinje. Pored ostalog uhapšene su 43 žene. U demonstracijama je učestvovalo oko 300 žena.²

¹ Tada su NOO Donjeg Muća sačinjavali: Petar Čezo, Josip Delić, Josip Grubišić, Mara Granič i Ante Ratković; NOO Milešine: Petar Miletić, Ante Akrap i Josip Miletić; NOO Pribuda: Marko i Jakov Serić i dr.

² Nakon demonstracija Odbor AFŽ za Šibenik uputio je ženama Šibenika i okolice posebno pismo, u kojemu se među ostalim kaže:

»Dvadeset i četvrtog marta žene Šibenika svojim složnim istupom u akciji protiv gladi prisilile su fašističke okupatore, da im obećaju više kruha. A kad su žene došle da ih pitaju, zašto obećanje nisu izvršili, naoružani fašistički banditi odgovorili su kukavičkim i divljim premlaćivanjem i ponižavanjem, hapšenjem i zatvaranjem golorukih žena i djevojaka. Fašistički su razbojnici najbrutalnije postupali baš s mladim djevojkama, s našom omladinom, jer znaju, da omladina predstavlja najborbeniji dio naroda, da ona podnosi najveće žrtve u Narodnooslobodilačkoj borbi. To je dokazala historija, a to nam dokazuju i danas stotine i tisuće ispremlaćene, zatvorene i strijeljane mladosti, to nam dokazuju naši hrabri partizanski odredi, u čijim se redovima u najvećem broju bori omladina.

Iako smo svi mi već predobro osjetili na svojim leđima, da nam je fašizam donio samo pljačku, glad, posvemašnju bijedu, ubijanje i krvavi teror nad širokim narodnim masama, ipak je postupak fašističkih bandita prema golorukim ženama i djevojkama-

ŽENAMA ŠIBENIKA I OKOLICE

24. marta žene Šibenika su svojim slovnim izjavama u ovojiji protiv gladi, prisilile fašističke okupatore da im obećaju više kruha. A kad su žene došle da ih pitaju zašto obećanje nisu izvršili, nasrću na fašistički benoit odgovarajući mu kukavičkim i divljim premlaćivanjem, poričući da su im obećanje i ostvarenje golubkih žena i djevojaka. Fašistički okupatori najbratoljubive postupili kao s mladim djevojkama, a sa starim mladincima, jer znaju da mladine predstavljaju najborbeniji dio naroda, da ona podnosi najveće žrtve u narodno-oslobodilačkoj borbi. To je dokazala historija, a to nam dokazuje i sadašnja situacija i tisuće i premlaćene zatvorone i strijeljene mladosti, to nam dokazuje naši hrabri partizanski odredi, u kojima se redovno u najvećem broju boru mladinci.

I ako smo svi ti već predobro sagledali na svojih ledjica da nam je fašizam donio samo: pljačku, glad, poraćašnju bijedu, okupaciju i krvavi teror naših širokih narodnih masa, ipak je postojao fašistički benoit prema golubkama i djevojkama iznenadio mnoge ljude. Iznenadio je one koji nisu vjerovali, i koji nisu utjeli vjerovati da fašistički okupatori postupaju jednako okrutno sa ženama kao i sa muškarcima, i još više one koji su primjeri njemački fašistički razbojnik ulazu i ocvode žene i djevojke iz okupiranih zemalja u jamačku u javne kuće, stvaraju tako svima nepodno stanje, da i najjači okupatori isto tako siluju žene i djevojke po našim selima. To tako fašistički okupatori stavljaju pod noge ono što je ženi najvrednije: njezinu čast. I to uzalud valiti vođa Svjetskog Saveza Staljin, na jednom sjedaju u svrhu govora rekao i ovo: "Bez obzira na to da naše žene osloboditi od stida i rugla kojima ih izvrgavaju njemački fašistički izročci. Zar im još plemeničar i univbenije od toga kažu: "Na nam najbolje čekaju koliku čast i poštovanje uliva žene u Svjetskom Savezu. Takav nam izgledin položaj ne iznenadjuje niti uznemiruje u okviru da se Sovjetska orlova naroditobrine za ženu napre a posebno za ženu majku. Izrovanje je potpuno sa muškarcem, Sovjetski joj je porudak i sa narodnom zajednicom na red i napredak ne svie poljica društvenog, političkog i kulturnog razvoja. Inače se narodite za ženu-majku traže da velika suza za ovdje nastepa i potpora kojima se mnoge djevojke. Zbog su Sovjetska žena nastala svežim i punim ovjek na obranu i za svoje slobode i nezavisnosti svoje domovine, one se bore u pozadini i na frontu, kao radnice, seljkinje, liječnice, sanitarki, partizanke, one se bore rade uz ruku sa svojim muškarcima, sa junacima, hrabrim prijateljima i borcima Staljinov na čelu, da oslobode svoju ljubljenu domovinu od pokrovitelja fašističkih nerdi.

Otpor i junačka borba Svjetskog Saveza doprinosi uspjehu partizanskih borbi svih naroda porobljena Evrope. U borbenim redovima nalaze se svuoca i žene koje potpuno i aktivno učestvuju u borbi ovog naroda za oslobođenje. U borbenim redovima Evrope ističu se narodi Jugoslavije po svojoj odlučnosti i hrabrosti u borbi protiv okupatora, i dok se narodno-oslobodilačka borba iz dana u dan sve više rasplacuje obuhvatajući sve slojeve naroda u zajedničku borbu protiv fašističkih okupatora, raste iz dana u dan broj žena koje potpuno učestvuju u toj borbi. Na stotine i stotine žena po pravovima i selima bune se i demonstriraju protiv gladi, za dovoljno isprema svoje djece. Na selima žene potpuno svira sredstvima borbu narodno-oslobodilačkih partizanskih odreda. Sve više raste broj žena koje se s oružjem u ruci bore da istjeraju iz svoje zemlje okružene okupatore.

Put kojim su pošli narodi Jugoslavije u svojoj borbi jest put herojskog jedinstva i slobde svih porobljenih naroda Jugoslavije, bez obzira na vjersku, nacionalnu i političku pripadnost.

Potporedni borbu svojih sinova, muževa i braće, žene su pošli istim putem: putem jedinstva i borbe svih žena protiv fašističkih okupatora.

Naše je znanje da otvarajuće im jedinstvom svakom koraku, naše pokivaju su sve žene: radnice, seljkinje, liječnice, intelektualke, žene radnice, učiteljice i domovnika u zajedničku borbu protiv najokrutnijeg neprijatelja svih žena, protiv fašizma.

Vrijeme je već da naše žene uvide jedinstveno i jolo činjenicu da su gladigujono zato što su fašistički benoit opljačkali naše zemlje, oduzeli nam svu

Početak letka ženama Šibenika i okolice

—
Utorak, 31. marta

Snaga NOP-a u Omišu — GŠH uputio svog oficira i grupu dalmatinskih boraca iz Like u Sjevernu Dalmaciju — Talijani otpuštaju iz Splitske bolnice naše ljude, da bi namjestili svoje

Koliko je »čvrsta« ustašika vlast u Omišu, sjedištu ustaške »velike župe« Cetine, u kom se nalaze i jake talijanske snage, i kolika je snaga NOP, najbolje pokazuje to, Sto NOP i partijska organizacija imaju svoja uporišta u svim ustanovama toga grada, osim u ustaškom sitožeru. Naše uporište postoji čak i u talijanskoj komandi, iz kolje dobivamo vojne infor-

ma iznenadio mnoge ljude. Izenenadio je i one, koji nisu vjerovali, i koji nisu htjeli vjerovati, da fašistički banditi postupaju jednako okrutno ga ženama, kao d s muškarcima ...

Put, kojim su pošli narodi Jugoslavije u svojoj borbi, jest put *borbenog jedinstva* i sloge svih porobljenih naroda Jugoslavije, bez obzira na vjersku, nacionalnu i političku pripadnost.

Potpomažući borbu svojih sinova, muževa i braće, žene su pošle istim putem: *putem jedinstva i borbe svih žena protiv fašističkih 'okupatora*.

Zene, majke, pomozimo svim sredstvima veliku Narodno-oslobodilačku borbu. Šaljimo naše sinove i braću u partizanske odrede, da se bore, pa ako treba i da umru, radije nego da ih strijeljaju fašistički banditi, ili da gniju po njihovim zatvorima i u internaciji, gladni i daleko od ikoga svog.

Znajmo da čas našeg oslobođenja, čas sloma omraženog fašističkog režima nije daleko ...

U borbu, žene i djevojke, u zajedničku borbu s čitavim našim -narodom za istjerivanje fašističkih izroda ...«

To je pismo umnoženo u Tehnici OK Sjeverne Dalmacije za izdavanje i umnožavanje partijske štampe. Tehnika se u to vrijeme nalazila u kući Marije Novak. U Tehnici je tada radio Ivo Zaninović. Kasnije se Tehnika preselila u kuću Andrije i Šimice Supe. Kad su tu kuću Talijani zapalili, a Andriju i Sirnicu internirali, Tehnika je smještena u vilu »Moj mir« na Kanalu, u kojoj ostaje do oktobra 1942. Tada u Tehnici rade Smiljan Jurin i Ana Zilić. Otuda Tehnika seli u grad, kod Ksenije Škarice i tu ostaje sve do juna 1943.

I u Bukovici se pri partizanskoj jedinici s proljeća 1942. formira Tehnika za izdavanje i umnožavanje materijala za potrebe partizanskih jedinica na tamošnjem terenu. Tehnika u Šibeniku radila je od tada uglavnom za potrebe samog Šibenika i uže okolice. Za područje Zadra radila je Tehnika KK Preka na Dugom otoku već od ljeta 1941. Vodički teren i Primorska četa također su imali svoju Tehniku.

MART

macije. Ni žandarska stanica nije bez našeg uporišta nička menza »velike žuipe« daje hranu za NOP.² Li sanitetski materijal dobivamo iz njihove apoteke.³

Rad i snaga partijske organizacije u slobodarskom zaista oduševljavaju svakog rodoljuba i mogu da služe kao svijetao primjer mnogim drugim našim organizacijama.⁴

*

Odlukom GŠH prije nekoliko dana upućena je iz Like u Bukovicu grupa od 30—40 boraca Dalmatinaca. To je dio onih drugova, koji su u novembru i decembru prošle i početkom ove godine otišli iz Sjeverne Dalmacije u ličke partizane. S grupom je upućen i drug Rade Bulat, oficir GŠH, a zadatak mu je da pomogne razvoj NOB u Sjevernoj Dalmaciji.⁵

¹ U njoj su radili za NOP Petar Branković i Stipe Družić.

² Preko druga Dušana Gašparovića.

³ Za NOP su radili glavni apotekar Hrvoje Tartalja i njegovo osoblje.

⁴ U to su vrijeme drugovi iz organizacije među ostalim uputili druga Jozu Marušića Pjesnika (kasnije poginuo u NOB) do tadašnjeg kotarskog predstojnika u Omišu Rajevića, da traži od njega da radi za NOP i obavještava partizane o kretanju ustaša i Talijana. Rajević je istog dana preko drugarice Vere Vidošević pristao na suradnju i stavio se na raspolaganje NOP-u.

⁵ Povodom vraćanja dalmatinskih partizana iz Like u Bukovicu poslao je GŠH 21. marta 1942. posebno pismo Štabu Dalmatinsko-dinarskih NOP odreda. To je pismo donio u Sjevernu Dalmaciju i poslao preko OK Šibenika u Split (za PK) Rade Bulat. Između ostalog u pismu stoji: »Da bi ovaj Štab s vašim jedinicama što prije došao u kontakt, upućujemo vam oficira pri ovom Štabu druga Radu Bulata. Imenovani će vas preko šibenske organizacije obavijestiti, gdje se nalazimo, pa ćete na to mjesto poslati jednog vašeg člana Štabu, da se s njim poveže i primi sva potrebna uputstva i naređenja...« U ime Dalmatinsko-dinarskog štaba našao se u GŠH drug Maks Baće-Milić krajem aprila.

Rade Bulat, rodom iz Vrginmosta, sada general-major i narodni heroj, kao oficir GŠH dolazi u Sjevernu Dalmaciju krajem marta. GŠH se tada nalazio u Drežnici u Gorskom Kotaru. Bulat je poslan u Sjevernu Dalmaciju, da se tamo poveže s partizanima i pomogne im u organiziranju i jačanju njihovih jedinica. Bulat je sa sobom poveo iz Dike 30—40 dalmatinskih boraca iz bataljona »Marko Orešković« i »Ognjen Priča«. Pošto se Bulat prebacio pomoću Spira Bjedova do Ervenika, došao mu je na razgovor Milan Lacmanović, jedan od rukovodilaca bukovačkih partizana. Upoznajući se sa situacijom, Bulat se poslije nekoliko dana ponovo vraća u GŠH. Sa sobom je odveo natrag do Like i tamo ostavio dio boraca Dalmatinaca, koji je bio poveo kad je išao u Dalmaciju. Drugi put Rade Bulat dolazi u Dalmaciju početkom maja 1942.

Ima drugih, koji se klanjaju krupnim lažima londonsko radija, ne vjeruju rimskom radiju i proširuju najopasnije glasine.

Mi znamo doibro, da fašisti znaju dobro kazniti... «*

Četvrtak, 2. aprila

Uzaludni pokušaji razbijanja NOF

Današnji, 137. broj »Našeg izvještaja« na uvodnom mjestu donosi članak »Uzaludni pokušaji razbijanja NOF-a«. U članku se kaže:

»Htjeli neprijatelji našeg naroda i saboteri NOB ili ne htjeli, JNOF svih radnih ljudi Jugoslavije postoji. On postoji, jer svi narodi Jugoslavije, bez obzira na nacionalnu, vjersku i političku pripadnost, vode oružanu borbu protiv okupatora pod zapovjedništvom VŠ NOPO i dobrovoljačke vojske. Narod sve više vodi borbu protiv okupatora, kako u oslobođenim tako i u neoslobođenim krajevima, pod vodstvom NO akcionih odbora. Narod sve više slijedi borbene parole KP. Rodoljubi i poštteni funkcionari svih stranaka ujedanjuju se u NOF i napuštaju sve one vođe i vodice, koji bilo u kojem obliku surađuju s okupatorom. Kao ai svim krajevima Jugoslavije, i kod nas u Dalmaciji svuda se narod bori protiv Talijana i ustaša, svuda demonstrira protiv ustaškog i fašističkog izgladnjavanja i terora, bježi od ustaške vojske i prelazi s oružjem u naći partizanima i dobrovoljačkim odredima. Po nizu naših mjesta postoje NOO-i i antifašistički odbori žena, a gdje još nisu formirani NOO-i, narod se po strukama, staležima organizira u akcione odbore kao zametke NOO-a, rukovodilaca borbe i prvenaca demokratske vlasti. Treba naglasiti, da su uz narod svi oni funkcionari i pristaše i HSS, i SDS i jugonacionalisti, koji su doista pravi rodoljubi, koji ne će da za volju bilo koje reakcionarne klike izdaju narodnu borbu za slobodu.«

¹ Talijanski okupator u Dalmaciji veliku je pažnju pridavao svojoj propagandi i štampi. Pored dnevnika u Splitu »San Marco«, odnosno »Il Popolo di Spalato«, pa »San Marco« i »Giornale di Dalmazia« u Zadru, fašisti su izdavali još čitav niz listova i listića.

Petak, 3. aprila

**"Nije uspjela ni nova neprijateljska ofenziva na Svilaju —
Tapad Talijana na manastir Dragović — I Imočani odlaze
u partizane**

U utorak rano izjutra izvršili su Talijani divizije »Bergamo« (3000—4000 vojnika), uiz pomoć domobrana i ustaša iz Sinja i Drniša, zatim ustaške poisade iz Dicma i ustaških milicija iz sela oko Svilaje, novi napad na svilajске partizane. Cilj im je bio da blokiraju partizane i da ih tako jakim snagama unište.

Talijani i domobrani iz Sinja napadali su preko Maovica, a oni iz Drniša preko Petrova polja. Druga grupa Talijana iz Sinja i domobrani pod rukovodstvom Potočnika išli su preko Zelova i imali plan da se svi sastanu na Jelinjaku.

Naši drugovi u Svilaji na vrijeme su bili obaviješteni o neprijateljskoj ofenzivi i njenim namjerama.¹ Komanda čete donijela je odluku da ne prihvati frontalnu borbu, nego da se naši borci na vrijeme izvuku iz Svilaje. Odluka je uspješno izvršena. Naši su se u toku samog dana brzim maršem prebacili u svilajsko-vrličiki Kozjak, a zatim u Dinaru.² Nakon što je neprijatelj pregazio Svilaju ne uspjevši u svom planu, a da "bi iskalio bijes, zapalio je oko 30 staja, t. j. one, koje nije prije dospio popaliti.

*

Da Imotski ne će zaostati za ostalom Dalmacijom i da će ići s njom putem jačanja NOB, pokazuje grupa od 15 boraca s toga područja, koji su otišli ovih dana u Kamešnicu. Odlazak te grupe u partizane pokazuje, da utjecaj Partije i NOB, kojom ona rukovodi, jača i u Imotskom kotaru. To nam govori,

¹ Obavještenje je partizanima donijela noću u Svilaju sestra partizanskog kurira iz Otišića, omladinka Darinka Stojanović.

² Svilajski su partizani uoči te ofenzive, dok je među njima boravio V. Krstulović, dobili upute, da se u slučaju jače neprijateljske akcije prebace na Dinaru, da bi odatle zajedničkim, jačim snagama nanijeli neprijatelju što veće udarce.

Po povlačenju čete u Dinaru, u Svilaji je ostalo nekoliko boraca sa Stiiptom Librenjakom i trojicom drugova Otišićana, da bi "Održali partizanski punkt i kurirske veze; zbog kurirske službe ostali su Božo Stojanović-Staljin, Miloš Stanojević i Dušan Petrović.

Paja Popović »obavijestio« je partizane, da dolaze Talijani, ali tek onda kad su se partizani povukli.

da će Imotska Krajina ići sve brže i masovnije putem ostalih dijelova naše zemlje, putem oružane borbe protiv fašističkih okupatora i njihovih pomagača ustaša, čiji utjecaj u tom kraju, iako je još jak, iz dana u dan slabi, a utjecaj NOP-a neprestano jača.

*

Sutradan nakon neuspjeha u pothvatu protiv partizana Svilaje izvršili su Talijani i ustaše »napad« na pravoslavni manastir Dragović, opljačkavši isve do čega su došli, pa čak i crkvene knjige. Sa sobom su odveli i tri kaluđera iz manastira, koje su u njemu zatekli.¹

U isto vrijeme dok okupator i ustaše u svojoj propagandi trube, kako su partizani bezvjerci i od reda ubijaju popove i ruše crkve, oni sami pljačkaju manastire i odvođe svećenike. Partizani ne diraju manastire, crkve i popove, ako oni ne služe neprijatelju i nisu zlikovci.

*

Prije tri dana na Braču je grupa od 28 ilegalaca s područja općina Bol & Pučišće, a pod rukovodstvom Josipa Marinkovića Bepa i Jurja Michiellija Čočija, upala u kuću ustaškog polpa iz Prazmlice. Kod njega su ilegalci našli velike količine hrane i tekstila, a k tome i kilogram zlata.²

D O D A T A K

Prvi partizani s područja Imotskoga

Još prije dolaska grupe s kraja marta 1942. (u sastavu¹ Mijo Bilopavlović, Ante i Mate Buljan, Mijo Rudež, Ivan Karin, Ljubo i Zvonko Lončar, Blaž i Bernardo Granić, Ivan Ujeviić, Ante Kuprindžić-Baraban, Kruno, Pero i Ivan Pezo i Ante Šućur), otišli su iz Imotskog među mosorske partizane Pavao Lozo (iz Poljica), a u Kamešnicu Marko Bauk (iz Imotskog) i Josip Turić (iz Krivodola). Iz grupe petnaestorice

¹ Otada kaluđeri za sve vrijeme rata nisu više dolazili u manastir.

² Pošto su žandari ranili i uhapsili ilegalca Taraša iz Humca, 12 drugova iz Bola na čelu s Jozom Marinkovićem Bepom susrelo se s njima između Obršja i Murvice. Odmah su pripucali i ranili tri žandara. Zbog toga Talijani i žandari blokiraju Bol. Da bi odvušla neprijateljske snage od Bola, napala je Sutivanska grupa između Miraca i Sutivana žandarsku patrolu i zaplijenila tri puške.

poginulo je u NOB devet drugova, među njima i oba Lončara, **koji su se** prije rata nalazili kao ustaše u njihovu logoru u **Italiji**. **Po** dolasku Bauka i Turića u Kamešnicu koncem marta **1942.**, na njihovu inicijativu, pripucalo je dvadesetak partizana iz Kamešnice početkom aprila na ustaše u Cisti. To je ujedno **prva akcija** partizana na području Imotskog. Njome se htjelo **pokazati** neprijatelju, a i narodu Imotske Krajine, da su **partizani** tu i da ni taj kraj ne će mimoći plamen oružane borbe, **koji se** u to vrijeme razgario širom Dalmacije.

U prvoj polovini juna 1942. partizani Imočani, među njima Pavao Lozo i Ivan Gaće, po odluci Štaba IV. operativne zone odlaze s Dinare u Biokovo među tamošnje partizane, da bi im pomogli da lakše osvajaju, odnosno politički i vojnički pridobivaju Imotsku Krajinu, gdje su ustaše bili još jaki.

Nedugo poslije toga — u drugoj polovini juna — u Biokovo dolazi druga grupa od sedam boraca s područja Imotskog, na čelu s Antom Matkovićem (poginuo u V. ofenzivi). Početkom jula također u Biokovo dolaze šestorica drugova s područja Studenaca, a pod rukovodstvom španskog borca Jure Bilića. Početkom augusta odlaze s istog terena u Biokovo osmorica boraca, među kojima i dvije drugarice (Jurčević). Tu grupu predvodio je Jakov Jurčević (poginuo u IV. ofenzivi). Početkom septembra 1942. odlaze u borbu šestorica drugova iz Imotskog kotara, koje predvodi Petar Trutin; za njima odlazi grupa od osam drugova od Zagvozda, i t. d., i t. d.

Pa i pored odlaska spomenutih i drugih grupa s područja Imotskog u partizane, taj je kraj dugo zaostajao za razvitkom NOB u Dalmaciji. Po broju boraca u to su vrijeme iza toga kraja stajali jedino gradovi Zadar i Dubrovnik i dubrovačka okolica.

Subota, 4. aprila

**Sve masovniji priliv u partizane — Letak MK Dubrovnika
— Mosoraši se spustili u Dugopolje**

U šumu Voljak nad Solinom, koja je i dalje sabiralište naših boraca, počeli su sve brojnije pristizati drugovi iz Splita, koji treba da popune partizanske jedinice na Mosoru i Dinari. Grupa, koja se sada prikuplja, treba da se u pratnji Solinskog odreda prebaci u Dinaru. Tamo će krenuti kad se prikupi 60—70 drugova.

Zbog veće sigurnosti dogovoreno je, da se pridošli drugovi smjeste pod Kozjak, na mjestu zvanom Ivan Ban, gdje im se može organizirati kuhinja i prenoćište po svakom vremenu, a — što je najvažnije — mjesto je prikladno za borbu protiv neprijatelja u slučaju njegova napada, kao i za povlačenje preko Kozjaka ako to ustreba. Za ležaje je nasječe—no dosta brnistre, jer se slama brzo uništi. MK je odlučio, da se kuha samo ručak i večera, a za doručak da se svakom drugu dade po komad kruha. Glavna hrana, riža i grašak, poslana je iz Splita.

*

U povodu 27. marta izdao je MK Dubrovnika letak i nj ime izlijepio grad. U letku se raskrinkava fašistički imperijalizam, koji želi da ratom opustoši i porobi čitav svijet. Letak govori i o reakcionarnim vlastodržcima stare Jugoslavije, koji su pomogli porobljavanje naših naroda, a koji i danas, bilo u redovima ustaša i četnika, bilo ispod žita, kao što radi Maček, pomažu okupatora.

Letak je izazvao bijes okupatora i domaćih izroda, te su se dali u bjesomučan lov za njegovim autorima.¹

¹ Drugovi Mate Bilobrk i Petar Grubišić nalazili su se u to vrijeme u Dubrovniku na partijskom radu kao instruktori PK. M. Bilobrk došao je u Dubrovnik iz Splita u decembru 1941. i ostao do augusta 1942., a P. Grubišić se nalazio tamo od konca 1941. do jula 1942., kada je po odluci PK trebalo da bude povučen, jer mu je više bilo nemoguće ostati u gradu. Na putu iz Dubrovnika na Pelješac pao je u ruke neprijatelja. Pokušaj drugova u Dubrovniku, da ga u augustu oslobode iz zatvora-bolnice, nije uspio.

Neprijatelju je ipak uspjelo doći do organizacije povodom tih letaka, i to zbog nebudnosti nekih omladinaca. Tako je palo u zatvor oko 40 drugarica i drugova, uglavnom omladinki i omladinaca. U zatvoru se nalazio i rukovodilac SKOJ-a Ivo Vukšić. Njega su kasnije Vule Gluhajić, Slavko Rusković i Ivo Franić uspjeli osloboditi za vrijeme dok se nalazio u bolnici. Nakon toga odlazi u partizane, gdje izdajom četnika pada u ruke Talijana, koji ga strijeljaju. S druge strane provala je uislovala da je 15 drugova otišlo u partizane. Od te grupe ostala su živa svega trojica, a ostali su izginuli u borbama. U Šibeniku je 2. oktobra bilo suđenje Dubrovčanima. Većinom su osuđeni na robiju.

MK Dubrovnika bio je prvih dana ustanka 1941. g. povezan s hercegovačkim partizanima Radom Pravicom, Petrom Drapšinom i Vojom Popovićem. Veza je išla preko Miše Simonija i Jakova Kapora »kanalom« Krstotice—Golubov Kamen. Preko Josipa Černija, sada viceadmirala JRM, iz Dubrovnika slale su se i vojne karte hercegovačkim partizanima.

APR¹¹

Pretprošlu noć spustila se grupa partizana iz Mosora u Dugopolje i uhapsila nekoliko ustaša na čelu sa zloglasnim pečetom Šimunom Karâmanom i Lukom Macanovićem. Svi uhapšeni odvedeni su u Mosor.¹

Nedjelja, 5. aprila

Prikupljaju se partizanske snage u Dinari — Okupator oduzima radioaparate

Po naredenju Štaba DalmatinSko-dinarsikog partizanskog odredi u Dinaru su se prebacili partizani iz Svilaje i Kamešnice. To je učinjeno zato, da bi zajedničkim snagama, a pod neposrednim rukovodstvom Štaba, otpočele jače akcije protiv neprijatelja i da bi se očistila pojedina sela oko Dinare od ustaške milicije.

*

Da bi onemogućio građanima slušanje radiovijesti okupatoru nije bilo dovoljno što je 5. januara zabranio slušanje svih neosovinskih radiostanica, pa je jučer namjesnik Dalmacije donio odluku, po kojoj je zabranjeno držanje radioaparata. Aparati će se moći držati kod kuće samo uz specijalne dozvole policijske vlasti! Svi oni, koji takve dozvole ne dobiju, moraju predati policiji radioaparate.

Ponedjeljak, 6. aprila

Prva grupa boraca s područja Drniša među partizanima Svilaje

Ovih dana otišla je s područja Drniša prva grupa drugova, mahom omladinaca, Srba i Hrvata, u partizane. Grupa je otišla u Svila ju.

Tako se eto i područje Drniša budi te poput ostale Dalmacije ide putem Komunističke partije, putem oružane borbe.

¹ Nakon saslušavanja u Mosoru — u komandi čete — svi su uhapšeni oslobođeni i pušteni kućama, osim popa Karamana, koji je zbog neprijateljskog rada osuđen na smrt i strijeljan. Karaman je među ostalim osuđen i zato, što je Talijanima u januaru 1942., nakon partizanske akcije kod Dugopolja, prokazao neke naše simpatizere, koje su Talijani strijeljali.

Kad je pop Karaman odveden u Mosor, iz Klisa je, kako to stoji u jednom izvještaju kliške žandarmerijske stanice, poslao Pop A. Petak neke žene, da ga traže. Pošto su ga pronašle, o tome su obavijestile Petaka, a on žandare i preko njih Talijane u Klisu.

To pored ostaloga govori, da tamo ustaše nisu uhvatili u narodu dublji korijen, ma koliko se zloglasni Juoo Rukavina i njegova bratija trudili u tom pravcu. Poznato je naime, da je J. Rukavina u junu prošle godine češće navraćao u Drniš i okolicu i uz pomoć »domaćih« ustaša izvršio pokolj nad nekoliko grupa Srba, da bi na taj način izazvao nepremostiv jaz između Hrvata i Srba. Već tada se, međutim, malobrojni ustaše ne usuđuju, u strahu od narodnoga gnjeva, da svoja zvjerstva vrše na području Drniša, nego su svoje žrtve uglavnom odvodili dalje, čak u Liku, i tamo ih ubijali i bacali u jame.

Odlazak prve grupe Drnišana u partizane pokazuje pored ostalog i to, da je, iako mlada i malobrojna, tamošnja partijska organizacija prebrodila prve teškoće i da počinje njezin utjecaj u masama — kako među Srbima, tako i među Hrvatima. Ima puno razloga vjerovanju, da će područje Drniša, u kojemu još uvijek caruju i šutke pomažu ustašama mačekovci, ići ukorak s ostalom Dalmacijom, koja prikuplja sve snage i sprema se da masovno pođe u oružanu borbu, čim gora zazeleni.

D O D A T A K

Narod Drniša i okolice u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika

Već krajem 1941. g. nekoliko kompromitiranih drugova — Hrvata i Srba — s područja Drniša moralo se skrivati u ilegalnosti, bježeći ispred hapšenja i terora ustaškog i talijanskog. Ti su drugovi bili jezgro i prve grupe partizana, kojoj se na čelu nalazio Boško Mileta. Grupu su uglavnom sačinjavali rudari iz Siverića, i svi su, osim B. Milete, izginuli u NOB. Uskoro poslije prve odlazi iz Drniša u partizane i druga grupa od 6—7 drugova. Među njima su bili Vjeko Širinić, Bogdo Njeguš, Ante Ožegović i Šime Butužin. Poslije njih odlazi u partizane grupa drugova iz Mirlović-Polja i Baljaka, na čelu s Dušanom Terzinom, a u maju 1942. odlazi u borbu u Svilaju, pa u Dinaru, već četvrta grupa, sve samih Siverićana, u kojoj se pored ostalih nalaze: Srećko Mrđen, Smiljan Relići Slavko Ramljalk. Nakon njih postepeno odlaze u partizane nove i nove grupe drugova, pa i sekretar MK Drniša Dane Jerković i brat miu Ivica, koji se brzo ističu u borbi, a nedugo zatim i ginu. Konac 1942. g. dočekuje drniški kraj sa 150 svojih naj-

boljih sinova — Hrvata i Srba — među partizanima. Ti borci bili su manjim dijelom članovi Partije i SKOJ-a, ali zato svi bliski Partiji.

Dok NOP u Drnišu i okolici postepeno, a u Promini i Siveriću naglo raste, dotle pozicije HSS i Mačeka, uz kojega su do rata listom stajale hrvatske mase toga područja, slabe i raspadaju se. Treba pritom reći da ustaše, koje je pomagao znatan dio klera, a prešutno i mačekovci na čelu sa Zvonkom Alfirevićem, nisu u drniškom kraju nikad imali u svojoj organizaciji relativno veći broj članova. Broj aktivnih ustaša na tom području kretao se oko 50—60. Ali i pored toga ustaše su uspjeli da formiraju svoje milicije u Badnju, Trbounju, Gradac-Ružiću, Unešiću i Pokrovniku. Seljaci tih sela naoružali su se najviše zato, da bi se obranili od četničkih ispada. Prilikom partizanskih napada oni su se uglavnom povlačili i bježali u Drniš, ili predavali oružje. Jačanje NOP-a, naročito među pristašama HSS, posebno je pomagao Martin Sučić, potpredsjednik organizacije HSS za drniški kraj (Sučić koncem 1942. sa ženom i dva sina odlazi u partizane, izazvavši protiv sebe bijes ustaša, koji mu zato pale kuću i na svirep način ubijaju staru majku i kćerku). NOP je pomagao i fra Ivan Tomašević sa župom u Širitovcima. Pored ostalog on je vodio partizane kroz taj kraj, a služio je i kao veza rukovodstva NOP u Drnišu sa Šibenikom.

Kraj 1942. godine dočkala su svega četiri srpska sela u okolici Drniša (Žitnić, Kričke, Biočić i Miočić) sa četničkim oružjem; Đujić ih je iskorištavao u različitim svojim pohodima.

Na području Drniša u 1942. godini grupa terenskih radnika ilegalaca u više navrata ruši tt-linije Trbounje—Oklaj, Drniš—Devrske, Drniš—Šibenik i Drniš—Knin, i uništava električni vod Roški Slap—Siverdč. Prilikom jedne takve akcije ubijen je Steviša Budrožić. Pristaše NOP-a u tom kraju vrše i mnoge druge diverzije; oni su pored ostalog sipanjem pištolja u vagonске ležaje i na druge načine onesposobili oko 30 željezničkih vagona. Njihove akcije i sabotaze pratila su, kao i drugdje, hapšenja i ubojstva, paljenja njihovih kuća i pljačke, koje je poduzimao neprijatelj.

Valja napokon napomenuti, da se i znatan dio rudara drniškoga kraja, naročito Siverićana, koji su se zatekli na radu po rudnionu Srbije (tamo ih je radilo nekoliko statina, jer u

Siveriću nisu imali zaposlenja), već 1941. g. našao među srpskim ustanicima, u prvim partizanskim odredima Srbije. Tako je u Raškom odredu »Todor Miličević« bilo oko 40 rudara od Drniša. U njemu se borio i Jerko PaJtrinjeri. U Valjevskom i Resavskom odredu također je bilo više rudara iz Siverića.

Utorak, 7. aprila

Izabran je Narodnooslobodilački odbor Splita

U jeku borbe protiv okupatora i njegovih sluga, rušeći njihovu vlast, a ne želeći da se više ikada vrati stara petokolonaška, izdajnička i izrabljivačka vladavina, kakva je bila do aprila prošle godine u Jugoslaviji, narod s razvitkom borbe počinje da razvija i svoju istinsku demokratsku vlast — NOO-e. Najprije se širom Dalmacije ljeti prošle godine biraju akcioni odbori kao začeci nove narodne vlasti i organi NOB, a potkraj prošle godine prišlo se i izboru i formiranju NOO-a, kojih sada ima po čitavoj Dalmaciji.

Da bi se organizacija razvitka NOO-a u Dalmaciji pospješila i odbori među sobom povezali, na inicijativu PK i prijedlog MK Splita, a na poziv Akcionog odbora Brodogradilišta svim akcionim odborima¹ u Splitu, jučer su se, ravno na godišnjicu fašističkog napada na našu zemlju, sastali² predstavnici svih akcionih odbora i izabrali NOO Splita. Na dnevnom redu tog sastanka akcionih odbora bilo je: 1. Konstituiranje, 2. Organizaciona načela i struktura NOO-a, 3. Osnivanje Narodnooslobodilačkog fonda, 4. Izbor unutrašnjih organa, 5. Proglas NOO-a i 6. Razno.

U NOO grada izabrano je 10 članova,³ i to: 3 radnika, 1 zanatlija, 1 državni službenik, 1 trgovac, 1 intelektualac, 1

¹ Akcionih, odnosno strukovnih ili staleških odbora bilo je tada u Splitu 10.

² Konstituiraj uća sjednica NOO-a Splita održana je u stanu ondašnjega suca, a sada general-maj ora Zvonka Oštrića, u Kvatemikovoj ulici br. 24.

³ U NOO su bili izabrani drugovi: Ivo Amulić, Nikola Aračić-Đađa, Marija Cecić, Pjero Šegvić, Paško Ninčević, Dalibor Soldatić, dr. Milivoj Visković, Perica Segvić, Franjo Primi i Jozo Kovačević. Za predsjednika je bio izabran Ivan Amulić.

Po odlasku I. Amulića iz Splita, t. j. od polovice maja pa do prvih dana juna 1942., mjesto predsjednika NOO Splita ostaje prazno; tada ga je zauzeo Ivo Tijardović, koji od prvih dana okupacije radi za NOP. Nakon odlaska Tijardovića iz Splita, kad mora

težak, 1 žena radnica i 1 omladinac. Politički sastav. 6 članova KP, 1 HSS, 1 SDS i 2 simpatizera Partije.

Na prvoj sjednici donesene su ove odluke: 1. da se preko **pristaša -bivših** građanskih stranaka, koji su u NOF, zahtijeva **od bivših** vodstava i funkcionara stranaka, da sudjeluju u NOF i pomažu NOO, 2. da se povede aktivna agitacija za **bojkot** okupatora, kao i (bojkot domaćih izroda, koji s njime **suraduju**, 3. da se provede bojkot godišnjice okupacije Splita, 4. da rodoljubi ne dozvole da im se djeca upisuju u GIL, 5. da **državni** činovnici ne po'lažu zakletvu i da dezorganiziraju **administraciju**, i 6. da se izda proglas građanima, koji je **odmah** i usvojen.

Na sastanku su dalje izabrane komisije kao pomoćni organi NOO-a: 1. ku lturno-propagandistička i 2. privredno-ekonomika. Prva treba da radi na propagiranju NOF i da pomogne **oko** uređivanja i štampanja organa NOO-a Splita, koji **sada** treba da izlazi mjesečno; druga da organizira i rukovodi Narodnooslobodilačkim fondom.

Na kraju je prihvaćen proglas, kojim se građanstvo obavještava o izboru NOO-a.

D O D A T A K

Poziv Akcionog odbora Splitskog brodogradilišta — Proglas NOO-a Splita građanstvu — NOO-i u Dalmaciji početkom 1942. godine

Poziv, koji je u aprilu 1942. uputio Akcioni odbor Brodogradilišta za formiranje NOO-a Splita, glasi:

»SVIM AKCIONIM ODBORIMA I ANTIFAŠISTIČKOM FRONTU ŽENA U SPLITU

Kad je mrski talijanski okupator sa svojim ortacima nje-mačkim razbojnicima porobio cijelu našu domovinu pomoću svojih slugu usitaša i ušao u naš hrvatski Split, mi radnici

da bježi ispred hapšenja, u julu 1943. predsjedničko mjesto opet je ostalo prazno. Uoči kapitulacije Italije postaje predsjednik NOO-a dr. Josip Smodlaka, a potpredsjednici dr. Ljubo Leontić i Ante Kuzmanić. Od maja 1942., t. j. po odlasku PK iz Splita pa sve do kapitulacije Italije NOO-om Splita stvarno rukovodi Ivo Randić-Nikola, koji se nalazi na dužnosti sekretara MK Splita, a zatim kao član OK KPH. ■»

osjetili smo odmah od prvih dana što znači fašističko ropstvo! Fašisti su naročito žestoko udarili na nas, oduzimajući nam svaku slobodu, snizujući nam nadnice, produžavajući nam radno vrijeme, lomeći oružjem naše pokrete, zatvarajući i ubijajući naše najbolje drugove. Ali oni nisu posteljeli ni druge klase, a cion naš narod hoće da odnarođe, da ga unište, da ga ponize, da mu oduzmu jezik i sve nacionalne svetinje. Mi radnici, naročito mi na Brodogradilištu, slijedili smo od prvog dana poziv Komunističke stranke te smo povelili žestokul borbu protiv okupatora: borili smo se za svoja radnička prava štrajkovima i demonstracijama, sabotirali smo masovno proiz vodnju, uništavali smo strojeve i brodove, odbijali smo pristup u fašističke organizacije, uzimali smo oružje u ruke i odlazili u partizanske odrede. Mi smo od prvog časa osjetili potrebu, da se u našoj borbi protiv fašističkog okupatora međusobno ujediniimo i stvorimo čvrst savez sa svim rodoljubima za borbu protiv fašističkih okupatora.

Ta je potreba naročito ogromna danas, kada se već pod udarcima moćne Crvene armije lomi zardala Hitlerova ratna mašina, te smo i mi u stanju da našim udarcima u pozadini pomognemo Crvenoj armiji i ubrzamo naše oslobođenje. Stoga smo prišli ujedinjavanju, da bi naši udarci protiv okupatora bili što jači. Mi smo ostvarili jedinstvo svih radnika na Brodogradilištu time, što smo osnovali naš *Akcioni odbor Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta*, u kojem su ujedinjeni predstavnici svih radnika, bez obzira na njihova politička uvjerenja. Da bi se pak konačno u našem gradu stvorio čvrst savez svih rodoljuba, bez obzira na klasnu, političku ili vjersku pripadnost, radi što uspješnije borbe protiv fašističkog okupatora, mi radnici Brodogradilišta, ujedinjeni u našem Akcionom odboru, predlažemo svim akcionim odborima i Antifašističkom odboru žena, da sjedinimo našu borbu osnivanjem Mjesnog *narodnooslobodilačkog odbora* u Splitu. Narodnooslobodilački odbor bio bi vrhovni organ Narodnooslobodilačkog fronta u našem gradu. NOO bi razvijao sve oblike političke i ekonomske borbe, sve do oružanog ustanka za oslobođenje našeg naroda od okupatora. NOO bi okupljao sve antifašističke, demokratske i slobodoljubive snage u *Jedinstveni narodnooslobodilački front*. On bi omogućavao mobilizaciju i podupirao svim sredstvima osnivanje i jačanje partizanskih odreda. NOO bi vodio borbu težaka i građana protiv oduzimanja život-

APRIL

nih namirnica, protiv izgladnjivanja našeg naroda, protiv ubiranja poreza, te bi spriječio izvoz hrane, namirnica i sirovina iz naše domovine. NOO bi vodio borbu protiv svih domaćih izdajica, sabotera narodne borbe i protivnika Jedinstvenog narodnooslobodi 1 ačkog fronta. Okupljajući oko sebe široke radne mase NOO bi sav narod čvrsto povezo, podigao njegov borbeni moral, njegovu borbenu disciplinu i požrtvovnost, a to bi ubrzalo i dovelo do uspjeha našu borbu za potpuno nacionalno oslobođenje.

Pozivamo vas stoga, da prihvatite ovaj naš prijedlog za osnivanje Narodnooslobodilačkog odbora Jedinstvenog narodnooslobodi 1 ačkog fronta i da izaberete vašeg predstavnika za Narodnooslobodilački odbor.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Akcionni odbor brodogradilišnih radnika

*

Proglas, koji je uputio građanstvu NOO Splita sa svoje prve sjednice, glasi:

Današnjim danom i mi smo stvorili Narodnooslobodilački odbor, rukovodeći organ naše Narodnooslobodi 1 ačke borbe. On je nezavisan od bilo koje stranke, a izrastao je iz borbenog raspoloženja narodnih masa, čije želje i osjećaje izražava. On je moćno oružje u borbi protiv neprijatelja i pravi predstavnik naroda. On je jamstvo, da narodu ne će biti poslije pobjede nametnut protunarodni nedemokratski po redak, koji nas je doveo u današnje skrajnje ropstvo i patnje; on je jamstvo da će u budućnosti interesi radnog naroda biti u potpunoj mjeri zaštićeni.

Iz ovoga vidimo da su glavne zadaće JNOF slijedeće:

1. Narodnooslobodilački front je pokret, koji ima općenarodni karakter, a ne stranački karakter. Sloboda naroda je općenarodna stvar, sloboda naroda je cilj i program svih naroda, svih rodoljuba; stoga su u tom pokretu obuhvaćeni svi rodoljubi svih stranačkih, staleških i vjerskih pripadnosti.

2. Narodnooslobodilački front je pokret, koji smatra da se sloboda može postići samo borbom, jer je svijestan, da samo onaj narod može steći i čuvati svoju slobodu, koji se za nju vlastitom silom bori. Aktivna borba i otpor u svim oblicima, oružana, politička, ekonomska, zajednički solidarni bojkot i

otpor protiv odnarođivanja i fašizacije, to je program JNOF. Mi smo prihvatili poziv i poruku Sveslavenskog kongresa održanog u Moskvi, a upućenu svim slavenskim narodima, u kojemu ise između ostalog kaže:

»U ovoj, 1942. godini, može i treba da bude uništena razbojnička HMerova vojska. Sve snage slavenskih naroda treba da budu mobilizirane za borbu protiv neprijatelja. Pasivnost u ovome trenutku jest najveći zločin. Svako kolebanje, svako iščekivanje zateže muke i zadržava Slavene pod jarmom fašističkih okupatora.«

3. Za narodnu slobodu potrebna je jedinstvena zajednička općenarodna borba.

Jedinstvena vojska rodoljuba, a ne rascijepana vojska, to je sredstvo borbe.

4. Jedinstvena općenarodna borba zahtijeva kao bitni uslov uspjeha i skladno jedinstveno rukovodstvo tom borbom. Jedinstveno rukovodstvo mora biti odraz jedinstvenog narodnog raspoloženja.

5. Narodnooslobodilačka borba zahtijeva jedinstvo, povezanost, jedinstvenu disciplinu i direktivu. Jedinstvenost i povezanost odozdo do vrha.

6. Kao rezultat i kao bitni uslov za uspjeh Narodnooslobodilačke borbe traži se dakle stvaranje jedinstvenog općenarodnog samoinicijativnog fronta, koji će obuhvatiti sve rodoljube i kolji će sve rodoljube smatrati svojim vlastitim borbenim frontom, ne odričući se time, naravno, svoje političke i vjerske pripadnosti.

Jedinstvo rodoljuba ostvareno je i kod nas u Jedinstvenom narodnooslobodilačkom frontu na čelu s Narodnooslobodilačkim odborom u Splitu.

Taj front i odbor imaju sve opisane značajke.

Kratki historijat stvaranja JNOF i njegova rukovodećeg organa Narodnooslobodilačkog odbora

Nakon svog dolaska okupatori i njihove domaće sluge počeli su na svim sektorima da uništavaju naše narodne tekovine i onemogućavaju naš nacionalni i slobodni život.

Prodani su u ropstvo okupatorima Dalmacija, Hrvatsko Primorje, Međimurje, počelo je klanje naše braće Srba i svijetskih hrvatskih rodoljuba od strane ustaških zvjeri.

Okupatori iscrpljuju i izgladnjuju naš narod. Ustaše šalju hrvatski narod na klaonicu. Okupatori provode cdnarodnjivanje i fašizaciju, truju našu omladinu u školama, prisiljavaju na upisivanje u GIL, Dopolavore i druge banditske ustanove, ubijaju naše ljude, raseljavaju naš svijet i dovode Talijane. I tako fašistički okupatori neumorno, drsko i svakodnevno guše slobodu i naše narodne tekovine.

Svi poštteni rodoljubi, čitav narod, koji je osjetio da se radi o njegovoj sudbini i da se moguće oprijeti talijanizaciji i postići narodnu slobodu pravom borbom, sav narod, koji je na svojoj koži osjetio da nema što čekati, jer da i fašistički okupatori ne čekaju, već neumorno i svakodnevno ugnjetavaju sav taj narod, svi poštteni rodoljubi pridružili su se onima, koji se bore. Pravi i iskreni rodoljubi svih stranačkih pripadnosti, bez obzira na stav njihovih funkcionara, počeli su da se zbližavaju radi zajedničke borbe. To se očitovalo u današnjim pojačanim demonstracijama, sabotazama, bojkotima, u pojačanoj borbi i u nizu drugih zajedničkih akcija.

U svemu tome očitovalo se pravo narodno raspoloženje.

Trebalo je stupiti na posao, da se tom jedinstvenom narodnom raspoloženju, da se tom jedinstvenom pokretu za slobodu, koji je prešao sve stranačke okvire, dade jedinstveni organizacioni oblik, koji će obuhvatiti sav narod, koji može da se bori za slobodu.

Organizacioni oblik tom općenarodnom pokretu stvorio je sam način borbe. U toku borbe svi pravi rodoljubi, svaki u svom staležu, struci, poduzeću i uredu, počeli su da se među sobom okupljaju u odbore, koji su preuzeli ulogu da i oni pridonesu, svaki na svom području (u svom staležu, struci, poduzeću, i t. d.), svoj udio u općenarodnoj borbi za slobodu. Na taj su se način svi rodoljubi organizirali po strukama i staležima u svoje akcione odbore, a žene su stvorile Antifašistički front žena.

Tako su nastali: akcioni odbori radnika, težaka, obrtnika, trgovaca, privrednika, intelektualaca, činovnika i privatnih namještenika, a žene su se okupile u Antifašistički front žena.

Svaki od tih akcionih odbora počeo je da uslijed priliva novih rodoljuba stvara nove akcione pododbore pod svojim rukovodstvom.

Kad su se ti akcioni odbori, koji su nastali kao izraz narodnoga borbenog raspoloženja, iskušali na akcijama, raširili svoje mreže i postali popularni, morao je da nastupi novi momenat u toj sve više rastućoj narodnooslobodilačkoj borbi.

Kad se proširio narodni duh za slobodu, kad su ti razni akcioni odbori proširili svoje mreže, nametnula se potreba, da se svi ti akcioni odbori i svi jesni rodoljubi među sobom povežu u jedan jedinstveni narodnooslobodilački front, trebalo je tom općenarodnom jedinstvenom frontu stvoriti jedinstveno rukovodstvo.

Osjetivši tu potrebu, koju je nametnulo jačanje borbenog raspoloženja odozdo, akcioni odbori su prišli svom ujedinjavanju, da bi stvorili zajednički rukovodeći organ Narodnooslobodilačkog pokreta.

Svaki od gore navedenih akcionih odbora izabrao je — na demokratski način — svog delegata. Delegati svih akcionih odbora, predstavljajući sve klase, sve staleže, sve slojeve pučanstva, rodoljube svih političkih pripadnosti, žene i omladinu, formirali su 6. IV. 1942. svoj vlastiti rukovodeći organ — Narodnooslobodilački odbor u Splitu.

Tim momentom nastala je historijska prekretnica u našoj Narodnooslobodilačkoj borbi u Splitu i Dalmaciji.

Zašto? Zato, jer je tada Narodnooslobodilački pokret stekao sve bitne značajke potrebne uspješnoj borbi za narodnu slobodu, postao je i u organizacionom pogledu jedinstven, dobivši jedinstveno rukovodstvo NOO.

Borbena raspoloženje širokih narodnih masa stvorilo je svoje vlastite borbene organe i organizacije.

Narodnooslobodilački front sa svojim Akcionim odborom, pododborima i grupama rodoljuba pod rukovodstvom NOO izrastao je iz borbenog raspoloženja narodnih masa, iz njihovih potreba, osjećaja i želja.

Narodnooslobodilački front predstavlja po svom postanku, po svom sadržaju i po svom sastavu potrebe, osjećaje i želje čitavog rodoljubnog naroda, a ne jedne stranke.

Narodnooslobodilački front je borbeni jedinstveni pokret čitavog naroda, koji je stupio u borbu protiv okupatora, a za svoju slobodu.

Stoga je Narodnooslobodilački odbor, koji je danom 6. IV. 1942. postao jedinstveni rukovodeći organ općenarodne borbe, s punim pravom, svijestan svoje uloge i odgovornosti, objavio:

NOO je moćno oružje u borbi protiv neprijatelja i pravi predstavnik naroda. On je jamstvo, da narodu poslije pobjede ne će biti nametnut protunarodni, nedemokratski poredak, koji nas je doveo u sadašnje ropstvo i patnju. On je jamstvo, da će u budućnosti interesi radnog naroda biti u punoj mjeri zaštićeni.

Svi pripadnici akcionih odbora, pododbora, svi pripadnici NOF, svi rodoljubi moraju biti svjesni, da su od dana 6. IV. 1942. oni preuzeli na sebe ulogu, da baš oni i nitko drugi ostvare svoj program svojim vlastitim snagama.

Uspjeh i odgovornost je u njihovim rukama.

JNOF jest i ostaje općenarodni jedinstvom, samostalni, samoinicijativni, široko demokratski borbeni front.

Okupimo se u Jedinstveni narodnooslobodilački front pod rukovodstvom NOO!

*

U vrijeme formiranja NOO-a Splita postojala je na području Dalmacije mreža NOO-a ili akcionih odbora, koji su više-manje obuhvaćali sve krajeve. Uz obalu i na otocima već tada su postojali akcioni odbori i NOO-i gotovo po svim selima. Prema nepotpunim podacima, razvoj NOO-a u Dalmaciji tekao je ovako:

U Splitu je formiranje akcionih odbora Narodnooslobodilačkog pokreta počelo u »Jadranskom brodogradilištu« početkom augusta 1941. Do kraja te godine osnovani su akcioni odbori težaka, trgovaca, obrtnika, intelektualaca i činovnika. Akcioni su odbori zatim formirali pododbore. Tako je, na primjer, Odbor intelektualaca formirao pododbore za profesore, liječnike, učitelje, advokate, apotekare i umjetnike. Također se formiraju različiti pododbori po rajonima, ili staležima. Do 6. aprila 1942., do formiranja Gradskog NOO-a u Splitu, postojala je u gradu čitava mreža već izgrađenih akcionih odbora i pododbora, koji su organizaciono obuhvaćali oko 2800 drugova i drugarica.

U Šibeniku je također postojala izgrađena mreža akcionih odbora, a njihovom se organizacijom otpočelo u augustu-septembru 1941. Gradski NOO Šibenika formiran je u maju 1942.

U prvom NOO Šibenika bili su: Ivica Belamarić, Stipe Panjkota, Niko Radić i Stipe Kordić.

U Šibenskom kotaru — u dijelu sela — formirani su akcioni odbori NOP-a već u drugoj polovici 1941. Oni su u toku 1942. g. reorganizirani u NOO-e. NOO-i se najprije i najmasovnije formiraju u selima oko Vodica (u Vodicama, Tribunju, Zatonu). Kotarski NOO Šibenika formiran je u augustu 1943. u selu Krčulj, a Kotarski NOO Vodica u septembru iste godine u Tijesnu.

Gradski NOO Zadra formiran je 25. septembra 1944. u Pollaci.

U Kistamjskom kotaru (Bukovici) organizacija odbora počela je u decembru 1941. Među prvima su osnovani odbori u Kistanjama, Mokrom Polju, Biovičinu selu, Zegar, Ivoševcima, Radiučiću, Očestovu i Nuniiću. U julu 1942. na zboru — konferenciji NOO — u Prkljama izabran je Kotarski NOO Kis tanja.

U Biogradskom kotaru počinje formiranje NOO-a u julu 1942. Oni se najprije formiraju u nekim selima na Pašmanu i u selima uz more, pa zatim postepeno obuhvaćaju sela u zaleđu.

U kotaru Preko od marta do jula 1942. osnovani su mjesni NOO-i u Malom i Velom Ižu, Ravi, Lavši, Luci, Bribinju i Zmanu; zatim iu Zaglavu, Božavi, Solinama, Velom Ratu, Dragama, Zverincu, Ugljanu, Lukoranu, Poljani, Kalima i Kukljici. U drugoj polovici 1942. osnovani su NOO-i u svim drugim mjestima toga kotara. Kotarski inicijativni NOO Preka formiran je u julu 1943. na Dugom Otoku, u partizanskom logoru između Luke i Savre.

U kotaru Benkovac prišlo se osnivanju nekih akcionih odbora i NOO-a koncem 1941. i početkom 1942. g. Prvi NOO-i formirani su u Jagodnj i, Lišanama i Trnju. Kotarski NOO Benkovaca formira se ljeti 1943. g.

U Kninu se NOO formira ljeti 1942., u kući dra. Šlajmera, koji je bio njegov predsjednik. U Kninskom kotaru glavnina mjesnih-seoskih NOO-a formira se koncem 1942. i početkom 1943. g. Oni su najvećim dijelom izrasli iz dotadašnjih odbora Narodne pomoći. Najprije se formiraju NOO-i u Vrbniku, Biskupiji, Kovačiću, Polači, Mokrom Polju, Golubiću, Plavnu i t. d. Kotarski NOO formira se u 1943. g.

.APRII'

U Drniškom kotaru NOO-i također izrastaju iz odbora Narodne pomoći koncem 1942. i početkom 1943. g. Među prvima se formiraju NOO-i u Siveriću, Razvodu i Velušiću, zatim u Drnišu, Mirlović-Polju, Otavicama, Biočiću, Miočiću i t. d. Kotarski NOO formira se početkom 1944. g.

Vrlički NOO formira se 1944., a prvi NOO-i u tadašnjem kotaru Vrlika nastaju 1942. g., i to u Otišiću, Koljanama, Bračev-Docu i t. d.

Za dio tadašnjeg kotara Knin i dio kotara Drniš bio je u oktobru 1943. formiran posebni, Prominski kotar, koji se rasformira u martu 1944.

U Trogirskom kotaru do maja 1942. formirani su NOO-i u Trogiru, Donjem i Gornjem Segetu, Marini, Vrsinama, Dogradama, Vinišću, Sevidu, Rastovcu, Sapinim Docima, Hoteljima, Gornjem i Donjem Okrugu, Žednu, Lepenici, Prgometu i BistriVici. Nešto kasnije formiran je i Kotarski inicijativni NOO Trogira. Kotarski NOO Trogira izabran je na konferenciji od 18. marta 1943.

U kotaru Muć od marta, kad se započelo s osnivanjem NOO-a, do juna 1942. osnovani su NOO-i u selima: Donji Muć, Velika i Mala Milešina, Ogorje Gornje i Donje, Pribude, Postinje Gornje i Donje, Radošić, Vučevica, Brštanovo, Nisko i Kladnjice. Kotarski NOO formira se 2. aprila 1943.

U Omiškom kotaru osnivanje NOO-a počelo je 1941., tako da su već polovicom 1942. postojali u Omišu, Mimicama, Lokvi, Smolonjkna, Ga tima, Tugarima, Jesenicama, Dugom Ratu, Podstrani, Stobreču i Žrnovnici. Postojala su i tri općinska NOO-a — omiški, gomjopoljički i donjopoljički. Kotarski NOO Omiša formiran je u julu 1942.

U kotaru Makarska već u 1941. g. djeluju mnogi akcioni odbori NOP-a, a u prvoj polovici 1942. oni se reorganiziraju u NOO-e. U aprilu i maju 1942. formirani su NOO-i Makarske, Podgore, Zivogošća, Brista, Gradca, Baćine, Zavoj ana, Draževitića i Vlaka. Do juna 1942. osnovani su NOO-i u svim ostalim selima toga kotara. Općinski NOO-i Makarske, Gradca i Vrgorca izabrani su na konferencijama u junu. Inicijativni kotarski NOO Makarske formiran je u julu, a 3. novembra 1942. izabran je Kotarski NOO.

I u kotaru Imotski u nekim selima 1941. g. djeluju odbori Narodne pomoći, koji kasnije prerastaju u NOO-e. Tako već do polovice 1942. imamo NOO-e u Krivodolu, Krstacicama,

Srijeda, 8. aprila

Uhapšen politički komesar Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda — Izabran NOO Solina — Partizani Mosora zaplijenili 80 volova

Poznatog rodoljuba i borca livanjskoga kraja, koji je prije 14 dana preuzeo dužnost komesara štaba Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda, druga Vojina Zirojevića sa dva pratioca, uhvatili su četnici popa Đujića. Četnici su bili u zasjedi, kad je Zirojević išao da obiđe bataljon »Starac Viujadin«, koji operira na terenu Grahova. U nedjelju je uhvaćen i odmah predan Talijanima u Kninu.¹

Hapšenje druga Zirojevića, za čije izbavljenje ima malo izgleda, nenadoknativ je gubitak za partizane, NOP i narod livanjskog kraja i velik udarac za štab Dalmatinsko-dinarskog odreda. Ali započeto djelo na jačanju bratstva Hrvata, Srba i Muslimana u Livanjskom polju, na kojem je Zirojević neumorno radio, ne će se prekinuti.

Prije rata V Zirojević upoznaje se u splitskom zatvoru s drugom Vickom Krstulovićem i preko njega s naprednim radničkim pokretom, koji svim žarom prihvaća. Zatim dolaze godine robije u Lepoglavi, koje su mu ujedno bile godine školovanja. Iz Lepoglave izlazi kao formirani marksist i na »slobodi« se sav predaje radu u radničkom pokretu. Stiče sirn-

Vojin Zirojević, komesar Dalmatinsko-dinarskog odreda

¹ Talijani su Zirojevića, nakon duljih saslušavanja i mučenja, kojima nisu ništa iznudili, vratili četnicima; oni su ga bacili u jamu, iz koje se bio izvukao, ali su ga zatim ponovo uhvatili, strijeljali i opet bacili u jamu.

patije ljudi svuda, gdje je živio i radio. Nije trebalo mnogo čekati da postane član Partije, pa i njen rukovodilac za svoj rodni, livanjski kraj. Osobito lijepe uspomene na druga Vojina čuvam iz Lepoglave, u kojoj smo bili skupa internirani.

*

Danas se u Solin-Rupotini reorganizirao dosadašnji Akcioni odbor NOP i ujedno se konstituirao NOO Solina. Za predsjednika je izabran član MK Većo,¹ a za tajnika omladinka Van ja.² Pored njih u NOO su ušli: jedan bivši funkcionar HSS³ i još dvojica drugova.⁴ Po konstituiranju drugovi su upoznati s razlikama između dosadašnjih akcionih odbora i NOO-a, kao i sa značenjem, razvitkom i ulogom NOO-a. Na sastanku je pročitan i prihvaćen Proglas NOO Splita.

Pred novoizabrani odbor i svakog njegova člana postavljeni su konkretni zadaci.⁵

*

Doznajući da se iz Livanjskog polja goni više volova, koje je mesar Mitrović kupio za Talijane u Splitu, sačekala ih je jučer grupa mosorskih partizana. Tri su vojnika pratioca ubijena, a svih 80 volova zaplijenjeno.

Umjesto da se Talijani za svoje bezvrijedne lire goste dobrom našeg naroda, partizani Mosora osigurali su sebi hranu za duže vrijeme.

četvrtak, 9. aprila

Četiri kamiona mrtvih i ranjenih Talijana — Hapšenje u Splitu

Partizani Dinarske čete porušili su prije tri dana na cesti Sinj—Vrlika preko stotinu tt-stupova i most preko Cetine na Dabru. Jučer Oko podne sačekali su talijansku kolonu od 50 kamiona s vojnicima i crnim košuljama, koje su pratila

¹ Martin Mikelić.

² Palma Grubišić.

³ Martin Grubišić.

⁴ Stipe Vučićić i Petar Zičić.

⁵ NOO Solina konstituirao se u kući Stipe Vučićića u Solin-Rupotini. Nakon formiranja NOO-a Solina osnovani su u roku od osam dana NOO-i u Klisu, Mravincama, Kučinama i Vranjicu. To je ostvareno bez ikakvih teškoća, jer su kao baze NOO-a već postojali akcioni odbori po selima i tvornicama. Tvornički akcioni odbori ostali su da i dalje rade u sklopu pojedinih mjesnih NOO-a.

četiri tenka. U borbi, koja je trajala do mraka, Talijani su do kraja razbijeni. Priča se da su otjerali u Sinj puna četiri kamiona mrtvih i ranjenih, a od naših drugova nitko nije poginuo.

Zbog tih gubitaka Talijani su uz pomoć žandara, domobrana, ustaša i ustaške milicije otpočeli ofenzivu velikih razmjera. Nепrestano tuku Dinaru mnogobrojnom artiljerijom. Sigurno je međutim, da će ova ofenziva proći bez uspjeha kao i sve dosadašnje.

Prije dva dana zaustavila je grupa naših boraca autobus na cesti Sinj—Vrba. U njemu su zatečena, a zatim likvidirana dva ustaše iz Turjaka.

*

U Splitu je u taku jučerašnjeg dana uhapšeno nekoliko istaknutih drugova. Dozna je se da je kod jednog od njih pronađen neki kompromitirajući materijal.¹

Petak, 10. aprila

Proglas NOO Splita ustrašio Talijane — Bojkot talijanskog jezika

Proglas, koji je građanima Splita uputio njihov tek izabrani NOO, prenerazio je Talijane i uvelike ih zastrašio. Sada

¹ Tom prilikom bio je pored ostalih uhapšen Pjero Segvić s članom MK Splita Marijom Cecić. Kod P. Segvića pronađen je zapisnik i materijal s konstituirajuće sjednice Gradskog NOO-a Splita. Zapisnik nije bio prepisan, i Segvić ništa nije priznao, tako da Talijani iz rukopisa nisu mogli saznati, o čemu se sve u njemu radilo.

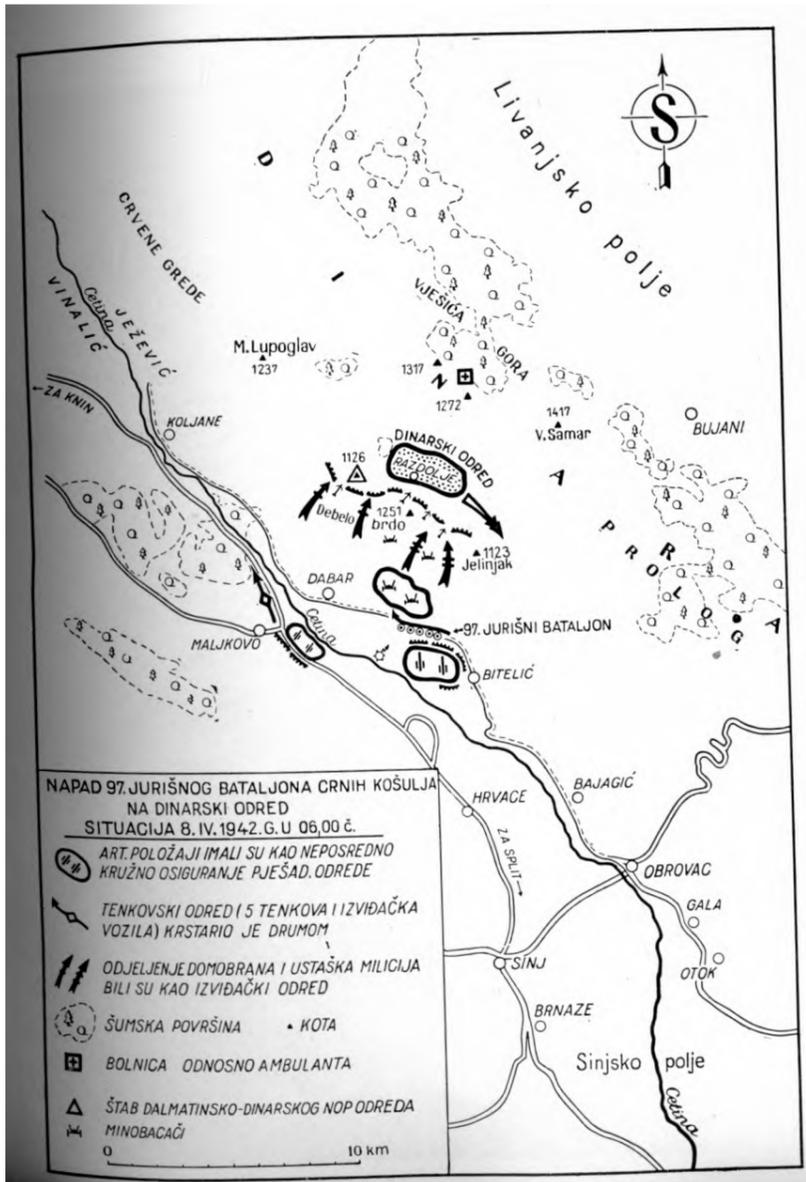
Padom u zatvor nekih njegovih članova MK popunjavaju Ivo Randić-Nikola, Ivica Kukoč-Jordan i još neki drugovi.

Iz istih razloga ili zbog odlaska nekih članova u partizane popunili su NOO Splita Ivo Randić i Zvonko Bešker, a zatim i Ivo Tiiardović

Da bi zakočio sve veću aktivnost NOP-a, okupator je početkom aprila 1942. vršio masovna hapšenja, zatvaranja i interniranja. O hapšenju i mjerama »opreza« koje su Talijani tada poduzimali, govore i oni sami u jednom izvještaju (vjerojatno prefekta Zerbina[^] od 7. aprila 1942., u kojem kažu:

»Hapšenja pogibelinih osoba bila su posljednjih dana znatna. Tako je u samom gradu Splitu bilo uhapšeno preko 200 komunisti, kao i dvadesetak ljudi među radnicima Brodogradilišta.

U raznim kućama grada postavljeni su topovi za pucaње u pučanstvo u slučaju nemira.« (Podcrtao D. G.)

Na Dinari početkom aprila 1942.

njihove patrole, koje krstare gradom, nose ii po jedan mali mitraljez. Stanje pripremnosti (u gradu je takvo, kao da brigade partizana marširaju na nj.

*

Na naredbu, da moraju pohađati tečaj talijanskog jezika, trgovački pomoćnici u Splitu naprosto su se oglušili. Radije su poslušali upute, koje im je u tom pravcu dao njihov akcioni odbor. Okupatoru nisu mogli ništa pomoći ni pojedini trgovci, tipa vojnog liferenta Bonačića, koji su pomoćnike tjerali da uče talijanski.

I pored strogih naloga, da đaci moraju pozdravljati profesore fašistički, nitko se toga ne pridržava, pa čak ni nekoliko onih, koji su u GIL-u. Na izazivačko traženje profesora Baldisa, da ga đaoi Srednjotehničke škole pozdrave, pošto to ni jedan nije htio učiniti, svi su otjerani kućama. Čim su za to saznali đaci u tri ostala razreda, sami su napustili školu. Jučer nitko u nju nije došao, a za sutra vlasti pozivaju roditelje i skrbnike. Oko škola krstare karabinjeri, agenti i crno-košuljaši s mitraljezima.

Hapšenja u gradu i dalje se vrše, na udaru su u prvom redu radnici i srednjoškolci.

Subota, 11. aprila

Sastanak četničkih prvaka od Tromeđe s Talijanima u Splitu — Ekonomske akcije na Hvaru

Kako se danas saznaje, prije tri dana održali su četnički »vođi« iz Knina sa svojim fašističkim gospodarima sastanak u splitskom »Park«-hotelu, u kojemu se nalazi štab talijanske divizije »Bergamo«. Jevđevića, Popovića, Radenovića i neke druge predvodio je član talijanske obavještajne službe u Kninu Lucich. Glavna tema razgovara bila je koordinacija snaga i međusobne pomoći Talijana i četnika u borbi protiv partizana oko Tromeđe.

Eto tako se četnici Draže Mihailovića bore za kralja i otadžbinu.

◆

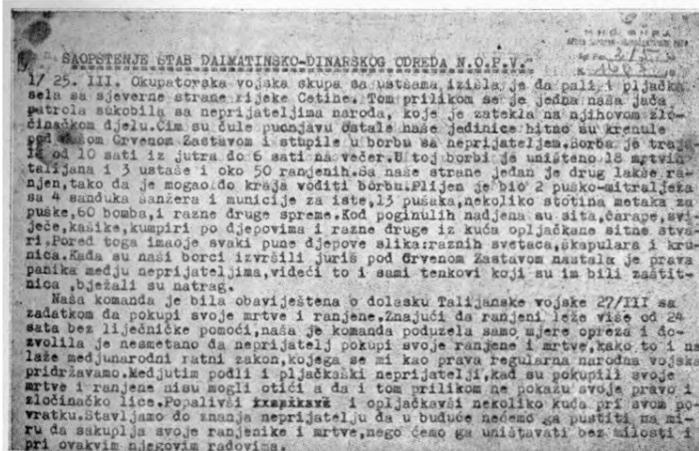
U Starom gradu na Hvaru članovi Partije i ilegalci u »šumi« digli su 7. i 8. o. mj. iz ustaškog skladišta u školi 800 kg kukuruznog brašna i 4 kante ulja za potrebe partizana i

ilegalaca. U toj ekonomskoj akciji (učestvovalo je 20 članova Partije i SKOJ-a iz Staroga grada, Rudine i Dola. Hranu su noću odnijeli u »šumu«, 4 km od Staroga grada. Iste noći partizani su digli u Rudini 400 kg kukuruznog brašna i kantu ulja.

Nedjelja, 12. aprila

Značajna pobjeda na Dinari

U jučerašnjem izvještaju štaba Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda o akcijama i ofenzivi na Dinaru posljednjih dana stoji i ovo:

Početak saopćenja Štaba Dalmatinsko-dinarskog odreda od 11. aprila 1942. o borbama protiv Talijana i ustaša

»Osmog aprila u šest sati ujutro bio je napadnut naš logor od strane okupatora i ustaša zajedno u jačini od 50 kamiona, kojoj formaciji se nalazio na čelu 97. jurišni bataljon crnih košulja, koji je došao iz Kupresa naročito s tim zadatkom. S naše strane je prihvaćena borba, koja se vodila cio dan, sve do kasno u noć, na dužini fronta od 10—15 km. Rezultat te borbe bio je na strani okupatora preko 25 mrtvih, među kojima nekoliko oficira 97. bataljona, i velik broj ranjenih, 1 domobranski vojnik i 2 ustaše, te velika količina

Prijenos ranjenog borca na Dinari u proljeće 1942.

ratnog materijala, između kojeg jedna radiostanica. Na strani partizana 1 teže ranjen. U ovoj borbi, u kojoj je neprijatelj upotrebio mnogo automatskog oružja i veliku snagu u ljudstvu, naši su borci pokazali skupa sa svojim rukovodstvom borbenu spremnost i vojnu vještinu partizanskog ratovanja, što najbolje dokazuje rezultat same akcije.

Dne 10. aprila okupatori su za odmazdu avionima bacali bombe oko naših logora bez stvarnog rezultata.«

Među Talijanima, koji su se predali našima, nalazi se i komandant bataljona cmih košulja Antonio Vivarelli, jedan od učesnika u fašističkom pohodu na Rim, sa 2 podoficira.¹

D O D A T A K

Đujić daje upute Talijanima

U jednom dopisu od 12. aprila 1942. četnički voda M. Đujić među ostalim kaže:

»Sutra Talijani u D. Tiškovac mogu slobodno doći i bezuvjetno treba do dođu radi osiguranja naše pozadine. Ne treba uopće da narod terorišu, jer sam ja danas sve uredio.

¹ U ovom pohodu uspjeli su Talijani, ustaše i domobrani, koji su napadali iz pravca Koljana, Zasioka, Debelog brda i Bračev-Doca, donekle iznenaditi naše i preko Krajinovih staja stići na Dinaru. Usprkos tome, naši su im pružili dobro organiziran otpor i taktički se povlačili dublje prema Vještic-gori. Odbivši prvim naletima neprijatelja, dinarski partizani prelaze u napad i frontalno jurišaju. U tom času stigla je preko Troglava jedna četa bataljona »Starac Vujadin« iz Sajkovića, na čelu s komandantom Cvijom Orešićem. Videći to, Talijani su se, da ne bi bili zaokruženi i potpuno uništeni, brzo povukli preko Bračev-Doca i Debelog brda u Sinj. Borbom na Dinari tada je neposredno rukovodio V. Krstulović.

Komandanta Viverallija i ostale zarobljenike odmah je Štab Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda uputio Štabu Petog krajiškog: odreda radi zamjene, i zato, da budu što dalje od eventualne nove neprijateljske ofenzive na Dinaru. Za njih se mislilo tražiti u zamjenu R. Končara, I. Lučića Lavčevića i još neke drugove, koji su bili u zatvoru. Ali kad su zarobljenici došli do Sajkovića, u štab bataljona »Starac Vujadin«, komandant Orešić ih je postrijeljavao, »da ne bi, ako se oslobode, prokazali kuda su prošli, i Talijani zato zapalili selo«. Time je onemogućena zamjena spomenutih drugova..

Bitka od 8. aprila bila je dotada najveća bitka protiv neprijatelja u Srednjoj Dalmaciji, a ujedno najveći naš uspjeh. Protiv 800 do zubi naoružanih neprijatelja borilo se, do dolaska Bosanaca, samo sedamdesetak partizana. Od tada su se Talijani s ustašama i četnicima sve rjeđe odlučivali na slične ofenzive u Dinari, ali uvijek s mnogo jačim snagama.

Kolo u Sajkoviću, poslije zбора u aprilu 1942.

U Drenovcu neka zapale obje kuće Jovana Savića, te neka uhapse Miću Jarića i Jovu Ševu Rusa radi tog što su njihovi sinovi pobjegli-----«

Istog dana Đujić u pismu nekom Iliji, tražeći pomoć za borbu protiv partizana, piše:

»Sutra u toku cijelog dana bezuvjetno bombardovati Kaldrmu, samo selo i još više položaje između Kaldrme i Gornjeg Tiškovca. Bezuvjetno prodrijeti T. (talijanskom) vojskom preko Trubara u pravcu Dugopolja i Kaldrme. Između Kaldrme i Tiškovca sve su svoje snage oni (partizani) sakupili i tu se utvrđuju da nas dočekaju. Ima ih oko 400 ... zato bi bilo važno da se sutra bombarduje kako sam označio i da im T. vojska dođe iza leđa.

Tu bi ih bezuvjetno sve pomlatili. Ako tako ne bude, mi dalje ne ćemo moći produžiti.«

Ponedjeljak, 13. aprila

**Bodljikava žica oko Splita — »Proslava« dana »NDH«
u Jelsi**

Znajući da dobrovoljci iz Splita svakog dana odlaze u partizane, Talijani su, da bi to spriječili i što jače odsjekli grad od njegove pozadine, otpočeli da postavljaju kolje i bodljikavu žicu od Solina, pa preko Splitskog polja, do morske obale prema Stobreču. Ogradu čuvaju straže postavljene u karaulama na više mjesta duž nje.¹

Tom ogradom i mjerama, koje u vezi s njom treba poduzeti, bavio se danas i KK Solina na svojoj sjednici. Odsjecanje Splita nije nam nimalo simpatično, jer znamo da ćemo Ubuduće sve više drugova iz Splita prebacivati preko Solina u partizane, a isto tako i sve veće količine odjeće, hrane i ostalog materijala za naše jedinice, koje se nalaze u planinama. KK Solina preporučuje u posebnom pismu, što ga je poslao MK-u Splita, da ubuduće upućuje što više drugova »legalnim« pu-

¹ Neposredno poslije podizanja ograde od bodljikave žice Talijani počinju preko Splitskog polja, kao i oko Solina, izgrađivati armiranobetonske bunkere, da bi se obranili od eventualnih napada partizana s Mosora i Kozjaka. U 1942. godini rade to i oko mnogih drugih gradova (Šibenika, Sinja, Omiša i t. d.) i mjesta po Dalmaciji. Što je partizanski pokret bio jači, to je i talijansko-ustaških bunkera bilo više.

tem, s legitimacijama, bilo onima koje redovno izdaju Talijani bilo falsificiranim, kako bi se drugovi iz Splitske do Solina bez teškoća mogli prevoziti autobusima i željeznicom. Za ilegalce, t. j. one bez legitimacija, organizira se masovnije prebacivanje preko mora, a pod rukovodstvom vranjičke organizacije.¹

Da bi što bolje proslavili godišnjicu osnivanja t. zv. NDH ustaški tipovi sa žandarima i Talijanima u Jelsi na Hvaru du-

Talijanski bunker u centru Solina, izgrađen s proljeća 1942.

go su vršili pripreme i za svečanost uredili i okitili mjesnu čitaonicu. Partijskoj organizaciji te pripreme nisu izmakle iz vida, niti je ostala pasivna prema njima. Uoči same proslave upali su tamošnji drugovi u čitaonicu i potpuno je demolirali.

¹ Početkom 1942. g., a naročito od aprila, imala je partizanska »veza« za prebacivanje ilegalaca i materijala iz Splitske u Solin pravac preko Stinica i Glavičine na drugu stranu u Brižine (između tvornica cementa), gdje su ljude i materijal dočekivali i dalje preko ceste i željezničke pruge provodili, odnosno prebacivali partizani Solina.

APRIL

Sve sagove, koje su ustaše dovukli, rodoljubi su digli, a čitaonicu izlijepili gnojem. Da bi »proslavu« potpuno udesili, digli su naši drugovi pored ostalog i klatna iz zvona s tornja mjesne crkve, da ih ustaše ne bi upotrebili na dan proslave.¹

Na sam dan »rođenja« t. zv. NDH ustaška je vlast pokušala, kad već nije mogla ništa drugo, da izvede u »povorku« školsku djecu.

Proslavu je posebno »uveličavalo« dvadesetak omlatinaca, koji su nabavili ribarske rogove, pa su tim »glazbalima« pozdravljali one u povorci. Kad su Talijani prema »sviračima« otvorili puščanu vatru, »povorka« se razbježala. Tako je dan »rađanja« t. zv. NDH protekao uz sveopći bojkot.

Utorak, 14. aprila

Herojsko držanje skojevaca Šibenika — Dio Solinskog odreda i veća grupa dobrovoljaca otišli u Dinaru — Na Pelješcu ubijen ustaški logornik — Nove demonstracije žena u Splitu

Prekjučer su špijuni prokazali kuću u predjelu Dolac, u kojoj se održavao sastanak MK SKOJ-a za grad Šibenik. Kuću je odmah blokiralo 12 naoružanih karabinjera i policijskih agenata. Na sastanku je bilo pet drugova. Talijanska banda upala je oko dva sata poslije podne u stan s otvorenim oružjem. Drugovi su kod sebe imali svega jedan pištolj i njime se pokušali braniti, iako su bili u beznadnoj situaciji. Skojevac Momčilo Crvak uspio je da pištoljem rani tri karabinjera. Jedan od njih kasnije je podlegao. Drugi skojevac, Ante Baranović, goloruk se bacio na jednog karabinjera. Karabinjerskim zlikovcima uspjelo je, zahvaljujući tome, što su naši drugovi bili iznenađeni i goloruki, da u borbi ubiju oba spomenuta druga, kao i Antu Trlaju, koji je pokušao da bježi. Ostalih dvoje članova komiteta — Dairiju Manojlović i Milivoja Aleksu — uhapsili su.

¹ Klatna zvona dignuta su uoči »proslave« gotovo u svim mjestima Hvara, a po odluci KK. U jelšansku čitaonicu upala je grupa drugova pod rukovodstvom Vinka Belića-Grandića.

Druga grupa policijskih agenata i fašista upala je u isto vrijeme u stan susjedne kuće, u kome se održavao sastanak jednog rajonskog komiteta SKOJ-a u Šibeniku, što su također prokazali špijuni. Kako nisu očekivali napad i kako su bili bez ikakva oružja, bandi je uspjelo da pohapsi sve drugove na tom sastanku. Uhapšeni su Despa Crvak, Ante Jelović, Regina Berger i Paško Klarić.

Po hapšenju drugova iz jednog i drugog komiteta fašisti su preko specijalnog suda osudili na smrt Dariju Manojlović, Reginu Berger i Milivoja Aleksu; Paška Klarića i Antu Jelovića osudili su na 30 godina robije svakog, a Despu Crvak, zbog maloljetnosti, »svega« na 8 godina.

Svi skojevci držali su se za vrijeme suđenja herojski, prkoseći fašistima. Pogibija hrabrih skojevaca i suđenje njihovim drugovima u Šibeniku izazvali su sveopću žalost i ogorčenje naroda protiv fašističkih zlikovaca i njihovih doušnika.¹

¹ Sastanak MK SKOJ-a održavao se u kući Momčila Crvaka. Sekretar MK Dinko Bujaš nije prisustvovao sastanku, pa ga je zamijenio M. Crvak. Kad su fašisti upali u kuću, koju su pret hodno blokirali, postavila se Darija Manojlović ispred Crvaka, što mu je omogućilo da izvadi pištolj i puca.

Skojevci drage grupe rajonskog komiteta, kada su čuli pucnjavu u susjedstvu, brzo su spalili kompromitirajući materijal. Drug, u čijoj se kući održavao sastanak, legao je »bolestan« u krevet, a ostali su »došli da ga posjete«.

Fašisti su tog popodneva pohapsili i mnogo svijeta, koji se zatekao u blizini, a naročito mnogo rodbine uhvaćenih skojevaca.

Nakon popodnevnog strašnog mrcvarenja iduće su noći uhvaćeni skojevci izvedeni pred specijalni sud. Osuđenima na smrt trećeg je dana ta kazna pretvorena u doživotnu robiju. Čim su bili osuđeni, osuđenici su preko Darije Manojlović i popa Macure (sa svom svojom porodicom radio za NOB), koji je došao »radi vjerske dužnosti«, poslali potrebna obavještenja kompromitiranim drugovima. Osuđenici su iz zatvora preko jednog člana Partije (Guberine) također bili u vezi s pokretom. Dr. Pasini, koji se nalazio među zatvorenicima, pružio je liječničku pomoć izmrcvarenim skojevcima.

Osuđeni su kasnije otjerani u Italiju; drugarice u Veneciju, u kaznionicu za žene »Santa Maria Maggiore« (iz te kaznionice puštene su 31. decembra 1943., kad su iz nje u dvije grupe — ukupno oko 150 žena robijašica — otpuštene i sve žene Jugoslavenke).

Sinoć je iz Solina, sa sabirališta zvanog Ivan Ban pod Kozjakom, otišlo u Dinaru 69 drugova pod rukovodstvom Stipe Markovića. Među njima ima Trogirana, Kaštelana, Višana i Splitsana, a najviše je Solinjana, pripadnika Solinskog odreda. Većina tih drugova članovi su Partije i SKOJ-a. Mnogi su od njih dosada živjeli ilegalno. Njihov put nije nimalo lak, jer treba da idu noću prtinom preko kamenjara Kozjaka, Moseća i Svilaje, zaobilazeći ustaške i žandarske posade.¹

*

Prije tri dana ubili su tamošnji partizani u blizini Kune na Pelješcu ustaškog logornika Željka Milića iz Janjine, koji je htio da bude strah i trepet naroda.²

*

U toku jučerašnjeg dana u Splitu su još jednom demonstrirale žene na gradskoj tržnici. Neposredni povod i za ove demonstracije dali su fašisti time, što su na silu otkupili sve zelenje, koje se našlo na tržnici. Žene su brzo i masovno reagirale.

¹ Solinski odred nije prije pozvan u Dinaru, jer je u njoj vladala oskudica hrane, a zatim i zbog tamošnjih ofenziva. Ovim masovnim odlaskom otvoren je put mnogim grupama, koje su poslije toga išle iz Solina u Dinaru. Prve noći grupe bi svladavale put od Kozjaka do Moseća, gdje bi predanile, da se druge noći prebace iz Moseća u Svilaju. Treću noć, kasnije i po danu, grupe bi se prebacivale iz Svilaje u Dinaru. Do polovice maja 1942. partizani Solina osiguravali su put grupama do Svilaje, a kasnije do Moseća. U maju se uspostavlja punkt u Moseću, koji su organizirali braća Ivan i Mate Gilić iz Postinja i Ivica Zekan. Na punktu u Svilaji bili su među prvima drugovi iz Otišića Božo Stojanović, Miloš Stanojević i Dušan Petrović. Oni su bili glavna veza između Svilaje i Dinare. U Dinaru je 13. aprila 1942. s ostalim drugovima otišlo 9 Trogirana i Segećana na čelu s Vinkom Sladom i Mijom Riljom. Trogirani su napustili svoj teren 9. aprila. Poslije toga otišle su preko Solina još dvije grupe Trogirana u Dinaru, dakle u svemu tri, a četvrta je otišla u Trogirsko-rogozničku četvu. Inače se nije željelo da se u to vrijeme na području Trogira zadržava mnogo boraca.

² Milić je ubijen usred dana. Talijani su morali da ga dođu dići, jer se žandari sami nisu usuđivali. Kad se Talijanima pričinilo, da se i na njih puca, bacili su ga i pobjegli, ali su ga kasnije ipak odnijeli.

Srijeda, 15. aprila

Napad na mosorske partizane — Građani Splita odazvali se pozivu Gradskog NOO-a

Danas, po vrlo lijepom proljetnom danu, Talijani i ustaše vrše jak napad na Mosor, odnosno na Mosorsku partizansku četu. Napadaju sa svih strana: od Kučina i Žrnovnice, Sitnotg, Gata, Dugopolja d Doca. Utvrđenim topovima tuku s Kile kod Kamena i s Klisa, a pokretnim topovima s više mjesta sjeverno od te gole planine. Brzometna paljba grmi cijeli dan. Ni neprijateljska avijacija nije ovaj put izostala.

Čovjek, koji nije upućen u način talijanskog ratovanja, zaključio ibi po zaglušenoj topovskoj paljbi, da nakon nje u Mosoru ne će ostati ni kamen na kamenu.

*

Poziv NOO Splita građanima, da bojkotiraju proslavu: godišnjice fašističkog ulaska u centar Dalmacije, naišao je na punu podršku naroda. Grad je jutros izgledao kao da je napušten. Ulice su bile puste. Ni djece nije bilo na njima. Tek tu i tamo neki ustrašeni trgovci i obrtnici izvjesili su na radnjama zastave, inače su cijele četvrti bez ijedne. Po zastavama na kućama u centru moglo se, međutim, vidjeti, koliko je talijanaša i fašista u Splitu.

Tako jednodušan bojkot upravo je demoralizirao neprijatelja. I pored vojne glazbe na čelu, povorka je više nalikovala na pogreb nego na svečanost.

Split je današnjim danom stvarno plebiscitarno dao povjerenje svom NOO-u i njegovoj prvoj akciji. Upravo zato fašisti su u bijesu ukinuli prekjučerašnju odredbu o produženju: slobodnog kretanja ulicama.

D O D A T A K

Snage Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda

Za svog boravka u GŠH u Donjem Lapou koncem aprila dao je Maks Baće-Milić izvještaj o broju boraca pod rukovodstvom štaba Dalmatinsko-dinarskog odreda za polovinu aprila 1942. Po njegovoj ondašnjoj ocjeni, s neprovjerenim i nepot—

punim podacima,¹ za koje sam kaže da su stvarno veći, broj boraca i naoružanje izgledali su ovako:

Jedinica	Boraca	Mitraljeza	Puško-mitraljeza	Puškara	Municije	Bomba	K. štolja
Srednjodalmatinski bataljon	500	1	12	471	15.450	200	35
Južnodalmatinski bataljon	150		3	120	4.000		5
Sjevernodalmatinski bataljon	130	1	8	203	15.000	200	20
Bataljon »Starac Vujadin«	150		6	150	2.000	60	
Vodovi oko Livna	100			50	1.000		
Svega	1.030	2	28	994	37.450	460	60

Četvrtak, 16. aprila

**Pritisak na roditelje — Nastavlja se borba za Mosor —
Talijani zapalili Dolac**

Talijani tjeraju iz škola sve aktivnije omladince antifašiste. I ne samo to, već prijete roditeljima, da će i njih zbog aktivnosti djece u roku od 24 sata istjerati iz Splita. Dosada su iz grada prognali neke službenike, koji su se suprotstavili polaganju zakletve na vjernost »Duceu«, a sada eto hoće da odreda tjeraju i roditelje zbog djece.

Jedna odluka direkcije Ženske realne gimnazije, koja je u vezi s time jučer upućena roditeljima, glasi:

»Priopćujemo Vam da je Vaša kćer istjerana iz ovog zavoda dana 15. o. mj. zbog slijedećeg razloga:

Već od prvih dana škole sumnjiva zbog jakih prototalijanskih osjećaja, po suglasnom tvrđenju školskih vlasti i više školskih elemenata, i nekoliko puta zatečena, da rimskim načinom ne pozdravlja presida, odalečila se dana 13. o. mj. (dana pokušaja đачkog štrajka), navodeći kao ispriku, da se zlo osjeća...«

To je još jedan dokaz o borbenosti naše omladine, koja se ne da talijanizirati i fašizirati, već se na svakom mjestu hori protiv okupatora i svega onoga, čime se on služi.

¹ U to vrijeme u Dalmaciji na primjer još nisu postojali partizanski bataljoni, nego partizanski odredi-čete. Izuzetak je činio bataljon »Starac Vujadin«, koji je operirao uglavnom na sjevernoj strani Dinare. Broj boraca bio je veći nego što je Baće tada iznio.

Kimandant Vicko Krstulović govori novopridošlim borcima na Dinari 16. aprila 1943,

Ni represalijama nad roditeljima fašisti ne će otupiti borbene oštrice naše omladine protiv njih.

*

Borbe u Mosoru i danas se nastavljaju nesmanjenom žestinom. Naši se, po svemu izgleda, nalaze u području oko Doca, ne baš prikladnom za vođenje borbe u ovakvoj situaciji. Pitanje je, da li će se pokušati probiti iz neprijateljskog obruča i prebaciti se u Kamešnicu ili gdje drugdje. Priča se da, pored talijanske vojske iz Splita, Solina, Klisa, Dugopolja, Zrnovnice, Omiša i Zadvarja, u ovom napadu sudjeluju i ustaše i domobranci iz Sinja, Dicma, Trilja i Imotskog.

Stižu i vijesti, da su jučer u Donjem Docu talijanske trupe s ustašama iz Sinja izvršile teški zločin nad narodom, zapalivši 87 kuća toga pitomog zamosorskog sela.

*

Današnji »II Popolo di Spalato« objavljuje opozivanje naredbe od utorka, kojom je slobodno kretanje skraćeno za jedan sat; opet ostaje kao što je bilo — od 19 do 6 sati. To je »odgovor na jučerašnji samovoljni kućni zatvor građana, koji ne osjećaju talijanski«.

Eto, do tako smiješnih odluka dolaze okupatori, kad od jada ne znaju što bi sve poduzeli u borbi protiv našeg naroda.

D O D A T A K

Situacija u aprilu 1942. godine

U ime štaba Dalmatinsko-diinarskog NOP odreda uputio je njegov komandant drug Vicko Krstulović-Jović 16. aprila 1942. pod brojem 41/42 Glavnom štabu Hrvatske ovaj izvještaj:

»Danas je stigao u naš štab vaš kurir, kojega ste vi uputili sa zadatkom, da nas poveže s oficijom Glavnog štaba drugom Radom Bulatom. Isto tako smo primili danas vaše pismo, u kojem nam dostavljate Naredbu Vrhovnog štaba Narodnooslobod. partizanskih odreda Jugoslavije, a koja Naredba glasi, da svi partizanski odredi na području Dalmacije, sve do rijeke Neretve, spadaju pod komandu Glavnog štaba Hrvatske.

Mi tu odluku pozdravljamo i prema tome nastojat ćemo, što uspješnije i što bolje budemo mogli, i uz pomoć vašu, izvršavati zadatke i dužnosti, koji nam se budu stavljali u dužnost i koji nam se nameću u današnjoj oružanoj borbi za oslobođenje naše zemlje.

I. Odmah da vas upoznamo sa stanjem našeg štaba i naših četa. Sastav štaba: komandant drug Jović, politkomesar drug Vojin Zirojević,¹ operativni oficir drug Milić.

II. Došao sam² u ovaj štab i preuzeo svoju tešku i odgovornu dužnost 12/11. 42. god., a operativni oficir drug Milić otišao je s dobivenim zadatkom 13/11. 42. god. U toj akciji bio je ranjen i do danas nije došao u štab. Politički komesar drug Vojko Zirojević došao je na svoju dužnost 22/11. 42. god. 5/IV. je otišao sa zadatkom i na poziv komande bataljona »Starac i Vujadin«, koji se nalazio sa svojim borcima u borbi sa četničkim banditima na grahovskom sektoru, i tom prilikom je politkomesar pao u ruke četnika Brane Bogunovića i popa I Đujića s još dvojicom naših boraca, od kojih je samo jedan pušten. Dakle, drug politkomesar na svojoj dužnosti bio je svega 14 dana.

III. Stanje u četama, kada sam došao na svoju dužnost, bilo je dosta loše, a te slabosti i nedostaci još se i 'danas osjećaju i treba još dosta truda i upornog i pravilnog rada, da se ti ozbiljni nedostaci odstrane.

Te slabosti i nedostaci u prvom su redu kod komandira i politkomesara četa, t. j. oportunistički i neodlučnost u vođenju akcija, politički ne rade u samim četama, isto tako vrlo slabo na selima (naročito rad samih partijaca je ispod minimuma, a osobito čisto može se reći štetočinski rad odgovornih drugova II. čete u Svilaji).³ Nakon našeg 15-dnevnog boravka u Bosni, takva je situacija i kriza bila u Svilajskoj četi, da je prišla opasnost raspada same čete. Mi smo došli u štab 22/III, a 24/III. ja sam (Jović) otišao u Svilaju, zadržao se kod njih tri dana i uložio sve svoje snage i napor, da se to nezdravo stanje popravi. Sve to nije mnogo koristilo, nego smo morali privremeno Svilajsku četetu da povučemo na Dinaru do I. čete i onda smo s obadvije čete pristupili izvršenju

¹ Zirojevića su, kako je već rečeno i kako se u ovom izvještaju objašnjava, desetak dana prije ovog pisma uhvatili četnici. U štabu Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda, u kojemu je bio politički komesar, zamijenio ga je kao vršilac dužnosti Vice Buljan. Poslije toga bio je kraće vrijeme na dužnosti politkomesara M. Baće, a zatim tu dužnost preuzimlje Ivica Kukoč-Jordan.

² Vioko Krstulović, koji je u ime Štaba pisao ovo pismo.

³ Uslijed rovarjenja četničkih elemenata u četi je bilo loše stanje. Dio boraca prebjegao je k četnicima. Stvari su pošle na bolje, kad je za komesara čete postavljen Božo Bilić-Marijan. Kritika se odnosila na Masnića i još neke pripadnike čete.

.akcija, koje vam dostavljamo u saopćenju našeg štaba. Sto se tiče samih boraca, ima dosta dobrih, ali ima dabar broj dosta loših i nezdravih elemenata, koje nastojimo ispravljati i što ne valja odstranjivati.

Treba istaći da položaj naše čete u Svilaji nije baš najlakši, i to zbog toga, što su sela ustaški raspoložena¹ i naoružana, te su skupa s okupatorima vršili napade na našu četvu i popalili sve staje. A to su sela Maljkovo, Potravlje, Zelovo, Ogorje, Gradac i Maovice.

Na dinarskom sektoru imamo ustaška sela Zasiok, Duvnjaci, Ježević, Kijevo i još neka druga. Da su ova sela neprijateljska prema partizanima, nije samo u našem nedovoljnom, a u nekim selima i nikakvom političkom radu, ili ustaškog aktivnosti, već u izdajničkoj i protunarodnoj raboti vodstva HSS-a, koje danas užurbano radi i povezuje se zajedno s ustašama i četnicima i svim protunarodnim i reakcionarnim elementima. Takva je danas njihova uloga u čitavoj Dalmaciji, i mi treba da upremo sve svoje snage, da bd onemogućili njihove zločinačke planove.

IV. Danas je stiglo 69 drugova iz Splita, Solina i Kaštela, pak moramo odmah da ih rasporedimo na svoje položaje. Sutra navečer ide 30 drugova ® komandrom i politikomesarom² natrag u Svilaju, da naprave logor, da bi se mogli svi drugovi povratiti u svoju četvu u roku od 10 dana.

Šaljemo 4 druga iz Solina u novoformirani odred na vrelo rijeke Cetine, da bi bili od pomoći tom odredu u povezivanju sa seljacima iz sela Kijeva i likvidiranju ustaša i njihova terora u tom selu. Seljaci iz Kijeva većinom su radili u solinskim tvornicama cementa, pak zbog toga seljaci iz tog sela imat će u njih više povjerenja, negoli u druge, nepoznate drugove.

Isto tako šaljemo nekoliko drugova na livanjski sektor,³ da bi b'li od političke i vojničke pomoći tamošnjim drugovima.

¹ Ogorska sela s južne strane Svilaje bila su na strani NOP-a. Pa ipak su ustaše imali svoje seoske milicije, sastavljene kao i obično od domaćih seljaka, u Zelovu i u Ogorju. Ustaše su u hrvatskim selima sa sjeverne strane Svilaje imali više utjecaja, kao i u nekim selima prema Petrovu polju.

² Komandir je tada bio Dujo Bašić, a komesar Božo Bilić, obojica bivši španski borci.

³ Na čelu od 40 boraca iz Dalmacije tada su u Cincar otišli i drugovi Edo Santini i Andrija Buble.

Isto tako nalazi se jedan naš odred na kninskom sektoru u jačini od 30 ljudi, s kojim je neophodno potrebno da drugovi iz Like budu u čvrstoj i stalnoj vezi. Dosadašnje akcije i rad Livanjskog i Kninskog odreda je nedovoljan i slab, i upravo ni mi kao štab nemamo još točnih izvještaja, da bi vam ih mogli u ovom pisanu navesti.

V. Stanje četa i boraca na sektoru bataljona »Starac Vu-jadin«: ima 4 čete, oko 250 boraca naoružanih puškama, 5 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez, 60 bombi i oko 2000 metaka.

Oni ne žive u kasarnama partizanskim životom, već u svojim kućama. Mi nastojimo da ih utjeramo u logore, i već se pristupilo gradnji baraka u šumama.¹ To je moglo da bude već danais uređeno, da samo rukovodstvo, a naročito komandant tog bataljona, ne oklijeva i odugovlači sređivanje tog pitanja. Na tom sektoru sve je pravoslavni elemenat, i to dosta opterećen vjerskim i nacionalnim šovinizmom, pak zbog toga nije nam glatko i bez poteškoća provoditi naš rad i potrebne mjere. Na primjer, mi smo 8. aprila u borbi, koju smo imali s okupatorima, zarobili 1 kapetana i 2 crnokošuljaša i sa samim kapetanom sporazumno uputili njegovo vlastoručno pismo popraćeno s pismom našeg štaba talijanskoj vojnoj komandi za razmjenu za naša 4 druga, među kojima i Brku. Mi radi nezgodnog položaja i očekivanja novog napadaja od strane okupatora odlučili smo zarobljene Talijane uputiti preko Sajkovića u pozadinu do dana razmjene. Ali što se s njima događa? Kad su došli u Sajković s našom pratnjom, oni su ih iste večeri linčovali, i to iz bojazni, kada budu pušteni, da će kazivati gdje su bili i doći njilma sela popaliti. Naši borci, koji su bili s njima, bili su nemoćni da ih obrane, i samim njima je prijetila opasnost po život. Eto, drugovi, i po tom činu vidi se mentalitet tih ljudi na tom sektoru, i do krajnosti su nepovjerljivi prema svakom Hrvatu.

Oni nisu, od kada je bila borba s ustašama prošle godine, učestvovali ni u jednoj oružanoj akciji protiv okupatora, osim jedne na žandarmerijsku stanicu prošle godine i poneke ekonomske akcije.

VI. 5. aprila imali su skupa s odredom Ljube Babića da razoružaju četničku bandu na grahovskom sektoru. Međutim, izbili su neki nepredviđeni događaji oko Drvara, i drug Ljulbo Babić nije mogao stići na ugovorenu akciju, te je prethodno

obavijestio rukovodstvo bataljona »Starac Vujadin« da on ne može stići na ugovorenu akciju, i neka se oni sa svojim borcima vrate natrag. Oni to nisu učinili, već su otišli sami da tu akciju vrše. Tom prigodom došlo je do sukoba i u tom sukobu poginula su dva četnika i jedan partizan, a sam komandant bataljona »Starac Vujadin« ranjen u glavu. Posljedice te neuspjele akcije su dosta velike, i četnički banditi su ih iskoristili u punoj mjeri. Mi smo s naše strane odmah hitno poduzeli mjere da se stanje popravi, kako ćete vidjeti iz našeg dopisa upućenog V. krajiškom odredu. I ubuduće radit ćemo bez oklijevanja sve što budemo mogli, da se likvidiraju četnički banditi u tom kraju.

VII. Za potpunu likvidaciju četničke bande u Kninskoj Krajini, naše je mišljenje da trebaju zajednički i sporazumno odredi dalmatinski, lički i drvarski izvršiti koncentričan napad sa svih strana i na taj način ih sasvim očistiti.

Imao bih još mnogo toga da vam iznesem u ovom pismu, da bi vi mogli dobiti što jasniju sliku o svemu stanju i problemu i o važnosti ovoga kraja; mislim da će vam drug Milić, oper. oficir ovog štaba, moći dati isve ono što ja nisam uspio da iznesem. Mnogo žalim što uslijed akcija i ostalih zadataka ne mogu da napustim štab i. da dodem lično u Glavni štab da podnesem detaljan i točan izvještaj naših odreda. To bi svakako trebalo, da dodem što prije, i to ja mislim po mogućnosti kada se drug Milić povrati.¹

Nemojte mi zamjeriti na griješkama u pismu, jer. sam previše natrpan poslom, a drugo — ja nisam čovjek od kancelarije već od motike, pak iz samog pisma izbija moja nespretnost u stilizaciji.«

Petak, 17. aprila

Biokovski partizani u akciji na Pelješcu — Talijani ubili u zatvoru profesora C. Gamulina

Prema najnovijim vijestima s Pelješca, ovih je dana grupa pelješačkih drugova uz pomoć grupe biokovskih partizana — koji su se, sišavši na obalu, noću čamcima prebacili od nje na Pelješac — napala i razoružala finansijsku stanicu u Dra-

¹ Milić je u to vrijeme tek otišao iz Splita preko Bukovice u Liku — u GŠH.

čam-a.¹ Usput je izvršen prepad i na neprijateljske posade u Crkvicama i Janjini. Jedna grupa boraca sasjekla je tt-liniju prema Kuni.

Te akcije izazvale su veliku pometnju u redovima neprijatelja, koji na osamljenom poluotoku nisu očekivali napad takvih razmjera. Suprotno tome narod Pelješca primio je akcije s oduševljenjem.

*

U policijskom mučilištu u Splitu podlegao je jutros profesor *Ciro Gamulin*, poznati antifašist. Njegova smrt izazvala je sveopće gnušanje građana nad fašističkim okupatorom. Profesor *Gamiulin* uhapšen je prethodno zato, što je nekim đacima u gimnaziji, u Dvodu godišnjice ulaska Talijana u Split, rekao: »Djeco, budite ozbiljni, jer je danas naš najžalosniji dan.«

Vijest o smrti rodoljuba *Gamulina* munjevito se pronijela gradom i okolicom. Cim su za nju saznali đaci po školama, odali su za vrijeme nastave sa tri minute šutnje počast umorenom profesorima. U prvom razredu gimnazije počast je odana za vrijeme sata talijanskog jezika.

Znajući za veliki ugled toga antifašista, talijanski su lažovi bacili preko svojih agenata parolu, da je profesor *Gamulin* umro od srčane kapi. Talijanaš *A. Tosso*, upravitelj Ženske realne gimnazije, već je putem objave zabranio profesorima i đacima sudjelovanje na pogrebu, jer je, po njemu, profesor *Gamulin* vršio među đacima srušverzivnu djelatnost.²

¹ Već tada postojala je čvrsta veza morskim putem između obale ispod Biokova i Pelješca. Grupa, koja se s područja Biokova tada prebacila mimo Ploče čamcem na Pelješac, bila je pod rukovodstvom *Vlade Viskića* i *Gojka Ujdurovića*. Već drugu noć izvršili su Biokovci i Pelješčani spomenute akcije, a izjutra se Biokovci istim putem vratili u Biokovo. Akcijama na više mjesta odjednom htjelo se kod Talijana izazvati utisak o jakim partizanskim snagama na Pelješcu. U to vrijeme imali su biokovski partizani, kao i partijska organizacija Makarske, pored veza s Pelješcom i Bračom i čvrstu vezu s Hvarom. Veza s Hvarom uspostavljena je, nakon dogovora s *Nedom Marovićem*, tada partijskim rukovodiocem u Makarskoj, preko *Stipe Splivala*, jednog od tadašnjih rukovodilaca NOP-a na Hvaru.

² Fašističke vlasti nisu dozvolile pogrebnu povorku, znajući da bi ona bila nova prototalijanska i antifašistička demonstracija. Ne samo to, one nisu dozvolile ni rodbini prof. *Gamulina*, pa ni njegovoj ženi i djetetu, ni da ga vide. Prof. *Gamulin* bio je neko

Povodom štrajka đaka Srednje tehničke škole »Naš izvještaj« u svom jučerašnjem, 139. broju piše:

»Splitski su đaci već jednom demonstracijom pokazali svoje rodoljublje. Sada se opet podigoše đaci Srednje tehničke škole, da dignu zastavu borbene omladine protiv fašističkog ugnjetavanja u školama.«

U ponedjeljak, 13. o. mj., trebalo je da i ostale škole stupe u štrajk, ali je protiv njega radio ustaško-mačekovski tip Vojko Krstulović sa svojom grupom srednjoškolaca. Pravi razlog neuspjeha štrajka u ostalim školama nije, međutim, u tome, nego u činjenici, što su rukovodioci SKOJ-a prekasno dobili od MK Partije nalog za štrajk. Dobili su ga navečer, svega jedan sat prije prestanka slobodnog kretanja, a izjutra je trebalo otpočeti štrajk. Tako velik dio aktivista nije bio obaviješten.

Da bi se sačuvale snage i jedinstvo omladine, Partija je dala direktivu, da se svi đaci vrate u škole.

Zbog štrajka je nekoliko omladinaca, pretežno skojevaca, uhapšeno. Glavni rukovodilac štrajka, omladine i SKOT-a u Splitu Čedo Cvrije¹ morao je napustiti grad.

Subota, 18. aprila

Nova grupa drugova iz Šibenika stigla u Bukovicu — Partizani kažnjavaju kriminalce

Među partizane Bukovice otišla je prije tri dana nova grupa drugova iz Šibenika sa dva člana OK Sjeverne Dalma-

vrijeme uoči svoje pogibije u policijskoj ćeliji zajedno s književnikom Marinom Franičevićem, kojemu je u razgovoru rekao: »Dosada sam bio uvjereni nacionalist, a sada vidim, da su komunisti bili u pravu i da jedino oni mogu nešto učiniti za naš narod. Mogu me fašisti ubiti, ali im ništa ne ću kazati.« Uslijed mučenja, prof. Gamulin nije mogao stajati na nogama, pa ni sjediti, već je samo ležao. Nedugo poslije razgovora s Franičevićem odveden je u drugu ćeliju, u kojoj je iduće noći ubijen. U isto vrijeme fašisti ubijaju na policiji i studenta Radovnikovića.

¹ On je preko Solina otišao među partizane u Mosor. Kasnije odlazi u Dinaru i kooptiran je u Oblasni komitet SKOJ-a za Dalmaciju.

cije.¹ U Bukovicu je došla i grupa partizana (Šibenčana) iz Bosne, koji su tamo otišli još u augustu prošle godine.² Dolazak članova OK, kao i boraca iz Bosne i drugova iz Šibenika, treba da pomogne razgaranju oružane borbe u Bukovici i što skorijem formiranju jače partizanske jedinice na tom terenu, odnosno na terenu Sjeverne Dalmacije.³

Prije pet dana bukovački su partizani, nakon dužeg tražanja, uhvatili i strijeljali pljačkašku grupu od pet članova, koja je pljačkala bogatije seljake. Ta se pljačkaška banda predstavljala kao partizanska grupa, i time u očima neobavještenog svijeta nanosila štetu partizanima. Strijeljanje te bande narod je pozdravio.

*

Članovi Partije i SKOJ-a iz Bogomolja na Hvaru upali su prije tri dana u općinsku zgradu, digli iz nje pisaću mašinu i uništili sve vojne spise.

Nedjelja, 19. aprila

Demoliran rudnik boksita — Borba na Trnovim Poljanama — Dalmatinski partizani odlaze u bosanske jedinice

Pretprošle noći demolirala je grupa sinjskih partizana iz Dinare pod rukovodstvom Vice Buljana sva postrojenja u rudniku boksita kod Sinja, koji je godinama radio za potrebe

¹ Sekretar OK Sjeverne Dalmacije Ante Jurlina-Marko i Nikola Sekulić-Bunko. Pošto je jedno vrijeme u 1941. proveo u Bukovici, Bunko se ponovo vratio u Šibenik, koji sada definitivno napušta. S Jurlinom i Sekulićem bilo je još 6–7 drugova. Prije ove grupe iz Šibenika je u Bukovicu otišla još jedna grupa boraca s Marijom Novak, Milanom Lacmanovićem i Danom Rončevićem na čelu.

² U grupi, koja je došla iz Bosne, bili su Božo Blažević, Slavko Rupić, Vlado Peran, Zdravko Bego i još neki.

³ Nastojalo se, da se na terenu Bukovice što prije formira jača partizanska jedinica. Stoga borci iz Sjeverne Dalmacije nisu u to vrijeme više odlazili u Liku među tamošnje partizane. Naprotiv, tada se iz Like u Bukovicu vraća grupa Sjeverodalmatinaca, koji su se nalazili među ličkim partizanima od posljednjih mjeseci 1941. i prvih mjeseci 1942. g. U grupi, koja se vratila iz Like, bili su pored ostalih Frane Kursar, Mate Stančić i Stevo Perić.

Kurirsku službu između Bukovice i Like (GŠH) tada je najviše održavao pedesetogodišnjak Miloš Ležaić. Vinko Grubišić, Mile Vlahov i Ivo Maras također su češće odlazili u Liku 1941. i početkom 1942. g.

Njemačke. Remenje 'i alat partizani sna ponijeli sa soibom, a naftu i sve što je moglo gorjeti na mjestu siu zapalili. Tom akcijom rudnik je do kraja onesposobljen; trebalo bi mnogo vremena da se obnovi.¹

Istog dana Kamešnička partizanska grupa sukobila se na Trnovim Poljanama s ustašama iz Rujana. Poslije borbe partizani su natjerali ustaše na povlačenje. Dok siu naši prošli bez gubitaka, ustaše su imali tri mrtva i dva ranjena.

*

Grupa drugova, koja je 13. o. mj. otišla iz Solina u Dinaru, stigla je tamo 16. o. mj. Istog dana iz Dinare je otišlo u Cincar 40 boraca, gotovo sve članova Partije, koji su već duže u partizanima. Oni su tamo upućeni i iz vojničkih potreba, ali još više iz političkih razloga. Kao Hrvati treba da na djelu, u borbi, pokažu ustanicima u Bosni (Livanjskom polju), gdje ima mnogo Srba, da svi Hrvati nisu ustaše, kao- što govore četnički agitatori, već da i Hrvati vode borbu, jer je ona zajednička i protiv zajedničkog neprijatelja — talijansko-njemačkih okupatora i njihovih slugu ustaša i četnika.

Borci, koji su otišli u Bosnu, treba da rade na jačanju bratstva i jedinstva Srba, Hrvata i Muslimana, koji tamo žive.

Ponedjeljak, 20. aprila

Ponovo u Svilaji — Formirana Neretvanska četa — Cetinska četa sa 73 borca — Pogibija drugova u Splitu

Prije tri dana ponovno je, po odluci štaba Dalmatinsko-dinarskog NOPO, upućena grupa od 30 partizana iz Dinare u Svilaju. Na čelu grupe nalaze se drugovi Božo Bilie i Dujo Basic.

Kako je u posljednje vrijeme porastao priliv boraca iz primorske Dalmacije u Dinaru, a oni na svom putu poslije Moiseća treba da provedu jedan dan i na Svilaji, potrebno je da se zbog njihove sigurnosti tamo nalazi jedna jača partizanska grupa. Pored toga zadatak je spomenute partizanske jedinice u Svilaji, da operira — napada neprijateljske kamu-

¹ Otada do svršetka rata okupatori nisu ni pokušali da rudnik osposobe; to im partizanska borba nije dopuštala.

niikacije i posade oko Svilaje — i da u okolnim selima pomogne mobilizaciju za partizane, razumije se na dobrovoljnoj osnovi.¹

*

Prije pet dana formirana je od jednog voda Biokovske čete, koji je operirao na području Neretve, nova Neretvanska četa. To je rezultat oružanih uspjeha biokovsko-neretvanskih partizana i sve jačeg priliva novih boraca. Za komandira čete postavio je OK Makarske Juru Galica, a za politkoma Vinka Dragovića. Obojica su radnici iz Metkovića. U Neretvanskoj četi nalazi se i grupa boraca iz Biokova.²

*

U selu Cetini osnovana je prije četiri dana od boraca, koji su došli u Dinaru iz Solina, Splita i mjesta oko Cetinske doline, Cetinska partizanska četa sa 73 borca. Za rukovodioce čete postavljeni su drugovi: Nikola Vrančić, komandir, Ivan Milišić-Relicio, poli tkam esar, Branko Dude, zamjenik komandira, i Nikica Subota, zamjenik komesara.

*

Jučer poslije podne fašistička policija u Splitu napala je kod »Maksimira« drugove Ervina Klarića, studenta, Vojka Burica, tipografa, i Paška Čulića. Fašisti su ih zaustavili u

¹ Do povratka grupe pripadnika prijašnje Svilajske čete iz Dinare u Svilaju došlo je i zbog toga, što je u Dinari bilo teško osigurati prehranu većeg broja boraca. Vrativši se u Svilaju četa je tu ostala kraće vrijeme, da bi se opet prebacila u Dinaru. Na njezin povratak utjecalo je i to, što je grupa četnika iz Otišića primila talijansko oružje. Za naoružanje četnika u Otišiću bio je »zaslužan« pop Pero Stoisavljević. On je bio povezan s Birčaninom u Splitu i sa Đujićem. Birčanin je i preko njega slao upute Đujiću. Kad je Stoisavljević osjetio, da su partizani ušli u trag njegovu radu (došlo mu je u ruke pismo, u koiemu Dalmatinsko-dinarski štab daje nalog Svilajskoj četi, da ga uhvati), pobjegao je u Sinj. Nalog za njegovo hvatanje izdan je zato što je Stoisavljević organizirao napad iz zasjede na partizanske rukovodioce Božu Bilića i Jovu Stričevića, kad su išli da uhapsu glavara iz Otišića koji je surađivao s Talijanima. U zasjedi je Stričević ubijen, a Bilić ranjen. Pop Stoisavljević prikriveno je od prvih dana NOB u Svilaji radio na vrbovanju pojedinih ustanika za četnike. I pored formiranja četničke grupe u Otišiću, glavnina toga srpskog sela stajala je uz NOP. I sin popa Stoisavljevića poginuo je kao partizanski borac.

² Prilikom formiranja Neretvanske čete jedna trećina boraca u njoj bili su Srbi s područja Metkovića i iz sela Bioče u Hercegovini.

času, kad su išli na sastanak, i htjeli su da ih na licu mjesta uhapse. Vjerojatno ih je neko prokazao. Ne davši se uhapsiti, drugovi su pokušali da bježe, ali su ih na bijegu fašisti oborili vatrom iz onužja.

Drugovi Klarić i Burić podlegli su ranama prošlu noć. Njihova smrt, posebno smrt istaknutog partizanskog radnika Klarića, velik je gubitak za naš pokret i Partiju.¹

Utorak, 21. aprila

Loše vijesti s Mosora: raspušten odred

U Rupotinu su večeras stigli drugovi Hleb i Mrki,¹ koji kao kuriri održavaju vezu između Solina i Mosora. Oni su donijeli vijesti, koje su nas iznenadile. Prema njihovu iskazu, danas je završena velika neprijateljska ofenziva na Mosor, koja je otpočela prije šest dana. Naši su se borci za sve vrijeme borbe izvrsno držali i, kad je sve izgledalo doibro, onda je komanda čete pod utiscima teških borbi donjela kobnu odluku o raspuštanju Mosorskog odreda, odnosno čete.² Uspješna

¹ Nakon formiranja Blokofske čete, odnosno nakon prve ofenzive na Biokovo, vratio se E. Klarić, koji je u Biokovu djelovao kao instruktor PK, u Split. Na putu u Split navratio je u Makarsku do sekretara OK Makarske Nede Marović-Ranke. Talijanima se već na prvi pogled, po vanjštni, učinio sumnjiv i uhapsili su ga. Zahvalivši brzom intervenciji Partije preko Leonarda Karlija, koji je uspio da potplati nekog Talijana, Klarić se izvukao iz zatvora čas prije nego su Talijani doznali, tko je on zapravo. Kad su to doznali, oni su, da bi ga ponovo uhapsili, pretresli svu Makarsku, ali bez uspjeha.

² Kajo Jaman i Mirko Drašković.

³ U ofenzivi na Mosor sudjelovala su na strani neprijatelja dva bataljona crnih košulja divizije »Bergamo«, dva bataljona 129. puka divizije »Perugia«, četa minobacača, jedna mitraljeska četa, dvije baterije brdskih topova, artiljerijska grupa divizije »Perugia«, jedna grupa karabinjera i 120 ustaša i domobrana. Njima je za sve vrijeme borbe davala podršku talijanska avijacija. Po svemu se dakle moglo zaključiti, da su neprijateljske snage, koje su sudjelovale u ofenzivi na Mosor, ukupno imale oko 4000 vojnika i oficira. Nasuprot tome, naše snage u Mosoru sačinjavao je svega 141 borac sa 111 pušaka. Pa ipak, unatoč tolikom nerazmjeru, partizani su, zahvaljujući svojoj neustrašivosti, uspjeli da se održe u toj borbi. U odredu je bilo 70 članova Partije a ostali su bili kandidati ili Skoievci, svi spremni do posljednjeg da izginu ako bude potrebno. Zbog toga je odluka komande o privremenom raspuštanju odreda proistekla iz oportunizma dijela rukovodstva i iz pogrešne procjene situacije.

borba kroz šest dana nije mogla fatalnije završiti, nego što je završila tom odlukom. Nikakva bolja odluka za neprijatelja nije se mogla donijeti.

I PK nas je također obavijestio o raspuštanju Mosorskog odreda, ne znajući da smo već o tome obaviješteni, i da smo u međuvremenu i mi njemu uputili o tome dopis. U vezi s raspuštanjem odreda PK nam nalaže, da sve borce, koji stignu iz Mosora u Solinski bazen, prihvatimo i zadržimo, dok se situacija u Mosoru potpuno raščisti; tek kad nam oni jave, ponovo ćemo ih uputiti u Mosor. PK stoji na stanovištu, da je odluka o raspuštanju kapitulantska i da će se krivci najstrože kazniti. Nalaže se da se najenergičnije suzbiju glasine o »mosarskoj katastrofi«. Da bi se što brže odgovorilo neprijatelju, PK poručuje, da pomognemo da se odmah pristupi ponovnom formiranju spomenutog odreda. Zbog toga i KK Solina treba

Prvog dana ofenzive dva voda Mosorskog odreda (čete) vršila su akciju na žandarmerijsku stanicu Sižno. Treći je vod u to vrijeme logorovao u dolačkom Mosoru. Čim je otpočela ofenziva, prvi i drugi vod povukli su se prema Sv. Juri i povezali se s trećim vodom. Borba protiv neprijatelja otpočela je u četvrtak oko 9 sati i trajala cijeli dan. Nesmanjenom žestinom borba se nastavila u petak i u subotu, ali neprijatelj nije uspio ni da potisne partizane. Tek u nedjelju uspjelo je Talijanima da ovladaju kotom Babja Kobila i da naše potisnu na Sv. Juru. U ponedjeljak se borba djelomično vodila, a naši su se povlačili prema istočnom dijelu Mosora — Rašeljci. U utorak, t. j. 21. aprila, kad su Talijani već odustali od borbe, vjerojatno zbog guste magle, koja je pritiskivala Mosor, ne znajući za to komanda odreda donijela je odluku da se odred »privremeno rasformira«, a borci odu na svoje terene i tamo ostanu do novog poziva. Bilo je i prijedloga, da se odred probije prema Biokovu, ali nisu usvojeni.

Odluka o rasformiranju odreda opravdavala se na više načina: komanda nije znala, da su se Talijani već počeli povlačiti; borci su ostali bez hrane i gladovali, jer su se glavne zalihe mesa nalazile na terenu, koji je držao neprijatelj; komanda je imala pod kontrolom svega 40 boraca, a ostali su se izgubili u Mosoru; za odluku se izjasnila većina članova Partije, i t. d. Osnovni razlog odluke bio je, međutim, u nesnalaženju rukovodstva odreda. To potvrđuje i činjenica, što se manji dio boraca i rukovodilaca suprotstavio odluci komande o raspuštanju odreda; oni su ostali u Mosoru obavijestivši o tome PK. Zbog odluke o raspuštanju odreda kasnije je dva člana komande Štab IV. operativne zone, odnosno vojni sud, osudio na smrt i strijeljao.

U ovoj ofenzivi na Mosor partizani su imali dva mrtva i dva ranjena borca, a neprijatelj, koliko se moglo saznati, četvoricu: jednog legionara, jednog oficira i dva comobrana.

da odmah mobilizira dvadesetak najboljih drugova — članova Partije, kandidata i skojevaca — koje će uputiti u Mosor, kad to PK javi.

Zbog raspuštanja Mosorskog odreda i poruke PK odmah se sastao KK i MK Solina, da ibi se u vezi s time donijeli konkretni zaključci.

U toku noći u Solin je iz Mosora stiglo 27 drugova, među kojima je mnogo »bolesnih«. Doveo ih je Vicko Katić, navodno zato, što ih ovamo upućuje bivša komanda odreda. KK je odlučio, da sve te drugove, kao i one, koji još mogu stići, uputi Solinski partizanski odred na Kozjaku.¹

Na kraju je KK donio upute za proslavu Prvog maja.

Srijeda, 22. aprila

Neprijatelji naroda osnivaju »Građanski blok« u Splitu — Upute za proslavu 1. maja u Sjevernoj Dalmaciji

Vodstva građanskih stranaka u Splitu — HSS, SDS i JNS — sve upornije rade na osnivanju reakcionarnog »Građanskog bloka«² s ciljem da se bori protiv NOP.

Poslije formiranja Gradskog NOO u Splitu reakcionarna vodstva bivših građanskih stranaka, umjesto da uvide svoju kukavičku i izdajničku djelatnost, umjesto da prekinu s njome i pristupe NOB i NOP-u, koji okupljaju oko sebe sve rodoljube bez obzira na njihovu političku i nacionalnu pripadnost, oni pristupaju stvaranju izrazito neprijateljske, protunarodne organizacije. Spomenuta vodstva ostaju dosljedna sebi i svojoj borbi protiv NOP od njegovih početaka. Njihovi »uglednici« nisu htjeli da uđu u NOO Splita, ali su zato ušli u fašističko provincijsko korporativno vijeće.

*

OK za Sjevernu Dalmaciju izdao je prije tri dana letak s uputama za proslavu 1. maja.

¹ Grupa od 15 Omišana na čelu s Jakšom Baučićem otišla je po raspuštanju odreda prema Omišu. Neki od njih preplivali su Cetinu i otišli u omišku Dinaru. Veća grupa pripadnika odreda vratila se na teren Jesenice—Podstrana.

² Na osnivanju t. zv. »Građanskog bloka« duže je radilo nekoliko politikanata bivših građanskih stranaka. Oni ga uspijevaju osnovati tek u novembru 1942., da se odmah, pošto je osnovan, i raspadne. Raspao se, dakako, za kavanskim stolom, za kojim ga je tako dugo i smišljalo njegovo šareno društvo.

Ovih dana zaplijenila je Tr og i rako - rog ozn ičk a četa u Vi—
nišću oko 350 litara ulja, koje je bilo namijenjeno Talijanima.
Uz pomoć mještana ulje je zatim skriveno, i dobro će doći na—
šim borcima.¹

D O D A T A K

Letak OK Sjeverne Dalmacije o proslavi 1. maja 1942.

Upute za proslavu Prvog maja 1942. g. svim saktorsfoim,,
mjesnim, rajoniskim komitetima, kao i partijskim jedinicama..

Drugovi i drugarice!

Kao svake godine, tako i ove, proletarijat čitavog svijeta
slavi Prvi maj, dan međunarodne solidarnosti radničke klase.

Ove godine slavimo Prvi maj pod najtežim okolnostima,
slavimo ga na kraju jedne god⁵ne ispunjene energičnom bor—
bom protiv krvavog fašizma. Dosljedan svojoj tradiciji, faši—
zam je barbarskim metodama nastojao i nastojat će da uguši
našu oslobodilačku borbu. Možemo slobodno konstatovati, da
uprkofi tome, što se fašizam upravo divljački oborio za našu
Partiju kao predvođioca u oslobodilačkoj borbi, nije uspio
da je obezglavi, da joj sruši moral i revolucionarnu djelatnost.
Sovjetski Savez svojom usrm'elom ratnom kampanjom dao je
podstreka potlačenim narodima, da se dižu s oružjem u ruci
protiv okupatora. Tome je pridonio i sam fašizam, oduzima—
jući narodima najelementarnija prava slobode. Usljed sve¹
većeg terora, pljačke i ubojstava, koje fašizam provodi nad
našim narodom, revolucionarno raspoloženje zahvatilo je ši—
roke redoive našeg naroda. Iz revolucionarnog raspoloženja
uskrsla je nova vojska na teritoriju Jugoslavije. To je vojska
partizana i rodoljuba. Zadojeni idealom slobode, a pod vod—
stvom naše hrabre Partije, partizani postižu sjajne uspjehe.
Čitave neprijateljske armije i divizije prisilili su partizani i
rodoljubi, da se bore na teritoriju Jugoslavije. Čitavi nepri—
jateljski pukovi poginuli su u beskorisnoj i neuspjeloj borbi s
partizanima. Čitave pokrajine oslobodene su od vlasti oikupar—
tora. Na mnogim našim planinama viju se barjaci slobode,,
koja se svaki dan sve to više približava nama. Ta krvava bor—
ba s okupatorima iz dana u dan raste i rast će do potpunog
uništenja barbarskog fašizma. Tako narodi Jugoslavije, vođeni
našom Partijom, pridonijeli su svoj dio općesvjetskoj borbi

¹ Dizanje ulja organizirao je prvoborac iz Vinišća Todor Du—
čić-Jadran.

protiv fašizma. Nepobjediva Crvena armija i naši hrabri partizani proslavit će Prvi maj zadavajući krvave udarce i postići nove uspjehe nad omraženim fašizmom.

Naima se, drugovi, daje kao zadatak organiziranje i provođenje proslave Prvog maja u svim mjestima, selima i zaseocima na slijedeći način:

1. Da se ispisu parole: Živio Prvi maj, Živjela nepobjediva Crvena armija, Živjeli partizani, Živjela Komunistička partija, Živio drug Staljin, Dolje krvavi fašizam! Uz te parole neka se stavi srp i čekić. Računajmo da će neprijatelj poduzeti sve predastržnosti i da se parole me će moći ispisati noću Prvog maja, zato neka se ispisu 2—3 dana prije Prvog maja.

2. Uoči Prvog maja, dakle na 30. ovog mjeseca, čim se smrači, imaju se u svim mjestima po brdima ili na kojem drugom vidljivom mjestu zapaliti vatre. Ona mjesta, koja raspolazu petrolejem ili naftom, neka umijese tih tekućina i luga te naprave srp i čekić. Ukoliko se ne raspolaze petrolejem, paliti vatre drvima. Treba paziti na šume.

3. Da se ne održavaju sastanci tri dana prije, kao i na sam Prvi maj, te dva dana iza njega. Referati o Prvom maju nek se održe po svim grupama i jedinicama zaključno do 3 dana pred Prvi maj. Biti budan, da sastanci ne budu otkriveni. Prvog maja ne sakupljati se u grupama na ulici, a preporuča se da se tog dana ne izlazi u grad.

4. Dužnost je svih partijskih jedinica da provedu da se toga dana ne radi.

5. Svojom budnošću spriječiti eventualno hapšenje, koje bi fašisti mogli provesti uoči Prvog maja.

6. Da se potslije Prvog maja dostave izvještaji o provođenju u djelo navedenih točaka.

Smatramo da se ovo može izvesti, a postoji i dovoljno vremena da se uradi-

Za provođenje ovoga smatramo odgovornim drugove.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

19. aprila 1942. god.¹

OK KPH za Sjevernu Dalmaciju

¹ Letak se štampao u partizanskoj tehnici u Rujištima, a napisao ga je Nikola Sekulić-Bunko.

Uoči 1. maja 1942. u mnogim selima Bukovice majke su otvarale škrinje sa spremljenom rubeninom za kćeri i slale našim borcima u partizanskom logoru Ruj išta velike količine platna, čarapa, rubaca i rukavica.

Četvrtak, 23. aprila

Napad na Zasiok — Partizani se povukli u Bukovicu

Noću od ponedjeljka na utorak partizani iz Dinare napali su jako ustaško uporište Zasiok, ikoje je branila mjesna ustaška milicija. Pored partizana iz Dinare u napadu su sudjelovali borci iz Svilaje i četa Bosanaca iz Sajkovića na čelu s Cvijom Orešićam, komandantom bataljona »Starac Vujadin«. Akcijom je rukovodio komandant Dalmatinsko-dinarskog štaba drug Jović. U toku noći partizani su istjerali ustaše iz različitih uporišta, te su se gotovo svi ušančili u crkvi. Izjutra, kad ih je trebalo dotući u crkvi, došlo im je u pomoć 28 kamiona vojske iz Sinja. Kamione su pratili tenkovi i topovi. U takvoj situaciji našima nije preostalo nego da se povuku. Pri povlačenju neprijatelj je po njima osuo paklenu vatru, ali naši su već bili izvan opasnosti.

U ovoj akciji poginuo je jedan borbeni skojevac iz Solina,¹ a dva su Bosanca zarobljena. Ustaško-talijanski gubici mnogo su veći, ali se nisu mogli točno ustanoviti, jer su se naši morali povući.²

◆

Da bi se formirala jača partizanska jedinica, partizani, koji su operirali na terenu Biograda, Päkostana, Pirovca i Stankovaca, prebacili su se prije tri dana u Ivoiševac.³ Tu su se spojili s partizanima Bukovice. Istog dana u Bukovicu se prebacila i grupa partizana od Zatona i Vodica.⁴ Dolaskom Priimoraca broj partizana u Bukovici porastao je na više od 200.

*

U ponedjeljak predvečer sačekala je jedna desetina bračkih partizana žandarmerijsku patrolu na putu između Sutivana i Mirca. Čim su partizani zapucali, žandari su se u paničnom bijegu povukli.

¹ Martin Milišić-Bugar.

² Očekujući napad partizana ustaška milicija u Zasioku dobro se utvrdila. Ustaše su u kamenim kućama zazidali prozore i na njima izgradili puškamice, što je partizanima uvelike otežalo borbu; to više, što su partizani tada raspolagali samo puškama i ponekim puškomitralj ezom.

³ Na čelu grupe nalazio se drug Frane Lukačić-Sare; poginuo? 1943. g.

⁴ Zatonsko-vodičku grupu predvodio je Šime Ivas.

Petak, 24. aprila

**Đaci ponovo odaju počast ubijenom profesoru Gamulinu
— Prvomajski letak PK**

U Muškoj realnoj gimnaziji u Splitu đaci su ponovo sa tri minute šutnje odali počast umorenom profesoru Č. Gamulinu. U nekim razredima, u kojima su talijanski nastavnici prigovarali đacima zbog počasti, šutnja se produžila i do 15 minuta.

*

I ove je godine uoči 1. maja PK Dalmacije izdao prvomajski letak, koji smo upravo dobili. U letku se prikazuje današnji položaj međunarodnog radničkog pokreta i svih antifašističkih snaga. U njemu, pored ostalog, stoji:

»Radnici, seljaci, građani Dalmacije!

Naš narod u Dalmaciji ne zaostaje za drugima: on će još i više pojačati svoju pravednu borbu i izvojevati sebi slobodu. Čvrsto ujedinjena radnička klasa u Dalmaciji na čelu sa svojom Komunističkom partijom nalazi ise u prvim redovima narodne borbe. Ona je njen predvodnik; ona je organizirala i rukovodi našom Narodnooslobodilačkom partizanskom vojskom — našom zaštitnicom i osloboditeljicom. Mnogobrojne su žrtve, koje je dala radnička klasa u toj borbi. Stotine najboljih radničkih boraca su pobijene, hiljade se nalaze u zatvorima i logorima, proganjane i mučene do smrti. Najveće terete rata svalio je fašizam na leđa radničke klase: ona teško i neograničeno robuje po tvornicama i radionicama, ona pati i gladuje sa svojom djecom.

Talijanski fašizam u Dalmaciji bezobzirno provodi talijanizaciju i fašiziranje, on hoće da nas uništi i zbriše kao samostalan narod. Pobjeda fašizma značila bi za hrvatski narod njegovu nacionalnu smrt i teško ropstvo. Našem narodu je to postalo sasvim jasno, može se reći da gotovo čitav naš narod u Dalmaciji to duboko osjeća i dobro zna. Pred očitom opasnošću on se ujedinio i hrabro krenuo u borbu protiv mrskih tuđinskih osvajača i njihovih slugu ustaša. Sada ili nikada treba dati sve od sebe! Svako kolebanje i oklijevanje može biti kobno za nas — ono baš sada predstavlja teški zločin prema vlastitom narodu i može se osvetiti samo onima, koji budu svojim držanjem i radom pridonijeli, da naše žrtve budu veće nego što je potrebno.

Jedini put, koji nas vodi sretno slobodnoj i zaista nezavisnoj Hrvatskoj domovini, može biti *samo uporna bobra svih rodoljuba u Jedinstvenom narodnooslobodilačkom frontu.*

Ta borba mora biti nemilosrdna prema tuđim, divljim ustaškim zvijerima i svima fašističkim pomagačima, koji na koji način pomažu okupatore. Iz ovoga izdajničkog kola ne treba izuzeti ni one, koji radi svojih sebičnih računa, radi nezajajžljive želje za izrabljivanjem radničke klase i ostalih radnih slojeva izdaju našu nacionalnu oslobodilačku borbu. Izraz ti predstavnik svih tih jest poznati izdajnik Draža Mihailović, koji sa svojim velikosrpskim četnicima sramno surađuje s okupatorima u razbijanju Narodnooslobodilačkog pokreta u Jugoslaviji.

Odmah od početka je na spasonosni put borbe ukazivala Komunistička partija, čedo radničke klase i svih izrabljenih i ugnjetenih. Iskreni rodoljubi poslušali su njen glas, i u Dalmaciji je ostvaren Jedinstveni narodnooslobodilački front sa svojim narodnooslobodilačkim odborima u nizu mjesta. Time su rodoljubi skovali sebi najubojitije oružje u borbi protiv neprijatelja i ostvarili sigurno jamstvo, da će poslije oslobođenja narod sam odlučivati svojom sudbinom i da ne će radni narod biti više roblje šačice krupnih kapitalista.«

Subota, 25. aprila

Partizani vade mine iz mora — Pao na partijskom zadatku

Prije nekoliko dana uspio je drug Sikira¹ izvaditi iz mora kod Drvenika tri mine, kojima se zatvarao morski kanal od Drvenika do kopna — Vinišća. To minsko polje postavila je bivša jugoslavenska ratna mornarica uoči rata. Iako drug Sikira nije nikakav stručnjak, on je, zahvaljujući svojoj neust rašivos ti i snalažljivosti, uspio u svom pothvatu, i to na dometu puščan h metaka talijanskih stražara.

Izvađene mine sa stotinama kilograma eksploziva, namijenjene potapanju savezničkih podmornica, uskoro će rušiti mostove i vlakove, koji služe neprijatelju.

¹ Nikola Meštrović-Sikira, za čitavoga rata aktivist NOP-a. On je s još nekim drugovima oko Drvenika i dalje vadio iz mora mine; eksploziv iz njih bio je prijeko potreban za različite partijske diverzije i akcije.

Prema vijestima iz Blaca, prekjučer oko podne uspjeli su žandari s Lećevice, uz pomoć ustaških tipova, ući u trag drugu Boži Penoviću iz Postinja.¹ Na terenu između Gizdavca i Brštanova, na mjestu zvanom Ošljar, uspjeli su ga na prepad uhvatiti. Nakon jednodnevnog mučenja, pošto od njega nije iznudila nikakvo priznanje, jučer ga je ustaško-žandarska banda strijeljala na Leće vici.

Druga Penovića uputio je PK iz Splita kao političkog radnika na područje Muć-Lećevice, koje je on dobro poznao, jer je u tom kraju rođen. Ovaj gubitak došao je u času, kad se politički rad druga Penovića počeo osjećati u nekoliko sela spomenutih općina. To su ubrzo opazili ustaše i zato su **mu** neprestano bi'li za petama, dok im konačno nije uspjelo da ga i ubiju na partijskom zadatku.

Seljaci mućko-lećevačkih sela, među kojima je drug Penović izrastao, na političkom prosvjećivanju kojih je radio, dugo će ga se sjećati s najljepšim uspomnama.

Nedjelja, 26. aprila

**Štab Dalmatinsko-dinarskog NOPO odsada Stab IV.
operativne zone**

Po odluci GŠH, sada se Štab Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda zove Štab IV. operativne zone. Promjena imena nije formalnog značenja. Ona odražava porast NOB u zemlji do te mjere, da se njen teritorij morao podijeliti na zone. U Hrvatskoj su, znači, već prije formirane tri zone, a sada je došao red i na četvrtu.

Štab IV. operativne zone sačinjavaju drugovi: komandant Vicko Krstulović, komesar Vice Buljan, operativni oficir Maks Baće-Milić. Nova zona obuhvaća teren dosadašnjeg Dalmatinsko-dinarskog NOPO-a, t. j. svu Dalmaciju, osim dijela južno od Neretve, i područje Duvna, Livna i Glamoča.²

4c

Danas je iz Trogira, preko Kaštela, stiglo u Rupotinu 18 drugova. Oni treba da s ostalim drugovima, koji se ovdje prikupljaju, sutra navečer otputuju u Dinaru na raspolaga-

¹ Božo Penović bio je prije rata sindikalni funkcionar u Splitu.

² Neko vrijeme nakon formiranja Zona je upotrebljavala pečat Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda.

nje Štabu zone. Među pridošlim drugovima nalazi se i jedna drugarica,¹ prva žena partizan s područja Trogira, koja je već duže živjela u ilegalnosti u Segetu.

Ponedjeljak, 27. aprila

Druga veća grupa boraca za Dinaru

Budući da se pod Kozjakom za posljednjih 12 dana prikupila druga veća grupa navopridošlih boraca, večeras je poslije večere formirana kolona od 71 druga i upućena u Dinaru. Kolona je otišla istim pravcem, kojim je išla i prva, t. j. ona od 13. o. mj. Kao pratnja otišao je s ovom kolonom drugi dio Solinskog odreda, s kompletnom vojničkom opremom, a pod rukovodstvom druga Ivana Žižića-Sansira. I u ovoj je grupi najveći dio drugova iz Splita i okolice, a ima ih i s otoka; potonji su u Solin došli preko Splita.

Neposredno prije njezina odlaska, kolonu sam kraćim govorom² upoznao s putom, koji treba da svlada, kao i s teškoćama toga puta i mogućnostima eventualnog neprijateljskog napada. Objasnio sam drugovima, kako se u tom slučaju treba držati.

Svaki pripadnik ove grupe, kao i prve, ponio je u Štab zone po 25 kilograma različite hrane i materijala, što je najvećim dijelom dopremljeno iz Splita.³

Prije pet dana sukobila se s neprijateljem Neretvanska četa, kad je na putu u Biokovo prolazila kroz selo Kulu. Sutradan predvečer, na istom putu, četa se sukobila sa žan-

¹ Sonja Matijaš.

² U to vrijeme bila je praksa, da se svakoj grupi, prije njezina odlaska sa solinskog partizanskog punkta u Dinaru, održi kraći govor, da se drugovi upoznaju s putom i teškoćama, koje su morali svladati.

³ Svi pripadnici prvih grupa boraca, koje su odlazile iz Solina u Dinaru, svaki od njih morao je nositi, pored lične opreme i hrane, još po 20—25 kg hrane i materijala za potrebe jedinica u Dinaru. Koliki je to napor iziskivalo, nije teško ocijeniti, pogotovo ako se zna, da velikim dijelom ti borci, naročito oni iz grada, nikada prije nisu noću po dalmatinskim kamenjaru nosili toliki teret. Na putu su morali, među ostalim, zaobilaziti gotovo sva mjesta, da ne bi naišli na neprijateljske zasjede.

darskom patrolom u selu Desnama. Koliko se zna, nije bilo gubitaka ni u jednom sukobu i ni na jednoj strani.

U ovim sukobima bila je Neretvanska četa, iako relativno već davno formirana, na vatrenom krštenju.

*

Jutros, nešto poslije šest sati, ranili su žandari druga Zvonka Radića, sekretara partijske ćelije Kliis-Brdo, jednog od najaktivnijih drugova na tom terenu, koji već mjesecima živi u ilegalnosti. Iako teški bolesnik (TBC) još od prije rata, drug Radić je neprestano bio među prvima u radu. Žandari su ga ranili u bijegu, a potom ga prenijeli u Splitsku bolnicu.¹

Utorak, 28. aprila

**Povratak iz Dinare — Formira se Solinska leteća četa —
Razbijeni četnici popa Đujića**

Odlukom Štaba IV. operativne zone iz Dinare se danas vratilo u Solin 19 drugova, pripadnika prijašnjeg Solinskog odreda. Ova grupa drugova, kojima rukovodi drug Stipe Marković, treba da što prije preraste u Solinsku leteću četvu. Taj naziv četa će dobiti zato, što će ona osiguravati put velikim grupama drugova bez oružja, koji preko Solina odlaze u Dinaru.

Solinska leteća četa u prvo će vrijeme novopridošle drugove pratiti do Svilaje, a kad se formira partizanski punkt u Moseću, što se mora ostvariti ovih dana, onda do Moseća. Pored toga, četa treba da vrši diverzije i oružane napade u Solinskom bazenu.

Drugovi, koji su se vratili iz Dinare, neprestano nam pričaju. S uzbuđenjem su nam govorili i o »slučaju«, koji im se desio na putu. Pri povratku u Solin naišli su, kaižu, blizu Dugobaba na Talijane, i tek što se nisu pobili. Nemalo su se, međutim, iznenadili, kad smo im rekli, da se sigurno nije radilo o Talijanima, već o našim drugovima, koji su sinoć otišli u Dinaru. Jedino oni u to vrijeme i oko tog mjesta mogli su se s njima susresti. Sreća je velika, što nisu zapucali, jer tko zna, koliko nas je takav nesporazum mogao stajati. I ovaj

¹ Radića su u bolnici uporno čuvali fašisti. Pošto je malo prizdravio, interniran je u Italiju, u kojoj je i ostavio svoj mladi život.

nas slučaj upozorava, da uvijek i na svakom mjestu moramo biti oprezni.¹

Iz Dinare se odlukom Štaba zone vratilo i 10 drugova Kaštelana s D. Tadinom i J. Babinom. Oni su upućeni natrag, da bi akcijama uznemiravali neprijatelja na području Kaštela i tako pomogli mobilizaciju novih boraca za partizanske jedinice. Oskudica hrane u Dinari također je utjecala, da se oni vrate u Kaštela.²

*

Prema tek prispjelim vijestima, u srijedu je partizanski bataljon »Starac Vujadin« razoružao četnike u nekoliko sela na području od Kazanaca do Grahova. Napadom na Donje Peulje pobjegli su razbijeni četnici u Marinkovce. Sutradan je isti partizanski odred, odnosno bataljon, vodio borbu protiv četnika, koji su došli iz Knina i Grahova pod vodstvom piopa Đujića i B. Boguinovića. I u toj borbi četnici su razbijeni. Ubijeno je 15, ranjeno 7, a zarobljeno 12 četnika.

U ovim borbama četnici nisu još lošije prošli zato, što je brzo intervenirao njihov gospodar, t. j. talijanski garnizon u Grahovu, koji im je sa svim svojim snagama pohitao u pomoć.

Srijeda, 29. aprila

Prikuplja se Mosorski odred — Napad kod Rude — Reorganizirane naše organizacije na Pelješcu

Kuriri, koje smo jučer uputili u Mosor, danas su se vratili. Prema njihovu izvještaju, Masoorski odred ponovo se prikuplja pod rukovodstvom novog komandira Srećka Reića Petice.³ U odred se nalazi prijašnji komesar, dok ne dođe nori, drug Ražin. Odred se prikuplja kod lugarnice i već se tamo nalazi 25 boraca. Prema odluci PK, svi borci prijašnjeg odreda treba da se vrate u Mosor, pa se može očekivati, da će

¹ Drugovi, koji su se vraćali iz Dinare u Solin, nisu napali one, koji su išli u Dinaru, zbog toga, što su bili sasvim iscrpljeni. Kako nekoliko dana nisu gotovo ništa okusili, putem su kupili i jeli čak sirove puževe. Nasuprot tome, oni drugovi, koji su išli u Dinaru, nosili su, pored vlastite opreme, i po uprtač hrane i odjeće za potrebe partizana u Dinari. Oni se, dakle, zato nisu upuštali u borbu.

² Članovi PK, koji su se tada još nalazili u Splitu, nisu se slagali sa Štabom zone u pitanju povratka drugova iz Dinare u Kaštela. Po njihovom mišljenju to je tada negativno utjecalo na mobilizaciju novih boraca.

³ Za zamjenika komandira kasnije je došao Jakša Baučić.

novi odred ubrao biti znatno brojniji od prijašnjeg. Po raspuštanju prvog odreda, koliko se zna, osam je drugova palo u ruke neprijatelja.

Odlučili su, da drugove iz Mosorskog odreda, koji su došli u Solin, s novomobilitetima i drugim drugovima iz Solinskog bazena i onima, koji dolaze iz Splita, od sutra svake večeri upućujemo po kuririma u Mosor, da bi novi odred prije počeo s akcijama. To će biti! najbolji dokaz neprijatelju, da se partizani ne mogu uništiti.

Dok smo raspravljali o svemu tome, stigao je k nama u Rupotinu novoimenovani komesar Mosorskog odreda Ljubo Uvodić-Razin. S njim u Mosor upućujemo iz bazena pet iskusnijih članova Partije na čelu s Matom Pleštinom-Ibrom i Ivanom Uvodićem-Caporicom.

Prema nedavnoj odluci PK, izvršena je i završena reorganizacija svih partijskih, skojevskih i ostalih organizacija NOF na Pelješcu. Istovremeno je reorganizirana i tamošnja partizanska jedinica. Time su iz svih organizacija Pelješa uklonjeni oportunistički elementi.¹

U subotu, dok su se partizani iz Kamešnice odmarali u Colinim stajama kod Rude, iznenadio ih je neprijatelj. Do iznenadnog napada došlo je zato, što je partizan, koji je držao stražu-izvidnim, zaspao. Partizani su se uz (borbu) povlačili u pravcu Rude. U povlačenju je poginuo partizan Josip Milosevic i jedan čobanin, a od neprijatelja, koliko se zna, ranjen je narednik žandarmerijske stanice Han.

četvrtak, 30. aprila

Posljednje pripreme za prvomajsku proslavu u Solinskom bazenu — Razoružana žandarmerijska stanica u Bogomolju

Danas smo po ustaljenom običaju provjerili, kako su u Solinskom bazenu izvršene pripreme za proslavu 1. maja. Sa zadovoljstvom smo utvrdili, da su se sve organizacije ozbiljno pripremile.

¹ Reorganizirani KK Pelješa sačinjavali su u to vrijeme drugovi: Ivo Mordin-Cmi, sekretar, zatim Niko Bojanić-Kadija, Mato Markić, Ivo Separović i Mičo Marinović, koji je ujedno bio sekretar KK SKOJ-a za Pelješac.

Pred Planinarskim domom na Mosoru 1942.

Žene i omladina naisjekli su velike količine »drva« — smilja, kupine, brnistre i t. d. Mnogo industrijske masti i krpa, kojima se brišu strojevi, dovukli su radnici iz tvornica. Sakupljeno je i pet hektolitara nafte, koja će se miješati s lugom, pa će se tom smjesom ispisivati »vatrene« parole i petokrake.

Ni neprijatelj međutim ne miruje. Da bi onemogućili da se što svečanije i borbenije proslavi prvi naš narodnooslobodilački maj, Talijani su danas poslije podne izvršili blokadu Solinskog bazena. Oni su sigurno osjetili, da se za ovu proslavu naveliko spremamo već nekoliko dana. Kako smo o njihovoj blokadi na vrijeme bili obaviješteni, to su se svi odgovorniji drugovi aktivisti uspjeli povući u Kozjak ili u zemunice. Talijani su uhapsili svega jednog druga — Drinka Ninčevića. Postojala je opasnost, da uhvate još dvojicu, jer su po njima osuli paklensku vatru, dok su se u bijegu penjali uz Kozjak, ali su im sretno umakli. Kako su neki partizani u Kozjaku, ne znajući za talijanski ispad, u čast 1. maja opalili nekoliko puščanih metaka, Talijani su se, misleći da se puca na njih, u paničnom bijegu povukli u garnizon u Solinu. Iskorišćivši gužvu i paniku Talijana u povlačenju, uspio im je pobjeći i drug Ninčević.

Da bi slika proslave bila što veličanstvenija, direktiva je PK, da se vatre u Dalmaciji upale odjednom, kad padne mrak, t. j. točno u 19 sati. Mora se međutim priznati, da se neki Biračani nisu strogo pridržavali tih uputa. Tako zaključujem po tome, što su neke vatre po otoku upaljene, a da se još nije dobro ni zamračilo.

Bazen je odjednom planuo, kao da su upaljena golema električna svjetla. Pružila se prekrasna slika, ljepša od one jesenas, uoči Oktobarske revolucije. Izgledalo je kao da su sav Mosor i Kozjak u požaru, ali veselom. Bazen je s visovima Kozjaka i Mosora kao naručen za ovakvo slavlje. Da veselje bude veće, i Talijani se svojom artiljerijom »pridružiše« proslavi. Zapucali su topovima sa svih strana, čim su se vatre pokazale. Tu i tamo uspjeli su kojim topovskim zrnom da raznesu poneku vatru, ali zahvaljujući kamenim zaklonima, nijednom se čovjeku nije ništa desilo. Vatrom ispisanim parolama ni broja se ne zna. Na padinama Kozjaka i Mosora osobito su se isticali golemi natpisi: 2. 1. M., Z. TITO, Z. SSSR, 2. NOB!

Sve u svemu, pružala se veličanstvena slika, koju je teško opisati.

Večeras je omladina otišla sa starijim drugovima, da rast urava letke, ispisuje prvomajske parole i¹ izvjesi crvene zastave na određenim mjestima.

*

Prije tri dana upala je grupa partizana iz Biokova u Bogomolje na Hvaru i tu uz pomoć domaćih drugova razorila žandarmerijsku stanicu. Pošto su svladani žandari, zaplijenjeno je 7 pušaka, 3 pištolja i dosta opreme.

U odgovoru na tu akciju, Talijani su naredili, da se svi brodovi s istočnog dijela otoka povuku u Sućuraj ili u Jelsu, t. j. tamo, gdje su njihove posade. Talijani misle, da će povlačenjem brodova ubuduće onemogućiti prebacivanje partizana iz Biokova na otoke i spriječiti im da tamo vrše akcije.

MAJ

Petak, 1. maja

Crvena zastava na zvoniku sv. Duje u Splitu — Naglo raste Trogirsko-rogoznička četa

Ovogodišnja proslava 1. maja u Dalmaciji premašila je sve prvomajske proslave iz godina »mira«. I pored svih mjera opreza od strane okupatora, proslava je (bila upravo veličanstvena. Leci su rastureni svuda, pa i oko talijanskih vojnih baraka i šatora. Mnogobrojne parale u različitim oblicima i bojama davale su svečan izgled kućama, tvornicama i svim istaknutijim mjestima. Crvene zastave izvješene su u većem broju nego ikada prije. One isu preplavile Solinski bazen i Split, a vjerojatno i svu ostalu Dalmaciju. Samo s Voljaka mogli smo ih nabrojiti preko 30. Najveće su zastave istaknute na Debeloj glavici iznad Majdana i na Turskoj gradini u Mosoru.

Poslije podne saznali smo za smišljenu i dobro izvedenu akciju drtugova u Splitu.¹ Prema prijašnjem dogovoru i izvršenim pripremama, danas točno u 12 sati na zvoniku sv. Duje zalepršala je iz prasak eksplozije velika crvena zastava sa srpom i čekićem. Naši ljudi, kojima su oči bile usmjerene prema zvoniku, s radošću su promatrali i divili se. Nasuprot

¹ Za tu akciju dala je ideju partizanska ćelija, kojoj je sekretar bila drugarica Juga Kesić. Pošto su se s njome složili Ante Marasović-Mirko i Ivo Randić-Nikola, prišlo se pripremama. Zastava je stavljena u vrećicu od papira, u kojoj je bila kapsla s malo eksploziva i kordom. Kad se eksploziv preko korde upalio, vrećica se rastrgnula, a zastava se razvila.

Dan prije zastavu su u zvonik donijeli Ivan Bilač i Vinka Kliškić, kako bi što lakše prošli oni, koji su je imali privezati za zvonik, a potom zapaliti kordu. Taj zadatak izvršili su Mirko

tome, Talijani su bili upravo obezglavljeni. U prvi čas nisu znali što bi. Misleći, da su partizani u zvoniku, blokirali su potom sav Peristil i prostor oko katedrale. Druga velika zastava u Splitu lepršala je na vrhu Marjana, a na Brodogradilištu i oko njega bilo je izvješeno 13 zastava. I u Splitu se u pripremama i u sudjelovanju u proslavi 1. maja najviše istakla, omladina, a posebno skojevci.¹ Hapšenja, razumij e se, nisu izostala ni ovaj put.

*

Iz Trogira javljaju, da su sinoć u tamošnjem brodogradilištu minirana tri drvena broda, koja su se nalazila pri završetku izgradnje. Jedan je brod djelomično izgorio, a dva su oštećena. Miniranje je izvršio jedan radnik,² koji je odmah poslije toga s grupom od 29 drugova iz Trogira i Segeta otišao u partizane — u Trogirsko-rogozničku četu.³

Crvene zastave osvanule su i u Trogiru i oko njega na mnogim mjestima, a naročitu pozornost svraćala je na se ona sa zvonika crkve sv. Ilije — na Vlaškoj iznad Segeta.

Dvornik i Sonja Gospodinčić (kasnije poginula u NOB). Zvonaru su se predstavili kao talijanski turisti, koji žele da vide panoramu grada.

T. zv. Velika župa Cetina u Omišu dopisom od 6. maja 1942., koji je upućen Ministarstvu unutrašnjih poslova i drugim ustaškim ustanovama u Zagrebu, povodom zastave na zvoniku sv. Duje u Splitu javlja: »Naknadno je dobiven izvještaj, da se dne 1. svibnja, točno u podne, na zvoniku crkve sv. Duje u Splitu pojavila velika crvena zastava, kojoj je prethodila jedna eksplozija.

Utvrđeno je, da su oko 11 sati istog dana došle kod zvonara dvije osobe, i to jedan muškarac i jedna ženska sa značkom talijanskog fašista, i na talijanskom jeziku molili, da mogu razgledati panoramu Splita. Bili su pušteni i tom su prilikom iskoristili vrijeme, da montiraju eksplozivnu bombu sa satom, iz koje se pojavila crvena zastava. Talijanski vojnici zapucali su na sam zvonik, misleći da se na tornju nalaze počinitelji«.

¹ Skojevska organizacija Splita brojila je tada 310 članova.

* Spiro Rogulj.

⁵ I pored toga, što je rasla Trogirsko-rogoznička četa, dio novopridošlih boraca s trogirskog terena odlazio je u Dinaru na raspored Štabu Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda, odnosno Štabu IV. operativne zone.

D O D A T A K

Pismo GŠH komandantu IV. operativne zone

Točno 1. maja 1942. uputio GŠH komandantu IV. operativne zone pismo, koje glasi:

»Veselimo se, što smo konačno uspostavili čvrstu vezu s vašim Štabom. Sad će nam biti moguće da vam pomognemo savjetima i direktnom pomoći, da bi se što prije razvio partizanski pokret u Dalmaciji, koji je u znatnom zaostatku.

Iz pismenog izvještaja druga komandanta i usmenog izvještaja vašeg operativnog oficira¹ dobili smo dosta jasnu sliku o vojničkom i političkom stanju vaših odreda, kao i o izgledima za njihov daljnji razvitak.

Upoznavši vaše stanje, utvrdili smo, da su prilike za razvitak snažnog partizanskog pokreta povoljne uza sve političke i terenske teškoće, uza sve to, što se u Dalmaciji nalaze gusto smješteni jaiki garnizoni neprijateljske okupatorske vojske. Primjeri uspješnog partizanskog djelovanja u Hrvatskom Primorju, Gorskom Kotaru, Kordunu, Lici, a i vaši, dokazuju nam, da se sve poteškoće, koje kod vas postoje, dadu svladati, i da one ni u kom slučaju ne opravdavaju slabo stanje partizanskog pokreta u vašoj zoni.

Čestitamo vam na zadnjim uspješnim akcijama protiv jakih snaga okupatora, koje pokazuju, da ste i vi u stanju da se u najskorije vrijeme stavite uz bok naših najboljih jedinica.

Osnovne griješke, koje ste učinili dosada, jesu slijedeće:

1. Niste pravilno ocijenili, u kojem su kraju Dalmacije najpovoljnije prilike za brzi razvitak partizanskog pokreta. Nekoliko ste puta upozoravani, da je Kninski kotar i Sjeverna Dalmacija područje, koje ima najviše uvjeta za razvitak. U Kninskoj Krajini velika je većina stanovništva srpska, koja je bila izložena ustaškom teroru. Primjeri iz Like i Korduna pokazuju, da se to stanovništvo moglo lako mobilizirati u borbu. Slaba partijska organizacija i slabo držanje partijaca u tom kraju nisu bile nepremostive zapreke, jer je postojao osnovni fakt, da je objektivna situacija bila povoljna, da su srpske mase bile ustalasane, i da ih se, isto kao i u Lici i Kordunu, moglo povesti u borbu. Partijske organizacije na

¹ M. Baće, koji se tada nalazio u GŠH.

Kordunu nisu bile mnogo povoljnije od onih u Kninskoj Krajini. Osim toga, vi ste imali i veliku prednost pred Likom i Kordunom, što ste u primorskim gradovima i otocima imali kolosalne mogućnosti za mobilizaciju proletarijata za partizanske odrede, što je moglo omogućiti ne samo brzi razvitak partizana u Sjevernoj Dalmaciji, nego i njihovu političku čvrstinu prisustvom proletarijata, a u isto vrijeme prisustvom znatnog broja Hrvata u partizanskim jedinicama.

Ne ocjenjujući pravilno te momente vaš je Štab posvetio veoma malu pažnju Sjevernoj Dalmaciji, što najbolje pokazuju činjenice, da do posljednjih dana niste imali nikakvu vezu s partizanima u tom kraju. Partizanske jedinice oko Knina bile su veoma slabe i neaktivne,¹ pa je taj kraj pao pod jak utjecaj četnika i tako, mjesto vašeg najjačeg uporišta, postao je četnička baza, iz koje oni prodiru prema Lici i prema Bosni.

2. Vaš Štab se smjestio u Srednju Dalmaciju i pretvorio se ustvari u štab Cetinskog bataljona,² dok ste sa svim ostalim jedinicama imali slabu ili nikakvu vezu. Jasno da vaš Štab na taj način nije mogao da ima pregled djelovanja partizana u čitavog Dalmaciji, niti je njima mogao rukovoditi. Slaba veza dalmatinskih partizana s njihovim Štabom nužno je kočila razvitak, ometala rukovođenje i slabila perspektivu samih partizana, koji su se morali osjećati izolirani i slabi, što je mnogo pridonosilo njihovoj slaboj aktivnosti.

3. Štab od tri lica nije mogao da izvrši s uspjehom zadatke, koji su pred njim stajali, naročito kad vam je stradao politkomesar, a operativni oficir bio ranjen. Malen broj iskusnih kadrova ne može da opravda nepopunjavanje Štaba, jer je praksa pokazala, da i slabiji, manje iskusni, mladi drugovi dobro rukovođeni mogu da znatno olakšaju djelovanje štaba, kontrolu nad jedinicama, njihovo rukovođenje i stalno održavanje veze.

4. Neiskusni kadar, koji vodi vaše jedinice u borbu, također je rezultat svih grijeha, koje su učinjene. Da su jedi-

¹ Odnosi se na Kninsku čet (odred).

² U to vrijeme u Srednjoj Dalmaciji još nije bio formiran nijedan bataljon, a oko Cetine nalazile su se tri jače čete, koje su bile pod neposrednim rukovodstvom Štaba zone.

nice u početku formirane na najpogodnijem terenu, da su aktivirane i povedene u borbu, brzo bi u njima izrasli kadrovi sposobni za sve zadaće. Upozoravamo vas samo na taj fakt, da je među dalmatinskim partizanima u Lici bilo i takvih drugova, od kojih jedan komandira našim prvim proleterskim bataljonom,¹ jedan je upućen za komesara H. operativne zone (zagrebačke),² dok je jedan komesar u Oficirskoj školi.³

5. Vi ste jako slabo iskoristili mogućnost, da u dalmatinskim gradovima mobilizirate proletarijat, koji je bio valjan da se bari u partizanskim redovima. Imali ste u tom pogledu povoljnije uvjete nego i jedan drugi kraj Hrvatske

I uz malen štab veze su mogle biti osigurane i mogla se pružati veća podrška vašim jedinicama, ako nikako drukčije, a ono selenjem štaba iz jednog kraja u drugi.

6. Neodlučnost u postavljanju drugova na odgovorne dužnosti i u njihovu odvažnom izdizanju također je bila zapreka za brzu izgradnju kadrova. Boravite već dugo vremena u Cetinskom bataljonu i, mjesto da ste što prije formirali štab toga bataljona i omogućili mu, da uz vašu pomoć što prije sazrije u pravi štab, ostavili ste bataljon bez štaba, preuzeli komandu u vlastite ruke i time se sami spustili na štab bataljona, što je nužno moralo škoditi razvitku partizana u čitavoj Dalmaciji.

Da bi se to stanje što prije popravilo i vaše jedinice pošle putem brzog razvitka po primjeru Like, Korduna i Gorskog Kotara, odlučili smo slijedeće:

1. U vezi sa što direktnijom pomoći Sjevernoj Dalmaciji poslali smo tamo jednog našeg oficira⁴ ti 60 partizana iz Like (30 Dalmatinaca i 30 Ličana), da svojim iskustvom pomognu tamošnjim partizanima i da nam osiguraju veze s Dalmacijom.

2. U vezi s čišćenjem četničkih bandita i pitanjem mobilizacije naroda Sjeverne Dalmacije, da stupi u borbu, odlučili smo da u najkraće vrijeme počnemo s većim operacijama oko Tromeđe uz sudjelovanje Ličana, Dalmatinaca, Proleterskog bataljona, a eventualno i Bosanaca.

¹ Ante Banina.

² Stanko Parmač.

³ Vjekoslav Baričić.

⁴ Tada Rade Bulat drugi put dolazi u Dalmaciju.

3. Smatramo da je uza sve teškoće uslijed pojačanog četničkog utjecaja Sjeverna Dalmacija i dalje ostala ključ za rješenje prilika u Dalmaciji. Zbog toga vaš Štab treba odmah da preseli u Sjevernu Dalmaciju,¹ da sudjeluje u gore spomenutoj operaciji, da nakon toga svojim prisustvom što više iskoristi nastalu situaciju u Sjevernoj Dalmaciji i organizira jake partizanske jedinice u tom kraju.

4. Poslije operacije oko Tromeđe uputit ćemo Proleterski bataljon za neko vrijeme u Sjevernu Dalmaciju, da vam direktno pomogne.

5. Alko sebi u Sjevernoj Dalmaciji uspijete stvoriti čvrstu bazu, brzo ćete naći kadrove i za tamošnje jedinice i za ostale krajeve Dalmacije, jer se u pravilno rukovodenoj borbi brzo izdižu kadrovi i rukovodioci.

6. Pristupite odmah što široj mobilizaciji za partizane po gradovima i otocima i upućujte ih u partizane, naročito u Sjevernu Dalmaciju. Od tih ljudi osigurajte nam u najskorije vrijeme oko 100 partiizana, koje ćemo uvrstiti u naš proleterski bataljon.

7. Pristupite odmah uspostavljanju veza sa svim jedinicama u Dalmaciji i nemojte, dozvoliti, da vašim prijelazom u Sjevernu Dalmaciju Srednja i Južna Dalmacija ostanu bez veze s vama.

8. Popunite vaš Štab što prije dovoljnim brojem drugova, makar i manje iskusnih, koji! će vam svakako olakšati rad. A kada tokom borbe nađete bolje, lako ćete ih zamijeniti.

9. Dajte vašim jedinicama konkretne zadatke, i to takve, koje će moći ispuniti. Aktivizacija jedinica bit će najbolji način za brzi prirast i porast borbenog kvaliteta vaših jedinica.«

¹ Štab IV. operativne zone ni tada ni kasnije nije preselio¹ s Dinare u Sjevernu Dalmaciju, jer time po njegovu mišljenju i ocjeni PK razvoj oružane borbe u Dalmaciji ne bi dobio, nego bi naprotiv izgubio. Smatralo se naime, da je Štab zone u to vrijeme najpotrebniji baš na terenu, na kome se nalazio, jer je odatle mogao najbrže reagirati na događaje u najvećem dijelu Dalmacije, a to mu ne bi bilo moguće s terena Zrmanje. Kasnije povlačenje Sjevemodalmatinskog odreda u Liku i razvoj događaja potvrdili su pravilnost stava PK i Štaba IV. operativne zone.

MAJ

Subota, 2. maja

Napad na željezničku stanicu u Kaštel-Starom — Demoliran tupinolom tvornice Kaštel-Sučurac — Mosorski odred ponovo u akciji — Akcija kod Ugljana

Grupa kaštelanskih partizana, koji su se vratili iz Dinare u Kaštelansko polje, jučer je proslavila 1. maja napadom na željezničku stanicu u Kaštel-Starom. Oni su tu zapalili i jedno skladište. Akcijom su rukovodili D. Tadin i J. Babin-Bepo.

*

Prošlu noć partizani Solinske leteće grupe (čete) od 18 boraca, pod komandom Stipe Markovića, s grupom drugova iz Kaštel-Sučurca, demolirali su tupinolom tvornice cementa »Dalmacija« u Kaštel-Sučurcu. Strojeve su polupali, a remenje uzeli za vlastite potrebe (za donjenje cipela). Također su ponijeli ili uništili sav nađeni alat. Tom akcijom zakočen je rad tvornice za duže vrijeme.

Na povratku iz akcije partizani su usput likvidirali dvije talijanske špijunke u njihovim stanovima u Solinu — Sv. Kaju.

*

Jedna grupa partizana novoformiranog Moiorskog odreda s komandrom S. Reićem Peticom i politkomesarom Lj. Uvođićem Razinom otišla je uoči 1. maja u Donje Sitno da uhapsi zloglasnog ustašu popa I. Korđu. Ali, kako se on dobro pripremio, očekujući da će mu partizani jednog dana pokucati na vrata, to je kroz specijalno izgrađeni ifelaiz preko krova kuće iskočio i pobjegao. To mu je bilo moguće zato, što se kuća nalazi uz sami kamenjar.¹

Makar i ne uspjela, prva akcija novog Mosorskog odreda pokazuje neprijatelju, da su mu se izjalovile nade, da mu je radost zbog događaja s prvym odredom u Mosoru bila kratka vijeka.

*

Partizanska grupa iz Kamešnice u utorak se spustila do Ugljana, i tu, na cesti Trilj—Šestanovac, napala autobus s poštom. Uhapšena su dva žandara i pet rezervista domobrana, koji su se nalazili u autobusu. Svi su putnici pušteni, a poštu su partizani ponijeli sa sobom.

¹ Spomenuti je zatim prebjegao u Slavoniju i više se za vrijeme NOB nije vraćao u Dalmaciju.

Nedjelja, 3. maja

**Zakletva Solinske partizanske grupe — Proslava 1. maja
u Makarskom primorju i Starom gradu — Akcija kod
Otišića i Rumina**

Solinska leteća grupa (četa) danas se i vojnički formirala u Solin-Blacima kod Čerininih kuća, jer je od prijašnjeg Solinskog odreda, kako znamo, glavnina boraca ostala u Dinari.

Komandir čete Stipe Marković i ja govorili smo o zadacima grupe, a zatim su borci položili zakletvu riječima:

»Mi narodni partizani Jugoslavije latili smo se oružja za nemilosrdnu borbu protiv krvoločnih neprijatelja, koji porobiše našu zemlju i istrebljuju naše marade.

U ime slobode i pravde našeg naroda, zaklinjemo se da ćemo disciplinirano, uporno, neustrašivo, ne štedeći svoje¹ živote, voditi borbu za potpuno uništenje fašističkih osvajača i svih narodnih izdajica.«

U Solinskoj letećoj četi svi (su drugovi članovi Partije, skojevci ili kandidati za članove Partije. Svi su oni. probrani i po političkoj zrelosti i po fizičkoj kondiciji, s obzirom na specifične zadatke, koje će četa obavljati.

Poslije polaganja zakletve četa se fotografirala za uspomenu na ovaj značajni i svečani dan.¹ Narod Blaca, divnog partizanskog seoca, nastanio je sa svojim sinovima nakon toga čina veselje i pripremio im »bogat« ručalk.

◆

Prema današnjim vijestima, 1. maja proslavljen je masovno i u selima Makarskog primorja. U nizu sela, s parolama i crvenim zastavama, održani su masovni zborovi, na kojima su govorili poznati partizanski i partijski rukovodioci. Ante Šutić govorio je u Bristu, u Zavali Petar Bogunović i Vlado Viskić, Jozo Tomašević u Čulinama, a u ustaničkoj Baćini održana je poslije mitinga kulturna priredba, kojoj je prisustvovalo sve što je moglo da hoda. Tu su na mitingu govorili Petar i Mijo Bogunović, Ajite Beroš i Jure Bilić. Biokovska četa pod crvenom zastavom prošla je 1. maja kroz više sela, da u

¹ Od fotografija nijedna nije do danas sačuvana, iako su se dugo čuvale kao uspomene.

Briistu i Passerini održi mitinge. Navečer je u Grčeniku za narod i borce održana priredba.¹

Po ulicama Staroga grada na Hvaru demonstrirali su 1. maja omladinci i omladinke s crvenim marama i kravatama. Crvena zastava bila je izvješena na Glavici pored grada. Kod Zastrazišća, na visu Vela Glava, također je bila izvješena crvena zastava, zbog čega je uhapšeno 10 lica. U Starom gradu također je uhapšeno više omladinki i omladinaca.² Po vrhovima cijelog otoka uoči 1. maja plamtjeli su kresovi, a na dan 1. maja u svim selima izvještene su zastave i ispisane antifašističke parole.

U četvrtak su partizani iz Dinare postavili zasjedu na cesti Sinj—Otišić. U nju je upala talijanska vojska, koja je išla u Otišić. U borbi su ubijena tri talijanska vojnika, a pet ih je ranjeno. Od partizana ranjen je jedan borac.³

Kod Ruminskog gaja blizu Sinja jučer su tamošnji partizani iz Kamešnice napali Talijane, dok su osiguravali cestu. Talijanima je ubrzo stigla iz Sinja pomoć, pa su se naši morali povući. Gubici Talijana nisu poznati, ali su sigurno veliki, što se može donekle ocijeniti i po njihovim represivnim mjerama: odmah su uhapsili i strijeljali devet seljaka te opljačkali cijelo selo.⁴

¹ I partizani Biokova izvjesili su uoči 1. maja na Grčeničkim stijenama crvenu zastavu. Zastava se vijala 28 dana, a čuvala ju je posebna partizanska straža. Talijani su gađali u nju, čak i s ratnih brodova topovima, ali je nisu oborili. Tek su ustaše prilikom jačeg napada Francetićeve »Cme legije« (cijele jedne bojne) na Biokovo, uspjeli doći do Grčeničkih stijena i skinuti zastavu. Potom su je Talijani oduzeli od ustaša i smatrali je svojim velikim ratnim trofej om.

² Uhapšene omladinke iz Staroga grada bile su puštene, a omladinci su internirani u Italiju. Omladinci iz Zastrazišća bili su odvedeni u Omiš i tamo su ostali u zatvoru 1—2 mjeseca.

³ Partizani s Dinare prebacili su se preko Cetine, pregazivši rijeku između Koljana i Dragovića. Akcija je izvršena oko Zagorčevih ograda. Istu noć partizani su se istim putem vratili u Dinaru. Takve ispade partizani su vršili radi prihvata novih nenaoružanih boraca, koji su dolazili iz primorja preko Svilaje.

⁴ Prilikom strijeljanja jedan je od seljaka doviknuo: »Krvavih ćete gaća otići iz naše zemlje!«

Raspuštena partijska organizacija Omiša

Odlukom PK raspuštena je, zbog događaja u Mosoru, partijska organizacija Omiša. Za povjerenika PK na tom području postavljen je drug S. K.¹, mladi istaknuti radnik borac iz Dugog Rata. Zadatak, koji mu je PK povjerio, glasi: sastaviti nove partijske ćelije od drugova, koji se nisu kolebali i kompromitirali, a zatim dati prijedlog za izbor novog KK Omiša.

*

Prije tri-četiri dana grupa hercegovačkih partizana sukobila se kod Kune, općina Cavtat, sa žandarima. Kalko je neprijatelj bio u velikoj brojčanoj premoći, partizani su se povukli.

*

Crvena zastava, koju su drugovi iz Kučina iistakli uoči 1. maja kod Turske gradine na Mosoru, vije se već četiri dana. Tisuće ljudi svakog dana promatraju zastavu kako leprša i raduju se, a Talijani, koji se sa svojom posadom nalaze ni kilometar daleko (kod tunela nad Jadrom), ne usuđuju se da je skinu. Znaju naime, da se u Mosoru, nedaleko od zastave, nalaze partizani, koje stu oni prije desetak dana »do posljednjeg uništiti«, i da bi ih ti isti partizani »dobro nagradili«, ako pokušaju skinuti crvenu zastavu, simbol partizanske borbe.

Utorak, 5. maja

Formiran je Prvi sjevernodalmatinski bataljon — Okupator i dalje pokušava trovati našu omladinu

Po odluci Štaiba IV. operativne zone formiran je 28. prošlog mjeseca u Vujasinovićevim ogradama, selo Ivoševac (blizu Kistanja), Prvi sjevernodalmatinski partizanski bataljon. Formiranje tog bataljona od dosadašnjeg Bukovačkog odreda omogućio je i nagli priliv dobrovoljaca iz Sjeverne Dalmacije u Bukovicu.

¹ SlaVko Kadić. Nedugo poslije toga formiran je novi KK Omiša, u koji su ušli drugovi: S. Kadić iz Dugog Rata kao sekretar, Vinko Dumičić, student iz Podstrane, i Pavao Mandić-Marun, radnik iz Dugog Rata. Ubrzo su u taj komitet još kooptirani: drugarica Blaženka Mimica-Luca, studentica iz Mimica, Zvonko Lelas, radnik iz Omiša, a zatim Josip Pešić, radnik iz Borka.

Novoformirani bataljon ima 2 čete. Pored pušaka bataljon raspolaže i sa 10 puškomi trai jeza. Prva četa ima zadatak da operira na terenu Obrovca, a druga na terenu Ruj išta—Obrovac. Za svoje privremeno sjedište uzeo je štab bataljona zaseok Kanaziri u Mokrom Polju.

Štab bataljona sačinjavaju: komandant Milan Lacmanović, komesar Ante Jurlina, zamjenik komandanta Dane Rončević, zamjenik komesara Slobodan Maoura, obavještajni oficir Obrad Knežević, oficiri pri štabu bataljona Obrad Egić i Šime Ivas i intendant bataljona Ignjatije Maoura.

Komandni kadar četa sačinjavaju: komandir prve čete Milan Tišma, komesar Frane Kursar; komandir druge čete Mate Stanić, komesar Jovo Martić.

Formiranje ovoga, ne samo prvog sjevernodalmatinskog, već i prvog dalmatinskog bataljona uopće, od velikog je značenja za raizvoj NOB u Dalmaciji, a posebno u Bukovici. Ono govori, da je i u Dalmaciji došlo vrijeme, da manje partizanske jedinice — mali odredi i čete —< prerastaju u jače i organiziranije jedinice, koje će neprijatelju zadavati teže udarce i nanositi mu još veće gubitke.

Treba pritom reći, da formiranje bataljona u Dalmaciji dolazi sa zakašnjenjem od svojih 5—6 mjeseci zbog neuspjeha pri odlasku u »šumu« prvih šest partizanskih odreda od Splita i Šibenika u augustu prošle godine. To zakašnjenje postavlja pred Dalmatince obvezu, da u što kraćem vremenu nadoknade izgubljeno i raizgore oružanu borbu do maksimuma. Za to u Dalmaciji postoje svi uvjeti — čvrsta partijska organizacija i golemo raspoloženje naroda za borbu protiv fašističkog okupatora s druge obale Jadrana, kao i protiv ustaša i četnika..

Današnji »II Popolo¹ di Spalato« donosi vijest, u kojoj kaže, da su fašisti u Kaštel-Lukšiću počeli pod naslovom »Dalmacija« izdavati novine za đake osnovnih škola u Kaštelima, koje uređuju talijanski učitelji.¹ Cilj im je, da »glas Italije i fašističke vjere prodre« u srce svakog djeteta, u svaku obitelj; Dalmacije.

Čime se još ne će služiti talijanski fašisti u odnarođivanju i fašiziranju naše omladine?

¹ Fašistički listić u Kaštelima bio je osuđen na propast, čim se pojavio. Iako su ga dijelili djeci besplatno, nitko ga nije htio čitati, pa je odmah prestao izlaziti.

Srijeda, 6. maja

Svirepo četničko ubojstvo Bruna Ivanovića — Formirana partizanska grupa na Korčuli

Ovih su dana četnici Draže Mihailovića uhvatili kod Grahova, na Jalinim poljima, poznatog splitskog rodoljuba i borca ihg. Bruna Ivanovića, koljeg je PK prije nekoliko mjeseci uputio na područje Knina, da pomogne tamošnjoj partijskoj organizaciji u jačanju njezinih redova, širenju NOB i suzbijanju četničkog utjecaja među neobavještenim narodom. Nije bilo lako raditi na tamošnjem terenu, u uslovima, pod kojima je radio B. Ivanović ni nekoliko dana, a kamoli nekoliko mjeseci. Njegov plodonosni rad neprijatelj je brzo osjetio i dao se za njim u potragu na sve strane.

Kad je Ivanović sa svojim pratiocem Radićem pao u ruke četnika zloglasnog popa Đujića, odveli su ih obojicu ravno pred toga zlikovca u Strmicu, i on im je lično, uz pomoć svojih dželata, a na očigled silom dovučenog naroda, pored ostalog polomio noge i ruke. Na kraju ih je ubio i bacio leševe pokraj ceste.¹ Eto tako radi pop Đujić, a sve u ime boga, kralja i otadžbine.

Prema današnjim vijestima, na otoku Korčuli formirala se 1. maja partizanska grupa od tamošnjih ilegalaca. Hrabra je već i sama zamisao, da se osnuje partizanska grupa na otoku, na kojemu su talijanske posade i garnizoni u svakom, pa i najmanjem mjestancu.

To još jednom potvrđuje, da nema ni metra naše zemlje, gdje se ne bi moglo tući neprijatelja.²

¹ Tako su samo četnički krvnici mogli raditi. Samo su oni mogli svakog partizana, kojeg su uhvatili živa (što se svakako rijetko događalo, jer su partizani radije ginuli u borbi), mrevariti i ubijati pred silom dovedenim ljudima, ženama, pa čak i djecom, da bi tako zastrašili narod.

² Ljeti 1942. na Korčuli su se borile tri partizanske grupe. Prva sa 16 boraca djeluje na istočnom dijelu otoka, druga sa 20 boraca na terenu Blata, a treća sa 16 boraca na području Vele Luke. Višak novopridošlih boraca upućivao se u partizanske jedinice na kopnu, najprije u Mosor, pa u Biokovo i t. d. Za prebacivanje na kopno, preko Pelješca i Hvara, raspolagao je NOP na Korčuli sa tri čamca. Čamcima, fe najviše prevezio drugove i materijal te održavao vezu između otoka i kopna narodni heroj drug Vicko TSTilat.

Ono što drugovi iz Koaniže nisu uspjeli tu novembru prošle godine, kad su pokušali likvidirati poznatog talijanskog špijuna Luku Bjaževića Dubokovića, uspjeli su sada. Uхватili su ga uoči 1. maja, zatim mu odmah sudili i likvidirali ga.*

Sutradan po proslavi 1. maja prebacila se s Visa grupa od devet drugova na kopno i priključila se Trogirsko-rogozničkoj četi. Grupa nije išla preko Splita, kao ona prije nje, nego preko trogirskog terena. Uspostavljanje toga »kanala«, za koji se najviše zalagao N. Repamić-Gandi, komesar Trogirsko-rogozničke čete, u mnogome će olakšati buduće prebacivanje novih boraca s Visa, jer je »put« preko Splita postao u svakom pogledu opasan.²

¹ Prema obavještenju PK, trebalo je da se L. Bjažević preseli u Split i da se priključi fašističkoj organizaciji. U Splitu je međutim u to vrijeme ilegalno živio član PK Andrija Božanić, kojega je Bjažević kao svog mještanina dobro poznao, pa ga je u slučaju svoga preseljenja mogao prokazati. Da bi se pored ostalog i to osujetilo, PK je poručio drugovima na Visu, da Bjaževića likvidiraju, što su oni odmah učinili. Potom su ga bacili u more, da bi mu se zameo svaki trag.

² Ta grupa viških partizana prevezla se s Biševa na područje Trogira motornim leutom (vlasništvo Andrije Demorija). Druga grupa, koja se isto tako 23. maja prebacila na kopno u području Trogira, brojila je 35 drugova (30 iz općine Komiže, a 5 iz općine Visa). Grupa se najprije prevezla na otočić Sv. Andriju, a odatle na kopno. Prvu noć nisu uspjeli da prije svanuća stignu na kopno, pa su se s Planke vratili natrag na Sv. Andriju. Bojali su se da bi ih Talijani mogli opaziti prilikom iskrcavanja, i da bi tako otkrili »kanal«. Poslije dva dana grupa je uspjela da se iskrcava u uvali Sičevica, kod Vinišća. U grupi su se nalazile i tri drugarice (Katica Bjažević, Marija Zuanić i Ljerka Reskušić).

»Kanal« Vis—Vinišće funkcionirao je do augusta 1942. Tada su ga Talijani otkrili i onemogućili. Stoga su se Višani otada do kapitulacije Italije prebacivali u partizane na kopno preko Hvara: s njega u Podgoru, a odatle u Biokovo (Vis — Pakleni otoci — partizanski logor kod Zrača — Bogomolje — Bristova — Podgora — Biokovo). Kad su Nijemci zaposjeli obalu i otoke osim Visa, veza Visa s kopnom ponovo je vodila preko Vinišća i održala se sve do Oslobođenja. Na tom »kanalu« najduže su radili Luka Vidović iz Sevida i Svetin Deković iz Podorljaka.

U isto vrijeme, kad je uspostavljen »kanal« Vis — područje Trogira, proradio je i »kanal« Šolta—Drvenik—kopno.

Četvrtak, 7. maja

Strijeljani kradljivci hrane Mosorskog odreda — Partizani potopili dva glibodera i demolirali luku Ploče

U zaseoku Loliči u Zrnovnici jučer su partizani strijeljali tri, seljaka, ikoji su za vrijeme nedavne talijanske ofenzive ha Mosoru pokrali maso, što je bilo pohranjeno za potrebe boraca. Tako su ti kradljivci ostavili partizane bez hrane u najkritičnijim momentima, kad ih je neprijatelj jakim snagama pošto-poto htio uništiti. Strijeljanje tih tipova narod slobodarske Zrnovnice, kao i cijele okolice, primio je s odobravanjem, uvjeren da se u njegovoj sredini više ne će naći onih, koji bi borcima za slobodu zabijali nož u leđa.

*

Prema vijestima iz Makarske, upali su blokovski partizani noću od ponedjeljka na utorak u dolinu Neretve i potopili dva glibodera, jedan na ušću Neretve, a drugi na Crnoj rijeci. Glibodere su potopili kad isu s njih uklonili posadu. Time je onemogućena plovidba, pa je tako i Metković ostao bez veze s morem.¹

Istu noć Biokovci su demolirali postrojenja u luci Ploče, koja su služila Talijanima i Nijemcima za ukrcavanje i izvlačenje plijena, naročito boksita iz hercegovačkih rudnika, a za potrebe svoje industrije aluminija. Borci su sve to izveli na dohvat talijanske torpiljarke, patrolnih čamaca i topovskih baterija.

¹ Akcijom potapanja glibodera rukovodili su Bogdan Viskić i Nedo Bošković, odnosno komandir i komesar Biokovske čete, a izveli su je borci čete podijeljeni u tri grupe, koje su se čamcima dovezle do glibodera. S glibodera su partizani digli sav alat, koji se kasnije upotrebljavao u partizanskoj radionici u Biokovu, kao i sve drugo, što im je moglo koristiti, a što su mogli da ponesu.

Njemačka komanda oštro je reagirala na potapanje glibodera, jer joj je time uz ostalo bio onemogućen izvoz boksita iz Metkovića (Neretvom i morem u Trst, pa u Njemačku). Nijemci su od Talijana tražili, da će oni osigurati tu komunikaciju i da će njihova organizacija Tot očistiti Neretvu, ali Talijani to nisu mogli prihvatiti zbog svoga prestiža, do kojeg su, i u ovom slučaju, ma kako nemoćni, držali na sebi svojstven način.

Talijani skupo platili pohod na Baćinu

Zbog potapanja glibodera u Neretvu i demoliranja lučkih postrojenja u Pločama, kao i zbog ostalih akcija iz posljednjih dana na tamošnjem terenu, Talijani su u nedjelju izašli iz Metkovića s velikim snagama, koje su pratila četiri tenka. Partizani sa ih u početku pustili (pošto su zauzeli položaje kod Sladinca u blizini Baičiinskog jezera), da idu nesmetano, a kad im je jedna grupa od 20 vojnika s jednim tenkom došla u neposrednu blizinu, obasuli su je vatrom. Jedan naš borac skočio je na cestu i upalio eksploziv, koji su partizani prije postavili, i tako su, razrušivši cestu, onemogućili Talijanima povlačenje. U takvoj situaciji Talijani su počeli pucati po partizanskim položajima, čak i topovima s ratnog broda iz Ploča, a ubrzo im je pritekao u pomoć i jedan avion iz Mostara. Uza sve to jedva su uspjeli da se vrate u Metković. Poginuo im je jedan oficir i šest vojnika, dok im je 17 vojnika zarobljeno.¹ Zaplijenjena je 21 puška, oko 200 metaka, 60 ručnih bomba i 5 pđštolja, a uništen jedan tenk i jedan kamion. Od naših je poginuo samo jedan borac.

¹ Jednog zarobljenika partizani su poslali u Metković s pismom, u kojemu su od Talijana tražili: 1. da puste dva partizana zarobljenika, 2. da puste neke drugove, koji su se nalazili u zatvoru, i 3. da im se isporuči nešto sanitetskog materijala za vlastite potrebe, kao i za potrebe talijanskih ranjenika zarobljenika. Od svega toga Talijani su samo poslali nešto sanitetskog materijala i pismo partizanima. U pismu su tražili, da se odmah puste njihovi zarobljenici, jer će se u protivnom teško osvetiti partizanskim porodicama. Da im ne bi predstavljali teret, partizani su pustili samo zarobljene ranjenike, a ostale su zadržali. Talijani su po ranjenike došli u Gradac s tri ratna broda. Pošto su ukrkali ranjenike, otvorili su vatru na Gradac i Baćinu, u kojima su porušili 21 kuću i ubili tri žene, a tri ranili.

Preostali zarobljenici kasnije su u Grčeniku strijeljani, jer su Talijani otpočeli novu ofenzivu na Biokovo, pa partizani nisu znali, što će sa zarobljenicima. Dotada su ih čuvali, jer su očekivali da će zamjenom za njih dobiti više naših drugova, koji su se nalazili po talijanskim zatvorima. Među strijeljanim zarobljenicima nalazilo se i sedam aktivnih fašista.

Subota, 9. maja

Obračun s ustašama u D. Docu — Smrt na fašističkoj paradi — Iz Dinare u Cincar

U toku jučerašnjeg dana upala je Mosorska četa u D. Dolac i pokupila neke ustaške špijune, koji su za vrijeme nedavne neprijateljske ofenzive na Mosor bili u službi Talijana.

Svakako da će ta lekcija dobro doći ostalim proustaškim elementima i prisiliti ih, da paze što rade, jer izdaja i služba neprijatelju više ne mogu ostati nekažnjene.

*

Danas fašisti slave godišnjicu svog carstva. Pored ostalih glavešina na proslavi u Splitu našao se i biskup Bonefačić. Ispred svečane tribine, koja je podignuta na Obali, defilirala je talijanska vojska i fašisti. Na paradi je, valjda od prevelikog uzbuđenja, pao u nesvijest poznati splitski fašist Renato Nanni. »Svjesnik« se onesvijestio. Pošto su ga prenijeli u njegovu kavanu u neposrednoj blizini, ubrzo je umro.

Kavana Nanni bila je zborni mjesto talijanaša i fašista, pa su je rodoljubi i antifašisti prilikom različitih demonstracija više puta demolirali.

*

Prije šest dana upućeno je iz Dinare u Cincar, u tamošnji odred, 40 naoružanih boraca iz Dalmacije. Borce je do Gubina otpratio komandant IV. zone Jović. U Gubinu je održan zbor, na kojemu je drug Jović govorio o nužnosti NOB i o bratstvu i jedinstvu naših naroda.

Pošto su naši borci otišli u Cincar, zahvaljujući magli, došli su četnici i Talijani u neposrednu blizinu ustaničkog Sajkovića. Drugovi iz komande zone i borci bataljona »Starac Vujađin« brzo su se snašli te su ih protjerali i razbili nanijevši im i znatne gubitke. Poslije toga partizani su u Kazancima digli neke ustaške i četničke špijune.

D O D A T A K

Pismo Ilije Trifunovića Birčanina »dragom bratu« Draži — Ustaše priznaju

Glavni povjerenik Draže Mihailovića za Crnu Goru, Bosnu i Hercegovinu, Dalmaciju i svu zapadnu Hrvatsku Ilija Trifunović-Birčanin, sa sjedištem u Splitu, napisao je svome poglavici 9. maja 1942. ovo pismo:

»Dragi Brate,

Alko bih Vas oslovio onim zvaničnim »Gospodine Ministre ili Gospodine Generale«, čini mi se da ne bih izrazio sve poštovanje i divljenje koje osećam za Vas i za Vaše Lspolinsko delo u službi Kralja i Otadžbine. Stoga Vas oslovljavam ovako prisna, narodski uveren da će i Vama biti milije.

A sad da pređem na stvar.

Pre svega izveštavam vas da sam radosnim uzbuđenjem pročitao vaše pismo i pamomoćije za rad koje mi je moj kurir g. Kovačević pre izvesnog vremena doneo. Možete biti uvereni da ću ja uložiti i posljednji atom snage da se naša mučenička otadžbina što pre oslobodi svib paklenih sila koje skrivaju njene svagdašnje svetinje i ideale.

Međutim, prilike za rad ovamo ne samo da nisu povoljne, nego su čak veoma nepovoljne.

Talas marksističkog socijalizma pod firmom komunizma ili socijalne demokracije zahvatio je široke narodne slojeve Bosne, Hercegovine, Crne Gore, Like i Dalmacije ...

Pa ipak, u poslednjem, dvanaestom času narod kao da se trgao i počeo da se vraća: od internacionalizma nacionalizmu, od ateizma i bezboštva etici i veri, od razbuktalog nemoralu i strasti ka porodici i moralu, od kolektivizma ka slobodi i individualizmu, dakle našoj vekovnoj tradiciji: svemu onom što je predstavljalo žarište i ideje vodilje nacionalne svesti i misli.

U Lici i Sev. Dalmaciji narod je ustao pod oružje još u doba ustaškog terora. Ta akcija dovela je postepeno do obrazovanja Dinarske divizije. Međutim, dosta slabo je izvedena organizacija u vojničkom smislu, zbog čega sam preduzeo niz mera da obrazujem jedinice dobro komandovane i međusobno povezane. Oskudica u naoružanju, hrani i ostalim sredstvima zadaje mi velike poteškoće.

U Bosni situacija je zasada nejasna. Manji delovi četnika i partizana još uvek saraduju, dok se organizovani partizanski odredi sa planom i¹ sistematski bore protiv Dangića. Izgleda da partizane pomažu u ovome ustaške vlasti (izviđaju avijacijom za račun partizana i kroz svoje linije propuštaju partizane radi napada na četnike).¹

U Hercegovini postoje zasada dve grupe četnika: u reonu Nevesnja (oko 250 boraca) pod komandom Petra Samardžića

¹ Ordinarna izmišljotina.

i u reonu Gackog (oko 600 boraca) pod komandom popa Perišića. Na ostaloj teritoriji (sam i talijanskih garnizona) suvereni] gospodari situacije su komunisti.

Prema podacima sa kojima raspolazem, o čemu ste vi uostalom već obavešteni, u Crnoj Gori stanje je počelo da se popravlja. Uzbuđeni mnogim zločinima Crnogorci su se okupili oko ljudi ikojima veruju i preglu da spasu nacionalni obraz Cme Goire i da njen nacionalni liik vrata u prvobitno stanje. Međutim, jedna stvar me ipak brine. Ne mogu još da verujem u pun uspeh nacionalnih Crnogoraca zbog jednog čudnog paradoksa. Taj paradoks se sastoji u činjenici da potrebu nacionalnog okupljanja propagira kroz svoje stupce list crnogorskih] separatista »Glais Crnogoraca« koji ujedno veliča i pobeđe osovininih sila. Mislim da bi bilo dobro da Vi Najglavnijem među Crnogorcima, kome Ste već ranije pisali, skrenete još jiedared pažnju na potrebu krajnje obazriivosti i napoverenja prema tim separatistički nastrojenim Crnogorcima.

U Splitu, celoj Dalmaciji, pa i Hrvatskoj, a naročito u ovom glavnom mestu na primorju kao da je 90% komunista, ali ne iz ubedenja već iz straha od komunističkog terora i ukoranjenog venovanja da Italijami nisu u stanju da ih od tog terora zaštite. Ovo u mnogome otežava moj posao, ali se ipak nadam da ću nešto učiniti. Najzad, dasiio mi se jedan veoma težak maler koji je još više otežao moju misiju. O tome će Vam g. Kovačević usmeno referisati, kao uostalom i o mnogim drugim stvarima koje iz puno razloga nisam našao za oportuno stavljati na hartij'u.

Od neprocenive je važnosti da znate mišljenje ovdašnjeg naroda, specijalno Srba iz svih ovih krajeva o kojima je reč, O shvatanju situacije u odnosu na Italijane. Opšte je mišljenje u narodu, da protiv njih ne treba otpočeti borbu, jer u tom slučaju, kako* narod misli,¹ ustaši bi došli u mogućnost da se ponovo late svog krvavog posla i da istrebe Srbe do kraja. Četnici, kako bar meni izgleda, donekle uživaju i dele i sami ovo mišljenje, što je uostalom i logično. Međutim, komunisti koji žele pobeđu Rusije, pa ma Srba i ne bilo, ovo gledište naroda iskorišćuju u propagandističke svrhe optužujući i narod i četn'ke da su u dosluhu sa Italijanima. Potrebno mi je radi

¹ Služi se narodom u najodvratnijoj laži; srpski narod od prvih je dana okupacije bio protiv okupatora.

lične orijentacije da saznam kako Vi gledate na ovo pitanje, tj. treba li i do koje mere uvažiti ovo mišljenje naroda, sa gledišta opštih interesa.

Podatke o jačani, kretanju i eventualnim name rama italijanskih trupa, kao uostalom i neke druge detalje, šalje Vam u svom izveštaju moj prijatelj Dobrosav Jevđević, koji im je po mom nalogu bio posvetio svu svoju pažnju. Nema sumnje da su sadanje prilike stavile na probu više nego ikad u našoj teškoj, ali u slavnoj prošlosti, ne samo životnu snagu i mudrost, već naročito naš istoriski smisao za realno određivanje i učvršćivanje naše budućnosti.

Srpski narod, a uz to i jugoslovenski orijentisani Hrvati i Slovenci, veruju da državotvorni smisao Srba ne može iščeznuti u ovoj pravoj svetskoj kataklizmi. Jer, nasuprot sadašnjoj pometenosti duhova u našem narodu, ja ipak tvrdo verujem i u Boga se uzdam da će taj narod umeti brzo da preboli tu opasnu krizu i produži svoj časni put do kraja.

Mi smo, dragi Brate, više puta dosada gubili svoju državu, ali njen prestanak kao organizacije nije nikad ujedno označavao i prekid borbe sa neprijateljem. Srbi su i dalje kroz džeferdare hajdučke i uskočke pružali svetu nesumnjive dokaze da su sposobni za samostalan državni život. Tu našu slavnu tradiciju Vi ste, dragi Brate, legendarno osvežili. Neka Vas zato čuva Bog i neka puške vaših četnika i vojnika vazda ubojito pucaju.

Vaš odani
I. Trifunović

PS. Teško obnevideo zbog jednog slučaja o kome će Vam govoriti g. Kovačević, nisam mogao lično da Vam napišem pismo, već sam ga izdiktirao svome prijatelju i sairadniku g. Radovanu Ivaniševiću, generalštabnom kapetanu, koji će biti načelnik štaba Dinarske četničke divizije.«

*

»Velika župa« Cetina u Omišu u svom opširnem izvještaju od 9. maja 1942. govori o partizanskoj aktivnosti na terenu od Neretve do Cetine i uz ostalo kaže:

»Pobuna još uvijek ima u većem razmjeru u kotarima Sinj i Makarsika, a u manjim razmjerima u kotarima Omiš, Supetar i Hvar. Pobunjenici u kotaru Makarska postaju sve više opasni i brojčano jačaju pridolaskom novih pobunjenika

iz kotara Metković (Velika župa Hum), s kojim kotar Makarska graniči.¹ Pobunjenici se zadržavaju u manjim grupama duž čitave planine Biokova, a prema sada dobivenim vijestima, jedna jača grupa pobunjenika zadržava se na granici kotara Metković i Makarske, između luke Ploče (kotar Metković) i sela Baćine (kotar Makarska)...

Manje grupe pobunjenika ponovno su se počele pojavljivati na planini Mosor u nekim salima (kotar Omiš)... «

Nedjelja, 10. maja

**Likvidirana karabinjerska stanica u Bruški – Blokovo-
neretvanski partizani sve aktivniji**

Noću oid petka na subotu izvršili su partizani Bukovicepod rukovodstvom S. Maoure napad na talijansku karabinjersku stanicu u Bruški.² Nakon kratke borbe karabinjeri su se predali. Zarobljeno je svih sedam karabinjera, koliko ih se nalazilo u stanici. Zaplijenjeno je pet pušaka, jedan teški mitraljez, jedan puškomitraljez i sva ostala oprema i municija, koja se našla kod karabinjera.

*

Grupa partizana iz Biokova napala je prije četiri dana žandarmerijsku patrolu u selu Kotezi. Za vrijeme borbe žandarima je stigla u pomoć talijanska vojaska, pa su se naši morali povući, Ubitvši jednog talijanskog oficira.

*

Između Ravna i Huma razrušena je željeznička pruga; vjerojatno su je razrušili hercegovački partizani. Voz je skliznuo. 5 tračnica.

*

Preko Splita je stigao u Solin-Rupotinu Ivan Gaće, radnik, rodom iz Zagvozda, kotar Imotski. Gaće se dosad nalazio među partizanima Korduna. Odatle ga drugovi uputiše ovamo,

¹ Glavnina partizana u Biokovu bila je u to vrijeme s područja kotara Makarske, a manje ih je bilo iz kotara Metković.

² Za vrijeme toga napada dva su se partizanska borca: Slobodan Macura (poginuo 1943.; za velike zasluge u NOB proglašen narodnim herojem) i Ante Lasan (poginuo 1942.), popela na krov i odozgo ubacivali bombe u kuću, iz koje su se karabinjeri pokušali oduprijeti.

da bi svojim iskustvom pomogao razvitak partizanske borbe « Dalmaciji. Gaće je s Korduna, ipreko Gorskog Kotara, Like i Bukovice, stigao kao partizan u Zaton, a odatle u civilnom odijelu, ribarskim čamcem, preko Šibenika u Split. S uživanjem smo ga slušali, dok je govorio o razvitku NOB i partizanskih jedinica na Baniji i Kozari, u Gorskom Kotaru i u Lici. Ispričao nam je mnogo nepoznatih stvari. Iz Solina on će -proslijediti do Štaba zone u Dinari.

Ponedjeljak, 11. maja

Poruka PK

Danas su u Solin stigli org. sekretar OK Šibenika Valent, Petica, C. J. i još 25 drugova.¹ Također su nam se javili komandir i komesar raspuštenog Mosorskog odreda.

Popodne mi je PK u vezi s dolaskom komandira i komesara raspuštenog odreda poslao strogo povjerljivo pismo, u kojemu mi javlja, da su obojica zbog raspuštanja odreda osuđena, na smrt. Nalaže mi, da tu osudu večeras izvršim: da se osuđeni ■strijeljaju.

Odabrao sam šestoricu najboljih članova Partije, kojima sam rekao o čemu se radi. Zatim smo se odmah uputili u gaj prema Škrobu tini. Tu smo pronašli teren i iskopali rake. Odlučili smo da ih strijeljamo čim padne mrak.

I pored činjenice, da su zaslužili kaznu, moram priznati, teško mi je pao ovaj zadatak. Sjetio sam se niza momenata iz zajedničkog rada, posebno s komesarom, s kojim sam bio i u Lepoglavi, pa na mnogo sastanaka i konferencija još u godinama prije rata, koga poznajem kao hrabra druga. Ali zadatak Partije ne trpi nikakvu sentimentalnost, i za njihovu likvidaciju sve je bilo gotovo, čekalo se samo mrak.

¹ Ivan Družić-Valent, Srećko Reić-Petica i Cvijeta Job.

Družić je došao iz Šibenika u Solin prema uputama PK, da bi odatle s ostalim drugovima produžio u Dinaru na vojno-partijsko savjetovanje. Kako je savjetovanje bilo odgođeno, Družić se vratio na šibenski teren i kasnije nije imao mogućnosti da mu prisustvuje. Petica i ostali produžili su put u Dinaru; među njima su bili i Dušan Tadin i Antun Hrabar.

Pred saunu večer došla je druga veza s drugim pismom odlukom. U njoj mi PK nalaže, da se osuđeni ne strijeljaju Solinu, nego neka ih odmah uputimo u Dinaru, u Štab IV operativne zone.¹

Utorak, 12. maja

Talijansko-četnički zbor u Golubiću

U srijedu, 6. o. mj., u Golubiću su četnici uz pomoć Talijana organizirali javni zbor, na koji su silom natjerali narod pokupivši sve koji nisu uspjeli ispred njih pobjeći. Na zboru je, pored četničkog vođe popa Momčila Đujića, govorio i talijanski major, karabinjer Marussi. Razumljivo je da su njihovi govori bili usmjereni na zajedničku borbu Talijana i četnika protiv partizana.

Postavlja se pitanje, zašto su oni iza tu svoju zajedničku »manifestaciju« izabrali u selu Golubiću, pogotovo kad se zna da se narod toga sela digao među prvim selima Kninske Krajine na ustanak još koncem jula prošle godine, kad se zna, da narod Golubića i danas dobrim dijelom stoji uz *NOP*.² Ali a pitanju je i odgovor. Ako su međutim mislili, da će vojničkom silom, koju su doveli na taj zbor, i svojim prljavim riječima utjecati na raspoloženje Golubićana i time kod njih otupiti oštricu mržnje i borbe protiv okupatora i njegovih pomagača, onda im je jalov posao. Naš narod, a posebno ustanička sela ispod Dinare, ne dadu se varati.

Srijeda, 13. maja

Reorganiziran Sjevernodalmatinski bataljon — Partizani iz Hercegovine u okolici Dubrovnika — PK Dalmacije mijenja sjedište

Na povratku iz GŠH, u koji je otišao prošlog mjeseca iz Splita preko Bukovice, ponovo se M. Baće svratio u Bukovicu. On je tamo 7. i 8. o. mj. s Radom Bulatom, kojega je GŠH uputio u Sjevernu Dalmaciju, u Kanaizirima (Mokrio Polje) održao

¹ Kasnije je u Dinari sud Štaba IV. operativne zone, zbog raspuštanja Mosorskog odreda, osudio na smrt bivšega komandira i instruktora FK u odredu. Oni su i strijeljani, a komesar nije.

² U Golubiću su četnici neko vrijeme imali sjedište t. zv. puka »Petar Mrkonjić«. Donji Golubić-Polje bio je listom uz *NOP*-to su imali zasluga Đuro i Dmitar Zelenbaba. Gornji Golubić, ¹¹ kojemu je održan zbor, pretežno je bio uz četnike.

sastanak sa štabom Bukovačkog, odnosno Sjevernodalmatinskog bataljona.

Bataljon sada broji oko 240 boraca, reorganiziran je i dobio je ime »Bude Borjan« — ime prvoborca ing. Bude Borjana od Drniša, kojega su ustaše ubili prošle godine u Lepoglavi. Za komandanta, umjesto MliHama Lacmanoivića, postavljen je Rade Bulat, oficir iz GŠH, komesar ostaje Ante Jurlina-Marko, sekretar OK Sjeverne Dalmacije, a njegov zamjenik Slobodan Maoura-Bondo. Za operativnog oficira i zamjenika komandanta postavljen je Dane Rončević, a za obavještajnog oficira Obrad Knežević; prvi je intendant Ignjatije Macura, a drugi Milan Lacmanović.

U posljednje je vrijeme ovaj bataljon u neprestanom porastu, pa iz dana u dan razvija i sve veću aktivnost. U petak, 8. o. mj. bataljon je upao u selo Turovac iznad Krupe i razoružao tamošnje četnike zaplijenivši sedam pušaka. Poslije toga partizani su u selu održali zbor. Istog dana upali su i u selo Duboki Dol, ali su četnici pobjegli, čim su opazili da dolaze partizani.

*

U srijedu, ravno prije tjedan dana, upali su partizani iz Hercegovine u nekoliko sela dubrovačkog zaleda. Žandari i domobrani pošli su na njih s jačim snagama, ali su bili odbijeni i primorani da se povuku u Kunu. Idućeg dana došli su Talijani, ali su i njih partizani odbili, ubivši dva žandara i ranivši jednog talijanskog vojnika.

*

Clan PK Stevo došao je u Solin. Ovdje treba da sačeka Bajera i Jordana, pa će s njima i još nekim drugovima krenuti u Dinaru. Njihovim odlaskom u Dinaru PK napušta svoje dosadašnje sjedište Split.

D O D A T A K

Izvještaj o stanju u Sjevernoj Dalmaciji početkom maja 1942.

Operativni oficir IV. operativne zone Maks Baće poslao je početkom maja 1942. Glavnom štabu Hrvatske poseban izvještaj o stanju u Sjevernoj Dalmaciji. Izvještaj je potpisao i tadašnji komandant bataljona »Bude Borjan« drug Rade Bulat; napisan je vjerojatno oko 10. maja 1942. i glasi:

»1. Na povratku za Dalmaciju našao sam druga Radu Bulata¹ u Omskoj,² Obojica³ smo sa 50 ljudi krenuli, prešli 5. V. prugu i stigli u Rujište, gdje smo našli jednu četu iz Dalmacije. Ovaj kraj je skoro posvuda opkoljen četničkim elementima sa strane: Padana, Zrmanje, Otiića, Vučipolja, Turovca, Dubokog Dola, Golubića i Krupe. Tih dana se pop Đujić uzvrtio oko tog teritorija, slao je prijeteći ultimatum i 6. V. izvršio napad sa svojom bandom na Carev Dol. Naši su postavili dva voda i skupa s tamošnjim seljacima otjerali četničku bandu. Shvaćajući opasnost, koja prijeteći ovim selima od četničkih bandi, a da ne bi potpuno prešla na stranu četnika, sporazumjeli smo se drug Rade i ja da ostane jedna četa dalmatinskih partizana i partizani iz Like, da onemoguće namjere neprijatelja i provedu mobilizaciju ovdašnjeg naroda, za koju su danas najpovoljniji uslovi.

2. 8. V. u zoru naše dvije čete ušle su u Turovac i Duboki Dol, sela četnički raspoložena i organizirana. Akcija u Dubokom Dolu nije uspjela uslijed slabog opkoiljavanja i neopreznosti jednog partizana, kojem je upalila puška prije nego što su položaji zaposjednuti. Četnički banditi su uspjeli pobjeći s puškama, njih 5. Stanovništvo je bilo i ostalo je jako prestrašeno, a naši drugovi se baš nisu ugledno držali.

U Turovcu je akcija uspjela. Zaplijenjeno je 7 pušaka, održan je zbor, izabran je odbor NOF i od strane seljaka obećana ekonomska pomoć partizanima.⁴

¹ Rade Bulat, koji se iz Dalmacije vratio u GŠH u aprilu 1942., pošto je tamo podnio izvještaj i dobio upute za rad, ponovo početkom maja dolazi u Dalmaciju. Na putu u Dalmaciju, pored grupe Dalmatinaca, koju je ostavio u Lici, kad je išao u GŠH, u suglasnosti s GŠH poveo je sa sobom u Sjevernu Dalmaciju i 20—30 boraca Ličana. Na njegov prijedlog Sjevemodalmatinski bataljon dobio je ime »Bude Borian«. Ovaj put R. Bulat ostaje u Dalmaciji do polovice jula 1942., kada se Sjevemodalmatinski odred, kojemu je on bio komandant, zbog neprijateljske ofenzive povukao u Liku.

² Omčica.

³ Maks Baće na povratku iz GŠH zadržao se gotovo mjesec dana među sjevemodalmatinskim partizanima, a potom se vratio u Dinaru — sjedište Štaba IV. operativne zone.

Sastanku u Kanazirima-Mokrom Polju, pored članova Štaba Sjevemodalmatinskog bataljona, pa drugova Baće i Bulata, prisustvovali su i članovi OK Nikola Sekulić i Marija Novak.

⁴ Tim partizanskim akcijama rukovodili su M. Stančić, š. Ivas i J. Martić.

3. Sedmog ovog mjeseca stigli smo ja i drug Rade u Bukovicu, gdje su nas sačekali drugovi iz štaba Sjevernodalmatinskog bataljona. S njima smo održali sastanak, koji je trajao 7. i 8. V. Zapisnik sastanka šaljem vam u prilogu, iz koga ćete vidjeti rad konferencije.

4. Na sastanku se odredilo sve pripreme za ugovorenu akciju. Brojno stanje partizana, koji se nalaze pod vodstvom štaba bataljona, je 234, naoružani su puškama, s 12 puškometaljeza. Poduzete su sve mjere za najširu mobilizaciju naših drugova i pristalica Narodnooslobodilačke borbe u ovom kraju.

5. Poslano je 250 kg trotila i ekrazita, koji se sada nalazi u Rujištu, koji nije poslan na ugovoreno mjesto radi kiše.

6. Svim četama izdane su konkretne naredbe za koncentraciju, najdalje do 12. o. mj. Politički već dosadašnji rad i kretanje naših snaga znači pravu prekretnicu u ovom kraju. Ima ozbiljnih perspektiva da na ovom »četničkom« području poslije uspjele akcije organiziramo dobar bataljon s ovdašnjim ljudima. Drugovi nam se javljaju iz svih sela i upravo očekuju oslobođenje.

7. Ja nisam mogao ići u Štab IV. operativne zone, jer se partizanski vod, koji je bio nad Kninom i kojli je osiguravao prolaz do Štaba, razišao, jer je u samom Kninu nastalo dosta veliko hapšenje naših drugova i veza sa Splitom je prekinuta. Radi toga sam poslao dva pisma preko Šibenika Splitu, a odatle će biti upućena Štabu. U pismu za Štab ukazao sam na potrebu da se 'iz Cetinskog i Livanjskog bataljona mobilizira bar 200—300 drugova i da se komandant s tim snagama oko 15. o. mj. uputi prema Strmiici.«

Četvrtak, 14. maja

Članovi PK otišli u Dinaru

Danas su stigli po vezi u Solin-Rupotinu drugovi Bajer i Jordan.¹ S njima je stigla i drugarica Julka.² Odlaskom Bajera iz Splita odlazi i sjedište PK. Do premještaja sjedišta PK iz Splita u Dinaru dolazi po odluci CK KPH, koja je primljena prije dva dana. Tako će PK biti neposredno uz Štab IV.

¹ Ivica Kukoč (Jordan).

² Vesela Šegvić.

operativne zone i moći će pružati veću pomoć vojnim jedinicama. U Splitu se ionako sve teže održavao.

Sa članovima PK u Dinaru su otišla i 72 novopridošla borca u pratnji Solinske leteće čete.

Petak, 15. maja

Zapaljeno skladište u Majdanu — Hvarski partizanski vod — Opet aktuelno oslobađanje druga Brke — Uništena tt-linija oko Igrana i Gradca

Prošlu noć iza ponoći iz Majdana su se čule eksplozije, koje su nastale od paljenja nafte. Ubrzo -se pomolio i veliki plamen. Magazin usred tvornice cementa, opasane velikim zidom i dobro čuvane od Talijana, do temelja je izgorio. S njime je izgorjelo i 200 buradi nafte, 40 buradi mašinskog ulja, oko 700.000 papirnih vreća za cement, nekoliko istotina hiljada vreća od jute i još mnogo drugog materijala. Šteta iznosi preko 5.000.000 lira. Akcija je uspjela.

Kad je došlo do eksplozije, talijanski vojnici i karabinjeri, koji su čuvali tvornicu, Skrili su se kao miševi. Radnici su s radošću promatrali, kako gori ono, što je moglo poslužiti neprijatelju. Vlast i uprava tvornice još ne mogu da se načude, kako je do eksplozije došlo, iako znaju, da je to djelo rodoljubivih boraca. Sve, što je neprijatelj mogao da uradi, sastoji se u tome, da je pohapsio nekoliko radnika, koji o paležu nemaju ni pojma.

Kako smo se već prije dogovorili, drug Vovo je nakon ove akcije definitivno napustio tvornicu i odsada će raditi na terenu.¹

*

Prije deset dana, t. j. 5. o. mj., formiran je od nekoliko udarnih grupa, koje su djelovale još od oktobra prošle godine, prvi partizanski vod na Hvaru.

◆

Drugovi iz Splita opet javljaju, da su saznali, da će Talijani druga Biku i još neke drugove iz splitskog zatvora usko-

¹ Akciju su izveli Vlado Bubić-Vovo i Ivan Subašić-Đovani. Pošto su kroz prozor upali u skladište, oni su prolili bačvu nafte, a nekoliko ih otvorili. Zatim su u jednu bačvu stavili dinamit s kordom i ispod njega zapaljivu smjesu, što sam im ja ranije pripremio. Smjesa je upalila kordu, a eksplozija izazvala požar.

ro odvesti u Šibenik na suđenje pred specijalnim sudom. Najvjerojatnije će ih iz Splita u Šibenik prevesti željeznicom. O vremenu i vlaku drugovi će nas obavijestiti čim za to saznaju. Mi ćemo se u međuvremenu ponovo pripremiti za akciju eventualnog oslobađanja, kaiko smo to bili učinili i prilikom prve najave Bikina prebacivanja, koje je u posljednji čas odgođeno.

*

U nedjelju su partizani Biokova porušili tt-liniju oko Igrana i Gradca.

Subota, 16. maja

Borba za vijadukt »Bender« — Brod s talijanskim ranjenicima iz Metkovića doplovio u Split

Prema vijestima iz Knina, lički partizanski bataljon »Marko Orešković«, u kojem se nalazi i jedna četa Dalmatinaca, zatim Proleterski bataljon Hrvatske i Udarni bataljon trebalo je da prije tri dana poruše veliki vijadukt »Bender« na željezničkoj pruzi Split—Zagreb. Trebalo je također da bataljon »Bude Borjan« za to vrijeme do temelja poruši željezničku prugu sjeverno od Pađena. Ma da je akcija bila dobro zamišljena, ona nije uspjela. Partizani su bili blizu »Bendera«, svega tridesetak metara od njega, ali su se morali povući u Plavno zbog brze intervencije jačih talijanisko-četničkih snaga od Knina, koje su posadi na »Benderu« pritekale u pomoć. Od Knina je bio upućen i oklopni voz.

U borbi za »Bender« ipak je ubijeno tridesetak Talijana, a još ih je više ranjeno. Ubijeno je i pet četnika. Od partizana su poginula dvojica, a 10 ih je ranjeno.

Bataljon »Bude Borjan« nije temeljito porušio prugu, i Talijan' su je brzo osposobili.¹

¹ Za napada na »Bender« u Plavnu se nalazio i tom akcijom rukovodio Ivan Rukavina, tada komandant GSH. Tu se on sastao s M. Baćom i R. Bulatom te su formirali Kombinirani odred, koji su sačinjavali: I. proleterski udarni bataljon Hrvatske, Udarni lički bataljon, bataljon »Marko Orešković«, bataljon »Bude Borjan« i jedna tehnička četa ili ukupno 920 boraca. Komandant odreda bio je Petar Kleut, a komesar Maks Baće.

Kombinirani odred bio je privremenog karaktera. Njegov operativni zadatak bio je, da na Tromeđi (Like, Bosne i Dalmacije) očisti teren od četničkih banda. O djelovanju odreda na tom te-

Danas je iz Metkovića brodom dovezeno u splitsku Vojnu bolnicu tridesetak talijanskih vojnika, koji su posljednjih dana ranjeni u borbama s biokovsko-neretvanskim partizanima. Toliki broj ranjenika najbolje govori o razmjerima, što ih je uzela partizanska borba oko Biokova i Neretve.

Nedjelja, 17. maja

Druga grupa partizana iz Dinare otišla u Bosnu

Ovih je dana iz Dinare otišla u Bosnu (Otaševac) druga grupa od 39 dalmatinskih partizana. Oni su tamo otišli u prvom redu zbog jačanja bratstva i jedinstva Srba i Hrvata. O zadacima, koji ih čekaju u Bosni, govorio im je i odlaska komandant Zone drug Jovičić. Komandni kadar ove grupe sačinjavaju komandir Mate Boban i njegov zamjenik Miloš Dapić. Komesar je grupe Ante Beretin, a njegov zamjenik Jozo Gizdić.¹

reću u izvještaju njegova štaba od 18. maja 1942. kaže se među ostalim ovo:

»U toku 17. i 18. o. mj. razvile su se na našem sektoru borbe na razne strane. Od 16. na 17. noću naša dva bataljona (»Marko Orešković« i »Bude Borjan«) otišla su u Zrmanju. Uspjeli su pohvatati 14 najistaknutijih četnika... zaplijenili 8 karabina i 230 metaka, održali su, zbor s preko 300 ljudi -..

17. o. mj. ujutro četničke bande zauzele su sve kote između Strmice i Plavna... Bio je napadnut i drug komandant iz GŠH. Iz njegove pratnje dva su poginula... a nekoliko ih je ranjeno...

U noći 17. na 18. o. mj. naše 4 čete ušle su u Golubić, ali su tamo naišle na otpor Talijana i četnika. Uspjele su zaplijeniti nekoliko pušaka i jedan puškomitraljez. Borbe se nastavljaju...«

Nakon te akcije Kombiniranog odreda Rukavina se vratio u GŠH.

¹ Od spomenute četvorice prva su trojica poginula u NOB. J. Gizdić kaže o putu i prijemu te grupe u Bosni ovo: »Grupu su sačinjavali dobrovoljci, uglavnom članovi KP i skojevci. Do Sajkovića iz Vještici-gore predvodio ih je Vice Buljan. U Sajkoviću se na masovnom skupu govorilo u znaku manifestacija bratstva i jedinstva, o zajedničkoj borbi protiv okupatora, ustaša i četnika. Stigavši u Otaševac iznad Drvara, u V. krajiški odred, susreli smo grupu dalmatinskih partizana sa zamjenikom komesara Mirom Višićem, koji se u Bosni borio od augusta 1941. Da bi se nešto oporavili prije borbe, upućeni smo u Medeno Polje kod B. Petrovca, gdje nas je narod srdačno primio i organizirao miting u našu čast. Nakon obostranih govora o bratstvu i jedinstvu i o nužnosti zajedničke borbe, narod nam je podijelio darove. Srpski narod Bosanske Krajine oduševljavao se činjenicom, što se Hrvati Dalma-

Brko i drugovi odvedeni u Šibenik — Delegati za partijsko savjetovanje odlaze u Dinaru — Mosoraši sve aktivniji

Danas su se, poslije tri dana neprestanog čekanja u Kaštelanskom polju, povukli pripadnici Solinske leteće čete i Kaštelanske partizanske grupe, koji su imali izvršiti napad na voz i osloboditi druga Brku i ostale prilikom njihova prebacivanja iz Splita u Šibenik.

Dmgovi iz Splita javili su nam naime, da su jutros Talijani prevezli brodom Brku i Borića s još 70 drugova. Sigurno su se fašisti bojali da ih prevezu željeznicom, koju bi partizani mogli lakše napasti i osloboditi drugove. Poslije ovoga ima još vrlo malo nade, da će se spomenuti drugovi spasiti.

Sve nais teško je pogodila ta vijest, a posebno drugove, koji su Brku i ostale čekali u Kaštelanskom polju, spremni da izginu do posljednjeg, aili da ih oslobode.

*

Danas su preko Splita stigli u Solin-Rupotin, u delegati s Brača i Hvara,¹ koji putuju u Vještić-goru na partijsko sav-

cije dižu masovno u borbu. Nakon odmora od četiri dana tražili smo da idemo u jedinice — u akcije, iako nam je bio određen oporavak od 15 dana. Već u prvim danima borbe istakli su se naši borci i mahom postali politički i vojni rukovodioci. Od ove grupe svega je nekolicina preživjela borbu, a tako je bilo i s onima, koji su došli tamo prije nas. (Od naše grupe u bitkama za oslobođenje Bihaća 1942. g. naročito su se istakli Felicio Radić i Stipe Galić iz Klisa, Mirko Konta, Lovrica Ninčević iz Solina, Tomić iz Splita, Guina iz Trogira i Mornar iz Kaštela)«.

U pismu Štaba V. krajiškog odreda od 22. maja 1942., koje je upućeno Štabu Dalmatinsko-dinarskog odreda, odnosno IV. operativne zone, kaže se da su svi Dalmatinci prilikom dolaska među Krajišnike raspoređeni po četama i da su sa sobom donijeli 37 pušaka, 2400 metaka, 40 baterija za radioaparatus, jedan protuavionski mitraljez, 24 matrice i nešto indiga. Sve je primljeno u redu.

Kako je u to vrijeme iz Dalmacije po naređenju Štaba IV. operativne zone upućeno u bosanske jedinice i nekoliko boraca bez oružja, Krajišnici u istom pismu dalje kažu, da im se bez oružja ne šalju novi borci iz Dalmacije, jer i oni imaju dosta ljudi, ali ih nemaju čime naoružati.

¹ Delegati Brača bili su drugovi: dr. Jerko Radmilović i Benko Matulić, a Hvara Ivo Anić i Vinko Belić.

jetovanje za Dalmaciju. Savjetovanje je zakazano za 25. ovog mjeseca. Ja, uslijed još nezaliječenih rana, nisam u stanju da krenem s njima.

Delegati Brača i Hvara prevezli su se do Splita brodom s mnogim drugim putnicima, što im je kao ilegalcima bilo vrlo riskantno, ali is obzirom na jednodušnu podršku, što je narod tih otoka daje NOP-u, oni su se odlučili da idu tako, uvjereni da ih nitko ne će prokazati neprijatelju. U Splitu na obali (kod siv. Frame) sačekala ih je solinska veza i autobusom su stigli do Solina. Solera i kontrolori na autobusima uglavnom su naši drugovi.

Javljeno nam je, da ipak idu preko Solina u Dinaru i delegati s područja Makarske i Metkovića.¹ Kad oni stignu, onda će svi skupa uz pratnju krenuti u Dinaru.

*

Jučer su mosotnski partizani vodili iznad Omiša borbu protiv Talijana i otjerali ih. U toj akciji ubili su dvojicu i zarobili 15 neprijateljskih vojnika. »Izlet« prema Mosoru, u koji nisu ni stigli, Talijani su ovaj put skupo platili.

Prošlu noć Mosoraši su porušili željezničku prugu i tliniju kod Prasifea (između Dugopalja i Dicma).

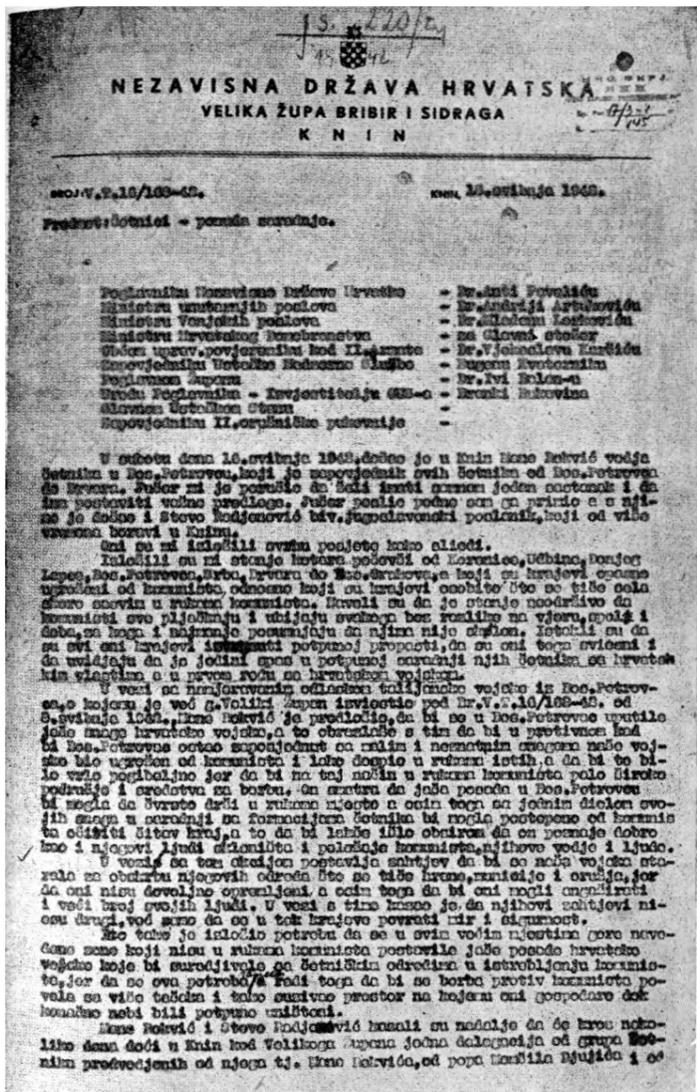
D O D A T A K

Suradnja četnika i ustaša

O uistaško-četničkoj suradnji već u maju 1942., koja će kasnije poprimiti veoma široke razmjere, govori izvještaj t. zv. podžupana »Velike župe« Bribir i Sidraga od 18. maja 1942., u kojemu među ostalim stoji:

»U suboitu dana 16. svibnja 1942. došao je u Knin Mane Rokvić, vođa četnika u Bos. Petrovcu, koji je zapovjednik svih četnika od Bos. Petrovca do Drvara. Jučer mi je poručio da želi imati sa mnom jedan sastanak i da ima postaviti važne

* Delegati s biokovsko-neretvanskog terena, koji su u Dinaru išli preko Mosora i Solina, a vraćali se preko Kamešnice, bili su: Petar Bogunović, Gojko Ujdurović, Toni Andrijašević, Neda Marović, Jure Galić, Vinko Dragović i Nedo Bošković. Oni su se s Biokova spustili na Bašku Vodu, odatle se do Piska prevezli čamcem, pa preko omiške Dinare stigli u Mosor i potom u Solin.

Prva strana izjuštaja t. zv. Velike župe Bribir i Sidraga od 18. maja 1942. o pregovorima za suradnju ustaša s četnicima

prijedloge. Jučer poslije podne sam ga primio, a s njime je došao i Stevo Radenović, biv. jugoslavenski poslanik, koji od vilše vremena boravi u Knini.

Oni su mi izložili svrhu posjeta kako slijedi:

Izložili su mi stanje katara, počevši od Korenice, Udbine, Donjeg Lapca, Bos. Petrovca, Srba i Drvara do Bos. Grahova, a koji su krajevi opasno ugroženi od komunista, odnosno koji su krajevi, osobito što se tiče sela, skoro sasvim u rukama komunista. Naveli su da je stanje neodrživo, da komunisti sve pljačkaju i ubrajaju svakog bez razlike vjere, spola i dobi, za koga i najmanje pasumnijaju da njima nije sklon. Istakli su da su sivi ovi krajevi izvrgnuti potpunoj propasti, da su oni toga svjesni i da uviđaju da je jedini spas u potpunoj suradnji njih četnika s hrvatskim vlastima, a u prvom redu s hrvatskom vojskom.

U vezi s namjeravanim odlaskom talijanske vojske iz Bos. Petrovca, o kojem je već g. Veliki Župan izvijestio pod Br. V. T. 16/162-42. od 8. svibnja 1942. Mane Rokvić je predložilo, da bi se u Bos. Petrovac uputile jače snage hrvatske vojske, a to obrazlaže s tim, da bi u protivnom, kad bi Bos. Petrovac ostao zaposjednut s malim ili neznatnim snagama naše vojske, bio ugrožen od komunista i lako dospio u ruke istih, a da bi to bilo vrlo pogibeljno, jer da bi na taj način u ruke komunista palo široko područje i sredstva za borbu. On smatra da jača posada u Bos. Petrovcu i bi mogla da čvrsto drži u rukama mjesto, a osim toga jednim dijelom svojih snaga u suradnji s formacijama četnika bi mogla postepeno od komunista da očisti čitav kraj, a to da bi lakše išlo s obzirom da on poznaje dobro kao i njegovi ljudi skloništa i položaje komunista, njihove vođe i ljude.

U vezi s tom akcijom postavlja zahtjev, da bi se naša vojska starala za opskrbu njegovih odreda što se tiče hrane, municije i oružja, jer da oni nisu dovoljno opremljeni, a osim toga da bi oni mogli angažirati i veći dio svojih ljudi. U vezi s time kazao je da njihovi zahtjevi nisu drugi, već samo da se u te krajeve povрати mir i sigurnost.

Isto tako je izložio potrebu da bi se u svim većim mjestima gore navedene zone, koja nisu u rukama komunista, postavile jače posade hrvatske vojske, koje bi surađivale s četničkim odredima u istrebljenju komunista, jer da se ova potreba nameće radi toga, da bi se borba protiv komunista

povela s više točaka i tako suzivao prostor, na kojemu oni .gospodare, dok konačno ne bi bili potpuno uništeni.

Mane Rokvić i Stevo Radenović kazali su nadalje, da će kroz nekoliko dana doći u Knin kod Velikog Župana jedna delegacija od grupe četnika predvođenih od njega, t. j. Mane Rokvića, od popa Momčila Đujića i od Branka Bogunovića, da s njim dalje razgovaraju o svim pitanjima u vezi sa smirenjem i s protukomunističkom akcijom. Ja sam im spomenuo, da bi bilo dobro da jedna njihova delegacija ode u Zagreb predvođena od Velikog Župana, a oni su mi na ovo odgovorili, da će to biti utanačeno s ovom delegacijom, koja će doći ovih dana kod Velikog Župana.

Mišljenja sam da bi se ponudena suradnja s četnicima imala prihvatiti i da bi se zapovjednika hrvatske vojske, koja bi došla u Bos. Petrovac, uputilo i ovlastilo da odmah stupi u vezu s Manom Rokvićem radi zajedničke akcije. Pitanje traženja opskrbe četničkih odreda bilo branom, municijom i oružjem ilmao' bi zapovjednik hrvatskih četa prema potrebi i prilikama da riješi zajedno s Rokvićem.

Mane Rokvić je izrazio želju da bi se u Bos. Petrovcu izdao jedan proglas na narod u pravcu smirenja. Iako Bos. Petrovac ne potpada pod ovu Župu, pa je prema tome ova Župa nenadležna da o tome rješava, ipak sam na svoju ruku pisao kotarskom predstojniku u Bos. Petrovac da jedan takav proglas izda, a naznačio sam mu i sadržaj koji je u skladu s proglasom, koji je Veliki Župan izdao za ovu Župu.

Mane Rokvić mi je nadalje iznio da je pitanje prehrane u Bos. Petrovcu strašno i da bi trebalo hitnu pomoć. Osobito da je veliko pomanjkanje soli, a da bi trebalo hitno uputiti i kukuruza.

Upravo sada mi je javljeno da su u područje sela Plavna jutros prodrli jači sastavi komunista ... Seljaci tvrde da ih ima Oko 4000, ali ja smatram da je to pretjerano. Talijanska vojska je protiv njih stupila u akciju i tuče ih i artiljerijom. Potankosti nedostaju i o razvitku ove akcije ne mogu ništa doznati ni sa strane Talijana.

U vezi s razgovorima s Manom Rokvićem nadodati mi je još i sljedeće:

Mane Rokvić je mišljenja da se u Bos. Petrovac šalje samo hrvatska vojska i oružništvo, a nikako da se šalju ustaške postrojbe, jer da bi to s obzirom na prošlost bilo veoma

štetno za smirenje grko-istočnjaka, koji da bi posumnjali u iskrenost namjera hrvatskih vlasti. Ja sam mišljenja da se ovom **traženju** Mane Rokvića udovolji.«

Utorak, 19. maja

Okupator se žali na velike gubitke — Srušen vlak u Klisu — Napad na Glamoč

Današnji »II Popolo di Spalato« opravdava, ne zna se **-zbog** koga, velike gubitke, što ih Talijani imaju u borbama **protiv** partizana u Jugoslaviji, i velike vojničke snage, koje **su im tu** prikovane. Članak počinje:

»Roma, 18.— Spisak gubitaka, što ih je naša vojska imala posljednjih mjeseci, i najnovija saopćenja hrvatskog **Glavnog stana**, skrenuli su pažnju zemlje, koja je sva zauzeta **operacijama** u Sjevernoj Africi, Rusiji i Dalekom Istoku, na **dogadajima**, koji se odigravaju na teritoriju bivše Jugoslavije, **a posebno** u Crnoj Gori, Bosni, Hercegovini i u nekim krajevima koji graniče s Dalmacijom, u zoni Like i Slovenije. Ne radi se o nekom pravom ratu,¹ jer se nasuprot našim snagama nalazi neka vojska, koja se običava nazivati gerilskom, što je karakteristično za neke etničke skupine i ambijente (velike šume, velike planine, zajednički život i toleriranje od strane stanovništva)« i t. d., i t. d ...

Eto, takvim pisanjem fašisti hoće da pred talijanskim **narodom** opravdaju velike gubitke, koje trpe u Jugoslaviji. Tako oni govore onima, kojima svakog dana stiže sve više vijesti o pogibijama njihovih očeva, muževa, braće i sinova. S druge strane njihovi službeni krugovi, iznoseći gubitke u aprilu mjesecu, **kažu** da su im na Balkanu gubici tri puta veći nego u Libiji i na Istočnom frontu. I to ima svoj smisao. Oni time svoga partnera Hitlera upozoravaju i kažu Nijemcima: pazite, ne vodimo mi rat samo protiv Engleza u Africi i ne pomažemo vam samo na Istočnom frontu, već mi vodimo **specifičan** i za nas najveći rat u Jugoslaviji protiv partizana. To im je točno. Dok na Istočnom frontu imaju svega tri divizije, zbog čega ih i Hitler u svom posljednjem očajničkom govoru prekorava, dotle u Jugoslaviji imaju tri armije, dakako, pored njemačkih i bugarskih trupa i ustaško-četničkih banda. To

¹ Valjda zato, što partizani nemaju uniformu, avijacije i "toliko oružja kao oni.

oni nastoje da opravdaju »velikim šumama, velikim planinama«. Zar nema takvih, pa i viših i većih šuma i planina i u niau drugih porobljenih zemalja, iako tamo nema takvog rata kao u Jugoslaviji. Odalkle sada najednom u Dalmaciji šume, kad su ih njihovii pređi do temelja sasjekli i odvezli s onu stranu Jadrana. Svatko zna, da je u Dalmaciji i Hercegovini, a i u velikom diijeilu Crne Gore goli krš. Pa i pored toga, i po njemu se vodi rat »specijalnog oblika«.

Talijanski fašista takvim i sličnim glupostima i lažima, očito nastoje da opravdaju svoje velike gubitke u borbama^ po Jugoslaviji.

*

Partitoni iz Mosora zaustavili su u Klisu sinjski vlak.. Nakon što su se iskricali putnici, vlak su bez strojara pustili niz Klis-Grlo.¹ Na jednoj strmini poviše same kliske stanice vlak se srušio. Usput su Mbsoraši iznad Klisa porušili i tt-veze za Sdmj i Muć.

*

Ustaše i žandare iz Vrgorca, koji su u petak pošli da skinu crvenu zastavu sa brda Rilić (vije se od 1. majja), dočekala je i napala grupa blokovskih partizana. Partizani su dvojicu ubili, a četvoricu ranili.

*

Dvanaestog o. mj. partizanski bataljon »Starac Vujadin« i odred »Vojiin Zirojević« izvršili su napad na ustaše u Glamoču. Kako su Glamoč branile jače neprijateljske snage nego se pretpostavljalo, on nije zauzet, ali su ustašama naneseni znatni gubici.

Srijeda, 20. maja

Zapaljeno skladište u Splitu — U Šibeniku strijeljano devet drugova — Propala ofenziva na Kamešnicu — Upad partizana u Bast — Stigla pošta iz CK — U Žrnovnici i Dugopolju

U velikom skladištu veletrgovca i vojnog liferenta P. M. Bonačića u splitskoj luci simoić je planuo požar, koji su izazvali rodoljubi, a trajao je i poslije ponoći. Pored vatrogasaca Talijana, u gašenju požara učestvovala su i talijanska vojska

¹ Vlak je pustio Nikola Vučković.

i ratna mornarica. Pa ipak, požar nisu uspjeli ugasiti, i kuća sa punim skladištem hrane i materijala izgorjela je gotovo do temelja.

*

Specijalni »sud« za Dalmaciju nastavlja u Šibeniku svoj krvavi posao. Sud je prije četiri dana osudio na smrt devet idrugova iz Prvića, Devrsaka, Smrdelja i još nekih sela, a tri druga osuđena su na »doživotnu« robiju. Svi osuđenici na smrt strijeljani su. Jutros u pet sati na Šubićevcu. Prema nekim vijestima, tamo se spremaju novi veliki procesi, koji će sigurno izazvati nova strijeljanja naših drugova.

i

U subotu je oko 1000 Talijana sa žandarima i domobranima iz Sinja, Hana i Trilja izvršilo nenadani napad na 60 partizana kod Rude i Udovičića. Borba se vodila cijelog dana. Dva naša druga uspjeli su uhvatiti, a zatim su ih strijeljali, odnosno jednog su kamenovali. Talijani su nastavili ofenzivu na kamešničke partizane, ali oni su se ipak uspjeli izvući i prebaciti na Dinaru. Poslije toga Talijani su zapalili 15 kuća partizanskih porodica. Tako je završila još jedna njihova »ofenziva«.

*

Prema današnjim informacijama iz Makarske, u subotu je grupa partizana s Biakova pod rukovodstvom Nike Glavine upala u Bast, kod same Makarske, i likvidirala dva špijuna u neposrednoj blizini Talijana.

*

Danas poslije podne otišao sam s Mrkim i Hlebom iz Volj aka u Mosor. Spustivši se u Gornju Zmornicu, u blizini Mihanovićevih kuća, saistao sam se s MK Zmornice.¹ S obzirom da je Zmornica glavna baza Mosorske partizanske čete, i po borcima i po snabdijevanju, to se pred MK i ostale organizacije postavljaju odgovorni zadaci. Osnovni je zadatak mobilizacija novih boraca za Matorsku četvu i svakodnevna veza MK s četom. Da bi iz Splita bila što veća i što brža pomoć toj četi, postavlja se pred MK zadatak jačanja »kanala« Split—Zmornica angažiranjem više drugova i drugarica.

¹ MK Zmornice tada su sačinjavali: sekretar Blaž Amžić, Tadija Mihanović, Vinko Barbarić, Petar Perčić i Ante Amžić. U to vrijeme bio je MK Zmornice pod rukovodstvom KK Solina, a od ljeta pod rukovodstvom KK Omiša.

Završivši poslove u Zmornici, navečer smo preko Mosora došli s drugom Javorom poviše Dugopolj sfcog polja. Usljed teškog prijelaza preko Mosora izgubili smo mnogo vremena- U Caiktaševim stajama našlo se s nama na sastanku pedesetak drugova iz Dugopolja na čelu s drugom B. C.¹ Svrha ovog prvog masovnog savjetovanja u Dugopolju bila je, da se simpatizeri NOP-a što bolje upoznaju s vojno-političkom situacijom i pozivom u borbu. Raspoloženje za boiribu i kod prisutnih i u najvećem dijelu Dugopolj a relativno je veliko. U Mosorskoj četi već se nalazi nekoliko Dugopolj aca i ističu se svojom borbenošću. Očekivati je, da će odsada iz Dugopolj a u jloš većem broju pritjecati u Mosor novi borci.

Na kraju sastanka, pred samu zoru, ljudi su se razišli, a tri nova borca produžila su s naima do Mosorske čete.

Četvrtak, 21. maja

U Mosorskoj četi — S aktivom Lečevice

Poslije kraćeg odmora izjutra smo stigli u Mosorsku četU U maloj borovoj šumi na zapadnoj strani planine sastao sam se s članovima partijske ćelije Mosorske partizanske čete. Pošto smo potanko razmotrili stanje u četi, dogovorili smo se za neke akcije, koje bi četa imala da izvrši. Pored tih akcija,, prvenstveni je zadatak ćelije i komande čete, da omasovljavaju četU borcima iz sela oko Mosora, gdje su usi ovi za mobilizaciju, razumije se na dobrovoljnoj osnovi, vrlo dobri, naročito u poljičkim selima. Komandi čete već je PK, odnosno Štab zone preporučio, da se u slučaju nove veće neprijateljske ofenzive na Mosor ne razdvaja. Ako se ipak drugovi ne bi mogli održati na Mosoru, treba da se noću prebace u Kamešnicu ili; Moseć, kako im već situacija bude diktirala.

Nakon sastanka u Mosoru vratili smo se u Rupotinu, a odatle predvečer preko Kozjaka stigli u Blaca. Tu nas je dočekala Solinska leteća četa, koja treba da nam osigura put do Radošića. Kad je pao mrak, uputili smo se u Radošić, gdje nas je dočekalo dvadesetak naših simpatizera iz iečevačkih sela, među njilma najviše Rado sićana. Održali smo sastanak s njima

¹ Božo Caktaš. Od tog vremena iz Dugopolja se masovnije odlazi u partizane.

s istom temom kao i prošle noći s Dugapojcima.¹ Prema onom, što smo čuli, dade se zaključiti, da narod siromašnih sela Lečevice listom napušta Mačekovu politiku »čekanja« i suradnje s ustašama, te se sve više opredjeljuje za NOP i NOB.

S Lečevčanima smo se dogovorili, da će oni pomoći što skorije formiranje, a potom i izdržavanje partizanskog piunkta u Mioseću. Nadalje smo se dogovorili, da u to'ku dana valja razgovarati s Tonom Rajčićem, koji se koleba između nas i ustaša, a koji je otprije poznati mačekovac. Po završetku razgovora u zoru smo se vratili u Blaca.

Masovni sastanci ove i prošle noći u dva zagorska rajona pokazuju, da je potrebno pojačati naš politički rad u zagorskim selima, jer se u njihova politički led naglo topi, i mase, koje su godinama stajale uz HSS i Mačeka, prilaze nama. Sastanci su pokazali i to, da u tim selima ima mnogo ljudi za formiranje partijskih i još više drugih organizacija NOP-a.

Petak, 22. maja

Četnički udarac u Krupi — Ubojstvo Slavka Kadića

Prva četa bataljona »Bude Borjan« otišla je 12-13. o. mj. da razoruža četnike u Krupi. Usljed izdaje Milorada Stegnaića² četa je dovedena u četničku zasjedu. Četnici su uspjeli

¹ Sastanak u Lečevici organizirali su naši najstariji simpatizeri u tom kraju: Paško Gjirlić, učitelj Ante Vulić i Mate Barać.

² Poslije akcije na karabinjere u Bruški insistirao je M. Stegnaić, bivši jugoslavenski podoficir, koji je početkom maja 1942. »došao« među bukovačke partizane (u I. četu), da se ide na cestu Obrovac—Gračac radi zasjede. Komanda se složila, i četa je tu u zasjedi bez ikakva rezultata ostala dva dana. Za bataljon u Ruištima partizani su odlučili da idu kraćim putem, t. j. preko Krupe, u kojoj se nalazila domaća četnička posada (idejni pokretač bio joj je iguman manastira Savotije Mažibrada).

Čim su partizani ušli u Krupu, četnici-seljaci počeli su da pripucavaju na njih. Stegnaić je tražio da partizani ne pucaju, »jer smo svi naši«. D. Rončević, koji je rukovodio četom, složio se s prijedlogom, ali su partizani ipak odgovorili vatrom. Nakon toga diglo se sve selo, i četnici su uspjeli da opkole partizane. Zatim su uhvatili dio čete od 25 boraca s Rončevićem i Stegnaićem, a drugi se dio s M. Tišmom, F. Kursarom i N. Špirićem uspio izvuci.

Četnici su zatim uhvaćene partizane predali Talijanima u Gračacu. Poslije toga svi su partizani, osim Stegnaića, postrijeljeni. Stegnaić, koji je dotada sigurno bio kriomice u službi ne-

! na prevaru zarobiti i razoružati 24 borca, među njima i Danu Rončevića.¹

Četnici su ovom prilikom uspjeli, zahvaljujući svom izdajničkom lukavstvu, kao i nebudnosti naših, drugova. Stvar su izveli tako, da su pozvali partizane na sastanak radi zajedničke borbe. Partizani su lakomisleno, želeći jedinstvo svih snaga u borbi protiv okupatora, a oslanjajući se na riječ četnika, doveli sebe u tešku situaciju. Zarobljavanje tolikog broja partizana težak je udarac za bataljion »Bude Borjan« i za sjeverno dalmatinske partizane u cjelini.

Ovaj četnički zločin treba da razbije i posljednje iluzije! o tome, kome služe četnici popa Đujića i njegova vrhovnog komandanta Đraže Mihailovića.

*

Na putu na partijsko savjetovanje u Vješić-goru danas je kod Mravinaca poginuo drug Slavko Kadić, partijski rukovodilac za Omiški kotar. On je dolazio preko Zmornice i trebalo je da danas stigne s drugom Marunom² u Rupotinu. Vodio ih je drug Pčela³ iz Kučina. Prolazeći pored Mravinaca upali su među talijansku vojsku, koja se nalazila u gaju na vježbi. Talijanima su se pričiniili sumnjivi, pa su ih pokušali zaustaviti. Na to su naši reagirali vatrom iz pištolja i pokušali pobjeći. Na bijegu su Talijani ubili Kadića, Pčela je, poznajući teren, pobjegao preko rijeke Jadrta do Solina, a Mandić je, da im ne padne u ruke, skočio u rijeku i sakrio se u vrbovo džbunje. Žena,⁴ koja ga je primijetila, brzo je cijelu stvar prozrela i, kad su se Talijani povukli, javila mu da može izaći, pokazavši mu put na Voljak, gdje će sigurno naći partizane. Tu nas je on zaista i našao, stigavši potpuno mokar, neposredno poslije dolaska Pčele.

Ubojstvo druga Kadića dubolko nas se dojmilo, jer su i Partija i narod u njemu izgubili jednog od najboljih rukovodilaca u ovom kraju.

prijatelja, mnogo je pridonio i tome, da četa dođe u spomenutu situaciju i strada. Stoga on sada bježi u Benkovac, javno istupa na strani neprijatelja i organizira antikomunističke bande u Bukovici.

¹ Među zarobljenima bila su 22 Srba i 2 Hrvata. Udarac četnika kod Krupe bio je jedan od najjačih, koji su oni nanijeli partizanima.

² Pavao Mandić, poginuo u IV. ofenzivi.

³ Jure Marković, također poginuo u IV. ofenzivi.

⁴ Mara Karaman, kojoj je sva obitelj radila za NOP.

Danas sam se u Kozjaku, kod Blaca, sastao s Tonom Rajčićem.¹ Zanimao ga je naš stav prema mačekoveima, a posebno prema njemu. Rekao nam je da je protiv ustaša, a za NOP. Čim se NOP jače razvije u lećevačkim selima, on će mu se otvoreno pridružiti. Ukoliko bi se sada javno izjasnio za NOP, mogao bi stradati, a mi od toga ne bismo ništa dobili. Za odlazak u partizanske jedinice kaže da nije, jer je u godinama, iako nema nekih visokih godina. Složio sam ise, da preko drugova u Radošiću održava veze s nama i pomaže NOP, pa makar ne još javno. Rezimiravši razgovor s njime, došao sam do zaključka, da se on, kao i mnogi rukovodioci HSS, naročito na selu, ipak postepeno veže za NOP.

D O D A T A K

Situacija u Južnoj Dalmaciji maja 1942.

O raspoloženju naroda od Konavla do Metkovića za NOP govori izvještaj Operativnog štaba NOP odreda za Hercegovinu i Južnu Dalmaciju, koji su sastavili i potpisali komandant Petar Drapšin i komesar Miro Popara, a upućen je 22. maja 1942. Vrhovnom štabu. O situaciji i akcijama na tom području oni u izvještaju pored ostalog kažu:

»... Na jugu Hercegovine pred nama stoji jedna velika akcija, koja će obuhvatiti oslobođenje južno-dalmatinskog teritorija na prostoru od Huma pa do prema Metkoviću uz obalu mora. Raspoloženje naroda u Dalmaciji možemo reći da je vrlo dobro. U vojsku (mišle na domobrane — op. p.) ne odziva se skoro nitko, a partizani su vrlo popularni. Po našoj ocjeni, u najkraće vrijeme početak će ne samo prilaženje vojnika Dalmatinaca na našu stranu, već vodimo i neke razgovore s dalmatinskim vojnicima u pojedinim garnizonima. Ustaše u Dalmaciji uspijevaju još jedino podizanjem panike i prisiljavanjem stanovništva na evakuaciju da zadrže nešto za sebe. Uzimajući 5 konavoskih sela u naše ruke, gdje se zadržalo nešto stanovništva i gdje su dalmatinske mase vidjele naš

¹ Po kapitulaciji Jugoslavije, za prvih dana NOB, Rajčić je kao istaknuti mačekovac pomagao ustašama. Zbog toga su ga kaštelanski partizani pokušali likvidirati, ali je tada bio samo ranjen. Kasnije pomaže NOP.

stav, koji je onemogućio sve ustaške laži, mi smo stvorili uslove za olakšano vojničko nastupanje uz obalu Južne Dalmacije...«

U izvještaju istog Operativnog štaba, također za VŠ, od 12. maja 1942. kaže se i ovo:

»S partijskom organizacijom u Dubrovniku održavamo veze, iako u posjednje vrijeme u tome ima poteškoća uslijed nekih hapšenja. Preko nje možemo da održavamo vezu sa Splitom.«¹

Subota, 23. maja

Partizani topovima pucali na Knin

(Prema vijestima iz Knina, nakon akcija kod Zrmanje i Plavna, vodili su u ponedjeljak partizani Kombiniranog odreda žestoke borbe protiv Talijana i četnika oko Golubića. Naši su s brda Veđljiv iz zasjede napali neprijateljsku kolonu, koja je s artiljerijom dolazila iz Knina i išla svojim u pomoć. U kratkom ali žestokom napadu partizani su oteli od Talijana artiljeriju i odmah iz četiri haubice počeli tući po Kninu. To je u gradu izazvalo strahovitu paniku. Kako su ubrzo na poprište borbe stigle nove talijanske snage, a našima su iza leđa nadolazili četnici, naši su se povukli ne mogavši izvući zaplijenjenu artiljeriju, ali su zato uništili zatvarače i nišanske sprave na topovima. U ovim borbama Kombiniranog odreda ubijeno je oko 70 neprijateljskih vojnika, a 6 zarobljeno. Osim haubica zaplijnjeno je 5 pušaka i jedan puškomitraljez.

Uspjesi u ovim akcijama odraz su junaštva i bratstva Hrvata i Srba, Dalmatinaca i Ldčana, koji sačinjavaju bata-

¹ Raspoloženje naroda dubrovačkoga kraja nije se tada, kao ni kasnije, u cjelini iskoristilo za NOP i NOB; taj kraj nije išao ukorak s najvećim dijelom Dalmacije sve do 1944., iako su za to postojali objektivni uslovi i privrženost naroda NOP-u. To je u prvom redu uzrokovalo odsutnost odgovarajuće partijske organizacije i partizanskih jedinica u neposrednoj blizini. Partijske organizacije i partizanskih jedinica u neposrednoj blizini. Partijske organizacije sporije su se razvijale u dubrovačkom kraju, pored ostalog, i zbog otežane i nedovoljne pomoći PK, kao i OK za Južnu Dalmaciju (Dubrovnik). I pojava znatnog broja četnika u Hercegovini, pa povlačenje partizanskih jedinica iz zaleđa Dubrovnika, kao i stanovito njihovo sektašenje, negativno su utjecali na razvoj NOB u dubrovačkom kraju. Ali i pored toga ustaše nisu uspjeli da na tom području dobiju što za se; tek je Mačekova politika »čekanja« imala negativnijeg odraza na tom terenu.

—
Ijone »Marito Orešković« i »Bude Borjan«. Oni ovaj put skupa, **pod** zajedničkom komandom, smjelo tuku i po talijanskim **fašistima** i po »kraljevskoj vojsci u otadžbini« — četnicima Draže Mihailovića, odnosno popa Đujića.

*

Grupa drugova iz Gdinja upala je prije tri dana u mjesnu poštu i demolirala je.¹

D O D A T A K

Akcije na Tromedi i oko Knina u maju 1942.

Izveštaj štaba Kombiniranog odreda od 18. maja 1942. najbolje prikazuje tadašnje akcije i situaciju na Tromedi i oko Knina. U izvještaju se kaže:

»18. o. mj. sve snage ovog odreda bile su angažirane u borbama na raznim sektorima. O akciji, koju su izveli bataljoni »Marka Oreškovića« i »Bude Borjana« u Zrmanji prošlog dana, poslali smo vam izvještaj.

Prva i druga četa Proleterskog bataljona i druga i treća četa Udarog bataljona upućene su jutros u zoru na akciju u selo Golubić. Cilj je bio razoružati četnički nastrojene elemente u ovom selu, pohvatati važnije Đujićeve suradnike i razoružati ustaško selo Vrpolje sjeveroistočno od Knina. Za izvršenje ovog zadatka imao je Proleterski bataljon pored razoružanja osigurati prilaze u selo s južne strane od Knina, a Udarni bataljon sa sjeverne strane od Strmice.

Proleterski bataljon izvršio je svoj zadatak, dok se Udarni i ovog puta dosta slabo pokazao. Akcije ovih (bataljona) razvijale su se otprilike, jer još nemamo sasvim točne podatke, ovako:

Proleterski bataljon ušao je preko Ravnog Dola u južni dio Golubića u 5 sati. Pri ulazu u selo sačekala je ovaj bataljon grupa seljaka iz Golubića, koji su naši simpatizeri, a koji su prethodnog dana pred Đujićevim terorom pobjegli u šumu. Bili su naoružani jednim puškamitraljezom i sa 8 pušaka. Druga četa ovog bataljona otišla je odmah da napravi zasjedu pored ceste na brdu Veljuv. Čim je stigla na svoj položaj cestom od Knina, naišla je artiljerijska kolona od Knina, krećući se sasvim neoprezno. Zasjeda je otvorila vatru te poubijala veći

¹ Poštu su demolirala četiri člana Partije i SKOJ-a pod rukovodstvom Ive Curina, sada potpukovnika JNA.

dio posade i zaprege topova. Oko 10 sati, a poslije prilična uporne borbe, izvršili su partizni pod komandom komandanta druga Banane juriš, te zauzeli 4 topa haubice. Topovi su odmah na cesti okrenuti prema Kninu, te je ispaljeno što na Knin, što na položaje, koje su bili zauzeli Talijani i četnici, 15 granata. Drug Banina pri tome je ranjen u vrat, no brzo je sam sebi zavio ranu i dalje upravljao operacijama. U to vrijeme naše zasjede, koje su bile još južnije prema Kninu, uspjele su da odbiju napad talijanske pješadije, koja je stizala kao pojačanje. Međutim direktni napad pješadije, bacača mina i topova nisu mogli zadržati, jer su bili tučeni i s boka od strane četnika, koji su bili zaposjeli jedno obližnje brdo. Uvidjevši da pod unakrsnom vatrom ne će moći izvlačiti topove cestom prema Plavnu, partizani su iskvarili zatvarače i nišanske sprave topova, te ih napustili i povukli se na najbliže položaje za obranu. Kod topova su zaplijenili jedan teški mitraljez sa 600 metaka i 5 karabina (talijanskih) te zarobili 6 talijanskih vojnika. Zarobljenike i oružje otpremili su odmah prema Plavnu. Usput im se jedan zarobljenik zagubio... Na mjestu borbe računa se da je ostalo oko 70 mrtvih Talijana i mnogo ranjenih. U borbi se pokazalo niz divnih primjera hrabrosti partizana, od kojih vam navodimo ove:

— Komandant bataljona drug Ante B anina pri jurišu na topove, iako ranjen dosta teško u vrat (kugla je ušla niže uha, a izašla na zatiljak), nije se ni za časaik zaustavljalo. Sam je ndkaiko uspio da rezervnim zavojem zavije vrat i zaustavi krv, koja ga je već »svoga bila oblila, pa odmah produžio s daljim rukovođenjem akcije. Tek na navailiivanje drugova i kad je boirba već skoro prestala, pristao je da krene u Plavno. Nadamo se dpaik da rana ne će imati težih posljedica, jer kost nigdje milje oštećena, a ni vraltne žile niisiu jako pokidane.

— Vodnik drug Jovo Zlatar¹ prvi je jurnuo prema jednom topu i topdžiji tako snažno zario kamu u vrat, da je nije mogao izvući. Odmah je okrenuo zauzeti top prema Kninu i, uzevši otprilike elevaci ju, počeo da gađa. Kako top nije bio utvrđen, tranuo je unazad toliko, da je i Javu oborio na zemlju. On se međutim brzo podigao i produžio da puca. Potom je uzeo puškomitraljez, legao nasred ceste i tukao po Talijanima, koji su nailazili. Potukao ih je oko 20 govoreći drugu pored sebe:

¹ Poginuo 21. maja 1942. na rijeci Zrmanji u borbi protiv Talijana.

»Stomak mi se zalijepio na leđa od gladi, ali će mi to digne¹ platiti. Ne dižem se odavde dok ih sve ne pomlatim, makar ovdje poginuo.« Od umora, gladi i naprezanja drug Zlatar pao je naposijetiku pored svog puškomitraljeza u nesvijest. Drugovi su ga prenijeli u obližnju kuću i nahranili* te se opet sasvim dobro osjećao i produžio borbu.

— Drug Dujo Pjevač, kad mu je drug puškomitraljezac bio smrtno pogođen, «uzeo je njegov puškomitraljez i pod jakim vaitrom neprijatelja preplivao rijeku, spasivši puškomitraljez i svu municiju.

— Drug Kunić također je zauzeo jedan top, koljući kamom Talijane.

Proleterski bataljon imao je u ovoj borbi dva mrtva i 6 ranjenih.

I Dalmatinci su se danas (njih oko 50) izgleda bili približili iz Dinare Golubiću, ali nisu stupili u akciju. Jedan vod proletera i dobrovoljci iz Golubića ostali su poslije današnje akcije s ionu stranu Golubića i još se nisu prebacili ovamo.

Sutra, 19. o. mj., ostat će dva bataljona u Plavnu na odmoru, jer su poslije akcije u Golubiću premoreni. Bataljioni u Zrmanji dobili su zadatak da pročiste ustaško selo Dolac i četničko selo Krupu i Duiboki Dol.«

*

Maiks Baće-Milić uputilo je 23. maja 1942, iz Zrmanje, gdje se kao član Štaba IV. operative zone nalazio na obilasku sjevernodalmatinskih partizanskih jedinica, pismo za PK u Splitu, misleći da se PK još tamo nalazi. U svom iscrpnom izvještaju ion, pored ostalog, piše:

»1. Akcije na Tromeđi ličkoj, bosanskoj, dalmatinskoj imale su otprilike ovaj karakter. Sakupilo se preko hiljadu partizana, došli na Tromeđu, gdje je dotada haračio pop Đujić, zauzeli sela Plavno, Prljevo, Pribudić, Zrmanju (14 km ceste) i očistili te krajeve od bandita. Navalili su na vijadufot Bender sa svim snagama, Talijanima nanijeli teške udarce, ali ga nisu uspjeli zauzeti, a time ni srušiti. Dosada su imali tri velike oružane borbe s okupatorom osim samog Bendera ...

Zaista Čitav kraj odjekuje od našeg prisustva, a četnici ih su se zabili u mišje rupe ili služe Talijanima kao provodiči. Inače upravo je nevjerojatno velik broj ovdašnjih srpskih se-

¹ Talijani.

l'jalka, koji dnevno iz četničkih redova prilaze s oružjem k nama, moleći da ih primimo u partizane, jer su, kažu, bili kandidijom tjerani u četnike. I organizaciono i moralno četnici doživljuju u ovom kraju pravi raspad.

No još uvijek je karakter operacija ovih snaga trebao biti veći i važniji. Za to po mom ličnom uvjerenju snose krivnju Bosanci, kojdi nisu pokazali razumijevanja za važnost operacije, a i Dalmatinci. Doduše, u svim operacijama sudjelovao je Sjevernodalmatinski bataljon »Bude Borjan«; on se u ovim operacijama i sam ojačao i naoružao, ali iz Srednje Dalmacije ni je nam došla nikakva pomoć. Ne znam falko se to moglo desiti, da usprkos tome, što sam javljao da iz Srednje Dalmacije treba mobilizirati dvije do tri stotine boraca, da se drug Jović 14. V. našao u neposrednoj blizini, našao blizu operacija sa samih 10 boraca. On je, doduše, na licu mjesta pokupio još nekoliko desetaka i s njima se nalazio nad samim Golubićem. Međusobno smo izmijenili direktno jedno pismo. U operaciji, međutim, nismo mogli s njima uhvatiti kontakt i uopće ne znamo, da su u borbama uizeli učešće. Istina je, međutim, da je s te strane bila skoncentrirana veća snaga i da je bila uspostavljena ispravna suradnja, da bismo možda uspjeli bair za neko vrijeme zauzeti jednu od najvažnijih četnieko-tailijan-skih lindfja Knin-Strmica ...

2. Cilj ove operacije, kojom je rukovodio sam GŠH, bio je prvo okupatoru dati ozbiljan udarac na osjetljivoj točki, drugo razbiti jedan od centara četničke bande i omogućiti da se razviju NO i partizanski pokret na teritoriju gdje je vladao Đujić. Organizaciona strana ovog posljednjeg zadatka pala je na nas Dalmatince. Koristeći pomoć čitavog Kombiniranog odreda uspjeli smo stvarno udariti temelj jednom partizanskom bataljonu na samoj Tromedi. Time su se na teritoriju Sjeverne Dalmacije našla dva bataljona i po savjetovanju sa GŠH prišli smo k stvaranju Odreda za Sjevernu Dalmaciju. Koja se siva ozbiljna i teška pitanja postavljaju pred taj Odred ne ćemo pisati. Osnovni je zadatak održati se i razviti, usprkos ozbiljnim snagama i četnika i okupatora. Najglavnije pitanje jest pitanje kad*ovaca. U prilogu (Naredba broj tri) vidjet ćete, da su imenovana dva štaba bataljona i štab odreda. U štabovima bataljona zaista se ne nalazi ni jedan čovjek, koji ima malo veću iskusnost i na kojeg se s već m pouzdanjima možemo osloniti. U štabu odreda je drug Rade Bu-

lat, oficir iz Glavnog štaba, ali i on bi zapravo za 7 dana morao napustiti Dalmaciju a i otic gore. Ja ću doduše tražiti od GŠH da ga još malo ostavi ovdje, ali to još uvijek nije nikakvo rješenje. Trebamo kadrovaca. To ne znači neka čudovište od ljudi, nego najobičnije poštene kamunilste trebamo. Nadam se da ćemo uz pomoć Jovićeve i to pitanje riješiti. A i vi ništa i nikoga ne žalite.

3. Pišu mi iz CK, da moj glavni zadatak mora biti 'uspostaviti vezu sa Štabom i sa PK. U pitanju veza sa Štabom stvar stoni ovako: Oko 7. maja javili su mi iz Knina, da je tamošnji naš Dinarski vod propao, da je morao napustiti teren i da tamo sada vlada neka Popovićeva banda. Prijelaz na Dinaru, dakle, nije bio moguć. Osm toga više nije bilo ni vremena. 10-tog ja sam se morao naći u Srbu, a i tamo sam zakasnio. Sad, međutim, Jović se našao stvarno na terenu, gdje je prije boravio Dinarski vod. Kao što sam prvo rekao, mi smo izmijenili ili direktno pismo. U snrslu odluke GŠH, da se zasada mora Štab IV. zone naseliti u Sievernu Dalmaciju, ja sam drugu Joviću iavin. da svakako dođe ovamo. Međutim, poslije operacije kod Golubića naše su veze prekinute.¹ Ja sam ipak sutradan. 20. V oolao iedno^a kurira u Dinaru, ali zaobilaznim putem, preko Bosne. Nadam se da će drug Jović uspjeti da prijeđe na ovu stranu, da ćemo se naći u Sjevemoi Dalmaciji i da ćemo konačno tu formirati naš štab. Ja nemam ama ni naimanje slike o stvarnom stanju u Srednjoj i Južnoj Dalmaciji (nemojte se naljutiti, ali to je vaša stara suradnja sa mnom) osim one vijesti o raspadu Mosorske čete. I ia sebi postavljam pitanje, hoće li se u tim dijelovima Dalmacije stvar bar donekle donekle razvijati, kad se i drug Jović nađe na ovom sektoru. Naredbu GŠH moramo izvršiti, jer zaista ima smisla. Veze sa Srednjom Dalmacijom ne ćemo moći imati uske i konkretne, zato biste V' trebali dati sve svoje snage, da tamo pomognete i da se sa selidbom druga Jovića razvitak ne zaustavi.

Što se tiče veza s PK evo postoji ova: preko Sjeverno-dalmatinskog bataljona — kurir za Šibenik i Šibenik—Split. Uostalom, ne znam, jeste li još tamo. Samo stvarno vi biste morali da žrtvujete barem desetak minuta više, pa da me iiz-

¹ V. Krstulović-Jović nije se zbog prisutnosti neprijateljskih snaga mogao sastati s M. Baćom, kao što je trebalo.

virjestote Ijiuidski, kakvo je stanje barem partizanskog pokreta u tim dijelovima Dalmacije.

Nezavisno od svega, je li imenovan novi OK,¹ ili je ostao stari, hoće li biti član ovaj ili onaj, moje je uvjerenje, da stvarno treba OK da se doseli na teren, gđkje djeluju partizan^ ne saimo zato, što je rad u Šibeniku jako oteščan, nego iznad svega zato, što u čitavim krajevima uopće nema partijske* rada i što pred OK za Sjev. Dal. stoji strogi zadatak obuhvatiti čitavu Sjev. Datai., à to je moguće jedino onda, ako OK izide iz strogih ilegalnih uslova i ako upotrebi sve partizanske snage i veze za svoje širenje. Za mene je stvar jednostavna, a vi riješite kaiko znate.

7. CK je poslalo materijal za PK, ja vam ga upućujem preko Šibenika. Za polit, partijski rad na ovom terenu, gdje djeluju partizani, zaustavio sam slijedeće: od 20 Osnovi Lenjii- nliizma 5, od 50 Rev. Vojska 15, od 40 Manuilski 10, od 27 Tito 5, od 30 Komuniiista mladih 7, po dva formulara i po 5—6 letaka. Dalji maibsri^iai, koji šalje CK, jest slijedeći: jedan broj Proleter br. 14 i 15, Letak CK i Vrhovnog štaba zajedno od 27. III. 42., letak Vrhovnog štaba hrvatskim vojnicima, Drugovima borcima od druga Tita, sliku oznaka partizanskih starješina, pismo PK, pismo Oblasnom komitetu SKOJ-a. Potrebno bi bilo da leci, koji su za publikaciju, stignu što hitnije ovamo, te da se ne čeka mjesec dana, upregmte zato OK, ovdje ima mogućnosti za umnožavanje.«

Nedjelja, 24. maja

Strijeljan Rade Končar i drugovi u Šibeniku

U srijedu istu na Šubićevcu u Šibeniku Talijani strijeljali 20 rodoljuba, Srba-Kotarana. Isti fašistički dželati prekjučer su, također na Šubićevcu, sitniljeljialli jloš 26 naših drugova, uglavnom Splićana, gotovo sve istaknutih članova Partije, a među njima i druga Radu Komčara Brku, sekretara CK KPH.

Pošto su ih iz splitskog zatvora 18. o. mj. brodom prevezli u Šibenik, otpočeli su 20. o. mj. sa »sudenjem«, koje je trajallo

¹ Misli se na OK Sjeverne Dalmacije, koji tada nije djelovao iz jednog centra. Tri člana OK nalazila su se na terenu Bukovice, jedan na području Zadra, a ostali u Šibeniku.

dva dana. Dvadeset i osam drugova fašistički specijalni »sud« za Dalmaciju osudio je prekjučer, nakon »rasprave«¹ od srijede do četvrtka, na smrt.

Osuđeni su na smrt i strijeljani drugovi: 1. Jozo Ružić, 2. Ante Dumanić, 3. Jozo Sirošević, 4. Dujio Zegarac, 5. Nikola Sirošević, 6. Ignjabinje Brajević, 7. Nikola Žitko, 8. Ivo Kovačić, 9. Ante Vrdoljak, 10. Božo Puljas, 11. Dušan Kazimir, 12. Stjepan Polić, 13. Milivoj Jelaska, 14. Drago Vušković, 15. Ante Pojždak, 16. Petar Sirošević, 17. Zivko Katunarić, 18. Jozo Dumanić, 19. Božo Dumanić, 20. Vjeko Matošić, 21. Jozo Kuzmanić, 22. Rade Kiončair, 23. Niko Trebotić, 24. Ante Radića, 25. Nikola Penušić i 26. Fjodor Borozan-Feda.

Prema vijestima iz Šibenika, svi su se drugovi na »sudu« hrabro držali. Oni fašisti, osim prezira i mržnje, nisu pokazali ništa drugo. Na strijeljanje su svi išli s pjesmom. Na samom stratištu otpjevali su »Internacionalu« a dok su ih plo-

¹ Da su ih fašisti osudili mnogo prije nego su ih izveli pred »sud«, pokazuje i obavještenje kvestora Coccija, od 12. maja 1942., koje glasi: »Prepisuje se radi znanja slijedeće saopćenje od 9. tekućeg, prispjelo od mjesnog Centra sektorske komande: Za koji dan će se u Šibeniku, pri vanrednom sudu za Dalmaciju, održati proces na teret oko 200 lica iz Splita, odgovornih za teroristička djela i pripadnost subverzivnim udruženjima.

Za optužene se već predviđaju mnoge kazne smrti, koje će biti odmah izvršene ... «

Da su fašisti prije »suđenja« osudili te drugove na smrt, govori i to, što su šibenske fašističke vlasti još prije dolaska zatvorenika iz Splita naručile kod pogrebnog poduzeća Colombo 27 mrtvačkih sanduka. To isto potvrđuje i jedan od određenih branilaca, koji kaže: »Kasno navečer 20. maja 1942., bilo je već oko 11 sati u noći i ja sam već bio legao, došao mi je jedan karabinjer i uručio mi odluku o imenovanju braniocem po -službenoj dužnosti trećoj grupi Splitskima pozivajući me da požurim na raspravu, jer da je ista već počela. Brzo sam se obukao i kad sam došao u raspravnu dvoranu, rasprava je već odavno započela i već su se ispitivali optuženici. Tako ja nisam čuo, zašto su moji branjenici bili optuženi, a trebalo je da ih pred sudom branim.«

Povodom osude tih drugova poslao je guverner Dalmacije Bastianini 21. maja 1942. u 14.50 sati Mussoliniju telegram, koji glasi:

»Za Ducea — Obavještavamo Vas, Duce, da su poznati procesi nad splitskim teroristima, započeti jučer izjutra, završeni jutros u 6.30 sati s ukupno 28 osuda na smrt, od kojih će 26 biti izvršeno čim prođu 24 sata, poslije čega presuda stupa na snagu, a u 2 su slučaja ukinute, u vezi kojih se uzdržavam da referiram ... «

tuni rešetali, neprestano su klicali Komunističkoj partiji, SSSR-u, Staljinu i Titu.¹

Vijest o strijeljanu tolikog broja naših najboljih i stvari radničke klase najodanijih drugova, vjernih sinova Partije i naroda, na čelu sa sekretarom CK KPH, teško se dojmila, ma da je već ranije bilo jasno, da će se jedva koji od njih, čim su pali u fašističke ruke, spasiti. Njihova smrt, a naročito smrt druga Brke, koji je svojim boravkom u Dalmaciji mnogo pomogao i zadužio i partijsku organizaciju i NOP u cjelini, nenadoknativ je gubitak za narod i Partiju. Njihovo herojsko držanje služit će pokoljenima kao primjer, kako se umire za slobodu i domovinu. Držanje Rade Končara, koji je, kad su ga pitali, želi li tražiti pomilovanje, odgovorio: »Ja od fašista milost ne tražim, niti bih im je dao«, prenerazilo je suce-džellate. Njegove su riječi slika cijelog njegova rada i borbe.

Pored 46 strijeljanih drugova iz obje grupe još je 40 drugova osuđeno na mnoge godine robije. Najveći dio njih odvezen je brodom u Italiju.

Nejasno je i nerazumljivo, zašto fašistički krvnici s ovim drugovima nisu osudili, iako su ih zato odveli u Šibenik, i drugove Borića i Baju.²

¹ U telefonskom saopćenju šibenske kvesture od 22. maja 1942. o tom se strijeljanju kaže:

»Znanja radi javlja se slijedeća telefonska vijest, koja je sada prispjela od Polic. komesarijata u Šibeniku:

Okolo 7 do 7.30 sati u predjelu Subićevac smrtna presuda izdana po Specij. sudu za Dalmaciju 20. i 21. izvršena je nad 25-oricom (strijeljano je 26, a ne 25 drugova — op. p.) uhapšenih terorista provincije Split. Stop. Presudu su izvršila dva voda vojnika; u prvom vodu bio je bataljon skvadrasta Toscana, a u drugom jedinice iz Zadra; njihovo je vladanje bilo bez prigovora. Stop. Izvršenje je obavljeno zbog praktičkih razloga u grupama po 13 odjednom. Osuđenici koji su svi odbili vjersku utjehu, klicali su veličajući komunizam. Stop. Nije bilo nikakva incidenta. Stop. Tokom dana naredit ću da za Kaštela krene 100 skvadrasta bataljona Toscana, prikladnih za raspoloženje vlade, i pobrinut ću se da dam slobodu odjeljenjima milicijskih jedinica Zadra, da se povrate u svoje sjedište. Stop...«

Tada je samo iz splitske grupe osuđeno na robiju i odvedeno u koparski zatvor 25 drugova. Njih su odvezli brodom u vrijeme, kad su osuđene na smrt vodili na strijeljanje.

² Drugovi Ivo Lučić-Lavčević i Ante Jurjević nisu tada osuđeni i strijeljani u Šibeniku zato, što je uspelo pomoću nekog jugonacionalista s Hvara, kojemu je opet išao na ruku neki fašist

Strijeljanje Rade Končara i drugova

Za sve vrijeme, otikada su zatvorenici dovedeni iz Splita, u Šibenik pa do strtig eljanga dli njihova odlaska iz Šibenika,, grad je bio potpuno pust. Osim vojske, karabinjera, crnokošuljaša i agenata, gotovo nikog od građana nije bilo na -ulicama. Virata siu bila zatvorena, a prozori pritvoreni na svitm kućama; iza njih su građani promatrali povorku drugova, kada su ih fašisti vodili s broda kroz špalir crnokošuljaša na »sud«, u šibenski zatvor i potom na strijeljanje.

D O D A T A K

Pogibija Rade Končara i drugova

Rade Končar i drugovi iz Splita stigli su brodom u Šibenik : 18. maja 1942. predvečer. Na brodu, koji se usidrio nedaleko od obale u Šibenskoj luci, ostali su sve do časa suđenja. Suđeni, su u tri grupe iu zgradi šibenskog Okružnog suda. Grupi s Končarom i grupi s Antom Vrdoljakom vršio se »pretres« paralelno iu dva vijeća 20. maja od 8 do 19 sati s prekidom od 12 do 15 sati. Trećoj grupi suđenje je otpočelo u 11 sati navečer, a završilo je izjutra. Državni tužilac bio je pukovnik redovne talijanske vojske i general fašističke milicije Attilio Inglese, a prisjednici vijeća specijalnog suda divizijski general Ernesto Maggiora Vergano i general fašističke milicije Giusfredi.

U času ulaska članova suda u sudsku dvoranu optuženi su ostali sjedeći, što je izazvalo bijes fašističkih krvnika. O herojskom držanju optuženih govore i mnogi sačuvani iskazi, koje su oni dali na »sudu«. Tako je u svojoj obrani obučarski radnik Niko Trebotić, dotada »mali: i nepoznati čovjek«, na pitanje suca, što misli o svojoj krivici, pored ostaloga rekao prevodiocu: »Da, ja sam se borio za slobodu svoga naroda. Recite vi toj gospodi, da pokušaju shvatiti da je borba za slobodu časna dužnost našeg naroda i svakog našeg poštenog čovjeka isto ionako, kao što je dužnost i talijanskog naroda i svakog poštenog Talijana da se bori za slobodu svog naroda.« Sud se zaprepastio, kada mu je tumač preveo smisao Trebotićeve obrane. Slične su bile i mnoge druge obrane optuženih. Rade Končar rekao je uz ostalo: »Gadovi i kulkavice, bojite nas se i onda kad smo vezani i kad nam sudite.«

u Zadru, uništiti njihove spise. Tako, kad su oni došli pred sud, njihovih spisa nije bilo, pa su ih ponovo s još devetoricom vratili u Split.

Za vrijeme pauze o podne, dak su se optuženi nalazili u zatvoru, Končar preko zatvorenika Frane Buve, odnosno Milana Macure, poručuje: »Potraži Ivu Lučića Lavčevića, pozdravi ga i kaži mu, da se mi svi dobro držimo na sudu i da ćemo se tako držati do kraja.«

Izricanje osuda svi su osuđeni primili mirno, podignutih glava. O hladnokrvnosti osuđenih na smrt u vremenu od izricanja osuda do strijeljanja govore i dopisnice, što su ih uputili svojoj rodbini, a koje su fašisti zaplijenili, ne dopustivši da se pošalju adresaintima. Fašisti su čak pretresli svećenika Franu Grandova, koji je koliko je mogao pomagao zatvorenike, i oduzeli mu pisma osuđenika, koja je on želio uputiti njihovoj rodbini.

Pismo omladinca Dušana Kazimira, bojadisarskog radnika, koje je uputio majci nakon osude, glasi:

»Draga majko!

Meni je dobro. Ja se nalazim u Šibeniku. Nemoj se žalostiti. Budi vesela kao i ja. Pozdravi sve mamo, pozdravi sve moje prijatelje, susjede oko kuće i sve koji te budu pitali za mene. Majko, molim te budi jaka, kao što sam i ja, i nemoj da plačeš za mnom. Misli na moju braću i na svoju braću. Nji čuvaj. Pozdravi tetu Olgu, barbu Karla i moje roditelje i rođake.

Primi srdačni pozdrav svoga sina

Tvoj Dušana

Dušan u pismu bratu pored ostalog piše: »Zdravo braćo moja i sestre, ja sam dobro i zdravo sam, dodite preuzeti sat i sve drugo...«

Na smrt osuđeni omladinac Feđa Borozan, kojemu je brat Nebojša strijeljan u augustu 1941., doznajući da mu se majka nalazi u šibenskom zatvoru, a da bi je utješio, dok se ona nalazila u zatvorskom dvorištu, doviknuo joj je kroz zatvorski prozorčić: »Majko, majko, evo, tu sam od jučer, a sutra putujem u internaciju, izgleda na Siciliju, čuo sam da tamo nije loše. Ne boj se za me ... zbogom, majko ... !«

Drug Milan Macura, koji je slušao razgovor na smrt osuđenog Ante Radice sa sinom Antom, osuđenim na robiju, kaže: »Ja je otac rekao sinu: »Ante, ja ... ubiću me, a ti ćeš oostati. Ovo će brzo proći i onda ćeš se ti vratiti doma. Sjeti se ove naše borbe i ove naše stvari kao nas više ne bude. I budi »dobar čovik i panti, da ti je otac umro Iza to, ča je voli svoj

narod i ča je oti da živi boje, u slobodi. Ča ja nisam moga ti očeš. Budi čvrst i jak ... Pozdravi sve naše ... «

Izjutra, kad se u ćelijama pojavio don F. Gramđov, što je bio znak da će osudene odvesti na strijeljanje, osudeni su se na poziv R. Končara prije nego su bili povezani u svim ćelijama redom izgrlili, izljubili i zapjevali »Interaacionalu«, koju je Končar započeo. Napuštajući ćelije osudenci su neprestano klicali Partiji. Titu, Crvenoj armiji, slobodi. Drugovi, koji su ostali u zatvoru, uzvraćali su im, dovikivali: »Osvetit ćemo vas, deset fašista za svakog od vas!«

O samom strijeljanju jedan od očevidaca kaže: »Čitav je Šubićevac bio opkoljen vojskom. Bilo ih je po svim ćukama. Nogometno igralište (do rata »Osvita«, sada »Šibenika« — op. p.) bilo je opet posebno opkoljeno mnogobrojnim crnokošuljaš šima ... Ispred betonskih stupova, koji su ranije nosili drvenu ogradu Oko igrališta, s istočne strane stao je prvi kamion & osudenicima. Išli su mirno, dignute glave i ponosni... « Za R. Končara kaže, da je, kad su ga htjeli da vežu uz betonski stupleđima okrenutim crnokošuljašima, skinuo gornji kaput, okrenuo se prema stroju i razdrljenih grudi povikao: »Kukavice,, zar se bojite pucati u grudi, zar se bojite naših pogleda?«

Fašisti su osuđene povezali redom za stupove leđima okrenutim stroju crnokošuljaša, ali kad su im pokušali vezati oči: crnim maramama, svi su to odbili. Čas prije ubojitih plotuna povezani su se drugovi među sobom pozdravili, dozivajući se imenima, dovikujući: »Zbogom drugovi!« Umirali su kličući »Živjela Komunistička partija, dolje fašizam, osvetit će nas: naši drugovi... !«

Ponedjeljak, 25. maja

Četnički letak u Splitu — Partizani iz Biokova zaplijenili brod s hranom — Osnovan Općinski odbor AF2 Solina

Dak okupatorski zlikovci u Šibeniku i širom zemlje strijeljaju najbolje sinove hrvatskog i srpskog naroda, dotle njihovi plaćenici, četnički izrodi iz Splita na čelu s prof. Silvijem Alfirevićem, pravnikom Otmarom Nonveillerom i sucem Madridacom, izdaju četnički letak u ime »Organizacije jugosla-

venskih nacionalista«. U tom letku oni na prljav i odvratan način pljuju na postrjeljane drugove rodoljube. Šteta, što nisu tog smeća vilše našampali, da što više ljudi vddi, čime se sve četnička banda služi i za čiji račun sve to radi.

*

Noću od srijede na četvrtak, pošto su porušili tt-liniju kod Podgore, sačekali su partizani Biakova u jednom motor-nom leutu brod »Mira«, koji je od Metkovića plovio u Makar-sku. Brod su partizani zaustavili i zatim ga odvezli u Podgoru. Na brodu su pregledah i zapalili poštu te zaplijenili deset va-gona hrane (krumpira) i 4000 paketa, razdijelivši jedan dio narodu. Uzeli su i benzin, a potom se u toku iste noći preba-cili u Biokovo.

Dva dana kasnije Biokovci su napali žandarmerijsku sta-nicu u Kozici i ubili zloglasnog komandira stanice J. Meda-rića. Usput su porušili tt-liniju i prokopaš)i cestu, koja vodi u Vrgorac. Akcijama je rukovodio Poldo Mifcuiić.

*

U Voiljafcu se danas sastao na svojoj konstituiraj ućoj sjed-nici novoosnovani Općinski odbor Antifašističkog fronta žena Solina.¹

Već u oktobru prošle godine izabrani su mjesni odbori AFZ u Solinskom bazenu, a potom i bazenski odbor. Sada se međutim svi bazenski odbori rasformiraju, a umjesto njih biraju se općinski odbori za općinu Solin i posebno za općinu Klis.

Za relativno kratko vrijeme, svega 6—7 mjeseci, mjesni odbori AFZ na čelu s bazenskim odborom uspjeli su organi-zirati gotovo sve žene Solinskog bazena. Već danas stotine žena gotovo svakog dana rade za NOP i NOB. Ne samo da one nose glavni teret u sakupljanju hrane, odjeće i obuće za partizane, već one i prenose u Solin hranu i veliki dio onoga, što Split daje za partizane, a zatim iz Solina preko vrleti Ko-zjaka nose u Blaca, da bi se sve to upućivalo u različite parti-zanske jedinice.

¹ Općinski odbor AFZ tada su sačinjavale drugarice: Palma Grubišić-Vanja, Marija Zizić, Anka Bučan i Lenka Grubić. U proljeće i ljeto 1942. formiraju se odbori AFZ u velikom dijelu Dalmacije.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
 ZAPOVEDNIŠTVO MORARINE
 Broj 2118/142
 Zagreb, dan 3. 12. 1942.

Prezentirani izveštaj o motornom brodu "Mira".

Obalno zapovjedništvo Makarska broj 448, dat. od 26. svibnja t.g. dostavilo je:

25. svibnja t.g. oko 1730 sati motorni brod "Mira" na putu iz Metkovića za Makarsku stigao je na visini uvale Čaklje jedna i pol nautička milja jugoistočno od Podgore, približno jedna milja udaljena od obale, plovidbi krenut, brzinom 4,5 do 5 čv. Na brodu se nalazilo oko 4000 paketa i vagon krumpira, nešto benzina i voda kalidina orijepova za pokrivanje krovova.

Kad je brod stigao na visinu Čaklje zapovjednik broda gosp. Velj iz Podgore opazio je kako mu se približuje jedan leut na motor i kako mu dva čovjeka u leutu daju neke znakove rukom. Taj leut ubrzo nastao se ispred prama broda "Mira" tako da je došlo do sukoba i jedan čovjek iz leuta pao je u more. Prema izjavi zapovjednika on se još nije bio ni snašao kad je brod "Mira" uskočilo oko 20 jako neurađanih ljudi, koji su se tada bili sakriveni ispod palube leuta. Vojnici od tih neurađanih ljudi se općenito ponašali prilično sa zapovjednika broda da brod pristane u uvali Čaklje gdje je već na obali bilo sakupljeno oko 100 neurađanih ljudi. Kad je brod pristao u uvalu Čaklje zapovjednik broda zatvorili su u kabina i odneli na prema njegovoj izjavi 40.000 Lt., teretnica i njegovu pomorsku knjižicu.

Leut sa kojim je izvršen prepad je broj 1287 S. vlasništvo Lucije Letica šene Josine iz Podgore. Brod služi za ribarske svrhe i bio je spreman za odlazak na ribarenje. Prema izjavi Lucije Letica koja se nalazila u uvali Čaklje u svojem skladištu su solenje ribe oko 1700 sati šušili su neurađani ljudi, a su zatvorili u skladište i useli tamne na sila. Za to vrijeme njegov sin Josi Letica nalazio se na putu sa Bračnice i tek se pred večer povratio kući.

Zapovjednik broda "Mira" izjavio je da nije poznao ni jednog od napadača, ali da je po govoru ramnio da jedan od vojaka mora da je iz Boko ili Crne Gore i da su mu govorili "Crnogorci".

Članovi posade motornog broda "Mira" jedan iz Boške Vode a drugi sa Brača u glavnom potvrđuju izjavu zapovjednika broda, a od napadača nikoga nisu prepoznali.

Još prije nego je brod "Mira" pristao u uvalu Čaklje bile su postavljene struje oko Podgore i prekinut je bio brzoplasno-brzojavni spoj sa Makarskom.

Za napad na brod "Mira" saznalo se u Makarskoj tek sutradan ujutro kad je brod doplovio u Makarsku.

De 2 sata u noći sa brodu je bilo iskrcano oko 4000 paketa i vagon krumpira i sve je to odneto u brda. Za prenos upotrebljeni su magarci i magre i prisiljeno je stanovništvo, u glavnom šene, da pomažu kod toga prenosa.

Napad na motorni brod "Mira" najedniji prikazuje opće stanje na ovom području i u isto vrijeme našu nemogućnost na moru i na obali u saradnji sa talijanskim vojnim vlastima.

Prva strana izvještaja Obalnog zapovjedništva Makarske od, 26. maja 1942. o napadu partizana na motorni brod "Mira"

Osnovan Mosečki partizanski vod — Značajan uspjeh u borbi za Ervenik

U Mosečli se formirao partizanski vod, kiop sačinjavaju uglavnom barci iz sela općine Muć. Za komandira voda postavljen je Ivo Zekan iz Muća, a za delegata Ante BiiLoibrk-2ila iz Bnštanava.¹ Oba su do rata bili radnici u Splitu.

Mosečki vod, koji će, nadajmo se, ubrzo prerasti u jaču jedinicu, velika je dobit za nas. Prije svega on će djelovati vojnički i politički na terenu, na kojem smo prije dosta slabo stajali i na kojem je bio jak utjecaj Mačeka i klera. Sada ustašama u Muću i Lečevici ne će biti lako da idu u lov na naiše ljude, nego će se morati dobro čuvati da ne budu sami ulovljeni.

Formiranjem partizanskog voda u Maseću jioš više je osiguran naš kanal na relaciji Solm-Svilaja. Odsada će nam biti mnogo lakše i sigurnije upućivati ljude i materijal u Dinaru.

*

Nakon tužnih vijesti iz Šibenika o strijeljanju mnogih drugova, sada stižu radosne vijesti iz Bukovice. Baš u srijedu i četvrtak, dok je u Šibeniku zasjedao fašistički specijalni »sud«, napaila je četa bataljona »Bude Borj an« (s komandrom Matom Stančićem i komesarom Javom Martićem) u suradnji s jednom četom baitajona »Marka Orešković« talijanski garnizon u Erveniku.

Posili je nekoliko sati uporne borbe, smjelim jurišem od 15 minuta neprijatelj je skršen, usprkos tome što je Talijanima u Ervenik za vrijeme borbe upućena iz Kistanja pomoć, jer su i nju partizani sačekali u zasjedi i raspršili je.² Jednom dijelu Talijana iz Ervenika uspjelo je pobjeći, jer partizani ni-

¹ Poginuo kao komesar čete I. proleterske brigade u jurišu pri zauzimanju Vlasenice ljeti 1943.; za zasluge u NOB odlikovan Ordenom narodnog heroja.

² Prvom četom, koja je bila u zasjedi, rukovodili su komandir Božo Blažević-Bandaló i komesar Vlado Peram. U toj borbi partizani su pošli u juriš, kad su im se Talijani približili na svega 40 metara. Glavne borbe u spomenutoj akciji vodio je bataljon »Bude Bor i an«. Po mišljenju Rade Bulata gotovo svi borci tog bataljona herojski su se ponijeli.

su oko njih potpuno zatvorili обруч. U ovim borbama ubijeno je 96 neprijateljskih vojnika i 5 oficira, a zarobljena su 52.¹

Ni bogat plijen u oružju nije izostao. Zaplijenjeno je: 5 minobacača, 12 mitraljeza, 176 pušaka, 9 puškomitraljeza, 3 teška mitraljeza, pa mnogo bomba, municije i raznovrsnog vojnog materijala.

Partizani su 'fanali dvojicu mrtvih i dvojicu ranjenih.

U toku dana Talijanima je stigla pomoć s artiljerijom iz Benkovca, Biograda i Zadra. Borbu s njima primila je četa bataljona »Bude Borjan«, a četa ličkog bataljona »Marko Orešković« držala je osiguranje prema Krupi, da četnici iz Krupe ne bi pritekli u pomoć Talijanima.

Ovo je dosada jedna od najznačajnijih vojnih akcija u Dalmaciji, a njeni rezultati najrječitije govore, do kog se stupnja razvila NOB u Sjevernoj Dalmaciji.

*

Prije tri dana otišla je iz Vrgorca, odnosno iz Imotskog, na Biokovo ustaška »Crna legija« sa 400 crnokošuljaša, a pod komandom Zloglasnog ustaše J. Francetića. Koliko se zna, oni se dosad nisu nigdje sukobili s partizanima.

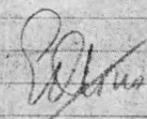
Srijeda, 27. maja

Ubijen prefekt Zadarske provincije

Još se nije stišala jedna radosna vijest iz Sjeverne Dalmacije, a za njom odmah stiže i druga, ništa manjeg značenja od one jučerašnje.

Talijanski fašisti danas oplakuju gubitak zadarskog prefekta V. Orazija, člana centra Fašističke stranke Italije, bivšeg ministra kolonija. Njega su ubili partizani jučer iblezju Erve-

¹ Ti, kao i ostali tadašnji zarobljenici iz Sjeverne Dalmacije, odvedeni su u Velebit i tamo likvidirani. Tako se postupalo zbog toga, što su svakog časa predstojale neprijateljske ofenzive. Pa i pored toga strijeljanje zarobljenika protivilo se tadašnjoj liniji NOP, bilo je pogrešno i štetno, pa se rukovodiocima pozivalo na odgovornost. Prvih dana borbe postojala je praksa, da se zarobljeni vojnici nakon saslušanja puštaju svojim kućama. Od ljeta 1942. zarobljenici se uglavnom zadržavaju i za njih se traže zamjene s našim drugovima iz zatvora.

GOVERNO DELLA DALMAZIA TELEGRAMMA	CIPRATO
Al Comando Sesto Corpo d' Armata Ragusa	
Urgentissimo per Eccellenza Roetta Comandante Superiore Forze Armate Slovene Dalmazia alt	
N. 2. 9. M. Oggi circa ore 13 Prefetto Zara mente con capitano CC.ER. Bonas- siasi et scorta percorreva in automobile strada che segna confine Provincia di Zara con ^{capitale Dalmazia} Saragozza , nei pressi di Ervenico est stato attaccato da banda ribelli di grande ^{di grande} attesa ^{lunga} intercalle tra Prasidi Prasidi alt risultano caduti, dopo eroica difesa, Prefetto Zara, capitano Bonassisi, un ufficiale subalterno e cin- que militari alt altro ufficiale, il Segretario Prefetto et tre militari sono feriti alt Tanto comunico per quelle disposizioni che riterrai impartire in conseguenza atteggiamento assunto dai ribelli sempre più minaccioso et tendente a penetrazione in ter- ritorio nazionale .	
BASTIANINI	
	

Izveštaj guvernera Bastianinija od 25. maja 1942. o napadu parti-
 zana na zadarstog prefekta i pratnju

niika¹ s još 10 fašista. Time su naši drugovi barem donekle osvetili smrt strijeljanih drugova u Šibeniku na čelu s drugom Radom Končarom Brkom, sekretarom CK KPH i članom CK KPJ.

Današnji »II Popolo di Spalato« povodom te akcije piše: »Nj. Ekselencija Vezio Orazi, dok je bio u nekoj pograničnoj zoni, pušćanim mecima i ručnim bombama bio je napadnut od jedne bande buntovnika. U žestokoj bonbi palo je osam naših, među kojima skvadrast Vezio Orazi, ratni veteran, fašist stare garde, skvadrast revolucije; pao je s oružjem u ruci, kao i tolika druga mlađa birača u siviozelenoj odori ili cmolj košulji. Pao je jedan od najboljih i najvećih. Već mnogo mjeseci talijanska se krv lije, od običnog vojnika »alpinskih boraca« do prefekta Žare... «

Sličnim riječima o Oraizilju i likvidiranoj fašističkoj bandi govori i zadarski fašistički listić »Giornale di Dalmazia«, koji kaže, da su osim prefekta poginuli kapetan Bonassisi, poručnik Trupano, brigadir Bardelloni i sedam vojnika.

Tako fašisti oplakuju gubitak svoga »najboljeg i najvećeg«, koji je stotine naših nedužnih ljudi poslao u smrt. Orazi je mislio, da se može nekažnjeno šetati našom Dalmacijom, usprkos svim svojim zločinima, ali se ljuto prevario, kao i toliki drugi. Osvetnička partizanska ruka nagradila ga je, kako je zaslužio.²

D O D A T A K

Bastianini zapomaže

Koje je značenje imala partizanska akcija, u kojoj je ubijen prefekt Orazi, i kakvo je stanje bilo tada u Sjevernoj Dalmaciji, može se najbolje vidjeti iz telegrama, što ih je guverner za Dalmaciju Bastianini tom zgodom uputio Roatti i Mussoliniju.

¹ Napad je izvršio jedan vod I. čete bataljona »Bude Borjan«, a Orazi ja je ubio borac Mirko Štrbac-Kozjak i ne sluteći, o komu se radi. Ranjeni Orazi na hrvatskom je jeziku uzviknuo: »Gospod komunist, ja ću se predati«, ali nije uspio više ništa izreći. Partizani su u toj akciji zapalili dva kamiona i jedan automobil.

² Koliko su straha ove akcije unijele u talijanske redove govori i to, što su oni neposredno poslije njih na terenu Sjeverne Dalmacije, koju su kontrolirali porušili sve zidove i posjekli sva stabla i džbunje duž cesta, po kojima su saobraćali.

tfaj

Tako Bastianini u telegramu od 26. maja, upućenom Roaitti, kaže:

»Najhitnije za Ekselenciju Roattu, vrhovnog komandanta oružanih snaga Slovenije i Dalmacije —Stop N 2 G. M. Danas oko 13 sati, dok je prefekt Zadra s kapetanom CC RR. Bonassisijem i oružanom pratnjom prolazio automobilom cestu, koja označava granicu provincije Zadra s Drugom zonom u okolici Drvenika, bio je napadnut od čete pobunjenika. Stop. Slijede poginuli nakon herojske Obrane: prefekt Zadra, kapetan Bonassisi, jedan niži oficir i 5 vojnika. Stop. Drugi oficir, sekre-

L'Ecc. Orazi caduto in combattimento contro una banda di ribelli comunisti

Il Prefetto di Zara, Eccellenza Vesio Orazi, mentre si trovava in una zona di confine tra la Dalmazia e la seconda zona occupata dalle nostre truppe, è stato assalito da una banda di ribelli a fucilate e bombe a mano.

Il Prefetto ha immediatamente iniziato il combattimento insieme con i suoi camerati, rispondendo animosamente al fuoco dei partigiani. Ai combattimenti successivamente hanno preso parte alcuni militari regolari. I ribelli sono stati infine vinti in fuga.

Nell'acuto combattimento uno dei nostri è caduto, fra cui lo squadrista Vesio Orazi, Prefetto di Zara.

La morte di Vesio Orazi, combattente intrepido in tutte le guerre e nella Rivoluzione, è rimpiunta e ci esalta nel

tempo stesso. Questo nostro camerata che per i suoi meriti era giunto ancor giovanissimo ai più alti gradi del Regime, non ha fatto distinzioni di fucile e di uniformi, ma nel momento in cui si è presentata l'opportunità del combattimento è tornato ad essere l'ufficiale dei bersaglieri della guerra dell'Impero e dell'Albania. Così devono essere tutti gli italiani, così sono tutti gli italiani: così ha voluto essere Vesio Orazi, Prefetto fascista! Non basta affermare la propria fedeltà in tempi normali, occorre anche sapersi battere col moschetto o col pugnale per difendere la Patria e l'idea!

Vesio Orazi, veterano di guerra, squadrista della Rivoluzione, è caduto con l'arma in pugno, come tanti altri fratelli più giovani in grigioverde o

in camicia nera. È caduto ucciso dal prode, guardando in faccia quel nemico più che vile che non osa combattere se non con le imboscate. Onore a Vesio Orazi! La Patria, il Fascismo, non lo dimenticheranno!

Ma mentre noi piangiamo i nostri gagliardelli in onore dell'Eroe caduto, sentiamo che il nostro ciglio è assolutamente asciutto: non è possibile versare una lagrima per un camerata caduto se prima non lo si è ucciso nel modo più degno. Diremo di più: da molti mesi dura lo sterminio di uccisioni compiute da briganti che disonorano il nome stesso del brigantaggio, poiché mancano anche dell'onore di bandito, e da molti mesi, dagli umili Fanili della «Cacciatori» fino al Prefetto di Zara, sangue italiano et

minale di gente che non possiede umano. È giunta l'ora di ricordarsi che Roma, maestro av giustizia e di umanità, quando si trovasse di fronte a manifestazioni endemiche di banditismo usata sistemi draconiani. Questo innocuo e gran voce non soltanto i fascisti, non soltanto gli italiani, ma anche la maggioranza dei dalmati italiani ed onesti Sla giustiziati, ma sia anche, questa volta, durissima giustizia di guerra!

»Il Popolo di Spalato« o pogibiji zadarskog prefekta V. Orazi ja

tar prefekta i 3 vojnika ranjeni su. Stop. Ovo saopćavam zbog onih odredaba, koje kako smatraš treba izdati, jer su pobunjenici zauzeli pojačamo prijeteći stav i smjeraju k prodiranju na nacionalni teritorij.«

U telegramu Mussoliniju od 27. maja pod br. 5006 Bastianini javlja:

»Za Ducea. — U mom telegramu br. 4805 od 21. maja javio sam Vam, Duce, da se već dva dana na granici nalaze snažne grupe ustanika i da su na granici provincije Zadra bile u toku vojne operacije. Već otprije nekoliko nedjelja pismeno sam privlačio pažnju vojnih vlasti preklinjući da se organizira ozbiljna obrana granica Dalmacije, da bi se ona sačuvala od

invazija, a moguće i od infiltracija. Nažalost moja ponovljena traženja u tom smislu nisu mogla biti prihvaćena uslijed nedostatka sredstava i trupa, koje su sukcesivno mojim traženjima trpjele nova smanjenja.

Kada je 18. o. mj. jedna snažna us ta nick a 'banda napala odrede sjeverno od Kinina, 14 km od granice provincije Zadra, a druga banda od nekoliko stotina pojavila se 20. na granici Ervenika, vojne snage, kojima se raspolagalo između Zadra i granice, brojile su u svemu 4 čete s efektivnim redutima, lišene artiljerije i merzera, za koje sam mobilizirao 150 crnih košulja, redovna Zadarska milicija, i na brzinu ih stavio na raspolaganje vojnoj komandi, da brani jednu od najugroženijih točaka granice. (Basti animi nije smio kazati Mussoliniju svu istinu, nije mu smio javiti da i u anektiranom dijelu Dalmacije ima partizana, jer bi mu time priznao svoju nemoć u borbi protiv njih — op. p.). Ervenička torba spriječila je bandu da prođe u teritorij provincije, ali ustanici su ostali na svojim položajima, i tek slijedećeg dana pod pritiskom drugog našeg napada povukli su se, davši lak otpor s malo udaljenijih položaja. Jedno zračno bombardiranje izgleda da nije dalo veće rezultate.

Na položaju sam obišao zadarske orne košulje i naredio sam, da im se smjesta pošalje iz Zadra nekoliko mitraljeza starog tipa i municija. Drug Orazi je istog dana za svoj račun otišao na isti granični put, gdje je danas našao smrt boreći se herojski, da bi podstakao trupe angažirane dan prije.

Čim sam se vratio u Zadar, poslao sam jednog kurira u komandu Druge armije preklinjući da pribave ljudstvo i sredstva, to prije što se u erveniekoj borbi raspala jedna od dvije upotrebljene čete. General Roatta smjesta je odredio za tu zonu dva bataljona divizije »Sassari«, koji su stvarno i prispjeli jučer, s teritorija II. zone, i ponovio sam svoj zahtjev da se organizira obrana granice neophodna da se održi u spokojstvu stanovništvo, koje je uslijed približavanja ustanika dobivalo i dobiva utisak o našoj slabosti i propasti. 24. ujutro u prolazu za Zadar general Roatta me je uvjerio, da će se pobrinuti eto je moguće prije da udovolji takvoj potrebi vojno-političke prirode, ali današnji događaj, koji se desio na mjestu borbe od 20., i pokreti izvršeni jučer od strane ustanika nameću hitne mjere srazmjernim snagama, i koje ne postoje u mjestu. Da bi se uvećale zadarske snage, bilo je povučeno i 11 malih

garnizona pješadije, ikoji su bili na nekim otocima, a kako je stanovništvo ta povlačenja Objasnilo napuštanjem Dalmacije od naše strane, mogu da nastanu štetne posljedice. I na splitskoj granici je bilo pokušaja infiltracije uslijed toga, što sagotovo svi naši vojni garnizoni bili povučeni s graničnih mjesta, ali energična djelovanja bataljona toskanskih odjeljenja i jednog bataljona bornih kola izgleda da su zasada dala nekih rezultata.«

Četvrtak, 28. maja

Formiran Sjevernodalmatinski NOP odred¹

Nakon uspjeha akcije na Eirvemik i velikog plijena u njoj, a zbog sve većeg i bržeg priliva boraca na teren Bukovice, Zrmanje i Plavna, u subotu je reorganiziran u skladu s prijašnjom odlukom Štaba IV. operativne zone sjevernodalmatinski bataljon »Biude Borjan«. Umjesto njega sada su formirana dva bataljona — »Bude Borjan« i »Branko Vladušić«, koji je dobio ime istaknutog borca iz Zrmanje, poginulog u borbama decembra prošle godine. Ovaj drugi bataljon formi-

¹ Prve ustaničke partizanske jedinice u Dalmaciji, koje su osnovane u augustu 1941., kao i one iz prvih mjeseci 1942., nazivale su se partizanski odredi. Oni su brojili 50—100 boraca, podijeljenih u vodove. Krajem 1941. i početkom 1942. te se jedinice nazivaju i četama, na pr. svilajska, dinarska, kamešnička, kaštelanska, rogoznička, a pored njih postojali su i odredi: solinski, mosorski, biokovski, bukovački i kninski.

U proljeće 1942. počinje formiranje bataljona, kao više forme partizanskih jedinica, koje nisu čvrsto vezane za pojedini teren. U novoosnovane bataljone uključivali su se ranije formirani odredi i čete, dok su dva bataljona ulazila u zajedničku vojnu formaciju — odred — na pr. Sjevernodalmatinski, Srednodalmatinski, i t. d. Ali sada su ti odredi nešto drugo nego prije. Dok su prijašnji bili manji, nekad i početne jedinice, sada su oni znatno viša partizanska formacija, u čijem se sastavu nalaze bataljoni s četama, vodovima i desetinama.

Kad se u jesen 1942. u Dalmaciji formiraju brigade, odredi se rasformiraju, jer njihovi bataljoni ulaze u pojedine brigade. Odredi se prinoformiraju od februara 1943. Odredi su u Dalmaciji djelovali sve do njenog oslobođenja. Za razliku od brigada, odnosno divizija, koje su se borile i izvan Dalmacije, pojedini su odredi bili neprestano vezani za vlastite terene.

Oslobodenjem Dalmacije koncem 1944. g. odredi su u sastavu Osmog korpusa nastavili borbu skupa s ostalim dalmatinskim jedinicama za oslobođenje Like, Hrvatskog Primorja, Istre i Trsta.

ran je na terenu Plavno-Golubić. Da bi se što bolje uskladile akcije obajiu batailjona, kao i oistallih partizanskih snaga u Sjevernoj Dalmaciji, formiran je i štab Sjevernodalmatinskog NOP odreda, koji treba da rukovodi svim partizanskim jedinicama na području Sjeverne Dalmacije. U sastav odreda ušao je i novoformirani mitraljeski vod, zaitlim su batailjona razdijeljeni u tri čete, od kojih svaka ima po tri voda.

Komandni kadar Štaba odreda sačinjavaju: komandant Rade Bulat, komesar Ante Jurlina, zamjenik komesara Faust Ljuba, obavještajni oficir Obrad Knežević, oficir za vezu Stan-ko Tišma, oficir pri štabu Nikola Čaće, intendant Milan Lacmaniović i referent saniteta dr. Tomislav Kronja.

štabovi batailjona saitavljeni su ovafko:

I. »Bude Borjan«: komandant Slobodan Maeura, komesar Vlado Peran, obavještajni oficir Miloš Nikolić, operativni oficir Stevo Perić, oficir za vezu Pero Vejnović, intendant Ignjatije Macura.

II. »Branko Vladušić«: komandant Mate Stančić, komesar Jovo Martić, obavještajni oficir Gojko Pupovac, operativni oficir Simo Dubajić, oficir pri štabu Obrad Egić, intendant Miloš Kuikić.

Komandni kadar četa:

1. »Bude Borjan«: 1. četa — komandir Miloš Tišma, komesar Franjo Kursar.

2. četa — komandir Julije Petričić, komesair Ivo Mrše.

3. četa — komandir Božo Blaižević, komesair Frane Šare.

II. »Biranko Viladušić«: 1. četa — komandir Šime I vas, komesar Zdravfko Bego.

2. četa — komandir Glišo Cuk, komesar Ivo Zaninović.

3. četa — komandir Nikola Dobnijić, komesar 'Mitrilo Vanić.

U četama su formirane i četne partijske ćelije, kojiima su sekretari komesari četa.

U Tehnici štaba, odnosno OK, kojom rukovodi Nikola Sekulić-Bunlko, nalaze se drugovi: Dušan Mairić, Vlado Popović, Branko Mandić i Vitomir Gradiška.

Bataljon »Bude Borjan« broji 206 boraca i raspolaže sa 178 pušaka, 9 puškom itraj eza, 101 ručnom bombom i 12.610 metaka, a bataljon »Branko Vlađušić« ima 197 boiraca isa 162 pjške, 6 pušikomitrajeza, 102 bombe i 10.336 metaka.

Mitraljeski vod sačinjava 16 boiraca sa 14 pušaka, 13 bornia, 3 teška mitraljeza i jednim bacačem mina.

Tetak, 29. maja

I neprijatelj priznaje svoj teror — Ponovni napad na žandarmerijsku stanicu u Bogomolju

Da teror neprijatelja bilva sve veći i masovnijd, to i on san priznaje. U jednom svom napisu Talijani ovih dana kažu, di stu iu vremenu od 1. novembra prošle godine do 15. o. mj. iz Dalmacije internirali u irazličite koncentracione logore ništi manje nego 1448 lica. Kad se tome dodaju oni, koji senilaze po zatvorima, i oni, koje su prije 1. novembra intemirdi>, kao i postrijeljani, nije teško izračunati, koliko bi naših ljudi u Dalmaciji ostalo na »slobodi«, kad bi kojom nesrećom tajjanski fašisti duže ostali u našoj zemlji.

*

Ponovo osnovanu žandarmerijsku stanicu u Bogomolju ns Hvaru napaila je prije šest dana grupa boiraca iz Biokova. Zndari su ovog puta pružili partizanima žestoik otpor iz do-bi> utvrđene zgrade. Ipak je jedan žandar ranjen, a jedan zaobljen. U borbi je poginuo i jedan partizan. Da ne bi imali veih žrtava, partizani su Se nakon viišesatne borbe povukli. Stnitou nisu razoružali, jer se Biokovci nisu udružili s hvarsku borcima.

D O D A T A K

Štab srpske narodne vojske u Kninu

Pod okriljem Talijana u Kninu se 29. maja 1942. formiraot. zv. Štab srpske narodne vojske, koji su sačinjavali: Moičilo Đujić, Pajo Popović i Vlado Novaković. Istog dana, kade formiran taj štab, V. Novaković je u Pađenama održao zboi na kojemu je huškao narod, da ide u borbu protiv partizan. Poslije zbora naišao je kurir iz GŠH, kojega su četnici uhviili i ubili.

Subota, 30. maja

Pogibija druga N. Vrančića

Prije četiri dana postavili su partizani iz Dinare zasjedu kod Krčića i zaplijenili kukuruz, koji je bio namijenjen ustašama.¹ U akciji je bio i komandant IV. operativne zone Jovičić.

Četnici Pa je Popović, doznajući da je komandant Zone tu, brzo su se uputili da ga uhvate, pa su zato došli iz leća. Svega nekoliko minuta prije Jovičić je međutim otišao. Pod rukovodstvom zloglasnog koljača Siće Kaitića, čim su stigli, četnici su odmah zapucali. Pri povlačenju ubili su komandira Cetinske čete prvoborca Nikolu Vrančića.² Za novog komandira čete postavljen je Božo Bilić-Marijan.

D O D A T A K

Novi borci iz primorja

U svojstvu operativnog oficira Štaba IV. operativne zone poslao je Miroslav Baće-Milić 30. maja 1942. izvještaj Glavnom štabu Hrvatske, u kojem kaže:

»1. Danas je stiglo iz primorja 110 drugova, među kojima se nalazi i onih 70, koje smo mobilizirali za Proleterski bataljon. Sutra navečer, 31. maja, uputit ćemo ih preko pruge u smjeru Glogovo, Bruvno, Korenica. Svi su ti drugovi tek sada došli iz svojih kuća i nemaju nikakva partizanskog diskultiva. Prema tome ne bi imali ni osnovnih ustava za ulaz u bataljon. Očito je da ćete vidjeti način, kako ćete ih ispiti i oprobane definitivno primiti. U prilogu šaljem vam njihov imenični popis s osnovnim rubrikama.

¹ Zaplijenjena su bila oko dva vagona kukuruza, koji su utišani vozili iz Knina u Vrliku za svoje potrebe. Partizani su u toj komunikaciji držali zasjedu čekajući Talijane. U međuvremenu su ušla u nju dva kamiona s kukuruzom u vrećama. Partizani su cijelu noć izvlačili kukuruz i prebacivali ga na konjima Dinaru. Posljednju grupu uhvatila je zora. S njom su bili i V. i-stulović, Andrija Bužančić i N. Vrančić. Krstulović je produžio Dinaru, a neki su s Vrančićem ostali u selu zbog hrane. Tek to se Krstulović od njih rastao, došli su četnici, zapucali, ubili Vrančića i odmah se povukli prema Biskupiji.

² Kao student prava u Zagrebu N. Vrančić u godinu« uočirata prevodi s ruskog jezika na naš napredne knjige.

2. Jučer smo vam javili, da je naša prva četa bataljona »B. B.« 26. maja u zasjedi na cesti Ervenik—Žegar ubila između ostalih dva viša fašistička funkcionara. Tek danas indirektnim putem preko Radio-Rima i talijanskih novina saznajemo, da smo likvidirali prefekta Zadarske prefekture Vezia Orazija. Ujedno saznajemo, da je bilo tri poginula oficira, 7 vojnika i nekoliko izgorjelih, a jedan oficir da je uspio pobjeći.

3. Javio nam je drug komandant Zone, da je 21 drug iz Proleterskog bataljona 18. maja u borbi kod Golubića prešao u Dinaru i da su upućeni u Liku preko Bosne. Nadam se, da će ih V. krajiški odred znati uputiti u pravom smjeru.

4. Dobili smo piismo druga komandanta Jovića, gdje kaže da 18. maja nije mogao ući u borbu kod Golubića, gdje najhitnije poziva mene i delegate GŠH i CK na partizansko i part. savjetovanje u Dinaru. Kaže, da su na licu mjesta prisutni svi delegati iz Srednje i Južne Dalmacije, čitav PK, i da samo čekaju nas. Radi operacija Kombiniranog odreda na ovom terenu ni ja ni itko odavde nije mogao da otiđe na to savjetovanje. Osim toga ja saonim pisao da mislim da se mora odgoditi. Sada idem odmah dđlje, ako ih jioš nađem na Okupu, bar nešto da se uradi. (M. Baće stigao je na savjetovanje pri njegovu završetku — op. p.) Šaljemo vam 6 komada filmova i molimo vas da ova 4 komada uputite štabu Ličke grupe.

5. Ovdje smo pojačali štabove dvaju bataljona, kao i sam štab odreda, kojemu će, kako sam vam javio, za izvjesno, kratko vrijeme ostati na čelu drug Rade Bučarić.

Nedjelja, 31. maja

Naglo se širi mreža NOO-a — Velike racije po Bukovici

U ovom mjesecu sistematski se prišlo u području Trogira formiranju NOO-a. NOO-i su birani na širim sastancima, na kojima je učestvovalo po više desetaka seljaka, muškaraca i žena. Dosada su NOO-i birani u Trogiru, Marini, Velikom i Malom Drveniku, Okrugu Gornjem i Donjem, Žednom, Labinu, Prapatnici, Prgometu, Lepenici, LjubitoVici, Blizni, Segetu, Donjem i Gornjem Vinišću, SevidU, Podorljaku, Sapinim Docima, Hoteljima, Gustimi, Vrsinama, Rastovcu, Bristivici, Dogradama i Najavi.

U NOO-e su birani uz najlborbenilje i najuglednije drugove partije i vanpartirjci, muškarci, žene i omladina. Članovi NOO-a uglavnom su ljudi, koji su se dosad nalazili u odborima Narodne pomoći. Ti se odbori sada rasformiraju, a njihovu ulogu preuzimaju narodnooslobodilački fondovi u sklopu NOO-a.

Izbor NOO-a u najvećem dijelu sela trogirskoga kraja pokazuje, da su i na tom terenu razbijena shvaćanja pojedinih članova Partije i aktivista o suvišnosti NOO-a pored partijskih organizacija i odbora Narodne pomoći. Nekoliko mjeseci trebalo je dokazivati, da su NOO-i nešto drugo od odbora Narodne pomoći, da su oni klica nove narodne vladsti, što odbori Narodne pomoći nisu bili.¹

*

Prema najnovijim informacijama, Talijani su prije dva dana, vršeći odmazdu za prefekta Orazilja i njegovu pratnju, otpočeli velike racije po selima Bukovice. Priča se da sve što uhvate ubijaju, a popalili su i neka isela. Narod listom bježi ispred njihove odmazde.

*

U Splitu 'su jučer Talijani na papiru formirali pet svojih, sportskih društava, jer su prijašnja domaća raspustili, ukoliko se sama nisu razišfla, da ih okupator ne bi mogao zloupotrebljavati.

Svoja društva formirali su umjesto bivšeg nogometnog kluiba »Hajduk«, umjesto veslačkih društava »Gusar« i »HVK«, umjesto plivačkog društva »Jadran«, umjesto »Tenife-klub« i umjesto jedriličarskog društva »Labud«. Sada okupator želi, da u svoja društva uvuče splitsku omladinu, ali će se i u tome prevariti.²

¹ U osnivanju NOO-a na trogirskom terenu najviše su sudjelovali drugovi Ante Hrabar-Rico, Jozo Lozovina-Mosor, Todor Dučić-Jadran i Ivan Rožić-Srp.

² Kao što se i očekivalo, formiranje talijanskih sportskih društava u Splitu ostalo je mrtvo slovo na papiru. Osim fašista i ponekog domaćeg optanta, u njima od Splitsana nije bilo gotovo nikog. Ništa bolje nisu prolazila ni talijanska »sportska« društva u drugim gradovima i mjestima anektirane Dalmacije. U istom položaju bila su i ista »masovnost« imala i slična ustaška društva u dijelu Dalmacije pod t. zv. NDH. Inače nije bilo mnogo pokušaja za formiranje društava ni od strane Talijana ni od strane ustaša, jer su jedni i drugi unaprijed znali, da će doživjeti neuspjeh.

D O D A T A K

Zadaci bataljona »Bude Borjan« i »Branko Vladušić«

Štab Narodnooslobodilačkog partizanskog odreda za Sjevernu Dalmaciju izdao je 31. maja 1942. Naredbu br. 2, u kojoj među ostalim stoji:

»... Štabovi bataljona treba da se što prije osamostale i da počnu funkcionirati svaki zasebno na svom terenu. Štabovi bataljona moraju imati pisara, stalne kurire za štab Odreda, kao i kurira čete.

... Pred štab bataljona »Bude Borjan« postavljaju se slijedeći zadaci:

a) da osigurava i vrši stalnu kontrolu terena očišćenog od četnika počevši od pruge, pa linijom Makro Polje, Obrovac — Gračac, sjeverno od Zrmanje do pruge, i onemogućava povratak i organiziranje četnika na tom dijelu. Osim toga izvršit će rekviziciju hrane i stoke u selima na tom području, uključivši tu i Pakleni Dolac, najkasnije u roku od dva dana poslije primitka ove Naredbe. Treba rekvirirati stoku i hranu od četničkih bandita i seljaka, koji su odbjegli od svojih kuća, a pomagali su četničke i ustaške bandite. Treba nastojati da se u tim selima okupi sav pošten element i da se po mogućnosti nađe bar nekoliko dobrovoljaca za partizanske odrede;

b) bataljon treba da glavno težište svojih akcija prenese u Bukovicu, Ravne Kotare i primorje u cilju napada na talijanske okupatore, razoružanja karabénjerskih stanica i posada, unštenja transportnih sredstava; treba rušiti mostove, prekopavati ceste i prekidati telegrafske veze. Ove akcije diverznog karaktera treba stalno vršiti, a za njih mobilizirati seljake naoružane. Jedan od glavnih zadataka, kako političkih tako i vojničkih, jest prenijeti borbu na čisto hrvatski teren, što bliže moru;

c) da se uspostave što uže veze s Kninom i Drnišom, da bi se iz tih krajeva organizirale mase za borbu;

d) da se najhitnije pride definitivnom uređenju i organiziranju četa.

... Pred štab bataljona »Branko Vladušić« postavljaju se slijedeći zadaci:

a) da se III. četa u Plavnu, koja se nalazi u raspadu, reorganizira i pojača dobrovoljcima iz Priibudića i Prljeva, koji

se sada nalaze u II. četi, i ostalih sela Tromede. Ceti se mora pružiti puna ekonomska i politička pomoć, jer se ona nalazi na terenu, gdje je djelatnost i organiziranost četničkih bandi dosta jaka;

b) da se priđe čišćenju čitave Tromede od četničkih bandi, počevši od sela Rastićeva, držeći se principa, da svakog onog, koji se bori s talijanskim okupatorom protiv nas, likvidiramo;

c) po mogućnosti svim snagama [bataljona pojaviti se još jednom u Plavnu i održati zbor;

d) izvršiti zasjedu na cesti Knin—Stanica.

... Praksa čestih izmjena komandira, komesara, vodnika i političkih delegata treba da se prekine. Štabovi bataljona mogu postavljati vodnike, političke delegate, a za komandire i komesare četa dostavljati svoje prijedloge Štabu odreda.

... Učvrstiti stare i formirati nove odbore Nar. osi. fronta,¹ pazeći da u njima uđu najpošteniji i našoj borbi najodaniji seljaci.«

¹ Misli se na NOO-e.

JUNI

Ponedjeljak, 1. juna

Osnovan Općinski NOO Solina — Radiostanica za Dinaru

U Solinu je danas kod Gnubišićevih kuća osnovan Općinski NOO. Za predsjednika je izabran stari radićevac iz Solina, za potpredsjednika jedan član Partije iz Vranjica, a za tajnika jedna drugarica — omladinski rukovodilac iz Solina. U NOO su dalje izabrani po jedan drug, odnosno drugarica, iz Mravinaca i Klučina i još dvojica iz Solina.¹

Formiranjem Općinskog NOO-a u Solinu riješilo se i jedno pitanje, koje se odavna postavljalo. Narod Solina i Vranjica tražilo je naime godinama prije rata posebnu općinu, ali ondašnji režimi nisu za to htjeli ni čuti. Stari su politikanti samo uoči izbora »bili« za rješenje toga pitanja, ali samo pod uvjetom, da narod glasa za njihovu političku stranku, ili bolje: za njih osobno. Narod, dakako, nije nasjedao njihovim obećanjima, niti je htio glasati za njihove stranike, pa je formiranje općine Solina ostalo sve dosad samo želja. Tek nova vlast, koja je izrasla iz naroda, riješila je to pitanje, poštujući volju naroda.

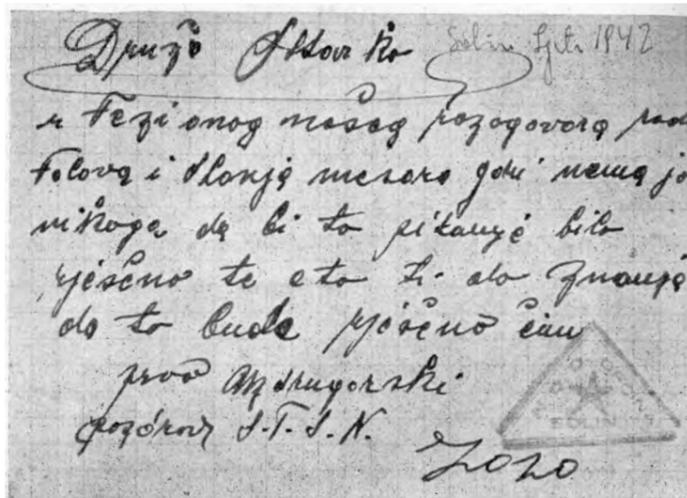
*

U Dinaru je danas sa Solinskom letećom četom upućena iz Blaca pored ostalog i jedna radiostanica.² Stanicu su iz

¹ U Općinski NOO Solina bili su izabrani: Martin Grubišić, Ante Gabelić, Palmira Grubišić, Branko Matković, Anka Bućan, Martin Mikelić i Ivo Zitić-Lolić.

² Radiostanica je prebačena u Dinaru. Poslije su je drugovi* skupa s dijelom razbijene, u borbi od 8. aprila zarobljene radiostanice, poslali u GŠH. S tim stanicama upućen je u GŠH i radiotelegrafist Stevo Perić. Dalmatinske jedinice uspostavile su radiovezu sa GŠH tek po kapitulaciji Italije.

Splita prebacili i drugovi željeznicom do Labina, a odatle je preko Radošića donesena u Blaca. Ona će poslužiti Stabu IV. operativne zone za održavanje veza sa GŠH.

Jedan od prvih akata Općinskog NOO-a Solina s pečatom

U Dinaru je poslano i oko 1200 kg hrane, odjeće, sanitetskog materijala i drugih potrepština. Iz Blaca je tamo otišla i grupa od 73 novopr. došla dobrovoljca.

Utorak, 2. juna

Konferencija i izbor Kotarskog NOO-a Solina — Ljudi iz Šibenika i okolice sve masovnije stupaju u partizane

Danas je u Blaiima, na mjestu zvanom Čemnci, održana posebna konferencija za kotar Solin. Konferenciji su prisustvovali po jedan-ava delegata svih (22) seoskih i općinskih NOO-a u kotaru. U svemu je bilo prisutno 38 drugova i drugarica odbornika. Konferencija je sazvana u prvom redu zbog toga, da bi se na njoj izabrao Kotarski NOO, za kojim se osjeća potreba u radu svih NOO-a u kotaru, preko kojih je NOP obuhvatilo i posljednji zaselak. Naikon referata o političkoj

situaciji i stanju na front ovim a, a posebno o stanju u našoj zemlji i o razvoju NOO-a, pa prema tome i o potrebi izbora kotarskih NOO-a, na konferenciji se razvila živa diskusija, u kojoj je sudjelovalo devet drugova. Na kraju je konferencija aklamacijom prihvatila podneseni prijedlog i izabrala KNOO.¹

*

Prema najnovijim informacijama, od Šibenika se u subotu prebacilo na teren Bukovice i Knina, a u sastav Sjevernodalmatinskog odreda, preko sto novih boraca. Odaziv tolikog broja dobrovoljaca u partizanske jedinice potkazuje, da se narod Šibenika i okolice sve masovnije uključuje u oružanu borbu.

Četvrtak, 4. juna

I Korčulani odlaze u Mosorski odred — Sve jači teror u Bukovici

Jučer je preko Splita stigla u Rupotinu prva grupa drugova s Korčule. Pošto su se odmorili, Korčulani su s još nekoliko pridošlih drugova upućeni IU pratnji kurira na Mosor, u tamošnji partizanski odred.²

¹ Prvi Kotarski NOO Solina sačinjavali su: Martin i Palma Grubišić iz Solina, Nikola Vučković iz Dugopolja, Dušan Tadin iz Kaštela i Vlado Bubić iz Klisa.

² U prvoj grupi Korčulana, koja se prebacila na kopno, bila su četiri druga iz Vele Luke na čelu s Ivom Barčotom. S njima je brodom do Splita došlo i nekoliko Blačana, ali oni su se, umjesto da produže u Solin, vratili natrag na Korčulu s motivacijom, da ih prati policija. Svi, koji su se tada vratili, otišli su s idućom grupom u partizane.

U toku juna i početkom jula 1942. s Korčule se preko Splita prebacilo u Mosorski odred 4—5 grupica, svega oko 35 boraca. Nakon odlaska Mosorskog odreda u Dinaru, a kako je u međuvremenu uspostavljena veza preko Hvara s Biokovom, Korčulani se posebnim »kanalom« prebacuju na tu planinu.

Vela Luka bila je staro uporište Partije i revolucionarnog pokreta na Korčuli davno prije rata. Prije rata s blizu 4500 stanovnika to je mjesto dočekalo Oslobođenje sa svega 1400 ljudi.

U subotu, 30. prošlog mjeseca, Talijani su jakim snagama »čistili« teren Kistamje—Ervenik. Bila je to odmazda nad narodom tamošnjega kraja zbog sve jače aktivnosti partizana. Kao obično, ne naišavši na partizane, fašisti su svoj bijes iskali nad narodom. Pored pljačke i terora popalili su stotinjak kuća i ubili 12 ljudi.

Petak, 5. juna

**Dalmacija dosad dala oko 2500 boraca — Biskup Bonefačić
blagosivlje krvnike**

Prema nepotpunim podacima Štaba IV. operativne zone, broj partizanskih boraca u Dalmaciji iz mjeseca u mjesec vidno raste. Dok se taj broj u martu kretao oko 600, 15. aprila o. g. potvisio ise na 1030, zatim 16. maja na 1547 i konačno 1. o. mj. na 1800. S pravom se može pretpostaviti, da su ustvari te brojke znatno veće, jer Štab zone nema iscrpne podatke s terena, natročito ne za manje partizanske grupe, rasijane sirom Dalmacije, a koje iz dana iu dan rastu.

Broj partizanskih boraca iz Dalmacije, borili se oni na području same Dalmacije ili izvan nje, uključivši i izgiimule, kreće se svakako olko 2500.

Iako relativno malen, ibroj partizana u Dalmaciji utjerao je strah u kosti Talijanima. Oni u Dalmaciju neprestano dovlače nove snage, da bi zadržali u svojim rukama makar najznačajnija mjesta, kad već ne mogu cijelu Dalmaciju.

*

Danas je splitski biskup Bonefačić, da bi »(uveličao« dan talijanskih karabinjera, prisustvovao njihovoj ceremoniji i podijelio dlm sveti očinski blagoslov. Tako postupa Bonefačić i dio njegovih pastiraipopova, kojima su interesi fašističkih okupatora preči od interesa vlastitog nairoda.

U NOV se nalazilo oko 700 boraca, od kojih je poginuo 141, a sa žrtvama fašističkog terora poginulo ih je oko 200. U decembru 1943., po dolasku Nijemaca, najveći dio naroda iz Vele Luke i s cijelog otoka Korčule izbjegao je ispred neprijatelja i otišao preko Visa u zbjeg u Italiju i Afrilku.

Nedjelja, 7. juna

Akcije na cesti Kistanje—Radučić — Partizanski zbor u Prugovu

Na cesti Kistanje—Radučić napao je u četvrtak, 4. o. mij., partizanski bataljon »Bude Borjan« dva talijanska kamiona s vojskom. Ubijeno je sedam vojnika i dva oficira, a među 11 zarobljenih ima osam teže i lakše ranjenih. U akciji su zaplijenjena 2 puškomitralljeza, 18 pušaka, 1800 metaka,

Grupa partizana u Bukovici juna 1942.

4 pištolja i jedan bicikl. Kamioni su zapaljeni. Od naših boraca poginuo je jedan drug, a drugi, teško ranjen, ubrzo je podlegao ranama.¹

¹ Povodom partizanskog napada na Talijane na cesti Radučić—Kistanje u talijanskom izvještaju od 4. juna 1942. objavljeno je Kabinetu unutrašnjih poslova i sigurnosti u Rimu ovo:

»Jutros oko 6 sati u pograničnoj zoni ceste Radučić—Kistanje, dva vojna kamiona divizije »Perugia«, koja su dolazila iz Mokrog Polja u pravcu Kistanja, napala je jaka grupa naoružanih ljudi, koji su ubili jednog oficira i 11 vojnika iz pratnje, zapalivši zatim kamione. Pobunjenici su potom oštetili autobus Knin—Zadar, koji je naišao ...«

U drugom izvještaju, od 5. juna., Talijani istom nadležstvu o istoj akciji kažu, da je u njoj ubijen jedan oficir i 8 vojnika, da je nestao jedan oficir i 11 vojnika, a 3 vojnika da su ranjena.

Lsti dan Talijani su izvršili akciju -kod Biovčina sela. U toj (borbi partizani su imali 4 mrtva¹ i 9 ranjenih, a Talijani oko 40 mrtvih.

*

Na Prugovu je danas održan prvi javni partizanski zbor. To je ujedno prvi javni zbor u Solinskom kotaru. Zbor je održan kod crkve, kad je završila redovna nedjeljna misla. Izbor mjesta za prvi naš zbor pao je na Prugovo zato, što smo u tom selu politički slabiji, nego u okolnim selima. U Prugovu dosad nismo dovoljno politički radili, a aktivnost ustaša po kapitulaciji Jugoslavije bila je u njemu znatna. Ustašama su glavna podrška popovi, kojih ima više iz tog sela.

Budući da se Prugovo nailazi između tri žandarmerijske stanice, toliške, lećevečke i mučke, a na samoj cesti Klilil—Muć i Kiilil—Lećeveica, odlučili smo da se zbor osigurava. Zato je tamo pošla Solinska leteća četa s komandrom Stipom Markovićem. Stipe je također govorio okupljenom narodu o ciljevima NOB.

Glas o uspjehu prvog partizanskog zbora u Prugovu prionio se munjevitom brzinom još u toku dana po svim selima toga kraja i, što je glavno, zbor ije svuda naišao na pozitivnu ocjenu i simpatije naroda. Takve zborove po selima morali smo već prije održavati; sada s njima treba nastaviti po ostalim selima, gdje god za to postoji ikakva mogućnost.

D O D A T A K

Talijanski san o regularnim dalmatinskim trupama

O pojačanoj partizanskoj aktivnosti na području Tromeđe i u Bukovici početkom juna 1942. guverner Dalmacije Bastianini izvještava generala Roattu, među ostalim, i ovim riječima:

»Konfidenti i organizatori antikomunističke borbe iz zone Knin (mislil na četničke prvake Đujića i družinu — op. p.) javljaju o znatnom porastu poznatih komunističkih snaga u zornil Drvara i Gračaca. Smatraju, da će one uskoro moći da dostignu broj od 30.000—40.000 ljudi. Već je poznato, da rade

¹ Među poginulim partizanima u toj akciji nalazio se i komandir 2. čete bataljona »Bude Borjan« Julio Petričić, istaknuti borac s Iža.

tvornice ručnih bomba i bomba na (pritisak. Vođe antikomunističkih grupa u zoni Knin smatraju, da će uskoro biti svladani nadmoćnim komunističkim snagama... Sa svoje strane smatram da je potrebno da skrenem Tvoju pažnju na povećanu ekspanzivnu silu, koju je dobila spomenuta komunistička masa prema našim granicama. Jake, veoma aktivne grupe, koje su se infiltrirale u zoni Obrovac—Kistanje, već dvadesetak dana svakodnevno vrše napade iz zasjede. Ne može se isključiti da djelatnost spomenutih grupa nije predigra za akciju većim snagama, koje bi krenule da svladaju raspored posade na granici. .. To prodiranje, čak ako se izvrši malim grupama, odlučnim u vršenju teorijskih djela, imalo ibi odraza, čiji domaćoj sigurno možeš da naslućuješ.«

Zbog toga Talijani traže i dovlače nove vojne snage, da bi onemogućili partizanske akcije. Takio general Roatta, u dopisu, koji je 9. juna 1942. uputio guverneru Dalmacije Bastianiniju, kaže:

»Konferirao sam danas s Ekselencijom Armellinijem (tadašnji komandant XVIII. armijskog korpusa — op. p.), koji je u poznate zone uputio još dva bataljona. Vjerujem, da će time i kontraofenzivom, koja će brzo započeti, lokalna situacija postati jasnija, u našu korist. Tome će pridonijeti i dolazak u Dalmaciju još dva cmokošuljaška bataljona, koji su Ti, kako doznajem, dodijeljeni.

Molim Te, da mi direktno preciziraš dalje potrebe u oružju za naoružanje antikomunista, u čiju se vjernost može pouzdati, i da mi kažeš, ne smatraš li, bar u budućnosti, da je moguće formirati regularne dalmatinske trupe s dobrim kadrom, plaćene i s lijepim uniformama, sličn'm tamošnjim narodnim nošnjama.«

Ponedjeljak, 8. juna

Onesposobljene sve dizalice u Splitskoj luci

Uspješno je izvršena dive rajska akcija u Splitskoj luci. Onesposobljene su sve tri velike dizalice za ukrcaj i iskrcaj. Akcija je izvedena pored same talijanske straže, pa sna Talijani to više bijesni.¹

¹ Akciju u Splitskoj luci izvršila su pod rukovodstvom Ante Smolčića tri člana Partije. Nakon akcije Smolčić je bio uhapšen, ali je zbog pomanjkanja dokaza oslobođen. Kasnije je interniran u Italiju, da bi po njenoj kapitulaciji stupio u NOV.

Narodnooslobodilački odbor Splita izdao je letak upućen građanima. Letkom se poziva narod na bojkot proslave »mornaričkog dana«, koju pripremaju Talijani.

*

U toku jučerašnjeg dana likvidirali su partizani Trogirske-rogozničke čete glavara-špijuna iz Mitlovinovca.¹

Utorak, 9. juna

Vojno-političko savjetovanje za Dalmaciju

Danas se neki drugovi vraćaju preko Soilina s vojno-političkog savjetovanja, koje je održano u Vještic-gori, gdje se sada nalaze PK i Štab IV. operativne zone. Drug J. R. i ostali, koji su otišli gore prije 18 dana, sasvim su se »popartizani« — odjeća i cipele su im poderani, oni su na suncu potamnili, grmlje ih je izgreblo.

Drugove J. R. i B. M. treba preko Kaštela prebaciti na Brač, a I. A. i V. B. na Hvar.² To nije lak zadatak s obzirom na njihovu vanjstinu, a usto su bez ikakvih dokumenata. Zato amo odlučili, da ne idu odmah, nego da se sutra preko Kaštelanskog kanala provezu u Split. Iz Splita će se na otočke prevesti redovnim brodom. Oni su uvjereni, da će se, usprkos talijanskoj kontroli, »legalno« prevesti brodom; zato su odbili mogućnost da se čamcem noću provezu od Jesenica—Križa na Brač.³

¹ U to vrijeme partizani čiste teren Trogirske Zagore od špijuna, među kojima je bilo i nekoliko seoskih glavara. Drugi opet glavari, na pr. Rastovca, radili su za partizane, čak su glavarsku dužnost i primili u dogovoru s predstavnicima NOP-a.

Čišćenje terena zahvatilo je i učitelje fašiste, koji su došli iz Italije, da bi u školama odnarođivali našu djecu. Pošto su neki ubijeni, ostali su pobjegli, a škole ostale prazne — na raspolaganju NOP-u.

² Delegati, koji su se vraćali sa savjetovanja u Dinari, bili su: Jerko Radmilović i Benko Matulić s Brača, a Ivo Anić i Vinko Belić s Hvara. Do Broćanca su s njima išli Dušan Tadin iz Kaštela i Ante Roje, komesar Trogirske-rogozničke čete.

³ Kasnije mi je Radmilović pričao, kako se 13. juna prebacio na Brač. U Splitu su se kod broda za Brač putnici, koji su Radmilovića od reda dobro poznavali, iznenadili kad su ga vidjeli, jer je već duže vrijeme bio u »šumi«. Pozdravljali su se očima i svima je glavina briga bila, da mu omoguće ulazak u brod, a da ga pritom kontrola (karabinjeri) ne zaustavi. Putnici su znali, da Radmi-

Savjetovanje me mnogo interesiralo, pa su mi drugovi opširno pričali o njegovu toku i zaključcima. Kako do 25. prošlog mjeseca na savjetovanje nisu stigli delegati iz Sjeverne i Južne Dalmacije i iz Visa, ono je bilo odgođeno, da bi potom počelo 4., a završilo 6. o. mj. Savjetovanju su prisustvovala 34 druga, od toga 29 vojnih i partijskih delegata. Iz Dubrovnika, pa s Korčule, Pelješca i Visa, i iz Sjeverne Dalmacije delegati nisu stigli, kao ni predstavnici GŠH i GK KPH (Vlado Popović), iako se i na njih čekalo devet dana.

Na dnevnom redu savjetovanja bilo je: 1. Politička, situacija i stvaranje JNOF — referat I. Amulić, 2. Organizaciono stanje Partije — referat A. Božanić, 3. Pitanje omladinske organizacije — referat I. Kukoč, 4. Rad AFŽ-a — referat N. Marović i 5. Vojna organizacija i njeni zadaci — referat V. Krstulović.

Posebno me interesiralo stanje partizanskih jedinica u Dalmaciji, a na osnovu izvještaja komandanta Zone. Tako sam saznao, da u Dalmaciji, prema podacima, što ih je iznio V. Krstulović ima preko 2000 partizana, s 1235 pušaka, 45 puškomitraljeza, 10 teških mitraljeza, 3 bacača i oko 70 hiljada metaika. U Sjevernoj Dalmaciji formirana su dva bataljona i jedna četa — oko 600 boraca. U Srednjoj Dalmaciji ima 400 boraca s 320 pušaka i 15 puškomitraljeza. Oni su raspoređeni u devet manjih odreda, odnosno četa, i to: Kaimešničku, Dinarsku, Svilajsku, Cetinsku, Mosorsku, Trogirsko-rogozničku, Vrdavfifcu, Solinsku i Kaštelansku, i Moseški vod. U Južnoj Dalmaciji ima 300 boraca na terenu Biokovo—Neretva. Pored toga na otocima Braču, Hvaru i Korčuli i poluotoku Pelješcu nalaze se grupe partizana, kao i manje grupice duž Dalmacije — uglavnom sve, ikako sam se i dosada informirao, samo mnogo preciznije i pouzdanije.

Na savjetovanju je odlučeno, da se odmah priđe formiranju bataljona u Livanjskom polju i u Srednjoj i Južnoj Dalmaciji. Zbog toga se već prišlo sastavljanju pojedinih šta-

lović nema nikakvih isprava. Napravivši gužvu oko karbinjera, omogućili su mu da upadne u brod. Čim je ušao, pobrinuli su se da ga dobro smjeste, u čemu su također uspjeli. Nova kontrola čekala ga je na Braču na obali, kad je brod pristao, ali je tu najlakše prošao. Za sve vrijeme vožnje putnici su bili zabrinuti za njega. Riješili su bili, ukoliko ga na brodu ili pri izlazu otkriju karabinjeri, da ne će dozvoliti da ga uhapse, nego da će ih razoružati i baciti u more.

bova. Za Livanjsko polje fonmdran je štaib bataljona pod imenom »Vojin Ziurojević«, a za Bioteovo ibaitajon »Josip Jurčević«.¹

Na savjetovanju je izvršena i reorganizacija Štaba zone. Komandant je ostao i dalje V. Krstulović, dok je mjesto Vice Buljana za politkomesara postavljen Makls Baće. Vice Buljan preuzeo je dužnost oficira u Štabu zone. Za obavještajnog oficira postavljen je Vlado Despot, a za šefa saniteta dr. Izidor Perera-Matić.

Pri završetku savjetovanja donesena je rezolucija, u kojoj je rezimirano stanje i rad Partije i NOB u Dalmaciji. Ona glasi:

REZOLUCIJA

donesena na part, savjetovanju za Dalmaciju, koje se održalo 4.—6. juina 1942.

Opća politička situacija

Za opću političku situaciju, u kojoj se održava savjetovanje, značajno je slijedeće:

¹ U štab bataljona »Vojin Zirojević« bili su postavljeni: za komandanta Nedjeljko Manojlović, za njegova zamjenika Mile Marković, za komesara Mustafa Latifić (poginuo 13. juna 1942. u Vidimlijama kod Glamoča u borbi protiv četnika), a za njegova zamjenika Andrija Buble (poginuo kao politički komesar tog bataljona u oktobru 1942. kod Aržana, u borbi protiv ustaša i Talijana). Za operativnog oficira u bataljonu bio je postavljen Ibrahim Latifić, za intendanta (oficira) Mirko Kutleša (poginuo decembra 1943. kao komandant Komande livanjskog područja, u borbi protiv Nijemaca i ustaša), a za obavještajnog oficira Ante Mijoč, španski borac (poginuo kod Sida 1945. g.).

U štab bataljona »Josip Jurčević« postavljeni su bili: za komandanta bataljona Petar Bogunović (poginuo na Sutjesci za vrijeme V. neprijateljske ofenzive), za njegova zamjenika Jure Galić (poginuo kao komandant Udrnog bataljona Treće dalmatinske NOP brigade u martu 1943. na Kamenmostu kod Imotskog), za politkomesara Nedeljko iBošković, za njegova zamjenika Jozo Tomašević, a za operativnog oficira Gojko Ujdurović. Za informacionog oficira bio je postavljen Sergije Petrović, za obavještajnog oficira Pavao Lozo, a za intendanta-oficira Ante Šutić.

1. U sukobu antifašističkog i fašističkog fronta inicijativa se danas nailazi u ristikama antifašističkog fronta na čelu sa SSSR. Antifašistički front se danas bori pod parolom druga Staljina: »Neprijatelj mora biti uništen još u g. 1942.«

2. a) Crvena armija, koja je 'U toku rata postala jača i organiziranija, te stekla ogromno ratno iskustvo u aktivnoj obrani, zaustavljanju neprijatelja i u nastupanju. Crvenu armiju pomaže moralno i politički jedinstvena pozadina i jak partizanski pokret u osvojenim rajonima Sovjetskog Saveza.

b) Borba potlačenih naroda Evrope, koja poprima opći karakter. Najznačajniji izraz te borbe jesu partizanski pokret u *Jugoslaviji, Poljskoj, Prikrpatskoj Rusiji, Norveškoj i Grčkoj. U Francuskoj također počinju shvaćati*, da je partizanska borba najbolje oružje protiv neprijatelja.

c) Borba slobodoljubivih naroda cijelog svijeta protiv hitlerizma, a naročito borba naroda Engleske i Sjedinjenih Država Amerike. Ovi siu narodi tijesno povezani s borbom Sovjetskog Saveza, jer znaju, da je Crvena armija svojom borbom spasila Englesku od invazije, a svijet od Hitlerove dominacije. Rezultat zajedničke borbe sovjetskog naroda s narodima Engleske i Sjedinjenih Država Amerike jesu sporazumi o snabdijevanju, jesu liferacije ratnog materijala. Taj savez slobodoljubivih naroda još će ojačati i ubrzati slom hitlerizma.

3. U toku godine dana rata njemačka pljačkaška vojska izgubila je znatan dio svoje žive Sile. Ta vojska je razbojništvima demoralizirana. Hitler šalje na front ne samo stručne radnike iz njemačkih ratnih tvornica, nego i strane porobljene narode, koji mrze Hitlera. Hitler je uslijed svojih gubitaka prisiljen slati na front trupe iz Zapadne Evrope, čime je Njemačka sa zapada nezaštićena. To se već očituje u nezaštićenosti njemačkih gradova od engleskih zračnih napada. Njemačka pozadina je demoralizirana gladu, bombardiranjem i ogromnim gubicima na frontu. U Njemačkog se već javljaju masovna dezerterstva vojnika, sabotaze i demonstracije. Hitler mora voditi borbu i protiv njemačkog naroda.

4. Prema odnosu snaga antifašističkog i fašističkog fronta Hitler je u stanju da pokuša još neke ofenzive, *pa čak i da napreduje. Ali svaka Hitlerova ofenziva je besmislena* te će još ubrzati njegov pad.

5. Slom Jugoslavije razotkrio je pred narodima Jugoslavije izdaju svih petokolonskih elemenata, koji su dvadeset godina tlačili narode Jugoslavije. Ali narod nije klonuo pred neprijateljskom silom. Narod je poslušao poziv Komunističke partije Jugoslavije i započeo oružanu borbu protiv njemačkih zavojevača i borbu za jedinstvo svih naroda Jugoslavije u toj borbi. Borba naroda Jugoslavije vezala je znatne neprijateljske snage na Jugoslaviju, nanijela neprijatelju ogromne štete u živoj sili i tehnici, oslobodila znatan teritorij od neprijateljskog jarma i spriječila, da Jugoslavija postane baza neprijatelja za rat protiv Sovjetskog Saveza. U toj borbi narodi Jugoslavije dostignu su novo oružano bratstvo svih naroda Jugoslavije, koje je jamstvo, da *narodi Jugoslavije ne će više biti potlačeni*.

6. Protiv oružane borbe naroda Jugoslavije nisu ustali samo tuđinski zavojevači, nego se s njima ujedinila sva reakcija. Uz Pavelića u Hrvatskoj otvoreno su istupili na stranu okupatora Nedić, Ljotić, Pećanac u Srbiji, Drljević i Stanišić u Crnoj Gori i mnogi veći i manji izdajice. Proces povezivanja reakcije uz okupatora nije stao. Na strani okupatora započeo je borbu i Draža Mihailović, ministar jugoslavenske vlade u Londonu. Svi četnički vođe stupili su u službu okupatora, te su naročito težak udarac zadali narodnog borbi u Srbiji. Proces ujedinjavanja reakcije dostigao je vrhunac sporazumom ustaša i četnika o zajedničkoj borbi protiv partizana. Taj sporazum je rezultat slabosti okupatora, koji je bio prisiljen da ujedini svoje sluge, da bi sebi stvorio zaštitu. Taj sporazum znači također potpuno skidanje maske sa svih četničkih vođa i otkriva besprincipijelnu slugansku ulogu Pavelića. Sporazum četnika i ustaša još je više ujedinio hrvatski i srpski narod u borbi protiv tuđinskih zavojevača i njihovih slugu ustaša i četnika.

7. Hrvatski narod, koga je *ispočetka zahvatio val šovinizma*, spoznao je kakvu je sramotu narodu nanio Pavelić i njegova ustaška banda, shvatio je izdajničku Pavelićevu kliku, shvatio je izdajničko vodstvo HSS i Mačeka, koje se nije borilo protiv Pavelića, nego je svojim pasivnim stavom pridonijelo jačanju Pavelićevih pozicija. Hrvatski narod je započeo borbu protiv okupatora i izdajnika Pavelića. U čitavim hrvatskim krajevima Gorskog Kotara, Hrvatskom Primorju, Dalmaciji, Sia-

voraji, na Kalniku, pa čak i u Hrvatskom Zagorju plamti danas požar partizanske borbe. Ta borba zahvaća sve šire mase hrvatskog naroda.

8. Dalmacija je najviše trpjela od Pavelićeve izdaje. Jedan njen dio, i to najznačajniji, s gradovima Splitom i Šibenikom, prisajedinjen je Italiji. U tom dijelu Dalmacije fašistički osvajači provode drsku politiku odnarođivanja hrvatskog naroda. Drugi dio Dalmacije također je okupiran talijanskim trupama, koje imaju u rukama i stvarnu civilnu vlast. U borbi protiv okupatora narod Dalmacije, naročito Primorja, *jest jedinstven*. Okupator je uspio da odvрати narod od borbe samo u jednom dijelu Zagore i u Imotskoj Krajini. Pomoću četničkih slugu srpski¹ narod Kninske i Vrličke Krajine još nije stupio u borbu protiv okupatora, a ili okupatoru nije uspjelo podići taj narod protiv partizana. Nakon ustaško-četničkog sporazuma i hrvatski narod u Zagori i srpski narod u Dalmaciji sive više prilazi redovima Narodnooslobodilačkog fronta. Partizanska borba u Dalmaciji poprima sve masovniji i širi značaj. Partizanski odredi zadaju neprijatelju teške udarce. Pozadina pomaže svoju partizansku vojsku. U jeku borbe kuje se jedinstvo fronta i pozadine.

9. Vodstva građanskih stranaka u Dalmaciji odbila su da surađuju u *Jedinstvenom narodnooslobodilačkom frontu*. Ona su se povezala s Mačekom, jugoslavenskom vladom u Londonu i izdajicom Dražom Mihailovićem. Narod u Dalmaciji spoznao je njihovu izdaju. Pristaše i niži funkcionari građanskih stranaka stupaju u redove Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta. *Građanske stranke* u Dalmaciji gube svaku masovnu bazu.

10. Ogromna većina u Dalmaciji uvjeren je u pobjedu nad fašističkim zavojevačima i njihovim slugama ustašama i četnicima. Ta zavjera diže najšire Slojeve Dalmacije u borbu protiv okupatora.

II

Uspjesi Partije u godinu dana Narodnooslobodilačke borbe

U godinu dana Narodnooslobodilačke borbe protiv fašističkih zavojevača naša Partija imala je slijedeće uspjehe:

1. Naša Partija je prva i jedina pozvala sav narod Dalmacije na jedinstvenu narodnooslobodilačku borbu protiv

okupatora. U tog borbi naša je Partija bila stvarni rukovodilac cjelokupne narodne oslobodilačke borbe i stekla veliki ugled u najširim narodnim masama.

2. Uza sve poteškoće prvih dana borbe, uza sve poraze prvih partizanskih odreda, naša je Partija ipak uspjela da u Dalmaciji digne snažan partizanski pokret. Danas se bore partizanski odredi u Južnoj Dalmaciji, Srednjoj Dalmaciji, Sjevernoj Dalmaciji, po otocima *Braču, Hvaru i Visu*. Niz manjih i većih partizanskih jedinica djeluje po cijeloj Dalmaciji. One nanose okupatoru teške udarce, vezuju njegove snage i podižu borbu naroda na viši stepen.

3. Pod rukovodstvom naše Partije boirio se narod po gradovima i selima protiv fašističkih zavojevača i njihovih slugu. Brojne sabotaže, diverzije, atentati, pallevine, štrajkovi i demonstracije po gradovima, naročito u Splitu i Šibeniku, dokaz su mobilizacije najširih slojeva naroda u borbi protiv okupatora.

4. Naša je Partija uspjela u godinu dana da u nieu gradova i sela, a naročito u Splitu, stvori Jedinstveni narodnooslobodilački front protiv Okupatora, u kom su okupljeni svi rodoljubi, bez obzira na stranačku pripadnost. Organizirani su narodnooslobodilački odbori, koji u svo(jim organizacijama okupljaju sve slojeve naroda. Jedinstveni narodnooslobodilački front je pod rukovodstvom Partije organizirao niz masovnih akcija, zadobio autoritet u narodu. Na rodno oslobodilački odboiri razvijaju naročito svojlu djelatnost u pravcu skupljanja materijalnih sredstava za našu partizansku vojlsteu i time kuju jedinstvo fronte i pozadine. Sve intrilge vodstava građanskih stranaka nisu mogle spriječiti okupljanje naroda u organizacijama Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta. One su samio pridonijele raskrinkavanju tih izdajničkih vodstava.

5. U toku godine dana borbe najviše je dala žrtve naša junačka omladina, kakio u partizanskim redovima, tako u borbi po gradovima. Svojom borbom Savez komunističke omladine stekao je u najširim Omladinskim redovima ogromne simpatije. Oko SKOJ-a okuplja se sva omladina u Dalmaciji. Omladina se borila protiv otuđivanja, trovanja omladine i faš. i ust. udruženja. U nizu mjesta SKOJ je uspio obrazovati Saveze mlade generacije, u ikojima je organizirana cjelokupna omladina, ibez obzira na političku pripadnost. Proces stvaranja Saveza mlade generacije je u začetku, ali sve šire uvla-

čenje omladine u Narodnooslobodilačku borbu stvara jamstvo, da će Savez mlade generacije postati snažno oružje u borbi protiv okupatora.

6. Pljačka okupatora 'uzrokovala je glad najširih narodnih slojeva. U borbu protiv gladi ustale su na poziv Partije naročito žene, koje su po gradovima i selima demonstrirale protiv pljačke i borile se za hranu svoje djece i svojih obitelji. U tu borbu uvučeni su, naročito u primorju, najširi slojevi žena. U borbi su se žene ujedinile, a to je stvorilo osnov za obrazovanje Antifašističkog fronta žena. U nizu gradova i sela žene su organizirale AFŽ, koji je poistao među ženama vrlo popularan. Žene sve više pristupaju u organizacije AFŽ.

7. Iako je u ovu godinu dana borbe naša Partija pretrpjela teške udarce, ipak se ona za tih godinu dana ojačala i pročistila. *Teoretskim radom* i kursovima uspješno je podići nivo partijskog članstva. Partijski su se redovi znatno pročistili od oportunističkih i bremzerskih elemenata. Stvoren je partijski kadar duboko odan *svom rukovodstvu* i uklonjeno frakcionašenje i utjecaj antipartijskih elemenata na partijske redove. U jeku borbe partijski se kadar očeličio, partijsko je jedinstvo učvršćeno.

III

Nedostaci u radu Partije

1. Pozivu partijskog rukovodstva, da se po gradovima i selima započne nemilosrdna oružana borba protiv okupatora, nisu se odazvale mnoge partijske i mjesne organizacije. U nizu mjesta bilo je vodećih drugova, pa čak i ciljeldh komiteta, koji su odbijali da organiziraju oružanu borbu protiv okupatora, navodeći niz oportunističkih i kukavičkih razloga, kao nemogućnost uslova borbe, stradanje partijskog kadra, neraspoloženje naroda, i t. d.

2. Partijska organizacija dugo vremena nije shvatila, da je osnovni oblik borbe protiv Okupatora partizanska borba. Nakon neuspjeha prvih (partizanskih odreda u augustu 1941. partijska organizacija nekoliko mjeseci nije postavljala partizansku borbu u prvi plan akcije. Težište borbe bilo je u gradovima. Kad su ponovno formirani partizanski odredi tokom decembra i u proljeće, oni nisu imali dovoljnu pomoć partijske organizacije, te su životarili. Tek u martu i aprilu postaju

partizanski odredi glavna briga partijske organizacije. Ni do danas nemaju partizanski odredi od organizacije onu pomoć, koju bi trebali imati. Ndz mjesnih organizacija još uvijek ne shvaća značenje partizanskog pokreta. One niti razvijaju u svom djelokrugu partizansku borbu, niti mobiliziraju borce za odrede.

3. Mnogi partizanski odredi i jedinice ne vode upornu partizansku borbu protiv okupatora, nego zalaze u borbu samo kad su prisiljeni. Mnoge ise partizanske jedinice samo skrivaju ispred neprijatelja. Provode se većinom ekonomske akcije, koje ruše ugled partizanima u narodu. Partizanske jedinice ne provode politiku Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta, nego skreću u lijevo (crvene zastave, propaganda socijalizma, a ne Narodnooslobodilačka borba, i t. d.). Partizanske jedinice ne mare za svoju pozadinu, ne rade politički ni u selima, od kojih žive, ne osnivaju narodnooslobodilačke odbore. Štab IV. operativne zone, koji im mora rukovoditi cjelokupnom partizanskom borbom u Dalmaciji, nije još niti organiziran. *Štab nema rukovodstvo* u rukama, nego pojedine partizanske jedinice manje-više samostalno operiraju, ili istu pod rukovodstvom partijskih komiteta. U partizanskim redovima nema vojničke discipline ni vojničkog reda. Još uvijek se nije shvatilo, da su naši partizanski odredi prava vojska, i to narodna vojska. U partizanskim redovima Vlada dezorganizacija, naročito u pogledu ishrane i odjeće. Partijskog i političkog rada u partizanskim jedinicama tako retki nema. Niti su obrazovane jedinice i komiteti, niti se vrši politički rad među borcima. — Komandni i politički kadar je na niskom stepenu kako stručnog, tako i političkog znanja.

4. Pri stvaranju Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta pokazale su mnoge organizacije i pojedinci nerazumijevanje te skretanje u lijevo i desno. Nerazumijevanje partijske linije Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta proizlazilo je iz toga, što odgovorni partijski funkcionari nisu proučavali partijski materijal i stoga nisu razumjeli sadašnju etapu borbe. Skretanje u lijevo sastojalo se u tom, što su mnogi odriicali potrebu stvaranja Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta tvrdeći, da se Partija u današnjoj etapi mora boriti direktno za ostvarenje socijalizma. Oni su isticali i smatrali, da je cilj naše sadašnje borbe *ostvarenje socijalizma, a ne oslobođenje naroda*. Takav stav odgovornih partijskih funkcionara bremzao

je Narodnooslobodilačku borbu i sprečavao, da se oko Partije okupe najširi narodni slojevi. Oni su time smanjivali mogućnosti borbe i radili protiv ugleda Partije u najširim slojevima. Skretanje udesno sastojalo se u tome, što mnogi partijski **funkcionari** nisu shvaćali, da u organizacijama Jedinštenog narodnooslobodilačkog fronta moraju biti obuhvaćene najšire mase, **nego** su samo nastojali pridobiti neke funkcionare građanskih **stranaka**, te su s njima stvarali Narodnooslobodilačke odbore **ne** osiguravajući pritom niti partijsko rukovodstvo. Pri stvaranju Narodnooslobodilačkog fronta kod nas se uopće *utoliko skretalo* udesno, što se nije dovoljno isticala rukovodeća uloga **Partije**, što partijski funkcionari nisu istupali kao predstavnici **Partije**, *nego samo kao* članovi Partije. Time je rukovodstvena uloga naše Partije u organizacijama Jedinštenog narodnooslobodilačkog fronta nedovoljno došla do izražaja.

5. Uslijed terora okupatora razbijeno je gotovo potpuno rukovodstvo SKOJ-a. Partijsko rukovodstvo nije dovoljno brzo obnovilo Oblasni komitet SKOJ-a, što je pridonijelo zastoju rada među omladinom. Rukovodstvo SHOJ-a uopće nije postavilo pitanje mobilizacije omladine u partizanske redove, niti je radilo. U partizanskim redovima ne samo da nije bilo pojedinih *omladinskih jedinica*, nego uopće nije bilo skojevske organizacije. Rukovodstvo SKOJ-a pokazalo je skrajnje nerazumijevanje u stvaranju Saveza mlade generacije. Mnogi rukovodioci drže, da je Savez mlade generacije, naročito po gradovima, nepotreban, jer da je sva omladina komunistička. To dovodi do toga, da jedan dio omladine potpada pod utjecaj građanskih stranaka, koje sprečavaju borbu protiv okupatora. Mnoga rukovodstva po selima osnivaju odmah organizacije SKOJ-a i ne pitajući, da li se omladinci osjećaju mladim komunistima. Saveze mlade generacije uopće ne osnivaju. *Stvaranje Saveza mlade generacije* na mnogo je nižem stupnju, nego stvaranje narodnooslobodilačkih odbora.

6. Pri stvaranju Antifašističkog fronta žena pokazala se *slaba sprema* našeg ženskog kadra. Antifašistički odbori žena nisu uspjeli niti pokrenuti najšire slojeve žena u borbu protiv okupatora, niti su uspjeli organizaciono obuhvatiti naročito radničke i seljačke žene. U akcijama pokazali su nedovoljno inicijative. Partijske organizacije nisu drugaricama pružile dovoljno pomoći, smatrajući Antifašistički front žena samo ženskom stvari. Pri organiziranju demonstracija protiv gladi

i nestašice životnih namirnica partijske su organizacije slale samo žene, ne starajući se da demonstracije žena poprime opći narodni karakter. Nedovoljno posvećivanje pažnje radu među ženama po partijskim, organizacijama uzrok je, da mi još danas netmamo dovoljan i sposoban (kadar žena i da široki slojevi žena nisu još u borbi obuhvaćeni, iako postoje za to povoljni objektivni uslovi.

7. Za obrazovanje partijskog kadra još uvijek nije dovoljno učinjeno, naročito u manjim mjestima. Veliki je broj partijskih funkcionara, koji uopće nemaju nikakve marksističke naobrazbe. Konspiracija i disciplina među partijskim članstvom slabo je razvijena, što je dovelo do brojnih provala. Kod primanja u Partiju nije se kandidate dovoljno provjeravalo, tako 'da su u Partiju 'uvučeni mnogi' slabići i kukavice, koji su na policiji postali provokatori. Nedovoljna briga za kadrove očitovale se i u tome, što se nije ugrožene i provaljene drugove pravovremeno uklonilo iz gradova. Na taj način izgubili smo veći dio našeg kadra, koji je djelomično strijeljan, a djelomično zatvoren.

8. Nedovoljno se posvećivalo pažnje radu u Zagori i Kninskoj Krajini. Uslijed toga utjecaj HSS i Paje Popovića znatan je.

IV

Zadaća Partije

1. Osnovna je zadaća Partije, da uzdigne borbu naroda u Dalmaciji na stepen narodnog ustanika. U tu svrhu treba pojačati politički i propagandni rad po selima i gradovima, kovati jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda te svih narodnih slojeva u borbi protiv okupatora i njegovih slugu ustaša i četnika.

2. Rad na stvaranju Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta treba pojačati i u gradiu i na selu. Cijelu Dalmaciju treba ispreplesti mrežom narodnooslobodilačkih odbora. U kotarima treba stvarati kotarske, a u okružim a okružne narodnooslobodilačke odbore. Treba što prilje stvoriti i Narodnooslobodilački odbor za Dalmaciju. Pri stvaranju narodnooslobodilačkih odbora treba prilaziti najširim slojevima, istovremeno raskrinkavajući izdajnička vodstva građanskih stranaka. Mora se također nastojati, da se pojedini viđeniji funkcionari pri-

dobiju na suradnju u NOO-e na taj način, da im se lično obrati i pozove u Jedinstveni narodnooslobodilački front, da ih se pozove, da se odreknu izdajničke politike svojih vodstava i da pridju Narodnooslobodilačkoj borbi, jer će inače oni lično postati narodne izdajice.

3. Partija mora svoju najveću pažnju posvetiti razvoju partizanskog pokreta. U tu svrhu treba sve raspoložive snage mobilizirati za rad u partizanskim odredima. Po gradovima i selima treba provoditi mobilizaciju za partizanske odrede. Mobilizaciju naročito treba provoditi među omladinom i radnicima. U svim krajevima i na svim otocima treba stvarati manje partizanske jedinice, ikoje će voditi oružanu borbu protiv okupatora. U partizansku vojsku unositi vojnu disciplinu i razvijati borbenu sposobnost odreda. Štab zone treba pojačati i nastojati, da stvarno bude organizator partizanskih odreda na teritoriju cijele Dalmacije. U partizanskim jedinicama treba osnivati partijske organizacije i povezivati ih s okružnim komitetima. Politički rad u partizanskim jedinicama treba do maksimuma razvijati i redovno održavati s borcima *političke satove*.

4. Partizanske jedinice i partijske organizacije u njima moraju po selima propagirati ideju Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta, moraju stvarati narodnooslobodilačke odbore i međusobno ih povezivati. Moraju nadalje nastojati, da se pri narodnooslobodilačkim odborima osnuje Narodnooslobodilački fond, koji će se brinuti za snabdijevanje partizana. Po selima i gradovima treba da partizanske jedinice održavaju zborove i priredbe.

5. Partija se mora što prije pobrinuti za obnovu Oblasnog komiteta SKOJ-a i za podizanje skojevskih organizacija u cijeloj Dalmaciji. SKOJ-evo rukovodstvo mora razvijati akcije za stvaranje Saveza mlade generacije u svim selima i gradovima, te ih međusobno povezivati. SKOJ mora da bude srž i nosilac Saveza mlade generacije. SKiOJ mora nastojati da mobilizira što šire omladinske redove za partizansku vojsku, da u partizanskim jedinicama formira SKOJ-eve organizacije i da osniva samostalne omladinske partizanske jedinice.

6. Rad među ženama mora se smatrati dužnošću svih partijskih organizacija. Partijska rukovodstva moraju pružati punu pomoć Antifašističkim odborima žena i razvijati njihovu

inicijativu. Anti fašistički front žena treba da obuhvati najšire slojeve žena. To će postići alko se doista bude borio za zahtjeve masa i alko pritom mobilizira najsiromašnije slojeve žena. Po salima treba naročito stvarati organizacije AFŽ, da bi se slomilo tisućljetno ropsko osjećanje žena i da bi se razvila njihova inicijativa u borbi. Antifašističke odbore žena po pojedinim mjestima treba povezivati s Antifašističkim odborom žena u Dalmaciji, koji treba u najskorije vrijeme obrazovati.

7. Nakon ogromnih guibitaka, ikoje je naša partijska organizacija pretrpjela u kadrovima, treba naročitu brigu posvetiti kadrovilma. Treba čuvati kadrove, da ne padnu neprijatelju u ruke. Sve ugrožene i provaljene drugove treba slati u partizanske odrede. Naročitu brigu treba posvetiti obrazovanju kadrova. U tu svrhu treba pojačati partijskim organizacijama teoretski rad i osnovati partijske kurseve za sve partije i kandidate. Treba nastojati da organizacije dođu do osnovnih djela marfcsizma-lenjinizma, koja treba najsavjesnije u organizacijama proučavati. U partijskim redovima treba razvijati konspiraciju, discipliniranost i spremnost na žrtve, naročito pred klasnim neprijateljem. Partijsku organizaciju treba energično čistiti od svih oportunističkih, kukavičkih i kolebljivih elemenata i tako učvrstiti partijske redove. Najstrože treba paziti na skretanje s partijske linije te ukloniti iz partijske organizacije sve one, koji hoće skrenuti Partiju s linije Narodnooslobodilačke borbe i time oslabiti samu Narodnooslobodilačku borbu. Partijsku organizaciju treba obnavljati novim članovima, naročito ionima, koji su se pokazali hrabrim borcima. U partijske komitete po gradovima treba postavljati samo nekompromitirane drugove. Naša je Partija danas vođa cjelokupnog naroda u borbi za slobodu, ona sutra ima da postane vođa *proletarijata cjelokupnog radnog naroda u borbi za bolji život*. Zato je osnovna zadaća svih partijskih komiteta i svih partijskih članova: Čuvati Partiju kao zjenicu oka svoga.

*

Po završetku savjetovanja Štab IV. operativne zone formirao je vojni sud u sastavu: predsjednik I. Kukoč, komesar Zone, i članovi M. Baće, operativni oficir Štaba zone, i Joko Čikara, borac. Sud je kao prvo ispitaio bivšu komandu Mosorskog odreda o raspuštanju toga odreda i poslije saslušanja donio osudu, o kojoj je već bila riječ.

D O D A T A K

Talijanski fašisti u Dalmaciji traže pomoć direktno od Mussolinija

O situaciji na području Sjeverne Dalmacije u prvoj polovici juna 1942. poslao je guverner za Dalmaciju nekoliko telegrama u Rim. U telegramu od 9. juna, upućenom direktno Mussoliniju, on javlja i zapomaže:

»Situacija u Zadarskoj provinciji večeras pokazuje osijetno pogoršanje uslijed brzog napredovanja jakih partizanskih masa, koje su, prodrijevši preko granice, prošlih dana i napadnute, prvi put 4. juna, ostavile 26 mrtvih,¹ a kad su napadnute jučer u mjestima daleko južnije, vidjelo se, da su porasle, nanesavši nam oko stotinu žrtvica, dok njihovi gubici nisu mogli biti utvrđeni. Večeras su napale jednu našu posadu crnokošuljaša i karabinjera u jednom mjestu, koje se nalazi još južnije, a manje od 40 km od Zadra. Jedan bataljon »M« iz Benkovca i poneka četa s veoma malim brojem stanjem iz Kistanja poslani su pješke, jer nije bilo kamiona.

Teritorij koji posjeduje ta banda time se jako povećava, i sudeći po toku jučerašnje akcije veoma se bojim da, bez neodložne intervencije jedne ili dviju velikih jedinica, sposobnih za dobro rukovodenu i koordiniranu akciju odgovarajućeg ljudstva i sredstava, ne dođe veoma brzo do ozbiljne situacije. Stanovništvo u osvojenim zonama počelo je da odlazi u sela, a ono u važnijim centrima, kao što je Šibenik, iako je dosad mirno, nalazi se pod jakim pritiskom brzine, kojom se odvija komunistički plan, čiji je prvi cilj očevidno Benkovac.²

Smatram, da je neophodna neposredna intervencija odgovarajućim snagama, utoliko prije što informatori s raznih strana suglasno potvrđuju, da je s one strane granice Zadarske provincije u toku prikupljanje mnogih hiljada vojnički organiziranih partizana, dok snage, koje su već prodrle, predstavljaju navodno samo malu prethodnicu.

Naše snage, koje su od 26. pa do jučer došle ovamo, jesu odvojeni dijelovi raznih jedinica, i to: jedan bataljon 26. pješadijskog puka, jedan bataljon 129. pješadijskog puka, jedan bataljon 151. pješadijskog puka i jedan bataljon milicije. Uči-

¹ Obična laž.

* Partizani nisu namjeravali napasti Benkovac.

nak tih nehomogenih snaga, lišenih artiljerije i brzih transportnih sredstava, nepotpomaganih vlastitim službama — slab je, a veoma slab je i učinak trupa, koje se već nalaze u Zadru, i koje su sastavljene od jedinica sposobnih za posadnu službu ili pozicijskih mitraljeskih četa, koje su na brzinu pretvorene u streljačke čete lišene ma kakve pripreme.

Smatram, Duce, da su hitno potrebne i neophodne organizacijske pješadijske jedinice, tenkovi, blindirani automobili i artiljerija, radi brzog i odlučnog djelovanja. Unutrašnja situacija, iako snažno osjeća te događaje, drži se čvrsto u rukama, ali bilo bi potrebno raspolagati ponekim blindiranim automobilom i kamionom za transport crnokošuljaša i karabinjera, ukoliko bi se za tih trenutaka pojavila potreba.

Bastianini

Srijeda, 10. juna

Partizani likvidiraju karabinjere u Nuniću i oko njega — Strah prefekta Zerbina

Prije tri dana, kad su položili zakletvu, otišli su u akciju u Nunić blizu Koštanja borci bataljona »Bude Borjan«. Oni su tu napali i razoružali karabinjersku stanicu. U borbi je ubijen jedan karabinjer, a deset ih se predalo. Zaplijenjen je jedan teški mitraljez, 15 pušaka, 11 pištolja i dosta materijala. U istom selu uhapšeno je nekoliko ustaša, od kojih je jedan — najzloglasniji — odmah strijeljan.

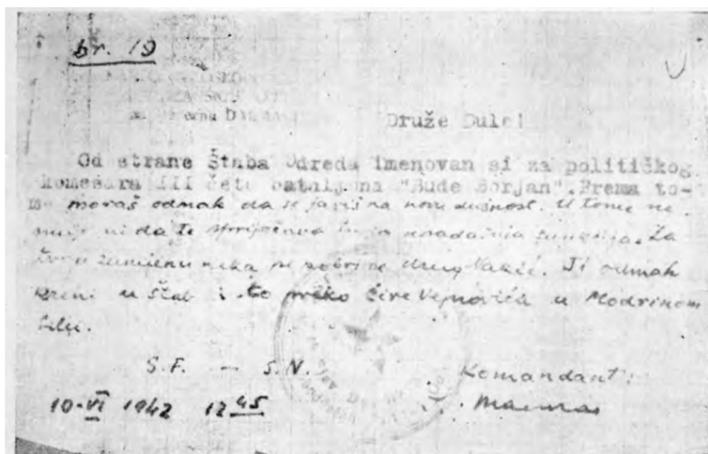
Razoružavši Nunić, partizani su otišli da razoružaju karabinjersku stanicu u Bijelim, ali su karabinjeri iz nje, osjetivši partizane i znajući što se desilo u Nuniću, pobjegli u Benkovac.

Istog dana izjutra na cesti Kistanje—Ervenik, između sela Kolašca i Nunića, partizani su napali 14 talijanskih kamiona punih vojnika, koji su dolazili od Kistanja. Dva su kamiona zapaljena s vojnicima i cijelom ratnom opremom. Ubijeno je oko 100 talijanskih vojnika, a 60 ih je ranjeno.¹ Talijanima je zatim pristiglo pojačanje od 27 kamiona s vojskom, artiljerijom i tenkovima, zbog čega su se naši morali povući. U ovoj borbi poginula su 4 naša druga, a među njima i drug Vlado Peran-

¹ U talijanskim dokumentima stoji, da je tada ubijeno 58 Talijana.

Zivko, politkomesar bataljona »Bude Borjan«. Peran je svojim junačkim podvizima postao uzor ne samo svojim borcima, već i svemu narodu Bukovice. Njegova pogibija veliki je gubitak za sjevernodalmatinske partizane.

Koliki strah u posljednje vrijeme vlada među Talijanima, ne samo među običnim vojnicima, nego i kod najodgovornijih njihovih vlastodržaca, najbolje svjedoče mjere opreza uz fašističku izložbu umjetnosti (»Mostra d'Arte«) u Splitu, koja je prije tri dana otvorena u svrhu fašističke propagande.

Već prvih dana po svom formiranju štabovi partizanskih jedinica u Dalmaciji imali su i svoje pečate

Na otvorenje izložbe došao je njen pokrovitelj prefekt Zerbino u 10.30 sati. Automobil su sa svake strane pratila dva karabinjera na motociklima, sa strojnim puškama. Na trgu i pobočnim ullicama bile su smještene ipatrole karabinjera i crnih košulja, a iza stare općinske zgrade pola satnije crnih košulja. Uza sve te mjere, fašisti se iipak nisu usudili da bilo koga od civila puste unutra, dok se vršila ceremonija. Zerbino se bojao, da mu se ne desi ono, što se nedavno kod Ervenika

desilo njegovu kolegi prefektu Zadra V. Oraziju. Ali, koliko se god Zerbino čuvao, ako ise brzo ne pokupi iz Dalmacije i naše zemlje, ne će izbjeći sudbinu Orazija.

Poisl'ije 12 sati, kada su -s nje otišle fašističke glavešine, pušteni su »građani« na izložbu. Naši umjetnici rodoljubi bojkotiraju je.

D O D A T A K

Naši i neprijateljski dokumenti o akcijama u Sjevernoj Dalmaciji početkom juna 1942.

Štab Sjevemodalmatinskog NOP odreda u svom izvještaju (od 10. juna 1942.) Glavnom štabu Hrvatske uz ostalo piše:

»Kako je bilo predviđeno, bataljon »Bude Borjan« sa svilm svojim snagama, zajedno sa Štabom odreda, prešao je 3. juna u Bukovicu. •

4. VI. Postavljene su zasjede na cestama Knin—Kistanje—i Ervenik. Zasedom na cesti Knin—Kistanje rukovodio je komandant odreda zajedno s komandantom i komesarom bataljona »Bude Borjan«, dok je zasedom na cesti Ervenik—Kistanje rukovodio operativni oficir bataljona i oficir pri štaibu odreda.¹

Prva zasjeda uništila je 2 talijanska kamiona i 9 vojnika, od toga 2 oficira, 9 ih -ranila i 3 živa zarobila. Tom prilikom zaplijenjeno je 18 pušaka, 2 puškomitraljeza, 4 pištolja, 27 bombi, 1800 puščanih metaka i 7802 ilire. Mi smo imali 2 mrtva i 3 lakše ranjena od bombi.

7. II. -sa sviim snagama bataljona izvršili smo razoružanje karabinjerske stanice u Nuniću i -hvatanje dvojice istaknutih ustaša. Osiguranje smo postavili: jednu četvu na cesti Nunić-Macure, drugu četvu na cesti Nunić-Benkovac, mitraljeski vod na Gradinu radi osiguranja od Dijeline, gdje ima 40 crnokošuljaša i karabinjera. Sa -dva voda izvršeno je razoružanje karabinjerske stanice. Stanicu smo razoružali- tako, da smo se popeli na krov i počeli ga krampom rušiti. Zaplijenili smo 1 teški mitraljez, 11 pušaka, 11 pištolja i dosta oistalog materijala. Zarobljeno je 10 živih karabinjera, jedan ubijen i jedan

¹ Komandant odreda bio je Rade Bulat, komandant i komesar bataljona Slobodan Macura i Vlado Peran, a oficiri bataljona Stevo Perić i Nikola čaće.

■ustaša, koji je htio da uđe u stanicu. Zaplijenili smo od ustaša nekoliko vreća gume i nešto kože za izradu opanaka. Neposredno poslije razoružanja karabinjerske stanice naše osiguranje prema cesti Kistamje—Ervenik imalo je borbu s Talijanima, fašistima i vojnicima, koji su došli u 9 blindiranih automobila. Svi¹ automobili nisu ušli u zasjedu, svega ih je sedam ušlo, na koje je otvorena pio hunska paljba. Uništena su i zapaljena dva kamiona, u kojima su bili mrtvi vojnici i oružje. Ona dva zadnja kamiona zaokružila su zasjedu, koju su prisilili da odstupi, stoga nisu mogli pokupiti oružje. U toj borbi uništeno je oko 100 fašista i vojnika, dok točan broj mrtvih i ranjenih na našoj¹ strani nismo utvrdili, ali prema podacima, dobivenim od partizana, imali smo 4 mrtva, među kojima i komesara bataljona druga Vladu Perana, i jednog ranjenog.

Upravo sada smo dobili službeni izvještaj, iz koga se vidi, da je u borbi poginuo samo komesar bataljona prilikom izvlačenja postolja za teški mitraljez, koje je bio ostavio pomoćnik mitraljesca. Prema istom izvještaju broj poginulih Talijana iznosi 3 kamiona i 60 ranjenih. Jedan puškomitraljez oštećen je tako, da je neupotrebljiv.

Pošto je bilo izvršeno razoružanje karabinjerske stanice u Nuniću, komandant odreda i komandant bataljona krenuli su sa I. četom i mitraljeskim vodom u pomoć zasjedi, koju je držala I. četa. Međutim, naši su se bili povukli, tako da amo bili prisiljeni prihvatiti frontalnu borbu s Talijanima. Neko vrijeme gonili smo neprijatelja zadajući mu posljednje udarce, koga bi bili vjerojatno i razbili, da mu nisu došla nova pojačanja. U toj borbi imali smo dva ranjena.

Istog dana, dok je vršeno razoružanje karabinjerske stanice i vođena borba s Talijanima, koji su pošli u pomoć karabinjerima, fašisti iz Bijeline bili su skloni predaji. Još istu večer došli su Talijani u Bijelinu sa 4 tenka i evakuirali je.

9. VI. ponovno su došli Talijani u Nunić i Bijelinu u jačini od 3 tenka i oko 300 vojnika. Mi ismo bili na položajima iznad Bijeline, ali uslijed premorenosti partizana nismo bili u stanju da se upuštamo u borbu, koja bi poprimila frontalni karakter, a vjerojatno da do oružja ne bismo bili¹ mogli doći.

Još od operacija u Krupi, pa do danas, Talijani stalno tuku artiljerijom sela u Bukovici. Poslije zadnjih akcija počeli su bombardirati i avionima. Sada talijanske kamione prate ten-

kavi, koji se kreću na prilično velikom rastojanju jedni od drugih, koje ponekad dostiže i do 500 metara kamion od kamiona. Danas se primjećuje velika koncentracija Talijana u Erveniku.

Prema podacima u ovim zadnjim borbama bilo je 120 mrtvih Talijana, 33 zarobljena i 90 ranjenih, dok su naši gubici 7 mrtvih i 18 ranjenih. Tri partizana ranjena su od talijanske bombe, koja je nađena.«

*

Uspjesi bukovačkih partizana, a naročito 'uspjeh od 7. juna 1942., veoma su panično djelovali na talijanske vlasti. Stoga fašistički guverner za Dalmaciju Bastianini izdaje 7. juna naredbu o ukidanju manjih talijanskih posada i obrazovanju jačih garnizona, kako bi se lakše suprotstavili partizanskim napadima. U toj naredbi on pored ostaloga kaže:

*

»... Neka sivi imaju uvijek na umu, da je na teritoriju Dalmacije ratno stanje i da se potreba reakcije na uvrede može smjesta javiti na bilo kom mjestu i momentu, i njima se treba suprotstaviti na najzgodniji i najefikasniji način. Svatko treba duhovno i materijalno da bude pripremljen i da zna što ima da radi.

Neka se u pojedinim garnizonima žandarmerijske snage (metropolitani i kr. karabinjeri), financijske straže i odjeljenja dobrovoljne milicije za nacionalnu sigurnost, ako su u mogućnosti, premjeste k točkama oslonca, blokiranim mjestima i u mjesta zaposjednuta od vojske; ako to uopće nije moguće i u mjestu ne postoji vojni garnizon, neka se sakupe na prikladno mjesto i započnu s rasporedom, o kome se govori u II-oj glarvi priloženoga akta ... «

Bastianini, također 7. juna 1942., izdaje naredbu o mjerama protiv partizana i njihovih porodica,¹ u kojoj po članovima kaže:

»Cl. I-

Lica koja su napustila općinu svoga boravka na anektiranom području provincije Zadra, da bi se pridružila pobunjenicima, bit će upisana u posebne spiskove, koji će se sastaviti za svaku pojedinu općinu.

¹ Nakon te naredbe bila je masa ljudi deportirana s područja Vodice—Zaton.

Za prvu primjenu ove Naredbe spiskove ćemo odobriti. Mi, naknadna odlaganja izvršit će Prefekt provincije na prijedlog vlasti J. S.¹ ili komande grupe kr. karabinjera. Spiskovi će biti saopćeni policijskim snagama i vojnim garnizonima i obnarodovani putem oglasa o glavnim mjestima i u najvažnijim nastanjenim središtima.

Cl. 2.

Lica upisana u spiskove, čim budu uhvaćena, bit će bez daljega strijeljana.

Obitelji upisanih bit će? smatrane taocima, i ne će se moći ni iz kakvog razloga udaljiti iz mjesta, gdje je njihovo boravište.

Tko pokuša da se udalji bit će strijeljan po nalogu funkcionara J. S. ili oficira kraljevskih karabinjera, koji su nadležni.

Imovina će upisanih, odredbom Prefekta, biti konfiscirana; uoboliko se tiče pokretnih dobara, ona će se prodati najboljem nudioou, a utržak će se doznačiti općini boravišta, da ga n~ mijeni općinskoj ustanovi; ista će namjena biti data nepokretnoj imovini.

Cl. 3.

Tko god bude htio da se udalji iz mjesta boravka, morat će dobiti propusnicu od najbližeg Ureda J. S. ili Komande Kraljevskih karabinjera.

Seoski glavari, pod njihovom ličnom odgovornosti, ovlašćuju se da izdaju dozvole za vrijeme koje je striktno nužno, da bi se došlo do najbližeg Ureda J. S. ili Komande Kraljevskih karabinjera.

Uredi J. S., Komanda Kraljevskih karabinjera i seoski glavari držat će u posebnim registrima popisane, progresivnim brojem izdane propusnice i dozvole

Tko god bude nađen bez propusnice ili dozvole prijelaza iz mjesta boravka, ili se ne bude pokoravao propisima propusnice ili dozvole prijelaza, bit će odmah uhapšen i moći će biti po nalogu funkcionara J. S. ili oficira Kraljevskih karabinjera, koji su nadležni, bez daljega strijeljan.

² Javna sigurnost.

Cl. 4. •

Ne će se -obavljati nikaikvo dijeljenje živežnih namirnica u selima, fcoj-a se nailaze između Obrovca, Zegara, Mokrog Foliya, Fadena, Kistanja, Madrina Sela, Paučiča, Zelengrada, Županje, sve dok odnosi seoski glavari ne dođu barem s osam stanovnika iz mjesta komesaru općine u Obrovcu ili' u Kistanjama da preuzmu, u prisutnosti svojoj, funkcionara J. S., komandanta Kraljevskih karabinjera i komandanta mjesnog garnizona, obvezu:

a) da će biti u svakom času na raspolaganju civilnoj i voljnoj vlasti, kako bi pridonijeli obrani javnog reda, kuća, imovine i građana;

b) da će pridonijeti, po nalogu Kraljevskih karabinjera, traženju, identifikaciji i hapšenju upisanih u spiskovima počinitelja kriminalnih djela, kao i traženju čeljadi u susjednom području.

Davanje -živežnih namirnica bit će također odmah obustavljeno stanovnicima predjela, gdje se dogode krknina-lna djela, kao sječenje telefonskih i telegrafskih stupova, bacanje eksploziva i oružani napadi.

Cl. 5.

Ako se dogode kriminalna djela, kao što su -djela predviđena u prethodnom članu, i pokaže se da su ona posljedica krivičnog nehata seoskih glavara i stanovnika, koji su preuzeli obvezu da će surađivati na očuvanju javnog reda, oni, između njih, koji budu odgovorni, moći će po nalogu funkcionara J. S. ili oficira Kraljevskih karabinjera, koji su nadležni, bez daljnega -biti strijeljani.

U svakom će slučaju biti strijeljani, uvijek po nalogu gore navedenih vlasti, oni koji dadu potpore i pomoći ili na koji bilo način podupru akciju pobunjenika.

Cl- 6.

Licima, koja se do 22. juna vrate u mjesto, iz kojeg su se udaljila, i učine akt vjernosti mjesnim policijskim snagama, bit će, osim ako ne budu moraila direktno ii -lično odgovarati za druga krivična djela, oproštena kazna za sudjelovanje u oružanim četama i za njihovo organiziranje, i bit će, također, oproštena od sankcija predviđenih u članu 2. ove Naredbe.

01. 7.

Ova Naredba, obnarodovana putem oglasa, stupa odmah na snagu.

Iz Rezidencije Guvernera
Zadar, dne 7. juna 1942-XX.«

Poslije te naredbe otpočeo 'je val masovnih hapšenja, zatvaranja i interniranja i s područja Sjeverne Dalmacije. Općine na anektiranom području odmah su u duhu naredbe izradile spiskove. Evo jednog od njih:

SPISAK LICA OPĆINE BIOGRAD, KOJA SU PREŠLA
POBUNJENICIMA¹

Lica upisana u ovom spisku, čim budu uhvaćena, bit će bez daljnjega strijeljana.

Njihove obitelji bit će smatrane taocima i ne će se moći ni iz kakvog razloga, pod prijetnjom smrtne kazne, udaljiti iz mjesta boravka. Imovina će upisanih, Prefektovom naredbom, biti konfiscirana!

Zorica Desan Ante iz Biograda, 22 god., seljak
Lukačić Mile Antuna iz Biograda, 23 god., seljak
Lukačić Grane Antuna iz Biograda, 22 god., seljak
Baus Ante Josipa iz Biograda, 22 god., seljak
Jelenković Miroslav pok. Antuna, rođen u Borgo Erizzo
1920. god., nastanjen u Biogradu, stolar
Jelenković Rudolf, rođen u Borgo Erizzo 1921. god., nastanjen u Biogradu, stolar
Pelicarić Andrija, rođen u Biogradu, 30 god., krčmar
Mergen Vinko Jakova, rođen u Biogradu, 22 god., seljak
Matas Aleksandar pok. Vinka, rođen u Biogradu, 23 god., seljak
Buljevac Mile Jovana, rođen u Biogradu 25. 10. 1910., seljak
Tomas Slavko Marjana, rođen u Biogradu 17. 1. 1920., seljak

¹ Spiskove su Talijani sastavili za sve općine na anektiranom području, a na osnovu Bastianinijeve naredbe od 7. juna 1942. Zapravo su spiskovi bili sastavljeni prije 7. juna, tako da su objavljeni istovremeno s tom naredbom. Imena lica u ovom spisku bila su ispisana na talijanskom jeziku, iskrivljeno. Pojedina lica sa spiska nisu bila u partizanskim jedinicama, već su otišla na područje t. zv. NDH.

Tomić Rade Nikole, rođen u Biogradu 1921., seljak
Cudina Nikola pok. Josipa, rođen. 2. 6. 1(921. u Pakoštanima (Benkovac), seljak
Kodina Filip-iLujko Ivana, rođen 6. 2. 1917. u Pakoštanima (Benkovac), seljak
Bakov Ivan pok. Tome, rođen u Pakoštanima (Benkovac) 22. 1. 1908., seljak
Đakov Miroslav pok. Tome, rođen 21. 1. 1919. u Pakoštanima (Benkovac), seljak
Karamarko Milivoj pok. Sidrana, rođen u Filipjakovu (Biograd) 28. 8. 1929., seljak
Pinjatela Josip pok. Ivana, rođen u Stonu (Kotor) 19. 10. 1910., nastanjen u Biogradu, seljak
Pinjatela Antun pok. Ivana, rođen u Biogradu 15. 1. 1912., zastupnik za obuču
Santini Vito Raška, rođen u Turnju (Biograd), 21 god., seljak
Vidas Jure Pavla, rođen u Biogradu, 22 god., seljak
Santini Venko-Zvonimir pok. Antuna, rođen u Turnju (Biograd), 38 god., seljak
Santini Milko Bože, rođen u Turnju (Biograd), 21 god., seljak
Deković Matija Kuzmana, rođen u Turnju (Biograd), 23 god., seljak
Mandrć Blaženko Nikole, rođen u Turnju (Biograd), 21 god., činovnik
Zoirić Marko Šime, rođen u Turnju (Biograd), 21 god., seljak
Zorkić Šimin i Bolić Andriane, rođen, u Turnju (Biograd), 22 god., seljak..

*Oni, koji se do 22. juna vrate u mjesto, iz koga su se udaljili, i prikažu pokoravajući se mjesnim policijskim snagama, bit će, osim ako budu morali odgovarati direktno i lično za druga krivična djela, oslobođeni od kazne za krivično djelo sudjelovanja u oružanim četama ili njihova organiziranja i bit će, također, oslobođeni od sankcija, koje se odnose na njihove obitelji i imovinu.**

¹ Na traženje da se pojačaju represivne mjere u vezi sa spomenutim naredbama, jer »partizani kontroliraju gotovo čitav kotar«, komesar Šibenika dobiva pojačanje i pored toga, što je raspolagao s 3000 karabinjera i 4000 crnokošuljaša, kao i jedinica mornaričke pješadije.

Lista

degli abitanti DEL COMUNE DI SEBENICO passati ai ribelli

Gli iscritti in questa lista, non appena catturati, saranno senza altro passati per le armi.

Le famiglie saranno considerate quali ostaggi e non potranno, per nessuna ragione, pena la morte, allontanarsi dalla frazione di loro residenza. I beni degli iscritti verranno, con provvedimento del Prefetto, confiscati.

SPISAK

stanovnika OPĆINE ŠIBENIK koji su prešli pobunjenicima

Lica upisana u ovom spisku, čim budu uhvaćena, biće bez daljega strijeljana.

Njihove obitelji će biti smatrane taocima i neće se moći, iz nikakvog razloga, pod prijetnjom smrtne kazne, udaljiti iz odlomka, u kojem se nalazi njihovo boravište. Imovina će upisanih, Prefektovom odredbom, biti konfiskovana.

<p>1. ...</p> <p>2. ...</p> <p>3. ...</p> <p>4. ...</p> <p>5. ...</p> <p>6. ...</p> <p>7. ...</p> <p>8. ...</p> <p>9. ...</p> <p>10. ...</p>	<p>11. ...</p> <p>12. ...</p> <p>13. ...</p> <p>14. ...</p> <p>15. ...</p> <p>16. ...</p> <p>17. ...</p> <p>18. ...</p> <p>19. ...</p> <p>20. ...</p>	<p>21. ...</p> <p>22. ...</p> <p>23. ...</p> <p>24. ...</p> <p>25. ...</p> <p>26. ...</p> <p>27. ...</p> <p>28. ...</p> <p>29. ...</p> <p>30. ...</p>	<p>31. ...</p> <p>32. ...</p> <p>33. ...</p> <p>34. ...</p> <p>35. ...</p> <p>36. ...</p> <p>37. ...</p> <p>38. ...</p> <p>39. ...</p> <p>40. ...</p>
--	---	---	---

Coloro che entro il 22 giugno corrente rientreranno nella frazione dalla quale si sono allontanati e si presenteranno sottomettendosi alle forze di polizia locali, saranno, salvo che non debbano rispondere direttamente e personalmente di altri reati, esenti da pena per il reato di partecipazione o di organizzazione di bande armate, e saranno, altresì, esenti dalle sanzioni relative alle famiglie e ai beni.

Oni koji se do 22 juna povrate u odlomak iz kojeg su se udaljili i prikažu pokoravajući se mjesnim policijskim snagama biće, osim ako ne budu morali odgovarati direktno i lično za druga krivična djela, oslobođeni od kazne za krivično djelo sudjelovanja u oružanim četama ili njihovog organizovanja i biće, takođe, oslobođeni od sankcija koje se odnose na njihove obitelji i imovinu.

Talijani su u junu 1942. svu Sjevernu Dalmaciju išarali ovakvim spiskovima

Četvrtak, 11. juna

Narod sabotirao još jednu fašističku proslavu

Fašisti su se u Splitu diugo pripremali, da bi svoj jučerašnji »mornarički dan« proslavili što svečanije. Pa ipak, na proslavi su uglavnom učestvovali samo fašisti, a od domaćih izroda, po Običaju, ni ovaj put nije izostao crkveni zbor na čelu s biskupom Bonefačićem.

NIOO Splita pozvao je letkom građane, da na dan proslave ne Maze iz kuća, i oni su mu se u punoj mjeri odazvali.

Akcija, koju je pripremao MiK Splita, da se za vrijeme svečanosti na tribinu baci jedna velika i nekoliko malih bomba,¹ nije nažalost uspjela, iako je bila dugo i dobro pripremana. Oni, koji su je imali izvršiti, nisu se do kraja pridržavali dobivenih uputa.

Zbog neuspjeha te akcije sastali smo se danas popodne u Voljaku s drugovima, rukovodiocima iz Splita, i onima, koji su akciju imali izvršiti.²

S Marinom³ i Mirkom⁴ raspravili smo i pitanje partizanskog logora u Kozjaku, odnosno prihvaćanja novih dobrovoljaca. Kako se neprijateljske posade nalaze svega 1—2 kilometra ispod Kozjaka, zastupao sam mišljenje, da mjesto logora zbog sigurnosti treba neprestano mijenjati i uvijek biti spreman za pokret. Oni su se također složili s mojim stavom.

¹ Glavna bomba, koju je trebalo baciti na tribinu, težila je 5—6 kg. Ona je s još nekoliko takvih bomba izrađena u tvornici cementa Majdan, sada »Deseti kolovoza«, još 1941. Bila je ispunjena ekrazitom i komadićima željeza.

² Budući da su se, ako uspije akcija s bombama, očekivala velika hapšenja, dvadesetak rukovodećih drugova odlukom MK napušta uoči »mornaričkog dana« Split. Sekretar MK u to vrijeme bio je Leo Geršković, koji je s nekoliko drugova došao u Solin, da bi zatim produžili u Dinaru — u partizane. Miloš Zanko privremeno se bio sklonio na Šolti, a Ante Marasović prebacio se toga dana izjutra u Solin. Da je akcija uspjela, onda je trebalo da se u Solin prebaci s njenim izvršiocima i Ivo Randić-Nikola. U organizaciji akcije istakao se, pored njega, Marko Čolak. U Solinu-Voljaku sa zebnjom smo očekivali devet sati, kad je trebalo akciju izvršiti. Ne čuvši eksploziju, znali smo da je cijeli plan propao. Sutradan smo u Voljaku na sastanku, o kojemu je gore riječ, saslušali braću S. i L. Reića, koji su imali izvršiti akciju. Oni su u zatim upućeni u Dinaru. Jedan od njih držao se loše i dezertirao, pa ga je policija kasnije iskoristavala u otkrivanju naših ljudi.

³ Dr. Leo Geršković.

⁴ Ante Marasović.

Budući da Marin odlazi iz Splita u Dinaru, a neki su drugovi iz redakcije »Našeg izvještaja« pali u zatvor, dogovorili smo se, da se tehnika iz Splita što prije prebaci u Solin-Rupotinu i odatle u Vješić-goru na Dinaru. Tamo bi se nastavilo i izdavanje »Našeg izvještaja«.

Petak, 12. juna

Tragom crnih košulja — Omladina tjera svoje — Glupo i neumjesno hvalisanje

Jučer su fašisti u Splitu uništili kuću pekara Reića. To su učinili zato, što su naslutili, da su Reićevi sinovi prekjučer imali izvršiti akciju na fašističke glavešine na obadi. Fašisti su im ušli u trag na osnovu crnih košulja, koje su Reići imali obući, da bi lakše izveli akciju i izvukli se. Košulje je, naime, kupila zaručnica jednog od Reićevih sinova kod trgovca talijanaša Markovine, koji je na to upozorio fašiste.

Posljednjih dana fašisti su i inače sve bjesniji, jer ih narod Splita izbjegava na svakom koraku. Čak muzikom nastoje privući ljude na javna mjesta, ali kad oni počnu koncertirati na Narodnom trgu, građani bježe na obalu, i Obratno. Naročito su bijesni na omladinu, koja im je i danas poslije podne jajima i tušem unakazila komemorativnu ploču na Bedemu, u blizini bolnice. Ploča je postavljena u povodu godišnjice dolaska talijanske vojske u Split.¹

Kako se Talijani glupo hvale snagom svoje mornarice, izvrsno pokazuje članak urednika S. Mauranija u prekjučerašnjem broju lista »Il Popolo di Spalato«. U članku, naime, piše i ovo: »Imamo sreću da raspoložemo jednom od najmodernijih i najmoćnijih mornarica u svijetu, ali ta neprocjenjiva prednost bila bi uzaludna (to dokazuje američka flota, koja također raspolaze golemim sredstvima), kad se u redovima i na brodovima naše mornarice ne bi borili talijanski mornari, najljepši najsmjeliji, najgordiji mornari na svijetu. Mornarica od čelika, mornari od dijamanta. Mi smo preponosni

¹ Ploču je unakazio omladinac Zvonko Tijardović. On je u letu s bicikla bacio na nju dva jaja napunjena tušem. Karabinjeri, koji su ploču čuvali, pucali su za njim, ali im je uspio pobjeći. Isti dan drugi omladinci razbili su sličnu ploču, koja se nalazila u jednoj klesarskoj radionici, pa fašisti nisu dospjeli ni da je postave na javno mjesto.

ovom divnom flotom, koja vlada Mediteranom ... Mi smo više nego gordi, mi amo oholi.«

Subota, 13. juna

**Fašisti demolirali sinagogu u Splitu — Izjava grupe
Ježevićana**

Fašisti su u -bijesu provalili sinoć u židovsku sinagogu u Splitu i sasvim je demolirali. Namještalj i ostale stvari donijeli su na Narodni trg i zapalili, Potom su demolirali i iekoliko židovskih radnja. Priča se, da je i demoliranje sinagoge »židovskih komunista« odgovor na akciju, koja je bila pripremljena na »mornarički dan«. Prošle noći u Splitu je izvršena racija i uhapšeno oko 100 omladinaca.¹

Lakše je i jeftinije rimskim junačinama demolirati sinagoge i trgovine i hapsiti goloruke ljude u strogim centrima naših gradova, gdje su im straže jedna do druge, nego se upuštati u borbe protiv partizana. Glavno im je da nešto »rade«, da bi se prikupio »konkretan materijal« za izvještaje Rimu.

Uz pomoć Agiitropa PK grupa od 32 zarobljenika i zavedena seljaka, bivša pripadnika seoske ustaške milicije iz Ježevića, izdala je letak za javnost. U letku stoji i ovo:

»Mi selljaci sela Ježevića izjavljujemo:

1. Da poštujemo borbu koju vode partizani, jer ide za oslobođenjem čitave zemlje i čitavog našeg naroda. Zato se želimo prema partizanima potpuno iskreno i prijateljski odnositi. Spremni smo partizane pomoći. Isto tako javljati kretanje talijanske vojske i špijuna. Partizani sa svoje strane trebalo bi da naim pomognu da osiguramo mir, slobodan rad i život u selu i okolici. Iznad svega oni bi nam "trebali doizvoliti i osigurati slobodan rad i kretanje po planini... Isto tako mogli bi nam davati dozvole za kretanje po čitavom teritoriju, koji su oni oslobodili.

¹ A. Just-Verdus, u to doba glavna perjanica talijansko-fašističke propagande u Splitu i Dalmaciji, u dnevniku »Il Popolo di Spalato« piše: »Dijeliti neprijateljske letke i mrčiti zgrade amblemima neprijatelja znači izjasniti se i biti solidaran s njime, pripadati neprijateljskim redovima. Vrativši se u našu kuću, zarćemo morati podnositi bjesomućnu srdžbu, ogorćeno razočaranje potomaka osvajaća, što smo prepustili naše vojnike olovu partizana. Nek samozvani katolićki dak pljuje žuć, jer se provalilo u »crkvu« Židova i jer su bile opljačkane njihove »svetinje« ...«

2. Za mir i sreću našeg sela i naše okolice smatramo da je najprije potrebno da se pomirimo sa selima Cetina i Koljane,¹ i to tako, da se sve stare razmirice i napadi zaborave, i zatim da se svuda u susjedstvu osigura slobodan nesmetan nad i kretanje svim seljacima.

3. Za sav narod Vrličke Krajine, hrvatski i srpski, smatramo da je jedini put u međusobnom bratstvu i jedinstvu. Da se živi zajednički, kao što se to u prošla vremena živjelo, i da se u sadašnjim teškim prilikama međusobno pomaže.

4. Mi mislimo da je glavni krivac za sva današnja zla i hrvatskog i srpskog naroda u ovom kraju i čitavoj našoj zemlji okupator... «

D O D A T A K

Ustaše se tuže i zapomažu

Ustaška komanda u Sinju IU svom izvještaju od 13. juna 1942. o stanju u Sinjskoj Krajini piše i ovo:

»U posljednje vrijeme akcije Talijana su rjetke i neznatne, tako da se ne osjećaju nikakvi znatniji uspjesi u borbi protiv odmetnika. Osjeća se velika potreba za što žurniju i energičniju akciju protiv odmetnika Dinarske partizanske grupe, kao i Kamešničke, te čišćenje Moseća i Kozjaka, jer se tamo u posljednje vrijeme vrši sakupljanje odmetnika iz primorja, koji potom odlaze k Dinari preko Svilaje ... «

Nedjelja, 14. juna

Štab zone traži sanitetski materijal — Dvije partizanske akcije na Hvaru

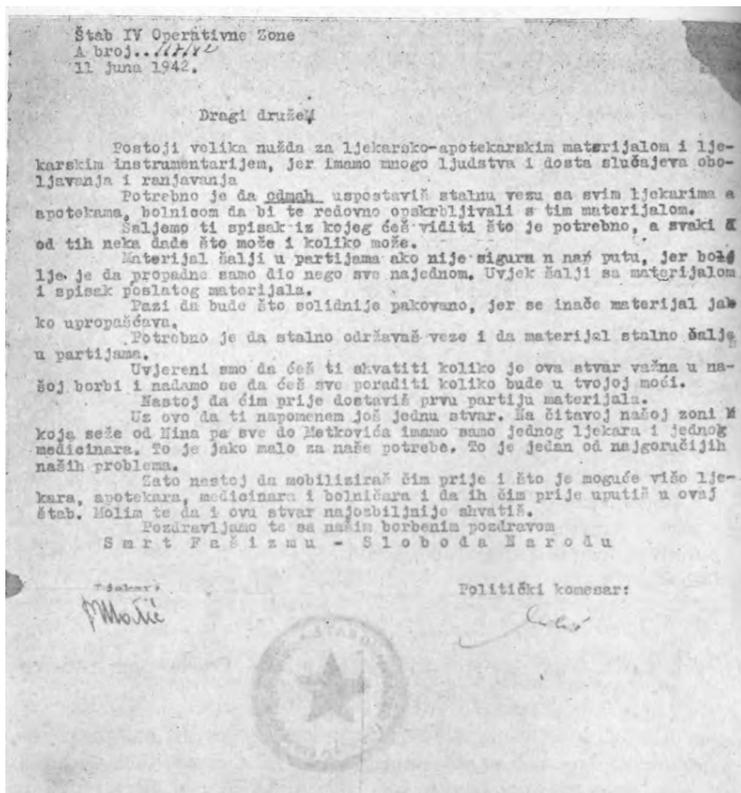
Danas je stiglo pismo iz Štaba zone, kojim se, zbog povećanih potreba u sanitetskom materijalu, traži da se odmah u tom pravcu razvije što šira aktivnost. Pored materijala u pismu se traži i što veći broj medicinskog osoblja.

*

Ono, što 23. prošlog mjeseca nije uspjelo grupi Biokovaca, uspjelo je prije sedam dana hvarskim partizanima. Oni su

¹ Ježević je hrvatsko, a Cetina i Koljane srpska sela. Ježevčani se nisu držali ove izjave, jer su kasnije opet uzeli oružje u ruke.

napali i razoružali žandarmerij Sku stanicu u Bogomolju. Uspjeh kn je bio olakšan time, što im je dežurni žandar kroz prozor predao oružje, dok su se ostali žandari nalazili izvan stanice. Partizani su tako dobili 8 pušaka, 2 sanduka bomba

Dopis Štaba IV. operativne zone, kojim se traži sanitetski materijal.

i nešto municije. Zaplijenjeno oružje poslano je u Biokovo. S partizanima je pošao i dežurni žandar. Saznavši za to, ostali su žandari pobjegli motornim čamcem u Hvar k Talijanima. S njima je pobjegao i pop iz Bogomolja.

Dva dana poslije akcije u Bomolju 4 partijca i 11 skojevaca Gdinje napali su na mjesnu financijsku stanicu, također u vrijeme, kad se u njoj nalazio samo dežurni, koji nije ni pokušao da pruži otpor. U stanici je zatečeno i zaplijenjeno 9 pušaka, 90 metaka i nešto opreme.¹

Zbog tih akcija i porasta NOB na Hvaru upali su jučer Talijani sa snagama od 2000 vojnika na otok i iz pravca Sućurja otpočeli raciju. Mnogo naroda napustilo je domove i skriva se kojekuda. Talijani su izvršili pljačku sela, osobito Bogomolja i Selca.

*

Dva kurira Soilinske grupe, koja drži vezu s partizanima Mosora, sačekala su i uhvatila između Kučina i Zrnovnice dvojicu ustaša, Ć. i A. Perka iz Mravinaca, u vrijeme kad su išli u Omiš, gdje rade u ustaškoj silužbi. A. je potom pušten, jer nije kao ustaša naročito kompromitiran i voljan je da pomaže NOP, dok je Ć. (Rujo), predsjednik ustaškog HRS-a, odveden u Mosor. Nakon saslušanja osuđen je i strijeljan.

*

Kad ne ide milom, ići će silom, tako valjda misle fašisti okupljeni u svom nogometnom klubu u Splitu. Budući da se splitski nogometaši, osim sramotnih pojedinaca, ne učlanjuju u novoosnovani »Calcio«, fašisti ih pozivaju i preko lista »II Popolo di Spalato«, da to urade. U napisu o tom kaže se, da svi u 18 sati treba da budu na igralištu »Bruno Mussolini« (igralište zabranjenog »Hajduka«), radi dogovora. Prijeteći se pišu: »Vodit će se računa o odsutnima«!

Pa i pored takvih prijetnja, lako je bilo izbrojiti one, koji su se sakupili u 18 sati na igralištu.

Ponedjeljak, 15. juna

Uspjesi tek formirane Primorske čete

Odlukom Sjeverno dalmatinskog odreda osnovana je u Dugi prije tri dana I. primorska četa na zatonsko-vodičkom terenu. Četa je prilikom formiranja brojila 26 boraca. Za ko-

¹ Od akcija u Bogomolju i u Gdinju sav istočni dio Hvara, osim Sućurja, bio je pod kontrolom partizana i smatrao se oslobođenim teritorijem. Poslije tih akcija u Bogomolju se formira čvrst partizanski punkt, preko kojega su odlazili u Biokovo ne samo Hvarani, već i Višani, Korčulani i Pelješčani.

mandira čete postavljen je Drago Zivković iz Zatona,¹ za komesara Krešo Maras, a za vodne delegate Mile Zivković i Zatonu, Blaž Sladojev iz Vodica i Mladen Stijpančević iz Tribuni a. Istog dana, kad je četa formirana, pošle su sve tri njezine desetine u akciju: prva u Rasinu po dva talijanska špijuna, druga u Dazlin po talijansku učiteljicu i jednog špijuna i treća u Gačileize po oružje skriveno u orkvi. Sve tri akcije uspješno su u toku noći obavljene.

Rano izjutra došlo je iz Tijesna u Dazlin 15 karabinjera i komesar općine s jednim špijunom, koji ih je izvjestio o partizanskoj »otmici« učiteljice.² Naši su već bili obaviješteni, da su karabinjeri otišli u potjeru za učiteljicom, i sačekali su ih u Dugi. Kad su karabinjeri naišli na svega 10 metara, otvorili su partizani vatru i likvidirali ih. Jedino je špijun uspio da ranjen pobjegne, a brigadira su uhvatili živa. Nakon saslušanja brigadir je na opći zahtjev naroda strijeljan, jer je sudjelovao u strijeljanju rodoljuba u Vodicama.

Tek što se četa malo odmorila i založila, naoružavši 15 novih boraca — koliko je u ovoj akciji zarobljeno pušaka s jednim puškamitraljezom, tak» da je četa porasla na 41 borca, — nadošli su talijanski kamioni od Tijesna i Tribunja s velikim brojem vojnika (oko 800) i od Gačileiza i Gralbovca (oko 500). Naši su odlučili¹ da ih sačekaju i da ih tuku i pored toga, što je brojčani odnos bio: jedan naš na više od 30 Talijana. Žestoka se borba vodila sve do mraka. Talijanima su pomagala i dva aviona. Narod, «koji se zatekao kod partizana, podržavao ih je i pomagao im. U sumrak Talijani su bili prisiljeni da se povuku. Naši nisu imali ni jednog mrtvog ni ranjenog. Tek nolću, kad su se naši prebacivali,³ izgubili su

¹ Drago Zivković s grupom boraca iz Proleterskog bataljona Like došao je na područje Vodica uoči samog formiranja Primorske čete. Na području Vodice—Zaton našli su nekoliko ilegalaca na punktovima i uključili ih u četu.

² Za uhapšenu učiteljicu Talijani su kasnije ponudili partizanima člana Partije dra. Zunkovića s Hvara, koji se nalazio u fašističkom zatvoru. Zamjena je izvršena u Srpskom Klancu.

³ Očekujući ponovni talijanski napad partizani su se povukli na Modravu, a odatle se ribarskim čamcima prebacili na Zut (Kornati). Tu su se zadržali nekoliko dana i ponovo se prevezli na kopno. I u julu 1942. kada je neprijatelj vršio jak pritisak na Primorsku četvu na terenu Vodice—Zaton, ona se izvukla na sličan način. Po mrkloj noći i jakom jugu četa se ukrcala na oveci ribarski brod i prebacila se na o. Žižanj, da se poslije dva dana odveze na Modravu.

Prva primorska četa na području Zatona u julu 1942.

jednog druga, koga su Talijani uhvatili i u Stakovicama strijeljali.

Drugi dan došli su Talijani s tenkom i 4 aviona u zračnoj pratnji, da pokupe mrtve, kojih je (bilo oko 100).

Utorak, 16. juna

Mosorska i Trogirsko-rogoznička četa otišle za Dinaru

Prije 2—3 dana u Dinairu su po odluci Štaiba zone otišle Masonska i Trogirsko-rogoznička četa.¹ Kad stignu tamo, one će ući u sastav novih batailjona, koji će se formirati. Trogirsko-rogoznička četa otišla je preko Radošića, a Mosorska preko Dugopodja, da bi se obje naišle u Moseću i zajedno produžile put u Dinaru. Mosorska četa porušila je na putu preko Dugopolja željezničku prugu i ttnlinije blizu Koprivna.

»Kanalom« Trogira i okolice preko Prgometa i Radošića, koji će se postepeno sve više upotrebljavati, znatno je skraćen put s toga područja u Moseć, a samim tim i u Dinaru. Dosada su se Trogirani prebacivali u Moseć uglavnom preko Kaštela i Solina. Kanal, koji ide preko Prgometa i Radošića, iako uspostavljen početkom godine, nije bio naročito prometan zbog neprijateljskih posada u Suhom Doou i u Labinu. S obzirom da su naše snage sada sve jače, i taj je kanal sve življi.²

Srijeda, 17. juna

Oslobođen Vrgorac — Napad na Moseć

Jutros se Solinom pronijela radosna vijest, da je oslobođen Vrgorac. Vijest su potvrdili i drugovi iz Splita.

Vrgorac su prije dva dana napali i zauzeli (u 5 sati ujutro) partizani Biokova pod crvenom zastavom. Branilo ga je 120 žandara, ustaša i domobrana, a napao isto toliki broj par-

¹ Odlaskom četa s Mosora i s područja Trogira ostala je na tim terenima po jedna grupa partizana za lokalne akcije i prihvaćanje novih boraca. Na čelu Mosorske grupe bili su Ljubo Dumičić i Sime Karaman, a na čelu Trogirsko-rogozničke Ivan Repanić i Ciro Ševo. Te su grupe ponovno prerasle u čete.

² Veza preko Prgometa održavana je najviše posredstvom Slavka Majkovića i Lovre Drnasine.

Rogoznička četa ponijela je sa sobom u Dinaru i dio ulja, što ga je ranije zaplijenila u Vinišću. Borci su nosili ulje u kanta- ma i mjehovima, što ih je uvelike opterećivalo.

tizana. Nakon kraće, ali oštre borbe, neprijatelj je bio prisiljen da se preda. Plijen je golem. Pored ostalog zaplijenjeno je 120 pušaka, 4 puškomitraljeza, 200 bomba i 15 pištolja. Zaplijenjeno je i 5 vagona hrane, pa 45 vagona duhana iz Duhan-ske stanice i znatna sivotna novca.

U borbi iza Vrgorac ubijena su četiri, a ranjeno je deset pripadnika neprijateljske posade. Zarobljeno je 90 žandara, ustaša i domobrana, a ostali su uspjeli pobjeći u Ljubuški. Na našoj strani riilje bilo nikakvih gubitaka. Ovako velik i značajan uisipjeh rezultat je hrabrosti i upornosti naših boraca, ali i pomoći rodoljubivih mještana, jer je na traženje partijske organizacije Vrgorca noću uoči samog napada podijeljeno drugovima u mjestu 30 lovačkih pušaka, 15 pištolja i 40 bomba. Tako je akcija veoma dobro potpomognuta i iznutra, a posebno je time onemogućen bijeg neprijatelja.

Po zauzimanju Vrgorca u njemu su pohapšeni isvi izraziti neprijateljski elementi i špijuni.¹

Da bi pomogli partizanima, da prenesu bogati plijen u Biokovo, iz ustaničke Baćine i susjednih sela pošlo je u Vrgorac oko 100 naših simpatizera, s konjima i mulama. Na putu su ih goloruke sačekali ustaše iz Dusine i iz zasjede ubili četiri drugarice i jednog druga.

Veoma težak gubitak pretrpjeli su, međutim, naši borci i od vlastitih snaga. Partizanska zasjeda kod Dragljana, da bi spriječila povlačenje neprijatelja iz Vrgorca, obasula je naime vatrom vlastite drugove. Evo kako se to zbilo: čim siu partizani likvidirali neprijatelja u Vrgorcu, jedna grupa drugova obukla je domobranska odijela, ukrcala se na kamion i pošla

¹ Od uhapšenih su 32 strijeljana, među njima i neki trgovci, »kao klasni neprijatelji«. Strijeljanje tolikog broja neprijatelja bilo je rezultat nepravilnog i sektaškog kriterija, što je bacilo izvjesnu ljagu na partizane, za koje se znalo da ubijaju samo zločince. Ali i pored toga oslobođenje Vrgorca imalo je veoma pozitivan odjek u čitavom kraju. Svega nekoliko dana poslije te akcije u Biokovo je došlo preko 200 novih boraca. Na dan samog oslobođenja Vrgorca iz njega je otišlo u partizane i 25 žena omladinki i omladinaca. Oni su kasnije prošli kroz IV. i V. ofenzivu te su mnogi od njih u borbama i izginuli. Tih dana došle su u Biokovo, pored ostalih, i nove grupe partizana s otoka. Korčulan-sku grupu doveo je Marin Cetinić. Čak je u to vrijeme stiglo među biokovske partizane i pet drugova iz Dubrovnika. Došli su preko Makarske. S područja samog Vrgorca bilo ih je, dakako, najviše: 80 novih boraca.

da razoruža žandarmerijsku stanicu u Kozici, što nije bilo u planu. Stoga je naša zasjeda, misleći da se iz Vrgorca povlači neprijatelj, osula vatrom po kamionu. Zbog tog nesporazuma poginula su 3 borca, a 5 ili je ranjeno.¹ Pa i pored toga nemilog slučaja, koji je znatno pomutio veliku radost i oduševljenje naših boraca, drugi je zadatak izvršen — žandarmerijska stanica u Kozici je razoružana.

Za vrijeme barbe u Vrgorcu pošli su u pomoć svojim ugroženim slugama Talijani iz Metkovića, ah im je Neretvanska četa kod Orapka-Ntovih Sela zatvorila prolaz i prisilila ih da se vrate.

(Po zauzimanju Vrgorca odmah je sastavljen vojni sud, koji je sve ustaše i domobranskoga komandanta osudio na smrt strijeljanjem. Domobranci su oslobođeni i poslani svojim kućama, osim onih koji su izrazili želju da pođu s partizanima.

Partizani su proveli cijeli dan u Vrgorcu, da se tek navečer povuku u svoju bazu na Biokovu.

Jutros su ustaše i žandari iz Muća i Ogorja — oko stotinu njih — izvršili napad na partizanski punkt u Moseću. Mislili su da će proći dobro, da u Moseću nema mnogo partizana. Dosada je naime bilo tamo svega 15—20 naših boraca. Neprijatelj se međutim prevario u računu. U Moseću su se zatekle Mosoriska i Trogiirsko-rogoznička četa, koje idu u Dinaru. Tjerajući lisicu, ustaše su istjerali vuika. Blorba, koja je započela u 5 sati, produžila se do podne. Tada su se ustaše i žandari dali u bijeg, ostavivši 2 mrtva i 3 ranjena. Među poginulima nalazi se i ustaški organizator u Ogorju Elez.²

Nakon ove akcije ustaše se ne će lako odlučiti na novi pohod u Moseć.

¹ Žandari i ustaše iz Kozice kamionom su otišli u Vrgorac, ne znajući što se tamo dešava. Na putu prema Vrgorcu iznenadili su zasjedu, i ona ih je propustila. Ali kad su stigli u Vrgorac, našli su na partizane, i odmah su im se predali. U Vrgorcu se opet grupa partizana ukrcala u kamion i pošla da razoruža stanicu u Kozici. Partizanska zasjeda, misleći da se kamionom vraćaju žandari i ustaše, obasula ga je vatrom. Mrtvi i ranjeni istim su kamionom vraćeni u Vrgorac, a ostali borci zajednički su produžili u Kozicu i bez borbe zauzeli žandarsku stanicu.

² Nakon neuspjele akcije na Moseć i pogibije Eleza definitivno se raspala ustaška milicija u Ogorju. Miliciju nitko više nije pokušao formirati u selima južno od Svilaje, jer za to više nije bilo uvjeta. Iznimku je činilo Zelovo.

Četvrtak, 18. juna

Formiran je Biokovski bataljon — Antikomunistička milicija u kotaru Benkovac

Dosadašnja Blokowska četa, u skladu s odlukom Štaba IV. operativne zone (od 6. o. mj.), a uslijed brzog i jakog priliva novih boraca-dobrovoljaca, prerasla je u bataljon. Bataljon se formirao u Grčeniku, pod imenom »Josip Jurčević«, i broji 6 četa. Štab bataljona sastavljen je prema odluci Štaba zone, o čemu je već bilo riječi.

Borci Biokovskog bataljona 1942. u Podgori

Komandni kadar četa imenovao je Štab bataljona kako slijedi:

I. četa pod imenom »Ervin Klarić«: komandir Ante Beroš, a komesar Mate Nizić; II. četa »Vitimir Viskiće«: komandir Vlado Viskiće, komesar Ante Andrijašević; III. četa »Vid Mihaljević«: komandir Niko Glavina, komesar Jerko Kovačević; IV. četa »Srećko Borić«: komandir Poldo Mikulić, komesar Mijo Martinae; V. četa »Petar Hristić«: komandir Dinko Tolić,

komesar Vlado Aleksić; i VI. omladinska četa »Ante Torkar«: komandir Ivo Ruibeša, a komesar Niko Katić.

Odmah po formiranju bataljon je raspoređen na pojedine terene i tako je stavio pod svoju kontrolu sav teritorij oko Biokova. Pred bataljon se postavlja kao prvi zadatak, da vojnički i politički više djeluje prema Imotskom, gdje su još uvijek naše pozicije slabije, a neprijateljske doista jake.

*

U kotaru Benkovac počeli su ovih dana Talijani u suradnji s četničkim i klerikalno-ustaškim elementima formirati antikomunističke milicije. Formiranje te vojničke organizacije rezultat je propalih talijanskih pokušaja da isami potisnu partizane s toga anektiranog područja. U antikomunističkoj miliciji Talijani nastoje okupiti ološ za borbu protiv partizana, jer se već po prvim rezultatima može reći, da im ne će poći za rukom da novom parolom obmanu narod. Činjenica je name, da sa tog terena svakog dana sve više ljudi odlazi u partizanske redove.'

D O D A T A K

Dokument o kovanju talijansko-četničke zavjere protiv komunista u junu 1942. — Napredovala je i ustaško-četnička suradnja

Talijani su sredinom juna 1942. vodili posebne razgovore s velikosrpskim četničkim elementima o formiranju t. zv. an-

¹ Talijani su formirali antikomunističku miliciju samo u anektiranom dijelu Dalmacije desno od rijeke Krke. U te antikomunističke bande oni su, uz pomoć četnika i ustaša, u desetak mjesta okupili nekoliko stotina članova. U srpskim mjestima (Obrovcu, Đevrskama, Skradinu) bandu su sačinjavali Srbi, a u hrvatskim mjestima (Biogradu, Lišanima) Hrvati, dok je opet u nekima (Novi-grad) bila sastavljena i od Hrvata i od Srba.

Antikomunističke bande operirale su protiv partizana pod talijanskom komandom, skupa s talijanskom vojskom ili same, sve do kapitulacije Italije. One za sve to vrijeme nisu uspjele dobiti širu podršku naroda, već su se ograničile na nekoliko mjesta. Kapitulacijom Italije, ukoliko nisu prije bile likvidirane, mnoge su se raspale. Neki su njihovi pripadnici prišli četnicima i ustašama, da bi se i dalje, tada pod njemačkom komandom, borili protiv partizana, a dio se uključio u partizanske jedinice.

tikiomunLstiöke milicije. U jednom dokumentu¹ o takvim razgovorima kaže se:

»Dana 4-og tekućeg došao je u Zadar politički vođa četnika i svili Srba Stevo Radenović, poslanik u beogradskoj vladi u Stojadiniovićevo vrijeme, sada nastanjen u Kninu.

On mi je govorio o potrebi saradnje sa njim, pošto je bio zadužen od strane talijanske vojne komande iz Knina da organizira na teritoriju Zadarske provincije naoružane grupe četnika sa zadatkom da tuku komuniste.

Budući da je već mjesecima u vezi sa mnom, Radenović je zahtijevao, da ja u spomenutom cilju preuzmem dužnost da postanem inicijator četničkih grupa u svakom selu, koristeći se poiznavanjem mjesta i iljudi, koji bi mogli olakšati zadatak.

Poslije prethodne razmjene misli u vezi sa tim, rastali smo se, da ibi se ponovo vidjeli sutradan oko 10 sati.

Ovog puta, spomenuti me odveo u komandu karabinjera Dalmacije, gdje me odmah primio pukovnik Butti,² u prisutnosti kapetana Russi ja, komandira čete Kr. karabinjera iz Knina, s kojim je Radenović došao u Zadar.

Odmah sam se ponudio da budem tumač.

On je rekaio, da u Lici komunisti primaju .veliku pomoć iz Dalmacije, i to od drugova iz zone između Splita i Zadra.

Potom je ocrtao jedan plan napada, koji bi trebalo da se izvede u Dalmaciji i u Hrvatskoj, radi uništenja komunističkih bandi, i to organizirajući ovdje antikomunističke grupe, koje je on htio da se nazovu četničkim, sa zadatkom da se suprotstavljaju partizanima i uništavaju njihove lokalne formacije. Istovremeno, analiogna akcija ilzvela bi se u Lici.

Pošto smo raspravljali o tom pitanju, otišli smo u giuvernnersku rezidenciju, da bi nas primio Ekselencija Guverner, koji je primio u audijenciju pukovnika Buttija, kapetana Russija i Radenovića, zadržavši 'i ih oko 2 sarta.

Popodne je održan jo>š jedan razgovor između mene, Radenovića i kapetana iz ureda pukovnika Buttija, gdje smo

¹ Vjerojatno je ovaj izvještaj pisao fašistički kapetan David Tomasso, kojega je pukovnik Morrà zadužio, da radi na stvaranju »Antikomunističke milicije« u području Obrovca.

² Komandant karabinjera za Dalmaciju.

našli nekog Koroliju, učitelja iz Kistanja,¹ nekog bivšeg jugoslavenskog poručnika, po imenu Ilića, iz Knina, podčinjenog pravoslavnom svećeniku i vođi četnika (od Knina do Ogulina) Đujiću Mom čilu, kao i nekog Uzunčevića,² bivšeg pukovnika srpske vojske, i Ivaniševića, bivšeg kapetana crnogorske vojske,³ koji su također podčinjeni Đujiću. Učestvovao je i šef Vojnog kabineta, pukovnik Morrà,⁴ kao predstavnik Ekselencije Guvernera, dok je tumač bio neki zadarski doktor, čije ime ne znamo.

Odlučeno je, da se, u cilju regrutacije snaga potrebnih za akciju, pored novca, osigura opskrba namirnicama u korist organiziranih, s tim da se pokretu daju nacionalistički ciljevi.

Zatim je utvrđeno, da će pokret dobiti ime »Prodor«,⁵ što na slavenskom znači: »Dalmatinska akcija protiv komunizma«. Kao znak raspoznavanja bit će zatim uzeta lubanja »Ardita« postavljena na dalmatinsku nacionalnu kapu. Svaki borac dobit će dokument kao (legitimaciju s fotografijom i oznakom svog oružja.

Dana 6-og ja, Uzunčević i Ivanišević uputili smo se u Obrovac, da bi započeli organizacioni rad. Korolija i Ilić uputili su se u Kistanje> da bi vršili isto takvu djelatnost.

U Obrovcu smo sreli, na unaprijed utvrđenom mjestu, marescialla karabinjera i jednog brigadira. Zatim smo se uvečer uputili u moj stan, gdje su došli i komandant posade,

¹ Vlado Korolija, organizator grupa »Antikomunističke milicije« na području Kistanje—Đevrske. On je bio i komandir jedne od takvih banda.

* Uzunčević, bivši potpukovnik stare jugoslavenske vojske, instruktor »Komande četničkih formacija Bosne, Hercegovine, Like i Dalmacije«, sa sjedištem u Splitu. Komandant te komande bio je Ilija Birčanin. Komanda je organizirana po naređenju Draže Mihailovića. Preko nje su Talijani snabdijevali četnike oružjem i ostalim potrepštinama, te izdavali različite upute i naređenja.

³ Ivanišević, bivši kapetan stare jugoslavenske vojske, vršio funkciju načelnika štaba u spomenutoj komandi četničkih formacija.

* Eugenio Morrà bio je fašistički pukovnik i šef Vojnog kabineta pri Guverneratu Dalmacije. U njegovoj nadležnosti bilo je organiziranje, snabdijevanje i djelovanje »Antikomunističke milicije«.

⁵ Ime je izmijenjeno u M. V. A. C. (Milizia volontaria anti-comunista). Talijani su za antikomunističku bandu izdavali poseban listić, koji je bio kratka vijeka.

pukovnik Moroni, jedan bersaljerski kapetan i poručnik Kr. karabinjera, i tu smo se zadržali u diskusiji oko organizacijskih pitanja.

Ja sam sastavio jednu listu osoba, u koje imam povjerenje, kojima sam, iste večeri, preko karabinjera razaslao pisma, kojima sam ih pozvao u Obrovac, za 7-mi i 8-mi tekući.

Tom se pozivu odazvalo 20 osoba, prema popisu koji prilazem, sve iz sela općine. U pogledu Obrovca odazvalo se još pet mojih poznanika, jedini kolje sam pozvao. Drugim riječima, odgovorili su na zahtjev svi moji poznanici, i kojima sam uputio pismo-

Naravno, oni su primljeni i upoznati s akcijom, koju treba poduzeti, po grupama sela. Oni su pristali i dali su riječ, da će raditi u svim selima, počinjući propagandu protiv komunizma i obavještajnu akciju, radi sakupljanja podataka o rasporedu ustanika i njihovih suradnika u zoni Obrovca.

Vrativši se u Zadar sa pomenutim Uziunčevićem i Ivaniševićem, zadržao sam se u Timetu, gdje sam otišao mom prijatelju i mjesnom posjedniku Urošu Andrejiću te i njega angažirao za gornju akciju.

U Zadru kod pukovnika Buttija, a u prisutnosti šefa Vojnog kabineta Guvematora, podnijeli smo izvještaj o gore izloženom i predali prepis priložene liste pristaša »Prodora«.

Zatim sam obaviješten, da će mi se staviti na raspolaganje 100 pušaka i odgovarajuća municija plus tri bombe na svakog čovjeka, da se sve raspodijeli u zoni Obrovca.

Dana 10-og, još uvijek zajedno sa pomenuta dva četnika, uputio sam se u Benkovac, da bih poveo istu akciju kao i u Obrovcu, ali u Benkovcu sam našao samo tri osobe sklone da sarađuju. To se duguje činjenici, što su gotovo svi oni, na koje sam računao, uhapšeni kao komunisti. Sa svoje strane primjećujem, da ih smatram svim drugim samo ne komunistima i da oni to ne će biti nikad. Dodajem da u Benkovcu rade kao konfidenti neki Hrvati, u koje se ne bi bilo dobilo pouzdati, jer su to osobe zainteresirane u stvaranju mržnje prema Italiji, zbog takozvanih iredentističkih gledišta.«

O suradnji četnika s ustašama i obratno, kao i o njihovom zajedničkom sluganstvu prema okupatoru, govori David Sin-

čić, ustaški t. zv. veliki župan IU Kninu, u svom izvještaju od 18. juna 1942. ministru unutrašnjih poslova i drugim organima t. zv. NDH.

U tom izvještaju, među ostalim, stoji:

»Obavijestio sam, da je na ovom području postignuta suglasnost, sparaizum i suradnja između hrvatskih državnih vlasti i predstavnika četnika s područja Zapadne Bosne, Dalmacije i Like. Ta suradnja utanačena je osobito s četničkim vođama: Manom Rok vi čem (Drvar, Bosanski Petrovac), Branom Bogiuno vičem (Bosansko- Grahovo), Stevom Rađenovićem (Srb) i popom Momčilom Đujićem i(Strmica). Za konačno utanačen] e pojedinosti suradnje danas nas je posjetio Mane Roikvić s punomoćima svih gore spomenutih, da završi pregovore četničke organizacije s hrvatskom državnom vlašću. Razgovore s predstavnicima četničke organizacije vodio sam u prisustvu zapovjednika Kninskog popunidbenog zapovjedništva i zapovjednika VII. operat. zone u Kninu, te zapovjedništva oružničko-g krila.

Četnici su izrazili svoju želju za smirenje i suradnju i obećali su u svom djelokrugu sve učiniti...

Izrazili su svoju želju za suradnjom s hrvatskom vojskom, te žele za svoje akcije primiti uputstva naših vojničkih zapovjedništava. Neobično su zadovoljni, što im je zapovjedništvo III. vojnog zbora u Sarajevu poslalo poruku. Poruku je uputio pUk. Prohaska, a glasila je: »Preko Brane Bogunovića saopćite četnicima tog kraja slijedeće: prema odobrenju pukovnika Šimića i sporazumu s vođom četnika Drenorvića, obavijestite četničke odrede, da su naši domobrani u zajednici s četnicima Drenovića (oko 500 svega) krenuli noću 9/10. o. mj. iz Jajca preko Dragnić — Podova i planine Jastrebnjak ka Glamoču radi protjerivanja partizana.«

S vaše strane pomognite akciju, koju u prepiau prilazem (četnici Tromede su po toj poruci postupili — op. p.). Četnici su zatražili pomoć u brani, oružju i streljivu. .. Danas sam četničkim vođama izručio jednu, makar skromnu količinu hrane, a naše vojno zapovjedništvo stavilo- im je na raspolaganje 20.000 naboja, 100 puška i 10 dobrovoljaca — puško-mitraljeizaca s oružjem ...

Pošto je za prevoz hrane i streljiva četnicima, u pomanjkanju naših samovoza, bila potrebna pomoć Talijana, predveo sam četničke vođe talijanskom generalu skupa s gore sporne-

n'utim našim vojničkim zapovjednicima sa svrhom, da od Talijana potrebnu pomoć dobiju, da raspravim pitanja zajedničkih vojničkih akcija, te da vidno pred njima dokažem uspostavljenu suradnju.

Ovaj posjet izazvao je jak dojam kod Talijana.«

U nastavku izvještaja Sinčić predlaže, da se ta suradnja prihvati i »svugdje potakne«, jer se time postiže »sređenje unutarnjeg života i jačanje unutarnjeg položaja« t. zv. hrvatske države. Sutradan, 19. juna, Sinčić u vezi sa sporazumom s četnicima izvještava:

»Jučer je opet jedan naš zrakoplov bacio poruku četnicima u Bos. Grahovu. Četnici točno postupaju i kreću prema Sajkoviću (koji su držali partizani — op. p).

U Bos. Grahovo radi suradnje i koordinacije oružane akcije, kako sam javio, otišlo je nekoliko naših domobrana. Oni su gostoljubivo dočekani, počašćeni jelom i pićem. Naš vodnik domobranski postavljen je u stožeru Mane Rokvića pobočnikom.«

Petak, 19. juna

Bataljon »Vojin Zirojević« u akcijama — Partizani napali željezničku stanicu Kaštel-Stari

Bataljon »Vojin Zirojević«, u kojemu se nalazi mnogo boraca iz Dalmacije, postigao je pod komandom Neđe Mihajlovića i njegova zamjenika Mile Markovića, a u borbi protiv ustaša i Talijana na Koričini, veliki uspjeh. Naročito teške udarce i gubitke neprijatelj je pretrpio na grebenu Crvene Stijene, koji su držali partizani, a neprijatelj pokušavao da ga na svom putu iz Livna u Glamoč zauzme. Neprijatelj nije uspio u svojim namjerama, iako je u borbi protiv partizana upotrebio i tenkove. Nakon trodnevne borbe neprijatelj se morao vratiti u Livno.

Spomenuti bataljon s bataljonom »Starac Vujadin« i V. krajiškim odredom trebalo je da 5. o. mj. napadne na Glamoč. Iako su bile izvršene sve pripreme, do napada nije došlo, jer su se Krajišnici u posljednji čas, po »višem« nalogu, morali povući k Tromedi, a i zbog lošeg vremena.

Bataljon »Vojin Zirojević« povlačio se po kišnoj noći od Glamoča u Vidimlije, partizansko (muslimansko) selo. Četnici su osjetili približavanje partizana Glamoču, pa su slijedili

njihov povratak u Vidimlje. Tek što je bataljon stigao u Vidimlje, gdje su se borci uz pomoć NOO-a smjestili po kućama, da bi se osušili, ogrijali i nahranili, napali su ih četnici Drenovića i Vojina Baibića. Četnici su prethodno, prije svađu, zauzeli kosu, ispod koje se proteže selo Vidimlje. Polje ispod sela bilo je uslijed kiša preplavljeno i blatnjavo, što je još više otežalo povlačenje partizana, koje je četnički napad iznenadio. Nastala je borba na život i smrt. Četnika je bilo tri puta više od partizana, koji su se herojski borili. Poslije 2—3 sata borbe partizani -su se ipak uspjeli izvući, iako teško osakaćeni.

U borbi je palo 14 partizana, među kojima i komesar bataljona Mustafa Latifić. Poginuli su i dugogodišnji članovi Partije Zeljko Džakula iz Kliisa i Martin Grubić iz Solina. Među 6 teže ranjenih nalaze se Jere Bedamarić i Bakica Cikatović, oba borci od početka NOB — prvi iz Šibenika, drugi iz Solina. I četnički su gubici, prema ocjeni partizana, znatni, iako se nisu mogli točno ustanoviti.

*

Partizani su jutros napali željezničku stanicu u Kaštel-Starom. Ono što im može poslužiti partizani su ponijeli sa sobom. Zbog te akcije Talijani su danas pohapsili neke željezničare i radnike s pruge.

Subota, 20. juna

**Formiran Prvi udarni bataljon u Srednjoj Dalmaciji —
Uspjeh u 2up i u Turiji**

Prije dva dana formiran je u Podinarju na području Polače, a u prisutnosti M. Baće, Prvi udarni bataljon.

Ma da je partizanski pokret u Srednjoj Dalmaciji razgranatiji i nego na nekim drugim terenima IV. operativne zone, ipak se ovdje sa zakašnjenjem prišlo formiranju bataljonskih jedinica, kao više forme partizanske vojne organizacije, jer je jedinicama ru svojoj blizini neposredno rukovodio Štab zone.

U Prvi udarni bataljon ušle su: Kamešnička, Cetinska i Kninsko-dinarska četa, Bataljon broji 180 boraca.¹ Za komandanta bataljona postavljen je Ante Jonić, za komesara Danilo

¹ Prvi udarni bataljon bio je po svojoj udarnoj snazi iznad tadašnjih partizanskih jedinica u Dalmaciji.

Smi'ljanić,¹ za zamjenika komandanta Božo Bilić, za zamjenika komesara Branko Dude, za operativnog oficira Ljubo Uvodić-Razin, za obavještajnog oficira Ivan Grubiša, za intendanta D. Kotoraš, a dužnost šefa saniteta preuzeo je Zoran Strožer.

Štab I. dalmatinskog udarnog bataljona jula 1942.

Za komandira Prve čete postavljen je Vito Čabo,² a za komesara Nurija Dugi; za komandira Druge čete Dujo Basic,³ a za komesara Davor Radovniković;⁴ za komandira Treće čete Pero Martin ić, a za komesara Slavko Jelić.

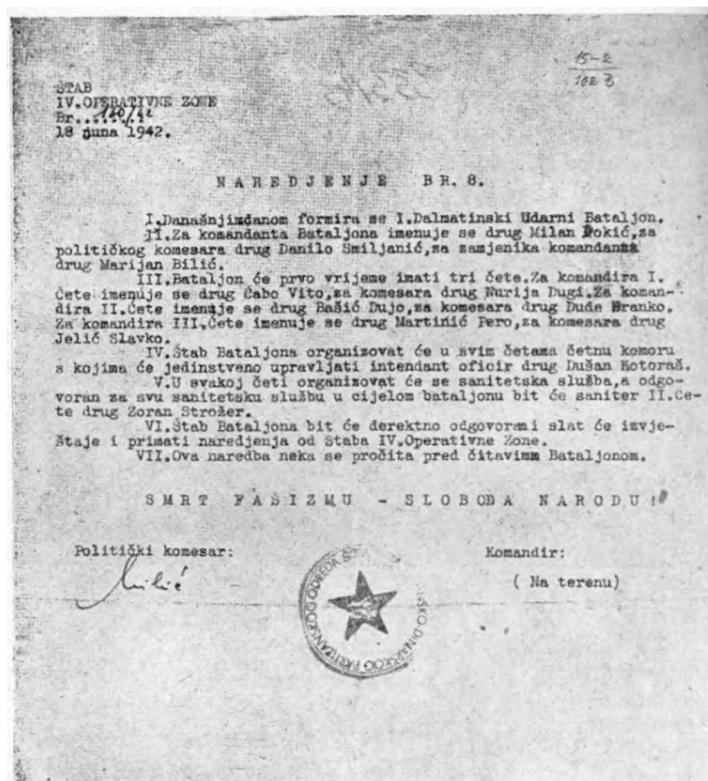
¹ Poginuo u borbama za Jajce 1942. g., u momentu kad je štab bataljona I. dalmatinske brigade pokušao da se probije iz neprijateljskog obruča.

² Poginuo u partizanima poslije V. ofenzive na Romaniji.

³ Dujo Bašić kaže, da je on tada bio zamjenik komandanta bataljona, a B. Bilić da je ostao s jednom četom uz Štab zone. Ta je četa brojala 50—60 boraca.

⁴ Davor Radovniković-Štrko, teško ranjen u borbi za Prozor, 1943. g. kao politički komesar 2. čete I. udarnog bataljona Prve dalmatinske brigade, izvršio je samoubojstvo, da ne bi živ dopao u ruke neprijatelja.

Formiranje ovoga, po redu šestog bataljona u sklopu IV. operativne zone od velikog je značenja, pogotovo zato, što Prvi udarni ne će biti (čvršće vezan za određeni teren, kao

Naredba Štaba IV. operativne zone od 18. juna 1942. o formiranju I. dalmatinskog udarnog bataljona

ostali naši bataljoni, već treba da operira gdje god se pokaže potreba na području Zone. Ovaj udarni bataljon treba da postane i rasadnik vojničkih kadrova za nove naše partizanske jedinice.

Svega dva dana poslije velikog i uspjeha u Vrgorcu, Biokovci su napali i razoružali žandar merijsku stanicu u Župi. Svih 7 žandara, koji su pružili otpor, ubijeno je, a sve njihovo oružje i oprema zaplijenjeni. Akcijom razoružavaju žandara rukovodio je Niko Glavina, jedan od ibioikovskih prvoboraca. Oslobođenjem Kozice i sada Župe oslobođena je cijela blokovska kotlina.

Istog je dana drugi dio partizana iz Biokova, t. j. oni koji su zatvarali cestu na Turiji, da bi spriječili eventualni dolazak pomoći žandarima u Župu od Sestanovca i Imotskog, napao na jedan talijanski kamion s vojnicima i poštom. Za svega desetak minuta partizani su vatrom, kojom je rukovodio Ivan Gaće, likvidirali svih 7 talijanskih vojnika, koliko ih je bilo u kamionu. Zatim su zaplijenili sve njihovo oružje — 7 pušaka i jedan puškomitraljez, kao i svu poštu, a kamion zapalili.

D O D A T A K

Zadaci Prvog udarnog bataljona

Štab IV. operativne zone uputio je 18. juna 1942. Štabu I. dalmatinskog udarnog bataljona posebno naređenje, u kojemu se kaže:

»Značaj formiranja I- dalmatinskog udarnog bataljona i imenovanja njegova Štaba veoma je velik. Udarni bataljon treba da izvrši važan zadatak u podizanju oružane borbe naroda Dalmacije i učvršćenju partizanske vojske u Dalmaciji.

Osnovni je zadatak novoimenovanog Štaba da zadobije puni autoritet komandira i komesara četa, vodnika i sviju boraca. To će zavisiti od njegova načina postupanja, od njegove radnosti, borbenosti i političkog rada. Zadatak je Štaba da razvije borbenost partizana i svoje vlastito operativno iskustvo. U Štabu treba točno izvršiti raspodjelu dužnosti. Po mogućnosti prije svake veće akcije treba održavati konferencije sa svim komandirima i komesarima, gdje će se akcija organizirati u glavnim linijama i gdje će se ukazati na njen politički značaj. Također poslije akcije na takvom sastanku iznijet će se puna ocjena, njeni rezultati prenose se kroz političke časove na sve partizane, gdje se razvija samostalna i plodna kritika.

Svili svoju brigu Štab će posvetiti prehrani. Zato će organizirati za svaku četvu kuhare, nabaviti konje, odrediti ekonomu. Drug intendant oficir rukovodit će svim tim radom, ali će kontrolu i konačnu odgovornost za ekonomiju Bataljona snositi sam Štab.

Dobro treba paziti da bude izvršena raspodjela akcija takva, da se uvijek vodi računa o umoru i raspoloženju boraca.

Štab Bataljona najhitnije će organizirati obavještajnu službu i za nju će učiniti odgovornim jednog druga, kojega će predložiti za obavještajnog oficira.

Za razliku od dosadašnje prakse, ovaj će Bataljon biti pokretan.

Pred Bataljionom postavljaju se vojno-politički zadaci, koje će on izvršavati u tri razdoblja i na tri terena.

1. U prvom razdoblju od 7 do 15 dana Bataljon će se zadržavati na terenu, kojemu na sjeveru ide cesta Knin—Vrlika, na zapadu Knin—iMiočić, a na jugoistoku zatvara ga cesta Miočić—Vrlika. U slučaju potrebe bataljon će se osloniti na brdo Kozjak (misli se na svilajski Kozjak — op. p.).

2. Na tom terenu postavljaju vam se slijedeći vojni zadaci:
a) zasjeđe na cesti Knin—Drniš, Drniš—Vrlika i kontrola ceste Knin—Vrlika, b) rušenje željezničke pruge Knin—Drniš i napadi na željezničke talijanske straže na istoj pruži.

3. Ako četničko-talijanski agenti budu naoružavali sela protiv partizana, prići ćete energičnom razoružanju sela.

4. Prikupit ćete nove borce u naše redove sa što većim brojem oružja, kojega u tom kraju ima.

5. U drugom razdoblju od 15 do 20 dana Bataljon će operirati na terenu između ceste i željezničke pruge Drniš—Unešić sa zapada i sjeverno i južno od ceste Drniš—Sinj do Ogorja. U slučaju potrebe Bataljon će se osloniti na Svilaju na sjeveroistoku i na Moseć na jugozapadu.

6. Na tom terenu postavljaju se slijedeći vojni zadaci:

a) Likvidacija hrvatskih žandarmerijskih stanica.

b) Zasjeđe na cesti Drniš—Unešić i rušenje pruge Drniš—Unešić.

c) Zasjede na cesti Drniš—Sinj, čija je važnost u posljednje vrijeme porasla.

7. Za vrijeme boravka na ovom terenu naročito ćete nastojati oko prikupljanja dobrovoljaca i mobilizacije svih naših prijatelja Drniške Krajine.

8. U trećem razdoblju od 10 do 15 dana Bataljon će boraviti na terenu između Moseća i Ogorja sa sjevera, željezničke pruge Unešić—Labin sa zapada, Kaštela s juga i ceste Split—Sinj s istoka.

9. Na tom terenu postavljaju se slijedeći vojni zadaci:

a) Razoručavanje hrvatskih žandarmerijskih stanica u Lećeveci i Muću.

b) Zasjede na cestama Split—Šibenik i Split—Sinj.

c) Razoručanje ustaša u Kaštelanskoj Zagori.

10. Za vrijeme boravka na ovom terenu nastojat ćete privući u naše redove veći broj proleterskog elementa srednjo-dalmatinskog primorja.

11. Za vrijeme boravka na svim terenima u četama moraju da se održavaju redoviti politički časovi najmanje dva do tri puta nedjeljno.

Osnovna tema političkog rada među borcima treba da bude: značaj pojave i borbe ovog Bataljona, politička analiza kraja, razvitak raspoloženja i držanje masa, analiza i kritika akcija, unutarnje potrebe i t. d.

12. Politički rad u svim selima osnovni je predušlov za bilo kakav trajni uspjeh. Zato ćete sve svoje snage dati za usmenu i pismenu propagandu, za istinsko približavanje narodu. Vi narod morate uvjeriti u potrebu oružane borbe i podnošenje žrtava, ako se želi postići pobjeda. Stalno mu morate dokazivati, da se sad vode odlučujuće borbe u čitavom svijetu i u našoj zemlji. Na prvome terenu otvoreno morate raskrinkavati Paju Popovića kao talijanskog agenta. Komesar i čitav Štab bataljona (budno će paziti na konkretni politički razvitak na tom terenu za vrijeme njihova boravka i poduzimati potrebne političke, a i vojne mjere. Uz komesarijat, formirat će se propagandna sekcija, kojoj se pridodaju Žulj¹ i Radovniković.

¹ Slavko Zulj.

Nedjelja, 21. juna

»Naš izvještaj« o partizanskim akcijama — Ustaše priznaju svoju nemoć — Suđenje Omišanima u Šibeniku

Današnji »Naš izvještaj« na uvodnom mjestu donosi izvratke i fć najnovijih, saopćenja Štalba IV. operativne zone i štabova pojedinih partizanskih jedinica u Daiknaciji — pregled akcija posljednjih dana, iz kojega se veoma lijepo može vidjeti, da na svim sektorima pobjeđujemo.

*

Koliko su ustaše i njihovi gospodari nemoćni u borbi protiv partizana, bolje reći protiv naroda, kojemu su partizani udarna pesnica, može se vidjeti i iz izvještaja ustaške komande u Sinju, kojSi oni je slučajno dopao u ruke. U tom izvještaju oni pišu:

»Naše vlasti nemaju moći za prisilno pozivanje pričuvnika i novaka i poduzimanje represivnih mjera protiv istih na otoku Hvaru. Neposlušnici sa svojim brojnim hereticima toliko su osilili, da teroriziraju cio naš živalj i našu upravu. Kod toga je oružništvo brojčano slabo, te nema nikakva utjecaja na sprečavanje ili poboljšavanje stanja. Slična je situacija i na otoku Braču.«

Da bi GŠH i CK KPH što bolje upoznao sa stanjem u Dalmaciji i na području IV. operativne zone, do njih je otišao sekretar PK i komandant zone V. Krstulović¹

*

U Šibeniku je jučer Ratni vojni sud Glavne komande za Sloveniju i Dalmaciju osudio na smrt Andriju Prosu iz Gata.²

¹ V. Krstulović otišao je iz Vještć-gore u Donji Lapac 16. juna 1942. a vratio se osam dana poslije toga. On je tada, nakon jula 1941., učinio prvi posjet Centralnom komitetu KPH i prvi posjet GŠH. Oba foruma on je obavijestio o pitanjima, zbog kojih je otišao do njih; da bi se definitivno dogovorili o Otvorenom pismu, koje je CK KPH uputio sjeseni 1941. partijskom članstvu Dalmacije, o mjestu sjedišta Štaba zone i o još nekim vojno-političkim pitanjima. Odlučeno je da se Krstulović vrati na Dinaru, da o svemu obavijesti tamošnje članove PK i da s njima što prije ponovo dođe u Donji Lapac.

² Proso je s oružjem i vojnom opremom u proljeće 1942. pobjegao k partizanima iz domobrana (u Trilju), u kojima se nalazio kraće vrijeme.

Istodobno je osuđeno deset rodoljuba Omišana: devet po 24 godine robije, a deseti na 20 godina.

*

Okupator preko lista »Il Popolo di Spalato«, da bi opravdao svoje zločine, koji izazivaju gnjev naroda, i pripremio javnost za nove zločine, u jednom članku kaže:

»Vrijeme je... Pogledajmo samo što se dešava u unutrašnjosti! Četnici, ustaše, jugoslavenski nacionalisti, 9vi su od komunista dobili udarce nožem. Protiv svih su »partizani«, to đavolsko sjeme... Poslije ovog, da li će se još naći netko, tko će plakati, budu li naši Ratni Sudovi poslali još nekoliko desetaka obješenjaka pred egzekucioni plotun? ...«

Varaju se okupatorski zločinci ako misle da će takvim prijetnjama zastrašiti naš narod.

Ponedjeljak, 22. juna

Četnički list u Splitu — Talijani pojačavaju svoje snage u Bukovici

Kažu, da je danas u Splitu počeo uz podršku Talijana izlaziti četnički listić »Slobodna Srbija«.¹ Može se odmah pretpostaviti, da je glavna svrha pokretanja toga lista, da se u njemu napadaju i kleveću partizani, odnosno komunisti, koje četnici i njihovi gospodari svijesno i tendenciozno poistovjećuju misleći da će imenom komunista nekog zastrašiti. Oni dobro znaju, a to srećom zna i cijeni naš narod, da se komunisti nesebično bore u prvim redovima NOB-e, u kojoj je mjesto svakom rodoljubi. Koliko su samo glupi četničke glavešine i njihovi gospodari, kad svome listiću daju naziv »Slobodna Srbija«. Time jasno pokazuju svoje velikosrpske težnje. Oni ne samo da odbacuju hrvatstvo, kojemu je u Dalmaciji srce Split, već i jugoslavenstvo, uz koju ideju — ali u slobodnoj Jugoslaviji, ravnopravnoj zajednici svih njenih naroda — čvrsto stoji gotovo sva Dalmacija.

◆

Prije četiri dana jedna četa bataljona »Bude Borjan« napala je na željezničkoj pruzi Split—Zagreb čuva miao broj 108, dobro utvrđenu i opasanu bodljikavom žicom. U času, kad

¹ »Slobodna Srbija« bila je kratka vijeka; kasnije četnici u Splitu izdaju »Krik iz jame«.

iu je trebalo zapaliti, pošto su Talijani već velikim dijelom bili svladani, partizanima je iza leđa došlo oko 200 četnika i 100 talijanskih vojnika od Otrrića. Zbog toga su se partizani morali povući. U akciji je ubijeno 7 neprijateljskih vojnika, a zaplijenjeno 7 pušaka i 1 puškomitraljez; 5 je partizana ranjeno.

*

Javlja se, da Talijani dovlače sve više snaga i jačaju svoje garnizone u kotaiu Benkovac. Jačanje tih garnizona svakako ima svrhu da spriječi partizane Bukovice u njihovim akcijama. Fašistima akcije Sjevemodalmatinskog odreda sigurno zadaju tolike ibrige i udarce, da su prisiljeni dovlačiti nove snage, koje su im sve potrebnije i na drugim stranama. Prema izjavama samog generala Armellinija, komandanta XVIII. armijskog korpusa, Talijani sada u području Zadra imaju osam bataljona, uglavnom na terenu Bukovice.

Utorak, 23. juna

Formirana je Bračka četa — Akcija na cesti Pirovac—Biograd

U Vidovoj gori na Braču održano je prije tri dana, t. j. sedam dana nakon što su se delegati vratili sa savjetovanja iz Dinare, vojno-političko savjetovanje, ikojemu je prisustvovalo 26 delegata.

Na osnovu ocjene stanja na Braču, a u duhu zaključaka savjetovanja u Dinari, bračko savjetovanje odlučilo je, pored ostalog, da se odmah formira Bračka partizanska četa, a sav višak boraca s Brača da se upućuje u Biokovo.

Zadatak formiranja čete već je jučer realiziran. Bračani su izabrali jučerašnji datum kao spomen na godišnjicu fašističkog napada na SSSR, kad je fašizmu počelo da zvoni posmrtno zvono.

Bračku četvu sačinjavaju 33 borca, gotovo iz svih mjesta Brača, sabrana u tri voda. Za komandira čete postavljen je član KK Josip Marinković-BeDO, a za komesara Zorko Stanušić-Modrić. Vodni su komandiri: Roko Negotići Niko Mihajić, a vodni delegati Dinko Ljubetić i Stefan Galetović.¹ Trećim vodom neposredno rukovodi komanda čete.

¹ Uskoro ga je zamijenio Jakša Petrić.

Ce ta raspolaze sa 30 pušaka i jednim puškomi trai jezom. Na svakog borca otpada po 45 metaka, a u rezervi je još 3000 metaka.¹

*

U četvrtak su partizani Primorske čete na cesti između Pirovca i Biograda zaustavili automobil, koji je jurio prema Šibeniku. Zato, što nije odmah zaustavio kola, ubijen je šofer-fašist i jedan inženjer, a jedan je liječnik ranjen i zarobljen.

Srijeda, 24. juna

U Biskupiji likvidiran četnički vođa Paja Popović

Prvi dalmatinski udarni bataljon krenuo je ovih dana iz Mirkovića u Biskupiju, gdje je likvidirao komandanta t. zv. četničkog puka, jednog od suradnika okupatora i četničkog vođu Paju Popovića. Popović je likvidiran u vlastitom štabu.²

Štab IV. operativne zone iznio je u vezi s tom likvidacijom opsežne materijale, u kojima se sve partizanske jedinice i narod Dalmacije upoznaju s izdajničkom rabotom P. Popovića. U dokumentu uiz te materijale kaže se i ovo:

»Dne 19. j-una ove godine Prvi dalmatinski udarni bataljon dobio je zadatak da dovede u Štab Paju Popovića, komandanta nekakvog četničkog puka, da bi ga saslušali povodom

¹ Ubrzo poslije formiranja Bračke partizanske čete formirana je i Hvarska četa »Matija Ivanić«, nazvana imenom vode hvarske bune. Hvarska je četa prilikom formiranja imala u svom sastavu dva voda, po 25 boraca svaki. Jedan vod nalazio se iznad Staroga grada u Boroviku, a drugi iznad Pitova u Vratniku. Za komandira čete postavljen je Vinko Belić-Grandić iz Jelse, a za komesara stari član Partije iz Staroga grada Ante Vojković. Za vodnika I. starogradskog voda postavljen je bio Josip Dulčić, a za vodnika II. jelšanskog voda Benedikt Benčić. Treći vod Hvarske čete formira se početkom augusta 1942. Za vodnika toga voda postavljen je bio Niko Kuzmanić. Na istočnom dijelu Hvara, blizu Bogomolja, znatno prije formiranja Hvarske čete formirala se posebna partizanska grupa pod rukovodstvom Frane Radovančića-Bilca. Kasnije se ta grupa priključila biokovskim partizanima.

² Različiti dokumenti i posebno brojna pisma, koja je obavještajac talijanske divizije »Sassari« Lučić pisao Paji, kao i Pajina pisma Lučiću, koja su, jedna i druga, bila u materijalu, ito ga je objavio Štab IV. operativne zone, detaljno govore o čvrstoj suradnji P. Popovića s Talijanima. On je radio kao i ostale četničke perjanice u Dalmaciji.

Sa zбора u Biskupiji juna 1942.

Prvi dalmatinski udarni bataljon poslije likvidacije Paje Popovoća u Polači juna 1942.

njegovih javnih izjava, da želi suradnju s partizanima, a s druge strane povodom sigurnih dokaza, kaže je ovaj Štab posjedovao, da ion surađuje s Talijanima.

Tom prilikom, kada je njegova soba bila puna naših komandira i boraca, na poziv da pođe s njima, Pa ja Popović je zgrabio puškomitraljez, koji mu je bio pri ruci. Zbog toga je na mjestu ubijen.

U štabu puka i njegovoj okolini našli su se sljedeći: 1. Aleksandar Jović, komandant bataljona Pajina »puka«; 2. Bogdan Ljaković, komandant Pajina »puka«; 3. Branko Berić, sudski pripravnik; 4. Ante Monti, posjednik; 5. Petar Bijegović, trgovac; 6. Nenad SinObad, profesor; 8. Davoir Tripalo, đak.

Oni su skupa s arhivom dovedeni -u ovaj Štab. Pregledavajući arhiv našli su se zanimljivi dokumenti, koji su pokazani gore spomenutima.

Na temelju toga materijala oni su se našli ponukani da dadu sljedeću

JAVNU IZJAVU

Iz svih dokumenata dobili smo čvrsto i nepobitno uvjerenje:

1. da je Paja Popović, t. zv. »komandant četničkog puka«, najobičniji talijanski agent;

2. da je imao stalne i bliske veze sa svim talijanskim funkcionarima, a naročito s talijanskim obavještajnim oficijom Lučićem;

3. da je s ovim posljednjim održavao stalne veze i višemjesečno dopisivanje, gdje mu se Lučić zahvaljuje za obavještenja i usluge, iz kojih se vidi, da su oni »rješavali« veliki broj zajedničkih poslova;

4. da je od talijanskih vlasti dobivao novčane i materijalne nagrade;

5. da su se Talijani redovito brinuli za jedinstvo svih četničkih vođa na bosansko-hercegovačko-dalmatinskoj Trameđi, a naročito Paje Popovića, Momčila Đujića i Brane Bogunovića, i uzimali učešće u njihovim zajedničkim savjetovanjima;

6. da su Talijani s Pajinim odobrenjem hapsili i terorizirali seljake u Otišću i Cetini i nudili im slobodu i oružje, ako se okrenu protiv partizana (komunista) i stupe u Pajine četničke redove.

7. Paja Poipović, bilo radi protivnog raspoloženja naroda Kosovske doline, [bilo radi utjecaja Ikoji su na nj eg vršili neki oficirski krugovi, nije prihvatio Đujićevu liniju otvorene borbe protiv partizana, nego se pred narodom pretvarao da hoće s njima suradnju, kako je to iznio u proglasu »Objavi« Štaba Šipislke narodne vojske. Mi smo, međutim, vidjeli, da on svojih veza s okupatorom nije ni jednoga momenta prekinuo, da je tjerao sela da se naoružaju talijanskim oružjem protiv partizana, da nikad nije prekinuo vezu s četničkim vodama, naročito s popom Đujićem i specijalnim izaslanikom Draže Mihailovića »vojvodom« Birčaninom.

Na temelju tih činjenica uvjeravamo se, da su njegove izjave o suradnji s partizanima bile proračunate laži, koje su trebale služiti nekim drugim interesima.

8. Da je to puna istina, nas je u cijelosti uvjerio dokument Komande divizije Sassari od 15. aprila 1942., a koji služi kao neka vrsta objave za Paju Popovića i njegove naoružane ljude, da se bore protiv partizana (komunista).

Na temelju svega ovoga ne osuđujemo partizane, što su ubili Paju Popovića, jer je bio talijanski agent i radio protiv narodnog oslobođenja.

Sa svoje strane priznajemo, da smo mi, koji smo primili od Paje Popovića razne komandantske dužnosti, pomoć i sklonište, preko njega aktivno stajali u službi Okupatora i time radili protiv Narodnooslobodilačke borbe i partizanske vojske.

Naglašujemo da smo sve to radili nesvjesno. Ovo izjavljujemo i osuđujemo bez obzira, da li će nam ova izjava spasiti živote ili ne.

Potpisi: Aleksandar M. Jović, s. r., Bogdan T. Ljaković, s. r., Berić J. Branko, s. r., Monti Ante, s. r., Bjegović Petar, s. r., Nenad S. Sinobad, s. r., Davor Tripalo. s. r.

Ovo dajemo svim odredima, bataljonima, četama i čitavom narodu na znanje.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Štab IV. operativne zone«

D O D A T A K

Oko likvidacije Paje Popovića

likvidacija Paje Popovića najviše je obradovala Momčila Đujića, jer mu je Paja bio najveći suparnik. S obzirom na velik ugled svoje porodice u Kninskoj Krajini (njegov otac Onisim kao borac protiv Austro-ugarske monarhije strijeljan je na početku Prvog svjetskog rata 1914. g. u Sinju) Pajo je imao mnogo veći utjecaj među Srbima oko Knina nego Đujić. Zbog toga se Đujić bojao, da će mu Pajo preoteti »vojvodski položaj«. Pajinom smrću Đujić se dakle riješio opasnog suparnika. Mrtvog Paju iskoristio je noseći ga kroz srpska sela i pokazujući ga narodu. Đujić je pritom govorio, da je Paja surađivao s partizanima, i da su ga oni na vjetri ubili samo zato, što je bio Srbin.

U likvidiranju svojih četničkih rivala Đujić nije ni pred čim prezao. Tako on već u aprilu 1942. nastoji da se riješi Save Brkovića, jednog od četničkih »vođa« na Tromedi. Da bi maskirao namjeravano ubojstvo Brkovića, Đujić traži da s njegovim četnicima idu da ga likvidiraju, kao talijanskog suradnika, i partizani Plavna. Time je htio da partizane okriviti za ubojstvo »srpskog prvaka«, za bratoubilačku borbu, a ujedno da se oslobodi jednog od svojih -takmaca. Ali, zahvaljujući snalažljivosti partizana, Đujićev se plan izjalovio. Partizani nisu htjeli da idu s Đujićevim četnicima na likvidaciju Brkovića. Zbog toga tada to nisu htjeli izvršiti ni četnici. Pa i pored toga Đujić nije odustao od svoje namjere. Njegovi četnici ubili su Brkovića nešto kasnije, na mostu u Plavnu. Za to ubojstvo nije mogao okriviti partizane. Rezultat Đujićeve likvidacije Save Brkovića bio je, da su gotovo svi Brkovićeви četnici (njih oko 130), koji nisu bili uvjereni da Brković služi Talijanima, nedugo poslije toga prišli partizanima i nastavili s borbom u njihovim redovima, kako protiv okupatora i ustaša, tako i protiv četnika.

Uzevši stvar u cjelini, svrsishodnije bi bilo, da su partizani živa Paju povelili sa sobom. Preko njega se možda moglo odvojiti dio četnika od Đujića i prevesti NOP-u. To bi za nas bio mnogo veći uspjeh, nego njegova likvidacija, iako je bio izdajica u službi Talijana, pa je zato zaslužio¹ smrt.

Po likvidaciji Paje, osuđujući njegovu politiku, njegov brat Dušan prešao je odmah partizanima i došao u Štab zone. On je cijelo vrijeme rata radio za NOB, nalazeći ise na rukovodećim dužnostima.

Prema pričanju Branka Dude, direktiva PK, odnosno Štaba zone Udarnom bataljonu u pogledu Paje Popovića glasila je ovako: Svaikalkoi nastojati živa Paju dovesti, ili ga likvidirati, ako ne Ibude htio da se na poziv odazove. Postupiti prema situaciji. Kako konkretno treba postupati, trebalo je da odluči B. Bilić. Svi prijašnji pokušaji Štaba zone, a preko Veljka Tice (poginuo u V. ofenzivi), ostali su bezuspješni. Mislilo se, da će se Paja konačno ipalk odazvati našem pozivu, kad vidi snagu Udarnog bataljona. Neposredni povod za odlazak k Paji bio je u tome, što su naši na Polači susreli njegove kurire, koji su nosili poruku Zoni, da partizani ne napadaju Talijane na »njegovu području«. Nakon kraćeg dogovora odlučio je Štab bataljona da se odmah krene do Paje. Kad su stigli do njegova »Štaba«, straža je propustila najprije V. Ticu. Zatim su ušli u kuću A. Jonić, Ljubo Uvodić, Božo Bilić, Branko Dude i Slavko JeMić. Paju su »zatekli na spavanju. Probudili su ga i s njim razgovarali 10 minuta. Tada ga je Uvodić pozvao: »Ruke u vis.« Paja je posegnuo za puškomitraljezom, koji je stajao u sobi do kreveta, našto je Bilić preko Dude zapucao iz pištolja. On je Paju ranio, a Jonić ga zatim dotukao.

Tih dana ustaški t. zv. veliki župan u Kninu Sinčić, u svom izvještaju od 19. juna, upućenu ustaškim glavešinama u Zagrebu, govori o suradnji ustaša i četnika, te kaže:

»... posljednjih dana počelo se utjecajem nekolicine nepomirljivih pravoslavaca iz Knina, koji su dan prije proslave Poglavnikova imendana pobjegli iz Knina, i to k Paji Popoviću. Ti nepomirljivi, koji su iz Knina pobjegli... su Branko Berić, pravnik, Nenad Sinoibad, profesor, Bjegović Petar, trgovac, Jović Aleksandar, bivši činovnik. Talijanske vojne vlasti, kako me obavještavaju današnjim pismom, dale su nalog za uhićenje spomenutih ...«

Za vrijeme partizanske provale u Pajinu sobu, u njoj su se nalazili Branko Berić i Ante Monti. Za njih, kao i za ostale, koji su se zatekli u Pajinoj okolini, a koji su, kao i Pajin brat

Dušan, potom naj većim dijelom sami prišli partizanima, ne može se reći, da su idejno pripadali četnicima, Svi su oni bili protiv suradnje s okupatorom, a Pajina izdajnička rabota nije im bila pobliže poznata. Branko Berić i prof. Nenad Sinobad imali su u februaru 1942 u Golubiću razgovor s Đujićem, te su se izjasnili protiv suradnje s Talijanima, a za suradnju s partizanima. Sutradan si u Kninu Talijani obojicu uhapsili, pa je bilo očito, da ih je Đujić prokazao. Iz Knina oni bježe nakon što su uoči Pavelićeva imendana pozvani na skup »uglednih« Srba Knina, ikoji su organizirali Talijani, da bi utjecali na Srbe, da preko jedne delegacije čestitaju ustaškom t. zv. velikom županu u Kninu Pavelićev imendan, čme bi priznali i samu »NDH«. Obojica spomenutih energično si se na tom skupu suprotstavili talijanskim namjerama, i, da ih ne bi ustaše uhapsili, pobjegli su Paji u Biskupiju. Čim su došli kod Paje, već pri prvim razgovorima sukobili su se s njim zbog njegove politike. S Berićem i Sinobadom bježe 13. juna 1942. iz Knina u Biskupiju i Ante Monti i Aleksandar Jović.

Gotovo svi potpisnici letka Štaba zone o Pajinu izdajničkom radu bili su za borbu protiv okupatora. Oni su u partizanskim redovima pokazali, da su pravi rodoljubi, i bili su spremni da za ciljeve NOB dadu i život, kao što su ga dali A. Jović-Buba, A. Monti i N. Sinobad.

Paja Popović nije se otvoreno deklarirao kao suradnik okupatora zato, što je znao da srpski narod Kninske Krajine nij'e za suradnju s okupatorom, nego za partizansku borbu.

Četvrtak, 25. juna

Nova ofenziva na Biokovu — U Sjevernodalmatinskom
odredu 464 borca — Veliki uspjeh bataljona
»Starac Vujadin«

Danas cijeli dan gruvaju topovi po Biokovu. Po svemu sudeći, neprijatelj ponovo vrši ofenzivu velikih razmjera na tamošnje naše snage. Ovo je sigurno reakcija na akciju BiokovaCa — napad na Vrgorac i potpunu likvidaciju tamošnjeg neprijateljskog uporišta.

Prema podacima Štaba. Sjevernodalmatinskog odreda, njegove jedinice i po broju boraca i po naoružanju neprestano rastu. One sada imaju:

Jedinica	Partizana	Mitraljeza	Puškomitraljeza	Pušaka	Metaka
Bataljon »Bude Borjan«	206		9	178	12.610
Bataljon »Branko Vladušić«	197	1	6	159	10.336
Primorska četa	45			39	700
Mitraljeski vod	16	3	3	14	1.836
Ukupno	464	4	18	390	25.482

Broju partizana treba još dodati osoblje u štabu odreda i uza nj.

•

Prije osam dana četnička ibanda pod vodstvom Đujića i Bogunovića i talijanski garnizon iz Grahova, u svemu 2100 ljudi (1500 Talijana i 600 četnika), s 9 tenkova i oko 35 različitih vozila krenuli su prema Sarjkoviću koji je branila jedna četa bataljona »Starac Vujadin« sa svega 60 boraca. Uz pomoć naroda četa je izdržala borbu puna dva dana. Trećeg dana pristigla joj je pomoć iz ostalih triju četa istog bataljona. Tim snagama neprijatelj je bio opkoljen. Što nije bio uništen, ima da zahvali brzom intervenciji talijanskih snaga iz Knina. Njihovim dolaskom neprijateljske su snage iznosile oko 3600 vojnika nasuprot 200 boraca bataljona »Starac Vujadin«.

Nakon dugih borbi partizani su u jurišu razbili neprijatelja, koji se povukao u Grahovo. U ovim borbama neprijateljski su gubici, prema našim procjenama, iznosili oko 300 mrtvih i još više ranjenih, a 19 ih je zarobljeno. Naši su zaplijenili mnogo pušaka, 7 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez, 2 minobacača i dosta ostale opreme. Zbog teškog poraza, izvršio je komandant talijanskog garnizona, po povratku u Grahovo, samoubojstvo.

Petak, 26. juna

Drugi bataljon i Srednjodalmatinski NOP odred — Akcija u Mircima, Sutivanu i Sumartinu — Omladinska četa u Bukovici — »Partizanska borba«, glasilo Sjevemodalmatinskog NOP odreda

Stiže još jedna radosna vijest. Prije 5—6 dana formiran je Drugi srednjodalmatinski bataljon. Bataljon se formirao čim su u Dinaru stigle Mosorska i Trogirsko-rogoznička četa.

Gru pa partizanskih rukovodilaca na Dinari juna 1942. (slijeva nadesno: Vice Buljan, Ante Kronja, Vlado Bagat, Maks Baće, Dejan Popović, Bozo Bilić i Ante Roje)

Obje čete ušle su u njegov sastav. I ovaj bataljon ima dvije čete, svaka sa tri voda, a broji ukupno 170 boraca. Drugi bataljon formirao se u Vješić-gori, sjedištu Štaba zone.

Za komandanta bataljona postavljen je Srećko Reć-Petica, a za njegova zamjenika Jakša Baučić. Komesar bataljona je Gašpar Bergamo, a njegov zamjenik Nikola Repanić-Gandi. Komandiri četa: prve Dušan Jelovac, zamjenik Bruno Vuletić, druge Ivan Bračulj, zamjenik Bogdan Stupar.

Po formiranju Drugog srednjodalmatinskog bataljona odmah se formirao, također u Dinari, i Srednjodalmatinski partizanski odred. U sastav odreda ušli su Prvi udarni i Drugi srednjodalmatinski bataljon.

Štab Srednjodalmatinskog odreda sačinjavaju drugovi: komandant Vjeko Baričftć, a komesar Ante Roje.

Formiranjem Drugog bataljona i Srednjodalmatinskog odreda ispunjava se velika praznina u partizanskoj organizaciji na području Srednje Dalmacije. Formiranjem tih jedinica uvelike će se rasteretiti i Štab IV. operativne zone, koji je dosad morao sa svakom, pa i s najmanjom jedinicom na terenu Srednje Dalmacije održavati neposredan kontakt, što mu je oduzimalo vrijeme u rješavanju važnijih i dalekosežnijih zadataka na području Zone. Poslije formiranja Srednjodalmatinskog ostaje još da se formira odred za Južnu Dalmaciju, za što također postaje već svi uslavi.¹

Sada Štab IV. operativne zone raspolaže sa sedam bataljona, od kojih je pet sastavljeno isključivo od Dalmatinaca i djeluju na području Dalmacije, a dva (»Starac Vujadin« i »Vojin Zirajević«), sastavljena pretežno od Bosanaca i dijelom od Dalmatinaca, djeluju na bosanskom terenu. Pored sedam bataljona na području Štaba IV. operativne zone djeluje u Dalmaciji jedanaest partizanskih četa i grupa (bračka, hvarska, korčulanska, pelješačka, neretvanska, moseška, solinska, kaštelanska, mosorska, rogoznička i primorska), kao i nekoliko manjih grupica.

*

Prije tri dana jedna partizanska grupa-desetina Bračke čete ušla je noću u selo Mirci i likvidirala poznatog ustaškog organizatora Jerka Kirigina, a okorjelog ustašu, mjesnog popa Matu Hrastu teže ranila. Druga desetina iste čete jučer je u Sutivanu zarobila sedam domobrana, oduzela im oružje i pustila ih kućama. Prije dva-tri dana upala je Bračka četa u financijsku stanicu u Suimartinu te zaplijenila 5 pušaka i oko 150 metaka.

¹ Ma da su u to vrijeme postojali uslovi za formiranje Južnodalmatinskog NOP odreda, jer je u Biokovu djelovao bataljon sa šest četa, boje su brojile oko 550 boraca, do tog nije došlo. Baš kada se u augustu namjeravalo formirati u Biokovu i drugi bataljon, a time i odred, glavnina boraca napušta taj teren i ulazi u različite naše jedinice. Do formiranja Južnodalmatinskog odreda u Biokovu dolazi tek 1943.

U ponedjeljak, 22. o. maj. — na godišnjicu napada Njemačke na SSSR — Štab Sjevernodalmatinskog odreda formirao je posebnu četvu od omladinaca-boraca (15—19 godina). Četa ima 90 boraca, a podijeljena je u tri voda. Četa je naoružana jednim teškim mitraljezom »Breda«, dvama puškomitraljezima i sa 70 pušaka, ima i nešto pištolja i bomba. Za komandira čete postavljen je stariji i iskusniji vojni rukovodilac Obrad Egić, a za komesara Vinko Maglica.

O razgaranju NOB i stupnju raizvitka partizanskih jedinica na terenu Sjeverne Dalmacije, kojoj je srce Bukovica, govori i uvodni napis u »Partizanskoj bonbi«, glasilu Sjevernodalmatinskog NOP odreda,¹ br. 1 od 20. o. mj. U tom napisu među ostalim stoji:

»Značajnija prekretnica u oslobodilačkoj borbi Sjeverne Dalmacije nastala je zajedničkom akcijom Sjevernodalmatinskog bataljona, ličkih bataljona i jednog bataljona Proleter-ske udarne brigade na sektoru Plavna, Benderà (željezničkog mosta), Zrmanje i okolice Knina. U oivoj borbi kombiniranih odreda protiv udruženih Talijana i četnika uništen je čitav bataljon fašističkih vojnika i cijeli je spomenuti kraj očišćen od četničkih bandi. Stanovništvo oslobođeno terora četnika dalo je sebi oduška pristupanjem u partizanske odrede, i to osnivanjem čitavog bataljona. Zatim su došli ogromni uspjesi sjevernodalmatinskih partizana kod Ervenika, gdje je likvidiran i zadarski prefekt Orazi, pa velika borba između sela Nunića i Kolašca na cesti Kistanije—Ervenik. Ove su borbe dobile značaj izgubljenih bitaka za neprijatelja, jer je u njima poginulo preko 500 fašističkih vojnika. Dosadašnji postignuti uspjesi pokazali su ogromnu borbenu snagu sjevernodalmatinskih partizana i to, da su dostojni svojih drugova u Lici, Bosni i Srbiji.«

O teroru okupatora u Sjevernoj Dalmaciji u listu piše: da je u Raduičiću strijeljano 12, u Kolašcu 15, a u Biočina selu 20 seljaka. »Oni su bili jednostavno pohvatani u svojim kućama ili zatečeni na svojim njivama za vrijeme rada, pak su onda izvedeni pred teški mitraljez fašističkih pasa, koji sru ih odmah poubijali... U selu Bezbradice zapaljena je jedna kuća i strijeljano 9 seljaka...« Dalje se nabrajaju zločini po ostalim selima.

¹ Izišlo je svega nekoliko brojeva »Partizanske borbe« pod uredništvom tadašnjeg člana OK Sjeverne Dalmacije Nikole Sekulića Bunfca. List je izlazio u Rujištima.

V. Buibić-Vovo izvještava, da će potrebne dijelove za mlinicu u Dugopolju, koja stoji pod kontrolom tamošnjeg **NOO-a** i radi za potrebe mosonskih partizana, dostaviti iz tvornice Majdan. Tvornice cementa u Solinskom ibazenu jaki su izvor potrepština za partizane.

Subota, 27. juna

**Tehnika iz Splita upućena u Dinaru — Korčulani se he
mire — Podvig za pohvalu**

Usljed sve težih uslova za štampanje »Našeg izvještaja« u Splitu, a kako je uređivački i tehnički kadar uglavnom otišao iz Splita u partizane ili paio u zatvor, to se danas prema suglasnosti i poruci P-K upućuje dio tehnike iz Splita u Solin. Ona će se odavde s prvom grupom boraca prebaciti u Dinaru. Kombinacija da se »Naš izvještaj« štampa u Solinu otpala je zbog pomanjkanja kadra, koji bi ga uređivao. Čim se prebaci tehnika u Dinaru, tamo će nastaviti s izlaženjem »Naš izvještaj«, toliko popularni i traženi list, kojega je dosada u Splitu izišlo 175 brojeva.¹

*

Prije sedam dana pokušala je grupa korčulanskih partizana da ubije komandira karabinjerske stanice u Blatu. Akcija nije uspjela u potpunosti. Iako je na njega ispaljeno 5 metaka, samo je ranjen. Ista grupa partizana (razoružala je dva finca u Prigradici te zaplijenila 2 puške, 2 bicikla i ostalu njihovu opremu.

*

Prije šest dana Talijani su izvršili pretres Malog i Velikog Iža i Savra. Uhapsili su u toj akciji i internirali oko 200 rodoljuba.²

¹ Na oslobođenom teritoriju »Naš izvještaj« od jula 1942. do juna 1943. (dok je izlazio) nije se više pojavljivao kao dnevni list, ili dva do tri puta sedmično, već jednom u dva do tri mjeseca, i to u obliku brošure. Od augusta 1942. PK je počeo na oslobođenom teritoriju (u Livnu) izdavati »Dnevne vijesti«, a u junu 1943. u Mosoru »Slobodnu Dalmaciju«.

² Tada je iz Malog Iža internirano 75, iz Velikog Iža 58, a iz Savra 56 ljudi.

Prije četiri dana napao je kod Preka jedan omladinac¹ s otoka Ugljana dva karabinjera i uspio da oslobodi uhapšenog druga, kojega su oni vodili. Iako je i sam u borbi protiv karabinjera bio ranjen, ipak su se i on i uhapšeniik uspjeli izvući.

Nedjelja, 28. juna

Propala velika ofenziva na Biokovo — 2estoke borbe na štikovačkom Kozjaku

Da bi osigurali komunikacije duž Makarskog primorja i uništili blokovske partizane, koji ih na tim komunikacijama neprestano napadaju, Talijani su 24. o. mj. otpočeli svoju dosad najveću ofenzivu na Biokovo. Prema vijestima u ofenzivi je učestvovalo oko 8000 vojnika — Talijana i ustaša, pješadijske snage i ovog je puta potpomagala artiljerija s kopna i s mora, pa i avijacija. Naše snage, koje se bore u Biokovu, broje oko 550 boraca. Neprijatelj je svoj nastup počeo iz pravca Metković-Ploče, Vrgorac-Baćina i Drvenik. Biokovci su pružili jak i organiziran otpor Talijanima na položaju Staševica-Baranovac, zatim na terenu Modruša-Grčeničke stijene, i to na razmaku od svega 50-100 metara. Smjelost partizana Talijane je veoma iznenadila i unijela među njih opću dezorganizaciju.

Partizani su i u ovoj borbi primijenili taktiku: tući neprijatelja na terenu za njega najnepogodnijem, gdje ne može da razvije širok front i iskoristi svoju brojčanu premoć, gdje se ne može uspješno braniti svojim motomehaniziranim snagama, zatim se postepeno povlačiti sve više u unutrašnjost planine i u zgodnom momentu doći neprijatelju iza leđa i udariti ga tamo, gdje se uopće ne nada. Postavljeni plan operacije Biokovci su izvršili i već drugi dan ofenzive našli se s jednom četom neprijatelju iza leđa te ga otuda napali. To je mnogo pridonijelo, da se talijanske snage, što su tek bile došle do Grčenika, koji su zapalile, i ovog puta sramotno povuku sa

¹ Ante Dragić; u toj akciji bio je teže ranjen metkom kroz pluća. Njegov napad na karabinjere ujedno je prvi napad kod Preka na okupatora.

znatnim gubicima. Talijani su u ovoj ofenzivi imali 22 mrtva i 53 ranjena, a naši 3 mrtva i 5 ranjenih.¹

*

Drugi dan iza likvidacije P. Popovića grupa partizana pod rukovodstvom Duje Bašića pripucala je puškama i puškomi-traljezom na kninsku Preparandiju, što je u Kninu izazivalo paniku. Rute je grupa pripucala i na ičetnike, koji su se brzo izgubili. Talijani iz Knina artiljerijskom su vatom tukli za partizanima. Dan poslije toga četnici od Tromeđe napali su Prvi udarni i Drugi srednjodalmatinski bataljon (Ikoji su skupa logorovali), za vrijeme dok su se nalazili u ogradama sela Ridana. Naši bataljoni povukli su se prema štikovačkom Kozjaku. Talijani su četnike pomagali artiljerijom. Neprijatelj je napadao jakom snagom (800—1000 ljudi). Za vrijeme napada ustaše su našima zatvarali pravac povlačenja prema Maovici i (Svilaji. Naši su izašli na visove Kozjaka i držali su tu položaje. Veliki dio partizana, t. j. Drugi srednjodalmatinski bataljon, na kojem je i ležalo težište borbe, sačinjavali su borci, koji su na te položaje tek došli s Dinare, a u Dinaru su otišli s Mosora i trogirskog područja. Iako umorni od nekoliko dana uzastopnih marševa, ti naši drugovi, kao i svi ostali borci, izvrsno su se držali. Žestoke borbe bjesnile su cijeli dan. Pojedine kote prelaizile su iz ruke u ruku po tri puta. Neprijatelju je pomogla jaka artiljerija, kojom je obasipao položaje naših boraca, a i to, što su četnici došli partizanima iza leđa.

U ovoj borbi neprijatelj je imao preko 80 mrtvih i ranjenih. Partizanski gubici: 12 mrtvih (među njima i Mate Plešćina-Ibar, predratni član Partije), nekoliko je partizana palo u nuke neprijatelja, a nekoliko ih se raabježalo. Navečer, oko 9 sati, naši su se povukli sa svilajskog Kozjaka u Dinaru.²

¹ U toj ofenzivi sudjelovali su dijelovi divizije »Bergamo« i »Murge«, pojačani jednim bataljonom alpinaca. Prema našoj procjeni, oko 8000 neprijateljskih vojnika stajalo je naspram 550 partizana. U ofenzivi se u borbi protiv Talijana i ustaša naročito istakla II. četa — »Vitimir Viskić« — pod komandom Vlade Viskića. Ta je četa uspjela da odbije sve pokušaje Talijana, da se iz Bacine popnu na brdo.

² Povlačenje partizana poslije ove akcije sa svilajskog Kozjaka u Dinaru (Uništa) bilo je pogrešno. Ono je omogućilo jačanje četničkih pozicija u Kosovskoj dolini. Četnici su nakon te akcije, oslobođeni naših snaga, vršili mobilizaciju za sebe.

U današnjem broju lista »II Popolo di Spalato« okupator se, da bi zakočio razvoj NOB-e, koja se posljednjih mjeseci sve jače raizgara širom čitave Dalmacije, u jednom napisu grozi **oduzimanjem** zemlje onima, koji odlaze u partizanske redove.

*

Noću 24/25. o. mj. jedna četa bataljona »Branko Vladušić« **porušila je** 150 metara željezničke pruge kod Pribudića i dsjekla tt-linij'U.

Ponedjeljak, 29. juna

Segećani masovno odlaze u partizane

Šezdeset drugova iz Donjeg Segeta održalo je jučer na otočiću Čelina sastanak u vezi s odlaskom u partizane. Otočić su izabrali zato, što su se na njemu smatrali najsigurnijima. Talijani nisu mogli ni zamisliti, da bi se tu, na dohvat njiho-

Četnici Tromede smatrali su svojim najvećim uspjehom borbu na Kozjaku. Koliko >su se oni hvalili tim uspjehom i koliko su lagali, kad su i inače govorili o svojim tobožnjim uspjesima, pokazuje izvještaj t. zv. Dinarske divizije za juni 1942. U tom izvještaju kaže se i ovo: »... vodovi im potpuno razbijeni i imali su 215 mrtvih ... U ovoj borbi poginuo je i politički komesar Dalmacije, glavni komandant Ante Petica (junak iz Splita)...« Po četničkom izvještaju značilo bi da je poginulo mnogo više od polovice partizana, koji su bili u borbi. Broj stvarno poginulih oni su pomnožili sa dvadesetak. »Politički komesar Dalmacije, glavni komandant« bio je Srećko Reić-Petica, tada komandant II. srednjodalmatinskog bataljona, narodni heroj, koji i sada živi u Splitu.

Četnici su donekle iznenadili partizane i time ih doveli u težu situaciju zato, što se komanda štaba bataljona nije osvrkala na neka obavještenja. Jedan seljak, a prije njega jedan pastir, javili su partizanima, da dolazi velika vojska i da zauzima dominirajuću kotu, ali komanda se na to nije obazirala. Tako su četnici došli iznad partizana i otuda ih napali.

Napadi četnika u Krupi, Vidimlijama i štikovačkom Kozjaku bila su tri najjača udarca, koje su oni zadali u 1942. g. dalmatinskim partizanima.

Treći dan poslije likvidacije Popovića Ljubo Uvodić-Razin, obavještajni oficir štaba Srednjodalmatinskog odreda, s grupom boraca odlazi na teren Biočić—Miočić, da ispita raspoloženje naroda toga kraja. Na tom frontu oni su bili prokazani četnicima, koji su uspjeli uhvatiti i ubiti Uvodića, a ostali su se uspjeli izvući. Slijedeće noći grupu partizana sa Slavkom Žuljem, koja je išla u akciju na prugu, opazili su i napali četnici iz Uzdolja.

vih snaga, mogao neprimjetno održati tako masovan skup. Drugovi su na sastanku zaključili, da će se priključiti partizanima.¹

Večeras kasno stigla je s trogirskog terena vijest, da su u toku dana Talijani jačim snagama napali Gornji Seget. Tu se nalazila grupa od 25 drugova, koji su već prije nekoliko dana došli na partizanski punkt Lokvice iznad Divulja. Na putu u Moseć kod Donjih Kaštela naišli su na talijansku zasjedu. Kako su bili sami, bez oružja, oni su se vratili na punkt, a zatim otišli u Gornji Seget. U Gornjem Segetu nisu naišli na Rogozničku četvu, koja je prije desetak dana tu logorovala, a zatim se prebacila u Dinaru. Grupa partizana, koja je ostala tu, otišla je u Bristivicu da održi javni zbor, a punkt je u Segetu ostao bez oružja. To je omogućilo Talijanima da ubiju dva druga (Marina Kuzmanića i Marka Pengu), tri druga da rane i da dva zarobe. Ostali su se povukli u Vnsine, da bi uhvatili vezu s partizanskom grupom.²

D O D A T A K

Partizani Brača o sebi

Bračka partizanska četa poslala je Štabu IV. operativne zone u junu 1942. opširniji izvještaj o svom položaju i akcijama. Evo toga izvještaja:

»Iz izvještaja podnesenih od strane predstavnika otoka Brača na vojno-partijskom savjetovanju mogli ste zapaziti, da je naša četa, t. j. četa bračkih partizana bila zamišljena kao četa sastavljena od nekoliko mjesnih grtupa — desetina (faktično uspjele su se bi'le formirati tri mjesne grupe: Bol, Sutirvan i Pučišće), koje su poduzimale prema prilikama pojedine akcije. Međutim, sve ove grupe nisu se bavile isključivo (pretežno)

¹ Svih 60 otišlo je u partizane, neki odmah, a neki kasnije.

² Na čelu grupe u Segetu nalazio se Jere Hrabar-Srbin. Talijani su izvršili taj napad, koji je naše iznenadio, na prijavu dezertera Marina Ivačić-Cinkvantina, koji je dezertirao za vrijeme borbe na štikovačkom Kozjaku. On je dobro poznao naše položaje i snage na području Trogira. Po njegovoj prijavi Talijani su popalili nekoliko kuća i ubili nekoliko rodoljuba. Mnoge su uhapsili i zatvorili, uglavnom članove partizanskih porodica iz Trogira i trogirskih sela. Da bi izbjegao narodni sud, Ivačić u vrijeme njezine kapitulacije bježi u Italiju s grupom zloglasnih talijanskih fašista.

vojnim poslovima, već su, pored drugih zadataka, ispunjavale i vojni zadatak.

Grupe Bola i Pučišća bile su sastavljene od vojnih bjegunaca, među kojima je bilo partijaca, dok je grupa iz Sutivana bila sastavljena od samih partijaca, i to tako, da su svi partijci ušli u sastav ove grupe. Razlog ovome ležao je u probijanju puta po svaku cijenu za razvitak partizanskog pokreta na Bračiu. Nadalje u tome, što je vladalo uvjerenje o teškoćama u pogledu prehrane, ako bi se htjelo makar i manju četu postaviti na prave vojničke noge. Ovako su se ovi drugovi hranili kod kiuiće, pa su od vremena do vremena pribjegavali ekonomskim, odnosno vojničkim akcijama.

Tako je nastajala i razvijala se četa bračkih partizana i dobivala na popularnosti kod najširih narodnih masa na našem otoku.

Međutim, nakon povratka predstavnika Brača svojno-partijskog savjetovanja, nastupa prekretnica u radu uopće, pa tako i na izvršenju vojnih zadataka. Na okružnom našem savjetovanju zaključeno je, da se četa postavi na vojničke noge. Usljed toga izvršena je reorganizacija čete, i to na osnovi, da su važnija mjesta otoka Brača dala četi 2—3—4 partizana, tako da četa zaista dobije karakter Bračke čete, te da se svi stara ju za njene potrebe.

U sastav čete ušla su 33 partizana, podijeljena u 3 voda, koji imaju operirati u određenim rajonima Brača, a kad se pojavi potreba i zajednički. Broj je u vezi s činjenicom, da smo imali tada 30 pušaka i 1 puškomitraljez. Između vodova, odnosno između vodova i komande čete postoji i stalna kurirska veza. Partizani žive zajednički vojničkim životom, analogno kao u starim partizanskim krajevima, samo što vodovi nemaju stalno prebivalište na terenu, već ga mijenjaju.

Prebivalište biraju prema mjestu svoga rajona, na području kojeg imaju izvršiti postavljeni zadatak, a inače, radi slabog terena, dešava se da budu lakše primijećeni, pa opreza radi češće sele.

Konačno šaljem vam izvještaje o izvršenim akcijama za međuvrijeme otkako su se naši predstavnici vratili s vojno-partijskog savjetovanja.

1. 18. VI. o. g. II. vod razoružao je financijsku postaju u Postirama. Zaplijenjeno: 3 puške, 90 metaka, 3 opasača s noževima i fišeklijama.

2. 21. VI. o. g. navečer, na putu između Pučišća i Praznica I. vod likvidirao jednog žandara i jednog ustaškog gađa (seoskog učitelja), koji su pomagali kod hapšenja jednog vojnog bjegunca. Zaplijenjeno: 1 revolver sa 16 metaka.

3. 22. VI. o. g. u noći >u dogovoru s komandom čete jedna udarna grupa skojevaca (omladinaca) razoružala **financijsku** postaju u Suimartiniu, prekimuvši prethodno telefonsku vezu Selca—(Sumartin. Financi siu se predali. Zaplijenjeno: 5 pušaka, 150 metaka, 3 opasača, 4 fišeklje i 5 noževa.

4. 23. i 24. VI. o. g. u noći III. vod likvidirao u Mircima jednog ustašu, dok je pop ustaša teže ranjen. Zaplijenjeno je kod likvidiranog ustaše oko 30 kg razne hrane, 22 komada zlata (dostavili oidrnah Splitu) i radioaparata na baterije.

5. 24. i 25. VI. o. g. u noći 1. vod otišao <u Praznicu u namjeri da napadne domobransku kasarnu, te da likvidira dva špijuna. Međutim, uslijed učestalih akcija čete, domobranci i špijuni siu nešto ranije napustili spomenuto mjesto, te odselili u Pučišće, gdje se osjećaju sigurnijima zbog prisutnosti talijanske vojske. Partizani su tada ušli u podrum seoskog popa, koji je već ranije utekao iz sela, oštetili auto-, zaplijenili gume i 200 kg krumpira, od kojih su 100 kg podijelili siromašnim seljacima. Konstatiravši, da je bilvša domobranska kasama jedina pogodna kuća u selu za tu svrhu i da ju je relativno teško osvojiti, partizani su je zapalili.

6. a) 24. VI. po danu III. vod razoružao u Sutivanu domobrance, upravo u času kad su odlazili iz kasarne na obalu da se ukrcaju u parobrod;

b) nakon što su razoružani domobranci, krenuo je vod u zajednici s drugovima iz mjesta, koji su se naoružali domobranskim puškama, na financijsku kasarnu i tamo izvršio razoružanje kasarne te zapalio arhivu.

U dvije akcije, pod a i b, III. vod je zaplijenio 8 fišeklja i 3 zavoja. Bilo je pjesme — narod je častio partitane.

7. 25. i 26. VI. o. g. II. vod je zaplijenio u Posti rama od švercera 800 kg riže; 200 kg podijeljeno je najsiromašnijim seljacima. U ovoj akciji učestvovala je i mjesna skojevska udarna grupa, koja je razoružala općinskog redara, oduzevši mu revolver s 21 metkom.

8. 27. i 28. VI. o. g. III. vod likvidirao je jednog oimnznuog izrablj ivaiča, ustaškoga gađa (učitelj u penziji i posjednik) u Lo-

žišćima. Tom prilikom zaplijenjeno je oko 450 kg hrane (brašna, pšenice, pašte, fažola, riže, oko 25 l ulja, jedna količina ribe, te 14.888 kuna; 328 lira i 7 dolara).

9. Pored ovog napominjemo, da su izvršene još tri ekonomske akcije: konzervirana riba, ulje i druga hrana.

Nakon izvršenih akcija, zapravo u toku ovih akcija, zavladao je panika kod ionako malog broja ustaša, izdajica i špijuna. Veći broj popova i (pojedinač) ustaša pobjegao je iz Brača, a Talijani prave olko svojih kasarni barikade.

Podnoseći vam izvještaj sa skromnim priložima našoj skroj pobjedi pozdravljamo vas s borbenim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Brač, 29. VI. 1942- g.

Četa bračkih partizana

IP. S. Napominjemo da smo iz Brača dostavili Splitu za Stab dosada 5 kg kafe, 50 rOkela konca, poslati ćemo vam još 5 kg kafe i najmanje 100 rokela.«

Utorak, 30. juna

**NOO-i na Braču — Zločin se dogodio u Zatonu — Pismo
i letak PK o žetvi**

Na otoku Braču osnovani su gotovo u svim selima NOO-i. Njihovim osnivanjem počelo se krajem prošle godine. Među prvima su osnovani NOO-i u Bolu i Sutivanu. Sada ih ima 20 sa 135 odbornika.

*

U subotu je Primorska četa vodila borbu protiv t. zv. antikomunističke milicije na terenu Zaton—Raslina. Banda je ubrzo razbijena. Sedam je »milicionara« uhvaćeno i strijeljano. Partizani nisu imali gubitaka.

Istog dana Talijani i banda uhvatili su sedam seljaka iz Zatona, koji su bježali kući kad su osjetili borbu. Fašisti su uz uhvaćene seljake privezali kamenje i barili ih u more, gdje su se potopili. One, koji su pokušavali da isplivaju, svirepo su

dotukli.

Potopljeni su noću pokupljeni i pokopani u zatonskom groblju.

*

Zbog sve češćih napada partizana iz Mosora na cestu i željezničku prugu na relaciji Klis—Dirano, i pored talijanske

posade na dugopoljskoj željezničkoj stanici, listaše su danas, da bi sipriječili partizane u rušenju tih komunikacija, uspostavili svoju posadu u Dugopodju, računajući da će se moći održati, jer su odlaskom Mosorske čete u Dinaru sada u Mosoru partizanske snage male. Kako Mosorska partizanska grupa neprestano raste, vjerovati je, da ustaška posada ne će dugo ostati u Dugopodju.

*

Prema današnjim vijestima, Talijani su jučer iz Šibenika odveli u Molatski logor 277 lica: 76 muškaraca, 103 žene, 25 djece do 10 godina, 25 do 15 i 19 do 18 godina.

Danas sam dobio pismo, koje PK upućuje svim partijskim organizacijama i rukovodstvima u vezi sa žetvenim radovima. U pismu se kaže, da pod odgovornošću treba na vrijeme izvršiti žetvu. Porodicama, čiji su članovi u partizanima, kao i siromašnim porodicama, koje su bez vlastite radne snage, valja pomoći dobrovoljnim radom pod rukovodstvom NOO-a.

Skreće se pažnja, da žetvu, kao i svu ljetinu, treba dobro skloniti, da do njih ne bi došli okupatori, ustaše i četnici i sve opljačkali.

Pored pisma dostavljeni su i leci, koji su namijenjeni seljacima u vazi sa žetvom. Na zaivreštku letka stoji:

»Braćo seljaci i težaci!

Organizirajte odmah po svim selima obranu naše žetve! Osnivajte narodnooslobodilačke odbore, koji će rukovoditi cjelokupnim životom naših sela, i koji će biti prava narodna vlast u selu. Narodnooslobodilački odbori neka pridu odmah oboružan ju naroda i neka se povezuju s partizanskim odredima, koji se nalaze u njihovu kraju. Neka se u obrani naše žetve ispolji jedinstvo naroda i njegove Narodnooslobodilačke partizanske vojske.

Ni jedno zrno žita ne smije propasti!

Svi na oružje za obranu žetve!

Živio Jedinštveni narodnooslobodilački front!

Živjela naša hrabra Narodnooslobodilačka partizanska vojska!»

U primorskom dijelu Dalmacije žetva je uglavnom već završena, pa zato ove upute i leci dolaze sa zakašnjenjem, ah će nam ipak dobro poslužiti.

JULI

Srijeda, 1. jula

Reorganiziran Štab Srednjodalmatinskog odreda — Partizani razoružali četnike Otona

Prije tri dana u Uništima je reorganiziran Štab Srednjodalmatinskog partizanskog odreda. Komandanta odreda V. Baričića zamijenio je B. Bilić, a za pomoćnika intendanta postavljen je Marin Sirotković.

Novi Štab odreda izvršio je reorganizaciju Štaba I. udarnog bataljona. Bivši komandant A. Jonić otišao je u Oficirsku školu pri GŠH, pa ga je na toj dužnosti zamijenio B. Dude, za Dudi na zamjenika postavljen je D. Bašić, za operativnog oficira V. Barilčić, a za adutanta bataljona Petar Tomić.

*

U subotu dzjiutra batailjon »Branko Vladušić« razoružao je četničku posadu u selu Otonu. Četnici stu predali oružje bez borbe. Partizani si u ovoj akciji zarobili 32 četnika i zaplijenili 18 pušaka. Nakon razoružanja četnika u Otonu partizane su napali četnici iz Pađena i uibili jednog druga.¹

*

Kad već odrasle ne mogu pridobiti za sebe, fašisti nastoje da pridobiju djecu. Oni najprije pokušavaju kojekakvim obećanjima, pa onda i igračkama, privlačiti djecu u GIL, odnosno u Balilu. Kako im sve to ne pomaže, oni se sve više i u tom služe svojim omiljenim sredstvom »uvjeravanja« — šama-

¹ Među zarobljenima u Otonu je uhvaćen i obavještajni oficir popa Đujića poručnik Ilić, kojega su partizani kasnije likvidirali, a ostali su četnici bili pušteni. Partizane je u ovoj akciji predvodio Pero Vulinović iz Otona.

ranjem. U Splitu se naime ovih dana postavljaju specijalne patrole po ulicama i drugim javnim mjestima te legitimiraju djecu. Svakome, koji nema legitimaciju GIL-a, a takvih je golemo većina, daju po nekoliko šamara, prijeteci se još gorim, ako ih drugi put zateknu bez legitimacije.

Fašisti međutim ne teroriziraju samo splitsku djecu. U Komiži su poslali roditeljima obrasce, na kojima bi trebalo da ispisu odobrenja svojoj djeci za upis u GIL. Ali roditelji su vratili neispisane obrasce.

D O D A T A K

Štab IV. operativne zone o perspektivama borbe početkom jula 1942.

Štab IV. operativne zone poslao je 1. jula 1942. opširan izvještaj Glavnom štabu Hrvatske, u kojemu među ostalim kaže:

»Perspektive za operacije u našoj Zoni uglavnom bi bile slijedeće:

a) U vezi s bosanskim snagama zauzimanje Glamoča, čišćenje neoslobođenog dijela Livanjskog polja i ozbiljniji udarci prema Livnu i Grahovu. Sve ovo pod uslovom da bi u operacijama učestvovala iskusnije bosanske snage s bacačima mina za uzimanje Glamoča. Značaj ove operacije za našu Zonu bio bi vrlo velik. Odatle bi mi čvrsto ujedinjeni s bosanskim snagama mogli da proširimo svoju inicijativu preko Livna na Duvno i odatle da se spojimo preko Imotske Krajine s Južnodalmatinskim bataljonom. Na drugoj strani mogli bismo ozbiljno udariti prema Grahovu. Tu bi, međutim, mislimo, trebao GŠH dati punu pomoć u smislu inicijative za ponovnu akciju na Tromeđi. Osim rušenja Benderà osnovni zadatak bi trebao biti zauzimanje Grahova. Ako bismo ta dva zadatka uspjeli izvršiti, okupatora bismo potpuno otkinuli od Sjeverne Dalmacije prema Liki i Bosni, a — što je gotovo isto tako važno — razbili bismo danas glavno i najjače uporište četnika. Molimo vas da nam na ovo bar odgovorite kakvo je vaše mišljenje.

b) Ukoliko bi se razvile gornje akcije, morali bismo upotrebiti gotovo sve snage Srednje Dalmacije na tom sektoru. Ako do njih ne dođe, Odred za Srednju Dalmaciju uglavnom će nastaviti s izvršavanjem onoga plana, koji je izrađen za Prvi

dalmatinski udarni bataljon, t. j. da vrši operacije, čisti i oslobađa teren između Knina, Drniša, Vrlike, Sinja i Kaštela. Njemu se postavlja i teška dužnost čišćenja ustaških i četničkih sela u Cetinskoj Kotlini od Knina do Sinja u dužini od 50 kilometara, koja su se redom naoružala talijanskim puškama, bilo pod 'ustaškom bilo pod četničkom zastavom. Osnovno je da su se hrvatske i srpske mase počele kolebati i da se sve više okreću prema nama.

c) U Sjevernoj Dalmaciji nastavili bismo stalnim zasjedama i manjim udarcima na okupatora, nastojeći što više približiti borbu samim primorskim gradovima. To će zavisiti od toga, da li ćemo onemogućiti i četničke bande, koje su se konačno s Vladom Novakovićem i u tom kraju aktivirale i organizirale u korist okupatora.

d) Bataljonu iz Južne Dalmacije dat ćemo u zadatak da nastoji proširiti svoju djelatnost što više prema sjeveru, to znači prema ustaškoj Imotskoj Krajini,

Organizacioni zadaci koji pred nama stoje jesu slijedeći:

a) U Južnoj Dalmaciji formirati pomoću novih snaga jedan odred od dva bataljona.

b) U Srednjoj Dalmaciji formirati treći bataljon, za koji već imamo lijepi broj od 130 boraca, koji su većinom došli iz Splita i primorja, ali su gotovo svi bez oružja.¹

c) U Sjevernoj Dalmaciji formirati treći bataljon od primorskog elementa, koji bi ostao na samom terenu.²

d) Najteži organizacioni zadatak ostaje nam u zoni Livno—Glamoč—Grahovo. Na tom sektoru smo mi imali dva naša bataljona, »Vojin Zirojević« i »Starac Vujadin«, koji su jedan od drugoga udaljeni 24 sata hoda. Iz geografskih razloga iz tih bataljona ne možemo formirati jedan odred. S druge strane čitav sektor Livno—Glamoč—Grahovo stvarno predstavlja jednu geografsku cjelinu i baš danas više nego ikada zahtijeva da se na njemu formira jedinstvena komanda u formi jednog odreda, kojemu bi pripala dva gore spomenuta naša bataljona, zatim glamočki IV. bataljon III. krajiškog odreda i III. bataljon V. krajiškog odreda (oko Grahova). Jučer, 30. VI.,

¹ Treći bataljon nije formiran zbog pomanjkanja oružja. Raspoloživi borci otišli su u augustu da popune proleterske jedinice.

² Zbog neprijateljske ofenzive i povlačenja Sjevemodalmatinskog odreda u Litou nije došlo ni do formiranja toga bataljona.

sazvali smo predstavnike sva četiri bataljona i s njima pro- diskutirali ovu stvar s geografske, operativne i organizacione strane. Svi su došli do uvjerenja, da ibi za čitav ovaj kraj' jedan odred bio najbolje rješenje ...

... Stab zone još nikako da nađe drugove, kojima bi popu- nio prazna mjesta. Veze smo uspostavili na svim sektorima. Vrlo dobre postoje sa Sjevernom Dalmacijom, sa Srednjom Dalmacijom i s bosanskim dijelom. Jedinu poteškoću pred- stavlja Južna Dalmacija, koja je od sredine naše Zone udaljena najmanje pet dana hoda. Izvještaje od sviju primamo, ali iz- vještaji još ne odgovaraju stvarnim potrebama. Kroz najkraće vrijeme nastojat ćemo svima dati bar najosnavnije upute za dolbnu administraciju i izvještavanje.«

Četvrtak, 2. jula

Brački partizani sve aktivniji — Pismo i okružnica PK u vezi s izborom NOO-a za Dalmaciju

Drački partizani upali su noću od ponedjeljka na utorak u Povija, demolirali poštu i »digli« neke ustaške špijune.

U utorak je udarna grupa u Bolu napala patrolu domo- brana, koju je predvodio jedan žandar. Žandar je ubijen, a jedan domobran ranjen. Zaplijenjene su dvije puške sa 86 metaka.

*

Danas sam primio piismo od Đajera, odnosno PK, ilz Vje- šić-gore. U piismu se kaže, da će se koncem ovog mjeseca odr- žati 'konstituirajuća sjednica gradskih i kotarskih NOO-a Dal- macije, na kojoj treba da se izabere i NOO za Dalmaciju.¹ U pismu se dalje .upozorava, da će se sastanak delegata spome- nutih odbora vjerojatno održati na terenu Srednje Dalmacije. Zato treba da se već sada pobrinemo za prostorije, prihvati, smještaj i prehranu delegata, o čemu će nam naknadno stići podrobnije upute. U isto vrijeme Bajer u ime PK šalje dopis članovima predsjedništva NOO-a Splita, u kojemu, među os- talim, kaže:

» ..U mnogim'selima, općinama i gradovilma stvoireni su NOO-i, ili su u toku stvaranja. Na livanjskom sektoru imamo

¹ Uslijed razvoja događaja, konstituirajuća konferencija ko- tarskih i gradskih NOO-a Dalmacije održana je tek 28.—29. januara 1943. u Livnu. Čekalo se na formiranje AVNOJ-a.

već jednu čitavu općinu oslobodenu, gdje se baš u ovome času organizira općinski NOO — općinska vlast. Na sektoru Makarske skoro u svim mjestima stvoreni su NOO-i i sada se radi na formiranju Kotarskog NOO. Stvarnu vlast u svim selima Makarskog kotara imaju NOO-i i partizani u svojim rukama, osim grada Makarske. U Sjevernoj Dalmaciji (Šibensko okružje) stvorena je masa NOO-a. Na Kninskom sektoru poslije ubojstva Paje Popovića i razbijanja njegove bande, stvoreni su povoljni uslovi za razvitak Narodnooslobodilačkog fronta i stvaranje NOO-a. Radi što boljeg sredenja pokreta u ovom kraju, ja putujem za izvjesno vrijeme na ovaj sektor. Primio sam izvještaj od drugova iz Solina, u kojem javljaju da rade na formiranju Mjesnog NOO-a.¹ Također u svim kaštelanskim selima formirani su NOO-i, kao i u nekim selima u Zagorju. Na otoku Braču mislim da je već dosada formiran i Kotarski NOO.

S obzirem na ovakav masovni razvitak JNOF nameće se nužna potreba njegova međusobnog povezivanja i centralizacije. U tu svrhu ja sam mišljenja, da bi trebalo pod konac idućeg mjeseca, t. j. između 25. i 30. VII., sazvati sastanak svih kotarskih i gradskih NOO-a i formirati Dalmatinski NOO, kako je to naglašeno i u proglasu Splitskog NOO-a. Ja sam mišljenja, da ćete se vi u cijelosti složiti s ovim prijedlogom s obzirom da je taj zadatak predviđen u planu našeg rada. U tu svrhu ja danas šaljem dopis svim predstavnicima NOO-a u gradovima i kotarima, da biraju svoje delegate za I. konstitucionu sjednicu NOO-a za Dalmaciju.

U ime Splitskog NOO-a ja sam mišljenja da bi trebalo izaslati dva delegata za ovu sjednicu. O tome se vi sporazumite i odredite delegate. Ja sam također spreman biti delegat za ovu sjednicu, O ovome hitno me obavijestite, da li imate neke primjedbe ili prijedloge. Ja preuzimam na sebe organizaciju dolaska delegata, kao i mjesto za sastanak. Za sam dnevni red dogovorit ćemo se još naknadno¹, a dajte što prije svoje prijedloge, koja bi pitanja trebalo postaviti na dnevni red.

Čujem da je mnogo drugova, odgovornih funkcionara JNOF, ugroženo posljednjim represalijama okupatora. Ja sam mišljenja, da sve drugove, kojima je ugrožen opstanak, šaljete ovamo u partizane. Ovdje ima dosta posla i svi će se zapo-

¹ Već prije se formirao Kotarski NOO Solina.

sliti, samo ih šalžite ovamo. Isto tako povedite masovnu agitaciju preko akcionih odbora i mobilizirajte što više boraca za partizane. Današnje partizanske snage ne predstavljaju male grupice ljudi, već redovnu Narodnooslobodilačku vojsku.

Ali da bi se što prije postigao cilj narodnog oslobođenja, potrebno je mobilizirati sve borbene narodne snage. Zato mobilizirajte i šalžite što više boraca.

Rod uzmi te sve potrebne mjere da se mobilizira što više liječnika. Ako se izvlače, onda postavite pred njih otvoreno, da će se strogo voditi računa poslije oslobođenja, koliko je tko pridonio u Narodnooslobodilačkoj borbi.¹ To će se odnositi naročito na liječnike. U prilogu vam šalžemo pozive za...² doktore, koje Štab IV. operativne zone Hrvatske direktno poziva da pristupe u Narodnooslobodilačku vojsku, i to ne kao obični borci, već kao ljudi svog zvanja. Oni će vršiti poslove pružanja liječničke pomoći borcima na frontu, kao i narodu oslobođene pozadine. Ove im pozive izručite i preporučite sa svoje strane, da se odazovu mobilizacionom pozivu Štaba IV. zone. Isto tako sakupljajte i šalžite što više sanitetskog materijala.

Novac od 236.000 kuna primili smo, koji ste poslali. Potrebno je da pošaljete još da se pokrije ona suma od 400.000 kuna, koju smo već tražili.

Mislim da ste već čuli, da je I. udarni dalmatinski bataljon ubio Paju Popovića, a njegov cijeli štab puka zarobio. Njegove pristase prilaze s oružjem partizanima. Sada se vode žestoke borbe s okupatorom i četnicima na čišćenju toga kraja. Nadajmo se da ćemo vam se uskoro javiti s Kozjaka.³

... U prilogu vam šalžemo izvještaj o zauzimanju Bas. Krupe.

¹ Liječnici su bili prijeko potrebni partizanskim jedinicama s obzirom na neprestani porast boraca-ranjenika, koji je bio srazmjern porastu broja partizanskih jedinica i boraca. Ranjeni i bolesni borci liječili su se pod najtežim uslovima, ponekad i bez ikakve stručne i liječničke pomoći. Zbog toga se sve više poticalo partijske i ostale naše organizacije na terenu, da upućuju liječnike u partizane. Dio ranjenih i oboljelih boraca i podlegao je bez liječničke pomoći.

² Mjesto je ostavljeno prazno, da bi se na terenu ispisalo ime liječnika, kojem se željelo uputiti poziv.

³ Mislio je na Kozjak sjeverno od Splita.

S obzirom na razvitak partizanskog pokreta, kao i na otvaranje novog fronta u Dalmaciji, nužno je potrebno da se NOO-i angažiraju u sakupljanju što više materijalnih sredstava, kao i svih stvari potrebnih za front. Zato je potrebno da upravite cio vaš rad i istaknete parolu pred sve akcije odbore »Sve za front«.

Javite se što prije i obavijestite što se dolje zbiva.«

Pored toga primio sam i okružnicu PK, istog datuma, koju upućuje svim OK, KK i MK radi formiranja NOO-a za Dalmaciju. Okružnica glasi:

»Dragi drugovi!

Poslije partijskog savjetovanja,¹ rad na stvaranju Jedin-stvenog Narodnooslobodilačkog fronta i NOO-a znatno se kreće naprijed. Mnoge partijske organizacije ispravno su shvatile liniju Partije u ovome pitanju. U mnogim selima, općinama i gradovima stvoreni su NOO-i, a drugi se stvaraju. Već se prišlo i na stvaranje kotarskih NOO-a. Ovaj snažni organizirani Narodnooslobodilački pokret u Dalmaciji ima da se međusobno poveže i centralizira stvaranjem NOO-a za Dalmaciju. Inicijativu za stvaranje NOO-a preuzeo je na sebe NOO u Splitu.

Budući da je naša Partija inicijator i organizator JNOF i NOO-a, postavlja se zadatak pred sve partijske organizacije, da pruže punu pomoć inicijativi NOO-a u Splitu, na međusobnom povezivanju svih gradskih i kotarskih NOO-a i na stvaranju NOO-a za Dalmaciju.

Ova konstitucionalna sjednica NOO-a za Dalmaciju imala bi se održati 25.—30. VII. o. g. U vezi s tim PK KPH za Dalmaciju postavlja pred sve okružne, kotarske i mjesne partijske koimitete slijedeće zadatke:

1. da se u svim gradovima stvore gradski NOO-i,
2. da se u svim selima stvore NOO-i, a na osnovu delegacija seoskih NOO-a da se formiraju općinski NOO-i,
3. da se od predstavnika delegata općinskih i gradskih NOO-a formiraju kotarski NOO-i. Pri tome ne treba čekati da se stvore u svim selima odnosno općinama NOO-i, pa tek onda da se formiraju kotarski NOO-i, već stvarati općinske NOO-e od nekoliko seoskih NOO-a, odnosno formirati kotarske NOO-e od nekoliko općinskih.

¹ Riječ je o vojnopoličkom savjetovanju za Dalmaciju, koje je održano od 4. do 6. juna 1942.

4. Na konstituirajuću sjednicu NOO-a za Dalmaciju treba poslati predstavnike kotarskih i gradskih NOO-a.

5. Sivi izabrani deilegati imaju stići najkasnije do 25. VII. na javiku u Split i Solin, a odatle će ibiti upućeni na zbornu mjesto.

(Svi NOO-i trebaju se međusobno povezati u svrhu međusobne suradnje. NOO-i moraju osnivati Nacionalnooslobodilački fond, koji treba da se brine za snabdijevanje partizana (Narodnooslobođilačke vojske). Partizanski odredi, koji operiraju na dotičnom teritoriju, moraju doći u vezu s NOO u svrhu zaštite seoske inovine, a naročito *žetve*, te u svrhu mobilizacije novih boraca za Narodnooslobodilačku vojsku. Ukoliko na teritoriju gdje operiraju partizanski odredi ne postoje NOO-i, partizanski odredi sami ih moraju stvoriti od poštenih radnika i seljaka u svrhu snabdijevanja, mobilizacije i zaštite sela od okupatorske pljačke. Za ovo je naročito odgovorna partijska jedinica u četi, odnosno partijski bataljonski biro.¹

U prilogu vam šaljem formule, koje ćete ispuniti, o stanju partijskog članstva u partizanskim odredima i na terenu, kao i specijalni² sastav istih. Ovi formulari imaju se ispuniti i poslati PK najkasnije do 5. VII. o. g.«

Petak, 3. jula

»Naš izvještaj« štampan u Dinari

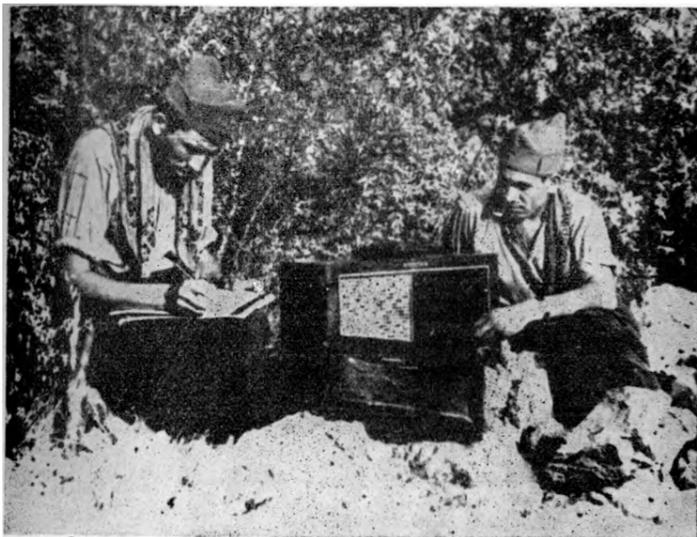
»Naš izvještaj« počeo je 1. o. mj. izlaziti u Dinari u obliku brošure. Na uvodnom mjestu prvog dinarskog broja nalazi se članak o godišnjici izlaženja lista. U članku »Pojačanje partizanske borbe u Dalmaciji« piše među ostalim:

»Iz malenih partizanskih jedinica u Dalmaciji razvila se kroz goidiniu dana borbe prava partizanska vojska sa svojim brojnim bataljionima i odredima. Iako se partizanski pokret u Dalmaciji imao boriti s naročitim poteškoćama, kao što su terenske zapreke, velika duljina fronta i jaka koncentracija neprijateljskih snaga, ipak su naši hrabri partizani svladali sve poteškoće i dovinuti se skoro do jakosti pokreta u drugim krajevima naše zemlje. Partizani su svladali tešku zimu i glad

¹ Formiranjem partizanskih bataljona u njima su osnovani i bataljonski partijski birovi, koji su bili odgovorni za partijski rad unutar bataljona.

² Mislilo se na socijalni sastav.

u golim dalmatinskim planinama, odbili talijansku proljetnu ofenzivu te učvrstili svoje redove. Koliko ise snažno razvio partizanski pokret u Dalmaciji, vidi se naročito po zadnjim partizanskim borbama, koje u Dalmaciji uništavaju neprijateljske snage. Borbe se vode uglavnom na tri točke. U Južnoj Dalmaciji na padinama Biokova sve do mora, u Srednjoj Dalmaciji na sektoru Sinja prema Kninu, a u Sjevernoj Dalmaciji u zaleđu Zadra i Šibenika. Na svim tim frontovima velike su

Šime i Ante Juričev, rukovodioci Tehnike na području Vodica, ljeti 1942.

borbe, u kojima naša partizanska vojska zadaje teške udarce živoj sili neprijatelja, te ujedno oiboružava otetim oružjem sve veći broj boraca, koji dnevno stižu u partizanske odrede.

Ove sadašnje borbe u Dalmaciji otvaraju nove vidike i napajaju nas novim nadama u skoro oslobođenje. Uskoro će naše partizanske snage početi oslobadati sela i gradove. To svaki rodoljub očekuje.

—

Ali nije to dosta. Naša vojska, koja se bori po planinama i selima, treba da ima sigurnu poizadinu, koja će za nju raditi, koja će se brinuti, koja će mobilizirati nove borce i slati sredstva za prehranu i opremu naših narodnih (boraca. Stoga se radoljublji u pozadini moraju okupiti oko svojih Narodnooslobodilačkih odbora, te sav svoj rad usmjeriti na pomaganje fronta. Mi po uzoru hrabrih sovjetskih naroda moramo odsada raditi i živjeti pod parolom »Sve za front«. Front i pozadina moraju biti jedinstveni, jer samo tako ćemo u najskorije vrijeme izvojevati svoju slobodu.«

*

Pretprošlu noć upala je grupa bračkih partizana u Milnu i likvidirala ntike špijune.

D O D A T A K

Stampa NOP-a u Dalmaciji

Za razliku od 1941. godine, kad u Dalmaciji NOP izdaje samo »Naš izvještaj«, a neki kotari (Korčula, Hvar, Makarska, Preko) radiovijesti u obliku letaika i si., u 1942. štampa NOP-a preplavljuje svu Dalmaciju.

Pri PK u Dinari, a zatim u Livnu, radio je Agitprop, kojim su rukovodili dr. Miloš Žanko i dr. Leo Geršković. Agitrop tada ima tehniku za izdavačku djelatnost, koja je uglavnom prebačena iz Splita. Tehnika se sastojala od ciklostila, šapirografa, 2—3 pisaće mašine, radioaparata i dr. U njoj su tada radili: Dane Bogdan, Aljioša Žanko, Cvijeta Job, Ružica Primorac (stenograf) i jioš neki. Nijaprije u Vješić-gori na Dinari, zatim U Livnu i u Glamoču, pa opet u Livnu, Agitrop 1942. izdaje — pored »Našeg izvještaja« — »Dalmatinski partizan«, glasilo IV. operativne zone, i »Dnevne vijesti«. Tada se i pri OK formiraju agitropi, koji ikao takvi djeluju svega 4—5 mjeseci, a potom prema odluci PK, odnosno CK, pri OK ostaju tehnike za štampanje listova i umnožavanje propagandnog materijala - letaka, članaka, brošura i t. d. Pored onih pri OK postojale su tehnike i uz neke KK, odnosno uz kotarske NOO-e.

Evo i kratkog pregleda listova NOP-a, koji su izlazili 1942. u Dalmaciji:

s%? sirmom
la* «sfeew i-anisticuft'

2^A: % Jf4|t

sjutr ?ASim) ~ swaosa sasdhi i

k aii Mti

fICURQ

Uet -> 20-10-02 02, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100

O-d.i.Htr. 4E

v..... —M^rwtttA» 1*« tv*.

GLASILO JAB.03NO-OSI.CBODILArxOu POKSETA IJt HV;EF

»*Naš izvještaj*« izlazio je od juna 1941. do juna 1942. u Splitu, uglavnom kao dnevnik. Od jula 1942. izlazi na Vještić-gori u Dinari jedan do tri puta na mjesec u obliku brošure, a izdaje ga Agitprop PK. Oslobođenjem Livna list izlazi u tom gradu. Nakon povlačenja iz Livna »*Naš izvještaj*« izlazi u Glamoču, a zatim ponovo u Livnu.

»*Dalmatinski partizan*« izdaje Stab IV. operativne zone, zapravo Agitprop PK. Prvi broj bio je uređen na Vještić-gori uoči oslobođenja Livna. Zatim iliti izlazi u Livnu-Glamoču-Livnu do konca 1942. Izišlo je svega šest brojeva na ciklostilu, u tiraži od 500—700 primjeraka svaki.

»*Dnevne vijesti*« izdaje Agitprop PK, pošto se preselio u Livno. One izlaze do IV. neprijateljske ofenzive u prvobitnoj formi »*Našeg izvještaja*«.

»*Radio vijesti*«, koje je 1941. izdavao KK Preka na Dugom otoku (iznad Luke), izlaze na ciklostilu i kroz 1942. U početku ih uređuje Hrvoje Jelić, zatim on i Riko Sutlović. Izlaze u tiraži od 100—200 primjeraka.

»*Vjesnik slobode*«, glasilo NOP u Šibeniku, izlazi polovinom marta 1942. Izišlo svega 2—3 broja.

»*Partizanska borba*«, glasilo Sjevemodalmatinskog NOP odreda, izlazila šapirografirana u Rujištima, svega 2—3 broja, od juna do polovine jula. List uređivao Nikola Sekulić-Bunko.

»*Radio vijesti*« izlaze i na području Vodica. Uređuje ih Tomislav Markoč, pa Ante Udovčić i napokon Šime i Ante Juričev. Izlaze u 20-30 primjeraka, pisane na pisačkoj mašini.

»*Partizanski borac*«, glasilo Srednjodalmatinskog NOP odreda. Izišlo ga svega nekoliko brojeva u Livnu. Prvi broj pripremljen u Vještić-gori u julu 1942. Pripremio ga je Agitprop PK i štampan je u njegovoj tehnici.

»*Vijesti*«, izdaje OK Knina u septembru 1942. U početku list izlazi na Dinari, na šapirografu, a po oslobođenju Vrlike štampa se u Vrlici. »*Vijesti*« izlaze najprije na latinici, a kasnije, u Vrlici (kad se dobila pisaća mašina), na latinici i ćirilici. Na početku se štampaju u 50—60, pa u 150—300 primjeraka, na 2—4 stranice formata uredskog papira. List izlazi do januara 1943., t. j. do IV. ofenzive. Tada je uslijed neprestanih ispada neprijatelja i neprestanog premještanja OK bilo nemoguće daljnje izdavanje lista. Uređivao ga je Dušan Damjanović, a pomagali mu Rade Plenča i neko vrijeme Mile Odrlin.

»*Naš glasnik*« izdavao je Agitprop OK Srednje Dalmacije u selu Milešini od oktobra 1942. do februara 1943. List se štampa na ciklostilu, u tiraži od 500—1000 primjeraka. Izašlo ga je 15 brojeva u redakciji Elija Fincija-Kostića.

»*Sloboda*«, glasilo NOO-a Splita, javlja se u decembru 1942. Uređuju je Ante Maraisović i Ivo Randić, a glavni su suradnici oko štampanja (na ciklostilu): Marko Čolak, Oto Ševeljević, Frane, Bogdo i Toni i Paić i Ante Duplančić. Izašla su svega 3—4 broja »Slobode«, a onda je zamjenjuje »*Glas Splita*«, koji izlazi s povremenim prekidima sve do definitivnog oslobođenja Splita u oktobru 1944. Ukupno je izišlo 60—70 brojeva, sve u kući T. Paića.

»*Naše vijesti*«, koje počinju izlaziti koncem 1941. u Makarskoj u redakciji Leonarda Karlija, u 1942. izlaze najduže u Brikvi, Grčeniku i Šošićima na Biokovu. Od augusta 1942. uređuje ih Josip Kirigin. U tehnici Agitpropa Makarske nailaze se još Zagorka Bogunović, Žarko Despot, Branko Radelić i Zlatan Sažunić, a kasnije Drago Galić i Zvonko Zivković. »*Naše vijesti*« štampale su se s početka u tiraži od 100, a kasnije i od 1000 primjeraka. One su izlazile sve do novembra 1943., kad ih zamjenjuje »*Biokovski vjesnik*«. Spomenuti Agitprop izdavao je i »*Radio vijesti*« za Biokovski bataljon i rukovodeći politički aktiv.

»*Naša borba*«, organ NOP Brača, javlja se sredinom jula 1942., u redakciji dra. Jerfta Radmilovića i Dinka Ljuibetića. List se štampa na ciklostilu, u 200—300 primjeraka. U martu 1943. mjesto »*Naše bonbe*« izlazi »*Narodna pravica*«.

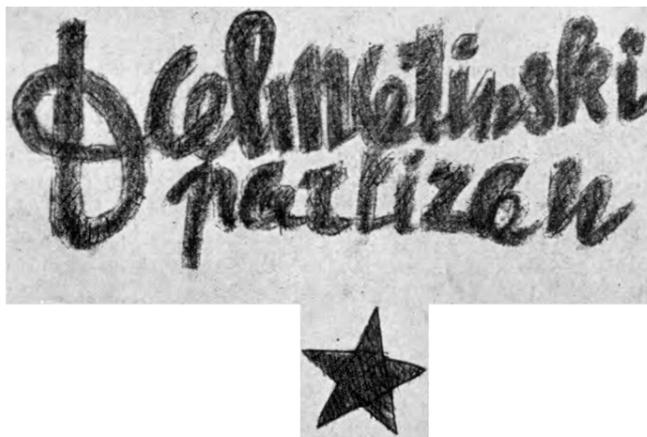
»*Radio vijesti*« izdaje i KK Partije za Hvar. Počinju izlaziti u augustu 1941. Od augusta 1942. list je glasilo Kotarskog NOO-a Hvara. Te godine »*Radio vijesti*« zamjenjuje »*Naš izvještaj*«, koji prestaje izlaziti poslije kapitulacije Italije. Najprije je bio pisan i umnožavan na mašini, a od februara 1943. na šapirografu. U početku izlazi u Jelsi, zatim u Vriscu, pa u Pitvama. Početna tiraža 20—30, a kasnije 200—300 primjeraka. List najprije uređuju Stipe Splivalo i Luka Dančević, a kasnije i Marin Franičević. Pored »*Našeg izvještaja*« na Hvaru neko vrijeme izlazi »*Riječ puka*«, koju također uređuju spomenuti drugovi.

»*Naše obavijesti*«, organ NOP-a na Korčuli, javljaju se već 1941. KK Korčule organizira u Blatu svoju tehniku za

izdavanje »Radio vijesti« i »Naših obavijesti«. Uređuje ih Franko Telenta. Listovi izlaze na ciklostilu u 100—200 primjereka.

fai,mu -Stobodo. narocUci

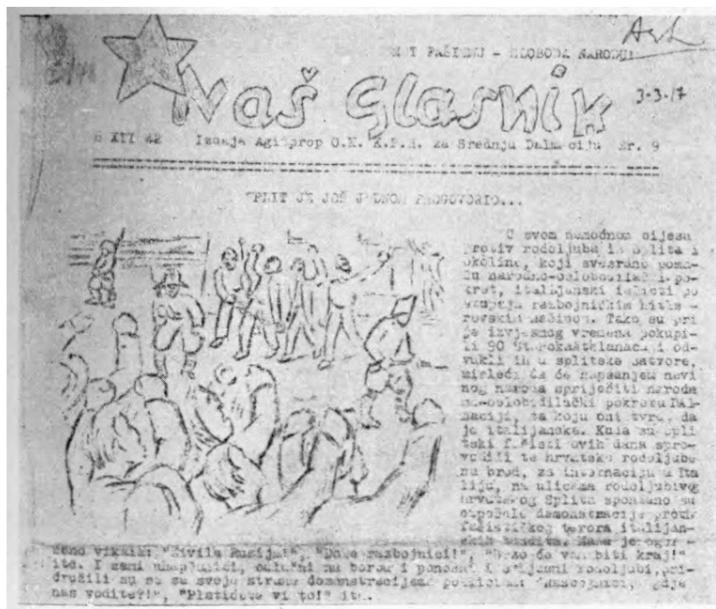

Iz cio i e ? ^oii β opefatZvn^ ione
rian.ostoboot('la&l<e borft
VOj e K&
" ■» -■■■ •>*. ' "

Br.1 4.9.(343,

»Naš tjednik« izlazi početkom 1942. kao glasilo NOP za Pelješac. List se »štampa« na ciklostilu, u Dingač-spilji ispod Čačimskog vrha. U početku ga uređuje Ante Juirović, a od maja Mato Jakšić, koji se prebacio iz Dubrovnika na Pelješac. List izlazi do decembra 1943.

»Naš izvještaj«, glasilo Kotarskog NOO-a Vis, izlazi po formiranju KNOO-a koncem ljeta 1942. Štampa se u šumi na predjelu Rukavac, u tiraži od 400 primjeraka. Uređuje ga Ante Stipicai Klairiic, a izlazi 1-2 puta na tjedan. Pored toga lista, koji donosi uglavnom radio-vijesti, KNOO izdaje »Glasnik«, koji objavljuje i različite članke. Izlazi jednom na mjesec. Oba lista izlaze do kapitulacije Italije.

Tehnike za izdavanje i umnožavanje listova i oistale partijske i NOP štampe uglavnom su se nalazile na oslobođenom teritoriju, osim onih u Splitu, Šibeniku i Dubrovniku. Tehnika MK Dubrovnika nalazila se u kući Tea Dinkovića (Ulica Nikole Bofžidarevića br. 2). U njoj su radili Ivo Vukušić i Joao Luetic.

Drugovi, koji su radili u tehnikama ZA izdavanje i umnožavanje partijske i NOP štampe u gradovima, nisu, iiz konspirativnih razloga, smjeli imati nikakvih drugih zaduženja,

nitni je itko drugi smio znati, čime se oni bave, jer su u gradovima neprestano bile na dnevnom redu potjere neprijatelja za našim tehnikama. Djelatnost tehnika bila je za ondašnje prilike veoma velika, u svakoj od njih radili su 2—3 druga i drugarice, katkad i po 10 i više sati na dan.

Subota, 4. jula

Akcija Primorske čete kod Kovče — Predali se četnici u Cetini — Prvi javni partizanski zbor na Pelješcu

Prije dva dana sačekala je Primorska četa grupu od šezdesetak Talijana, koji su išli u tobožnju ratnu vježbu od Gaćelega prema Vodicama. Naši ih dočekali i otvorili vatru tek onda, kad je neprijateljska prethodnica bila svega pet metara od njih. Svi fašisti, koji su upali u našu zasjedu, pokošeni su u tren Oka. U borbi se naročito istakao D. Živković

Upravo kad su naši silazili na cestu, da pakuju oružje, naišla je glavina talijanske vojske, a nadošla su i dva aviona. Zbog toga su se partizani morali uz borbiu povlačiti. Neprijateljski gubici toliki su, da se nisu usudili da ih sve pokopaju na jednom mjestu, već su ih odvezli i zakopali dio u Gaćelezima, dio u Zadru, neke u Šibeniku, a šest oficira u Vodicama. Preživjelima će sigurno ova ratna »vježba« dugo ostati u sjećanju.

Zbog sve veće aktivnosti Primorske čete Talijani su znatno pojačali svoje posade na terenu Vodice—Zaton.¹ Pa i pored toga teritorij pod kontrolom partizana neprestano se širi.

¹ Poslije akcije kod Kovče Talijani se više nisu usudili poduzimati ofenzivne ispade prema Primorskoj četi bez nekoliko hiljada vojnika. Nakon borbe kod Kovče partizani održavaju po oslobođenom teritoriju masovne zborove. Po tom terenu oni se slobodno voze zarobljenim kamionom. Porastom aktivnosti Primorske čete rasla je i talijanska ucjena na Dragu Živkovića, komandira te čete, od prvobitnih 100.000 do 400.000 lira. O ucjeni za njega govorio je i talijanski radio. Poslije bitke na Kovči neprijatelj je pojačao teror i s antikomunističkom bandom na području Zatona. U Zatonu je, pored sedam ubijenih ljudi, zapaljeno 76 kuća.

Nakon bitke kod Kovče Talijani su internirali velik dio naroda iz Zatona. Ono što je ostalo u mjestu blokirali su. Nekoliko dana uopće nisu dopuštali izlaz iz sela, a kasnije su dozvolili izlaz od jednog sata, i to samo onima, koji nikoga nisu imali u partizanima. Takva blokada trajala je nekoliko mjeseci. Za to vrijeme Zatonjani su pojeli svu stoku, uključivši magarad.

Jučer su Prvi udarni i Sr ednj od a lmatinski bataljon bez borbe razoružali četnike u selu Cetini. Četnici su predali partizanima 75 pušaka i svu municiju, iako su ih Talijani tek prije nekoliko dana u dogovoru s popom Đujićem naoružali za borbu protiv partizana. Od zaplijenjenih pušaka partizani su ostavili 18 komada našim simpatizerima u selu, da ga brane od eventualnih represalija Talijana, ustaša ili četnika. Pošto su obavili posao, batađjoni su se prebacili u Uništa, da bi pomogli bosanskim drugovima u čišćenju tamošnjeg teritorija od neprijatelja.

*

Pretprošlu noć pokidali su partizani Mosora tt-linije Klis—Muć i Klis—Lečevica. Čekali su neprijateljsku kolonu, koja je prema nekim obavještenjima imala proći cestom. Kako ona nije naišla, a da im trud ne bude uzaludan, porušili su spomenute veze.

*

U ponedjeljak je održan prvi naš javni zbor na Pelješcu, u selu Potomju. Prema današnjim informacijama, zboru je prisustvovalo nekoliko stotina osoba, odnosno sve selo. Na zboru je govorio drug I. Mordin-Crni, partijski rukovodilac za Pelješac.

Ustaše i domobrani, koji su došli iz Hvara i Dubrovnika u Janjinu, upali su zatim u Potomje, dok se u njemu nalazilo nekoliko partijskih radnika. U napadu su uspjeli ubiti organizacionog sekretara Pelješca druga Nikolu Poljanića-Kadiju. Poslije toga ista je banda upala u Župu, i tu su ubili omladinca Ivu Jurevića, partizana od septembra prošle godine. Iako smrtno ranjen, Jurević je uspio da prije vlastite smrti ubije jednog ustašu, a drugoga je ranio.

Nedjelja, 5. jula

Talijani pale sela na području Trogir—Rogoznica — Drugovi iz PK otišli u CK KPH

Prekjučer su Talijani u svojoj »velikoj« ofenzivi na novu Trogi rako-rogaznioku partizansku četu, ne naišavši na partizane, iskalili svoj bijes u palenju jednog od naših najboljih sela - Hotelje. Zapaljeno je preko 50 kuća, a zaselak Sarići sav je izgorio. I u ovom paležu Talijane je predvodio bivši parti-

zan, dezertir Marin Ivačić-Cinkvantin. Usamljeni su slučajevi, da se od malobrojnih partizanskih dezertera nađe izdajica tipa Ivačića.¹

Prilikom prvog posjeta sekretara PK i komandanta Štaba IV. operativne zone Centralnom komitetu KPH i GŠH u Donjem Lapcu prije 10—15 dana dogovoreno je, da svi članovi

U Donjem Lapcu početkom jula 1942.: ispraćaj članova PK na povratku u Dalmaciju.

PK, koji se nalaze u Vještici-gori, odu u Lapac na razgovore s drugovima iz spomenutih rukovodstava. Svrha je tog sastanka da se jednom definitivno raščisti s Otvorenim pismom CK KPH, koje je upućeno sjeseni prošle godine partijskom članstvu Dalmacije, a koje je PK zadržao, zatim da se raspravi

¹ Poneki partizan, ako je i dezertirao, najčešće zbog teških uvjeta života u planini, gdje su logorovaile partizanske jedinice, ili zbog teških borbi, koje su se vodile, vratio bi se u svoj kraj i obično skrivao oko svog sela, da bi se kasnije ponovo uključio u neku bližu partizansku jedinicu. Bilo je nekih slučajeva u proljeće 1942., da je Štab Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda za prve dezertere tražio od partijskih komiteta na terenu, da ih likvidiraju, da bi se time već u početku spriječilo svako dezerterstvo.

pitanje selenja Štaba zone iz Vještici-gore na teren Sjeverne Dalmacije, pa pitanje formiranja NOO-a Dalmacije i još o ndkim stvarima.

Zbog toga su prije dva dana otišli u D. Lapac članovi PK Krstulović, Amulić i Božanić, a s njima Kukoč kao omladinski rukovodilac.¹

Ponedjeljak, 6. jula

Velika neprijateljska ofenziva na partizane Sjeverne Dalmacije — Protjerani ustaše iz Ježevica — Hvarski partizani u Pitovskoj Plaži

Posljednjih dana zbili su se na terenu Biukovice i oko nje krupni događaji. Nakon niiza uspješnih akcija Sjevemodalmatinskog partizanskog odreda u prošlom mjesecu, u Bukovici su Talijani zaveli strahovit teror. Oni pljačkaju, pale i ubijaju gdje god stignu. Samo u nekoliko posljednjih dana ubili su u zaseocima Bezbradice i Grulović 8 ljudi, u Biovičinu selu 20, u Modrinom 5, u Kolašcu 10, i t. d. Internirali su oko 200 ljudi i zapalili oko 300 kuća i staja.

U Bukovicu su Talijani dovukli nove jake snage i oružje. Topovima tuku sve što im se čini sumnjivo. Jakim snagama i tenkovima krstare Bukovicom.

U takvoj situaciji dobio je bataljon »Bude Borjan« 24. prošlog mjeseca zadatak od Štaba Sjevernodalmatinskog odreda, odnosno Štaba zone, da rasplamsa oružanu borbu među hrvatskim življem na terenu Promine, da se spoji s Prvim udanom

¹ Na sastanku članova PK s članovima CK KPH konačno je i definitivno skinuto s dnevnog reda Otvoreno pismo.

CK KPH i GŠH tada su se složili sa stavom i prijedlogom PK, da se Štab zone ne seli s Dinare u Sjevernu Dalmaciju, jer se tamo u to vrijeme ne bi mogao održati i jer bi se previše udaljio od najvećeg dijela vojnih jedinica, koje su bile pod njegovom komandom.

Pri tom susretu u GŠH drugovi su se složili, da I. Kukoč primi dužnost komesara IV. operativne zone. Tada je ujedno dana suglasnost da se Kukoč kooptira u PK.

Na povratku iz Lapca članovi PK navratili su u Ruj išta, gdje je bio Štab Sjevernodalmatinskog odreda, i tu su s rukovodiocima iz Sjeverne Dalmacije održali sastanak. Članovi PK bili su tada na putu oko 15 dana.

Iz Dinare u Lapac išlo se preko Sajkovića, Peulja, Martin - Broda, Drvara i Srba.

bataljonom Srednjodalmatinskog odreda, koji je tada operirao oko Svilaje, i da zajednički poruše rudnik Siverić.

Na putu u Prominu partizani su održali zbor u selu Ivoševci i uhvatili četničkog kurira Koroliju, koji je nosio popu Đujiću obavijest o njihovom pokretu prema Promimi.

Prebacivši se preko Krke noću 27/28. prošlog mjeseca, nekoliko je drugova upalo u selo Čitluk, u kuću zloglasnog ustaškog logornika fra Pavla Silova. Logornik je iz kuće pružio otpor i živ se nije dao, iako su ga naši pozivali na predaju. Osjetivši pucnjavu oko fratrove kuće, žandari i domobrani iz Oklaja, njih oko 60, pobjegli su u Drniš. Oni su ostavili velike količine hrane (pet vagona kukuruza, jedan vagon šećera i dva vagona bijelog brašna). Zaplijenjenu hranu partizani su preko Krike i Bukovice odmah transportirali u partizanski »magazin« Rujišta-Velebit.

Izgubivši cijeli dan i noć u prebacivanju hrane, partizani su omogućili Talijanima, ustašama i četnicima, da se koncentriraju i da ih jakim snagama (oko 3000 ljudi) iz garnizona Knina i Drniša zaokruže. U takvoj situaciji bataljon »Bude Borjan« prihvatio je borbu u utorak, 30. prošlog mjeseca. U toku prvog dana naši su odbili neprijatelja i izvršili više puta juriš. U jednom protivjurišu uništili su jednu talijansku haubicu. Predvečer, nakon petog juriša, došli su do željezničke pruge, s namjerom da se prebace preko nje i spoje s Prvim udarnim bataljonom misleći da je on u Svilaji. Kako su prugu čvrsto držali četnici, naši je nisu mogli prijeći, pa su odlučili da se vrate u manjim grupama. Povlačili su se u toku noći, određivši za zbornu mjesto selo Radučić u Bukovici. U samoj borbi poginula su svega četiri druga, ali pri povlačenju po nepoznatom terenu i kroz neka ustaška sela broj izgubljenih znatno se povećao. Najviše je stradala druga četa, koja se pokušala probiti preko pruge i Kosovske doline k Svilaji. Na putu je upalo u četničku zasjedu 16 boraca. Više uhvaćenih boraca zatvoreno je u Kninu.¹ Postavljeni zadatak nije izvršen. Sjevnodalmatinski partizani nisu se, kao što su namjeravali, spojili sa srednjodalmatinskim. Ovo je jedan od većih neuspjeha naših snaga u Bukovici. Neprijateljski gubici nisu

¹ Zatvoren je bio i ranjeni Faust Ljuba, tada pomoćnik komesara odreda. On je pokušao da bježi iz zatvora, ali je pri skoku povrijedio kičmu i nije uspio pobjeći. Kasnije je zamijenjen.

se mogli točno ustanoviti. Zna se, da su odvezli mrtve u šest kamiona, pa se pretpostavlja, da ih je poginulo oko stotinu.

Poslije jednog neuspjeha dolaži drugi. Tek po dolasku partizana iz ofenzive na Promini u Vujasinoviće u Bukovicu, saiznavši za njih, Talijani ih napadaju u suibotu izjutra, dok su se naši odmarali, jakim snagama iz Knina, Kistanja i Ervenika. Kako su borci spomenutog bataljona bili razmješteni u grupama po kućama, a seoske straže prekasno opazile Talijane, to im nije preostalo nego da se izvlače prema vlastitom nahodanju. Naši su se bez većeg otpora povukli prema zaseoku Tišme i preko Zrmanje k Rujištima. U ovim borbama bataljon je imao pet mrtvih,¹ a Talijani četvoricu.

Vidjevši da su se naše jedinice uspjele izvući, usprkos njegovim jakim snagama, neprijatelj je poduzeo represalije nad stanovništvom sela Vujasinovići, gdje je ubio 10 osoba. Ubijene ljude i žene Talijani su bacili u mjesnu čatmju, da zagađe vođu. Zatim su izvršili palenja kuća, ubijanje stoke i temeljitu pljačku.³

♦

Prekjučer, pošto su prethodno razoružali četnike u selu Cetini, partizani iz Dinare — Prvi udarni i Drugi srednrdalmatinski bataljon — napali su ustašku miliciju u Ježeviću. Poslije kraće borbe ustaše su još jednom napustili selo i pobjegli u Vrliku. Partizani su uhapsili i povelili sa sobom više ustaških agitatora i simpatizera. Izvršili su i konfiskaciju sto-

¹ Među poginulima bila je i sekretarica OK SKOJ-a Sjeverne Dalmacije Ruža Vukman. Ona se, pošto je bila teško ranjena, a da ne bi pala živa u ruke neprijatelja, ustrijelila vlastitim pištoljem.

² U ofenzivi na Promini Talijani su upotrebili drugi bataljon 151. puka divizije »Sassari«, alpinski bataljon »Exile«, bataljon »Fenestrelle« i prvi divizion 34. artiljerijskog puka. Talijane su potpomagali Đujićevi četnici, pa ustaše i domobrani.

U napadu na Vujasinoviće sudjelovale su jedinice drugog bataljona 151. puka divizije »Sassari« i prvi bataljon 25. puka divizije »Bergamo«. Napad je izvršen iz Ervenika i Kanazira-Mokrog Polja s namjerom, da se naši opkole i unište. Ali i pored toga oni su se uspješno izvući, preko V. Sljemena prijeći cestu Zegar—Mokro Polje, koju su Talijani blokirali, i prebaciti se na padine Velebita. U toj borbi Talijani su imali 3 mrtva i 1 ranjenog, a naši jednog mrtvog i jednog ranjenog.

ke odbjeglih ustaša te otjerali u Dinaru 96 komada krupne i oko 2000 sitne stoke. U ovoj akciji ubili su četiri ustaška milicionara i zaplijenili 17 pušaka. Naši su imali tri mrtva i četiri ranjena drugu. Dizanje istake Štab zone okvalificirao je kao politički štetno, te je veći dio stoke vraćen seljacima.

*

Prije tri dana likvidirali su hvarski partizani u Dolju ustaškog špijuna Franu Duževića. Nitko iz sela nije ga htio zakopati. Jedan vod hvarskih partizana jučer je upao u Pitovsku Plaižu i tu razoružao financijsku stanicu. Zaplijenjene su 4 puške i 300 metaka. Jedan financ otišao je s partizanima.¹

Drugi vod hvarskih partizana upao je u Stari grad i digao od špekulanata dva radioaparata i 100 kilograma kože. Zahvaljujući aktivnosti hvarskih partizana raspala se općinska uprava u Vrboskoj, prije toga raspala se i ona u Bogomolji, a u Jelsi se nitko od domaćih ne će da prihvati bilo kakve dužnosti u općini.

Prošlog mjeseca partizani su zaplijenili jedan brod s hranom, koja je bila namijenjena ustašama. Brod je zaplijenjen u blizini Staroga grada, a dolazio je od Metkovića. Dignuta hrana s broda prebačena je u Biokova.²

Utorak, 7. jula

Javni partizanski zbor u Postirama — Pjesma bračkih partizana

U nedjelju su partizani Braća održali javni masovni zbor u Postirama. Narod je cvijećem obasipao svoje borce, kad su ulazili u mjesto. Sve što je moglo da hoda došlo je pod crvenim zastavama na zbor. Na zboru je sudjelovalo preko šest stotina ljudi, kao i cjelokupna bračka četa sa svim naoružanjem. Govorili su partijski rukovodioci i sekretar KK Braća Benko Matulić. Nakon njegova govora razvilo se općenarodno

¹ Kuzma Fredotović.

² Motorni brod-jedrenjak čekali su hvarski partizani pod rukovodstvom V. Belića i zaustavili ga na rtu Kabor kod Staroga grada. Hranu s broda prebacili su kopnom do Bristove, a odatle brodom do Podgore.

veselje. Orila se pjesma za pjesmom. Prvi put pjevana je »Pjesma bračkih partizana«, koja je kod naroda izazvala posebno oduševljenje.¹

*

U partizanskoj akciji čišćenja, koje je vršila Neretvanska četa prije dva dana, uhapšena su u jednom zaseoku Neuma, a zatim suđena i strijeljana dva ustaška krvoloka. Oni su u danima pokolja prošle godine klali Srbe. Zaplijenjene su velike količine hrane i novca.

Srijeda, 8. jula

**Talijani otvorili koncentracioni logor na Molatu —
U svim mjestima na Visu osnovani NOO-i**

Prema današnjim vijestima iz kotara Preko, talijanski su inkvizitori prije osam dana otvorili i na otoku Molatu, u

¹ »Pjesma bračkih partizana« glasi:

*Iz mora se Otok diže,
Partizanska pesnica;
Fašizam će na njem skršit
Partizanska desnica.*

*Partizani mi srvo brački.
Škripu, trnju navikli,
Ustali smo branit zemlju,
Iz koje smo iznikli.*

*Česmina nam i smrač zaklon,
Sušanj meka postelja,
Hranu našu od dušmana
Uzimamo izobilja.*

*Od Mosora, Biokova
Plavo more dijeli nas,
S drugovima preko mora
Mi pojemo u sav glas:*

*Partizani mi smo brački,
Škripu, trnju navikli,
Ustali smo branit zemlju,
Iz koje smo iznikli.*

**Pjesmu je spjevao partizan Andrija Lukinović iz Pučišća;
poginuo u IV. ofenzivi.**

uvali Jazi, koncentracijski logor smrti.¹ Fašistima nije dosta, što već tisuće naših rodoljuba čame i umiru u mnogobrojnim logorima po Italiji, čak im je i otočić-logor Ošljaik kod Zadra postao premalen, pa sada otvaraju na našem terenu nove logore. Na to ih tjera i činjenica, što sve teže transportiraju tisuće naših ljudi preko Jadrana, iu Ikoji se zalijeću savezničke podmornice, kao i pomanjkanje broskog prostora.

Telk što su Talijani razastrli šatore oko novog logora, odmah su strpali u nj grupu rodoljuba, mahom žena, djece i staraca, koje su doveli iz Šibenika, Zlarina, Prvić-Luke, Tijesna i Malog i Velog Iža. Kretanje unutar logora dozvoljeno¹ je od 10 do 20 sati. Glavna hrana zatočenika je 12 i po dkg kruha na dan, a »spavaju« bez pokrivača.

Porast ibrojja koncentracijskih logora još je jedno svjedočanstvo neprijatelja o porastu oružane boirbe našega naroda, O odlučnosti naših ljudi da, bez obzira na žrtve, idu do kraja, do pobjede.

¹ Talijani nisu slučajno izabrali Molat za logor. Prije svega oni su ga izabrali zato, što im je bilo moguće da logor i otok čuvaju i kontroliraju relativno malobrojnim snagama; on im je dalje bio prikladan za brz i masovan dovoz našeg svijeta, a i zato, što taj otok raspolaže pitkom vodom. Logor su ogradili s više redova bodljikave žice, u krugu od jednoga kilometra. Čuvalo ga je 180 karabinjera i oko 500 vojnika. U njemu su se nalazile tisuće logoraša. Nisu bili rijetkost u njemu ni starci od 80 i više godina i djeca od nekoliko mjeseci, a zatvarane su i žene trudnice. U početku logor su sačinjavali samo mali šatori, predviđeni za dvojicu, a pod njih se trpala i osmorica. Za lošeg vremena internirci su morali po sav dan i noć držati konopce od šatora, da ih vjetar ne odnese i da se ne nađu na otvorenu. Kasnije su Talijani podigli 8 baraka, svaku za 150 osoba, a trpali su ih u njih dvaput više. Već 23. augusta 1942., prema izvještaju zadarskog prefekta Bruna od 2. septembra 1942., u logoru se nalazilo 2277 lica. Prvog oktobra 1942. u logoru je bilo pored ostalih 96 djece od 2 do 6 godina, 189 od 7 do 14, i t. d., kao i 39 staraca od 71 do 80 godina. Zbog gladi i nesnosnih uvjeta života internirci su masovno umirali. Mjesno groblje postalo je premalo, pa su zakopavani i izvan njega.

Molatski koncentracijski logor brzo se proćuo pod imenom »logor smrti«, kako su ga pravilno nazvali njegovi »stanovnici«. S Molata, kao prihvatnog logora, svako nekoliko vremena odvozili su fašisti grupe zatvorenika u logore po Italiji. Mnoge taoce iz logora odvodili su na pojedine terene Sjeverne Dalmacije, gdje su partizani vršili akcije, i tu ih zato ubijali.

Prije otvaranja logora na Molatu Talijani su namjeravali osnovati logor na Viru, o ćemu ie Bastianini 13. juna 1942. izdao posebnu naredbu. Usprkos tome, kasnije su se odlučili za Molat, jer je on za tu svrhu bio prikladniji.

Molatski logor u augustu 1942.

Prema izvještaju KK Visa, na tom je otoku završena organizacija NOO-a. Odbori su formirani u svih osam mjesta, uključivši Vis i Komižu, za koje su formirani općinski NOO-i. U Visu i Komiži postoje pored mjesnih NOO-a i pod njihovim rukovodstvom pododbori za radnike, ribare, zanatlije, težake, činovnike i prosvjetne radnike. Predstavnici svih pododborna čine mjesne odbore. U NOO-ima se, pored ostalih, nailaze i po jedan predstavnik AFŽ i SMG. U općinske NOO-e, pored predstavnika mjesnih NOO-a i predstavnika odbora AFŽ i SMG, ušli su i po jedan predstavnik bivših stranaka HSS i JNS. Svaki član NOO-a ima konkretna zaduženja.

Odbori se najviše angažiraju u sakupljanju materijalnih i finansijskih sredstava za NOB i u obradi polja. Pored ostalih zadataka, koji stoje pred našim NOO-ima uopće, NOO-i na Visu počeli su da rješavaju i malobrojne sporove među građanima, jer nitko ne želi da mu sudi tuđinska vlast.

Četvrtak, 9. jula

Borba za žetvu — Hvarani među Biokovcima — S aktivom zakozjačkih sela

Posljednjih nekoliko dana, na inicijativu Štaba IV. operativne zone, u Dinari djeluje posebni radni bataljon, koji je osnovan zbog žetve. Bataljon sačinjavaju dvije čete po 120 lj udi-boraca, za koje još nema potrebnog oružja. Cjelokupnom žetvom u irne Štaba zone rukovodi V. Buljan, a zamjenik mu je N. Piplović. Komandant radnog bataljona je Paško Mijan, komandir prve čete M. Gizdić, a druge Dvornik.

Zadatak je ovog bataljona da obavi žetvu na napuštenim poljima manastirskog dobra Dragoivić i da je pospremi, jer bi u protivnom mogla da padne u ruke neprijatelja. Ovom žetvom opskrbit će se partizani Dinare za relativno duže vrijeme brašnom, odnosno kruhom. Radni bataljon uz pomoć i pod zaštitom Drugog bataljona Srednjođalmatinijskog odreda treba da požnje i polja poznatih ustaša iz Zasioka, Viučipolja i još nekih sela.

Prema vijestima, već su u više navrata Talijani i ustaše pokušali da ometu našim drugovima žetvu spomenutih polja. Borba za žetvu nastavlja se. Naše snage drže sve položaje oko Dragovića.¹

U utorak su partizani napali na ustašku posadu u Garjaku kod Vrlike i st-jera'li je u nekoliko utvrđenih kuća. U međuvremenu ustašama je stigla pomoć iz Sinja, našto su se naši povukli. Prilikom povlačenja partizani su sa sobom otjerali desetak komada krupne stoke i preko 100 ovaca iz ustaških kuća.

Istog dana postavila je grupa partizana u Borićima blizu Dragovića zasjedu. U nju je upao jedan kamion, koji je dolazio cestom od Vrlike, s ustaškom milicijom i domobranima. Nakon kraće borbe oni su se predali. Dvojica su ubijena, a devet ih je u borbi ranjeno.

¹ Leo Geršković-Atleta, koji je također radio na organizaciji žetve, u pismu od 5. jula 1942. upućenu M. Baći kaže:

»Mi ovdje od Tebe nemamo veze ni vijesti već tri dana, ma da si rekao da ćeš se vratiti drugi dan. Žetva nije potpuno uspjela po mom mišljenju u prvom redu zato, jer ljudi, kojima je to povjereno, nisu bili niti organizatomo niti komandno sposobni. Nadalje je pogreška, što masa ljudi, koja je odavde otišla, nije bila vojnički organizirana. Rukovodioci prebacuju krivnju na naše ljude i seljake zbog sabotaze. Sabotaze je bilo, ali pravilnom organizacijom i komandiranjem njoj se moglo doskočiti. Niti samo vršenje poslova, niti sakupljanje seljaka nije bilo pravilno organizirano. Prve noći radovi su kasno započeti i uza sav ogroman broj radne snage nisu bili dovršeni, t. j. sakupljeno žito nije bilo preneseno na sigurna mjesta. Drugo jutro napali su Talijani i nije bilo moguće, prema izvještaju rukovodioca, vršiti radove. Drugu večer Talijani su se povukli, ali naši su opet prekasno i nespretno organizirali radove, tako da nisu uspjeli odnijeti sve žito s njive. Ujutro su Talijani napali velikim snagama, oko 45 kamiona, i cio dan se vodila borba. Naši su se povukli iz sela (radilo se o jedinica-ma odreda za Srednju Dalmaciju, koji se povukao iz sela Ježevića — op. p.), ali su s položaja branili selo, da ga okupatori ne popale. Obrana sela je uspjela. Talijani su pokušali prodrijeti naprijed, ali su natjerani u bijeg. Uveče su Talijani pokupili žito, što je ostalo, te pokosili raž i odnijeli na 3 kamiona prema Vrlici. Od žita tvrde, da su Talijani samo 50 snopova odnijeli.

Mi smo bili za pojačanje našima na položaju jučer poslali 50 Bosanaca (partizana bataljona »Starac Vujađin« — op. p.). Danas se vrše radovi vršenja. Talijani su se povukli. Valja naglasiti, da su u borbi protiv naših, kao i u žetvi, učestvovali seljaci iz Otišića. Oni su zarobili i neke seljake iz Koljana. Prema tome situacija s Otišićem se zaoštrila, a to znači nemogućnost prijelaza

U utorak navečer partizani su pod rukovodstvom Vice Buljana porušili most preko Cetine, kod Koljana. Most je porušen zato, da ibi se neprijatelju prilikom njegovih napada na Dinaru otežalo prebacivanje preko Cetine. Rušenjem toga mosta lakše će se obaviti i žetva na lijevoj strani Cetine.¹

*

U posljednje vrijeme sve se više boraca sa srednjodalmatinskih otoka i Pelješa prebacuje preko Hvara u našu bazu Podgoru, odakle odlaze u Biokovo. S jučerašnjom prvom grupom od 25 boraca s Hvara u Biokovo je došao i dugogodišnji partijski funkcionar Pavao Vranjican. Vranjican je jedan od najstarijih hvarskih komunista, čovjek koji i u svom rodnom mjestu Starom gradu i na cijelom otoku uživa velik autoritet. Nje-

naših sa Svilaje, koji tamo vjerojatno čekaju. Prema tome mislim da bi tu situaciju valjalo što prije riješiti razoružanjem toga sela.

Priloženo Ti šaljem pismo druga komandanta od 3. jula, nadalje pismo štaba »Starca Vujadina« od 4. jula, pismo štaba III. bataljona V. krajiškog odreda od 2. jula i još jedno pismo tog štaba od istog datuma. U vezi s prijedlogom druga Jovića, da se jedan bataljon smjesti na Cubricama, upozoravam Te da će se ovi ljudi, koji su odavle otišli u akciju, morati sastati u Koljanima za zaštitu sela. Moral seljaka u Koljanima je odličan, jer su naši uspjeli da obrane selo. Danas je otišao drug Vice (Buljan — op. p.) u selo, da tim povodom održi zbor. Ako bi se ovi ljudi tamo zadržali, mišljenja sam da bi trebalo odmah prići organizaciji bataljona.«

Na kraju pisma Geršković dodaje: »P. S. Sada, u 2.45, primio sam Tvoje pismo od danas. Gornje pismo nisam mogao sinoć odaslati, jer nisam znao gdje se nalazite. Za događaje kod vas saznao sam od kurira, koji je doveo ranjenike.

Po mom mišljenju treba prosto za osvetu strijeljati nekoliko seljaka od zarobljenih, za koje se zna da su bili ustaše ili ustaški simpatizeri. Ovo radi akcije u drugim selima. Talijana sada nema. Ako ste u stanju, likvidirajte Otišić, i ako, jasno, nemate u zaleđu teškoća. Vice je na pregovorima u Duvniacima, koji hoće da se predadu. Poslati im ovo pismo tako, da i Vice nešto napiše. On ima namjeru da digne u zrak most u Koljanima i time osigura ta sela od Talijana. Pitao je mene za savjet, ali nisam mogao ništa reći, jer ne poznajem dovoljno okolnosti. Sol šaljemo, a duhana nemamo.«

¹ Kasnije se pričalo, da su seljaci molili Buljana, da im ne diže most, jer kako će oni onda obrađivati polja s druge strane rijeke. Buljan im je u šali rekao, da će ih poslušati i most ne će dizati. Kad je most ipak porušen, seljaci su upitali Buljana, zašto nije održao riječ. On im je odgovorio, da ju je održao, jer most nije digao u zrak, nego — spustio u rijeku.

gov dolazak u Biokovo izazvat će još jači priliv Hvarana, naročito hvarske omladine, u partizanske redove. U ovoj prvoj grupi Hvarana na Biokovu zastupana su gotovo sva mjesta otoka.¹

*

Prebacivši se sinoć preko Kozjaka i Blaca, stigao sam oko pola noći s drugom Ašimom* u Konjsko. U neposrednoj blizini toga sela sastao se politički aktiv Konjskog, Koprivna, Pragova, Broćanca, Dugobaba i Vučevica. To je prvi širi sastanak aktivista NOP-a spomenutih sela. Odaziv svih pozvanih drugova na sastanak pokazuje, da NOP posljednjih mjeseci brzo jača u zagorskim selima i da partijska organizacija pušta dubok korijen i u narodu ovoga kraja. Ovakvu ocjenu dali su gotovo svi prisutni drugovi u svojim izvještajima i u diskusiji nakon moga osvrta na političku situaciju i zadatke, koji stoje pred aktivistima NOP-a. Istaknut je primjer drugova iz Konjskog, koji su upornim i pravilnim radom pridobili cijelo selo za NOP.

Među Sublima u Broćancu i Vučevici NOP ima još jaču podršku nego među hrvatskim življem. Srbi ovoga kraja od prvih dana NOB stoje na njenoj strani, a Hrvati se upravo sada masovno uključuju u NOP. Utjecaj četnika Draže Mi-

¹ Prva grupa partizana s Hvara za Biokovo prikupila se na Donjem Vrh u Ježovu Docu, između Vrsnika i Pitava. U grupi su bila zastupana sva sela Hvara. Broj boraca za Biokovo bio je ograničen zbog pomanjkanja oružja. Svi borci bili su članovi Partije ili SKOJ-a, vojnički dobro opremljeni naoružani puškama i jednim puškomitraljezom. Odatle su se zatim prebacili u uvalu Stara blizu Bristove kod Bogomolja. Tu su čekali »vezu« tri dana. Iz spomenute uvale partizanskim motornim leutom »Pionir« prebacili su se u Podgoru i odatle produžili put u Biokovo, gdje su se uključili u bataljon »Josip Jurčević«

U toj grupi nalazili su se i drugovi: Andrò Kovačević iz Staroga grada, Jure Franičević iz Vrsnika, Pero Splivalo iz Jelse, Josip Kirigin iz Hvara i Darko Curin iz Gdinja. Prebacivanje su organizirali Vinko Belić i Frane Radovanić-Bilac.

Druga grupa od 120 boraca otišla je s Hvara u Biokovo u oktobru, a treća grupa (oko 200 boraca) u decembru 1942.

² Ante Vučica, prvoborac, koji se više puta istakao u borbama. Poginuo u borbi za Split septembra 1943. poviše Klisa.

hailovića i kralja Petra i ne postoji, također ni utjecaj ustaša i Mačeka, osim u Prugovu.

Nakon konkretno postavljenih zadataka sastanak je završio pred samu zoru.

Petak, 10. jula

Primjer nebudnosti — Formirana partizanska četa u Moseću

Jutros sam se zadovoljan, iako umoran i pospan, vraćao s uspjelom noćnog sastanka, koji sam održao kod Konjskog s aktivom dijela zagorskih sela. Spuštajući se niz Kozjak prema Solinu-Rupotini, opazio sam da su Talijani izvršili blokadu mjesta i zastao pod Kozjakom, dok su se oni povukli u garnizon — centar Solina.

Tek što sam stigao na domak prvih kuća, susreo sam nekoliko izbjeglih drugova i drugarica, i po njihovu držanju osjetio, da se nešto loše zbilio. U tom se nažalost nisam prevario. Oni su mi ispričali, da su Talijani s jačim snagama još za noći, prije zore neprimjetno upali u Rupotinu i u jednoj pojati u komšiluku Zičića uhvatili na samom spavanju Kaja Jamana Hleba iz Klisa, Mirka Draškovića Mrkog iz Solina i Vladu Jurlina iz Mravinaca, a u vlastitoj kući Marina Kaćunka iz Solina, Sva četvorica su naši istaknuti drugovi. Odmah su ih vezane odveli u Solin, a da se ostali drugovi, koji su se nalazili po Rupotini, nisu uspjeli na vrijeme snaći, zapucali na Talijane i tako eventualno omogućiti bijeg uhvaćenima.

Vijest me uznemirila, jer znam koliki je to gubitak za nas i što sve može da zadesi uhvaćene,¹ s kojima sam još sinoć, prije polaska u Konjsko, razgovarao i dao nalog Jamanu, Draškoviću i Jurlinu, da se jutros jave u Mosorsku partizansku četvu, gdje je trebalo da sva trojica dobiju odgovarajuće političke dužnosti, kako sam se dogovorio s partijskom jedinicom čete prije nekoliko dana kad sam bio u njoj u Mosoru.

¹ Prva dvojica su 19. augusta osuđena na smrt i strijeljana u Šibeniku, a Jurlin i Kaćunko osuđeni su na robiju i 27. februara 1943. otpremljeni u Italiju. Po njenoj kapitulaciji, kao i mnogi drugi, odvedeni su iz logora u Sjevernoj Italiji u Njemačku na rad.

Kaćunko je u vrijeme hapšenja bio veza Solin—Split za prebacivanje novopridošlih drugova u partizane.

Pad ovih drugova u ruke neprijatelja¹ najveći je gubitak organizacije Solinskog bazena u toku jedne godine borbe, ako se izuzme neuspjeh odlaska prvog partizanskog odreda u augustu prošle godine u Dinaru. Koliko se zna, do njihova pada u ruke neprijatelja došlo je zato, što su kasno u noći otišli na spavanje i zbog prevećijeg samopouzdanja i hrabrosti nisu postavili stražu.

I njihov primjer pokazuje, kako nepotrebna smjelost ide ukorak s nebudnošću, koja se u ovakvom vremenu skuipo plaća, najčešće glavom.

*

Štab Srednjodalmatinskog odreda imenovao je komandu Mosečke čete, koja u najskorije vrijeme treba da se razvije u bataljon. Za komandira čete postavljen je Ivan Zekan, a za političkog kiomesara Ante Bilobrk-Zila, obojica rukovodioci dosadašnjeg partizanskog voda u Moseću. Zadatak je ove čete da operira na mučko-lećevačkom terenu, t. j. od Svilaje do Kozjaka. Na tom području postoje sada svega dvije žandarmerijske stanice, a ustaških milicija, osim u nekim selima prema Drnišu, pa u Neoriću i Zelovu, više nigdje nema. Sve manji broj neprijateljskih posada i jačanje partizanskih snaga na tom terenu uveliko olakšava prebacivanje novih boraca, hrane i materijala iz Splita i okolice u Dinaru. Već sada prebacujemo na konjima iz Blaca u Moseć različiti materijal, najviše sol. Dok se prije prebacivalo samo noću, sada se prebacuje i danju, što mnogo olakšava cijeli posao.

Subota, 11. jula

Na Braču likvidirana tri ustaše — Aktivnost hvarskih partizana

Sutradan po održanom zboru u Postiraima spalila je Bračka partizanska četa vojni arhiv u općinskoj zgradi. Noću 8/9. o. mj. partizani su spriječili Talijane, da odvezu ribu i ulje iz tvornice sardina u Postiraima. Naprotiv, sve što se tamo nalazilo odnijeli su uz pomoć naroda, koji im je u tu svrhu stavio na raspolaganje stotinjak konja i mula. Dignuto je oko 9000 litara maslinova ulja, 160 tauradi slane ribe, 100 kg ko-

¹ Drugove je prokazao špijun Matijević, čijeg smo sina kasnije likvidirali kao talijanskog špijuna, iako je živio usred talijanskoga garnizona, u kući, u kojoj su stanovali i talijanski oficiri. Nije mnogo prošlo, pa je i stari priveden zasluženoj kazni — likvidiran.

sitra i više sanduka sardina. Veći dio ulja i ribe partizani su besplatno podijelili narodu, a ostalo su odnijeli u brdo i pospremili za svoje potrebe. Istu noć, dok su partizani dizali materijal iz tvornice, doznalo se, da će izjutra motornim brodom iz Supetra — sjedišta kotara — poći u Omiš tri ustaška funkcionara: stožernik Željiko Jakelić, ustaša Niko Kovačević i ustašica, ravnateljica za tjelovježbu Darinka Perica. Partizani su odlučili da ih uhvate, pa je taj zadatak povjeren drugom vođu čete, odnosno trojici boraca. Spomenuti drugovi presvukli su se u civilna odijela i šetali obalom čekajući brod, a partizani su im stajali u zaleđu. Kad je brod stigao u luku Pastire, drugovi su došli na njega i uhapsili sve troje ustaša. Zatim ih povelj sa sobom, saslušali i osudili na smrt strijeljanjem.

Reakcija Talijana na tu akciju bila je brza. Isti dan na četiri strane Brača iskrcala se talijanska kaznena ekspedicija od 1750 vojnika, sa 4 teinika i 2 kamiona. Njih su pratila tri ratna broda i jedan avion. Cilj ekspedicije bila je likvidacija bračkih partizana. Nakon tri dana tumaranja i pljačke, ne pronašavši partizane, Talijani su se danas povukli s Brača.¹

¹ S troicom ustaša uhvaćen je i jedan žandar, koji odlazi u partizane. Za vrijeme akcije Talijani su iz Supetra dolazili brodom u Postire, ali kad su osjetili partizane, pobjegli su natrag. Kakva je situacija u to vrijeme bila na Braču i Hvaru može se vidjeti iz dopisa i telegrama talijanskih funkcionara u Splitu. U dopisu od 11. jula 1942. stoji:

»NA OTOKU BRACU PROGLAŠENA SOVJETSKA REPUBLIKA

Ovih posljednjih dana izuzetno teška situacija izgleda na otoku Braču, čija se sela vide iz Splita, a što je izazvalo opći strah i zabrinutost u gradu. Ustaške vlasti, osamljene i u opasnosti, napuštaju zonu, koja će sva sikoro postati svojina partizanske vlasti. Strana propaganda stvara još jedan razlog straha u gradu, koji se već osjeća kao središte neprijateljskih akcija. Nejasni su ishodi raznih operacija, pa su zato nejasne glasine, koje kolaju naokolo.

Dana 6., 7., 8., 9. i 10. o. mj. situacija u -unutrašnjosti otoka Brača neprestano se pogoršavala: Vlasti su svojim ludim bijegom ostavile sliku nereda, a i slobode. Partizanske bande, zauzevši sva mjesta (sela na moru i na kopnu), svečano su proglasile komunističku republiku. Dotle se crvene zastave viju preko puta talijanske obale, i hoće da budu zalvg i obećanje crvenih ovom narodu. Cijeli Brač bi se pridružio partizanskim odredima, koji su pripremili teren za borbu. (Podertao D. G.) Ovo se sve mora pripisati teškom ekonomskom stanju otoka, na kome se već bila počela javljati glad.

Prije tri dana napali su hvarski partizani žandarsku patrolu, kad se vraćala iz Vrbovske u Vrbanj. Žandari su se predali tek kad se na njih zapucalo. U isto vrijeme napadnuta je i žandarska stanica u Vrbanjfo. Svi su žandari nakon saslušanja pušteni, obećavši da više ne će primati oružje i da će poći svojim kućama.¹

Iz Splita je pošlo 500 crnih košulja, bataljona »Toscana« u ratnoj opremi, da bi spriječili potpunu propast Bračana.«

U brzojavu od 24. jula Prefektura Split Kabinetu Ministarstva unutrašnjih poslova u Rimu i ostalima prefekt Paolo Zerbino kaže:

»Hrvatski otoci Brač i Hvar, blizu Splita, prešli su u ruke partizana. Načelnik, seoski glavar i ostale hrvatske vlasti bez daljnje su napustili taj teritorij na osnovu prijetećih pisama. Partizanski odredi su sastavljeni od pravih komunista, pomiješanih s partizanskim elementima kopna, t. j. Makarskog primorja i poluotoka Pelješca, te onih, koji ne će da se odazovu pozivu hrvatskih vojnih vlasti. Lakoća zauzimanja otoka i ostalog područja predstavlja agilnost i demagošku sposobnost, kojom ovi dijele hranu stanovništvu, koja je oduzeta oružjem iz raznih magazina i okolnih tvornica sardina. Naše rijetke komande ne mogu intervenirati zasa, a partizani pokazuju pravi strategijski i politički smisao time što ne uznemiruju iste. Pokazujući Vam na tešku situaciju područja, s kojima graničimo ekonomski, nužno se osjeća potreba intervencije naših oružanih snaga, da bi se zauzela i civilna vlast.«

¹ Žandarsko-financijsku stanicu u Vrbanju po odluci Općinskog komiteta Partije Staroga grada trebalo je razoružati. Da bi se to izvelo bez borbe, otišao je Ante Vojković do Dinka Pavičića, da on pozove narednika stanice Petra Latinca na razgovor o predaji stanice. Razgovor se održao u spilji zvanoj Parknjišće između Dola i Vnbanja. Zbog neprijateljskog stava jednog žandara, koji bi se u slučaju napada suprotstavio, narednik je dao prijedlog da će tog žandara poslati u patrolu, pa neka je partizani napadnu, a zatim da zauzmu stanicu. Taj je prijedlog prihvaćen. Patrolu je napala jedna grupa partizana na putu u Vrbosku, i predala se. U isto vrijeme druga desetina napala je na stanicu, i pošto su partizani po dogovoru ispalili nekoliko metaka, žandari su se predali. Partizani su, pored ostalog, dobili sedam pušaka.

Razoružanjem žandarsko-financijskih stanica na Hvaru (Vrbanj, Gdinj, Bogomolje i Stari grad) glavnina otoka bila je pod partizanskom kontrolom. Izuzetak su činili Sućuraj, Jelsa i Hvar, gdje su Talijani i t. zv. NDH imali jače posade. Da ne bi partizani potpuno ovladali Hvarom, Talijani su na otok morali poslati nove naoružane snage i uspostaviti svoj garnizon i u Starom gradu. Pa i pored garnizona u četiri mjesta (Hvar, Stari grad, Jelsa i Sućuraj), otok Hvar bio je partizanski. Ne samo da su ostala mjesta bila partizanska, već su i mjesta, u kojima su bili neprijateljski garnizoni, čvrsto stajala uz NOP, a stvarna vlast u njima, koju je narod jedino priznavao i slušao, bili su NOO-i.

Prema današnjim informacijama, talijanska kaznena ekspedicija sprema se da pođe i na Hvar, jer im i tamo partizani ne dadu da pomole glavu. Očekivati je, da će i tamo postići rezultate kao na Braču.

Nedjelja, 12. jula

Na području Vodica formirana partizanska grupa za vađenje mina iz mora — Partizanski zbor u Koprivnu

U potrazi za eksplozivom, kojega partizanske jedinice nemaju, a prijeko im je potreban -za rušenje komunikacija, kojima se služi neprijatelj, odlučio je prošlog mjeseca Štab IV. operativne zone da se na području Vodica formira posebna grupa boraca sa zadatkom, da iz podmorskih mina vade ekrazit.

Grupa od pet boraca¹ već je uspjela da izvadi iz mora nekoliko mina, da ih demontira i iz njih izvadi eksploziv. Mine, koje je uoči rata postavila stara jugoslavenska ratna mornarica, da bi neprijateljskim brodovima i podmornicama zatvorila prilaz k obali, sadrže svaka po 100 i više kg trot ila.

U »lovu« za eksplozivom jednim hicem biju se dva zeca. S jedne strane ruši se neprijateljski minski obrambeni pojas, a s druge strane, što je za nas još važnije, dolazimo do znatnih količina eksploziva za rušenje svega onoga, što služi okupatoru.²

¹ Grupu su sačinjavali: Josip Grubelić, Dušan Vlahov, Karmelo Antić, Martin Vladić i Ante Lučev, svi iz Prvića.

² Grupa je operirala na sektoru od Zirja do Kornata do decembra 1942. Tada su joj Talijani bili u tragu i ona se prebacila na Dugi otok s istim zadatkom. Grupa je do decembra najviše logorovala na otočiću Žutu. Tu je ona i najviše skrivala čamac, na kojem je operirala na moru. Da čamac Talijani ne bi otkrili, naši su ga, pošto bi izvršili zadatak, potapali, a kad bi odlazili ponovo na zadatak, opet bi ga vadili iz mora.

Samo na sektoru Zirje—Kornati grupa je izvadila 115 mina. Najveći dio eksploziva upućen je za potrebe IV. operativne zone i za potrebe partizanskih jedinica u Lici. Različitim »kanalima« eksploziv su partizanima najviše doturivale žene.

Da bi se ubrzao priliv masa iz zagorskih sela u NOP, danas je, koristeći se prazničkim danom, otišla grupa drugova iz Solinske leteće čete do Koprivna. Po završetku mise kod cikve je održan prvi naš zbor u tom selu. Ma da se talijanska posada nalazila na, Kočinjem brdu, svega jedan kilometar daleko, nitko od prisutnih nije ni pomislio da bi napustio zbor. Govore naših drugova narod je s pažnjom saslušao i odobrio.¹

Da bi se neprijatelju mogla suprostaviti, a i napasti ga, grupa za vadenje mina bila je naoružana puškama. Početkom septembra, kad su prevozili eksploziv iz mina, odnosno pri njegovu iskrcavanju na kopno, pripadnike grupe opazili su Talijani iz jednog patrolnog čamca i pokušali ih napasti. Ali, zahvaljujući žestokom otporu, neprijatelj se morao povući.

U julu, kad je jedan fašist na otočiću Kaknju išao da potraži partizanski čamac, grupa ga je uhvatila, a zatim likvidirala. Zbog toga su Talijani uhvatili neke seljake iz Kaprija pod sumnjom da su oni ubili ili da znaju tko je ubio fašista. Seljaci su uspjeli uvjeriti Talijane, da je fašist dobrovoljno otišao s partizanima, pa su ih pustili. Čamac, kojim se služila grupa za vadenje mina, služio je i za prijevoz partizana s Kornata na kopno i obratno.

Da bi osigurali pomorska minska »polja«, Talijani su morali da ih neprestano kontroliraju i čuvaju, a da bi onemogućili opstanak grupe, po svim su Kornatima popalili skrovišta, u kojima su se njeni pripadnici skrivali.

¹ U to vrijeme u Koprivnom nismo imali partijsku organizaciju, već svega nekoliko simpatizera. Pa i pored toga selo je od tada pa sve do konca rata čvrsto, gotovo kao jedan čovjek stajalo uz NOP. Preko toga sela vodio je od druge polovice 1942. i glavni partizanski kanal od Mosora na Moseć Narod Koprivna mnogo je pridonio NOB, muškarci naročito rušenjem i pregrađivanjem ceste, a žene prenosom materijala i hrane, iako su talijanske posade dugo bile nedaleko od sela. Nijednom se nije dogodilo, da je netko iz sela špijunirao i nanio neugodnosti partizanima.

Na ovom zboru govorili su drugarica Palma Grubišić-Vanja, Nikola Vučković-Javor i D. Gizdić-Marko.

Početkom ljeta 1942. i dalje partizani širom Dalmacije održavaju masovne javne zborove po selima, u kojima nije bilo neprijateljskih oružanih posada. U mnogim selima zborovi su se održavali oko crkava nedjeljom poslije mise. U selima, u blizini kojih su se nalazile jače neprijateljske snage i neznatne partizanske, često su se zborovi održavali svečeri. Zborovi su bili jedan od oblika političkog rada, putem kojeg se narod upoznao s događajima u zemlji i u svijetu, kao i sa zadacima, koje je NOB postavljala pred pojedine krajeve i sela.

Ponedjeljak, 13. jula

Još veća živost — Likvidiran zloglasni ustaša iz Gornjeg Postinja

Prije tri dana izišao je na oslobođenom teritoriju novi broj »Našeg izvještaja« na deset strana velikog formata.

Na uvodnom mjestu list donosi članak »Partizanske borbe u Dalmaciji«. Konac maja i početak juna — kaže se u članku — unio je još veću živost u borbe, koje se vode po cijeloj Dalmaciji. »Na svim sektorima ove naše zone partizani napadaju okupatora, razoružavaju četnike i ustaše. Značenje ove borbe je ogromno, jer Talijani u svom povlačenju iz Bosne i Like moraju da se utvrde u Dalmaciji, kako bi zadržali za sebe bar dalmatinsko primorje. Ali odredi naših boraca partizana ne dozvoljavaju im, da u Dalmaciji izgrade svoje pozicije. Oni ih napadaju sve većom silom, da bi ih što prije izagnali iz naše zemlje.«

*

Masečki partizani jučer su uspjeli da dignu iz gostionice u Gornjem Postinju ustaškog povjerenika Antu Vulića. Vulić je uzeo dužnost da organizira ustaške milicije u ogorskim selima. Likvidacijom toga ustaškog bandita oslobodit će se mnogo ljudi, nad kojima su ustaše vršili represalije.¹

Utorak, 14. jula

Nenadani prepad u Rupotini — Partizani onesposobljavaju ceste

Prošlu noć čamcem se prebacio u Solin-Rupotinu drug Mirko iz Splita. On se prebacio noću, iako ima propisnu legitimaciju² i potrebne papire, jer kaže, da vragu ipak nije

¹ Likvidacijom Vulića nastala je u selima Ogorja, u kojima su ustaše još imali nekog utjecaja, njihova opća demoralizacija, i oni za nas nisu više predstavljali nikakvu opasnost.

² Ante Marasović-Mirko imao je u Splitu cijelu organizaciju za izradu krivotvorenih legitimacija i drugih dokumenata. On je osobno vrlo uspješno imitirao potpis prefekta Zerbina.

U Penovićevoj štampariji i pečatoreznici izrađen je i štambilj za legitimacije, a izradio ga je isti drug, koji je izrađivao štambilje i za Talijane.

vjerovati. On je došao u Solin da upozna drugove, kako se **rukuje** ciklostilom i šapirografom, koje smo jučer iz Splita **prebacili** u Solin, da bi rasteretili splitsku tehniku.

Dok je u komŰluku ŹiŹića, u kojemu smo se nalazili, pokazivao, kako se rukuje ciklostilom, upala je svega 50—100 metara od nas grupa Talijana. Nije bilo vremena da se razmišlja. Mirku sam doviknuo, da prihvati pušku, koja se nalazila izvan rova, a ja sam požurio u rov po drugu. Jedan stariji drug i jedna drugarica brzo su se skrili u rov.

Talijani su nas primijetili i osuli vatrom, na što smo također odgovorili vatrom. Trebalo je spasiti ciklostil i šapirograf, što smo i uspjeli. Čim smo ispalili dvadesetak metaka, Talijani su se povukli u sjedište posade, kod tunela, 1 km od nas.

Ta se grupa još nije dobro ni povukla, tek što smo izvukli ciklostil i šapirograf, a iz Solina je nadolazila velika kolona vojske, s malim tenkovima. Čim su se pribliŹili Rupertini, počeli su je tući bacačima i mitraljezima. Za to vrijeme prikupilo se desetak naših drugova s puškama i skladno su udarili po Talijanima. Razvila se paklena vatra. Talijana je bilo nekoliko stotina. Počeli su da ruše i zidove rova, baš tamo gdje su se skrili neki drugovi i drugarice. Trebalo ih je u tome spriječiti, što smo i učinili usmjerivši u tom pravcu svu našu vatra, pa Talijanima nije preostalo drugo, nego da se i oni koncentriraju na nas. Mi srno se, međutim, povlačili prema Kozjaku, a Talijani se nisu usuđivali da pođu za nama, iako ih je bilo 30—40 puta više nego nas. Pred večer su se vratili u Solin.

Po završetku »bitke«, u kojoj nismo imah gubitaka, dogovorili smo se da je ipak najbolje da ciklostil i šapirograf pošaljemo u PK na Dinari.

*

Onesposobljavanje komunikacija, koje neprijatelj iskorištava za transport svojih trupa i materijala, jedan je od glavnih zadataka naših boraca. Provodeći taj zadatak u život, razrušila je prije dva dana grupa partizana Biokova most kod Tučepa i time prekinula vezu iz Makarske za Biokovo i Gradac.

Mosečki partizani razrušili su most na cesti Muć-Postinje i prekinuli vezu Muć-Dmiš.

Solinska leteća partizanska grupa porušila je danais tliniju Klis-Muč na dionici od Kočinjeg brda do Pragova. Ujedno je porušila dva propusta na cesti ispod Kočinjeg brda.

Srijeda, 15. jula

**Razbijena velika neprijateljska ofenziva na Dinari —
Major R. Primorac odlazi u partizane**

U petak su Talijani uz pomoć ustaša i četnika otpočeli ofenzivu na Dinari. Neprijatelj je s velikim snagama, uz pomoć tenkova i avijacije, nailazio od Bitalića, Koljana, Vrlike i Grahova. U ovoj ofenzivi on nije štedio ni artiljerije. Pa ipak, nakon tri dana uporne borbe, partizani su ga razbili, i neprijatelj se noću od nedjelje na ponedjeljak naglo* povukao. Samo na sektoru Peulja ubijeno je 11 neprijateljskih vojnika, dva podoficira i jedan oficir. Tamo su uništena i dva kamiona i zaplijenjena tri puškami tra i jeza, 24 puške, 4 revolvera, 54 bombe, 3500 metaka i t. d. Goneći neprijateljske vojnike prema Grahovu, naši su ih borci natjerali u močvare Zdralovca, u kojima su mnogi i zaglavili.

Razbitvši potpuno neprijateljsku ofenzivu na Dinari, partizani su usput likvidirali i ustaško uporište u Glavašu. Dio partizanskih snaga prebacio se preko Dinare, da pomognu čišćenje Bosanske Krajine.

U ofenzivi na Dinari partizani su ubili i ranili više stotina, a zarobili 26 neprijateljskih vojnika. Partizanski gubici: 10 mrtvih i 32 ranjena.¹

¹ U ofenzivi su sudjelovale ove neprijateljske snage: Prvi i drugi bataljon 152. puka divizije »Sassari«, treći bataljon 151. puka iste divizije, drugi bataljon 25. puka divizije »Bergamo« i drugi bataljon 26. puka te divizije, zatim dijelovi 89. legije crnih košulja, 81. artiljerijski divizion, vod bacača, oko 100 žandara i 50 četnika. Partizanske snage u ofenzivi bile su: Prvi udarni i Drugi bataljon Srednjodalmatinskog odreda i bataljon »Starac Vujadin«. Na početku ofenzive Prvi udarni bataljon nalazio se u Uništima poradi osiguranja žetve s ustaških imanja sela Glavaša. Drugi bataljon osiguravao je u to vrijeme žetvu u Koljanama i Draigoviću. Pritisnuti Prvim udarnim bataljonom, ustaše iz Kijeva bacali su se u toj ofenzivi niz hridine Dinare iznad Glavaša i tu nalazili sigurnu smrt.

Za vrijeme te, dotada, pa i u čitavoj 1942., najveće ofenzive na području IV. operativne zone, članovi PK, koji su prije otišli u Lapac na razgovore s CK KPH, nisu bili u Dinari. Oni su u

Iz Splita se danas prebacio u Solin, sa ženom Ružicom, major bivše jugoslavenske vojske Rudi Primorac-Miro, rodom iz Drniša. Preko Solina oni će s grupom novoprdošlih boraca za dva-tri dana krenuti u Dinaru, Štalbu zone na raispored. R. Primorac jedini je od bivših oficira iz Vojnog komiteta u Splitu radio iza NOP od prvog dana formiranja toga komiteta (augusta prošle godine), dok su ostali (Povasovlc i Kuraica) pod utjecajem četnika Birčanina i za njega rade.

Rudi Primorac jedan je od rijetkih jugoslavenskih oficira, koji je iu danima napada na Jugoslaviju — aprila prošle godine — bio voljan i spreman da se bori protiv okupatorske vojske. On je u svojstvu komandanta bataljona sa svojom jedinicom

10. aprila prošle godine vo'dio borbu protiv ustaša na terenu Čapljine, a zatim je otjerao ustaše iz Mostara. On se bori i poslije sramotne kapitulacije. Po izlasku iz talijanskog zarobljeništva Primorac je došao iu Split i tu se povezao s NOP-om. R. Primorac sa ženom nije prije otišao u partizane, kako mu je bila želja, zato što je bio potreban u Splitu, s obzirom na ugled, koji je uživao među bivšim oficirima, i s obzirom na političko raspoloženje među njima. Među mnogim novostima, koje mi' je ispričao prilikom današnjeg susreta u Voljakiu, a u vezi s četničkom izdajom, spominjem konferenciju, koju su četničke glavešine održale nedavno u šibenskoj Rogoznici. Svrha te konferencije, kako on ikaže, bila je da četnici od Ta-

Vješić-goru stigli tek pošto je ofenziva završavala. Rukovođenje partizanskom borbom u toj ofenzivi bilo je uglavnom u rukama Maksa Bace.

Dujo Bašić i Ivan Guvo nalazili su se na početku ofenzive s desetak boraca između Peuilja i Grkovca. Kad je naišla talijanska kolona, koja je išla u pomoć bataljonu, što se između Crnog Luga i Kazanaca borio protiv partizanskog bataljona »Starac Vujadin« i Drugog srednjodalmatinskog bataljona, napali su je i za svega pet minuta borbe u suradnji s Drugim srednjodalmatinskim bataljonom razbili. Spalili su 5—6 kamiona, a kod crkve u Cmom Lugu zarobili pet talijanskih vojnika, koji su se s teškom mukom izvukli iz bare Zdralovac, u koju su partizani natjerali cijeli talijanski bataljon. Od njega se, po iskazu zarobljenih, probilo prema Grahovu svega 10—15 vojnika, a svi su ostali zaglavili u bari.

Talijani, ustaše i četnici namjeravali su tom ofenzivom zbrisati partizane na Dinari i spaliti u Livanjskom polju sela, koja su partizanima davala podršku, u prvom redu Sajković. U tom pohodu, koji su skupo platili, Talijani su, dok nisu stigli partizani i otjerali ih, uspjeli popaliti samo dio sela Kazanci.

lijana dobiju što više oružja za borbu protiv partizana. Prema informacijama, kojima Primorac raspolaže, trebalo bi da Birčanin s kapetanom Tušićem otputuje u Hercegovinu, radi što čvršćeg povezivanja tamošnjih četnika s četnicima oko Tromeđe. Na tom putu trebalo bi da im ise priključi i D. Jevdević.

Došavši među partizane, iskusni i borbeni oficir Rudi Primorac mnogo će pridonijeti vojnom obrazovanju partizanskih kadrova.¹

četvrtak, 16. jula

**Pao je još jedan neustrašivi borac — Bračani ni na moru
ne dadu neprijatelju mira**

Danas, dok sam u Kambelovačkom gaju razgovarao s drugom D. Tadinim, partijskim rukovodiocem za Kaštela, začuli smo mitraljez. Znali smo, da to nisu naši i da ne isluti na dobro. Nakon kraćeg vremena do nas je dotrčao drug Josip Babin, poderan i ranjen. On nam je rekao, da su on i drug Ante Savin-Maniistra upali u talijansku zasjedu u Starokaštelanskom polju. Tamo su otišli da upute u partizane drugove, koji raspolažu oružjem, kako su to drugovi iz Štaba zone naredili. Dok se Babin uspio izvući, Savin je ostao na mjestu mrtav.

Smrt druga Savina, jednog od najneustrašivijih prvoboraca Kaštela, teško nas je dojmila. On nije uzmicao ni od

¹ Rudi Primorac, sada general-potpukovnik, jedan je od onih rodoljuba, koji su od prvih dana NOB tražili Partiju. S NOP se povezuje u augustu 1941. Preko Dalibora Jakaše izvještava Partiju 0 radu »Srpskog odbora«, odnosno »Nacionalnog komiteta« (četničkog) u Splitu. Njegov je zadatak da politički radi među bivšim jugoslavenskim oficirima i podoficirima, da ne dopusti da oni postanu plijen četnika i da obavještava pokret o radu četnika i njihovim namjerama. Primorac povremeno održava veze s L. Gerškovićem, a preko njega i Jakaše i s Antom Marasovićem.

Po njegovu dolasku u Dinaru Štab zone upućuje R. Primorca u Lapac, da bi, na osnovu iskustva tamošnje Oficirske škole GŠH, po povratku formirao sličnu školu pri Zoni. Njegov povratak iz Like pada međutim u vrijeme, kada se formiraju dalmatinske brigade, 1 on postaje u oktobru načelnik štaba Prve dalmatinske brigade. Kasnije postaje načelnik štaba III. divizije, pa načelnik II. korpusa, zatim načelnik Glavnog štaba Srbije i na kraju pomoćnik načelnika VSJ.

Ružica Primorac po dolasku u partizane radi u Agitpropu PK, stenograf ira radiovi jesti za listove, koje izdaje taj Agitprop u Livnu, Glamoču, Bievkovu, Mosoru, i t. d.

kakva **zadatka. Znao je upasti usred Kaštela i tamo likvidirati** ponekog **fašista ili špijuna.**¹

+

U utorak su brački partizani na otvorenu moru između Bobovišća i rta Brača zaustavila brod, koji je saobraćao između Milne i Supetra. Na brodu se nalazio jedan žandar s dvije puške. Žandar je uhapšen, a puške zaplijenjene.

D O D A T A K

Četnički dokument o antikomunističkim organizacijama

I. Trifunović-Birčanin u pismu upućenu D. Mihailoviću 16. jula 1942. kaže:

»Na dijelu Dalmacije, kojii je Italija već anektirala, a u reonu Zadar—Obrovac—Benkovac—Kistanje—Skradin—Šibenik, radi se tajno na četničkim organizacijama u duhu instrukcija, koje su u moje ime izdali na licu mjesta pukovnik Uzunović i kapetan Ivanišević. Kao nacionalni predstavnici toga kraja određeni su, i to: narodni poslanik Stevo Radenović iz Srba, dr. medicine g. Rajko Touzović iz Skradina, školski nadglednik g. Vlado Korolija iz Skradina, dr. prava advokat Desnica s trgovcem g. Vašom Miljušem iz Obrovca.«²

Petak, 17. jula

Akcija partizana Moseća u Kukuzovcu kod Sinja — Lekcija u Mokrom Polju

Partizani iz Moseća izvršili su pretpošlu noć napad na domobransku posadu u Kukuzovcu, svega 3 i po km od Sinja. Nakon kraćeg prepada domobrani su razoružani. Zaplijenjeno je 8 pušaka, puškomitraljez, 600 metaka i 20 bomba. Dva do-

¹ Savin je stupio u Kaštelanski partizanski odred u augustu 1941. Kasnije je pao u ruke Talijanima, ali, zahvaljujući svojoj snalažljivosti i hrabrosti, uspio je pobjeći iz zatvora-bolnice u Splitu i potom se ponovo priključio partizanima. Za velike zasluge u NOB odlikovan je Ordenom narodnog heroja.

² Ti su »predstavnici«, u dogovoru s Talijanima i za njihov račun, javno organizirali antikomunističke bande.

mobrana otišla su s partizanima, a ostali svojim kućama. Razoružanje ove posade bez neke naročite borbe govori, da je među dom obranima takvo stanje, da se s malo više rada lako mogu pasivizirati, pa i pridobiti za NOP.¹

*

Prije tri dana bataljon »Biude Borjan« i 2. četa bataljona »Bićo Kesić« napali su na četnike u Mokrom Polju. Nakon kraće, ali žestoke borbe, četnici su razbijeni i predali su se. U toj borbi ubijena su tri četnika, među njima i komandant Nikola Valčić, 24 su zarobljena, a zaplijenjeno je 20 pušaka. Od partizana, kaže se, da nitko nije stradao.

Ishod ove borbe pokazuje, da su partizani dali četnicima popa Đujića dobru lekciju.

Subota, 18. jula

»Čišćenje« Brača — Saopćenje Štaba IV. operativne zone

Prije tri dana, nakon više uspješnih akcija bračkih partizana, Talijani su opet jakim snagama izvršili pretres otoka. Oni su došli iz Splita s četiri torpiljarke i više torpednih i patrolnih čamaca. Iskrkali su se i ovaj put na više mjesta otoka.

Nakon velike vike i ova njihova ekspedicija završila je s neuspjehom. Poslije uobičajene pljačke »slavodobitno« su se vratili u Split, a brački će partizani joiš intenzivnije nastaviti svoju borbu.

*

Štab IV. operativne zone izdao je 15. o. mj. saopćenje o neuspjeljoj neprijateljskoj ofenzivi protiv partizanskih snaga na Dinari. Neprijateljska je ofenziva — kaže se u saopćenju — započela 10. o. mj. od Bitelića i Grahova, a 11. o. mj. i od Vrlike. Poprište borbi bilo je na frontu od 50 km. U borbama, koje su trajale dva dana, neprijatelj je razbijen i doživio je puni neuspjeh.

¹ U ovoj akciji partizani su bili povezani s domobranima preko Pavla Vlačevića i Ljube Delića iz Muća, tada simpatizera NOP-a, iako su se nalazili u domobranima. Oni su obavijestili partizane Moseća o stanju domobranske posade u Kukuzovcu i tražili da je razoružaju. Po izvršenoj akciji obojica su pošli s partizanima. Poslije te akcije došlo je s područja Muća među partizane Moseća odjednom 14 dobrovoljaca.

D O D A T A K

Bastianini opet zapomaže i moli »Ducea« za pomoć

O sve težem stanju po okupatora u Dalmaciji govori telegram guvernera za Dalmaciju Bastianinija upućen 18. jula 1942. Mussaliniju. Bastianini pored ostalog javlja svom »Duceu«:

»Za Ducea — 05345 General Roatta mi javlja da, pošto je primio naređenje da uputi dvije divizije u Crnu Goru, nije više u mogućnosti da talijanskoj provinciji Dalmaciji dade onaj raspored, koji sam Vam ja mojim podsjetnikom od 9. jula izložio, da je bilo potrebno prije svega započeti jednu vojničku akciju protiv ustanika, da bi se zatim osigurao jedan stalan garnizon provincijama Zadar i Split.

Moja je dužnost, Duce, da Vas obavijestim, da sve do dana današnjega XVIII. armijski korpus, koji ima sve svoje divizije s onu stranu granice, nije poduzeo nikakvu veću akciju protiv osam grupa ustanika,¹ koji se kriju po dobro poznatim mjestima unutar provincije Zadar, a koji već dva mjeseca teroriziraju stanovništvo sela. Oni su se 14 puta sukobili s crnim košuljama i drugim snagama policije, ostavivši mrtvih i ranjenih, ali i nadalje se zadržavaju na teritoriju ohrabreni i pojačani elementima, koji prelazeći neutvrđenu i nečuvanu granicu Krke ulaze po volji na naš teritorij. Na moja opetovana traženja i molbe da im se suprotstavi jednom brzom i odlučnom akcijom, 'sličnom onoj izvršenoj u Kotoru, komandant armijskog korpusa mi je uvijek odgovarao da nema dovoljno trupa. Bilo kako situacija nije ni u kakvom slučaju poboljšana od dana 9. jula, kad sam imao čast da Vas izvijestim...

Smatrao sam da bi se, napustivši treću zonu i dio druge, sredivši situaciju u Kotoru i u Crnoj Gori, imalo dovoljno trupa za talijansku Dalmaciju, u ikojoj je naš prestiž vrlo uzdrman našom neaktivnošću prema šest ili sedam stotina vrlo aktivnih partizana, ali ne takvih i tolikih, zbog kojih bi se tražila' izvanredna sredstva.

¹ Odnosi se na bataljone »Bude Borjan« i »Branko Vladušić« i na Primorsku četu. Oba bataljona do povlačenja u Liku nisu međutim bila na području t. zv. provincije Zadar. Bataljon »Branko Vladušić« operirao je na Tromedi oko Plavna, Zrmanje i Rujišta, »Bude Borjan« na terenu Bukovice, a Primorska četa na terenu Vodice—Zaton.

Ne znam, Duce, koliko je generalu Armellinu potrebno bataljona da ih svlada, ali j-e potrebno da se završi s tom neaktivnošću i da se uspostavi redovno stanje. Ja sam poduzeo sve što sam mogao, da Ibi pomogao tome uhapsivši sve rodake ustanika, oduzevši im svaku mogućnost snabdijevanja, nastavivši s uspješnim policijskim operacijama u cilju odstranjivanja mnogih njihovih kurira i obavještajaca, uspjevši zasjedama i brzim akcijama da im zadam znatne gubitke.¹

Pošto takvo stanje traje 40 dana, siguran sam da ste Vi, Duce, upoznati sa štetom i porugom, koju nam ustanici nanose, Vi koji ste moj starješina, koji ste me ovlastili i ikoji ste mi dali odgovornost Guvernera Dalmacije.

Stoga smatram neophodnim da se talijanskoj Dalmaciji dodijeli barem jedna divizija, s odlučnim zadatkom da odmah poduzme akciju protiv 8 postojećih partizanskih grupa.«

Nedjelja, 19. jula

**Formira se OK Srednje Dalmacije — Konferencija NOO
Braća — Osnovan Kotarski NOO Omiša**

Iz Dinare u Solin-Rupotinu stigao je danas organizacioni sekretar PK drug Bajer. On je došao sa zadatkom, koji je utvrđen na savjetovanju u Vješić-gori, da se formira OK Srednje Dalmacije (Split) i da se obidu neka partijska rukovodstva na ovom području. Prema odluci PK, u OK Srednje Dalmacije zasada će biti svega 4 člana, s tim da se komitet postepeno jača. OK sačinjavaju: sekretar Marko (D. Gizdić) iz Solina, Nikola² iz Splita, Rico A. Hrabar iz Trogira i Pave Mandić-Marun od Omiša. Sjedište OK do daljnega treba da bude Solin-Rupotina.

Pod rukovodstvo novog OK ulaze kotarski komiteti Solina, Omiša i Sinja, Mjesni komitet Splita i Rajonski, odnosno sektorski komitet Trogira. Nadalje je pod njegovim rukovodstvom Mjesni (kotarski) komitet Visa, kojemu će biti lakše održavati vezu s novim OK (preko Splita), negoli s OK Brač — Hvar. MK Šolte, preko trogirskog komiteta, također je u sastavu OK Srednje Dalmacije. U sklop toga

¹ Od 20. maja do 18. juna ukupni gubici Sjevemodalmatinskog NOP odreda iznosili su 13 mrtvih i 18 ranjenih, a talijanski su gubici u isto vrijeme 278 mrtvih i ranjenih i 84 zarobljena.

² Ivo Randić.

OK treba da uskoro, čim se formira, uđe i partijski komitet za mučko-lečevački teren. Dužnost sekretara KK Solina preuzeo je drug N. Vučković-Javor. Dogovoreno je da se prekosutra održi u Blacima partijsko savjetovanje. Također je zaključeno da sjednicama OK može prisustvovati i drug Mirko¹ iz Splita.

Prema informaciji, koju je donio Bajer, konferencija NOO Dalmacije, koju je trebalo održati narednih dana, odgađa se prema sugestiji CK KPH do daljnjega, t.j. dok se ne formira sličan organ za Hrvatsku ili Jugoslaviju.

*

Na Braču je prekjueer održana konferencija NOO-a toga otoka. Na njoj su učestvovali preko svojih delegata svi mjesni-seoski i općinski NOO-i. Na konferenciji je podnesen izvještaj o razvitku i radu NOO-a na Braču od njihova osnivanja. S osnivanjem NOO-a na Braču otpočelo se početkom godine.

Konferencija je pri završetku svog rada postavila zadatke pred NOO-e, a zatim izabrala Kotarski NOO i njegov Izvršni odbor od tri člana. Za predsjednika KNOO izabran je dr. Jeiko Radmilović, za tajnika Zeljko Blažević, a za blagajnika Jure Tomšić. Sjedište KNOO-a bit će Sutivan.

Po svemu sudeći, Brač, kao i Hvar, spada među one naše kotare, u kojima su se NOO-i počeli najprije formirati, gdje je organizacija izbora NOO-a već završena i gdje NOO-i imaju najjaču podršku masa. Za bračke NOO-e može se s punim pravom reći, da su oni istinska narodna vlast. Na tom otoku već danas narod ne sluša, što kaže okupator i ustaška »vlast«, već jedino slijedi i izvršava zadatke, koje pred njega postavljaju njegovi NOO-i.

*

Drugovi iz KK Omiša izvještavaju, da su, prema ranijem dogovoru, formirali privremeni Kotarski NOO Omiša. U odbor je imenovano pet drugova i drugarica, od kojih isu dvoje članovi KK — Luca i Maran. Pred novoformirani KNOO po-

¹ Ante Marasović-Mirko djelovao je u to vrijeme u Splitu kao instruktor PK. Pošto je formiran OK Partije za Srednju Dalmaciju, formirao se zatim i OK SKOJ-a, a sačinjavali su ga: Kajo Gizdić-Aljoša (poginuo u septembru 1942. kod Lapca), Ante Eterović-ViM (on je došao na dužnost sekretara OK pošto je završio viši skojevski kurs pri CK u Lici početkom novembra), Žarko Alujević-Feđa i Milka Buljević.

stavi» se kao osnovni zadatak, da što prije izvrši sve potrebne pripreme i održi kotarsku konferenciju NOO-a za omiški kraj. Na toj konferenciji trebalo da se, pored ostalog, izabere i stalni kotarski NOO, jer je ovaj privremen, t. j. radit će dok se na konferenciji ne izabere novi. Organiziranje kotarske konferencije NOO-a ne će predstavljati većih teškoća, jer su na terenu iu najvećem broju sela izabrani NOO-i'. S NOO-ima je najbolje istanje u donjopoljčskoj i omiškoj općini, nešto lošije u gomjopoljčskoj, a najslabije u krajiško-šestanovačkoj općini, gdje je i pristup našim političkim radnicima (profesionalima) najteži.¹

Danas su ustaše, domobrani i Talijani jakim snagama otpočeli »čišćenje« terena oko Moiseća.

D O D A T A K

Sastav Pokrajinskog, okružnih i kotarskih komiteta Partije u Dalmaciji ljeta-jeseni 1942. (prema nepotpunim podacima)

Pokrajinski komitet: Vicko Krstulović, Ivo Amulić-Bajer, Ivan Lučić-Lavčević, Andrija Božanić-Stevo, Neda Marović-Ranka, Ivica Kukoč-Jordan.

OK Sjeverne Dalmacije (Šibenik—Zadar): Marijan Zuvčić-Karlo, Ivo Družić-Valent, Nikola Sekulić-Bunfo, Marija Novak, Ziki Bulat, zatim Ante Giljak-Bego, Dukica Belamarić-Stevo.

OK Knina: Ivan Zivković, Pero Knežević, Pero Krvavica, Pešo Škarica, Vjeko Širinić, kasnije je za sekretara došao Jerko Paltrinjeri.

OK Srednje Dalmacije (Split): Drago Gizdić, Pave Mandić-Marun, Ante Hrabar-Rico, Edo Santini-Dorđe, Ana Piplović-Daša, Ivan Randić-Nikola, Ante Eterović-Vili.

OK za srednjodalmatinske otoke (Brač-Hvar): Benko Matulilć, Jerko Radmilović, Jozo Bodlović, Ante Bojanić, Ivo Anić, Andrija Pavičić, Ivo Marinković.

OK za Biokovo-Neretvu (Makarska): Martin Vežić, Milka i Mijo Bogunović, Jozo Tomašević, Toni Jurlin, Ante Šućur, Mate Buljan-Klapirić, Ante Raos.

¹ U prvom Kotarskom NOO-u Omiša bili su: Pave Mandić-Marun, Ante Perić, Blaženka Mimica-Luca, Đuro Pejčković i Jozo Marušić-Pj esnik.

OK Južne Dalmacije (Dubrovnik): Ivan Mordim-Cmi, Marin Cetindić, Martin Klarić, zatim Mićo Momarević.

KK (odnosno MK) Dubrovnik: Dušan Todorović, Mario Golušić, Viktor Hajon, Meho Zupčević, Marija Radeljević, Milan Prizmić.

KK Pelješca: Mato Markić, Ante Jiuranović, Ivo Šeparović, Niko Milat, Mato Maćola.

KK Korčule: Celestin Srdelić, Petar Marinović, Niko Maglica, Jerko Tomašević, Jurica Grubin, Frano Jaričević.

KK Visa: Branko Mandaković, Niko Kučić, Šime Petrić, Ivan Božanić-Cura, Nikola Borčić, Mili Božanić.

KK Hvara: Ivo Anić, Ante Bojanić, Jure Krstinić, Perka Splivalo, Vinko Belić, Marko Miloš-

KK Brača: Zeljko Blažević, Jozo Bodlović, Josip Marinković-Bepo, Niko Mihajić, Nikica Karmelić.

KK Metkovića: Vinko Dragović, Ante Marević, Petar Juračić, Ivan Ivanković, zatim Ivan Vukobratović, Jure Galić, Živko Matić.

KK Imotskog: Ante Šućur, Vicko Ujević, Ivan Piplica, Mate Tadić.

KK Makarske: Vice Srzić-Gabro, Jozo Martinac, Slavko Andrijašević, Ljeposava Borić, Ante Andrijašević-Stojkin, Frane Perić.

KK Omiša: Vinko Dumičić, Pavao Mandić, Blažemka Mimica-Luca, Ante Marčić, Mlado Marušić, Jozo Pešić.

MK Splita: Ivo Randić, Nikola Aračić-Đađa, Slavko Mader, Luka Barić.

KK Solina: Nikola Vučković, Dušan Tadrn, Vlade Bubić-Vovo, Kaijo Vučićić, Palma Grubišić-Vanja, Ante Biloibrk-Zila.

KK Sinja: Jerko Lovrić-Srdan, Ante Čurković, Olga Struić, Ivan Romac, Mate Jukić, Ivan Biračulj.

KK (odnosno sektorsko rukovodstvo) Trogira: Ante Hrabar-Rico, Tudor Dučić-Jadran, Jozo Lozovina-Mosor, Ante Koistović.

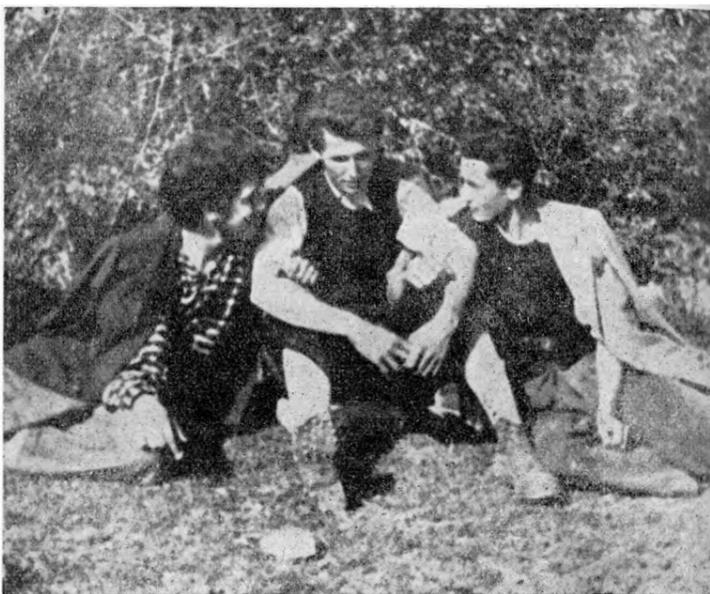
KK (odnosno MK) Šibenika: Vinko Bučević, Stipe Piližota, Vjera Trinaestić, Anka Sarić, Roko Huljev.

KK (odnosno RK) Vodica: Milo Vlaihov, Gojko Jakovčev, Ivo Vodopija, Roko Frkić, Marko Bilušić.

KK Biograda: Daniilo Štampalija, Vice Colić, Mirko Katić, Bare Borčul, Franjo¹ Lukačić.

KK Bukovice: Nikica Pcupović, Pero Vejnović, Simo Dubajić, Stanko Tišma, Dule Štrbac.

MK Zadra: Marko Magoš, Miro Jurin, Ante Šorić-GoLub, Anka Magoš.

Simo Dubajić, Pero Vejnović i Dušan Štrbac, članovi KK Bukovice, juna 1942. u čučevu.

KK Preka: Šime Lukin, Dušan Camelič, Riko Sutlavić, Albino Švorinić, Anka Zuvic-

Napomena: Teško je sa sigurnošću utvrditi sastav nekih komiteta, jer su pojedini članovi odlazili iz njih u vojne jedinice, padali u zatvor, ih preuzimali drtuge dužnosti, dok su drugi opet dolazili u komitete.

Mjesni, komitet Dubrovnika pored grada imao je pod svojim rukovodstvom i sav teren od Konavla do Pelješca.

Sektorsko rukovodstvo za Mtuć-Lečevicu foirmira se jeseni 1942. d time se sužava teren KK Solina.

Mjesni komitet Šibenika obuhvatao je i zalede grada, t. j. područje od općine Trogir do lijeve obale Krke. KK Šibenika, koji obuhvata samo zalede, formira se 6. februara 1943. u Dubravi.

Rajoniski komitet Vodica stvarno je imao funkciju KK u to vrijeme.

Kotarski komiteti za Drniš i Knin nisu tada postojali. Raniji su KK iščezli — dio članova otišao je u partizanske jedinice, a neki su pali u zatvor. Do ponovnog formiranja tih komiteta dolazi u 1943. Do tog vremena organizacijama na području Knin-Dmiš rukovodi direktno OK Knina.

Pod rukovodstvom PK Dalmacije bio je d u 1942. Okružni komitet Livna u 'sastavu: Šefko Latifić, Niko Mihaljević, Ante Mioč, Tefi'k Kadenić i Mujo Dizdir.

KK Livna: Vinko Konta, Ivić Dajić, Jozo Popović, Mirko Gagić.

Ponedjeljak, 20. jula

Reorganiziran Štab Srednjodalmatinskog odreda

Prije dva dana izvršena je djelomčna reorganizacija i popuna Štaba Srednjodalmatinskog odreda. Za zamjenika komandanta postavljen je Branka Duide, a Marin Sirotković za pomoćnika komesara. Radojka Katić stavljena je na raspolaganje Štabu odreda za politički rad s oimladincima-borcima, a Svemir Matutinović, Nikica Piplović i Vjefco Širinić razriješeni su dužnosti u Štabu odreda.

U isto vrijeme izvršena je reorganizacija i u štabovima bataljona spomenutog odreda. Na mjesto Duda za komandanta Prvog udarnog bataljona postavljen je Dujo Bašić, a za operativnog oficira Vjeko Baričić. Petar Martinić-Tomić postavljen je za intendanta odreda.

Bataljoni, koji -sada imaju po 4 čete, treba da se reorganiziraju svaki u 3 čete, tako da u svakoj četi, kao i u bataljonu, bude po prilici isti broj¹ boraca. Četa pri štabu zone u Dinari ne uključuje se ni u jedan bataljon. Oba bataljona treba da organiziraju vlastite komore za prehranu boraca i sanitetske službe, a u četama treba odrediti po dva borca za bolničare. Pored obavještajne službe u Štabu odreda svaki bataljon treba da ima svog obavještajca, a u četama po jednog povjerenika za obavještenja. Od nenaoružanih boraca (zbog

pomanjkanja oružja) Štab odreda organizira jednu, odnosno dvije radne čete po 50 ljudi. I te se čete dijele u vodove i pod rukovodstvom su Štaba odreda.

Štab odreda organizira partizanske punktove u Dinari, Vješić-gori, Vrdovu i Kamešnici. Cetinjski se punkt ukida. Na svakom punktu treba da bude do 15 boraca, a svi ostali borci s punktova uključuju se u bataljone odreda. Ukoliko situacija bude tražila, Štab odreda može da po konkretnom operativnom ili političkom zadatku uputi u Kamešnicu i u Dinaru i poneku četetu. Zadaci, koji se postavljaju pred te, kao i pred sve druge punktove jesu: da organiziraju kurirske veze, prihvata, prehranu i pratnju drugova, koji prolaze preko njih, da prikupljaju informacije i postanu obavještajni centri za pojedini kraj i da razvijaju živ političko-propagandni rad. Svi punktovi dužni su da šalju redovite sedmične izvještaje odreda, odnosno jedinici pod čijom su komandom.

U pravcu političkog izdizanja boraca na političkim sastancima bataljona i četa, koji treba da se održavaju kad god bude raspoloživa vremena, treba borce obavještavati i poučavati o karakteru NOB i zadacima svake jedinice i pojedinca u njoj. Svaki borac treba da, pored ostalog, upozna strukturu partizanske vojske, počevši od desetine, voda, čete, bataljona, odreda ili brigade do VŠ, da se — kaže se u naredbi Štaba zone — »svi naši partizani konačno uvjere, da naša vojska nije skup »drugova«, nego jedna redovita narodna vojska, u kojoj postoji, kao i u svim vojskama po svijetu, zakon potpunog poštovanja i naredbe. Ima u našoj vojsci i nešto više negoli u ostalim vojskama, ono što ima Crvena armija, a to je, osim vojne komande, drugarsko savjetovanje. Drugarsko savjetovanje iznad svega na političkim časovima, gdje svaki partizan dobiva puno pravo da daje svaku primjedbu i svaki prijedlog, koja je rukovoden ciljem da bude za napredak naše vojske. Jasno je, da to mora učiniti na način pristojan i taktičan, tako da ne bi radi načina upropastio sadržinu svog prijedloga.

. •. Na težinu našeg položaja treba prikazivati veličinu našeg poziva. Treba sve pozvati da zaborave na sve sitnice i da ih u svakom djelu prati misao, ~a kakve se velike zadatke formira ova vojska. U nju ne može ući bilo tko. I ako mi budemo uvjereni, da je u nju došao netko nedostojan, očistit ćemo ga bez milosrda ...

Sa svim borcima treba izvršiti temeljitu analizu političke situacije u Srednjoj Dalmaciji. Svi treba da se bar u osnovnom upoznaju, koje sai sve struije neprijatelja u Kninskoj Krajini, koje u Cetinskoj dolini, kakav je naš odnos prema njima...

Stalno treba pred ljudima iznositi razvoj borbe Crvene armije i razvoj sve većeg ujedinjavanja svijju slobodoljubivih naroda svijeta u borbi protiv Hitlera. Treba govoriti o Drugom frontu u Evropi, koji može pred nas partizane u Jugoslaviji postaviti u jednom momentu neočekivane i najveće zadatke.«

U naredbi Štaba zone dalje se govori o stavu, koji partizani i njihovo rukovodstvo treba da imaju prema narodnoj vlasti — NOO-ima. »Vi, naime, još ne shvaćate, da je narod uglavnom pozvan da nas hrani. Zato vi potpuno neispravno počinjete između sebe i naroda razvijati neke trgovačke odnose. Protivno dosadašnjoj praksi, vi ćete pred NO odborima postaviti zahtjev stalnog i Sistematskog pomaganja vaših bataljona i u mesiu i u kruhu. To će iu početku ići teško, ali to mora uspjeti, jer nam drugog izlaza nema.«

Zatiim Štab zone zahtijeva, da jednom sedmično bataijoni šalju svoje izvještaje štabu odreda, a ovaj isto tako sedmično Štabu zone. Ti izvještaji treba da obuhvate: operativna i organizaciona pitanja (o čemu izvještavaju komandanti); političko raspoloženje i rad (izvještavaju komesari); obavještajnu službu — rad neprijatelja u našim redovima — i informacije — snage neprijatelja (izvještavaju oficiri za obavještajnu službu); stanje prehrane boraca (izvještavaju intendanti); zdravstveno stanje jedinica (sanitetski pregled) i, konačno, pregled o naoružanju boraca. Za redovito dostavljanje sivih izvještaja, kaže se, odgovoran je komandant odreda, odnosno bataljona. Za dostavljanje izvještaja Zoni odrediti istalne kurire i poslati ih Zoni s prvim izvještajima.

Utorak, 21. jula

Hvarski partizani upali u Vrbosku — Talijani masovno interniraju narod s područja Vodica

U subotu je četa hvarskih partizana upala u Vrbosku i zaplijenila u tvornici »Nqptum« 46.000 kutija sardina, 4000 litara ulja, 50 barila slanah srdela i 3000 kg sodi. Uz pomoć naroda iz Vrboske, Jelse i drugih okolnih mjesta partizani

Srijeda 22. jula

Zbog velike neprijateljske ofenzive Sjevernodalmatinski odred povukao se u Liku — Reorganizacija Štaba IV. operativne zone — Veliko hapšenje u Splitu

. U srijedu je neprijatelj otpočeo duže pripremanu ofenzivu na teren Bukovice. U ofenzivi su, pored garnizona Bukovi«- sudjelovali i garnizoni Gračaca, Knina i Zadra, kao i četničke snage papa Đujića. U svemu je za ovu ofenzivu prikupljao 6—7 tisuća vojnika, potpomognutih i američkim motoriziranim snagama — artiljerijom, tenkovima i avionima. Neprijateljskim snagama suprotstavila su se dva bataljona i Omladinska četa Sjevernodalmatinskog odreda i dio ličkog bataljona »Biće Kesic.«

Kad je otpočela neprijateljska ofenziva, održavala se konferencija NOO-a Bukovice u zaseoku Ervenika Kueviću. Konferenciji je prisustvovalo preko 50 delegata bukovačkih sela. Svrha konferencije bila je, da se predstavnici narodne vlasti upoznaju s vojno-političkom situacijom i da se dogovore o potrebnim mjerama u vezi s mobilizacijom novih boraca i većih sredstava za partizanske jedinice.

Prvog dana ofenzive borbe su se vodile na sektoru Zrmanja-Rujište-Malovan. Partizanski položaji obasipani su žestokom artiljerijskom i minobacačkom vatrom, uz neprestano bombardiranje iz aviona. Drugog dana borbe su se vodile oko Rujišta i po kotama nad Ervenikom.

Poslije dva dana ofenzive i velike premoći neprijatelja naše su se snage, pružajući jak otpor, povlačile iz Bukovice preko Rujišta u oslobođenu Liku. S našom vojskom u Liku su se povukli i politički terenski radnici, partizanska bolnica i oko 250 civila. Ni u Lici neprijatelj naše snage ne pušta na miru već je produžio s ofenzivnim operacijama na terenu Srpski Klanac—Podij ut—Vrpolje.

Dok je potiskivao naše jedinice iz Bukovice u Liku, neprijatelj je još jednom pokazao svoje divljaštvo: palio je, pljačkao i ubijao sve do čega je došao.

*

»Naredbom GŠH ovih je dana reorganiziran Štab IV. operativne zone. Komandant i nadalje ostaje Vicko Krstulović, a za komesara je postavljen Ivica Kukoč-Jordan. Za operativnog oficira postavljen je Maks Baće-Milić sekretara

su u tofeu noći veći dio hrane odnijeli i sklonili na sigurnai mjesta daleko od Vrboske. Dio zaplijenjene hrane besplatno je podijeljen narodu.¹

*

Koncentracioni logor na Mola tu u posljednje vrijeme neprestano raste. U nj je naročito mnogo naroda odvedeno s područja Vodica. Samo diz Tijesna, Betine i Murtera odvedene su tamo prije pet dana 64 oHoibe (12 muškaraca, 21 žena i 31 dijete), a u subotu iz Privića i Šepurina 243 osobe (43 muškarca, 95 žena i 105 djece).²

*

U Solin-Blacima danas je održano partijsko savjetovanje za Solinski kotar. Savjetovanju je, pored ostalih, prisustvovao I. Amiulić. Na savjetovanju je prikazano stanje u kotartu i izabran novi Kotarski komitet u sastavu: Nikola Vučtoović-Javor (sekretar), Dušan Tadin, Ante Bilobrk-Žila, Biciklist, Vanja i Vovo.³

¹ Za prenošenje sardina, ulja i soli mobilizirali su NOO-i (mjesta od Jelse do Staroga grada) i oko 70 mula. Dio sardina odvezen je jednim leutom (iz Jelse) prema Bogomolju. Glavnina zaplijenjene i pospremljene hrane kasnije je u više navrata preko Podgore dostavljana partizanima Biokova.

² U to vrijeme najmasovnija su bila interniranja u logor na Molatu iz Vodica, Zatona i Tribunja. Iz tih mjesta Talijani su znali internirati čitave porodice partizanskih boraca. Guverner za Dalmaciju uputio je 21. jula 1942. Mussolini ju telegram, kojim ga izvještava o mjerama, što ih je poduzeo protiv partizana, te kaže:

»Saopćavam Vam, Duce, da sam, svojom naredbom od 7. juna o. g., za sve one, koji su roderai u Dalmaciji, a koji su se pridružili partizanskim bandama, utvrdio datum od 22. o. mj. da se vrate i prijave Kr. karabinjerima.

Ta naredba potpomognuta je slijedećim neposredno poduzetim mjerama: a) rekviriran je životnih namirnica, koje pripadaju porodicama odbjeglih, b) hapšenje članova porodica i njihovih najpoznatijih vođa, c) nasilna čišćenja, koja su vršili crnokošuljaški bataljoni i jedinice Kr. vojske, d) prijetnje konfiskacijom pokietne i nepokretne imovine, koja pripada odbjeglina, te počinje davati dobre rezultate.«

³ Biciklist — Kajo Vučićić, Vanja — Palma Grubišić i Vovo — Vlado Bubić.

Srijeda, 22. jula

**Zbog velike neprijateljske ofenzive Sjevernodalmatinski
odred povukao se u Liku — Reorganizacija Štaba IV.
operativne zone — Veliko hapšenje u Splitu**

U srijedu je neprijatelj otpočeo duže pripremanu ofenzivu na teren Bukovice. U ofenzivi su, pored garnizona Bukovice, sudjelovali i garnizoni Gračaca, Knina i Zadra, kao i četničke snage popa Đujića. U svemu je za ovu ofenzivu prikupljeno 6—7 tisuća vojnika, potpomognutih još motoriziranim snagama — artiljerijom, tenkovima i avionima. Neprijateljskim snagama suprotstavila su se dva bataljona i Omladinska četa Sjevernodalmatinskog odreda i dio ličkog bataljona »Biće Kesić.«

Kad je otpočela neprijateljska ofenziva, održavala se konferencija NOO-a Bukovice u zasebnoj kući Ervenika Kučeviću. Konferenciji je prisustvovalo preko 50 delegata bukovačkih sela. Svrha konferencije bila je, da se predstavnici narodne vlasti upoznaju s vojno-političkom situacijom i da se dogovore o potrebnim mjerama u vezi s mobilizacijom novih boraca i većih sredstava za partizanske jedinice.

Prvog dana ofenzive ivoiube su se vodile na sektoru Zrnja-Rujište-Malovan. Partizanski položaji obasipani su žestokom artiljerijskom i minobacačkom vatrom, uz neprestano bombardiranje iz aviona. Drugog dana borbe su se vodile oko Rujišta i po kotama nad Ervenikom.

Poslije dva dana ofenzive i velike premoći neprijatelja naše su se snage, pružajući jak otpor, povlačile iz Bukovice preko Rujišta u oslobođenu Liku. S našom vojskom u Liku su se povukli i politički terenski radnici, partizanska bolnica i oko 250 civila. Ni u Lici neprijatelj naše snage ne pušta na miru, već je produžio s ofenzivnim operacijama na terenu Srpski Klanac—Podij ut—Vrpolje.

Dok je potiskivao naše jedinice iz Bukovice u Liku, neprijatelj je još jednom pokazao svoje divljaštvo: palio je, pljačkao i ubijao sve do čega je došao.

*

Naredbom GŠH ovih je dana reorganiziran Štab IV. operativne zone. Komandant i nadalje ostaje Vicko Krstulović, a za komesara je postavljen Ivica Kukoč-Jordain. Za operativnog oficira postavljen je Maks Baće-Milić, a za sekretara

Štaba Miloš Zanko-Marinko. Naredba GŠH i ova reorganizacija rezultat su prijašnjih prijedloga, odnosno razgovora članova PK s CK KPH u Lapcu¹

*

Prekjučer su Talijani izvršili velika hapšenja u Splitu. Uhapšeno je 110 osoba, od toga 27 muškaraca, 52 žene i 31 dijete. Prema današnjim vijestima, oni će, zbog pretrpanosti zatvora, biti internirani u logor na Molatu, gdje se sada nalazi preko 1300 interniraca.²

DODATAK

Neprijateljska ofenziva u Bukovici sredinom jula 1942. — Strah fašista od Kozjaka

Partizanski gubici iu dotada najvećoj neprijateljskoj ofenzivi u Sjevernoj Dalmaciji, koja je trajala od 15. do 24. jula 1942., a Talijani su je nazvali »Ciklus operacija«, bili su 23 mrtva i 37 ranjenih. Gubici Talijana, prema njihovu izvještaju, iznosili su 122 mrtva, među kojima je bio i komandant 3. bataljona 151. pješadijskog puka, i 96 ranjenih.

Za tu ofenzivu Talijani su upotrebili dijelove 151. i 152. puka divizije »Sassari«, bataljon alpinista »Fenestrelle«, alpinski bataljon »Exile«, bataljon »Pinerelo«, artiljerijsku grupu divizije »Sassari«, 43. alpinski bataljon i dijelove 106. mitralješkog bataljona, potpomognute 51. i 121. eskadrilom, četničkim pukovima »Petar Mrkonjić« i »Kralj Petar II« i još nekim grupama.

Talijani su namjeravali da se u toj ofenzivi približe partizanima iz više pravaca, da oko njih stegnu obruč i unište ih. Zato su formirali nekoliko kolona:

¹ U to vrijeme za zamjenika komandanta Zone postavljen je Ante Jonić, a za zamjenika komesara Ante Kronja. Dušan Kotoraš postavljen je za intendanta Zone, a dr. Izidor Perera bio je šef saniteta.

² Da je oskudica zatvorskog prostora čak i sprečavala okupatora, da pohapsi i zatvori još više rodoljuba, potvrđuje i sam prefekt Zerbino. On u svom dopisu od 1. i 2. maja 1942. piše: »U cilju opreznosti potrebno je pristupiti zatvaranju oko 200 aktivnih komunističkih elemenata, već identificiranih. Mjesna oskudica u zatvorima sprečava ostvarenje hapšenja, koje je u sadašnjim okolnostima bitno i potrebno ...«

151. pješadijski puk divizije »Sassari« d četnički puk »Petar Mrkonjić« (pod komandom popa Đujića) prikupili su se u području Ervenika i Mokrog Polja, sa zadatkom da napadnu partizane preko Bukovice i Kovačića i da ih potom unište u suradnji s ostalim snagama na terenu Ruj išta. Alpinski bataljon »Fenestrelle« d četnici iz Padena s dijelom snaga 151. pješadijskog puka napadali su od Padena. Alpinski bataljon »Exile« zatvarao je pravac prema Plavnu, Pribudiću i nad Velom. Bataljon »Pinerelo« s četničkim pukom »Kralj Petar II« zatvarao je pravac Otrić preko Popova Muda i Kurozeba. 103. mitraljeski bataljon i grupa četnika (s Lukićem) zatvarali su teren od Otrića do Maiovana, da bi spriječili povlačenje partizana na oslobođeni dio Like. Četnici iz Krupe i Jabukovca (pod komandom Obrada Iranaka) napadali su od Dubokog Dola. 34. alpinski bataljon karabinjera i crnokošuljaši vršili su pretres sela (Ostrvica, Gošića, Dobrog Polja, Bjeline, Zelengrada, Parčića, Biovičina sela i dr.).

U dogovoru štaba Sjevernodalmatinskog partizanskog odreda s komandantom III. ličkog odreda (Đokorn Jovanićem, sada general-potpukovnikom i narodnim herojem) partizanske snage bile su raspoređene:

Bataljon »Bude Borjan« prema Erveniku i bataljon »Biće Kesić« prema Mokrom Polju; zadatak tih dvaju bataljona bio je da ne dopuste neprijateljski prodor u Rujišta. Prva četa bataljona »Branko Vladušić« zatvarala je pravac prema Otriću, da ne bi neprijatelj od Debelog Brda prodro prema Carevu Dolu. Druga četa toga bataljona zatvarala je pravac ulaska u dolini Zrmanje, a 3. četa nalazila se na prostoru Crni Vrh-Kuk-Klan-Potok, sa zadatkom da vrši pritisak na Otrić i veže neprijatelja. Omladinska četa nalazila se na terenu Rujište-Osmokrovići kao rezerva, dok se situacija nije razjasnila. Partizanska bolnica bila je u Rujištima (zaseoku Orelji). Štab Sjevernodalmatinskog odreda bio je također u Rujištima (zaseoku Grljići). Kad je otpočela ofenziva, svi delegati NOO-a s konferencije, koja se tada održavala u Kučeviću, bili su raspoređeni po jedinicama pored ostalog i zato, što se nisu mogli vratiti na svoje terene.

Prvog dana borbi, 15. jula, neprijateljske snage od Ervenika i Mokrog Polja pokušale su izviđanja prema Rujištima, ali ih prva četa bataljona »Biće Kesić« i dio bataljona »Bude Borjan« suzbili i vratili. Isti dan druga četa bataljona »Branko

Vladušić« vratila je borbom kod Kraljeva Mosta jednu talijansku kolonu, koja se bila uputila prema selu Palanka.

Noću 15/16. jula naše jedinice ostale su na svojim položajima.

Drugi dan ofenzive, 16. jula, neprijatelj je otpočeo borbu prema Zrmanji i Rujištima, pomognut artiljerijom iz Ervenika, Mokrog Polja, Pribudića, Plavna i Otrića. (Neprijatelj je poznao raspored naših jedinica i uspio je da ih toga dana zaokruži.) Borba se razvila na svim položajima i vodila cijeli dan bez nekog uspjeha za neprijatelja.

Treći dan ofenzive neprijatelj nakon artiljerijske pripreme, uz pomoć triju aviona, jakim snagama prodire prema Ruj ištu.

Noću 17/18. bataljoni »Bude Borjan« i »Biće Kesić« provalili su se s bolnicom i izbjegli stanovništvom prema selima Toljaga i Javornik na teren Carev Dol, Smrdelji i Lapac. U takvoj situaciji nije bila cjelishodna frontalna (borba protiv neprijatelja. Glavni zadatak bio je izvući partizanske snage s bolnicom i narodom, koji je pobjegao ispred neprijatelja.

Četvrti dan borbi neprijatelj nastavlja da ofenzivom pritiskiva i zaokružava partizanske snage, koje se, čim je pala noć, probijaju i povlače u pravcu Lipoč—Brkljači—Grubišići. Taj pravac zatvaralo je oko 500 Talijana i četnika.

Peti dan, t. j. 19. jula izjutra (u 5 sati) partizani su izbili na položaj Gola Mila i selo Velika Popina. Tog dana Talijani i četnici upali su u sedo Ruj išta, opljačkali ga i zapalili.

20. i 21. jula Talijani i četnici nastavljaju s ofenzivom i stigli su do Lisca, otkud nastavljaju s operacijom. 22. jula izjutra i u toku toga dana vode bezuspješnu borbu na liniji Pusto Polje i selo Blanuša. 23. jula borbe se nastavljaju uz napade i protunapade (neprijatelj je uspio da zaobiđe i ugrozi bataljon »Bude Borjan«, zbog čega se 2. i 3. četa povlače bez komande prema Ladinu Kuku, ostavivši 1. četu, da se sama bori). Borbe se vode prsa o prsa. Kako je dijelovima 2. i 3. čete bataljona »Bude Borjan« ponestalo municije, odstupali su prema Ladinu i Vranom Kuku. Tog dana naročitu hrabrost i vojnu vještinu pokazao je Božo Blažević, komandir 1. čete bataljona »Bude Borjan«.

24. jula završila je neprijateljska ofenziva. Neprijatelj nije uspio uništiti partizane, ali je opljačkao i popalio niz sela, koja su stajala uz njih. Neprijatelj je dakle i ovaj put primijenio

svoje iskušane metode, o čemu na svoj način govori i izvještaj komandanta 18. talijanskog korpusa pod br. 6447 od 25. jula 1942., t. j. dan poslije završetka ofenzive. U tom izvještaju uz ostalo stoji:

»... Gubici pobunjenika bili su veliki, a veoma veliko bilo je i izvršeno uništavanje: kuća, životnih sredstava, bunara i t. d.

Praktično se dakle može smatrati, da je u toj zoni danas ostala pustinja. Važnost ovog je očigledna, a naročito je to važno za Dalmaciju... Ali stvorena pustinja ne smije da nas zavede u zabludu, da smo postigli definitivne rezultate, jer se pobuna obnavlja, moramo zauzeti takav stav, da barem očuvamo postignu^ rezultate.

U tom cilju bit će potrebno:

1. Da se četnička grupa Obrada Bjanka rasporedi u zoni Krupa—Ruj i šta sa zadatkom, da spriječi, da se tamo opet pojave pobunjenici...
2. Da se bez odlaganja započne pokretima trupa iz garnizona u Gračacu, Zrmanji i u Kninu na način, da se pustoš održi...
3. Da se pojača obavještajna služba ... za koju sam svrhu stavio na raspolaganje dovoljno sredstava ...
4. Da se razvije propaganda među stanovništvom ... sredstva ne treba štedjeti.
5. Da se produži akcija u zoni Zadarskoj, koja je odavno započeta ...«

Povlačenjem Sjevemodalmatinskog odreda u Liku, nakon gotovo dvomjesečnih uspjeha, Bukovica, kao i najveći dio Sjeverne Dalmacije, ostali su bez partizanske jedinice. To je omogućilo neprijatelju da vrši češće ispade i lakše kontrolira taj teren.

Zbog zadataka, koje je pred jedinice Sjevemodalmatinskog odreda postavio GŠH, a s obzirom na situaciju u Lici, kad je ofenziva prošla, Odred se više nije vraćao u Bukovicu.

Nakon povlačenja u Liku komandant Sjevernodalmatinskog odreda Rade Bui at otišao je na raspolaganje GŠH, a njega je zamijenio Jovo Martić, koji je dotada bio komandant bataljona »Branko Vladušić«. Šime Ivas zamijenio je Jovu Martić a na dužnosti komandanta toga bataljona.

Na području Like bataljoni Sjevemodalmatinskog odreda ostali su sve do formiranja dalmatinskih brigada. U prvu

brigadu, koja se formira u septembru, ušao je bataljon »Bude Borjan«, a u Drugu dalmatinsku brigadu, koja se formira početkom oktobra, bataljon »Branko Vladušić«.

Kako su se s vojskom u Liku povukli i odbornici NOO-a s konferencije u Kučeviću, kao i veliki dio rukovodećeg kadra, to je naša situacija u Bukovici poslije te ofenzive bila veoma teška, a rad neprijatelja uvelike olakšan. Neprijatelj je putem letaka, koje je rasturao iz aviona, govorio, kako su sve partizanske jedinice razbijene, i pozivao borce, da se vrate kućama. Ali ubrzo, postepenim prebacivanjem odbornika i ostalog kadra iz Like u Bukovicu, situacija se ponovo sređuje i poboljšava. Narodu Bukovice teško je bilo, što mu se nisu vraćale i njegove jedinice, ali i pored toga on nije klonuo dubom niti je pao pod utjecaj četnika.

Jača partizanska aktivnost u Bukovici nakon julske ofenzive počinje tek u septembru i oktobru 1942. Tada se ponovo formira Bukovačka četa pod komandom Obrada Egića (komesar Ignjatije Maeura). Poslije ta četa odlazi u primorje, gdje se na području Vodice—Zaton uključuje u Primorski bataljon. Povlačenjem Primorskog bataljona 8/9. decembra 1942. preko Krke i njegovim ulaskom u III. dalmatinsku brigadu, vodiSko-zatonski teren, kao i područje Bukovice, ponovo ostaju bez partizanskih jedinica. Pošto se kasnije od Primorskog bataljona formiraju tri samostalne grupe, one se upućuju na teren preko Krke. Od tada teren Bukovice neprestano kontrolira neka partiizanska jedinica, Sve do kapitulacije Italije. Po kapitulaciji Italije formira se u Sjevernoj Dalmaciji XIX. divizija, sa sjedištem u Bukovici. Divizija tamo djeluje sve do konačnog oslobođenja Dalmacije.

Koliko je borba u Solinskom bazenu i iz planine Kozjak iznad njega, na dohvata samog Splita, nanosila jada Talijanima, može se ocijeniti po izvještaju Kr. prefektore u Splitu od 22. j-ula 1942. pod brojem 1782/42. U tom izvještaju stoji:

»U upravnim prostorijama ove provincije danais je održan sastanak ^{IUZ} prisutnost g. generala Emanuela Milizea, predstavnika ovdašnje komande i potpisanog. Na satanku ismo za-

ključili, da je krajnje vrijeme da se stane na put razbojničkim napadima komunističkih ibanda, koje se najviše zadržavaju na planini Kozjak. Gosp. general Milize odlučio je, da nam stavi na raspolaganje specijalne jedinice crnih košulja, koje su vične planinskom ratovanju.«

Četvrtak, 23. jula

Završila ofenziva na Moseć — Oslobođen Glamoč — Još jedna lekcija Talijanima na Biokovu — Put u Dinaru

Od nedjelje do utorka Talijani, ustaše i domobrani vršili su oko Moseća pretres terena, a zatim su izišli u ofenzivu na Moseć. Zato, šjjo je neprijatelj bio neuporedivo brojniji i raspolagao teškim oružjem, partizani nistu prihvatili borbu, već su manevrirali po Moseću.

*

Najnovije vijesti, koje upravo stigoše s Dinare, govore, da su dalmatinski i bosanski partizani u zajedničkoj borbi noću od nedjelje na ponedjeljak napali i zauzeli Glamoč. Pored ostalog zarobljeno je oko 60 neprijateljskih vojnika, a plijen je veoma velik.

Ove vijesti govore, da su se partizani odužili neprijatelju za neuspjeh nakon prvog napada na Glamoč, odnosno za žrtve u Vidknlijama.

*

U nedjelju su Talijani izvršili iznad Gradca novi prepad na partizane Biokova. Partizani su im iz prethodnice ubili dva vojnika. Zbog toga su Talijani promijenili pravac svoga nastupanja i izbili k vrhu Biokova s nekih 200 vojnika. I njih su partizani sačekali i upustili se is njima u borbu. Nakon 6 sati uporne borbe Talijani su se morali povući. U ovoj borbi oni su imali Oko 15 mrtvih i ranjenih, a partizani su prošli bez ikakvih gubitaka.

*

Ovih dana na Braču je počelo izlaziti glasilo NOF za taj otok — »Naša borba«. List će zasada izlaziti povremeno.¹

¹ »Naša borba« počela je izlaziti sredinom jula 1942. u blizini Nerežišća, na mjestu zvanom Obršlje. List su u početku uređivali dr. Jerko Radmilović i Dinko Ljubetić. Ljeti 1943. list je promijenio

Na poziv PK i Štaba zone, a u vezi is razvojem situacije, posebno paik zbog održavanja konferencije NOO-a Dalmacije, kolja je odlukom PK do daljnega odgođena, uputio sam se danas u Dinaru. S osam drugova Solinske čete u pratnji i sa 6 novih Iboraca krenuli smo u Moseć. Sada se više ne moraju do Moseća zaobilaziti sela i ići noću, jer siu se žandari i ustaše u Lečevici i u Muću zatvorili u svoje stanice i ne usuduju se da patroliraju.

Petak, 24. jula

**Osnovan Inicijativni odbor AFZ za Dalmaciju —
Biokovci sve aktivniji — Potopljen parobrod »Vis«**

U posljednje se vrijeme širom Dalmacije formiraju organizacije Antifašističkog fronta žena, pa je u Dinari (Vješić-gora) formiran i Inicijativni odbor AFZ za Dalmaciju. Formiranje toga odbora dolazi u pravi čas. On će pomoći da se još brže osnivaju organizacije AFZ, naročito u onim krajevima Dalmacije, gdje se u tom pogledu stoji slabije. Kad se izaberu općinski, zatim kotarski i okružni odbori AFZ, izabrat će se na konferenciji žena delegata Dalmacije Pokrajinski odbor AFZ umjesto sadašnjeg privremenog Inicijativnog odbora.¹

U srijedu su partizani Biokova postavili zasjedu na cesti Gradac-Ploče. Poslije 9 sati naišla su dva talijanska kamiona

ime i zvao se »Naša pravica«. Promjena imena nije bila opravdana. Mislilo se, da će ta promjena više odgovarati liniji NOP-a. »Naša pravica« izlazi sve do konca 1943. U 1943. uređivala je »Našu pravicu« Paula Radmilović. U 1944., umjesto posebnih listova za Brač, Hvar i Vis, izlazi glasilo Okružnog NOO-a za srednjodalmatinske otoke »Otoci u borbi«.

¹ Inicijativni odbor AFZ za Dalmaciju formirao je Andrija Božanić-Stevo, član PK, kad se vratio s ostalim članovima PK iz Like u Vješić-goru. Odbor su tada sačinjavale drugarice: Vesela Segvić, Dobrila Kukoč i Anka Petrić-Tetica. U augustu 1942., kada se po oslobođenju Livna Inicijativni odbor preselio tamo, u nj je ušla i Marija Novak kao predsjednica. Nakon bijega iz Šibenika, a po prethodnom puštanju iz dubrovačkog zatvora, u Inicijativni odbor ušla je i Milka Lasić. Neva Paić uključila se u nj u oktobru.

U decembru 1942. preselio se Inicijativni odbor AFZ iz Livna u Milešmu, gdje ga popunjava više novih članica: Jugana Kesić, Katja Šperac, Draga Lukinović, Jakica Mirošević, Blaženka Mimica i Stana Miletić. U januaru 1943. odbor se ponovo preselio u Livno i od tada se nalazio uglavnom tamo, gdje i PK.

i osobni automobil. Za svega 15 minuta borbe Talijani su bili razbijeni. Ubijeno je 19 vojnika i jedan oficir. Kamion i osobni automobil partizani su zapalili. U ovoj akciji zaplijenjena su 2 puškomitraljeza, 7 pušaka, 3 pištolja i 2000 pušanih metaka.¹

*

I na moru se borba sve više rasplamsava. Prolaz neprijateljskim brodovima duž obale svakog je dana sve teži i nesigurniji. Partizanske akcije na moru sve su češće i jače. U ponedjeljak su Biokovci potopili putnički parobrod »Vis«, koji saobraća na pruzi Makarska—Gradac—Trpanj. Pritom su zaplijenili 15.000 kg hraffe, ubili dva neprijatelja i jednog zarobili. Ovu akciju oni su izveli na taj način, što su prethodno u Podgori na brod ukrcali tri skojevca da prikupe podatke. Zatim su u Zivogošću ukrcali na brod desetinu partizana pre-radenih u seljake, a drugi isu ostali na obali u zaklonu. Na brodu su se nalazila kao pratnja 3 žandara. Čim su se partizani smjestili na brod, pištoljima su pozvali žandare na predaju, što su dvojica i učinila, jedan je pokušao da puca, ali je odmah bio ubijen.

Pošto su partizani iskrcali putnike i hranu, koja se nalazila na brodu, otvorili su ventile i počeli da brod pune vodom. Zatim su ga odveli dalje od obale, na dublje, i zapalili. Nakon jedan i po sat brod je u plamenu potonuo.²

*

S oficirskog kursa pri GŠH stigla je prije tri dana u Štab IV. operativne zone grupa drugova, vojnih rukovodilaca iz Dalmacije: Jerko Jelaska iz Splita, Dušan Jelovac iz Kiistanja, Frane Študin iz Kaštela, Bogdan Stupar iz Knina, Bruno Vuletić iz Sinja i Jozo Zičić iz Solina. Svi oni s uspjehom su završili srednjoficirski kurs i već su raspoređeni na vojne dužnosti.

¹ U akciji je bila omladinska partizanska četa. Borbom su rukovodili Bogdan Viskić i Nedo Bošković.

S automobila su partizani, kao i obično kad im je to situacija dopuštala, skinuli gume, za opanke-gumaše. Talijani su »reagirali« na akciju, kako su samo oni mogli i znali: iz Ploča i Metkovića tjerovali su ispred svojih snaga seljake, da bi se tako zaštitili od partizanske vatre.

² Narod Zivogošća znao je za akciju, koju partizani namjeravaju izvršiti, i zato se sav slegao na obalu.

Prvi naoružani partizanski brod

Tiik što amo stigli u sjedište PK i Štaba IV. operativne zone, koje se nalazi u nedavno izgrađenoj kući od bukovih klada, naišli su neprijateljski avioni. U sjedištu se nalazilo svega nekoliko drugova (Amulić, Božanić, Buljan, Zankoineki vojni rukovodioci). Članovi Štaba IV. operativne zone Krstulović, Kukoč i Baće otišli su odavde prije dva dana u Bastase,¹ da se tamo dogovore s Krajišnicima o nekim vojnim pitanjima.

Ono, što nas je najviše i najugodnije iznenadilo, bile su vijesti, da od Bugojna i Gornjeg Vakufa idu prema Livnjskom polju i Dinari proleTERSKE brigade na čelu s Vrhovnim štabom i drugom Titom. Edo Santini-Dorđe već je po pozivu bio kod njih i preko njega su pozvani u Vrhovni štab drugovi iz Štaba zone. Na osnovu toga poziva spomenuti članovi Štaba zone odlaze iz Bastasa u VŠ.²

zba koja je najčešće davala točne informacije, kad će i kuda tko proći. U davanju tih informacija za spomenutu relaciju, odnosno na relaciji Split—Sinj, mnogo je sudjelovao šofer Ernest Baranović, koji je ponekad i sam vozio neke tipove.

¹ Drugovi iz IV. operativne zone otišli su u Bastase na razgovor radi formiranja partizanskog odreda za područje Livno—Grahovo—Glamoč. Odred se imao formirati od četiri bosanska bataljona, koji su po prijedlogu Štaba IV. operativne zone trebali biti pod njegovim rukovodstvom. Pored predstavnika Štaba zone sastanku je prisustvovao i predstavnik V. krajiškog odreda M. Morača (S. Rodić zbog bolesti nije došao) i predstavnici jedinica, koje su imale ući u sastav novog odreda. Morača se u ime V. krajiškog odreda nije složio, da novoformirani odred potpadne pod komandu IV. operativne zone, iako se prije u GŠH u tome složio i o tom 4. jula 1942. obavijestio Štab IV. operativne zone. Ni ostali vojno-partijski rukovodioci Bosne nisu se složili sa stavom Zone. Oni su to prihvatili tek onda, kad se s tim suglasio VŠ. Ali, uslijed nastale situacije oslobođenjem Livna, prijedlog Štaba zone ipak se nije realizirao.

² Proleter i su se najprije susreli s bataljonom »Vojin Zirojević« u Riliću. Oni su preko Ante Katunarića poslali pismo štabu bataljona u Vidimlje. Po primitku pisma politkom bataljona i sekretar OK Livna Edo Santini i komandant bataljona Milan Manojlović otišli su do proletera i Vrhovnog štaba. Preko njih i Ante Mioča VŠ je poslao poziv Štabu IV. operativne zone, da njegovi članovi dođu do VŠ. Po primitku tog pisma komandant, komesar i operativni oficir Štaba zone otišli su odmah u VŠ. Pri tom susretu drugovi iz Zone podnijeli su VŠ u prisutnosti druga Tita vojno-politički izvještaj o stanju i borbama u Dalmaciji. Materijal iznesen na tom sastanku iskoristila je narednih dana i radiostanica »Slobodna Jugoslavija«, koja je u svojim emisijama govorila o borbama i stanju u Dalmaciji. Na tom sastanku drug Tito postavio je zadatak pred Štab IV. operativne zone, da izvrši pripreme za

Prvog dana u Vještici-gori, pored te krupne i glavne vijesti, saznao sam i mnogo drugih. Zatim sam obišao glavni punkt na Dinari, koji se nalazi ispod same šume.

Navečer smo se svi mnogo razveselili, kad smo čuli, da su se drugovi iz Štaba zone već sastali u blizini Donjeg Malovana s Vrhovnim štabom i drugom Titom. Taj njihov susret ujedno je prvi susret naših rukovodilaca s Vrhovnim štabom, što za sve nas predstavlja velik događaj i izaziva živu radost. Poruka Vrhovnog štaba i lično druga Tita štabu, odnosno jedinicama IV. operativne zone, u vezi s operacijama jedinica, koje su pod neposrednim rukovodstvom Vrhovnog štaba, za oslobođenje Livna, posebno nas je obradovala. Jedinice IV. operativne zone treba da u vezi s tim do 29. o. mj. zauzmu cestu Sinj—Livno, da rtaznuše serpentine u Prološikoj Draži i da spriječe svaki pokušaj neprijatelja da pošalje pomoć Livnu od Sinja; isto tako da mu onemoguće bijeg iz Livna u Sinj.

Da bi se povjereni zadatak što bolje izvršio, dogovorili smo se, da se izjutra održi sastanak s vojnim rukovodiocima, na kojem ćemo ih upoznati s naređenjem Vrhovnog štaba, te zajednički razradi plan akcije. Posebno se postavilo pitanje napada na jako talijansko uporište Vaganj.

Kasno navečer u Štab zone došli su drugovi: C-vijo Orešić, komandant odreda »Starac Vujadin«, seljak Srbin iz Sajkovića, i sekretar KK Livna Vinko Konta, radnik Hrvat iz Livna. Cvijo je jedini partizan s bradom, barem od onih, koje sam do sad susreo. Orešić kaže da će bradu makar i na suho, obrijati kad se oslobodi Livno.¹ On nam je mnogo pričao, naročito o susretu nekih jedinica iz sastava IV. operativne zone s proleterima. Taj susret popraćen je golemim oduševljenjem ne samo boraca jednih i drugih jedinica, već i naroda, posebno srpskog naroda na terenu Glamoč-Livno.

formiranje dalmatinskih brigada, kao više organizacione forme naše vojske. Brigade ne će kao odredi biti čvršće vezane s vlastitim terenom, nego će manevrirati i operirati gdje god se za to pokaže potreba, a prema odluci Vrhovnog štaba. Na tom sastanku, a na traženje drugova iz Štaba zone, VŠ je dodijelio V. Terzića za načelnika IV. operativne zone. On je tu dužnost preuzeo po oslobođenju Livna.

¹ C. Orešić otišao je u jesen 1942. u štab II. proleterske divizije. Prošavši s njom IV. i V. ofenzivu, poginuo je u augustu 1943. na Ozrenu. Bradu je obrijao po oslobođenju Livna, kao što se zarekao.

Vrhovni komandant NOV i POJ ljeti 1942.

Ponedjeljak, 27. jula

Razrada plana za zauzimanje Vagnja — Partizanske radionice na Dinari

Drugog dana svog boravka u Dinari prisustvovao sam razradi plana i dogovoru vojnih rukovodilaca u vezi s oslobađanjem Livna, što će poduzeti proleTERSke brigade, i zauzimanjem Vagnja. Prema pouzdanim informacijama, dobro utvrđeni Vaganj brani 250 Talijana s teškim oružjem i žandarmerijska posada. Sastanak za razradu plana o blokiranju i zauzimanju Vagnja trajao je cijelo prijepodne, a prisustvo-

Rukovodioci partizana na Cincar-planini ljeti 1942.

vali su mu u ime Srednjodalmatinskog odreda i bataljona drugovi B. Bilie, A. Roje, D. Bašić, B. Dude, A. Jonić, S. Reić i drugi. Orni su, kao već iskusni borci i rukovodioci, u razradi plana sve predvidjeli, kako bi što bolje izvršili zadatak, koji su im povjerali Vrhovni štab i drug Tito. Dogovoreno je, da u toku sutrašnjeg dana treba izvršiti smotru srednjodalmatinskih bataljona i objasniti im zadatak prije nego što krenu na položaj i u borbu, da ih neprijatelj ne bi nigdje iznenadio.

Dok se vode bombe za Vaganj, odnosno za Livno, odlučeno da se zatvore sve ceste, kojima bi neprijatelj mogao iz primorja poslati pomoć svojim snagama.

Vaganj treba da napadaju oba srednjodalmatimska bataljona. Bataljon »Starac Vujadin« treba da čuva prilaze od Grahova, a blokovski da djeluje prema Aržaniu. Partizanske snage u Mosoru, Solinu i Moseću zatvorit će cestu Split—Sinj.

Da bi se postavljeni zadatak što bolje izvršio, formiran je Operativni štab, koji treba da rukovodi operacijama borbe za Vaganj. Za komandanta je određen B. Bidić, za njegova zamjenika B. Dude, za komesara A. Roje, a za njegova zamjenika A. Kronja-Cenčo.¹ Za predstavnika Štaba zone određen je V. Buljan.²

U popodnevnim satima obišao sam partizanske radionice, koje su se smjestile u stajama ispod same šume u Vještić-gori. Tu već rade krojačka radionica, u kojoj je 12 drugarica pod rukovodstvom Nede Trumbić, i pored nje obučarsko-opančarska radionica. Jedna i druga imaju mnogo posla. Obučarsko-opančarska služi za izradu opanaka i gumaša i za krpanje obuće boraca, a krojačka za krpanje odjeće i izradu partizanskih kaptoroga. Vrše se pripreme i za što skorije formiranje mehaničke radionice, u kojoj će se popravljati oružje.³

¹ A. Kronju Cenču, Z. Bulata, F. Kursara i još neke drugove iz Sjeverne Dalmacije, koji su otišli 1941. među ličke partizane, poslao je GŠH na traženje Štaba IV. operativne zone ljeti 1942. na raspolaganje tom Štabu, i svi su oni zauzeli rukovodeće dužnosti.

² Operativni štab formiran za borbe oko Vagnja djelovao je do zauzimanja toga mjesta.

³ Po oslobođenju Livna, u augustu 1942., partizanske radionice sele s Dinare u Livno i smještaju se u tamošnju školu. Tu se znatno proširuju. Tada se u Livnu pod rukovodstvom Josipa Šperca formira i mehanička radionica. Uoči napuštanja toga grada u oktobru 1942. radionice se sele u Glamoč, a nakon ponovnog oslobođenja Livna u decembru 1942. opet se vraćaju u nj. Poslije drugog partizanskog napuštanja Livna u februaru 1943. dio radionica i kadra s Josipom Špercem seli se na Biokovo.

Za potrebe biokovskih partizana već u 1942. formiraju se partizanske radionice pod rukovodstvom Ante Tavre-Antića. Pored ostalog mehaničarska radionica na Biokovu već u prvoj polovini 1943. g. izrađuje ručne bombe, nagazne mine i tromblone. Partizanske radionice na Biokovu rade sve do povlačenja NOV iz Makarskog primorja u novembru 1943.

Utorak, 28. jula

**Zadaci solinskih, kaštelanskih, mosorskih i mosečkih
partizana u vezi s borbom za Livno — Prijedlog za
zamjenu zatvorenika**

U vezi s postavljenim zadatkom o zauzimanju Liivna i Vagnja uputio sam po kuririma pismo Mosečkoj i Solinskoj, a preko njih i Masonskoj i Kaštelanskoj četi-grupi, u kojem sam ih upoznao s njihovim dužnostima, dok se bude napadalo na Livno.¹ Poručio sam im, da se odmah svi prikupe u Rupotini i stave pod rukovodstvo S. Mankovića, zatim da uz pomoć naroda razore ceistu iuz Rupotinu i po svaku cijenu spriječe prolaz neprijatelja od Splita za Sinj. Ujedno sam Solinskoj letećoj grupi-četi poslao pismo Štaba zone, u kojem stoji:

» 1. Odmah pozovite Kaštelansku leteću četvu s eksplozivom i Mosorski vod, a stići će vam i četa s Moseća.

2. Mobilizirajte narod bazena s oruđem na rušenje putova od Vlačina do Tunela. Akcij.u izvršite odmah, a najkasnije do

U Velikoj Milešini pod Svilajom Komanda Mučkog područja formira u novembru i decembru 1942. opančarsko-obučarsku, krojačku i mehaničarsku radionicu. Prvom rukovodi Ante Boban, drugom Marica Delić, a trećom Milan Kljaković. Za rad tih radionica bio je pred Komandom područja odgovoran Rokica Cikatić. U februaru 1943., kada se s mučkog terena povlači Treća dalmatinska brigada, povlače se i radionice iz Milešine. Dio ljudstva uključio se u brigadu, dio se odselio i stavio na raspolaganje Komandi područja u Livnu, a dio je ostao na području Muća, da bi tu, kad se razbistri situacija, ponovo formirao radionice.

Na Mosoru je u to doba stanje bilo povoljnije, na njemu su se formirale pod rukovodstvom Anke Bučan, odnosno Mile Grubišića, krojačka, opančarsko-obučarska i mehaničarska radionica. I tu su se u mehaničarskoj radionici izrađivale ručne bombe. Povlačenjem glavnine naših snaga s Mosora početkom novembra 1943. povukle su se i partizanske radionice.

Po kapitulaciji Italije mnoge radionice na oslobođenom području Dalmacije rade za potrebe NOV i VPV.

Kad je formirana 19. divizija, i za njezine se potrebe na terenu Bukovice formiraju neke radionice.

Prilikom povlačenja naših snaga koncem 1943. g. sa srednjodalmatinskih otoka na Vis, tamo su se prebacile i mnoge radionice, koje su radile za NOV i VPV. Na Visu su se neke radionice znatno proširile i prešle u manja poduzeća, koja uspješno rade sve do Oslobođenja.

i pismo je bilo upućeno S. Markoviću i I. Zekanu.

31. VII. navečer. Porušite tt-veze, zatim se povucite u Kozjak i motrite na cestu. Ako dođu Talijani, onemogućite ih tu ili u Podima.

Akcija je od velike važnosti i stroga je odgovornost ako se ne izvrši...«

Kuririma je preporučena najveća hitnost, jer od toga mnogo zavisi, hoće li se sve te naše maile jedinice oko Solina navrijeme moći skupiti i izvršiti zadatak. Tri kurira koja putuju naizmjenično, bez smetnja, mogu da naizmjenično stignu u Solin sutra navečer. Prema tome 30. o. mj. — t. j. u četvrtak navečer — svi pozvani mogu biti u Solinu i odmah pristupiti izvršenju zadataka-

Poslije ručka otišao sam s drugovima Amulićem, Božanićem, Biuljanom, Žankom, Gerškovićem i još nekima do Krajinovih staja iza Bračev-Doca. Odatle ibataljoni danas nakon postrojenja kreću na zadatak: jedan iu Prološku Dragu, a drugi na Vaganj i Bili Brig.

Smotra bataljona pružala je veoma lijepu sliku. Preko tri stotine uglavnom mladih momaka, naoružanih, šaroliko obučenih i obuvenih, preplanulih lica, bila je garancija, da će se zadatak, ma kako težak, uspješno izvršiti. Prvi udarni bataljon imao je u postrojenju 170, a Drugi 140 boraca. Pošto je Ante Jonić raportirao, postrojenim je bataljonima govorio Ivan Amulić, organizacioni sekretar PK. Zatim sam ja govorio o raspoloženju i doprinosu naroda za NOB.

Borci su s oduševljenjem pozdravili dolazak proleterskih jedinica, Vrhovnog štaba i druga Tita na granicu Dalmacije i obećali da će svoj zadatak na zadovoljstvo izvršiti: spriječiti neprijatelja, da pomogne svojim u Livnu za vrijeme borbe* i zauzeti Vaganj. Taj zadatak i rukovodioci i borci naših jedinica smatraju kao priznanje i povjerenje, koje u njih imaju Vrhovni štab i drug Tito. Na svim licima osjećala se radost i odlučnost.

Božo Bilić se u ime boraca zahvalio Vrhovnom štabu i drugu Titu i obećao, da će dalmatinske jedinice opravdati povjerenje i izvršiti zadatak.

Nakon večere bataljoni su krenuli na položaje. Prvi udarni bataljon treba da zauzme Trnovu Poljanu na Čilašu, a jednu četvu da postavi prema žandarmerijskoj stanici južno od Vagnja; Drugi bataljon treba da se rokira poviše Rujana, Lišana i Odžaka, da zaposjedne Prološku Dragu i da poruši ce-

stu. Komandni kadar, koji s borcima odlazi na Vaganj, sačinjavaju: iz štaba Srednjdalmatinskog odreda komandant B. Bilić, komesar A. Roje i B. Dude, iz štaba Prvog bataljona komandant A. Jonić, njegov zamjenik D. Bašić i komesar D. Smiljanić, a iz štaba Drugog bataljona komandant S. Reić i komesar N. Repanić. Drugi će se bataljon u borbi oslanjati i pomagati s bataljonom »Starac Vujadin«, koji će operirati zapadno od Rujana.

U vezi s predstojećom zamjenom naših drugova, koji su po zatvorima i u internaciji, za talijanske, vojnike i oficire, koje smo za njih, a na traženje drugova iz PK i Štaba zone, dao sam u ime OJZ Srednje Dalmacije prijedlog. Predloženo je 30 drugova, gotovo sve istaknutih članova Partije i rukovodilaca iz Splita i Srednje Dalmacije. Ukoliko do zamjene dođe i dobijemo sve predložene drugove, to će za NOP i Partiju predstavljati veliku dobit.¹

¹ U vezi s ovom zamjenom Stab IV. operativne zone pisao je početkom augusta 1942. Stabu V. krajiškog odreda pored ostalog: »U toku zadnjih operacija zarobili smo 40 talijanskih vojnika i oficira. Nakon toga uputili smo talijanskoj vojnoj komandi u Splitu i komandi divizije »Sassari« u Kninu dopis, u kojem smo predložili zamjenu talijanskih zarobljenika za naše rodoljube, koji leže po zatvorima Splita i Dalmacije uopće. Mi smo u prijedlogu iznijeli imena njihovih zarobljenika i istakli, da ćemo mi sa svoje strane iznijeti imena onih rodoljuba, za koje želimo da budu zamijenjeni, čim primimo njihov odgovor.

Dne 3. VII. 1942. preko štaba bataljona »Starac Vujadin« dobili smo odgovor od Vicenza Marussija, kojega je divizija »Sassari« ovlastila da izvrši razmjenu.

Ovo činimo iz razloga, što vi imate u tome iskustva, a osim toga kod nas su u toku operacije, koje nam onemogućuju da sami stupimo u kontakt s Talijanima radi razmjene.

Vama za uslugu ustupamo 10 talijanskih zarobljenika, a ostalih 30 upotrebite za razmjenu u našu korist, odnosno u korist rodoljuba, čija ćemo vam imena saopćiti.

Prigodom razmjene ove trideseto rice zarobljenih držite se slijedećih uputa:

Mi ne želimo da vam Talijani diktiraju, koga će nam od naših rodoljuba dati u zamjenu. I zato vam šaljemo popis onih rodoljuba, koje želimo dobiti. Rodoljube navodimo onim redom, kojim želimo da budu uzimani u obzir. Mi želimo razmjenu samo za ljude s ove liste. Međutim, ukoliko Talijani upute svoju listu s popisom naših rodoljuba, pošaljite nam je da se prethodno suglasimo s njom, da nam ne bi Talijani podmetnuli bilo koga. Razmjena neka se vrši: jednog Talijana za jednog našeg rodoljuba.

Srijeda, 29. jula

**Otpočela borba za Vaganj — Vijesti iz Dalmacije —
Sastanak u Vrhovnom štabu**

Rano izjutra čula se, iako slabo, detonacija iz pravca Vagnja. Znali smo, da su naši stupili u borbu protiv neprijatelja. S nestrpljenjem smo očekivali prve vijesti, Detonacije su se, čas jače čas slabije, čule do 14 sati. Tada se moglo zaključiti, da je vatra prekinuta.

Pred večer je stigao izvještaj s položaja od Operativnog štaba. U izvještaju se javlja, da je Prvi bataljon stigao na položaj u 5 i po sati izjutra i odmah započeo rušenje ceste. Neprijatelj se javio u 9 i četvrt. Borba je odmah počela i trajala je do 14 sati, -kada -se neprijatelj povukao. Razibivši odmah u početku neprijatelja, naši nisu uspjeli pokupiti od njega oružje, jer mu je brzo pritekla u pomoć kol-ona s tenkovima iz Sinja.

Za prvu petoricu talijanskih zarobljenika nudimo: za našeg prvoimenovanog talijanskog prvoimenovanog, za našeg drugoimenovanog talijanskog drugoimenovanog, i t. d.

Iznimno za naših prvih pet rodoljuba možete ponuditi najviše po dva Talijana.

Talijanske zarobljenike šaljemo vam pod rukovodstvom drugog, s kojim u sporazumu vršite razmjenu s Talijanima. Obavijestite talijansku komandu, da će u slučaju da ne pristane na razmjenu za ove rodoljube, koje predlažemo, njihove zarobljenike zadesiti ona sudbina, koja bude zadesila naše drugove rodoljube.

Popis i redosljed naših rodoljuba:

1. Lučić Ivan, Split; 2. Miranović Mara, Split; 3. Šegvić Pjero, Split; 4. Cecić-Vidoš Marija, Split; 5. Cvrlje Vjeko, Split; 6. Cinotti Ante, iz Splita, interniran u Liparima; 7. Božić Frane, iz Splita, interniran u Italiji; 8. Šegvić Zdenka, iz Splita, internirana u Italiji; 9. Kesić Juga, Split; 10. Bubalo Mileva, Split; 11. Šehović Šerif, Split; 12. Drašković Mirko, interniran u Šibeniku; 13. Kačun-ko Marin, iz Solina, zatvoren u Šibeniku; 14. Jaman Spiro (Kajo) iz Klisa, u zatvoru u Šibeniku; 15. Jurlin Vladimir, iz Mravinaca, u zatvoru u Šibeniku; 16. Radić Zvonko, iz Klisa, zatvoren u Splitu; 17. Gašpić Nikola, iz Solina interniran u Italiji; 18. Listeš Jozo, iz Klisa, interniran u Italiji; 19. Bućan Ante, iz Mravinaca, zatvoren u Splitu; 20. Mairkovina Stipe, iz Zmornice, interniran u Italiji; 21. Amžić Pave, iz Zmornice, zatvoren u Splitu; 22. Ninčević Ivanka, Split; 23. Culić Desanka, Split; 24. Jurjević Ante, Split; 25. Soldatić Dalibor, Split; 26. Pilić Duško, Split; 27. Petak Petar, iz Omiša; 28. Matoković Marica, Split; 29. Matoković Vinko, Split; 30. Mimica Jozo, iz sela Mimice kod Omiša.«

Drugi bataljon stigao je na položaj u 6 i pol sati. Njegov put bio je znatno duži.

U borbama u toku ovog dana, kaže se u izvještaju, ubijeno je 150 neprijateljskih vojnika i zarobljen jedan. Zapaljeno je 16 kamiona, a 7 oštećeno. Zaplijenjen je jedan teški bacač, 41 puška i 2500 metaka. Neprijatelju je od Sinja, u toku borbe, stiglo pojačanje od 6 tenkova i 6 blindiranih kola, ali se nisu uspjeli probiti prema Vagnju, što su namjeravali.

Naši su gubici slijedeći: iz Prvog bataljona poginulo je 10 boraca, među njima Ante Ćikara-Duši, najhrabriji mitraljezac tog bataljona, a ranjeno 6 drugova. Drugi bataljon imao je borbu s ustašama i uspio ubiti petoricu, dok su oni zarobili dvojicu naših.

S nestrpljenjem očekujemo nove izvještaje.

Zbog toga, što na Biokovo nije navrijeme stiglo pismo PK, kojim se saopćava, da se konferencija NOO-a za Dalmaciju do daljnjega odgoda, iz Biokova su, preko Baške Vode, prije pet dana stigli u Borak kod Omiša delegati NOO-a s biokovskog terena. Trebalo je da se oni preko Solina prebace na određeno mjesto, ali kako su u Boiku na našoj vezi saznali, da je konferencija odgođena, vratili su se nakon jednog dana odmora u Biokovo.

Iako se prvi na listi nalazio Ivan Lučić-Lavčević i za njegovu zamjenu Rim dao suglasnost, jer se među partizanskim zarobljenicima nalazio jedan talijanski oficir, lični prijatelj Mussolini ja, ipak ga nisu zamijenili, jer su se tome suprotstavljali fašistički funkcionari u Splitu, na čelu s vicefederalom Savom. Nekolicina drugova s liste, među kojima Šegvić i C vri je, zamijenjeni su u maju 1943. u Podgori. Neki su, kao Lučić, ubijeni u zatvoru, neki umrli (Radić) u internaciji, Jurjević je pobjegao iz zatvora, a najviše ih se oslobodilo po kapitulaciji Italije.

U vezi sa zamjenom naših drugova, koji su se nalazili po zatvorima i logorima, za talijanske vojne zarobljenike dostavljeno je štabu divizije »Bergamo«, koji se nalazio u Splitu, u »Park«-hotelu, posebno pismo, koje je preko ograde ubacio u hotel tadašnji sekretar MK Splita Ivo Randić. U pismu je bilo rečeno, kako Talijani treba da postupe, ako žele da dođe do zamjene. Dva dana poslije toga Talijani su otpočeli izgradnju bunkera po Splitu. Prvi je izgrađen blizu »Park«-hotela — radi eventualne obrane od upada partizana, koji su im dostavili pismo.

Susret članova Štaba IV. operativne zone s članovima Vrhovnog štaba na Cincaru

To nije nimalo ugodno, pogotovo kad se zna, da su se delegati na putu u dva navrata susreli s Talijanima i prošli dio puta, koji ni vodič nije poznavao. Umjesto da njih vode kuriri bilo je obratno, što nam se zna više puta desiti.

Večeras je stiglo pismo druga Vicka, koje je uputio Štabu zone. U pismu još jednom izvještava o svom susretu i susretu Jordana i Milića s članovima Vrhovnog štaba i drugom Titom.¹ Na sastanku u Vrhovnom štabu on je podnio politički izvještaj, a Milić izvještaj o vojnoj situaciji u Dalmaciji. Piše, da su se drugovi iz Vrhovnog štaba, odnosno CK KPJ, ugodno iznenadili, kad su saslušali prikaz stanja u Dalmaciji. Naravno, čito su se obradovali, što je toliki broj boraca Hrvata iz Dalmacije u partizanima. Pored ostalog drug Vicko izvještava, da će oni još neko vrijeme ostati na terenu izvan Štaba.

Drugovi iz PK (Amulić) uputili su pismo Vicku i ostalima iz Štaba zone, koji su odsutni, te ih obavještavaju, što je sve poduzeto u vezi s napadom na Livno. Izraženo je negodovanje, što su tri člana Štaba zone sada, kad su najpotrebniji, odsutni; traži se njihov brzi povratak u sjedište Štaba.²

Četvrtak, 30. jula

Borbe za Vaganj uspješno se razvijaju — Primorska četa razbila neprijateljski обруč — Oslobođeni Šestanovac i Zagvozd

Vice Buljan javlja s položaja, da su naši pripucavali na neprijatelja cijeli dan, ali nekih jačih sukoba danas nije bilo. Iz Sinja je došlo nešto neprijateljskih snaga s 4 tenka i, pošto su pripucavali na naše, vratili su se natrag. Drugi bataljon nije imao nikakvih borbi. Nadalje Buljan izvještava, da se loše stoji s hranom, da borci gotovo cijeli dan nisu ništa jeli.

Talijanski su avioni danas u dva navrata nadlijetali nad barakom, u kojoj je Štab zone. Jednom su bacili nekoliko raa-

¹ Tada su se, 26. jula 1942., članovi Štaba zone sastali s drugom Titom i još nekim članovima VŠ.

² Pismo, koje mu je Amulić uputio, Krstulović je primio kod Staretine i nakon toga odmah su on i Jordan produžili u Dinaru, a Bace je i dalje ostao u VŠ-u.

nijih bombi, koje su pale stotinjak metara dalje od barake. U drugom naletu samo su mitraljirali teren oko barake, ali bez ikakva efekta.

Ispod Vještici-gore danas sam se susreo s nekim borcima, koji su tu na liječenju rana dobivenih u borbama na kninskom Kozjaku. Drugovi mi nisu govorili o sebi, nego o herojskoj borbi, a naročito o hrabrosti onih drugova, kojima su četnici došli iza leđa, ali su ih usprkos tome odbili.

Prema upravo dobivenim vijestima, proleterci nisu otpočeli s napadom na Livno jučer, u srijedu, kao što se predviđelo, nego danas, u četvrtak. Tako su postupili navodno zbog toga, što Druga proleterska brigada nije porušila mostove za soibom na cesti Bugojno-Gornji Vakuf, pa je to omogućilo ustašama, da se s motorizacijom probiju iz Jajca preko Bugojna i da zauzmu Rupres, Duvno i Šuiaiu.

*

Javlja se iz primorja, da je neprijatelj prije pet dana jakim snagama divizije »Žara« iz Vodica, Tribunja, Tijesna, Pirovca i Zatona izvršio pretres tamošnjeg terena. Namjeravao je uništiti Primorsku četvu, koja mu zadaje teške udarce. Saznavši da neprijatelj priprema ofenzivu, samo iz Tribunja i Vodica izbjeglo je nekoliko stotina neboraca, mahom žena i djece, i došli su k partizanima. Da bi se četa što uspješnije suprotstavila neprijatelju — Talijanima, ustašama i četnicima — i da neborci ne bi postradali, svi su upućeni prema Pirovcu, za Crnogorku. Na putu za Crnogorku naišli su međutim na neprijatelja, koji je i s te strane napadao. Zbog toga se goloruki narod morao povlačiti i skrivati. Pritom je ipak dvadesetak ljudi upalo u ruke neprijatelja.

Četa od 83 boraca, sa desetak drugova, partijsko-političkih radnika, primila je borbu protiv 4000 Talijana-fašista, ustaša i četnika, izabranih za tu akciju. Glavne su se borbe vodile na terenu Sopnja i trajale su 6 sati, od 7 i pol do 13 i pol.

U borbi i proboju neprijateljskog obruča, kojim je već bio opasao partizansku četvu, poginulo je 5 drugova. Neprijateljski gubici procjenjuju se na 250 mrtvih i oko 300 ranjenih. Dobar dio neprijatelja pobila je vlastita avijacija (dva aviona). Avioni su došli sa zakašnjenjem na teren, s ikojeg su se naši bili povukli i već ga zaposjeo neprijatelj. Oni su bam-

bardirali i mitraljirali taj teren oko 20 minoita, t. j. sve dok nisu uspostavili veziu sa svojimima i doznali da tuku vlastite položaje.¹

*

Stigle su i vijesti, koje govore da su Biokovci prije 3—4 dana upali u Šetstanovac, jako neprijateljsko uporište. Ustaše su, čim su osjetili dolazak partizana, pobjegli u Zadvarje, gdje se nalaze jače talijanske snage. Pošto su iz pošte, općine i duvanske pokusne stanice digli 'sve vrednije stvari, partizani su ih demolirali. Partizani su uhapsili i strijeljali ustaškog općinskog načelnika Franu Norića. Oslobodivši Šestanovac, partizani sada drže veliku raskrslu putova.

Nadalje su biočovski partizani prije tri dana napali i likvidirali žandarmerijsku i financijsku stanicu u Zagvozdu. Devet žandara i finanaca, koji su od njih 14 pružali otpor, ubijeno je u borbi, a ostali su zarobljeni. Zaplijenjeno je sve oružje, kojim su raspolagali, kao i ostalo, što se našlo u stanicama.

Zauzimanjem Zagvozda, jednog od raskršća putova na imotsko-biakovskom terenu, širi se oslobođeni teritorij prema Livniu.²

¹ Najžešće borbe vodile su se na brdu Soplju. Partizani su držali sve istaknute kote brda, prema kojima su nadolazili Talijani iz okolnih garnizona. Neke fašističke bersaljerske grupe slobodno su nadirale prema partizanskim položajima, i tu su ih partizani rafalima kosili.

Videći da neprijatelj steže obruč oko partizana, komandir čete Drago Zivković donio je odluku za proboj u pravcu Pirovca i Crnogorke.

Ta akcija bila je, pored one kod Kovče, do tog vremena najžešća. Naročitu hrabrost u borbi i velikih zasluga, pored Drage Zivkovića, imao je puškomitraljezac čete. On je u više navrata zavaravao Talijane, kad su nastupali. Pritajio bi se, što je kod Talijana ostavljalo utisak da su uništili puško mitral ješko gnijezdo, pa kad bi mu se približili, onda bi ih ponovo kosio. Također su se u toj borbi istakli Mile Bosna, Mile Skračić, Ivo Ninić i Mile Zivković.

Repriza te borbe na istom terenu, samo u većim razmjerima, odigrala se jula 1943., pod komandom Šime Ivasa.

² Zauzimanje Zagvozda izvršila je 1. četa Biokovskog bataljona, na čelu s komandirovom Antom Berošem.

Petak, 31. jula

**Dobra bilanca dosadašnje borbe na Vagnju — Susret
Biokovaca s proleterima**

O borbama oko Vagnja kaže se u današnjem izvještaju Operativnog štaba, pored ostalog, ovo:

» 1. Kako smo vas već izvjestili, da je I. D. U. bataljon vodio borbu s Talijanima, koji su dolazili iz Sinja, sama borba se je vodila između Biilog Briga i Trnove Poljane. Talijani su došli sa 23 kamiona, od kojih su u toku borbi naši uspjeli 16 zapaliti i 7 onesposobiti. Neprijateljski broj vojnika bio je 250, od kojih se veoma mali broj uspio spasiti. Ovi Talijani, kako izgleda, ništa imali namjeru prebaciti se u Livno, već da smijene svoje snage, koje se nalaze na Vagnju. To se zaključuje i po tome, što je u mnogim automobilima bila smještena hrana, odjeća i obuća. Mi je nismo uspjeli zaplijeniti uslijed naglog nailaska osam tenkova i 7 blindiranih automobila iz Sinja, koji su otvorili žestoku vatru na naše borce, tako da su se morali povući, odnijevši sa sobom samo ono, što smo izvjestili u prvom izvještaju. Nakon te borbe tenkovi i blindirani automobili su ostali na položaju, gdje se vodila borba, odakle su stalno pripucavali na naše položaje. Tokom iste noći došlo je nekoliko kamiona, koji su, kako izgleda, pod zaštitom tenkova došli da pakuju mrtve i da se spoje s Vagnjom, te im je i uspjelo doći do Vagnja s 4 tenka. Poslije toga vladalo je čitavu noć zatišje, nije bilo nikakve pucnjave, samo što se čula zvrka motora, i to u pravcu Sinja, po čemu se zaključuje, da su mrtve odveli u Sinj.

2. U toku jučerašnjeg dana došle su dvije čete Bosanaca, koje su se javile u Operativni štab u 7.30 sati. Jedna je dodijeljena I., a druga II. bataljonu, gdje su razmještene po potrebnim položajima, kao pojačanje. Neprijatelj je pod stalnom mitraljeskom vatrom iz tenkova i blindiranih automobila čuvao svoje položaje, dok je, kako izgleda, ostala njihova vojska otpremala onaj upropašteni materijal i oštećene automobile za Sinj. Naši su ih pri tome ometali, otvarajući vatru na njih. Žrtava s naše strane nije nikakvih bilo, a s njihove strane nismo mogli ustanoviti koliko ih ima, ali vjerujemo da ih je ipak moralo nekoliko poginuti. Pred večer su se povukli sa svojim snagama prema Sinju.

3. U toku iste noći snage I. D. U. bataljona otišle su da pretresu položaj, koji je držao neprijatelj, i da bi onesposobile cestu za svaki promet. Prema primljenom izvještaju od komandanta I. D. U. bataljona, cestu su pregradili s 4 jaka nasipa u visini jednog metra i širine 2.50 m, preko cijele ceste u razmaku jedan od drugoga 250 do 500 metara; također je prekapana cesta u dužini od 2.5 m i u dubini jedan metar. To je sve napravljeno tako, da kad naiđu neprijateljske snage blizu tih pregrada, kao i prokopa, da ih mogu naši tući sa svojih položaja. Nađena su 4 druga, koja su poginula u borbi s Talijanima, i to: Marić Đuro, Trišić, Bodražić Stevo i Lukavac Miloš, te smo iste zakopali. Snage I. D. U. bataljona sada drže položaje od ceste 250 m i dominiraju čitavom cestom.

4. Snage II. D. bataljona bile su raspodijeljene: jedna četa, i to Bračuljeva, na kotama poviše Prolaske Drage, a druga četa povrh ustaških sela Čaić, Odžak, Lištani i Rujani.

U taku jučerašnjeg dana bio je došao jedan hrvatski avion, koji je pucao iz mitraljeza na položaje čete druga Bračulja, te je tom prilikom jednog druga ranio. Prema izvještaju druga Bračulja, jučer je stigao jedan tenk od pravca Livna; isti je došao do nasipa, koji je napravljen preko ceste, i tu je stao. Nakon izvjesnog vremena došao je njemu u susret 1 blindirani auto s Vagnja, te su se isti nakon nekog vremena vratili istim pravcem otkuda su i došli.

5. Naši zadaci jesu i dalje da onemogućimo neprijatelja, ako bi pokušao da ide u pravcu Livna.

6. Što se tiče slanja izvještaja, da ga šaljemo 2 puta dnevno, to nam je nemoguće, jer nemamo toliko kurira, koji poznaju dobro terene ovuda; stoga ćemo slati izvještaj jedamput dnevno, i ta iscrpno.

Baš smo sada primili izvještaj od II. bataljona u pogledu prezidivanja ceste, kako im je bilo to već naređeno, to jest na 8 mjesta su pregradili cestu u dosta velikoj dužini, tako da uopće smatraju, da neprijatelj ni u kom slučaju ne će prijeći preko nje.

Najteži nam je problem ishrana, koja nikako ne funkcionira u redu, tako da borci redovito ne primaju hranu.

Mišljenja smo, da biste nam uputili jednu količinu sira i kruha, tako da bismo s time olakšali ishranu.

Šaljite nam redovito radiovijesti i ako imate kakvih drugih vijesti s naših frontova o partizanskim borbama i u dru-

gim krajevima. Sada je 14 sati i dosada se neprijatelj nikako ne pojavljuje; vlada puno zatišje. Naši drugovi su na određenim položajima i spremno čekaju fašističke gadove da se pojave.«

Naši Oko Vagnja u borbama ova tri dana ubili su 150 neprijateljskih vojnika i uništili 22 kamiona. Zaplijenili su 4 ručna bacača i 41 pušku. Neprijatelju je onemogućeno povezivanje sa svojim na Vagnju. Iz Sinja neprijatelju nije uspjelo da se probije kroz naše položaje na Bilom Brigu. Saznaje se da je i drug Tito oduševljen uspjesima oko Vagnja. Borbe s naše strane sve se više usmjeravaju u pravcu zatuzimanja Vagnja, tog čvrstog i jedinog talijanskog uporišta na putu Sinj—Livno. O učesću jedinica naše Zone u borbama za Livno, pored onih na Vagnju, kaže se u današnjem izvještaju; što su ga uputili članovi Štaba zone s položaja sjedištu Štaba zone, među ostalim ovo:

»... Snage naše Zone već su svestrano angažirane u ovita borbama... Dio snaga bataljona »Starac Viujadin« dužan je da onemogući eventualni pokušaj neprijatelja da prodre cestom Bosansko Grahovo—Livno. I Odred za Sjevernu Dalmaciju ima važan zadatak da onemogući bježanje i dolaženje pomaći sa strane Knin—Livno. Bataljon »Josip Jurčević« trebao bi da osigura ceste s južne strane Livno—Duvno. Bataljon »Vojin Zirojević« od prvog dana učestvuje u borbama ...«

*

Vijesti o operacijama proleterskih brigada sve su povoljnije. Kaže se, da su one poslije zauzimanja Prozora u brzom pokretu zauzele Šuia i Duvno i da sada vode borbu na terenu od Kupresa prema Livnu.

*

Zbog oslobođenja Glamoča i Duvna, kao i predstojećeg oslobođenja Livna i cijelog okolnog područja, na kojemu treba da se izgradi naša narodna vlast (NOO-i), PK danas upućuje dopis za MK Splita s porUkom, da se upućuje na oslobođeni teritorij iz grada što više državnih činovnika, koji su potrebni za rad naših organa vlasti.

*

Ovih dana s Pelješca je otišla preko Nerétve u Biokovo prva grupa od 30 boraca. Veći je dio tih boraca iz Pijavičina, Potomja, Kune i Vručice. Dosad nije otišao veći broj ljudi s

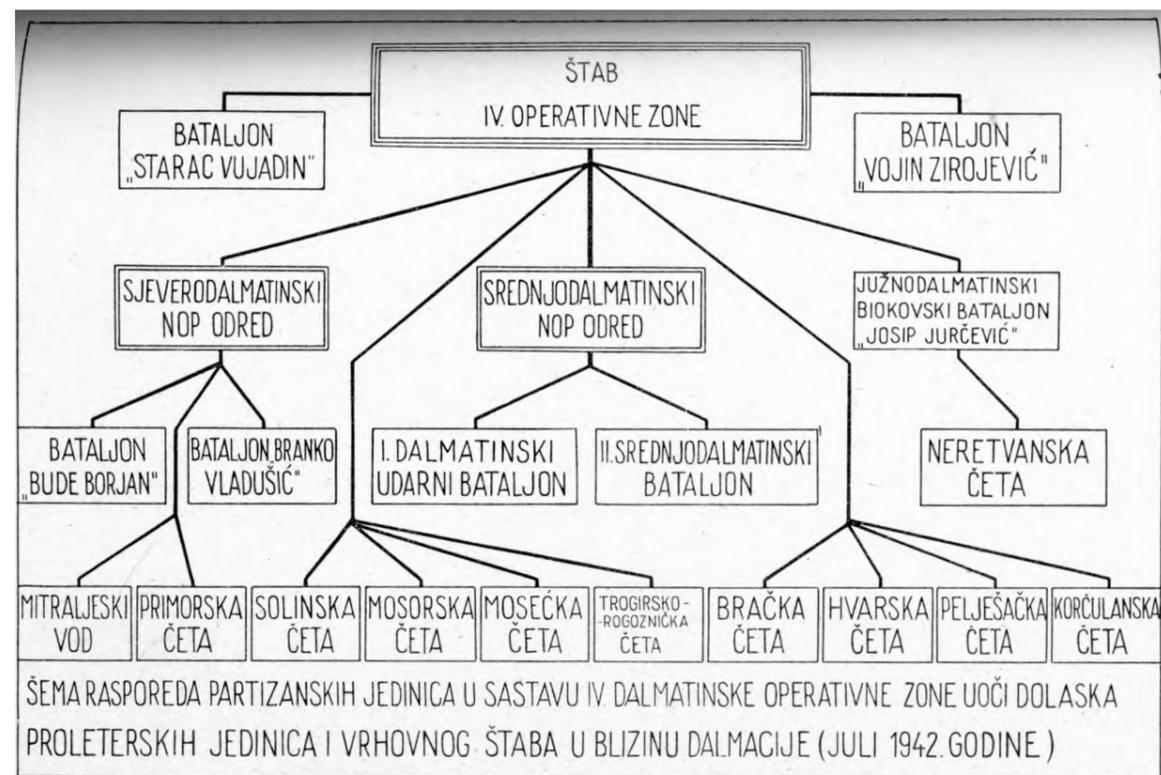
Pelješca u Biokovo među ostalim i zato, što je prebacivanje preko Neretve dosta teško, ali su konačno i te teškoće svladane.

»Naš tjednik«, glasilo NOP-a na Pelješcu, u broju 5 od 18. o. mj., govoreći o borbi protiv okupatora i ustaša na tom našem poluotoku, piše: »Jedan manji odred pelješačkih partizana, patrolirajući u okolini Poniškava, naišao je na dvojicu ustaša iz Hercegovine, koje je smjesta lišio slobode i zaplijenio im 123.000 kuna u gotovom novcu i 23 grla stoke, koju su oni bili opljačkali od srpskih seljaka ru Hercegovini, koje su prethodno pobacali u jame ...«

*

Biakovstki bataljon »Josip Jurčević« javlja, da se uspio povezati s proleterima za vrijeme borbe na sektoru Studenci—Aržano—Bukova Glava. Dio biokovskih boraca porušio je ceste Cista—Makarska i Zagvozd—Vrgorac, da bi onemogućio neprijatelja, da tdm komunikacijama pritekne u pomoć svojim na terenu Duvno—Livno.

Biokovsko-neretvanaki partizani porušili su u ponedjeljak i u utorak, pored ostalog, i nekoliko mostova na željezničkoj pruzi Metković—Ploče i na cesti Metković—Vrgorac. Među porušanim mostovima nalazi se i veliki most u Norinskoj Kuli, udaljen od Metkovića svega 5 km. Tu je zapaljena i žandarska stanica, iz koje su žandari pobjegli. Na Banji je također miniran veliki most. U Desnama su partizani održali javni zbor i javno osudili neke špijune.

AUGUST

Subota, 1. augusta

**Borba ha Čilašu — Poginuo A. Jonić — Pismo PK
komitetima — S ljudima iz bivšeg štaba P. Popovića
— Povratak članova Štaba zone iz VŠ**

B. Dude i V. Buljan u ime Operativnog štaba javljaju s položaja oko Vagnja Štabiu zone: Neprijatelj se u toku dana pojavio oko 9 sati i na Čilašu se razvila borba. Najžešće borbe vodile su se oko 13 sati, kad su neprijatelju došla pojačanja od 3 tenka i 3 oklopna kola. Cesta je razrušena i barikade su postavljene. Da bi se cesta temeljito razrušila, potrebne su avionske eksplozivne bombe, koje treba otimah poslati. Jučerašnjeg dana, neprijatelj se nije javljao, tek je navečer došao s nekoliko tenkova i kamiona da pokupi mrtve, koji su poginuli dan prije.

*

S Vagnja je naknadno javljeno, da je danas, za vrijeme borbe poginuo od bacačkog zrna komandant I. dalmatinskog udarnog bataljona drug Ante Jonić. Ta žalosna vijest duboko nas je potresla. Smrt A. Jonića, mladoga ali iskusnog druga, partijskog i vojnog rukovodioca, neustrašivog iborca, težak je udarac i nenadoknadiv gubitak za nas.

*

PK šalje danas svim mjesnim, kotarskim i okružnim, kao i bataljonskim komitetima opširan dopis o zadacima, koji proizlaze iz općeg porasta NOB dolaskom proleterskih jedinica pod rukovodstvom VŠ i druga Tita u neposrednu blizinu Dalmacije. U dopisu se traži, da svi mjesni i bataljonski komiteti do petog u mjesecu dostavljaju izvještaje okružnim komitetima, a oni PK do desetog. Izvještaji treba da obuhvate: 1. Po-

Operativni štab naših jedinica u borbi za Vaganj

litičku situaciju na terenu, odnosno u vojnoj jedinici, 2. JNOF, N00, SMG, AF2, 3. Stanje partijske organizacije, 4. SKOJ, 5. Narodnu pomoć, 6. Akcije, 7. Obavještajnu službu i 8. Članarinu i partijske doprinose. Osim mjesečnih izvještaja komiteti moraju da svakih 15 dana pismeno izvještavaju o značajnijim događajima.

*

Pred večer je stiglo pismo od Vicka i drugova, uipućeno PK, u kojem među ostalim javljaju:

»Naš boravak na ovom terenu produžio se više negoli smo bili predvidjeli.

Na sektoru Livno—Kupres—Bugojno nalaze se 4 proleter-ske brigade skupa s Vrhovnim štabom i drugom Titom.

Nakon konferencije u selu Baistasima u svrhu formiranja Odreda na sektoru Livno—Glamoč—Grahovo mi smo krenuli u pravcu Prozora, radi povezivanja s Vrhovnim štabom. Kako se on u međuvremenu približio nama, to smo se već 26. o. mj. povezali s njime. Bili smo odmah primljeni od druga Tita, s kojim smo toga dana vodili vojno-političke razgovore informativnog karaktera. U tim razgovorima izložio nam je opći plan akcija proleterskih brigada, koji se sastojao u oslobođenju Livna, a nakon toga Kupresa, Bugojna, povezivanju s krajiškim snagama i čišćenju terena oko Ključa, Mrkonjića i Jajca.

Kolona Talijana, koja je krenula iz Sinja za Livno, sigurno je bila upućena kao pojačanje ustašama. Da je došlo do povezivanja ovih dviju kolona, naročito 29. o. mj., kada prikupljanje i koncentracija pojedinih brigada još nije bila završena, bilo bi unijelo pometnju i znatno bi otežčalo situaciju. Važnost ove uspješne akcije istakao je i sam komandant drug Tito, kao i ostali drugovi iz Vrhovnog štaba. Ta vijest je odmah objavljena u »Radio vijestima«, koje izdaje Vrhovni štab. Ona se mnogo komentira, a ugled dalmatinskih partizana je mnogo porastao. Borci izražavaju želju da se krene prema Dalmaciji.

U razgovorima, koje smo vodili s drugom Titom, kao i s ostalim članovima Vrhovnog štaba, mi smo ih nastojali uvjeriti o važnosti čitavog ovog terena, kako Livna tako i Imotskog, na mogućnost oslobađanja čitavog ovog kraja od mora pa sve do Jajca. Tiime bi se oslobodio jedan veliki teritorij, značajan po svojoj općoj strateškoj važnosti, jer bi se time

stvorila mogućnost tijesnog povezivanja proleterskih snaga na ovom terenu s partizanskim snagama Hercegovine, Istočne Bosne, Krajine, Like i Dalmacije i time zajedničko poduzimanje opsežnih operacija.

Naše izlaganje, a naročito sam razvitak događaja na ovom terenu, dovodi svakog dana drugove iz Vrhovnog štaba, pa i samog komandanta druga Tita, do (uvjerenja o važnosti i koristima, koje bi se dobile oslobađanjem ovog teritorija. Stoga je pitanje daljnjih akcija ostalo da se riješi nakon zauzimanja Livna.

Ukoliko uspijemo pridobiti Vrhovni štab za ovaj plan, kao i ako nam i sami događaji budu išli u prilog, mislimo da vas ne trebamo uvjeravati što bi to značilo za našu Zonu d za daljnji razvitak partizanske (borbe, naročito u Dalmaciji. Ovo nije nemoguće. U najgorem slučaju sigurno ćemo uspjeti da pored zauzimanja Livna očistimo i oslobodimo i sva sela Livanjskog polja, naročito Čelebić i Rujane, gdje ćemo dobiti dosta oružja, a naročito hrane.

Partijske razgovore s drugovima iz OK nismo uslijed stalnih akcija i njihove okupiranosti mogli voditi. U razgovoru s drugom Titom izložili smo mu opće stanje partijske organizacije u Dalmaciji. Drug Crni,¹ koji je drugi dan došao u Vrhovni štab, morao je nakon pola sata da ode ponovo na teren. Stoga je odlučeno, da će jedan član CK, a eventualno i Vrhovnog štaba, doći Skupa s nama radi detaljnijeg upoznavanja sa svim partijskim i vojnim pitanjima. Stoga pripremite potreban materijal, kako bi se drugovi delegati što bolje upoznali s vojno-partijskim stanjem, a ujedno njihov dolazak što više iskoristio u rješavanju naših problema.«

Imajući dosta slobodnog vremena, današnji sam dan iskoristio za razgovore s ljudima iz bivšeg »štaba« Parje Popovića i s Pajinim bratom Dušanom.

Svi oni sada osuđuju Pajiu i s odobravanjem govore o njegovog likvidaciji. Svi su se opredijelili za partizane, kako su rekli i u svojoj izjavi, koju su napisali za javnost. Nakon razgovora u GšH vratili su se prije osam dana u Štab zone sa

¹ Sreten Zujović.

zadatkom da pomognu razbijanje četnika oko Knina, što sai svi jednodušno prihvatili. Zbog toga sada odlaze na područje Knina.

*

I danas je bilo nadlijetanja neprijateljskih aviona nad sjedištem Štaba zone. Sav teren mitraljiran je i bombardiran manjim bombama. Zahvaljujući što njihovoj nepreciznosti u gađanju, što gustoj šumi, nitko nije ranjen, osim jednog konja.

*

Kasno navečer stigli su iz Vrhovnog štaba drugovi Vicko i Jordan, dok je Milić još ostao tamo. Oni su se zadržali na putu izvan Zone 10 dana, t. j. znatno više nego što su namjeravali. Zapravo ih je zadržao drug Tito. Oni su nas još jednom, sada temeljito, upoznali s razgovorima u Vrhovnom štabu i s drugom Titom. Obavijestili smo ih o operacijama oko Vagnja na osnovu primljenih izvještaja i vijesti. Dogovoreno je, s obzirom na razvoj događaja oko Vagnja, a posebno zbog gubitka druga Jonića, da Vicko, komandant Zone, i Stevo, član PK, izjutra odu do Vagnja i obidu položaje.

Nedjelja, 2. augusta

**Vicko i Stevo otišli na Vaganj, za koji se još vode borbe
— Neprijateljski hapad na Biokovo**

Jutros su drugovi Vicko i Stevo otišli da obidu položaje oko Vagnja i da pomognu tamošnjim rukovodiocima u vođenju operacija.

U današnjem izvještaju s položaja Oko Vagnja Operativni štab javlja, da je neprijatelj našima nametnuo borbu, koju su oni prihvatili ru skladu s postavljenim zadatkom. Neprijatelj je pod jakom zaštitom tenkova uispio da se probije do kasarne na Vagnju i da dovuče hranu i municiju svojim trupama, koje se tu nalaze. Kako je neprijatelj u frontalnoj borbi, potpomognut jakom mitraljeskom i minobacačkom vatrom, pokušao da naše izbac iz položaja time, što je front neprestano proširivao, to naši svakako traže pojačanje, makar od jednog voda boraca, po mogućnosti naoružanih talijanskim puškama, za koje će imati dovoljno municije. Dalje traže, da im se iz Zone

pošalje jugoslavenska municija, ako je ima. U izvještaju se također govori o našim i neprijateljskim snagama u bonbi za Vaganj.

U drugom pismu drugovi javljaju: Naši u jučerašnjim jurišima nisu uspjeli zauzeti Vaganj. Pretpostavljali su, da će to ići lako, jer su Talijani u drvenim barakama, ali su te barake iznutra obložene ciglama.

U jučerašnjim borbama na Vagnju poginuo je komandant Prvog bataljona A. Jonić od bacačkog zrna. Njega je zamijenio na toj dužnosti B. Dude.

Drugovi dalje u pismu traže, da se javi Srđanu, sekretaru KK Sinja, da s mitraljezom sačekaju Talijane kod Hana, kad se budu vraćali u Sinj, da pripucaju na njih i da se povuku. Zbog pojačanja naših snaga, a s obzirom da Talijani ubacuju u borbu sve više ljudstva i oružja, traže da se javi Mosorskoj grupi, da se odmah uputi u Vješić-goru.

Uzevši u obzir čitavu situaciju dogovorili smo se i uputili pismo komandiru Solinske leteće drugu Markoviću, da se Solinska i Mosečka četa prebace odmah u Dinaru, ako nisu nužne u Solinu, t. j. ako neprijatelj nije više u mogućnosti da se iz Splita prebaci u Sinj. Operativnom štabu na položaju odgovoreno je, da im se zasad ne može poslati iz Zone neko veće pojačanje, osim 30 boraca iz bataljona »Vojin Zirojević«.

*

U četvrtak u 5 sati izjutra počeo je talijanski napad na Biokovo uz prethodnu artiljerijsku paljbu od Gradca, Bacine i Brista. Neprijateljska avijacija ni ovaj put nije izostala. Nakon više uzastopnih neprijateljskih juriša na naše položaje kod Plane i Medugorja, naši su odgovorili protujurišem i razbili neprijatelja, koji se ubrzo povukao, ostavivši na terenu 1 puškomi'traljez, 3 puške i 16 bombi. Neprijatelj je sa subom povukao 6 mrtvih, a imao je oko 40 ranjenih.

Predveče su se Talijani povukli s blokovskog terena uz podršku dvaju aviona i ratnih brodova, kao i artiljerijske i minobacačke vatre.

U ovom napadu naši su imali trojicu teže i više lakše ranjenih drugova.

Ponedjeljak, 3. augusta

**Sve jači priliv novih boraca — Nova masovna interniranja
s područja Vodica**

Iz Splita je jučer stiglo u Vještic-goru 25 novih boraca. **To je u posljednjih nekoliko dana treća grupa.** Šteta što **nema**mo dovoljno oružja, da se naoružaju svi novi borci. Sada ih je samo na području Srednje Dalmacije preko 300 nenaoružanih. Kada bismo raspolagali oružjem, mogli bismo odmah formirati III. srednjodaknatski bataljon.

Slična je situacija i u Južnoj Dalmaciji. Tamo je naime od 640 boraca svega naoružanih 280.¹

Nove, nenaoružane borce uznemiruje svakodnevno nadlijetanje neprijateljskih aviona, pa bombardiranje i mitraljiranje Vještic-gore. Ovdje su ipak mnogo sigurniji nego u Splitu, **gdje** su bili izloženi neprestanim racijama, hapšenjima i ubijanjama.

*

Iz štaba talijanske divizije »Sassari« u Kninu javljaju, da pristaju na razmjenu zarobljenika i da su u tom pravcu već zatražili od svojih vlasti u Splitu, da im pošalju imena 14 naših drugova, koji su u zatvoru, a traže se za zamjenu. Čim dobiju odgovor, odmah će nam ga poslati, i ako budemo zadovoljni, može se pristupiti razmjeni. Eto, tako su oni danas, zahvaljujući činjenici, što im naše jedinice nanose sve veće udarce i gubitke i što NOP uživa povjerenje naroda, prisiljeni da »ljubezno« razgovaraju s partizanima!

*

Po vijestima s položaja, još uvijek se vode borbe za Vaganj i oko njega. Naši još nisu uspjeli da likvidiraju to neprijateljsko uporište, ah su mu nanijeli velike gubitke.

*

U srijedu je iz Vodica otplovio za koncentracioni logor na Molatu talijanski parobrod s pohapšenim partizanskim porodicama. Među intemiranima nalaze se i najmanja djeca i

¹ U dogovoru s VS, tada je 200 novopridošlih boraca upućeno u proleterse brigade. Nakon oslobođenja Livna rasplamsao se ustanak u Dalmaciji, što je omogućilo priliv novih boraca, formiranje novih jedinica u Dalmaciji i popunu vandalmatinskih brigada.

starci u visokim godinama. Neke partizanske porodice u cjelini su internirali.

Fašistički krvnici misle, da će masovnim interniranjem partizanskih porodica s područja Vodica prisiliti tamošnjim partizansku grupu na neaktivnost, a narod na poslušnost, iako im sva dosadašnja praksa govori o obratno.

Utorak, 4. augusta

Štab zone traži od Vrhovnog štaba municiju — Spriječen put talijanske vojske iz Splita u Livno — Borba na Kozjaku i palenje Rupotine

U pismu, koje je Štab zone danas uputio Vrhovnom štabu, a s obzirom da su u akcijama oko Vagnja za ovih 5—6 dana neki mitraljezi ostali bez municije, moli se da VS naredi Krajišnicima, da dadu 10.000 metaka za potrebe IV. zone. To je Krajišnicima moguće, jer su prilikom oslobodjenja Glamoča zaplijenili 36.000 metaka.

*

Danas je Štab zone uputio i pismo Štabu Srednjodalmatinskog odreda, koji sa svoja dva bataljona drži položaje sjeverno i južno od Vagnja. U pismu se nalaže borcima Srednje Dalmacije, da sada, pošto su onemogućili Talijane, da se iz Sinja probiju u Livno, i porušili cestu, tako da je neprijatelj ne* može upotrebljavati, prebace glavne snage u Vještić-goru. Postoji naime sve više mogućnosti, da neprijatelj napadne na Vještić-goru, da bi se osvetio za gubitke, koje je doživio na Vagnju, a još više u borbama oko Livna.

Prema upravo prispjelim vijestima, Talijani su s 30 kamiona dovukli velike snage i došli do Vuković^mosta, a na Dinari ima svega 250 naših naoružanih boraca. Ovdašnje im snage same ne bi mogle odoljeti. No i pored toga javljeno je jedinicama na položaju, da ostave dio snaga, t. j. Drugi bataljon i dvije čete bataljona »Starac Vujadin« tamo, da bi i dalje rušili i kontrolirali cestu. Naglašeno je, da prije odlaska preko punkta na Kamešnici osiguraju redovitu vezu s biokovskim bataljonom »Josilp Jurčević«, koji djeluje na terenu u pravcu Aržana.

*

Štab Sjevemodalmatinskog odreda javlja^ da je komandant odreda Rade Bulat po odluci GŠH povučen, što posljednja

dva dana još više otežava ionako tešku situaciju. Zbog toga se traži pomoć Zone. Sjevernodalmatinski odred, koji je posljednjih dana držao cestu Knin—Grahovo, imao je zbog neorganiziranog povlačenja 9 mrtvih i 26 ranjenih, te je time ozbiljno ugrozio vlastiti opstanak. Dogovoreno je, da Milić ode tamo čim se vrati iz Vrhovnog štaba u Zonu. S njime će poći i drug Despot, koji će i ostati tamo.

Bataljon »Vojin Zirojević« zarobio je i uputio u Zonu 4 ustaška koljača iz Grahova. Nakon saslušanja osuđeni su na smrt i strijeljani ispod šume, nedaleko od našeg punkta. Postupilo se brzo zbog mogućnosti neprijateljskog napada na Vješić-goru. Utvrđeno je, da su sva četvorica ogrezli koljači. Na samom saslušanju držali su se bijedno, kao što se redovno drže neprijatelji u sličnoj situaciji: ništa oni nisu krivi, niti su ustaše, niti su za Pavelića!

*

Kasno navečer iz Solina su stigli kuriri s porukom, da se traženi borci, uslijed razvoja događaja na njihovu terenu, još ne mogu uiputiti u Dinaru.

Oni su se, kao što im je javljeno iz Zone, prikupili (Kaštelani, Masečani i Mosoraši sa Solinjanima) u Kozjaku. Po prikupljanju, t. j. u petak navečer, uz pomoć naroda iz Klisa i Solina porušili su cestu u Rupotini, kao i 2 km tt-linija. Poslije toga povukli su se u Kozjak na položaj, s kojega su mogli napasti Talijane, ako naiđu na popravljenu cestu i tt-linije.

Idućeg dana neprijatelj je došao s Klisa, Solina i Splita s 5000 vojnika i jakom motorizacijom, te se uputio prema Kozjaku na širokom frontu od 5—6 km (od Rupotine do Kaštel-Sućurca). Neprijatelj je — kaže se u izvještaju — u borbama na Kozjaku bio potpomognut topovima iz Splita, Solina i Klisa. Nasuprot tolikoj sili naše je položaje branilo i vodilo borbu svega 65 boraca. Oni su pružali neprijatelju jak otpor s vrhova Kozjaka od Privije do Škrobotine. Borbe su otpočele izjutra i vodile se do 14 sati, kada su se naši povukli.

Glavne snage neprijatelja napadale su prema vrhu Kozjaka. Naši su se neustrašivi borci, znajući da ih bodri sav narod Solinskog bazena, borili na nekim položajima u omjeru 10 prema 100. Mnogo im je pomogao i za borbu prikladan teren, koji oni dobro poznaju. Dok su naši borci čekali u kamenjaru, Talijani su morali da se peniju uz brdo.

Ishod borbe za neprijatelja je porazan. Koji se zna, ima preko 20 mrtvih¹ i mnogo više ranjenih, što neprijatelj nije još gore prošao može zahvaliti tome, što je naš mitraljezac otvorio vatru na njegovu izvidnicu na Priviji umjesto da ju je propustio i udario po glavnini, a to je mogao, jer je imao idealan položaj.

Naših gubitaka u otvorenim borbama nije bilo, iako ova ofenziva na Kozjak nije prošla bez naših žrtava. Izgubili smo naime dva omladinska skojevska rukovodioca i jednu od aktivnijih drugarica. Bolesni omladinci ležali su u Kozjaku u jednoj udubini nad Rupotinom. Tu su se zatekle i dvije žene i jedna omladinka. Njih su Talijani primijetili, kad su se penjali na Kozjak, i napadali ih nekoliko sati pušćanom, mitraljeskom i bacačkom vatrom. Bolesni drugovi i drugarice, koje su se našle s njima, imali su samo jednu pušku i njome su se borili do posljednjeg metka. Oni su uspjeli ubiti 6 fašista. Od naših je u borbi poginuo Jozo Kljaković-Gašpić koji se liječio od ranije zadobivenih rana, i Mila Grubišić, koja se u borbi herojski držala, iako izranjavana. Pošto su naši ostali bez metaka, fašistički zlikovci odsjekli su joj glavu. Treću žrtvu, teško ranjenog Martina Bobana fašisti su odvezli u Klis i, pošto im nije rekao ni riječi, pa ni kako se zove, tamo ga strijeljali. Dvije preživjele drugarice, Miiku Žižić i kćer joj, odveli su u zatvor.²

Zbog poraza na Kozjaku, Talijani sto, za 'odmazdu, drugog dana izvršili više hapšenja po bazenu i zapalili dvije kuće prvoboraca, a trećeg dana, t. j. u nedjelju, zapalili su svu Rupotinu — 69 kuća

Iz borbe na Kozjaku, s teže pristupačnih mjesta, Talijani se još uvijek ne osuđuju [pokupiti svoje mrtve. U borbi su se s naše strane najviše istakli drugovi: Stipe Marković, komandir Solinske leteće čete, komandir Mioisorske čete Ljubo Dumičić i brat mu Dušan.

¹ Neke ubijene crnokošuljaše u Kozjaku Talijani tada nisu uspjeli pokupiti, pa su se tu i raspadali, što je uslijed vrućine izazivalo jaki smrad. Zbog toga i opasnosti od bolesti naši su morali više puta polijevati leševe benzinom i paliti ih, a čitav teren dezinficirati lizolom.

² One su kasnije osuđene na robiju i odvedene u Italiju, iz koje su se vratile po njenoj kapitulaciji.

Zbog situacije u Solinskom bazenu i paleža našeg uporišta Rupotine, u kojoj je narod od prvog dana uistanka listom uz NOP i svakodnevno ga na jedan ili na drugi način pomaže, a odrasli su Rupotinjani već odavno svrstani u partizanske jedinice, PK je odlučio da sutra odem u Solin i tamo pomognem drugovima. Pored ostalog zaključeno je, s obzirom na velik priliv boraca i hrane iz Splita, da nam je »kanal« Split—Solin u današnjoj situaciji potrebniji nego ikada, i zato on ni jednog dana ne smije biti prekinut.

Srijeda, 5. augusta

Oslobođeno je Livno — Vraćam se u Solin

Jutros se brzo pronijela radosna vijest, da je I. proleter-ska brigada, uz pomoć bataljona »Starac Vujadin« i »Vojin Zirojević«, prošle noći uspjela zauzeti Livno.¹ Kaže se da je plijen golem. Zarobljeno je oko 400 domobrana i 250 ustaša. U borbama je poginulo preko 150 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjeno je 500—600 pušaka i nekoliko desetaka bacača, mitraljeza i puškomitraljeza.

Radost, koja ije nas i sve borce u Vješić-gori obuzela, ne može se opisati. To više, što su bilo posredno bilo neposredno, u borbama za Vaganj, a time i za oslobođenje Livna, dosta pridonijele i jedinice IV. operativne zone. Oslobođenjem Livna i svega Livanjskog polja otvara se najpovoljnija perspektiva i za još brži razvoj oružane borbe u Dalmaciji.

Također su potvrđene vijesti i o oslobođenju Duvna prije tri dana.

Odlučeno je, da se Štab IV. operativne zone i PK, čim se izvidi situacija u Livnu, presele tamo.

¹ U borbi za Livno sudjelovala je Prva proleter-ska brigada i III. sandžačka, kao i bataljon »Vojin Zirojević«. Livno je branilo 950 neprijateljskih vojnika, uglavnom ustaša, žandara i domobrana. Neposredan napad na grad započeo je 4. augusta u 22 sata. Sutradan, 5. augusta, sav je grad, osim jednog uporišta (kuće Mitrović), bio oslobođen. U borbi za Livno ubijeno je 150 neprijateljskih vojnika, a zarobljeno 400 domobrana, 250 ustaša i 10 Nijemaca. Svega 140 uspjelo je pobjeći. Pored ostalog zaplijenjeno je 600 pušaka, 14 puškomi tra i jeza, 4 mitraljeza, 2 minobacača i 4500 kg eksploziva. Partizani su imali 10 mrtvih i više ranjenih.

U takvoj atmosferi napustio sam Dinartu, u kojoj sam za deset posljednjih dana toliko toga uzbudljiva i ugodna proživio. Vraćam se u Solin, iu kojemu me čekaj u novi zadaci.

Četvrtak, 6. augusta

**Poslije paljenja Rupotine narod još odlučniji u borbi —
Zandarmerijska stanica u Dugopolju bila kratkog vijeka
— Proglas NOO-a Imotskog — 160 Ižana odlazi nakon
akcije u partizane — »Čišćenje« Dugog otoka**

Vratio sam se iz Vještić-gore u Solin istim putem, kojim sam i otišao u Dinaru, samo »sada mnogo lakše i brže, bez gotovo ikakve pratnje osim kumira.

Prebacivši se preko vrha Svilaje, na Vranoviu, susreo sam solinske, kaštelanske, mosorske i mosečke partizane. Oni su se na poziv Štaba zone, nakon borbe na Kozjaku, čim im je dopustila situacija, uputili u Dinaru, da bi sudjelovali u borbi za Vaganij. Koliko isu se obradovali, kad su čuli da su partizani-proleterii oslobodili Livno, i svim drugim vijestima, koje sam im ispričao, toliko su se ražalostili, kad siu doznali, da se moraju vratiti natrag, svatko na svoj teren.

Drugovi au mi odmah počeli pričati o događajima u Rupotini i borbi protiv Talijana po Kozjaku. Posebno su se divili hrabrosti pojedinih drugova, naročito Jakova i Joze Cerine, pa cijelog niza drugih, meni dobro poznatih boraca. U razgovoru smo se prebacili u Moseć i tu se zadržali 2—3 sata, a odatle je svaka četa-grupa otišla u svom pravcu.

U Rupotiniu sam stigao pri zalazu sunca. Sve još miriše po paljevini. Od donedavna lijepih kuća sada sablasno strše porcnjeli zidovi, svega 5—6 km daleko od Splita i njegovih palača. Pa ipak nigdje se ne čuje ni riječ kukanja, ni riječ zapomaganja. Ljudi su svijesni, da je tako zato, što oni talijanskim fašistima i njihovim ustaškim pomagačima ni danju ni noću ne dadu mira. I manje će im ga dati, sada su još odlučniji u svojoj borbi.

*

Osjetivši da u Mosoru nema mnogo partizana, ustaše su uspostavili žandarmerijsku stanicu u Dugopolju, da bi izvršili mobilizaciju za domobrane. Ali nisu se još dobro ni smjestili, a grupa naših terenskih radnika (7 njih), na čelu s drugom Javorom, napala ih je i rastjerala.

Grupa Ižana na području Vodica u septembru 1942.

NOO Imotski izdao je iprije tri dana proglas narodu Imotske Krajine. U proglasu se raskrinkava ustaška t. zv. NDH na čelu sa zlikovcem Pavelićem, kojemu je prvih dana po kapitulaciji Jugoslavije nasjeo dio naroda Imotske Krajine. Nakon pregleda sadašnje vojno-političke situacije, proglas poziva sve čestite i poštene ljude, sve Hrvate, bez obzira na to, kojoj su stranci prije pripadali, kao i one, koji su nasjeli ustaškoj »pro-rničbi«, da se sada kad se vodi konačni obračun s fašistima i izdajicama naroda svih boja, trgnu i da se svi svrstaju u redove narodnih boraca

Pored ostalog u proglasu se kaže:

»Imočani!

Zadnji je čas da se prenete i vidite, što hoće od vas da uradi Pavelić i njegove bande. Čas narodnog oslobođenja i narodnog suda je blizu ...«

*

Potvrđene su vijesti, koje su se pronijele prije nekoliko dana o događajima na Malom Ižu.

Noću 26. prošlog mjeseca digli su naši drugovi s Malog Iža dio rekviriranog ulja, koje je oduzeto narodu Velog i Malog Iža, a ostalo su — oko 30 hl — prolili.

Izjutra su došli Talijani po ulje, ali ga nisu našli. Videći što je učinjeno, pobjesnili su. Sve stanovništvo Malog Iža istjerali su na obalu i tražili da se otkrije, tko je odnio i prolio ulje. Kad nisu dobili odgovor, odvojili su 81 osobu, uglavnom mlade ljude, i ukrkali ih kao taoce na brod, namjeravajući da ih odvedu u Zadar.

Na vožnji između Malog i Velog Iža, uhapšenici su oko 12 sati na poklik Šime Lukina »Juriš na okupatora!« odjednom navalili na karabinjere, koji su ih pratili. Ubili su tri karabinjera, 2 financa i jednog talijanskog agenta učitelja. U borbi je poginuo i jedan naš drug. Usto je jedan teže, a šest ih lakše ranjeno.

Naši su se drugovi tom uspjelom akcijom na moru oslobodili zatvora, a mnogi od njih i smrti, koja ih je čekala. Neprijatelju su nanijeli neočekivani udarac. U ovom napadu naši su zaplijenili jednog ipuškomitraljaza, 6 pušaka sa 70 metaka. 3 pištolja i 5 bomba. Istog dana oni su na brodu, s pridošlim

Ižanke na področju Vodica u septembru 1942.

narodom — u svemu 160 drugova i drugarica, otplovili s Velog i Malog Iža na Dugi otok, u partizanski logor.¹

Noću 26/27. prošlog mjeseca partizani su napali na karabinjersku stanicu u Salima na Dugom Otoku. Usljed pomanjkanja oružja i iskustva u borbi, niisu ih uspjeli razoružati. U Božavi isu teško ranili jednog karabinjera i likvidirali jednog špijuna-popa. Kaznena ekspedicija iz Zadra zapalila je 27. prošlog mjeseca u Malom Ižu 70, a u Velom Ižu desetak kuća, i strijeljala 7 rodoljuba, zato što su Maloižane prevozili na Dugi otok.

Na Dugom otoku sada ima preko 250 rodoljuba spremnih za borbu, ali nemaju oružja. Veze s kopnom u sadašnjoj su situaciji slabe, da bi se mogli sa sigurnošću prebaciti. Na otoku su formirana 4 muška i jedan ženski vod, a raspolažu svega

¹ Pljačkom (»ušurom«) preko uljaima, u koje su postavljali svoje ljude, Talijani su i na otoku Ižu sakupili velike količine ulja. Oni su 26. jula 1942. došli brodom iz Velog Iža u Mali Iž da podignu i odnesu ulje. O namjeri Talijana obaviješten je 25. jula pred večer sekretar partijske organizacije Šime Lukin. On je odmah sazvao partijski sastanak, na kojemu je zaključeno, da se Talijani moraju preduhitriti. Kad se skupilo nekoliko drugova, oni su dio ulja ukrcali u ribarski brod, koji su još u toku noći odvezli na otok Ugljan i tamo ga sakrili. Ostalo su ulje pustili u more. Parola »Ni kapi ulja okupatoru!« provedena je uspješno.

Ujutro, kad su Talijani došli i vidjeli da nema ulja, odmah su o tome obavijestili komandu karabinjerske stanice u Velom Ižu. Otud je došao zloglasni brigadir Silvio Siliore s osam naoružanih karabinjera i finanaca. Oni su sakupili na obalu sav narod Malog Iža. Pop je vršio prozivku, po matičnoj knjizi, a Talijani su sve sumnjive, čija su im imena dali doušnici, odvajali. Odvojen je 81 drug. Zatim su ih ukrcali u brod, da bi ih odveli u Veli Iž, a potom dalje, Sluteći zlo, komunisti, koji su bili među pohapšenima, na čelu sa Š. Lukinim, dogovorili su se, da će na moru, kad bude najpovoljnije, navaliti i razoružati Talijane. Što su dogovorili, to su na poklik Š. Lukina i učinili. U toj borbi poginuo je jedan omladinac, ali su zato svi Talijani bili likvidirani. Da bi izbjegli represalije, 160 drugova i drugarica odmah je otišlo u partizane, najprije na Dugi otok, kasnije na o. Zut i Kornate, pa na kopno, na područje Vodica i preko Bukovice u Liku. Na kopno je izišlo 240 Ižana.

Prebacivanje Ižana na kopno izvršeno je s 13 ribarskih čamaca (na vesla su oni prevalili oko 30 km) od Stinove na Kornata do obale, u toku jedne noći, da ih s Murtera ne bi opazili Talijani. Na svaki čamac postavljene su po tri smjene veslača. Na čelu ispred 10 čamaca bila su isturena tri naoružana čamca. To je bio prvi partizanski konvoj na moru u toku NOB.

Primorska četa prihvatila je Ižane na terenu Tribunja. Tu su

sa' 9 pušaka, nekoliko revolvera i bomba. Kad bi raspolagali makar dovoljnim brojem pušaka, onda bi već sada neke tamošnje talijanske posade brzo bacili u more.

Znajući da se partizani nalaze na Dugom otoku, Talijani su ga blokirali sa sjeverne i južne strane jakim snagama (oko 500 vojnika). Cirn su se iskricali, pokupili su sve brodove, kako se naši drugovi ne bi njima mogli okoristiti i pobjeći. Zatim su u razvijenom stroju izvršili pretres toga našeg uzanog otoka. Pa i pored toga, naši su drugovi uspjeli na im izmaknu i da se prebace na drugo mjesto.

Ne našavši partizane, Talijani su spalili 28. pr. mj. šume po Dugom otoku, ne bi li na taj način istjerali »odmetnike«. Bijesni zbog neuspjeha, strijeljali su 6 ljudi.

razdijeljeni na punktove: Vodice, Zaton i Tribunj. Nenaoružane Ižane čuvala je Primorska četa preko mjesec dana, dok su boravili na tom terenu. Problem je bio prehrana ljudi, kojih je s Ižanima i Primorskom četom na području Vodica bilo oko 360. Pored hrane, koju je četa plijenila od neprijateljskih elemenata, za prehranu su se brinuli NOO-i vodičkog terena.

Prije odlaska s tog terena formirane su tri čete i bataljon »Vlado Peran«. Pored Ižana u bataljon je ušlo oko 40 boraca s područja Vodica. U bataljonu je bilo 46 žena, uglavnom Ižanki. Komandant bataljona bio je Šime Ivas, a komesar Zdravko Bego. Taj bataljon kasnije ulazi u Drugu dalmatinsku brigadu kao njen IV. bataljon.

Polovicom septembra bataljon je otišao u Liku.

U Bukovici bataljonu se pridružio jedan tamošnji vod. Prvog dana bataljon se prebacio s vodičkog terena u Laškovicu, južno od Kistanja. Druge noći produžio je preko popaljenih Rujišta i kod Cerovca prešao željezničku prugu. Jedna četa (pod komandom Stipe Ninića) izgubila se druge noći marša i vratila na zatonski teren, gdje ostaje 10—15 dana. Početkom oktobra 1942. ta se četa prebacila preko Rasline—Bilica—Perkovića i Unešića u Moseć, a zatim otišla u Livno. U Konjovratima joj se pridružila veća grupa novih boraca.

Gotovo svi borci s Iža. o kojima je ovdje riječ, sudjelovali su kasnije u IV. i V. ofenzivi. Samo u borbama oko Sutjeske poginula su 74 borca s Malog Iža.

Akciju, sličnu ovoj na Ižu, a u vezi s uljem, izvršili su kasnije i borci Primorske čete. Oni su s kopna otvorili vatru na motorni jedrenjak »Mučenicu«, kada je s Murtera prevozio konfiscirano ulje u Šibenik. Sva izrešetana, »Mučenica« se morala vratiti u Murter, ostavivši iza sebe na moru masne tragove ulja.

Pošto je 11. augusta kod Korčule zarobljen motorni jedrenjak »Dux«. Talijani pojačavaju budnost na moru i poduzimaju protivmjere. I pored toga, što su u našim vodama imali 7 torpiljarki, 2 divizionu patrolnih i jedan divizion torped-

**Partizani Biokova zauzeli Župu — Bračani odlaze preko :
Hvara na Biokovo — Konferencija NOO-a Hvara**

Blokovski partizani zauzeli su jučer Župu. Oni nastoje da oslobode ovaj teren južno i sjeverno od Biokova, kako bi se oslobođeni teritorij protezao duboko iz Bosne sve do obale našeg mora.

Prekjučer je prebačena prva grupa od 20—25 boraca uglavnom omladinaca, s Brača (Bola) na Hvar, a odatle preko Bogomolja u Padgorru i Biokavo, u partizane. Potred toga što su razvili jalku oružanu borbu na svom otoku, tukući Talijane i njihove utstaške slugе gdje god se pojave, brački borci sada sve češće i u sve većem broju odlaze i na kopno, u partizanske jedinice.¹

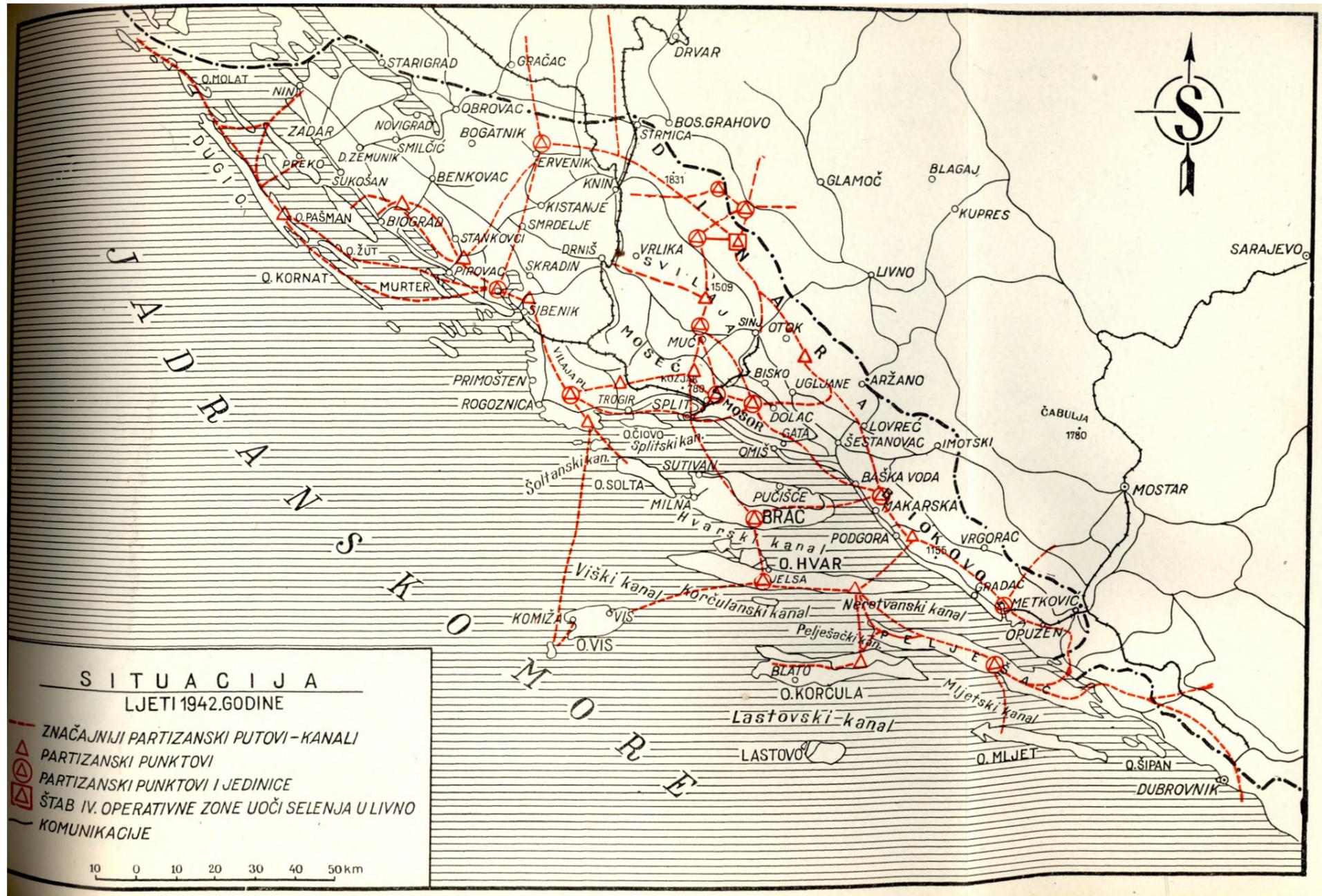
Prošle noći porušili su partizani Mosora tt-Jinije oko Kosišnjeg brda, na cesti i željezničkoj pruzi Split—Sinj. Seljaci s Konjskog porušili su tt-linije prema Prugovu za Muć, a seljaci Koprivna i Dugopolj a uradili su to isto kroz Poda. Druga grupa Mosoraša porušila je tt-linije iz Splita za Omiš i Šestaruovac.

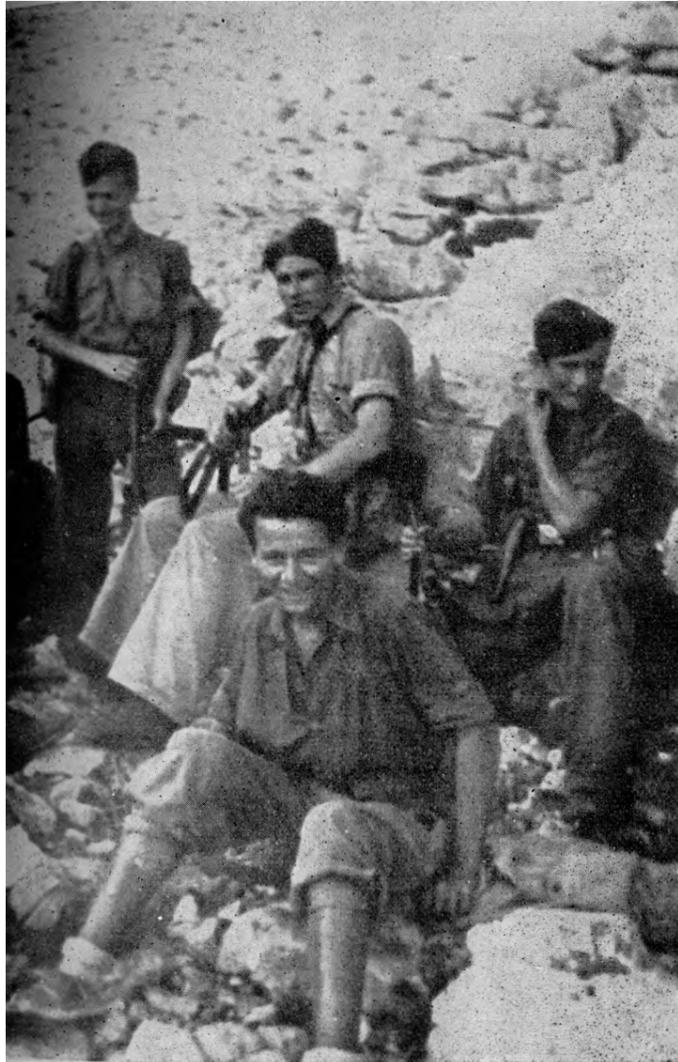
Iz Splita je jučer otplovio u Italiju još jedan brod sa zatvorenicima. Oni će biti u Italiji razmješteni po koncentracijskim

čamacima, kao i veći broj minobacača, oni za borbu protiv partizana naoružavaju motorne jedrenjake (nazvane protupartizanskim brodovima). U početku te brodove naoružavaju mitraljezima, a kasnije i topom od 20 mm. Napalube ojačavaju limovima i vrećama pijeska. Uporedo s tim 22. decembra izdaju »Uputstvo za borbu protiv partizana na moru«, po kome manji brodovi ne smiju da prolaze kroz Makarsko primorje sami, već u konvojima uz naoružanu pratnju od pet ljudi. Treba reći da striktnom provođenju j takvih uputstava-naredenja, pa i njihovu pooštavanju, Talijani prilaze tek početkom januara 1943., nakon što su im partizani zaplijenili više brodova.

U decembru 1942. počeli su da postavljaju topove različitih kalibara i na linijske brodove, jednako za borbu protiv savezničkih podmornica kao i za borbu protiv partizana.

¹ Prvu grupu prebacili su J. Bodlović i J. Kaminčić svojim brodom. U toj grupi nalazili su se J. Brešković, Jure Radmilović i Josip Marinković-Mjerić.

Grupa bračkih partizana u blizini Humca ljeti 1942.

cionim logorima. Može se na osnovu dosadašnje prakse očekivati, da će sada uslijediti nova hapšenja, jer po zatvorima vjerojatno ima mjesta.

Prije tri dana, noću između 4. i 5. o. mj., održana je u blizini Vrbanja na Hvaru, na mjestu Rašnilk, konferencija NOO-a Hvara, na kojoj je izabran Kotarski NOO. Do konferencije i izbora KNOO-a došlo je, pošto su izabrani NOO-i u svim mjestima na Hvaru.¹

Konferenciji su prisustvovali delegati svih mjesnih NOO-a, a pored njih i nekoliko rukovodećih drugova na tom otoku. U svemu je konferenciji prisustvovalo oko 30 drugova. Konferencija je donijela niz odluka.

*

Na završetku je konferencija izabrala plenum KNOO-a i izvršni odbor od 7 članova. Kotarski NOO izdaje i svoje glasilo »Novi izvještaj«.

¹ Prva konferencija NOO-a Hvara održana je u poljskoj kućici Dinka Pavičića u Vrbanju. Konferenciji su prisustvovali delegati 21 NOO-a, otvorio ju je Martin Gamulin, a izvještaj podnio Marin Franičević. Nakon izbora podijelio je Izvršni odbor zaduženja. Za predsjednika je bio izabran Martin Gamulin, za tajnika i referenta za prosvjetna pitanja Marin Franičević, za financijska pitanja — NO fond — Stipe Splivalo, za prehranu Jure Kovačević, za zdravstvo Jakov Matković, zatim Dinko Pavičić, Dušan Mairić, Bare Trbuhović i Mile Perić.

Izvršni odbor KNOO-a sastajao se gotovo redovito svakih osim dana, a plenum svaki mjesec dana. Prvi plenarni sastanak po konferenciji održan je u Vrisniku, drugi u Pitvama (prisustvovao mu je i Andrija Božanić-Stevo), treći u Zastrazišću, i t. d.

Otok Hvar ide u red onih krajeva Dalmacije, u kojima su se NOO-i kao organi vlasti najranije razvili. Na tom otoku ne samo da NOO-i u pojedinim mjestima i pojedinim općinama u toku 1942. donose različite odluke, koje prihvaća i po kojima postupa sve stanovništvo, već je 1. novembra 1942. plenum NOO-a donio odluku, da se putem slobodnih izbora biraju NOO-i u Bogomolju, Gdinju, Zastrazišću i Poljicama. Na tom plenumu donesena je i odluka, da se zemlja, koju vlasnici ne mogu obrađivati, obradi preko NOO-a i da se urod s nje pošalje u Biokovo za potrebe tamošnjih partizana.

Odlukom KNOO-a kontrolirani su i brodovi pri istovaru, a vlasnici brodova uplaćivali u fond NOO-a porez na dobit.

U zaključcima prvog plenuma Kotarskog NOO-a Hvar, koji su upućeni svim mjesnim i općinskim NOO-ima, kaže se među ostalim:

»1 — Da se pozove narod da suši grožđe u što većoj mjeri. Predviđen je minimum od 80 kg po osobi.

2 — Da se provede taksiranje u grožđu, odnosno u moštu. Svaki će mjesni odbor ovo regulirati prema svojim prilikama, ali na taj način, da ukupni doprinos ne bude manji od 2%. Od ovog opskrbljivati i one, koji nemaju grožđa, a radi siromaštva ga ne mogu kupiti.

4 — S obzirom na prehrambene teškoće odlučeno je, da se zasadi najmanje 100 struka kupusa po osobi.

5 — Šta vi ja se na dužnost mjesnim rukovodiocima, da se postaraju za nabavku umjetnog gnojiva putem zadruga.

6 — Mjesni odbori će vršiti nadzor oko prodaje hrane, smokava, ribe i ulja ...

8 — Da se popišu zalihe vina, jer će trgovci kupovati preko odbora.

11 — Da se iskoriste sve postojeće zalihe sjemena pšenice. Istočna sela pristala bi na zamjenu. Njihovo sjeme bolje je za prilike otoka.

13 — U mjestima, u kojima ima slučajeva, da se još daju dohoci sa zemlje, neka se više ne daju. Ali ako je bivši vlasnik zemlje siromašniji od težaka, mjesni odbor će mu iz svojih sredstava nadoknaditi.

14 — Ribari će dati 2% od zaliha soli, koje će se upotrebiti za siromašne, a ostale zalihe ustupiti po cijeni, po kojoj su je dobili.«

*

Prvog dana po mom dolasku u Solin održan je sastanak MK Solina, kojem je prisustvovao i komandir Solinske leteće čete Marković. Na sastanku sam upoznao drugove s najnovijim događajima u vezi s dolaskom proleterskih jedinica, Vrhovnog štaba i CK KPJ u neposrednu blizinu Dalmacije i sa sastankom drugova iz Štaba zone s drugovima iz VŠ i drugom Titom. Upoznao sam ih i sa zadacima, koji se sada postavljaju pred partijske organizacije i narod u Dalmaciji. Kao u svim selima, kroz koja sam prolazio, nakon što 9e pronijela vijest o događajima posljednjih dana, tako je po kazivanju drugova i u Splitu i njegovoj okolini raspoloženje širokih narodnih masa za NOB bolje nego što je ikad bilo. Situacija je sada mnogo po-

voljnija nego prije godinu dana, kada je trebalo dizati oružani ustanak, iako je i tada narod u ovom kraju bio masovno raspoložen za borbu i otpor okupatoru.

Glavni zadatak, koji se sada postavlja pred MK, jest mobilizacija boraca za nove jedinice, to više, što je na razgovorima s drugovima iz Zone u VŠ drug Tito naglasio, da Dalmacija treba da što prije pristupi formiranju brigada. Zbog jakog priliva novih boraca iz čitave Dalmacije, kojih velik dio ide u partizane preko Solina, povećao se problem njihova prihvaćanja i osiguravanja najnužnijim potrepštinama prije nego se upute u Zonu. To nije lak posao, jer je Solin od Splita odvojen cijelim lancem bunkera i bodljikavom žicom, koja se proteže do Stobreča. Organizacija u Solinskom bazenu treba također da se pobrine za prehranu i smještaj popaljenih Rupotinjana, koji su ostali bez ičeg. Taj zadatak treba u prvom redu da na sebe preuzme Općinski NOO.

Komandir Marković zadužen je da pošalje iscrpan izvještaj Zoni o borbama na Kozjaku. On je dalje upoznat sa zadacima, koje pred Solinsku leteću četvu postavlja Štab zone, kao i s odlukom Zone, da se toj četi više ne izdaje Obrok po četvrt litre vina za ručalk ; večeru. Posljednje je naišlo, kako kod njega, tako i kod drugova iz MK, na negodovanje. Oni staju na stanovištu, da dosadašnje stanje treba zadržati, jer je viino borcima prijeko potrebno s obzirom na lošu prehranu, a isto tako na ogromne napore, koje svladava četa. Svoje zahtjeve opravdavaju i time, što uslijed neprestanog dolaska novih drugova boraca u njihovu bazu Blaca, moraju svoje Obrofke dijeliti s novopridošlim, često nepredviđenim drugovima, i na taj način ostaju prikraćeni u ionako siromašnim obrocima.¹

Subota, 8. augusta

**Oslobođen Vaganj — Uspjela zasjeda kod Pakline —
Partizanska četa na Korčuli**

Jedna za drugom redaju se novosti s različitih strana, a najviše ih je s Dinare.

¹ Štab zone složio se s primjedbom drugova. Solinska leteća četa i dalje je dobivala uz obroke vino.

Prema upravo prispjelim vijestima, naše su jedinice nakon deset dana uporne borbe likvidirale veliko talijansko uporište na Vagnju. Likvidiranjem toga uporišta znatno se proširuje oslobođeni teritorij. On sada seže gotovo do samih vrata Sinja. Nakon zauzimanja Livna, pa sada Vagnja, u Sinju među Talijanima i ustašama vlada opća pometnja, jer očekuju, da je sada Sinj na redu.

*

U srijedu su partizani Biokova postavili zasjedu kod Pakline, svega kilometar i pol od Vrgorca. U zasjedu je upao talijanski kamion s 11 vojnika Prvim rafalima ubijeno ih je 10, a svega je uspio jedan pobjeći i skriti ise, ali ga je ubrzo pronašla udarna grupa iz Kokorića. Zaplijenjen je puškomitraljez, 6 pušaka i 250 metaka, a kamion je razbijen.

Nedjelja, 9. augusta

**Hvarski partizani u Starom gradu, a brački u Bobovišću
— Muzički instrumenti za partizane**

Prekjučer je Hvarska partizanska četa »Matija Ivanić« razoružala žandarmerijsku stanicu u Starom gradu na Hvaru. Razoružano je svih 11 žandara, koliko ih se tamo nalazilo, i zaplijenjeno 11 pušaka, 7 pištolja i dr. Po razoružanju žandara partizani su upali u zgradu paraske uprave i pošte. Iz nje su izvukli sav novac i materijal, kojim 'se mogu poslužiti, a ostalo su uništili.

Poslije te akcije održan je masovni zbor, na kojemu je govorio predstavnik NOP-a.¹

Prije dva dana brački partizani likvidirali su financijsku stanicu u Bobovišću.

*

Po prijašnjem dogovoru s PK, večeras su upućeni u Livno svi muzički instrumenti kulturno-prosvjetnog društva »Zrinski« iz Kliis-Ropotine. Gotovo /svi članovi toga naprednog društva nalaze se već u partizanima. PK-a je mišljenja, da članove društva valja prikupiti u Livnu i ponovo sastaviti gla-

¹ Mate Carić.

zbu, koja bi održavala priredbe na oslobođenom teritoriju / po partizanskim jedinicama.¹

Kultumo-p rasvjetno društvo u Klis-Rupotini osnovano je god. 1934. nakon zabrane nogometnog društva, koje je tu osnovala Partija 1930. Od 1930. do 1938. vlasti su društvo nekoliko puta raspuštale, ali je ono ponovno osnivano, mijenjajući samo ime.

Ponedjeljak 10. augusta

Ruše se ceste — Stobrečani prkose Zerbinu — Neuspjela akcija u dubrovačkoj bolnici

Štab zone poručuje nam, da se temeljito razruše ceste Split—Sinj i Omiš—Zadvarje, kao i druge, koje s obale Jadrana vode na sjever, da neprijatelj ne može praviti ispade iz primorja na oslobođeno Livno, Duvno i Šujicu. »Osobitu pažnju — kaže se u poruci — treba posvetiti i temeljito razrušiti cestu Vrulja — Dupci, da ibi se onemogućili neprijateljski ispadi iz Omiša i Makarske.« Sve akcije rušenja treba da budu što masovnije. Zbog toga valja mobilizirati sela, a borci iz Mosora i Solinske čete treba da ih osiguravaju za vrijeme rušenja.

U vezi s tom porukom Zone upućeno je pismo drugovima iz KK Omiša, u kome im se nalaže, da imaju u s Mosorskom četom onesposobiti cestu iznad Vrulje i onu od Zmovnice i Omiša prema Zadvarju, odnosno Šestanovcu. Sa KK Solina i Solinskom četom dogovoreno je, što sve treba poduzeti za onesposobljavanje ceste Split—Sinj.

*

Iz Stobreča javljaju, da je jutros tamo došao prefekt Zerbinu iz Splita. On je namjeravao da iskoristi današnju svetkovinu u Stobreču, sv. Lovru, za održavanje zbora. Zbor je najavio dan prije preko seoskog glavara.

Saznavši za to, Mjesni NOO Stobreča odmah je održao sastanak i donio odluku, da se narodu preporuči, da ne izlazi iz kuća. Pozivu NOO-a sve se selo jednodušno odazvalo. Kuće

¹ Nedugo poslije toga upućeni su, također u Livno, i svi instrumenti kultumo-prosvjetnog društva iz Solin-Rupotine. Koliko se zna, osim klavir-harmonike i poneke violine, ostali su se instrumenti malo ili nikako upotrebljavali.

su, kao usred najveće zime, bile zatvorene. Vani, osim talijanske vojske, nije bilo nikoga, kao da je selo izumrlo.

Drugovi u Dubrovniku pokušali su osloboditi iz zatvora-bolnice druga Pjera Grubišića, instruktora PK i komandira Rogotzničkog odreda iz augusta prošle godine. Grubišića su Talijani u Šibeniku osudili u bijegu na smrt, zbog revolucionarne djelatnosti. Koncem 1941. upućuje ga PK kao istaknutog partijskog radnika i svog instruktora u Dubrovnik, da pomogne tamošnjoj partijskoj i ostalim organizacijama NOP-a u njihovu radu i razvitku. Nakon uspješnog rada u vrlo teškim uvjetima ilegalnosti, P. Grubišića na putu iz Dubrovnika za Pelješac 14. jula o. g. hvataju ustaše. Bilo je to u Brsečinama kod Stona. U dubrovačkom zatvoru bio je podvrgnut strašnim torturama i fizički skršen, ali unatoč svemu on neprijatelju nije priznao ništa.

Da bi mu pomogli, drugovi uspijevaju da Grubišića prebace iz zatvora u dubrovačku bolnicu, u kojoj je, pored stalne straže, ležao okovan u podrumu. Grupa drugova pokušala ga je zatim i odatle osloboditi, ali nažalost nije u tom uspjela. Bijeg nije bio dobro organiziran. Drug, koji je imao komadom željeza likvidirati čuvara, nije to do kraja izvršio. Čuvar je počeo da bježi i da se dere. Uto je i jedna žena bolesnica, ne znajući o čemu se radi, digla galamu, što je svratilo pažnju karabinjera, koji su imali stanicu nasuprot bolnice. Zbog brze intervencije karabinjera drugovi su morali da bježe neobavljena posla. Jedan od učesnika u akciji uhapšen je; pohapšeno je u vezi s njom i mnogo aktivista NOP-a u Dubrovniku, čime je našem pokretu u tom gradu zadan novi udarac.¹

¹ Da bi se lakše oslobodilo Grubišića, MK preko dra. Orlića uspijeva ga iz zatvora prebaciti u bolnicu. U izvlačenju iz bolnice sudjelovali su Roko Bačić, Atif Čampara, Viktor Hajon i Milan Prizmić. Poslije policijskog sata oni su se sklonili u park Gradac, naoružani sa tri revolvera i jednom bombom. U akciji je Bačić bio uhapšen.

Bojeći se novog pokušaja oslobodjenja Pjera Grubišića, fašisti su ga 23. augusta 1942. odveli iz Dubrovnika prema Kotoru i tada ga tamo vjerojatno ubili. Drugarica Grubišićeva Milka Lasić, koja se također nalazila na radu u Dubrovniku od jula 1942. i živjela, kao i drug joj, pod krivim imenom, bila je nakon pokušaja njegova bijega uhapšena, te poslije kraćeg vremena prevezena u Šibenik i puštena. Kad je ponovo imala biti uhapšena, pobjegla je s djetetom i otišla u partizane. Dijete joj se izgubilo u IV. ofenzivi.

Duže kocke!

Sjutiš se što ti još nisam poslat onaj izvještaj, ali nije uojo kriovnja. Poslao sam onaj izvještaj koji sam napisao da mi što činiš, izvještaj tve podataka iz Omiškog vojara, koji do danas nisam primio. Možda imaš i neku survoe posla, jer su Italijani zapalili Kanišice, a to je blizu nje. Nisu imali ni kakvu maslu. Možda od njih nije ništa. U partizanima, a čajni, kod ih je bio. et. pozvali su njeenje, putu na Srbicima da su tražili platu! Dakle je i dobro što su ih popalili.

Još nisam dobro izvještaj, ali h. e. je izvještaj okeije na putu Zrnovnica - Kraljeva. etini i iz Kostanje, odohle je brajer, digla nekoliko uataških opijuna.

10 VII kada je bio blagdan sv. Lovre na Stolbreču prefekt Splate bio je čamio i etio je da odohi nekakav povor uaridu, ali u. o. o. Stolbreča pokrasio je čarva da se sliosa. topa ductina te su se isti pokatvorali u Knež u Snaah protesta. Nalioim da bi ovakove stvari trebalo javljati. N. Tajztoje Da li isto šalju ili P. k.?

Još mi nisi poslao one upute za Kadorce. Poslaj ih.

Izjavljujem te pozdravljam sa
S. F. - S. N.
Janko

Jedno pismo sekretara KK Omiša Vinka Dumičića Janka

Utorak, 11. augusta

Opomene glavarima sela — Biokovci šire oslobođeni teritorij prema Imotskom

Drugovi s područja Lečevice, na čelu s Matom Baraćem, uputili su mi jučer pismo, u kojemu traže, da se u ime NOP-a preko pošte iz Sinja ili Muća dostave posebna pisma glavarima sela Radošića (Mati Rajčiću), Visoke (Ivanu Karličiću), Divovića (Mati Čavki), Lečevice (Ivanu Bužančiću), Korušaca (Ivanu Maroviću), Vučevice (Ivanu Brčiću), Čvrljeva (Ivanu Perajoi), Utor, Dugobaba i Kladnjica.

U pismima bi se spomenuti pozvali, da se odmah odreknu dužnosti glavara i da ubuduće rade za NOP.

Mi smo se složili s idejom, da se glavari opomenu da prestanu vršiti dužnost, koju su im povjerali ustaše, ali se nismo složili da im pismo uputimo preko pošte i u ime NOP-a. Neka im se radije pisma pošalju u ime NOO-a njihovih sela i dostave po tamošnjim ljudima, koji će ih usto upozoriti, da će, ukoliko se ogluše na poziv ili nešto poiduzmu protiv simpatizera NOP-a, biti kažnjeni.

*

Zahvaljujući sve većoj aktivnosti tamošnjih partizana, proširuje se oslobođeni teritorij sjeverno od Biokova. Pored toga, što je posljednjih dana bataljon »Josip Jurčević« razoružao žandarsku stanicu u Zupii i financijsku stanicu u Slivnu te zauzeo Zagvoz, on je sela Rašćane i Kratatice očistio od ustaških milicija. U spomenutim akcijama Biokovci su zaplijenili 40 pušaka i 1500 metaka. Pet su žandara strijeljali. U oslobođenim selima održani su zborovi i izabrani NOO-i.¹

¹ Biokovski je bataljon tada imao plan, da se na svom putu oslobađanja Imotske Krajine što više približi Imotskom. U svom ofenzivnom naletu Biokovci su već bili došli do Kamenmosta. Mislili su tada skupa s proleterima napasti i zauzeti Imotski, međutim, uslijed četničkih napada od Knina' na oslobođeni teritorij, proleteru isu otišli tamo da ih suebiju. U isto su vrijeme Talijani, osjetivši namjere biokovskih partizana, poduzeli ofenzivu velikih razmjera prema Biokovu, upravo kad su partizani došli do Kamenmosta. Napad i oslobodenje Imotskog uslijedilo je tek u februaru 1943.

DODATAK

Tito o borbama u Dalmaciji

O partizanskim borbama u Dalmaciji, a posebno na otocima, kaže drug Tito (Valter), u dopisu Kominterni od 11. augusta 1942., među ostalim ovo:

»Dalmatinski partizanski bataljoni su poslije četvorodnevni borbi odbili italijanske napade na Prologu i Vagnju uslijed čega su Italijani morali da odstupe prema Sinju i Splitu. Na ostrvu Hvaru formiran je partizanski odred »Matija Ivanić«, koji je u posljednje vrijeme izvršio niz uspješnih akcija. Partizani su razoružali nekoliko žandarskih stanica i uspostavili narodnooslobodilačku vlast. Italijani su na ostrvo uputili 2000 vojnika, da bi uništili partizane, ali se ekspedicija svršila bez uspjeha. U julu i augustu na ostrvu Braču partizanski odredi su izvršili čitav niz uspješnih akcija i tom prilikom je zaplijenjeno mnogo ratnog i drugog materijala. Partizani su zauzeli fabriku sardina u Postirama, koja je pravila konzerve za okupatora ... I ovdje je i talijanska ekspedicija od 1800 vojnika svršila bez uspjeha. Na poluostrvu Pelješac, kao i na ostrvima, partizanski odredi također uspješno djeluju...«

Srijeda, 12. augusta

PK i Štab zone preselili iz Dinare u Livno — NOO-i čuvaju sela

PK i Štab IV. operativne zone preselili su se prije četiri dana iz Dinare (Vješić-gore) u oslobođeno Livno. Sjedište štaba zone nalazi se u župskoj kući, a PK u kući Tadića.

Drugovi iz PK i zone javljaju nam, da su po oslobođenju Livna dobili od Vrhovnog štaba 320 pušaka i njima naoružali borce, koji su dosada bila bez oružja. Time su dalmatinski partizani znatno ojačali. Dalje je oko 250 nenaoružanih boraca dodijeljeno Vrhovnom štabu, čime se mnogo rasteretilo Štab zone, pa se u Dalmaciji može pojačati mobilizacija novih boraca. Dio novih boraca također će se staviti na raspolaganje VŠ za popunu proleterskih i drugih brigada, a dio će se uklju-

S prvog partizanskog zbora u oslobođenom Livnu augusta 1942.

čiti u dalmatinske bataljone. od kojih treba uskoro da se formiraju dalmatinske brigade, jer, prema riječima druga Tita u susretu s drugovima iz Zone, u Dalmaciji za to postoje svi objektivni uslovi.

Nadalje PK poručuje OK, da pri mobilizaciji drugova za partizane posebnu pažnju posvetimo liječnicima, koji su prijeko potrebni partizanskim jedinicama.

Omladince ispod 14, pa i 16 godina, osim opravdanih izuzetaka, ne treba da šaljemo, ma koliko navaljivali.

U vezi s razmjenom naših drugova, koji su po zatvorima, za talijanske zarobljenike vode se pregovori, ali nam PK o tome još ništa određeno ne može javiti.

Drugovi¹ zasebno traže, da im za VŠ i CK KPJ što prije dostavimo iz Splita što je moguće veće količine papira i boje za ciklostil, jedne naočale (—2,5) za druga Tita i 3 nalivpera za drugove iz OK KPJ.

*

U trogirskim selima NOO-i, koji se razvijaju kao organi borbe i nove narodne vlasti, prilaze u posljednje vrijeme sve sistematskije čuvanju sela pred ispadima neprijatelja. NOO-i redovito organiziraju seoske straže, naročito noću, da neprijatelj ne bi iznenadio seljake. U selima, u kojima ima partizana, straže održavaju oni, osim kad se spremaju za akciju, ili kad se povrate iz akcije, pa treba da 'Se odmore. Tada straže održavaju odbornici i naši aktivisti-seljaci.

U posljednje vrijeme partizani se na području Trogira najviše zadržavaju u selima Nojavi, Dogradama i Dvornici. Seljaci tih sela neprestano žive, kako bi se vojnički reklo, u mobilnom stanju, da bi što više mogli da pomognu partizanima.

*

Naređenje štaba zone, da se ruše sve ceste, koje iz Splita i primorja vode na oslobođeni teritorij prema Bosni, : dalje se uspješno provodi. Posljednje dvije-tri noći razrušene su gotovo sve ceste. Rušilo se i u Rupotini, a naročito je jako porušena cesta, koja vodi kroz poljička sela. Od Ručna preko Zmornice, Srijana, Gata i Zvečanja do Koštanja cesta je razorena na mnogo mjesta i mnogo će biti potrebno da se popravi.

Članovi PK Dalmacije s instruktorom CK KPJ augusta 1942. u Livnu (slijeva nadesno: Svetislav Stefanović-Cečo, Ivo Amulič, Vicko Krstulović, Ivica Kukoč i Andrija Bvžanić).

Četvrtak, 13. augusta

**Prva konferencija AF2 za Južnu Dalmaciju —
»Partizanski borac«, glasilo NO odreda za Srednju
Dalmaciju**

U Grčniku je prije 4 dana održana prva konferencija

AFŽ za Južnu Dalmaciju, t. j. za kotare Makarska, Imotski, Metković, Dubrovnik i otoke Brač, Hvar i Korčudiu s Pelješcem. Konferencijom je rukovodila drugarica Neda Mtarović-Ranka, a prisustvovalo joj je 120 delegatkinja. Na konferenciji je jedno od glavnih pitanja bilo: daljnje razvijanje i omasovljenje organizacije AFŽ.¹

*

U tehničar PK u Livnu počeo je da izlazi »Partizanski borac«, glasilo NO odreda za Srednju Dalmaciju. U svom prvom broju od 8. o. mj. list na uvodnom mjestu govori o pogibiji prvog komandanta Srednjodalmatinskog udarnog bataljona Anite Jonića-Tonća, koji je poginuo u borbama za Vaganj. U članfcu se, pored ostalog citira pismo, koje je Jonić neposredno pred svoju smrt s položaja pisao jednom drugu: »... na putu mi je pozlilo. Do početka akcije imao sam teške bolove u stomaku, a glava me strašno boljela. Nisam nikom htio govoriti, pa makar umro. Išao sam naprijed, jer sam svijestan dužnosti. Čim smo otpočeli borbu, nestalo je svakog bola, pojavila se silna snaga za borbu protiv okupatora. Tempo je bio silovit. Izišlo je nekoliko heroja nad herojima ... «

*

S izvještajem OK Srednje Dalmacije o događajima posljednjih dvadesetak dana na području okruga poslali smo danas u PK i 900.000 kuna (500.000 od MK Splita i 400.000 od MK Solina).

¹ Nakon ove konferencije AF2 u Južnoj Dalmaciji naglo je ojačao, tako da su već do kraja 1942. gotovo u svim selima kotara Makarska postojale organizacije žena. U Zavojanima je 27. decembra 1942. organiziran i 30-dnevni kurs za aktivistkinje AF2, koji je pohađalo 40 žena.

Petak, 14. augusta

S drugovima iz KK Omiša — Zakletva antikomunističke bande — Partijska konferencija za kotar Makarsku

Danas poslije podne otišao sam preko vrhova Mosora na omiški teren. Vodiča preko Mosora dobio sam u Mosorakoj četi. Kod Rašeljke smo se žedni i umorni spustili u Gata. Tu sam dočekaao večer i sastao se u Pivčevićevim pojatama s drugovima iz KK Omiša. U izvještaju, koji je na sastanku podnio u ime toga mladog rukovodstva drug Vinko Dumičić-Janko, najviše se isticao nagli porast NOP-a na području čitavog kotara. Ono, čemu se posebno veselimo, jest činjenica, da su i gornjopolička sela, koja su prije bila pod jakim utjecajem mače-koivštine, danas najvećim dijelom uz NOP. Političko raspoloženje i priliv masa u NOP prati i brzo omasovljenje partijske organizacije, koja je nalkon mosorskog neuspjeha u martu o. g. potpuno reorganizirana i lišena oportunitizma.¹ Jedino u Krajiškoj općini stanje još ne zadovoljava, osim u nekim selima kao što je Zeževica- U Kreševu i Katunima utjecaj ustaša i Mačeka još je uvijek znatan.

Tek što je završio sastanak KK Omiša, na istom mjestu sastao sam se s MK Omiša.² Drugovi su se u sumrak probili iz Omiša i preko Zakučca stigli u Gata. Prema izvještaju druga sekretara, stari proleterski gradić na ušću Cetine, s 400 tvorničkih radnika i radnica, ostaje dosljedan svojoj borbenoj prošlosti. Omiš sa svojih 1200 stanovnika žarište je NOB cijele Poljičke Krajine. Iz njega je već u redovima partizanskih boraca 68 drugova. Da je sav narod Omiša za NOP, pokazuje i to, što drugovi iz MK u svako doba izlaze na oslobođeni teritorij i vraćaju se natrag u grad. Omiš među ostalim ima i svakodnevnu vezu s Mosoriškom četom, u kojoj je najviše boraca Omišana.

¹ KK Omiša tada su sačinjavali drugovi, sve ilegalci: Vinko Dumičić, student Iz Podstrane, Blaženka Mimica, student iz Mimica, Pavao Mandić, radnik iz Dugog Rata (on je ujedno bio član OK Srednje Dalmacije), Josip Pešić, radnik iz Borke kod Omiša, i Ante Marčić, radnik iz Zvečanja.

² MK Omiša u to vrijeme sačinjavaju: sekretar Ivo šperac, zatim Milka Buljević, Sonja Lelas, Mlado Marašić i Miloš Mimica.

Pošto smo saslušali izvještaje o političkoj situaciji, stanju i radu partijske organizacije, radu organizacija NOP, NOO-a, AFZ i: SMG, mobilizaciji, akcijama i obavještajnoj službi, utvrđeno je, što treba da izvršavaju pojedine organizacije kao svoje najneposrednije zadatke.

*

Drugovi iz Splita dostavili su nam formular zakletve, koju polažu pripadnici antikomunističkih bandi u Sjevernoj Dalmaciji (anektiranom dijelu). S lijeve strane formulara nalazi se talijanski tekst zakletve, a s desne strane isti tekst u našem jeziku. Zakletva glasi:

»Dalmatinskoj vladi
Vojni kabinet

Zadar

Ja niže potpisani..... tražim da budem upisan u Dobrovoljački antikomunistički korpus talijanske Dalmacije. Izjavljujem se spreman da položim slijedeću zakletvu:

»Ovdje pred Kirilstovim Raspelom kunem se da ću posvetiti sebe čitavoga i ako bude trebalo i život žrtvovati za uništenje komunizma, boreći se protiv njega oružjem u ruci, pod zapovjedništvom Talijanske Vlade, da bi se dalo talijanskoj Dalmaciji mir i napredak, prema fašističkom zakonu i poretku. Ako ne bih bio poslušan postavljenim mi starješinama, ili ako bih bilo na koji način izdao zakletvu koju sam položio, neka Rog i Talijanska Vlada kazne mene i moju obitelj«.

Članovi obitelji koju izdržavam.....

Dne..... 1942.

Potpis«

Ovaj formular zakletve govori sam za se, nije mu potreban nikakav komentar. Sličnu zakletvu polažu i četnici popa Dujića oko Knina, koji su u službi okupatora, a na drugoj strani kažu, da su za »Kralja i Otadžbinu!«

*

Prije četiri dana održana je partijska konferencija kotara Makarske u Grčeničku nad Bačinom.

Subota, 15. augusta

Primjer Mosorske čete — Okupator nudi novac izdajnicima — Trogirani temeljito ruše tt-linije — Muzički instrumenti Klis-Kose poslani u Livno

Nakon obavljenog posla u Gatima izjutra sam s drugom V. Dumičićem navratio ilspod Dubrave i Gornjeg Sitnog u MosorSKU četui, koja sada logoruje u Mihanovićevim stajama. Tu smo održali sastanak s partijskom ćelijom u ćeti. Ćetna ćelija broji 16 ćlanova, sve samoprijegornih drugova. Njihova djelatnost, i vojnićka u akcijama i politićka u radu s narodom na terenu, za svaku je pohvalu, upravo uzorna. Ćeta je kao jedan ćovjek jedinstvena. Komandir ćete Ljubo Dumićić omiljeni je borac ne samo u ćeti, nego i u narodu širokog područja Mosora. Isto tako komesar Širne Karaman, također ćovjek toga kraja.

Zahvaljujući aktivnosti Mosorske ćete, utjecaj NOP-a brzo prodire u najizabitiija sela oko Mosora, a ta aktivnost znatno utjeće i na priliv novih boraca u partizane.

*

Na pojaćan priliv novih dobrovoljaca za partizanske jedinice okupator ovaj put odgovara letkom, koji su rasipali talijanski avioni. U tom letku general Roatta još jednom nudi novac izdajnicima: svaki »... koji uhvati i predaje vojnike ili padobrance neprijateljskih vojski... koji uhvati i predaje... glavare odmetnike... tko god priskrbi sredstva ili vijesti za uhvaćen je neprijateljskih vojnika ili odmetnika glavara ... dobit će nagradu prema važnosti uhvaćenog, ali nikad manju od deset hiljada kuna. ... Jamći se u tom obziru najveća tajna...«

Koliko li će još slićnih poziva okupator i kvislinzi bez uspjeha uputiti našem narodu.

*

Trogirsko-rogoznićka ćeta danas je uz pomoć stanovništva Gornjag Segeta oborila 132 tt-stupa na liniji Trogir—Seget—Šibenik. Druga grupa oborila je 40 stupova na liniji Trogir—Rogoznica—Šibenik. Svaki je stup prepiljen na tri komada, tako da bude sasvim neupotrebljiv. Žice su isjećene na 1 metar, a izolatori polupani, kao i obićno. Ovom akcijom ostat će tt-veza Split—Šibenik—Zadar dugo izvan upotrebe.

Glazba iz Klis-Kose u sastavu 1. dalmatinske brigade, septembra 1942.

Prilikom rušenjat tt-linije Trogir—Rogoznica—Šibenik na-
došli su u blizinu Talijani s jakim snagama, pa su se naši mo-
rali povući prije nego što su namjeravali; zato je na toj rela-
ciji posječeno manje stupova.

*

Solinska leteća četa uzela je prije tri dana sve instrumente
bivše glazbe »Seljačke Sloge« u Kliis-Kosi. I ti su instrumenti
po novapridošnoj grupi drugova za partizane sinoć poslani na
oslobođeni teritorij — u Livno. Tamo će se formirati muzička
grupa od bivših članova »Seljačke Sloge«, koji se sada uglav-
nom nalaze u partizanima. Prema dogovoru s drugovima iz
PK i Štaba zone trebalo bi da muzika, kad se sastane u Livnu,
uđe u sastav dalmatinske brigade, koja se prva formira.¹

Nedjelja, 16. augusta

**Prva grupa Šoltana otišla u partizane — I partizanski
sanitet obraća se NOO-u Splita — Talijanska kaznena
ekspedicija na Hvaru**

Prije dva dana sa Šolte se prebacila na kopno prva grupa
boraca, da bi se uključili u partizanske jedinice. Prebacilo se
8 drugova. Na čelu grupe nalazi se Ružo Meštrović.²

¹ »Seljačka Sloga« u Kliis-Kosi formalno je bila u rukama
HSS-a, a stvarno pod utjecajem Partije. Mali broj članova tog
društva, kao i prije spomenutog »Zrinskog«, preživio je NOB. Oni
su bili među prvim partizanima i borili se širom zemlje.

U Livnu se glazba uspjela okupiti i ušla je u sastav Prve
dalmatinske brigade odmah po njenu formiranju. U sklopu te
naše proslavljene brigade prošla je i glazba kroz IV. i V. neprija-
teljsku ofenzivu. Ona je ujedno prva limena glazba u partizanskim
jedinicama Dalmacije.

Nakon kliške upućene su Štabu zone i glazbe Zmovnice, Pod-
strane, Kaštel-Kambelovca i dr.

Neka sela poslala su svoje limene glazbe partizanima po ka-
pitulaciji Italije. Vodička glazba, nakon što se okupila na tamo-
šnjem terenu, uključuje se u XIX. dalmatinsku diviziju odmah po
njezinu formiranju.

* Prva grupa boraca sa Šolte prebacila se na kopno iz Osi-
čanice u Drvenik i odatle u Vinišće. Sa Šolte se grupa odvezla
brodom Širae Jakovčevića.

Амбуланта при Штабу
IV Оперативне Зоне
Бр.-службено
8.-августа 1942 г.

Народном Ослободилачком Одбору за санитарску групу

С.П.Л.И.Т.

Хитно нам је потребно 20.-шприца од по 5.-и 10.-кубика и
1.-од 20.-кубика. Сазнали смо да имате на располагању већу количину шприца па
нам их чим прије пошaljте. Требао би вакцинисати људство против тифуса па Вас молим да
чим прије набавите већу количину тифусне вакцине. Треба нам такођер: риванола, Бурова, стрептазол-масти па Вас
молимо да нам и то истовремено доставите. Поздрављам Вас са нашим борбеним поздравом:

С М Р Т Ф А Ш И З М У - С Л О Б О Д А Н А Р О Д У !

Лијечник Штаба Зоне!

Izidor Perera-Matic

Pismo šefa saniteta IV. operativne zone dra. Izidora Perera Matica

Među mnogima, koji se obraćaju NOO-u Splita različitim traženjima, sada se nalazi i referent za sanitet pri Štabu IV. operativne zone. U dopisu koji NOO-u upućuje šef saniteta, odnosno ambulante pri Štabu zone dr. Izidor Perera-Matić, stoji:

»Hitno nam je potrebno 20 šprica po 5 i 10 kubika i jedna od 20 kubika.

Saznali smo, da itoate na raspolaganju veću količinu šprica, pa nam ih što prije pošaljite.

Nova grupa od 4—5 Šoltana otišla je na kopno (u partizane) osam dana poslije ove. Ona se prevezla brodom Svetina Jakovčevića.

Za vrijeme prebacivanja tih grupa Talijani su kontrolirali reflektorima more svako pola sata. To je zahtijevalo da se borci na brodovima voze uz kopno i, kad naiđe mlaz reflektora, da stanu, da ih nitko ne bi primijetio.

Šoltani su se prebacivali na područje Trogira sve do februara 1943., t. j. do ubistva talijanskog špijuna u Maslinici, pilota Jure Kupačela. Poslije toga taj se »kanal« više nije mogao održati, zbog stroge talijanske kontrole. Od tada Šoltani se više služe »kanalom« preko Brača.

U MK Šolte početkom augusta 1942. bili su: Ante Vidan, Božo i Bernardo Cecić, Ružo Meštrović i Mirko Jakovčević.

Trebalo bi vakcinirati ljudstvo protiv tifusa, pa vas molim da što prije nabavite veće količine tifusne vakcine.

Treba nam također: Rivanola, Burova, Streptaizol-masti, pa vas molimo da nam i to istovremeno dostavite.¹

¹ Iako se već od prvih dana formiranja partizanskih jedinica partizanima slalo s neoslobođenog terena — posebno iz gradova Splita, Šibenika, Sinja (naročito od tvorničara lijekova, farmacisti Varde), Omiša, Makarske i t. d. — relativno mnogo lijekova, sve to nije moglo potpuno zadovoljiti njihove potrebe. Naročito velike potrebe u sanitetskom materijalu i lijekovima javile su se ljeti 1942., dolaskom u blizinu Dalmacije proleterskih i ostalih partizanskih jedinica, formiranjem dalmatinskih brigada i širenjem oslobođenog teritorija. Od tada pa sve do završetka rata pred NOO-e, posebno u gradovima i tamo gdje su se nalazile ljekarne i ambulante, postavljao se kao jedan od osnovnih zadataka sakupljanje lijekova za partizane i oslobođeni teritorij.

Mnogo veću oskudicu od one u lijekovima partizani su osjećali u liječničkom kadru. Prvi liječnik, koji je došao partizanima u Dinaru s proljeća 1942., bio je dr. Izidor Perera-Matić iz Splita. Po dolasku u Vještici-goru on je postao šef saniteta pri Štabu IV. operativne zone. Poginuo je 25. januara 1944. u Debelom brdu ispod Vrdova.

Iako je glavnina liječnika u Splitu, kao i u Šibeniku, bila uz NOP i pomagala ga, ipak su se teže odlučivali da napuste grad i odu u partizane. Oni to masovno čine tek po kapitulaciji Italije. Unatoč tome može se reći, da je Dalmacija razmjerno dala partizanima više liječnika nego ijedan drugi kraj.

Ljeti 1942. dolazi iz Opuzena među partizane Biokova dr. Vladislav Beljakov. Po dolasku u Biokovo tamo je prebacio i svoj rentgen-aparat i rukovodi partizanskom bolnicom u šošćima. U Biokovo zatim dolazi dr. Krsto Rudan iz Bogomolja s Hvara (poginuo u V. ofenzivi), pa student medicine Branko Cvitanović s Pelješca, studenti medicine Zdravko Batistić i Stipe Radovanović s Korčule i Vujo Vučković iz Metkovića. Zahvaljujući tome partizani Biokova bili su u stanju da pomognu u stručnom liječničkom kadru i drugima.

Među srednjođalmatinske partizane ljeti 1942. dolaze Zoran Strožer, koji postaje šef Saniteta srednjođalmatinskih NOP odreda, pa dr. Marin Britvić iz Kaštel-Kambelovca, i dr. Orest Zunković, stari član Partije iz Hvara, koji biva zamijenjen koncem augusta 1942. Zunković pogiba kod Mliništa u januaru 1943.

Bračke partizane u 1942. liječi dr. Šime Karninčić iz Nerežišća, koji kasnije i sam odlazi u partizane. S proljeća i ljeti 1943. među srednjođalmatinske partizane dolazi više liječnika: dr. Va-

Zbog sve jačih i uspješnijih akcija hvarskih partizana, koji Talijanima zadaju sve veću glavobolju, fašisti su 10. o. mj. snagama od 3500 vojnika iz Splita otpočeli kaznenu ekspediciju na zapadni dio otoka. Runa četiri dana Talijani su frontalno vršili pretres tog dijela otoka, ne bi li došli do partizana,

nja Tomaseo iz Splita i nedugo poslije njega dr. Zon, pa dr. Klauđ, dr. Drago Kulišić iz Tiješna, dr. Weiss, apotekar Hrvoje Tartalja i još neki.

Po kapitulaciji Italije odlaze u partizane pored ostalih prof. dr. Frane Bulić, prof. dr. Spiro Janović, prof. dr. Ante Premeru, dr. Dušan Vlašić, dr. Miro i Niko Mladinov, dir. Aleksandar Kraljević i sin mu Miro, dr. Ljubo Letica, dr. Marojević, dr. Ružić, dr. Silvio i dr. Jakov Altaras, dr. Rudolf Herz (Austrijanac) i mnogi drugi liječnici iz Splita, kao i iz ostalih mjesta Dalmacije.

Dr. Tomislav Kronja iz Šibenika došao je početkom ljeta 1942. u Sjevernodalmatinski partizanski odred i postao u njemu šef saniteta. Prije dra. Kronje među sjevernodalmatinske partizane došao je student medicine Nino Milano iz Šibenika, a nakon dra. Kronje dr. Veljko Cukrov iz Prvića i dr. Boris Ljaljniki iz Oklaja. Po kapitulaciji Italije odlaze iz Šibenika u partizane liječnici: dr. Krvavica (uhvatili ga i strijeljali ustaše 1944), dr. Novak, dr. A. Breščik, dr. Sučić i još neki.

Prva partizanska ambulanta-bolnica nalazi se u Vještici-gori. Nju organizira Štab zone u proljeće 1942. Biokovski partizani organiziraju svoju ambulantu-bolnicu također u proljeće 1942. u Grčniku, a zatim su je preselili u Šošice; njome rukovodi dr. Beljakov. Prva partizanska bolnica na Hvaru formira se u augustu 1942. u Bogomolju, a prvi su joj pacijenti ranjenici s Biokova. Iz Bogomolja kasnije, radi sigurnosti, bolnica seli u Gdinj (u zgradu bivše financijske stanice, pa u zaselak Banovi Dvori), a god. 1943. u Zastražišće. Bolnicu u Bogomolju organizirao je dr. K. Rudan.

Na području Muća, najprije u školi u Ogorju, pa u Kuli (Postinje), organizira se partizanska bolnica u oktobru 1942. pod rukovodstvom dra. Marina Britvica. Na Mosoru se organizira najprije ambulanta pa bolnica u Planinarskom domu u proljeće 1943. po dolasku dra. Tomasea. Ambulanta Trogirsko-rogozničke čete nalazila se u Vrsinama, u kući Duke Radića.

U Sjevernoj Dalmaciji ljeti 1942. formira se partizanska ambulanta-bolnica u Rujištima pod rukovodstvom dra. Kronje.

Po oslobođenju Livna Štab zone organizira u tamošnjoj bolnici svoju bolnicu za potrebe Zone pod rukovodstvom dra. I. Perere Matica.

Dio liječnika iz Dalmacije odlazi u proleterske i vandalmatinske brigade i divizije; u njihovu sastavu zateklo ih je i oslobođenje zemlje.

ali partizanima nije bilo ni traga — uspjeli su se skriti, dok su Talijani vršili pretretse. Trinaest rodoljuba fašisti su uhapšili i povelili sa sobom kao taoce.¹

Ponedjeljak, 17. augusta

Gotovo sav Brač pod kontrolom partizana — Proleterii oslobodili Aržano i Studence — Alat za partizanske radionice u Livnu

Brački partizani svakim su danom sve aktivniji. Prije nekoliko dana zapalili su vojne spiskove po općinama i likvidirali nekoliko špijuna u Ložišću, Milni i Selcima, a sada su u Splitskoj zaplijenili jedan motorni čamac, kojim noću održavaju veze oko otoka i s kopnom. Kod Sutivana na moru oteli su s jednog broda žito namijenjeno ustašama.

Posebno valja zabilježiti akciju, koju su izvršili u kotarskom centru u Supetru. Tu su partizani iz poreske uprave zaplijenili jedan kilogram zlata d 500.000 kuna.² Pošto su se Talijani povukli iz Bola, i u njegov su jučer upali partizani. Tu su iz podruma jednog njemačkog poduzeća digli 15 vagona vina i četiri vagona višnjaka.³ Veći dio vina i višnjaka besplatno su podijelili preko NOO-a⁴ stanovništvu, a manji dio uzeli za svoje potrebe. U isto vrijeme oni su na moru kod Bola zaplijenili jedan teretni brod, na kojem su se nalazila tri vagona vina. Vino je odmah upućeno blokovskim partizanima.

¹ Od uhapšenih sedmorice su zadržali kao taoce, a šestoricu su kasnije u Šibeniku izveli pred sud.

² U porezni ured u Supetru upali su partizani Roko Negotić, Dinko Lijubetić i Torno Grubišić, preobučeni u civile. Šef poreznog ureda prijavio je »slučaj« talijansko-ustaškoj vlasti tek kad je bio siguran, da su partizani odmakli daleko.

³ Višnjak su partizani iz Bola prebacili brodom u Sutivan i tu ga pospremili. Zatim se postepeno u Splitu rasprodao i za njega je kupljena riža za prehranu Bračke čete.

* Prije nego su se Talijani ponovo vratili u Bol, partizani su održali u njemu zbor. Što su NOO-i za Bračane predstavljali već u to vrijeme, može se ocijeniti i po oglasu NOO-a Pučišća od 16. augusta 1942. povodom raspodjele spomenutog vina. U tom se oglasu kaže: »Stavlja se do znanja pučanstvu, da će NOO danas dijeliti vino, koje je zaplijenjeno. Preporučuje se, da se odreknu oni, koji imaju vina, u korist siromašnijih drugova ...«

Prekjučer je I. proleterska brigada s bataljonom »Vojin Zirojević« zauzela jako neprijateljsko uporište Aržano, a zatim Studence. Oslobođenjem Aržana i Studenaca naš slobodni teritorij seže do vrata samog Imotskog.¹

*

Na traženje Štaba zone danas smo u Livno uputili s grupom novapridošlih drugova četiri sanduka is različitim alatom. Isto tako upućene isu znatne količine metalnog materijala i remenja. Upućeni alat poslužit će za proširivanje partizanskih radionica, mehaničarske, postodarsiknopančarske i krojačke. Samo u krojačkoj radionici radi 60 drugova i drugarica.

¹ O aktivnosti partizana oko Aržana u to vrijeme govori i izvještaj zamjenika politkoma IV. operativne zone Ante Kronje Cenče, u kojemu on kaže:

»1. Jučer sam uputio dopis od 15.30, gdje nisam ništa izvjestio o II. bat. I. prolet. brig., pošto nismo dobili od njih izvještaj, međutim smo jutros primili izvještaj od II. bat. i izvještava nas slijedeće:

Iz Aržana su oni krenuli prema Studencima, u Studencima im je dat otpor iz žandarmerijske kasarne i crkve, ali su ih naši pomoću bacača istjerali s tih položaja, odakle su pobjegli u Lovreč. Naši su onda komotno ušli u Studence, odakle su govorili preko telefona s Lovrećom, kao da su oni milicionari, i tražili pomoć. Oni su im odgovorili da im pomoć poslati ne mogu, nego da se povuku u Imotski. Ujedno su naši preko telefona doznali, da je iz Splita krenulo preko Blata 50 kamiona Talijana, ne zna se gdje. Iz Studenaca za Ričice nisu stigli, jer su putem imali borbu s Talijanima, kojih je bilo oko 250, koji su sigurno pošli u pomoć svojoj braći ustašama.

Naši su ih kasnije rastjerali i oni su se povukli u Imotski.

2. Jučer poslije podne, oko 10 s. pošli su ustaše, i to 2 satnije Francetićeve »Crne legije«, jedna satnija »Žute legije« i 14 domobrana iz Posušja s namjerom da rastjeraju i unište partizane, koji su došli da im smetaju. Međutim, naši su ih dočekali i prihvatili borbu s njima, i to prsa o prsa, te su se nakon trosatne borbe najelitnije Pavelićeve trupe razbjegle kao ovce od vukova u najvećem bijegu u raznim pravcima, ali bez ikakva reda, a naši za njima. Spasila ih je jedna draga, kroz koju su najviše uspijevali pobjeći.

Poginulo ih je oko 60, a ranjeno' ni broja se ne zna. S naše strane su dva poginula i tri ranjena. Bogami će lijep doček da im prirede gdje stignu.

3. Sada su se snage IV. bat. (misli se I. proleterske brigade) povukle na odmaranje, samo čekamo na podatke o Imotskom i da donesemo zaključak. VI. batalj. je prokopao cestu Posušje—Duvno i zadatak im je da, ako mogu, zauzmu Posušje.

Plijena je bilo 12 sanduka! municije i, mislim, ali ne znam točno, oko 50 pušaka, a možda i više...«

Dio poslanog alata dobili sono iz Splita, a najveći dio dignut je iz tvornica cementa u Solinskom bazenu. Isto tako iz tvornica je uizeto dosta metalnog materijala, kao i četiri vreće transmisionog remenja iz tvornice Majdan, koje će dobro poslužiti za donjenrje Cipela.

Nadalje su u Livno upućene dvije vreće sanitetskog materijala, koji je dostavljen iz Splita, a sakupljen je preko pododbora liječnika i apotekara.

Glavna bolnica IV. operativne zone u Livnu, kojoj šalje-mo sanitetski materijal, sada raspolaže s tri odjeljenja: kirurškim sa 56 kreveta, internim i zaraznim s 38 kreveta. Partizani IV. operativne zone postigli su velik uspjeh organiziravši tu bolnicu.

*

Svoj bijes zbog rušenja ceste kroz Omišku Rogoznicu iskali-lili su danas Talijani na malom partizanskom selu Marušićima. Sve je selo opljačkano, a zatim zapaljeno. Talijani kažu, da su ga zapalili zato, što su mještani toga sela ubili u vinogradu jednog njihova vojnika.

Utorak, 18. augusta

Oslobodeno Vrpolje i Provo — Podvig na Pelješcu

Prije dva dana Prvi dalmatinski udarni bataljon spustio se s Vagnja u Gljev. Odatle je preko Graba otišao u Vrpolje, gdje je napao i likvidirao žandarme rijsk.u stanicu. Tu je zarobljena pet žandara i zaplijenjeno pet pušaka.

Prošle noći Biokovci su protjerali ustaše iz Prove iznad Šestanovca. U toj akciji čišćenja zarobljeno je 12 domobrana i uistaša — seoske milicije.

*

Neposredna blizina partizana i neprestano proširivanje oslobođenog teritorija izazivaju kod ustaša i Talijana u Šestanovcu i Zadvarju veliku zabrinutost. Zato neprestano traže pojačanja od Imotskog i Splita.

Na Vagnju je prije tri dana formiran Vaganjski bataljon od 110 boraca, među kojima je 60 novopridošlih dobrovoljaca.

Za komandanta bataljona postavljen je Bruno Viuletić, a za komesara Vuko Jovović.¹ Zadartak je novoformiranog bataljona, da sprečava neprijateljsko nadiranje od Sinja preko Vagnja k Livnu.

Pelješački partizani izvršili su nedaleko od Orebića prije tri dana smionu akciju. Oni su usred bijela dana napali i likvidirali talijansku posadu na mjestu zvanom Pema. Talijani su tu postavili stražu zato, što su im ranije partizani porušili t-tindju, koja spaja Korčulu s Pelješcom. Straža je osiguravala kabal za Korčulu.

Oko 12 sati, za vrijeme ručka, kad su se Talijani najmanje nadali, partizani su ih napali i nakon kraće, ali žestoke borbe razbili. U bitki su ubijena dva Talijana, dva su zarobljena, a ostali su se razbjegli.

Pokupivši oružje, partizani su se preko brda spustili u Dubu i sutradan stigli u Vrućicu, gdje im je narod priredio svečan doček, proslavivši s njima uspjeh u akciji.

Partizani su u toj akciji zaplijenili dva puškomitraljeza, koji su se nalazili u bunkerima, 10 pušaka, 6 sanduka municije, 30 bomba, 2 pištolja i svu talijansku opremu i odjeću.²

*

Da bi što temeljitije onespobili cestu, Zrnovničani su prošlu noć pored ostalog porušili i veliki kameni most kod Korešnice.

¹ Poginuo u Sandžaku koncem 1943. g.

² Grupa od 7 partizana i 4 civila došla je dan prije iz Dingača — partizanskog logora — na mjesto poviše Peme. Tu su ostali sakriveni, nedaleko od talijanske posade, od ponoći do sutra u podne, kad su je napali. Odlučili su se za napad, kad su Talijani bili za ručkom, i to s noževima na puškama, da ne bi pucnjavom svratili pozornost Talijana u Orebiću i Korčuli, odakle su ih mogli tući mitraljezima. Partizani su namjeravali, ako ih Talijani ne bi primijetili, da po likvidaciji straže na Perni sačekaju neprijateljsku smjenu, koja je imala doći iz Orebića u dva sata, i da je zarobe, te usput zaplijene i motor, koji veže Viganj, pa ga onda iza Lovišta potope. Zato, što nije prošao bez pucnjave, taj njihov plan nije se u cjelini izvršio. Zarobljene talijanske vojnike, pošto su im pomogli iznijeti municiju navrh brda, pustili su na slobodu. Akcijom je rukovodio Stipe Antičević, a izvršena je bez prethodnog znanja KK, ma da se među učesnicima nalazio i Niko Milat, politički radnik. Talijansku stražu sačinjavalo je 10 vojnika

Poslije nedavnog formiranja OP za Brač i Hvar,¹ prije tri dana izabran je na okružnoj konferenciji SKOJ-a i OK SKOJ-a za te otoke.²

Srijeda, 19. augusta

Oslobođen Lovreć — Presječen kabel, koji veže Drvenik s kopnom

Proleter i su danas oslobodili Lovreć, jedno od jačih ustaških uporišta na putu Šestanovac—Imotski.³ Oslobođenjem Ariana, Studenaca, Prova i sada Lovreća zadan je ustašama u Imotskom kotaru (a oni taj kotar smatraju svojim najjačim uporištem u Dalmaciji) težak udarac. Širenje oslobođenog teritorija na Imotsku Krajinu omogućava tamošnjoj mladoj partijskoj organizaciji, kao i organizacijama NOP-a, da prošire svoje djelovanje i ojačaju svoje redove.

*

Drugovi s područja Trogira javljaju, da su u nedjelju navečer partizani iz Vinišća porušili tt-diniju u Trogir—Šibenik, oborivši 62 stupa. Oni su zatim uništili oko 200 metara podmorskog kabla, koji spaja kopno s otokom Drvenikom, na kojemu je jaka talijanska artiljerijska baterija. Ksbeil su prerezali uz sam otok, a zatim ga potopili na dubinu od 50 metara. Prilikom potapanja kaibla, javljaju, da im se prevrnuo brod i da su se trojica našla u moru. Nakon dva-tri sata guranja broda dovukli su se do kraja. Talijani misle, 'da je neka saveznička podmornica prekinula kabel.

Također saznajemo, da je Rogoznička četa prekjučer kod Segeta, uz pomoć naroda iz Vrsima, Segeta i Vranjice, uništila pomoću dinamita tri drobilice kamena i jedan valjak, koje su Talijani dovezli za popravak ceste. Partizani su im usput

¹ Prvi OK KPH za Brač—Hvar sačinjavali su: sekretar Benko Matulić, dr. Jerko Radmilović i Jozo Bodlović s Brača, zatim Ante Bojanić, Ivo Anić i Andrija Pavičić s Hvara.

* U to vrijeme Šolta i Vis još su se nalazili u sklopu OK Srednje Dalmacije, odnosno Splita. Konferencija OK SKOJ-a održana je na platou Vidove gore iznad Bole. Konferenciji je prisustvovalo oko 20 delegata, a na njoj su govorili Benko Matulić i dr. Jerko Radmilović.

³ S proleterima je u operacijama oko Lovreća sudjelovala tada i 1. četa Blokovskog bataljona.

zapalili i baraku i posjekli preko 100 tt-stupova, koje Talijani i ne pokušavaju ponovo popraviti,

*

Prije četiri dana počeo je izlaziti okupatorski list »Spalato Rurale«, namijenjen selu i seljacima, kalka se to kaže u uvodniku prvog broja. Prefekt Zerbino, federai Cappi i biskup Bonafaić poslali su čestitke tom otrovnom listiću, kaje je on i odštampao. Kao što se vidi, opet su ise našli na istom poslu talijanski fašisti i domaći izradi.

Četvrtak, 20. augusta

Protjerani Talijani s Dubaca — Drugovi iz GŠH i CK KPH u Livnu

Blokovski partizani jučer su protjerali talijansku posadu s Duibaca na cesti Omiš—Zadvarje. Tako se uporišta neprijatelja sve više prorjeduju i izoliraju jedno od drugoga, izgledaju kao oaze; još se održavaju jedino u većim čvornim mjestima.

*

Prema današnjim informacijama, u Livno su stigli drugovi iz GŠH i CK KPH, i to: komandant GŠH Ivo Rukavina i Vlado Popović, sekretar CK KPH. Oni su tamo već imali razgovore s drugovima iz Štaba zone i PK.

To je prvi posjet viših rukovodilaca Hrvatske rukovodstvu Dalmacije nakon prošlogodišnjeg posjeta sekretara CK KPH Rade Končara Splitu i Šibeniku. U Livno su oni navratili iz Glamoča, gdje su imali razgovore s drugovima iz VŠ i CK KPJ.¹

*

Prošlu noć osiguravali su partizani Mosora narod poljičkih sela, dok je rušio mostove i propuste na cestama.

¹ PK za Dalmaciju i Štab IV. operativne zone održavaju tada direktne veze i rade po neposrednim uputama VŠ, odnosno CK KPJ, a GŠH i CK KPH informiraju o zbivanjima na svom području. Tako je PK radio od dolaska VŠ i CK KPJ koncem jula 1942. u neposrednu blizinu Dalmacije pa do marta 1943., a Štab zone od jula 1942. pa do augusta 1943.

Petak, 21. augusta

**Brački partizani zaplijenili znatne količine hrane —
Čestitka borcima s Kozjaka**

Na moru između Dugog Rata i Pastira jučer su brački partizani zaplijenili brod s hranom, koja je bila namijenjena ustašama. Na brodu je bilo 6500 kg ječma, 690 kg griza i 800 kg brašna. Istog dana druga je grupa boraca u Ložišću zaplijenila 2500 kg sardina. Time se Bračka četa osigurala s hranom za izvjesno vrijeme.

*

U dopisu koji smo danas primili od PK, a u vezi s posljednjim izvještajem OK Splita, kaže se pored ostalog:

»Prilikom boravka druga Marka¹ kod nas vodili su se razgovori o jednom drugu Španjolcu² iz Radošića, koji je među ostalim dobio za zadaću, da razgovara s jednim fratrom, koji je sklon našem pokretu. Interesirajte se odmah, kako ti razgovori teku. Nadalje ispitajte, da li bi se pred toga fratra moglo postaviti, da stupi u našu vojsku kao referent pri Štabu za vjerske poslove. To bi nam bilo vrlo važno s obzirom na to, da se sada akcije vode u čisto hrvatskim i vrlo religioznim krajevima. Koliko bi se s njim o tome govorilo, to mu se ima saopćiti, da bi boravio isključivo na oslobođenom teritoriju.

Konji, koje ste tražili, bit će vam preko Štaba upućeni.³

¹ Drago Gizdić.

² Španjolak je Šime Kraljev iz Labina, a ne iz Radošića. Radilo se o fratru Romeu iz Prugova, koji je na riječima bio s nama, a stvarno radio za neprijatelja — ustaše. Krećući se slobodno po oslobođenom teritoriju oko Moseća, on je o svemu obavještavao ustaše u Drnišu i Sinju. Kad je osjetio »vruće« tlo pod nogama, onda je sam pobjegao u Drniš. Ali ipak, usprkos svoj fratarskoj lukavosti, uhvatili su ga mosečki partizani i strijeljali kod Kule u Postinju.

U to vrijeme, a na traženje Štaba zone i PK, mnogo smo se trudili da pridobijemo nekog katoličkog svećenika, da ode na oslobođeni teritorij i preuzme pri Štabu zone dužnost vjerskog referenta, ali u tome tada nismo uspjeli, iako je jedan dio svećenika simpatizirao, a neki čak i pomagali NOP.

³ Konji su dobiveni; na njima se različiti materijal za potrebe partizana prebacivao iz Blaca prema Dinari.

Sa strane našeg Pokrajinskog komiteta izručite svim borcima, koji su učestvovali u borbi s neprijateljem na Kozjaku, naše čestitke na herojskom držanju u borbi s mnogo nadmoćnijim neprijateljem, komu su zadali teške udarce ...»

Subota, 22. augusta

Srušen vlak u Mojanki — Stroga osuda

Prekjučer je u Mojanki poviše Dicma Mosečka partizanska četa minirala prugu. Kad je naišao vlak, bačena je u zrak lokomotiva sa šest vagana. Tom akcijom onesposobljena je pruga Split—Sinj u vrijeme, kad je ona neprijatelju najnužnija, s obzirom da se jake partizanske snage nalaze nedaleko od Sinja.

Istu noć Mosečka četa porušila je željezničku prugu između Labina i Suhog Doca.

*

Na Braču je prije tri dana formiran partijski sud pri OK za Brač-Hvar, odnosno pri Bračkoj četi. Sud je raspravljao o slučaju F. J., člana KK Brač., i o slučaju Š. M., bivšeg člana MK SKOJ-a. Nakon saslušanja okrivljenih i svjedoka sud je na osnovu utvrđenih činjenica ustanovio, da je F. J. kriv, što je, koristeći se aiutar;letom Partije i svojom funkcijom u njoj, vršio krađu i time nanio težak udarac Partiji i NOP-u. Isto tako proglašen je krivim Š. M., koji je kao pročelnik odgojne omladinske grupe narušavao komunistički moral, izdao Partiju, SKOJ i narod.

Na temelju dokaza i zaključaka sud je donio ovu odluku:

»U ime KPH, radi izvršenih krađa, a u vezi s time radi nanesenih udaraca KP i SKOJ-u, Narodnoj omladini i Dobrovoljačkoj vojsci Jugoslavije, NOB uopće, osuđuju se F. J. i Š. M. na isključenje iz redova KPH i SKOJ-a i na kaznu smrti strijeljanjem.«

Za partijski sud, koji je zasjedao u komandi Bračke partizanske čete, presudu su donijeli i potpisali Mile, Dule i Rade.

Presudu su izvršili borci Bračke partizanske čete.¹

¹ Tada se prestrogo postupilo.

**Formirani partizanski punktovi Vrdovo, Vještić-gora,
Korita i Podi — Popovi po crkvama čitaju poziv
talijanskog generala partizanima**

Po odlasku partizanskih snaga s Dinare, naikon zauzimanja Vagnja, formirani su oidiukom Zone partizanski punktovi u Vndovu (sa 18 boraca), Vještić-gori (sa 35 boraca), Koritima (sa 23 borca) i Podima (sa 29 boraca). Ti punktovi imaju zadatak da prihvaćaju novotpridošle ibiorce i da ih upućuju u Livno — u Štab zone. Punktovi ujedno prihvaćaju partizanske kurire i pomoću svojih kurira održavaju veze, a duižni su da prikupljaju i izvjesna obavještenja te da čuvaju obližnja sela od eventualnih neprijateljskih upada.

Danas su po svim crkvama Splitske biskupije, a po nalogu biskupa Bonefaičića, popovi čitali poziv komandanta talijanske armije upućen partizanima. U tam pozivu traži se ništa manje ni više, nego da se svi partizani vrata kućama do 15. septembra. Tko se do tog roka javi, bit će oslobođen svake kazne, poručuje talijanski komandant.

Biskup i njegova fašistička bratija varaju se, kad misle da će čitanjem tog poziva po crkvama, u kojima se okuplja uglavnom stariji svijet, posredstvom roditelja utjecati na naše borce. Da je i taj poziv pisan u vjetar, govori među ostalim činjenica, što je svijet napuštao¹ crkve, negdje u većem, negdje u manjem broju, a mnoge i potpuno, ikad (su popovi počeli da čitaju poruku talijanskoga generala.

Zbog akcije mosoirskih partizana, prije tri dana na cesti Split — Omiš, i .rušenja ceste ispod Podstrane, Talijani su prekjčer došli s jakim snagama u Podstranu.¹ Namjeravali su da pokupe ljude i otjeraju ih, da popravljaju porušenu cestu. Znajući to, sav odrasli svijet, čim je opazilo Talijane, razbježao se kojekuda, pa je s Talijanima na popravak ceste otišao

¹ Iz toga malog sela, sa svega nešto više od 1000 stanovnika, otišli su u NOV 221 drug i drugarica. Od njih je u borbi poginulo 75. Talijani su selo palili u nekoliko navrata. Neprijatelj je ubio u toku rata 91 rodoljuba iz Podstrane, od toga Talijani 42, a Nijemci 9.

samo mjesni pop Danko Vlašić. Talijani su usput opljačkali, a zatim spalili kuću braće Dumičić, od kojih se trojica nalaze u partizanima.¹

Ponedjeljak, 24. augusta

Talijani vrše »čišćenje« terena oko Promine — Porušen most kod Blata na Cetini — Tri partizana osuđena na smrt zbog utaje novca — I Đujićevi četnici grade utvrde

Prema najnovijim vijestima, Talijani su u toku jučerašnjeg dana snagama divizije »Zara« otpočeli »čišćenje« terena oko Promine. U toj akciji pored divizije »Zara« sudjeluje i talijanska avijacija iz Zemunika.

Iako se zna, da na Promini nema znatnijih partizanskih snaga, ova »velika« operacija pokazuje, koliko značenje Talijani pridaju partizanima, koliko ih se oni boje.²

Prvi dalmatinski udarni bataljon uspio je jučer da poruši dio velikog mosta preko rijeke Cetine kod Blata. Rušenjem tog mosta neprijatelju je znatno otežano, da iz Splita preko Poljica vrši ispade na naš oslobodeni teritorij prema Aržanu.

Prema obavijesti, koju je upravo izdao Štab zone, otkrilo se, da je jedna grupa boraca pri svojevremenom napadu na Vaganj zaplijenila 500.000 kuna. Umjesto da su članovi te grupe novac predali Štabu, oni su ga zadržali kod sebe i neodgovorno trošili, iako su znali da se u partizanskim redovima utaja najstrože kažnjava. Kada je cijela stvar izašla na vidjelo, nakon istrage vojnog suda, što ga je sastavio Štab zone, trojica su osuđena na smrt i strijeljana.³

¹ Svih šest braće Dumičića nalazilo se u partizanskim redovima. Trojica su od njih (Vinko, Dušan i Ljubo) prvoborci i sva su trojica poginula u borbi.

² U Promini se tada nalazio samo partizanski punkt. Preko njega je vodio »kanal« Drniš—Promina—Bukovica i dalje.

³ Zbog utaje novca, pored trojice strijeljanih, dvojica su bila lišena čina, a šestorica kažnjena strogim ukorom ili opomenom. Narod je davao sve što je mogao besplatno partizanima, kad god bi naišli, pa im zato novac nije bio potreban kao pojedincima. Mnogi borci proveli su sve vrijeme rata u NOB, a da nisu raspolagali nikakvim novcem, niti za njim osjetili potrebu.

Ta teška kazna, izvršena nad inače dobrim borcima, treba da posluži kao primjer svim našim drugovima, da se ne dadu zavesti i da ne zaborave svoje dužnosti, da nikad ne zaborave na partizansku čast i moral. U pismu Zone naglašava se, da naši borci nikada ni u kakvoj situaciji ne smilju izgubiti **IZ** vida, da su oni jedina istinska narodna vojska i da to uzvišeno ime nikada i ničim ne smije nitko okaljati. Pljačka, utaja, nemoral, pijančevanje i tome slično neka budu »odlike« fašističke i ustaško-četničke bande.

*

Po primjeru svojih talijanskih gospodara, koji se osjećaju nemoćni za ofenzivne akcije, počeli su i četnici popa Đujića da oko Strmice grade utvrde. Vara se međutim Đujić ako misli, da će pomoću svojih utvrda moći odoljeti snazi partizana. Ni Livno, koje je imalo jače utvrde od njegove Strmice, nije ih moglo zadržati. Bliži se čas kazne za prljava djela, za izdaju naroda, jer partizani u posljednje vrijeme znatno proširuju oslobođeni teren i prema Stanici, sjedištu Đujića i njegova štaba »Dinarske divizije«.¹

Utorak, 25. augusta

Opet ofenziva na Biokovo — Sve više talijanskih vojnika bježi partizanima — Partijsko savjetovanje za Sjevernu Dalmaciju

Prema vijestima, koje upravo stižu, a to potvrđuju i topovske i avionske detonacije od Biokova, jučer su Talijani iz više pravaca otpočeli novu ofenzivu na Biokovo. Ofenzivu s mora podržava artiljerija ratnih brodova, a avioni neprestano nadlijeću Biokovo i bombardiraju ga. Očita je namjera Talijana: uništiti biokovske partizane i spriječiti prodiranje proletara s područja Imotskog u Makarsko primorje, veći dio kojega kontroliraju partizani. Ali to je samo njihova namjera.

*

Danas su naši aktivisti u Dvornici kod Rogoznice naišli na dva talijanska vojnika, koji su izjavili, da se žele boriti u

¹ O nužnosti izrade fortifikacija »radi odbrane« govori Đujić u svojoj naredbi br. 8 od 16. augusta 1942. Blizina proleterskih jedinica i gubitak kontroliranog terena prisilili su ga na taj korak, iako je bio u savezu s Talijanima. U to vrijeme Đujić također pokušava da nešto mobilizira za sebe, ne bi li na taj način spriječio odlazak novih boraca u partizane.

partizana. Na pitanje drugova, što će s njima, poručio, da ih upute u Stab zone.¹

naoko sitni primjer, koji nije usamljen, govori, da janskim vojnicima vlada velika demoralizacija, jer io, da su Italija i Njemačka izgubile rat.

*

Prošlu su noć partizani iz Moseća, -uz pomoć naroda Konjskog, temeljito razrušili cestu Klis—Muć u Kočinjem brdu. Ma da se s južne strane Kočinjeg brda, u Klis-Grlu, nalazi jaka talijanska posada, ona u toku cijele noći nije ni pokušala da omete rušenje ceste.

*

Nakon dužeg čekanja održano je ovih dana u Srbu (Lika) partijsko savjetovanje za Sjevernu Dalmaciju. Savjetovanju je prisustvovalo oko 20 drugova. Drug A. Jurlina prikazao je na njemu političko i organizaciono stanje na području OK Sjeverne Dalmacije (Šibenika i Zadra).²

Na savjetovanju je izvršena i reorganizacija OK. Umjesto dosadašnjeg sekretara A. Jurline, koji se nalazi na dužnosti komesara Sjevemodalmatinskog partizanskog odreda, postavljen je za novog sekretara Marijan Zuvic-Karlo. dosadašnji član OK.

Iz CK KPH savjetovanju je prisustvovao Mile Počuća, a iz PK Ivo Amulić.

¹ Ti su vojnici zaista sprovedeni u Livno do Štaba zone. Tamo su potvrdili da žele da se bore u partizanskim redovima, pa su raspodijeljeni u jedinice. Jedan od njih poginuo je kao hrabar borac u V. ofenzivi, dok je drugi (koji je bio naučio hrvatski jezik) još prije kapitulacije Italije postao komandir čete, a poslije kapitulacije Italije komandant bataljona.

* OK za Sjevernu Dalmaciju rasformirao se u martu 1943. Umjesto njega formirani su posebni okružni komiteti za Šibenik i za Zadar. Zuvic je tada postao sekretar OK Zadra, a Nikola Sekulić-Bunko sekretar OK Šibenika.

Drugi dan poslije partijskog savjetovanja u Lapcu održano je skojevsko savjetovanje za spomenuto okružje. Tom savjetovanju prisustvovali su članovi Okružnog komiteta SKOJ-a, sekretari KK SKOJ-a i neki skojevski rukovodioci iz Sjevernodalmatinskog odreda. Ziki Bulat podnio je na tom savjetovanju izvještaj o stanju skojevske i omladinske organizacije u Sjevemodalmatinskom okružju. Nakon toga Bulat odlazi na rad u Oblasni komitet SKOJ-a, a na dužnosti sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za Sjevernu Dalmaciju zamjenjuje ga Dule Štrbac.

Formiran OK Knina

Prije osam dana formiran je OK Knina. Taj okrug obuhvaća područja kotara Knina i Drniša i općine Vrljka, koja je prije pripadala Sinjskom kotaru (sada u sklopu OK Splita). PK želi, da se formiranjem novog Okružnog komiteta mladim i malobrojnim partijskim i ostalim našim organizacijama na tom terenu pruži što veća pomoć.

Prvom konstituirajućem sastanku OK prisustvovao je u ime PK drug A. Božanić.

OK Knina sačinjavaju drugovi: I. Živković, P. Knežević, P. Krvavica i P. Škarić.

*

Danas nam se javio pismom iz Moseća drug Kajo Parać-Cućin, koji je tamo poslan da, kao stari i iskusni partijski radnik, pomogne mladoj partijskoj organizaciji Mosećke čete. On pored ostalog u pismu kaže, da dio zaplijenjene stoke, kojom raspolažu u Moseću, mogu poslati Mosoru, kako smo mi to tražili, »ali za još kratko vrijeme trebat ćemo kupovati, jer ovim kanalom putuju Solin, Kaštela, Rogoznica, a ovdje nema što da se jede, osim mesa, i to svaki borac po 25 deka s malo krumpira i kruha«.

S obzirom da posljednjih dana broj novopridošlih boraca, koji idu kroz Moiseć, uistinu naglo raste, složili smo se s tim, da se ništa ne šalje u Mosor, i odmah o tome obavijestiti drugove.

Četvrtak, 27. augusta

Split javlja, da Talijani jačaju garnizon u Imotskom — Pelješčani odlaze u Biokovo — Solinskim »kanalom« za posljednjih 15 dana otišlo u partizane 508 dobrovoljaca — Pismo Oblasnog komiteta SKOJ-a svim rukovodstvima SKOJ-a

Od Mirka¹ iz Splita primio sam pismo, u kojemu mi javlja:

»1. Cestom iz Omiša preko Dubaca stižu pojačanja Talijanima u Imotski svaki dan. Ja sam upozorio druga Janka²

¹ Ante Marasović.

² Vinko Dumičić.

iz KK Omiša na rtu okolnost, kao i na tešku odgovornost, koja pada na njih, alko se odmah te ceste ne poruše. Rekao sam, da većinu ihoraca prebace na onaj teren i da sruše cestu i putove, osim toga da poistave zasjede.

2. Za sol ćemo gledati urediti stvar. Literaturu šaljem odmah... Mobilizaciju ćemo provoditi u što većim razmjerima. U vezi s tim, ja sam dao nalog našim partijskim organizacijama na otocima, kao i u Splitu.

3. O naredenju ŠtaJba, da se ne ruše ceste, meni nije ništa poznato.¹

4. Robu ćemo odmah gledati prebaciti, samo neka šofer² javi svoj dolazak ... «

*

Prije tri dana s Pelješca se prebacila u dolinu Neretve grupa naoružanih boraca (oko 25 njih) na čelu sa Stipom Antičevićem. Čim se situacija u Biokovu raščisti, naime čim prestane neprijateljska ofenziva, oni će se prebaciti tamo.³

¹ Do OK Splita bila je stigla informacija, vjerojatno zlonamjerno ubačena, a pripisana Štabu zone, da treba obustaviti rušenje ceste. Ta vijest stigla je u vrijeme, kada su se ceste tako reći svakog dana rušile, da bi se onemogućili neprijateljski motorizirani pokreti iz primorja prema oslobođenom dijelu Dalmacije i Bosne. U provjeravanju spomenute vijesti, koja nam se odmah učinila vrlo sumnjiva, pa zbog toga akcije rušenja nismo ni obustavljali, pored pitanja, koje smo postavili Štabu zone u vezi s rušenjem ceste, pitali smo i druga Antu Marasovića Mirka, da li on o tome što više zna. Odmah smo i od Zone i od PK dobili odgovor, da oni nisu dali nikakvu direktivu o obustavi rušenja ceste, već da ta vijest sigurno potječe iz neprijateljskih izvora.

² Šofer, koji je tada prebacivao hranu i robu iz Splita i koji se imao javiti, bio je Petar Mikelić iz Vranjica; on je raspolagao vlastitim kamionom.

³ Pelješčani su imali da s Neretvljanima likvidiraju ustaško-žandarmerijsku stražu i miniraju most kod Bilog Vira, da bi otupili neprijateljsku ofenzivu na Biokovo i onesposobili cestu Metković—Dubrovnik, zatim da se prebace u Biokovo k tamošnjim partizanima. Sa dva čamca na vesla prebacili su se iz Sresera u Duboku. Tu ih je prihvatio Ante Deak, politički radnik kotara Metković. On ih je istu noć preveo preko Vukova Klanca i odveo poviše Bilog Vira, gdje su predanili. Na putu su naišli na grupu žena, koje su išle po vodu. Bilo je diskusije, da li da ih zadrže, da ne bi otkrile neprijatelju partizane i njihove namjere. Od toga se međutim odustalo. Preko dana došlo je k njima desetak Neretvljana s Vinikom Dragovićem. Pelješčani su imali dva puškomitraljeza. Navečer su Neretvljani imali donijeti jednu avionsku neeksplozivnu bombu za rušenje mosta, ali je nisu donijeli. Most je čuvalo 18 žandara i ustaških milicionara.

Prema informacijama s otoka, posljednjih se dana neprestano prebacuju na kopno norvoprijavljeni dobrovoljci za partizanske jedinice. Iz primorja za Dinaru gotovo svaki dan odlazi poneka grupica novih boraca. Samo »kanalom« Split—Solun za posljednjih 15 dana otišlo je u Dinaru, odnosno u Livno, Štabu zone na raspored, 508 novih boraca.

*

OK SKOJ-a primio je direktivno pismo, koje je Oblasni komitet SKOJ-a¹ za Dalmaciju uputio 23. o. mj. svim skojevskim rukovodstvima u Dalmaciji. U pismu se objašnjava uloga SKOJ-a u NOB i daju temeljne upute za rad skojevskih organizacija.

Mislilo se, kad ih opkole i pozovu, da će se predati i žandari i milicionari. Pošto se postavilo osiguranje prema Dubrovniku i Metkoviću, s dvije grupe se napadalo. U ponoći, na blistavoj mjeseci, partizani su na zvuk trube Vinka Dragovića pojurili u juriš i pozvali posadu na predaju. Ali, umjesto predaje, neprijatelj ih je obasuo žestokom vatrom. Budući da se na vrijeme doznalo za namjere partizana, neprijateljskoj je posadi došlo pojačanje Talijana iz Metkovića, a u toku borbe novo pojačanje. U žestokom okršaju dva su partizana ubijena (Marko Sardelić, kad je pošao da razoruža neprijatelja, i Kadijević) i više Talijana. Ante Deak uspio je da ubije talijanskog oficira, koji je komandirao neprijateljskim snagama. Pri povlačenju, ne izvršivši postavljeni zadatak, partizani su uhvatili i razoružali jednog ustaškog milicionara. U toku noći partizani su se prebacili blizu Komina i tu ostali dva dana prikriveni. Nakon toga prebacili su se preko Neretve i Desne i stigli do Ostojica — partizanskog punkta nad Pločama. Zbog ofenzive na Biokovo nisu mogli dalje, i tu su ostali dva dana, hraneći se samo smokvama. Zatim su se opet istim putem i kanaiom prebacili na Pelješac.

¹ Oblasni komitet SKOJ-a za Dalmaciju tada su sačinjavali: sekretar Desa Koštan, srednjoškolka iz Šibenika, Jure Bilić-Branko, radnik iz Makarske, Ziki Bulat, đak iz Šibenika, Čedo Cvrlje, student iz Splita, i Joško Kuzmanić, također student iz Splita.

Okružnicama se Oblasni komitet SKOJ-a za Dalmaciju nije javljao poslije Proglasa omladini Dalmacije, što ga je izdao 25. septembra 1941. Kroz to vrijeme komitet je više puta, zbog padanja pojedinih članova u zatvor ili odlaska u partizane, popunjavan i mijenjan. U junu 1942. na Dinari komitet se ponovo reorganizira, te ga sačinjavaju: sekretar Ivica Kukoč-Jordan, Čedo Cvrlje, Ante Jonić i Joško Kuzmanić. Od te reorganizacije komitet stvarno počinje da radi.

Nakon reorganizacije Oblasnog komiteta formiraju se okružni komiteti SKOJ-a za pojedina okružja u Dalmaciji. Sastav okružnih komiteta SKOJ-a u Dalmaciji ljeti 1942. ili nakon njihova formiranja, a prema podacima iz g. 1942., bio je:

Pismo je došlo u pravi čas i ono će mnogo pomoći ne samo skojevskim organizacijama, već i partijskim. Ono je to važnije s obzirom na činjenicu, što velik dio iskušanih sko-

Sastanak omladine sela Žedna na Čiovu ljeti 1942.

jevaca i njihovih rukovodilaca odlazi u partizane, a na njihova mjesta dolaze novi, manje iskusni drugovi omladinci. Pismo dobro dolazi i zato, što se skojevske, kao i ostale naše organizacije u posljednje vrijeme naglo omasovljuju.

Sjeverna Dalmacija (Šibenik—Zadar): Dule Štrbac, Roko Huljev, Milan Turkalj, Dane Berović i Venco Vlahov.

Knin: Pero Krvavica, Srećko Jeramaz, Sako Škarić, a kasnije Marko Tilić i Dušan Plenča.

Srednja Dalmacija (Split): Kajo Gizdić, Žarko Alujević, Vili Eterović i Milka Buljević.

Biokovo—Neretva (Makarska): Bartul Grle, Ante Raos, Zvonko Raos, Vlado Despot, Marinko Perić i Guštin Blašković.

Srednjodalmatinski otoci (Brač, Hvar, zatim Vis i Šolta): Ivo Marinković, Anđro Gabelić, Marko Miloš, Marko Razović, Marko Marinković i Jerko Tosti.

Južna Dalmacija (Dubrovnik): Mićo Mornarević, Franko Telen-ta, Miško Lozica, Ivan Jeričević, Frane Franulović i Jure Šetko; kasnije i Jozo Bačić.

Pored tih okružnih komiteta pod rukovodstvom Oblasnog komiteta SKOJ-a za Dalmaciju nalazio se u to vrijeme — odnosno sve do g. 1944. — i OK SKOJ-a za Livno i Duvno.

U pismu se između ostaloga kaže: »Skojevci u Dalmaciji, na čelu ostale omladine, Učestvuju već od prvih dana okupacije dosljedno u borbi protiv fašističkih zavojevača. Da bi mogle i dalje predvoditi omladinu, potrebno je da sve naše organizacije što prije uoče i uklone svoje nedostatke i da se SKOJ postavi na što čvršću osnovu.

SKOJ je masovna omladinska organizacija. U nju ulaze svi omladinci-ke, koji se osjećaju mladim komunistima i koji su voljni da pod rukovodstvom SKOJ-a, u većoj ili manjoj mjeri, sudjeluju u današnjoj borbi. Oni ulaze u aktive, koji su osnovna jedinica SKOJ-a. Treba prestati s formiranjem odgojnih grupa. Ne postoje SKOJ-eve »simpatizerske« grupe ni »podaktilvi« i »kandidatske« grupa. Skojevac ne može biti u partijskim »simpatizerskim« ili »kandidatskim« grupama, već najbolji aktivisti ulaze direktno u Partiju.

Krivo je dakle klasificirati članove SKOJ-a na aktiviste i na one koji nisu aktivisti (odgojci), jer svaki omladinac koji stupa u SKOJ mora biti aktivan. Ovo povlači za sobom uklanjanje svih razlika koje su pravljene dosad. Svi skojevci su aktivisti. Svi skojevci plaćaju članarinu i svi su podjednako obavezni na čvrstu disciplinu.

Na oslobođenom teritoriju svi skojevci sačinjavaju jedan aktiv. U Okupiranom kraju iz konspirativnih, razloga (radi lakšeg sastajanja i rada) dijeli se aktiv ako je prevelik. Svi se ti aktivisti moraju osjećati jednim aktivom, jer njima rukovodi forum sastavljen od pročelnika tih aktiv — centralni aktiv. Rukovodeći forumi su komiteti (mjesni, općinski, kotarski, okružni i t. d.). Komiteti moraju biti samostalna tijela. Pročelnik aktivna najodgovorniji je za rad aktivna i povezan je s jednim članom komiteta, koji mu daje direktive. Članovi komiteta ne moraju ići redovno na sastanke aktivna. U komitetu treba izvršiti raspodjelu dužnosti. Jedan se skojevac brine o organizacionim pitanjima, drugi o političkom radu, treći o propagandi, zatim o partizanima, radnim i udarnim grupama i akcijama, o SMG, o financijama, tehnicima i ostalom, ali svi skupa vode brigu i odgovorni su za rad svakog pojedinca.

Svi članovi komiteta moraju biti partijski, inače to nije komitet nego rukovodstvo.«

O jedinstvu omladine u pismu se kaže:

»Da bi pomogao omladini, SKOJ je dao inicijativu za stvaranje Saveza mlade generacije i pozvao svu poštenu i ro-

doljubivu omladinu na suradnju. Ali organiziranje SMG nije se postavilo gotovo nigdje pravilno, talko da se još do danas nisu iskoristile sve mogućnosti koje objektivno postoje.

Narodnooslobodilački karakter borbe zahtijeva jedinstvo omladine. Do njega miože i mora doći. Da bi se očitovalo to jedinstvo, moraju se ostvarivati naročiti odbori, odbori saveza omladine, koji će povezati svu Omladinu u čvrsti Savez mlade generacije.

Na oslobođenom teritoriju SMG se ostvaruje na zboru, gdje sva omladina bira rukovodeći odbor. U SMG-u SKOJ osigurava svoje rukovodstvo preko svojih članova, jer svi akojevci ulaze u SMG i postaju njegova srž.

Na okupiranom teritoriju skojevci pristupaju rodoljubivim omladincima, izlažu im ciljeve Narodnooslobodilačke borbe, ukazuju im na potrebu učešća čitave omladine u njoj i organiziraju ih u odbore SMG. SMG ne stvara se samo sporazumom s vodstvima pojedinih građanskih stranaka, kako su to u Dubrovniku postavljali, već se sva omladina obuhvaća čak i mimo volje tih vodstava. Odbore SMG stvaramo u svim poduzećima, školama i ostalim sabiralištima omladine. Odbore SMG treba centralizirati. SMG mora posvetiti pažnju i mladima i raditi s mladim pionirima. Da bi se rad SMG stvarno osjetio, treba da sakuplja sve što je potrebno partizanima, razbija i bojkotira faš. organizacije i priredbe, vodi borbu protiv odnarođivanja, skupoće, gladi, treba da na sve načine pomaže Narodnooslobodilačku borbu.»

Dalje se u pismu nalaže svim rukovodstvima SKOJ-a:

»Vršite svakodnevno i planski akcije, od najlakših do najtežih. U akcijama pisanja parola, kidanja plakata i tei. žica, sabotaža, štrajkova, demonstracija i si. neka učestvuju svi skojevci. Za teže i časnije zadatke (oružane akcije) *formirajte udarne grupe*, koje stavite pod kontrolu Partije.

Prokušavajte drugove kroz akcije, posmatrajte kako se za vrijeme izvršavanja drže, jer je to najbolje mjerilo za ocjenu svakog pojedinca:.

Formirajte radne grupe za pomoć u iradu obiteljima, čiji su članovi stradali od reakcije.»

Na završetku pisma stoji:

»U slučaju neredovitog slanja izvještaja, kao i neredovitog plaćanja članarine rukovodstva će se najstrože kažniti i ne će se smatrati rukovodstvima SKOJ-a.»

DODATAK

SKOJ u Dalmaciji sredinom 1942. g.

Organizaciono stanje SKOJ-a sredinom 1942. u Dalmaciji, prema izvještaju Oblasnog komiteta SKOJ-a od 19. augusta 1942. Pokrajinskom komitetu SKOJ-a za Hrvatsku, bilo je:

»O stanju SKOJ-a u Sjevernoj Dalmaciji može vam pružiti sliku izvještaj OK SKOJ-a za Sjev. Dalmaciju, za koje ste nam pisali u vašem dopisu, da ste ga primili.

Osim navedenog Šibenskog okruga (zapravo Šibensko-zadarskog — op. p.) naša oblast još ima ovih 6 okruga: kninski, livanjski, splitski, brački (bračko-hvarski — op. p.), makarski i dubrovački.

Kninski okrug ... Formirali smo Okružni komitet od 4 člana. Uspostavljena je veza s Kninom, gdje postoji slijedeća skojevska organizacija: Mjesni komitet od 4 člana, srednjoškolski aktiv od 4 člana, aktiv (radnički i srednjoškolski) od 4 člana i 6 odgojnih grupa sa 18 članova, 12 skojevaca u partizanima. Prema izvještaju organizacije SKOJ-a i SMG postoje u: Kninskom polju, Zagroviću, Vrbniku, Polači, Biskupiji i Koljanama sa 64 skojevca i 90 članova SMG. Još nije uspostavljena veza s Drnišom i Vrlikom ... (skojeveći su se svuda automatski uključivali u SMG).

Livanjski okrug. Rad SKOJ-a na ovom sektoru započeo je tek u maju o. g. ... U čitavom livanjskom okrugu (sada oslobođenom teritoriju) izvršena je reorganizacija i poslano je nekoliko drugova s drugih sektora kao pomoć... Formirali smo OK-a od 3 člana, Kotarski komitet od 5 i Mjesni od 4 člana. Obuhvaćena su u samom Divnu 24 skojevca, ostali su se javili za partizane. Ukupno se prijavilo za partizane preko 100 omladinaca. U Donjelivanjskom Polju postoji Općinski komitet od 5 članova, s 3 rajonska rukovodstva. U SKOJ-u je organizirano 50 omladinaca. U svim selima uspostavljeni su aktivni koji broje 4—7 članova. Tomislavgrad (Duvno) ima međusobni komitet s 25 skojevaca. U SMG obuhvaćeno je 60 omladinaca. Oko 50 javilo se u partizane. Dosad su ovom Okrugu pripadali kotari Glamoč i Kupres. Sada pripadaju PK SKOJ-a za Bosnu i Hercegovinu...

U Splitskom okrugu rad se odavno odvija dosta dobro. Postoji Okružni komitet od 4 člana ... Mjesni komitet SKOJ-a za Split ima 5 članova, a kontrolira centralne aktivne radničke, studentske i srednjoškolske omladine. Kod radničke omladine

ima 22 aktivista i 140 u grupama skojevaca. Kod studenata 5 aktivista i 17 u grupama. Kod srednjoškolaca 36 aktivista i 165 u grupama. U SMG otkupljeno je 105 srednjoškolaca i 53 studenta. Ovako mali broj organiziranih omladinaca posljedica je velike racije od strane fašističkog okupatora. Mnogo je omladine zatvoreno i internirano (čak i strijeljano), a mnogi su pšli u partizane... Rajonski komitet Solin ima 7 članova. Rukovodi sa 6 rajoniskih aktiva i međuseoskim komitetom za Kaštela. Ima 487 skojevaca i 130 u SMG... Rajonski komitet za Trogir ima 5 aktiva (23 aktivista) i 10 grupa (40 omi.). Ovaj komitet je tek formiran (stari rukovodioci su zatvoreni, a jedan dio otišao je u partizane)... Kotarski komitet za Omiš ima 5 članova. Rukovodi s MK-a Omiš i 2 rajonska rukovodstva (za Poljica i omišku općinu). Rajonsko rukovodstvo Poljica... 6 članova. Po selima su organizirana 122 druga... Rajonsko rukovodstvo za okolicu Omiša broji 6 članova, a rukovodi sa 40 omladinaca iz okolnih sela. Mjesni komitet u Omišu (4 člana). Ima aktiv od 4 druga i 5 grupa s 25 omladinaca. .. Iz Sinja su gotovo svi skojevci (ne znamo još prave razloge) otišli u partizane. Sada je uspostavljen centralni aktiv studenata i srednjoškolaca, koji je okupio 25 omladinaca i ima zadatak da okupi i ostalu omladinu.

Makarski okrug ... Okružni komitet (4 člana).. . Postoji 7 rajon.skih rukovodstava. Ukupno u ovom okrugu organizirano je u SKOJ-tU 1250 omladinaca... U toku je uspostavljanje organizacije (rukovodstva — op. p.) u Imotskom i Metkoviću.

Dubrovački okrug ... Prema izvještaju od kraja marta u Dubrovniku postoji Mjesni komitet od 4 člana. Postoji radnički aktiv od 5 članova, koji rukovodi s 25 omladinaca. U Gružu postoji podaktiv od 3 člana i 10 odgojaca. Studentski aktiv broji 4 člana i 10 u grupama. Srednjoškolski centralni aktiv broji 4 člana, koji predstavljaju 4 glavne škole. Svega je organizirano 80 srednjoškolaca. Imaju još veze s nekoliko sela, gdje je organizirano 35 seljačkih omladinaca. Postoji i organizacija SKOJ-a na Pelješcu, ali drugovi iz Dubrovnika nemaju s njom veze... Kotarski komitet za Korčulu sastoji se od 5 članova i rukovodi Mjesnim komitetom Blato (5 članova, 5 aktiva s 30 aktivista i 8 grupa s 46 omi.); Mjesnim komitetom u Velaluci (5 članova, 5 aktiva s 23 aktivista i 5 grupa s 18 članova); jednim aktivom u Smokvici od 5 aktivista; Mje-

snim komitetom u Zmovu (4 člana, 4 aktiva sa 16 aktivista i 2 grupe sa 7 članova); jednim aktivom od 7 aktivista u Korčuli i Mjesnim komitetom u Lumbardi (4 člana, 4 aktivista s 23 aktiva). Ukupno 180 omladinaca ...

Bračko-hvarski okrug. Na otoku Braču postoji 7 općinskih rukovodstava, koja rukovode sa 166 skojevaca, od toga 37 aktivista... Na Hvaru postoji Kotarski komitet koji kontrolira 5 općinskih i 6 rajoniskih rukovodstava s ukupno 270 org aniziranih skojevaca.

SKOJ u partizanskim jedinicama. Za Sjevernodalmatinski odred nema podataka zbog prije navedenih razloga. Srednjo-dalmatinski odred: U I. bataljonu postoji bataljonski biro sa četnim aktivima, ukupno 40 skojevaca. U II. bataljonu postoji biro, a rad po četnim aktivima se nastavlja... U bataljonu »Starac Vujadin« nije formiran bataljonski biro, jer su čete raštrkane. U bataljonu »Vojin Zirojević« vrši se reorganizacija ... Južnodalmatinski odred (odred nije tada postojao, već samo bataljon — op. p.): U bataljonu »Josip Jurčević« skojevska organizacija djeluje odavno i uredno. Tu već dosta dugo postoji omladinska četa, u kojoj su 74 skojevca. Po ostalim četama ima 107 skojevaca... Nakon oslobođenja Duvna i Livna javilo se za partizane 160 omladinaca iz tih mjesta ...«

Prema nepotpunim podacima u augustu 1942. Dalmacija je imala oko 6200 skojevaca; od toga na terenu oko 4950, u partizanima oko 750 i u zatvorima i internaciji oko 500.

Petak, 28. augusta

Pismo Agitropa CK KPH OK-u Split — Preko tisuću metara platna za partizanske zastave

Od Agitropa CK KPH naš OK primio je sa zakašnjenjem pismo, koje je upućeno 4. o. mj., a potpisao ga je Otmar Kreačić-Kultura. U pismu se kaže: .

»I. Usprkos svim dosadašnjim opomenama i traženjima, da nam se stalno i na vrijeme dostavlja po 5 primjeraka svih letaka, listova i drugih publikacija, koje vi izdajete, gotovo nikako ne dobivamo spomenute stvari. Moramo vam stoga opet naglasiti, da nam ubuduće najurednije šaljete sve takve stvari, jer su nam potrebne, kako u svrhu političke kontrole sveukupne štampe, što je jedna od glavnih dužnosti Agitropa, tako i u svrhu korištenja materijala i podataka, koje vaša štampa sadrži.

II. Osim povremenih publikacija izlaze kod nas listovi »Partizan« i »Vjesnik«, kao centralni partizanski odnosno narodnooslobodilački organi. Ti bi listovi po svom karakteru morali biti što vjernije ogledalo svih onih događaja i pitanja koja, kao glavna, a u određenom momentu zanimaju sav naš narod, koja su od općenarodnog značenja i putokaz u današnjoj borbi. Osim toga, ti listovi moraju biti živi — ne jednolični, te da pravovremeno reagiraju na sve važnije događaje, i t. d.

Pored toga pojavljuje se potreba za pokretanjem i druge vrste štampe-listova, za koje sve to u još većoj mjeri vrijedi, konkretno radi se o pokretanju jednog tjednog lista, koji bi imao karakter novina.

Da bi štampa u što većoj mjeri mogla udovoljiti svim svojim zadacima, nameće se potreba organizirati što bolje Informativne službe putem uspostave mreže dopisnika-informatora u cijeloj zemlji.

U tu svrhu potrebno je da vaš komitet odmah odredi iiz svoje sredine druga-drugaricu, koji će vršiti dužnost dopisnika-informatora. Svi će ti dopisnici morati svoje izvještaje slati neposredno nama, jer će inače čitava stvar teći previše sporo.

Dopisničku mrežu treba organizirati na ovaj način:

a) U vašem komitetu treba odrediti druga-drugaricu, koji će uz redovne svoje dužnosti uredno obavljati i dopisničku službu. Najbolje će biti ako se odredi takve drugove-drugarice, koji će sami dragovoljno primiti se tog posla.

b) Svakih, **8** dana najdalje, po potrebi i iznimno češće, dostavite pregled svih važnijih događaja, aktuelnih pitanja i uopće svih zanimljivosti iiz vašeg područja, kraja, i sve letke, proglase, naredbe i t. d. okupatora, četnika i ustaša.

c) Sve podatke i materijale poslati po mogućnosti u originalu i što vjernijem obliku, bez suvišnih kićenja, komentara i t. d.

d) Poželjno bi bilo sve to doistaviti nam otkucano na mašini ili bar što čitkije rukom pisati. Stil i dr. nije od naročite važnosti, glavna je vjernost i jasnoća.

e) Što se tiče suradnje samostalnim člancima, preporučujemo svim drugovima, da pokušaju pisati o aktuelnim pitanjima svoga kraja. Bilo kao gotov članak ili pak kao materijal, mi ćemo takve članke i radnje korisno upotrebi ti.

f) U svim mjestima, koja graniče s neoslobodenim područjem, treba u zajednici s drugovima s neoslobodenog područja također organizirati Informativnu službu, jer je od neobične važnosti poznavanje i pisanje o pitanjima iz takvih područja.

g) Na svim dop'sima, izvještajima i člancima treba točno i čitko naznačiti ime mjesta, odakle se izvještaj šalje.

Moramo naglasiti svim organizacijama i drugovima važnost što savjesnijeg obavljanja dopisničke dužnosti, jer će od toga zavisiti kako redovito izlaženje novina, tako i kvalitet istih.

III. Ovom Agitpropu vrlo je potrebna izvjesna literatura, koja pri uređivanju naše štampe služi kao korisno i neophodno pomoćno sredstvo i izvor podataka. Obraćamo se zato svim organizacijama, da nam po mogućnosti, ukoliko raspolažu, dostave knjige slijedeće naravi:

1. Partijsku literaturu bilo koje godine, legalnu i ilegalnu.
2. Djela Lenjina, Staljina, Marxa i Engelsa.
3. Povijest Hrvatske od J. Horvata, Starčevića i Šupila od istog pisca i uopće historijske studije, biografije i t. d.
4. Literaturu o selu i seljaštvu (Predavec, Adam Pribićević i si., te agrarno-političku: Mijo Mirković, R. Bićanić, Dr. Jovanović, bilo koja djela iste naravi).
5. Razne časopise, godišnjake, almanahe, srpske i hrvatske, i t. d.

Prve 'dopise i vijesti *treba* poslati dana 10. o. mj., a daljnje dopise *svakih 8 dana, računajući od 10. VIII.*¹

*

Iz Splita je danas prebačeno u Solin 1100 metara platna (crvenog 500 m, a plavog i bijelog po 300 m). Platno je poslano na traženje PK u Livno. Ono treba da posluži za zastave dalmatinskih i drugih jedinica.²

¹ Dopisnička služba OK Splita išla je i za potrebe »Borbe« i za potrebe Agitpropa CK KPH i CK KPJ preko PK, odnosno preko Agitpropa PK, kada je taj Agitprop formiran ljeti 1942.

Iz Splita i okolice poslano je i nekoliko stotina marksističkih i ostalih knjiga, kao i veće količine različitog materijala, već u septembru 1942.

² Dolaskom proleterskih brigada, a i po formiranju samih dalmatinskih jedinica ljeti 1942., rasla je potreba u platnu za zastave (crvene i nacionalne).

Subota, 29. augusta

Propala još jedna neprijateljska ofenziva na Biokovo

Prema posljednjim vijestima, i najnovija neprijateljska ofenziva na Biokovo propala je nakon sedam dana bonbi i neprijatelj se povukao.

Ova, dosad najveća neprijateljska ofenziva na Biokovo, počela je, nakon dužih priprema,¹ 21. o. mj., a završila je jučer. U ofenzivi su sudjelovali VI. armijski korpus (oko 30.000 vojnika) i divizije »Mesina«, »Murge« i »Bergamo« uz podršku artiljerije, mornarice i avijacije. Talijanima su, po običaju, u ofenzivi pomagali i ustaše i četnici.

Neprijatelj je namjeravao da koncentričnom vatrom i napadima na Biokovo sa svih strana opkoli i uništi bataljon »Josip Jurčević«, da »očisti« sav teren oko Blokova od proleterskih jedinica, da na čitavom tom terenu opljačka sve količine živežnih namirnica i, napokon, da spali sve nastambe u predjelu Blokova, kojima se služe partizani.

Iako su Talijani čitavu ofenzivu brižljivo i u najvećoj tajnosti pripremali, ona ipak nije iznenadila Biokovce, koji su je spremno dočekali.

Ofenzivne operacije otpočeli su Talijani iz Vrgorca-Staševice-Bačine i Gradca-Drvenika i usmjerili ih u pravcu Staze i Turije, tih dvaju »ključeva« Biokova, koje su oni rijetko kad uspjeli zauzeti i koje su svaki put skupo platili krvlju. Nadičući iz ta dva pravca Talijani su namjeravali presjeći blokovske partizanske snage na dva dijela, i zato su se tu razvile žestoke borbe.

Da bi onemogućili redovito snabdijevanje neprijatelja, partizani su u toku noći postavili velik broj nagaznih mina kod Tučepa i prema Stazi, kod Grabovca i kod još nekih mjesta. Mine su izradili u vlastitoj radionici u Biokovu. Na njih su naišla dva talijanska kamiona kod Tučepa i Grabovca, koja su odletjela u zrak.

Neprijatelj je žestoko navaljivao i uspio šestog dana da ovlada komunikacijom Turija-Staza. Kako je našim borcima ostalo još malo municije, a neprijatelj je uspio zavladata ve-

¹ Da su Talijani dugo pripremali tu ofenzivu, pokazuje i naređenje VI. armijskog korpusa od 14. augusta 1942., u kojemu komandant toga korpusa general R. Dalmazzo povjerljivo naređuje potčinjanim jedinicama, što koja od njih treba da radi u pripremama za ofenzivu u vremenu od 16. do 27. augusta.

lilcim dijelom Biakova, donio je štab bataljona »Josip Jurčević« odluku, da se izvrši (proboj neprijateljskog obruča i otpočne povlačenje u pravcu Aržana.¹ To je u toku noći i učinjeno. Peta četa »Vid Mihajlović« i još neki (oko 160 boraca) nisu međutim uspjeli da se povu'ku s ostalim našim snagama iz Biokova prema Aržanu. Peta se četa zato razdijelila u nekoliko manjih grupa, i one su se probile na istočni dio Biokova. Pored te čete na Biokovu je još ostalo oko 20 drugova, većinom političkih radnika, da bi se našli među narodom, čim se neprijatelj povuče. S Biokova su se povukla prema Aržanu 602 torca.

¹ Za vrijeme prebacivanja iz Biokova primio je štab bataljona »Josip Jurčević« naređenje Štaba zone, da se odmah prebaci prema Studencima—Aržanu i da tu izvrši reorganizaciju: da se od 200 najboljih boraca formira novi bataljon, koji će ući u sastav Prve dalmatinske udarne brigade, koja se ubrzo zatim formirala. Grupa od 150 boraca upućena je u sastav Prve proleterske brigade za popunu njenih bataljona, a od ostalih boraca bataljona, kao i od novopridošlih, formiran je 4. septembra 1942. Treći partizanski odred.

Kao obično poslije neuspjele ofenzive protiv partizana, Talijani su i ovaj put prikrivali svoj neuspjeh putem propagande. Krili su i svoje gubitke, te pokušavali prikazati poraz kao pobjedu. Oni nisu štedjeli papira za to; pored letaka, koje su rasipali iz aviona, obilno su iskorištavali i dnevnu štampu.

Tako su i 8. septembra 1942. pisali u splitskom dnevniku »II Popolo di Spalato« pored ostalog ovo: »Biokovski ribeli uništeni snažnom akcijom naših trupa ... Djelovanjem talijanskih i hrvatskih oružanih snaga uništena druga brigada partizana u zoni Biokovo—Vrgorac... Preko 1000 partizana mrtvih — među njima i zapovjednik brigade i dva zapovjednika bataljona.«

Za vrijeme ofenzive u Grčeniku se nalazio štab bataljona »Josip Jurčević« i OK Makarske. Tu se također nalazila tehnika OK, partizanske radionice, bolnica i spremište. Za vrijeme borbe sve je to trebalo izvući i pospremiti.

Uoči ofenzive Talijani su preko četnika, odnosno preko jednog žandara, a zatim i preko četničkog letka, koji je potpisao sam Birčanin, nudili Biokovcima vlast od Neretve do Cetine, pod uvjetom, da ne vode borbu i ne napadaju na komunikacije. U protivnom će, rekli su u letku i poruci, snagama od 100.000 vojnika opkoliti Biokovo i uništiti partizane.

U ofenzivi su partizani po dva-tri dana bili bez hrane i bez vode. Borcima je bilo preostalo još svega po nekoliko metaka, a nekima ni jedan. Naročitim herojstvom istakao se Stanko Marević-Prpić na Turiji. Tu je on ručnim bombama, iako sav pocrnio od neprijateljske minobacačke vatre, uspio razbiti nekoliko talijanskih naleta i održati položaj.

Mine u ceste, koje vode u Biokovo, zakopao je Ante Tavra, koji ih je i izradio u biokovskoj partizanskoj radionici.

U ofenzivi je neprijatelj imao preko 50 mrtvih i oko 200 ranjenih, a četvoricu Isu naši uspjeli da zarobe. Partizanski gubici: 14 poginulih i 26 ranjenih drugova.

Za vrijeme ofenzive neprijatelj je u Podgori otkrio jednu zemunicu, u kojoj su se nalazila tri ranjena druga i dva kurira OK Makarske. Svu petoricu Talijani su strijeljali.

Pobješnjeli Talijani s ustašama i četnicima, s obzirom i da nisu postigli ništa od onog što su htjeli, dali su se u pljačku, paljenje, hapšenja i ubijanje ljudi gdje god su stigli. U svemu su ubili u toku ofenzive 228 osoba, među njima i dva svećenika (u Kozici i Rašćanima). Zapalili su oko 700 kuća. Najteže su opustošili Zavojane, Dragljane, Vlaku, Rašćane, Kozicu, Zupu, Kljenak, Šošice i Duge Njive. U tim su selima podivljali fašisti žive ljude bacali u vatru, ženama grudi sjekli i mrcvarili ih na sve moguće načine, kako to samo oni znaju.

Danas je iz Livna stigla pošta, koju je PK uputio prije tri dana iz OK. PK traži, da se ubrza mobilizacija i da se svi novomobilizirani i dalje upućuju Zoni na raspored. Dalje se traži, da se iz Splita izvuče sva skrivena municija i da se dostavi što prije u Livno. Isto tako Sva prikupljena oficirska odijela.

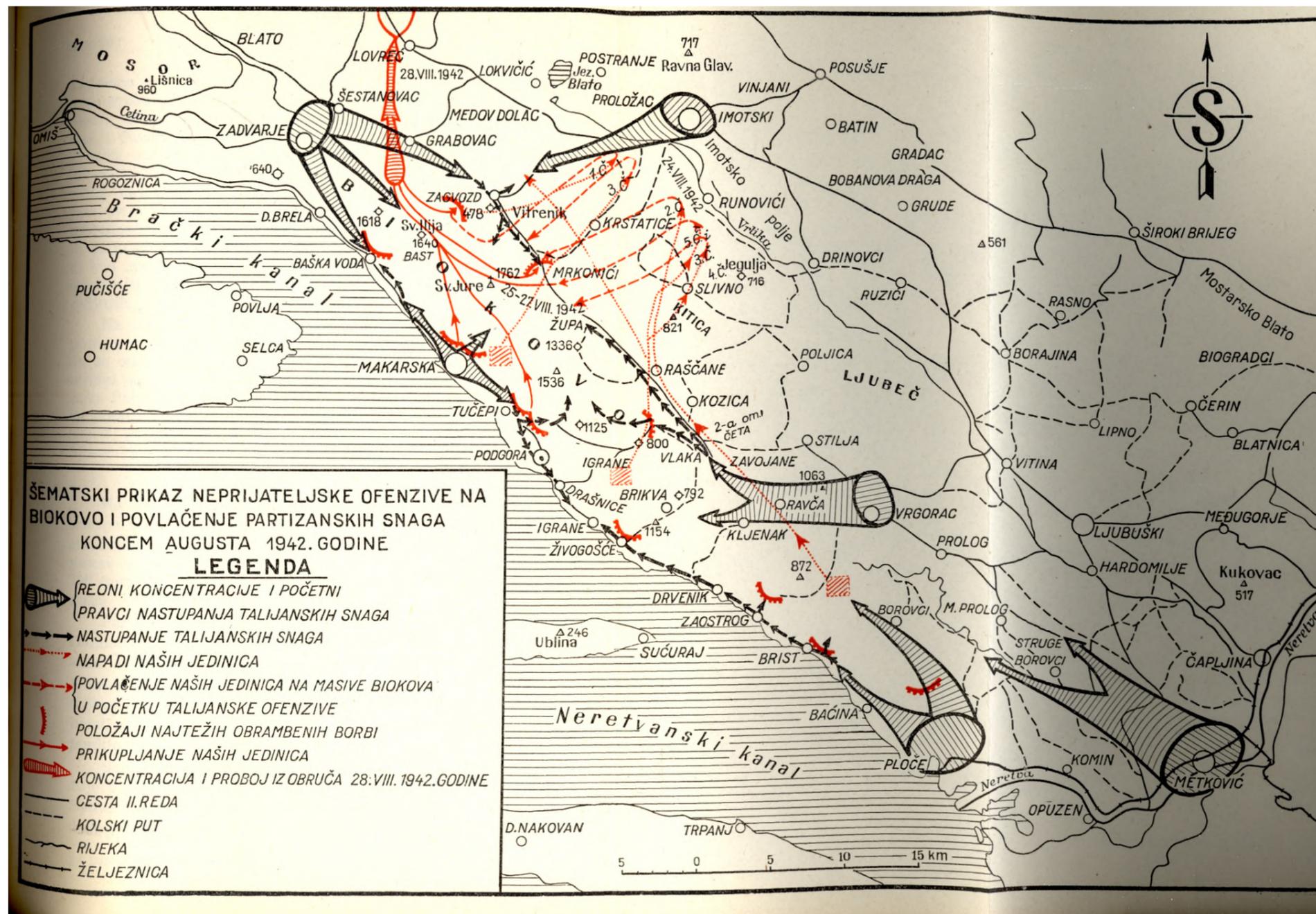
Nedjelja, 30. augusta

Što prije formirati bataljon u Muću — Prva dalmatinska brigada na vidiku — Preko 3000 partizana iz Dalmacije

Iz Livna (Štaba zone) došli su u Moseć — u svoju četvrt — komandir D. Bašić i novi komesar A. Beretina. Zbog zadatka, koji su dobili od Zone, da se od Mosećke čete što prije pride formiranju Mosećkog bataljona, obratili su mi se dopisom, u kome kažu:

»Mi smo dobili ove zadatke:

Najprije da povučemo sve suvišne ljude s oružjem i municijom iz svih punktova u Moseć i! formiramo jednu četvrt, a u najkraćem roku i bataljon, koji će djelovati na ovom sektoru vojnički i politički. Vojnički likvidirati dvije stanice Muć-

Lećeivicu i srušiti cestu Sinj—(Split i prugu, a isto tako i onu dmisku, unutar ovog teritorija sve ceste, kojima se može služiti okupator, da ne bi ugrozio ona sela, koja su već uz nas, i čuvati ta sela od paljenja od strane Talijana. Politički stvoriti narodnooslobodilačke odbore, gdje nisu stvoreni, i učvrstiti¹ iste. Što je moguće češće održavati zborove u cilju višeg mobiliziranja vojsike i njene ekonomske pomoći. Zato javi svim punktovima, koji ostaju zbog *veze*, neka rade na mobilizaciji što većeg broja Ijluidi i municije (oružja) i neka ih šalju gore, a mi ćemo birati bolje i sposobnije i ostavljati ih kod nas, a ostale slati gore u Štab. Ima se u vidu potpuno osloboditi ovaj teren, da bi mogla doći na njega i brigada zbog daljnjih operacija.«

Na osnovu tog pisma odlučili smo, da na Kaštelanskom punktu -ostane 10, a na Solinskom 15 boraca. Svi ostali treba da se odmah upute u Moseć. Pred partijska rukovodstva na terenu postavili smo zadatak, da mobiliziraju po nekoliko članova Partije i pošalju ih u Moseć. Solinska organizacija treba da pošalje 4 člana, splitska 5, omiška 6, trogirski 4 i kaštelanski 3. Pored članova Partije preporučeno je da se uputi u Moseć za budući bataljon i po nekoliko skojevaca.

*

Na osnovu odluke VŠ, da se formira Prva dalmatinska udarna brigada, Štab zone uputio je prije četiri dana naredbu štabovima odreda Južne, Srednje i Sjeverne Dalmacije, da za sastav te brigade svaki dade po jedan bataljon od najmanje 200 boraca i da se oni upute u selo Golinjevo u Livanjskom polju.

Partizanskim punktovima u primorskom dijelu Srednje Dalmacije upućen je također dopis iz Zone. U njemu im se kaže, da se dolaskom proleterskih brigada i pred Zonu i pred svački partizanski punkt postavljaju veći zadaci. Zato treba u najkraćem vremenu da se od punktova Obrazuju čete, a zatim bataljoni. Svi ti borci treba da se prikupe na Moseću, a na punktovima će ih i dalje ostati minimalan broj.

Solinskom punktu nalaže se pored toga, da i dalje upućuje u Zonu noive. drugove, koji pridolaze iz Splita i preko Splita. To znači da će se Solinski punkt, kao dosada, i ubuduće popunjavati jedino novim borcima iz Solinskog bazena.

Prema podacima Štaba zone od 20. o. mj., broj partizana u Dalmaciji i njihovo naoružanje izgledaju ovako:

Jedinica	Partizana	Mitraljeza	Puškointraljeka	Puška	Pištolja	Bomba	Municije
Odred Sjeverne Dalmacije	683	1	18	394	30	178	15.933
Odred Srednje Dalmacije	465		20	411	18	151	16.653
U Južnoj Dalmaciji	616		20	399	59	155	35.202
Partizanski punktovi u Srednjoj Dalmaciji	155			117	5	9	4.939
Ukupno	1.919	1	58	1.321	112	493	72.727

Kad se tom broju (1919) pridodaju dalmatinski borci, koji su popunili partizanske jedinice izvan Dalmacije, kad mu se dalje pribroje oni, koji su pridošli posljednjih dana, pa dosada izginuli, kao i drugovi po različitim punktovima i na otocima, koje Zona ne navodi u svom popisu, onda broj partizanskih boraca, koje je dosad dala Dalmacija, sigurno premašuje tri tisuće.

Ponedjeljak, 31. augusta

**Dio partizana iz Mosora prebacio se u omišku Dinaru —
Nova pošiljka oružja iz Splita stigla u Solin — Zapaljena
tvornica sardina u Veloj Luci**

Sekretar KK Omiša drug Janko izvještava danas, da je pretprošle noći prošlo kroz Omiš 20' kamiona s talijanskom vojskom. On ne zna, kamo su pošli, ali pretpostavlja, da su otišli na popravak ceste kod Duibaca. Prije nekoliko dana, javlja on, kad su potrgane tt-linije Split—Omiš, u Krilo je došlo 10 kamiona vojske na stražu, a radili isu samo vojnici iz jednog kamiona!

Dalje drug Janko izvještava, da se iz Mosora prebacila grupa partizana u omišku Dinaru kao pojačanje tamošnjoj partizanskoj grupi, da bi jačom snagom zajednički izvršile neke akcije.

Cesta Omiš—Kučići—Zadvarje, javlja on, porušena je u blizini Cetine tako, da je rijeka proširila svoje korito i prelila se preko cijelog terena, pa se samo čamcem može prijeći preko ceste.

U vezi is traženjem popa za partizane kaže, da su poduzeli korake preko jednog učitelja. On i Marun otići će k njima na razgovore i misle da će uspjeti.¹

Na kraju drug Janiko ponovo traži, da mu pošaljem zapaljive smjese za drugove u Omišu, koji hoće da zapale sijeno i slamu talijanske vojske. Smjesa, koju smo im prije poslali, nije bila dobra; samo se jedna kutija upalila, i to sa zakašnjenjem, pa je izgorjelo samio 150¹ bala sijena, a goleme količine ostale su još netaknute.

*

U skladu s naređenjem PK, danas su iz Splita prebačena u Solin 2 puškomitraljeza, 15 pušaka i 10.000 metaka. laico je ležalo u zemunici više od godinu dana, oružje je dobro sačuvano, jer je bilo pažljivo premazano, a zemunica suha.

Po prvoj grupi boraca, koji budu odlazili za dan-dva u Livno, oružje ćemo poslati Zoni.²

*

Ovih su dana korčulanski partizani uz pomoć naroda Vele Luke zapalili tamošnju tvornicu sardina, izvukavši prije toga iz nje oko 1000 barila ribe, 3 vagona ulja, 1 vagon nafte i benzina, i dr.

Istodobno su partizani Korčule porušili tt-liniju između V. Luke i Blata.

*

Iz Livna je stigla na Moseć drugarica Daša — Ana Piplović. Nju upućuje PK na rad u Srednjodalmatinsko okružje. U prvom će redu raditi sa ženama. Ona ujedno treba da uđe u OK Splita. Njenim dolaskom OK sada broji 5 članova.

¹ Tada se nije pridobilo ni jednog svećenika, da ide k partizanima. Prvi katolički svećenik u Dalmaciji, koji je došao na oslobođeni teritorij, bio je Jozo Dragaš iz Sinja, a pravoslavni Jovo Miodragović iz Kovačića (poginuo za vrijeme IV. ofenzive).

² Oružje je prebacio u seljačkim kolima Mirko Bubić, tada sekretar partijske organizacije u tvornici Majdan. Prekrio ga je gnojem, što mu je omogućilo, da preko »žice« prođe bez zaustavljanja. Veći dio oružja iz Splita prebačen je na taj način do Ruptine. Talijani na mitnici, a i drugdje, nikad nisu ni pomislili, da mi tako izvozimo oružje iz grada.

U petak je N. Sinobad, koji je prije radio s Pajom Popovićem, održao u Golubiću zbor. Na zboru, koji je bio vrlo dobro posjećen, on je govorio o suradnji četnika s Talijanima. Posebno je govorio o suradnji P. Popovića, popa M. Đujića, B. Bogunovića i M. Rokvića s Talijanima. Prikazao je partizane kao jedine istinske borce za slobodu svih naroda Jugoslavije. Četnici se, rekao je on, bore pod velikosrpskim, a ustaše pod velikobrvatskim parolama, te jedni i drugi služe okupatoru.

*

Drugovi iz Radošića danas javljaju, da u svim selima općine Lečevica postoje NOO-i, da oni i pored žandarmerijske stanice u Lečevici održavaju javne i masovne Zborove.

I ova vijest potvrđuje, da se neprijatelj u Lečevici i u Muću, kao i u nizu drugih mjesta, zbog blizine partizana, zbio u kasarne i više se ne šapiri po selima, kao što je bilo prije godinu dana.

U narodu, javljaju drugovi, vlada velik interes za partizane, da ih čuju, da s njima porazgovore. Drugovi zbog toga traže, da se pošalje na tamošnji teren nekoliko drugova, koji mogu da nastupaju na masovnim zborovima.

Odgovorili smo im, da ćemo im poslati po dva rukovodioca iz Kaštela i Solina.

SEPTEMBAR

Utorak, 1. septembra

»Kanal« Split—Žrnovnica — Napad na Bijeli Vir

Sve veći broj ljudi, koji iz Splita i preko njega odlaze u partizane, teško je na vrijeme prebačiti »kanalom« preko Solina, to više, što mnogi ne mogu doći do legalnih talijanskih propusnica, da bi se do Solina prevezli autobusima. Noću preko mora vranjičkim kanalom također je teško i opasno prebacivati iz Splita velik broj ljudi. Zato smo se dogovorili, da se i kanal Split—Žrnovnica uspostavi za ljude. Tim kanalom dosada se, naime, prebacivala samo hrana i različiti materijal za partizane, iako je prikladan i za ljude. Zrnovnički kanal treba forsirati i zato, što se drugovi iz Splita u sadašnjoj situaciji mogu i preko Mosora izravno upućivati u Livno — Štabu zone na raspored.¹

Mirko javlja iz Splita, da Šolta u nedjelju navečer upućuje veću grupu drugova preko Maslinice na Vinišće, pa neka

¹ Zrnovnički »kanal« dolazio bi naročito do izražaja, kada solinski ne bi mogao da primi sve količine hrane, materijal i ljude. Iz Splita su se i morskim putem do Podstrane, Krila-Jesenica i Dugog Rata prebacivali ljudi u partizane. Odatle su se, kao i iz Zrnovnice, upućivali u Mosor. Ukoliko je trebalo da putuju dalje, onda bi se prebacivali preko Dugopolja i Koprivna u Moseć, odnosno u Muć, a manje i rjeđe preko Blata i Aržana u Livno. Pored solinskog i zrnovničkog kanala radio je još kanal Split—Kaštela, najčešće Poljud—Kaštel-Kambelovac. Kanal preko Kaštela išao je ponekad za Solin-Rupotinu, a najviše preko Kozjaka za Vučevicu i Korušce. Iz Splita se katkad prebacivao materijal i preko Trogira, zatim vlakom do Solina i Labina, pa čak i do Perkovića.

*Na povratku iz Blaca u Voljak, poslije napornog prijenosa hrane i materijala za partizani
(septembra 1942.)*

Rico organizira prihvati.¹ Dalje izvještava, da će on za dvatri dana stići u Solin i odatle otići u Livno (do Štaba zone i PK), da bi drugove što bolje informirao o prilikama u Splitu, a malko se i odmorio. On je u posljednje vrijeme mnogo oslabio uslijed preopterećenosti i rada u veoma teškim ništavima ilegalnosti.²

*

Prije tri dana napali su neretvanski partizani Talijane i žandare u Bijelom Viru. Ulbili su jednog talijanskog oficira i jednog žandairskog narednika.

D O D A T A K

VŠ traži redovne izvještaje o borbama u Dalmaciji — Jedna jedinstvena vojska

Vrhovni štab, odnosno drug Tito, traži 1. septembra 1942. od Štaba IV. operativne zone, da redovito dostavlja izvještaje o borbama u Dalmaciji, o brojčanom stanju i o naoružanju partizanskih jedinica. To se tražilo i zato, da bi VŠ mogao pravilno i na vrijeme obavještavati svjetsku javnost o događajima u Jugoslaviji.

*

Štab IV. operativne zone poslao je 1. septembra 1942. izvještaj komesaru Glavnog štaba Hrvatske o situaciji u Dalmaciji, posebno u Kninskoj Krajini, u kojem se među ostalim kaže:

»Posjet drugu komandanta³ i razgovori, koje smo s njime vodili, koristili su nam mnogo u ispravljanju mnogih grijeha i nedostataka, uglavnom organizacione prirode, i ukazali nam na put i mogućnost daljnjeg razvoja oslobodilačke borbe u Dalmaciji i njenog podizanja na stepen borbe u drugim

¹ Predviđena grupa Šoltana nije se tada prebacila na kopno u partizane. To su učinili tek noću 18/19. oktobra 1942. Radilo se o grupi Višana, koji su se preko Šolte prebacili na kopno.

² Ante Marasović-Mirko i Ivo Randić-Nikola, kao najodgovorniji partijski radnici u tadašnjem Splitu, često su izlazili u 1942. i prvoj polovici 1943. g. na oslobođeni teritorij i opet se vraćali natrag. Iz Splita su na oslobođeni teritorij također izlazili pojedini drugovi i drugarice, da bi prisustvovali različitim sastancima, konferencijama i kursevima. Poslije toga ponovo bi se vraćali u grad. To isto radili su i drugovi iz Šibenika, Makarske, Omiša, Sinja i ostalih naših gradova i mjesta, u kojima se nalazio okupator.

³ Ivo Rukavina.

krajevima naše zemlje. Od uputa, koje nam je dao, sigurno je najvažnija ona o stvaranju što većeg broja jakih udarnih jedinica, koje ne će biti vezane za pojedine teritorije i planine i čije će djelovanje biti usmjereno u onom pravcu i na onaj teren, na kojemu će zadavati najveće udarce neprijateljima i podizati narod na oružanu borbu.

Konferencija pri Vrhovnom štabu,¹ koja je nakon tih razgovora održana, a na kojoj su pored drugova iz GŠH i Štaba zone učestvovali i predstavnici Operativnog štaba za Bosansku Krajinu, donijela je značajne odluke za daljnji razvoj naše borbe uopće, a posebno u Dalmaciji. Tu su udareni temelji jedne jedinstvene vojske, čija će borba i aktivnost pod jedinstvenim rukovodstvom biti usmjerena u pravcu općih, a ne lokalnih interesa. Odluka o postepenom likvidiranju određenih, kao osnovnih borbenih jedinica, koji su bili vezani za svoj *viski* teritorij i u borbi rukovođeni uglavnom lokalnim interesima, i o prijelazu na udarne brigade najznačajnija je. S tim u vezi donesena je i odluka o stvaranju I. dalmatinske udarne brigade. Ta odluka znači da naša borba, koja se dosada odvijala na međusobno dosta odvojenim sektorima Sjeverne, Srednje i Južne Dalmacije i jednog dijela Bosne, dobiva jaku udarnu jedinicu, koja će svojim akcijama i kretanjem jače povezati cijeli dalmatinski teren, a svojom udarnom snagom i uspjesima stvoriti još veće povjerenje kod naroda prema partizanima i podizati ga na oružanu borbu.

Mi smo prema naredenju Vrhovnog štaba već prišli formiranju brigade... brojčano stanje brigade bit će oko 800 ...

Ulaskom ... bataljona u brigadu, njihovi dosadašnji odredi, uslijed dolaska novih boraca, nisu uopće oslabili... Ovih dana došlo je iz Srednje Dalmacije, i to iz primorja i Cetinske doline oko 300 novih dobrovoljaca. Iz Sjeverne Dalmacije nam javljaju o dolasku novih dobrovoljaca i masovnom traženju, naročito u primorju, da stupe u partizanske redove. U Južnoj Dalmaciji, kako smo vam već u zadnjem izvještaju javili, postoji mogućnost široke mobilizacije. U livanjskom i

¹ Konferenciji pri VS prisustvovali su iz Štaba IV, operativne zone Vicko Krstulović, Ivica Kukoč i Maks Bace; iz GŠH Ivo Rukavina, iz CK KPH Vlado Popović, iz Operativnog štaba Bosanske Krajine Đuro Pucar-Stari, Osman Karabegović i Košta Nad. Konferencija je održana u Busiji kod Glamoča, u drugoj polovici augusta 1942. To je ujedno bio drugi susret članova Štaba zone s VS i drugom Titom.

duvanjskom kraju izgledi za daljnju mobilizaciju su vrlo dabri, naročito poslije završetka glavnih poljskih radova. Ovom velikom prilivu novih boraca doprinosi i mobilizacija, koju provodi Pavelić, pozivajući i ovaj put srpsko stanovništvo. Naročito velik broj poziva podijeljen je u Sinjskoj Krajini, odakle postoji mogućnost velikog priliva novih boraca ...

Partizanske akcije i borbe u Imotskoj Krajini prilično su prodrmale tu ustašku kulu. Pravilno držanje naših partizana prema narodu i njegovoj imovini iznenadilo je stanovništvo toga kraja, koje je u prvi mah gotovo sve pobjeglo iz straha, misleći da će ih, prema pričanju ustaša, partizani sve poklati i porobiti. Iako se još uvijek osjeća jak utjecaj ustaša, ipak dobar dio stanovništva prilazi s povjerenjem partizanima, skuplja se na zborovima i sluša s velikim interesom govore, u kojima im se tumači karakter Narodnooslobodilačke borbe, tko su i što su partizani i kakva je narodna vlast, koju oni osiguravaju. Toj preorijentaciji izvjesnog dijela stanovništva pridonio je sigurno i okupator, koji je prilikom borbi, koje su se vodile u tom kraju, prolazeći kroz mnoga sela vršio teror, pljačku i ubijanje i popalilo mnoge kuće. Narod je mnogo zastrašen, iako svakim danom sve više uvida, da su partizani jedina vojska, koja se (bori iza narodne interese, i još uvijek se mnogo koleba, jer se boji represalija od strane okupatora i nastoji da ostane neutralan... Daljnjim akcijama treba zaostavati odnose, kako' bi okupator i njegove ustaške slugе do kraja pokazali Svoje pravo lice, a narod uvidio da jedino borbom s okupatorom i njegovim slugama može doći do pune slobode i sigurnosti...

Sam život u Liivnu prilično se normalizirao. .. Ostalo nam je Udruženje trgovaca, koji su na prvoj sjednici dali u Narodnooslobodilački fond oko 160.000 kuna u korist gradske sirotinje. Narodnooslobodilački odbor uspio je da prikupi nešto hrane i podijeli građanstvu. Ugljen, što je dobiven iz rudnika, koji je ponovno proradio pod nadzorom Narodnooslobodilačkog odbora, podijeljen je besplatno siromašnom stanovništvu. Različitim priredbama, koje se često drže, prisustvuju sve više naroda. Muslimanski dio stanovništva gotovo je u cjelini prišao k nama.

... Konfiskacija, a naročito' kazneni postupak protiv onih, koji su neposredno učestvovali u pokolju, nisu još potpuno provedeni. Trebat će i tu ozbiljno poraditi. Inače se selo sve

to više privikava na nas i prilazi nam, što se vidi po zborovima i konferencijama, koje se drže i na kojima se u sve većem broju i s interesom učestvuje.

... Iz pravoslavnih sela Cetinske doline (između Vrlike i Sinja) došlo je posljednjih nekoliko dana oko 100 boraca ...

Odmor, bolja prehrana i politički raid pridonijeli su, da se stanje Odreda za Sjevernu Dalmaciju, mnogo popravilo i da su batalijoni u stanju da staram (žestinom uđaire na neprijatelja. Odlazak bataljona »Bude Borjan« nije mnogo oslabio odred, jer dolazak novih boraca i mogućnost daljnje mobilizacije, osobito na primorju, stvara već sada mogućnost formiranja novog bataljona...

Usljed naleta okupatora i četnika na Bukovicu i terora, osobito nad onim selima, u kojima 'su boravili partizani, raspoloženje i borbenost u tom kraju su pop listili. Bit će potrebno što prije da se neki dijelovi, ili sam bataljon, prebace u Bukovicu i da svojim uspješnim akcijama povrate ranije raspoloženje i simpatije naroda za Narodnooslobodilačku borbu ...

Situacija u Kninskoj Krajini svakim danom je bolja. Dolazak srpskih i crnogorskih proleterskih brigada jako je djelovao na stanovništvo, pa i na same četnike. Pred nekoliko dana četnici su vršili dobrovoljnu mobilizaciju, ali im se nitko nije odazvao. Prema pilsanju drugova na punktu u Dinari iznad Knina, samo ilz sela Vrbnika spremilo se u partizane oko 100 ljudi, jer su se nadali da će mobilizacija biti prisilna, a u (četnike nisu 'nikako htjeli ići... I u samom četničkom taboru dolazi do velikog podvajjanja. Mnogi četnici, među kojima su i 4 komandira, traže vezu s našim drugovima, nude im svoje usluge, daju im Obavještenja o kretanju i namjerama četnika, a sami provode naše ljude po selima, mitono straža i četničkih zasjeda... Mnogi izražavaju želje da predadu oružje, pa čak i' da pridu partizanima, ali se (boje represalija od strane Talijana i Đujića... Đujić, Rokvić, Bogunović i ostali banditi osjećaju to raspoloženje i s velikim se nepovjerenjem odnose prema svim domaćim četnicima. Oni se danas uglavnom oslanjaju na one bandite, koji su došli iz Bosne i Like.

Takvom stanju i razvoju situacije u Kninskoj Krajini pored naprijed navedenih razloga pridonosi, osim rada naših drugova, i rad šestorice KniSnjana, bivših Pajinih suradnika. Već sam njihov povratak mnogo je odjeknuo po Kninskoj Krajini, jer su gotovo svi smatrali kao sigurno da su strije-

ljani. Njihovim povratkom razbijena je i čitava kula, koju je na njihovoj smrti gradio pop Đujić ...

Ovoj preorijentaciji, koja se vrši u Kninskoj Krajini, doprinosi dobar i požrtvovan rad Dušana Popovića, brata Paje Popovića. I on nas je prije nekoliko dana posjetilo. U razgovoru, koji ismo s njim imali, iznosio je dobro raspoloženje naroda za Narodnooslobodilačku borbu d sve to veće povjerenje prema partizanima ...

Da bismo popunili prazna mjesta u našem Štabu, iskoristili smo prisutnost VŠ i proleterskih brigada i zatražili smo pomoć, naročito iu stručnom licu, koje ibi vršilo dužnost načelnika Štaba. VŠ nam je udovoljio i dodijelio druga Terzića, kapetana I. klase bivše jugoslavenske vojske, inače zamjenika komandanta V. proletenske brigade.. .«

Srijeda, 2. septembra

»Divlji« odlazak u partizane — Bukovčani ponovo u akciji

Zbog sve većeg biraj a ljudi, koji odlaze u partizane redovitim vezama, u posljednje se vrijeme sve više događa, naročito kod mladih ljudi — omladinaca, da dolaze u Solin na partizanski punkt svojevoljno, t. j. mimo znanja mjesnih organizacija i mimo naše veze. Taj «divlji» odlazak u partizane zadaje nam velike teškoće. Partizanski punktovi ne će da ih primaju, jer ne znaiju tko su i s kakvim namjerama dolaze. Zbog toga omladince moramo imati pod kontrolom, dok ne dobijemo od njihovih organizacija, naime od organizacija s njihovih područja, točne informacije, tko su i kalkvi su. Tek nakon te procedure upućujemo ih s ostalima dalje na raspored.

U vezi is takvim slučajem komandir Solinske leteće S. Marković, koji se nalazi u Blaoima, danas mi javlja: »... Ovdje su došla tri čovjeka, dva preko Sućurca iz Splita. Oni kažu da je jednom doznala maljka za odlazak, pa da mu ne čini poteškoće, došao je bez veze, a ovaj drugi da je pošao s njime. Ova dvojica iz Splita su Frane Komaža i Jakov Piteša. Treći, Ante Marković, došao je iz Kučina. Ova dvojica iz Spli-

¹ V. Terzić nalazio se na dužnosti načelnika Štaba IV. operative zone od augusta do decembra 1942., kada ga zamjenjuje Josip Škorpik.

ta su već vraćena od drugova iz Moseća, jer ih veze nisu htjele primiti. Ova stvar je ipak malo delikatna, javi što ćemo s njima.«¹

*

Prema današnjim informacijama, jučer su bukovački partizani napali talijansku koloniju, koja je išla iz pravca Obrovca. Kaže se, da su se borbe vodile cijeli dan i da su Talijani imali velike gubitke. Nakon prebacivanja Sjevernodalmatinskog odreda polovinom jula u Liku, gdje je i danas, bukovački teren ostao je gotovo bez partizana. Ovo je od tada prva ozbiljnija akcija u Bukovici.²

Ma da je Bukovica ostala dugo (bez partizana, četničkim elementima — odnosno antikomunističkoj bandi —) svejedno nije uspjelo da u njoj nađu jače uporište. To treba zahvaliti rodoljublju naroda toga kraja i upornom radu partijskih i ostalih naših organizacija na terenu.

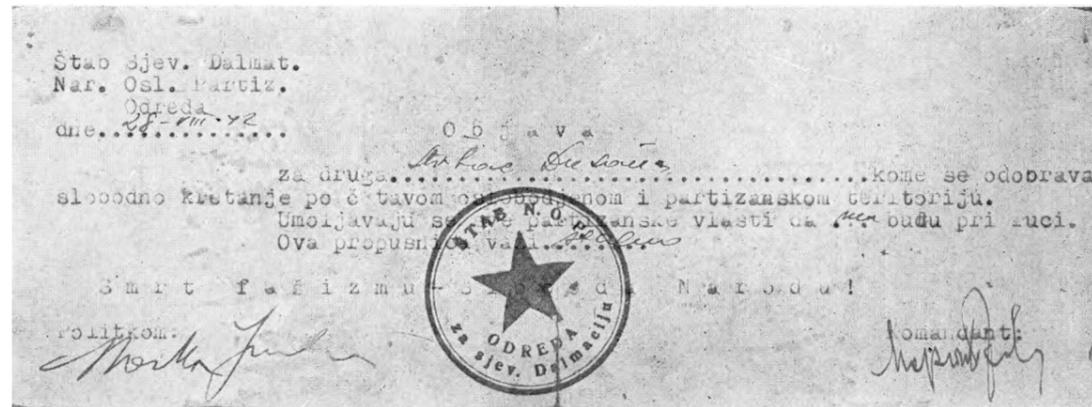
Četvrtak, 3. septembra

Generalska inspekcija u Sinju — Stigao izvještaj iz Bola

U Sinj su jučer stigli iz Splita divizijski general Piazzoni i još jedan talijanski armijski general u pratnji jednog njemačkog pukovnika. Oni su obišli utvrđenja oko grada, očekujući napad partizanskih jedinica preko Vagnja. Oni pretpostavljaju,

¹ Procedura provjeravanja »divljih« partizana trajala bi obično 3—4 dana. Veoma su rijetki bili slučajevi, da bi se među njima našao neki neprijateljski tip, koji bi došao zbog špijunskog zadatka. Takvi bi onda redovito zaglavili. Više »divljih« dobrovoljaca pristizalo je u to vrijeme iz Splita i nekih krajeva zato, što svatko nije mogao ići u partizane. »Divlji« partizani, kad bi došli na partizanski prihvatni punkt, izmišljali su štošta, da ih drugovi ne bi vratili natrag. Neki od njih nisu ni znali za težinu tereta, koju uzimlju na se polazeći u partizane; zamišljali su uvjete života u partizanima mnogo lakšim, nego što su stvarno bili.

² U to vrijeme u Bukovici su djelovale tri partizanske grupe: prva na terenu Obrovca, druga na terenu Oreba, a treća oko Rujišta. U obrovačkoj grupi nalazio se i Jovica Jokić, u rujiškoj Spiro Bjedov, a u orepskoj Marijan Zuvic, Dule Štrbac i Jovo Ugrčić. U isto vrijeme djelovala je grupa od 10—15 partizana na čelu s Ivanom Vulinom oko Jagodnje. Iz te grupe razvila se zatim Biogradska četa. Od grupa u Bukovici formirala se Bukovačka četa. Te dvije čete s Primorskom kasnije čine Primorski bataljon.

Partizanska objava s pečatom iz augusta 1942. Takve je objave izdavao Štab Sjevernodalmatinskog odreda (tada na području Like) političkim radnicima, koji su se iz Like vraćali u Bukovicu.

da je Sinj sada meta proleterskih i ostalih partizanskih jedinica, koje se nalaze u Livanjskom polju.¹

Od Mirka sam danas dobio izvještaj, koji MK Bola šalje za prošli mjesec. U njemu se iznosi politička situacija na području toga komiteta i kaže, da je narod kod njih, kao i na cijelom Braču, jedinstven, da čvrsto stoji uz NOP i sipleman je do kraja pomagati našu borbu protiv Talijana i ustaša. Je-

Sa zбора u Bolu na Braču 8. septembra 1942.

dinstvo naroda nilje pokolebala ni talijanska kaznena ekspedicija, koja je nedavno bila na Braču, a kojoj je štab bio baš u Bolu.

U izvještaju se daje i pregled naših organizacija na području toga komiteta. Za NOO, koji broji sedam članova, kaže se, da su u njemu dva člana KP, dva bivša pripadnika HSS, dva partijca simpatizera i jedna drugarica. Pri NOO-u je formi-

¹ Partizani tada, a ni kasnije, sve do septembra 1943., nisu napadali na Sinj, s obzirom da su se u njemu neprestano nalazile jake neprijateljske snage. Partizani su samo ponekad pripucavali na Sinj.

ran NO fond od pet članova, koji je povezan s narodom čitavog mjesta. Ponaša se prikupio za prošli mjesec 3950 kuna. Prvom vodstvu Bračke partizanske čete izdali su prošli mjesec 1720 kuna, 414 kg hrane i opremu za 12 boraca. Pored pet članova, koji se nalaze u MK, Partija ima još 13 članova. Skojevski aktiv broji osam, SMG 45, a organizacija AFZ 25 članova. Svi neprestano rade za pokret.

Brojčano stanje organizacija, naročito omladinskih i AFZ, s obzirom da narod Boga jednodušno stoji uz našu borbu, ne zadovoljava. To pokazuje, da se tamošnje rukovodstvo, kao i velik dio drugih partijskih rukovodstava kod nas, nije oslobodilo uskoće i da pojedini drugovi još uvijek mnogo sektaše u pitanju omasovljenja organizacija.

*

Pošto su porušili željezničku prugu, danas su mosorski partizani napali talijansku posadu kod Klis-Kose, a zatim su se povukli u Mosor bez ikakvih gubitaka. Talijanski gubici nisu poznati, ali se govori u narodu, da su veliki.

Petak, 4. septembra

**Odgovor PK OK-U Splita — Talijani se povukli iz
Žrnovnice — OK Splita poslao izvještaj PK-u**

Danas je OK primio pismo od PK, u kojemu PK odgovara na posljednje naše izvještaje, i to one od 13., 17., 21., 23. i 25. prošlog mjeseca.¹ Rezimirajući te izvještaje, PK u svom pismu pored ostaloga kaže:

»Iz svih dopisa, uzevši ih u cjelini, vidi se da se naš pokret razvija silovitom brzinom. Nesumnjivo da na takav razvoj političke situacije u primorju i primorskoj zagori utječu međunarodni događaji, t. j. pobjede Crvene armije na Istočnom frontu, uspješne borbe potlačenih naroda Evrope protiv fašističkih okupatora, kao i pobjede naše hrabre partizanske vojske na samom području Dalmacije. Takav polet masa treba razvijati našim političkim radom i dalje usmjeravati k mobilizaciji što većeg broja sposobnih (boraca za Narodnooslobodilačku vojsku.

¹ U to vrijeme OK Srednje Dalmacije, odnosno Splita, svako nekoliko dana izvještava PK o događajima na terenu, koji su se tada radali velikom brzinom. Pored tih, uglavnom kratkih izvještaja-informacija i različitih pitanja, OK je redovno slao PK-u mjesečne izvještaje o političkom i organizacionom stanju u okružju.

Pred našu partijsku organizaciju u Dalmaciji postavili su se krupni zadaci. Ona treba da narod organizira i povede na oružani ustanak. Za izvršenje zadataka, boji stoje pred partijskom organizacijom, postoje svi objektivni uslovi. Masovno odilaženje ljudi u partizane, masovno učešće seljaka u rušenju cesta i pravljenju ostalih sabotaza, koje nanose direktnu štetu fašističkim okupatorima i njihovim slugama, masovni odazivi seljačkih masa na zborove i sastanke, kao i ogromna materijalna sredstva, kojima narod pomaže Narodnooslobodilačku bonbu, govore o tome, da je čitav narod u Dalmaciji jedinstven u borbi protiv fašističkih okupatora i njihovih agenata, te činjenice govore o tome, da svi objektivni uslovi u Dalmaciji sazrijevaju za opći narodni ustanak.

Dužnost je naše partijske organizacije da svojom aktivnošću još više pospješi narodnu borbu. Svi članovi naše Partije treba da stalno i neumorno rade u masama putem održavanja masovnih zborova i sastanaka, formiranjem NOO-a, uvlačenjem svagdje i na svakom mjestu seljačkih masa u direktnu borbu protiv okupatora, kao što je to slučaj na rušenju cesta i vršenjem što jače mobilizacije za Narodnooslobodilačku vojsku. Mi smo vam već u dosadašnjim pismima javljali, da šaljete što možete više boraca. Ovih dana stiglo ih je oko 200. Međutim, taj broj ni izdaleka ne zadovoljava onaj broj, koji se mora mobilizirati. Po odluci Vrhovnog štaba prišlo se ovih dana formiranju Prve dalmatinske udarne brigade. Ona je već formirana¹ od 4 naša najbolja dalmatinska bataljona, t. j. od dvaju bataljona Srednodalmatinskog odreda, od jednog bataljona Sjevemodalmatinskog odreda i od jednog bataljona Južnodalmatinskog odreda. U perspektivi je da se u što skorijoj budućnosti formira i druga, a za njom i više takvih brigada. Ali da bi se taj zadatak izvršio, moraju se za to stvoriti svi preduslovi, t. j. potrebno je izvršiti masovnu mobilizaciju boraca. Mi od vas očekujemo, da ćete u roku od najdulje tri sedmice s područja vašeg okružja mobilizirati još najmanje 4 do 5 stotina boraca. Masovnom mobilizacijom i stvaranjem udarnih brigada stvaraju se uslotvi, da se uskoro čitav narod -prikluči Narodnooslobodilačkoj vojsci, da ustane

¹ Prva dalmatinska brigada formirana je stvarno 6. septembra 1942. U vrijeme, kada je u PK napisan ovaj izvještaj, t. j. 2. septembra 1942., Štab zone već je bio donio odluku o formiranju brigade.

na oružje protiv mrskih okupatora i osigura punu slobodu sebi i svojim potomcima.

U vezi s mobilizacijom naistojte, ako se ikako može, da se sve oružje i municija, koji se nalaze skriveni na vašem području, izvade i po borcima, koji se mobiliziraju, upute u Štab.

Novac od 500.000 kuna, poslan od NOO-a u Splitu, primili smo...

Stoku, koju je zaplijenio Kaštelanski leteći vod,¹ ne treba da šaljete gore nama, već je zadržite u Moseću. Ona će biti potrebna za bataljon, koji će se formirati u tom kraju, kako ste valjda i vidjeli u naredenju Štaba zone.

Dobili smo dopis od Rice, u kojem nas izvještava, da je Primoštenska leteća desetina zaplijenila neku robu u samostanu časnih sestara. Mi ne znamo, kako su takvu glupost mogli napraviti. Ni po koju cijenu oni nisu smjeli vršiti napad na samostan, bez nekog naročitog razloga. Po mom mišljenju, za to nije postojao nikakav razlog. Takve »akcije« mogu samo da ■kompromitiraju našu NOB i da dadu argumente i materijal našim neprijateljima, da nas prikažu kao bandu pljačkaša, koji ruše sve što je sveto i pobožno. Takva propaganda još i danas uspijeva kod lakovjernog svijeta, i našim griješkama mi dajemo mogućnosti našim neprijateljima, da te griješke iskoriste u borbi protiv nas i da nas djelomično paraliziraju kod jednog dijela vjerski opijenog svijeta. Čim primite ovo pismo, odmah pozovite druga Ricu i ispitajte ga, kako je do te akcije moglo doći, da li je on za nju znao i da li se on složio s izvršenjem te akcije.. *

Pod uz mite mjere da se raskopa cesta od Splita prema Sinju i onesposobi za rad. Ako od Klisa do Sinja nema nekih serpentina ili jačih podziđa, onda je raskopajte negdje u Rupotini, kako smio to već ranije imali u planu...

NOO-i ne treba da nama podnose izvještaj blagajne. Oni će izvještavati općinske i kotarske NOO-e kada se formiraju, a kotarski Pokrajinski odbor. Vi morate da nas izvještavate

¹ Tada je u Moseću postojala četa.

² Trogirsko-rogoznička četa, ili — kako se u pismu naziva — Primoštenska, izvršila je »akciju« na samostan časnih sestara u D. Segetu samoinicijativno. Akcija je bila nepravilno izvedena, t. j. izvan naše političke linije. U samostanu je zaplijenjena velika količina tekstila, naročito posteljine, što je sve upućeno Štabu zone za potrebe partizanske bolnice.

o radu i uspjesima NOO-a, ali ne morate tražiti da NOO-i izvještavaju nas direktno, dok mi ne postojimo kao neko tijelo (forum) NOF-a. Ako budu oni izvještaje slali, onda neka ih adresiraju na adresu NOO-a u Splitu preko vas, a onda vi nama dostavite.¹

Njegovana uputite gore u Štab. Mi ćemo predložiti, da se pošalje u pozadinsku službu na oslobođenom teritoriju, u miliciju² ili gdje bude potrebno, ukoliko je stvarno nesposoban za vojnu liniju. Isto tako pošaljite Unišića, pak ćemo i njega uputiti u istu službu.

Javite drugovima u Splitu, neka nastoje da što skorije pošalju što više papira i boje, jer smo ostali bez išta, i više ne možemo ništa izdavati, dok nam vi ne pošaljete papir. Neka vam sada bude jedan od osnovnih zadataka nabavka papira, samo papira i opet papira.³ Obavezao nas je i Vrhovni štab da nabavimo papir i za njih, jer će oni sada izdavati jedan masovni list⁴ štampan u štampariji, i mi ih moramo snabdijevati papirom, jer ga oni nemaju otkuda nabaviti...«

OK je odmah odgovorio na pismo PK i ujedno mu poslao izvještaj o stanju u okružju za prošli mjesec. U izvještaju se daje pregled političkog i organizacionog stanja. Pored ostalog, u njemu se kaže, da je Splitsko okružje za protekli mjesec dalo preko 300 novih boraca, da se mobilizacija u svim kotarima nastavlja, da je ona najmasovnija u Splitu i u Solinskom bazenu, zatim u Kaštelima i u Visu, pa u Omišu i u Trogiru. Nešto je slabija u kotaru Sinj, a najslabija još uvijek na mučko-lečevačkom sektoru, ialko i tu puca led. Stotine i stotine ljudi poljičkih, mučko-lečevačkih i trogirskih sela uče-

¹ I pored toga uputstva, preko partijskih komiteta slani su izvještaji o radu NOO-a PK-u sve do januara 1943. — dok nije izabran NOO Dalmacije. Izbor NOO-a Dalmacije odgađan je, zbog razvoja događaja, od ljeta 1942. do januara 1943.

² Već tada su postojale ideje, da se partizanske straže u pozadini oslobođenog teritorija nazivaju partizanskom milicijom. Do masovnije upotrebe toga imena na području Dalmacije dolazi tek u 1944. godini, kad se pri NOO-ima formiraju i odjeli unutrašnjih poslova. Naziv ustaške seoske milicije također je smetao, te se prije nije upotrebljavao naziv partizanska milicija. U 1942. godini najveći broj ustaških seoskih milicija naprosto se raspao, a u velikom dijelu Dalmacije nisu se nikad mogle ni formirati.

³ Split je u to vrijeme bio glavni izvor papira i za potrebe PK i Štaba zone i za potrebe CK KPJ i VŠ.

⁴ Radilo se na pripremama za ponovno izdavanje »Borbe« na oslobođenom teritoriju.

stvaju u rušenju putova. To je naročito značajno s obzirom da je ranije utjecaj HSS u poljičkim i mučko-lečevačkim selima bio veoma velik.

Snaga NOF-a u Splitskom okružju i njegov porast ogleda se i u sve većini doprinosima za NO fond. Samo iz Splita upućeno je preko 1,400.000 kuna, a u fondu još imaju preko 350.000 I ra. Vrijednost sakupljene robe, sanitetskog materijala i hrane mnogo premašuje tu isvotu. Iako ne kao u Splitu, NO fondovi su znatni i na ostalim područjima, pa čak i na mučko-lečevačkom terenu.

Da bi zaustavio ogroman polet masa u Splitskom okružju, neprijatelj pribjegava nečuvenim zvjerstvima. Posljednji mjesec dana on je pored Rupo tine i Mimica rušio i palio u Jesenicama, Zrnovnici i u nizu drugih sela. Na sve represivne mjere neprijatelja odgovara se pojačanom borbom.

Porast borbenog raspoloženja ogleda se i u jačanju NOO-a. U Splitu, pored Gradskog NOO-a i pod njegovim rukovodstvom, postoji cijela mreža strukovnih i staleških odbora i pododbora. Slična je situacija i u Omišu, u Trogiru i u Sinju. Po selima također niču novi NOO-i. U Solinskom bazenu, Kaštelima i iza Mostara oni već davno postoje u svim selima. U Omiškom kotaru ima 17 NOO-a, na području Trogira svuda osim u tri do četiri sela, a na Visu NOO-i rade u svim selima. S osnivanjem NOO-a nešto slabije ide na sinjskom terenu.

Za cijelo Splitsko okružje može se reći, da su NOO-i formirani u više od dvije trećine mjesta.

NOF-u se otvorenije suprotstavljaju jedino bivši politikanti iz vrhova građanskih stranaka u Splitu. Vjerojatno zato, što se tamo osjećaju najsigurniji. Posljednjih dana zapazila se jače djelovanje četnika-jugofašista. Doznaje se, da im je došao u Split i jedan emisar od Draže Mihailovića. On im je donio direktive, da ne smiju nikako surađivati s NOF-om. Grupa oko Murata pozivala je naše istaknutije drugove u Splitu na razgovore, kako bi ih prokazala Talijanima. Paško Kaliterna odlazi kod prefekta Zerbina i traži ustupke za poznate pristaše HSS Ivu Oulića, Jakova Zoku i još neke. Dio vodstva HSS u Splitu ide sve otvorenije protiv NOF-a. U pojedinim kotarima neki prvaci HSS još su u iščekivanju, a veći dio nižih funkcionara ide s nama. Funkcionari JNS izvan Splita prilivaju se još brže u NOF. Funkcionari SDS najbolje

se drže. U Vranjicu, gdje su oni imali masovnu podršku naroda, gotovo su svi na strani NOF.

Partijska organizacija u Splitskom okružju u cjelini je u porastu, iako je u pojedinim kotarima malobrojna, zbog masovnog odlaska ljudi i članova Partije u partizane. Evo organizacionog stanja Partije u okružju:

Organizacija	Ćelija	Članova	Kandidatskih grupa	Kandidata	Simpatizerskih grupa	Simpatizera
Split (MK)	10	42		44	48	200
Omiš (KK)	7	30	9	34	14	79
Solin (MK)	7	32	10	31	16	69
Dugopolje (RK)	4	14	4	21	16	146
Trogir (RK)	10	42			36	355
Kaštela (MK)	5	17	4	13	4	20
Radošić	1	5				
Vis (KK)	15	69			19	67
Šolta (MK)	5	22				

U Sinju je cijela organizacija (KK) u reorganiziranju, broj članova oko 30.

Predstoji reorganizacija i KK Solina, rt j. izdvojit će se Trogir sa Šoltom u posebnu organizaciju, a u tom KK ostat će Solin, Dugopolje, Kaštela i Radošić.¹

¹ U to vrijeme cijela partijska organizacija pod rukovodstvom PK Dalmacije, bez vojske i članova po zatvorima, brojila je 242 ćelije-jedinice s 1119 članova (bez rukovodstva), ili po okružjima:

Okružje	Ćelija	Članova	Članova OK
1. Sjeverna Dalmacija	58	280 (160 simp, grupa s 1040 simpatizera)	4
x Srednja Dalmacija	64	303 (153 simp, grupe s 936 simpatizera)	6
3. Kninsko okružje	4	15	5
4. Brač—Hvar	45	210	5
5. Makarska	38	139 (105 simp, grupa s 564 simpatizera)	6
6. Dubrovačko okružje	22	120	3
7. Livanjsko okružje	11	52	

Organizacija AFŽ još uvijek se presparu razvija. U Split-
skom okružju postoji svega 47 mjesnih odbora, koji su orga-
nizaciono obuhvatili 1460 žena.«

Usljed sve češćih i masovni j ih akcija mosorskih partiza-
na, Talijani su danas povukli u Split svoju posadu Lz Žrnov-
nice.¹

Subota, 5. septembra

**Izveštaj MK Splita — Talijani se hvale — Jačanje
neprijateljskih garnizona oko Knina — Četnički letak u
Splitu — Partijski rukovodioci odlaze iz Dalmacije na
kurs pri CK KPH**

U svom izvještaju za prošli mjesec MK Splita pored osta-
loga kaže, da su u protunarodnom »Građanskom bloku«² bili
najaktivniji pristaše HSS, a pristaše JNS aktivni su u radu
za četnike. Haesesovac Mladineo predlagao je NOP-u zajed-

Prelaskom Komunističke partije na sistem ćelija u godinama
uoči rata (u Dalmaciji 1939.—1940.) organiziraju se grupe komu-
nističkih simpatizera i kandidata. Grupa simpatizera imala je
svog rukovodioca, koji je najčešće bio član Partije ili kandidat.
Pripadnici grupe sastajali bi se svakih 8—15 dana, upoznavali se
s političkim zbivanjima, dogovarali o onom, što treba da se radi, i
upoznavali se s partijskom štampom. Svi simpatizeri davali su
dobrovoljno doprinos za Partiju. Aktivniji simpatizeri primali su
se nakon izvjesnog vremena u kandidatske grupe.

Članovi kandidatskih grupa još su se temeljitije spremali za
Partiju; imali su obavezne i redovitije sastanke, obično svakih osam
dana. Svaki član imao je i neko konkretno zaduženje, najčešće
rad u nekoj vanpartijskoj organizaciji ili društvu. Kandidati Par-
tije davali su redoviti mjesečni prilog u novcu. Pošto bi proveli
u kandidatskoj grupi nekoliko mjeseci ili godina, pa i više, kandi-
dati bi se primili u članstvo Partije. U toku NOB rok za prijem
iz kandidatske grupe u Partiju bio je znatno kraći nego dotada.
Članovi kandidatske grupe, koji bi se na radu pokazali slabi,
obično bi se raskandidirali — isključili iz grupe. Tako se postupalo i
s članovima isimpatizerske grupe, koji su bili nemarni, neaktivni
i nezainteresirani.

Simpatizerske i kandidatske grupe obuhvaćale su odrasle, a
omladina bliska Partiji bila je u aktivima SKOJ-a. Najbolji sko-
jevci, pošto bi na radu u skojevskoj organizaciji proveli stanovito
vrijeme, primali su se u članstvo Partije.

¹ Kasnije su je opet uspostavili.

² Tada još neoformljen, iako se o »bloku« mnogo govorilo i
u tom smislu radilo.

nički »iradni odbor«, navodno kao politički forum grada, koji bi kontrolirao sav rad NOP-a, pa i saim NOO. Nasuprot tome, haesesovci nisu željeli i ne žele da sudjeluju u radu NOO-a. Farolfi, koji je došao iz Zagreba, podržava stav Mladinea, bolje reći taj je stajv on i donio iz Zagreba od Mačeka. Oni ne žele nikakvu iskrenu suradnju s komunistima na liniji NOP-a. Oni priželjkuju da pri slomu okupatora dođu u Jugoslaviju Englezi i Amerikanci, misle da će oni njima dati vlast. HSS je izdao i dva letka, u kojima je za mir s četnicima i ustašama. Bivši vođe Sokola izdaju »Ujedinjenje«. Vrhovi klera podržavaju sve što je protiv NOP-a. Ljotićevci, ono malo što ih ima, rade na liniji četnika. Stari su radićevci za NOP.

Talijani dovlače u Dalmaciju i zapošljavaju sve više radnika iz Italije, a domaće radnike ostavljaju bez posla. Samo na željezničkoj stanici, pruzi, ložionici i skladištima u Splitu već je bez posla oko 750 naših radnika. Nezaposleno je i preko 200 naših obalskih radnika, jer su i tu fašisti doveli radnike iz Italije.

Gradski NOO ima šest članova, od kojih su tri člana KP. U njegovu okviru djeluje i 15 akcionih odbora različitih struka i staleža, s 30 pododborna, koji imaju do 500 aktivista — organizatora.¹

NO fond obuhvaća sav grad po rajonima, pa ima i svoje pododbore. Mjesečno se prikuplja oko 700.000 lira. Od toga se izdaje oko 250.000 pomaći u gradu, a ostalo se upućuje Štabu zone za potrebe naših jedinica.

Upis Narodnog zajma, kojim rukovodi NOO, također je u toku i ima dobrih izgleda.²

MK spao je svega na tri člana³ i treba ga što prije proširiti. Rajonski komiteti rade u Varošu, Gradu i Lučcu. Partijskih jedinica ima u gradu 10 sa 43 člana, 59 kandidata i 230 simpatizera, okupljenih u kandidatske i simpatizerske

¹ Svaki od njih imao je svoju grupu, s kojom je bio u vezi. U to vrijeme NOP u Splitu obuhvaća oko 7000 ljudi.

² Radilo se o prvom zajmu za NOP, koji je NOO Splita raspisao u suglasnosti sa Štabom IV. operativne zone. Za upisane svote NOO je izdavao potvrde sa svojim štambiljom.

³ Pored Ive Randića Nikole, člana OK, MK su sačinjavali: Nikola Aračić-Đada, Slavko Mader i Luka Barić-Špageta. MK kasnije popunjavaju Vojko Aničić i zatim Marko Čolak.

grupe. Zbog malobrojnosti članova u MK, a također u rajionskim komitetima, partijski rad mnogo tipi.¹

Skogevska organizacija, pored MK SKOJ-a od pet članova i tri skogevska rukovodstva (za radničku, srednjoškolsku i studentsku omladinu), ima oko 200 skogevaca. U radu je najaktivnija srednjoškolska omladina. Od radničke omladine mnogi, i to najaktivniji, morali su otići iz grada, jer su bili kompromitirani. Samo iz Brodogradilišta otišlo je posljednjih mjeseci u partizane 60 omladinaca. U Gradskom odboru Saveza mlade generacije ima pet članova i svi isiu skogevci. Pored svih .Skogevaca, u toj organizaciji ima još oko 300 omladinaca.

Iako je organizacija AFŽ još u izgradnji, ona već obuhvaća nekoliko stotina žena. Što više drugova odlazi u partizane, to veći teret rada za NOP nose žene.

*

Na sve veće poraze u borbama s partizanima Talijani odgovarahu sve bučnijom propagandom. Glupo misle, da će tako postići ono, što ne mogu u otvorenoj borbi. Sada upravo rasturuju letak posvećen biokovskoj ofenzivi, u kojem među ostalim kažu:

»Dne 2. septembra završila je faza operacija, koje su započele 12. augusta u sektoru između Makarske, Zagvozda, Metkovića i ušća rijeke Neretve.

Talijanske su trupe operirale u vrlo teškom predjelu Biokova protiv brojnog neprijatelja, koji je mislio da je nepobjediv, a bilo je organizirao svoju obranu na području širokom 20 i dubokom 70 kilometara.

Neprijatelj koji je djelovao pod uplivom Moskve, bio je potpuno iznenađen od talijanskih trupa, potpomognutih od mornarice i avijacije, te od dobrovoljačkih partokomunističkih odjela, koji su ga prisilili na borbu i potpuno uništili. Neprijatelj je ostavio na terenu 962 mrtva, između kojih i jednog zapovjednika brigade i dva zapovjednika bataljona. Zaplijenjeno je 11 mitraljeza, 641 puška, 62.000 metaka i 58.kg eksploziva. Bilo je nadalje uhvaćeno 7 neprijateljskih štabova s arhivima, radiostanicama, novcem, hranom, sanitetskim materijalom, it. d....«

¹ Brojčano stanje mnogih partijskih i ostalih organizacija u gradovima Dalmacije, naročito u Splitu i u Šibeniku, često se mijenjalo zbog neprestanih hapšenja, odlaska u partizane i primanja novih članova.

Kao što se vidi, Talijani su zarobili neuporedivo više oružja nego što ga imaju blokovski partizani; oni su dalje ubili zapovjednika brigade, koje nema; zarobili su štabove, koji ne postoje, radiostanice isto tako. Sve što su napisali u svom letku najobičnija je laž.

U posljednje vrijeme neprijatelj pojačava i proširuje svoje garnizone i posade u Kninu i oko njega. To je vjerojatno rezultat blizine proleterskih jedinica. U samom Kninu sada Talijani imaju 3000 svojih vojnika pored 500 ustaša i domobrana i 100 četnika. U Mokrom Polju nalazi se 80 Talijana i 30 četnika, u Kiistanjama 300 Talijana, u Erveniku 600, u Otriću 300, u Stanici 200 Talijana, i t. d.

*

U Splitu se pojavio četnički letak upućen »Jugoslaven-skim nacionalistima, Srbima i Hrvatima, Splitu i Dalmaciji!«

Letak je sav ispunjen klevetama i mržnjom na partizane, koje četnici poistovjećuju s komunistima. Četnici u njemu otvoreno opravdavaju svoju suradnju s Talijanima. Iako je letak bez potpisa, jer se njegovi autori ne usuđuju da istupe javno, lako je doznati, da je on djelo »Srpskog odbora«, odnosno, Nacionalnog komiteta«, kako ga sada zovu. Prema nekim informacijama iz Splita, pisao ga je prof. Silvilje Alfirević, poznata četnička perjanica.

*

Na partijski kurs pri CK KPH otišli su iz Srednjodalmatinskog okružja drugovi; Janko, sekretar KK Omiša, i Aljoša, sekretar OK SKOJ-a.¹ Oni će se u Livnu pridružiti ostalim drugovima, koje PK upućuje iz Dalmacije na taj kurs.

¹ Vinko Dumičić-Janko i Kajo Gizdić-Aljoša. Kako su ostali drugovi iz Livna otišli prije njih, to su oni putovali sami, te su blizu Lapca poginuli, pogodeni iz neprijateljskih aviona. Za njihovu smrt kasno se saznalo. Pošta, koju su nosili iz PK za CK, stigla je u CK.

Na isti kurs tada su iz Dalmacije otišli: Ante Roje iz Splita, Ivan Romac iz Sinja, Stanko Parmač od Metkovića, Niko Mihaljević iz Makarske, Mijo Martinac iz Vrgorca, Benko Matulić s Brača, Ante Bojanić s Hvara i Ivan Zivković od Knina. Kurs je održan u Veljunu u blizini Vrgin-Mosta.

Prije te grupe, kao prvi iz Dalmacije, otišli su u augustu 1942. na 15-dnevni partijski kurs pri CK KPH (u Školičino kod Drežnice) drugovi Ivo Družić, Marija Novak i Jure Bilić.

U septembru 1942. upućeno je iz Dalmacije u Liku i pet skojevskih rukovodilaca na viši skojevski kurs, koji je organizirao Pokra-

Nedjelja, 6. septembra

**Talijani dovlače nove snage i vrše velika manevriranja
— PK izdaje »Radio vijesti«, a Stab zone »Dalmatinski
partizan« — Partizanska akcija na šibenskom kupalištu**

Zbog brzog jačanja partizanskog pokreta i širenje oslobođenog teritorija, a da bi sačuvali preostale pozicije, Talijani su prisiljeni da dovlače iz Italije nove snage. Jučer su u Split doplovila dva transportna broda puna vojske, a iz Splita u Sinj uputili su jedan bataljon crnih košulja i jedan bataljon pješadije, da pojačaju tamošnji garnizon. Sigurno su to uradili na osnovu zaključaka generalske inspekcije, ikoja je prije nekoliko dana obišla Sinj.

Danas Talijani vrše izvjesna manevriranja prema oslobođenom teritoriju. Vjerojatno će pokušati da vrate izgubljeni teren. Iz Trilja su otišli prema Veliću, odnosno Tj arici, s četiri tenka i 200 vojnika, da bi osposobili cestu. U Šestanovac se iz Zadvarja prebacilo oko 2000 talijanskih vojnika. Oni su iznad sela Vukušića i Katuna postavili četiri topa. Oslabljene snage u Zadvarju grade oko mjesta betonske bunkere i postavljaju bodljikavu žicu. Na područje Krivodola došlo je prije dva dana oko 50 kamiona i oko 3000 talijanskih vojnika, a u Kamenmost kod Imotskog stiglo je oko 1000 vojnika. Naše snage drže sav teritorij sjeverno, od Lovreća.

Dolaskom u oslobođeno Livno razvili su PK i Zona veliku propagandnu djelatnost. Poired različitih letaka, sada su počeli svakog dana izdavati »Radio vijesti« (PK) i »Dalmatinski partizan«, glasilu Štaba IV. operativne zone.

Prvi broj »Dalmatinskog partizana« izašao je u formi brošure, na 30 strana, 1. o. mj. u Livnu, te sadrži niz veoma interesantnih članaka. Uvodni članak »Godina dana partizanskog

jinski komitet SKOJ-a za Hrvatsku. Skojevski kurs održava se u Tmovcu kod Korenice. U prvoj grupi skojevac iz Dalmacije na kursu u Lici bili su i Ante Eterović-Vili i Mijo Aničić-Vojko. Aničić je u augustu 1942. otišao iz Splita u Livno, gdje je najprije pohađao skojevski kurs pri Oblasnom komitetu SKOJ-a za Dalmaciju. Predavači na tom kursu bili su M. Zanko, L. Geršković i D. Vidić. Nakon završenih kurseva Aničić se vratio u Split. Činjenica, što je toliko vremena odsustvovao i ponovo »normalno« radio u Splitu, najbolje govori o snazi partijske organizacije i NOP-a u tom našem gradu i o njihovu golemom utjecaju na mase.

pokreta u Dalmaciji« napisao je komandant Zone drug V. Krstulović. On u svom članku daje pregled razvitka NQB, partizanskih i vojnih jedinica u Dalmaciji kroz minulu godinu dana. Drugi članak govori o temi, kako su nastali dalmatinski partizanski odredi. M. Žanko piše o samozvanoj gospodi u izbjegličkoj jugoslavenskoj vladi u Londonu, a E. Finci o jednom doživljaju u Glamoču. U ostalim priloizima prvog broja govori se o borbama u Jugoslaviji i u svijetu.

*

Prije dva dana patrola od dva druga¹ Šibensko-priimorske čete upala je u kantu na kupalištu u Šibenskoj luci i ubila četiri talijanska fašista. Ta smjela akcija naših drugova gotovo u samom gradu izazvala je kod naroda opću radost, a kod Talijana veliku paniku.

Ponedjeljak, 7. septembra

Formiran III. partizanski odred Dalmacije — Narodna pomoć stapa se u cjelini s NO fondom

Pored toga što je u proleterske jedinice i neke vandalmatinske brigade otišlo nekoliko stotina njenih boraca, brzi priliv novih dobrovoljaca iz Dalmacije u partizane omogućava da se i u sklopu IV. operativne zone formiraju nove jedinice.

Tako je po odluci Zone prije tri dana formiran III. NO partizanski odred Dalmacije, pa sada u Dalmaciji djeluju tri odreda (iSjevemiodalmatinski, Srednjodalmatinski i novoformirani III. dalmatinski). U sastav novoformiranog odreda ušla su četiri bataljona sa 520 boraca, i to: »V. Zirojević« kao I., Duvanjski kao II., od dijela bataljona »J. Jurčević«, koji se prebacio na teren Imotskog, formirao se III. bataljon, a IV. djeluje na Biokovu.²

Svaki bataljon novoformiranog odreda ima po 130 boraca u 3 čete, a svaka četa po dva voda; vodovi imaju po dvije desetine. Svi borci naoružani su puškama, a odred raspolaže i sa dva teška i tri laka puškomitraljeza.

¹ Patrolu su sačinjavali Srećko Banić i Tešo Antulov. Fašiste su likvidirali pištoljima. U akciji su bili u civilnim odijelima. Usput su likvidirali i špijuna Korleta.

² Početkom oktobra 1942., t. j. po napuštanju Livna, iz III. dalmatinskog odreda popunjavaju se Deseta hercegovačka i Peta crnogorska brigada. Prvi i treći bataljon odlaze kompletni u sastav X. hercegovačke, a drugi u V. crnogorsku brigadu.

Štab odreda sačinjavaju: komandant Petar Bogunović, zamjenik komandanta Andrija Buible, polit, komesar Nedo Bošković i pomoćnik polit, komesara Mate Ujević.

Tri bataljona zadržavaju u dosadašnji rukovodeći kadar, jedino se mijenja kadar III. bataljona. Komandant je toga bataljona Ivan Gaće, polit, komesar Raško Kokić, zamjenik komandanta Ante Josipović, zamjenik polit, komesara Zvonko Raos, intendant Mate Mustapić, a šef saniteta dr. Beljakov.

Bataljoni odreda sada operiraju: I. Oko Cincara, II. oko Duvna, III. oko Aržana i IV. na Biokovu. .

PK javlja, da se prema najnovijim direktivama CK, sve organizacije Narodne pomoći uključuju u sklop NOO-a, pa se nalaže, da se odmah priđe tom objedinjavanju. Slivanje Narodne pomoći s Narodnooslobodilačkim fondom — kaže se u pismu od 3. o. mj. — vrši se iz razloga, što Narodna pomoć, kao i Narodnooslobodilački fond, služi istoj svrsi, pak zato nije potrebno imati dvije paralelne organizacije, budući da je NO fond direktno pod rukovodstvom NOO-a.

Iz istih razloga prišlo se već prije u Splitskom okružju, a i po drugima, stapanju Narodne pomoći s NO fondom, tako da je to stapanje najvećim dijelom već izvršeno. Zato će se sada ova uputstva moći brzo provesti.

Utorak, 8. septembra

Narodni zastupnik HSS P. Krce među partizanima — VS naređuje da se ruše putovi prema Livnu, Buškom Blatu i Duvnu — Srušen vlak na Klisu

Ovih je dana stigao u Livno Pavao Krce, seljak iz Jabuke, bivši narodni zastupnik HSS za kotar Sinj.

Već prvih dana t. zv. NDH, zato što nije htio da im pristupi, ustaše Krce neprestano uznemiruju i progone, zatvaraju i tuku. Krce se međutim opredijelio za NOP i NOB, što je još više izazvalo bijes ustaša, ali njega nikakva zlostavljanja nisu mogla odvojiti od NOP. Svakim danom on je bio aktivniji u borbi za narod. U posljednje vrijeme morao se neprestano skrivati pred uistašama, dok nije konačno otišao na oslobođeni teritorij Kamešnice, a zatim u Livno.

Dolazak starog uglednog radićevca i narodnog zastupnika Pavla Krce u Livno, gdje se nalazi vojno-političko rukovod-

Pavao Krce (drugi zdesna) s drugovima iz Štaba zone u Livnu septembra 1942.

stvo Dalmacije, mnogo će pomoći našem pokretu. Krce će naročito pomoći drugovima u osvješćivanju hrvatskog življa Livanjskog polja, među kojim ustaše, zahvaljujući izdaji Celana, bivšeg zastupnika HSS za to područje, imaju velik utjecaj.

Dolazak Krce među partizane pokazuje napokon, da se u Dalmaciji mnogi funkcionari HSS, naročito oni iz seljačkih redova, opredjeljuju za NOP. To oni rade usprkos Mačekovoj politici izdaje.

*

U očekivanju neprijateljske ofenzive na oslobođeni teritorij, za koju Talijani posljednjih dana vrše velik'e pripreme i dovlače nove snage, naredio je Vrhovni štab Štabu IV. operative zone, da se temeljito poruše svi putovi, Ikoji vode iz primorja k Duvniu, Buškom Blatni i Livnu. Dalje se u naredenju kaže, da se što prije ima pristupiti formiranju brigada i vojnocizadinskih vlasti — komanda područja; da se rekvirira potrebna količina seoskih kola sa zapregom za saobraćaj i da se izvijesti, gdje se evakuirala stoka. Sve oružje čsz L'vanjskog polja od ustaša i domobrana valja prikupiti. Srednodalmatinske jedinice treba da dobro drže i zatvore pravac Vaganj, a Sjeverodalmatinci da se prebace na Dinaru, da se uspostave čvrste veze Štaba zone sa sv'm jedinicama i organizira dobra obavještajna služba. Južnodalmatinski bataljon treba da bude mobilna jedinica i da uz borbu razvija po selima i živ politički rad putem zborova i konferencija. Komande područja čuvaju sigurnost u pozadini, sprečavaju razvijanje špekulacije i naibdjanje propisanih cijena, u čemu treba da im NOO-i pružaju naročitu pomoć.

Naređenje VŠ preneseno je preko Zone i PK na sve vojne, partijske i druge organizacije na terenu.

*

Sinoć su partizani iz Mosora s terencima iiz Dugopolja zaustavili vlak u Kočinjem brdu, kada je iz Splita išao u Sinj. Pošto su iskrcali i legitimirali putnike, a zatim ih pustili i digli svu službenu poštu i materijal namijenjen neprijatelju, vlak je stavio pod paru i pustio prema Klisu Nikola Vučković.

Partizanska prokušana praksa, i ovaj se put pokazala dobra, jer se vlak srušio nedaleko od kliške stanice.

Četvrti bataljon III. dalmatinskog odreda, koji djeluje na Biokovu, a formirao¹ se od dijela bataljona »J. Jurčević«, uzeo je ime »Vid Mihaljević«, koje je iprije nosila jedna njegova četa, jer ta četa i čini srž novoformiranog bataljona. Štab bataljona sačinjavaju: komandant Dinko Tolić, njegov zamjenik Niko Srzić, polit, komesar Jožo Tomašević i njegov zamjenik Vlado Alefšić.

Srijeda, 9. septembra

Formirana Komanda područja Livno — Odmazda nad Dugopoljem — Split i okolica u mraku

U Livnu je prije tri dana, po odluci Štaba IV. operativne zone, a na osnovu naredjenja Vrhovnog štaba, da se na oslobođenom teritoriju formira vojno-pozadimska vlast, osnovana Komanda Livanjskog područja. Na terenu tog područja formirane su i tri komande mjesta — Livno, Duvno i Šuica.¹ Zadatak je vojnopozadinskih vlasti, da pomoću partizanskih straža organiziraju red i miran razvitak na oslobođenom teritoriju, da kažnjavaju kriminalne i neprijateljske tipove, da uz pomoć NOO-a pomažu prehranu naših operativnih jedinica, i t. d.

Za komandanta Komande Livanjskog područja postavljen je drug Vice Buljan.³

Pri Štabu zone formiran je i Vojnopozadinski sektor, a za referenta o vojnopozadinskoj službi postavljen je Leo Geršković-Marin. Zadatak je vojnopozadinskog sektora da organizira vojnopozadinsku vlast na oslobođenom teritoriju i da osniva što više partizanskih radionica. Vojnopozadinski sektor treba da preko kurira organizira i partizansku poštu na oslobođenom i neoslobođenom teritoriju.

*

Javor izvještava, da su Talijani, za odmazdu zbog partizanske akcije na Kočinjem brdu, jučer i danas blokirali Dugopolje, zapalili devet kuća i pohapsili oko 400 ljudi. U zatvor

¹ U Komandi mjesta Šuica bili su komandant Jozo Bakrač i njegov zamjenik Franjo Vidoček. Partijski rukovodilac bio je Ante Bralić, a komandir čete pri komandi Ivan Zičić-Sansir. Komandant mjesta u Livanjskoj komandi bio je Ismet Latifić, a njegov zamjenik Vinko Konta. U Duvanjskoj komandi komandant je bio Numić.

² U Komandi Livanjskog područja imao je Leonardo Karli organizaciju ekonomske službe; on se tada odlukom Zone prebacio iz Biokova u Livno.

su odveli 24 naša simpatizera, a ostale su pustili. Na putu za
j^jg __ kod Kočinj eg brda — izmrcvarili sai, ubili i bacili u
jarak Božu Caktaša, najstarijeg našeg partijskog radnika u
tom kraju, i Božu Vukasovića, također jednog od naših bo-
ljih drugova.

Danas su Split i okolica sasvim ostali bez električne struje,
jer smo prošle noći porušili električne vodove Kraljevac (Gu-
bavica)—Split i Majdan—Split.

Ma da su Talijani duž električnog voda Majdan—Split već
odavno postavili vojna osiguranja i utvrde, ipak je jednoj
udarnoj grupi boraca iz Solina uspjelo da pomoću dinamita
prešle noći razbilju tri stupa i prekinu električni vod. Stupove
su drugovi razbili tako, što su za svaki zavezali po tri komada
dinamita i zatim ga upalili. Gotovo u isto vrijeme porušila je
grupa moBorskih partizana vod Kraljevac—Split između
Kučića i Svinišća.

Zbog toga, što su potpuno ostali u mraku, Talijani bjesne
i ne mogu se načuditi našoj »drskosti«. U Splitu je nastala
trka za petrolejkama i petrolejom.

D O D A T A K

Politička situacija u Dalmaciji početkom septembra 1942.

PK je 9. septembra 1942. sastavio i poslao opširan izvje-
štaj CK KPH o stanju iu Dalmaciji. Izvještaj su potpisali u
ime PK polit. sekretar V. Krstulović i org. sekretar I. Amulić.
U njemu pored ostalog stoji:

»... Naročito uspjesi i pobjede naših odreda s proleter-
skim brigadama u Dalmaciji na oslobođenju izvjesnog dijela
teritorija stvorili su ogromno masovno raspoloženje naroda,
da učestvuje u NOB ...

... Naša partijska organizacija od vremena formiranja
partizanskih odreda pa do danas uspjela je da mobilizira i stavi
pod oružje preko 3000 boraca u Dalmaciji. Ta mobilizacija vrši
se i dalje i odaziv naroda razmjerno je velik. Krajevi, od kojih
se danas najviše mobiliziralo, jesu Split, Solinski bazen, Ka-
štela i trogirski okolica, koja je u posljednjih nekoliko tje-
dana dala nekoliko stotina boraca. U istoj mjeri provedena je
i provodi se mobilizacija u Sjevernoj Dalmaciji, t. j. u primor-
skim mjestima, počevši od Šibenika pa uzduž mora do Biogra-

da na manu i otoka Iža. U Južnoj Dalmaciji, t. j. u kotamu Makarska, do sad je mobilizirano oko 600—700 boraca. U posljednja dva mjeseca počelo se i s masovnom mobilizacijom boraca na otocima, i to uglavnom na Braču, Hvatru i Visu, a u malo manjoj mjeri na Korčuli i Pelješcu ...

U zagorskom dijelu Dalmacije nije bio takav odaziv, kao što je uz primorje i na otocima. Razlog je u tome, što je utjecaj naše Partije u Zagori dosad bio vrlo slab, a ustaška propaganda učinila je sve, da paralizira utjecaj naše Partije na te mase i među njima stvori neprijateljsko raspoloženje prema NIOB-i, partizanskim odredima i našoj Partiji. U posljednje vrijeme, uslijed pojačane aktivnosti naših partizanskih odreda, taj se ustaški utjecaj isve više sužava, a mase pristaju uz NOB, pa već počinje i tamo masovna mobilizacija, kao na pr. u Muću, Lečevici, Poljičkoj Krajini... i okolici Diema.

Kroz zagorska i poljička sela naši su drugovi u posljednje vrijeme probili led u te mase održavanjem javnih sastanaka, pa i zborova. Na tim zborovima i sastancima masama je dokazana ispravnost linije naše borbe, i danas sami seljaci traže naše drugove partije i partizane, da dođu u njihova sela. da im održe zborove, pri čemu izražavaju spremnost pomaganja Narodnooslobodilačke borbe i učešća u njoj. Takvi zborovi održavaju se gotovo svakog dana i u njima učestvuju na stotine seljaka, iako ti krajevi još nisu oslobođeni. Na tim zborovima biraju se javno i NOO-i, i seljaci se ne ustručavaju primiti dužnosti u njima, iako znaju da će okupatori i ustaške bande pokušati praviti represalije nad njima ...

... Sve te činjenice govore, da je postignuto puno borbena jedinstvo naroda u Dalmaciji pod rukovodstvom naše Komunističke partije.

To borbena jedinstvo naroda ogleda se i u njegovoj organizacionoj formi, u formi narodnooslobodilačkih odbora. Danas je gotovo čitava Dalmacija isprepletana mrežom NOO-a, pa i sam politički sastav NOO-a odražava borbena jedinstvo naroda, bez obzira na političku orijentaciju... U samoj Sjevernoj Dalmaciji, t. j. u Šibenskom okružju ima 39 seoskih narodnooslobodilačkih odbora, 4 općinska i 1 kotarski. U samom gradu Šibeniku postoji mjesni NOO i 4 akciona odbora (radnika, težaka, trgovaca i intelektualaca), a ovi opet imaju 28 raznih pododbora po ustanovama i rajonima. U svim NOO-ima ima 28 pristaša HSS-a, 6 JNS, ostalo su partijci i simpati-

zeri... Na otoku Braču gotovo u svim mjestima postoje NOO-i, i tu su odbori (postali ru pravom smislu narodna vlast... čak i u onim mjestima, gdje se nalaze okupatorski garnizoni (Postire, Nerežišće)...

Situacija na kninskom sektoru u zadnje vrijeme počela se znatno mijenjati. Utjecaj Đujića i njegove bande iz dana u dan opada. Mase stoje sa simpatijama potpuno na našoj strani, ali još nisu odlučne da pristupe u borbu. Van svake opasnosti je da bi bandit Đujić mogao uspjeti da pokrene te mase protiv nas, protiv Narodnooslobodilačke vojske. Oni danas imaju oko 440 četnika, ali to su uglavnom sve izbjeglice iz Like i Bosne. Prema dosada poznatim podacima, koje je drug Stevo (Andrija Božanić) prikupilo u posljednje vrijeme, kada je bio na kninskom sektoru, *znamo da je od 440 četnika svega njih 40 mobilizirano u Kninskoj Krajini*, i to nasiljem Đujića i njegove bande...«

%

Četvrtak, 10. septembra

Priprema se partijsko savjetovanje za Srednju i Sjevernu Dalmaciju — Ometanje neprijateljske ofenzive

U vezi s novonastalom situacijom i zadacima, koji stoje pred partijskim organizacijama u Dalmaciji, PK je odlučio da sazove partijsko savjetovanje za 20. o. mj. Prema dopisu PK od prije tri dana, koji sam danas dobio, na savjetovanju treba da učestvuju sekretari okružnih i kotarskih komiteta Srednje i Sjeverne Dalmacije i otoka. Za delegate s otoka kaže se, da treba da se prebace s Brača na kopno oko Krila, a mi ćemo ih tamo prihvatiti. O cijeloj organizaciji prebacivanja treba da se dogovorimo s drugovima iz OK-a za otoke. Kako će se savjetovanje održati na Moseću ili negdje, gdje mi odredimo, na našem terenu, zaduženi smo da pripremimo hranu za 15 ljudi, i to najmanje za dva dana. U pismu se navodi i dnevni red savjetovanja, po kojem treba da se sprema svi delegati.

Pored ponovnog zaduženja, da se ruše sve ceste, PK nam poručuje, da prikupimo i pošaljemo što više marksističkih knjiga, a naročito Historije Partije, Segala, Lenjinovih sabranih djela, kao i što više dobre beletristike. Traže da se iz Splita uputi u partizane i što više glumaca i muzičara, jer gore formiraju glazbe, zborove i druge kulturne sekcije.

Dogovorili smo se, da je najbolje mjesto za rad savjetovanja Moseć, jer je on središte ne samo Srednje, nego i čitave Dalmacije. Tu se delegati mogu najlakše i s najmanje opasnosti sakupiti. Na Moseću nije teško osigurati i prehranu, a i vojničko je osiguranje tu, pa savjetovanje može nesmetano raditi. O tome smo danas obavijestili PK. Također smo odmah uputili pozive na savjetovanje članovima OK, koji su na terenu, i sekretarima KK na podmčju Srednje Dalmacije, uključivši i otoke. Otočanima smo javili, kuda i kada treba da se prebace, i gdje će ih čekati naša veza.

*

U drugom pismu PK (od prije dva dana), upućenu Srednjo-dalmatinskom OK-u kaže se, da treba sistematski nastaviti napade i rušenja, a naročito treba napadati i rušiti objekte u Klisu, gdje neprijatelj, po njihovim informacijama, koje međutim nisu točne, ne raspolaže jačim snagama. U Kaštelima se obavezno moraju izvršiti neke akcije. »Po svaku cijenu porušiti željezničku prugu, kao i cestu u tom pravcu«, kaže se u dopisu PK. Po našem mišljenju cesta će se moći razrušiti, ali na pruzi ne ćemo moći razrušiti neki važniji objekt, jer ih je sve već davno (ima više od godine dana) zaposjela talijanska vojska.

Ono, što okupator po danu popravi, mi po noći treba da srušimo, nalaže se dalje u pismu.

Prema navodima PK, a na osnovu pouzdanih informacija, neprijateljska bi ofenziva mogla otpočeti najkasnije 15. o. mj., pa zato treba raditi što hitnije.

Zbog koncentracije talijansko-ustaško-četničkih snaga u svim pravcima, koji vode na oslobođeni teritorij od Biakova do Kupresa, naložili smo svim partizanskim punktovima, a u duhu direktiva VŠ i PK, da temeljito uništavaju komunikacione veze i svuda budu u ofenzivi, da makar i najneznatnijim snagama vrše prepade na neprijateljske garnizone i posade te tako, pri vezujući ih za određeni teren, ne dozvole njihovu koncentraciju i prijelaz u ofenzivu prema oslobođenom teritoriju.

D O D A T A K

Četnici u očima svoga vođe Đujića

Kakve su bile četničke bande uopće, pa i bande piopa Đujića oko Tromeđe, priznaje donekle sam Đujić, njihov komandant, u svojoj naredbi br. 13 od 10. septembra 1942. U toj naredbi on pored ostaloga kaže:

»1. Po selima naši ljudi hodaju naoružani i pijani, legitimišu putnike, vrše razne pljačke, krađe, uznemtravaju... svijet i prijete vlastima.

2. Putuju vozovima (koje kontroliraju Talijani i ustaše — **op. p.**). Naoružani i pijani legitimiraju putnike, oduzimaju im stvari, pa čak i tuku.

3. Po putovima zaustavljaju autobuse i automobile s puškama, često puta pijani legitimišu i zlostavljaju putnike, ugrožavajući njihove živote.

4. Voze se vozovima i autobusima bez ikakvih punovaljanih isprava, teroristički saobraćajno osoblje.

5. Dolaze u gradove naoružani, po gostionicama piju i šanljuje, izazivaju svađe i tuče koje se često puta u krvi završavaju.

6. Po gostionicama kockaju, igraju hazardne igre i pucaju trošeći bombe i muni čiju... Odaju naše tajne i namjere ... Ispoljuju teška nasilja i samovolju ... «

Petak, 11. septembra

Osnovana Prva dalmatinska brigada — Ustaški emisar

U skladu s naređenjem VŠ, a po odluci Štaba IV. operativne zone, osnovana je prije četiri dana, t. j. 6. o. mj., u selu Dobrom kod Liivna Prva dalmatinska narodna oslobodilačka udarna brigada.

Taj čin, poslije kojega će uslijediti i osnivanje novih brigada, od nesagledivog je značenja za daljnji razvoj partizanskih vojnih jedinica i čitave NOB u Dalmaciji. Šesti septembra ostat će u historiji NOB naroda Dalmacije kao jedan od najsvjetlijih i najznačajnijih datuma.

Stab IV. operativne zone i kadar I. dalmatinske brigade prilikom njena formiranja

Prva naša brigada s 1272 borca u 4 bataljona, pored pušaka, ima i 4 teška mitraljeza, 7 puškomi'traljeza i 2 bacača. Sva 4 bataljona nose imena istaknutih boraca Dalmacije, druga Ante Jonića, radnika iz Splita, Bude Borjana, inženjera od Drniša, Josipa Jurčevića iz Makarske, i Tadije Anušića, seljaka od Sinja, koji su dali svoje živote za slobodu naroda.

Kao ostale brigade, tako i ova dalmatinska ima svoj politički odjel, koji sačinjavaju: Rista Lekić, Paško Romac-Zdravko i Sveta Drecun.

Štab brigade sačinjavaju: komandant Pero **Cetković**¹ (Nikola Tomić), polit, komesar Ante Kronja-Čenčo, zamjenik komandanta Božo Bilić-Marijan,² intendant Ante Šutić, sanitetski referent dr. Orest **Zunković**,³ obavještajni oficir Ivo Grubiša, njegov pomoćnik Slavko Jelić i zamjenik političkog komesara Vlado Ščekić.

Pri štabu brigade formirat će se komandni vod, koji će imati jednu desetinu za izvidanje, jednu desetinu za osiguranje i jednu desetinu za veze. U sastav komandnog voda ušla je i brigadna muzika (bivša muzika Kliis-Kose) sa zastavom.

Komandni sastav bataljona sačinjavaju:

I. bataljon »Ante Jonić« (dosadašnji I. dalmatinski udarni bataljon): komandant Branko Dude, polit, komesar Danilo Smiljanić,⁴ zamjenik polit, komesara Marin Sirotković, intendant Pero Martinić,⁵ komandir I. čete Petar Bjelofork,⁶ komesar Paško Pilić, komandir 2. čete Petar Mijakovac,⁷ komesar

¹ Poginuo od mitraljiran ja iz neprijateljskog aviona 28. marta 1943. kao komandant III. udarne divizije.

² Poginuo u borbama kod Jaica decembra 1942.

³ Dr. O. Zunković izišao je koncem augusta 1942. zamjenom iz zatvora. Poginuo je prilikom mitraljiranja partizanskog voza iz njemačkih aviona na pruži Mlinište—Oštrelj u januaru 1943., na dužnosti referenta saniteta Prve dalmatinske brigade.

⁴ Poginuo u Jajcu 26. novembra 1942.

⁵ Zarobljen kao intendant bataljona Prve dalmatinske brigade na Sutjesci juna 1943. i strijeljan.

⁶ Umro u vojnoj bolnici u Beogradu marta 1945. kao komandant bataljona Prve dalmatinske brigade.

⁷ Umro od tifusa februara 1943. kao komandir čete I. bataljona Prve dalmatinske brigade.

Davor Radovniković,¹ komandir 3. čete Bogdan Stupar, komesar Milan Bilić.² Zamjenici četnih komesara odredit će se naknadno.

H. bataljon »Bude Borjian« (prijašnji bataljon Sjevemodalmaitinskog odreda s istim imenom): komandant Mate Staničić, polit, komesar Oskar Lučev-Saša,³ zamjenik komandanta Božo Blažević, polit, komesar Franjo Kursar,⁴ intendant Ljubo Jolić;⁵ komandir 1. čete Nikola Radošević, zamjenik polit, komesara Ante Jerkin, komandir 2. čete Branko Bulat, polit, komesar Vinko Maglica,¹ zamjenik polit, komesara Mate Antulov, komandir 3. čete Marinko Rak,⁷ polit, komesar Stevo Bjedov. Polit, komesar 1. čete i zamjenik polit, komesara 3. čete odredit će se naknadno.

III. bataljon »Josip Jurčević« (dosad Blokovski bataljon): komandant Jure Galić,⁸ polit, komesar Vlado Viskiće, zamjenik komandanta Petar Radević, zamjenik polit, komesara Mate Nizić,⁹ oficir pri štabu Gojko Ujdurović,¹⁰ intendant Martin Srzić;¹¹ komandir 1. čete Branko Veža, komesar Stipe Miloše-

¹ Ranjen teško prilikom mitraljiranja iz neprijateljskog aviona na Lučkim Kolibama juna 1943. kao politički komesar čete I. bataljona Prve dalmatinske udarne brigade. Da ne bi živ pao u ruke neprijatelja, ubio se iz pištolja.

² Poginuo od mitraljiranja iz neprijateljskog aviona kod Vučeva juna 1943. kao politički komesar čete Prve dalmatinske brigade.

³ Poginuo poslije V. neprijateljske ofenzive na prijelazu iz Crne Gore u Istočnu Bosnu u selu Maglica kao politički komesar H. bataljona Prve dalmatinske brigade.

⁴ Ubili ga četnici na Majevidi jula 1943. kao političkog komesara II. bataljona Prve dalmatinske brigade.

⁵ Poginuo u borbama protiv četnika u Varivodama kod Đevrsaka g. 1944. kao politički radnik na terenu.

⁶ Poginuo u Trstu maja 1945. kao politički komesar VIII. brigade Dvadesete dalmatinske udarne divizije.

⁷ Poginuo kod Turbeta januara 1943. (u borbi protiv Nijemaca) kao komandir 3. čete II. bataljona Prve dalmatinske brigade.

⁸ Poginuo početkom 1943. kod Imotskog. Proglašen narodnim herojem.

⁹ Poginuo u januaru 1943. kod Travnika, u borbi protiv ustaša i Nijemaca, kao politički komesar čete III. bataljona Prve dalmatinske brigade.

¹⁰ Utopio se u Tari kod sela Borkovića prilikom pokušaja prelaska te rijeke početkom juna 1943., kao zamjenik komandanta III. bataljona Prve dalmatinske brigade.

¹¹ Poginuo u Treskavici juna 1943. kao intendant III. bataljona Prve dalmatinske brigade.

vić,¹ komandir 2. čete Josip Potočnik,² komesar Jerko Kovačević,³ komandir 3. čete Anite Beroš,⁴ komesar Tonći Paunović. Zamjenici političkih komesara u četama naknadno će se odrediti.

IV. bataljon »Tadija Anušić« (dosadašnji II. bataljon Srednjodalmatinskog odreda): komandant Srećko Reić-Petica, komesar Nikola Rapanić-Gandi, (zamjenik komesara Roko Vlahov,⁵ zamjenik komandanta Zeko Vojvodić, informativni oficir Peko Bogdan,⁶ intendant Kazimir Tomaš; komandir 1. čete Dušan Jelovac, 2. čete Frane Studin, a 3. čete Stevo Opačić.⁷ Politički komesari i njihovi zamjenici bit će naknadno određeni.

Svaki bataljon ima svoje bolničko odjeljenje, a svaka četa sviog bolničara. Batajoni imaju i svoje bataljonske komore, a pri Štaibu brigade formiran je prateći vod teških bacača.

Na dan formiranja brigade održano je u Doibrom i u Livnu veliko slavlje. U prisutnosti (boraca i mnoštva naroda svirala je

¹ Poginuo u borbi protiv ustaša i četnika na Kobiljoj Glavi aprila 1943. kao vršilac dužnosti političkog komesara III. bataljona Prve dalmatinske brigade.

² Poginuo u borbi protiv Talijana na Prozoru februara 1943. kao komandir čete III. bataljona Prve dalmatinske brigade.

³ Utopio se prilikom prijelaza Sutjeske kod sela Tjentišta juna 1943. kao zamjenik političkog komesara III. bataljona Prve dalmatinske brigade.

⁴ Poginuo na Vukovu Klancu kao zamjenik komandanta bataljona g. 1944.

⁵ Poginuo u borbi protiv Nijemaca i ustaša kod Suhodola na cesti Travnik—Gornji Vakuf januara 1943.

⁶ Narodni heroj.

⁷ Poginuo 22. februara 1943. na Malić-planini, između Imotskog i Ljubuškog, u borbi protiv ustaša i domobrana kao komandant I. bataljona III. dalmatinske brigade.

Kao što je izginuo rukovodeći kadar Prve dalmatinske brigade, prolazeći kroz niz teških bitaka, tako je izginuo i rukovodeći kadar ostalih (još četiriju) dalmatinskih brigada, koje su se formirale od oktobra 1942. do februara 1943. Kadar ostalih 12 dalmatinskih brigada, iako je dobrim dijelom izginuo, nije stradao kao kadar prvih pet brigada, koje su učestvovala u IV. i V. neprijateljskoj ofenzivi. Također je velikim dijelom izginuo i onaj dalmatinski kadar, koji se u 1941. i 1942. godini borio u vandalmatinskim jedinicama.

muzika, nastupali govornici. Brigada je svečano položila zakletvu te su njoj i bataljonima predane zastave, pod kojima će se boriti.

Prije 4—5 dana javio se trogirskim drugovima (Jozi Lozovini Mosoru i Anti Hrabatru Rici) neki Nikola Lozovina, koji dugo živi u Zagrebu. Do njegova dolaska na područje Trogira došlo je navodno u suglasnosti s vladom t. zv. NDH, odnosno s ministrom Rušinovićem. Poslali su ga u Dalmaciju da se poveže s partizanima, kojima on tolbože želi pomoći, jer ih ugrožavaju Talijani. Stoga želi razgovarati s predstavnicima partizana Dalmacije.

Dogovorili smo se, da se on iz Sinja prebaci kolima u Prugovo, gdje će ga sačekati naši predstavnici radi razgovora. Kako je cijela stvar sumnjive naravi, obavijestila smo partizane Moiseća, da ga nekoliko boraca sačeka i da pri dočeku budu oprezni, jer s njim može doći i neprijateljska vojska.

Lozovina je međutim danas stigao, kako je dogovoreno, sam, u kolima. Nakon dužeg razgovora s njim u Prugovu i na Moseću, naša se sumnja još više pojačala, jer on traži vezu s Vrhovnim štabom. Lozovina ima neku punomoć napisanu na hrvatskom, njemačkom i talijanskom jeziku, a potpisao ju je pomoćnik ustaškog ministarstva unutrašnjih poslova dr. V. Vrančić. Odlučili smo, da ga uputimo s pratnjom u Štab zone, da se tamo s njime porazgovore.¹

D O D A T A K

Borbeni put Prve dalmatinske brigade

Prva dalmatinska udarna, kasnije proleterska, brigada istakla se u bezbroj bitaka. Evo značajnijih akcija te brigade: borba za Livno septembra 1942., borba za Jajce koncem novembra iste godine, borba za Prozor u februaru 1943., borbe u IV. i V. neprijateljskoj ofenzivi, naročito na Pivi, Tari, Prenju, Sutjeski i Zelengori, na Romaniji u augustu; borba kod

¹ S. N. Lozovinom su na Moseću razgovarali Vjeko Butir i Ante Beretin. Pošto je u Moseću zadržan 2—3 dana, po odluci OK Srednje Dalmacije upućen je u Livno.

Klisa za Split u septembru, borbe na Pelješcu u oktobru i na Korčuli u decembru 1943., borbe za otoke Brač, Hvar, Korčulu, Mljet u 1944., zatim borba na Vukovu Klancu, pa borbe za oslobođenje Šibenika, Knina, Širokog Brijega, Mostara i napokon Bihaća, Krka i Istre.

Za njezine herojske podvige u borbama kod Jajca i Prozora brigadu je pohvalio Vrhovni komandant, a potom je proglašena proleterskom. AVNOJ ju je 12. septembra 1944. odlikovao Ordenom narodnog oslobođenja.

Od svog formiranja do završetka rata Prva dalmatinska brigada ubila je, prema prikupljenim podacima, 11.065 neprijateljskih vojnika, zarobila 4052 i ranila oko 7000, ili ukupno izbacila iz stroja 22.117 neprijateljskih vojnika i oficira. Zaplijenila je ili uništila: 2 aviona, 37 tenkova i oklopnih kola, 230 automobila i motocikla, 6 bornih kola, 96 topova, 41 minobacač, 735 mitraljeza i puškomitraljeza, oko 7000 pušaka, 18 lokomotiva, 21 željeznički vagon, 56 radiostanica, 7 telefonskih centrala, 13 zastava, 56 vagona različne municije, isto toliko hrane, 11 skladišta s odjećom i obućom, 70 km željezničke pruge, 120 km tt-linija, 17 mostova, 2 tunela, i t. d.

Za vrijeme NOB Prva dalmatinska brigada izmijenila je 6 komandanata (Pero Četković, Božo Bilić, Miladin Ivanović, Gligo Mandić, Bogdan Stupar i Vaso Đapić) i 5 komesara (Ante Kronja, Ivan Romac, Vlado Marković, Nikola Aračić i Augustin Jukić).

Subota, 12. septembra

**Porušen most na cesti Trogir—Šibenik — Umro stari
partijski radnik**

Prije dva dana porušila je jedna desetina Rogozničkog partizanskog punkta, uz pomoć drugova s terena, veliki kameni most na cesti Trogir—Šibenik u blizini Segeta (Jakovčevićeva draga). Most je bio dug 8, širok 3 i visok 2 metra. Rušenjem toga mosta cesta će duže ostati izvan prometa.

Ista desetina uništila je jednu drobilicu i jedan kompresor, jedan valjak i jednu baraku s alatom i materijalom, što je sve služilo Talijanima za popravak ceste.

Istog dana naši su drugovi likvidirali dva špijuna u Marini i u Grebašćici, koji su Talijanima pokazali partizanskog kurira i neke pristaše NOP-a.

Partizani, rogozničkog terena s partijskim radnicima Trogira održali su posljednjih dana uspjele zborove u više sela. Među najuspjelije zborove idu oni u Vinišću, Blizni i Gustimi.

*

U Blacima je danas podlegao iscrpljenosti i bolesti stari partijski rukovodilac i omiljeni drug Kajo Barišć-Rtudin iz Solina. On je prije 18 dana s područja Trogira, gdje se nailazio na partijskom radu od decembra prošle godine, došao u Blaca na partijsko savjetovanje. Ma da se liječio, nije se uspio održati. Nad otvorenim grobom oprostili su se od njega Solinska leteca četa i narod Blaca.

*

PK iz Livna poslao nam je s popratnim pismom druga Antu Orlića, radnika-tipografa iz Splita, sada zaposlena u štampariji Vrhovnog štaba. On dolazi u vezi s nabavkom papira i ostalih materijala za potrebe štamparije, u kojoj radi, kao i za potrebe Štaba IV. operativne zone i PK. S njim smo se dogovorili, gdje sve treba da se obrati i što treba da uradi, da bi došao do većih količina papira iz Splita. Prebukavši ga u civilno odijelo, snabdjeli smo ga potrebnim ispravama i prevezli u Split.¹

*

Prema izvještaju KK Metkovića u posljednje su vrijeme znatno porasle naše organizacije na tamošnjem terenu. Pored KK sa 7 članova u Metkoviću rade MK Partije i SKOJ-a, a osnovani su i NOO-i, pa odbor Narodne pomoći i odbor AFŽ. U Slivnu također postoje svi odbori, kao i aktiv SKOJ-a i komitet Partije. I za Opuzen-Podgradinu formiran je MK Partije, SKOJ, NOO, odbor Narodne pomoći i AFŽ. U Kominu djeluje aktiv SKOJ-a, partijska simpatizerska grupa, odbor Narodne pomoći i NOO. Slična je situacija u Desnama, Bijaćiu, Kudi i t. d.

¹ Obavivši posao u Splitu, Orlić se ponovo vratio na svoje mjesto u partizanima. Poginuo je u IV. ofenzivi, kod Rame.

**Ruše se ceste na svim stranama — Akcija Dugopoljske
udarne grupe na cesti Split—Sinj**

Mosečka, Mosorska i Solinska četa ponovo su dobile naređenje od štaba zone, da smjesta pojačaju rušenje komunikacija i da ih uništavaju od Šibenika i Drniša pa do Zadvarja, jer prijete neposredna opasnost neprijateljske ofenzive na Livno. U naređenju se kaže, da ceste Šibenik—Drniš i Muć—Klis treba da ruši Mosečka četa, Solinska da ruši cestu Split—Sinj, a Mosorska onu kroz Poljica, pa Split—Omiš i Omiš—Zadvarje. Odmah po primitku naređenja čete su otišle na izvršenje zadataka.

Solinska četa uz pomoć naroda porušila je dinamitom dva mosta u Rupotini; od jednog od njih (kod Grginovih kuća) nije ostao ni kamen na kamenu. Za vrijeme rušenja Talijani, iako su im se posade nalazile svega 600—700 metara dalje, nisu otvarali vatru, nego su je otvorili tek kad su čuli jake eksplozije, kad je stvar bila gotova. U tom čarju oni su od tunela i s Grebena otvorili vatru iz svih raspoloživih oružja, ali nisu od nje imali nikakve koristi.

*

Dugopoljska udarna grupa zaplijenila je na cesti Sinj—Split 168 grla krupne i sitne stoke, koja je bila namijenjena Talijanima u Splitu, a kupljena u Sinju. Sva zaplijenjena stoka upućena je u Mosor, za potrebe tamošnjih partizana.

Ista grupa na istoj cesti zaplijenila je i jedan rentgen aparat s dinamo-m »torom, koji je iz Splita poslan u Sinj. Drugovi su potom prebacili aparat u Kotlenice i pitaju, što da rade s njim. Odlučili smo, da se sačeka razvoj situacije, a zatim ćemo ga prebaciti na oslobođeni teritorij, uz prethodni dogovor sa štabom zone.

*

Drugovi iz Radošića (M. Barać) izvještavaju, da su za posljednje dvije-tri noći uz pomoć naroda temeljito porušili ceste Prgomet—Lečevica i Kaštela—Lečevica na Malačkoj, kao i cestu koja vodi prema Drnišu, kod Visoke.

Ponedjeljak, 14. septembra

Zbog mosta zapalili kuće — Oko 200 drugova iz Sjeverne Dalmacije otišlo u Liku

Talijani su jutros došli u Solin—Rupotinu s jakim snagama, 4 tenka i dvoje a blindirana kola u pratnji, na popravak mosta. Prvo im je međutim bilo, da popale »bližnje kuće i pohapse muškarce, do kojih su došli. Da im se žuri u osposobljavanju ceste, vidjelo se i po tome, što su umjesto prijašnjeg kamenog mosta sada postavili drveni. Poslije podne, kad su završili montiranje mosta, povukli su se.

Da bi i dalje ta važna arterija, koja iz Splita vodi u unutrašnjost, bila izvan prometa, pomučili smo, da drugarice donesu pod most i zapale desetak bremena grmlja. To je začais s uspjehom obavljeno, most je izgorio i cesta je ponovo neprohodna.

*

Večeras je preko Moseća upućena u Livno grupa od 65 novopridošlih drugova za partizane. S njima je upućena i karavana od 15 konja s različitom robotm i materijalom. U pošiljci ima među ostalim dosta novinskog papira i štamparske boje za potrebe Vrhovnog štalba i Štaba zone, pa velik broj marksističkih knjiga, kao i beletristike.

S obzirom da je zaleđe Kozjaka svakim danom sve više pod našom kontrolom, sabiranje materijala i novih boraca prebačeno je iz Solina (Rupotine) u Blaca, jer su tu novopridošli drugovi sigurniji i odatle se lakše upućuju Zoni.

*

S područja Vodica i Zatona otišlo je u Liku preko Bukovice oko 200 novih boraca u sastav Sjevernodalmatinskog odreda. Borci, koji isu otišli u Liku, najvećim su dijelom Ižani, koji su se nedavno s Dugog otoka prebacili na kopno.

Utorak, 15. septembra

Veliki uspjesi Mosečke čete — I malim akcijama vežu se velike neprijateljske snage — Letak PK o vojnopoličkom stanju

Prekjučer je trideset boraca iz Moseća pod rukovodstvom I. Zekana napalo jaku žandarsko-domahransku patrolu, koja je išla iz Muća prema Gornjem Postinju. Napad je započeo u

8 sati izjutra u blizini Kule. Do jednog sata svi su žandari i domobrani bili svladani i razoružani. Zaplijenjeno je 35 pušaka, 2 puškomitraljeza i 3200 metaka. Svi zarobljeni domobrani pušteni su kućama, a 28 žandara upućeno je u Štab zone.¹

Pretpostavivši da je žandarmerijska stanica sasvim oslabljena tom uspjelom akcijom, istog je dana Mosečka četa izvršila napad na nju. Ali, kako su žandari, iako oslabljeni, bili dobro utvrđeni, naši su se povukli u Moseć bez ikakva gubitka.

Treba napomenuti, da su i seljaci Postinja u akciji kod Kule pomagali partizanima.

*

Da bi pošto-poto održali cestu Split—Sinj, Talijani su i danas došli s jakim snagama u Rupotinu, gdje su ponovo montirali drveni most. Da most ne bismo opet zapalili, ostavili su nad njim (posadu od 250 vojnika, koji su se odmah počeli utvrđivati i graditi bunkere.²

Neprijateljska posada na mostu onemogućivat će nam uz ostalo, da iz Rupotine konjima preko Privije prebacujemo u Blaca materijal. Ne će nam preostati drugo, nego da ga opet žene na leđima nose preko Kozjaka. Teškoće su velike, jer sada u Blaca treba prebacivati gotovo svakog dana velike količine materijala iz Splita i okolice. Pa ipak, ti će napori biti nagrađeni i time, što smo za most vezali 250 neprijateljskih vojnika, koji se, dok su tu, ne mogu boriti na drugom mjestu.³

*

Da bi i najširim masama bila što jasnija sadašnja vojno-politička situacija u našoj zemlji, izdao je PK ovih dana letak, koji upravo raspačavamo. U letku ise govori o brzom i značajnom porastu NOB u cjelini, a naročito kod nas u Dalmaciji.

¹ Nakon detaljnijeg ispitivanja u Zoni glavnina je žandara oslobođena, a samo neki su bili osuđeni.

² Posada je tu ostala sve do kapitulacije Italije. Ona je izgradila bunkere i po Gredi i po istočnom dijelu Kozjaka. Da bi mogli lakše opskrbljivati svoja uporišta na Gredi i Kozjaku, Talijani su od glavine ceste pa do vrha Privije izgradili zračnu željeznicu i provizornu cestu za kamionski saobraćaj.

³ Mi smo od tada počeli iz Splita i Solinskog bazena izvlačiti hranu, robu i ostalo kamionima do iznad Klisa, a odatle za Muć, kao i do Kućina i Zrnovnice, a odatle u Mosor. Kamioni su uglavnom pripadali pojedinim trgovcima.

Srijeda, 16. septembra

Oslobođen Muć — Pohvala jedinicama iz borbe za Duvno

Zbog nedjeljnog poraza, jučer su Talijani, ustaše i domobrane iz Sinja s nekoliko stotina vojnika izvršili napad na Muć—Poistinje. Oni su svoju akciju započeli palenjem kuća partizanskih porodica, ali tek što su uspjeli da zapale tri kuće, došli su partizani i napali ih. Zahvaljujući borbenosti mosečkih partizana, uglavnom sve ljudi iz toga kraja, kao i njihovu dobrom naoružanju, čemu je mnogo pridonijela akcija od nedjelje, partizani su cijeli dan vodili borbu protiv neuporedivo brojnijeg neprijatelja i prognali ga do pred sami Sinj.

U povlačenju s neprijateljskim je snagama pobjeglo i ono žandara, koji su ostali u Muću poslije nedjeljne akcije. Na povlačenju oni su zapalili veliku i lijepu općinsku zgradu, u kojoj je bila smještena žandarmerijska stanica. Po tome bi se dalo zaključiti, da se oni ne kane vraćati u Muć, kao što su to uradili u januaru, kada su ga naši prvi put oslobodili. Sada je, po povlačenju žandarske posade, cijelo područje Muća slobodno. Narod s oduševljenjem govori o junaštvu partizana i mnogo im je zahvalan, što su uspjeli da spriječe neprijatelja u palenju kuća i što su ga se oslobodili. U znak zahvalnosti sinoć su mnoga sela na čelu sa svojim NOO-ima odnijela velike količine hrane partizanima u Moseć.¹

*

Prilikom napada na Duvno noću između 12. i 13. o. mj. pokazala su dva bataljona Prve dalmatinske brigade veliko junaštvo i samoprijegor u osamsatnoj borbi.

Za uzorno držanje u borbi oba je bataljona pohvalio Štab IV. operativne zone.

¹ Od tog vremena neprijatelj se nije više ni pokušao duže zadržati na Muću, u toku čitavog rata. S malim prekidima oslobođeni teritorij prostirao se od primorskog podnožja Kozjaka pa sve do Bosne i dalje. Iznimku je do 11. oktobra 1942. činila žandarmerijska stanica u Lečevici, ali je i ona tada bila likvidirana. Tada je stvorena t. zv. Mućka republika, kako su to područje voljeli nazivati narod i borci.

Četvrtak, 17. septembra

**Obavještajna služba zauzima svoje pravo mjesto — Letak
NOO-a Lećevice — Formiranje Dinarskog bataljona —
Akcija na Korčuli — A. Jonić proglašen narodnim
herojem**

PK preporučuje OK-u Srednje Dalmacije i MK-u Splita, da posvete najveću pažnju Obavještajnoj službi, koja razvojem vojnih jedinica i NIOP-a u cjelini dobiva sve značajnije mjesto i u radu partijskih organizacija. U poruci se kaže, da pažnju treba posvetiti Splitu, kao političkom, vojničkom i privrednom centru Dalmacije, zatim Trogiru, gdje je sva vlast u rukama Talijana, pa Sinju i Omišu, gdje, pored jakih talijanskih snaga, ustalše imaju civilnu vlast.

Primivši tu preporuku dogovorili smo se, koji će se još drugovi, pored dosad zaduženih, baviti isključivo obavještajnom službom. Pred obavještajnu službu na terenu postavili smo zadatak, da ne smije biti ni jedne neprijateljske organizacije i ustanove, gdje ne bismo imali svog čovjeka i preko njega uvid u njihov rad.

*

Od drugova s područja Lećevice primili smo letak, koji su oni sami, u ime Općinskog NOO-?, napisali i rasturili po selima te općine. Letak glasi:

»Braćo seljaci Općine Lećevačke!

Narodnooslotodilački odbor naše kršne Lećevačke Zagore šalje vam, svojoj braći, poziv da se svi okupite oko svojih seoskih narodnooslobodilačkih odbora, koji su danas jedini zaštitnici vaših interesa i koji stoje na čelu Narodnooslotodilačke borbe.

Braćo, pozivamo vas, da jednom pogledate istini u oči. Ne vjerujte onima, koje vi već godinama svojim žuljavim rukama hranite. Ne vjerujte onima, koji nose puške sa žandarima i kažu da štite vaše interese, a tamo ubijaju vas. Ne vjerujte onima, koji tolbože za vas hranu donose, te preko »odbora« u Lećevici sebe bogate, niti vjerujte onima, koji i vama pričaju o hrvatstvu i narodnosti, a tamo služe tuđinu, koji nam kuće pali, djecu i žene ubijaju, te većinu naroda u crno zavijaju.

Dosta je s tim, mi ne ćemo tih lopova i lazova, hoćemo da budemo svoji. Mi smo se stoga organizirali Oko narodnooslobodilačkih odbora, u kojima ima na stotine hiljada članova, koji su rasprostranjeni kroz sva sela naše zemlje.

Pozivamo sve poštene, radne i iskrene Zagorce, da pristupe u naše borbene redove, da bratski izvorištimo sebi bolje dane.

Pozivamo vas, da pristupite našoj Narodnooslobodilačkoj i dobrovoljačkoj partizanskoj vojsci, koja se bori protiv okupatora i njegovih slugu, četnika i ustaša, te ni jedan od vas da ne ide u ustašku vojsku, koja služi tuđinu, a koji hoće da vas zadrži kao roblje.

Svako od 14 sela naše općine ima svoju organizaciju i narodnooslobodilačke odbore, u koje će se primiti sve što je pošteno, tako da i naša ispaćena Zagora, svojim složnim radom, zajedno s hiljadama drugova u svim dijelovima svijeta, na čelu s bratskom nepobjedivom Crvenom armijom, doprinese:

Smrt fašizmu — Slobodu narodu!

Živjela Narodnooslobodilačka i dobrovoljačka partizanska vojska!

Živjela bratska nepobjediva Crvena armija!

Živio vrhovni komandant NO i DPV drug Tito!

Van s okupatorima i njihovim slugama, četnicima i ustašama!

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Lećevice, 16. septembra 1942.

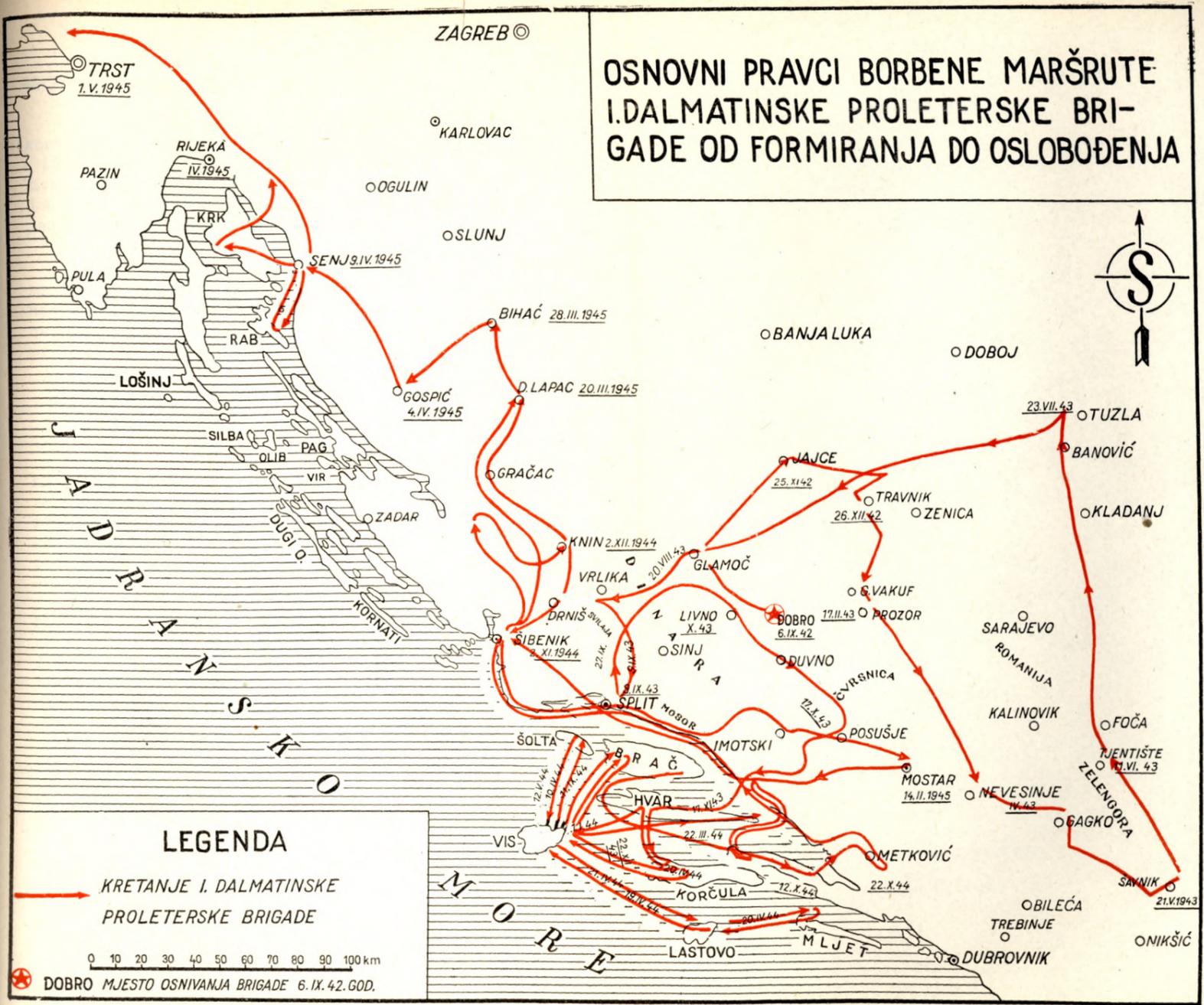
Sastavljeno na sastanku Općinskog narodnooslobodilačkog odbora za Lećeviou od predstavnika svih 14 sela.«

*

Prema današnjim informacijama, u Uništima je formiran Dinarski partizanski bataljon. Štab bataljona sačinjavaju: komandant Jakša Baučić, politkoanesar Jerko Paltrinjeri, zamjenik komandanta Todo Čabrić i zamjenik komesara Đuro čatok. Dušan Popović postavljen je za operativnog oficira u štabu bataljona.¹

¹ Kad je formirana Druga dalmatinska brigada, uključuje se Dinarski bataljon u nju, kao njezin II. bataljon.

OSNOVNI PRAVCI BORBENE MARŠRUTE I. DALMATINSKE PROLETERSKE BRI- GADE OD FORMIRANJA DO OSLOBOĐENJA

ZAGREB ⊙
 KARLOVAC ⊙
 OGULIN ⊙
 SLUNJ ⊙
 BANJALUKA ⊙
 DOBOJ ⊙
 TRST 1.V.1945
 PAZIN ⊙
 RIJEKA IV.1945
 KRK ⊙
 PULA ⊙
 SENJ 3.IV.1945
 RAB ⊙
 LOŠINJ ⊙
 SILBA ⊙
 OLIB ⊙
 PAG ⊙
 VIR ⊙
 ZADAR ⊙
 DUGI O. ⊙
 NORNATI ⊙
 BIHAĆ 28.III.1945
 D. LAPAC 20.III.1945
 GOSPIĆ 4.IV.1945
 GRAČAC ⊙
 KNIN 2.XII.1944
 VRLJIKA ⊙
 GLAMOČ ⊙
 LIVNO X.43
 OSINJ ⊙
 DRNIŠ SV.1944
 ŠIBENIK XI.1944
 SPLIT 18.IX.43
 ŠOLTA ⊙
 IMOTSKI ⊙
 BRAČ ⊙
 HVAR ⊙
 VIS ⊙
 KORČULA ⊙
 LASTOVO ⊙
 MLJET ⊙
 JAJCE 25.XI.42
 TRAVNIK 26.XII.42
 ZENICA ⊙
 SVAKUF ⊙
 DOBRO 12.II.43
 6.IX.42
 PROZOR ⊙
 DUVNO ⊙
 SREBRNICA ⊙
 POSUŠJE ⊙
 SARAJEVO ⊙
 ROMANIJA ⊙
 KALINOVIK ⊙
 FOČA ⊙
 TJENTIŠTE 11.VI.43
 ZELENGORA ⊙
 NEVESINJE 14.II.1945
 IV.43
 BAGKORA ⊙
 SAVNIK ⊙
 21.V.1943
 ONIŠIĆ ⊙
 MOSTAR 14.II.1945
 TUZLA 23.VII.43
 BANOVIĆ ⊙
 KLADANJ ⊙

Ovih je dana, prema vijestima s Korčule, trebalo da grupa korčulanskih partizana dočeka kod Gradine talijanski kamion s 15 bacava ulja. Kako je kamion naišao prije nego se očekivalo i prije nego su na ugovoreno mjesto stigli partizani, jedan drug,¹ koji je (bio na 'izvidnici, sam ga je zaustavio, polupao bačve i tako sve (ulje prolio.

*

Glasilo VS NOV i POJ »Bilten« u svom broju 17-18-19 za juni-juli-august donosi popis novoproglašanih narodnih heroja. Među njima se nalazi i Ante Jonić, koji je prvi od Dalmatinaca dobio to najviše priznanje za svoja junačka djela i primjerno držanje kao borac i rukovodilac.²

D O D A T A K

Obavještajna služba u Dalmaciji

Teško je točno utvrditi vrijeme početka rada obavještajne službe u Dalmaciji. U nekim područjima Dalmacije začeci toga rada potječu iz vremena prije oružane NOB, iz doba ilegalnog rada Partije u borbi s protunarodnim režimima. Ilegalni rad zahtijevao je i nametao u prvom redu potrebu obavještavanja o mjerama, koje namjeravaju da poduzmu policija, režimske stranke i drugi, boreći se protiv Komunističke partije.

Obavještajna služba u Dalmaciji zauzela je od prvog dana NOB vidno mjesto u toj borbi. Partijske organizacije posvećivale su joj punu pažnju. U to vrijeme ne samo da je sivaki član Partije, kandidat i' skojevac obavještavalo Partiju o svemu onom, što je smatrao da će joj koristiti, već se pored njih i najveći dio rodoljuba trudio da svojim obavještenjima pomogne Partiji i NOP-u, koji je ona organizirala i njime rukovodila.

Partiju i NOP najviše je interesiralo od prvog dana NOB, što radi i što namjerava neprijatelj. Poseban interes za Partiju imale su informacije o radu neprijateljske obavještajne službe,

¹ Jozo Tomašević, tada sekretar partijske organizacije u Smokvici; ubili ga Talijani na Korčuli.

² Nakon A. Jonića za drugog narodnog heroja iz Dalmacije proglašen je Ivo Lučić-Lavčević. Za zasluge u Narodnooslobodilačkoj borbi kasnije je iz Dalmacije proglašeno narodnim herojima Ukupno 56 drugova, od toga 31 poginuli, a 25 živih. Devet ih se uoči NOB i u vrijeme nje nalazilo izvan Dalmacije. Po nacionalnom sastavu osam ih je Srba, a ostalo su Hrvati; radnika 23, seljaka 10, ostali drugih profesija. Zena svega jedna.

policije, vojnih krugova i naročito političkih funkcionara — nosilaca vlasti. Dalje je Partiju i NOP interesirao rad i držanje različitih prvaka građanskih stranaka (HSS, JNS), pa ustaških, četničkih i drugih neprijateljskih elemenata.

Ma da prvih dana NOB nije postajala posebna organizacija obavještajne službe u većem dijelu Dalmacije, ipak se na nekim terenima (Split, Šibenik i Sinj) organizirano obavljala ta služba, za koju su bili zaduženi pojedini drugovi. Za kratko vrijeme oružane borbe, u najvećem dijelu Dalmacije, po gradovima, mjestima i selima, istakli su se pojedini drugovi obavještajnim radom. Najčešće su za taj rad bili zaduženi nekompromitirani komunisti i rodoljubi. Nekima od njih obavještajni je rad bio jedino zaduženje — jedno zato, da se što bolje prikriju pred neprijateljem, a drugo, da bi se do kraja angažirali na tom poslu.

Najveću pažnju obavještajnoj službi Partija je pridavala u gradovima: Splitu, Šibeniku, Dubrovniku, Zadru, Kninu, Drnišu, Sinju, Trogiru, Omišu, Makarskaj i Imotskom, gdje su se nalazile i najjače snage neprijatelja.

Posebna pažnja bila je posvećena Splitu, kao vojnom, političkom i ekonomskom centru Dalmacije. Tu se već uči rata razvija preko Dalibora Jakaše Maljčika obavještajna služba i već 1941. formira se Mjesni obavještajni centar (MOC). MOC je s MK Splita održavao veze preko 11-godišnje Bistre Mader i omladinke Milene Ružić. MOC je vodio šifriranu kartoteku o radu svih neprijateljskih funkcionara na značajnijim položajima. Ta je kartoteka izvrsno poslužila po oslobođenju Splita, septembra 1943., u otkrivanju i kažnjavanju najokorjelijih zlikovaca.

Već god. 1941. u Splitu nije bilo neprijateljske ustanove i organizacije, iz koje se ne bi preko pojedinih ljudi dobivali podaci za našu obavještajnu službu. U Prefekturi su, na primjer, pomoću specijalnih naprava prisluškivani svi razgovori prefekta Zerbina. Taj uređaj montirao je u podrumu, u strojarnici Prefektore, član Partije, koji je tu bio namješten. Naprave za prisluškivanje u korist NOB postojale su i u Glavnoj pošti. Dalje je obavještajna služba dobivala informacije iz policije, karafcinjerske komande, s općine, i t. d. MOC-om je, kako je već spomenuto, najprije rukovodio D. Jakaša, kojemu je glavni suradnik bio Miirko Srdelić. Kad je Jakaša u junu 1942. otišao u Zagreb, pa u GŠH, gdje također rukovodi obav-

ještajmom službom, na čelo MOC-a dolazi Srdelić. Jakaša u početku stoji u vezi s PK, preko njegova org. sekretara Ive Amulića, a kasnije preko Ante Marasovića Mirka. Obavještenja o radu fašističke organizacije u Splitu dobivala su se preko drugarice Vule Delie, a o radu »Srpskog odbora«, odnosno četničkog (Birčaninova) »Nacionalnog komiteta« i o stanju među bivšim jugoslavenskim oficirima davali su obavještenja Rudi Primorac, Gorko Božanić i još neki. Po odlasku M. Srdelića iz Splita MOC-om rukovodi Ljubo Prvan, a nakon kapitulacije Italije Miro Šegvić.

Obavještajnom službom u Šibeniku po njenom formiranju rukovodi Lukica Belamarić-Stevo. U toj službi u Šibeniku su se isticali Petar Rončević, sudac Josip Košta, Frane Friganović i drugarica Šurić. Šibenska obavještajna služba dobivala je po kapitulaciji Italije podatke lično od komandanta ustaške mornarice i iz četničke »brigade« u Skradinu. Na terenu Primošten—Rogoznica obavještajnim radom rukovodio je Jure Perat.

Ante Šorić-Golub prvi je, koji u Zadru radi na obavještajnoj službi. Kasnije to radi Antonio Olivari fza Olivarija neki misle, da je radio i za talijansku obavještajnu službu — OVRU. U maju 1943. kad je dospio u zatvor, on je mnoge provalio. S Visa je 1944. uspio pobjeći u Italiju — Bari. Kasnije je otišao u Ameriku).

U Kninu se ističu obavještajnim radom Ivan Laća, Slavko JeMić (do odlaska u partizane), zubar Ilić i Dušanka Jelić. O radu obavještajne službe u Kninu pohvalno se izrazio i sam drug Tito jeseni 1942. U Drnišu prvi rade u obavještajnoj službi Slavko Kušpilić i Zlatko Cota.

Obavještajna služba Sinja spadala je među najbolje u Dalmaciji. Tu je od početka NOB postojala mreža obavještajaca. Među njima su bili: Petar Pavić, koji i rukovodi tom službom do svog odlaska u partizane, Milivoj Čatipović, koji zamjenjuje Pavića početkom 1942., pa Predrag Grabovac, Ivan Boko, Grgo Maras, Zlata Vučemilo i Ivanića Matić. U Sinju je obavještajna služba redovno dobivala po jednu kopiju narednja, koja su izdavale ustaške vlasti. Tajnik općine Mirko Jadrijević u Vrlici bio je tamo glavni obavještajac u 1941.—1942.

U Omišu isu se najviše isticali obavještajci Jozo Marušić-Pjesnik i Filip Baučić. I tu je naša obavještajna služba imala svog čovjeka u svakoj neprijateljskoj ustanovi i organizaciji

(»Velikoj župi« Cetina, Kotarskom načelništvu, žandarmeriji i t. d.). U Solinu su prvi koji rade na obavještajnoj službi Stipe Marušić i Zivko Drašković. Dalje su se isticali Pavao Lozo na području Imotskog, Martin Vežić i Ivan Rafaneli u Makarskoj, Jozo Martinac-Grgin i Zdenka Dilipetar u Vrgorcu, Sergeje Petrović u Pločama, Ante Bartulović na Hvaru, Ivica Jeričević-Čompo na Korčuli, a na Pelješcu Jozo Pleho i Niko Milat. U Dubrovniku se obavještajna služba formirala kasnije nego u drugim krajevima i gradovima Dalmacije, a i inače je znatno zaostajala za drugima.

Za razdoblje od 1941. do 1942. teško je razdvojiti akcije, koje su se obavljale putem obavještajne službe, od akcija drugih organa NOP. U tom vremenu bilo je skupljanje informacija vojnog karaktera za partizanske jedinice u centru pažnje naše obavještajne službe. Ta je služba mnogo pomogla partizanskim jedinicama, prvo, da ih neprijatelj svojim ofenzivnim i ostalim ispadima ne iznenadi, i drugo, da partizani znaju njegove snage i raspored, što im je mnogo pomagalo pri napadima na neprijatelja. Tek od maja 1942. u partizanskim jedinicama u Dalmaciji određuju se pojedini drugovi specijalno za rad na obavještajnoj službi, t. j. tek nakon povratka Maksa Baće iz GŠH. Formiranjem sjevemodalmatinskih bataljona, pa odreda, postavlja se Obrad Knežević, član štaba odreda, kao oficir za obavještajni rad. U štabu bataljona »Bude Borjan« obavještajni oficir bio je Miloš Nikolić, a u štabu bataljona »Branko Vlačić« Gojko Fupovac. Formiranjem Srednjodalmatinskog odreda u drugoj polovici juna obavještajni su oficiri u štabu Ivan Grubiša i Slavko Jelić. U Biokovskom bataljonu od njegova formiranja postavljen je za obavještajnog oficira Pavao Lozo. Pored obavještajnih oficira pri štabovima bataljona i odreda postojali su obavještajci i u četama. Obavještajci u partizanskim jedinicama povezivali su se s obavještajcima na terenu onoga kraja, gdje su djelovale te jedinice. Obavještajce u partizanskim jedinicama najviše su interesirali podaci vojnog karaktera: brojčamost neprijateljskih vojnih snaga i njihova borbena sposobnost, naoružanje, utvrđenja i namjere neprijateljskih vojnih komandi. Član Štaba zone Maks Baće objedinjavao je svu obavještajnu službu u Dalmaciji.

Razvojem NOB partijske organizacije sve veću pažnju poklanjaju obavještajnom radu i sve se više lica zadužuje za taj rad. Već ljeti 1942. nema ni jednog partijskog komiteta, u kome

neki njegov član nije bio zadužen za obavještajnu službu. U to vrijeme malo je mjesta, gdje netko ne prikuplja podatke obavještajnog karaktera.

U prvom pol ugodu 1943., kad se obavještajna služba svestrano razvila, počinje se na terenu s formiranjem posebnih foruma za nju, u skladu s naređenjem Vrhovnog komandanta NOV i POJ od 2. decembra 1942. U to vrijeme formiraju se pomoćni obavještajni centri za pojedine gradove i krajeve, kao i rajonski obavještajni centri, t. zv. ROC-i, koji najčešće obuhvaćaju teren jednog okružja. U ROC-u rade po 2—3 druga i oni na svom terenu povezuju rad obavještajne službe. Pri Štabu IV. operativne zone, odnosno pri Štabu grupe NOPO Dalmacije, formira se Pokrajinski obavještajni centar (POC), koji objedinjuje obavještajnu službu u čitavoj Dalmaciji i raspolaže svim značajnijim informacijama.

Petak, 18. septembra

**Razbijen neprijateljski ispad iz Trilja — Druga grupa
Bračana otišla u Biokovo**

Prekjučer se jedan od vodova IV. bataljona Prve dalmatinske brigade spustio na Cetinu i porušio most između Obrovca i Otoka. Isti vod jučer je postavio zasjedu kod sela Jabuke. U zasjedu su, na svom pohodu iz Trilja prema Jabuki, upali Talijani s četiri tenka. Poslije žestoke dvosatne borbe neprijatelj se morao povući, u Trilj, ne obavivši postavljeni zadatak. Talijani su u ovoj borbi imali 10 mrtvih i više ranjenih, dok su partizani prošli bez ikakvih gubitaka.

*

Prema informacijama s Brača, prošle je noći otišla u Biokovo druga grupa tamošnjih partizana, ukupno 30 boraca. Ta grupa nije kao prva išla u Biokovo preko Hvara, već se direktno prebacila s otoka na kopno pored Baške Vode. Borci su se prebacili s dva broda na vesla iz uvale Zvirje kod Povija. Ma da treba više od jednog sata da se na vesla prijede kanal, a rijetko kad za to vrijeme ne naiđe talijanski patrolni brod, grupa je ovaj put u svemu uspjela.

*

MK Splita javlja: Na traženje PK, da se iz Splita uputi u Livno što više glumaca Splitskog kazališta, radi se na tome i ima izgleda da će se za koji dan prebaciti na oslobođeni teritorij 4—5 glumaca i glumica.

S obzirom na strogu kontrolu na brodovima, MK Splita sumnja da će se na vrijeme moći prebaciti delegati Visa i Hvara na savjetovanje u Moiseć.

Drugovi pitaju, mogu li se delegati prebaciti preko Brača na Dugi Rat. Odgovorili smo im, da se što prije prebace, ako ne mogu drugim putem, onda preko Omiša, o čemu je već obaviješten KK Omiša.

*

Grupa partizana iz Zrnova zaplijenila je talijansku poštu i hranu, namijenjene talijanskoj vojsci u Čari. Prepad na Talijane s poštom i hranom izvršen je na cesti između Care i Zrnova.

*

Kad sam se u društvu s drugom Nikolom jučer vraćao u Rupotinu sa sastanka OK Srednje Dalmacije, koji je održan u Blaeima, susreli smo se na Kozjaku s drugom Antom Jurjevićem Bajom, bivšim sekretarom MK Splita, koji ise od februara nalazio u zatvoru.

Prije 16 dana, iako fizički slomljen, on je skočivši kroz prozor uspio da pobjegne iz splitake bolnice na Firulama, usprkos tome, što su ga čuvali Talijani. Prije nego će se uputiti u partizane morao se u Splitu malo oporaviti. Pa i pored 16 dana odmora, on je fizički još uivijek slab. Zbog toga smo preporučili komandiru Solinske leteće čete drugu Markoviću, da mu da konja, da bi se na njemu prebacio iz Blaca u Muć, a zatim u Livno do PK, kamo ide na raspored.

U kratkom usputnom razgovoru upoznao nas je drug Baja sa strahotama, koje su doživjeli on i drugi drugovi u fašističkim zatvorima.¹

Subota, 19. septembra

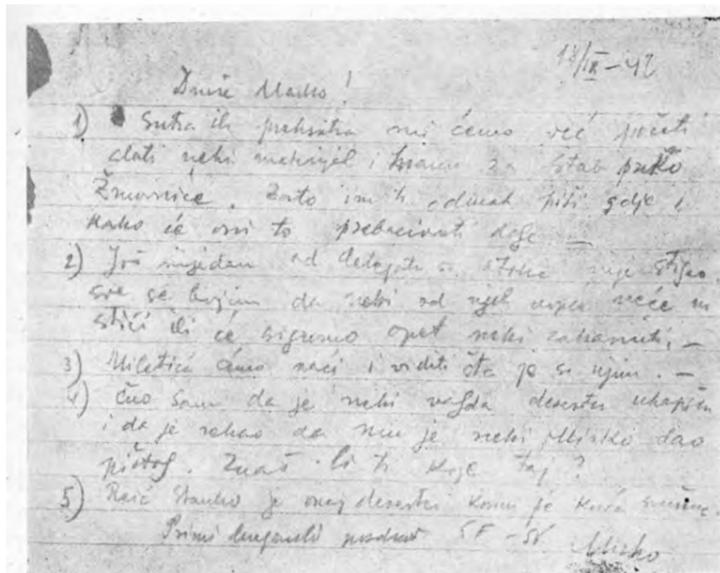
Stižu delegati na savjetovanje — Pismo Inicijativnog odbora Antifašističkog fronta žena za Dalmaciju

Danas poslije podne stigao je iz Splita u Solin drug Mile.² Večeras ćemo skupa krenuti u Moseć na partijsko savjetovanje,

¹ Iz Blaca u Livno otišao je A. Jurjević u društvu Ante Marasovića Mirka. U borbama za Livno bio je ranjen. Po ozdravljenju u decembru 1942. otišao je u Kninsko okružje, kao instruktor PK, a ljeti 1943. postao sekretar OK Srednje Dalmacije, pa organizacioni sekretar PK.

² Benko Matulić-Mile.

koje se održava sutra. Delegati s Hvara i Visa još nisu stigli, a nisu se ni javili. Dogovorena veza i nadalje ih čeka kod Omiša i u Splitu. Ima međutim malo vjerojatnosti, da će se prebaciti preko Brača, jer Talijani neprestano patroliraju borbenim čamcima u Bračkom kanalu, a i na kopnu je kontrola jaka.

Jedno od pisama Ante Marasovića Mirka, koja je slao iz Splita.

I Nikola kaže, a to nam je i Mrko prije javio, da ćemo od sutra početi s odašiljanjem većih količina materijala i hrane iz Splita preko žrnovničkog »kanala«. U kanal se uključio i jedan trgovac,¹ koji ima mogućnosti da kamionima prebacuje taj materijal. Dio hrane i materijala ići će za potrebe mosorskih partizana, a dio za potrebe ostalih partizanskih jedinica.

¹ Trgovac iz Zrnovnice Luka Palaversa mogao je da kamionima prebacuje iz Splita u Zrnovnicu hranu i različiti materijal za partizane zato, što je iz Splita u Zrnovnicu prebacivao »provizaciju«.

Dogovorili smo se, da hranu i robu prenotse žene Zrnovnice do Lugarnice u Mosor, a odatle preko Dugopolja do Koprivna žene Dugopolja. Od Koprivna do Moseća, odnosno do Muća, sada se farama i materijal mogu prebacivati konjima i kolima, jer je taj teren sav oslobođen. U slučaju da se to ne bi moglo, onda će i žene iz Koprivna i drugih isela stupiti u akciju.

*

Danas je OK primio dopis Inicijativnog odbora AFŽ Dalmacije, koji mu je upućen 13. o. mj.

U pismu Inicijativnog odbora govori se, da snage JNOF, u koji ulazi AFŽ, svakim danom jačaju, da u AFŽ ulaze sve žene, koje stoje na liniji JNOF, bez obzira na nacionalnost i vjeru. Organizacija AFŽ nastala je u borbi protiv fašizma, koji je bacio ženu u vrlo težak, upravo nesnosan položaj, a NOP joj garantira ravnopravnost i slobodu.

U toku godine i po borbe, kaže se u pismu, protiv fašističkih Okupatora i domaćih izroda, žene su pokazale, da su rodoljubive, hrabre i do krajnjih granica požrtvovne. Žene su iskusile svu težinu zvjerstava i Okrutnosti, one su se zato na poziv KP odazvale i pošle u borbu. Veliki broj mladih radnica, seljanki i intelektualki pošao je već prvih dana u borbu. Boreći se s puškom u ruci u proleterskim brigadama i partizanskim odredima ome daju divne primjere boraca. Prehrana boraca je briga žena i organizacija AFŽ. Od učesća i zalaganja žena mnogo zavise daljnji uspjesi i pobjeda. Zbog prisutnosti okupatora i kvislinga u gradovima, a da bi se žene i u tim uslovima što bolje aktivirale, stvaraju se organizacije AFŽ po zanimanjima: radnice, domaćice, intelektualke, i t. d. Sve one treba da rade na liniji JNOF i da posvuda, gdje ih još nema, izaberu svoja rukovodstva — mjesne, gradske, kotarske i okružne odbore AFŽ. Predstavnice AFŽ treba da svuda uđu u odgovarajuće NOO-e.

Zadaci, koji stoje pred organizacijama AFŽ, kaže se dalje u pismu, jesu: da one široke slojeve žena pokrenu u NOB, a protiv okupatora i domaćih izdajica; da populariziraju SSSR i njegovu vodeću ulogu u borbi protiv fašizma; da ne dozvole ulazak omladine i žena u fašističke organizacije; da spreča-

vaju mobilizaciju, koju provode fašisti i njihove sluge; da vode borbu protiv okupatorskog terora svake vrste; da se bore protiv izvoza hrane u fašističke zemlje; da vode borbu protiv slanja žena u Njemačku; da zahtijevaju bolju prehranu i bore se protiv izgladnjivanja i skupoće.

Na završetku pisma kaže se, da je svaka žena, ako nije neprijatelj, član AFŽ, a ne kao što se prije shvaćalo samo one, koje su u organizaciji aktivnije.

Ubiuduće izvještaje o radu i razvitku AFŽ — pored onog što dobiva PK od OK — treba da OK šalje i Oblasnom inicijativnom odboru AFŽ Dalmacije.

Pismo je stiglo u vrijeme, kada se organizacije AFŽ osnivaju na širokom frontu, i ono će mnogo pomoći i bržem izdizanju i boljem radu organizacija. Pismo će posebno dobro doći našem partijsko-političkom kadru, da bi se što brže sagledali mjesto i uloga organizacije AFŽ u našoj zemlji danas, kao d značenje te organizacije za NOB i NOP u cjelini. Pismo će nekim našim aktivistima pomoći da se oslobode sektaškog odnosa prema organizacijama žena uopće, a posebno prema potrebi što masovnijeg obuhvaćanja žena u AFŽ i njihova izdizanja — baš preko aktivnosti u toj organizaciji, — do rukovodećih dužnosti. U tom smislu sigurno je, da će i naše partijske organizacije — potaknute ovim pismom — razviti jaču aktivnost među ženama.

Nedjelja, 20. septembra

Partijsko savjetovanje u Moseću

Danas su se u postinjskim stajama u Moseću okupili delegati Srednjodalmatinskog okružja i neki drugovi iz OK Sjeverne Dalmacije i OK za otoke. Savjetovanju iz OK Sjeverne Dalmacije prisustvuju Ivo Družić-Valenta i Nikola Sekulić-Bunko. Iz PK je na savjetovanje došao org. sekretar I. Amulić-Bajer. S Amulićem je stigao i Svetislav Stefanović-Cečo, instruktor OK KPJ, koji je poslan u Dalmaciju da pomogne kao iskusniji partijski radnik PK u razvitku partijskih organizacija i NOP. Stefanovića je s još nekim drugovima (Velimirom Terzićem, Paškom Romcem) Vrhovni štab, odnosno CK

KPJ, dodijelio prošlog mjeseca na rad u Štabu IV. operativne zone, odnosno u PK.¹

Savjetovanje je počelo odmah poslije podne, po dnevnom redu, kiojd je već priije utvrdio PK. O vojnopolitičkoj situaciji govorilo je opširno Ceko. On je iznio mnogo interesantnih momenata i podataka. Nakon njegova izlaganja podnio sam izvještaj o vojno-političkoj situaciji u Srednjodalmatinskom okružju. Potom je drug Nikola podrobnije izložio stanje u Splitu, a sekretari kotarskih komiteta osvrnuli su se na stanja u svojim kotarima. Naročito je bio interesantan u izlaganju drug Bunko, koji je prikazao situaciju u gradu Šibeniku i na terenu Sjeverne Dalmacije. Benko je podnio izvještaj o stanju na otocima. Izvještaj o Narodnaosldbodilaiakoj borbi i organizaciji NOO-a zauzeo je posebno mjesto na savjetovanju. O izvještajima se razvila diskusija, koja je trajala do 9 sati navečer.

Ponedjeljak, 21. septembra

Manifestacioni zbor na Vrbi — Grupa mosorskih partizana upala u Vojnić

Drugog dana savjetovanja u Moseću delegati su razmotrili rad i zadatke partijskih organizacija na terenu i u vojsci, organizacija AFŽ, SKOJ-a i Saveza mlade generacije. Uvodnu je riječ održao drug Amulić, a zatim se prešlo na izvještavanje o stanju u tim organizacijama na pojedinim terenima. Po završetku svake točke dnevnog reda održana je zaključna riječ i postavljeni zadaci.

Savjetovanje je završilo radom o podne, a zatim isu svi učesnici pošli da prisustvuju prvom velikom zboru mučkih sela, koji je održan poslije podne u Vrbi, a organizirali su ga NOO-i i ostale naše organizacije u tom kraju.

U svečanom raspoloženju na zboru se sakupilo preko 2000 ljudi, među kojima je bio prisutan i velik broj žena. Do rata nije bio običaj u ovom kraju da političke Zborove posjećuju žene.

¹ Čečo je do dolaska u Dalmaciju, odnosno u Livno, bio zamjenik komesara Prve proleterske brigade. U Dalmaciji ostaje na partijskom radu sve do proljeća 1944., kada je otišao u Drvar, na raspolaganje CK KPJ.

Joko Knežević: *Mosorska partizanska četa (septembra 1942.)*

Zbor je otvorio domaćin, naš stari drug Frane Dadić iz Milešine. Pored Čeče, koji je govorilo o značenju bratstva i jedinstva, pa I. Amulića, D. Basica i A. Piplović-Dase, govorio sam i ja.

Poslije zбора odmah se prijavilo i priključilo Mosečkoj partizanskoj četi osam omladinaca. Golemo oduševljenje ljudi za NOP, koje se osjetilo na zboru i poslije njega, govori da nije daleko vrijeme, kad će se i područje Muca svrstati u red borbenih krajeva Dalmacije.

*

U Vojnić kod Trilja upao je jučer jedan vod masonskih partizana i likvidirao četiri talijansko-ustaška špijuna. Upad partizana na taj teren, daleko od svih partizanskih jedinica (Mosora, Kamešnice i Moseća), strahovito je zbunio i protunarodne elemente ako Vojnića i neprijateljsku posadu u Trilju. Ta akcija prikazuje, da na terenu Srednje Dalmacije gotovo nema sela, koje ne kontroliraju partizani.

Utorak, 22. septembra

Formiran Vaganjski bataljon

U subotu je u Vješić-gori formiran Vaganjski bataljon. Bataljon treba da s još nekim jedinicama uđe u Drugu dalmatinsku brigadu. Na njezinu formiranju već radi Štab zone, a naročito drugovi I. Kukoč-Jordan i M. Baće-Milić. U Vaganjski bataljon ušle su tri čete: iz Vješić-gore, s Vagnja i novopridošla iz Prologa. Za komandanta Ibataljona postavljen je Svesmir Matutinović. Bataljon ima oko 200 boraca.

*

U svom drugom broju donosi »Dalmatinski partizan« pohvalu Štaba zone borcima i rukovodećem kadru Prve dalmatinske udarne brigade za primjerno držanje u borbama za Duvno.

M. Zanko-Marinko u članku »Izbjeglička samozvana jugoslavenska vlada u Londonu na riječi i na djelu«, a povodom odlikovanja četničkog razbojnika i talijanskog suradnika popa

Đujića, piše opširno o licu i naličju t. zv. jugoslavenske vlade, koja odlikuje izdajnike kao što je Đujić.¹

Velimir Terzić napisao je -u istom broju lista vrlo značajan članak pod naslovom »Prva dalmatinska udarna brigada na djelu«. Terzić ističe vrline boraca naše prve dalmatinske brigade.

*

Oko 500 Talijana sa 6 bacača i oko 50 teških i lakih mitraljeza napalo je jučer grupu partizana u Kamešnicu. Nakon višesatne borbe, unatoč velikoj nadmoći i u broju vojnika i u oružju, Talijani su se ipak morali povući, izgubivši u borbi jednog oficira i više vojnika. Partizani su i ovom zgodom prošli bez ikakva gubitka.

D O D A T A K

Birčanin o svom razgovoru s Roattom

Četnički vođa Birčanin piše 22. septembra 1942. iz Opatije izvještaj o razgovorima, koje je vodio u Rijeci s generalom Roattom. Tu on pored ostalog kaže:

»Povodom razgovora vođenih poslednjih dana sa Nj. E. đeneralom g. Roatom, komandantom II. italijanske armije, i sa višim oficirima njegovog štaba prinuden sam da svoj lični stav u odnosu na saradnju četnika i Italijana precizirani na ovaj način:

Ja sam u Fijumu došao sa željom da izdejsstvujem odobrenje i potražim sredstva od Nj. E. za radikalnu borbu četnika protiv glavnih komunističkih snaga na prostoriji: Glamoč-Livno-Tom išla u r ad-D. Vakuf-Jajce i da sa svoje strane doprinesem koliko najviše mogu produbljenu kolaboraciju između Italijana i četnika.

Međutim, skorašnji sastanak moj i nekih četničkih vođa sa đeneralom Dražom Mihailovićem, šefom nacionalnog pokreta u 'izemlji, očigledno je izazvao jaču dozu nepovjerenja italijanskih vlasti prema četničkoj organizaciji. Ovaj zaključak izvodim iz činjenice da sam ja, u tri razgovora koje sam sa Nj. E.

¹ Na prijedlog Draže Mihailovića jugoslavenska izbjeglička vlada odlikovala je 6. septembra 1942. popa M. Đujića ordenom »Karađorđeva zvijezda IV. reda s mačevima«. Pored odlikovanja tada je Đujić dobio i čin majora.

vodio, morao opširnije da tretiram odnos četničke organizacije ovih krajeva prema deneralu Mihailoviću, tako da je za vreme svih tih razgovora to pitanje uglavnom dominiralo. Ovo me je prilično iznenadilo, jer sam ja još u Dubrovniku, neposredno posle održanog sastanka, prvo na saslušanju koje je vršio šef informativnog biroa IV. armiskog korpusa major Dernatua, a potom u piisimu koje sam uputio Nj. E. Dalmacu, komandantu istog korpusa, iznio motive ikoji su me na taj sastanak odveli i naglasio stav ovdašnjih četničkih odreda prema deneralu Mihailoviću i prema italijanskoj vojsci uopšte. Imao sam tom prilikom utisak da su objašnjenja koja sam dao primljena i da je to pitanje likvidirano, što mi je uostalom Nj. E. deneral Dalmaco i rekao.«

Srijeda, 23. septembra

Osnovan Mosečki bataljon — Bogata karavana za Livno

Zahvaljujući uspjehu Mosečke čete, koja je prije osam dana oslobodila područje Muća, kao i oslobođenju velikog dijela sela od Svilaje do Moseća, što je omogućilo veći priliv boraca s tog terena u partizane, Stab zone donio je odluku da se formira Mosečki bataljon. Bataljon ima tri čete sa 264 borca. Za komandanta bataljona postavljen je Dujo Bašić, a za polit. komesara Ante Beretin, t. j. dosadašnji komandir i komesar Mosečke čete. Mosečki bataljon raspolaže s 217 pušaka i sa 7 puškomitraljeza. Formiranje toga bataljona od velikog je vojničkog i političkog značenja, posebno za mučko-lećevački kraj.

*

Danas je iz Blaca upućena preko Muća karavana s 18 konja, na kojima se prebacuje različiti materijal. U Livno se šalje velika količina papira, matrica, boje i indiga za potrebe VŠ i Štaba IV. operativne zone. Pored toga u Livno su upućene i znatne količine soli i riže, pa mnogo alata i materijala za naše radionice, a isto tako znatne količine literature.

Ima izgleda da za nekoliko dana dobijemo iz Splita dvije role štamparskog papira, a isto tako veće, možda čak i vagonске količine soli i riže. Sada nam je mnogo veći problem

prebaciti sav taj materijal i hranu tamo gdje treba, nego ih nabaviti. Postoje, mogućnosti čak da se znatne količine hrane kupe preko splitskih trgovaca od trgovaca u Zadru.¹

D O D A T A K

Kako su Split i ostali gradovi opskrbljivali partizane

Prvih mjeseci NOB najveći dio hrane i materijala iz Splita prebacivale su u Solin-Rupotinu žene Solinskog bazena, u kantama za mlijeko na tovarčicama i na različite druge načine. Sve te količine žene Solinskog bazena iznosile su iz Rupotine na leđima noću, zatim danju i noću uz partizansku pratnju i bez nje, preko strmih litica Kozjaka, usprkos tome, što su »putove« uz Kozjak Talijani neprestano osmatrali i kontrolirali iz svojih mnogobrojnih armirano-betonskih bunkera oko Solina. Iz Rupotine su se hrana i roba prebacivale u Blaca, odakle su se dalje prenosile konjima u različitim pravcima, a najviše u Dinaru.

Dolaskom VŠ u neposrednu blizinu Livna, naglim razvojem NOB i brzim porastom dalmatinskih partizanskih jedinica od augusta 1942. tražile su se iz Splita vagonске količine soli, različite hrane i materijala. Sve to nije bilo naročito teško nabaviti; u nabavci su se posebno angažirali trgovci. Tako su splitski trgovci kupovali velike količine soli i rže i kod veletrgovaca-Talijana, i to ne samo u Splitu, već i u Zadru, preko veletrgovca Tolje. Od Tolje u Zadru dobivene su znatne količine soli i rže. Naša trgovačka mreža išla je još dalje, pa je velike količine namirnica kupovala i od same talijanske vojske, jer su se Talijani dali korumpirati. Mnogo teže bilo je izvući sve te količine hrane i prebaciti ih iz Splita, Zadra i drugih gradova u Dinaru, a preko »kanala« i »putova«, koje je, neke neprestano, a neke povremeno, kontrolirao neprijatelj. Vagonске količine nisu se više mogle izvlačiti u kantama

¹ Već početkom NOB, kako u Splitu, tako i u Šibeniku, Sinju, Omišu, Solinskom bazenu i nizu drugih gradova i mjesta organizacije NOP obuhvaćaju i trgovce. Oni su ne samo davali doprinos za partizane u novcu, hrani i različitom materijalu, već su i pomagali da se sve to izveze iz gradova i prebaci na oslobođeni teritorij — k partizanima.

i eia magar čicima, trebalo je za to angažirati: mnogo jača transportna sredstva. Organizacije u Solinskom bazenu i Splitu ubrzo su doskočile ii tome. U bazenu su angažirani vlasnici kamiona P. Miikelić iz Vranjica, M. Džakula iz (Klisa, M. Roguljić iz Kučina i drugi. Na njihovim kamionima iz Splita u Kučine ili preko Klisa na oslobođeni teritorij izvezene su goleme količine hrane za partizane. Džakula i Roguljić poginuli su, vršeći taj 'zadatak, od njemačkih aviona po kapitulaciji Italije. TNTe samo da su angažirani kamioni naših ljudi, već su se velike količine hrane iz Splita prebacile li talijanskim vojničkim kamionima. Kad se sve to zna, onda je razumljivo, kako se samo do kapitulacije Italije iz Splita preko Solina partizanima moglo' prebaciti oko 190 vagona hrane i materijala.

Prilikom nabavke velike količine riže, koju je NOP u Splitu kupio od Talijana za 3 milijuna lira, u drugoj polovini 1942., akciju je »pomagao« i sam prefekt Zerbino, koji je za usluge oko prodaje dobio pola lire po kilogramu. Iako je znao da riža ide u šverc, Zerbino nije znao da ide za partizane. Korumpiranje samog Zerbina kaisnije nam je mnogo pomoglo. Naime, kako su veće količine išle preko Varde u Sinju, tobože za tamošnje Ustaše, a Stvarno za partizane, kad se otom nešto doznalo, onda je Zerbino cijelu stvar i istragu spriječio, jer mu je bilo rečeno, da je to ona riža, za koju je on dobio proviziju. Zbog toga Vard'u nisu progonili.

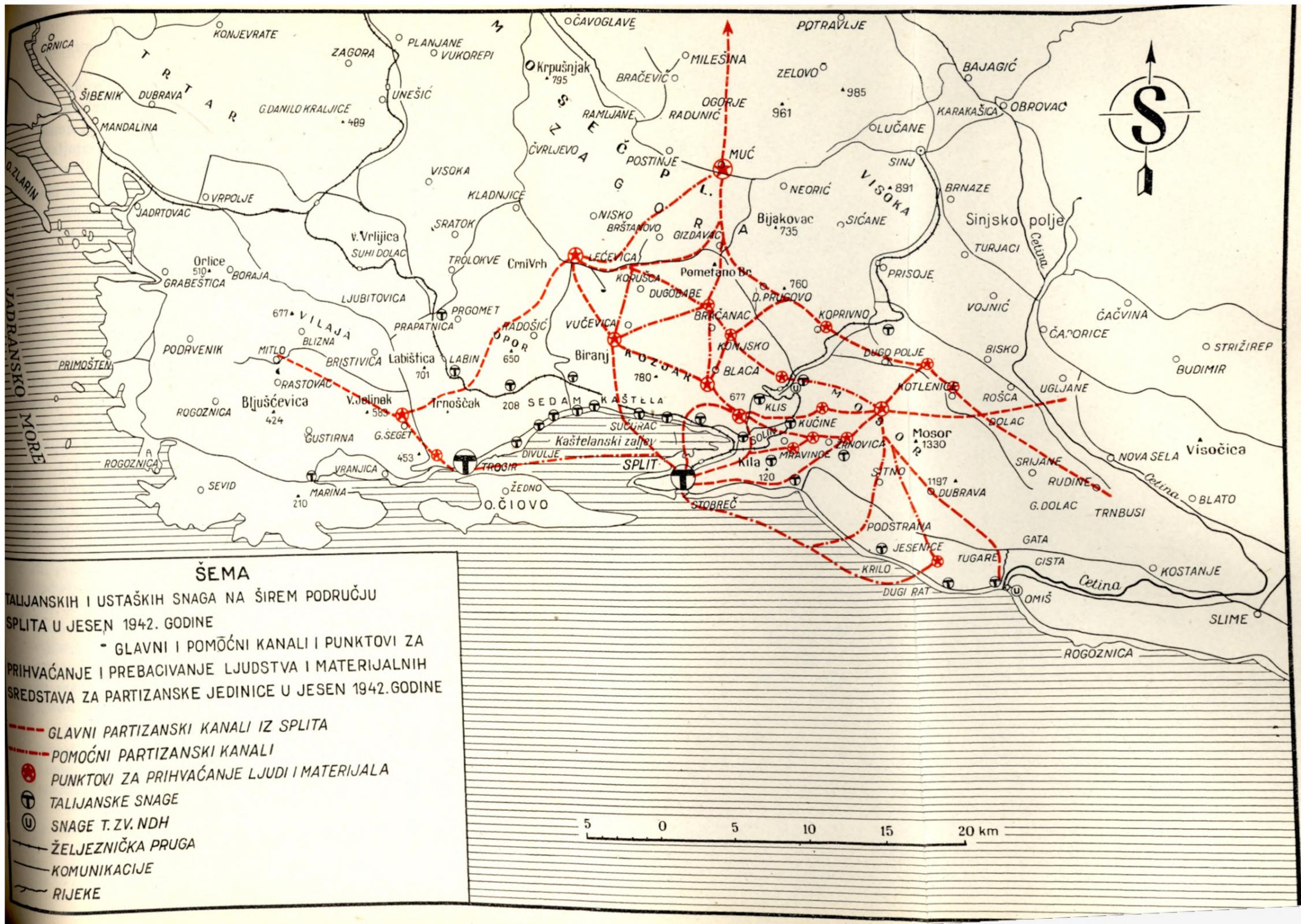
Preko Varde, bivšeg poslanika JRZ, odnosno njegova sinovca, koji je od 1941. g. radio za NOP, izvučene su i prebačene velike količine hrane, a posebno sanitetskog materijala, o čemu je vtié bila riječ.

Organizaciji otkupljivanja većih količina hrane u Splitu mnogo su pridonijeli pored ostalih Ivo Sperac, Ante Bagat, Dinko Kuzmanić, Srećko Fabjanac, Hrvoje Cipci, Ante Munitić i Buki Altaras.

Četvrtak, 24. septembra

Pismo CK KPJ Pokrajinskom komitetu

Od PK dobili smo u prijepisu pismo, koje mu je poslao CK KPJ. U pismu se govori o ponovnom poikretanju partijskog lista »Borbe«. Poznato je da je »Borba« već prošle godine

u oktobru i novembru izlazni a u oslobođenom Užicu. Po povlačenju glavnine naših snaga s Vrhovnim štabom iz Snbije u Bosnu list prestaje izlaziti, ali je tom prekidu došao kraj. Zahvaljujući činjenici, što su naše snage oslobodile prostrane teritorije zemlje, kojii sežu duboko iz Bosne do mora, oisigurani su i povoljni uislovti za ponovo izdavanje »Bonbe«, toliko potrebnog organa naše Partije, a time i naše Narodnooslobodilačke borbe. CK KPJ u vezi s ponovnim izdavanjem »Borbe« i »Proletera« kaže:

»Obavještavamo vas da ćemo uskoro nastaviti s izdavanjem našeg lista »Bortoa«, a isto tako i našeg direktivnog organa »Proleter«. Nastavljanje izdavanja »Bortbe« od ogromnog je značenja za prodiranje naše linije u najšire maise i za Okupljanje masa oko te linije. Toga značenja treba da budu svijesne sve naše partijske organizacije i da sa svoje strane učine sve, kako bi list zaista postao ono, što mora i treba da ibude — glasilo širokih radnih slojeva u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika. U vezi s tim nailiažemo vam:

1. Da organizirate redovne dopise za »Borbu«. Dopisi moraju biti sažeti, u vezi. s konkretnim događajima i iz što većeg broja mjesta. Naročito je važno da to organizirate s neoslobođenog teritorija, kako bi list i na neoslobođenom teritoriju postao organ Narodnooslobodilačke borbe i širio naš utjecaj među masama. Te dopise po mogućnosti treba da šaljete svake nedjelje. Isto tako potrebno je organizirati dopise iz partizanskih jedinica s područja Štaba IV. operativne zone. Pravilno je uzeti u pojedinim krajevima ili jedinicama 'lice odgovorno za organiziranje dopisništva, ali (bi bilo pogrešno, ako ibi ta lica samo pisala dopise, nego ona treba da organiziraju široku mrežu dopisnika odozdo, iz jedinica, iz sela, gradova, radionica i tako dailje.

2. Isto tako treba organizirati rasturanje lista preko partijskih organizacija i političkih komesara u vojnim jedinicama, koristeći se pritom i svim organima Jedinštenog narodnooslobodilačkog fronta.

3. List se mora redovno obračunavati. Cijena će mu biti 3 kune ili 3 dinara, oidožno 1.50 lira. Izvijestite nas, koliki vam je broj primjeraka potreban.

4. Odmah morate pristupiti nabavci slijedećeg materijala za »Borbu« : štamparske farbe, ome, u što većoj količini, crvene u manjoj količini, koncept-papira u što većoj količini, novinskog papira, po mogućnosti 63 X 95. To treba dobiti najhitnije i uputiti sigurnim putem.

5. Sva štampa, koja izlazi na vašem teritoriju, bdio da pripada Narodnooslobodilaškom pokretu, bilo da je neprijateljska, treba da se redovno šalje nama, kako bi se naša štampa mogla pravilno orijentirati i kako bismo njome mogli pravilno rukovoditi, a da bi se opovrgle laži u neprijateljskoj štampi. Tome pitanju treba posvetiti mnogo ozbiljniju pažnju nego što je to

slučaj bio dosad, naročito u pogledu redovnog dobivanja, razumije se ograničenog broja primjeraka, neprijateljske štampe.

Sve pošiljke slati preko Vrhovnog štaba NOP i DVJ, naglašavajući za »Borbu«.

Ponovo vam naglašavamo, da svom ozbiljnošću shvatite ovo naše pismo i pristupite izvršenju naloga sadržanih u njemu...

p. S. Skrećemo vam pažnju, da nastojite da za »Borbu« sakupljate i beletrističke priloge, pjesme, priče, kazališne komade i t. d., kao i narodne umotvorine iz današnjih borbi.

Nastojte da nam dobavite iz Splita štegove za zavrtljaj role (za tigl).«

Uz ovo pismo CK dobili smo od PK popratno pismo, u kojem se još jednom naglašava ozbiljnost zadatka i nalaže njegovo izvršenje. Kako smo i dosad u nekoliko navrata, usmeno i pismeno dobivali od PK, a u vezi s izdavanjem »Borbe«, zadatke, to smo već prije više od 15 dana pristupili njihovoj realizaciji. Naročito se mnogo napravilo u tom pravcu po dolasku u Solin druga Ante Orlića, tipografa iz Splita, koji sada radi u štampariji Vrhovnog štaba. Zbog svega, što smo već učinili u vezi s ovim zadatkom, ne će bita većih teškoća, da potpuno udovoljimo traženjima u pismu.¹

Petak, 25. septembra

Primorska četa porušila dva mosta i dva kilometra tt-linije

Prije nekoliko dana porušila je Primorska partizanska četa dva mosta na cesti Skradin—Bribirske Mostine. Na istoj cesti partizani su usput uništili dva km tt-Frije i oštetili rezervoar vodovoda kod Skradina.

*

Sekretar MK Splita poslao nam je iz grada propusnicu za druga Mirka, kada se vrati iz Livna, kamo je otišao na razgovor u PK. Propusnica je osigurana za svaki slučaj, t. j. da se Mirko pomoću nje »legalno« poveze autobusom iz Solina u Split, ako mu prijevoz vranjičkim kanalom ne bi bio siguran.

¹ Za vrijeme izdavanja »Borbe« u Drinićima od 8. oktobra 1942. do 27. februara 1943. iz Dalmacije, uglavnom iz Splita, upućene su velike količine papira, ciklostil-boje, matrica i ostalog štamparskog i kancelarijskog materijala. Tim zadatkom bio je zadužen u Splitu Petar Raić, sada trgovački ataše u Meksiku, koji je u ono vrijeme imao svoju papirnicu i velike količine papira u skladištu. Mnogo kancelarijskog materijala dobiveno je i od Okružnog i Kotarskog suda u Splitu, a preko Grge Martinca i Nike Babarovića.

Subota, 26. septembra

Split—Zadar bez tt-veze — Likvidirana talijanska posada i demoliran rudnik u Košutama — Razoružana ustaško-žandarska posada u Otoku — Dugopoljski terenci na djelu

Trogirsko-rogoznički partizani uz pomoć naroda posjekli su pretprošle noći 457 tt-stupava na liniji Troiguv—Šibenik. Rušenjem te linije ostaju Split—Zadar bez tt-veze. Vjerojatno je, da Talijani više ne će ni pokušati, a nemaju za to ni mogućnosti, da obnavljaju tu liniju.¹ Oni su već prije odustali od obnove linije Solin—Klis, koju su naši neprestano rušili, pa prema tome ima još manje izgleda, da će ovu održavati.

*

Noću od srijede na četvrtak napale su jedinice Prve dalmatinske brigade talijansku posadu u rudniku lignita u Košutama. U borbi je posada svladana, a rudnik demoliran do te mjere, da više ne će biti upotrebljiv za eksploataciju. Lignit iz tog rudnika Talijani su dosada kamionima prevozili u Split, a odatle brodovima u Italiju. Dnevni kapacitet rudnika iznosio je 22 vagona, a zapošljavao je do 200 radnika.

Prošlu noć I. i IV. bataljon Prve dalmatinske udarne brigade napali su i razoružali neprijateljsko uporište Otok u Cetinskom polju. Poslije kraće borbe (zarobljeno je 50 žandara i domobrana. Naši su došli do lijepog plijena: 45 pušaka, 3 puškomitraljeza, 42 bombe, 2500 metaka i dr. Pripadnici seosko-ustaške milicije pušteni su poslije stroge opomene kućama, a ostali su upućeni u Štab zone na daljnji postupak.²

♦

Zbog sve veće aktivnosti drugova terenaca u Dugopolju, naročito zbog njihovih neprestanih zasjeda na cesti Split-Sinj pored Dugopolja, danas su Talijani sa žandarima počeli da pale zaselak Vučković, iz kojega je najviše dugopoljskih partizana. Najprije je oko 300 vojnika opkolilo zaselak, a onda su se fašisti dali na palenje kuća.

¹ Ni Talijani do svoje kapitulacije ni Nijemci kasnije nisu ni pokušali da popravljaju tt-linije. Oni su povremeno održavali telefonske veze pomoću poljskih kabela, koje su naši također dizali. Od toga vremena kao sigurna veza Talijanima je ostao jedino radio.

² Nakon toga razoružanja seljaci, ranije ustaški orijentirani, nisu više htjeli primiti oružje.

Grupa od svega šest terenaca partizana odmah je reagirala i zapucala na Talijane i žandare. Čim su naši zapucali, neprijatelj se dao u bijeg, ne izvršivši zadatak.

Nedjelja, 27. septembra

Zbor u Srinjinama — »Čišćenje« Pelješca

Prema današnjim vijestima, noću od četvrtka na petak vodila je jedna četa Prvog bataljona III. dalmatinskog odreda borbu protiv ustaša kod sela Koraci, na cesti Duvno-Posušje.

Uži dio Štaba zone u Livnu septembra 1942. (slijeva nadesno: Velimir Terzić, Vicko Krstuhović, Ivica Kukoč i Maks Baće)

Nakon šest sati uporne borbe neprijatelj je otjeran, ostavivši na bojištu 20 mrtvih. Naši u toj borbi nisu imali nikakvih gubitaka.

*

U toku današnjeg prijapodneva, iskoristivši nedjeljni dan odmora, spustili su se partizani Mosora u Srinjine, gdje su uz pomoć mjesne organizacije održali veliki javni zbor. Zibonu je prisustvovalo Oko 400 ljudi, gotovo sve odraslo stanovništvo. O razvoju i ciljevima NOB, kao i o stanju u svijetu, na zboru su govorila četiri druga: Lj. Dumičić ;u ime vojske, T. Miha-

nović u ime Partije, M. Aljinović u ime narodne vlasti (NOO-a) i M. MSarulšić u ime lomadine. Pri završetku zбора nadošli su talijanski avioni, bacili nekoliko manjih bomba i mitraljirali teren, ali srećom ljudskih žrtava nije bilo.

Prije sedam dana Talijani su jakim vojnim snagama otpočeli »čišćenje« Pelješca. Zadatak im je bio da unište tamošnju partizansku četvu i zastraše narod, ikoji gotovo sav stoji uiz NOP. Na čelu talijanske kaznene ekspedicije nalaKio se zloglasni colonello Armando Rocchi.

Nakon sveopće pljačke i terora, pošto nije postigla glavni cilj, kaznena se ekspedicija povukla, ostavivši i ovaj put za sobom pustoš.¹

Prema vijestima iz Komiže, tamošnji radnici iz tvornice sardina, u ikojoj su pretežno zaposlene žene, uspjeli su u toku prošlog i ovog mjeseca, t. j. u vrijeme glavne sezone za ulov i preradu ribe, uništiti nekoliko vagona prerađenih sardina. Velike količine sardina u kutijama, koje su bile namijenjene Talijanima i njihovoj vojsci, morale su se baciti kao neupotrebive. To je iza vaio bijes talijanske vlasti, ali dakako — jalov.²

Ponedjeljak, 28. septembra

Stanje partijske organizacije u Prvoj dalmatinskoj brigadi — Sve više omladinaca ispod 16 godina javlja se za odlazak u partizane — Primorska četa izvršila prepad u kanalu Zaton—Skradin — Opet formirana partizanska četa u Bukovici

Prema izvještaju od 24. o. mj., partijska organizacija u Prvoj dalmatinskoj brigadi ima 150 članova. Po socijalnom

¹ Inicijativu za dolazak kaznene ekspedicije dao je pop ustaša Mato Milić, koji je po kapitulaciji Italije strijeljan. Stric mu Niko, također svećenik, pomagao je NOP.

Piva talijanska racija na Pelješcu bila je već u aprilu 1942. Pored pljačke, koju su izvršili, tada su zapalili dvije kuće partizanskih boraca (Vicka Antičevića u Potomju i Nike Bilušice kod Kune). U isto vrijeme uhapsili su nekoliko taoca i odveli ih u Opuzen, zatim u Dubrovnik, pa u Boku i konačno u Italiju - Udine.

² Radnici i radnice Komiže uništavali su prerađene sardine tako, što su u kutije, pored sardina, stavljali i komadiće plavog kamena - galice.

salstavu: 78 radnika, 47 seljaka, 18 intelektualaca i 7 privatnih namještenika. U ovoj godini primljeno je u Partiju 59 članova. To potvrđuje da je prosječan partijski staž dobar. Svaka četa ima svoju ćeliju. Pored četnih partijskih ćelija postoje ćelije i pri štabovima bataljona, a isto tako u štabu brigade. I štabski vodovi imaju posebne ćelije. Muzički vod — muzika pri štabu brigade — ima također svoju partijsku ćeliju.¹

Prema nepotpunim podacima, broj članova Partije u svim dalmatinskim partizanskim jedinicama kreće se oko 750, a s onima na terenu oko 1900. Po zatvorima i logorima također se nalazi nekoliko stotina članova Partije.

*

Danas drug Rico javlja, da su jučer s područja Trogira otišla u Moiseć 33 nova borca. Među njima su bila i četiri omladimca ispod 16 godina. Drugovi su ih upućivali natrag s obzirom na opću direktivu, da se premladi borci ne primaju u partizane, ali se oni nisu htjeli vratiti, jer ih traže Talijani zbog nekih akcija, u kojima su sudjelovali.

¹ Partijska organizacija u partizanskim jedinicama u Dalmaciji izgledala je uglavnom ovako:

U četi je postojala partijska ćelija. Sekretar te ćelije bio je zamjenik komesara čete. Do formiranja bataljona partijskim organizacijama u četama obično su neposredno rukovodili partijski komiteti na terenu, na kom su djelovale čete.

U bataljonima su postojali bataljonski partijski biro. Te biroe sačinjavali su uglavnom sekretari četnih ćelija, sekretari skojevskih organizacija u bataljonima i zamjenici polit, komesara, koji su ujedno bili sekretari bataljonskih biroa. Sjevemodalmatinski bataljon, a zatim i odred, bili su pod neposrednim rukovodstvom OK Sjeverne Dalmacije, a Biokovski bataljon pod OK Makarske. Na terenu Srednje Dalmacije te su organizacije bile direktno pod rukovodstvom PK. Formiranjem prvih partizanskih odreda s više bataljona za partijski rad u njima bio je odgovaran zamjenik polit, komesara odreda, koji je bio neposredno vezan s PK.

Rasformiranjem odreda, a formiranjem brigada, sekretari bataljonskih biroa bili su za svoj rad neposredno odgovorni zamjeniku polit, komesara brigade. Za svoj rad on je bio odgovoran izravno CK KPJ. Polit, komesari u prvim dalmatinskim brigadama bili su u partijskom radu povezani i s PK. Kao instruktivna tijela za političko-partijski rad u brigadama, po njihovu formiranju, bili su uspostavljeni polit, odjeli. Njih su sačinjavala obično po tri partijski iskusnija druga. Za svoj rad polit, odjeli su bili direktno odgovorni CK KPJ, koji ih je i postavio, a PK siu o njemu samo informirali. Polit, odjeli postojali su samo u prvoformiranim dalmatinskim brigadama.

Prije tri dana prekinuli su (partizani s područja Vodica tt-vezu Sibenik-Biograd na 4 mjesta, porušivši 477 stupova. Isti drugovi porušili su i most na Prisiki kod Vranskog jezera.

Dalje je Primorska četa prije dva dana izvršila prepad na fašiste na kanalu Zaton-Skradin. U prepadu je ubijeno 6 od 20 fašista i 1 talijanski oficir.¹

*

Od nedarvno formiranog letećeg Bukovačkog partizanskog voda osnovana je prije tri dana u Popovićevim stajama, blizu Kiistamja, Bukovačka partizanska četa. Četa je razdijeljena u tri voda. Za komandira je postavljen Obrad Egić, a za komesara Ignjatije Macura. Pored pušaka, pištolja i bomba četa raspolaze i trima puškomitraljezima.

Formiranjem divizija u njima se za partijski rad osnivaju divizijski komiteti. Te komitete sačinjavali su zamjenici polit, komesara brigade i komesar divizije. Sekretar divizijskog komiteta bio je jedan od zamjenika polit, komesara brigade. Kasnije su u divizijskim komitetima bili i pomoćnici komesara divizije, koji su preuzeli dužnost sekretara divizijskog komiteta. Divizijski komiteti bili su za svoj rad odgovorni CK KPJ. Po kapitulaciji Italije, formiranjem VIII. dalmatinskog korpusa s četiri divizije, postojali su polit, odjeli u tim divizijama. Kad su polit, odjeli formirani po divizijama, oni više nisu postojali u brigadama, osim nekih izuzetaka, i to za kraće vrijeme. I polit, odjeli u divizijama bili su za svoj rad odgovorni CK KPJ, koji ih je i postavljao. Rukovodioci polit, odjela prisustvovali su sastancima divizijskih komiteta sa savjetodavnim glasom. Rukovodilac polit, odjela bio je zadužen za partijski rad, drugi član odjela za politički rad, a treći za rad SKOJ-a.

Za razliku od polit, odjela u brigadama, koji broje tri člana, polit, odjeli u divizijama imaju pet članova. Prva tri imaju ista zaduženja, a ostala dvojica pomažu prvoj trojici. U praksi je onaj, koji je bio zadužen za SKOJ, radio samo to, a ostali u svim pravcima, uglavnom partijsko-politički.

¹ U spomenutom vremenu izvršila je Primorska četa dvije akcije. U akciji na kanalu Krke između Zatona i Rasline potopljena je talijanska »penica« (brod za prijevoz putnika i kola), koja je saobraćala između Skradina, Zatona i Šibenika. U toj akciji ubijen je jedan talijanski vojnik, a poginuo je i jedan partizan.

U drugoj akciji, na istom terenu, ubijeno je šest talijanskih vojnika, bez ikakva partizanskog gubitka. Od tada Talijani više nisu iskorištavali spomenuti kanal u cjelini, već ga samo kod Zatona osiguravaju jednim vodom.

Četnici iz Knina u Splitu — Na Visu izabran Kotarski NOO — Zapaljen autobus kod Zmornice — Brza reakcija

Četnička rulja dovezena je vlakom iz Knina u Split. Za zbornu mjesto izabrali su predgrađe Kopiliou. Narod ih promatra jednodušnim prezirom. Četnici taj prezir osjećaju i groze se građanima, da će ih sve odreda poklati. Prema nekim informacijama, četnici su dovedeni u Split, da bi pojačali novu kaznenu ekspediciju svojih gospodara — Talijana.

*

Na Visu je 17. o. mj. izabran Kotarski NOO, što je rezultat već prije izabranih općinskih i mjesnih odbora i pododborna, kojih na otoku ima 26. Za predsjednika Kotarskog NOO-a izabran je stari drug i borac I. Božanić.¹

*

Grupa mosorskih partizana spustila se danas u Zrnovničko polje i na cesti između Strožanca i Korešnice, u neposrednoj blizini talijanske posade, zapalila autobus, koji je održavao prugu Split—Zrnovnica. U autobusu je uhvaćen jedan talijanski financ. Putnici su iskrcani, gume i vrijedne stvari s autobusa skinute i odnešene u Mosor, a zatim autobus zapaljen.

Druga grupa Mosoraša pripucala je na neprijateljsku posadu u Blatu na Cetini, razrušila cestu i uništila tt-linije.

Mosoraši su jučer držali osiguranje, dok su seljaci rušili cestu između Kučina i Zmornice. U rušenju je sudjelovalo 140 seljaka.

◆

Talijani nastavljaju svoja zločinačka djela. Oni sve više naših ljudi lišavaju krova nad glavom. Sada je bio na redu Borak kod Omiša.

¹ Kotarski NOO Visa sačinjavali su: Ivan Božanić-Cura, predsjednik, Sergije Makiedo, tajnik, Sime Petrić, Nikola Marinković-Top, Petar Borčić, Nikola Borčić, Ivan Božić, Vinko Marinković i još neki, u svemu 17 članova. Sekretarijat se sastojao od I. Božanića, S. Makieda, S. Petrića i V. Marinkovića. Ivan Božanić ostao je na dužnosti predsjednika Kotarskog NOO-a sve do završetka NOB. Sekretarijat se sastajao gotovo svaki dan, a plenum najčešće jednom u mjesecu. Sastajali su se u »šumi«.

Partizani u omiškoj Dinari brzo su reagirali i jučer srušili četiri željezna stupa i polupali 17 izolatora na vodu visokog napona kod Svinišća. To rušenje 'za izvjesno vrijeme onemo- gućava rad tvornica u Omišu, Splitu i okolici.

Srijeda, 30. septembra

Kadrovici pri partijskim komitetima — Partizanske radionice traže sve više majstora, alata i materijala — Zbor u Dugopolju

Preko PK dobili smo cirkulamo pismo CK KPJ od 25. o. mj., koje je potpisao drug Mairfo (A. Ranković), a upućeno je svim partijskim rukovodstvima u vojsci i na terenu. U pismu se govori o značenju izdizanja kadrova, pa se zato traži, da se u partijskim komitetima postave *kadrovici* iz redova naj- provjerenijih drugova.

Ujedno su stigli obrasci i upitnik za kadrove, kao i po- pratno pismo, kako ih treba ispunjavati.

Razvitkom partizanskog pokreta rastu i potrebe partizan- skih jedinica. Za partizanske radionice iu Livnu traži se sve više majstora, alata i materijala. Jozo Šperac iiz Omiša,¹ koji ruko- vodi mehaničkom partizanskom radionicom u Livnu, traži po- jedine dobre majstore i drugove dz cementnih tvornica Solin- skog bazena i iz Splita, s potrebnim alatom i materijalom. U tom smislu danas sam i od druga Vicka, komandanta Zone, primio pismo ovog sadržaja:

»Po naređenju Štaiba IV. operativne zone drug šperac traži da pošalješ ovamo druga Milu Račkoga, jer je neophodno po- treban za našu radionicu. Neka se dakle spremi i neka odmah ide gore.

Druže Marko, naša radionica radi sve što se tiče oružja, pa joj je prema tome potreban i jedan mali motor od 3-5 konj- skih snaga, onda više različitih turpija, svrdlova, burgija i dru-

¹ Nakon napuštanja Livna prebacio se Jozo Šperac u Biokovo, gdje je s drugom Tavrom radio na proširenju partizanske meha- ničke radionice. U toj radionici popravljale su se sve vrste oružja, a izrađivale su se masovno ručne bombe, t. zv. biokovke, kao i neka druga oružja.

gog alata. To svakako nastoj da nabaviš i što prije pošalješ gore, jer mi toga alata zasada nemamo dovoljno, da snabdijevamo 15 drugova.«

U vezi s tim pismiom Obavijestili smo druga Milu Račkoga, mehaničara iz tvornice Majdan, kao i još neke drugove, da se odmah sprema, uzmu potrebne stvari i jave u Rupotinu, da bi odatle pošli u Livno.¹

*

Iskoristivši lokalni seoski praznik, grupa mosorskih partizana spustila se danas u Dugopolje i održala zbor usred sela. Unatoč jakoj talijanskoj posadi kod željezničke stanice, zboru je prisustvovalo preko 600 seijaika. Na zboru su govorila tri druga, Stipe Marković, Tadija Mihamović i Nikola Vučković. I tu se po običaju poslije zbora razvilo narodno veselje, koje je potrajalo sve do večeri, kad su partizani otišli u Mosor.²

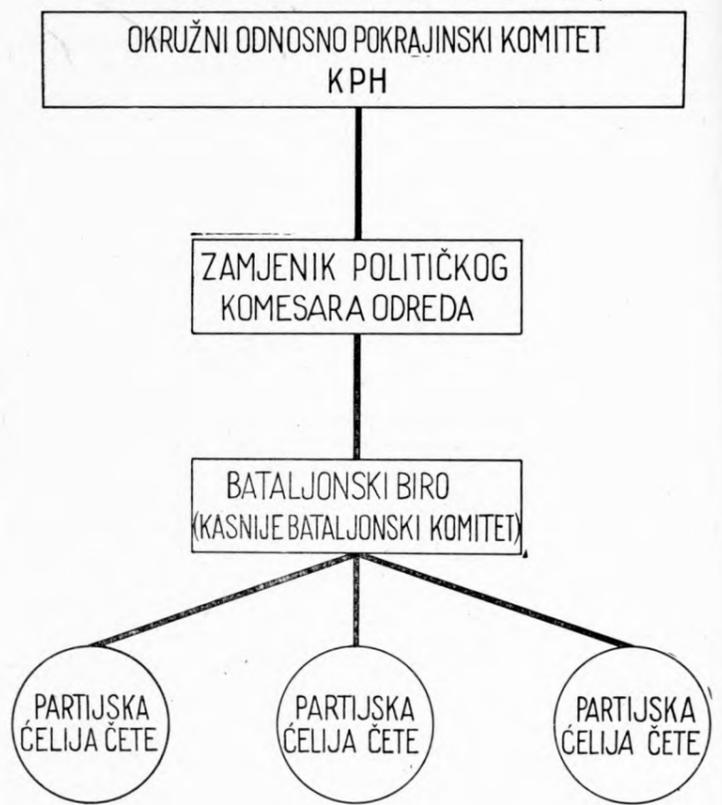
*

Jedna četa Mosečkog bataljona spustila se prošlu noć u Kaštelansko polje. Blizu željezničke stanice kod Kaštel-Stairog postavila je zasjedu na pruzi. U zasjedu su upala željeznička kontrolna kola, koja su uništena. U kolima je bilo šest talijanskih vojnika, od kojih je svega jedan u?pio pobjeći.

¹ Mile Rački i ostali drugovi, koje smo pozivali, napuštali su tvornice i radionice i odlazili u partizane. Rački je poginuo u V. ofenzivi. Poginula su i oba njegova brata — Drago i Dušan.

² Sutradan su Talijani s jakim snagama došli iz Splita u Dugopolje, na blokadu i pretres. Terorizirali su narod i opljačkali mnoga narodna dobra.

ŠEMA PARTIJSKE ORGANIZACIJE U PARTIZANSKIM ODREDIMA DALMACIJE (DO FORMIRANJA BRIGADA)

NAPOMENA: ZAMJENICI KOMESARA SJEVERNODALMATINSKOG ODREDA I BOKOVSKOG BATALJONA BILI SU VEZANI NA OKRUŽNE KOMITETE, A SREDNODALMATINSKOG ODREDA ZA PK OD 30 JUNA 1942. SVI SU VEZANI ZA PK

OKTOBAR

Četvrtak, 1. oktobra

Likvidirana ustaška milicija u Zelovu — Četnici iz Splita otišli u Omiš, a zatim u Gata, gdje vrše teške zločine

Štab Mosečkog bataljona javlja, da je [bataljon napao ustašku imiliciju u Zeloivu i naikon kraće borbe zarobio 10 ustaških milicionara, a ostali su uspjeli pobjeći. U akciji je zaplijenjeno, pored ostalog, 30 pušaka.

Po koncentraciji neprijateljskih snaga oko našeg oslobođenog teritorija Muć-Lećevica dobiva ise dojam, da neprijatelj kani izvršiti ofenzivu. Očito je s tim u vezi — javlja štab Mosečkog bataljon — i to, što talijanski avioni iz Zemunika kod Zadra posljednjih dana vrše izvidanje i mitraljiranje oslobođenog teritorija. Dva aviona jučer su izvidala Moseć, Sutin i Vrbu. Prilikom izvidanja Talijani su iz aviona ubili jednog seljaka i dvije seljanke.

Nekii domobrani s područja Muća i Lećevice, koje su partizani u Bosni zarobili i pustili kućama, pričaju o velikim i uispješnim borbama partizana u Bosni, kao i o tamošnjem oslobođenom teritoriju, koji se neprestano širi.

*

Prema vijestima s Mosora, jučer je olko 1500 ljudi uz pomoć partizana srušilo cestu kroc Poljica — Ikađ Srirajina, Tugara, Gata i Zvečana. Samo ilz Gata u rušenju je sudjelovalo oko 500 seljaka.

D,rugovi dalje javljaju, da je sinoć u Omiš stiglo oko 150 četniilka iz Splita, odnosno Knina, i mnogo talijanske vojske. Za svaku sigurnost naši će porušiti cestu prema Zakuću — Omišu.

U pismu koje smo danas popodne primili kao najhitnije, komandir Mosorskog partizanskog voda javlja, da su jutros

četnici upali u Gata i da se ne može opisati što sve rade. Sve od reda, koga god uhvate, bilo muško ili žensko, staro ili mlado, kolju na zvjerski način, a -kuće pale. Narod Tugara, iz kojih komandir piše i u kojima se isada nalazi sam — bez boraca, spreman je goloruk da se ide biti protiv četnika, kojih je oko 300, a isto toliko i Talijana.

Ustaše iz Omiša također su izbjegli, »bojeći« se četnika.

Poslije četničko-talijanskog zločina u Gatima

Komandir traži da se najhitnije prebaci k njemu u Mosor Solinska letuća grupa i Dugopoljska udarna grupa, a po mogućnosti i Mosečki bataljon, da bi spriječili dalji pokolj i paljenje polj ličkih sela.

Istog časa po primitku tog pisma dao sam nalog, da se Solinska letuća najhitnije prebaci u Mosor. To je poručeno i Dugopoljcima, kao i drugovima u Moseću. Bojati se, međutim, da će Mosečki bataljon, zbog velike udaljenosti, kasno stići, pa banda može ovog puta otići nekažnjena.¹

¹ četničke bande okomile su se na Gata tobože zato, što su tamošnji seljaci pobili Srbe po kapitulaciji Jugoslavije. Međutim, kao što je već rečeno u »Dalmaciji 1941«, nisu Gaćani potukli Srbe, već su ustaše, odnosno Mačekova zaštita, napali grupu crno-

Prema informacijama iz Splita, navodno je između Korčule i Mljeta engleska podmornica torpedirala i potopila jedan talijanski [brod s vojsikom].¹

Petak, 2. oktobra

Četnici i Talijani nastavljaju zločine oko Mosora — Partizani Moseća razrušili željezničku prugu u Kaštelima

Četnička banda i Talijani dali su se u paničan bijeg, čim su zapucale prve partizanske puške s Gradca kod Gata. Videći, da su partizani tu, oni su ise brao kamionima spustili u Omiš. Zatim su odatle, preko Splita i Klisa, upali u sela s gornje strane Mosora — Dugopolje, Kotlenice i Dolac. I tu su četnički zlikovci pod zaštitom Talijana nastavili zločine, s kojih su ih partizani jlučer potjerali iz poljičkih sela. Po dimu, koji se digao iznad Mosora, može se pretpostaviti, da opet sve od reda pale.

Poslali smo pismo drugovima u Molsor-Gate, neka se brzo prebace na cestu Dugopolje-Sol'n, ne bi li zatekli Talijane i četnike pri povratku i tu ih napali.²

gorskih vojnika, te ih nekoliko ubili i ranili. Pravi pak razlog, što su četnici nasrnuli na Gata i okolna sela, jest u tome, što su ta sela stajala uz NOP i tih dana masovno sudjelovala u rušenju putova. U četničkoj bandi nalazio se pravoslavni pop — Kolić — kao i poznati jugofašist V. Tesanović i neki kriminalni tip Pivčević iz Skočiba, konobar po zanimanju. Ustaše su otišli iz Omiša po dogovoru noć prije. Trebalo je da pokolj zastraši sela Poljica, koja su čvrsto stajala uz partizane, a Gata su u ovom kraju bila najjače partizansko uporište. Na čelu četničkih banda, koje su početkom oktobra 1942. opustošile nekoliko sela oko Splita, nalazio se Đujićev pobratim, »vojvoda« Mane Rokvić od Bosanskog Grahova.

¹ Britanske su se podmornice pojavljivale od vremena do vremena u našim vodama (najčešće kod Rta Ploče, kod Kamenjaka i Oštre, a ponekad su ulazile i u kanale između otoka). Najčešće su operirale po dvije podmornice. Početkom oktobra 1942. postigle su najveći uspjeh kad su napale dva putnička broda s neprijateljskom vojskom — jedan u blizini Orebića, a drugi kod Rogoznice. Talijani su tada imali 86 mrtvih i nestalih, a 55 teže ranjenih. Jedan oštećeni brod nasukao se, a drugi je, iako jako oštećen, uspio da umatae u luku.

² Pismo je stiglo u Mosor kasno. Naši su već doznali, da se banda iz mosorskih sela vratila u Split. Zločini su bili jednako strašni u selima s gornje strane Mosora, kao i oko Gata. Talijani su tim zločinima nastojali uništiti uporišta mosorskih partizana. U Dugopolju su u tom ispadu zapalili 840 stambenih i gospodar-

*Kotlenice su više puta bile na udaru neprijatelja:
mjesna škola u plamenu.*

Prošlu noć, oko tri i pol sata porušili su partizani iz Moseća prugu između Kaštel-Kambelovca i Kaštel-Lukšića i zbacili s nje vlak, u kojemu se nalazila vojska, a koji je naišao iz Splita. Prema informacijama, Talijani su s pnuge odvezli u Split četiri kamiona mrtvih i ranjenih.¹

Dok su partizani rušili prugu, Talijani su u Kaštelima, gdje imaju jake poisade, pogasili svjetla¹, ibojeći se da naši borci još u toku noći ne bi izvršili napad i na njih. Tako rade talijanski osvajači čim se na njih malo pripuca, a kad toga nema, onda su skupa s četnicima »junaci«, spremni na najgnusnije zločine.

*

U Bosanskom Petrovcu održan je od 25. do 27. prošlog mjeseca kongres liječnika, koji se nalaze u partizanskim jedinicama. U njemu su sudjelovali i neferci liječnici-partizani iz Dalmacije. Među potpisnicima proglasa, koji je izdao kongres, nalaze se i dr. Izidor Perera-Matić, dr. Tomislav Kronja i dr. Orest Žunković. Dra. Pereru kongres je birao u radno predsjedništvo.

*

Prije tri dana neretvanski su partizani napali žandarmerijsku stanicu u Viru i ubili u njoj dva žandara.

Subota, 3. oktobra

**Na putu u Gata — Zločin koji vapi za osvetom —
Zrnovnička muzika kompletno odlazi u partizane**

Jutros sam otišao u Mosoir-Gata, da bih se našao s drugovima i dogovorio, što treba raditi u vezi s četničkim pokoljem naroda. Na putu sam primio sinoćnje pismo S. Markovića,

skih kuća i ubili 57 ljudi. U Kotlenicama je bilo zapaljeno 90 posto kuća, a ubili su 27 ljudi. U Docu je ubijeno pet, a u Srinjanima 17 ljudi, među kojima i župnik don Frane Babić. Dolac su Talijani ponovo palili 14. aprila, a Nijemci 27. septembra 1943. Tada su zapaljene 183 kuće, a 26. marta 1944. ostale. Nijemci su tada zaklali 306 osoba u Docu.

¹ Ceta, koja je rušila prugu, bila je pod komandom Mile Grubišića. Tada je porušeno oko 50 metara pruge. Posljednji dio voza bio je blindiran, a u njemu talijanska vojska. Lokomotiva voza pala je u vinograd do pruge.

Jedan od mnogih četničkih zločina u Sjevernoj Dalmaciji

komandira Solinske letelice, i pismo drugarice Luce, koja piše u ime KK Omiša. Marković mi javlja:

»Kako ti je već možda poznato, mi smo jučer, čim smo stigli blizu Gata, stupili u borbu s četničkom bandom, ali druga dva voda, mosorski i dugopoljski, zatajili su i stigli na

Poslije akcije partizana Moseća na vlak u Kaštelima

položaj ték jedan sat poslije nas, iako smo morali prevaliti isti put, plus što smo mi, čim smo stigli u Mosor, odmah produžili.¹ Druže aMrko, slika je strahovita, što ću ti opisati naknadno, kao i tok borbe i moja zapažanja. Ja sam predlagao KK-u, da se naš i dugopoljski vod vrate u bazu, da bi mogli spašavati ako se ukaže potreba, kao što je ustvari i bila. Komandir Mosora i KK-a odlučno su se bili protivili, jer okolna sela žele da ostanemo ovdje, a i trebalo je čuvati stražu, dok su se pokapali poklani. Moje je mišljenje da se ja i Dugopoljci večeras prebacimo u bazu, a iz baze, gdje se ukaže potreba. Seljaci se vraćaju tek danas poslije podne iz planine, a ima i mnogo ranjenih. Ja ovdje mislim da sam suvišan, čekam dok ljude sa-kuipim s položaja i krenut ću natrag u Mosor, a ti mi možeš da javiš, ako ti nešto bude trebalo. Svi su moji borci stalno- na terenu i neizmerno iscrpljeni... Koliko se moglo ustanoviti, oni su svoje gulbitke trpali u kamione. Zarobili smo svu opljačkanu seljačku robu, kao i dosta blaga i oko 1500 talijanskih metaka, četničkih slika i zapisnika i t. d.«

U pismu KK stoji: »... iako su izvršena strašna zvjerstva, narod je ipak poslije dolaska partizana, koje je toliko željkovao, prilično održao moral. U Gatima je zapaljeno oko 100 kuća, ubijeno preko 100 ljudi. Način ubijanja je takav, da je to nezapamćeno. Prizori grozni. Osakaćeni ljudi, žene silovane, s paranim prsima leže u grupama. Mnogi leševi u položaju, koji je dokaz strašnih muka prepaćenih za vrijeme ubijanja. Tko bi to sve opisao? Utisci su takvi, da bi iz svega mogle snažne i u isto vrijeme grozne i dirljive stvari da se napisu. Narod nas je dočekao sa suzama u očima. Obišli smo sva popaljena sela. Potankosti ću ti javiti kasnije. Naši ljudi su na položaju svjesni dužnosti i odgovornosti pred narodom i historijom. Sve ovo nas jača u borbi protiv te hegemonistilčke klike, koja pod okriljem okupatora pokušava da na ovako grozan način održi donekle tlo, koje im se pod nogama odronjava. Zaplijenili smo dosta municije i nešto bomba, kao i nešto drugog materijala, koji su četnici u bijegu bacili. Mnogi ljudi se pri bližu ju nama.

¹ Da su Mosoraši i Dugopoljci stigli na položaj kad i Solinjani, kao što je i trebalo, onda bi neprijatelj bio napadnut sa tri strane i mogao je doživjeti poraz na mjestu zločina. Bolje bi opet bilo, da su i Solinjani sačekali makar jedan sat više, nego što su odmah, kad su došli na položaj, otvorili vatru. To je omogućilo Talijanima i četnicima da se izvuku prije nego su Mosoraši i Dugopoljci na njih zapucali.

Dragi dušo, sahat na imenima
strana rješenja, narod je
ipak, parlije dolake partizana
koje je toliko dolake, peniclar
odnos moral. U Gatima je po
ljetu oko 100 ljudi, ubijem preko
statim ljudi. Nacin ubijanja je
lahar da bi je t. neragomant.
Prisoni grove. Ovakvini ljudi
rene nlovane sa preparomni pr
vima lea a grupama. Stvozi
lovim u polovini koji je dolke
straniti maha prepacijem sa
vrijeme ubijanja. Kt bi ti me
opisat: Utem na lehu da bi is
moga moge moino a u statim
jeme grove i dolake strani da
se napim. Narod vas je ob
debat sa murema u sinu.
Obit: mit vna gregorijus seli.
Potankub in t. parit. koraji.
Naci ljudi su na polovini,
vrijeme dolakant i odgorom
it. put manclan i hiebijem.
Ive art mis jaca u brljipant
to hegemonitika dlike koje
gud obriljem obuzatora get
hivara da ma orakt grove.

insim odrii doudle tli koje
se vopod noga odhangera
K ime intare vna vopih na
vna polovini, unoga ti reai
da sont nimiti, vna itivo
od nas tvari
Nitari is Omiša su gobjit
u Jovim.
Lagoljamb, vna docta mna
mija i vnait kramla, bat
i vnait drugog mabrijah
koje su itavici a bjege la
sali. Vark. vna i nako vj
Nove dokumente, dlike, pccat

itangame vrijeme itel.
Nak gopacanga docta, jos vna
gopacanga odriit. polovini
doh se pincimbe bva nchike
vna i docta k seli.
Drungarshi to gredhaofur
sa:
Imat fascimna - abelala naroda
sa K. K. Omiša
Luce
Q. P. Nvoga ljudi se pindurrijus
mna. Tiplalt bi it. nampati. i
gopacanga moga itovna da so vna
vna pccat. sel pincimbe vna vna
kajit vna vna, pccat. vna vna
vna vna sa vna vna, vna vna
vna vna, vna vna vna, vna vna
vna vna, vna vna vna, vna vna
vna vna.

Pismo sekretarice KK Omiša o četničko-talijanskom zločinu u Gatima

Joko Knežević: Krvava košulja (oktobra 1942.)

Trebalo ibi ih naoružati i pojačati snage Mosora ... Mrtve smo pokopali, cijelo selo smo dezinficirali raistopinom lizola, jer se već smrad leševa širio. Ranjenike, ikojih ima dosta, liječnik povija ... Naš mitraljez uništio je nekoliko četnika pri povlačenju. Po pričanju seljaka ima ih oko 25 ubijenih... Drug Omladinac, koji je sada član KK, ponio se krasno i kamu-

nistdiöki u svemu ovosne. Bio je na svakom mjestu i u svatoo vrijeme...«

U Mosoru sam već zatakao¹ partizane, koji su se vratili iz Gata. Oni kažu, da su u Gatima zaklane 92 osobe. Šest djevojk, koje isu nosile mlijeko u grad, našli: s.u skupa pri ulazu u Gata strahovito iznakažene. Njih isu mrtve, kad nisu mogli žive, silovali. U Čislu i Zvečanima zaklano je 18 ljudi, a u Tugarima 5. Sva ta sela ujedno su popaljena.

Nešto poslije podne vidjeli smo, kako se diže dim iznad Kozjaka; po svemu sudeći banda je upala u Blaca — naš partizanski punkt — i zapalila ih.

*

Pod Mosorom, a na naš prijašnji poiziv preko druga Joz Stipice, našli su se danas drugovi članovi muzike »Stjepan Radić« iz Žrnovnice. Pozvali smo ih, da kompletno s instrumentima pođu u partizane i da se uključe u jednu našu brigadu. Od 27 pozvanih javila su se 23, da će odmah poći. Ostala četvorica iz opravdanih razloga ne mogu im se pridružiti. Dvojica su bolesna, a dvojici su već njihovi u partizanima. Dogovoreno je, da oni i j oš trojica zasad ostanu kod kuće, a ostalih 20 da se sutra navečer uputi u Štab zone.²

Nakon obavljenog peisla s muzikom produžili smo u Gata i navečer stigli u njih. Pred nama se pružila strašna slika. Još jučer lijepe kamene zgrade sada strše popaljene, iz mnogih se

¹ Mlado Marušić.

² Zrnovnički glazbari otišli su preko Mosora i Muća u Livno. Po formiranju Druge dalmatinske brigade oni su se uključili u nju, a zatim su otišli u III. proletersku diviziju, pa u III. crnogorski korpus i na kraju u Drugu armiju.

Neposredno po formiranju žrnovnička glaaba sudjeluje u borbama oko Vrlike i Glamoča, u borbama za ponovno oslobođenje Livna i u borbama za Duvno, Posušje i Imotski. Poslije toga sudjeluje i u borbama za Prozor i Donji Vakuf, pa u borbama oko Jablanice i Kalinovnika, odakle kreće prema Drini i Crnoj Gori — Zabljaku. U tim borbama žrnovnička muzika sudjeluje i usto nastupa. U V. ofenzivi muzika ne nastupa, ali glazbari se i dalje bore s puškom u sastavu svoje jedinice. Kroz sve te mnogobrojne i teške bitke glazbari nisu sačuvali samo svoje oružje, nego i sve instrumente. Jednom, dok su se odmarali u šumi kod Olova, naišao je drug Tito. Ugledavši borca glazbara (Marina Mihanovića) s bubnjem zapitao ga je: »Jesi li za čitavo vrijeme borbe, druže, nosio taj bubanj?« Mihanović, ne znajući tko ga pita, odgovori

još dimi. Zrak je pun teškog zadaha od zgarišta, lizola i leševa. Počinjena zvjerstva naprosto su neshvatljiva. Sve, što nije moglo pobjeći, na najsvirepiji je način ubijeno. Starci, žene i djeca čine glavninu poklanih. Mnogo je bolesnih i nemoćnih izgorjelo u kućama, koje su odreda popaljene. Najviše je ljudi zaklano noževima. Većini su prerezali grkljan. Na mjestima su se nalazile gomile ubijenih, po 10—15 skupa; drugdje dijete u naručju, na grudima majke, zaklano skupa s njom. Svijet je bježao i sklanjao se gdje je tko* stigao, ali koga su gdje uhvatili, tu su ga i zaklali.

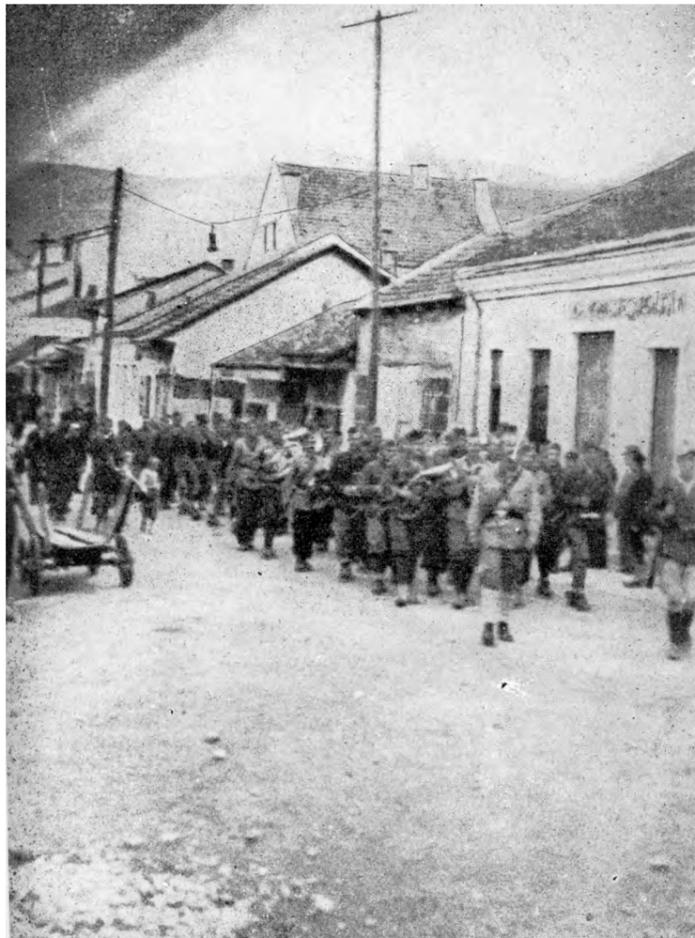
Preživjeli su se vratili kućama i pod teškim su dojmom. Oni ne žale toliko za kućama i imutkom, već za poklanim ukucanima i rodbinom. Ranjenima se još uvijek pruža pomoć. Neki su odvedeni u splitsku bolnicu, u kojoj su liječnici i osoblje za NOP. Sanitetskog materijala stiglo je dosta iz Omiša, odakle ga rodoljubi otvoreno nose u Gata. Također se dosta sanitetskog materijala dobiva iz poljičkih sela i Solina. NOO-i su narodu već razdijelili izvjesne količine hrane i robe, koja je bila u rezervi za partizane. Veći dio popaljenih smjestio se kod svoje rodbine i prijatelja; njima je u ovoj situaciji svatko prijatelj i želi da im pomogne koliko god može.

Narod je teško ožalošćen pokoljem i u isto vrijeme strahovito ogorčen na Talijane, četnike i ustaše. Svi odrasli traže oružje: 22 rodoljuba već su u toku dana otišli u mosorske partizane.

kratko: »Jesam«, na što mu je drug Tito rekao: »Čudim se, kako si to mogao u ovoj borbi sačuvati.« Tek nakon odlaska Tita Mihanović je doznao od drugova, tko ga je pitao i s kim je razgovarao.

Nakon V. ofenzive muzika opet nastupa u nizu bitaka i potiče borbe u borbi i za vrijeme odmora. Zatim nastupa na različitim skupovima boraca i naroda. Nastupivši u nizu mjesta Crne Gore (Zabljaku, Kolašinu, Andrijevići, Beranama, Prijepolju, Bijelom Polju, Pljevljima, Nikšiću, Cetinju, Hercegovom i t. d.), muzika dolazi u Dubrovnik. Nakon oslobođenja Zagreba nastupa u njemu, a po oslobođenju zemlje odlazi u Beograd i time završava svoj slavni put, ali s četiri člana manje, jer su oni s tisućama ostalih drugova položili živote za slobodu. Poslije oslobođenja pomoću JNA narod Zmornice ponovo osniva limenu glazbu.

Ustanička Zmornica dala je samo u 1942. godini 131 borca NOV, među njima 110 žena (8 skojevki). Od tih boraca preživjelo je NOB svega 67 njih.

Žrnovnička muzika u sastavu II. dalmatinske brigade

Nedjelja, 4. oktobra

**Četnici i Talijani zapalili Blaca — Antikomunistička
banda upala u Zaton — Pismo za PK**

Ono što srno pretpostavljali pokazalo se točnim. Saznavši, da su partizani Solinske leteće čete napustili Blaca, upali su u njih četnici i Talijani i odreda ih zapalili. Sreća u nesreći, što je narod, doznajući što su napravili, u selima oko Mosora dan-dva prije, bio budan. Čim je spazio, da dolazi neprijatelj, sklonio se u brda.

Odsutnost partizanskih snaga ili prekasna njihova intervencija omogućila je, da talijansko-četničke bande za svega tri dana izvrše tolike zločine, a da za to nisu, osim nešto malo u Galima, bile kažnjene. Palikuće i ubojice raspolažu motorizacijom, koja im omogućuje da se brzo prebacuju s jednog terena na drugi, a partizani nažalost ne mogu pješice svladati tako velike udaljenosti u kratkom roku.¹

*

Od Šibenika stižu vijesti, da je antikomunistička banda prije dva dana upala na teren Zatona s namjerom, da pali i ubija, kao što je napravila njihova bratija oko Mosora.

Zahvaljujući brzom intervenciji Primorske čete, koja ih je stigla kod Rasline, zlikovci su rastjerani. Naši su ubili 4 bandita, a 6 su ih zarobili. Od naših boraca svega je jedan ranjen.²

¹ Kako je izgledala četnička »akcija« oko Splita, može se donekle vidjeti i iz jednog Đujićeva pisma. U njemu stoji i ovo:

»Krajem septembra mjeseca Mane Rokvić na zahtjev komande talijanske divizije »Sassari« (čijoj se vlasti jedino i pokorava) poduzeo je akciju protiv hrvatskih sela između Splita i Klisa k Sinju. Kako je u izgledu bila dobra pljačka, uspio je da sakupi 120 boraca sličnih njemu — sve aramije — i pođe u akciju. Kako je kasnije sam pričao i otvoreno se hvalio, uspio je da popali 18 hrvatskih sela i da pobije sav narod... Kao posljedicu te akcije imamo protiv sebe cjelokupno dalmatinsko hrvatsko stanovništvo, kao i 6000 novih partizana, koji su poslije tog slučaja listom polazili među dalmatinske partizane k Vici Buljanu, tako da je bilo slučajeva da je narod čitavih dalmatinskih ostrva pristizao u partizane ...«

² Na teren Zatona došlo je početkom augusta 1942. oko 180 hercegovačkih i crnogorskih četnika sa zadatkom da srpski narod natjeraju u antikomunističke bande i unište partizanska uporišta i punktove.

Predvečer sam napisao u ime OK pismo za PK i odmah ga poslao. U pismu sam izvijestio o događajima i pokoljima, koji sru se ovdje abili za posljednjih 4—5 dana. S obzirom na raspoloženje širokih masa za borbu, a da bi eventualno mogle braniti svoja sela od sličnih neprijateljskih ispada u budućnosti, predložio sam, da nam se pošalje što više oružja, jer nam danas samo ono nedostaje, pa da još jače udarimo po neprijatelju i zaštitimo narod od sličnih pokolja. Danas je raspoloženje takvo, da bi staro i mlado prihvatilo oružje i branilo svoje selo i svolj kraj od neprijateljskih bandi. Kad bismo raspolagali s više oružja, onda bi i partizani u Mosoru bili mnogo brojniji i lakše bi branili sela.

Mosečki bataljion, očekujući ofenzivu, roikirao je jednu četvu prema Kaštelima i Klisu, drugu drži u Šutim prema Sinju, a treću u Moiseću kao rezervu. Zbog rušenja električnih stupova u omiškoj Dinari, industrija ne radi već 5—6 dana, što izaziva još veći bijes fašista.

U vezi sa sadašnjom situacijom predložio sam PK-u u pismu, da odmah izda letak za široku javnost,¹ jer ovdje nije još formiran okružni agitrop, odnosno izdavačka tehnika. To ćemo učiniti ovih dana, kad na ovaj teren dođu drugovi E. Santini-Dorde, E. Finci-Kostić i ostali, koje nam upućuje PK.

Večeras je u Štab IV. operativne zone upućena nova karavana s robom. Pošla je bez pratilaca, odnosno partizanskog

Za vrijeme svog 10—15-dnevnog boravka na tom terenu gotovo svaki dan obilazili su sela i pljačkali ih. Naročito su se okomili na Zaton i Raslinu. Da bi se osigurala od partizanskih napada, banda je kupila seljake i silom ih gonila ispred sebe. Doznavši za to, seljaci su, čim bi osjetili bandu, bježali i skrivali se.

¹ Nakon spomenutih neprijateljskih zločina oko Mosora, a na traženje OK Srednje Dalmacije, izdali su PK za Dalmaciju i Štab IV. operativne zone letak, kojim su upoznali narod Dalmacije s četničko-talijanskim zločinima oko Biokova i Mosora. U tom se letku, među ostalim, kaže:

»... Talijanski okupator doveo je u Dalmaciju zvjerske četničke bande Draže Mihailovića, ministra izdajničke jugoslavenske vlade u Londonu. Te razbojničke četničke bande izvršile su uz pomoć svojih naredbodavaca Talijana takva strašna zvjerstva, koja hrvatski narod u Dalmaciji nikada u svojoj historiji nije proživio. Desetke lijepih naših dalmatinskih sela pretvorile su te divlje horde u zgarišta... Koža se ježi pri pomisli, kakva su nečuvena zvjerstva učinile četničko-talijanske divlje zvijeri... Njaka djeca, nemoćne žene i starci, sve od reda, što je njihovih krvavih ruku dopalo, na najgrozniji je način mučeno i poklano...«

osiguranja, jer isu svi borci na drugim zadacima. S karavanom je upućeno Zoni i 300.000 kuna, koje smo primili iz Splita. Osim toga 50.000 kuna šaljem Mosečkoj četi, a 200.000 kuna i 50.000 lira ostaje na raspolaganju za pomoć popaljenim selima iza Mosora.

Ponedjeljak, 5. oktobra

Formirana Druga dalmatinska brigada — Pismo komandanta Vrhovnog štaba Štabu IV. operativne zone — Mučko-lečevačko područje dobilo svoje partijsko rukovodstvo — Obećanje i prijetnje okupatora

Prema tek prispjelim vjelijima, prekjučer je formirana i Druga dalmatinska brigada. Svečanost se održala pred večer u Uništima, malom planinskom selu u Dinari. Brigada broji 1100 boraca, a sastavljena je od tri bataljona. Formiranju brigade prisustvovao je komandant Zone, pred kojim su borci položili zakletvu i koji im je predao brigadnu jugoslavensku zastavu s petokrakom. Za vrijeme formiranja brigade muzika je odsvirala himnu i »Internacionalu«. Održani su govori, u kojima je istaknuto značenje nove brigade. Narodno veselje produžilo se do kasno u noć.

Drugom dalmatinsku brigadu sačinjavaju: I. bataljon »Branko Vladušić«¹ s 240 taraca, 190 pušaka i 6 puškomitraljeza, II. dinarski bataljon, također s 240 boraca, 190 pušaka, 6 puškomitraljeza i jednim teškim mitraljezom, i III. vaganjski bataljon s 300 boraca, 143 puške i 2 puškomitraljeza. Ostalo se ljudstvo nalazi u prištabiškim jedinicama.

Za komandanta II. dalmatinske postavljen je Ljubo Vuićfcović, prije komandant IV. crnogorske brigade, a za polit, komesara Ante Jurlina-Marko, prije komesar Sjevemodalmatinskog odreda. Zamjenik komandanta je Jovo Martić, zamjenik komesara Jovo Kapičić. načelnik štaba brigade Periša Guić, a šef saniteta dr. Tomislav Kronja.

Komandni sastav bataljona: komandant I. bataljona Glišo Cuk, komesar Slobodan Macura, zamjenik komandanta Simo Dubajić, a zamjenik komesara Mirko Vanić; komandant II. bataljona Jakša Baučić, komesar Jerko Paltrinjeri, zamjenik ko-

¹ Uključivanjem bataljona »Branko Vladušić« u Drugu dalmatinsku brigadu prestao je da djeluje Sjevemodalmatinski odred. Formiranju odreda ponovo se prišlo u februaru-martu 1943., kad je Dalmaciju napustila njena Deveta divizija.

komandanta Tode Čolović, a zamjenik komesara Jovo Četnik; komandant III. bataljona Bruno Vuletić, komesar Antiša Vučićić, a zamjenik komandanta Svemir Matutinović.

Politički odjel brigade imenovat će se naknadno.¹

I formiranje Druge dalmatinske brigade ispunjava nas gordošću. Ono je ostvareno ni mjesec dana poslije formiranja Prve dalmatinske udarne brigade, pa vjerojatno ne će mnogo

Komandant i komesar IV. operativne zone s užim štabom II. dalmatinske brigade iznad Peulja u oktobru 1942.

proći ni do novih brigada u Dalmaciji i napokon do divizije. Sve će to biti moguće i pored činjenice, što je dosad otišlo iz Dalmacije u vandalmatinske jedinice do 2000 boraca.

*

Da bi se što pravilnije orijentirali i radili NOO-i, koji se naglo razvijaju, ovih je dana komandant Vrhovnog štaba drug Tito i Štabu TV. operativne zone uputio direktivno pismo, u kojemu se uz ostalo kaže:

¹ Nedugo poslije formiranja brigade u njoj je postavljen za političko-partijski rad politodjel u sastavu: Filip Bajković-Fića kao rukovodilac, Tasa Mladenović i Mirko Milojković, sva tri iskusni partijski i vojni rukovodioci, prvi iz Crne Gore, a druga dva iz Srbije.

»Forma narodne vlasti ostaje ona koja je prirodnim putem bila iznikla u samom početku naše oslobodilačke borbe — to su narodnooslobodilački odbori i vojnopozadinske vlasti, ma da su sad one već daleko razvijenije i zahtijevaju još i dalje razvijanje. Ali karakter NOO-a danas je izmijenjen. Ma da oni i dalje ostaju prelazim oblik ka budućoj narodnoj vlasti, koju će narod formirati poslije konačnog oslobodenja, mora se podvući da ova konstatacija o prelaiznom obliku ne znači, da se pitanje buduće forme i karaktera vlasti ostavlja slučaju, da se oni još ne naziru u magli budućnosti i da ta vlast može prijeći u makar kakvu drugu formu. Taj smo stadij već ostavili za sobom. Zbog toga danas nema više nikakvog smisla isticati privremenost karaktera NOO-a kao organa vlasti. To važi čak i u slučaju da se ne održi u našim rukama određena teritorija i da se naša vojna snaga prebaci na neku drugu teritoriju. Naprotiv, danas su NOO-i kao prirodno nastali i razvojem uslovljeni i potvrđeni organi vlasti, nove narodne vlasti, te i njihova prelaznost može značiti samo jedan stupanj njihovog razvoja u istom pravcu, kao svom višem stepenu. Naravno, ne radi se o imenu, nego o suštini, o suštini da je konačno svršeno sa starijim oblicima vlasti i da je sadanja forma, koju je stvorio ustanak, ona klica, iz koje će se razviti buduća vlast. Jednom riječi, ne podvlačiti više privremeni karakter vlasti NOO-a, podvlačiti NOO-e kao organe vlasti i kao klicu i osnovu buduće narodne vlasti.«

*

Na mučko-lećevačko područje stigli su drugovi, koje je PK-a predvidio za terensko partijsko rukovodstvo. U to rukovodstvo ušla: Edo Santini kao sekretar, Pave Vranjican, Dobrila Kukoč, Petar Čolak i Vlasta Medanić. Od svih njih jedino je Čolak rodom s tog terena, Vranjican je dugogo'dišnji stari partijski radnik s Hvara, a ostali su iz Splita.

Santini mi je jučer uputio pismo; traži da se sastanemo i da se održi sastanak sektorskog partijskog rukovodstva za Muć-Lećevicu. Formiranjem tog foruma odvaja se iz sklopa KK Solina muć'ko-lećevački kraj, koji će odsada predstavljati cjelinu za se i biti direktno povezan s OK.

*

Talijani su posvuda na otoku Braču izlijepili poziv talijanskog majora Pezza de Copresso-Oorgnini, upućen Bračanima, da se vrate kućama. U pozivu se najprije obećava, da nitko ne

će biti kažnjen, ako se na nj odazove. Obećavaju se zatim brda i doline, ne bi li se koga prevarilo, a onda, na kraju, kao u svim njihovim pozivima partizanima, stoji prijetnja onomu, »tko se ne odazove do određenog vremena«, prijetnja svima.

DODATAK

Borbeni put Druge dalmatinske brigade

Druga dalmatinska brigada prošla je slavan put u borbi širom Jugoslavije, od Uništa do Tužile, od Drine i Boke Kotorske do Trsta. Već u 1942. godini Druga dalmatinska brigada u sastavu Druge proleterske divizije oslobađa Livno, Šuicu, Duvno i vodi borbu za Kupres. U IV. neprijateljskoj ofenzivi brigada sudjeluje u oslobađanju Imotskog, Posušja, Drežnice i Jablanice, a noću 6/7. marta 1943. forsira Neretvu, razbija četnike na njevoj lijevoj obali i na Preeiju te tako osigurava prolaz ostalim partizanskim jedinicama. Zatim brigada dvodnevnom borbama na Glavatičevu nanosi četnicima ogromne gubitke, a od 20. do 23. marta u borbama za Kalinovnik razbija četnike, koji su zatvarali put partizanima k Drini. Početkom aprila brigada oslobađa Foču, koju su držali i branili Talijani, da bi od 6. do 8. aprila na splavovima i balvanima forsirala nabujalu Drinu, napravila na njoj mostobrani tako omogućila prolaz ostalim jedinicama. Zbog toga dobiva pohvalu Vrhovnog komandanta druga Tita. Na putu kroz Zelengoru, u mjestu Vrbici, brigada ubija 75 Nijemaca. Od 18. do 25. maja ona vodi žestoke borbe protiv Nijemaca na S'niajevimi iznad Kolašina te im sprečava prodor k Zaibjaku. U Negobudskom polju brigada 27. na 28. maja prihvaća prvu englesku vojnu misiju, koja dolazi u Vrhovni štab. Borba od 5. do 10. juna na Sutjesci, koju ona forsira, pa na Gornjim i Donjim Barama, najslavnija je epopeja borbe ne samo Druge dalmatinske brigade, već i naše vojske u cjelini. Tu je ona izgubila 350 boraca, tu je »Druga dalmatinska brigada — kaže drug Tito — odigrala presudnu ulogu u povlačenju naše glavnine preko rijeke Sutjeske i pokazala divne primjere upornosti i herojstva«. Od 27. na 28. juna Druga dalmatinska brigada učestvuje u oslobađanju Kladnja i tu nanosi ustašama teške gubitke. Za vrijeme od 1. jula do 17. augusta ona mnogo doprinosi razbijanju četnika i muslimanske milicije na Ozrenu oko Tuzle, Maglaja i Krivaje, a 17. augusta, u Banovićima razbija cijeli njemački ba-

Ljubljana, ubivši preko 70 i zarobivši 50 njemačkih oficira (kadetskog kursa). U septembru brigada učestvuje u borbama protiv četnika oko Priboja i Prijepolja i protiv četnika i talijanskih fašista u obrani Kolašina. Brigada 8. oktobra oslobađa Andrijeviću i razbija cijeli puk talijanske vojske, a od 15. do 19. toga mjeseca vodi žestoke borbe protiv Nijemaca na Murini, Sjekirici i Čakoru.

Početkom januara 1944. nalazi se Druga dalmatinska brigada u Srbiji. Tada oslobađa Ivanjicu, koju su držali Bugari. U januaru brigada izlazi iz sastava II. proleterske divizije i ulazi u sastav Primorske operativne grupe, koja se nalazila na terenu stare Crne Gore, zatim vodi uspješne borbe protiv Nijemaca oko Danilovgrada i Grahova, pa Čeova i Trešnjeva. Kod Vilusa brigada razbija cijeli odred Nijemaca. Početkom Oktobra oslobađa Trabinje. Tu je zarobila preko 300 Nijemaca. Od 25. oktobra do 25. novembra Druga dalmatinska brigada vodi borbu protiv Nijemaca za oslobodenje Boke — oslobodivši Gornje i Donje Marimje, Risan, Ledenice, Perast, Tivat i Kotor. Zatim brigada oslobađa Konavle — Grudu i Cavtat — i s 29. divizijom Dubrovnik. U decembru Druga dalmatinska brigada ulazi u sastav VIII. dalmatinskog korpusa. U sastavu toga korpusa sudjeluje u borbama za oslobodenje Širokog Brijega i Mostara, pa za oslobodenje Like i Hrvatskog Primorja, u kojemu vrši desant na Krk i oslobađa ga. Poslije toga brigada se prebacuje na Istru i sudjeluje u borbama za Oslobodenje Trsta.

Druga dalmatinska brigada promijenila je od svog formiranja pa do Oslobodenja 6 komandanata: Ljubu V.učkovića, Savu Burica, Savu Drljevića, Obrada Egića, Bruna Vuletilca i Ivana Gaću, kao i 4 komesara: Antu Jurlinu, Matu Ujevića, Zlatana Sažunića i Branka Perišu.

Utorak, 6. oktobra

Sastanak KK Solina u Gizdavcu — Grupa žena otišla
na kurs AF2

Sastanak KK Solina, koji je trebalo održati prije dva dana u Blacima, održan je na traženje org. sekretara PK Bajera danas u Gizdavcu, u seoskoj školi. S Bajerom su došli E. Santini, E. Finci, koji je predviđen za rukovodioca Agitropa OK Splita, i Dobrila Kukoč.

BORBENI PUT DRUGE DALMATINSKE PROLETERSKE BRIGADE
 • 3. OKTOBRA 1942.-15. MAJA 1945.
 * UNIŠTA MJEŠTO OSNIVANJA BRIGADE 3. X. 1942. GOD

Na sastanku KK iznio je sekretar V. Bubić-Vovo stanje u kotaru, osvrnuvši se detaljnije na najnovije događaje u vezi s talijanskočetničkim pokoljem. Govoreći o političkoj situaciji, on je rekao, da se pristaše HSS i JNS sve više grupiraju u **Kaštelima**, Solinu i Trogiru, »jer su, kako oni kažu, partizani blizu i postoji opasnost, da partizani uzmu vlast«. Ali ne samo da s tom parolom ne smiju izići pred prijašnje svoje pristaše, nego o svom stavu nisu izvijestili ni dio bivšeg rukovodstva, jer je taj dio za NIOP.

Narod u našem kotaru, usprkos palenju sela i ubijanju staraca, žena i djece, nije obeshrabren i klonuo*, već se naprotiv još više slio uz NOO-e te čvršće nego ikad prije stoji uz Komunističku partiju. Ukupno je zapaljeno prilikom posljednjih neprijateljskih ispada 1100 kuća samo na terenu kotara Solin, bez onih na području Omiša. -U Dugopolju, Kotlenicama i Docu zapaljeno je oko¹ 80 posto kuća i ubijeno preko 100 ljudi.

U izvještaju, koji je podnio D. Tadin o radu NOO-a, kaže se, da u kotaru postoje 53 NOO-a, a općinski NOO-i postoje za Trogir, Solin i Klis, dok će se u Muću, Lećevici i kaštelanskim općinama uskoro formirati. U NOO-iima, pored komunista i komunističkih simpatizera, ima i bivših funkcionara HSS i JNS, koji danas stoje na liniji NOP. Kotarski NO fond uputio je 20.000 lira Mosečkom bataljonu. Nakon izvještaja o stanju NO fonda obrazložen je program rada u organizacijama AFZ, SKOJ i SMG, a zatim je dat izvještaj o radu partijske organizacije, o njenom financijskom stanju, o Obavještajnoj službi i o akcijama na terenu.

N. Vučković-Javor, koji je podnio izvještaj o borbama kroz prošli mjesec, nabrojio je desetke većih i manjih akcija, među kojima i rušenje (pruge u Kaštelanskom polju, na kojoj je oboren transportni voz. U toj akciji bilo je 4 kamiona mrtvih, što je izazvalo strašnu paniku kod Talijana, pa su dva dana neprestano pucali na Kozjak. Srušeni vlak još nije dignut. Isto je i sa srušenim vlakom kod Klisa, gdje Talijani ne mogu da dignu lokomotivu, jer je pala niz veliku strminu, pa je sada sijeku aparatima.

*

S područja Srednje Dalmacije danas je otišla u Livno grupa žena aktivistkinja. One su tamo otišle na kurs, koji je or-

ganiziran za rukovodioce organizacija AFŽ. Na čelu grupe nalaze se Ivanka Vučićić i Katja Šperac.¹

Srijeda, 7. oktobra

**Druga proleterska brigada likvidirala četnike u Otišiću
— Partizani u jelšanskoj pošti — Vlast na Hvaru čvrsto
u rukama naroda**

Prije tri dana jedinice Druge proleterske brigade očistile isu Otišić od četnika. Đujiću i družini mnogo je bilo stalo, da u Otišiću, srpskom selu, koje od prvog dana pomaže Narodnooslobodilačku borbu, uspostave svoju posadu, što im je bilo i uspelo. Prisutnošću četničke posade u Otišiću u mnogome je ometan prolaz našim karavanama preko Svilaje u Dinaru. Čišćenjem četnika taj naš najvažniji »kanal« opet će moći normalno funkcionirati. Naši su zaplijenili 20 pušaka.²

*

U poštu u Jelsi upali su prije sedam dana partizani presvučeni u građanska odijela. U pošti su zatekli i digli 2,400.000 kuna. Upravitelj pošte nije se suprotstavio partizanima, pa su ga zato Talijani uhapsili.³

Do kojeg se stupnja razvila narodna vlast (NOO-i) na Hvaru, govori okružnica Kotarskog NOO-a Hvar od 30. prošlog mjeseca. U toj okružnici, koja je upućena mjesnim NOO-ima, pored ostalog stoji:

¹ U oktobru 1942., po napuštanju Livna, kurs AFŽ seli u Glamoč.

² Proleterima su razoružali otišićke četnike bez borbe. To im je bilo utoliko lakše, što su Proletersku brigadu sačinjavali pretežno Srbi, pa je dio srpskog stanovništva imao prema njima više povjerenja. S proleterima se nalazio i Ivan Grubiša, dobar poznavalac toga područja. Kad su četnici razoružani (svi su donijeli i predali oružje), u selu je održan zbor, koji je bio masovno posjećen, a protekao je u znaku bratstva i jedinstva. Nakon zbora odmah se 20 Otišićana prijavilo za partizane i pošli su s proleterima.

³ U poštu su upali i novac digli drugovi Vinko Belić-Grandić, komandir Hvarske partizanske čete, i Bepica Palaversić, borac u toj četi. U poštu su upali pred sam završetak dnevnog rada. Dok su prolazili kroz mjesto i obalom, na njoj je bilo dosta mještana.

»... NOO-i održavaju red i sigurnost. Preko noći mogu organizirati narodne straže, zatim narodne sudove i rješavati sporove. Ovaj zadatak je delikatan i traži veliku savjesnost. Odbori će uz pomoć narodne straže oibezbij editi red i disciplinu u pozadini — u narodu. Oni vode borbu protiv svih pojava krađe, pljačke, razbojstava i nereda. Vode nadzor nad trgovinom na otoku Hvaru. Savjetuju, naređuju i organiziraju sve što je u interesu naroda ... Organiziraju i provode prosvjetni rad ... Sve ovo će biti — kaže se na završetku okružnice — u našem Hvarskom kotaru lako provesti, jer je narodna svijest u cjelini dostigla svoju visinu.«

Četvrtak, 8. oktobra

**Naređenje Štaba zone o strogoj štednji municije —
Pohvaljen II. bataljon Trećeg dalmatinskog odreda —
Porušena cesta kod Vrulje**

Štab IV. operativne zone uputio je svim jedinicama naređenje o strogoj štednji municije. U naređenju se kaže, da se puščana vatra na neprijatelja ne otvara s veće udaljenosti od 200 metara; iz mitraljeza tući neprijatelja kad je došao na 1000 metara, a iz puškomitraljeza kad je na razmaku od 500 metara. Laki bacale upotrebiti tek kad je neprijatelj na 300 metara, a teški na 2000 metara. Te su relacije uzete zbog toga, da bi bilo što više pogodaka. Otvaranjem vatre na tim relacijama — relativno u kratkim razmacima — mnogo se zbunjuje neprijatelja, koji zbog obilja municije otvara vatru iz dvaput većih udaljenosti od ovih, koje su propisane našim borcima.

koji su ih prepoznali. Iako se među narodom nalazilo i više talijanskih vojnika, nitko ih nije odao. Kad su upali u poštu, stavili su partizanske kape. Susrevši u pošti Vicu Bataša, rekli su mu da pripazi pred zgradom, i ako budu nadolazili Talijani, neka stavi šešir na glavu. Poštanski pripravnik Veselko Huljić, kad ih je opazio, nasmiješio se i nastavio zatvarati prozore. Poštar Zivko Buj zbunio se i prestrašio, kad su ušli u poštu, ali im je ipak pokazao, gdje se nalazi novac, koji je toga dana dovezen brodom. Ponesavši novac, koji se nalazio u vrećicama, partizani su se povukli i ponovo bez teškoća prošli kroz mjesto.

Za 1.200.000 kuna na Braču je kupljena veća količina vune, od koje su žene hvarskih sela po grupama plele čarape, rukavice i pulovere za partizane u Biokovu. Milijun kuna poslan je PK-u.

Prije tri dana naredbom je štab izone pohvalio borce i rukovodioce II. bataljona Trećeg dalmatinskog odreda za uspješne borbe, koje su vodili oko Duvna-Šuice. Taj bataljon vodio je 3. o. mj. uporne borbe od 7 do 11 sati protiv neprijateljskih snaga od 800 ljudi, kad su naišle u Vučipolje s namjerom da ga zauzmu. Iako je neprijatelj bio znatno brojniji, a usto su ga podržavali i minobacači i artiljerija, zahvaljujući hrabrosti naših boraca, nije ise probio. U tim borbama neprijatelj je imao znatne gubitke, a partizani svega dvojicu ranjenih. Nakon borbe naši su borci ostali prosječno svaki sa tri do četiri puščana metka.

Pored bitke za Vučipolje isti je bataljon, dva dana prije, potukao ustašku bandu, kad je pokušala da se probije od Buhova prema Šuici. Sutradan je ponovio isti podvig. Prije četiri dana, kad je neprijatelj pokušao da se jačim snagama probije preko Pakline planine i Buhova prema Šuici, opet ga je II. bataljon natjerao da se povuče u Duvno.

*

Na osnovu obavještenja iz Splita, izgleda da Talijani namjeravaju izvršiti ofenzivu na teren MoiseiČHSvilaja snagama iz Drniša, Vrlike, Sinja, Klisa, Solina i Splita, t. j. gotovo svim garnizonima, koji okružuju taj naš oslobođeni teritorij.

Dosadašnje iskustvo poučava ih, međutim, da se partizani, nakon njihovih velikih ofenziva, čim one prođu, ponovo nađu tamo, gdje su i bili, saimo mnogo jači nego su bili.

*

Prošle noći ponovo su se grupe mosečkih partizana spustile na željezničku prugu u Kaštelanskom polju i na nju nabacile kamenje. Umjesto vlaka, koji se očekivao, naišla je terezina s 4 vojnika. U kraćem prepadu ubijena su 3 vojnika, doik je jedan uspio pobjeći. Partizani su zaplijenili teški mitraljez »Fiat«, dvije strojnice i 2 pištolja.

*

Jučer je grupa partizana Mosorske čete iz omiške Dinare porušila velike potporne zidove na cesti kod Vrulje prema Dubcima, čime je onemogućen saobraćaj od Omiša prema Makarskoj i od Makarske i Omiša preko Dubaca sa Zadvarjem.

Petak, 9. oktobra

**Druga dalmatinska brigada na području Grahova —
Konstituirajući sastanak partijskog komiteta za
Muć—Lećeivicu**

Štab Druge dalmatinske brigade, koji se nalazi u selu Veliko Tilčevo i ima telefonsku vezu izravno s Vrhovnim štabom, zaposjeo je s brigadom grahovski sektor zbog eventualnog napada neprijatelja na oslobođeni teritorij iz pravca Knina. Prvi bataljon te [brigade nalazi se na pravcu Grahovo—Drvar, II. bataljon je u selu Resanovcima sa zadatkom da zatvara pravac Grahovo¹—Drvar, kao i I. bataljon. Taj bataljon treba da u slučaju potrebe surađuje s Ličkom brigadom, koja operira oko Srba. Treći bataljon nalazi se u Tiičeviu, a IV. u Peuljama.¹ Koliko se zna, ne zapaža se još nikakvo gomilanje trupa u Kninu, Vrlici i Grahovu, što govori da se iz tog pravca ne može očekivati ofenzivni ispad.

U izvještaju štaba II. dalmatinske brigade kaže se, da su seljaci Golubića sami uhapsili, sudili i strijeljali 5 četnika 2. o. mj. poslije podne. U Plavnu je Đujić bio zakazao zbor, ali se seljaci nisu htjeli odazvati. Slično je raspoloženje i u ostalim tamošnjim selima, stoji u izvještaju.

Danas smo u Milešini, gdje se smjestilo novopostavljeno partijsko rukovodstvo za Muć-Lećeivicu, održali s njime prvi, konstituirajući sastanak, na kojemu je izvršena raspodjela zaduženja unutar komiteta.² Nakon tog -upoznao sam drugove iz komiteta s političkim i organizacionim stanjem na tom terenu. Na kraju smo se dogovorili o konkretnim zadacima, koji stoje pred komitetom.

Formiranju partijskog komiteta za mućko-lećevački kraj prišlo se tek sada zato, što Partija prije rata tom kraju nije posvećivala dovoljno pažnje, koju je on zasluživao. Komunisti iz Solina, Kaštela, Splita, pa i Sinja, nisu se tom kraju tako reći ni približavali, pa je HSS-u uspelo da u njemu izgradi

¹ Četvrti bataljon formiran je u Drugoj dalmatinskoj brigadi nedugo poslije formiranja brigade.

² E. Santini, sekretar, bio je u prvom redu odgovoran za političko-organizacioni rad i obavještajnu službu, P. Čolak za rad NOO-a, P. Vranjican za vojno-pozadinsku vlast, D. Kukoč za AFŽ i propagandni rad, a V. Medanić za rad s omladinom.

svoja jaka uporišta. Trebalo je godinu i više borbe i upornog rada, da se postigne ono, što danas dinamom u ovom kraju. Makar i sa znatnim zakašnjenjem, u njemu su danas pozicije Partije, uzeto u cjelini, dobre. U dogledno vrijeme taj kraj može postati naše jako uporište.

Subota, 10. oktobra

**Aktivnost naših snaga na području Zaton—Biograd —
Pjesma mosorskih partizana**

Posljednjih dana Primorska partizanska četa, koja operira na terenu od Zaton do Biograda, izvršila je nekoliko akcija. Pored uspješne akcije, ikada su borci te čete prije osam dana otjerali bandu iz Zaton, oni su prije četiri dana vodili borbu protiv Talijana na terenu Stankovci—Pirovac i Vrana—Pakoštan. Nadalje su prije tri dana porušili dva mosta kod Vrane i jedan na cesti Pakoštan—Benkovac od 40 metara dužine, a prije dva dana porušili su most na cesti Stankovci—Mostine od 11 metara dužine.

*

Na traženje tamošnjih drugova otišao sam danas s njihovim kuirnikom Perom Ninčevićem do Mosora. Tu je održan sastanak, kojemu su prisustvovali komandir Ljubo Dumičić i komesar Jerko Marušić iz Mosorske čete i drugovi iz KK Omiša. Svrha sastanka bila je, da se rasprave neki zajednički problemi, u prvom redu kompetencije partijske organizacije u četi, i da se partijske organizacije u selima, gdje imaju izvršiti akcije, na vrijeme o njima obavijeste. U tim pitanjima dosad nije bilo jedinstva između komande čete i KK. Dogovoreno je, da se o nekim stvarima, koje se odnose na KK, obavijesti PK.

Poslije sastanka slušao sam u logoru Mosorske čete »Mosorsku partizansku pjesmu«, koju je pjesnik Jure Kaštelan iz Zakučca posvetio mosorskim partizanima, a govori o posljednjim događajima, koji su se zbili oko Mosora. Tek što je ispjevana, pjesmu su rado prihvatili i borci i narod. Već se pjeva po čitavom Mosoru, pa će se za koji dan vjerojatno pjevati i širom Dalmacije. Pjesma glasi:

*Oj Mosore, Mosore,
sve se diže u gore,
skupljaju se sa svih strana
čete partizana.*

*Oj mladosti, mladosti,
stegni pušku na kosti,
za slobodu svoga roda
istjeraj izroda!*

*Oj Mosore, Mosore,
naša sela sva gore;
fašistička zvjerad kolje
sve što ostalo je.*

*Partizani, drugovi,
puni su vas lugovi;
naša puška mirna nije,
sve krvnike bije.*

*Oj Mosore, Mosore,
skoro ćemo na more,
skoro ćemo svom narodu
donijeti slobodu!*

DODATAK

Dva izvještaja Štaba IV. operativne zone

Štab IV. operativne zone poslao je 10. oktobra 1942. Glavnom štabu Hrvatske dva izvještaja. U prvom se govori o aktivnosti partizana u Srednjoj Dalmaciji i o četničko-talijanskim zločincima na području Mosora, a u drugom daje pregled akcija jedinica Štaba zone.

U prvom izvještaju pored ostalog stoji:

»1. Na terenu IV. zone, t. j. u Dalmaciji, u posljednje vrijeme osjećaju se živi pdkreći, koji ise izražavaju u borbenom podizanju masa i čestim partizanskim akcijama, vel'kilm prilivom boraca u partizansku vojsku i talijansko-četničkom reakcijom, koja palenjem i pljačkom čitavih krajeva i masovnim klanjem naroda još više produbljuje suprotnosti li -izaziva narod na ustanak.

2. Približavanje proleterskih i udarnih brigada i oslobođenje Livna i teritorija, koji graniči Dalmaciji, potaklo je naše partizane na žive akcije, koje su imale osnovnu karakteristiku sudjelovanje masa i masovni priliv iu partizanske redove.

... Priliv masa u partizane bio je velik i još se uvijek pojačanim tempom razvija naročito u okolici Šibenika, po svim otocima Sjeverne i Srednje Dalmacije, u okolici između Splita, Trogira i Omiša i nad Makarskom. Grubi teror okupatora samo je još više poticao mase na ustanak.

3. ... Još u toku mjeseca septembra Talijani su počeli do-
voditi grupe četnika od 20 do 80 ljudi na teren između Šibenika
i Splita (Marina 12, Trogir 80)... Za jednu od svojih baza
četnici su uzeli tvrđavu u Klisu ...'

... Karakterističan je način izvođenja njihovih »akcija«.
Talijani opkole selo, zauzmu okolne položaje i onemoguće svaki
izlaz iz sela. Četnici ulaze u kuće, pljačkaju, pale i kolju.

4. Dok u hrvatskim selima, koja su pod partizanskim utje-
cajem, ti zločini uzrokuju masovno dizanje,² dotle u selima,
koja su bila pod ustaškim utjecajem, unose veliku zabunu...

5. Talijanski garnizon u Imotskom dobio je pojačanja.
Sada ih ima ukupno oko 2000, sa 6 poljskih topova. Navodno
je 40 kamiona Talijana, njih oko 1000, pošlo iz Imotskoga u
Duvno. Ustaša u Imotskom ima oko 800, ali samo 200—300 na-
oružanih. U Sinju ima oko 4000 Talijana. U Splitu se navodno
iskrcalo nekoliko bataljona crnih košulja.

U ovaj situaciji partizani nisu izgubili inicijativu, nego i
na Biokovu, na Mosoru iznad Splita, u Kaštelima i u mučkom
kraju, iako s malim snagama, poduzimaju ofenzivne akcije.

6. U Sjevernoj Dalmaciji, na anektiranom dijelu, Talijani
organiziraju »talijanske četnike«.³

Usprkos njihovu teroru do danas, baš iz toga kraja, iz
sjevemodalmatinskog primorja, javljaše najveći broj partizana.

Na sektoru Tromeđe između Knina — Drniša i Grahova
četnici sve više gube utjecaj nad masama. U selima Plavno i
Golubić došlo je do otvorene pobune seljaka protiv četničkih
komandira i vođa ...«

U drugom izvještaju govori se i o rasporedu snaga, te
u njemu stoji, da bi politički bilo »najpravičnije, a i vojnički
najkorisnije, da se s cjelokupnim snagama naše Zone, t. j. I.
i II. dalm. brigadom i III. odredom, baeiimo u Dalmaciju, gdje
se sada vrši pokolj hrvatskog stanovništva od strane četnika
i Talijana. Takvim pothvatom u ovoj situaciji mi bismo raz-
buktah Dalmaciju u opći narodni lustanak, podigli sve mase
na oružje, zaštitili stanovništvo od pokolja i pojavili se pred
narodom kao njegovi pravi zaštitnici i oslobodioci. Dakle, voj-

¹ Četnici se nisu nikad nalazili u Kliskoj tvrđavi.

² Misli se na masovno dizanje naroda na strani partizana.

³ Riječ je o t. zv. »antikomunističkoj miliciji«, koja je regru-
tirana od četničko-ustaških elemenata.

no-politički rezultati takve akcije bili ibi nesumnjivo vrlo veliki za daljnji razvoj Narodnooslobodilačke borbe u ovoj fazi partizanskog rata. Molimo vas uzmite u razmatranje tu kombinaciju i dostavite nam o njoj svoje mišljenje i odgovor... «*

Nedjelja, 11. oktobra

Oslobođena je Lećevica — Stanje u Starom gradu na Hvaru — Partizani pripucali na Supetar — Potapanje neprijateljskih brodova — Savjetovanje u Golinjevu i akcija u Vukovu Klancu

Jutrois oko 6 sati dio partizana Moseća pod rukovodstvom Mile Grubišića napao je i razoružao finansijsku i žandarsku stanicu -u Lećevici. U stanici se nalazilo Öko 40 žandara i financa. Pod utjecajem njihova poraza u Muću, među žandarima Lećevice vladala je demoralizacija, koju je pojačao i sam komandir stanice narednik Bašić svojim bijegom. Taj tip, osjećajući da će mu partizani ubrzo pokucati na vrata, a znajući da je odgovoran za smrt D. Britvića, komandira Kaštelanske čete, i da će za to morati odgovarati, na vrijeme je pobjegao iz Lećevice.

Da ibi što lakše zauzeli stanicu, Mile Grubišić i Pavao Stričavtić pozvali su prelko poštara zamjenika komandira stanice na razgovor, nakon čega su se sva trojica uputila prema stanici i pozvala žandare na predaju. Osim trojice, koji su pokušali dati otpor, ostali su se odazvali pozivu. Nakon kraćeg prepada i pucnjave stanica je zauzeta. Zarobljena su 22 žandara i financa, a nekolicina ih je uspjela pobjeći prema Unešiću i Kaštelima. Naši su zaplijenili 37 pušaka, 2 puškomitraljeza i mnogo druge opreme. Lećevica je oslobođena bez ikakva našega gubitka.

Tim oslobođenjem znatno se proširuje slobodni teritorij na području Muć—Lećevica; on se sada pirotetže ponad samog Solina i Kaštela, pa do Laibiha, Perkovića i Unešića. Kao što

¹ Do realiziranja tog prijedloga Štaba zone nije međutim došlo, jer se glavnina dalmatinskih partizana u to vrijeme, pa sve do završetka IV. i V. ofenzive nalazila s glavninom partizanskih snaga pod rukovodstvom Vrhovnog štaba. Jedino III. dalmatinska brigada od svog formiranja u novembru 19421 pa do februara 1943. operirala je na području Srednje Dalmacije.

Do formiranja jaćih partizanskih jedinica, koje operiraju na području Dalmacije, dolazi u mjesecima uoći kapitulacije Italije.

je oslobođenje Muća ubrzalo i omogućilo formiranje Mosečkog bataljona, tako će i oslobođenje općinskog centra Lećevice pridonijeti većoj mobilizaciji za partizane, a tiime i farmiranju nove partizanske jedinice s toga područja.

Iz izvještaja Općinskog komiteta Partije u Starom gradu pa prošli mjesec može se ne samo vidjeti stanje u toj općini, nego na osnovu njega i sagledati stanje na cijelom otoku Hvaru.

O političkoj se situaciji kaže: »Sva sela listom stoje uz nas, špijuna nema. Seljaci od svih svojih prihoda daju 2% u Narodnooslobodilački fond, kao što je zaključio NOO.¹ U novcu su za NO fond u pr. mj. sakupljene 30.362 kune. Jedne noći 250 ljudi i žena brali su vinograde naših drugova i sa 100 mazgi grožđe ili mošt odnijeli kućama.«²

O organizacionom stanju NOP-a kaže se, da imaju 5 staleških grupa u Starom gradu. Općinski NOO, koji broji 6 članova (3 komunisti, 1 bivši HSS-ovac, 1 bivši JNS-ovac i 1 komunistički simpatizer), uživa jednodušnu podršku naroda i jedina je vlast, koju narod priznaje.

Pored Općinskog komiteta Partije od 6 članova na tom terenu djeluju 4 ćelije s 26 članova, 4 kandidata i 28 simpatizera.

¹ Pored dva posto od prihoda, koje su davali u NO fond po odluci KNOO-a (a tu su odluku provodili u život svi NOO-i na otoku), Hvarani su davali u NO fond i posebne neobavezne priloge u novcu ili naturi.

U to vrijeme KNOO je donio odluku, koju su također provodili u život mjesni NOO-i, o obrađivanju dijela neobrađene zemlje putem dobrovoljne radne snage. Prihodi s te zemlje išli su u korist NO fonda.

Općinski NOO Staroga grada formiran je ljeti 1942. na mjestu zvanom Zaborje. NOO su tada sačinjavali Ivo Franetović, Petar Košta, Ante Vojković, Petar Vranjican i Bartul Kovačević.

² Snage NOP-a u Starom gradu mogu se donekle ocijeniti i po ovom: Talijani su krajem septembra 1942. odlučili da ooberu vinograde nekih partizanskih porodica, da bi ih na taj način lišili sredstava za život. Partijsko rukovodstvo, čim je to saznalo, mobiliziralo je narod iz Dola i Vrbanja i u toku noći uz pomoć partizanske čete »Matija Ivanić« dalo se na berbu tih vinograda. Iste noći obrano je grožđe preneseno u Dol i Vrbanj i tamo prerađeno. U podrume je spremljeno 180 hl vina. Idućeg jutra došla je u »berbu« talijanska vojska, i što joj je preostalo, nego da se bijesna vrati bez grožđa i mošta.

Omladinska organizacija obuhvaća gotovo svu omladinu. Skojevska organizacija ima 60 članova, a Savez mlade generacije obuhvatio je 143 omladinke i omladinca. Pionirska je organizacija u formiranju.

U AFŽ rade 23 organizirane žene. One su povezane gotovo sa svim ženama mjesta.

*

Jučer su brački partizani napali žandarmerijsku stanicu u Supetru, kotarskom centru otoka. Kad je izgledalo da će žandari kapitulirati, stigli su im u pomoć Talijani, pa su se naši morali povući.¹

*

Posljednjih dana potopile su savezničke podmornice u Jadranskom moru nekoliko brodova, koji su bili u službi Talijana. Tako je u blizini Korčule potopljen brod »Kosovo«, koji je prevezio više stotina talijanskih vojnika; dio vojske uspio se spasiti. Dalje su potopljeni: »Soča« (kod Drvenika), »Vardar«, jedan brod cisterna od 8500 tona i jedan brod, kojemu se još ne zna ime. Brod »Vardar« potopljen je između Šibenika i Biograda.

Potapanje tih brodova sasvim je poremetilo saobraćaj na Jadranu. Prekinut je i svaki putnički saobraćaj, a ratni brodovi plove još samo uzduž obale i teško se usuđuju izići na otvoreno more, jer se u posljednje vrijeme opaža sve više savezničkih podmornica.

Govori se, da je jedna bivša jugoslavenska podmornica u službi saveznika u Jadranu, i da je ona potopila spomenute brodove.

◆

Prema današnjim informacijama, u bosanskom selu Golijevu održano je prije pet dana partijsko savjetovanje za partijski kadar biofcovsko-neretvanskoga kraja (Makarska, Imotski i Metković). Na savjetovanju je prikazano političko i organizaciono stanje u tom kraju, koji po odluci PK sada sačinjava

¹ Dogovoreno je bilo da se žandari predadu, ali oni su umjesto toga dočekali partizane s borbom, u kojoj su ubijena 2 žandara. Partizani su tada razoružali i finansijsku stanicu u Supetru, bez borbe, i u njoj zaplijenili 8 pušaka i 2 puškomitraljeza. Kad su Talijani pritekli žandarima u pomoć, partizani su se povukli.

Biokovsko-neretvansko okružje.¹ Na savjetovanju je izabran i novi OK-a na čelu sa sekretarom Martinom Vežićem-Emilom. Pored zadataka, koji se postavljaju pred partijske organizacije okruga, postavljen je i zadatak, da se ubuduće vodi računa, da partizanske jedinice na tom terenu nose i nacionalne, a ne samo crvene zastave kao dosada.²

Za vrijeme savjetovanja u Golimjevu prebacila se jedna četa biokovskog bataljona »Vid Mihaljević« preko Neretve, na komunikaciju Metković—Dubrovnik. Ona je u Vukovu Klancu napala na talijansku kolonu i tu ubila 10 talijanskih vojnika. Talijani su odmah u Metkoviću strijeljali 10 talaca i oglasili, da je to zbog spomenute akcije.³

D O D A T A K

Aleksandar Ranković o stanju u Dalmaciji u oktobru 1942.

O stanju u Dalmaciji piše A. Ranković 11. oktobra 1942. drugu Titu i kaže:

»Danas sam govorio sa PK-om za Dalmaciju, kažu da je sav narod na nogama. Jedan partizanski vod čuda stvara uz pomoć naroda u Južnoj Dalmaciji. Ne znam da li si obavješten da su šest preduzeća, od kojih i brodogradilište, bili u štrajku po nekoliko dana... Trebalo **itali** Dalmaciju preplaviti letcima i drugim našim materijalom. Mislim da je tamo situacija sazrela za opštu mobilizaciju čitavog naroda bez obzira na pomanjkanje oružja i municije... Noćas nam stiže 230 boraca Dalmatinaca bez oružja i ostale spreme, slabo i skoro nikako odeveni. Uputiću ih preko Mliništa željeznicom u sastav I. proleterske brigade ...

Štab operativne zone još nije došao u Glamoč. Danas smo se malo svađali i mislim da će sutra doći.«

¹ U ime PK savjetovanju su prisustvovali Ivo Amulić, Andrija Božanić i Neda Marović uz instruktora CK KPJ Svetislava Stafanovića četu.

² Do tog vremena pjevali su partizani Biokova izjutra prilikom dizanja zastave, prilikom ručka i večere, kao i prilikom spuštanja zastave »Intemacionalu«.

³ Akcijom u Vukovu Klancu rukovodio je Mladen Viskiće. Nedugo poslije toga ranjen je u borbi u Poljicima te je u Sošićima podlegao ranama. Jedan njegov brat poginuo je prije njega, a drugi nedugo poslije njega.

Sutradan Ranković izvještava druga Tita: »Noćas stiže u Glamoč novih 140 boraca Dalmatinaca. Ovde će biti prihvaćeni i odmah upućeni dalje. Ja ću ih uputiti II. proleterskoj brigadi preko Drvara. Javi mi kojoj brigadi da upućujem sledeće.«

*

PK u dopisu za CK KPH, prikazujući 12. oktobra porast NOP i stanje u Dalmaciji, kaže uz ostalo: »Ovih dana stiglo 300 novih boraca od Šibenika. Očekuje se nova partija od 300—400 boraca.«

Ponedjeljak, 12. oktobra

»Dalmatinski partizan« o partizanskoj taktici — Druga dalmatinska brigada u borbi protiv Talijana i četnika — Razoružana žandarsko-ustaška posada u Ružicu

U trećem broju »Dalmatinskog partizana« načelnik Štaba IV. operativne zone Velimir Terzić razrađuje u opširnom članku partizansku taktiku. Među ostalim on o partizanskoj taktici kaže, da ona proizlazi iz naše hrabrosti, neustrašivosti, discipline, poslušnosti, izdržljivosti i iskrenog druželjublja ... Naša taktika je taktika uništavanja neprijatelja ... Naša taktika je taktika brzine, iznenađenja i silnih udara ... Naša taktika je taktika prepada i zasjeda... Naša taktika je taktika vještine vođenja brzo pokretnih jedinica... Naša taktika je taktika nadmoćnosti... Naša taktika je taktika budnosti i opreza ... — glavne su pouke druga Terzića.

Svakako će taj članak iskusnog oficira i vojnog stručnjaka mnogo pomoći partizanskim borcima, a posebno vojnim rukovodiocima, da nauče i usvoje taktiku vođenja partizanskog rata u našim uslovima. To više, što su naši voj no-partizanski rukovodioci uglavnom dojučerašnji radnici, seljaci, đaci ili studenti, koji su s malim ili nikakvim vojnim znanjem došli u partizane.

*

Prije tri dana vodila je Druga dalmatinska brigada uporne borbe na terenu Peulje—Grahovo. U borbama protiv neprijatelja — Talijana i četnika — naročito se istakao IV. bataljon te naše brigade.

Jučer je Miosečki bataljon upao u Rulić i razoružao tamošnju žandarsko-ustašku posadu. U akciji je zarobljeno 11 žandara i 20 ustaških milicionara. Akciju je partizanima olakšao narednik žandarmerijske stanice, koji je bio u dogovoru sa Štabom bataljona. Nakon razoružanja posade i on je otišao s partizanima.

Miosečki bataljon orijentira se u posljednje vrijeme sve više prema Drnišu i proširuje oslobođeni teritorij na Petrovo polje.

D O D A T A K

Izveštaj PK Centralnom komitetu KPH u oktobru 1942. — Aktivistkinje NOP-a i AFŽ u Dalmaciji god. 1941. i 1942.

U izvještaju PK, koji 12. oktobra 1942. uputio CK KPH, sadržan je iscrpan političko-organizacioni pregled tadašnjeg stanja u Dalmaciji. U izvještaju se pored ostaloga kaže:

»U prošlom našem izvještaju od 9. IX. istakli smo vam momente, koji karakteriziraju političku situaciju u Dalmaciji i masovno raspoloženje naroda, za učešće u Narodnooslobodilačkoj borbi i za pomaganje iste. U ovom izvještaju osvrnut ćemo se na najnoviju situaciju i događaje u Dalmaciji, koji govore o tome, da su se borbenost i raspoloženje masa podigli na još viši stupanj, nego što je ibilo prije mjesec dana.

Kroz posljednji mjesec dana porasla je aktivnost naših manjih partizanskih jedinica na sektoru Srednje Dalmacije, t. j. u Mosoiru, Moiseću, Kozjaku i trogirskoj okolici. Uz masovno učešće seljaka tih mjesta izvršeno je niz sitnih, ali uspješnih akcija, kao na pr. rušenje komunikacija, bacanje električnih stupova i t. d., a partizanske jedinice vršile su prepade na voz u Kaštelima, koji ide za Split—Zagreb, i vršile zasjede po putovima. Uslijed pojačane aktivnosti naših vojnih jedinica, kao i sve masovnijem učešćem naroda u akcijama, izaziva se sve veći bijes kod okupatora. Okupatori su u posljednje dane počeli primjenjivati najzvjerskije metode protiv narodne borbe, t. j. počeli su paliti od treća sela i klati sve što se u njima zateče živo...

Uslijed takve situacije saiv je narod spreman za -borbu, i Srednja Dalmacija danas stoji u znaku općeg narodnog

ustanka. Okružni komitet Partije za Srednj'u Dalmaciju (Split-sko okružje) u svom izvještaju kaže, da imade boraca na hiljade, ali da nema pušaka, te zahtijeva od Staiba naše Zone, da im se uiputi što više pušaka, da bi narod mogli naoružati. Seljaci sami kažu, da oni vide, da partizani ne mogu svagdje prispjeti, pa neka im se dadu puške, da će oni sami braniti sela i stupiti u borbu protiv bandi.

Usljed tako stvorene situacije i plamsanja narodnog ustanika u Srednjoj Dalmaciji, na našoj jučerašnjoj sjednici PK zaključili smo da izložimo današnju situaciju Dalmacije Vrhovnom štabu i da od njih zatražimo, da se oslobode naše vojne snage, koje su vezane na Livanjskom i Grahovskom sektoru, da bi pošle u Dalmaciju u pomoć narodu, koji se diže na ustanak. S tim zadatkom danas je pošao u Vrhovni štab¹ drug komandant Vicko i komesar drug Jordan.

Po ostalim krajevima Dalmacije, iako još nije došlo do otvorenog narodnog ustanka, uslijed bojazni od pokolja, narod danomice u masama odlazi u partizane. Ovih dana stiglo je oko 300 boraca, ljudi i žena iz 'Obližnjih sela i istočno od Šibenika. Sad očekujemo svaki dan, da bi mogla stići nova partija, kako javljaju, od 300—400 boraca. Karakteristično je, da čak odlaze čitave familije i s nejakom djecom u naručju. Ukoliko bi bande pokušale nešto napraviti u Sjevernoj Dalmaciji, stvorila bi se isto takva situacija, kao što je u Srednjoj Dalmaciji, a također u Južnoj (oko Makarske). Zato mislim, da bi se pojavom naših brigada u Dalmaciji podigle sve narodne mase i rasplamsao bi se u pravom smislu riječi narodni ustanak..

U ovome času kod nas se nalazi drug Vlado,² politkom Glavnog štaba. S njime smo održali zajednički sastanak i upoznali ga sa situacijom, pak će vas i on upoznati sa stvarnom situacijom u Dalmaciji.

U prošlom izvještaju javili smo vam o našim uspješima na liniji stvaranja Jedinog narodnooslobodilačkog fronta i narodnooslobodilačkih odbora. Usljed sve jače borbenosti masa, njihova prilaženja i učestvovanja u Narodnooslobodilačkoj borbi, iz dana u dan stvaraju se novi narodnooslobo-

¹ Vrhovni štab nalazio se tada kod Glamoča.

² Vladimir Bakarić.

dilački odbori. Danas ne samo da je Dalmacija isprepletana mrežom narodnooslobodilačkih odbora, već narodnooslobodilački odbori postaju, a mnogi su već postali stvarni organi borbe i organi pune narodne vlasti. Prema najnovijim podacima, kojima raspolazemo, u Dalmaciji postoje narodnooslobodilački odbori u 232 sela. U 28 općina formirani su općinski narodni odbori. NOO-i postoje i u 5 tvornica. U gradovima Splitu, Šibeniku, Makarskoj postoje gradski NOO-i, a oni imaju organizirane akcijske odbore po strukama i staležima, t. j. kod činovnika, obrtnika, trgovaca i t. d. Takvih akcionih odbora imade u Splitu 13, u Makarskoj 6, u Šibeniku 4. Postoje već i 4 kotarska narodnooslobodilačka odbora, i to: kotari Brač, Hvar, Omiš i Bukovica.¹ Oko tih NOO-a okupljen je čitav narod, tako na pr. u kotaru Makarska NOO-i postoje u 40 sela. Ti su odbori većinom birani na zborovima na demokratski način. Ti seoski NOO-i uspostavili su po zaseocima povjereništva od 3 lica, tako da u tim selima imade 115 povjereništava. Ta povjereništva opet dijele zaseoke na 3 manja reona, tako da svaki član povjereništva okuplja po jedno lice iz svake familije svog reona, te među njima ostvaruje zadatke, koji se postavljaju od narodnooslobodilačkih odbora. Takvom organizacijom u Makarskom kotaru obuhvaćeno je 2515 ljudi u Narodnooslobodilačkom frontu.

Aktivnost narodnooslobodilačkih odbora u Makarskom kotaru kretala se u slijedećem pravcu: Podržavali su redovno veze s partizanskim odredima na Biokovu i u brigadi, brinuli se o njihovu održavanju. Važnijim sjednicama općinskih NOO-a prisustvovali su i intendanti bataljona, gdje bi se rješavalo pitanje snabdijevanja vojske. NOO-i su se brinuli i rješavali sva pitanja i probleme na selu: rješavanje međusobnih sporova, registracija novorođenčadi, registracija umrlih, reguliranje sječe šume, postavljali su poljare za čuvanje polja, i t. d., organizirali obrađivanje vinograda partizana, koji se nalaze u partizanskoj vojsci, izdavali razne oglase i uredbe, organizirali pletenje čarapa i prikupljanje robe Iza vojsku,

¹ Broj NOO-a u Dalmaciji u to vrijeme bio je znatno veći, nego što se kaže u ovom izvještaju, jer se prilikom njegova sastavljanja nije raspolagao novijim podacima. NOO-i su tada bili u punom zamahu svog organizacionog razvitka.

i i. d. Općinski NOO-i ove godine za vrijeme regrutacije izdali su oglase omladini, da nitko ne ide na regrutnu komisiju, i tako spriječili mobilizaciju omladine za Pavelićevu vojsku. Na regrutnu komisiju nije se odazvao ni jedan čovjek. Na otoku Braču Općinski NOO organizira kolektivno obrađivanje neobrađene zemlje, koja je ležala kod pojedinih vlasnika neobrađena. NOO-i tu neobrađenu zemlju traže od pojedinih vlasnika, da je dadu da se obradi, s Obzirom na opasnost gladovanja siromašnog naroda. Na traženje odbora seljaci (vlasnici) zemlju rado ustupaju, a NOO-i mobiliziraju (radnu snagu za prokopavanje iste. Kotarski NOO vodi brigu o prehrani pučanstva time što otkupljuje od raznih švercera rižu i ostalu hranu, te je preko općinskih i seoskih NOO-a dijeli narodu. Kotarski NOO otkupljuje svu vunu od seljaka, koji se bave ovčarstvom, te preko AFŽ organizira pletenje čarapa i zimskih maja za partizane, a osim toga sašio je oko 400 pari platnenoga veša za partizane. Slično radu NOO-a Braiča i Makarske, rade i svi ostali odbori u Dalmaciji. Danas se može reći, da okupatori i ustaše imaju vlast samo u onim mjestima, gdje drže svoje garnizone, kao na pr. u gradu Makarskoj, Omišu, Zadvarju, Splitu, Trogiru, Klisu,¹ Sinju i Šibeniku, dok se sav ostali međuprostor nalazi pod kontrolom naših partizanskih odreda i pod vlašću NOO-a. Ne pretjerujemo kad kažemo, da danas NOO-i u Dalmaciji predstavljaju stvarnu snagu i punu vlast, koja je poštovana od naroda kao narodna vlast.

Na savjetovanjima, ikoja smo održali u Srednjoj i Južnoj Dalmaciji, postavilo se pitanje, da NOO-i počnu izdavati propusnice za sva ilica, koja se kreću na terenu, koji kontroliraju partizani.² To je pitanje potaknuto od strane samih seljaka, da im se ne bi pravi smetnje pri kretanju po tim terenima.

S obzirom na ovakvu nabujalost Narodnooslobodilačkog pokreta u Dalmaciji i već masovno stvorene narodnooslobodilačke odbore postalo je zrelo, da se prijeđe na formiranje jednog centralnog organa za Dalmaciju, t. j. Narodnooslobodilačkog odbora. To iziskuju ne samo potrebe međusobnog povezivanja tih odbora, već to ima i ogromno političko značenje,

¹ Osim samog centra Klisa svi ostali njegovi dijelovi bili su poluoslobodeni teritorij.

² S izdavanjem ustaničkih propusnica građanima počelo se već u 1941. na području Knina. Ljeti 1942. NOO-i na različitim terenima Dalmacije masovno izdaju građanima propusnice ovjerene svojim pečatima.

a naročito u današnjoj situaciji. U tu svrhu donio je PK odluku, da se pristupi formiranju NOO-a za Dalmaciju.

Pri¹ formiranju NOO-a za Dalmaciju rukovodimo se time, da u njega uđu pored naših drugova i pristaše raznih drugih političkih stranaka, koji stoje na liniji Narodnooslobodilačke borbe. U raznim seoskim, općinskim, gradskim i kotarskim NOO-ima imade doista pristaša spomenutih stranaka, pak prema tome imamo vrlo zgodnu kombinaciju, u kojoj je predviđeno učešće takvih ljudi. Mi smo zamislili, da bismo NOO stvorili na bazi predstavništva pojedinih kotara, dopuštajući pri tome, da pojedini centri mogu (biti zastupani i s još jednim ili po dva predstavnika.¹

... Dakle politički sastav odbora bio bi slijedeći: 14 partijaca, 5 HSS-ovaca, 2 samostalca, 1 simpatizer i dvojica, koji dođu s Visa i Korčule, po svoj vjerojatnosti to mogu biti naši. Mi eventualno jedan HSS-ovac. Socijalni sastav odbora bio bi slijedeći: 7 radnika, 6 seljaka, 6 intelektualaca i 3 niža trgovca.² Obrazovanje ovog odbora mislimo provesti na slijedeći način: tamo gdje postoje kotarski odbori osigurati ćemo izbor ovim ljudima u samom odboru, a gdje kotarski odbori ne postoje, uputit ćemo im poziv. Saziv odbora izvršit će Splitski narodnooslobodilački odbor, budući da je on u svom proglasu uzeo na sebe inicijativu za stvaranje NOO-a.

Ukoliko imate o ovome kakvih primjedaba, obavijestite nas u najskorije vrijeme, jer mi mislimo da ćemo od danas, pa najkasnije do mjesec³ dana, NOO za Dalmaciju formirati. Zaključeno je da u ime PK u odbor uđe drug Bajer.⁴

U pogledu organizacionog pitanja Partije uspjeli smo uglavnom da sredimo organizaciju u 6 okružja.⁵ Formirani su okružni komiteti, s kojima održavamo redovnu vezu. Također

¹ Nakon toga daje se prijedlog, koja bi lica imala da uđu u NOO Dalmacije.

² Sastav NOO-a Dalmacije, kad je izabran, bio je nešto drugačiji, nego je zamišljen u ovom izvještaju.

³ NOO Dalmacije nije izabran u novembru 1942., kao što se tada mislilo u PK, već koncem januara 1943.

⁴ Iz biroa PK ušao je u NOO Dalmacije, pored Ivana Amuića Bajera, i Andrija Božanić-Stevo.

⁵ PK Dalmacije misli i na Livno—Duvno. Tada je međutim bilo 7 OK: 1. Sjeverne Dalmacije, 2. kninski, 3. srednjodalmatinski, 4. za srednjodalmatinske otoke, 5. biokovsko-neretvanski, 6. dubrovački ili južnodalmatinski i 7. livanjski. PK dotada nije uspio da sredi organizaciju samo oko Dubrovnika.

su formirani gotovo po svim ikotarima kotarski komiteti, čiji broj iznosi 15,¹ a isto tako po gradovima i industrijskim centrima postoje mjesni komiteti, kojih imade 9.

Sada se provodi reorganizacija partijskih jedinica na bazi općinskih ćelija.² Ta je reorganizacija u nekim mjestima već uglavnom provedena, a negdje se provodi. O rezultatu reorganizacije izvijestit ćemo vas u idućem izvještaju. Brojno stanje partijske organizacije po okružjima stoji ovako: Splitsko okružje 171, okružje Brač-Hvar 131, Kninsko okružje 15, Livanjsko okružje 52, Dubrovačko okružje, na temelju starih podataka, 120.

Dubrovačko okružje još nismo uspjeli obići i srediti. Po tom poslu kroz ova dva dana putuju drug Stevo i drugarica Cvita. Tako danas broj partijskog članstva na terenu iznosi 1028 članova.³ Djelomično smo uspjeli srediti i partijsku organizaciju u vojsci, i to u I. brigadi i III. dalmatiniskom odredu. Brojno stanje u I. brigadi iznosi 152 člana, a u III. odredu 135⁴...

10. o. mij. prvi put sastali smo se svi članovi PK i održali smo zajedničku sjednicu. Bili su prisutni svi drugovi, koji su kooptirani u PK.⁵

Stanje u skojevskoj organizaciji znatno se popravlja time, što je upotpunjen Oblasni komitet iSKOJ-a. On je uspio da se poveže sa svim okružnim skojevskim organizacijama i da im pruži pomoć. Kako se dosad nije uspjelo po partijskoj liniji srediti partijsku organizaciju u Dubrovaičkom okružju, isto tako ni SKOJ nema pregleda ni veze sa skojevskom organizacijom u tom okružju. Oblasni komitet SKOJ-a pred kratko je

¹ I broj kotarskih komiteta bio je veći nego što se navodi.

² Na području općina, u kojima je bio mali broj članova Partije i gdje se ćeli je-jedinice nisu mogle formirati po selima, formirane su općinske ćelije, koje su obuhvatale pojedine članove Partije s čitavog područja općine. Općinske ćelije ujedno su vršile funkciju općinskih komiteta, odnosno bile su jedno i drugo. Kako su se postepeno stvarale mogućnosti za formiranje ćelija po selima, tako su se rasformirale općinske ćelije i birali općinski komiteti.

³ Stvarni broj članova bio je veći, on se, uključivši teren, partizanske jedinice i neprijateljske zatvore, kretao oko 1815.

* Nije dan pregled za II. dalmatinsku brigadu i još neke manje partizanske jedinice na terenu.

⁵ Za članove plenuma PK tada su kooptirani Ante Marasović-Mirko i Miloš Zanko-Marinko. Marasović je stvarno u to vrijeme rukovodio organizacijama u Splitu, a Zanko bio rukovodilac Agitpropa PK.

vrijeme sazvaio savjetovanje za cijelu Dalmaciju.¹ Na tom savjetovanju se konstatiralo, da skojevske organizacije još nisu postigle ono što se može postići u pogledu stvaranja Saveza mlade generacije i mobilizacije omladine u Narodnooslobodilačku borbu. Pred par dana završili su kurs za jednu grupu skojevskih rukovodilaca s terena i iz vojske, u kojoj je sudjelovalo oko 20 skojevaca. Kod svih skojevskih organizacija u Dalmaciji, sve do posljednjeg vremena, postojala je nejaisnoća u pogledu skojevskih aktivista i odgojaca. Međutim, na tom savjetovanju, kao i na samom kursu, ta su pitanja organizacione prirode raščišćena, tako da danas drugovi skojevci imaju jasniji uvid u organizaciona pitanja SKOJ-a. Brojčano stanje SKOJ-a danas iznosi 5181 skojevac² i 4307 omiladinaea neskojevaca obuhvaćenih u Savezu mlade generacije, što znači da ukupan broj iznosi 9488 članova Saveza mlade generacije. U Livnu je uspostavljena organizacija pionira, koja broji 150 članova.³

Budući da vas dosad nismo obavještavali detaljnije o stanju Antifašističkog fronta u Dalmaciji, ovom ćemo prilikom da vas upoznamo malo detaljnije o stanju AFZ po okružjima:⁴

Sjeverna Dalmacija: U Šibeniku postoji odbor AFZ od 10 članica i 3 pododbora po strukama. Obuhvaćeno je oko 200 žena. U Bukovačkom kotaru postoji 18 seoskih odbora AFZ, ukupno odbomica 100. Obuhvaćenih žena 100. U kotaru Ižu (Preko) nema formiranih odbora, ali se ipak radilo po liniji AFZ i ima oko 70 obuhvaćenih žena. Na sektoru Vodica ne postoji organizacija AFZ, ali žene masovno učestvuju u pružanju pomoći partizanima. U kotaru Benkovac nema organizacije, ali se ipak imalo veze s nekim ženama. U općini Rogoznica postoji 15 seoskih odbora AFZ s ukupno 75 odbomica

¹ Savjetovanje je održano u Livnu.

² U taj broj nisu uključeni skojevci, koji su se nalazili u partizanskim jedinicama, kao ni oni u neprijateljskim zatvorima.

³ Pionirska organizacija formira se nakon oslobođenja pojedinih krajeva. Ona se na području PK najprije formira u kotaru Livno. Na području Dalmacije ona se tek u 1943. godini jače razvija.

⁴ U izvještaju nije dan pregled stanja AFZ za Dubrovačko okružje. Organizacije AFZ u tom okružju, bolje reći na terenu Korčule, Pelješca i u gradu Dubrovniku, bile su na razini drugih otoka i gradova ostalog pojasa. Organizacije AFZ u to vrijeme bile su u punom zamahu razvitka, pa zato prikupljeni podaci nisu bili potpuni; za neka područja uzeti su podaci, kojima je PK prije raspolagao.

i oko 150 obuhvaćenih žena. Kako se vidi iz gornjih podataka, tamo postoje velike mogućnosti, da se uspješno razvije masovni rad među ženama.

Okružje Brač-Hvar: Na Braču ima 6 općinskih odbora AFŽ s 30 odbornica. Ima 6 seoskih odbora. Organizacija nije još posvuda pravilno uspostavljena, ali s obzirom na jak utjecaj naše Partije na mase i aktivnost narodnooslobodilačkih odbora, žene su masovno uvučene u rad po liniji Narodnooslobodilačke borbe, što se najbolje vidi iz šivanja veša, pletenja vune i t. d. Na Hvaru ima 15 seoskih odbora AFŽ i 4 općinska odbora s 20 odbornica, tako da u nekim selima sve žene prisustvuju sastancima i vrše zadatke, koji se pred njih postavljaju.

Splitsko okružje: Kotar Omiš uspostavio je Kotarski odbor od 4 članice, 3 općinska odbora AFŽ, 11 seoskih odbora i 1 gradski s ukupno 193 članice odbora. Obuhvaćeno radom oko 650 žena. Grad Split: Mjesni odbor AFŽ od 5 članica ima 4 rajonska odbora, obuhvaćeno je u radu oko 230 žena, od toga 188 domaćica, 17 radnica i 28 intelektualki. Kotar Solin: 1 općinski odbor AFŽ od 10 članica, 14 seoskih odbora — obuhvaćeno oko 200 žena. Kotar Trogir: 12 seoskih odbora s 91 odbornicom, a obuhvaćeno radom oko 300 žena. Kotar Sinj: 2 seoska odbora AFŽ od 9 članica, obuhvaćeno radom oko 70 žena.

Livanjsko okružje: 5 seoskih odbora AFŽ s 23 odbornice, obuhvaćeno radom 120 žena. U samom gradu Livnu odbor ne postoji, a okupljeno je oko 100 žena. Uglavnom su okupljene muslimanke, dok među Hrvatima ide vrlo teško i odnose se skroz neprijateljski.

Makarsko okružje: Pred mjesec dana održana je konferencija AFŽ za Južnu Dalmaciju, kojoj su prisustvovala 92 delegatkinje iz Makarskog kotara, 2 iz Imotskog kotara i 2 s Korčule. S Pelješca i iz Metkovića nisu bile prisutne, navodno uslijed akcija, koje su se vršile u to vrijeme. Kao organizacija u Makarskom kotaru postoji 25 seoskih odbora sa 105 odbornica, 3 općinska odbora AFŽ s 24 odbornice i Kotarski odbor AFŽ. Obuhvaćeno radom oko 1255 žena. U Imotskom kotaru postoji odbor od 6 žena, a obuhvaćeno radom oko 45 žena. Dosada se nalazi u partizanskim odredima preko 100 žena, koje su dosile u odred dobrovoljno i koje su morale da bježe uslijed opasnosti po život. Danas gotovo u istoj mjeri

odlaze žene u partizane, kao i muškarci.¹ AFZ pozadinskim radom doprinosi veliku korist partizanima u pogledu prikupljanja robe, brane, pletenja čarapa i maja, šivanja veša, i t. d. Također su žene učestvovala u rušenju cesta, u žetvi, berbi grožđa, naročito drugovima koji se nalaze u partizanima ili koncentracionim logorima.

*

Među ženama, koje su se naročito isticala u radu organizacija AFZ i NOP-a u Dalmaciji bile su god. 1941. i 1942. ove drugarice:

Grad Šibenik: Marija Novak, Milka Lasić, Mila Karadole, Mila Macura, Desa Koštan, Anka Šarić, Vjera Trinaestić, Ljuba Tambača, Darija Manojlović, Milica Jurković, Smilja Bučić, Ružica Vukman, Anka Bjelanović, Diljka Barboća, Dorka Bjelanović, Vica Grubišić, Grozda Beader, Mira Jurić, Nevenka Jurković, Bolsa Fulgozi, Ankica Stagljčić, Luida Fulgozi, Vica i Panjikota, Ankica i Lepa Sarić, Danica i Zivka Grubišić, Mladenka Nikolić, Katiea Berović, Dinka Kmčević, Danika, Zora, Ankica i Anka Belamarić, Ernesta Šurić, Katiea Vikario, Danica Ninić, Iskra Šupe, Marketa Friganović, Smiljka Karadole, Milna Bujica, Marija Lasić, Mira Bura, Danica Lacmanović, Anka Blaće, Jelica Jurković, Rosa Batinica.

Kotar Šibenik: Vodice — Antica Špirić, Kornata Ivais, Ilirika Šprljan, Luja Vlahov; Zaton — Marija Cvitan, Milka Mrše; Tribunj — Aleksandra Cvitan, Mitra Jerkin; Stankovci — Maša Pelić; Zlarin — Anta Maglica, Srećka Dean, Milena i Ema Orlov; Betina — Antica Šandrić; Murter — Jožica Božikov; Prvić — Ljeposava Lučev, Marica Fijora, Kosovka Jurlina. Iva Skolabrin, Neda Rodin; Primošten — Nata Ourović; Šepurina — Mila Paškov, Danica Gruibelić; Srima — Marija Grablja, Cvita Vlahov, Ljubica Antulov; Dubrava — Milka Pauk.

Područje Zadra: Zadar — Evica Dragić; Luka — Marija Zuvić; V. Iž — Zorka Relja, Marija Đerđa, Ana Matijević, Marija Marušić, Anka Zuvić, Benjamin a Sutlović, Zorka Pekiić, Meri Marjam i Marica Sutlović; M. Iž — Jozica Mezić, Marija Medenić, Marija Rokov-Bosnić, Marija Rokov-Lukin,

¹ Ma da je u to vrijeme odlazio znatan broj žena u partizane, on ipak ni izdaleka nije bio blizu broja muškaraca. Izuzetaka je bilo samo ponegdje.

Vilma Lukin; Biograd — Kata Zorica, Marija Eškinja, Marija Jeličić; Molat — Zorica Maračić; Nin — Ida Maštrović, Dragica Miletić; Jagodnja — Pera Žepina; Filipjakov — Janja Uranija, Vinka Diklan.

Bukovica: Kistanje — Anda Martić, Joka Štrbac, Stevka Bezibradica; Buković — Soka Rujak; Zegar — Sonja Komožec, Pera Miilčić; Obrovac — Milica Boljak, Mila Župan; Ivoševci — Danica Manie, Pera Rašić, Vaja Tišma, Radojka Šolaja; čučevo — Mara i Joka Štrbac; Gošić — Vajka Borak; Dobropoljci — Marica Miodrag, Bosiljka Jolić.

Kninski kraj: Knin — Dušanka Jelić, Ljuibica Šolaja, Nedjeljka Vukojević, Čedna Marić, Jelka Krvavica, Zora Bešker; Kovačić — Ljubica Durbaba, Kita Novak, Jerka i Ika Ouruvija; Promiina — Manda Kovačević-Bila; Vrbnik — Mande Vukadin, Dragica Jeramaz, Anda Purić; Kninsko Polje — Anica i Neda Milanović; Polača — Anda Crnogorac; Radučić — Mileva Kutlača, Vukica Radić; Plavno — Sonja Opačić; Biskupija — Marta Prpić; Golubić — Olga Opačić.

Drniški kraj: Drniš — Lila Svikolj; Siverić — Kata Lilić, Marija Medić, Marija Miličević; Tepljuh — Pera Lončar, Desa Colo vić; BiOčiin — Jovanka Vodogaz; Razvode — Aleksija Pokraj ac.

Trogirski kraj: Trogir — Vinka Kovačević, Kata Slade, Milka Čorić, Roza Bilić; Vinišće — Vana Dučić, Luca Anđelić, Neda Drčić, Jerka Kostović, Neda Pažanin; Vilajica — Luca Hrabar; Gornji Seget — Kata Foljičanin, Neda Pavković; Donji Seget — Nika Pavković, Tonka Guina, Mara i Anka Lozo vina, Kata Rade; Gornji Okrug — Jera Radić; Podorlja'k — Jerka Vidović.

Sinjski kraj: Sinj — Smilja Jurjević, Olga Stiuć, Neva Delić, Dora Vidošević, Iza Devetak, Ružica Milun, Olga Dragaš, Mata i Ružica Breko, Tonka Radica, Kita Krstulović iz Splita; B'itelić — Milica Dapić, Pera Bračulj, Boja Bulović, Cvita i Milica Stojić, Marija Bračulj; Brnaze — Iva Delija; Lucani — Tomka Barač, Anda Jajčanin; Glavice — Lujza i Anka Jelimać, Ana Labrović, Đula Biloderić, Kata Anušić, Lujza, Mara i Marija Romac; Bračev Doilac — Sima Laštre, Ružica Pletikosić, Marija Katić; Podvaroš — Iva, Neda i Šimka Pavtić, Ljuba Radinović, Rosa Borović; Obrovac — Iva Tenderà; Satrić — Kaja Samardžić; Suvač — Andrà Prolić; Strmendolac — Maša Marasović; Udovičić — Iva Zmić, Iva Omr-

čem, Mara Bandaio; Grab — Iva Lagator; Oto*k — Luca Bašić; Turjaci — Ruža Blažević; Podi — Iva Ratković; Jabuka — Danica Čabo, Ana Varenina.

Područje Vrlike: Vrlika — Desa Kovačević, Dena Barišić, Melanija Buj; Koljane — Marija Kovačević; Otišić — Darinka Stojanović.

Mučko-lečevački kraj: D. Muć — Cvita Gilić, Luca Soldo, Mara Granić; Pribude — Iva Šerić, Anđelija Spanić; D. Postinje — Cvita Penović, Luca Vulić; Sutina — Jela Šolić; G. Ogorje — Iva Bulić, Jadra Čolak, Stana Rađa; Milešina — Stana Miletić; Kladnjice — Perica Radanović; Lečevica — Tonica Stričević; Nisko — Matija Bilobrk; Radošić — Jandra Gjirlić, Marija Rajević.

Solinski kotar: Pored spomenutih u »Dalmaciji 1941« još u Solinu — Stana Vrgoč, Frana Gašpić, Franka Barišić, Bosiljka i Anka Ninčević, Rajka Žižić, Ljubica Barišić, Mila Boiban, Marica Katić, Vjera Poljak, Slavica Katić, Tonka Sesartić, Antica Barišić, Antica i Milica Čerina; Majdan — Mira Katunarić, Mara Rudan; Mravince — Olga Svalina; Vranjic — Mileva Benzon, Desa Bilić, Janja Mandić, Smilja i Blaženka Grubić; Kaštela: Sućurac — Jela Kovač, Zorka Jerčić; Gomilica — Luca Bakotić; Katmbelovac — Olga Tadin, Anka i Frana Britvić, Domina Lućin, Mara Bedalov, Zorka Kamenjar; Lukšić — Karmela Mateljan, Marica Livković, Dobrila Kovačev; Stari — Ana Benutić; Novi — Tasja Kuzmanić, Marija Studin, Sabina Grgin; Klis — Marija Vukšić, Marija Boiban, Milka, Palma, Nediljka i Karmela Gizdić, Blaženka Perić, Marica Bralić, Matija. Zorka i Marija Uvodić, Nevenka Smodlaka, Anka Glavina, Dragica Kurtović, Marija i Zdenka Perković, Maša Jamam, Mara Matulović; Dugopolje — Vinka Đuderija, Milica i Anđa Vukasović; Kotlenice — Anđa Perić; Broćanac — Joka Novaković.

Split: Pored spomenutih u »Dalmaciji 1941« još su se isticali — Bepa Bužančić, Bosa Čolak, Zora Rosandić, Milka Kudrić, Ruža Radić, Tihana Ravlić, Anica Roje, Katica Sirošević, Vojka Ružić, Danka Spero, Olga Kapetanović, Olga Donatov, Zora Gazzari, Milka Maras, Zorka Roje, Mara Jurić, Jerka Karmelić, Zora Skaričić, Anka Tudor, Dobrila Krstulović, Sofija Bandalović, Jerkica Mladinić, Tonka Kesić, Draga Marjanović, Milka Dimić, Anđela Bradić, Marta Hrgalo, Jelka

Mušica, Zora Vukušić, Sanja Bučan, Marica Borozan, Neva Vuković, Marija Dumanić, Landa Muljačić, Ila Spero, Niko-lica Mladinić, Ećija Bandalović, Dora Krstulović, Eia Berval-di, Marija Mitrović, Lucija Filiipić, Zorka Borozan, Dobrila Urlić, Slavica Kukoč, Ana Čuliić, Paula Zon, Jelica Dokić, Nevenka Ružić, Franka Dojak i dr.

Omiški kraj: Omliš — Katja Šperac, Milka Bujević, Sonja Lelas, Anka Radobolja, Vjeka i Marija Marušić; Rogoznica — Blaiženka i Dobrila Mimica; Jeisenice — Anka Lozić, Marija Trgo; Dugi Rat — Marica Zečić; Zrnovnica — Pavka i Jakica Barbaric, Anjeta i Marija Mihanović, Pavenka Perčić, Marija i Marica Amižić, Marija Aljinović, Marija Stipica, Vesela Domjanović; Gata — Mara Kuvačić, Mara Proso; Katuni — Ana Urličić.

Makarski kraj: Makarska — Anka Srzić, Anka Lisnibad, Blaga Montana, Mara Buljan, Dana Andrijašević, Marica Ra-fameli; Brela — Lenka Filipović, Tonka Uršić; Podgora — Ljeposava Borić, Krasna i Anka Noia, Marija Kržanić, Ivanka Piivac, Matija Kokić, Slavica Radović, Ljeposava Roščić, Darin-ka Vela, Ljubica Pavlinović; Drašnica — Olga Matijašević, Ljubica Hristić, Biserka Glučina; Igrane — Neda Milojević, Zana Morović, Zana Antičinić, Neda Šošić, Vica Cvitanović, Kanmela Talijančić, Vera Šulenta, Antica i Matija Miočević, šimica Rudelj; Drvenik — Zorka Vitasović, Joza Antunović, Marija i Slavica Ivičević, Ana i Danica Alač, Ivanića Kostanić; Bast — Marija Matijašević, Marija Radić, Kata Staničić; Brist — Marija Barić, Ana Žderić; Gradac — Tamara i Poldo Viskiće, Silva Šutić, Anđelka i Anka Radelić; Bačina — Julija i Ljubica Tomašević, Milika i Marija Bogunović, Zorka Boško-ović, Maša Tomašević; Kozica — Kata Katić; Vlaka — Marija Radelj; Zavoj ani — Danica Beus; Vrgorac — Jaka Ra os, Ma-rija Martinac, Zdenka Dilipetar, Anđelka Miljak; Kutanac — Marinka Rakić; Draževitić — Danica Barbir; Orak — Milka Polić; Banja — Matija Erceg; Kakorić — Kata Vušković; Klje-nak — Danica Vukojević, Danica Grnić.

Metkovački kraj: Kula Norinska — Anđelka Marević; De-sne — Mila Marteljik, Mara Markić; Slivno-Ravno — Lilka Babić; Metković — Ivanka Romić; Komin — Mila Medok; Borovica — Iva Manenica; Slivno-Duboka — Matija Jura-čić, Manda Bjeliš.

Imotski kraj: Krivodol — Anđelka i Mila Ujević; Zmijevac — Kata Šućur; Poljica — Marija, Anka i Kosa Lozo; Lokvičić — Dinka Bajić; Zagvozd — Jurka i Neda Brzica, Mara Mutić.

Otok Šolta: Gornje selo — Marija Bavčević, Mila Jakovčević, Zorka Sinovčić, Jozica Blaško, Milka Begović, Slavka Petrić; Stomorska — Antica Koludrović, Tanja, Verka, Olga i Olivija Vidan; Grohote — Vilma Karuzović, Milka Radić, Marija Buiktenica; Maslinica — Draga Radman.

Otok Brač: Pučišća — Draga Lukinović, Tina i Perica Orlandini; Sutivan — Ećija Ljubetić; Postire — Katica Marković; Nerežišće — Rajka Rejstoviić, Lukica Bezmalinović; Selca — Anđelka Mišetić, Fanita Carović, Manda Bošković; Gornji Humac — Milica Taras; Povija — Vesna Ostojić, Andrijana Lozica; Doinji Humac — Marijola Jakšić, Katica Negotić; Splitska — Bosiljka i Marica Štambuk; Škrip — Ećija Miletić, Mila Gospodinić; Mu r v i c a — Mara Glasinović; Ložišće — Milka Antičević, Marica Škaramota.

Otok Hvar: Starigrad — Lenka Anić, Neda Miloš; Vrbanj — Marija Matković Nikolina, Marica Pavčić, Margarita Britanić, Mandica Vodanović; Vrisnik — Ivka Franičević, Joska Bojanić; Jeilsa — Perka Splivalo, Zora Buj, Vjera Gamulin; Vrboska — Marija Kazanova, Lucija Matković; Brusje — Jakica Miličić; Pitve — Ljubica Kokić, Marica Duboković; Poljiica — Draga Matković; Gdinj — Marija i Zina Curin; Bogomolje — Kata Biličić; Sućurje — Draga Ivčević.

Otok Vis: Ina i Blaženka Radišić, Marica Karuzo, Zaga Zaninović; Podšpilje — Dobra Brzić-Teta, Nina d Dobrila Borčić; Komiža — Katica Bjažević, Ljerka Fiamengo, Bartula, Felanda i Vuka Marković, Marija Zaninović, Antica Katica; Biševo — Veneta Bogdanović; Oključna — Domina Božanić.

Otok Korčula: Vela Luka — Jakica Mirošević, Frana Berković, Tomica Padovan, Ivica Barčot, Frana Bošković, Frana i Mila Dragojević; Blato — Urša Franulović, Jakica Milat, Dobrila Šeparović, Anka Andrić, Neda Milat, Luca Petrović, Vinka Milat; Smokvica — Ivanka Franulović, Marija Tomašić, Pera Kor anić; Cara — Dinka i Desa Tomić, Dinka Padre; Žrnovo — Ljubica Jaričević, Agata Gurač, Ljuba Skokanović, Kata Brčić, Alberta i Kata Broić Dinkova; Raci sce — Ana i Cvita Matić, Vinka Raše.

Pelješac: Janjina — Elodija Akrap; Pijavičino — Mara Milat, Sonja Mirić; Županje selo — Mare Jurević; Potomje — Lenka Antičević; Sreser — Marija Grbić, Marica Kučer; popova Luka — Sunčana Čučuković; Orebić — Katija Jakulić; Kuna — Mileva Ferlan; Duba — Marija Jurišić; Lovište — Tonka Biličić; Mljet — Marija Stepić.

Dubrovački kraj: Dubrovnik — Marija, Kata i Anuška Radeljević, Marija Lujak, Lucija Benusi, Sonja Mašanović, Franka Medonić, Katica Franić; Trsteno — Marija Miljas; Konavle — Janja Pušić, Stana Sukmo; Zaton — Katica Milošević.

Utorak, 13. oktobra

Poraz Talijana i rušenje voza kod Prosika — Grupe Bračana i dalje odlaze u Biokovo

Jutros su Mosorska leteća četa, Solinska leteća četa i Udar-na grupa iz Dugopolja napale sinjtički vlak s vojskom kod Prtosika — između Dugoipolja i Dii oma. Nakon jednosatne borbe partizani su svladali Talijane.

U ovoj akciji Ubijeno je 40 fašista i vojnika, a zarobljen jedan domobran, dva talijanska vojnika, jedan željezničar i jedan fašist. Pošto su pokupili oružje — 42 puške, jedan puškomitraljuz, 38 bomba i 10 vreća različitog materijala, partizani su bacili vlak niz provaliju.¹ Od partizana je ranjen samo zamjenik komandira Mosoirske čete Nikola Matešan.²

Poslije podne Talijani su s jakim snagama i motorizacijom uz pratnju tenkova otišli u Prosik, pokupili mrtve, dovezli ih u Split i pokopali u splitskom Novom groblju.

*

S Brača je jučer otišla u Biokovo još jedna grupa boraca. U grupi se nalaze 42 druga. Tako su za dva mjeseca s Brača otišla u BiOkovo 152 borca. Zaista lijep broj!

¹ Svi kasniji pokušaji Talijana da dignu srušeni voz ostali su bez uspjeha, jer su ih u tome svaki put omeli partizani. Tek po Oslobodenju dignuti su lokomotiva i vagoni iz provalije.

² Nestao kao tifusar u V. ofenzivi u blizini Foče; bio komandir čete III. bataljona III. dalmatinske brigade.

Srijeda, 14. oktobra

**Komesar GŠH Vladimir Bakarić u Livnu —
Sve više partizanskih pjesama**

Nakon komandanta GŠH druga I. Rukavine i sekretara CK KiPH druga V. Popovića, koji su prije mjesec dana posjetili Livno i u njemu se sastali s partijskim i vojnim rukovodocima Dalmacije, to je ovih dana učinio i komesar GŠH i član CK KPH drug V. Bakarić. On će se na licu mjesta, neposredno upoznati s razvitkom i stanjem NOB u Dalmaciji i rukovodećem kadru na terenu pružiti potrebnu pomoć.¹

*

U Solinskoj' letećoj četi danas su borci pjevali novu partizansku pjesmu, koja ohrabruje. Pjesma je posvećena Pirvoj dalmatinskoj, a glasi:

<i>Dalmatinska, dalmatinska, Naša Prva dalmatinska, Hej brigada udarna.</i>	<i>A na bojnem polju Mrtav tiran leži, Tu je prošla udarna.</i>
<i>Komandir proleter, Komesar proleter, Svi vojnici proleter, Druga Tita hrabri borci Za slobodu naroda.</i>	<i>Dalmatinska, dalmatinska, Naša Prva dalmatinska, Hej brigada udarna.</i>
<i>Hej komandiri, Zdravo komesari, Zdravo, zdravo drugovi.</i>	<i>Hej komandiri, Zdravo komesari, Zdravo, zdravo, Zdravo drugovi!</i>

Četvrtak, 15. oktobra

**Komandant i komesar IV. operativne zone u Vrhovnom
štabu — Formirana Komanda područja Muć — »Borba« o
četnicima oko Knina**

U ponedjeljak su komandant i komesar IV. operativne zone bili na konsultiranju u Vrhovnom štabu. Oni su drugovima izložili situaciju u Dalmaciji, nagli priliv novih boraca i

¹ Drug Vladimir Bakarić bio je u Livnu — tada sjedištu Štaba IV. operativne zone i PK za Dalmaciju — u prvoj polovici oktobra 1942. U Livnu se zadržao nekoliko dana, sastavši se s članovima PK i Štaba zone.

Vladimir Bakarić i Andrija Božanić u Livnu polovicom oktobra 1942.

teškoće oko njihova naoružanja i prehrane, kao i prehrane naših vojnih jedinica. Pored ostalog oni su dali prijedlog i za formiranje još jedne (Druge dalmatinske) /brigade. Pošto su drugovi izložili stanje, VŠ je pred Zonu postavio zadatke:

1. Samoosiguranje prehrane jedinica borbom i oduzimanjem od neprijatelja, zatim dobrovoljnim prikupljanjem preko NiOO-a u narodu i preko vojnopozadinskih vlasti putem konfiskacije od ustaško-četničkih porodica, gdje ih ima, zatim putem zamjene, naročito za sol, kao i putem kupovine.

2. Da Zona preuzme osiguranje Glamočkog polja, jer su se Krajišnici povukli s tog terena.

Drugovi iz VŠ složili sru se s prijedlogom Zone, da se formira Druga dalmatinska brigada.

*

Rasteretit će se mosečki partizani na oslobođenom teritoriju Muć—Lećevica, a NOO-ima će se više pomagati u rješavanju pojedinih zadataka, jer je odlukom Štaba IV. operative zone prekjučer u Muću formirana Komanda područja. Za komandira te prve komande područja u Dalmaciji postavljen je Ivan Zefcan, za njegova zamjenika Ivo Purišić, a za pomoćnika Mirko Delić. Prvi je odgovoran za organizaciju vojnopozadinske vlasti, mobilizaciju novih boraca i red i mir na oslobođenom teritoriju; drugi za ekonomska pitanja (konfiskacije i rekvizicije, sakupljanje, kupovinu i zamjenu hrane, za rad partizanskih radionica i t. d.), a treći za obavještajnu službu i politički rad.

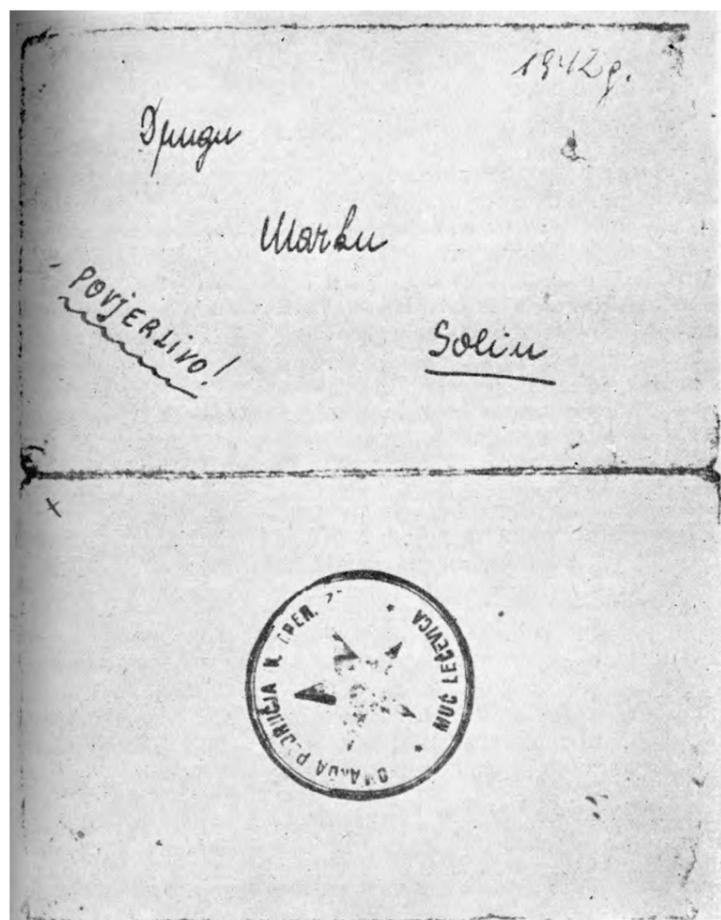
Pri Komandi područja formira se ekonomska sekcija, sekcija za mobilizaciju, sekcija za obavještenja i sekcija za radionice. Organizirat će se i partizanska kuhinja: za partizane prolaznike, kurire, stražare, kao i za prateću četvu uz Komandu.

Pod (rukovodstvo Komande područja stavlja se svih osam partizanskih punktova, koji se nalaze na njezinu terenu. Jedan od njezinih zadataka jest i formiranje komande mjesta za Muć.

*

Organ KPJ »Borba«, u svom broju (21) od 8. o. mj., donosi napis na tri i pol stupca, u kojemu se raskrinkava izdajnička i zločinačka rabota četnika oko Knina.

Uviđajući strategijsko značenje Knina, Draža Mihailović u suglasnosti s talijanskim okupatorom neprestano dovlači na

Omotnica jednog pisma Komande područja Muć—Lečevica, iz oktobra 1942.

to područje svoja pojačanja iz Like, Bosne i Hercegovine. Te četničke bande skupa s »domaćim« ološem pljačkaju i teroriziraju i hrvatski i srpski narod Kninske Krajine.

Petak, 16. oktobra

OK Srednje Dalmacije pokreće svoje glasilo

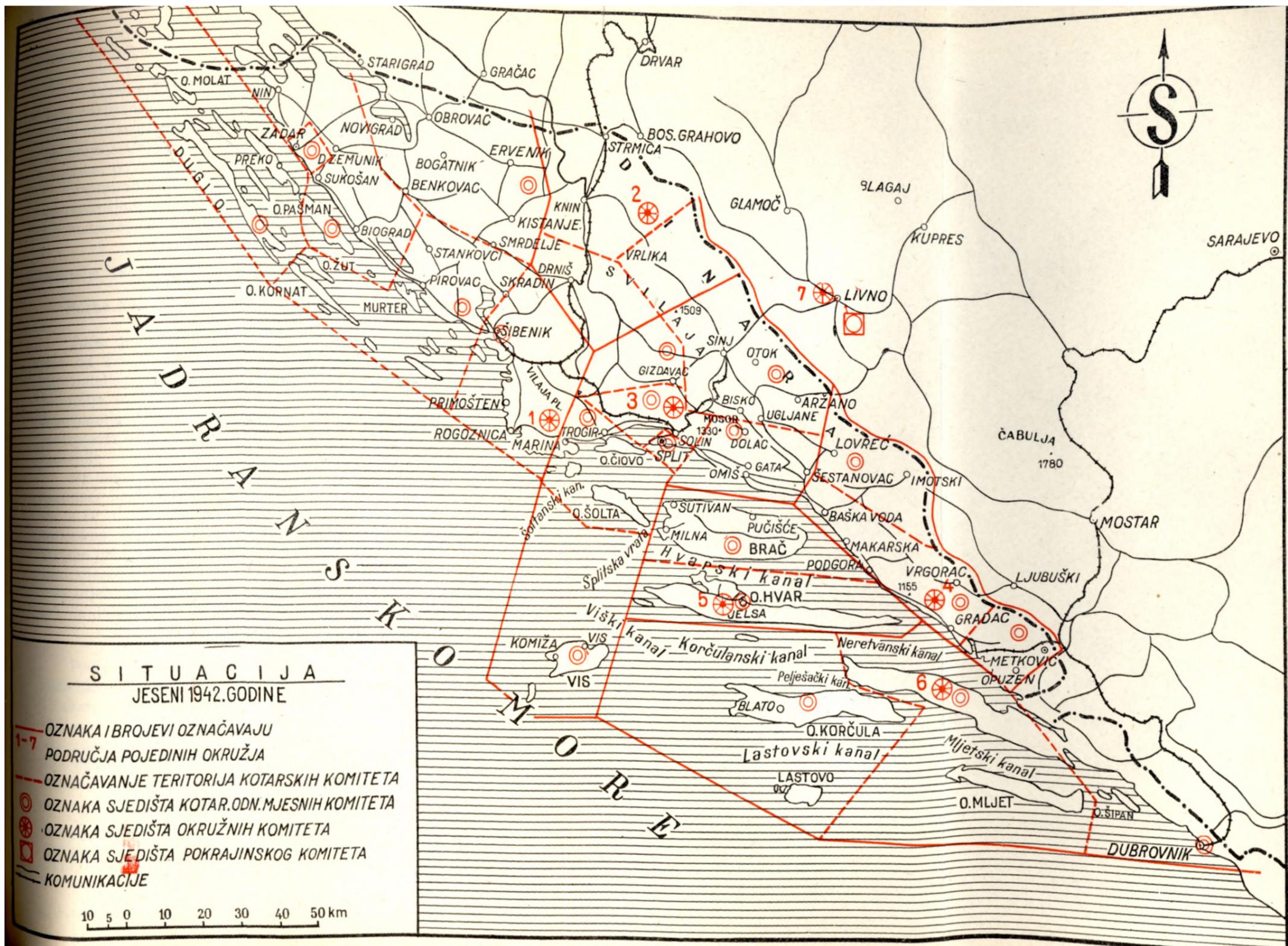
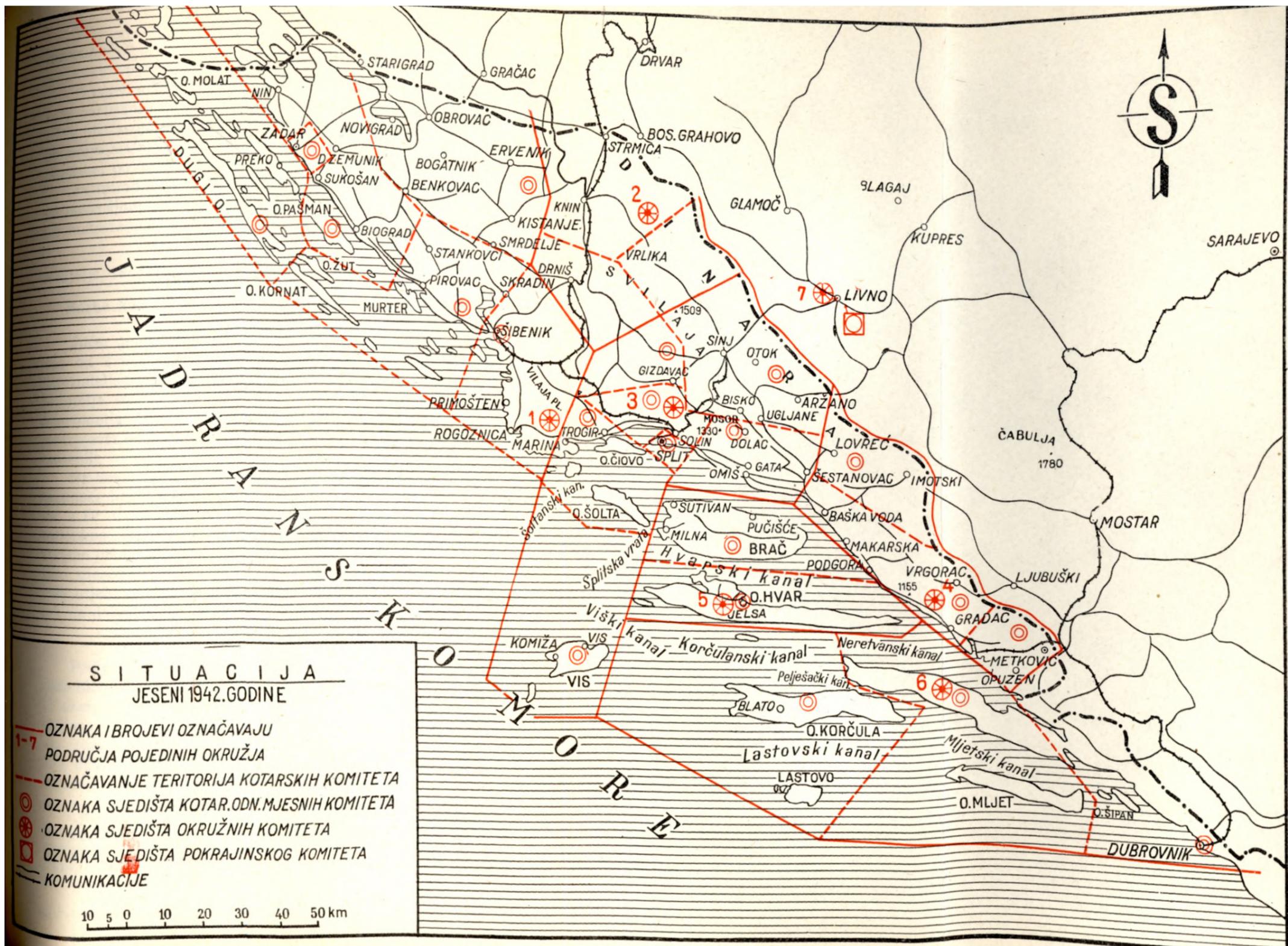
Na sastanku s Agitpropom OK Srednje Dalmacije, odnosno Splita, koji je tek osnovan, dogovorili smo se o izdavanju glasila OK. Već odavno osjeća se potreba za takvim glasilom. Odlučeno je, da prvi broj iziđe do konca mjeseca, a zatim da list izlazi jedamput sedmično. List će se zvati »Naš glasnik«, a za uredništvo je odgovaran Eli Finci-Kostić.¹ Sjedište Agitpropa, odnosno okružne tehnike, koja će list štampati na ciklostilu, bit će selo Milešina, u kojemu smo održali i današnji salstanak. Milešina je prikladna zato, što je u njoj narod sav uz NOP, a u slučaju neprijateljske ofenzive tehnika se može lako povući u Svilaju.

Subota, 17. oktobra

Neprijatelj napušta pojedina mjesta i položaje — Na Visu formirana partizanska grupa

Prema posljednjim informacijama, neprijatelj je neočekivano napustio neka mjesta oko oslobođenog teritorija. Na cesti kod Koljana porušio je improvizirani t. zv. Vuikovićev most, bojeći se partizanskih snaga sjeverno od Dinare. Povlačenje pojedinih posada u jače garnizone potvrđuje, da neprijatelj ne može održati svoje pozicije i da se mora braniti jačim snagama, jer mu male obično razbiju i zarobe partizani.

¹ Eli Finci kao predratni član KP morao je ljeti 1941. pobjeći iz Sarajeva u Split. U Splitu je radio po zadacima Agitpropa. Predavao je na sastancima partijskih organizacija i po odluci Partije održavao vezu s Jevđevićem. U proljeće 1942. Finci je uhapšen, pa nakon puštanja iz zatvora u junu iste godine odlazi u partizane. Potom na Dinari i u Livnu radi u Agitpropu PK. U oktobru 1942. dolazi za rukovodioca Agitpropa OK Srednje Dalmacije, a po njegovu rasformiranju u februaru 1943. vraća se u Agitprop PK. U IV. ofenzivi nalazi se u IX. dalmatinskoj diviziji. Sa II. dalmatinskom brigadom, u njezinu polit. odjelu, prelazi Drinu, Sandžak i Crnu Goru. Iz II. dalmatinske odlazi u XXIX. hercegovačku diviziju.

Drugovi is Visa javljaju, da se tamo od 12 ilegalaca formirala partizanska grupa. Nakon Braća, Hvara i Korčule, sada i Visa ima svoju partizansku grupu. Sigurno je da će ona, iako po broju mala, stjerati Talijane »u žicu«, kalo što su to uradili partizani po ostalim otocima.

Formiranje partizanske grupe na Visu govori o hrabrosti naših ljudi, o jedinstvenoj podršci naroda partizanima, kao i o kukarvičluku neprijatelja.¹

Nedjelja, 18. oktobra

Borbe kod Ciste — Likvidirani četnici kod Plavna

Jučer je HI. bataljon Prve dalmatinske brigade, kad je išao od Trilja prema Imotskom, gdje se vrši koncentracija neprijateljskih snaga, vodio kod Ciste teške borbe protiv neprijatelja. Nakon više sati uporne borbe naši su borci prisilili neprijatelja, koji je bio znatno brojniji, da se vrati u Trilj pretrpjevši velike gubitke. Naši su drugovi imali samo trojicu ranjenih.

Na osnovu odluke Štaba zone, III. i IV. bataljona Prve dalmatinske brigade idu prema Dalmaciji — III. na teren Biokova, a IV. u Mosor. S tih je terena glavnina boraca u tim batalj onima. Zadatak je bataljona, da na spomenutim terenima svojom prisutnošću i djelovanjem stjeraju neprijatelja u nekoliko njegovih velikih i utvrđenih uporišta, a ujedno da još više utječu i pospješe mobilizaciju za partizane, dakako, uvijek na dobrovoljnoj osnovi.

*

Pretprošlu noć jedinice Druge dalmatinske udarne brigade likvidirale su četničku posadu na Crnom vrhu kod Plavna. U akciji su četnicima naneseni teški gubici. Ubijeno je 8, ranjeno 6, a zarobljena 3 četnika. Zaplijenjena im je zastava, jedan teški mitraljez, 1 puškomitraljez, 6 pušaka i različita druga oprema. Od partizana je u akciji poginuo jedan borac, a 3 su ranjena.

¹ Partizanskom grupom na Visu direktno je rukovodio KK Visa. Viška partizanska grupa najviše se zadržavala (logorovaia) na terenu Podšpiljia. S Visa, kao i s niza drugih otoka u Dalmaciji, kad bi grupe, odnosno partizanske jedinice porasle, upućivane su u sastav jačih vojnih jedinica na kopnu.

Ponedjeljak, 19. oktobra

**Odjednom više od 200 novih boraca od Šibenika —
Četvrti bataljon Prve dalmatinske brigade stigao u Mosor
— Formirana Komanda mjesta u Sajkoviću**

Prije nekoliko dana otišlo je s područja Šibenika u Štab zone na raspored preko 200 novih boraca. Među njima je iz samog Šibenika oko 80 rodoljuba. Iz okolice Šibenika najviše boraca dala su za ovu veliku skupinu sela Bilice, Dubrava, Konjevrate i Lozovac. Dio boraca je sa zadarskih otoka. Među novim borcima nalazi se i oko 40 žena, velikim dijelom Ižanki.

Skupni dolazak tolikog broja novih boraca u partizanske jedinice najbolje ilustrira raspoloženje za NOB u području Šibenika.¹

Četvrti bataljon Prve dalmatinske udarne brigade jučer je na svom putu u Mosor vodio borbu kod Blata na Cetini protiv jakih talijanskih snaga, koje je pomagalo 10 tenkova. U tom velikom okršaju ubijeno je 12 talijanskih vojnika. Osjetivši da će imati velike gubitke, Talijani su se povukli u Šestanovac.

¹ Nakon izvjesnog zastoja iz Šibenika i njegove neposredne okolice krajem ljeta i početkom jeseni 1942. ponovo počinju, masovni je nego prije, odlaziti u partizane sve veće grupe novih boraca.

Novi borci, koji su izišli iz Šibenika, prikupili su se na terenu Danilo-Kraljica. Veća grupa došla je s područja Zatona. Tu su im se pridružili i novopridošli iz okolnih sela. Dio novih boraca iz Lozovca i Konjevrate priključio im se na putu. Kad su se novopridošli imali prebaciti s terena Danilo-Kraljica u partizane, preko primoštenskog terena, kuda su se dotada prebacivali mnogi za Muć i dalje, baš tada neprijatelj je vršio blokadu i »čišćenje« toga kraja. MK Šibenika bio je mišljenja, da se u takvoj situaciji ljudi iz grada vrata, ali njima se nije išlo natrag. U to doba na terenu Dubrave nalazio se Ziki Buiat, član Oblasnog komiteta SKOJ-a. On je u dogovoru s Dragom Zivkovićem, koji je vodio grupu sa Zatona, i Josipom Bumberom-Vaskom odlučio, da novopridošle s pratnjom od dvadesetak naoružanih boraca provedu prema »karti« za Moseć novim »kanalom«, dotada neprokrćenim, i prijeđu željezničku prugu između Unešića i Zitnića — bliže Zitniću, u kom su se nalazili četnici, dok su se u Unešiću nalazili ustaše. Prve noći oni su se uspjeli dohvatiti padina Moseća, gdje su predanili. Druge noći stigli su u Muć, odakle su produžili u Štab zone. Grupa naoružanih boraca kasnije se vraća u zaleđe Šibenika i tu vojnički operira.

Nakon borbe bataljon je produžio za Poljica-Mosor te je danas stigao u popaljena Gata. Upravo prispjele vijesti govore, da je dolazak bataljona u Mosor i njegov prolazak ju-oz poljifika sela izazvao veliku radost naroda. Ljudi znaju, da su naši borci došli da tuku neprijatelja i da ga kazne za zločine, koje je izvršio nad selima oko Mosora.¹

Prije 5 dana formirana je Komanda mjesta Sajković. U Sklop te komande uključuje se teren od Peulja preko Rujana do Celebića. Komanda mjesta u Sajkoviću nailazi se u sklopu

Povodom napuštanja tvornice Lozovac kod Šibenika i odlaska u partizane, kao i terora nad porodicama radnika, prefekt Zadra gen. Gaspero Barbera javlja kabinetu t. zv. vlade Dalmacije 14. oktobra 1942. ovo:

»Čim se saznalo, da je 80 radnika iz pomoćnog poduzeća Lozovac napustilo rad, da bi se pridružili ustanicima, izdana su precizna naredjenja da se pripreme sve mjere, predviđene proglašom guvernera od 7. juna, u pogledu članova porodica spomenutih radnika.

Vojne vlasti u Šibeniku uvjerile su se, da su u toku akcije represalija u odnosu na spomenute članove porodica i mnogobrojne porodice građana zone Šibenika, koji su prešli ustanicima. Tako su već ukinute namirnice porodicama ustanika.«

U zaleđu Šibenika formira se partizanska četa s jeseni 1942. Komandir čete bio je Josip Bumber-Vasko, a komesar Stipe Piližota. Četa je osiguravala »kanal« Dubrava—Visoka—Moseć. Kasnije je ušla u sastav III. dalmatinske brigade.

Mobilizacija putem poziva, koje je uputila komanda Primorske čete 20. oktobra 1942., obuhvatila je samo vodički teren. Najviše novih boraca tada su dali: Vodice, Betina, Raslina i Zaton.

Na zatonskom terenu poslije mobilizacije formira se grupa od 200—250 novih boraca. Oni se prebacuju preko Rasline u Bilice i odatle u Muć, pa preko Svila je u Livno — Zoni za raspored.

Zbog masovnog odlaska u partizane s vodičko-zatonskog terena Talijani vrše velike represalije. Uz ostalo oni pale sela. U Zatonu su tada zapalili oko 200 kuća i strijeljali šest rodoljuba. Vodice su spaljene 25. oktobra 1942. Poslije toga do temelja je spaljena Raslina.

¹ U isto vrijeme, kad je IV. bataljon I. dalmatinske udarne brigade došao u Mosor, u Biokovo je otišao III. bataljon te brigade. Bataljoni su ostali na Mosoru, odnosno u Biokovu, svega 7—8 dana; zbog razvoja vojne situacije i napuštanja Livna, morali su se po odluci Zone ponovo prebaciti na teren Bosne.

Za vrijeme boravka na Biokovu III. bataljon izvršio je napad na Bašku Vodu, ali je nije zauzeo (držala se još jedino žandarmarijska stanica) zbog premorenosti boraca i zato, što je akcija otpočela kasno u noći, a partizani su se prije dana morali povući. Za vrijeme napada na Bašku Vodu Biokovci su pripucali na Zadvarje i šestanovac.

Komande područja za Livanjsko polje. Za komandanta Komande mjesta postavljen je Jovo Rosić, a za njegova zamjenika Vlado Mandić.

Utorak, 20. oktobra

Sa štabom IV. bataljona u Mosoru

Danas sam se u Dubravi susreo s drugovima iz štaba IV. bataljona Prve dalmatinske brigade. Neobično sam se obradovao susretu s tolikim drugovima i prokušanim borcima, ovdje na dom alku Splita. Dolazak toga našeg proslavljenog bataljona u Mosor proćuo se munjevitom brzinom cijelim krajem. Tom se dolasku veseli sav narod, a još više borci Masonske čete, jer će sada moći da vode borbe većih razmjera.

Koliko se narod veseli, toliko se neprijatelj zabrinuo. Kao i obično, u očima je naroda broj boraca, koji su stigli u Mosor, mnogo veći nego što stvarno jest, a vijesti, koje dopiru do neprijatelja, udesetorostručuju taj broj. Zbog dolaska IV. bataljona u Mosor neprijateljski garnizoni u Omišu, Klisu i Solinu, pa i u Splitu, dobili su naređenje o strogoj pripravnosti.

U štabu bataljona, pored poznatih drugova komandanta S. Reića Petice i komesara N. Repanića Gandija, susreo sam prvi put člana polit, odjela Prve dalmatinske brigade, starog robijaša i komunistu Paška Romca Zdravka. Romac, koji je napustio svoj rodni benkovački kraj jioš kao dječak, živio je do rata u Srijemu.

Drugovi iz Štaba upoznali su me sa zadacima, koje je Zona pred njih i pred njihov bataljon postavila na terenu Mosora. Nakon toga upoznao sam ih sa stanjem na području Srednje Dalmacije, a naročito na terenu oko Mosora, gdje oni treba da operiraju. Dogovorili smo se, kakvu im pomoć imaju pružiti partijske i ostale naše organizacije, posebno kako osigurati prehranu tolikog broja boraica.

Srijeda, 21. oktobra

Ponovo je zauzeto Zelovo — Kod sela Drvenika zaplijenjena dva broda

Iz Kule u Pastinju, sjedišta štaba Mosečkog bataljona, I. Amulić javlja: »Zelovo je prošlu noć razoružano). Dobili smo oko 50 pušaka, ali je uspjelo oko 25—30 njih da izbjegne s

puškama, U toj akciji poginuo je jedan drug, nismo ustanovili da li od neprijateljskog metka, ili od metka naših vlastitih drugova. Zelovijani nisu dali gotovo nikakav otpor. U akciji učestvovala su tri čete ovog bataljona. Zarobljeno je 45 milicionara i jedan žandar. Od zarobljenih 23 su odmah puštena, ier se dokazalo, da su silom otjerani u ustašku miliciju i da nikakvih zločina nisu počinili. Ostali su dovedeni u štab bataljona, gdje će se saslušati.«

Dalje Amulić javlja, da Diujo i 'Mirko¹ id;u sutra ujutro da formiraju 4. čet u Mosečkog bataljona. Bataljon će sada brojiti 300 boraca bez osoblja iu štabu i pri njemu.

Održani su zborovi u devet sela, u kojima se radi i na stvaranju partijskih organizacija, kao i organizacija JNOF.

»Mislim, da će se u nedjelju birati seoski NOO-i, a 1. XI. o. g. Općinski NOO za Ogorsku općinu«,² završava drug Amulić.

*

Prije dva dana, oko 16 sati, zaustavili su biokovski partizani na moru bliizru sela Drvenika dva broda, kojima se služio okupator. Pošto su zaustavljeni, brodovi su odvedeni u našu partizansku luku u Podgori.³

D O D A T A K

Drug Tito o neprijateljskoj ofenzivi

U vezi s eventualnom neprijateljskom ofenzivom na oslobođeni teritorij Bosne i Dalmacije, koju je nagovještavala naša obavještajna služba, odnosno Štab IV. operativne zone, komandant VŠ drug Tito piše 21. oktobra 1942. u 9.30 sati načelniku VŠ ovo:

»Prema izvještaju Štaba IV. zone, neprijatelj je poduzeo grupiranje svojih snaga oko Duvna, Sinja i Vrlike, u cilju poduzimanja ofenzive većeg stila prema oslobođenom teritoriju. Prema posljednjim podacima, jače talijanske i četničke snage prešle su na lijevu obalu Cetine i već su otpočele na-

¹ Dujo Bašić, komandant bataljona, i Ante Marasović-Mirko.

² Općinski odbor Ogorske općine, za područje, koje je bilo do rata u sastavu općine Muć, izabran je po želji naroda na dan Oktobarske revolucije — 7. oktobra 1942.

³ Već u to vrijeme partizani su kontrolirali Makarsko primorje od Makarske do Gradca i Ploča; i na tom području NOO-i su bili jedina vlast.

diranje prema Dinari, u pravcu Vještíc-gore i Uništa, s ciljem da likvidiraju uporišta pojedinih grupica IV. zone i izbiju u Livanjsko polje. Očekuje se, da i neprijateljske snage, koje su grupisane oko Obrovca, krenu prema Vagnju. 20. oktobra ujutro jake neprijateljske snage pokušavale su prodor prema Suici i Kovač-planini, u namjeri da se probiju prema Kupresu, odnosno Livnu. Posljednjih dana stigla duvanjskoj poisadi jaka pojačanja iz Imotskog.

Pošto IV. dalmatinska zona ne raspolaže snagama u reonu Livna, koje bi mogle da pariraju pokušaje neprijatelja iz Duvna i ovaj prema Dinari, to je hitno traženo da se II. dalmatinska brigada uputi na Dinaru planinu, da suzbije neprijateljsku ofenzivu u pravcu Uništa i u pravcu Vagnja. Na osnovu prednjih podataka hitno uputi II. dalmatinsku brigadu u reon Uništa, da sa tri bataljona razbije neprijateljske pokušaje iz Vještíc-gore u pravcu Uništa i bočnim dejstvom produži na komunikaciju Sinj-Vaganj. Jedan bataljon II. brigade (dalmatinske) treba uputiti direktno na Vaganj, da zadržava neprijateljske snage, koje bi pokušale iz Obrovca da zauzmu Vaganj.«

Četvrtak, 22. oktobra

»Borba« objavila članak »Dalmacija u plamenu narodnog ustanka« — Koncentracija neprijatelja u Cetinskoj dolini

Organ KPJ »Borba«, u svom posljednjem, 22. broju od 15. o. mj. donosi članak I. R.¹ »Dalmacija u plamenu narodnog ustanka«. Pri završetku toga članka preko dva stupca piše:

»Svakim danom i s najudaljenijih točaka jadranske obale, s dalmatinskih otoka probijaju se kroz straže okupatora i dospijevaju do slobodnog teritorija deseci i stotine mladih Dalmatinaca i Dalmatmki. Oni stupaju u partizanske redove, stupaju da norvom krvlju osvježe naše slavom ovjenčane proletherske i udarne brigade, oni stvaraju svoje, nove, dalmatinske brigade, ponos naroda Dalmacije. Među njima je i sve veći broj onih, do jučer od ustaša zavedenih poštenih Hrvata, kojima su zadnji događaji² otvorili oči. Dalmacija je

¹ Članak je napisao Ivo Lola-Ribar.

² Misli se na velike pokolje stanovništva oko Biokova i Mosora.

danas poprište borbe, nov i veliki rezervoar smjelih i nepokolebljivih boraca za slobodu.

Narodni ustanak u Dalmaciji primjer je i putokaz djelom hrvatskom narodu.«

*

Štab IV. operativne zone obavještava! Mosečki bataljon, Mosonsku četvu i Solinsku leteću četvu, da Talijani koncentriraju svoje snage u Cetinskoj dolini — oko Vrlike, Kijeva i Koljana — s namjerom da napadnu Dinaru. Zbog toga se nalaže tim jedinicama, da napadaju neprijatelja u pozadini oko Kozjaka i Mosora, kako bi se što jače izvršio pritisak na njega, kako bi ga prisilili na povlačenje i omeli mu ofenzivne planove. U istom smislu obaviješten je bataljon Prve dalmatinske brigade, koji se nalazi na Mosoru.

*

Po dolasku druga I. Amulića iz Muća u Solin danas smo skupa otišli do Mosora u štab IV. bataljona Prve dalmatinske brigade. Tu smo s drugovima raspravljali i dogovorili se o napadu na tvornicu Dugi Rat, koja još uvijek radi za neprijatelja.¹

Jedinice Druge dalmatinske brigade s uspjehom su ovih dana vodile više uzastopnih borbi protiv neprijatelja na području Grahova. Mlada Druga dalmatinska brigada svrstava se u red najiskusnijih.

Petak, 23. oktobra

Borba za Diharu — Prepad na Zadvarje i šestanovac

U Cetinskoj dolini započele su borbe protiv neprijatelja, koji namjerava da zavlada Dinarom. Borbe se vode još uvijek na terenu od Obrovca prema Vagnju, kod Bitelića i na sektoru Koljane-Vrlika. Po svemu izgleda, da je neprijatelju mnogo stalo, da naše jedinice potisne s Dinare, kako bi ugrozio oslobođeno Livanjsko polje. Naše jedinice uporno brane prilaze Dinari.

¹ Do napada na Dugi Rat nije došlo zato, što je bataljon po odluci Štaba zone ubrzo morao napustiti Mosor.

Biokovski bataljon »Vid Mihaljević« napao je na Zadvarje i Šestanovac.¹ Partizani su također porušili veliki kameni Pavićev most preko Cetine.

*

U današnjem izvještaju MK iz Splita kaže se pored ostalog ovo: »Četnici vrfbuju ljude protiv partizana. Veliko komešanje među građanstvom. Utjecaj partizana sve razbija. Ima indicija, da se oformio »Građanski blok« kao protuteža Gradskom NOO-u. NIOP neprestano raste. Među fašistima postoje dvije struje — jedni su za oštre represalije, poput onih u Gatima i Dugopolju, drugi pokazuju na Šibenik, iz kojega sve bježi u šumu, i za »blaže« su metode.«

Subota, 24. oktobra

Ofenziva prema Livnu — Borbe kod Ariana — Srušen vlak kod Mravinaca — O »Građanskom bloku« u Splitu — Akcija na Korčuli

U toku jučerašnjeg dana neprijatelj je otpočeo ofenzivu u svim pravcima, koji vode k Livnu. Naročito se jak pritisak vrši iz pravca Šuice. Neprijatelj se probija i od D. Vakufa. Borbe se vode oko Aržana i Tromede. Po svemu sudeći, neprijatelj nastoji da se domogne Livna.

Biokovski partizanski bataljon i III. bataljon Prve dalmatinske udarne brigade vodili su u toku jučerašnjeg dana uporne borbe protiv neprijatelja oko Aržana. Neprijatelj nastoji i preko Aržana—Buškog Blata da se dohvati Livna. Borbe su u toku. Rezultati još nisu poznati.²

*

Danas su partizani iz Mosora sačekali kod Mravinaca vlak, kad je išao u Sinj. U vlaku nije bilo vojske, kao što se očekivalo. Po iskrcavanju putnika, partizani su prazan vlak pustili prema Solinu. Vlak je na putu iskočio iz tračnica i srušio se.

¹ Jedna četa pod rukovodstvom Bogdana Viskića ušla je tada u Šestanovac, ali ga nije zauzela. Na Zadvarje se tada samo pripucalo, da bi se privezale tamošnje snage, da ne priteknu u pomoć posadi u Šestanovcu ili Baškoj Vodi, koju je tada napadao III. bataljon I. dalmatinske brigade.

² Tada je u borbama Oko Aržana poginuo istaknuti borac Božo Mikulić iz Makarske.

Mirko danas javlja iz Splita, u teoji je tek stigao, da se u gradu osjeća sve jača aktivnost predstavnika bivših građanskih stranaka, i ne isključuje mogućnost, da su formirali zajednički t. zv. »Građanski blok«.

*

S Korčule se javlja, da su Talijani (prije osam dana opkolili u jednoj kući u Blatu pet partizana. Nakon jednoisatne borbe, iako u vrlo teškim uslovima, četiri su se partizana ipak uspjela izvući, a jedan je poginuo.

Svega četiri dana poslije toga korčulanski su partizani sačekali talijanski (kamion na cesti između V. Luke i Blata. U napadu su uspjeli ubiti tri neprijateljska tipa i tako ubrzo osvetiti poginulog druga u Blatu.¹

D O D A T A K

Nezadovoljstvo s Birčaninom

Među četničkim »vođama« u Dalmaciji vodila se borba za »vlast« gotovo od prvih dana formiranja njihova »pokreta«. Svi nisu bili zadovoljni s I. Trifunovićem-Birčaninom, o čemu govori i pismo dra. Milana Đukića od 24. oktobra 1942. upućeno nekom Baóovióu. Đukić u tom pismu kaže:

»Iz svih razgovora, kao i iz razgovora sa drugim nacionalnostima i razgovora sa našim bivšim poslanikom u Tirani ministrom Mihaljevićem vidi se, da je potrebno da u Split dođe na mjesto vojvode jedan mlad čovjek elastičnog duha, a koji ima ugleda kod Srba i Hrvata Jugoslavena.«

O iBirčaninovu neuspjehu u stvaranju »jedinstva« svih četničkih struja, pa i među njegovim najbližim suradnicima, govori i pismo od 31. decembra 1942., koje su mu uputili Ante Cettineo, Marko Stojanac, Radoslav Čosović, dr. Ivo Miović, Aćim Savin i dr. Vlado Matošić. U tom pismu oni pored ostalog kažu:

»Mislimo da su fcod vas zauzela mjesta malobrojna lica, koja nisu tehnički ni stručno kadra da udovolje svim potrebama koje nam se sada nameću, i to zabrinjava sve patriote.«

¹ U Blatu je tada ubijen student Franko Zuvela-Pancota. Opkoljeni su bili i izvukli se Marin Cetinić, Franko Telenta, Celestin Srdelić i Petar Marinović.

Nedjelja, 25. oktobra

Naše se snage povukle iz Livna — Sve više zborova

Stižu vijesti koje govore, da je neprijatelju uspjelo da se prethodnu noć ogromnim snagama, jakom motorizacijom i artiljerijom probije do Livna. Naše snage povukle su se iz Livna prema Glamoču. Očekujući neprijateljsku ofenzivu i eventualno naše povlačenje, Štab zone i PK već su se prije preselili iz Livna u Glamoč.

U obrambenim bojama oko Livna borci Prve dalmatinske udarne brigade herojski su se borili i do kraja izvršili svoj zadatak.¹ Zamjenik komandanta bataljona Mate Stančić iz Šibenika uništio je bocom benzina neprijateljski tenk.

*

Zbog povoljnog raspoloženja, koje je nastalo u selima oko Mosora po dolasku na taj teren IV. bataljona Prve dalmatinske brigade, forsiraju se u tom kraju zborovi naroda. Uspjeli zborovi već su održani u Sitnom, Srinjinama, Zmornici, Jesenicama, Gatima i Podstrani. Drugovi iz štaba bataljona i politodjela (Reič, Repanić i Romac) s I. Amulićem, nekim drugovima iz KK i ostalim rukovodiocima Omiškog kotara obilaze sela, održavaju zborove i vode razgovore s narodom.

Tako smo i danas, iskoristivši nedjeljni dan, Mato Aljinović, predsjednik Kotarskog NOO-a, sekretar KK Blaženka Mimica, Mlado Marušić i ja održali zborove u Dubravi i Tugarima. O vojnopolitičkoj situaciji govorio sam ja, Aljinović o zadacima NOO-a, B. Mimica o zadacima AFŽ u NOB-i, a Mlado o dužnostima omladine i njenoj ulozi.² Ovi su zborovi bili masovno posjećeni. Za zbor u Tugarima može se reći da je bio uspješni od onog u Dubravi. To je i shvatljivo, jer u Dubravi Partija do rata nije imala gotovo nikakva utjecaja.

¹ U toj borbi posebno se istakao Ante (Antiša) Vučićić, koji je kasnije proglašen narodnim herojem.

² U to vrijeme bila je praksa, da na masovnim zborovima najprije govori netko u ime Partije. Taj bi obično govorio i o vojno-političkoj situaciji. Ukoliko bi bio neki predstavnik vojske — vojni rukovodilac — onda bi on najčešće govorio o vojnim akcijama i mobilizaciji. Predstavnik NOO-a govorio bi o ulozi i zadacima narodne vlasti. O radu i ulozi žena govorile bi istaknutije drugarice, a o ulozi omladine omladinski rukovodioci.

Ponedjeljak, 26. oktobra

**»Izlet« Talijana prema Mosoru — 3550 novih boraca —
Hrana za partizane**

Jutros su se Talijani iz Omiša uputili u Mosor. Kod Tugara su ih sačekali partizani i nanijeli im teške gubitke. Ubijeno je u kratkom okršaju 26, a ranjeno 40 Talijana. Nasuprot tome naši su imali jednog poginulog, jednog teže i jednog lakše ranjenog. Talijani su bili prisiljeni da se ubrzo povuku u Omiš, bez pjesme i bez svirke.

*

Prema približnim podacima Štaba IV. operativne zone, od 1. augusta mjeseca o. g. pa do polovice ovog mjeseca iz Dalmacije je došlo u partizane 3550 novih boraca dobrovoljaca. Od toga je 2050 boraca otišlo u dalmatinske brigade: u Prvu proletersku brigadu 400, u Drugu proletersku 200, u Treću proletersku 250, u Četvrtu crnogorsku 200, u Petu crnogorsku 500 i u Desetu hercegovačku brigadu 500 boraca.¹ U međuvremenu su formirane Prva i Druga dalmatinska udarna brigada i Treći dalmatinski odred, a uskoro će se pristupiti i formiranju Treće dalmatinske brigade.

Dalmacija se sa svojih 7000 partizana, koliko ih je dosad dala, zaista može ponositi, jer je njezin udjel u oružanoj borbi naroda Jugoslavije neosporan.

*

Iz Splita je danas upućeno u Mosor iza IV. bataljon 200 kg riže, a za Mosorsku četvu 200 kg kukuruznog brašna, 100 kg riže, 100 kg graška i 50.000 kuna. Dugopoljskom partizanskom punktu upućeno je također 100 ikg riže.

Zbog jednolične prehrane na ovdašnjim partizanskim punktovima suglasio se Štab zone, da se borcima dva puta na dan uz obroke jela daje i po četvrt litre vina, razumije se, samo onda kad ga ima dovoljno.²

¹ U I. i II. proleterskoj, III. sandžačkoj, IV. i V. crnogorskoj i X. hercegovačkoj oko polovice boraca sačinjavali su Dalmatinci.

² Četvrt litre vina dobivali su partizani u primorju i na otocima dva puta na dan već od polovice 1942. godine, da bi tako nadoknadili slabu prehranu. U 1943. broj partizana, koji su dobivali vino, bio je još veći, a 1944. brojne naše jedinice po otocima, naročito one na Visu, dobivale su kao redovito sljedovanje uz hranu i vino, jer je vina bilo u izobilju.

Utorak, 27. oktobra

Četvrti bataljon napušta Mosor

Stab IV. bataljona Prve dalmatinske udarne brigade obavještava OK, da se po odluci Štaba zone mora vratiti na područje Livna, gdje se vode teške borbe protiv neprijatelja.

Vijest, da bataljon, koji je za nekoliko dana svog boravka u Mosoru osvojio simpatije naroda, mora otići, nije nas oduševila, ali bez obzira na to zadatak se mora izvršiti, i to što hitnije.

Zbog odlaska bataljona našli smo se u njegovu štabu a dogovorili se o pravcu njegova kretanja, kao i o tome, što sada treba da radi Mesarska četa. Dogovoreno je da bataljon krene još u toku noći s Mosora i da se preko Dugopolja i Koprivna prebaci u Moseć, a odatle dalje.

S članom politodj eia Romcem spustili smo se u Rupotinu i tu prenoćili u jednoj zemunici. Izjutra nas je javka¹ obavijestila, da je teren slobodan, pa smo se preko Kozjaka prebacili u Blaca. Romcu izgleda čudnovato, kako to u Solinu-Rupotini, na vratima Splita, partizani slobodno šetaju između talijanskih garnizona. Odgovor mu je bio jasan, kad smo ga upoznali s prošlošću ovoga kraja i njegovim dosadašnjim doprinosom NOB-i.

Srijeda, 28. oktobra

Uspjeh Druge dalmatinske brigade na Vagnju — Talijanski jezik »službeni jezik«

Pretprošlu noć napala je Druga dalmatinska udarna brigada Talijane na Vagnju. Za svega dva sata borbe partizani su ubili 37 crnokošuljaša, a 2 zarobili. Zaplijenjeno je 30 pušaka, 200 bomba, 2 puškomitraljeza, 6000 metaka i druga vojnička oprema. Naši su u ovom napadu imali 4 mrtva i 5 ranjenih.

¹ Javka je bila Roza Katić-Kospere. Praksa je bila u to vrijeme, da se iz rova izjutra ne izlazi prije nego se »javka« izvana javi. Tako se radilo zbog toga, da se pri izlazu ne bi upalo u talijansku blokadu, koje su u to vrijeme bile veoma česte u Solinskom bazenu. Blokada i pretres terena trajali su obično od prije svanuća pa do poslijepodne. U slučaju blokade, t. j. ako se »javka« ne bi javila, nije se izlazilo iz rova-zemunice.

Na minu, koju su postavili partizani u cestu između Bre-
la i Vrulje, naišao je jedan talijanski kamion i razbio se. Minu
je postavila grupa mosorskih partizana, koja operira u omi-
škoj Dinari.

Današnji »U Popolo di Spalato« piše, da će od 15. novem-
bra o. g. talijanski biti službeni jezik na sudu u građanskim i
krivičnim poslovima.

Četvrtak, 29. oktobra

Štab zone o napuštanju Livna — Izišao je »Naš glasnik«

Nakon pet dana uporne borbe, kaže se u obavijestima iz
Štaba IV. operativne zone, neprijatelj je uspio da zauzme
Livno.

Od 20. do 25. o. mj. neprijatelj je poduzeo opću ofenzivu
protiv našega slobodnog teritorija, u pravcu Livna. Neprija-
teljska ofenziva prema Livnu išla je pravcima Šuica—Livno,
Aržano—Livno, Obrovac—Vaganj—Livno. Na pravcu Šuica
—Livno poslije dvodnevnih borbi, koje su vodile jedinice Pr-
ve dalmatinske brigade, neprijatelju je uspjelo da, mnogo-
brojnijim snagama i tehničkom nadmoćnošću, potisne naše
jedinice i 25. o. mj. uđe u Livno. Na tom pravcu u borbama
za Livno I. i II. bataljon Prve dalmatinske brigade imali su
12 mrtvih, 13 ranjenih i 16 izgubljenih. Neprijatelj je imao
preko 150 mrtvih i oko 50 ranjenih. Pored ostalog neprijate-
lju je uništen jedan tenk sa svom posadom.

Na pravcu Studenci—Aržano—Livanjsko polje III. bataljon
Trećeg dalmatinskog odreda uspio je u toku 22. i 23. o. mj.
zadržati cijeli talijanski puk, koji se pokušavao probiti u Liv-
no preko Buiškog Blata. Za ta dva dana neprijatelj je imao oko
120 mrtvih i ranjenih. Dotle su naši imali svega jednog pogi-
nulog i šest ranjenih boraca.

Osjetivši namjere neprijatelja naši su na vrijeme uspjeh
da sve evakuiraju iz Livna. PK i Štab IV. operativne zone
povukli su se u Glamoč.

Na pravcu Obrovac—Vaganj—Livanjsko polje jedna na-
ša četa od 77 boraca, s jednim puškomitraljezom, uspjela je
zadržati dugačku talijansko-četničku kolonu (oko 1000 ljudi).
Tek 24. o. mij. neprijatelj se uspio probiti na Vaganj. Za dva
dana borbi na tom pravcu neprijatelj lje izgubio oko 80, što
mrtvih što ranjenih, vojnika.

Danas je izišao prvi broj lista »Naš glasnik«, što ga izdaje Agitprop OK, a uređuje E. Finci. U uvodnom članku »Narodno-oslobodilačka borba vodi slobodi i sreći hrvatskog naroda« pi-

Grupa rukovodećih drugova u Livnu sjeseni 1942. (zdesna nalijevo: A. Marasović, P. Dapčević, I. Amulić, S. Stefanović, Lj. Urošević, J. Vuković, I. Kukoi i P. Vojvodić).

še: »... U svakom oslobođenom mjestu naša Narodnooslobodilačka vojska uništava i razara sve oblike bivše vlasti... od žandarmerijskih stanica, općinskih i sreskih nadležstava, lu-garskih i finansijskih postaja, do upravne i sudske vlasti, koje

au bile uspostavljene za pljačku radnog naroda, a u prvom redu seljaka i radnika. Ali to ne znači da na oslobođenom teritoriju vlada nered i da se cjelokupni život prepušta slučaju.

Na cijelom oslobođenom teritoriju, odmah po dolasku NOV-e, vrše se na širokoj demokratskoj osnovi izbori za narodno-oslobodilačke odbore za pojedina sela, općine, kotare i t. d. ...Ne izabire se razne silnike i načelnike, koje nasilno postavlja ova ili ona stranka, ova ili ona vlast, nego svoje, stvarno svoje najbolje ljude, čestite i sposobne domaćine, koji će bez ikakve lične koristi, iskreno i predano poraditi za opću narodnu stvar, a danas u prvom redu za svetu stvar NOV-e... «

»Naš glasnik«, kojem je zadatak da redovitim sedmičnim izlaženjem informira široke radne mase našeg okruženja o svim aktuelnim problemima, bit će od velike koristi i pomoći naročito našim aktivistima.¹

Petak, 30. oktobra

Tito: »Dalmatinci se dižu ...«

U govoru prigodom predaje zastave Drugoj proleterskoj udarnoj brigadi 17. o. mj. u Bosanskom Petrovcu kazao je Vrhovni komandant NOP i DV Jugoslavije pored ostalog ovo:

»Naš narod, koji diže ustanak, daje rezerve koje će obnoviti naše redove, povećati našu snagu, koja će dati sve više od sebe u ovoj teškoj borbi do pobjede.

Pogledajte, Dalmacija gori. Četnička kama počela je klati¹ isto kao i u Srbiji, počela je i tamo klati, misleći da će pokoriti narod. Dalmatinci idu u partizanske redove. Dalmatinci su već došli u proleterske brigade. Dalmatinci stupaju u udarne brigade. Dalmatinci se dižu u borbu za slobodu i sretniju budućnost svoga naroda... « (»Borba«, organ KPJ, od 22. o. mj.)

Može ili biti većeg priznanja Dalmaciji od ovoga, koje joj je dao vrhovni komandant drug Tito?

¹ »Naš glasnik« izlazio je do početka februara 1943.; izišlo je u svemu 16 brojeva. Štampao se na ciklostilu u tehnici OK Srednje Dalmacije u Milešini.

Pored E. Fincija, na listu radi od decembra 1942. i Milka Lasić. Slikar Jeko Knežević iz Omiške Rogoznice, koji je došao koncem ljeta 1942. među mosorske partizane, izrađivao je za list različite crteže.

**Talijani ponovo otjerani s Vagnja — Pucnjava na Šibenik
— Akcija Rogozničke čete kod Grebašćice**

Prošlu noć jedinice Druge dalmatinske brigade ponovno su izvršile napad na talijansku poisadu u Vagnju. Poslije žestokih juriša HI. ibataljona neprijatelj nije više bio u stanju da se brani i pobjegao je tu Obrovac prije negoli se razdanilo. U ovoj borbi, koja je trajala cijelu noć, Talijani su imali oko 40 mrtvih i više od toga ranjenih.

Rano izjutra neprijatelj je iz Sinja došao s jakim snagama te je uspio da zadrži naše jedinice i da prihvati svoje u povlačenju pred našima.

*

Prije tri dana, t. j. na dan proslave dolaska fašizma na vlast u Italiji, jedna grupa šibensko-primorskih partizana otvorila je preko kanala iz teškog mitraljeza »Brede« vatru na Talijane, koji su se nailazili pred hotelom »Krka« i orgijali. Čim su partizani zapucali, nastala je među Talijanima u gradu panika. Oni ispred »Krke« razbježa'li su se i skrili po rupama kao miševi.

Trebalo je da prođe dosta vremena, dok su se Talijani »snašli« i odgovorili partizanima iz svih svojih oružja, kao da su naši brigadama, a ne jednim mitraljezom tukli po Šibeniku.

U ovom prepadu četiri su Talijana ranjena, a partizani su se na vrijeme uspjeli povući bez gubitaka.¹

*

Trogirsko-rogoznička četa, koja sada broji 40 boraca pod komandom komandira Ivana Pavković-Smokve i komesara Ivana Repanića, napala je prekjučer u Grebašćici, na cesti Trogir—Šibenik, dva talijanska kamiona s vojskom, koji su išli iz Marine. Od 21 vojnika, koliko ih se nalazilo u kamionima, šest ih je zarobljeno, jedan je uspio pobjeći, a svi su ostali pobijeni. Kamioni su zapaljeni.²

¹ Akciju je izvela jedna desetina trećeg voda Primorske čete. Vodnik voda bio je Mladen Stipančev, a puškomitraljezac Nikola Skroza.

² Zbog brze intervencije Talijana, partizani nisu uspjeli da pokupe sve oružje. U toj akciji naročito se istakao iskusni strijelac Ciro Sevo-Zec, koji je ubio talijanskog puškomitraljesca.

Bijesni zbog toga teškog poraza, Talijani su ubrzo došli s kaznenom ekspedicijom od nekoliko tisuća vojnika na teren. U potjeri za partizanima pomagali su im i avioni iz Zemunika, kao i artiljerija s obližnjih tvrđava i ratnih brodova. Ubili su više nedužnih seljaka, otpljačkali nekoliko sela i popalili mnogo kuća. Poslije toga »slavodobitno« su se, kako to samo oni znaju i mogu, vratili u Trogir.

NOVEMBAR

Nedjelja, 1. novembra

Bijeg iz pandža neprijatelja

Jučer je pobjegao iz karaibinjer&ke stanice u Trogiru Petar Rožić-Cekić, sekretar MK Trogira. Rožić je prekjučer uhapšen i jučer (je trebalo da bude strijeljan, pošto je strahovito izmrcvaren. Iako se pri skakanju iz stanice onesvijestio, brzo je uspio doći k sebi i domoći se kuće nekih drugova.¹ Tu se skrivao 5—6 sati — zakopavši se sav u masline, koje su se nalazile u badnju, — dok je prošla uzbuna Talijana. Zatim se preobukao u žensko — udovičke haljine — i preselio na sigurnije mjesto.²

Ponedjeljak, 2. novembra

Značajan uspjeh naših kod Podstrane — Porušena centrala na Krki — Narod traži da se otvori sajam na oslobođenom teritoriju

Mosorski partizani spustili su se jutros na cestu Split—Omiš i na mjestu zvanom Grljevac, između Podstrane i Strozanca, napali dva talijanska kamiona is vojskom. U kratkom,

¹ Najprije se dovukao do kuće Ivana Burica, odakle je otišao k Antunu Hrabaru.

² Preselio se u fratarski samostan kod nekih fratara, simpatizera NOP-a. Kad se tu malko oporavio, izišao je na oslobođeni teritorij.

ali žestokom prepadu, ubijeno je 20, a zarobljeno 11 talijanskih vojnika. Zaplijenjen je 1 teški mitraljez, 1 puškomitraljez, 14 pušaka, 1250 metaka, 7 pištolja, 11 bombi i mnogo drugog oružja i materijala. Sav je plijen pokupljen i odnesen u Mosor.

Kad su se partizani povukli, nadošli su Talijani s jakim snagama te zapalili 6 kuća u Strožancu i nekoliko u Podstrani, u zaseoku Grljevac.

U subotu je jedan vod Primorske čete uz pomoć četvorice radnika¹ porušio električnu centralu »Šupuk« na Krki. Oba su generatora uništena. Ubijen je jedan inženjer-fašist, a tri su činovnika odvedena. U istoj akciji partizani su zaplijenili jedan autobus sa 40 sjedala i zapalili ga.

Rušenjem centrale »Šupuik« prestala je da radi tvornica aluminija »Lozovac«, u kojoj su se zbog nestašice električne struje zaledile peći. Okupator ih ne će moći pokrenuti za više mjeseci, iako mu je aluminij dragocjen za proizvodnju oružja.

*

U svom dopisu u ime Općinskog NOO-a Lećeviee jučer drug M. Barać traži, da se na području te općine otvori nedjeljni sajam. Kaže da je to stara želja naroda, ali mu prijašnji režimi nikad nisu htjeli udovoljiti.²

¹ Antun Konjevod, Frane Supe, Sime Gulin i Sime Slavica.

² Nešto kasnije sajam je otvoren na Vlaku kod Dugobaba; održavao se četvrtkom i bio veoma dobro posjećivan. Njegovo ekonomsko značenje bilo je veliko. Ljudi iz oslobođenih sela mučkolječevačkog područja vršili su kupoprodaju s onima iz neoslobođenih sela. Iz neoslobođenih mjesta ljudi su na sajam mogli doći samo uz potvrdu svojih NOO-a. Iz primorja, najprije iz Kaštela i Solinskog bazena, na sajam je stizala različita industrijska roba, a s oslobođenog teritorija stoka i nešto žita. Sajamskih dana održavali su se i politički razgovori i zborovi. Sve je dobro išlo, dok za to nije doznao neprijatelj. Tada je na sajamski dan uputio nad Vlaku avijaciju, koja ju je bombardirala i mitraljirala. To je među ljudima na sajmu izazvalo gužvu, to više što je teren, na kojem se održavao sajam, bio prilično čist. Nakon 2—3 takva bombardiranja sajma, kako je stradalo dosta stoke, odustalo se od njega.

Na Mosoru u novembru 1942.

D O D A T A K

Okupator protiv partizanskih obitelji

Kako su drastične mjere poduzimali talijanski okupatori za vrijeme NOB protiv porodica, iz 'kojih su pojedini članovi bili u partizanskim redovima, pokazuje i akt iz Kr. prefekture Zadar od 2. novembra 1942., u kojemu među ostalim stoji:

»Trebaju odmetnike i njihove članove porodica smatrati da neposredno i'li posredno pripadaju ustanicama i kao takvi treba da budu tretirani.

U vezi s tim, pozivam se¹ na precizna uputstva, koja sam za vrijeme raporata dao civilnim komesarima prošlog mjeseca, i ponavljam, da svi članovi porodica onih, koji se udalje iz sadašnjeg mjesta stanovanja bez prethodnog ovlaštenja, bez opravdanog razloga, treba da se pohvataju i upute u koncentracioni logor Molat nezavisno od toga, da li su neposredno odgovorni.

Ponavljam još jednom, ali posljednji put, da ću svaku slabost, svaku samilost, smatrati negativnim elementom u odnosu na civilne komesare. (Podcrtao D. G.)

Potvrdite prijem.«

Utorak, 3. novembra

**Na javnim zborovima biraju se NOO-i — Izvještaj
OK Splita PK-u**

Prekjučer su na javnim i masovnim zborovima izabrani NOCM u južnosvilajskim selima Ogonja. Na traženje naroda ta se sela odvajaju od dosadašnje općine Muć i sačinjavaju novu, posebnu općinu — Ogorje, sa sjedištem u Raduniću.

Iskoristivši dan nedjeljnog odmora, gotovo sav narod došao je na zborove. Na njima su naši drugovi govorili o ulozi stare protunarodne vlasti do rata, o ustašama u službi okupatora i o novoj narodnoj demokratskoj vlasti, koja se rađa i razvija širom naše zemlje u obliku NOO-a.

Narod je s oduševljenjem klicao NOB, iz koje izrasta njegova vlast. Zatim su dizanjem ruku birani pojedini drugovi u odbore.

*

U izvještaju za oktobar, koji OK Splita upućuje PK-u, više se osvrćemo na političku situaciju i stanje u okrugu, ne-

¹ Akt je potpisao prefekt general Gaspero Barbera.

go na organizaciona pitanja, jer u organizacionom pogledu prošlog mjeseca nije došlo do znatnijih izmjena.

U političkom se dijelu kaže: Ono, što karakterizira najnoviju situaciju u Srednjoj Dalmaciji, jest sve veća aktivnost naših partizanskih jedinica na terenu i učešće širokih masa u NOB. Na jedno i drugo neprijatelj odgovara odmazdom. Okupator i njegove sluge primjenjuju u posljednje vrijeme najkrvoločniji teror. Oni redom pale 'sela i kolju sve što uhvate živo. Za neposredno vršenje zločina upotrebljavaju četničke koljajče. Rječiti primjeri za to jesu pokolji u Gatdama, Cisloj, Zvečanima, Dugopolju, Kotlenicatma, Docu i t. d., gdje su četnici zaklali nekoliko stotina ljudi. Da naše partizanske jedinice ne progone zlikovce, tko zna koliko bi oni još zatrli naroda i zapalili i opljačkali¹ kuća.

U takvoj situaciji sav je narod spreman za borbu. U cijelom okružju vrije kao u košnici, ustanak bukti. Ono, što koči još brži razvitak NOB, jest pomanjkanje oružja, koje traže mnoga sela, da bi se ne samo branila, već i napadala neprijatelja. Stotine ljudi, koji još nisu spremni da idu u odrede — dalje od svojih kuća i Dalmacije — pripravnici su da se bore u svojim selima i u njihovoj blizini. Trebalo bi da BK poradi u Štabu zone da nam se dostavi nešto oružja, ako za to ima mogućnosti.¹

Srijeda, 4. novembra

**Očišćeni su Kljaci — Ponovo razoružatai četnici u Otišiću
— Masovno hapšenje u Kaštelima — Kotarska
konferencija NOO-a Makarske**

Prema vijestima iz Muća, Mjosečki bataljon i jedan bataljon Prve dalmatinske brigade razoružali su danas ustašku miliciju u Kljacima i zaplijenili 20 pušaka. Kad su partizani upali u mjesto, dio ustaša se razbježio. Odlaskom partizana, oni su se opet skupili, i Mjosečki bataljon uputio je odmah

¹ PK i Štab IV. operativne zone obratili su se u vezi s tim na VŠ, ali se selima nije moglo dati oružje, jer je ono bilo potrebno novim borcima, koji su pristizali u boračke jedinice.

jednu četvu, koja je razoružala sakupljene te od njih uzela 30 pušaka. Pri. razoružanju Kljaka uhvaćen je seoski fratar ustaša Jozo Borković, koji je iz centra rudnika pucao na partizane i ranio jednog borca. Kod njega se našlo više pušaka,

Usred talijanskog garnizona u Kaštel-Starom novembra 1942.

koje je on skrio u oltar mjesne crkve, i dva sanduka talijanskih bomba. Nakon saslušanja Borkoviću je izrečena smrtna kazna; strijeljan je u Postinju kod Kule.¹

¹ Fra Josip Borković, rodom iz Sinja, preobukao se za vrijeme razoružanja Kljaka u seljačko odijelo. Partizanima je pružio otpor i ranio jednog borca.

Posumnjavši da Borković u crkvi sakriva oružje, partizani su nakon pregleda našli u šupljini oltara 24 puške, dva sanduka ručnih bomba i znatnu količinu puščane municije. Kad su našli to, partizane su i grobovi oko crkve, zapravo svježi tragovi da su oni bili otvarani, potakli na još veću sumnju, pa su dali otvoriti dva groba.

I zaista, u njima su bile velike količine hrane (brašna, tjestenine, šećera i t. d.), što je fratar s ustašama pospremio. I u fratrovj kući našle su se znatne zalihe hrane, odjeće i mnogo peradi, što je sve dobro došlo partizanskoj bolnici, koja se tada nalazila u školskoj zgradi Gornjeg Ogorja.

Jedan bataljon Druge proleterske brigade upao je u Otišić i razoružao četničku posadu sastavljenu od Otišićana. Zaplijenjeno je bez borbe 35 pušaka, koje su Talijani preko popa M. Đujića ponovo dali seljacima za borbu protiv partizana.¹

*

Prema informacijama iz Makarske, jučer je u Drveniku održana konferencija NOO-a Makarskog kotara. Konferencija je sazvana, pošto su u svim selima na tamošnjem terenu već izabrani NOO-i. Na konferenciji je razmatran dosadašnji rad NOO-a i istaknuti zadaci, koji stoje pred njima. Na završetku svog rada (konferencija je izabrala Kotarski NOO Makarske.²

Vicko Grgin,³ politički radnik s terena Kaštela-Lećeveca, javlja, da su Talijani u Donjim Kaštelima, pošto su dobili pojačanje od tri kamiona fašista i agenata iz Splita, prošlu noć

¹ Otišić, kao i niz drugih mjesta, koja su držali Talijani, ustaše, domobrani ili četnici, partizani su u nekoliko mjeseci znali po više puta da oslobode (razoružaju). Neka od mjesta, koja su partizani razoružali, nisu više primala oružje, niti je neprijatelj u njima uspostavljao svoje posade, a u drugima, za se značajnijima, ili gdje je imao više uporišta u narodu, neprijatelj je to radio po nekoliko puta. Otišić, koji su Talijani naoružali preko popa Đujića, odnosno posredstvom popa Pere Stoisavljevića, partizani su razoružali tri puta.

Prvi četnici u Otišiću bili su 4—5 partizanskih dezertera. Prvo oružje od neprijatelja primili su u junu. Četnici Otišića raspolagali su ponekad sa 100 i više pušaka. Oni su, kao i ostali četnici, dobivali od Talijana oružje, snabdijevanje i plaću.

Pa i pored toga četnici Otišića nisu za partizane nikad predstavljali neku veću teškoću pri razoružanju. Kad bi se partizani pojavili u Svilaji, odnosno blizu Otišića, onda su se četnici znali povlačiti preko Maovica i Štikova prema Kosovu, svom jačem uporištu. Dolaskom Druge proleterske (srbijanske) brigade Otišićani su se masovno priključili NOP-u; veći ih je broj otišao u partizane. Samo s Drugom proleterskom brigadom odjednom je otišlo 20 boraca. Pop Pera Stoisavljević po oslobođenju Vrljike pobjegao je u Sinj. Kasnije je na putu za Ravnu Goru, k Draži Mihailoviću, zaglavio; ubili su ga partizani.

² U Kotarski NOO Makarske tad su izabrani: Petar Ivičević za predsjednika, Ivo Rafaneli, Jozo Martinac, Ante Domandžić, Silva Šutić, Ivo Bošković, Ante Lalić i Ante Mrić.

³ Sada potpukovnik JNA.

uhapsili 42 druga i drugarice, kaiko bi time onemogućili proslavu Oktobarske revolucije.

*

Stigavši u Gornji Seget, danas sano se Rico i ja sastali s partijskim komitetom za Trogir.¹ Iz izvještaja se dalo zaključiti, da je stanje, i političko i organizaciono, na čitavom području Trogira odlično. Broj boraca s tog terena svaki je dan u porastu.

Četvrtak, 5. novembra

Formiran Primorski bataljon — U pripremama za proslavu Oktobarske revolucije

U blizini Ži'vkovića na području Zatona formiran je prije četiri dana Primorski partizanski bataljon. Do formiranja tog bataljona od 3 čete (primorska, biogradska i bukovačka) došlo je na osnovu odluke Štaba IV. operativne zone. Bataljon broji 280 boraca. Njegovim formiranjem ispunjena je donekle praznina na terenu Sjeverne Dalmacije. Taj je teren naime ostao bez naše jače jedinice nakon povlačenja Sjevemodalmatinskog odreda iz Bukovice u Liku. Dok su u posljednja 2—3 mjeseca novi dobrovoljci s tog terena odlazili u partizane, uglavnom na područje preko Krke ili u Liku, oni se sada uključuju u Primorski bataljon.²

¹ Sastanak je održan u kući Kate Poljičanin, koja je sa svojim sinom Vicom od početka NOB bila među prvima aktivistima NOP na trogirskom terenu.

Komitet za područje Trogira tada su sačinjavali: sekretar Ante Hrabar-Rico, Jozo Lozovina-Mosor, Todor Dučić-Jadran, Josip Rožić i Ante Kostović. Već u decembru taj je komitet reorganiziran. Hrabar je kao član OK oslobođen dužnosti sekretara, na kojoj ga je zamijenio J. Lozovina. A. Kostović je zbog neaktivnosti isključen iz komiteta, a komitet popunjen novim članovima.

² Primorska četa operirala je dotada na vodičko-zatonskom terenu, Biogradska je djelovala na terenu Vrane, a Bukovačka je povučena s bukovačkog terena zbog formiranja bataljona.

Štab bataljona sačinjavali su: komandant Drago Živković, njegov zamjenik Obrad Egić, komesar Gojko Jakovčev i zamje-

Provjerivši pripreme za proslavu godišnjice Oktobarske revolucije u Solinskom bazenu, mogli smo sa zadovoljstvom ustanoviti, da 'se one izvrsno odvijaju. Ni ovaj put ne ćemo dopustiti da proslava prođe, a da ne ostane u živom sjećanju svijetu. Ove smo godine izabrali za metu tvornicu cementa »Majdan«, iako je Talijani čvrsto čuvaju. Eksploziva nažalost imamo vrlo malo, svega 4 kg trutila, ali i njime će se dati nešto učiniti. Uništiti ćemo veliku centrifugalnu drobilicu,

Borci Primorske čete primaju ručak, novembra 1942. na području Vodica.

ključnu mašinu u tvornici. Ona je uvezena iz SAD god. 1927., kad su se u tvornici montirale rotacione peći, također naručene u Americi. Pozvali smo člana Partije Ivana Subašića, koji

nik mu Mile Živković. Obavještajni oficir bio je Ivo Maras, a intendant Bore Cvitan. Komandir I. vodičke čete bio je Mate Skračić, a komesar Ivo Ninić. Komandir II. biogradske čete bio je Ivan Vulin, komesar Šime Martinović; komandir III. bukovačke čete Gojko Vojčin, a komesar Ignjatije Macura.

Za formiranje Primorskog bataljona član PK Ivan Amulić-Bajer uputio je tamo s područja Muća Dragu Živkovića, koji je poveo i veću grupu novih boraca.

je mehaničar na rotacionim pećima, te pozna sve prilaze i mašine do u tančine. Složili smo se da on izvede akciju. Ne-zgodu predstavlja činjenica, što on nije u večernjoj smjeni, a mi želimo da se baš uvečer, uoči proslave, izvede akcija.

Na ulazima u tvornicu postavljene su jake talijansko-fašističke i fcarabinj erske straže. One motre na svakog radnika, koji ulazi u tvornicu i izlazi iz nje. Dogovorili smo se, da drug Subašić pregazi rijeku između dviju stražamica i prokrade se kroz tvornicu. Eksploziv smo razdijelili u dvije kutije, po 2 kg. U svaku kutiju stavili smo po 2 kapsle i dvostruku kordu, za svaki slučaj. Dali smo mu i dvije kutije zapaljive smjese, od koje svaka može da upali sve 4 korde. Nastojali smo da sve predvidimo; jer se ovakva akcija ne poduzima svaki dan. Preporučili smo Suibašiću, da se poslije akcije ne vraća u tvornicu, makar sumnja i ne pala na njega, već da se drži bliže Mosora, a posla u partizanima i za partizane ima i previše.

D O D A T A K

Situacija u IV. operativnoj zoni početkom novembra 1942.

U izvještaju Štaba IV. operativne zone, koji je 5. novembra 1942. upućen Vrhovnom štaibu, kaže se pored ostalog ovo:

»Stanje naših jedinica

Kao mobilnim jedinicama ove Zone mi raspoložemo I. i II. dalmatinsikom brigadom i III. odredom, koji sada treba da obrazuje III. dalmatinsku [brigadu.

Na operativnom području ove zone imamo kao mještanske jedinice u Sjevernoj Dalmaciji jednu jaču čet¹, koja će uskoro narasti u ibataljon, u Srednjoj Dalmaciji imamo dva bataljona, i to Mosečki i Masonski bataljon; u Južnoj Dalmaciji imamo jedan bataljon, i to Blokovski bataljon. Ovi bataljoni izvode akcije u zahvatu svoga područja, u najtješnjoj međusobnoj suradnji i sadejstvu, kao i u sadejstvu s našim brigadama.

¹ Tada je već bio formiran Primorski bataljon.

Mi namjeravamo, s obzirom na razvoj narodnog ustanka u Dalmaciji, da formiramo odrede¹, i to: 1 odred za Sjevernu, 1 za Srednju, a 1 za Južnu Dalmaciju, koji će u međusobnoj suradnji i sadejstvu razviti akcije do najvišeg stepena na cjelokupnom našem području od Neretve do Velebita. TU će odredi imati po 2—3 bataljona u svome sastavu. Formiranju tih odreda moglo bi se odmah pristupiti, samo da imamo dovoljno oružja i municije, ali mi ćemo ipak, ibez obzira na to, pristupiti u najskorije vrijeme njihovu formiranju, budući da za to imamo dovoljno ljudstva.

Formiranje divizija¹

Po zamisli i projektu Vrhovnog štaba, uskoro će biti formirane divizije od pojedinih naših brigada. Prema tome projektu od naših brigada u sastav divizija ulazi I. i III. brigada.

Po našem mišljenju, poznavajući vojno-političku situaciju u Dalmaciji, gdje je narodni ustanak u jeku, trebalo bi jednu diviziju uputiti u pravcu Sjeverne Dalmacije, dok bi jednu diviziju trebalo uputiti prema Južnoj Dalmaciji. Svakako da bi te divizije poslije produžile operacije, i to ona, koja bi bila upućena u Sjevernu Dalmaciju, prema Lici, dok bi ona, koja bi bila upućena u Južnu Dalmaciju, nastavila svoja dejstva u pravcu južne Hercegovine.

Pitanje kadrova

Mi puno oskudijevamo kako u partijskim, tako i u vojnim rukovodiocima. Naše su jedinice mlade, neiskusne i tek na pragu svoga razvoja i uzdizanja. Nedostatak kadrova naš je najteži prtljbljem i najvažnije pitanje, koje ne možemo uspješno riješiti.⁸

¹ Raniji dalmatinski odredi (Sjeverne Dalmacije i Srednje Dalmacije) i Južnodalmatinski bataljon u Biokovu, koji su formirani u proljeće i ljeto 1942., prestaju porastom ustanka u Dalmaciji i osnivanjem novih dalmatinskih brigada postojati kao takvi. Do ponovnog formiranja dalmatinskih odreda dolazi u februaru i martu 1943., t. j. u IV. ofenzivi, kad Dalmaciju napuštaju sve tada formirane brigade.

¹ Deveta dalmatinska divizija formirana je u februaru 1943. Diviziju su sačinjavale III., IV. i V. dalmatinska brigada.

³ Glavna slabost PK i Štaba IV. operativne zone bila je u tome, što su Centralnom komitetu i Vrhovnom štabu više puta spominjali nedostatak vlastitih kadrova i tražili ih od njih. Pod-

Petak, 6. novembra

Dalmacija slavi Oktobarsku revoluciju — Dopis sa Šolte

Jutros sam otišao u Mosor, da se tamo nađem u štabu morskorskih partizana s drugom A. Marasovićem Mirkom. Tu smo u Planinarskom domu raspravljali o sporu između nekih drugova. Nakon dužeg razgovora s njima suglasili smo se, da se stave na raspolaganje PK-u.

Navečer smo s jednog brežuljka ispred doma promatrali vatromete i kresove zapaljene u čast 25-godišnjice Oktobarske revolucije. To je već drugi put, da se u ovom ratu pale kresovi u čast velikog datuma. Slika, koja se večeras pružala, zaista se rijetko u životu može vidjeti, a nikada zaboraviti.

S Mosora puca vidik na sve strane, najveći dio Dalmacije odatle se može vidjeti — prema sjeveru Kamešnica, na sjeverozapadu Svilaja i Dinara, prema zapadu Kozjak, Moseć, pa Promina. Na jugu se prostiru srednjodalmatinski otoci, a na istoku Biolkovo. Teško je reći, koja se od naših planina više »rasplamsala«, gdje je više kresova bilo i gdje su oni bili veći. Ista je slika bila i po otocima — Braču, Šolti, Hvaru, Visu i Korčuli. Pelješac kao da se takmičio s Biokovom.

I ovog puta točno u 18 sati, kao što je u uputama za> proslavu bilo predviđeno, planule su na sve strane vatre i vatrometne ispisane parole. Nisu vatre zapaljene samo po brdima, gdje nema neprijatelja, gdje partizani »caruju«, već posvuda, pa i po selima, gdje su neprijateljski garnizoni i posade.

Ni ovog puta neprijatelj nije mirovao. Naročito su bili aktivni Talijani u Splitu i u njegovoj okolini. Oni su iz svojih artiljerijskih oruđa upućivali zrna prema vatrama Mosora i Kozjaka. Da bi sve skupa dalo što ljepšu sliku, odmah na-

cjenjivanje vlastitih snaga štetno se odražavalo u njihovu izdizanju. Normalno bi bilo da je Dalmacija, u kojoj je jugoslavenski patriotizam bio razvijen još prije rata, u kojoj je Partija imala uporišta kao rijetko gdje, u kojoj je kulturni život, naročito na otocima i uz obalni pojas, bio na visini i u kojoj je ustanak bio masovan tako reći od prvog dana NOB, postala izvor kadrova i za jedinice izvan Dalmacije, kao što je to očekivao CK i VŠ, a lično isticao sam drug Tito.

večer pogasila su se sivijetla.¹ Talijani su reflektorima sa Sustipana obasjavali Kozjak i Mosor.

Mi smo nestrpljivo iščekivali, hoće li se iz tvornice »Majdan« začuti eksplozija. Znali smo, ako se čuje, da je to dabar glas. Već kad su se sve vatre pogasile i talijanska paljba prestala, kad je sve opet utonulo u crnu noć, dok smo se nas nekolicina raspričali o svemu i svačemu, eksplozija se prolomila i njezina se jeka odbila od stijena Mosora i Kozjaka. Tako smo zadovoljni otišli u Planinarski dom — sjedište partizanskog štaba, da čujemo preko radija što javlja Moskva.

*

MK Šolte izvještava dopilsom od prije trd dana, da su u svim selima Šolte formirani NOO-i, da su oni jedina vlast, koju narod sluša i kojoj se obraća. Od NOO-a se traže i dozvole za palenje vapnenica i, ukoliko NOO dade negativno rješenje, vapnenice se ne pale, iako su glavni izvor prihoda za dio stanovništva na otoku.

U dopisu se dalje kaže, da su sa Šolte dosad otišla u partizane 64 druga, gotovo sve omladinci od 18 do 21 godine; na samom otoku se nalazi i radi 8 ilegalaca, političkih radnika. Talijani po svu noć patroliraju čamcima oko' otoka, a reflektorima sa zapadnog vrha — od Maslinice — kontroliraju svako pola sata more prema Drveniku. Ta kontrola, kaže se u dopisu, otežava veze s kopnom i prebacivanje ljudi i materijala. Znatan dio omladinaca željno očekuje, da se što prije prebace na kopno u partizane. Rad na otoku živ je i svestran, usprkos čestim talijanskim racijama i pretresima.

Subota, 7. novembra

**Veliki uspjesi partizana u borbama na području Vodice
—Biograd— Onesposobljena najveća tvornica cementa
u Dalmaciji — Napad usred Solina**

U nedjelju se Primorski partizanski bataljon pod komandom Drage Živkovića sukobio na Prosiku s Talijanima. Dva kamiona talijanskih fašista nadolazila su iz Biograda prema Vodicama, dok su se partizani zabavljali. Pa i pored toga par-

¹ Grupa partizana u omiškoj Dinari srušila je sedam željeznih stupova na dalekovodu Kraljevac—Split.

tizani su se ubrzo snašli i napali na fašiste. U jednom protunapadiu partizani su u jurišu prešli kanal, otjerali fašiste i zapalili oba kamiona. Fašisti su u bijegu ostavili tri mrtva i povlačili se prema Biogradu. Partizani su zaplijenili pored ostalog 10 pušaka i jedan teški mitraljez — »Fiat«. Ma da je neprijatelj naišao neočekivano, zahvaljujući snalažljivosti i hrabrosti partizana, nitko od njih nije u borbi ubijen niti ranjen.

Nakon akcije partizani su se povukli preko Crnogorke u Jagodnju. Tu su ih sutradan napali Talijani jakim snagama iz pravca Benkovca i Biograda. Borbe su se vodile do 2—3 sata poslije podne. Kad je nadošla talijanska avijacija, partizani su se povukli u Donji Pristeg, i tu zanoćili. Iduće noći Talijani su tenkovima i blindiranim kolima blokirali Pristeg. Izjutra su se partizani ponovo povukli prema Cmogorki i tu izdržali bombardiranje iz talijanskih aviona. Neprijatelj je pokušao da partizane zaokruži sa svih strana, ali u tom nije uspio. Videći što Talijani namjeravaju, naši su se uz žestoku borbu probijali prema Pirovcu. Na brdu Ljubovnik vodili su iborbu protiv cijelog pirovačkoga garnizona. Pošto su i tu izvršili proboj, u kom su Ubili 80 fašista, bez ijednog vlastitog gubitka, prebacili su se na teren Tijesna. Sva tri dana naši su vodili borbu bez hrane, pa gotovo i bez vode.

Na području Tijesna i Vodica neprijatelj je ponovo namećao borbu, ali je naši nisu prihvatili zbog iscrpljenosti, već su se podijelili po vodovima i skrivali po izemunicama na terenu Vodica, Srkne i Zatona. Kad je ofenziva prohujala, partizani su se opet našli na okupu.¹

Primorski partizani dva dana prije akcije na Prosiku posjekli su uz pomoć naroda iz Vodica, Tribun ja, Srime, Zatona, Pirovca i Tijesna tt-stupove od Prasika do Martinske, t. j. u dužini od 20 km, zaobišavši jedino Vodice.

*

Današnje jutro, kao što se i očekivalo, osvanulo je iskreno crvenim zastavama na svim već uobičajenim mjestima.

¹ Ova je ofenziva bila talijanski odgovor na partizansku pucnjavu s Martinske na Šibenik.

Prvi' naši pogledi (bili isu usmjereni prema tvornici »Majdan«, koja je, kako se moglo ocijeniti po veoma slabom dimu iz dimnjaka, »zamirala«. Znači plan je uspio. Nedugo zatim stigao je u Mosor i drug Subašić, koji nam je u tančine ispričao, kako je ušao u tvornicu te postavio eksploziv i zapaljivu smjesu. On je akciju izveo uspješno i pored toga, što su, uz radnika koji nadzire drobilicu, bila i 4 crnokošuljaša. Fašisti ga nisu opazili, a neki radnici, koji su ga primijetili, pravili su se da ga ne vide.

Pošto je sve uredi obavilo i potom se kod kuće u Klis-Kosi dobro odmorio, došlo je do eksplozije. Prema izjavama radnika, s kojima je jutros razgovarao, a koji su završili¹ noćasnju smjenu, akcija je uspjela iznad svakog očekivanja: kolos drobilica razdrobljena je u komade, pa tvornica mora obustaviti rad, jer za više dana nema razdrobljenog lapora.¹

*

Prošle su noći omladinci iz Solina skinuli s visokoig stupa tvornice cementa »Adiria« talijansku i izvjesili! na nj crvenu zastavu.

Istodobno je Solinska leteća četa izvršila prepad na talijansku posadu kod Bilankuše, t. j. na domaku glavnih snaga neprijatelja u centru samog Solina. Kako je talijanska vojska od jučer u strogoj pripravnosti, to ju je »drski« pothvat partizana još više iznenadio. Talijani i ovaj put nisu štedjeli municije, čak su im i topovi bili u akciji. Pucnjavu su nastavili dugo u noć, ma da su se partizani odmah nakon prepada povukli u Konjak.

Kao odgovor na sve, što se zbiva u vezi s proslavom Oktobra, talijanske vlasti u svom bijesu i nemoći od danas dopuštaju kretanje po Solinskom bazenu samo od 6 do 17 sati, t. j. jedan sat manje nego dosad.

¹ Poslije te akcije nisu se mogle upotrebljavati peći, a to je glavno u tvornici cementa. Razbijenu drobilicu Talijani su poslali da se popravi u Italiju, iz koje je stigla i bila montirana svega 1—2 mjeseca prije kapitulacije Italije. Kako su po kapitulaciji Italije partizani porušili željezničke pruge i sve industrijske objekte u Srednjoj Dalmaciji, to su oštećene i tvornice cementa. Nijemci nisu mogli ni njih ni ostalu industriju iskorištavati. Tek smo ih mi po Oslobođenju morali osposobiti i staviti u pogon.

Izbor Općinskog NOO-a za Ogorje u Zlopolju 7. novembra 1942.

Nedjelja, 8. novembra

Javni izbor Općinskog NOO-a Ogorje — Fašisti skupo platili »izlet« na Kozjak — Masovno interniranje u logor na Molatu — Počasni plotun crvenoj zastavi u Visu

Jučer s:u, na godišnjicu Oktobarske revolucije, održani zborovi u čast toga velikog dana po svim oslobođenim, pa i poiluosiloboden'm mj estima.

Zboru, koji je održan u Ogorju (Zlopolju), prisustvovali su seljaci svih sela južnih padina Svilaje. Taj zbor seljaka Ogorja razlikuje se od svih dosadašnjih: na njemu je, naime, pošto su seoski NiOO-i već izabrani u svim selima, jučer javnim glasanjem izabran Općinski NOO. To je prvi slučaj u Dalmaciji, da se na takav način, t. j. na svečanom masovnom zboru izabire općinski NOO. Na zboru su govorili drugovi Vice Buljan, Mate Baće, Pavao Krče i Ivan Amulić.

*

Jutros se oko 300 talijanskih vojnika iz Kaštela uputilo na Kozjak, da ibi skinuli crvenu zastavu, koja se tu vije već dva dana. Grupa partizana pod rukovodstvom Josipa Babina dočekala je Talijane, kad su se penjali uz Kozjak, i obasula ih žestokom vatrom. Ostavivši 12 mrtvih, Talijani su bili prisiljeni da se s više ranjenih neobavljena posla vrate u Kaštela.

*

Prošlu noć partizani su u omiškoj Dinari ponovo porušili željezne stupove električnog dalekovoda Kraljevac—Split. Rušenjem tih stupova sva industrija od Omiša do Kaštela duže će ostati bez struje.¹

¹ Koliko je jada okupatoru zadavalo rušenje stupova električnog voda Kraljevac—Split, može se vidjeti i iz jednog »Upozorenja svima« u decembru 1942. U njemu uz ostalo stoji:

»Nadležna vlast učinila je prava čudesa da građanima osigura dio električne energije, koji je određen za potrebno osvjetljenje. Ali dok junaci i po planinama ratuju protiv stupova, nije moguće svakome osigurati redovnu količinu električne energije za kućnu upotrebu ...« U upozorenju se dalje nalaže, da se ne smiju upotrebljavati električna kuhala i aparati, a koga se uhvati da ih upotrebljava, prekinut će mu se struja. Na završetku se kaže, da je to posljednje upozorenje te vrste.

Narodno veselje poslije izbora *Općinskog NOO-a* za Ogorje

Prije četiri dana odvezen je brodom u koncentracijski logor na Molatu¹ 241 omladinac, koji su pohapšeni 2. i 3. o. mj. na području Vodica. Okupator ih je pohapsio i strpao u logor i samo zato, da ne (bi otišli u partizane. On kao da ne zna, da baš takvim postupcima ubrzava odlazak naših ljudi u borbu.

*

Jučer izjutra osvanula je na crkvi u Viisu crvena zastava, iako se noću nitko od domaćih ljudi nije smio kretati po mjestu. I nad samim mjestom — na brežuljku Basulinka — istaknuta je jučer u podne crvena zastava, koju je sa susjednog brežuljka čuvala grupa partizana. Prilikom isticanja zastave ispaljen je i počasni plotun. Narod je to s radošću promatrao. Kod Talijana je, naprotiv, došlo do zabune, te su dosta kasno reagirali, pošavši s četom vojske da skinu zastavu.

¹ Povodom masovnog hapšenja uputio je komesar općine Tijesno Pietro Ciancolini 7. novembra 1942. hitan i povjerljiv dopis Kr. prefekturi Zadar, u kojemu među ostalim kaže:

»...kako se može razumjeti iz kopije naređenja 01/5800 prot. Komande Obalske brigade, od 6-og tekućeg ne treba transportirati u koncentracijske logore samo pristalice ili osumnjičene kao pristalice i t. d., već sve muškarce od 10 do 60 godina i sve sumnjive žene, što bi značilo samo za otok Murter, izuzev Pirovac, za koji još nisu stigla naređenja, poslati u internaciju 2300 lica. Njima treba dodati i one, koji nisu obuhvaćeni među muškarcima od 10 do 60 godina, a koji su članovi porodica 150 izbjeglih u posljednje vrijeme iz Betine i Murtera. Na taj način bit će potrebno udaljiti s otoka preko 2500 lica.

Ovom brzo, a možda i korisnom metodom, paralizirat će se, međutim, sva aktivnost ove zone na polju zemljoradnje, ribolova i industrije. To znači imati stalno zaustavljene čamce i nemati nikakvu mogućnost da se riba pošalje u Šibenik i da se ona jede na otoku, znači ne sakupljati više masline na većem dijelu polja ovoga otoka, znači presjeći aktivnost mjesnih uljara i svakog, ma i najmanjeg industrijskog ili zanatskog kompleksa.

Konačno, vlada Dalmacije će morati da se optereti besplatnim izdržavanjem nove mase lica, koja će ostati u mjestu, osim onih 2500 interniranih. Međutim, odabiranja bi trebao izvršiti točno prema zdravom kriteriju, koji je izložila ta Prefektura. Porodice izbjeglica i ustanika, bez razlike na godine i spol. Sumnjivi muškarci od 10 do 60 g. i sumnjive žene od 10 do 60 g. Stvarno, ne može se reći da su žene pouzdano privržene nama, štoviše, *kada bi bilo potrebno ostati na otoku samo sa ženama, pošto bi odrasli i mali muškarci bili odvedeni, bilo bi kao da smo ostali s najgorim ustanicima koji su ikad postojali.*» (Podcrtao D. G.)

Proslava Dana Oktobarske revolucije u Glamoču 1942., na kojoj je sudjelovala i X. hercegovačka brigada. Govori V. Krstulović.

ponedjeljak, 9. novembra

**Mosor opet napušta njegova jedinica — Bračka četa
otišla u Biokovo — Zarobljen i zamijenjen talijanski
komandant Brača — Izvještaj MK Bola**

S Mosora je sinoć preko Dugopolja otišao u Muć tek osnovani Mosorski bataljon. Bataljon će ući u sastav Treće dalmatinske brigade, koja će se narednih dana formirati na području Muća. Novi bataljon izrastao je iz prijašnje Mosorsike čete. To je već drugi slučaj, da u taku Oive godine, odnosno u posljednjih devet mjeseci, s Mosora odlaize u unutrašnjost kompletne jedinice, da ibi ustupile mjesto novima, koje treba ubrzo da izrastu iz malih grupa. Komandant baitaljona je Stevo Opačić,¹ njegov zamjenik Dušan Dumičić,² komesar dosadašnji komandir Solinske leteće čete Stipe Mariković-Stevo, a njegov zamjenik Branko Marić.³

Na Mosoru je ostala grupa partizana, koja treba da što prije izraste u četu. Komandir te grupe je Ljubo Dumičić, njegov zamjenik Nikola Matešan, komesar Tode Pejković,⁴ a njegov zamjenik Tadija Mihanović.

*

Prije dva-tri dana, po odluci Štaba IV. operativne zone, prebacila se s Brača u Bicikovo Bračka partizanska četa od 80 boraca, na čelu s komandrom J. Marinkovićem i komesarom Nikolom Milićem. Četa se preparila od Povija na Bašku Vodu. Čim je došla u Biokovo, četa je svečeri otišla na zadatak — napala je na tri talijanska kamiona kod Gornjih Brella. Kamioni su s vojskom dolazili od Zadvarja. U naapdu su partizani ubili 9, a zarobili 2 talijanska voljnika. Ni jedan vojnik nije uspio pobjeći. Sva tri kamiona partizani su zapalili zaplijenivši 10 pušaka, 2 puškomitraljeza i mnogo ostalog materijala. U akciji je od psirtizana sarno jedan drug lakše ranjen.

Odlaskcm čete na Braču je ostao jedan njen vod pod komandom Roka Negotića i Zorka Stanišića. Stato Zone sma-

¹ Rodom iz Golubića kod Knina. Poginuo blizu Imotskog u februaru 1943. Za velike zasluge u NOB proglašen narodnim herojem.

² Rodom iz Podstrane. Poginuo junačkom smrću u IV. ofenzivi.

³ Jedan od prvih partizana u Mosoru. Rodom iz Podstrane. Poginuo krajem 1942. u borbama oko Knina.

⁴ Rodom iz Zeževice. Poginuo u IV. ofenzivi u Zeževici.

tra da je za kontrolu Brača — s obzirom na sadašnje stanje — dovoljan jedan partizanski vod, koji će postepeno opet izrasti u četu. Botrovak veće partizanske jedinice na Biraču skopčan je i s teškoćama oko prehrane, jer je taj otok narjshramašnip u Dalmaciji.

Po odlasku čete Talijani su uspjeli da uhapsu uoči godišnjice Oktobarske revolucije dva druga — Jazu Bodlovića¹ i Andriju Jugovića.² Uhapsili su ih u času dok su obavljali neke radove u vezi s proslavom te godišnjice. Partizanski vod i naši aktivisti brzo su reagirali i odmah postavili zasjede na moru i! na kopnu. U zasjedu je upao talijanski kamion, u kom se nalazio nitko drugi već komandant talijanske vojske na Braču sa svojom pratnjom od 13 vojnika. Svi su oni zarobljeni. Da bi oslobodili uhapšene drugove, naši su Talijanima ponudili zamjenu. Talijani su je odmah prihvatili, a zatim je i izvršena kod Pražnice.

Tako su, zahvaljujući brzom intervenciji i snalažljivosti partizana Brača, oslobođena 'dva naša druga.³ Akcija na kamion i brza i uspješna zamjena izazivale su u narodu golemo oduševljenje.⁴

*

U izvještaju MK Bola za oktobar kaže se, da je politička situacija za NOP u tom mjestu na Braču odlična. Talijani poduzimaju sve oštrije mjere, al\ usprkos tome narod je na našoj strani.

Partizanska udarna grupa likvidirala je usred dana jednog domobrana, koji je došao s Istočnog fronta, gotovo pored samih Talijana. Zbog toga su Talijani uhapsili šest ljudi. Mržnja okupatora prema narodu ogleda se i u tome, što je zabranio svako ribarenje, da bi narod još više stradao od

¹ J. Bodlović bio je tada član OK za Brač-Hvar. Poginuo u augustu 1943. prilikom oslobođenja Bola.

² A. Jugović nalazio se na dužnosti predsjednika NOO-a Bol.

³ Talijani su kasnije iz zatvora pustili sve (oko 20) drugove Bračane, koji su se nalazili u zatvorima na Braču, kao i one u Splitu i Šibeniku, koje su partizani tražili.

⁴ Čim su Bodlović i Jugović bili uhapšeni, pretpostavljajući da će ih Talijani odvesti u Split, izdali su Benko Matulić za istočni dio otoka, a Jerko Radmilović za zapadni dio pismeno, naređenje svim organizacijama NOP, da smjesta, svaka na svom terenu, zaposjednu sve putove na kopnu i moru i oslobode uhapšeničke, kad ih Talijani budu sprovodili u Split. Umjesto uhapšenika u zasjedu je, međutim, upao talijanski komandant Brača sa svojom pratnjom.

gladi. Uza sve to ljudi otkidaju od usta i posljednji zalogaj i daju ga za NOB. U NO fond sakupljeno je prošlog mjeseca 3967 kuna i 112 kg hrane. Za IV. bataljon III. odreda¹ poslano je u Biokovo u proteklom mjesecu 350 komada odjeće, 112 kg hrane i 3967 kuna.

Organizaciono stanje: članova KP ima 9, kandidata 10 i 24 simpatizera. Skojevski aktiv broji 22 člana, SMG 70, a AFŽ 65.

Organizacija u Bolu karakteristična je više-manje za mnoge organizacije na Braču.

Utorak, 10. novembra

Druga dalmatinska brigada potjerala ustaše iz Kijeva i razbila četnike kod Vrlike — Na specijalnom zadatku

Druga dalmatinska brigada prekjučer je napala jako ustaška uporište Kijevo na cesti Knin—Vrlike. Nakon uporne borbe ustaše i njihova seoska milicija, koji su se dobro utvrdili, uvidjevši da ne mogu više izdržati, pobjegli su u Vrliku.

Prošlu noć ista brigada napala je četničko uporište Civljane, kod Vrlike, u kojima se nalazio četnički štab za vrlički kraj. Četnici su raizjurenjeni. Sam komandant Paja Petković ubijen je. Zaplijenjeno je 60 francuskih pušaka. Istodobno je razoružano selo Kosore, također kod Vrlike. U njemu su ubijena tri ustaše i zarobljena četiri domobrana; zaplijenjeno je uz ostalo 10 pušaka. Od partizana je bio jedan ranjen.

Oslobođenjem Kijeva i razbijanjem četnika u Civljanima oslobođeni partizanski teritorij znatno se proširio. On se sada proteže duboko iz Bosne preko Grahova, Kijeva i Civljana do Svilaje, a preko tog terena veže se s »Mučkom republikom«, koja se od Dinare preko Kozjaka prostire gotovo do samih Kaštela i mora.

*

Danas nam je stigao drug, Ikojeg Vrhovni štab upućuje po specijalnom zadatku u Split i preko Splita dalje. On je u partizanskoj odori i bez ikakvih dokumenata, s kojima bi se mogao kretati po Splitu i na neoslobođenom teritoriju. U Solinu smo ga »premontirali« i sada »nije više partizan«. Anti,

¹ Radilo se o III. bataljonu Prve dalmatinske udarne brigade.

odnosno Nikoli, poslali smo njegove fotografije, da mu u toku današnjeg dana izradi legitimaciju i propusnicu, kako bi se sutra »legalno« prebacio u Split.

*

Blokovski ibataljon upao je 7. o. mj. u Vrgorsko polje. Čim su osjetili partizane, ustaše siu se raizbježali na sve strane. Naši su uspeli ubiti samo jednoga od njih.

Srijeda, 11. novembra

Oslobođen je Bihać — Izvještaj KK Omiša

Prema najnovijim vijestima, krajiške i hrvatske brigade, u kojima se bori i oko 100 Dalmatinaca, vodile su uoči godišnjice Oktobarske revolucije žestoke bombe i oslobodile Bihać, najveći grad zapadne Bosne. Govori se golemom plijenu, koji su partizani zatekli u igradu. Kaže se da je u ivoibama ubijeno ako 650 ustaša i domobrana i da ih je mnogo zarobljeno, među njima samo oficira 35—40. Nadalje se kaže da su se u borbama za Bihać istakli i Dalmatinci. Ivan Guina iz Trogira, koji je poginuo na ulicama Bihaća, posebno se istakao svojim junaštvom.¹

*

Svi KK poslali su izvještaje OK o proslavi Oktobarske revolucije. Radi ilustracije evo izvještaja KK Omiša, koji glasi:

»Proslava Oktobarske revolucije provedena je u našem kotaru na slijedeći način:

Povrh svih sela, izuzevši Tugare i Srinjine, paljena je vatra uoči same proslave. Talijani su pucali iz topova i minobacača i na račun toiga su rekli, da su oni nehotice oborili električne stupove. Ovo jelzgodno, jer Ise vidi njihov strah pred akcijama s naše strane, jer su se ranije prijetili da će zapaliti sela, u blizini kojih se izvrši akcija rušenja pala-stupava, a sad saimi nastoje da je zataškaju. Ispisane su bile parole po svim mjestima, najviše po Omišu i Dugom Ratu. Letke smo izlij epili također. Par letaka prosuli smo po tvorničkom dvoiri-

¹ U krajiškim partizanskim jedinicama nalazilo se u to vrijeme više Dalmatinaca na rukovodećim dužnostima: Ivo Marušić-Ratko (narodni heroj), Josip Gizdić, Marko Boban, Milan Bartulica, Tonći Raić, Ivan Butir i drugi.

štu u Dugom Ratu, što je naročito djelovalo na radnike tvornice. Crvene zastave bile su izvješene na svim istaknutim mjestima. Treba spomenuti omu povrh Omiša, u samoj blizini talijanskog utvrđenja, i u Zrnovnici, u neposrednoj blizini karabinjera. Održani su sastanci po svim partijskim jedinicama, simpatizerskim i kandidat, grupama, NO odborima i odborima AFZ, kao i SKOJ-a i SMG.

Sastanku SMG u Zrnovnici prisustvovalo je preko 80 omladina i omladinski. Održani su mitinzi u Zrnovnici, Sintonome, Zvečanu i Smoljanu. Na tim mitinzima bilo je prisutno oko 500 ljudi. Govorilo se o značenju Oktobarske revolucije.

Na sastancima se čitao referat o Oktobarskoj revoluciji.

Taj dan provedena je akcija prikupljanja zimske pomoći za partizane i, s obzirom na ekonomske prilike, imala je uspjeha.

Svi omladinci odrekli su se pušenja od tog dana, i novac, koji bi bili utrošili za cigarete, uložili su u Fond zimske pomoći.«

Četvrtak, 12. novembra

Završio kurs AFZ

S prvog kursa AFZ iz Livna i Glamoča, pošto su ga uspješno završile, vratile su se u Solinski bazen drugarice Ivanka Vučićić i Marija Vukšić. S njima su se vratile i ostale drugarice s terena Srednje Dalmacije, koje su završile talj politički kurs za žene, što ga je organizirao Inicijativni odbor AFZ za Dalmaciju. Dolazak tih drugarica mnogo će pomoći razvoju organizacija AFZ u ovim krajevima.¹

Petak, 13. novembra

Predstavnici Štaba IV. operativne zone razgovarali s predstavnicima okupatora o razmjeni zarobljenika — Štab Zone upućuje na veću budnost

Prema današnjim vijestima, prije tri dana održali su predstavnici Štaba IV. operativne zone ranije dogovoreni sastanak s predstavnicima Nijemaca i Talijana u vezi s razmjenom zarobljenika. Sastanak je održan na ugovorenom

¹ Napuštanjem Livna i povlačenjem PK i Zone u Glamoč tamo se preselio i kurs AFZ. Kurs je trajao mjesec dana.

mjestu — na cesti Livno—Glamoč.¹ U ime Nijemaca došao je njihov kapetan iz Mostara, koji je već u Posušju vršio razmjenu s partizanima, a u ime Talijana također jedan kapetan. Oni su sa sobom donijeli popis traženih i listu zatvorenika koje nude. Za neke koje tražimo tvrde, da ih u zatvoru nema. Nakon razgovora i naših prijedloga ostalo se na tome, da se definitivno razgovori dokrajče na idućem sastanku — za 7—8 dana; točan dan i vrijeme po kuriru će javiti Zoni.

Pored predstavnika Rimskog imperija eto i predstavnik velikog Reicha mora da traži razgovore s partizanima. To im svakako ne će biti prvi put.

Komanda područja Muć—Lećevica obavještava današnjim dopisom NOO-e na neoslobođenom teritoriju, da suglasno »naređenju Upravnog odsjeka pri VŠ ubuduće treba pripaziti na kretanje raznih sumnjivih lica, švercera, prosjaka i t. d.« — da se ubuduće ne će uvažavati propusnice, koje ne budu ispravno napisane i pečatom NOO-a »ovjerenek«. Na propusnice treba da se stavi i lični opis onog koji putuje. »Mi ćemo dozvoljavati — kaže se u dopisu — kupovanje blaga od ispravnih drugova i rodoljuba na našem području samo u slučaju da to blago ide u korist naših ljudi i sirotinje, a ne okupatora. Na propusnici mora pisati, koliko se kome dozvoljava da kupi blaga. O prodaji i kome se prodaje blago treba da strogo pvedu računa NOO-i.«-

D O D A T A K

Političko-prosvjetni rad u okrugu Makarska

O političko-prosvjetnom radu Agitpropa OK Makarske s masama govori dopis toga Agitpropa od 13. novembra 1942. U tom dopisu, koji upućuje rukovodilac Agitpropa Josip Kirigin Birou Općinskog komiteta Vrgorca, kaže se:

»Drugovi!

Putem ovog dopilsa obavještavamo vas da će naša prosvjetna grupa održati pet zborova na vašem terenu, i to kako slijedi:

¹ Nedugo poslije toga novi sastanak za razmjenu održan je na Koričini. Od partizana mu je prisustvovao L. Karli, a od strane neprijatelja trojica. Tada je zamijenjeno 30 naših boraca za toliko neprijateljskih zarobljenika.

1. u škodi Dobri Duib u subotu poslije podne u 3 sata;
2. u Kljenku u subotu navečer u 6—7 sati;
3. u Dragljanima u nedjelju ujutro u 9 sati;
4. u Zavojanima u nedjelju popodne u 1 sat;
5. u Kozici u nedjelju navečer u 6 sati.

Potrebno je da sve ove zborove naša grupa održi u prisutnosti jednog druga iz vašeg biroa ili op. NOO-a, koji bi mogli ukazati na nedostatke i potrebu izmjene materijala za iduću priredbu ovakve vrste — baizirajoiéi se na mentalitetu pučanstva toga kraja.

Program, s kojim će nastupiti naša grupa na ovim zborovima, prilažemo. Trajanje svakog od ovih zborova — oko dva sata. Obavijestili smo o ovom NO odbore u Kozici, Zavojanima, Dragljanima, Vlaci i Dugim Njivama. Prijepise tih obavijesti prilažemo, a sami — molimo vas — obavijestite NOO u Kljenku.

Drugarski vas pozdravljamo sa

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za Agitprop
Joža

O aktivnosti spomenutog Agitpropa na području izdavačke djelatnosti govori njegov dopis od 5. decembra 1942. Agitprop u PK-a. U tom dopisu drugovi izvještavaju, da njihov Agitprop broji osam članova — tri člana uredništva i pet članova u tehnici, da posjeduju jedan ciklostil, dva šapirograфа, tri pisaće mašine i jedan radioaparat, a izdaju:

1. »Radio vijesti« svaki dan u 6—9 primjeraka, od 1. o. mj. izdali 13 brojeva; 2. »Naše vijesti« dva puta sedmično u 200—400 primjeraka, posljednjih mjeseci izdali 9 brojeva; 3. »Zidne novine«, svakih 7—10 dana; prvi broj izašao u 60 primjeraka, a drugi će izići u 150 primjeraka.

Pored ostalog Agitprop OK umnožava materijal, koji se dobiva od Agitpropa PK, zatim štampa različite formulare i propusnice za potrebe NOO-a.

Prve priredbe održali su članovi Agitpropa uoči proslave Oktobarske revolucije. Do 5. decembra, t. j. za svega mjesec dana, održali su 26 priredaba pred 3000 posjetilaca. Program na tim priredbama bio je: »Hej Slaveni« — pjevao zbor, za-

tim kraći politički govor, pa recitacija »Put slobodi«, tri partizanske pjesme, igrokaz, plakati u riječi i slici, i dr. Na završetku svake priredbe pozivao se narod da daje što veću pomoć partizanima.

Subota, 14. novembra

**Štrajk željezničkih i obalnih radnika u Splitu —
Dugopoljska partizanska grupa sve aktivnija —
Akcije na Korčuli**

Danas su u Splitu radnici na željeznici stupili u štrajk.¹ Pridružili su im se i obalni radnici, koji rade na dizalicama. Radnici su ušli u štrajk, jer nisu primili plaće, a nisu ih primili zato, što su odbili da se izjasne da su talijanski službenici, pa time i državljani. Štrajk naših željezničara i obalaca ujedno je odgovor okupatoru na to, što je prije dva dana otpustio is poslao 200 njihovih drugova. Građanstvo je s odobravanjem primilo štrajk, koji sva surovost talijanskih fašista nije mogla da spriječi.¹

*

U posljednje vrijeme Dugopoljska udarna partizanska grupa neprestano opsjeda cestu Sinj—Split, prema Koprivruu, i ne dozvoljava da se neprijatelj njome služi, iako i u samom Dugopolju, kod željezničke stanice, ima nekoliko stotina talijanskih vojnika. Prije pet dana grupa je zaplijenila jedan autobus i mnogo hrane u njemu, a prekjučer jedan kamion natovaren različitom robom i solju, koja je iz Splita upućena u Sinj. Jučer su pripadnici grupe zaustavili jedan kamion, u kojemu su pored ostalog naišli 54 sanduka marmelade i oko 1700 pari gumenih opanaka.

*

Grupa partizana na Korčuli — iz Račišća, Zrnova i Lumbarde — upala je na dan Oktobarske revolucije u tvrđavu na Korčuli i tu zaplijenila 6 pušaka, 2 sanduka municije, 2 sanduka ručnih bomba, svu vojnu odjeću, koja se zatekla u tvrđavi, i dr.

¹ Da je ovaj štrajk bio veoma značajan, govori i to, što je »Borba«, organ KPJ, u svom 29. broju donijela članak pod naslovom »Veliki štrajk željezničkih radnika u Splitu«.

Partizani su uspjeli da izvedu taj smjeli pothvat bez ikakva gubitka.¹

Tri dana poslije toga uspjeli su korčulanski partizani da između Blata i Vele Luke uihvate tri talijanska špijuna, od kojih su jednog odmah strijeljali. Čuje se da je u toku ovog i prošlog mjeseca na torn otoku likvidirano nekoliko špijuna.

Nedjelja, 15. novembra

**Porušen dalekovod između Manojlovca i Šibenika
— Šibensko-trogirska četa za jedan dan ubila 26
okupatorskih vojnika — Letak NOO-a Splita**

Prema vijestima iz Šibenika, u zaleđu grada partizani su sve aktivniji. Prije 6—7 dana oni su porušili električni dalekovod od Manojlovca u dužini od 3 kim. Zbog toga je Šibenik ostao bez svijetla, a Tvornica feromangana obustavila rad. Prijašnjim akcijama — rušenjem centrale »Šupuk« — obustavljen je rad najvećeg dijela pećiju u Tvornici aluminija u Lozovcu. Rušenjem toga voda Lozovac je radio još sa svega 5 od 52 peći. Tih 5 pećiju pokreće se energijom, koja se dobiva iz centrale na Roškom slapu.

Što za okupatora znači obustava rada u tim dvjema tvornicama nije potrebno posebno isticati; čelilk i aluminij mnogo predstavljaju za vojnu industriju i vođenje rata.

Prilikom rušenja dalekovoda porušene su usput sve tt-linije, koje vežu Šibenik sa zaleđem.

*

Prije dva dana partizani su iz zasjede napali dva talijanska kamiona na cesti Priimošten—Šibenik. U toj akciji ubijeno

¹ U to vrijeme partizani Korčule izvršili su i prepad na karabinjersku stanicu u Blatu i na poštu u Veloj Luci. Zatim su razoružali stražu na svjetioniku u Pločama, gdje su zaplijenili dvije puške, 30 metaka i 10 bomba. Tamo su digli nešto hrane i petroleja. Usput su onesposobili svjetionik.

Prve nedjelje septembra 1942. likvidirali su partizani iz Zmova poznatog špijuna Kacdsina iz Pupnata, na koga su dugo vrebali. Nakon 15 dana likvidiran je u Žutu i jedan špijun iz Vele Luke. Partizani su 1. decembra 1942. uz pomoć naroda porušili sve tt-linije preko Korčule. U tom mjesecu održava se prvi masovni zbor u selu Zmovu, na kom je uz ostale govorio Marin Cetinić.

je 26 talijanskih vojnika i karabinjera, a šest ih je zarobljeno. Zaplijenjeno je 18 pušaka, 24 bombe i 700 metaka. Jedan kamion partizani su zapalili.

Istog dana naši su kod Krapnja napali i ubili šest talijanskih vojnika, dok su osposobljavali tt-liniju, koju su partizani prije porušili.

Sve te akcije uvelike su zabrinule Talijane u Šibeniku, pa su zbog toga prekjučer, čim su naši izveli akcije, poduzeli ofenzivu i »čišćenje« s jedinicama divizije »Zara« od Krapnja prema Lozovcu i Dubravi.

Kao Obično, i tu je njihovu ofenzivu pratila i pomagala avijacija i artiljerija, bez kojih se Talijani ne usude izići iz »žice« i bunkera.

*

U selu Podosoje kod Imotskog likvidiran je prije dva dana vođa seoske ustaške milicije, strah i trepet toga kraja. Tri naoružana milicionara, koja su ga pratila, predali su se bez borbe. Pritom su zaplijenjene 4 puške, 1 pištolj i 100 pušanih metaka.

*

Da bi potpomogao štrajk radnika, koji je počeo prije dva dana u splitskoj iožionici, izdao je Gradski NOO građanstvu letak.

U letku se pored ostalog kaže: »... vaši drugovi željezničari nalaze se u borbi protiv krvavog okupatora. Teška je njihova borba.. . Poduprite svoje drugove. Činovnici i radnici, samo zajedničkim istupom, zajedničkom borbom pomoći ćete sebi, svojim izgladnelim obiteljima i svom potlačenom narodu. *Ne dozvolite nikome da radi na željeznici i lomi borbu vaših drugova . . .*«

Ponedjeljak, 16. novembra

»Čišćenje« Pelješca — Oslobođena sela Petrova polja

S Pelješca se jučer i danas čuje tutnjava topova; po njoj se daje zaključiti, da neprijatelj na tamošnjem terenu izvodi »operacije većeg stila«. Koliko jada Talijanima zadaje Pelje-

šačka partizanska četa, najbolje potvrđuje ta talijanska »operacija«.¹

*

Jučer i prekjučer nastavile su partizanske jedinice s Moseća oslobađanje sela u Petrovu polju. Pored drugih sada su oslobođene Kričke, Mirlović-Polje, Otavice, Ružić i Gradac. Prema današnjim informacijama partizani su protjerali »snage NDH« gotovo do samog Drniša i nalaze se svega 3—4 km od njega. U gradu su stacionirane jake talijanske snage, a ima nešto i ustaških.²

Utorak, 17. novembra

Formirana i III. dalmatinska brigada — Teški zločini okupatora u Primoštenu

U skladu s odlukom Štaba IV. operativne zone od 12. o. mj. formirana je na Vrbi, nedaleko od Muća, III. dalmatinska brigada. Glavnu snagu brigade čine: dosadašnji Mosečki bataljon od preko 400 boraca (koji je sada podijeljen u dva bataljona — I. i II. bataljon brigade), Mbsorski bataljon od 150 boraca iz Mosora i 100 boraca iz Rogozničke čete, kao III. bataljon brigade (IV. bataljon će se formirati u najkraće vrijeme). Za komandanta brigade postavljen je Branko Dude, za negova zamjenika Stanko Parmač, za pomoćnika Mate Ujević, za njegovu zamjenika Ante Roje, za intendanta Ivo Šperac, a za šefa saniteta dr. Gerasimov. Politodjel naknadno će se formirati.¹

¹ Pelješačka partizanska četa izvršila je napad na neprijateljsku vojsku u vrijeme, dok je ona vršila »čišćenje« terena. Borba je trajala od 14 do 16 sati, kada je neprijatelj bio prisiljen da se povuče prije nego padne noć. U borbi su ubijena 2, a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika. Partizani su prošli bez gubitaka.

² Tim povodom pisao je 19. novembra 1942. ustaški »podžupan« u Kninu A. Vatavuk ustaškom ministru unutrašnjih poslova dr. Lorkoviću pored ostalog ovo:

»Prema tome seosko pučanstvo, osobito kotarske oblasti Drniša, a koje je hrvatsko, prepušteno je na milost i nemilost partizanima, gubi svaku vjeru u pomoć naše Države, kao i pomoć savezničke talijanske vojske. Radi istoga razloga i sela pravoslavaca postaju sve više sklona partizanima, te prevladava kod njih sklonost da se ovima pridruže, kako to svjedoči predaja sela Biskupije, Orlića i Markovca.«

³ Politodjel je imenovan u januaru 1943., u sastavu: Dobri-voje Vidić-Baja, Branko Petričević-Kada i Zaga Stoilović.

Formiranje III. dalmatinske brigade u Vrbi

Štabove bataljona sačinjavaju:

I. bataljon — komandant Dujo Bašić, zamjenik komandanta Jakov Čerina, komesar Ante Bilobrk, zamjenik komesara Ante Bezić; II. bataljon — komandant Ante Milić, zamjenik Josip Babin, komesar Šime Ivas, zamjenik komesara Bozo Rađmilović; III. bataljon — komandant Stevo Opačić, zamjenik komandanta Dušan Dumičić, komesar Stipe Marković, zamjenik komesara Branko Marić.

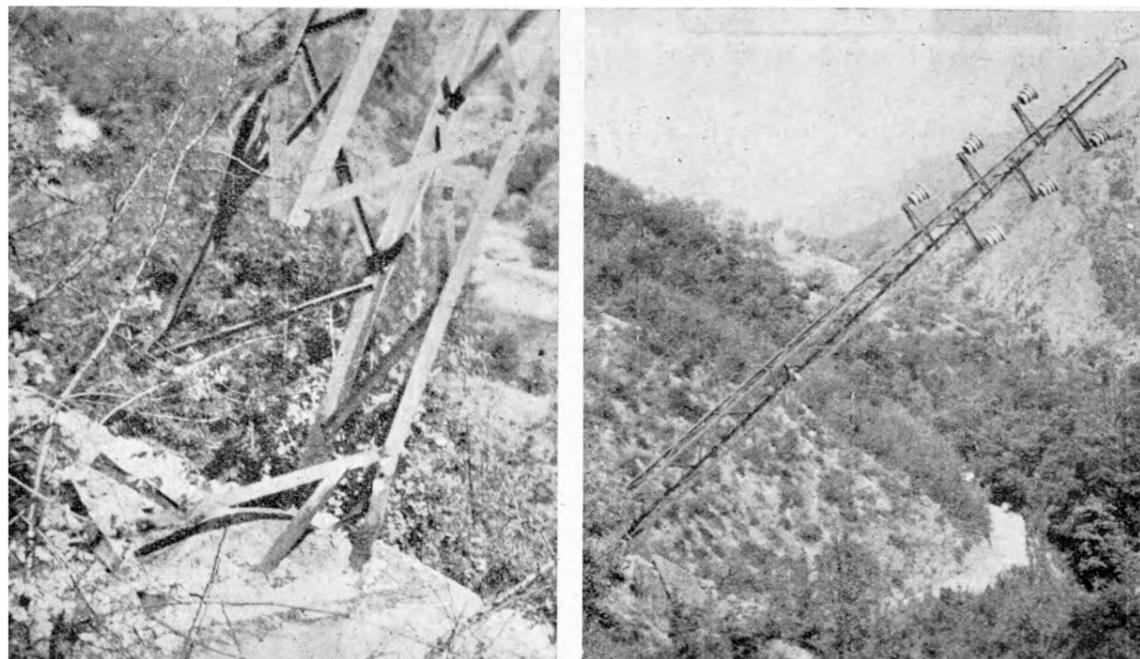
Formiranje III. brigade izazvalo je oduševljenje naroda Miuća i okolice, kao što će ga izazvati i u narodu širom čitave Dalmacije, kad se za to sazna.

Prema uputama Štaba IV. operativne zone III. brigada ima zadatak da, na operativnom području rijeka Cetina—rijeka Krka—morska obala, izvodi akcije napadajući neprijateljske garnizone i da ugrožava komunikacije. Zasada će težište operacija te brigade biti na komunikacijama Sinj—Split, Drniš—Šibenik i Split—Šibenik. U cilju suradnje brigada treba da održava vezu s Biokovskim bataljonom na Biokovu, kao i s Primorskim bataljonom, koji operira na desnoj obali Me, najviše na prostoru Šibenik—Biograd. S tim jedinicama brigada treba da koordinira 'svoje akcije, kako u donjem toku rijeke Cetine, tako i u donjem toku Krke.

U slučaju jače neprijateljske ofenzive protiv našega oslobođenog teritorija od Kozjaka do Svilaje, brigada bi se imala prebaciti prema Dinari, jer se u dolini Cetine nalazi II. dalmatinska brigada, kao i II. proleterska udarna divizija, s kojom III. brigada treba da bude u neprestanoj vezi. Brigada treba da potpomaže daljnju mobilizaciju novih dobrovoljaca. Za prehranu će se brigada brinuti putem akcija na teremi, na kome operira. Ranjenike će upućivati u svoju bolnicu u Ogorju, a teže ranjene preko Vještice—gore i Sajkovića u Glamoč — u bolnicu IV. operativne zone.

*

Zbog akcije kod Primoštena, koju su izveli partizani prije četiri dana, okupator je jučer s jakim snagama iz Šibenika upao u to mjesto. Pored jake pješadije i motorizacije, on je na Primošten potšao s ratnim brodovima, a ni avijaciju nije zaboravio. Po snagama, s kojima je došao, moglo bi se misliti, kada se ne ibi znalo kakve su kukavice Taliljani, da se u Primoštenu nalazi nekoliko partizanskih brigada. Goloruki na-

Porušeni dalekovid (60.000 V) između Kučića i Svinišća

rod oni &u zasuli mnogostrukom vatrom. Topovima su tukli s Mavra i Zečeva i s ratnih brodova. Avioni su dolijetali i bombardirali mjesto.

Nakon tako »solidno« izvršenih priprema iz artiljerije i avijacije dala se na posao pješadija, koja je palila kuće i ubijala goloruke ljude. Zapaljeni su zaseoci: Podrvenik, Krčulj, Draga, Pnhovo i Smredeljevci. Popaljeno je ili oštećeno blizu 300 kuća, a ubili su olko 75 osoba.

I ovi zločini govore o nemoći okupatora. Svoju nemoć on je i ovog puta iskalio na golorukom stanovništvu, koje jedno-dušno stoji uiz NOP. To okupator dobro zna, pa je i njegov bijes veći.¹

D O D A T A K

Put Treće dalmatinske brigade — Tri talijanska izvještaja o zločinima u Primoštenu

I Treća dalmatinska brigada zauzela je vidno mjesto u NOB Dalmacije. Ona je uspješno vadila niz teških bitaka od prvih dama svog formiranja pa do završetka rata. Treća dalmatinska istakla se već u prvoj svojoj akciji — u borbi protiv 'ustaša u Bisfcom, pa iu bombi protiv Talijana kod Podstrane, u borbi protiv ustaša u Petrovu polju i na Zelovu i protiv Talijana nad Kaštelima. Posebne zasluge ima III. dalmatinska brigada iz borbi protiv četnika popa Đujića oko Knina koncem decembra 1942. i u januaru 1943. Zbog udaraca, koje su partizani, a naročito ta brigada, nanijeli četnicima na spomenutom području, a s obzirom na njegovo vojničko značenje, okupator i njegov vazal Draža Mihadlović bili su prisiljeni da na područje Knina upućuju četnička pojačanja, prebacujući ih i iz Hercegovine, pa čak d iz Crne Gore k onima iz Like i Bosanske Krajine, koja su već otprije bila na tom području.

¹ U ovom »čišćenju« sudjelovao je bataljon bersaljera, jedna tenkovska četa, jedna desantna četa mornara, 40 karabinjera, 6 baterija artiljerije, jedan avion i jedna torpiljarka. Sva ta sila sručila se na goloruk svijet.

Za to vrijeme Trogirska četa nalazila se u Hoteljima, ali se nije mogla suprotstaviti tolikim neprijateljskim snagama.

Uoči te akcije Talijani su blizu Marine uhvatili ranjenog Marina Andelića, jednog od prvoboraca sela Vinišća, u momentu dok je prenosio ulje za partizansku četu. Andeliću su Talijani, mučeći ga, pol omili ruke i živu su mu izvadili oči.

Do 10. februara 1943. godine III. dalmatinska brigada operirala je uglavnom na teritoriju Srednje Dalmacije. Zatim ona ulazi u sastav novoformirane 9. dalmatinske divizije i prebacuje se na područje Imotskog. U drugoj polovini februara i prvoj polovini marta 1943. godine III. dalmatinska vodi borbe na terenu Imotski-Vrgorac-Po.sušje-Siroki Brijeg, pa sve do Neretve, koju ona prelazi noću od 14. na 15. marta 1943. kao posljednja jedinica Glavne operativne grupe, kojom je neposredno rukovodio VS. Naročito teške boube vadila je III. dalmatinska brigada na Cvrsnici protiv četnika, koji su se pokušavali probiti tu Jaiblanicu, čime im ozbiljno ugrozili centralnu partizansku bolnicu.

Prelaskom preko Neretve III. dalmatinska s IV. i V. dalmatinskom brigadom iz sastava 9. dalmatinske divizije i sa 7. banijskiom divizijom preuzima nošenje ranjenika i teških bolesnika preko Prenja prekrivenog snijegom i ledom, pa preko Nevesinjskog polja. Goli i bos, s vrlo malo ili ništa hrane, podvrgnuti epidemiji tifusa, borci III. dalmatinske, kao i ostalih jedinica, koje su učestvovali u tom zadatku, ispisali su najslavnije strane svoje brigade. Predavši bolnicu drugovima u Glavatičevu III. dalmatinska brigada u sklopu svoje 9. divizije učestvuje u borbama protiv četnika po Veležu, a zatim se bori za Nevesinje — dva puta za njegovo oslobođenje i za obranu.

Zbog iscrpljenosti i gubitaka i 9. divizije i ostalih jedinica u IV. ofenzivi, kao i zbog njihove popune, donio je VŠ odluku o rasformiranju 9. dalmatinske divizije, odnosno njene IV. i V. brigade. Te se jedinice rasformiraju 12. aprila 1943. u Kifinu selu. Pored I. i II. dalmatinske brigade, III. dalmatinska brigada popunjava se borcima IV. i V. brigade. Nakon toga III. dalmatinska brigada sa svojih pet bataljiona odlazi prema Sandžaku u sastav I. proleterske divizije. U petodnevnom maršu ipreko Nevesinje-Kalinovnika-Miljevine-Broda na Drini-Zavojita-Pljevalja izbacio je pjegavi tifus iz jedinice oko 300 boraca. Nakon toga najznačajnije su borbe, koje III. brigada vodi pretežno protiv četnika u Lukovačkom Polju i s. Bbljaniću na Cehotini.

Koncem aprila 1943 godine III. dalmatinska brigada prelazi Taru, pa preko Durmitora i Pive odlazi na teren Sutjeske —

na Vučevo. Usljed neprestanih i teških (bitaka, koje vode partizanske jedinice u Petoj ofenzivi protiv nekoliko puta brojnijih njemačko-talijanskih i ustaško četničkih snaga, partizanske su jedinice razrijeđene. Zbog popune pojedinih jedinica 6. juna 1943. rasformirala se i III. dalmatinska brigada na Vučevu.

Uoči kapitulacije Italije, na terenu Virlike formira se ponovo od grupe udarnih bataljona HI. dalmatinska brigada. Neposredno poslije toga ponovo se formira i 9. dalmatinska divizija, koju čine I. i III. dalmatinska brigada, a po kapitulaciji Italije u njen sastav ulazi i IV. splitska (zapravo IV. novoosnovana dalmatinska) brigada.

U sastavu 9. dalmatinske divizije III. brigada se bori za obranu Splita septembra 1943. Zatim ona 1944. i 1945. g. u sklopu te divizije vodi po Dalmaciji i izvan nje bezbroj bitaka i goni neprijatelje sve do Trsta.

Za velike zasluge, što ih je stekla u NOB, drug Tito god. 1958., u povodu 15-godišnjice borbi na Sutjasci, odlikuje III. dalmatinsku brigadu Ordenom narodnog heroja.

*

Izvještavajući o zločinima u Primoštenu načelnik Političko-istražnog odjeljenja komande 107. legije ornih košulja u Zadiru I. Scalchi 17. novembra 1942. pored ostaloga kaže:

«Povodom postavljanja zasjede našim mornarima... snage Kr. vojske, mornarice i bombarderi jučer u zoru bombardirali su i gađali iz topova zonu Primošten i Rogoznicu.

Pošto je završena akcija bombardiranja, trupe sektora, i to dva bersaljska bataljona, divizion Chiarie i odredi mornarice očistili su čitavu zonu, hapseći lica zatečena u zoni, a nekoliko su ih strijeljali. Broj ubijenih i strijeljanih dostiže 150.

Izgleda da je prouzrokovana znatna šteta. Čitav jučerašnji dan mogli su se vidjeti iz Šibenika visoki stupovi dima iza bregova zone, u kojoj je izvedena akcija. Talijani i domorodci zdravih osjećaja, iz Šibenika, vrlo su povoljno komentirali ovu manifestaciju snage ...»

U izvještajni sekretara Fašističke stranke za Zadar Paola Quarantottoa od 24. novembra 1942. (pod br. 71) o zločinima u Primoštenu pored ostalog stoji:

»Akcija artiljerijske pripreme trajala je od 6.15 do 10 sati. Od 10 sati nadalje mornari i bersaljeri su dobili narednje, da djeluju i ubiju svakoga tko ise tu nađe. Vojnici, na vlastitu inicijativu, nisu ubijali ni žene ni djecu, već samo nekoliko ljudi, koji su bježali.

Kuće su bile snabdjevene namirnicama, vinom, namještajem, i t. d. Bilo je naredeno da se sve uništi i da se ništa ne odnese. Sela su potpuno razrušena. Osim nekoliko u Primoštenu, ni jedan naoružan čovjek nije uhapšen. U Primoštenu je ispaljeno nekoliko metaka, a oni koji su pucali strijeljani su.

General je naredio da se puca iz pišaka i mitraljeza na tri žene i dva djeteta koja su bježala. Mitraljez se zaglavio i tada je general naredio da se izvrši neposredna topovska vatra,¹ i žene i djeca su odletjeli u zrak.

Među vojnicima akcija je naišla na nepovoljan komentar, generala koji je naredio operaciju mnogi od njih nazivaju »starim krvolokom«. Sto se tiče mrtvih, to su samo žene i djeca.

U bombardiranoj zoni nisu se našle ni crvene zastave, ili subverzivni natpisi po zidovima kuća.«

*

O masovnom ubijanju stanovništva u različitim talijanskim »operacijama« na području Šibenika govori spomenuti I. Scalchi i u drugom svom izvještaju, također od 17. novembra 1942. U tom izvještaju on uz ostalo kaže:

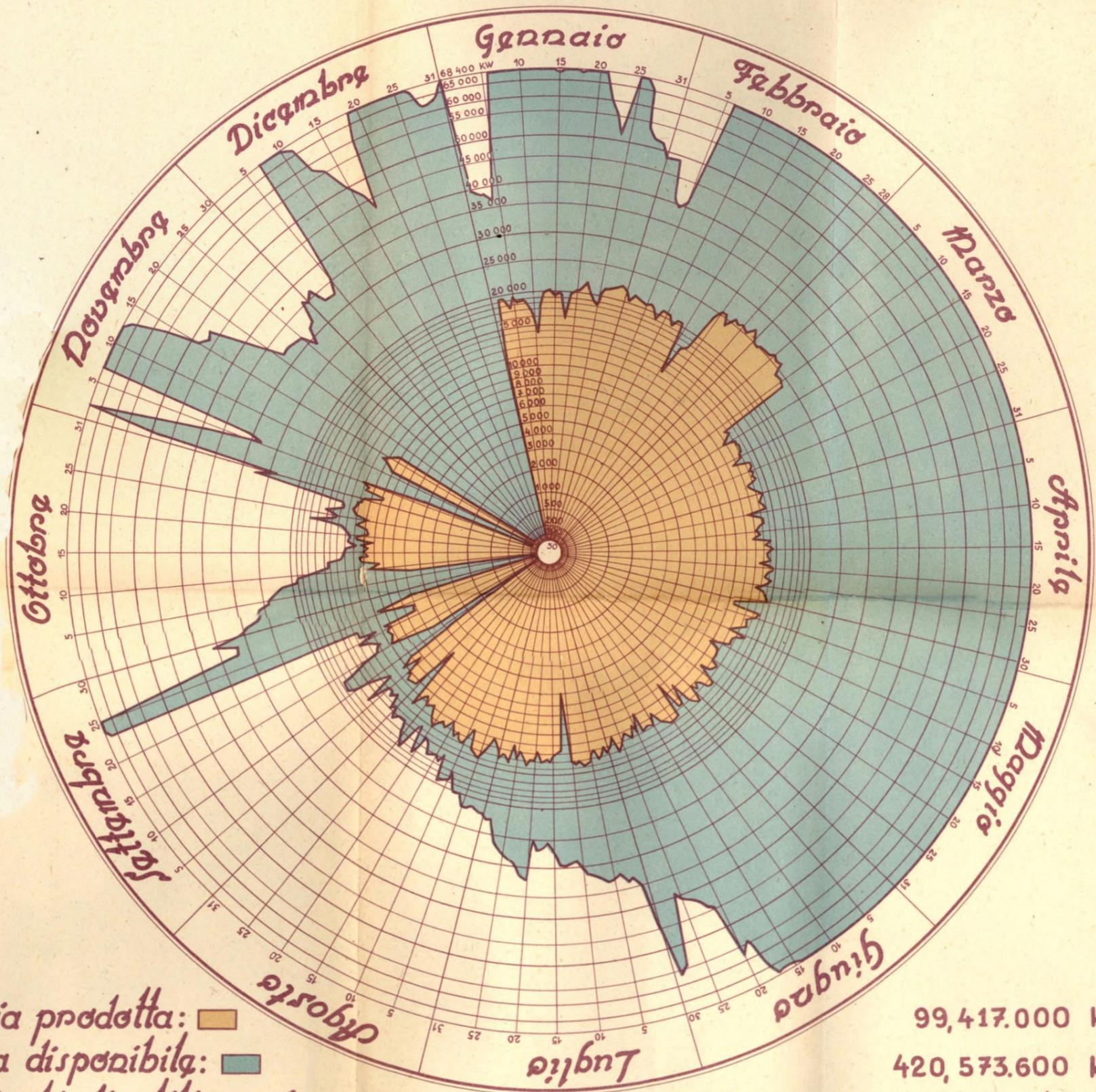
»Povodom nedavnih djela sabotaže, koja su se dogodila u tvornici aluminija Lozovac, na vodovodu koji odvodi vodu u Šibenik i na telefonsko-telegrafskim linijama u zoni konj evrata i rijeke Krke ...

Za vrijeme operacije strijeljane su 23 osobe... Uhapšeno je i sprovedeno u Skradin, radi provjeravanja, 446 ljudi i dvije žene.

Od 446 uhapšenih osoba 20 je pušteno na slobodu, dok su ostali odvedeni u Vodice, odakle će biti upućeni u jedan koncentracioni logor na Poluotoku...«*

¹ U Italiji.

Potenza disponibile e utilizzata Centrali Kraljevaca 1942

OVO JE ORIGINALNI TALIJANSKI GRAFIKON IZ GOD. 1942., NA KOJEMU SU OZNAČENA ČETIRI PREKIDA ELEKTRIČNE STRUJE U SPLITU I ŠIROJ OKOLICI. DO PREKIDA STRUJE DOLAZILO JE ZBOG TOGA, ŠTO SU PARTIZANI RUŠILI DALEKOVODE I OSTALA POSTROJENJA. PREKID JE PRVI PUT TRAJAO OD 8/9. DO 12. IX.; DRUGI PUT OD 27/28. IX. DO 8. X.; TREĆI PUT OD 6/7. DO 11. XI. I ČETVRTI PUT OD 16. XI. 1942. DO OSLOBOĐENJA. PRILIKOM SVAKOG PREKIDA, PREKIDALA JE RAD SVA INDUSTRIJA OD TROGIRA DO OMIŠA, A ZA RASVJETU SU SE ISKORIŠTAVALE DVIJE MALE POMOĆNE CENTRALE U MAJDANU I KAŠTEL-SUĆURCU. NEKAKO U ISTO VRIJEME, ZBOG RUŠENJA DALEKOVODA KRKA-ŠIBENIK, PRESTALA JE RADITI I INDUSTRIJA U ŠIBENIKU I OKOLICI.

Srijeda, 18. novembra

Snijeg na Mosoru — Napad na ustaše u Kučićima

Posljednjih dana vrijeme se naglo pogoršalo. Vrhovi Mosora jutros su osvanuli bijeli, a bura puše tako, da je i more uskipjelo. Zima nam je dakle rano pokucala na vrata, što je rijedak slučaj u ovom kraju, pogotovo na obali. Tome se mi partizani ni najmanje ne radujemo, jer zima nije naš saveznik.

Grupa mosorskih partizana, koja se prebacila preko Cetine u omišku Dinaru, eksplozivom je prošle i pretprošle noći digla osam željeznih stupova i polupala 196 izolatora električnog voda visokog napona od centrale na Gubavici prema Omišu, odnosno Splitu. Rušenjem tog voda ostao je Split sa svom okolicom samo na pomoćnim centralama u Majdanu i Sućurcu, koje ne zadovoljavaju ni 1/10 normalnih potreba u električnoj struji. Uglavnom je ima samo za osvjetljenje.

Također prošlu noć partizani, koji su porušili električne stupove, napali su i ustašku miliciju u selu Kučićima. Kako su se ustaše dobro zabunkerirali u kamenoj školskoj zgradi, a da ne bi imali veće gubitke, naši su se povukli.¹

Ustašama je taj napad zadao mnogo straha; bojeći se da se on ne bi ponovio, oni su jutros prije zore pobjegli u Omiš i potpuno napustili Kučiće.

Četvrtak, 19. novembra

Pismo sekretara RK za Muć-Lećevicu — Formirana Komanda područja za Biokovo

E. Santini—Dorđe piše danas iz Ogorja Okružnom komitetu (na ruke sekretara Marka) ovo:

»Dragi druže!

Potvrđujem prijem tvog pisma i 10.000 kuna, koje si poslao.

¹ Da su se ustaše tada u kamenoj zgradi dobro bunkerirali, najbolje govori to, što se iz nje nisu mogli istjerati, iako su partizani u nju ubacili topovsko zrno, koje je diglo krov. Upaljeno topovsko zrno ubacio je u zgradu borac Šime Lalić. Pritom je bio i anjen. Po cijenu vlastitog života izvukao ga je komandir Mosorke čete Ljubo Dumičić.

1. Osnivanjem Treće brigade na ovom sektoru mi dobivamo nove zadatke. Treba da im pomognemo srediti part, organizaciju u brigadi, treba da vojska osjeti da je to brigada, nešto novo, bolje.

2. Oslobođenjem izvjesnog broja drniških sela dobili smo zadatak da u tim selima održimo zborove, organiziramo narodnu vlast. Taj je stiktor važan za nas mnogo, politički i strateški, važan je i ekonomski — on treba da pomogne prehranu naše brigade. S tih razloga to je sada sektor, gdje treba da dademo najveće svoje snage.

3. Prebacivanjem težišta našega rada na novooslobodeni teritorij i u brigadu, jer su nam snage *vrlo male* (neki drugovi odlaze), ostat će neka sela bez naših radnika, odnosno bez dovoljnog našeg obrađivanja. Neka od tih sela vrlo su loša. Dosada su tamo radili Kaštelani, a oni sada treba da se posvete svojem terenu. Imamo u vidu koliko posla imate; ipak mislimo da biste mogli posvetiti malo pažnje tim selima. To su: Broćanac, Prugovo i Gizdovac, koja vam ni daleko nisu!

4. Za Lećevicu šaljem drugu Paška¹ i imamo u vidu da se formira Komanda mjesta, koja bi ne samo rukovodila radom partizanskih straža, nego bi ujedno bila barem neko političko uporište za rad na tom terenu. Onoga druga iz Blaca pošalji i uputi na Komandu područja drugu Paški.

Javit ću ti se opširnije slijedeći put. Javi što ima novo. Poruči MK Splita (i o tome će trebati malo opširnije da se sporazumimo), da šalju doipilse i izvještaje našem Agi trapu OK.«

*

Prije dva dana pošli su Talijani i ustaše u napad na blokove partizane. Naši su uspjeli da borbom odbiju neprijateljski ispad. Ubijena su tri, a ranjeno pet neprijateljskih vojnika. Od partizana poginuo je jedan drug.

Dan poslije toga Biokovci su prisilili jedan brod, da pride u kraj, i digli s njega sav teret, koji je prevezio za neprijatelja.

Prema vijestima s Biokova, i tamo se, u Šošićima, formirala Komanda područja za biokovsko-neretvansko područje. Njenim formiranjem na području Štaba IV. operativne zone

¹ Paško Gjirlić, koji je postavljen za komandanta Komande mjesta u Lećevici.

djeluju sada tri komande područja — livanjska, mučka i biokovska. Za komandanta područja postavljen je Ante Jurina, a za pomoćnika Ante Vojković, i Ivan Giljević za zamjenika. Za rukovodioca partizanskih radionica na Biokovu postavljen je njihov organizator Ante Tavra.

Petak, 20. novembra

**Nalaz u Mosoru — Iz partizana na liječenje u Split —
Prva i Druga dalmatinska brigada ušle u sastav II. i III.
divizije**

Grupa partizana Mosora, skrivajući se jučer od nevremena, ušla je u jednu pećinu, u kojoj su našli nepoznatu smjesu talijanskog porijekla. Ne znajući o čemu se radi, partizani su sve to ostavili i dalje na mjestu gdje se zateklo i o tom danas izvijestili rukovodstvo. Odlučeno je da še tvar pregleda kad se vrijeme poboljša.¹

*

Danas mi Mirko iz Splita javlja: »Drug Betini Uroš treba da pričeka dok mu otac iz Splita pošalje propusnicu d onda neka pođe *legalnim putem* za Split. Ukoliko mu otac ne pošalje propusnicu, onda ga uputite za Kaštela, zajedno s Kovačević Jozom, koji također tamo putuje radi liječenja.«

NOP u Splitu za prebacivanje ljudi iz grada i u grad, kad to treba, pored službenih izvora upotrebljava i sve privatne. Za prebacivanje izvana u grad dolaze u obzir samo drugovi, koji u Split odlaze po specijalnim službenim poslovima, ili koji boluju od rijetkih i teških bolesti, koje se na oslobođenom teritoriju ne mogu liječiti. Svi »kanali«, koji Split vežu s pozadinom, sada izvrsno funkcioniraju. Još uvijek je najopterećeniji kanal Split—Solun, pa Split—Zrnovnica, zatim dolaze Split—Kaštela, pa preko mora Split—Trogir.

¹ Kasnije se doznalo da su Talijani u pećini prilikom nekog svog ispada ostavili iperit, pretpostavljajući da tu zalaze partizani, pa će ih otrovati.

Da je gornja pretpostavka bila točna, potvrđuje i jedan dopis, koji je u talijanskoj vojnoj arhivi pronašla Savezna komisija za utvrđivanje ratnih zločina. U tom se dopisu kaže, da je talijanska vojska u svom ispadu na Mosor 13. septembra 1942. ostavila 250 kg iperita.

mo na liječenje kući, ukoliko postoje mogućnosti za prebacivanje. Kako ćemo na taj način skinuti teret s naše bolnice, a sami oni kod kuće moći će se liječiti mnogo lakše i bolje, ako postoje mogućnosti da ih se prebaci, onda uputi dopis upravniku bolnice Miuć, da ih uputi, a isto tako dopis Komandi područja, da im stavi na raspolaganje prevozna sredstva do mjesta, koje im ti naznačiš.«

Kako postoje mogućnosti za njihovo prebacivanje kanalom Jesenice—Krilo—Brač—Hvar, a naljiveći je dio Hvara slobodan, to smo uputili dopis bolnici i Komandi područja neka ih odmah upute na Solinski punkt.

Ponedjeljak, 23. novembra

Automobilom od Konjskog do Muća

S Mirkom, koji je iz Splita jučer došao u Solin, prebacio sam se danas preko Kozjaka na Blaca. Nikola iz Splita poručio mi je po Mirku, da ubuduće kao ključ šifre u dopisivanju o nekim najkonspirativnijim pitanjima treba da služi brošura »Seoska sirotinja«.¹

S Mirkom sam obišao naš punkt u Blacima i magazin u Čeliki. Magazinom rukuje drugarica Milena Vesanović-Jelka, a zamjenjuje je drug Grga Cerina. Na putu za Muć, gdje je trebalo da se nademo s Bajerom i Đordem, od Konjskog smo se odvezli automobilom. Ovo malo čudno zvuči, to više što je na Kočinjem brdu, pored Konjskog, talijanska posada svega 1 km daleko. Odvezli smo se kad je pao mirak. Dio puta, na kojem bi nas mogli gađati, vozili smo se bez svijetla.

Koliki je uspon doživjela NOB na ovom terenu za svega 5—6 mjeseci!²

¹ Strogo povjerljivi izvještaji, koje su mi tada kao sekretaru OK Srednje Dalmacije slali iz Splita instruktor PK Ante Marasović-Mirko i tadašnji sekretar MK Splita Ivo Randić-Nikola, kao i ja njima, bili su šifrirani. Za šifru su se uzimala slova s dogovorene strane određene knjige. Jedan bi broj označavao redak, a drugi broj slovo u retku.

* Bilo je i kamiona i osobnih automobila, kojima smo se koristili na oslobođenom terenu od Kozjaka do Svilaje. Neke automobile dali su NOP-u na raspolaganje braća Delić iz Muća, koji su do rata držali prugu Split—Vrba, a neke je zaplijenila Dugopoljska partizanska grupa na cesti kod Dugopolja i prevezla ih preko Koprivna u Muć. Neke automobile zaplijenili su partizani trogirskog terena na cesti Split—Prapatnica—Šibenik. Zaplijenjeni

Utorak, 24. novembra

**Dalmacija dala boraca za šest brigada — Partizanska
baza Postinje postala meta talijanske avijacije —
Konferencija na Braču — Zapaljeno brodogradilište
u Trogiru — Akcija na Dugom otoku i Korčuli**

Nakon razgovora u Kuli otišli amo na Vrbu, do štaba III. dalmatinske brigade. Baš u vrijeme kad smo stizali, vršila se smotra jednog bataljona. Čovjek ne može, a da se ne oduševi kad vidi toliku vojsku — sve mladi momci, koji su spremni da se biju protiv neprijatelja do posljednje kapi krvi. Za svega dva posljednja mjeseca formirali smo tri dalmatinske brigade. Isto toliko boraca iz Dalmacije otišlo je u druge, vandalmatinske partizanske jedinice, od kojih su se mogle formirati još tri brigade. U silnom zamahu naše NOB Dalmacija nije i ne će biti posljednja.

*

Bijesan zbog poraza u Petrovu polju neprijatelj je 17., 21., 22. o. mj. i danas vršio odmazdu bombardiranjem i mitraljiranjem Muća i Kule-Postinja iz aviona. Za vrijeme današnjeg bombardiranja zatekao sam se kod Komande područja u Muću, gdje nije pričinjena neka veća šteta. U Kuli je od bombardiranja poginuo komesar Mosečkog bataljona drug Ante Beretin, prvoborac iz Donjih Kaštela.

*

Po vijestima s Brača, prekjučer je tamo za taj otok, na Vidovici iznad Bola, održana partijska konferencija. Pošto je na konferenciji izložena politička situacija i organizaciono stanje Partije, koja sada broji 82 člana, biran je KK za Brač od pet drugova. Konferencija je donijela potrebne zaključke o daljnjem radu.¹

auto na toj cesti s mesarom ćosićem na Muć je dovezao Miće Kovačević. Nafta, benzin i ulje za automobile dostavljali su se iz Sinja, Solina i Splita. Napuštanjem Muća za vrijeme IV. ofenzive neki su automobili spaljeni, a neki skriveni — motori zakapani i kasnije opet montirani.

¹ Pored ostalog konferencija je odlučila, da sjedište KK bude u maloj poljskoj kući, na mjestu zvanom Dud, u centru otoka.

Prošlu noć zapaljeno je brodogradilište u Trogiru. To naše staro i poznato brodogradilište, na kojem su se već decenijama izgrađivali drveni brodovi, ne će više neprijatelj iskorištavati za sebe.

*

Prije, tri dana naišla je na rodoljube u Kalima na Dugom ataku, kad su dizali talijansko brašno, tjesteninu i rižu, vojnička paitrola od tri vojnika. Dvojicu od njih naši su ubili, a jednog ranili, zaplijenivši dvije puške, nekoliko bomba i nešto municije.¹

*

Korčulanski partizani napali su i razoružali prije četiri dana talijansku vojničku patrolu na cesti između Korčule i Zrnova. Zaplijenjene su tri puške.

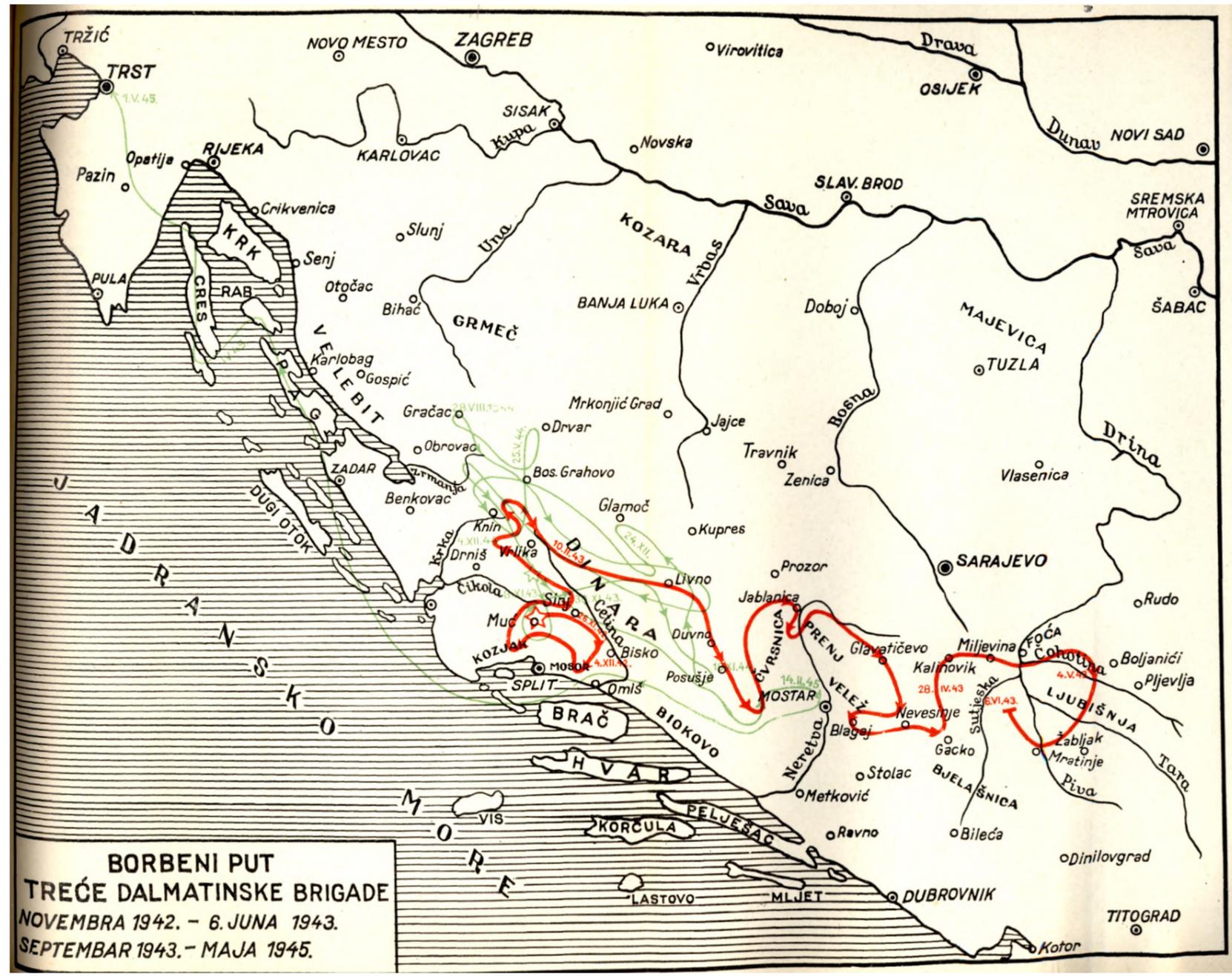
DODATAK

Vojnopolitička situacija u Dalmaciji krajem novembra 1942.

Štab IV. operativne zone poslao je 24. novembra 1942. iscrpan izvještaj Glavnom štabu Hrvatske o vojnopolitičkoj situaciji u Dalmaciji. U izvještaju se uz ositalo kaže:

»Situacija na operativnom području ovoga Štaba i dalje se razvija u znaku masovnog priliva najširih narodnih slojeva u Narodnooslobodilačku vojsku, koji počinje da poprima karakter općeg narodnog ustanka. Iako taj priliv ide neravninom jemo od jednog kotara do drugog, ipak danas, gledajući u cjelini, skoro svi krajevi Dalmacije zastupani su masovno u Narodnooslobodilačkoj vojsci. To nisu više samo članovi Komunističke partije ili njeni organizirani simpatizeri, već najšire narodne mase, kaje žele da se s oružjem u ruci bore protiv okupatora i njegovih slugu ustaša i četnika. Iako su u pitanju mobilizacije masa pravljenje i prave se još uvijek griješke od strane pojedinih organizacija, ipak je od dana zauzimanja Livna, t. j. 5. VIII., došlo u partizane preko 3500 boraca. I pored lavolikog broja navadošlih drugova i drugarica, on još uvijek nije u srazmjeru s iborlbenim raspoloženjem naroda u Dalmaciji.

¹ Isti mjesec KK Preka organizira i dizanje slane ribe iz tvornice u Salima i V. Ratu. Dignuto je 200 barila, a 60 barila, koja rodoljubi nisu mogli ponijeti, uništeno je. Riba je bila namijenjena talijanskoj vojsci.

Kao karakterističan za raspoloženje naroda u Dalmaciji može da posluži prijem, na koji je naišao jedan bataljon¹ I. dalmatinske brigade na Sviom putu po Srednjoj Dalmaciji. Oivaj bataljon je pošao iz Livna, pa preko Blata na Cetini, Mosora, Moseća i Dinare vratio se u Glamoč. S njime je bio i jedan član Poli tod jela,² koji je došao iz I. proleterske brigade, s kojom je prošao Srbiju, Sandžak, Crnu Goiru i Istočnu Bosnu. Prema njegovu pričanju, raspoloženje naroda na koje su naišli prelazi sve što je do danas I. proleterska doživjela. Čitava sela u kolonama s raznim darovima dočekivala su ih. Žene su klečale ii plakale. Naročito je bio uzbudljiv doček u popaljenim selima, u kojima ih je narod listom dočekao kao svoju narodnu vojsku, dijeleći s njima i otio posljednje što mu je ostalo iz popaljenih i 'Opljačkanih kuća. Nizu zborova koje su održali narod se kao jedan odazivao, pokazujući veliko intaretsovanje za sva pitanja. Svaki učesnik je htio da vidi govornike, da im stisne ruku, da s njima progovori, pokazujući naročito veliko interesovanje za život partizana, način življenja na oslobođenom teritoriju i za borbu protiv četnika i londonske vlade. Iz izlaganja seljaka jasno se vidi, da im je uloga četnika koje predvodi londonska vlada potpuno jasna i da u njima gledaju ne samo pokušaj povratka staroga, već ozbiljnu opasnost po same živote i imovinu hrvatskog naroda, jer su to na svojim leđima osjetili. Njihovo ogorčenje je veliko, pa iako još nisu spremni da masovno odlaze u partizane daleko od svojih kuća oni ipak pokazuju punu spremnost da s oružjem brane svoja sela i domove od Talijana i četnika. Što je naročito za istaknuti jest utjecaj narodnooslobodilačkih odbora, koji su u selima srednjodalmatinskog primorja svagdje formirani. I pored velikih nedostataka i nesamostalnosti tih odbora, oni ipak za selo i seljaka predstavljaju narodnu vlast, koju svi uvažavaju i kojoj se pokoravaju.

Dok je ovakva situacija uglavnom svuda u primorju, a naročito na otocima, dotle zagorska sela još uvijek zaostaju. Ako se izuzme oslobođeni dio između Kozjaka i Sv'ilaje, ostali zagorski krajevi ne pokazuju onu brzinu u preorijentaciji, koja je toliko karakteristična za primorje. Istina, i kod njih

¹ Odnosi se na Četvrti bataljon.

² Paško Romac.

se osjeća izvjestan napredak. Od otvorenog neprijateljstva, koje su ranije pokazivala ta sela, danas nas veliki dio seljaka gleda sa simpatijama. Seljačka milicija,¹ koja se ranije veoma uporno borila s nama, danas u većini slučajeva, pored malog otpora, predaje se. Ovaj proces je naročito vidan nakon četničkog pokolja naroda u selima Poljičke općine, kada mu je ne samo iskrsla slika četničke opasnosti, već i slabosti ustaške vlasti koja, mjesto da ih zaštiti, pravi u Omišu počasni kordon četnicima i njihovim zajedničkim gospodarima Talijanima.

... U današnjoj situaciji, kada borba naroda u Dalmaciji poistaje putokaz hrvatskom narodu i kada opća i unutrašnja situacija, naročito u Dalmaciji, traži prisustvo što jačih partizanskih snaga, teški uslovi dalmatinskog terena i njegova pasivnost² ostaju i dalje ozbiljna prepreka još jačem i širem razvijanju narodne borbe. Još uvijek su novomobilizirane mase prisiljene da idu 4—5, pa i 8 dana (Sjeverna Dalmacija) do jačih partizanskih snaga, koje ih mogu prihvatiti. Sigurno je da bi prisustvo jačih partizanskih snaga u samom primorju mnogo pridonijelo jačem razbuktavanju narodnog ustanka. Ta potreba naročito se pojavila u vrijeme talijansko-četničkih pokolja u selima srednjodalmatinskog primorja. O tim potrebama naš je Stato redovito mislio i diskutirao, ukazujući Vrhovnom štabu pismeno i usmeno na nužnost ove potrebe. Ovaj problem je predstavljao glavni dio razgovora, koje smo vodili s komesarom Hrvatske drugom Bakarićem, i našeg zajedničkog posjeta u tom pitanju Vrhovnom štabu. I pored toga što se Vrhovni štab redovito principijelno saglasio s našim mišljenjem i što je uvijek ukazivao i podvlačio veliku važnost Dalmacije, ipak ni do danas ni jedna brigada nije dublje zagrizla u Dalmaciju. Ranije su razlozi njihova neupućivanja, pored ekonomskih, bili više vojničke prirode, dok danas, kada je broj brigada porastao i kada su one, formirane u divizije, dobile osnovne pravce svoga djelovanja, koji idu prema sjeveru i istoku, dakle van dalmatinskog terena, taj je razlog isključivo ekonomske prirode.

¹ Ustaške seoske milicije. Pored seoskih milicija ustaše su imali i svoje ustaške vojne formacije.

² Misli se na pasivnost u prehrani.

Srijeda, 25. novembra

Na vagone se kupuje sol za partizane i za narod s oslobođenog teritorija — Topovi pucaju na »karavanu« žena uz Kozjak

Intendant¹ III. dalmatinske brigade izvještava nas, pored ostalog, da može od nekog trgovca, s kojim se pozna još od ranije (jer se i sam bavio trgovinom), kupiti tri vagona soli uz cijenu od 3.5—4 lire. Pita da li da je kupi, ma da njegovoj jedinici sol ne treba. Poručili smo mu da kupi, odnosno da trgovca poveže s NO fondom u Splitu.

*

Jučer izjutra Talijani su primijetili veću »karavanu« žena iz Solina, kad su se s hranom i različitim materijalom penjale uz Kozjak na putu Rupotina—Blaca. Iako su prema njima ispalili preko 20 topovskih granata, ni jedna žena nije povrijeđena. Sve su se one uspjele u vrijeme paljbe skloniti za čvrste litice, a zatim su nastavile put.

Četvrtak, 26. novembra

Savjetovanje učitelja na Hvaru — Talijani uhvatili sekretara MK Šolte — Pri partijskim komitetima organizira se dopisnička služba za našu štampu — Brod sa zatvorenicima otplovio u Italiju

Po odluci Kotarskog NOO-a Hvara, na tom je otoku ovih dana održana učiteljska konferencija. Konferenciji su prisustvovali učitelji iz oslobođenih sela — pod partizanskom kontrolom — kao i oni iz mjesta, u kojima se još nalaze neprijateljske posade i garnizoni. Zadatak konferencije bio je da se svim prosvjetnim radnicima na otoku dadu upute, što i kako treba u školama predavati i kako škole treba da rade.²

¹ Ivo Šperac.

² Učiteljsku konferenciju u kući Frane Dubokovića u Pitvama sazvali su u ime Kotarskog NOO-a Hvara Marin-Franičević, tada tajnik tog odbora, i Ivo Carić, pročelnik za prosvjetu u KNOO-u. Oni su na njoj i održali referate.

17. Salte javljaju, da su kod Stomorske Talijani uhvatili sekretara MK Šolte druga Antu Vidana Lenka¹ i odmah ga odveli u Split. Pretpostavljaju da je vjerojatno prokazan, jer bi inače teško pao. Za pismo, koje smo im na Šoltu uputili, ne znaju. Nije isključeno da je i ono palo s njime. Zbog toga treba poduzeti mjere opreza.

*

Štab II. dalmatinske brigade izvještava, da se njen I. bataljon preselio u Koljane, II. bataljon da se nalazi na položajima prema Kninu, a III. u Kijevu i okolici. Sva brigada orijentira se prema Drnišu — rudnicima ugljena i boksita.

*

PK u dopisu od 23. o. mj. javlja, da sada svaki drugi dan izlaze »Dnevne vijesti«, zatim da se izdaje (»Dalmatinski partizan« i »Naš izvještaj«. Zato je potrebno na terenu, pri komitetima i u jedinicama, organizirati dopisničku službu i slati im što više dopisa.

*

Iz Splita je jučer otplovio u Italiju još jedan brod pun zatvorenika. Fašisti ih prebacuju u talijanske koncentracijske logore, da bi rasteretili splitske zatvore, koji treba da prime nove žrtve.

Petak, 27. novembra

Sve više naše štampe

Iz Agitpropa OK Srednje Dalmacije, koji se nalazi u Milešini pod Svilajom, danas sam primio od druga Kostića² slijedeći dopis: »Dragi Marko, šaljem ti ovom poštom 150 kom. *Našeg glasnika*³ i 100 kom. *12 uslova*. Za Šoltu i Kaštela poslao sam posebno. O njima ti ubuduće ne vodi brigu, jer mi imamo brži kanal. *12 uslova* sam otpremio za OK Brač—Hvar

¹ Rodom iz Stomorske, po profesiji je bio učitelj, poznat još prije rata kao istaknuti antifašist i komunist. Na Šolti, gdje je bio rukovodilac pokreta, živio je ilegalno. Po hapšenju A. Vidana za sekretara Općinskog komiteta Šolte postavljen je Mirko Jakovčević. Pored njega u komitetu su se tada nalazili: Nikola Buktenica, Božo Cecić, Vicko Blagajić i Bernardo Mladinov.

² Eli Finci.

³ Glasilo OK Srednje Dalmacije, odnosno Splita. Pored toga lista tehnika OK umnožavala je i raznovrsni partijski materijal.

i za OK Makarsku. Dakle ni njima, *samo ovoga puta*, ne treba da šalješ Staljinov članak, jer sam slučajno uhvatio bržu vezu. jVaš *glasnik* im međutim pošaljite i ovoga puta i ubuduće.

Kao što si se mogao i sam uveriti, naša tehnika vrlo je slaba, skoro nikakva. Iskoristili smo boravak Mirka,¹ i on je podučio druga tehničara u poslu. Sada se nadam da će list izlaziti bolje i čitljivije, kao što to pokazuje i ova pošiljka, koju ti šaljem.

Matrica za ciklostil imamo svega za tri-četiri broja. Usled toga ne smemo ni pomisliti da izdajemo bilo što drugo. Ako možeš, stoga, naistoj da nam nabaviš što više matrica, pa da se dademo na plodniji posao. Isto tako¹ već nam ponestaje *ciklostil* hartije. Ako toga možeš da nađeš, dobro bi bilo da nam u najskorije vreme pošalješ. Jedan deo svoje hartije morao sam poslati u Glamoč.²

Također bi nam bila potrebna i jedna dobra pisaća mašina, jer **ova na** kojoj kucamo matrice ne vredi ni pišiva boba. Pobrini se, molim te, i **za to**. **Sta** je s onim brošuristom Fistančićem,³ ili kako se već zove? **Sto** ne dolazi? Stenograf nam je potreban kao parče kruha. Isto tako jedna daktilografinja. Tražio sam, od Mesnog u iSplitu,⁴ ali **zasad** nema ništa, ne vode oni mnogo računa o našim potrebama, ili možda misle da samo onako tražimo. Ne mogu da verujem da ne mogu nikoga da nađu.«

*

U Mosoru sam se danas susreo s polit, komesarom IH. dalmatinske brigade drugom Matom Ujevićem, do rata radnikom, rodom od Imotskog. S njim sam otišao do štaba brigade, koji se nalazi na sjevernoj strani Mosora — u dugopoljskim stajama, da bismo se dogovorili o akciji brigade na selo Biskoi; zbog toga se brigada (dva bataljona) i prebacila u Mosor. Ujević dolazi s Biokova i treba da preuzme dužnost komesara u III. brigadi. Prije dolaska u Dalmaciju Ujević se borio (prošle godine) u Srbiji.

¹ Ante Marasović.

² PK-u i Stabu IV. operativne zone (tada su se nalazili tamo).

³ Jerko Fistančić, koji se tada nalazio u Klisu, izgovorio se da zbog bolesti ne može poći na rad u okružnu tehniku, iako je to prije obećao.

⁴ MK Splita bio je obasipan traženjima s različitih strana, ali on je uglavnom odgovarao samo na ona, koja su mu dolazila od OK.

Subota, 28. novembra

**Napad III. dalmatinske brigade na Bisko — Na Pelješcu
partizani kaznili kaznenu ekspediciju — Izvanredne
izdanje »Dnevnih vijesti« — Racija na Šolti**

Prošle noći III. dalmatinska brigada (odnosno I. i III. bataljon) pod komandom Branka Dude, koja se s područja Muća prebacila u Motsor, napala je jako ustaško uporište selo Bisko. Bisko slovi kao na j zagriženi je ustaško uporište u Splitskom okružju. Iako su se naši iborci odlično držali u borbi, oni nisu uspjeli razoružati svu ustašku posadu i miliciju, jer je brigada na putu od Mosora do Biska izgubila, uslijed mrkle noći, kiše i klizavog terena, tri puta više vremena nego što je potrebno u normalnim prilikama. Zbog izgubljenog vremena partizane je zatekla zora, a da sve zgrade, iz kojih su ustaše davali otpor, nisu likvidirali. Brigada se, međutim, za dana nije smjela zateći na tom terenu, jer bi ustaške i talijanske snage iz Sinja, Trilja, Dicma, Dugopolja i Klisa mogle stići na teren Biska i ugroziti je.

Pa i pored toga, što uspjeh prve oružane borbe ove brigade nije potpun, ne može se reći da ga nije bilo. Najveći dio kuća-uporišta je likvidiran. Sedam je zgrada zapaljeno¹ i u njima je izgorjelo pet ustaša. Pored njih ubijena su još trojica, a trojica su zarobljena — dva milicionara i jedan domobran. Zarobljene i pohapšene proustaške elemente danas smo saslušali, poučili i puštili. Zaplijenjeno je pet pušaka. Brigada je od ustaških milicionara digla dosta krupne stoke i hrane.

Od naših su tri borca poginula, a četiri lakše ranjena.

Po povratku brigada je održala konferenciju, na kojoj su razmotreni uspjesi i propusti akcije.²

¹ Partizani su izbjegavali palenje kuća. To su radili samo u borbi, kad je neprijatelj iz kuća pružao otpor. Suprotno tome okupator — Talijani i Nijemci, pa ustaše i četnici, pale od reda sela, pa i onda, kad iz njih nije ispaljena ni jedna puška.

² Prvi napad partizana — Mosorske, Solinske i Kaštelanske čete — na Bisko uslijedio je ljeti 1942. I tada su partizani bili uspjeli da protjeraju ustaše iz najvećeg dijela kuća. Ustaše i stanovništvo su izbjegli, ostavivši otvorene domove s hranom, odjećom i stokom. Partizani od svega toga nisu ništa uzeli.

Partizani su uspjeli osloboditi Bisko tek u augustu 1943. Učiniła je to grupa srednjodalmatinskih udarnih bataljona. Ustaška milicija u Biskom smatrala se jednom od najokorjelijih na području Srednje Dalmacije i najduže se održala.

Zbog eventualnog napada neprijateljskih snaga na mućko-lećevački oslobođeni teritorij, koji ibi mogao uslijediti ako neprijatelj osjeti da se glavnina III. brigade prebacila s tog terena u Mosor, dogovorili smo se da se iduće večeri I. bataljon brigade preko Dugopolja i Koprivna ponovo vrati na područje Muća, a III. bataljon treba da se još izvjesno vrijeme zadrži u Mosoru, da ibi s Mosortskom četom izvrši koju značajniju akciju na cesti Split—Omiš.

Grupa od 17 pelješačkih partizana sačekala je prije četiri dana kod Smrčevice, na putu Oskorušno—Kuna, kaznenu ekspediciju, koja se sastojala od 450 Talijana i uistaša. Poslije žestoke borbe od 3—4 sata neprijatelj je natjeran na povlačenje na obližnje brdo gdje se zadržao tri dana očekujući pomoć koja mu je došla iz Ploča.

U ovoj boji ubijena su dva talijanska vojnika, dva ustaše i jedan žandar.

Pošto im je stigla pomoć, Talijani i ustaše otpočeli su teror po selima Pelješačke Župe.

U izvanrednom izdanju »Dnevnik vijesti« (koje izdaje Agitprop PK za Dalmaciju) od 25. o. mj. izišlo je izvanredno saopćenje Sovjetskog informacionog biroa od 24. o. mj., u kome se govori o velikim pobjedama, što ih je izvojevala Crvena armija u ofenzivi u oblasti Staljingrada.¹

Zbog sve većeg otpora okupatora i jakog porasta NOP i NOB na Šolti, Talijani su izvršili raciju na tom otoku. Vojnim snagama na otoku priključilo se još¹ 300—400 vojnika iz Splita. Narod Šolte, osjetivši dolazak Talijana, iznio je iz kuća sve što je dospio očekujući najgore, t. j. paljenje kuća. Veći dio, naročito mladog svijeta, izbjegao je iz sela i skrivao se po poljskim kućicama, skloništima i šumicama.

Prilikom pretresa otoka Talijani su opljačkali sve do čega su došli. Odnijeli su sve suihe smokve i ulje, a i dobar dio

¹ Agitprop PK, koji je u to vrijeme redovito izdavao »Dnevne vijesti«, ponekad, kad su se zbivali krupniji događaji, izdavao je izvanredna izdanja, da bi čitaoci bili što brže i pravilnije informirani o tim događajima.

SMRT FASIZMU - SLOBODA NA RUSI

DNEVNE VIJESTI Izdaje: AGITPROP P.K.
25 novembra 1942. K.P.H. za Dalmaciju

Izvanredno izdanje!

OFANZIVA CRVENE ARMIIJE U OBLASTI STALJINGRADA USPJEŠNO SE NA
STAVLJA.- NOVI TEŠKI GUBITCI NIJEMACA.- OGNOMNI PLIJEN.- IZVAN
REDNO SAOPĆENJE SOVJETSKOG INFORMACIONOG BIROA
OD 24-XI NA VEČER

Nastupanje naših trupa nastavlja se. U toku 24-XI. naše su trupe kod Staljingrada nastavile da razvijaju nastupanje. Na sjeverozapadnom sektoru fronta naše su trupe napredovale za 40 km. i zauzele grad i stanicu Surovino. - U rejonu okuke Dona naše su trupe napredovale 6-10 km. i zauzele naseljena mjesta: Zimovski, Kamiinka, Blišanaja, Perekovka, Trehstrovskaja, i Siretinjskaja. - Jugozapadno od Kleskaje zarobili smo tri ranije opkoljene neprijateljske divizije na čelu 3 generala i njihovim štabovima. - Naše trupe u nastupanju južno od Staljingrada zauzevši naseljena mjesta Tomilin, Akatovka, Latošanka na obali Volge spojile su se s trupama koje brane sjeverni dio Staljingrada. - Na jugu od Staljingrada naše su trupe napredovale 15-20 km. i zauzele su grad Zecavoje i naseljena mjesta: Umancevo i Peregruzni. - Pred kraj 24-XI broj zarobljenika porizao se za 12.000 ljudi. Za sve vrijeme bojeva zarobljeno je 56.000 vojnika i oficira neprijatelja. Prema nepotpunim podacima za vrijeme bojeva od 13. - 24. XI. naše su trupe otele slijedeći ratni materijal: topova svih kalibera 1.164, tankova ispravnih i neispravnih 451, aviona ispravnih i neispravnih 88, teretnih i putničkih auta 3.940, konja preko 5.000, 3.000.000 granata, 13.000.000 metaka, veliku količinu ručnog oružja, slagališta s municijom, opremom i hranom, koji se materijal još prebrojava - 24-XI. protivnik je ostavio na bojistu preko 15.000 ljeve vojnika i oficira.

Izvanredno izdanje «Dnevnih vijesti» od 25. novembra 1942.

vina. Ni ova racija, međutim, nije prošla i bez ljudskih žrtava. Fašistička rulja ubila je jednog starca (imao je preko 70 godina) iz Donjeg sela i ranila jednog omladinca, koji je podlegao ranama.

Nedjelja, 29. novembra

Partizanske nagazne mine čine svoje — Narodnooslobodilački odbori preuzeli vlast i na Pelješcu

Grupa partizana iz Biokova postavila je pretprošle noći minu na cesti Omiš—Dubci.¹ Cestom je jučer naišao talijanski kamion s vojskom, te je odletio u zrak. Devet vojnika ostalo je na mjestu mrtvo, a sedam ih je odvezeno teško ranjenih, od kojih je već na putu ipet podleglo. Partizani nažalost raspolažu s malo eksploziva za izradu mina!

*

Kao što su već prije NOO-i na Hvaru, suglasno s voljom naroda, razrezala doprinos u vinu prigodom berbe grožđa na svako domaćinstvo, a u korist NO fonda, sada i NOO-i na Pelješcu određuju, koliko tko treba da dade tom fondu ulja. Evo jedne od tih naredaba:

»VLASNICIMA MLINICA ULJA U TRPNJU

Da postignemo oslobođenje našega naroda od okupatora i njihovih slugu, potrebno je da svi rodoljubi učestvuju u Narodnooslobodilačkoj borbi, jedni s puškom u ruci, a oni koji to ne mogu moraju tu borbu potpomagati svim raspoloživim sredstvima.

Budimo svijesni da, dok naši hrabri partizani daju svoje živote za oslobođenje našega naroda, nikakav naš doprinos i rad, pa makar koliko on bio velik, ne da se s time uporediti. Dužni smo stoga sve učiniti kako bi omogućili održavanje naše junačke Narodnooslobodilačke partizanske vojske.

¹ Pored različitih bomba, nagazne su mine izradivale neke partizanske mehaničke radionice već u 1942. g. Za razliku od bomba, kojih se dosta izradivalo, mina se proizvodilo malo, zbog oskudice eksploziva. Glavni izvor eksploziva, kojim su partizani raspolagali, bile su neeksplozirane talijanske avionske bombe, a dijelom se vadio i iz mina u moru.

NARODNO-OSLOBODILAČKI ODBOR
ZA OPĆINU TRPANJSKU
BROJ službene
20 novembra 1942

VLASNICIMA MLINICA ULJA U TRPNJU

Da postignemo oslobogjenje našeg naroda od okupatora i njihovih sluga potrebno je da svi rodoljubi učestvuju u narodno-oslobodilačkoj borbi, jedni s puškom u ruci a oni koji to ne mogu moraju tu borbu potpomagati svim raspoloživim sredstvima. Budimo sviješni da dok naši hrabri partizani daju svoje živote za oslobogjenje našega naroda, nikakav naš doprinos i rad, pa makar koliko on bio velik neda se time uporediti. Dužni smo stoga sve učiniti kako bi osigurali ishranjivanje naše junačke Narodno-oslobodilačke Partizanske Vojske. Pošto je proizvodnja ulja u punom jeku a za naše partizane je ulje vrlo važan problem ishrane, to je Narodno-oslobodilački Odbor za Općinu Trpanjsku donio ovo Rješenje:

- 1./Svaki proizvođač ulja dužan je dati za svrhe narodno-oslobodilačke borbe doprinos od 1/jedne/litre ulja po tisku.
- 2./Sakupljanje ovih doprinosa vrše vlasnici mlinica, koji su dužni od proizvođača sakupiti po 1/jednu/litru ulja od svakog tiska.
- 3./Neizvršavanje ovih odredaba smatraće se sabotazom Narodno-oslobodilačke borbe a sabotaza Narodno-oslobodilačke borbe kažnjavaće se.

Prednje rješenje stavlja vam se do znanja pozivom da po istome najhitnije postupite.

Preporuča vam se da ovo rješenje provedete sa puno mara i ljubavi kako iz tog ne bi ne nikoga bilo štetnih posljedica a kako bi se u cjelosti postigla navedena svrha dužnog pomaganja narodno-oslobodilačke borbe.

Veća dužnost je da vodite strogu kontrolu da niko ne izostane od ovih doprinosa i da tačno prikupljate doprinose od svih proizvođača i o tome sastavite tačan spisak po kome će sakupljeno ulje predati odgovornom licu ovog odbora, koje će vam u tu svrhu pristupiti.

Srtaš fašizmu-sloboda Narodu!

NARODNO-OSLOBODILAČKI ODBOR
ZA OPĆINU TRPANJSKU

Odluka Općinskog NOO-a Trpnja od 20. novembra 1942.

Pošto je proizvodnja ulja u punom jeku, a za naše partizane je ulje vrlo važan problem ishrane, to je Narodnooslobodilački odbor za Općinu trpanjsku¹ donio ovo Rješenje:

1. Svaki proizvođač ulja dužan je dati za svrhe Narodno-oslobodilačke borbe doprinos od 1 (jedne) litre ulja po tisku.

¹ Općinski NOO Trpnja, koji se formirao ljeti 1942., sačinjavali su: predsjednik Baldo Milović, Jozo Segotin, Marija Jurišić, Mato Maćola i Ivan Ančić.

2. Sakupljanje ovih doprinosa vrše vlasnici mimica, koji su dužni od proizvođača sakupiti po 1 (jednu) litru ulja od svakog tiska.

3. Neizvršavanje ovih odredaba smatrat će se sabotажom Narodnooslobodilačke borbe, a sabotажa Narodnooslobodilačke borbe kažnjavat će se.

Prednje rješenje stavlja vam se do(iznanja s pozivom, da po istome najhitnije postupite.

Preporučuje vam se da ovo rješenje provedete s puno mara i ljubavi, kako iz toga ne bi ni po koga bilo štetnih posljedica, a kako bi se u cijelosti postigla plemenita svrha dužnog pomaganja Narodnooslobodilačke borbe.

Vaša dužnost je da vodite strogu kontrolu, da nitko ne izostane od ovih doprinosa, kao i da točno prikupljate doprinose od sviju proizvođača i o tome sastavite točan spisak, po kome ćete sakupljeno ulje predati odgovornom licu ovog odbora, koje će vam u tu svrhu pristupiti.«

Ponedjeljak, 30. novembra

U Splitu formiran t. zv. »Građanski blok« — Uputstva o razmjeni soli za hranu — II. dalmatinska brigada učestvovala u borbama za Jajce

Drugovi iz Splita izvještavaju, da je tamo konačno formiran dugo pripremani »Građanski blok«. Kao što se očekivalo, u nj su među ostalima ušli: dr. Pederin, Mladineo, Novak i Farolfi (HSS); dr. Beroš, R. Čulić, M. Buć i dr. Mimica (JNS); Boirković (SDS), zatim masoni: Niko Bartulović, dr. Mihaljević, dr. Grizogono, ČLčin-Šain i dr.¹ Grupa starih radicevaca na čelu s I. Kuzmićem, A. Kuzmanićem i V. Paraćem izjasnila se protiv »Građanskog bloka«, a za NOP.

Iako je ovaj »blok« formiran kao protuteža Gradskom NOO-u, on se ipak ne usuđuje da otvoreno istupa protiv NOF. Njegovi članovi čak neobavještenim ljudima — rodoljubima govore, kako su i oni za NOP i NOB.

Prema raspoloženju naroda, a zahvaljujući činjenici što su partijske, kao i druge antifašističke organizacije, već prije

¹ Miloš Jelaska ušao je u »Građanski blok« u suglasnosti s rukovodstvom NOP-a. da bi nas obavještavao o aktivnosti bloka.

Obavijestile građanstvo o radu i namjerama rukovodstava građanskih stranaka, nema nikakvih izgleda da će »blok« dobiti u gradu podršku.¹

*

Prema posljednjem uputstvu Štaba IV. operativne zone pri zamjeni soli i hrane treba se ubuduće pridržavati ovoga ključa:

- a) onima, koji daju sol za hranu, za 1 kg soli dati 1 kg žita ili 1/2 kg mesa;
- b) onima, koji daju žito i meso za sol, dati 1 kg soli za 2 kg žita, ili 1 1/2 kg graha, ili % kg mesa.

Sav višak, koji se ovom razmjenom dobiva, ide za prehranu naših jedinica, o čemu odlučuje Štab zone.

*

Prema upravo prispjelim vijestima, partizani su 25. o. mj. oslobodili Jajce. U borbama za oslobodenje Jajca učestvovala je III. udarna divizija, u sastavu koje se nalazi i I. dalmatinska brigada. Dalmatinska brigada dobila je u borbama za Jajce najteži zadatak — zauzimanje najjačeg neprijateljskog uporišta Čusine, koje predstavlja ključ Jajca.

Uoči napada I. dalmatinska nalazila se na Glamočkom polju, s kojega je 19. o. mj. preko Hreljina, Šipova, Velora i Drenov-Dola krenula na put. Svladati toliko dug i težak teren nije bilo lako, pogotovo po dubokom snijegu i vijavici, a usto je više boraca bilo bosih.

Borba za Jajce, odnosno Cusinu, otpočela je 24. o. mj. navečer. Zahvaljujući herojskom držanju boraca i rukovodilaca, I. dalmatinska uspjela je u toku noći likvidirati 40 dobro utvrđenih neprijateljskih bunkera. Kako ostale brigade nisu do tog vremena uspjele osloboditi cijelo Jajce, to se borba za grad nastavila i iduće večeri.

Po oslobodenju Jajca intervenirale su iz Donjeg Vakufa dvije ustaške bojne s artiljerijom i tenkovima. Njihov dolazak iznenadio je štab I. bataljona 1. dalmatinske brigade, koji se nailazio u tvorničkim kućama na spavanju. Neprijatelj je počeo da tuče topovima zgradu štaba i uspio da zapali prizemlje. Štab se branio strojnicama i bacačkim granatama. Istovremeno su jedinice, koje su bile obaviještene o nastupa-

¹ Doista, »Građanski blok« nije uopće uspio da pusti korijen u mase. Dugo se rađao, ali veoma kratko životario; brzo se razišlo šareno društvo, koje ga je bilo osnovalo.

nju neprijatelja prema Jajcu, zaposjele Čusinu i versile pritisak na one, koji su napadali na štaib I. bataljona I. dalmatinske, zbog čega se neprijatelj morao povući.

Neprijateljski gubici-u borbama za Jajce ogromni su. Samo u borbama drugog dana za tvorničku četvrt bilo je, koliko se zna, 26 mrtvih i 48 ranjenih.¹

DODATAK

Jedno pismo o borbama Prve dalmatinske brigade na Čusini u novembru 1942.

O držanju Prve dalmatinske udarne brigade u borbama za Jajce govori i pismo, koje je uputio Šibenčanin Branko Bulat svom bratu Žkiju. Evo ga:

»Martin Brod, 8. XII. 1942.

Dragi Ziki!

Nadam se da si dobio moje zadnje pismo, koje sam ti poslao pred 20-ak dana. Javio sam ti da krećemo u nepoznatom pravcu. I zaista putovali smo nekoliko dana po visokom snijegu i priličnoj zimi — prema sjeveru. Putem saznadoh da krećemo na Jajce. 24. XI. u 20 sati uistinu i izvršismo napad. Naša I. D. U. dobi teški zadatak da osvoji najjače utvrđenje,

¹ Koča Popović, komandant Prve proleterske divizije, pisao je u izvještaju VS-u o zauzimanju Jajca pored ostalog ovo: »Od svih jedinica, koje su učestvovala u napadu, mišljenja smo, da naročitu pohvalu zaslužuje XIV. (Prva dalmatinska brigada), koja je likvidirala Čusinu.«

U borbama za Čusinu istakao se naročitim herojstvom puškomitraljezac Stanko Aljiinović iz Zmornice, koji je najzaslužniji za zauzimanje prvog bunkera. Prilikom zauzimanja drugog bunkera i sam je poginuo.

Bozo Bi'lić-Marijan, komandant I. dalmatinske brigade, također se posebno istakao u borbama za Jajce. Sam je u streljačkom stroju s bombašima zauzimao na Čusini neprijateljske bunke. S komandantom Bilićem išli su u borbu u streljačkom stroju komesar brigade Ante Kronja i načelnik brigade Rudi Primorac.

U kući opkoljenog štaba nalazili su se pored ostalih: komandant bataljona Zeko Vojvodić, zamjenik Peko Bogdan, komesar Danilo Smiljanić i pomoćnik Drago Ivić.

Nijemci su izvana polili vrata benzinom i palili kuću dva puta, a naši su je oba puta gasili vodom. U kući je bilo u svemu 15 drugova, od kojih su poginula 4, a 5 ih je ranjeno, ali i pored toga oni su se probili. Barjaktar brigade Jozo Veselica skinuo je zastavu i opasao je oko sebe — »ako poginem, idem s njom«.

t. zv. Čusinu; visoko uzdignuti brežuljak načičkan bezbrojnim bunkerima, u kojima bijahu Nijemci, ustaše i domobrani. Iako bijaše noć, vidjelo se kao usred bijela dana: mjesec sjao, a svjetlost se odražavala na snijegu. Određen sam u brigadnu rezervu. Naši su navaljivali silovito, i bunker padahu jedan za drugim. Neki su opasani bodljikavom žicom, a Nijemci se žilavo bore, i možeš ih osvojiti samo uz velike žrtve. Javljeno je poslije dva sata borbe, da se još drži nekoliko najjačih utvrđenja. Sad je došao red na moju četvu. Poslani smo da likvidiramo te posljednje bunkere. Neprijatelj je otvarao strahovitu mitraljesku vatru, ali mi na predovasmo stalno. Kada dođemo na jurišno odstojanje, naredih zviždaljkom juriš i krenuh skupa s drugovima naprijed. Neprijatelj se zbunio i nije davao naročite otpore, a kada dođemo na 15—20 metara, počеше bježati, ali ne svi. Neki ostadoše i otvoriše paljbu. Jedan drug pokraj mene pade, i dok htjedoh pogledati koji je, osjetih da mi je metak prošao kroz grudi. Silovito me zaboli, pofali mi zraka, smrači mi se pred očima i padoh bez svijesti u snijeg. Mora da sam tako ostao samo par sekunda — svježina snijega me je razbistrila — jer kad podigoh glavu, vidjeh svoj è drugove, kako skaču u bunkere. Bi mi milo što je zadatak uspio! Odmah priđoše, poviše mi ranu i odnesoše me u bataljonsko previjalište. Bilo mi je neobično teško, jedva d'sah, a na licima prisutnih čitah veliku zabrinutost zbog teške rane. Politikom brigade drug Čenčo našao se odmah uz mene i čuo sam kada mu je liječnik objašnjavao, da sam ranjen kroz pluća ispod desne sise, a metak je izašao ispod lopatice. I kasnije, kada sam donijet u divizijske previjalište, reče doktor, da sam najopasniji ranjenik i da svakog časa može nastupiti katastrofa. Međutim, imao sam sreću, što nije došlo ni do kakvih komplikacija, i svakog dana bijaše mi bolje. Prenosili su me jako dugo i sada se nalazim u Martin-Brodu u bolnici; nalazim se van opasnosti i već se pridžem, dišem dobro, a i s apetitom ručam. Svi se čude kako sam fino prošao i kako mi rana lijepo zacjeljuje. Onaj paket nisam nikako dobio! Kako tvoje zdravlje? Ima li vijesti o starom i Mimi? Stalno mislim na sve vas. Pozdravi sve poznate.

Tebe ljubi tvoj brat *Branko*

P. S.

Ako mi pišeš, adresiraj na četvu, jer ću dotle sigurno otići odavde.«

DECEMBAR

Utorak, 1. decembra

Uspostavljena je telefonska veza u »Mučkoj republici« — Prvi broj »Slobode«

Posljednjih dana pojačane su akcije na tt-linije, koje Talijani ne samo u Solinskom bazenu, već i u cijeloj Srednjoj Dalmaciji više i ne pokušavaju niti mogu da osposobe. I ono veza, što ih preko dana uspostave pomoću poljskih kablova, naši noću dignu. Prošle se godine žicu od tt-linija, a kasnije i poljskih kalbela, nakon diverzija uništavalo, bacalo u vodu ili zakopavalo u zemlju, a sada se, naprotiv, traži i ono što je prije bačeno, jer su naše potrebe i u tom materijalu neobično porasle. To se može vidjeti i po odluci OK, kojom je pired Komandu područja postavljen zadatak, da uspostavi tt-veze na cijelom teritoriju »Mučke republike«. Postavljeni zadatak već je izvršen.¹ Cjelokupna mreža na tom području iznosi oko 60 km, a na nju je vezano 10 pošta, odnosno 10 telefonskih aparata, od Kozjaka do Svila je. Aparati su postavljeni u Solin-Blacima, Prugovu, Muću, Sutini, Postinju, B'rštanovu, Lećevici, Vrbi, Zlopolju i Milešini. Može se sa sigurnošću reći, da telefonska veza na ovom terenu nikada prije rata nije tako funkcionirala, kao što funkcionira sada. Do rata su na mučko-lećevačkom području postojale svega¹ dvije pošte s telefonom, a sada ih ima 10.

Uspostavljanjem telefonske mreže znatno je rasterećena kurirska služba. Obavještenja se sada dobiju mnogo brže i neposrednije.

¹ Ta telefonska mreža izvrsno je funkcionirala do marta 1943., t. j. dok neprijatelj nije otpočeo s jačim ofenzivnim ispadima na taj teren. Pa i pored toga ta telefonska mreža, ili dio nje, radila je s izvjesnim prekidima sve do kapitulacije Italije, a i kasnije.

Danas je NOO Splita, da bi što bolje i brže informirao građane o pojedinim pitanjima i zbivanjima, otpočeo izdavati svoj organ »Slobodu«.¹ Uvodni članak prvog broja lista posvećen je Luki Botiću i njegovu slobodarstvu. Zatim slijedi opširniji napis o zločinima Talijana tu Splitu; jedan je članaik posvećen t. zv. »Građanskom bloku« i njegovoj protivnarodnoj raboti, a u drugom se govori o Prvom decembru. List donosi i više vijesti iz zemlje i iz svijeta.

Srijeda, ?.. decembra

**Propusnice NOO-a bez pečata ne vrijede — Napad na
Talijane u Zaostrogu — Uhapšeni se brzo
transportiraju u Italiju**

Današnjim dopisom Komanda područja Muć—Lečevica pored ostalog traži, da NOO-i na neoslobodenom terenu povećaju budnost pri izdavanju propusnica ljudima, koji odlaze na oslobođeni teritorij, bilo zbog trgovine ili razmjene, bilo zbog nekog rodbinskog posjeta, kao i posjeta svojim, koji se nalaze u partizanima.² Stoga se traži, da se za općinske NOO-e-Muća i Lečevice, kao i za njihove seoske NOO-e, izrade u Splitu pečati i da im se dostave što prije.³ Valja obavijestiti sve NOO-e na neoslobodenom terenu, da propusnice bez njihovih pečata ne će važiti.

*

Prema informacijama iz Makarske, dok su Talijani jučer vršili pljačku i hapšenja u Zaostrogu, u koji su došli brodom iz Makarske, naišla je na njih grupa biofaovskih partizana. U

¹ Izišlo je svega nekoliko brojeva »Slobode«. Umjesto nje u 1943. godini javlja se »Glas Splita«, koji — kao i »Sloboda« — izlazi povremeno, t. j. kada u Split ne bi s oslobođenog teritorija stigla štampa, a u gradu se osjećala potreba za njom, odnosno za informacijama o vojnopoličkoj situaciji.

² Kada bi se neke partizanske jedinice nalazile u blizini mjesta, iz kojih je bilo boraca u njima, onda bi rodbina ponekad znala da posjeti svoje u jedinicama i usput za jedinicu ponese nešto hrane. Pojedinačni posjeti te vrste bili su rjeđi, ali su kolektivni, osobito iz pojedinih sela bili redoviti. U posjete su uglavnom išle žene, donoseći partizanima, naročito partizanskim bolnicama, veće količine hrane, najviše voća i povrća.

³ Pečate za NOO-e, za vojnopoličke vlasti (komande područja i komande mjesta) i za štabove partizanskih jedinica izrađivao je u Splitu tipograf Koceić, koji je tada radio u Hidrografskom institutu.

času kad su Talijani vodili pohapšene na brod, napali su ih partizani i natjerali u bijeg. Zbog te iznenadne i smjele partizanske akcije Talijani niso imali kad da ponesu opljačkano, a niti da povedu uhapšene. Njima je bdio glavno da što prije pobjegnu i spasu glave. Jedan od pljačkaša ipak nije uspio pobjeći, već je na bijegu ubijen.

*

Partizanske porodice, koje su Talijani jučer pohapsili u Solinu, već su danas brodom iz Splita odvezene u Italiju. Na tu žurbu fašiste siili i činjenica, što su zatvori u Splitu i okolici' prepuni.

Četvrtak, 3. decembra

Slobodna je Vrlika — Grupa mornaričkih oficira pobjegla iz Makarske u Podgoru

Pod pritiskom partizanskih snaga ovih su dana Talijani bili prisiljeni da napuste Gračac i sami poruše veliki vijadukt Bender na željezničkoj pruzi Knin—Gračac. Nadalje su se iz istih razloga morali povući iz Grahova i iz Vrlike. Za Vrliku, a protiv Talijana i četnika, vadila je borbu Treća dalmatinska brigada kod Maovica. U toj borbi neprijatelj je foio razbijen, pa je zato brzo pobjegao i iz same Vrlike. Po njegovu povlačenju u Vrliku je ušao jedan bataljon XII. brigade. Zahvaljujući njegovu snalaženju i brzom upadu u Vrliku, četnici nisu mogli da izvrše neke represalije i pljačku otve lijepe varošice. Sada je oslobođena čitava Cetinska dolina i gotovo sav teren od Sinja do Knina.¹

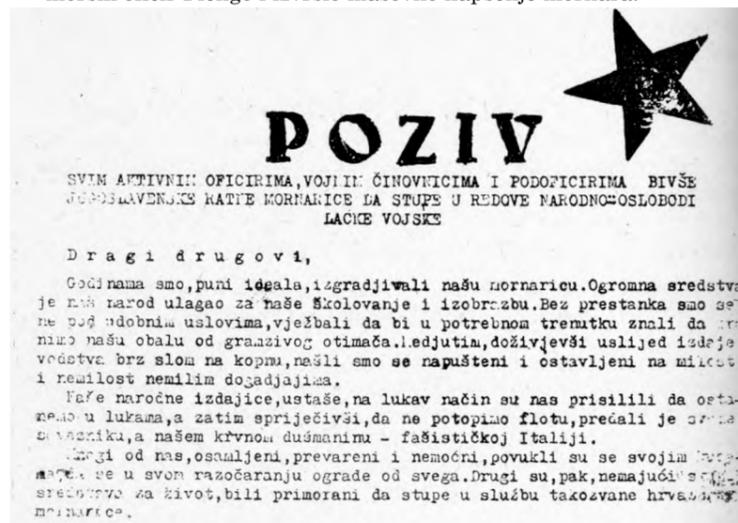
*

Prema vijestima iz Splita, noću od nedjelje na ponedjeljak pobjegla je iz Makarske u Podgoru, bojeći se provale, jedna grupa oficira i podoficira ustaške mornarice, koji su radili za NOP. Oni su sa sobom ponijeli 35 pušaka, 10 sanduka municije i nekoliko vreća različitog materijala.

¹ Po oslobođenju Vrlike formira se u sklopu Mučke komande područja Komanda mjesta za vrlički kraj.

Sastav Vrličke komande bio je: komandant Miloš Stanojević, zamjenik Dušan Jelovac, a pomoćnik Vinko Guina. Kasnije, napuštanjem Vrlike, komanda se povukla u Bračev Dolac. Komanda mjesta Vrlike postojala je s manjim prekidima sve do završetka rata.

Kad su Talijani otkrili njihov bijeg, počeli su odmah za njima tući artiljerijom, ali bez uspjeha. Zbog toga bijega preuzeo je komandu nad mornarima t. zv. NDH talijanski pomorski oficir Fiengo i izvršio masovno hapšenje mornara.¹

Početak poziva V. Škorpika mornaričkim oficirima i podoficirima

¹ Agitatori NOP-a među mornarima t. zv. NDH u Makarskoj i organizatori bijega spomenute grupe bili su drugovi Velimir Škorpik, Ratko Franković i Stjepan Muhtić. Kako su Talijani i ustaše saznali za njihovu namjeru da bježe, morali su pobjeći prije nego što su mislili. Tako s njima nisu dospjeli da pobjegnu svi oni, koji su namjeravali.

Prije bijega ipak su uspjeli da rasture proglas među mornare. U proglasu je pored ostalog pisalo: »Kucnuo je čas da se mi mornari dignemo na noge... Okrnjena hrvatska mornarica postoji samo na papiru. Naša je flota izdajnički predana neprijatelju. Našim divnim Jadranom krstari flota fašističkih razbojnika, a naši brodovi plove danas pod neprijateljskom zastavom i tuku iz svojih topova naša sela i gradove. Izdajnik Pavelić sa svojim ustaškim bandama prodao je fašističkoj Italiji našu divnu Dalmaciju, naše otoke, te stražare našega mora ...«

Glavni organizator NOP-a među mornaričkim oficirima bio je poručnik korvete Vladimir Škorpik, sin Josipa Škorpika, tadašnjeg domobranskog pukovnika, a kasnije našega general-pukovnika. Velimir Škorpik po izlasku na oslobođeni teritorij upućuje

Petak, 4. decembra

Dva udarca, koja fašisti ne će zahoraviti — Protjerana ustaška milicija iz Slivna

Jutros rano spustili su se na cestu Split—Omiš kod Podstrane 3. bataljon III. dalmatinske brigade, koji operira u Mosoru na čelu s komandantom Stevom Opačićem i komesarom Stipom Markovićem, i Mosorska četa pod komandom Ljube Dumiičića. Kod Malog Mutograsa postavili su zaisjedu, u koju su oko 8 i pol sati upala dva talijanska kamiona s fašistima 89. bataljona divizije »Bergamo«, koji su išli na neku akciju »čišćenja«.

Skladnom vatrom sa svega nekoliko desetaka metara udaljenosti, Talijani su vrlo brzo bili likvidirani. Ubijena su 42, među njima i dva oficira. Ni jedan od Talijana nije uspio pobjeći. Naši su zaplijenili u ovoj akciji jedan teški mitraljez »Breda« sa 794 metka, 30 pušaka s 1500 metaka, 4 puškomitraljeza s 2100 metaka, 98 bomba, 3 pištolja, 8 kaputa, 30 ruksaka, 12 šatorskih krila, 5 pari cokula i dr.

poseban poziv svim aktivnim oficirima, vojnim činovnicima i podoficirima bivše jugoslavenske ratne mornarice, da stupe u redove i Narodnooslobodilačke vojske.

Velimir Škorpik s ocem, u društvu Nede Marović-Ranke, odlazi u Glamoč, gdje tada borave PK i Štab IV. operativne zone. Nakon toga primio ga je u Bosanskom Petrovcu u VS drug Tito. U to vrijeme pri Štabu IV. operativne zone formira se Sekcija za ratnu mornaricu i V. Škorpik postaje njezin šef. Poginuo je na dužnosti načelnika III. dalmatinske brigade 17. novembra 1943. blizu Posušja. Za zasluge u NOB odlikovan je Ordenom narodnog heroja.

O razgovorima s V. Škorpikom drug Tito povodom 10-godišnjice JRM piše 1952. godine: »Vrlo mlad i pun svakakovih planova o mogućnosti uspješnog uznemirivanja okupatora na moru, mladi Škorpik na mene ispočetka nije djelovao naročito uvjerljivo, ali kada sam s njime pretresao razne konkretne tehničke i druge mogućnosti, a naročito pitanje ljudi, boraca, vidio sam da je već vrijeme i da će i na tome području partizanske borbe biti uspjeha, jer za mene je bilo najvažnije što sam vidio da ima ljudi s visokim moralom i spremnošću za borbu.«

Po dolasku u partizane Josip Škorpik postaje načelnik Štaba IV. operativne zone i na toj dužnosti ostaje gotovo do rasformiranja toga štaba, t. j. do formiranja VIII. dalmatinskog korpusa.

Znajući iz iskustva, da u sličnim slučajevima Talijani vrše odmazde, pale sela i ubijaju narod u mjestima, gdje je izvršena akcija, partizani se nisu smjeli povući poslije akcije u Mosor, već su morali ostati u brdu iznad sela i spriječiti Talijane u njihovim zločinima nad stanovništvom Podstrane, koje je gotovo 100% uz NOP.

Štab III. dalmatinske brigade danas izvještava:

»Jučer je jedna naša četa napala talijanske kamione, koji su iz Splita išli za Sinj po ugalj.¹ Po izjavi komande čete Talijanima su nanijeti gubici za oko 20 mrtvih i toliko ranjenih. Zasjeda je izvršena u Mojanci. Jutros su Talijani prije nego su prošli tom cestom tukli naše jučerašnje položaje minobacačima...«

*

Prije dva dana upala je grupa biokovskih partizana u Slivno s namjerom da ga očisti od ustaške milicije. Tek što su partizani opalili prve metke i ubili jednog milicionara, ostali su se razbježali. Nakon toga partizani su kaznili njihove porodice, oduzevši im dio stoke. Tako su postupili zato, što su članovi tih porodica podržavali ustaše i imali oružje. Kasnije su, pod[^] prijetnjom još teže kazne, oružje po ženama poslali partizanima.

Nova Trogirsko-rogoznička četa, tek što se formirala, sasjekla je u toku jučerašnjeg dana 130 tt-stupova na cesti Trogir—Šibenik.

D O D A T A K

Neprijateljski dokument o akciji kod Podstrane

U vezi s akcijom kod Podstrane komanda karabinjera za Dalmaciju u svem izvještaju od 8. decembra 1942. piše:

»Četvrtog tekućeg, oko 8 sati, na dva kamiona crnokošuljaša divizije »Bergamo«, koji su išli iz Krila (BH-VQ) — Hrvatska — u pravcu Splita, napalo je, između Krila i sv. Martina (BL-VQ), oko 300 partizana, koji su se nalazili u za-

¹ Talijani su iz rudnika u Sinju i u Košutama izvlačili lignit i prevozili ga kamionima u Split, a odatle brodovima u Italiju.

sjedi. — Ubijen je 21 crnokošuljaš, kao i njihova dva oficira; ranjeno 15 crnokošuljaša, među kojima jedan, oficir.

Oba kamiona zapaljena.

Ustanici su se odmah poslije toga uputili k planini.

Ne zna se da li je bilo borbe i jesu li partizani iknahl gubitaka.

U 10,20 sati jedna mitraljeska četa za osiguranje žičanih prepreka uputila ise iz Splita prema Knlu, a u 10,50 stigla je na mjesto jedna četa ibersaljera radi čišćenja, koja je prema izvještaju stupila u kontakt s neprijateljem i ubila 25 ustanika.¹

Navodno dva sela su zapaljena.«

Subota, 5. decembra

Napad na Krivodol — Organizaciono stanje u Makarskom kotaru

Kod Krivodola su jučer blokovski partizani sačekali talijansku kolonu od 14 kamiona i otvorili vatru na njih.. Kako je Talijanima ubrzo pristigla pomoć iz Šestanovca, to su se Biokovci morali povući. U ovom napadu ipak su ubili, koliko se zna, oko 20 talijanskih vojnika i toliko ih ranili. Partizani su u borbi imali četiri mrtva i jednog ranjenog.

*

Od Agitpropa PK danas je za Split stiglo u Solin 30 primjeraka »Dnevnih vijesti«, 25 primjeraka »Borbe«, 20 primjeraka Proglasa i jedan primjerak »Omladinskog borca«. Za ostalo okružje šalju dvaput toliko materijala, koliko ga upućuju Splitu.

*

U izvještaju KK Makarske za prošli mjeisec nalazi se i ovaj tabelarni pregled organizacionog stanja u tom kotaru:

¹ To je laž, jer nisu imali nikakvu borbu s partizanima, a pobili su samo seljake.

Općina	U partizanima					Žrtve fašizma	
	Članova KP	Omladine	Žena	Ostalih	Svega	Strijeljenih	Zatvorenih
Makarska	54	143	17	151	365	6	19
Vrgorac	20	66	20	85	191	134	141
Gradac	28	116	37	50	231	19	108
Ukupno	102	325	74	286	787	159	268

Općina	Partija				SKOJ		SMG	
	Ćelija	Članova	Kandidata	Simpatizera	Aktiva	Članova	Odbora	Članova
Makarska	6	48	41	291	35	439	16	678
Vrgorac	4	20	42	290	26	171	44	427
Gradac	7	55	52	287	32	256	35	413
Ukupno	17	123	135	868	93	866	95	1518

Općina	NOO-i		AFZ	
	Odbora	Članova	Odbora	Članova
Makarska	12	48	59	624
Vrgorac	20	104	36	580
Gradac	9	48	31	819
Ukupno	41	200	126	2023

Ove brojke govore, da- kotar Makarska s 20.000 stanovnika po svom sudjelovanju u NOP ide u red najboljih kotara ne samo u Dalmaciji, već i u zemlji.

Nedjelja, 6. decembra

Protjerani ustaše iz više sela Petrova polja – Prepad na Sinj – Topovi iz Kaštela i Splita svakog dana pucaju na Kozjak – »Naš glasnik« o prvom partizanskom sajmu kod Dugobaba

U toku jučerašnjeg i prekjučerašnjeg dana, prema informacijama iz štaba III. dalmatinske brigade, njezin I. bataljon očistio je od neprijatelja ova sela u Petrovu polju: Gradac, Otavice, Kanjane, Kadinu Glavicu, Miočić, Biočić i Parčić. U tom čišćenju partizani su zaplijenili 40 pušaka.

Prošle noći ignupe partizana III. dalmatinske brigade izvršile su demonstrativni napad i pripucale na Sinj i Hrvace. Smjeli partizanski prepad izazvao je kod ustaša i Talijana veliku paniku, jer su zbog svojih jajkih snaga mislili, da se partizani ne će odlučiti na nešto slično.

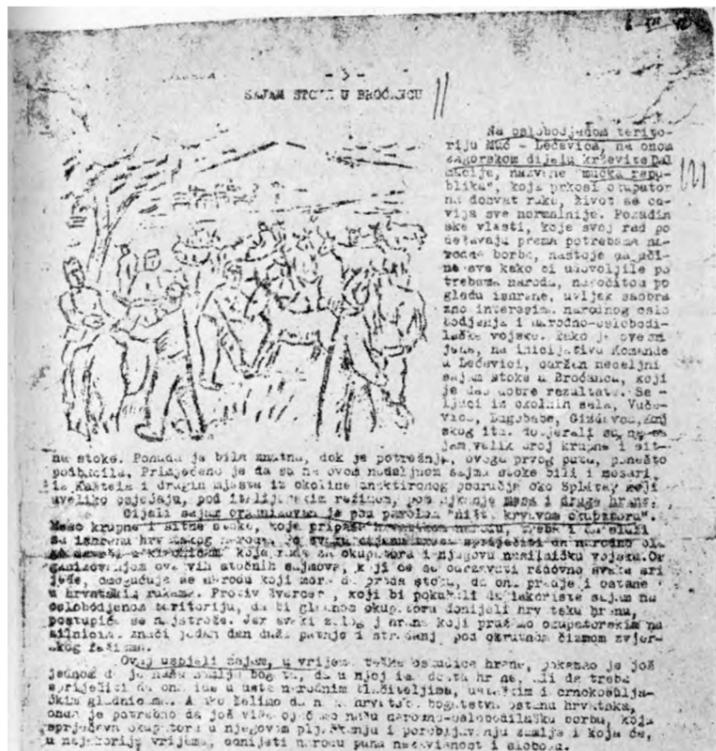
*

Posljednjih dana Talijani iz Kaštela i Poljuda u Splitu redovno tuku topovima Kozjak. Ako to ne rade, da sami sebe hrabre, onda njihova paljba druge svrhe nema. Naše karavane od nje ne stradaju. One se sada iz Rupotine preko Kozjaka na Blaca i iz Kaštelanskog polja za Vučevicu prebacuju noću i danju. Dok »junacine« iz Splita tuku topovima Kozjak, dotle se njihove posade u bunkerima ispod Kozjaka i duž željezničke pruge ne javljaju, iako vide karavane, pogotovo kada idu danju.

*

Današnji »Naš glasnik« u jednom članku uz crtež partizana, akademskog slikara Joke Kneževića opisuje prvi partizanski sajam u oslobođenom dijelu Dalmacije> na Vlaci kod Dugobaba¹, na koji je došlo mnogo naroda i iz oslobođenih i iz neoslobođenih sela. Nisu izostali ni mesari iz Trogira, Kaštela, Solina i Splita, razumije se oni, koji su imali propusnice od NOO-a i koji će meso uz cijene određene od NOO-a rasprodati »ilegalno«, t. j. narodu, a ne fašistima. Cijeli sajam organiziran je pod parolom »Ništa 'krvavom okupatoru«.

Ovaj sajam mnogo govori. On pokazuje snagu NOO-a i masovnu podršku naroda svojoj vlasti, brigu NOO-a za što bolju prehranu i opskrbu naroda i boraca u ova teška i gladna ratna vremena, on pokazuje sredenost prilika na oslobođenom teritoriju.

»Ivaš glasnik« (6. XII. 1942.) o sajmu na Vlaci kod Dugobaba (crtež Joke Kneževića).

U »Biltenu« VŠ za septembar-oktobar-novembar, u dijelu koji daje pregled vojnih operacija i uspeha dalmatinskih partizana, pored ostalog piše:

»Za tri mjeseca na teritoriju Dalmacije pobijeno je 1939 neprijateljskih vojnika i nekoliko oficira, zarobljeno je 106 neprijateljskih vojnika i oficira i ranjeno preko 300. Partizani su za to vrijeme izgubili 83 borca, dok ih je 96 ranjeno; zaplijenjeno je: 686 pušaka, 9 teških mitraljeza, 27 puškom i-

traljeza, 73.558 metaka. U isto vrijeme dalmatinski partizani uništili su dva tenka, 7 brodova, preko 10 mostova, 27 kamiona ...»

Ponedjeljak, 7. decembra

Zbog borbe za Jajce I. dalmatinska brigada dobila pohvalu druga Tita — Lekcija Talijanima kod Blata na Korčuli i u blizini Trogira — Partizani upali u Trpanj i Orebić

Posljednjih dana prošlog mjeseca u borbama za Jajce naročito ise istakla I. dalmatinska brigada. Brigada je napadala i razbila najjače neprijateljsko uporište Ousinu, što je omogućilo oslobodenje Jajca. Zbog herojskog držanja u žestokim borbama za Jajce brigada je dobila najveće priznanje, koje može da doibdje neka partizanska jedinica — pohvalu komandanta Vrhovnog štaba druga Tita. Drug Tito pohvalio je »borce, komandire, komandante i političke komesare I. dalmatinske udarne brigade III. divizije, koji su pri oslobodenju grada Jajca pokazali veliko junaštvo i primjerno ispunjenje postavljenog im zadatka«.¹

*

Narod otoka Korčule, koji je, kao i narod (ostalih naših ortoka, sav u borbi te je već dao i oko 200 partizana, u naše jedinice na kopnu, ni jednog časa ne da Okupatoru ni na samom otoku da predahne. Ma da se na otoku u gotovo svim mjestima nalaze jaike talijanske vojne i policijske snage, na Korčuli znatno jače nego na ostalim otocima, vjerojatno zato što je taj otok anektirano područje, neprijatelj se ipak osjeća kao u opsjednutoj tvrđavi.

Rijetko kad fašistički pljačkaš; na otoku mogu da odu iz mjesta u mjesto, a da ih ne »pozdravi« osvetnička puška partizanskih boraca. Iako ne žive u jačim partizanskim jedinicama, naši boirci ipak nanose neprijatelju teške udarce. Na represalije i zločine fašista nad golorukim narodom otoka njegovi borci odgovaraju novim i jačim udarcima po fašistima.

¹ U »Biltenu« VŠ, u kom se govori o borbama za Jajce, piše: »Jedinice XIV. dalmatinske (zapravo I. dalmatinske — op. p.) i I. proleterske brigade davale su žestok otpor neprijatelju iz kuća. Naročito su se požrtvovanošću borili drugovi iz bataljona »Ante Jonić«, oko čijeg je štaba poginulo 30 Nijemaca, Uništena su 2 oklopna automobila, 2 kamiona i oštećena 3 tenka. Poslije četiri i pol sata ogorčene borbe neprijatelj se povukao u D. Vakuf.«

*Zasjeda protiv Talijana na cesti kod Vranjice blizu Trogira
(jesen 1942.)*

Jedan od takvih udaraca sručio se na glavu fašista i prije tri dana. Oko podne, u času kad su Talijani išli kamionom iz Blata u Korčulu, sačekala ih je kod Gradine blizu Smokvice grupa od 21 partizana, s 12 vojničkih i 6 civilnih pušaka. U kratkom, ali žestokom napadu partizani su od 19 fašista, koliko ih je bilo u kamionu, ubili 10, od toga 2 karabinjera, 4 financa, 3 vojnika i 1 lučkog milicionara. Od ostalih 9 ranili su 5 (3 karabinjera i 2 financa). Svega jedan uspio je pobjeći. Od naših je poginuo jedan drug — Petar Marimović, član KK Korčule.

Drugi kamion, koji je nadolazio za tim, pobjegao je natrag. Eto tako talijanski »kamarati« okreću jedni drugima leđa, kad je »vruće«.

Sav narod Korčule uishićen je ovom uspjelom i značajnom akcijom svojih sinova, a Talijani su se skupili u svojim garnizonima kao pokisle kokoši.¹

*

Prema izvještaju druga Rice, ništa bolje nego na Korčuli nisu prošli Muissolinijevi junaci ni jučer kod Vranjice blizu Trogira. Kad su partizani porušili tt-liniju na terenu tog sela, Talijani su izuzetno, zbog njene važnosti, došli da je popravljaju, što su partizani i pretpostavljali. Stoga su im postavili zasjedu i, kad su naišli, za tren oka ih likvidirali. Trogirsko-

¹ **Kako je spomenuta akcija na Korčuli djelovala na talijanske otimače, može se vidjeti iz telegrama prefekta Splitske prefektore P. Zerbina, što ga je on uputio guverneru Dalmacije Bastianiniju 4. decembra 1942., a u kojemu kaže:**

»Radi cjelisihodnog znanja prenosim slijedeću depešu dostavljenu danas komandantu VI. armijskog korpusa:

Ekselenciji Santovito, komandantu VI. armijskog korpusa V. P. 32. Danas se na putu Blato—Korčula ponovio tko zna po koji put napad ustaničkih bandi na naše karabinjere i financijske stražare. Našlo je smrt još 10 naših hrabrih vojnika. Ponavljanje oružanih napada prisiljava me da insistiram kod Vaše ekscelencije, da ovaj dio talijanske zemlje u nadležnosti Vašeg armijskog korpusa bude dovoljno zaposjednut. Hrabrost vaših komandanata i Vaših trupa donijela je mir u prostranim teritorijima, koji nemaju privilegije da žive pod talijanskim suverenitetom. Vjerujem da će se i na otoku Korčuli, talijanskom ne samo na osnovu ugovora, ponovo uspostaviti mir i mogućnost za život i rad.

Zahvaljujem Vam već sada za ono što ćete izvoliti da naredite.«

Akcija kod Blata izvršena je 3., a ne 4. decembra 1942., kako stoji u telegramu.

rogoznički borci u ovom napadu ubili su 14 Talijana, među kojima i 4 podoficira. Pet preostalih ranjenih, vojnika pobjeglo je prema Trogiru. Kamion, kojim su se dovezli »sinovi rimske vučice«, odmah je spaljen. Partizani su zaplijenili 16 pušaka sa 2600 metaka, 29 bomba, telefonski aparat i mnogo drugog materijala. Naši su prošli bez ikakvih gubitaka.

Neposredno poslije akcije došli su u Vranjicu Talijani s jakim snagama iz Trogira i kao obično dali se u pljačku i palež kuća. Narod je na vrijeme uspio izbjeći, znajući što slijedi nakon ovakvih akcija.¹

*

Prije osam dana Pelješačka partizanska četa, ojačana grupom rodoljuba, upala je pod rukovodstvom sekretara OK Dubrovnika I. Mordina u Trpanj i uisred njega ubila dva i za-

¹ U izvještaju karabinjerske čete Trogira od 6. decembra 1942. komandi u Zadru povodom akcije kod Vranjice stoji:

»Dana 6. o. mj., oko 10 sati, u mjestu Vranjica kod Trogira — kota 72 (karta Šibenik — kvadrat BN-SN). jedan kamion, u kome su bila 23 vojnika, od kojih 19 iz 14. lakog konjičkog puka »Alessandria«, pod komandom jednog podoficira, i 4 iz 50. telegrafске čete Armijskog korpusa, koji su bili zaduženi za popravljavanje prekinute telefonske linije Trogir—Marina, napadnut je od neutvrđenog broja ustanika.

U sukobu, koji je uslijedio, ubijeno je 10 lakih konjanika, uključivši i podoficire i 4 inženjera, dok je ostalih 9 vojnika, od kojih 5 ranjenih, uspjelo da se vrati u Trogir.

Oko 12—15 sati istog dana upozorena od strane preživjelih, na lice mjesta otišli su jedan eskadron lakih konjanika i jedno odjeljenje karabinjera, ali nisu naišli ni na kakav trag ustanika, koji su prije nego što su otišli zapalili kamion i uzeli lično oružje i municiju poginulih vojnika i ličnu odjeću, koju su skinuli s leševa.«

Kao što se vidi iz tih telegrama, Talijani sve više za partizane upotrebljavaju riječ ustanici, dok su ih u početku nazivali samo bandom.

Kad je god to bilo moguće partizani su s ubijenih neprijateljskih vojnika i oficira skidali odjeću, da bi što bolje obukli svoje borce.

Svi Talijani u akciji kod sela Vranjice nisu bili pokošeni partizanskom vatrom zahvaljujući tome, što se dio municije, koja je prije bila skrivena (zakopana u Boraji), ovlažio i jedna trećina metaka nije palila. Pošto su fašisti pokupili svoje mrtve i dovezli ih u Trogir, počeli su divljati po gradu, te su na ulici ubili Kaja Siciliana i Vinka Hrabara.

robita dva talijanska vojnika. Tri dana kasnije pelješački partizani pod rukovodstvom Rade Duždevića upali su u Orebić i zaplijenili u poreskoj upravi i općini 200.000 kima, 2 pisaće mašine i kancelarijski materijal.

Ova »drskost« partizana Pelješca unijela je zabunu među Talijane i ustaše na tom našem poluotoku. U napadu na Trpanj poginuo je jedan partizan od vlastitih metaka.¹

Utorak, 8. decembra

**Borba kod Kričaka — Partizani na vratima Makarske —
Panika Talijana kod Segeta — Na splitskom Novom
groblju strijeljan sekretar MK Šolte — »Građanski blok«
upućuje omladinu u četnike**

U nedjelju se kod Kričaka 1. bataljon III. dalmatinske brigade sukobio s Talijanima, ikojima je brao došlo u pomoć pojačanje iz Drniša. Borbe su se vodile od 9 do 16 sati. Za vrijeme borbe četnici iz Kosovskog Polja priskočili su u pomoć Talijanima i pokušali da našima dođu iza leđa preko Biočić sela. Namjeru četnika partizani su na vrijeme uočili i predurekli ih.

U ovim borbama Talijani su imali oko 100 mrtvih i ranjenih, a četnici jednog mrtvog i šest ranjenih. Od naših je poginuo zamjenik komandanta bataljona Jakov Čerina-Jaka, jedan od rijetko smjelih boraca. Njegova je velika zasluga, što su i u ovoj borbi neprijatelju, iako je bio brojčano mnogo nadmoćniji, naneseni teški gubici. Pored pogibije komandanta Cerine partizani su u ovoj borbi imali i četiri ranjena druga.²

Prije dva dana spustili su se borci s Biokova do same Makarske i tu napali talijansku konjičku patrolu. U prepadu je osam vojnika ranjeno, a jedan ubijen.

¹ U akciji na Trpanj pored partizana sudjelovalo je i 27 civila. Dva talijanska vojnika (Mario i Giovanni) otišla su s partizanima. Borac Milan Šatora poginuo je od zalutalih partizanskih metaka.

² Za vrijeme borbe kod Kričaka gotovo sve Petrovo polje bilo je oslobođeno, te je oslobođeni teritorij sezao do željezničke pruge. Oslobođenjem Petrova polja dolazi do bržeg priliva novih boraca u partizane s čitavog područja Drniša.

Na cesti Trogir—Šibenik kod Segeta srušio se jučer jedan talijanski kamion s vojskom, naišavši na most, koji su partizani ranije porušili, a zatim Talijani na brzinu popravili. Kad je na nj naišao kamion, most se naprosto prelomio. Usljed toga četiri su vojnika poginula, a osam ih je ranjeno. Oni, koji su mogli da bježe, bježali su glavom 'bez obzira, misleći da su u blizini partizani, da tu drže zaisjedu. Tu paniku iskoristio je jedan drug, koji je slučajno naišao, i zapalio kamion.

*

Na splitskom Novom groblju danas su Talijani strijeljali učitelja Antu Vidana, sekretara MK za Šoltu. Fašistički kursJumi lišili su života još jednog zaslužnog borca, ali time ne mogu srušiti ono što je on izgradio u svojoj rođenoj Šolti, za slobodu koje je dao i svoj život.

*

»Građanski blok« u Splitu pribjegava sada najgnusnijoj raboti — mobilizaciji omladine za četnike. Tako je jučer vlakom otišlo u Knin 40 omladinaca, koji su za to već dugo pripremani. Omladinci treba da popune četničke redove popa Đujića. Ta zločinačka rabota nije djelo samo velikosrba dz Četničkog odbora — Birčanina, Urukala i Alfirevića, već i velikohrvata tipa Kaliteme i njegove bratije, koja je ušla u taj »iblok«.¹

*

Zbog aktivnog djelovanja maloljetne djece na liniji NOP-a Talijani su jučer naredili nekim roditeljima, da moraju u roku od 48 sati sa svim članovima obitelji napustiti Split i iseliti s anektiranog područja.

Bolji dokaz o aktivnosti ne samo naše omladine, već i naše djece ne treba tražiti.

¹ Ta relativno velika grupa omladinaca, koja je iz Splita otišla u četnike, ujedno je i jedina grupa, koja je to učinila organizirano.

Poslije kapitulacije Italije četnički odbor u Splitu prestao je da djeluje. Dio glavnih »vođa« na čelu sa S. Urukalom i S. Alfirevićem likvidirali su partizani. Mladen Zuljević, glavni emisar Draže Mihajlovića, koji je nakon smrti I. Trifunovića-Birčanina poslan u Split, uspio je na vrijeme pobjeći u Italiju.

»Naš glasnik«, glasilo OK Srednje Dalmacije, u svom 10. broju (današnje izdanje) donosi više napisa i crteža iz NOB. Na prvoj strani govori se o uspjehu partizana u akciji na Talijane blizu Krila-Jesenica, uz adekvatan crtež slikara Joke Kneževića. Zatim se u listu govori o oslobođenju Vrlike, štrajku željezničkih radnika u Splitu, šišanju »cura«, koje idu s Talijanima, pokolju naroda na području Omiša, koji je uslijed partizanskih akcija ostao bez električne energije, i t. d.

Srijeda, 9. decembra

Vijesti o formiranju AVNOJ-a u Bihaću s radošću primljene širom Dalmacije

Vijesti, da je 26. i 27. prošlog mjeseca u oslobođenom Bihaću od najpozvanijih predstavnika naroda Jugoslavije na čelu s komandantom VŠ drugom Titom izabrano Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije kao najviše političko predstavništvo naših naroda, s oduševljenjem su pozdravljene širom Dalmacije. Narod je isto tako s radošću primio proglas sa zasjedanja AVNOJ-a, i koji je također stigao u Dalmaciju. Narodu je jasno, da se formiranjem AVNOJ-a zadaje smrtni udarac svakoj nenarodnoj vlasti u našoj zemlji, da se vlasti tiranije, pljačke i nasilja bliži kraj, a iz ognja NOB izrasta onakva vlast, kakvu je on odavna želio i za kakvu se danas, tjerajući okupatora i njegove sluge, s puškom u ruci bori.

Ovom prvom zasjedanju AVNOJ-a u Bihaću iz Dalmacije su prisustvovali drugovi: Viki Krstulović, sekretar PK i komandant Štaba IV. operativne zone, Pavao Krce, bivši poslanik HSS, i Žiki Bulat u ime omladine. Sva trojica su govorili na ovom historijskom zasjedanju u gradu, za čije su se oslobođenje borili pored 'ostalih i partizani Dalmacije. U AVNOJ su iz Dalmacije izabrani V. Krstulović i P. Krce. Iz Livna je u Vijeće izabran ranije istaknuti HSS-ovac, sada predsjednik Kotarskog NOO-a Livna Florijan Sučić, koji je također prisustvovao zasjedanju.

—

D O D A T A K

Vicko Krstulović i Pavao Krce na zasjedanju AVNOJ-a

Na zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu 26. i 27. novembra 1942. govorili su uz ostale i predstavnici Dalmacije.

Pavao Krce rekao je tada u svom govoru:

»Evo došao zeman onog koji je određen napred za slobodu haroda. Vladari Jugoslavije nisu bili ni jedne zere za svoj narod. U početku vidili smo ko su, kad je majka Rusija bila u Revoluciji. Nijedna zemlja, nijedna vlast nije više primila emigranata fašističkih, koliko vlast Jugoslavije. I u tom su učinili najveću griš'ku spram našem narodu. Nisu tražili časti s inašom ruskom braćom, nego su se spojili s Germanima i Latinima. Samo su zidali svoje perivoje po gradovima i sakupljali cekine...

Naše se Vi će ovog dana sastalo da bude neprijatelj neprijatelju našeg naroda.

Nismo mi ovdje dosili da se na jedemo i dobro napijemo, već da pomognemo narodu. I pomognut ćemo svoju neumornu vojsku, i pomognut ćemo i one majke što su izgubile svoje sinove i muževe; došli smo da pomognemo udovice i majke i dčicu našu, i pomognut ćemo onaj poredak koji je proveden u borbi.

Nije samo zlikovac Pavelić, već je za to kriv, i te kako kriv, i Maček, kome je Ante Pavelić samo krvavi vojni rukovodilac. Oni nisu samo krvni neprijatelji naše braće Srba, već i Hrvata, naravno poštenih i ispravnih Hrvata, Hrvata rodoljuba. Ja sam dobro upoznat, jer sam dugo bio narodni zastupnik Hrvatske seljačke stranke. I, vjerujte mi, da se Maček složio s režimom Beograda, ne bi se ova zvjerstva ni dogodila u našim krajevima. Zato i on, Maček, nosi historijsku odgovornost za sve ono što se zlo počini u našem narodu i s našim narodom. Ali došlo je, drugovi, jedno veliko rešeto, koje će prihvatiti čitav narod u čilom svitu, a iza rešeta doći će i sito, koje će odrediti Tito, i da smo svi došli ili ćemo doći tom situ. Sve što bude sitno bidno, propast će kroz sito, i to je propalo, a sve što je ostalo, to je ostalo.

Nama će se dogoditi kao kad majka rađa dite, reći ćemo čedo. Teško majka tada pati, ali kad primi dite u svoje ruke, odma joj prođe sva muka, — tako će i nama biti kad se ova naša borba svrši.

Dragi drugovi i družice, naprid da se i dalje borimo za slobodu, kao što radi naša majka Rusija, da što prije oslobodimo naš narod i našu zemlju od neprijatelja!¹

*

Vicko Krstulović održao je ovaj govor:

»Drugovi i drugarice, pozdravljam vas u ime naroda kršne Dalmacije, naroda koji već vjekovima stoji na obali našeg plavog Jadrana i bori se protiv svojih neprijatelja, protiv okupatora, protiv vjekovnih neprijatelja — talijanskih imperijalista.

Drugovi, nakon dolaska proleterskih brigada, poslije zajedničke borbe za Livno i Duvno, mobilizirano je u ovim krajevima blizu 10.000 boraca, koji su popunili I. i II. srpsku proletersku, III. sandžačku, IV. i V. crnogorsku i X. hercegovačku brigadu. Pošto smo već uspješno formirali I. dalmatinsku brigadu, mi smo nakon toga formirali II. dalmatinsku brigadu i I. mornarički odred u Podgori.²

To nam je sve bilo moguće zato što smo usred fašističkih i ustaških zločinštava širili bratstvo i jedinstvo među našim narodima, zato što je patriotizam radničke klase zahvatio i prenio se na široke mase Dalmacije, kako u njenom Zagorju, tako i na otocima. Mobilizacija se razvila tako dobro, odaziv dobrovoljaca bio je vrlo velik, jer su se za mobilizaciju i aktivnu borbu zainteresirale široke mase naroda u čitavoj Dalmaciji, koje su prihvatile našu borbu. Dnevno je trebalo nekoliko stotina naoružati i opremiti ih u naše brigade. Svi novi borci izjavljivali su spremnost da se protiv okupatora i domaćih izdajnika ibore ne samo u Dalmaciji, već i u svim ostalim krajevima, rame uz rame s ostalim borcima iz Bosne, Srbije, Crne Gore, Hercegovine i Hrvatske. Ljudi su se prosto otimali tko će ići u srpske i crnogorske brigade.

Neposredno s razgaranjem ustanka i formiranjem **naših** vojnih jedinica, mi smo razvili i jačali narodnooslobodilačke

¹ Govor Pavla Krce više je puta burno odobran, a na kraju se sva dvorana zaorila od aplauza. Kad je Krce silazio s govornice, prišao mu je i sam drug Tito i rekao: »Čestitam ti na ovom nezaboravnom govoru.«

² Dotada je bila formirana i III. dalmatinska brigada. Pripreme za osnivanje Mornaričkog odreda bile su tada u toku, ali odred se formira tek 23. januara 1943.

odbore kao organe istinske narodne vlasti i na taj način još više učvrstili vjeru kod naših naroda u pobjedu protiv okupatora.

I mi u Dalmaciji smo spremni da sve damo za borbu, koju je povelala naša herojska Komunistička partija i drug Tito, naš slavni vojni rukovodilac, koji je umio da organizira ovu našu borbu, koja je zahvatila široke naše narodne mase; spremni smo da damo sve, jer smo uvjereni u našu pobjedu nad fašizmom. S ustankom u Srbiji, Bosni, Crnoj Gori, Hrvatskoj, ustanak se sve više širi i u Dalmaciji, tako da će naša Dalmacija i otoci dati krupan prilog Narodnooslobodilačkoj borbi, a i naš Prvi mornarički odred branit će svoj zavičaj i od njega će izrasti naša nova ratna mornarica.

Drugovi, okupator je najnemilosrdniji, najkrvaviji možda baš u Dalmaciji. Zašto? Zato, što on vjekovima govori da Dalmacija treba da bude talijanska, a narod veli da tako nije, nego da je ona slavenska, da je hrvatska, da je čitavog slavenskog naroda na Balkanu. U naše luke, drugovi, uplovila je mnoga ratna mornarica, ali ne s ciljem, drugovi, da pomogne našem narodu, nego s ciljem da porobi našu dičnu Dalmaciju, da iznese iz nje što je najbolje, da narod još više osiromaši. Ali naš narod iz Dalmacije, i naše luke i naš Jadran očekuju da što skorije dođe do toga da, kroz našu zajedničku pobjedu, u naše luke, u naš Jadran, uplovi junačka mornarica Sovjetskog Saveza, očekuju da nastane naša nova Jugoslavenska mornarica i da plovi u sve one luke, koje nam budu savezničke, i da bude branilac naše obale i našeg naroda.

Ja pozdravljam osnivanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije i nadam se da će ono još uspješnije povesti borbu protiv okupatora i da će ubrzo okončati je, da ćemo uskoro doći do slobode.

Živjeli moćni Saveznici, na prvom mjestu Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika!

Živio Staljin!

Živio naš vrhovni rukovodilac drug Tito!³

¹ Prisutni su s oduševljenjem pozdravljali Krstulovićev govor, a isto tako temperamentne riječi Z. Bulata, koji je govorio u ime omladine Dalmacije.

Razoružana ustaška milicija u Studencima

Prije dva dana upala je grupa partizanskih boraca iz Bi-
ofcova u Studence i razoružala tamošnju ustašku seosku mi-
liciju. U toj akciji naši su zaplijenili 9 pušaka i 500 metaka.
Po razoružanju milicije partizani su kod crkve sazvali i odr-
žali zbor, kojem je prisustvovalo preko 200 mještana, pozdra-
vljajući stav i borbu partizana.¹

U isto vrijeme jedan vod Biokovaca sačekao je neprija-
teljski ratni brod (minopolagač) u Podgori. Partizani su pro-
pustili brod u neposrednu blizinu i tada na njega otvorili va-
tru. Ma da se brod ubrzo povukao, partizani su ipak uspjeli
da ubiju jednog i rane četiri mornara-vojnika.²

*

B. Dude, komandant III. dalmatinske brigade, javlja da
akcija na željezničkoj pruzi u Kaštelima nije uspjela, jer je
dinamit, koji je dobiven iz Bosne — Grmeča preko Vještić-
gore, bio mokar i nije mogao da se upali. Dinamitom je trebalo
dići Oklopni voz, kada je iz Splita išao za Knin. U vozu se
nalazio i jedan talijanski general s nekoliko četničkih oficira.

Šteta što je ova zgodna prilika promašila. Ovo nije usam-
ljen slučaj da se putem električnog upaljača, koji se kordom
poveže s eksplozivom, eksploziv ne upali.

*

Jučer je Rogoznička četa uz pomoć naroda Trogirске Za-
gore još jednom temeljito porušila tt-liniju Trogir—Šibenik.
Ovaj put partizani su prepilili 173 istupa. Izolatore su kao i
obično razbili, a žicu isjekli i djelomično je odnijeli.

¹ Zato, što je ustaška seoska milicija u Studencima bila rasi-
jana po selu, koje je teško bilo u cjelini blokirati¹, a da dio milicio-
nara ne bi pobjegao, partizani su noću došli u blizinu crkve i tu
se skrili. Za vrijeme mise, jer je bio crkveni praznik, ustaše
su se sakupili u crkvi. Partizani su za to vrijeme crkvu opkolili
i sve ustaše pohvatili. Ideju za takav način razoružanja milicije
dao je jedan aktivist iz Studenaca, a izveo ju je Bogdan Viskić.

² Da nije jedan borac prije nego je trebalo opalio metak,
brod bi se još više približio obali i bio bi zarobljen i zapaljen.
Prije te akcije brod »Turist« bio je prisiljen da pristane u Zao-
strogu. Partizani su na njemu uhvatili rukovodioca ustaške mla-
deži iz Osijeka. Nakon saslušanja u Biokovu je strijeljan.

**Propala neprijateljska ofenziva na područje Vodica —
Sve veće količine hrane iz Splita za partizane — Steže
se obruč oko Livna**

Na Primorski bataljon neprijatelj je prije tri dana snažno napao kod Srime. Talijani su, iskoristivši prikladni teren Vodica i nebudnost bataljona, uspjeli da se približe našim borcima i da ih zaobiđu. U posljednji čas neprijatelj je primijećen, i bataljon je prihvatio borbu. Bataljon je odmah pošao na juriš, što je unijelo zabunu u neprijateljske redove i prisililo ih na odstupanje, ali je baš u tom času Talijanima pritekla pomoć.

Na Primorski bataljon, koji broji oko 200 boraca, bacio je neprijatelj preko 1400 svojih vojnika, 4 topa, više bacača i

2 aviona. Borba se vodila od 12 do 17 sati, t. j. do noći. Do mraka je neprijatelj uspio zatvoriti naš bataljon u potkovicu s ciljem da ga baci u more. Nakon odluke štaba bataljona da se boirci probiju i udare neprijatelja iza leđa, došla je odluka OK Sjeverne Dalmacije da se bataljon prebaci preko Krke na lijevu stranu, što je i učinjeno u taku noći brodovima, koje je za to pripremla OK u Bogdanovićevo pristaništu. Pošto se prebacio preko Bilica, bataljon je jučer stigao na Muć i ušao u sastav III. dalmatinske brigade, kao njezin 4. bataljon.

Ova neprijateljska ofenziva, prema iskazu štaba bataljona, donijela je neprijatelju: 4 poginula oficira i oko 250 vojnika, kao i 150 ranjenih vojnika i oficira. Partizani su zaplijenili 50 pušaka, 3 puško,mitraljeza, 12 pištolja, oko 7000 pušanih i mitraljeskih metaka i mnogo druge opreme. Od naših boraca četiri su poginula, a četiri ranjena.

Veliki gubici neprijatelja¹ i naši minimalni gubici, i pored omjera snaga jedan prema sedam, govore da u borbi nije uvijek glavna brojčana premoćnost i naoružanje, već odluč-

¹ Da bi prikriji poraz i goleme gubitke u toj ofenzivi Talijani su govorili o velikoj pobjedi. O toj »pobjedi« dva dana govorio je i Radio-Rim. Koliki su, međutim, udarac u toj ofenzivi dobili, govori i činjenica, što su uspjeli da pokažu sve mrtve tek nakon dva dana, t. j. kad im je iz Trogira stigao u pomoć jedan bataljon. Godinu dana poznavali su se tragovi lokava krvi iz tri kamiona, koji su odvozili mrtve i ranjene Talijane samo s južnog terena borbe.

Od partizana poginula su u svemu četiri druga. Ojačavši svoje snage i osjetivši da su se partizani povukli s tog terena, okupator

nost za borbu, moral i disciplina boraca, njihova svijest i hrabrost, kao i umješnost rukovođenja borbom.

Treća dalmatinska brigada, koja ne stoji dobro s prehranom, s obzirom da operira u siromašnom kraju, sve je više upućena na pomoć iz Splita. Stoga je i danas brigadi poslano iz Splita 1037 kg riže, 391 kg soli, 121 kg šećera, 22 kg suhih smokava i dr. Sve ovo, osdrn soli, može da podmiri potrebe brigade za 7 do 8 dana. Pored te brigade, Ikoja je dijelom upućena na prehranu iz Splita, centar Dalmacije mora da pomaže i Troginsko-rogozničku čettu, koja također djeluje u veoma siromašnom kraju. Split djelomično treba da pomaže i partizane u Mosoru, pa pomalo mnoge druge partizanske punktove, a u izvjesnim slučajevima i Štab zone. Eogozničkoj četi pomoć se doturuje brodom preko Trogira i željeznicom preko Labina, a borcima Mosora uglavnom preko Mravinaca, Kučina i Zrnovnice kamionima.

Split može da pruža toliku pomoć partizanskim jedinicama zahvaljujući tome, što je golema većina naroda toga našeg slobodarskoga grada obuhvaćena organizacijama NOP-a.

Prema vijestima s Dinare, partizani sve više stežu obruč oko Livna, u kom se nalaze znatne ustaške snage. Osjećajući jak pritisak naših snaga, pokušali su se ustaše i njihova »Crna legija« u tri navrata probiti kroz partizanski obruč, ali bez ikakva uspjeha. Naprotiv, oni su pri tim pokušajima pretrpjeli teške udarce. Samo u borbama od prije tri dana imaE su 19 mrtvih i 40 ranjenih. Od naših su četiri borca lakše ranjena.

U ponedjeljak je Bračka partizanska četa napala i razorila žandarmerijsku stanicu u Praznicama, a prije dva dana u Pučišću.

je otpočeo s još većim represalijama nad tamošnjim selima, a naročito se okomio na Srimu.

Da teren desno od Krke ne bi duže vrijeme ostao bez partizanske kontrole i da neprijatelj ne bi nekažnjeno vršljao po njemu, odlukom Štaba IV. operativne zone upućuje III. dalmatinska brigada 31. decembra 1942. na to područje tri grupe partizana, kojima je rukovodio šime Ivas.

D O D A T A K

Stanje u Dalmaciji krajem 1942.

U operativnom izvještaju od 11. decembra 1942. Štaba IV. operativne zone Glavnom štabu Hrvatske kaže se pored ostalog ovo:

»Pošto su Talijani evakuirali Vrliku, jedinice te brigade' ušle su u varoš, uspostavile red i organizirale Komandu mjesta. Iza povlačenja Talijana, u Vrliku su upali četnici, koje su Talijani naoružali prije odlaska, da im štite odstupnicu, i počeli da pljačkaju privatne radnje i stanove. U svojoj divljoj pljački četnici su narodu i njegovoj vojsci nanijeli štetu, jer su upropastili velike količine hrane, vina i robe.

Na teritoriju Srednje Dalmacije, koji se pruža između rijeke Cetine i Kosovske (Kninske) doline, neprijatelj se drži samo u garnizonima Sinj—Drniš i iskorištava tek poneke komunikacije. Ogromna većina sela na čitavom tom području potpuno je oslobođena, u njima nema neprijatelj nikakve kontrole, i NO odbori vrše slobodno narodnu vlast. Komunikacije koje neprijatelj iskorištava su slijedeće: Split—Trogir, Šibenik—Drniš, Split—Sinj, Split—Omiš. Da bi uznemiravali neprijatelja na ovim komunikacijama, i da bi brigadu uvijek imah na okupu za jače operacije, organizirali smo u Srednjoj Dalmaciji dva mala partizanska odreda,² jedan na terenu Rogoznice—Primoštena, drugi na Mosoru. Ovi odredi imaju osim ostalog glavnu dužnost organiziranja mobilizacije novih dobrovoljaca za vojsku na mučkom oslobođenom teritoriju, koji se pruža od Sinja do Drniša. Organizirana je Komanda područja³ s 8 partizanskih straža.⁴

Osnovni zadaci koji se postavljaju na IH. dalmatinsku brigadu jesu: zauzimanje Sinja ako ga okupatorske snage uglavnom napuste i mobilizacija dobrovoljaca, kako bi Brigada što prije narasla na jaču jedinicu.

¹ Misli se na III. dalmatinsku brigadu.

² Radi se o Trogirsko-rogozničkoj i Mosorskoj četi.

³ Misli se na Komandu mučko-lečevačkog područja.

⁴ U skladu s naređenjem Štaba zone od 12. novembra 1942. na svako nekoliko sela u Dalmaciji formirane su partizanske straže od desetak naoružanih ljudi. Zadatak tih straža bio je da čuvaju sela od napada neprijatelja, da obavještavaju o njegovim pokretima, a za vrijeme ofenziva da mu onemogućuju kretanje.

Tih dana,¹ fašistička komanda **je pozvala u Imotski glavare** sela Rašćane, Župa, Zagvozd, Grabovac, Krstatice, Medvodolac, te im dala u dužnost da popisu svakog onog koji može nositi pušku. Popisani bi trebali Talijanima čuvati **i** osiguravati put. U ta sela uputile su se tada naše snage i poduzele slijedeće. Pozvali su glavare navedenih sela i saopćili im da **se** ubuduće ne smiju odazivati pozivu neprijatelja, jer ćemo ih smatrati narodnim izdajicama, i protiv takvih postupiti. Također su im oduzeli pečate i dekrete, sve skupa ih razriješiti dužnosti. Na zborovima su ovo iznijeli pred narodom, koji **je** postupak partizana prihvatio sa zadovoljstvom **i** odrekao se svakog pomaganja okupatora. **Nisu** nam javili da **li su na tim** zborovima organizirali **NOO-e**, na što ćemo ih upozoriti.

Na teritoriju od Cetine do Neretve, gdje neprijatelj drži uporišta Zadvarje i Vrgorac, skoro se potpuno onemogućuje svaki promet na cestama. Sada je već potpuno prestala upotreba ovih komunikacija, koje je neprijatelj običavao upotrebljavati za velike Transporte između Splita i Mostara. Ceste su većinom razrušene, i Talijani ih više ne popravljaju.

U operativnom smislu pred nas se postavlja zadatak likvidacije svih neprijateljskih uporišta u Imotskom, Vrgorcu i Zadvarju. U Zadvarju se nalazi još uvijek talijanski garnizon koji čuva električnu centralu. U Imotskom više nema Talijana i poslije eventualnog oslobođenja Livrna mislimo da bi lako mogli likvidirati ustaše u Imotskom. Naš bataljon² je već sam na sebe uzeo zadatak zauzimanja Vrgorca.

U organizacionom pogledu pred nas se postavlja zadatak podizanja ovog bataljona u brigadu.³ Pitanje ljudstva riješit ćemo lako, jer se lako odazivaju pozivu za mobilizaciju. Jedino naoružanje i rukovodeći kadar predstavljaju ozbiljne poteškoće.

Naglašujemo da je teren ovog bataljona izvanredno velik i da pojedine jedinice dolaze u dodir s nekim našim drugovima u Hercegovini.

¹ Misli se na prvu polovicu septembra 1942.

² Misli se na Blokovski bataljon.

³ Od tog bataljona formirala se IV. dalmatinska brigada u januaru 1943.

Od tog bataljona smo već nekoliko <puta dobili dopis, u ikojem nas mole za neki bacač ili top, jer bi navodno njime mogli onemogućiti morski promet Talijana kroz Hvarski kanal.¹

U prvoj polovici mjeseca oktobra Talijani skupa s četnicima organizirali su opću ofenzivu na partizane na čitavom primorskom području Sjeverne Dalmacije, koja je trajala 15 dana. Kroz to vrijeme naš se bataljon morao povlačiti iz okoline Biograda na jugoistok prema Šibeniku i tu je, nastojeći izbjeći sukolbe s većim neprijateljskim jedinicama, razradio svoje snage na čete i vodove. Poslije završene ofenzive bataljon se prikupio. Fašističke novine govore o uništenju partizana. Međutim, kod partizana uopće nije bilo ozbiljnih gubitaka, osim većeg broja oboljelih radi vrlo loših uslova stanovanja. U isto vrijeme izvršen je krvavi teror nad stanovništvom sela na desnoj obali Krke. Iz tih sela odvedeno je u internaciju sve muško stanovništvo od 14 do 60 godina, koje su oni uhvatili. Početkom novembra Talijani s četnicima poduzeli su ofenzivu na lijevoj obali Krke između Šibenika i Drniša. Uisprkos ofenzivi naša Šibenska četa neprekidno je vršila male partizanske akcije po cestama, telefonskim linijama, sprovodnicima struje iz električnih centrala, i t. d.

Poslije razbojničkog napada na okolicu Šibenika Talijani i četnici nastavili su svoje zločinačko djelo u okolini Primoštena i Rogoznici. Banditi su iskalili sav svoj bijes nad mirnim stanovništvom, protiv koga su upotrebili i tenkove i artiljeriju i avijaciju i ratnu mornaricu. Četnici su bili obučeni u odijela talijanskih vojnika. Masa stanovništva ubijena je u grupama, a velik broj interniran.

I na ovom području osnovni organizacioni zadatak ostaje podizanje bataljona u brigadu.² Ovdje se međutim osim manjkavosti u kadru i naoružanju postavlja i pitanje većih okupatorskih snaga, koje se s ovog terena ne evakuiraju. Na sjeveru u Bukovici postoji jedan vod,³ koji djeluje na partizanski

¹ Kasnije se dobio jedan mali top iz Bosne i postavio na Biokovo (Stazu), ali njime se nije uspjelo onemogućiti Talijane da plove duž Makarskog primorja.

² Do tog nije došlo zato, što se Primorski bataljon u to vrijeme prebacio u sastav III. dalmatinske brigade.

³ Taj je vod već prije prerastao u Bukovačku četvu, jačine 70 boraca. Četa je formiranjem Primorskog bataljona ušla u njegov sastav.

način. Stanovništvo je uglavnom srpsko, ali četnici, usprkos velikim naporima i teroru, nisu uspjeli da stvore ikakvu ozbiljnu bazu. S tog terena mobilizirao se veći broj partizana, koji je ušao u sastav brigada i divizija. Skoro potpuno ispražnjenje partizana s toga kraja ne djeluje nimalo pozitivno. Novomobilizirani s Primorja nisu uspjeli da se prošire prema sjeveru i da tamo obnove partizanski utjecaj. U tom ćemo cilju raditi.

... Sa dvije brigade, jednim odredom i preko hiljadu novih dobrovoljaca, koji su ušli u sastav divizije¹ i otišli s terena ove Zone, isto je tako s njima otišlo i sve naše oružje, a i oni malobrojni kadrovi koji su se dosada razvili.

Na grabovskom sektoru zadržan je jedan naš bataljon. Vjerujemo da će poslije formiranja komande mjesta u Grahovu i organizacija partizanske straže na tom sektoru, naš bataljon biti oslobođen, tako da ćemo s njim moći barem malo manevrirati ondje, gdje bude najhitnije.«

Subota, 12. decembra

Sa sastanka OK Splita — Općinski NOO-i u Kaštelima

Danas smo u Solin-Blacima održali sastanak OK Splita. Prisustvovali su mu svi članovi osim Nikole koji je bolestan. Pored toga on treba da je sada u Splitu s obzirom na činjenicu, što je na razna rukovodeća mjesta došao novi mladi kadar namjesto pohapšenih drugova, ili onih, koji su otišli u partizane. Nikola javlja: »Sve što je Ijotićevsko, četničko i jugoslavensko nacionalistički orijentirano, denuncira nas policiji. Ovo zadnje — mislim na hapšenje — uglavnom je sve išlo po denuncijaciji.«

Sastanku OK prisustvovao je i Mirko (iz Splita), koji se već duže vrijeme nalazi na oslobođenom teritoriju i sada je došao iz PK. OK pretresajući političku situaciju konstatira, da letak što su ga izdali stari radićevci u Splitu, a završava sa »Živio Maček«, ne bi trebalo da se rastumje putem naših organizacija, već ako hoće neka ga sami rasturaju. Spomenutom parolom u letku dovode se mase u zabunu, jer taj letak u isto vrijeme napada Mačeka.

¹ Misli se na Prvu i Drugu brigadu, koje su ušle u sastav II- i III. divizije, i na borce iz Dalmacije u sastavu vandalmatinskih brigada.

Pored ostalih zaključaka o organizacionim pitanjima odlučeno je da se trogirski rajon i otok Šolta odvoje od dosadašnjeg kotara Solin, te da se od njih obrazuje poseban kotar. Tako se pod rukovodstvom OK Splita odsada nalaze MK Split, KK Solin, KK Sinj, KK Omiš, sektorsko rukovodstvo Trogir i sektorsko rukovodstvo Muć—Leće vica. Ova dva sektorska rukovodstva treba da što prije prerastu u KK za te terene, ma da neke razlike između KK i sektorskog rukovodstva zapravo nema.

*

Danas me Dušan Tadin izvještava, da su formirani općinski odbori za općine Kaštel-Sućurac i Donja Kaštela. Preostaje još da se formira NOO za općinu Kaištel-Dukšić, a to će se učiniti na narednih dana.

*

Četnički komandant oko Tromeđe pop Đujić — izdao je prije pet dana letak-saopćenje o tobožnjem dolasku u Kninsku Krajinu 18.000 četnika iz Crne Gore i Hercegovine. U letku se Đujić hvali, kako oni već idu od Mostara k Livnu i uskoro će stići do Tromeđe, pa im treba organizirati »bratski« doček.¹

Nedjelja, 13. decembra

Trogirsko-rogoznička četa ponovo u akciji — U svim trogirskim selima formirani odbori AFZ

Trogirsko-rogoznička četa ponovno je jučer i danas rušila tt-liniju Trogir—Seget—Šibenik. Jučer je prepilila 110 stupova kod Prapatnice, a danas 91 na liniji Trogir—Marina—Šibenik. Ovo je zapravo treća četa na tom terenu, koje su u posljednjih 5—6 mjeseci izrasle iz grupica s nekoliko boraca.

¹ U Kninsku Krajinu slivale su se grupe četnika kroz rat, pa i u decembru 1942., iz Like, Bosne, Hercegovine i Crne Gore. Svih njih skupa s četnicima iz Kninske Krajine bilo je u decembru 1942., prema jednom izvještaju Đujićeva štaba (Dinarske divizije), u svemu oko 3000. Da li i toliko? — teško je vjerovati kad se zna, da su četnici u svojim izvještajima uvijek navodili broj većii nego što je stvarno bio.

Dovlačenje četnika na kninski teren iz spomenutih krajeva bilo je uvjetovano jačanjem talijanskih snaga u vezi s pripremama IV. neprijateljske ofenzive, kao i pojačanim partizanskim borbama u Kninskoj Krajini. Da bi lakše dovelo četnike na kninski teren, reklo im je njihovo rukovodstvo, da idu u Dalmaciju samo radi osiguranja željezničke pruge.

Pošto su došle na teren Trogira neke drugarice,¹ koje je na nj uputio OK, njihov se rad vrlo brzo osjetio i u organizacionom okupljanju žena i formiranju organizacija AFŽ. Već do njihova dolaska gotovo 90 posto žena, kao i naroda toga kraja, bilo je u NOP, koji oni pomažu u raznim oblicima. Odbori AFŽ već su formirani u svim trogirskim selima, kao što su ranije formirani i NOO-i u svih 36 sela na tom terenu. U izvršavanju zadataka za partizane, kao i zalaganju u radu za NOP, mogu se sa ženama trogirskog sektora uspoređivati samo žene makarskog, vodičkog, solinskog i žrnovničkog terena.

*

Prema najnovijim vijestima, nakon oslobođenja Jajca krenula je I. dalmatinska brigada u sastavu III. divizije prema Turbama. Dne 30. prošlog mjeseca IV. bataljon te brigade, koji je nastupao prema Jajcu, vodio je borbu protiv neprijatelja na području sela Hamandžić. Snage neprijatelja, protiv kojih je divizija vodila borbu, imale su oko 12.000 vojnika, zbog čega su se naši morali uz borbu povlačiti. I ovdje je I. dalmatinska brigada izdržala najteže borbe na Poležu i Neznanci. Kod sela Brvanci poginuo je komandant I. dalmatinske brigade, neustrašivi borac i rukovodilac Božo Bilić-Marijan. Ime B. Bilića ostat će trajno zapisano u historiji NOB Dalmacije.²

Poslije šestodnevnih borbi neprijatelju je prije 7 dana uspelo da ponovno zauzme Jajce.

Ponedjeljak, 14. decembra

**Delegatkinje iz Dalmacije na konferenciji AFŽ
Jugoslavije — Komanda područja Livno — Glamoč
traži sve veće količine soli — Reorganizirana Komanda
područja Muć-Lećevica — Okružna rukovodstva preselila
u Broćanac**

Sa Zemaljske konferencije AFŽ Jugoslavije, koja je održana u Bosanskom Petrovcu od 6. do 8. o. mj., vratile su se na teren Dalmacije drugarice delegatkinje. Pored ostaloga one s

¹ Marija Lujak, Anka Petrić-Tetica (poginula za vrijeme nadižanja Niiemaca u Split koncem septembra 1943.) i Mileva Tomić (poginula 1943. g. kod Sevida — u Modriču).

² Nakon pogibije B. Bilića za komandanta I. dalmatinske brigade postavljen je Glégo Mandić.

oduševljenjem govore o susretu s drugom Titom na konferenciji. Iz Dalmacije je radu konferencije prisustvovalo 14 drugarica na čelu s Marijom Novak, predsjednicom Incijativnog odbora AFZ Dalmacije.¹

*

Iz Glamoča je došao drug I. Milišić-Relicio. Uputio ga je iz tamošnje Komande područja Dujo Maras s popratnim pismom, da nabavi raznog materijala, a posebno soli, u kojoj oskudijeva gotovo cijela Bosanska Krajina. Njihove su sedmične potrebe već sada 4 do 5 hiljada kg soli, jer se za nju dobiva hrana, a dobivaju svega od 1000 do 3000 kg. Za nas je problem ne toliko nabaviti sol, nego je prebaciti preko Svilaje.

*

Zbog neprekidnih akcija na cesti Kaštela—Trogir (iznad Divulja) Talijani su julčer pored ostalog u Kaštel—Stafilicu zapalili neke partizanske kuće.

*

Dosadašnja Komanda područja Muć—Lečevica reorganizirana je i nazvana Komanda područja Split. U sastav nove Komande područja sada ulaze, pored komanda mjesta Muć i Lečevica, i novoosnovane komande mjesta u Vrlici, Mirlovićima i na Dinari. Svi partizanski punktovi, koji se nailaze na tim terenima, uključuju se pod rukovodstva komanda mjesta. Za komandanta Komande Splitskog područja postavljen je Ivo Purišić. Odlukom VS mijenja se i naziv partizanskih punktova i Ubuduće treba da se oni zovu partizanske istraže.

*

Prema današnjim informacijama, da bi neprijatelja ostavili potpuno bez t^tveza, za posljednjih pet dana partizani su na trogirskom terenu posjekli 347 t^t-stupova.²

¹ Na zemaljskoj konferenciji AFZ -Jugoslavije od delegatkinja iz Dalmacije govorile su Milka Lasić i Štetna Miletić. M. Lasić govorila je o aktivnosti žena Dalmacije na strani NOB i NOP u cjelini, a S. Miletić iznosila konkretne primjere s mučko-lečevačkog područja o neprestanom radu žena za partizanske jedinice.

U Glavni odbor AFZ Jugoslavije od 19 članica, koje je izabrala zemaljska konferencija, iz Dalmacije je izabrana Marija Novak.

Delegatkinje iz Dalmacije išle su u B. Petrovac i natrag preko Dinare i Glamoča.

² U to vrijeme bile su posljednje velike sječe t^t-stupova; Talijani ih od tada više nisu mogli zamijeniti novim.

Okružna rukovodstva za Srednju Dalmaciju preselila su danas iz Solin-Blaca u Broćanac. Tu smo se smjestili u već davno napuštenu kuću pravoslavnog popa. Odlaskom okružnih rukovodstava iz Blaca, tamo će se sada ibolje smjestiti kotarska rukovodstva Salina.

*

Partizani su jučer napali talijansku karaulu na željezničkoj pruzi između Labina i Perkovića (bliže Perkoviću). Ne mogavši odoljeti partizanskom pritisku, Talijani su napustili karaulu i pobjegli u Perković, ostavivši na terenu dvojicu mrtvih.

Utorak, 15. decembra

**Pisma PK partijskim rukovodstvima i organizacijama —
Formiran Inicijativni NOO za Biokovsko-neretvansko
okružje**

PK u svojoj okružnici od 10. o. mj. još jednom skreće pažnju svim okružnim, kotarskim i mjesnim komitetima, kao i svim partijskim jedinicama, na zaduživanje po jednog druga za dopisničku službu, a poseibno da se odredi dopisnik za »Borbu«, organ KPJ. FK od OK traži popis svih dopisnika s terena. OK Splita na osnovu ranije okružnice prikupio je od organizacija imena dopisnika i već ih uputio FK-u.

Prema jednom ranijem dopisu, naplata za »Borbu« vrši se po primjerku 3 dinara, ili 3 kime ili 1.5 ilira. Rasturanje — prodaja lista ide s lakoćom, a tako ibi bilo i kad bi cijena bila deset puta veća nego što ije, s obzirom na veliku potražnju i interes naroda za svu štampu NOP-a, a poseibno za organ naše Partije »Borbu«.

U drugom cirkularnom pismu PK, razaslanom također 10. o. mj. svim komitetima i organizacijama, ukazuje se na najznačajnije događaje, koji su se zbili u posljednje vrijeme u svijetu i kod nas.

Na osnovu postojeće situacije PK postavlja i određene zadatke:

1. Daljnja aktivizacija masa i šire učešće u NOB, kao i borba za daljnje jačanje NOB i Partije.

2. Partijske organizacije da budno prate događaje i stoje im na čelu, a ne da se vrte na repu masa. Da se pojača lična i kolektivna odgovornost za izvršenje zadataka.

3. Najveću pažnju posvetiti organizacionom učvršćenju i omasovljenju i političkom izdizanju NOO-a kao organa borbe i jedinih organa vlasti.

4. Pojačati mobilizaciju boraca za NOV, ali bolesne ne primati. Žene mobilizirati jedino kad imaju neko stručno znanje.

5. Jačati i proširivati udarne grupe.

6. Partijski forumi da uspostave čvrstu vezu s partijskim organizacijama u vojsci.

7. Vojničke jedinice da pojačaju svoju aktivnost protiv neprijateljskih garnizona, saobraćajnih veza i svagdje, gdje se neprijatelju mogu nanijeti udarci.

8. Pojačati agitaciju i propagandu u pogledu populariziranja NOB i AVNOJ-a, kao vrhovnog predstavništva zemlje, razgoliti ulogu izbjegličke vlade u Londonu i izdajničkog dijela vodstava bivših građanskih stranaka.

9. S obzirom na razvoj situacije i na svoj geografski položaj, Dalmacija uskoro može da postane glavno poprište događaja, pa je to veća odgovornost pred partijskim organizacijama u Dalmaciji.

PK traži da se cirkularno pismo, pisano na gotovo tri stranice papira velikog formata, temeljito prouči na sastancima svih organizacija, od partijskih ćelija do OK.

*

U subotu je formiran Inicijativni NOO za Biokovsko-neretvansko okružje. Za predsjednika tog odbora izabran je bivši istaknuti HSS-ovac Stanko Škare s područja Imotskog, a za tajnika Martin Vežić-Emil, sekretar OK Partije za spomenuto okružje.¹

¹ Konstituirajući sastanak Okružnog inicijativnog NOO-a za Biokovo—Neretvu održan je u Gornjim Igranima, u kući Nedjeljka Miočevića. U to vrijeme mislilo se prići formiranju okružnih NOO-a u svoj Dalmaciji. Od toga se kasnije odustalo s obzirom na to, što je bio izabran NOO Dalmacije, pa se smatralo u PK-u da pored njega nisu potrebni okružni NOO-i. Tek u drugom polugodu 1943. i prvom polugodu 1944., po odluci ZAVNOH-a, formirali su se i u Dalmaciji okružni NOO-i.

D O D A T A K

Jedna depeša kralju Petru

Na liniji povezivanja s četnicima uputili su prvaci HSS-a iz Splita 15. decembra 1942. preko D. Jevđevića, jednog od prvaka Draže Mihailovića i četničkog vojvode, depešu kralju Petru. U toj depeši oni ističu privrženost naroda Dalmacije Jugoslaviji. U ime HSS-a depešu su uputili: dr. P. Mladineo, dr. Poduje, M. Suton, prof. Barić, dr. Tomazeo, prof. Jeločka i Bošković.

Srijeda, 16. decembra

Reorganizirano partijsko rukovodstvo za Trogirski kotar — Ustaše i četnici iz Knina na splitskim ulicama — Napadnut oklopni voz kod Kaštela — Odgovor PK na pismo OK Split

Rico izvještava, da se jučer u Marini konstituiralo novo reorganizirano sektorsko, odnosno kotarsko partijsko rukovodstvo Trogira (područje kotara broji oko 25.000 stanovnika) u skladu sa zaključcima posljednje sjednice OK Splita. Drugovi su na tom sastanku izvršili i raspodjelu dužnosti. U partijskom rukovodstvu sada su drugovi: Antun Hrabar-Rico kao sekretar, Marija Lujak, Jozo Lozovina, Jozo Rožić-Elektro i Todor Dučić-Jadran.

Novoformirano partijsko rukovodstvo predlaže, da se pored ostalih sektorskih, odnosno kotarskih rukovodstava, koja treba formirati u dogledno vrijeme na tom području, formira i VPV — komanda mjesta. Svakako je taj njihov prijedlog opravdan, treba ga usvojiti i što prije osnovati komandu.¹

*

Posljednjih dana došlo je od Knina u Split oko 1000 ustaša i četnika. Gamad se ponovo raizmiljela po ulicama Splita. Ono malo neupućenih ljudi, kojima dosada nije bila jasna suradnja četnika i ustaša, sada se vlastitim očima može uvjeriti o njoj. Što Talijani namjeravaju postići dovlačenjem svojih sluga u Split, nije još poznato.

*

Treći bataljon III. dalmatinske brigade jučer je uspio napasti oklopni vlak na pruzi Split—Knin, između Kaštel-

¹ Komanda je, međutim, formirana tek u junu 1943.

Starog i Labina. U žestokoj borbi, koja se vodila od 11 do 15 sati, partizani su uspjeli pomoću nagazne mine uništiti lokomotivu. U borbi su ubili 12 talijanskih vojnika. Za vrijeme borbe Talijanima je pritekla u pomoć avijacija i artiljerija iz Divulja. Pa i pored toga, naši su borci u ovoj akciji, zahvaljujući svojoj smjelosti, uspjeli srušiti voz i povući se preko Kozjaka bez ikakvih gubitaka.

*

Od PK dobili smo odgovor na naše (OK) pismo od 4. o. mj. U njemu se traži, da se preporuči MK Splita i KK Omiša da smjelije izdižu mlade kadrove u partijska rukovodstva, da se u OK Srednje Dalmacije odnosno Splita kooptira drug Rico, sekretar partijskog rukovodstva Trogira,¹ da se sa Šoltom i Visom drže čvrste veze s obzirom na značenje, koje ti otoci mogu imati u ovoj situaciji — u Slučaju iskrcavanja Saveznika. U pismu se dalje javlja, da će se KK Sinj prebaciti na područje Muća, kako bi nam bio bliže. — Kandidatima Partije valja poklanjati više pažnje. — VŠ je donio odluku da se uskoro formiraju IV. i V. dalmatinska brigada,² neka se za njih vrši mobilizacija. — Žene više i smjelije primati u Partiju.

U pogledu razmjene soli za meso VŠ je dao principijelnu suglasnost. Sol se ima dostavljati po mogućnosti u Vrliku. Trgovcima možemo dati meso i za novinski papir, kao i za rižu, ulje, šećer i raznu drugu hranu i robu. Split treba da pojača politički rad među bivšim oficirima jugoslavenske vojske.

*

Inicijativni odbor NOO-a **Za** Biokovsko-neretvansko (Makarsko) okružje izdao je prije četiri dana letak, u kojemu se narod obavještava o velikim uspjesima partizana i NOV u cjelini. Također se u letku govori o represalijama, koje čine fašisti, zato što sve više srljaju u propast. Letak završava pozivom da pristupe u NOB svi za borbu sposobni, a narod da je što svestrani je pomaže. U ime Inicijativnog okružnog NOO-a letak su potpisali Stanko Škare od Imotskog, Josip Knežić od Metkovića i Martin Vežić od Makarske.

¹ Ante Hrabar-Rico bio je već davno prije u OK Srednje Dalmacije — Splita.

² Četvrta Dalmatinska brigada formirala se početkom januara 1943. u Biokovu, a Peta dalmatinska početkom februara na terenu Bosanskog Grahova.

Četvrtak, 17. decembra

**Napad na kolonu od 27 kamiona i 2 tenka kod Dugopolja
— Talijani ne mogu da doskoče partizanima — Izvještaj
MK Splita o stanju u gradu**

Treća dalmatinska brigada niže pobjedu za pobjedom, ona reda uspjeh za uspjehom i drži u šahu neprijatelja na području čitave Srednje Dalmacije. Uslijed brzog prebacivanja brigade, ili pojedinih njenih bataljona, neprijatelj ne zna, gdje ga i kada ona maže da napadne.

Još se nije snašao od napada na oklopni vlak u Kaštelima i napada u Mojanci, a već ga je danas napao 2. bataljon brigade na cesti Split—Sinj, između Kaprivna i Dugopolja. U zasjedu je upala talijanska motorizirana kolona od 27 kamiona i 2 tenka. Borba je trajala od 10 do 12 sati, kada su se naši morali povući preko Koprivna, jer je neprijatelju s Klisa, a zatim iz Solina i Splita dolazilo pojačanje.

U ovoj borbi Talijani su, prema našoj procjeni, imali 40 mrtvih, a još više ranjenih. Od partizana samo je jedan teže ranjen, te je pri povlačenju podlegao.

◆

Partizani uvijek na vrijeme doskoče mudrolijama Talijana. Zbog sve češćih naših nagaznih mina na željezničkim prugama Split—Knin i Split—Sinj Talijani, da ibi sačuvah lokomotive od razaranja nagaznim minama, stavljaju sada ispred lokomotiva jedan vagon s pijeskom, tako da taj vagon strada od mine, a ne lokomotiva. Ta njihova majstorija samo im je jednom koristila. Partizani nađu brzo lijeka svemu, pa su i tome doskočili. Sada naime partizani putem električnih aparata, koji su vezani s kablom i minom, iz zasjede pale mine, kad prođe vagon s pijeskom i naiđe lokomotiva. Ta ideja već se pokazala dobra. To se vidjelo i u akciji na oklopni vlak u Kaštelima, kao i danas na vlak kod Mravinaca, kad je iz Splita išao za Sinj. Unatoč tome, što su Talijani iz Splita odmah intervenirali tenkovima, naša Mosorska četa vodila je protiv njih borbu puna dva sata.

U ovoj borbi naši su ubili, koliko se zna, preko 30 Talijana, dok je svega jedan partizan poginuo.

*

Sekretar MK Splita Nikola obavještava, da se više ne će zvati ni potpisivati tim pseudonimom, jer je za nj već saznao

veći broj ljudi. Odsada će se zvati i potpisivati Ante. Pod tim potpisom već nam je danas poslao izvještaj o političkom stanju u gradu. U njemu daje odgovor na kritiku i stav OK o letku »starih radićevaca«. U svom dopisu on uz ostalo piše:

»Gradanski blok doživio je puni politički slom, pa se pocijepao na krilo koje hoće uz četnike, na ikrilo koje hoće da ostane »neutralno«, t. j. za vladu **U** Londonu, i na one koji su iskočili vidjevši kud su otišli. Četnici su iskoristili to kratko postojanje građanskog bloka i formirali jednu grupu omladinaca, oko 40, koji su otišli u Knin, ali s drugom grupom ne ide im tako lako. NOP se pojačao tim raspadom, ali ne iz elemenata koji su bili u građanskom bloku, nego od neutralaca koji su čekali kako će uspjeti s blokom, pa da mu eventualno pristupe. HSS je izišao pocijepan na 3 frakcije: na Paščinovce (P. Kailitima) koji otvoreno surađuje s Talijanima. Njih ni četnici ne će, bar za sada. Druga frakcija prikriveno surađuje s četnicima i denuncira naše ljude četnicima, a ovi Talijanima. Treća frakcija »starih radićevaca« koji prihvaćaju program NOP-a osuđuje blok, Krnjevića, Subašića pa i Mačeka. Hoće da ispuste ilz svog letka onaj »Živio Maček«.

SDS je ostala zasada paralizirana propašću bloka i čeka povoljnija vremena.

Jug. nacionalisti su se pocijepali, jedan dio ostao u bloku i prišao četnicima, dok drugi dio čeka priliku da dođe i na njihov red da pokažu papke. Oni osuđuju rad Birčanina, t. j. da on ne radi po uputnim a Draže Mihailovića. Oni se okupljaju Oko Murata sokolaša i Borasa oficira koji sakriva svoj rad s Birčaninom.

Četnici su saisma prešli na velikosrpstvo i odbacili jugoslavenstvo. Prijete se pokoljem u samom Splitu. Idu s fašistima i agentima i prokazuju naše ljude po ulici.

Teror okupatora je sve žešći i bezobziriji. Blokiraju pojedine kvartove i pretražuju svakog koji izlazi iz kuće. Na ulici su ubili dezertera Bobana iza ikako je bio ipušten s policije. Pretražuju svim ženama po torbama, često prisiljavaju i muškarce da svuku hlače, ne nosi li štogod oko trbuha, i t. d. Protjeruju činovnike i masovno ih hapse. Fašisti vide da još jedino terorom mogu parirati strah svojih vlastitih masa, laćaju se terora, jer nemaju više nikakvih nada u svoju pobjedu, pa hoće da što skuplje prodaju svoje glave. S druge strane mase su se brzo elektrizirale događajima na Istoku i u Sjever-

noj Africi, u zabrinutosti Talijana vidjele paniku i omalovažile posljednju snagu ranjene zvijeri, pa je sada prilična panika u građanskim masama ne u smislu tko će dobiti rat, nego što će sve Talijani učiniti prije nego odu.

Prema zaključku OK od 12. XII., barem koliko je meni poznato, odbacilo se letak »starih radićevaca« kao *štetan* po našu Partiju. Mi taj zaključak ne razumijemo. Letak starih radićevaca mi smo dobili i prema odluci druga Ante,¹ a u suglasnosti s MK umnožili, jer smatramo da je to prvi dokument koji je došao sa strane HSS-a, gdje se krilo te stranke, i to najjače, odriče politike »vodstva« stranke i hoće da surađuje s nama u NOP-u. U čitavom tekstu letka nema ničeg »štetnog« po našu Partiju i naš rad, baš naprotiv spominje se rukovodeća uloga Kompartije (»ljevičara«) u sadašnjoj borbi, poziva sve mase u borbu, i t. d. Možda su drugove zavele na pogrešan stav prema tom letku činjenice:

Prvo, što on nije pisan našim partijskim jezikom, i drugo, što se u njemu preudicira uređenje buduće Jugoslavije (»republike«). Drugovi su morali imati na umu da je to stav »starih radićevaca«, ikoji oni ne mogu izmijeniti, a koji se i ne protivi našem stavu. I mi smo za republiku. Jasno je da mi ne postavljamo to pitanje *sada* na dnevni red, a zašto? Prvo, jer smo *rukovodeća partija* u NO pokretu, partija koja vodi čitav narod, pa i ostale stranke (kao političke organizacije), koje imaju razne poglede na buduće uređenje Jugoslavije i na borbu za oslobođenje od okupatora; drugo i najvažnije, to pitanje nije postavljeno zato, da ne bismo na tom pitanju odalečili izvjestan dio *masa* od sadašnje borbe.

Nismo daleko ni politički, a ni vremenski, kad ćemo i mi morati postaviti to pitanje. (Već ga postavljamo u jednom vidu, a to je 1. da NO nemaju više privremeni karakter i 2. skupština u Bihaću.)

Sadašnjoj borbi ne može više nanositi štetu ako lijevo krilo HSS-a unosi onaj »R« u naziv stranke (HRSS), taj letak je jeka borbe partizana od HSS-ovskih seljačkih masa. Taj letak je i odgovor na građanski blok. Taj letak je udarac na četničko velikosrbovanje i odgovor na njihovo apeliranje na neke Hrvate-Jugoslavene. Četnici Draže M. su oprezno i zakamufirano već dali platformu budućeg uređenja, kakvu žele Jugoslaviju, pa čak isključuju i ime Jugoslavije.

¹ Ante Marasović-Mirko.

U torn letku je inkriminirana rečenica, bolje reći parola »Živio dr. Maček«. A zar u tom letku taj povik ne zvuči nekako prazno, bez temelja, bez sadržaja? U samom letku stoji da se oni ne će obazirati na zvučna imena i na vodstvo, ukoliko ono ide protiv naroda, već kad je bio letak u tisku, došli su i tražili da se izbriše ta parola. Pitat ćete se, zašto mi nismo cenzurirali letak? Jer nismo htjeli, da taj prvi njihov letak bude zapravo naš, jer u suštini je već naš, jer taj letak pokazuje put njihov k nama, k NIOP-u.

Mi moramo gledati i u budućnost. Sada se kuje bratski savez — savez radnika i seljaka. Taj savez će se prije ili kasnije politički oformiti, bolje reći učvrstiti putem organizacionih formi NOP-a, a može se ispoljiti, što nije isključeno, i u političko-organizacionoj formi bloka Partije i HRSS.

Drugovi moraju paziti da ne upadnu u pogrešku sektaštva. Sektaštvo bi bilo ne omogućiti da »stari radićevci« izdaju letak, dok »gradanski« blok i četnici uz pomoć Talijana svaki dan sipaju po Splitu svoje bljuvotine. Sektaštvo bi bilo HSS-ovcima ne priznati da oni mogu imati riječ, da oni mogu misliti seljački, da oni ne smiju ni u kakvom slučaju da seljakuju. Hegemonija proletarijata nad seljaštvom nije tiranija radnika nad seljakom, već škola odgajanja seljaka, da sam uzme sudbinu svoju u svoje vlastite ruke, zajedno s radnikom, da uvidi da mu je jedini prirodni saveznik radnik..¹

Petak, 18. decembra

Liivno ponovo oslobođeno — Zbor u Vrlici — Dopis KK Omiša o vezi s Bračom

Upravo su prispjele vijesti da su naše jedinice ponovno, t. j. drugi put oslobodile Livno.² Prije tri dana u grad su ušle jedinice II. i III. proleterske divizije, odnosno I. dalmatinska

¹ OK Splita nije se slagao s izdavanjem spomenutog letka zbog toga, što je na završetku bila parola »Živio Maček«. Nakon međusobnog objašnjavanja — OK i MK — ta je parola izbrisana i letak je rasturen preko partijskih i frontovskih organizacija, i u redovima HSS-a pozitivno se odrazio.

² Nakon ponovnog oslobođenja Livna Stab IV. operativne zone i PK s ostalim ustanovama opet su se premjestili u Livno. Od napuštanja Livna do njegovog ponovnog oslobođenja njihovo je sjedište bilo u Glamoču. U to vrijeme nalazio se VS sjeverozapad-

i IV. crnogorska brigada. Uoči samog napada, komandant VŠ drug Tito izdao je zapovijed borcima, u kojoj im je rekao: »Livno mora pasti.« I zaista, njegovo naređenje brzo je i uspješno izvršeno. I ovog puta, kao i prvi put pri oslobodenju Livna, u gradu je zatečen bogat plijen. Neprijatelj je u bijegu ostavio u borbama za Livno oko 100 mrtvih i dva puta toliko ranjenih. Naši su zarobili oko 200 neprijateljskih vojnika. Ostali nisu se razbježali ili povukli prema Duvnu.¹ Uoči napada na Livno neprijateljske oružane snage imale su oko 1500 ljudi.

Ponovno oslobodenje Livna izazvalo je sveopću radoist. Ono će dati jak poticaj našoj novoj mobilizaciji. Sada će pored ostalog biti olakšane veze s PK i Štabom zone. Radost povodom oslobodenja Livna kod nas je to veća, što je za njegovo oslobodenje I. dalmatinska dala svoj veliki doprinos i pokazala svoju borbenu spremnost i hrabrost.

no od Glamoča, prema Mliništima. Naše dalmatinske ustanove ostaju u Livnu od tada pa do polovice, a neke i do konca februara 1943., kad uslijed IV. neprijateljske ofenzive napuštaju Livno i odlaze u Imotski. Zatim početkom marta Štab IV. operativne zone odlazi s glavninom snaga NOV pod neposrednu komandu VŠ, a PK se prebacuje u Biokovo—Sošiće.

¹ Kakva je panika zahvatila ustaše povodom ponovnog oslobodenja Livna, može se vidjeti i iz izvještaja ustaškog štaba IV. pješadijske divizije od 16. decembra 1942. U tom izvještaju stoji:

»O padu Livna dobiveni slijedeći podaci: Padu pridonijelo izdajništvo Muslimana.

Napuštanje Livna pretvorilo se u bezglavi bijeg k Tomislavgradu, gdje je dosada prošlo oko 60 ranjenika.

Računa se da je oko 100 poginulih, a za sudbinu 200 ljudi se ne zna.

Među pučanstvom mnogo poginulih i ranjenih.

Kod izbjeglica panika.

Partizanima pala u ruke dva gorska topa s oko 300 naboja, jedan oklopni samovoz i 36 konja s potpunom opremom.

Talijani izviješteni, nude pomoć zrakoplovstva.

Danas iz Mostara poslat po 1 sat I. do pukovnije u Posušje i Imotski—«

Nakon Livna oslobođeni su Suica i Duvno. U borbama za njihovo oslobodenje učestvovala je i II. dalmatinska brigada.

U Vrlici je jučer održan naš masovni sabor, kojemu je prisustvovalo oko 600 ljudi. Taj (broj mnogo znači kad se zna, da se dio ljudi boji četničkih represalija u slučaju partizanskog povlačenja iz mjesta. Na zboru. su govorili Pavao Krce i Vice Buljan. Njihove govore o NOB i njenim ciljevima narod je s oduševljenjem prihvaćao.

*

U dopisu KK Omiša, koji su drugovi 'uputili OK, piše: »Uredili smo vezu s Bračom. Dogovorili smo se da nam oni pomoću vatre dadu znakove, kada će doći lađa i preuzeti ljude.. Jedan naš čovjek bio je tamo prije četiri dana. Mi pazimo na znak, čim ga dadu, naš brod će otići.

Karbida smo kupili 10 kvintala. Karbitne lampe ćemo pokušati napraviti u tvornici Dugi Rat.. . Talijani više ne popravljaju liniju.¹ Mi smo radnicima bacili jedan letak odmah poslije tvog odlaska i poslije toga ni jedan radnik nije htio ići na popravljanje voda...«²

D O D A T A K

Ustaše okrivljuju Talijane

(Ustaše su za svoje poraze krajem 1942. g. nastojali da okrive svoje talijanske gospodare. U izvještaju IV. oružničke pukovnije od 18. decembra 1942. o porazima na Braču i na Hvaru oni kažu:

»... Oružničke postaje na otocima sa svojom momčadi jesu talijanskim vojnim vlastima neka vrsta nogometne lopte, ■koju udaraju kako se kojima i kuda prohtije, a naposljetku je probadu (oružnike razoružaju) i odbace, pa neka nas prihvaća i krpi tko prije -stigne. Za svoju osobnu zaštitu, dok im je potrebno, vuku nas od mjesta do mjesta kao pastorčad, da nas naposljetku odbace, jer smo »nepovjerljiv«.

¹ Misli se na vod visokog napona Kraljevac—Split.

² Letak KK Omiša izdan je nakon što je sekretar OK (D. Gizdić) održao s drugovima iz KK sastanak i postavio pred njih. taj zadatak.

Subota, 19. decembra

PK poziva umjetnike na oslobođeni teritorij — Održana konferencija AFŽ za Brač

PK svojim dopisom od prije 5 dana ponovo traži da se iz Splita uputi na oslobođeni teritorij što više glumaca i muzičara, da bi se pri Agitpropu PK mogla formirati kazališna grupa. Grupa bi davala kulturne i zabavne priredbe na oslobođenom teritoriju i po partizanskim jedinicama. Nadalje PK traži da se umjetnicima uputi poziv za Kongres umjetnika, kulturnih i javnih radnika, koji će se održati na oslobođenom teritoriju. Muzičar Silvije Bombardelli i Niko Babarović, činovnik Apelacionog suda u Splitu, koji dobro poznaje stenografiju, treba da što prije dođu u Livno.¹

*

Prema informacijama s Brača, tamo je ovih dana održana konferencija AFŽ za taj otok. Na konferenciji su sudjelovali delegati svih mjesnih odbora AFŽ i ona je vrlo dobro uspjela. Pored ostalog konferencija je izabrala Kotarski odbor AFŽ. Za predsjednicu Kotarskog odbora izabrana je drugarica Dra- ga Lukinović, najaktivnija žena-partizan Brača.²

Nedjelja, 20. decembra

Formirano je partijsko rukovodstvo Benkovca — Talijanski tenk naišao na minu kod Kukuzovca

Prije osam dana formirano je partijsko rukovodstvo Benkovca umjesto dosadašnjeg komiteta za Bukovicu. Formiranjem toga rukovodstva popunjava se praznina u partijskoj organizaciji Sjeverne Dalmacije. Komitet za Bukovicu orga-

¹ Nakon tih poziva iz Splita je otišao znatan broj glumaca, muzičara i umjetnika na oslobođeni teritorij — u partizane. Pored S. Bombardellija otišli su A. Vesanović, B. Borožan, kasnije I. Tijardović, M. Unger, zatim M. Sanjina, Lj. Jovanović, M. Vujnović, A. Preger i dr. Po odlasku znatnog broja muzičara i umjetnika na oslobođeni teritorij formirana je pri Oblasnom NOO-u jaka kulturna grupa s pjevačkim zborom, koja je djelovala na području Dalmacije i dijela Bosne sve do Oslobođenja. Pored oblasne grupe, i okružni su komiteti, odnosno NOO-i, kasnije formirali svoje kulturne grupe, koje su djelovale na njihovim područjima.

² Poginula na Visu 1944. od njemačkih aviona. Tada je bila član OK Partije za srednjodalmatinske otoke.

Organizacija je jače obuhvaćao samo Bukovicu, a dio kotara, t. j. zapadno od Benkovca, vrlo malo ili nikako. Dok se komitet za Bukovicu sa svojim sjedištem nalazio na terenu Bukovice, novo rukovodstvo bliže je zapadnom dijelu kotara Benkovac (nalazi se oko Jagodnje).

Na dnevnom redu konstituirajućeg sastanka novoga komiteta bilo je: 1. njegovo formiranje, 2. organizaciono stanje Partije, 3. NOO-i, SKOJ, SMG i AFŽ, 4. vojna aktivnost i mobilizacija, 5. obavještajna služba i veze, 6. agitacija i propaganda i 7. eventuali je. Dok je KK Bukovice bio najvećim dijelom krnj — sastojao se isvega od tri člana — u komitet Benkovca izabrano je sedam članova.¹

Organizaciono stanje: u općini Benkovac 16 članova KP i dvije kandidatske grupe s 9 članova; općina Kistanje — 8 članova; u općini Stankovac svega jedna kandidatska grupa od 3 člana. Za općine Smiljić, Obrovac i Novi Grad nema podataka.

NOO-i rade u četiri sela na području općine Smiljić, u jednom selu u općini Obrovac, u šest sela općine Kistanje, u šesnaest sela Benkovca i u pet sela Stankovaca.

Skojevska organizacija ima pet aktiva u općini Benkovac, tri u općini Smiljić i pet u općini Kistanje, a SMG nije još organizaciono oformljen.

Organizacija AFŽ postoji samo u šest sela općine Kistanje i jedna u općini Stankovci.

¹ Prema sjećanju N. Spirića, komitet Benkovca formiran je u Dobropoljcima u prisutnosti tadašnjeg sekretara OK za Sjevernu Dalmaciju M. Zuvica. Prvu noć su se prikupili u jednoj kući, a drugu večer održali zbor u selu i sastanak komiteta. U komitetu su bili: Nikola Spirić, Jovica Jokić, Nikica Popović, Stanko Tišma, Trifun Coso, Stevo i Luka Zečević. Nakon toga neki od njih otišli su u Jagodnju tada partizansko uporište u tom kraju. Izjutra su Talijani i antikomunistička banda upali u Dobropoljce i ubili N. Tdca Popovića i Stanka Tišmu. Početkom marta 1943. komitet se reorganizira. Sekretar novog KK postao je tada Jovo Ugrčić.

Ljeti 1943. godine rasformira se kotar Benkovac, naime osniva se pored njega posebni kotar za Kistanje, koji obuhvaća općine: Kistanje, Đevrske i Skradin. U kotaru Benkovac ostaju općine: Benkovac, Obrovac, Smiljić i Novi Grad. Općina Stankovac kasnije se uključila u kotar Vodice.

Po rasformiranju Sievemodalmatskog okružja i formiranju posebnih okružja za Šibenik i za Zadar. Benkovački kotar ulazi u sastav Zadarskog, a kotari Kistanje i Vodice u sastav Šibenskog okruga.

Kod Kukuzovca blizu Sinja danas je naišao na minu, koju su prošle noći zakopali u cestu i boirci 2. bataljona III. dalmatinske brigade, jedan talijanski tenik, koji je uništen. Tenk je bio u pratnji talijanske kolone kamiona, na koju su isti borci (zapucali, ali su se zbog kiše i noći morali povući, ne znajući, kakve su gubitke nanijeli neprijatelju.

Jučer su se s lijeve strane Cetine prebacili na područje Muća drugovi iz KK Sinja. Danas smo s njima u Neoriću održali sastanak, ikojemu je prisustvovao i drug Mirko, član PK. Sekretar KK Srđan podnio je izvještaj o stanju na području kotara.

Ponedjeljak, 21. decembra

Osnovana Sekcija za ratnu mornaricu — Članovi NOO-a pomogli razbiti neprijateljski obruč kod Zelova

Prema najnovijim vijestima, po odluci VŠ osnovana je pri Štabu IV. operativne zone Sekcija za ratnu mornaricu. Za šefa sekcije postavljen je mornarički oficir Velimir Škorpik, koji je nedavno iz Makarske s nekim mornaričkim podoficirima pošao u partizane. Iako je već na vojno-političkom savjetovanju u Dinari juna mjeseca bilo govora o formiranju mornaričkog odsjeka pri Štabu zone, sekcija je stvorena tek sada.

Sve brži razvoj partizanske oružane borbe na moru, naročito duž Makarskog primorja, zahtijeva da se borbi na moru posveti velika pažnja. Zato će i formiranje te sekcije pri Zoni pomoći da se borba protiv neprijatelja i na moru rasplamsa.¹

*

Prema najnovijim vijestima iz Muća, oko 500 ustaša i domobrana predvođenih ustaškom milicijom iz Potrã vi ja i

¹ Sekcija za ratnu mornaricu na čelu s V. Škorpikom prva je komanda partizanske mornarice. Njen zadatak bio je: mobilizacija mornaričkog kadra, osnivanje mornaričkih stanica, vađenje iz mora i premještanje mina, ometanje neprijateljskog saobraćaja na moru, obrana oslobođene obale, i t. d.

Sekcija je uspjela da organizira mornaričke stanice u Podgori, Tučepima i Igranima, te da formira Mornarički vod i odred. Odlaskom Štaba IV. operativne zone, koji je ujedno bio Štab 9. dalmatinske divizije početkom marta 1942. iz Dalmacije, prestala je s radom i^ Sekcija za ratnu mornaricu. Formiranju novog vojnog mornaričkog rukovodstva prišlo se po kapitulaciji Italije.

Mornarički vod u Podgori koncem decembra 1942.

Maljkova, uspjeli su ibili da opkole kod Zelova naš 3. bataljon III. dalmatinske brigade. Ustaše su uspjeli doći neprimjetno i gotovo su zaobišli našu jedinicu. Žestoke borbe vodile su se od 6 sati izjutra do poslijepodne. Nakon trećeg juriša, oko 13 sati, naši su se drugovi uspjeli probiti iz neprijateljskog obruča. U proboju su im pomagali i odbornici NOO-a ogorskih sela, koji su se snašli i udarili neprijatelju iza leđa. Oni su pomogli da naš bataljon, kad je izišao iz obruča, otjera neprijatelja, ali ne u Potravlje i Maljkovo, već u Hrvace, gdje se nalazi jači talijanski garnizon.

Koliko se zna, ubijeno je više ustaša; jednog od njih ustaše nisu uspjeli ponijeti, već su ga ostavili u selu. Na našoj strani četiri su druga lakše ranjena.

Utorak, 22. decembra

**Zapaljen ustanički Bitelić — Naši protjerali ustaše iz
Sićana i Slimena — Pripreme za formiranje IV.
dalmatinske brigade — I Duvno ponovno oslobođeno**

Jučer su Talijani i četnici upali u Bitelić, jedno od najboljih partizanskih sela ispod Dinare. U selu s preko 300 domaćinstava, hrvatskih i srpskih, Talijani i četnici izvršili su težak zločin, ubivši 29 osoba. Opljačkali su sve do čega su došli i zapalili 229 stambenih i gospodarskih zgrada. Sreća u nesreći bila je u tome, što se najveći dio naroda uspio skloniti ispred bande ubica i palikuća. U protivnom bi stradanja svakako bila mnogo veća i teža.

Nije se banda slučajno okomila baš na Bitelić. Neprijatelj zna, da je Bitelić, osobito srpski dio njegova stanovništva, od prvih dana NOB na njenoj strani, i da za tu borbu do danas daje sve što može dati.

Nakon jučerašnje akcije u Kosovskoj dolini noćas su dijelovi III. dalmatinske udarne brigade napali ustašku posadu u Sićanima—Dicmu. Poslije kraće borbe ustaše su pobjegli u centar Dioma, gdje se nalaze talijanske i njihove glavne snage.

U ovoj akciji zarobljena su dva ustaška milicionara i zaplijenjene dvije puške. Naši borci imali su jednog mrtvog i dva ranjena druga.

Mosor s,ka četa iprebacila se u omišku Dinaru i napala iz nje ustašku i talijansku posadu u Slimenu. Ne sluteći da bi mogao biti napadnut s te strane, neprijatelj je, čim je osjetio pucnjavu, ostavio Slime i pobjegao u Zadvarje.

*

Ovih dana Štab IV. operativne zone uputio je u Biokovo ; rukovodioc Petra Bogunorvića i Juru Galica sa zadatkom, da uz pomoć tamošnjeg štaba bataljona »Vid Mihaljević« i OK Makarske porade na što skorijem formiranju biokovske, odnosno IV. dalmatinske brigade. Štab zone uputio je u tu svrhu u Biokovo i 100 pušaka, 4 teška mitraljeza, 2 puškomitraljeza i 10.000 metaka.¹

Pored ostalog, to oružje zaplijenile su dalmatinske jedinice u borbama, što su ih u posljednje vrijeme vodile protiv neprijatelja na terenu Bosne.

*

Prema današnjim vijestima, I. dalmatinska i IV. crnogorska brigada uspjele su tri dana po oslobođenju Livna, da ponovo oslobode Duvno.

ili- *,■■■■■

Srijeda, 23. decembra

Ubijeh Ivo Lučić-Lavčević — NOO-i ne mogu da nose posebna imena

Iz Splita je stigla loša vijest. Sinoć oko 18 sati talijanski fašisti, na čelju s vicefederalom Savom, izveli su iz bolnice na Firulama već mjesecima mrcvarenog i strahovito mučenog druga Ivu Lučić-Lavčevića, člana PK i jednog od najzaslužnijih organizatora borbe u Dalmaciji. Nedaleko od bolnice strijeljali su ga već u leđa i ostavili. Takvo ubojstvo izabrali su zato, da bi »dokazali«, da je Lavčević bježao, i oni ga u bijegu ubili. Sam zločin izveo je šef policije D. Vicenzi u dogovoru s fašističkim vicefederalom Savom, starim talijanašom i veletrgovcem iz Splita.

Neustrašivi i uporan rad Ive Lučića-Lavčevića za dobro Partije i naroda, njegovo herojsko držanje i smrt ostat će mladim naraštajima kao svijetao primjer lika komunista i

¹ **Po puške je iz Biokova otišao u Livno Bogdan Viskić. tada zamjenik komandanta bataljona »Vid Mihaljević« (komandant je u to vrijeme bio Dinko Tolić).**

revolucionara. Na primjeru njegova herojskog držanja treba da se odgajaju i uče komunisti i svi koji vole svoju zemlju i narod.¹

Znajući dobro tko je Lučić, splitski fašisti na čelu sa Savom neprestano su se suprotstavljali namjeri štaba divizije »Sasisari«, da ga zamijeni za zarobljene talijanske oficire, koje smo im bili ponudili za I. Lučića i ostale drugove. U bojazni da ipak ne bi došlo do zamjene, Savo i njegova bratija u Splitu nakon 10-mjesečnog mučenja i tortura ubili su ga na sebi svojstven način.

*

PK kritizira MK Splita zbog toga, što pečat NOO-a Splita nosi naziv »Luka Botić«.² U pismu PK kaže se, da su NOO-i na oslobođenom teritoriju vlast, a na neoslobođenom začeci buduće narodne vlasti, da oni više nemaju privremeni karakter, kao

Ivo Lučić-Lavčević

što su ga imali u početku, i da je nepravilno davati im neka posebna imena, kao što se daju kulturnim i sportskim društvima.

¹ Ivo Lučić-Lavčević (Borić) rodio se u Starom gradu na otoku Hvaru god. 1905. Kao omladinac ističe se u revolucionarnom pokretu, zbog čega biva neprestano proganjan. God.1928. odlazi u SSSR i tamo svršava partijsku školu. U zemlju se vraća 1935. i nastavlja s borbom. God. 1939. postaje član PK. Napadom na SSSR odlazi u ilegalnost i svestrano radi na dizanju i razgaranju oružane borbe. Za velike zasluge proglašen je još u ratu narodnim herojem.

² Odmah po primitku pisma od PK izbrisao je NOO Splita s pečata ime »Luka Botić«. Osim u Splitu drugdje nije bilo pojava, da bi NOO-i na svoje pečate utiskivali imena zaslužnih ljudi.

U pismu PK dalje se kaže, da su CK KPJ, VŠ, a sada i AVNOJ, pozvali na sakupljanje podataka o žrtvama fašističkog terora, pa neka NOO-i te podatke prikupe i dostave ih što prije.

Četvrtak, 24. decembra

**Partizani likvidirali neprijateljsku posadu u Orebiću —
U strahu su velike oči — Talijani jačaju vojničke posade
po Kaštelima**

Ni na -uzanoj prevlaci poluotoka Pelješca partizani ne puštaju neprijatelja, da slobodno vršlja i nekažnjeno pravi zločine. I tu ga stiže osvetnička ruka i zaslužena kazna.

Tako su i 17. o. rnj. — čim se spustila noć — partizani Pelješačke grupe napali žandarmerijsku stanicu u Orebiću. Nakoti kraće borbe stanica je likvidirana te su zarobljena 23 žandara d domobrana. Zaplijenjene su, pored ostalog, 23 puške i jedan puškomitraljez, 3500 metaka i 60 bomba.

Sutradan je u Orebić stigao brod, naša predratna »Sitnica«, naoružan sa dva topa, a dan poslije toga došlo je u mjesto još 300 talijanskih vojnika s Korčule. Oni su silom sakupili narod na obalu, grozeći se ljudima najtežim kaznama, ako ne prokažu partizane i ne pomognu Talijanima i ustašama da ih unište. Kad im sve prijetnje nisu pomogle, onda ih ubili 3 rodoljuba i zapalili zaselak Stankoviće. Zapaljeno je 14 kuća.¹

*

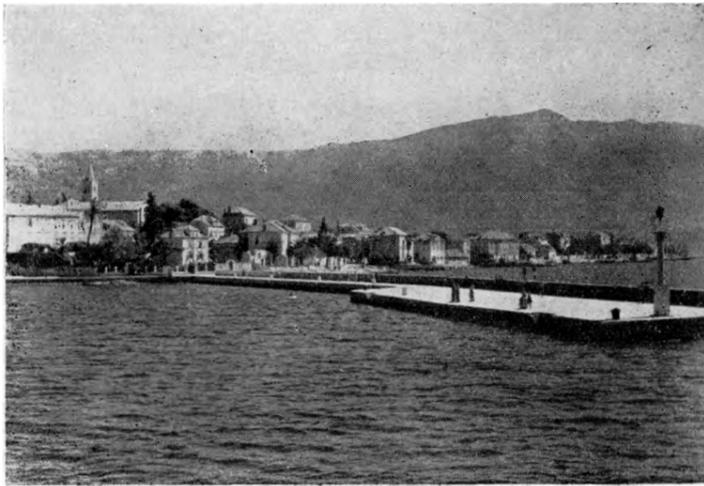
Zbog toga što su naši »terenci«² jučer sačekali i ubili dva Talijana u Bilom Brigu, na putu iz Solina u Klis, podigao se danas poslije podne sav talijanski garnizon Solina i Klisa u raciju. Na maizge su natovareni teški mitraljezi i bacači¹. Po opremi i broju neprijateljske vojske (oko 2500) mogao se dobiti utisak, da partizani raspolažu na tom terenu golemim snagama. Upućivanje tolike vojske na teren između dva garnizona, udaljena svega 3 do 4 kilometra (Solin—Klis), najbolje govori, koliko se Talijani boje partizana* Za njih se

¹ I hotel u Orebiću Talijani su tada do temelja porušili, jer je sinovac vlasnika hotela uoči napada na Orebić, otišao u partizane.

² Akciju u Bilom Brigu izvršili su Marin Bubić-Prč i Jozo Grubišić-Zutonja.

zaista može reći: »U strahu su velike oči.« Očekujući palenje kuća, narod je skrio sve što je mogao, ali, na iznenađenje svih, Talijani su ovaj put od toga odustali.¹

Umjesto paljenja oni su izveli iz zatvora četiri starca iz Solina, čiji se sinovi već godinu i po dana bore, i strijeljali ih danas predvečer. Strijeljanje su izvršili kod tupinoloma tvor-

Orebić na Pelješcu

nice Majdan, koji su naši drugovi prije nekoliko dana demolirali. Strijeljani su: Špiro Sesartić, Jozo Bubić, Ante Milišić i Stipe Ninčević.

*

Partijski rukovodilac Kaštela D. Tadin javlja, da su naši ljudi — upućeni bivšim jugoslavenskim oficirima — naišli na dobar prijem u Kaštelima. Svi pozivi četnika da bivši oficiri pristupe njima i rade za njih odbijeni su. Oficiri traže da im se dostavi još letaka. Kakvo je raspoloženje u Kaštelima može se ocijeniti i po tome, što Talijani posljednjih dana do-

¹ Prema obavijesti, što ju je MK Solina dobio od karabinjera Bergenca, koji je radio za NOP, Talijani su imali zapaliti i zaselak Gizdići, ali su od toga odustali u posljednji čas.

vlače 'U njih nova pojačanja. Pored ostalog, oni su dovezli i četiri haubice i svakog dana njima tuku Kozjak, kao da su im se partizani namjestili na njegovu vrhu. Rezultat njihove paljbe dosada je u tome, što su ubili jednu ženu, koja je išla u brdo po drva, i dva konja. U Sućurac je stiglo još 2000 vojnika.

Kaštelani, oni koji nemaju hrane, pitaju da li mogu dati za NOF vino, koje bi se moglo mijenjati za hranu ili unovčiti. Na to pitanje odgovoreno im je pozitivno.

D O D A T A K

Baze partizanske ratne mornarice

Štab IV. operativne zone, odnosno Sekcija za ratnu mornaricu pri tom štabu sastavila je 24. decembra 1942. posebno pismo¹ o formiranju baze partizanske ratne mornarice. U pismu se kaže:

»Rješenjem Sekcije za iratnu mornaricu uspostavljat će se u pojedinim mjestima oslobođenog dijela naše obale postaje ratne mornarice, koje će se baviti specijalnim zadacima.

U tu svrhu su već iz ove Sekcije danas otposlani u Podgoru dvojica mornaričkih podoficira da uspostave prvu postaju ratne mornarice Podgora, narednik Stjepan Miuhtić i podnarednik Ratko Frankoiviić u svojstvu zamjenika prvog. Imenovani drugovi su u pogledu programa svoga rada dobili točna uputstva od ove Sekcije.

S obzirom na veliku važnost uspostavljanja ovih postaja ratne mornarice na oslobođenom dijelu naše obale, kao i na otocima, pa kasnije i na okupiranom dijelu naše obale, ukazuje se potreba brojnijeg mornaričkog osoblja.

Kako se već od ranije u >Nairodnooslobodilačkoj vojsci nalazi stanovit broj vrijednih drugova, mornaričkih podoficira i mornara, koji bi svojom stručnom spremom mogli bolje poslužiti specijalnim zadacima, moli se Vrhovni štab da raspiše pojedinim podčinjenim jedinicama, da preko Vrhovnog štaba dostave ovoj Sekciji podatke o mornaričkom ljudstvu svojih jedinica prema priloženom obrascu.

¹ Za šefa Sekcije ratne mornarice pismo je potpisao V. Škorpik, a za Štab zone V. Krstulović.

Jedinicama koje spadaju pod komandu IV. operativne zone navedenu će okružnicu raspisati ova Sekcija.

Ujedno se moli da se navedenim jedinicama naznači, da u slučaju pozivanja mornaričkog osoblja ovoj; Sekciji odmah udovolje.«

Petak, 25. decembra

Partijska organizacija u kotaru Imotski

Iz izvještaja KK Imotski vidi se, da tamošnja partijska organizacija, nakon što je izvršena njezina reorganizacija, sada broji svega 10 članova, od kojih iz Krivodola 3, iz Krstatice i Grbove a po 2, iz Medovdoca, Lokvicića i Kamena mosta po

1. Kandidata ima 5 grupa, a simpatizera Partije 16 grupa sa 107 članova, i to: Krivodol 7, Crnogorci 15, Postranje 7, Nebriževac 6, Ivanbegovina 9, Poljdca 7, Krstatice 7, Zagvozd 5, Grabovac 20, Medovdolac 10, Lokvičići 3, Imotski 5 i Zmi-javci 7.

Dosada je s područja kotara otišlo u partizane preko 90 drugova: iz Krivodola 6, Poljica 6, Podbablja 7, Runovića 5, Imotskog 4, Vinjana 2, Prološca 9, Zagvozda 1, Grabovca 6, Medovdoca 1, Lokvičića 3, Studenaca 12, Lovreća 8, Ivanbegovine 4, Crnogoraca 3, Nebriževca 7, i t. d. Među njima je 14 partijaca i 5 žena.¹

Te brojke pokazuju, koliko kotar Imotski zaostaje zaostalom Dalmacijom, a naročito za kotarima kao što je Makarska. Po broju boraca za Imotskim jedino zaostaje dubrovački kraj, dok su sivi drugi znatno ili mnogo ispred njega. Pa ipak, iznesene brojke govore i o tome, da se «iled» počeo otapati i širom toga kotara, i da se partijska organizacija, iako sporo, izgrađuje na sigurnim temeljima.

*

Bioikovski partizani sve više uznemiruju brodove, koji su u službi Talijana i njihovih ustaških vazala. Stoga Tali-

¹ Podaci o broju otišlih u partizane nisu potpuni. Prema tvrdnji Marka Bauka, prvoborca Imotskog, iz Vinjana su do polovice jula 1943. otišla četvorica u partizane, a iz Imotskog do konca 1942. godine šestorica.

jami Svoj (bijes iskaljuju nad narodom Blokovskog primorja. Ovaj put na redu je bilo selo Igrame, koje su Talijani 22. o. mj. najprije topovima s dva ratna broda tukli, a zatim se vojska s tih brodova i jednog jedrenjaka iskrcala u selo. Ne naišavši na partizane, Talijani su se najprije dali u pljačku cijelog

*«Sirena» u Podgori pod udarcima talijanskih topova s mora
koncem 1942.*

sela. U svojoj pljački mnoge su porodice ostavili bez stoke i ulja, a to im je gotovo sve što su posjedovale. Nakon pljačke zapalili su nekoliko kuća, među kojima i mjesnu školu; zapaljeno je ili potpuno porušeno 15 kuća. Od ono malo svijeta, što nije moglo pobjeći, uhapsili su 13 osoba, od kojih 5 djece između 8 i 10 godina.

*

Noćas su s Klisa i Kiie-Kamena Talijani topovima tukli Zmovnicu, iz koje su se ranije povukli. Javlja se, da su uspjeti porušiti svega jednu kuću, a ljudskih žrtava nije bilo.

— —

D O D A T A K

Za zaštitu stanovništva

Povodom represalija neprijatelja nad stanovništvom mješka kamiona kod sela Podstrane na cesti Split—Omiš i tom tje 25. decembra 1942. (podređenim jedinicama pismo:

»Dana 4. XII. t. g. jedinice III. bataljona III. dalmatinske NOU brigade izvršile su vrlo uspješan napad na dva talijanska kamiona kod sela Podstrane na cesti Split—Omiš i tom prilikom Ubile 2 oficira i 40 fašista.

Poslije ove akcije jedinice III. bataljona povukle su se u planinu Mosor, ne poduzevši ništa za zaštitu stanovništva obližnjih sela, iako su morale sa sigurnošću računati da će neprijatelj — prema dosadašnjoj praksi — izvršiti represalije nad nedužnim stanovništvom okolnih sela.

Stvarno su Talijani 'uskoro došli, te popalili 30 kuća i ubili preko 20 ljudi i žena, ne naišavši pritom ni na kakav otpor od strane naših jedinica, što je među stanovništvom izazvalo velikog ogorčenje i utisak, da ga naša vojska ne može ili ne želi zaštititi.

Uibuduće se takvi propusti više ne smiju ponoviti. Poslije svake akcije treba sa sigurnošću računati s neprijateljskom reakcijom i prema tome i poduzeti odgovarajuće mjere, da se neprijatelju ne samo onemogući izvršenje namjeravanih represalija, već da mu se pri tom pokušaju ponovo nanesu teški gubici, a stanovništvu iz obližnjih naselja stvori mogućnost da se na vrijeme skloni iz ugrožene zone ... «

Subota, 26. decembra

Rimski katolici i na božić vrše masovna strijeljanja nedužnih ljudi — Četiri partizana prema stotinu Talijana

Danas su talijanski crnokošuljaši — valjda da bi proslavili rimokatoličke božićne praznike — upali s jakim snagama iz Kaštela u Radošić, najbolje partizansko selo općine Lečevica. Oni su se dali u potjeru za ljudima kao lovci za zvijerima. Devetnaest su ljudi uhapsili i odmah strijeljali. Poslije tog zločina opljačkali su selo i zatim se prije noći vratili u Kaštela.

Prije dva dana partizani su u Makarskom primorju zaplijenili jedan brod i u njemu vagon sode. Soda im je dobro došla, jer će pomoću nje i uljenog taloga, kojeg ima u izolaciji, proizvesti velike količine prijeko potrebnog sapuna.

U ponedjeljak **su**, prema vijestima iz Makarske, **Talijani** pokušali da se sa tri ratna broda iskrcaju u Drvenik. Iako su mjesto prethodno tukli topovima s brodova, rimski »junaci« teško su se uspjeli iskrcati. U tome su ih sprečavala svega četiri partizana, koji isiu se tamo zatekli. Ta četiri druga zapucala su na Talijane **u** času kad **su** ise približavali obali. Skladnom vatrom uspjeli su uibiti četiri Talijana, a zatim su se povukli.

Talijani su i ovaj put iskalili svoj bijes zapalivši 13 kuća, ali je narod na vrijeme izbjegao ispred njih.

Nedjelja, 27. decembra

**Pismo PK partijskim komitetima u vezi s jačanjem
partizanske mornarice — Crvene zastave na zvoniku u
Komiži — Upis »Zajma narodnog oslobođenja«**

U vezi s formiranjem Mornaričke partizanske baze uputio je PK pismo svim okružnim, kotarskim i mjesnim komitetima Partije, u kojem traži da pomognu rješavanje ovih zadataka:

1. da obavijeste o broju mornara, mornaričkih oficira i podoficira bivše jugoslavenske mornarice, koji su sada kod kuće i u mornarici t. zv. NDH, i kako se drže;
2. da mobiliziraju ljudstvo za mornaricu; u tu svrhu poslala je sekcija pri Štabu zone iu Podgoru dva mornarička podoficira — narednika Stjepana Mučića i podnarednika Ratka Frankovića; zadatak im je da uspostave u Podgori mornaričku bazu — postaju, i pomognu organiziranje takvih baza duž obale;
3. da se organizira obavještajna služba među talijanskom mornaricom i poveže s obavještajnom službom Sekcije; isto uraditi i u trgovačkoj mornarici.

*

Doznajući prije dva dana da se u Grabovcu nalazi pet ustaša, poslali su partizani Biokova jedan vod u to selo, koji je odmah opkolio ustaše u jednoj kući. Kako se na poziv nisu htjeli predati, partizani su otvorili vatru na ustaše i prisilili

ih na kapitulaciju. Jučer im je nakon saslušanja suđeno, te su strijeljani. Kod njih su zaplijenjene 4 puške, jedan puškomitraljez, 1 pištolj i 130 metaka.

Isti dan Biokovci su napali i rastjerali ustašku miliciju u Poljicima.

◆

U nedjelju, 20. o. mj. navečer, na inicijativu partijskog rukovodstva Komiže, jedan je drug¹ izvjesio veliku crvenu zastavu sa srpom i čekićem na vrh zvonika crkve. On je uspio da zastavu izvjesi na vrh križa zvonika, koji je visok oko 50 metara. Zastava je izvješena pod vrlo teškim uslovima, po nevremenu. Drug, koji je zastavu izvjesio, uspeo se na zvonik uz gromobran. Za vrijeme penjanja padala je kiša praćena vjetrom. Da bi zastava ostala što duže na zvoniku, drug je pri spuštanju munjovod namazao lojem.

Izjutra su sve oči građana bile uperene na zvonik: divili su se zastavi, kao i hrabrosti druga, koji ju je izvjesio. Talijanske su vlasti bijesnile, i nisu dugo znali što bi. Nitko od njih nije ni pokušao da se penje na zvonik. Konačno su se odlučili da mitraljeskom vatrom unište zastavu, koja im je prkosila.

Nakon duže pucnjave Talijani su postigli samo djelomičan uspjeh. Dio zastave plotunima su otkinuli, a dio se i dalje vije.²

*

Danas su se u Blatima sastali delegati NOO-a Kaštela, Solinskog bazena i zapadnog dijela kotara Sinj s predstavnicima III. dalmatinske brigade. Na sastanku su se delegati upoznali s potrebama brigade, dok su predstavnici brigade saznali na kakvu i koliku pomoć mogu da računaju od NOO-a. Težište u prehrani brigade treba da bude na selima Petrova polja, Muća i Lećevice, a pomoć NOO-a Kaštela, Klisa, Solina i još nekih neoslobođenih okolnih sela dolaziti će kao dopuna u prehrani i održavanju brigade. Pomoć tih NOO-a brigadi treba

¹ **Nikola Marinković-Top; ubili ga Talijani 17. aprila 1943. na ulici u Komiži.**

² **Dio zastave ostao je na vrhu zvonika sve do kapitulacije Italije. Kasnije ga je nevjere skupa s križem diglo sa zvonika.**

da se više odražava u odjeći i obući, a naročito iu onom što brigadi ne može da pruži oslobođeni teritorij. Na sastanku je bio i predstavnik NO fonda iz Splita.¹

Porastom partizanskih jedinica rastu i njihove materijalne potrebe. Da im materijalna sredstva bila što znatnija, na sugestiju PK-a i Štaba IV. operativne zone NOO-i pristupaju upisu zajma na širokoj osnovi. Odlučeno je da NOO-i izdaju potvrde upisnicima zajma, kao što već otprije radi NOO Splita, sve dotle dok AVNOJ ne izda svoje obveznice. Kako se i male svote mogu upisivati, to postoje mogućnosti da »Zajam narodnog oslobođenja«, kako je nazvan, upišu i najširi slojevi naroda — pored industrijalaca, trgovaca, obrtnika, intelektualaca i činovnika i seljaci i radnici.

Zajam narodnog oslobođenja treba da se upisuje pod parolom »Sve za front — sve za pobjedu!«

Traži se, da sve partijske i frontovske organizacije i rukovodstva upisu zajma posvete veliku pažnju.²

Ponedjeljak, 28. decembra

U kotaru Omiš stanje pozitivno

Na današnjem sastanku s KK Omiša u Gornjem Sitnom, koje je sada sjedište rukovodstava naših organizacija za taj kotar,³ prisustvovali su: Blaženka Mimica-Luca, koja zamjenjuje odsutnog sekretara Vinka Dumičića,⁴ zatim Mlado Ma-

¹ NO fond Splita predstavljao je tada Dinko Kuzmanić.

² NOO-i, a posebno NOO Splita, od kojeg je, odnosno od njegova NO fonda, i potekla inicijativa za upis zajma, upisali su znatne svote na vlastite potvrde prije nego su dostavljene obveznice, što ih je izdao AVNOJ. NOO Splita upisao je do kapitulacije Italije nekoliko milijuna lira zajma, a od kapitulacije Italije desetke milijuna kuna. U februaru 1943. NOO Dalmacije dobiva obveznice za zajam od AVNOJ-a, i otada se zajam upisuje na te obveznice.

³ Omiški kotar obuhvatao je tada područje od Zeževice do Zrnovnice, Kamena i Stobreča, pa od mora do Cetine iza Mosora. Područje se dijelilo na 4 općine, i to: donjopoljičku, koja je obuhvatala teren od Prika do Stobreča i od Dugog Rata do Dubrave; gomjopoljička općina zahvatala je teren od Gata do Podgrađa i sela s gornje strane Mosora do Cetine; omiška općina protezala se od Omiša do Slimena, a krajiška od Slimena do Zeževice.

⁴ Tada se još nije znalo, da je Dumičić, koji je otišao na partijski kurs pri CK KFH. na putu u blizini Lapca poginuo. Za sekretara je kasnije postavljena drugarica B. Mimica, a nju je zamijenio na toj dužnosti Ante Marčić.

rušić, Ante Marčić, Jozo Pešić i ostali. Na sastanku je u cjelini razmotreno stanje u Omiškom kotaru.

U izvještaju o političkoj situaciji ističe se, da je iz Podstrane — uslijed okupatorskih represalija: pailenja i ubijanja — više od polovice stanovništva iselilo, a ostali da žive u strahu. Talijanske posade povukle su se iz svih sela donjopoljičke općine osim iz Dugog Rata. Djelovanje mačekovaca osjeća se jedino u Tugarima. U gomjopoljičkoj općini situacija se u posljednje vrijeme naglo mijenja za NOP. Tome je mnogo pomoglo, pored veće političke aktivnosti naših drugova, čišćenje nekolicine ustaško-mačekovskih tipova, kao i likvidacija ustaške milicije u Podgradu. U omiškoj općini izvršene su represalije nad jednim od naših iboljdh sela — Mimicama, dio naroda se zastrašio, pa je i politički rad popustio. Oslobođenjem Blata na Cetini stanje u krajiškoj općini znatno se i brzo poboljšalo. U Šestanovcu i Zadvarju još uvijek teško ide, zato što su tamo jaki talijanski i 'ustaški garnizoni.

U cijelom kotaru ima 39 članova Partije, od kojih je 16 nedavno primljeno u organizaciju. Najslabije stoji krajiška općina, u kojoj su svega tri člana Partije. Općinski su komiteti formirani za krajišku, omišku i gornj opoljičku općinu, a za donjopoljičku komitet je u formiranju.

Kotarsko rukovodstvo SKOJ-a sastoji se od 4 člana. Općinska rukovodstva te organizacije postoje u gomjopoljičkoj i donjopoljičkoj općini i u općini Omiš. U Omišu je pao u ruke ustaša jedan skojevac s popisom svih skojevaca u općini. Naši su, doznajući to, uspjeli da ih pošalju u partizane prije nego je neprijatelj stigao da ih poduzme.

NOO-i postoje u svim mjestima osim u dva mjesta krajiške općine. Dogovoreno je, da se za 11. idućeg mjeseca sazove kotarska konferencija NOO-a i da se pored ostalog izabere Kotarski NOO, koji će preuzeti funkcije, što ih je dosada imao Inicijativni kotarski narodnooslobodilački odbor. Sva 4 općinska NOO-a u ovom kotaru također su već izabrana.

AFZ broji oko 900 članica, što je svakako premalo s obzirom na svijest žena i njihovo masovna sudjelovanje u radu za N1QP u ovom kotaru. Dovoljno se podsjetiti kako žene najvećeg broja sela ovog kotara masovno posjećuju mosorske partizane odnoseći im hranu. U omiškoj i dvjema poljičkim općinama mjesni odobri AFZ, osim u dva sela, svuda

rade, isto tako i u krajiškoj, osim u Kreševu i Katunima. Uz općinske odbore radi i Kotarski inicijativni odbor, koji priprema kotarsku konferenciju AFZ.

Drugovi traže više literature, a posebno više »Borbe«, jer je velika potražnja za našom štampom. U svojoj tehnici oni na ciklostilu umnožavaju različite članke iz štampe i prešampavaju neke ibršurice.

Obavještajna služba povezala se sa svakim mjestom. Ona naročito dobro funkcionira u Omišu, gdje ima svoje ljude u svim neprijateljskim uredima i naoružanim jedinicama. Zahvaljujući obavještajnoj službi Omiša, u mnogome je olakšana aktivnost Mosorske čete. Za posljednji mjesec dana u NOV je otišlo 60 drugova, a uvjeti za daljnju mobilizaciju sve su povoljniji u čitavom kotaru.

Sve u svemu, stanje naših organizacija u Omiškom kotaru može se ocijeniti pozitivno. Zaključeno je da težište svoga političkog rada KK treba da usmjeri na krajišku općinu, koja znatno zaostaje za ostalima.

Utorak, 29. decembra

Pismo Inicijativnog odbora AFZ za Dalmaciju — Četnički »Krik iz jame« o suradnji s Talijanima

Inicijativni odbor AFZ za Dalmaciju uputio je prije sedam dana svim organizacijama i rukovodstvima AFZ i okružnim komitetima okružnicu, u kojoj se uz ostalo kaže:

»Narodnooslobođilački pokret u Dalmaciji zahvatio je čitav narod. Sve što je pošteno i rodoljubivo bori se protiv okupatora i njegovih slugu, narodnih izdajica.

Žene Dalmacije također su masovno pristupile narodnoj borbi i aktivno učestvuju u razbijanju neprijatelja. Dokazuje to njihovo junaštvo, koje se očituje u prenošenju hrane, robe i oružja, u sakupljanu za vojsku, u izvršavanju svih zadataka i dužnosti koje se pred njih postavljaju.«

*

Četnički »Krik iz jame«, koji izlazi u Splitu, a ne u »slobodnim srpskim planinama«, kako to stoji u podnaslovu lista, što ga uređuje velikosrpska perjanica prof. S. Alfirević,¹ u

¹ Prema izjavama prof. S. Alfirevića i novinara Đure Vilo-
"vića pred narodnim istražnim vlastima, »Krik iz jame« uređivao je
:Niko Bartulović, a počeo je izlaziti u Splitu na inicijativu Birča-
:nina u drugoj polovini 1942.

broju za decembar govori otvoreno o suradnji, bolje reći o službi četnika Talijanima. Na drugoj strani tog četničkog lista pod naslovom »Svim onim kritičarima« stoji: »Klanje je Srba iza vas ništa ... a naša izvjesna sara-dnja (s Talijanima — op. p.) za vas, neznane suce, je sramota!?

Mi se te sairadnje ne sramimo, jer smo potpuno svjesni onoga što hoćemo i što radimo... «

U Sutivanu na Braću prekjučer je na poziv NOO-a održan javni masovni zbor, usprkos tome što su se talijanske snage nalazile u susjednom Supetru. Na zbor je došlo sve stanovništvo, uključivši i omladinu, a protekao je kao velika manifestacija NOB.

Do koje su mjere talijanski vojnici na Braću demoralizirani, pokazuje i to što oni prodaju puške našim rodoljubima po cijeni od 3000 kuna.

Srijeda, 30. decembra

PK predložio više drugova iz Dalmacije za članove ZAVNOH-a — Priprema se konferencija NOO-a Dalmacije — Neuspio talijansko-četnički pohod na Kijevo

Na traženje CK KPH, a u vezi s formiranjem ZAVNOH-a PK je dao prijedlog, da iz Dalmacije u ZAVNOH uđu drugovi: Ivo Tijardović, kompozitor i predsjednik Gradskog NOO-a Splita, Šerif Šehović, novinar iz Splita, Vice Buljan, komandant Livanjskog područja iz Sinja, Stanko Škare, seljak iz Imotskog, Marijan Zuvčić, radnik iz Iža, Pero Škarica, radnik iz Šibenika, pop Jovo Miodragović od Knina, Ivan Mordin, radnik iz Janjine s Pelješca, Ante Bojanić, seljak s Hvara, Ante Jurlin od Makarske, Drago Gizdić, radnik iz Klisa, Marija Novak, student iz Šibenika, Milka Bogunović od Makarske, i Josip Škorpik, načelnik Štaba IV. operativne zone.

Kraiem 1943. i početkom 1944. za vrijeme njemačke okupacije Dalmacije, a prividne ustaške vlasti, četnici u Dalmaciji uz pomoć Nijemaca pojačavaju svoju izdavačku djelatnost i izdaju nekoliko listića.

Pri štabu Dinarske »divizije«, pa i »pukova«, formirani su bili propagandni i obavještajni odsjeci još ljeti 1942. U proljeće 1943. Đujić u Kosovu organizira 15-dnevne »antikomunističke tečajeve« za »otresitiye mladiće«.

PK dalje izvještava, da je na oblasnu konferenciju NOO-a Dalmacije, koja će se održati 25. idućeg mjeseca, pozvao 39 drugova, od kojih 18 iz (Srednje, 10 iz Sjeverne i 11 iz Južne Dalmacije. Po nacionalnom sastavu 34 Hrvata, 4 Srba i 1 Musliman, a po socijalnom sastavu 18 radnika, 12 seljaka i 9 intelektualaca; 30 su članovi KP, 6 bivši pristaše HSS, 1 SDS i 2 JNS.

*

Prije tri dana oko 300 četnika na čelu s popom Đujićem, u društvu s 200 talijanskih bersaljera, pokušali su se probiti prema Kijevu, ali su ih borci III. dalmatinske ludarne brigade odbili. Istu noć jedan vod 3. bataljona spomenute brigade spustio se na Suvač kod Sinja i ubio tri crnokošuljaša.

*

U nedjelju je štab Blokovskog bataljona uputio dio bataljona u selo Poljica kod Imotskog, da ga očisti od ustaške milicije. Nakon kraće borbe ubijena su dva milicionara, a dva ustaše i tri milicionara su zarobljeni. Zaplijenjene su 4 puške i 120 metaka.¹

*

Inicijativni odbor Okružnog NOO-a za Biokovsko-neretvansko okružje u letku upućenom u subotu narodu Imotske Krajine još jednom raskrinkava pojedine ustaške prvake na području Imotskog, kao i ustaše u cjelini.

Četvrtak, 31. decembra

Razmjena između partizana i Talijana u Krčiću — Dalmacija je dosada dala preko 10.000 partizanskih boraca

Prije dva dana izvršena je u Krčiću kod Knina razmjena zatvorenih partizana i komunista za talijanske zarobljenike.

¹ U decembru 1942. prebacio se dio blokovskog bataljona »V. Mihaljević« pod rukovodstvom Bogdana Viskića i Vlade Aleksića noću na teren Stilja. Tu su borci predanili i svečeri otišli u hercegovačko selo Veljak. U njemu su ubili nekoliko ustaša i zaplijenili više pušaka. Kad su ustaše osjetili dolazak partizana, objavili su uzbunu. U međuvremenu, dok su partizani vršili pretres sela, Talijani iz Vrgorca pošli su da im presijeku put, kad se budu vraćali u Biokovo. Zahvaljujući hladnokrvnosti, hrabrosti i lukavosti, partizani su se i pored tih talijanskih mjera u toku dana prebacili u Biokovo.

Prolazeći kroz Knin u talijanskim kamionima, kad su išli na zamjenu, zatvorenici su pjevali borbene pjesme. Od naših razmjena su prisustvovali drugovi Ante Monti, Slavko Jelić i Petar Krvavica, a od Talijana kapetan Marušić, porijeklom Zadranin. Razmjenom su, pored ostalih, oslobođeni drugovi: Marko Krvavica, Aćim Bjedov, Javo Monti, Sava Vukmirović i Dušan Tražić — svi izvučeni iz kninskog zatvora — zatim Ilija Grubić, Anđelka Buljan, Đuro Brtćin, Simun Lolić, Selim Numić, Sahbaso Seljin i Luka Brelo, svi iz logora Lazaret na otočiću Ošljak blizu Zadra. Svi zamijenjeni drugovi i drugarice upućeni su Štabu IV. operativne zone na raspored.¹

*

S ovom, 1942. godinom, koja se upravo završava, Dalmacija se opršta ponosna, jer se u njoj svrstala u red onih krajeva naše zemlje, u kojima se Narodnooslobodilačka borba najviše rasplamsala. Pored svoje tri brigade Dalmacija danas ima još četiri samostalna bataljona, 9 samostalnih četa, 35 partizanskih grupa i mnogobrojne partizanske straže pri komandama područja i mjesta, kao i pri partijskim rukovodstvima, što čini oko 6500 boraca. Kad se tom broju doda oko 3500 dalmatinskih boraca, koji su otišli u vandalmatinske jedinice, kao i poginuli borci u NOB, onda broj partizanskih boraca, koje je dosada dala Dalmacija premašuje 10.000.

Konac prošle, 1941. godine dočekala je Dalmacija sa svega 800 boraca, od kojih je samo manji dio bio vojnički aktivan. Dok je koncem prošle godine u Dalmaciji bilo samo pojedinih malih partizanskih uporišta i oaza poluoslobođenog teritorija, dotle završetak ove, 1942. godine Dalmacija dočekuje s velikim oslobođenim teritorijem. Naročito je velik oslobođeni teritorij u Srednjoj Dalmaciji i Biokovsko-neretvanskom okružju. Osim u gradovima, neprijatelj se u tom dijelu Dalmacije još jedva drži tu i tamo, i to pomoću veoma jakih garnizona. S oslobođenim teritorijem slično je i na Braču, Hvaru i Pelješcu, a Sje-

¹ Talijani su izbjegli da tom prilikom zamijene sve drugove, koje su naši tražili. To s motivacijom, da ne znaju za njih. Umjesto njih zamijenili su nekoliko drugih, manje istaknutih i kompromitiranih. Prva zamjena u Krčiću izvršena je 20. decembra 1942. Tada su zamijenjeni pop Jovo Miodragović i sin mu Stevo, Zora Bešker i Momir Prijić. Svi su izvučeni iz kninskog zatvora.

verna Dalmacija, iako sada tamo nema jačih partizanskih vojnih jedinica, sva je prošarana oslobođenim ili poluoslobođenim teritorijem.

Na oslobođenom teritoriju Dalmacije sada se nalaze i dvije komande područja s osam komanda mjesta.

Pored toga širom Dalmacije danas postoje organi narodne vlasti, NOO-i, više-manje na svim terenima. U Dalmaciji danas radi preko 350 mjesnih, seoskih i gradskih NOO-a, kao i 45 općinskih i 8 kotarskih NOO-a.

Svakako, oslobođeni bi teritorij, a samim tim i broj NOO-a u Dalmaciji bio neuporedivo veći, kad bi se na njenom području borili svi partizani, koje je ona dala. Na njezinu području bori se, međutim, manji dio njenih boraca, svega jedna brigada, dok se ostali borci iz Dalmacije bore u različitim krajevima i jedinicama NOV.

Godina 1942. slavna je godina u historiji naših naroda. To je godina uporne revolucionarne borbe za oslobođenje zemlje i naroda. Kroz cijelu 1942. godinu borbe su se i u Dalmaciji nastavljale svakim danom sve teže i krvavije, ali i uspješnije. Krajem jula 1942. u neposrednu blizinu Dalmacije došle su proleterске brigade, Vrhovni štab i drug Tito. Taj događaj izazvao je u narodu golemo oduševljenje, i priliv novih boraca u NOV naglo je porastao.

Borbe se vode svuda: na Dinari, Svilaji, Promini, Mosoru i Biokovu. A podno Biokova, u pitomom Makarskom primorju, iz uvala izlaze mali skriveni brodovi, i naši ribari kreću u lov na neprijateljske konvoje, udaraju temelje našoj ratnoj mornarici. Fašistički teror, pojam okrutnosti za buduće generacije, ni jednog časa nije mogao usporiti tempo razvoja NOB u Dalmaciji.

INDEKS

A

- Adamič Luj 100
Akrap Ante 132
Akrap Blodija 619
Alač Ana 617
Alač Danica 617
Aleksa Milivoj 169, 170
Alaksić Vlado 314, 526, 765
Alfirević prof. Silvije 64, 65, 254, 520, 763
Alfirević Vojmir 66
Alfirević Zvonko 145
Altaras Buki 560
Altaras dr. Jakov 470
Alujević Zarko-Feda 393, 486
Aljinović Marija 617
Aljinović Mato 566, 634
Aljinović Stanko 702
Amžić Ante 237
Amžić Blaž 237
Amžić (braća) 86
Amžić Marica 617
Amžić Marija 617
Amžić Pavao 41, 70, 420
Arnulić Ivo-Bajer 13, 14, 41, 72, 86, 146, 223, 225, 352, 367, 392, 393, 394, 400, 412, 418, 423, 461, 482, 527, 547, 553, 554, 556, 592, 604, 610, 628, 629, 631, 634, 638, 651, 659, 685, 686
Ančić Ivan 699
Andrejić Unoš 317
Andrić Anka 618
Andrijašević Andrija 52, 313
Andrijašević Ante-Stojkin 395
Andrijašević Dana 617
Andrijašević Miloš 52

- Andrijašević Toni 230
Andrijević 584, 592
Andelić Luca 615
Andelić Marin 677
Anić Ivo 229, 278, 394, 395, 475
Anić Lenka 618
Aničić Mijo-Vojko 518, 521
Antica Katica 618
Antić Karmelo 382
Antičević Lenka 619
Antičević Milka 618
Antičević Stipe 474, 484
Antičević Vioko 566
Antičinić Zana 617
Antulov Ljuibica 614
Antulov Maite 534
Antulov Tešo 522
Antunović Joza 617
Anušić Kata 615
Anušić Tadija 11, 49, 50, 533
Aosta 100
Aračić Nikola-Đađa 146, 395, 518, 537
Armellini 277, 328, 392
Ameri dr. Dušan 64
Ameri dr. Jure 63, 64
Ameiri Marinka 64
Arneri Olga 64
Aržano 25, 280, 416, 429, 438, 471, 472, 475, 480, 495, 496, 501, 632, 637
Asanović Boško 65
Atlagić Javo 57
Atlagić Marko 57

B

- Babarović Niko 563, 746
Babić Lilka 617

Babić Ljubo 13, 20, 112, 178
 Babin Josip-Bepo 9, 56, 99, 196, 207, 388, 659, 675
 Babin Vojin 320
 Babino Polje 25
 Baće Maiks-Milić 11, 13, 20, 30, 84, 86, 89, 117, 135, 172, 173, 176, 178, 193, 203, 222, 223, 224, 227, 245, 247, 266, 267, 280, 290, 320, 337, 375, 387, 401, 412, 423, 435, 439, 504, 548, 556, 565, 659
 Bačina 52, 54, 113, 130, 155, 208, 214, 220, 311, 341, 342, 436, 464, 494, 617
 Bačović 633
 Bačić Jozo 486
 Bačić Roko 455
 Badanij 145
 Bagat Ante 560
 Bagat Vlado 337
 Bajagić 81
 Bajić Dinka 618
 Bajković Filiip-Fića 589
 Bakarić dr. Vladimir 607, 620, 621, 690
 Bakov Ivan 300
 Bakov Miroslav 300
 Bakota Antun 110
 Bakotić Luca 616
 Baković Simun 81
 Bakrač Jozo 526
 Bakrač Marko 50
 Baldis 162
 Baljci 144
 Ban Ivan 142, 171
 Bandaio Mara 616
 Bandalović Ecija 617
 Bandalović Sofija 616
 Banić Srećko 522
 Banina Ante 92, 205, 244
 Banovići 591
 Banja 429, 617
 Barac Mate 239, 457, 539, 644
 Barac Tonika 615
 Baranovac 341
 Baranović Ante 169
 Baranović Emest 412
 Barbarić Jaikioa 617
 Barbarić Pavka 617
 Barbarić Vinko 237
 Barbera Ga spero 627, 646
 Barbić Danica 617
 Barbić Kata 73
 Barboča Diljka 614
 Barčot Ivo 273, 618
 Bardellom 260
 Bare Donje 591
 Bare Gornje 591
 Bari 57, 547
 Barić 106, 107
 Barić Luka-Spageta 395, 518
 Barić Marija 617
 Baričić Vjekoslav-Bare 92, 205, 338, 349, 397
 Barišić Antica 616
 Barišić Đena 616
 Barišić Franka 616
 Barišić Kajo-Rudin 97, 538
 Barišić Ljubica 616
 Bartulica Milan 666
 Bartulović Ante 548
 Bartulović Mate 52
 Bartulović Niko 65, 700, 763
 Bast 236, 237, 617
 Bastasi 412
 Bastianini 31, 249, 260, 261, 275, 277, 292, 296, 299, 372, 391, 718
 Bašić 601
 Bašić Dujo 21, 22, 23, 99, 177, 183, 321, 342, 349, 387, 397, 415, 419, 496, 556, 558, 675
 Bašić Luca 615, 629
 Baška Voda 25, 230, 421, 549, 627, 632, 663
 Bataša Vice 595
 Batinica Rosa 614
 Batistić Zdravko 469
 Baučić Filip 547
 Baučić Jakša 106, 107, 187, 196, 544, 599
 Bauk' Marko 140, 141, 756
 Baus Ante 299
 Bavčević Marija 618
 Bader Grozda 614
 Bedalov Mara 616
 Bego Zdravko 182, 264
 Begović Branko 73
 Begović Milka 618
 Belamarić Anka 614
 Belfamarić Ankica 614
 Belamarić Danka 614
 Belamarić Ivica 154

Belamarić Jeire 320
Belamarić Lukiea-Stevo 394,
547
Belamarić Pero 92
Belamarić Zora 614
Belić Vinko-Grandić 73, 169,
229, 278, 329, 370, 377, 395,
594
Belletti Pietro 82
Beljakov dr. 470, 523
Benčić Benedik 329
Benkovac 26, 27, 66, 69, 240,
258, 291, 292, 294, 300, 313,
314, 317, 328, 389, 598, 746,
747
Benusi Lucija 619
Benutić Ana 616
Benzon Mileva 616
Beograd 20, 64, 66, 533, 584
Berane 584
Beretin Ante 228, 496, 536, 558,
687
Bergamo Gašpar 337
Bergenc 754
Berger Regina 170
Berić Branko 331, 332, 334, 335
Berković Frana 618
Berković dr. Josip 73
Berović Dane 486
Berović Katica 614
Beroš Ante 113, 208, 313, 425,
535
Beroš dr. 700
Beroš Zdenko 31
Bervaldi Eia 617
Bešker Zora 615, 766
Bešker Zvonko 160
Betina 26, 400
Betina Uroš 683
Beuis Danica 617
Bezbradica Stevka 615
Bezbradice 114, 339, 367, 627,
661
Bezić Ante 675
BezmaKnović Lukica 618
Bićanić R. 493
Bihać 229, 537, 666, 722, 742
Bijač 538
Bijelo Polje 584
Bilafi Ivan 201
Bili Brig 11, 418, 426, 428
Bili Vir 484, 501, 503
Bilice 626, 727
Bilić Božo-Marijan 78, 99, 176,
177, 183, 184, 266, 321, 334,
337, 349, 415, 416, 418, 419,
533, 537, 702, 734
Bilić Desa 616
Bilić Jure 141, 208, 520
Bilić Milan 533
Bilić Roza 615
Biličić Kata 618
Biličić Tonka 619
Bilišine 26
Bilobik Ante-Zila 257, 379, 395,
400, 675
Bilobrk Mate 142, 616, 685
Biloderić Dujo 30
Biloderić Đula 615
Bilopavlović Mijo 140
Bilušica Niko 566
Bilušić Marko 395
Bioča 184
Biočić 145, 154, 343, 714
Biočin 615
Biograd 26, 27, 91, 92, 190, 258,
299, 300, 314, 328, 329, 395,
527, 568, 598, 603, 615, 655,
656, 675, 731
Biovičino selo 18, 26, 114, 154,
367, 403
Bisko 677, 693, 695
Biskupija 26, 65, 154, 266, 329,
335, 489, 615, 673
Bistrivica 154
Biševo 213, 618
Bitelić 13, 68, 157, 386, 390, 615,
631, 750
Bjanko Obrad 125, 403, 405
Bjažević Katica 213, 618
Bjažević-Duboković Luka 213
Bjedov Aćim 766
Bjedov St evo 534
Bjedov Spiro 135, 508
Bjegović Petar 331, 332, 334
Bjelanić Miloš 57
Bjelanović Anfca 614
Bjelamović Zorka 614
Bjelina 114, 292, 294, 295, 403
Bjeliš Manda 617
Bjelobrk Petar 533
Bjelovučić Niko 73, 77

Blaca 48, 193, 208, 238, 239,
 377, 379, 393, 452, 466, 477,
 502, 507, 538, 540, 541, 550,
 558, 559, 569, 583, 586, 636,
 682, 686, 691, 705, 714, 732,
 736, 760
 Blaća Anka 614
 Blagajić Vicko 156, 692
 Blagojević Milan 54
 Blanuša 404
 Blaško Jozica 618
 Blašković Guštin 486
 Blato 15, 25, 156, 212, 241, 271,
 272, 340, 361, 472, 480, 490,
 499, 501, 618, 632, 633, 671,
 689, 718, 762
 Blažević Božo-Bandalo 182,
 257, 264, 404, 534
 Blažević Jakov 92, 93
 Blažević Mate-Pobro 58
 Blažević Ruža 615
 Blažević Zeljko 393, 395
 Blizna 267, 538
 Boban 741
 Boban Ante 417
 Boban Marija 616
 Boban Marko 666
 Boban Martin 440
 Boban Mate 42, 101, 228
 Boban Mile 616
 Boban Milan 101
 Bobovišće 389, 453
 Bodlović Jozo 394, 395 448,
 475, 664
 Bodražić Stevo 427
 Bogdan Dane 358
 Bogdan Peko 702
 Bogdanović Veneta 618
 Bogomolje 25, 182, 200, 213,
 265, 306, 307, 329, 370, 377,
 381, 448, 469, 470, 618
 Bogunović Brana 54, 66, 176,
 196, 234, 318, 321, 336, 500, 506
 Bogunović Luka 125
 Bogunović Marija 617
 Bogunović Mijo 125, 208, 394
 Bogunović Milka 394, 617, 764
 Bogunović Petar 51, 208, 230,
 280, 523, 751
 Bogunović Zagorka 361
 Bojanić Ante 394, 395, 475, 520,
 764
 Bojanić Joska 618
 Boka Kotorska 566, 591
 Boko Ivan 547
 Bol 25, 122, 140, 156, 344, 345,
 347, 352, 448, 471, 508, 510,
 511, 663, 664, 665
 Boljak Milica 615
 Boljanići 678
 Boljat Mate 29
 Boljat Vinko 42
 Bombardelli Silvije 746
 Bonačić 162, 236
 Bonassisi 260, 261
 Bonefačić dr. Kvirin 30, 37, 48,
 216, 274, 302, 476, 479
 Borak 210, 421, 463, 569
 Borak Vajka 615
 Boras Krešimir 66, 741
 Borčić Dobrila 618
 Borčić Nikola 395, 569
 Borčić Nina 618
 Borčić Petar 569
 Borgo Erizo 299
 Borić Ljeposava 617
 Borići 375
 Borjan Bude 415, 533
 Borković 700
 Borković fra Josip 648
 Bonkovići 534
 Borovica 617
 Borović Rosa 615
 Borovnik 329
 Borozan B. 746
 Borozan Fjodor-Feda 249, 253
 Borozan Marica 617
 Borozan Zorka 617
 Bosanski Petrovac 18, 66, 228,
 230, 232, 234, 318, 577, 639
 Bosna Mile 425
 Bošković 738
 Bošković Frana 618
 Bošković Ivo 649
 Bošković Manda 618
 Bošković Nedo 105, 113 214,
 230, 280, 408, 523
 Bošković Zorka 617
 Bošnjak Jakov 71
 Botić Luka 706
 Božanić Andrija-Stevo 41, 69,
 213, 223, 279, 367, 394, 408,
 412, 418, 435, 450, 461, 483,
 529, 604, 610, 611, 621

Božanić Domina 618
Božanić Gojko 547
Božanić Ivan-Cura 395, 569
Božanić Mili 395
Božava 26, 154, 446
Božić Frane 69, 420
Božić Ivan 569
Božikov Jožica 614
Božiković Jure 86
Božović Žarko 65
Bračev Dolac 116, 155, 165,
418, 615, 707
Bračević 22, 23, 24
Bračulj Bare 395
Bračulj Ivan 13, 20, 337, 395,
427
Bračulj Marija 615
Bračulj Pera 615
Bradić Anđela 616
Brajević Ignatije 249
Bralić Ante 526
Bralić Marica 616
Bralić Miro 31
Branković Petar 135
Brčić Aliberta 618
Brčić Ivan 457
Brčić Kata 618
Brčić Kata Dinkova 618
Brčin Đuro 766
Breko Mata 615
Breko Ružica 615
Brela 617, 637, 663
Brela Luka 766
Brsečine 455
Brešćik dr. 470
Brešković J. 488
Brgud 57
Bribinj 154
Bribirske Mostine 69, 563
Brikva 361
Brist 52, 130, 155, 208, 209, 436,
617
Bristivica 267, 344
Bristova 213, 370
Britanić Margarita 618
Britvić Anka 616
Britvić Dragan 56, 67, 601
Britvić Frana 616
Britvić Ivan 29
Britvić dr. Marin 469, 470, 685
Britvić Petar 106

Brkljači 404
Brković Savo 333
Brković Zivko 65
Bmaze 615
Bmičević Filip-Tale 85
Bmičević Favao 78, 88, 89
Broćanac 278, 377, 616, 682,
734, 736
Brod na Drini 678
Broz Josip-Tito-Valter 192,
248, 250, 254, 413, 415, 418,
423, 428, 433, 434, 435, 451,
458, 460, 503, 504, 583, 584,
589, 591, 604, 605, 629, 639,
679, 716, 722, 723, 724, 725,
744, 767
Brusje 618
Brstanovo 99, 155, 193, 257, 705
Bruška 26, 220, 239
Brvno 15, 266
Brvanci 734
Brzica Jutrka 618
Brzica Neda 618
Brzić Dobra-Teta 618
Bubalo Mileva 69, 420
Bubić Jozo 754
Bubić Marin-Prč 753
Bubić Mirko 499
Bubić Vlado-Vovo 67, 226, 273,
340, 395, 400, 593
Buble Andrija 177, 280, 523
Buć M. 700
Bućan Anka 255, 271, 417
Bućan Ante 420
Bućan Sonja 617
Bučević Vinko 395
Bučić Smilja 614
Budimir 107
Budrožić Steviša 145
Bugojno 412, 424, 433
Buhovo 596
Buj Melanija 616
Buj Zora 618
Buj Zivko 595
Bujaš Dinko 170
Bujević Milka 617
Bujica Milna 614
Bukova Glava 429
Buković 615
Buktenica Marija 618
Buktenica Nikola 692
Bulat Branko 702, 703

Bulat Rade 135, 175, 205, 222,
223, 224, 225, 227, 257, 264,
9fi7 9Q4 405
Bulat Ziki 394, 416, 482, 485,
626, 702, 722, 725
Bulić dr. Frane 470
Bulić Iva 616
Bulović Boja 615
Butovi ć MMco 23
Bulj Jakov 84
Buljan Anđelka 766
Buljan Ante 140
Buljan Mara 617
Buljan Mate-Klapirić 140, 394
Buljan Vice 20, 97, 110, 112,
176, 182, 193, 228, 280, 337,
374, 376, 412, 416, 418, 423,
431, 526, 586, 659, 745, 764
Buljevac Mile 299
Buljević Milka 393, 463, 486
Bumber Josip-Vasko 626, 627
Bura. Mira 614
Burić Ivan 643
Burić Sava 592
Burić Vojko 184, 185
Busija 504
Buško Blato 523, 525, 632, 637
Buško Niko 73
Butir Ivan 666
Butir Vjeko 536
Butti 315, 317
Butužin Sime 144
Buva Frane 253
Bužančić Andrija 266
Bužančić Bepa 616
Bužančić Ivan 457

C

Čaktaš Božo 238, 527
Čappi 476
Čarev Dol 224, 403, 404
Čarić Ivo 691
Čarić Mate 453
Čarigrad 64
Čarović Fanita 618
Čavtat 210, 592
Čecić Božo 692
Čecić Marija-Vidoš 146, 160,
420
Čerovac 447
Četina 79, 81, 82, 91, 128, 184,

305, 331, 364, 365, 369, 376
Četinić Marin 311, 395, 632, 671
Četinje 584
Čettineo Ante 633
Čiancolini Pietro 661
Čikatić Rokica 320, 417
Čincar 177, 183, 208, 216, 422
Činotti Ante 420
Čipci 560
Čista 25, 429, 625
Čivljani 665
Čocci 249
Čolić Vice 395
Čolombo 249
Čota Slavko 547
Črkvica 25, 180
Črljenica Marko 65
Čomi Dug 387
Črni Potoci 66
Črni Vrh 403
Črnogorac Anđa 615
Črnogorci 156, 424, 425, 756
Črvak Despa 170
Črvak Momčilo 169, 170
Čukrov Veljto 470
Čurović Nata 614
Čvitan Aleksandar 614
Čvitan Bore 651
Čvitan Marija 614
Čvitanović Branko 469
Čvitanović Vica 617
Čvitkovac Nedo 99
Čvjetičanin Milan 65
Čvrlje Čedo 181, 485
Čvrlje Vjeko 420, 421

C

Čaće Nikola 264, 294
Četković Pero 533, 537
Čikara Ante-Duši 421
Čilipi 25
Čosić 98
Čoso Triifun 747
Čosović Radoslav 633
Čudina Nikola 300
Čuk Glišo 264, 588
Čurin Darko 377
Čurin Ivo 243
Čurin Marija 618
Čurin Zina 618

Curuvija Ika 615
Cuiruvija Jerka 615
Curuvija Stevo 65
Čusina 701, 702, 703, 716

C

Čabo Danica 616
Čabo Viito 321
Čabrić Todo 544
Čaić 427
Čamelie Dušan 396
Čampara Atif 455
Čapljina 387
Čara 156, 550, 618
Čatipović Milivoj 547
Čatok Đuro 544
Čavka Mato 457
Čelan 525
Čelebić 20, 434, 625
Čeovo 592
Čerina Antica 616
Čerina Ivan-Juko 101
Čerina Jakov 442
Čerina Milica 616
Čerina-Sipić Jozo 45, 442
Čarine Josip 142
Četnik Jovo 589
Čezo Petar 132
Čičin-Sain Ivo 65, 700
Čikara Joko 290
Čisla 583, 647
Čitluk 368
Čolak Bosa 616
Čolak Jadra 616
Čolak Marko 302, 361, 518
Čolak Petar 590, 597
Colović Desa 615
Coiović Tode 589
Corić Milka 615
Cubrice 376
Cučevo 615
Cučuković Sunčana 619
Oučuz Markica 112
Culić Ana 617
Culić Desanka 420
Culić Ivo 37, 515
Culić Paško 184
Culić R. 700
Curković Ante 395
Cvrljevo 457

D

Dadić Frane 22, 556
Dajić Ivić 397
Dalmazzo 65, 558
Damjanović Dušan 360
Dančević Luka 361
Danilo-Kraljice 626
Dapčević Peko 638
Dazlina 308
Deak Ante 484, 485
Dean Srećka 614
Deković Matija 300
Deković Svetin 213
Delić Josip 132
Delić Ljubo 390
Delić Marica 417
Delić Neva 615
Delić Vuile 547
Delija Iva 615
Dematua 558
Demori Andrija 213
Derale 47
Desne 156, 195, 429, 538, 617
Desnica dr. 389
Despot 439
Despot Vlado 280, 486
Despot Žarko 361
Dešić Boško 47
Devetak Iza 615
Dicmo 25, 55, 139, 175, 230, 347,
478, 528, 695, 750
Diklan Vinka 615
Di'lipetar Zdanka 546, 617
Dimić Milka 616
Dinković Tea 363
Divović 457
Divulje 26, 33, 45, 344, 735, 739
Dizdir Mujo 397
Dobranje 156
Dobri Dub 669
Dobrijević Nikola 264
Dobro 531, 535
Dobropoljci 157, 615, 747
Dobro Polje 403
Dograde 155, 267, 460
Dojak Franka 617
Dokić Jelica 617
Dol 163, 370, 593, 602, 647
Dolac 25, 113, 172, 173, 175,
245, 575, 730
Dolac Donji 216
Doležal AdoLf-Ceh 92

D-omandžić 649
 Domjanović Vesela 617
 Donatov Olga 616
 Donje Selo 698
 Donji Lapac 172, 232, 326, 336, 367
 Drače 179, 180
 Draga 154, 677
 Dragaš Jozo 499
 Dragaš Olga 615
 Dragić Ante 341
 Dragić Evica 614
 Dragljane 311, 496, 669
 Dragnić 318
 Dragojević Frana 618
 Dragoj ević Mila 618
 Dragović 209, 386
 Dragović Vinko 184, 230, 395, 484, 485
 Draipšin Petar 142, 241
 Drašković Marko 45
 Drašković Mirko-Mrki 185, 237, 378, 420
 Drašković zivko 548
 Drašnica 617
 Dražević 155, 617
 Drčić Neda 615
 Drecun Sveta 533
 Drenov Dol 701
 Drenovac 167
 Drenović 318, 320
 Drežnica 135, 591
 Drinići 563
 Drljević 282
 Drij ević Sava 592
 Dm asina Lovre 310
 Drniš 7, 26, 27, 40, 41, 66, 68, 73, 85, 95, 139, 143, 144, 155, 223, 269, 324, 325, 351, 368, 379, 385, 387, 397, 477, 480, 483, 489, 533, 539, 546, 596, 600, 606, 615, 673, 675, 692, 720, 723, 731
 Družić Ivan-Valent 57, 109, 221, 394, 520, 553
 Družić Stipe 135
 Drvar 13, 47, 65, 121, 178, 228, 230, 232, 276, 318, 367, 411, 554, 597, 605
 Drvenik 494, 603, 617, 628, 649, 685, 759
 Drvenik Mali 26, 267
 Drvenik Veliiki 26, 52, 54, 192, 213, 341, 467
 Duba 474, 596, 619
 Dubajić Simo 264, 396, 588
 Duboka 484, 617
 Duboki Dol 16, 223, 224, 245, 403
 Duboković Marica 618
 Dubrava 25, 396, 465, 614, 626, 627, 634, 672, 76,1
 Dubravica 26
 Dubrovnik 25, 27, 36, 40, 41, 72, 73, 76, 121, 141, 142, 157, 222, 242, 279, 311, 363, 365, 395, 397, 455, 462, 484, 485, 490, 546, 548, 558, 566, 584, 604, 610, 612, 619, 719
 Duće 81
 Dučić Todor-Jadran 188, 268, 395, 650, 738
 Dučić Vana 615
 Dude Branko 184, 321, 334, 349, 397, 416, 419, 431, 436, 533, 673, 695, 726
 Duge Njive 496, 669
 Dugi Nurija 321
 Dugi Rat 25, 78, 81, 84, 85, 86, 87, 155, 210, 463, 501, 617, 631, 666, 667, 745, 761, 762
 Dugobabe 50, 51, 195, 377, 457, 644, 714, 715
 Dugopolje 26, 48, 49, 55, 67, 72, 143, 167, 172, 175, 230, 236, 239, 273, 310, 340, 348, 411, 442, 448, 501, 516, 525, 526, 552, 564, 570, 571, 575, 592, 593, 616, 619, 632, 636, 647, 663, 670, 695, 696, 740
 Dulčić Josip 329
 Dumanić Ante 249
 Dumanić Božo 249
 Dumanić Jozo 71, 249
 Dumanić Ljubica 99
 Dumanić Marija 617
 Dumičić (braća) 480
 Dumičić Dužan 440, 465, 480, 663, 675
 Dumičić Ljuibo 310, 440, 465, 470, 565, 598, 663, 681, 709
 Dumičić Vinko-Janko 210, 395, 456, 460, 463, 470, 483, 498, 499, 520, 761

Duplančić Ante 361
 Durbaba Joško 47
 Durbaba Ljubica 615
 Dusina 311
 Duvno 36, 41, 193, 350, 424, 428,
 429, 454, 472, 486, 489, 491,
 523, 525, 526, 542, 565, 583,
 591, 596, 600, 610, 629, 630,
 724, 744, 750, 751
 Duvnjaci 177, 376
 Duždević Rato 720
 Dužević Frane 370
 Dvornica 481
 Dvornik 374, 460
 Dvornik Miloš 29
 Dvornik Mirko 201, 202
 Džakula Miloš 560
 Džakula Zeljko 320

Đ

Đapić Đuro 13
 Đapić Milica 615
 Đapić Miloš 228
 Đapić Vaso 537
 Derda Marija 614
 Devrske 17, 26, 57, 84, 145, 237,
 314, 316, 534, 747
 Duderija Vinka 616
 Dujić pop Momčilo 47, 48, 54,
 59, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 71,
 145, 158, 165, 167, 176, 184,
 195, 196, 212, 222, 224, 234,
 240, 243, 245, 246, 265, 275,
 316, 318, 331, 332, 333, 335,
 336, 349, 365, 368, 369, 390,
 401, 403, 464, 480, 481, 500,
 506, 507, 529, 531, 557, 586,
 594, 597, 649, 677, 721, 733,
 764, 765
 Đukić dr. Milan 633
 Đurković Halli 74

E

Egić Obrad 18, 57, 69, 125, 211,
 264, 339, 406, 568, 592, 650
 Elez 312
 Engels 493
 Erceg Matija 617
 Ervenik 26, 135, 257, 258, 261,
 262, 263, 267, 274, 292, 293,
 294, 295, 296, 339, 369, 401,
 403, 404, 520

Eškinja Marija 615
 Eterović Ante-Vili 393, 394,
 486, 521

Fabijanac Srećko 560
 Farolfi 518
 Felanda Bartula 618
 Ferara Vice 17
 Ferlan Mileva 619
 Fiamengo Ljerkica 618
 Fiengo 708
 Fijora Marica 614
 Filipić Lucija 617
 Filipjakov 26, 300, 615
 Filipović Lenka 617
 Finci Eli-Kostić 361, 522, 587,
 592, 624, 638, 639
 Fistančić Jerko 693
 Foča 64, 591, 619
 Francetić Jure 209, 258
 Franetović Ivo 602
 Franić Ivo 142
 Franić Katica 619
 Pranićević Ivka 618
 F. ranićević Jure 377
 Franićević Marin 181, 361, 450
 Franković Ratko 708
 Franulović Frane 486
 Franulović Ivanka 618
 Franulović Urša 618
 Fredotović Kuzma 370
 Friganović Frane 547
 Friganović Marketa 614
 Frkić Roko 395
 Fulgozi Bosa 614
 Fulgozi Luidica 614

Gabelić Andro 486
 Gabelić Ante 271
 Gaće Ivan 141, 220, 221, 323,
 523, 592
 Gaćezezi 26, 308, 364
 Gagić Mirko 397
 Gala 81
 Galetović Stefan 328
 Galić Drago 361
 Galić Jure 184, 230, 280, 395,
 534, 751

Galić Stipe 229
 Gamulin Andro 73
 Gaimün prof. Ciro 179, 180, 181, 191
 Gamulin Martin 73, 450
 Gamulin Vjera 618
 Garjak 91, 375
 Gašparović Dušan 135
 Gašpić 32
 Gašpić Frana 616
 Gašpić Nikola 420
 Gata 24, 155, 172, 326, 460, 463, 465, 573, 574, 575, 577, 578, 581, 583, 584, 586, 617, 627, 632, 634, 647, 761
 Gazin Ferdo 85, 86, 97
 Gazzari Zora 616
 Gerasimov dr. 673
 Geršković dr. Leo-Atleta-Marin 44, 72, 106, 302, 303, 358, 375, 376, 388, 418, 521, 526
 Gdinj 25, 307, 377, 381, 450, 470, 618
 Gigić Marko 47
 Gilić Cvita 616, 685
 Grlić Mate 23
 Gilić Ivan 171
 Gii jak Ante-Bego 394
 Giljević Ivan 683
 Giu'sfredi 252
 Gizdavac 193, 592, 682
 Gizdić Berislav 9
 Gizdić Drago-Marko 72, 88, 208, 383, 392, 394, 477, 556, 570, 580, 661, 692, 745, 764
 Gizdić Josip 666
 Gizdić Jozo 228
 Gizdić Kajo-Aljoša 393, 486, 520
 Gizdić Karmela 616
 Gizdić Mate 374
 Gizdić Milka 616
 Gizdić Nediljka 616
 Gjirlić Jandra 616, 685
 Gjirlić Paško 239, 682
 Glamoč 15, 36, 41, 66, 121, 193, 235, 236, 280, 318, 319, 350, 351, 358, 360, 388, 407, 412, 413, 416, 428, 433, 438, 476, 489, 504, 522, 557, 583, 594, 604, 605, 607, 634, 637, 662, 667, 668, 675, 689, 693, 709, 735, 743, 744
 Glasinović Mara 618
 Glavan Jure 128
 Glavaš 386
 Glavice 30, 157, 615
 Glavina Anka 616
 Glavina Niko 105, 113, 23-7, 313, 323
 Glavina Vjekoslav 29
 Glogovo 15, 266
 Glučina Biserka 617
 Gluhajić Vule 142
 Gljev 473
 Golinjivo 497, 603, 604
 Golubić 154, 224, 228, 242, 243, 245, 246, 247, 264, 267, 335, 500, 600, 615, 663
 Golubić Donji 222
 Golubić Gornji 222
 Golušić Mario 395
 Goreta Mate 73
 Gornje selo 618
 Gospodinčić Sonja 202
 Gospodinčić Mila 618
 Gošić 57, 403, 615
 Grab 59, 97, 616
 Grablja Marija 614
 Grabovac 494, 730, 756, 759
 Grabovac Predrag 547
 Gračac 66, 239, 269, 276, 401, 405, 707
 Gradac 25, 51, 52, 54, 105, 113, 130, 155, 177, 215, 226, 227, 385, 407, 408, 409, 436, 494, 575, 617, 629, 673, 713, 714
 Gradina 294, 545, 718
 Gradiška Vitomir 264
 Grahovo 66, 121, 158, 196, 212, 232, 318, 319, 336, 350, 351, 386, 387, 575, 592, 597, 600, 605, 631, 665, 707, 739
 Grandov Frane 253, 254
 Granić Bernardo 140
 Granić Blaž 140
 Granić Mara 132, 616, 685
 Grbić Marija 619
 Grčić Dušan 47
 Grebaštica 538, 640
 Grdić Radunilo 65
 Grgin Sabina 616

Grgin Vicko 128, 649
Grizogono dr. 700
Grkovci 112, 387
Grle Bartul 486
Gmić Danica 617
Grohote 25, 618
Grubelić Danica 614
Grubelić Josip 382
Grubelić Miljenko 76
Grubić Blaženka 616
Grubić Ilija 103, 766
Grubić Lenka 255
Grubić Martin 320
Grubić Smilja 616
Gruibin Jurica 395
Grubine 25
Grubiša Ivan 30, 97, 321, 533,
548, 594
Grubišić Danica 614
Grubišić Josip 132
Grubišić Jozo-Zutonja 753
Grubišić Martin 159, 271, 273
Grubišić Mila 440
Grubišić Mile 417, 577, 601
Grubišić Palma-Vanja 159, 255,
271, 273, 383, 395, 400
Grubišić Petar 142, 455
Grubišić Tomo 471
Grubišić Vica 614
Grubišić Vinko 182
Grubišić Zivka 614
Gruda 25, 592
Grulović 367
Gruž 73
Gubin 216
Guić Periša 588
Guina 229
Guina Ivan 666
Guina Tonka 615
Guina Vinko 707
Gulin Sime 644
Gunjaca Stipe 157
Gurač Agata 618
Gustima 267, 538
Guvo Ivo 74, 387

H

Hajon Viktor 395, 455
Hamandžić 734
Han 25, 78, 81, 197, 237, 436
Hercegnovi 584
Herz dr. Rudolf 470

Hitler 235, 281, 399
Hoffman Antonio 29, 37, 46
Hotelji 155, 267, 365, 677
Horvat J. 493
Hrabar Ante-Rico 97, 129, 221,
268, 392, 394, 395, 503, 513,
536, 567, 643, 650, 739
Hrabar Jere-Srbin 344
Hrabar Luca 615
Hrabar Vinko 719
Hraste Mate 338
Hreljin 703
Hrgalo Marta 616
Hristić Ljubica 617
Hrvače 750
Huljev Roko 395, 486
Huljić Veselko 595
Hum 25, 140, 220, 241
Humac 156
Humac Donji 618
Humac Gornji 618
Hvar 25, 40, 73, 98, 156, 219,
250, 265, 306, 358, 361, 365,
377, 381, 392, 395, 469, 520,
548, 594, 691

I

Igrane 25, 226, 227, 617, 737
Ilić 316, 349, 547
Ilić Vjeko 65
Imotski 25, 27, 40, 68, 119, 139,
140, 141, 155, 156, 175, 220,
258, 280, 314, 323, 395, 433,
442, 457, 462, 472, 473, 475,
481, 483, 490, 521, 535, 548,
583, 591, 600, 603, 672, 678,
730, 737, 744, 756, 764, 765
Inglese Attilio 252
Ivačić Marin-Cinkvantin 344,
366
Ivanbegovina 756
Ivančić Jerko 54, 55
Ivanišević Radovan 65, 66, 219,
316, 317
Ivanjica 592
Ivanović Ivan 395
Ivanović ing. Bruno 41, 46, 47,
212
Ivanović Miladin 537
Ivas Kornata 614
Ivas Sime 190, 211, 224, 264,
405, 425, 447, 675, 728

Iyčević Draga 618
 Ivić Drago 702
 Ivičević Marija 617
 Ivičević Petar 649
 Ivičević Slavica 617
 Ivoševci 18, 109, 154, 210, 368,
 615, 76, 764
 Iz Mali 154, 340, 372, 444, 446,
 447, 614
 Iz Veli 26, 154, 340, 372, 444
 446, 614
J
 Jablanicaa 583, 591, 678
 Jabuka 523, 549, 616
 Jabukovac 403
 Jadrujević Branko 30
 Jadrijević Mirko 547
 Jagodnja 154, 508, 615, 747
 Jajce 121, 318, 424, 433, 533,
 536 537, 557, 700, 701, 702,
 716, 723, 734
 Jajčanin Anda 615
 Jakaša Dalibor-Malčik 388,
 546, 547
 Jakelić Željko 380
 Jakovčev Gojko 395, 650
 Jakovčević Mila 618
 Jakovčević Mirko 156, 692
 Jakovčević Šime 467
 Jakšić Marijola 618
 Jakšić dr Mato 73, 157, 362
 Jakulić Katija 619
 Jaman Kajo-Hleb 185' 237
 378, 420
 Mara 616
 Jankolovica 26
 Janković Stojan 57
 Janjina 25, 157, 171, 180, 365, 619, 764
 Jarić Mičo 167
 Jaričević Frano 395
 Jaričević Ljubica 618
 Jasenice 501
 Javornik 15, 16
 Jelača Ljubo 84
 Jelaska Jerko 409
 Jelaska Milivoj 249
 Jelaska Miloš 700
 Jelenković Miroslav 299
 Jelenković Rudolf 299

Jelić Dušanka 547, 615
 Jelić Hrvoje 360
 Jelić Mirko 47
 Jelić Slavko 103, 321, 334, 533,
 547, 548, 766
 Jeličić Marija 615
 Jelinčić Anka 615
 Jelinčić Lujza 615
 Jeločka prof. 738
 Jelovac Dušan 337, 409, 535,
 707
 Jelović Ante 170
 Jelsa 25, 52, 73, 168, 200, 361,
 370, 377, 381, 399, 400, 594.
618
 Jelušić Kuzma 685
 Jeramaz Dragica 615
 Jeramaz Srećko 486
 Jerčić Zorka 616
 Jeričević Ivan-Compo 486, 548
 Jerinić Jakov 78
 Jerkin Ante 534
 Jerkin Mitra 614
 Jerković Dane 144
 Jerković Ivica 144
 Jesenice 24, 81, 84, 85, 86, 87,
 88, 89, 92, 155, 187, 278, 501,
 515, 617, 634, 686, 722
 Jevđević Dobrosav 64, 162, 219,
 388, 624, 738
 Ježev Dolac 377
 Ježević 91, 177, 304, 305, 367,
 369
 Job Cvijeta 221, 358
 Jokić Jovica 508, 747
 Jolić Bosiljka 615
 Jolić Ljubo 534
 Jonić Ante-Tonči 41, 46, 47,
 124, 320, 334, 349, 402, 415,
 418, 419, 431, 435, 436, 462,
 485, 533, 543, 545
 Josipović Ante 523
 Jovanić Đoko 403
 Jovanić dr. Spiro 470
 Jovanović dr. 493
 Jović Aleksandar-Buba 331,
 332, 334, 335
 Jovović Vuko 474
 Jugović Andrija 664
 Jukić Augustin 537
 Jukić Mate 395
 Jurković Ante 362

Juranović Ante 395
Juračić Matija 617
Juračić Petar 395
Jurčević (drugarice) 141
Jurčević Jakov 141
Jurčević Josip 533
Jurević Ivo 365
Juirević Mare 619
Jurić Mara 616
Jurić Mira 614
Jurić Vjeko 13
Juričev Ante 357, 360
Juričev Sime 357, 360
Jurin Mirko 396
Jurin Smiljan 134
Jurišić Marija 619, 699
Jurjević Ante-Baja 71, 72, 250,
420, 421, 550
Jurjević Smilja 615
Jurković Jeliea 614
Jurković Milica 614
Jurković Nevenka 614
Jurlin Ante 114
Juri in Ante 764
Jurlin Toni 394
Jurlin Vlado 378, 420
Jurlina Ante-Marko 57, 182,
211, 223, 264, 482, 588, 592,
683
Jurlina Kosovka 614
Just-Verdus A. 304

K

Kačunko Marin 378, 420
Kadenić Tefik 397
Kadić Slavko 85, 86, 89, 97,
210, 239, 240
Kadina Glavica 714
Kadijević 485
Kadijević Pero 411
Kalajdžić Miloš 29
Kaldrma 167
Kali 154, 688
Kadinovik 583, 591, 678
Kalitema Miljenko 107
Kalitema Paško-Stari 37, 38,
44, 55, 77, 117, 515, 721, 741
Kamen 70, 172, 757, 761
Kamenmost 280, 521
Kamensko 15
Kamenjak 575
Kamenjar Zorka 616

Kanjani 714
Kapetanović Olga 616
Kapičić Jovo 588
Kapor Jakov 142
Kaprije 26
Karabegović Osman 504
Karađole Mila 614
Karađole Smiljka 614
Karaman 82
Karaman Mara 240
Karaman Sime 50, 143, 310, 465
Karamarko Milivoj 300
Karmelić Jerka 616
Karmelić Nikica 395
Karin 26
Karin Ivan 140
Karli Leonardo 185, 361, 526,
668
Karlić Ivan 457
Karninčić S. 448
Karninčić dr. Sime 469
Karuzo Marica 618
Karuzović Vilma 618
Kacisin 671
Kaštel Gomilica 26, 616
Kaštel Kambelovac 26, 29, 67,
467, 469, 501, 577, 616, 685
Kaštel Lukšić 26, 211, 577, 616,
733
Kaštel Stari 63, 207, 319, 320,
571, 616, 739
Kaštel Sućurac 26, 38, 42, 207,
439, 507, 616, 733
Kaštel Stafilić 735
Kaštela Donja 26, 27, 40, 41,
56, 99, 103, 116, 122, 177, 193,
196, 229, 273, 278, 310, 325,
344, 351, 388, 389, 409, 483,
490, 500, 501, 514, 515, 516,
527, 530, 539, 577, 587, 593,
597, 600, 601, 606, 616, 644,
647, 649, 659, 665, 677, 683,
687, 714, 733, 735, 740, 758,
760
Kaštelan Jure 598
Katalinić Josip-Bepo 24, 86
Kaitić Kata 617
Katić Luka 28, 32, 105, 113
Katić Marica 616
Katić Marija 615
Katić Mirko 395
Katić Niko 314

Katić Radojka 99, 396
Katić Roza-Kospera 636
Katić Slavka 616
Katić Vicko 187
Katunarić Ante 412
Katunarić Mira 616
Katunarić Zivko 249
Kaituni 463, 521, 617, 763
Kazanci 112, 196, 216, 387
Kazanova Marija 618
Kazimir Dušan 249, 253
Kesić Jugana 201, 408, 420
Kesić Tonka 616
Kifino selo 678
Kijevo 26, 81, 91, 177, 631, 665,
764, 765
Kirigin Jerko 338
Kirigin Josip 361, 377, 668, 669
Kistanje 15, 17, 18, 26, 27, 28,
34, 66, 84, 154, 210, 257, 274,
275, 277, 291, 292, 294, 295,
316, 339, 369, 389, 409, 447,
460, 520, 568, 615
Kladanj 591
Kladnjice 155, 457, 616
Klan 403
Klarić Ervin 105, 113, 130, 184,
185, 195
Klarić Martin 395
Klarić Paško 170
Klarić Stipica-Ante 363
Klaud dr. 470
Kleut Petar 227
Klis 21, 26, 27, 48, 58, 59, 90,
101, 143, 159, 172, 175, 229,
235, 236, 273, 275, 320, 347,
365, 377, 378, 386, 411, 420,
439, 440, 453, 454, 465, 467,
482, 511, 523, 525, 527, 530,
533, 539, 541, 560, 564, 575,
586, 587, 592, 596, 600, 609,
616, 628, 657, 693, 695, 740,
757, 760, 764
Kliškić Vinka 201
Kl jaci 26, 647, 648
Kljaković Jozo-Gašpić 440
Kljaković Milan 417
Kljenak 496, 617, 669
Ključ 433
Knežević Joko 555, 582, 639,
714, 715, 722
Knežević Obrad 18, 211, 223,
264, 548
Knežević Pero 394, 483
Knežić Josip 739
Knin 7, 26, 27, 28, 40, 41, 46,
47, 48, 59, 61, 62, 66, 68, 71,
103, 104, 125, 145, 154, 155,
162, 196, 204, 212, 227, 230,
232, 234, 242, 243, 244, 246,
247, 262, 265, 266, 269, 270,
273, 275, 277, 294, 315, 316,
318, 324, 333, 334, 335, 336,
339, 342, 351, 357, 360, 368,
369, 394, 397, 401, 405, 409,
419, 428, 435, 437, 439, 457,
464, 483, 517, 520, 537, 546,
547, 569, 597, 600, 609, 615,
620, 622, 663, 665, 673, 677,
692, 726, 740, 741, 764, 765,
766
Kninsko Polje 615
Kobilja Glava 535
Koceić 706
Kodina Filip-Lujo 300
Kokić Ljubica 618
Kokić Matija 617
Kokić Ratko 523
Kokorić 453, 617
Kolašin 64, 584, 591, 592
Kološac 114, 292, 339, 367
Koludrović Antica 518
Koljane 74, 77, 80, 155, 165, 209,
305, 375, 376, 386, 489, 616,
624, 631
Komaža Frane 507
Komin 25, 156, 485, 617
Komiža 25, 213, 350, 374, 566,
618, 760
Komožec Sonja 615
Končar Rade-Brko 41, 42, 70,
72, 156, 226, 229, 248, 249,
250, 252, 253, 254, 260, 476
Konta Mirko 229
Konta Vinko 397, 413, 526
Konjevod Antun 644
Konjevrate 626, 680
Konjsko 377, 378, 448
Koprivno 310, 377, 382, 383, 448,
501, 552, 636, 670, 686, 696,
740
Koraći 565
Koranić Pero 618

Korčula 25, 27, 32, 36, 40, 63,
156, 212, 273, 358, 361, 395,
469, 474, 688, 718
Korda I. 207
Kordić Grga 73
Kordić Stipe 154
Korenica 232, 266, 521
Koričina 15, 319, 668
Korita 47, 50, 479
Korlet 522
Korolija 368
Korolija Petar 17
Korolija Vlado 316, 389
Korušce 457, 501
Kosare 665
Kosovo 66, 101, 764
Kastanie Ivanića 617
Košanje 24
Kastović Ante 395, 650
Kastović Jerka 615
Košta Josip 547
Košta Petar 602
Košan Desa 485, 614
Košute 564, 711
Kotezi 220
Kotlenice 539, 575, 576, 577, 592
616, 647
Kotor 121, 300, 391, 455, 592
Kotoraš Dušan 321, 402
Kovač Jela 616
Kovač Dobrila 616
Kovačević 31, 217, 218, 219
Kovačević Andro 377
Kovačević Bartul 602
Kovačević Desa 616
Kovačević Jerko 313, 535
Kovačević Jozo 146, 683
Kovačević Jure 450
Kovačević Manda-Bila 615
Kovačević Marija 615
Kovačević Mićo 687
Kovačević Niko 380
Kovačević Vinka 615
Kovačić 154, 499, 615
Kovačić dr. 106
Kovačić Ivo 249
Kozica 25, 255, 312, 323, 496,
617, 669
Kraljev Šime 477
Kraljević dr. Aleksandar 470
Kraljević Miro 470
Krapanj 16, 672
Krbavica 16, 17
Krce Pavao 74, 523, 524, 525,
659, 722, 723, 724
Krčić 122, 124, 266, 765, 766
Krčulj 154, 677
Kreacić Otmar-Kultura 491
Krešovići 47
Kreševo 25, 463, 763
Kričke 26, 85, 145, 673, 720
Kriva ja 591
Krivodol 140, 155, 521, 618,
712, 756
Krmčine 26
Krmčević Dinka 614
Krnjević 741
Krokar Stipe 67
Kronja Ante-čeno 15, 91, 92,
93, 337, 402, 416, 472, 533,
537, 702
Kronja dr. Tomislav 264, 470,
577, 588
Krstatice 155, 457, 730, 756
Krstinić Jure 395
Krstulović Dobrila 616
Krstulović Dora 617
Krstulović Kita 615
Krstulović Vicko-Jović 11, 14,
23, 55, 58, 59, 64, 67, 71, 79,
84, 86, 110, 112, 116, 119, 128,
129, 139, 158, 165, 175, 176,
190, 193, 216, 228, 246, 247,
266, 267, 279, 280, 326, 367,
376, 394, 401, 412, 423, 433,
435, 461, 504, 522, 527, 565,
570, 607, 662, 722, 723, 724
Krstulović Vojko 55, 181
Krunić Ilija 78
Krupa 26, 65, 223, 224, 239, 240,
245, 258, 295, 343, 354, 403, 405
Krvavac 156, 411
Krvavica dr. 470
Krvavica Jelka 615
Krvavica Marko 766
Krvavica Pero 103, 394, 483, 486
Kržanić Marija 617
Kučer Marica 619
Kučić Niko 395
Kučiće 25, 499, 527
Kučine 8, 15, 90, 159, 172, 210,
240, 274, 307, 460, 507, 541,
560, 569, 681, 728
Kudrić Milka 616

Kukić Miloš 264
 Kutkljica 26, 154
 Kukoč Dobrila 408, 590, 592, 597
 Ku'koč Ivica-Jordan 150, 176,
 223, 225, 279, 290, 367, 394,
 401, 412, 423, 435, 461, 485,
 504, 556, 565, 607, 638
 Kukoč Slavica 617
 Kukolja Nikola 65
 Kula 156, 194, 538
 Kuila Norinska 429, 617
 Kulušić dr. Drago 470
 Kuna 25, 157, 180, 210, 223, 428,
 566, 619, 696
 Kunić 245
 Kupres 36, 41, 121, 163, 424,
 428, 433, 489, 530, 591, 630
 Kuprindžić Ante-Baratoan 140
 Kuraica 387
 Kurida Miljenko 129
 Kursar Frano-Leo 15, 93, 182,
 211, 239, 264
 Kurtović Dragica 616
 Kušpilić Slavko 547
 Kutanac 617
 Kutlača Mileva 615
 Kutleša Mirko 13
 Kuvčić Mara 617
 Kuzmanić Ante 147, 700
 Kuzmanić Dinko 560, 761
 Kuzmanić Jozo 249, 485
 Kuzmanić Marin 344
 Kuzmanić Niko 329
 Kuzmanić Tasija 616
 Kuzmić I. 700
 Kvatemik 103
 Kvezić 82

L

Labin 26, 267, 272, 310, 325,
 477, 478, 501, 601, 728, 735, 739
 Labrović Ana 615
 Lacmanović Danica 614
 Lacmanović Milan 135, 182,
 211, 223, 264
 Laća Ivan-Svemir 47, 103, 547
 Lagator Iva 616
 Laktac 128
 Lalić Ante 649
 Lalić Sime 681
 Lapac 66, 93, 386, 388, 393,
 404, 482, 520, 761

Lasan Ante 220
 Lasić Marija 614
 Lasić Milka 408, 455, 614, 639,
 735
 Lastovo 25
 Laškovića 447
 Lastre Sima 615
 Latifić Ibrahim 280
 Latifić Ismet 526
 Latifić Mustafa 280, 320
 Latifić Sefko 397
 Latinac Petar 381
 Lečevica 26, 42, 55, 56, 58, 193,
 238, 239, 257, 276, 325, 365,
 396, 408, 457, 497, 500, 528,
 539, 542, 543, 573, 590, 592,
 597, 601, 602, 616, 622, 623,
 644, 649, 668, 681, 682, 684,
 705, 706, 733, 734, 735, 758
 Ledenice 592
 Lekić Rista 533
 Leko Ivan 95
 Lelas Marija 617
 Lelas Sonja 463
 Lelas Zvonko 78, 210
 Lenjin 493, 529
 Leontić dr. Ljubo 147
 Lepenica 155, 267
 Lepoglava 158, 159, 221, 223
 Letica dr. Ljubo 470
 Ležaić Miloš 182
 Librenjak Stipe 99, 139
 Lilić Kata 615
 Lisnibad Anka 617
 Lipari 420
 Lisci 404
 Listeš Jozo 420
 Lišane Ostrovičke 154, 314, 418
 Listani 427
 Livković Marica 616
 Livno 11, 13, 14, 15, 36, 40, 66,
 96, 98, 118, 119, 120, 193, 319,
 340, 350, 351, 352, 358, 360,
 397, 412, 413, 415, 416, 417,
 423, 424, 425, 426, 427, 428,
 429, 433, 434, 437, 438, 441,
 442, 453, 454, 458, 459, 461,
 465, 467, 470, 471, 472, 473,
 474, 476, 479, 482, 485, 486,
 489, 491, 493, 496, 499, 501,
 503, 505, 520, 521, 523, 524,
 525, 526, 531, 535, 536, 539,

540, 549, 550, 554, 557, 558,
 559, 565, 570, 571, 583, 591,
 593, 594, 610, 612, 613, 620,
 621, 624, 627, 630, 632, 634,
 636, 637, 667, 668, 688, 689,
 722, 724, 727, 728, 730, 732,
 733, 734, 744, 746
 Lokva 155
 Lofčević 618, 756
 Lolić Sim-un 766
 Lončar Pero 615
 Lončar Zvonko 140, 141
 London 64, 282, 283, 522, 556,
 587, 737
 Lopud 25
 Lorković dr. 673
 Lovište 157, 474, 619
 Lovreć 25, 472, 475, 521
 Lovrić Jerko-Srdan 395, 436,
 748
 Lozica Andrijana 618
 Lozica Miško 486
 Lozić Anika 617
 Lozić Ante-Ciiko 78, 89
 Lozo Anka 618
 Lozo Kosa 618
 Lozo Marija 618
 Lozo Pavao 140, 141, 280, 548
 Lozovac 26, 626, 627, 671, 672,
 680
 Lozovina Anka 615
 Lozovina Jozo-Mosor 97, 268,
 395, 536, 650, 738
 Lozovina Mara 615
 Lozovina Nikola 536
 Ložište 346, 347, 471, 477, 618
 Lucich 162
 Lučani 615
 Lučev Ante 382
 Lučev Ljeposava 614
 Lučev Oskar-Saša 534
 Lučić-Lavčević Ivo 44, 71, 72,
 86, 106, 107, 116, 165, 229, 250,
 253, 329, 331, 394, 420, 421,
 545, 751, 752
 Lučin Domina 616
 Luetić Ante 15, 73
 Luetić Jozo 363
 Lujak Jozo 73, 157
 Lujak Marija 619, 734, 738
 Luka 614
 Lukačić Prane-Sare 190, 299,
 395
 Lukačić Mila 299
 Lukavac Miloš 427
 Lukin Sime 396, 444, 446
 Lukin Vilma 615
 Lukinović Andrija 371
 Lukinović Draga 408, 618, 746
 Lukoran 154
 Lumbarda 25, 156, 491, 670

 Lj
 Ljaković Bogdan 331, 332
 Ljaljniski dr. Boris 470
 Ljotić 103, 282
 Ljuba Faust 264, 368
 Ljubetić Dinko 328, 361, 407,
 471
 Ljubetić Ecija 618
 Ljubotovica 267
 Ljubičić Ivo 73
 Ljubuški 311, 535

 M
 Macanović Luka 143
 Macura (pop) 170
 Macura Ignjatije 211, 223, 264,
 406, 568, 651
 Macura Mila 614
 Macura Milan 253
 Macura Slobodan-Bondo 211,
 220, 223, 264, 294, 588
 Macure 114, 294
 Maćola Mato 395, 699
 Maček 7, 22, 116, 117, 142, 145,
 239, 257, 282, 283, 378, 463,
 518, 525, 723, 732, 741
 Mader Bistra 546
 Mader Slavko 395, 518
 Madiraca Ciro 64, 254
 Maggiora Vergano-Emesto 252
 Maglica 534
 Maglica Anta 614
 Maglica Niko 395
 Maglica Vinko 339, 534
 Magoš Anka 396
 Magoš Marko 396
 Makarska 15, 25, 27, 36, 40, 43,
 51, 52, 113, 119, 130, 155, 180,
 184, 185, 214, 219, 220, 230,
 237, 255, 311, 353, 358, 361,
 385, 394, 395, 409, 429, 454,

462, 463, 464, 469, 485, 495,
496, 503, 519, 520, 528, 533,
546, 548, 567, 596, 599, 603,
607, 608, 609, 617, 629, 632,
647, 649, 668, 693, 694, 706,
707, 708, 712, 713, 720, 739,
748, 751, 756, 759, 764
Makijedo Sergi je 569
Majković Slavko 310
Malovan 401, 403
Malovan Donji 413
Maljčovo 26, 67, 68, 77, 78, 95,
101, 177, 750
Mandaković Branko 395
Mandić Blaženko 300
Mandić Branko 264
Mandić Gligo 537, 734
Mandić Janja 616
Mandić Vlado 628
Mandić Pavao-Marun 210, 240,
392, 393, 394, 395, 463, 499
Manenica Iva 617
Manojlović Darija 169, 170, 614
Manojlović Nedjeljko 280
Manuilski 248
Maovice 91, 139, 177, 649, 707
Maračić Zorica 615
Maras Dujo 735
Maras Ivo 182, 651
Maras Grgo 547
Maras Krešo 308
Maras Milka 616
Marasović Ante-Mirko 201, 302,
361, 384, 385, 388, 393, 483,
484, 503, 510, 547, 550, 551,
563, 611, 629, 638, 683, 686,
693, 732, 742, 748
Marasović Maša 615
Marčić Ante 761, 762
Marević Anđelka 617
Marević Ante 395
Marević Stanko-Prpić 495
Marić Branko 84, 663, 675
Marić Čedna 615
Marić Danica 615
Marić Dušan 264, 450
Marić Duro 427
Marić M. 66
Maričić Ante 395, 463
Maričić Mile 78
Marin 303, 538
Marina 26, 129, 155, 538, 677,
685, 719, 733, 738
Marin je Donje 592
Marinkovci 112
Marinković Ivo 394, 486
Marinković Josip-Bepo 122,
140, 328, 395
Marinković Marko 486
Marinković Nikola-Top 569,
760
Marinković Vinko 569
Marinović Mićo 197
Marinović Petar 395, 632, 718
Marjam Meri 614
Marjanović Draga 616
Markić Mara 617
Markić Mato 197, 395
Markoč Tomislav 360
Markotić 82
Markovac 673
Marković 436, 451, 452, 550, 578
Marković Mile 22, 32, 33, 280,
319
Marković Jure 240
Marković Katica 618
Marković Stipe 42, 58, 72, 171,
195, 207, 208, 276, 417, 440,
506, 571, 577, 663, 675, 709
Marković Vinka 90
Marković Vlado 537
Marković Vuka 618
Markovina 303
Markovina Stipe 420
Marojević dr. 470
Marojica Marko 73, 157
Marović Ivan 457
Marović Milica 90
Marović Neda-Ranka-Cvita
113, 180, 185, 230, 279, 394,
462, 604, 611, 709
Marović dr. Veljko 90
Marteljin Mila 617
Martić Anda 615
Martić Jovan 18, 221, 224, 257,
264, 405, 588
Martin Brod 367, 702, 703
Martinac Jozo 395
Martinac Jozo-Grga 548, 563
Martinac Marija 617
Martinac Mijo 313, 520
Martimić Pero-Tomić 47, 321,
397, 533

Martinović Sime 651
 Marussi Vincenzo 222, 419
 Marušić 473
 Marušić Ivo-Ratko 666
 Marušić Jerko 598
 Marušić Jozo-Pjesnik 86, 135,
 394, 547
 Marušić Marija 614, 617
 Marušić Marko 11, 84
 Marušić Martin 51
 Marušić Milan 11
 Marušić Mlado 395, 463, 566,
 583, 634, 761, 762
 Marušić Stipe-Taraš 11, 33,
 548
 Marušić Vjeka 617
 Marx 493
 Maslinica 618
 Masnić Frane 128, 176
 Mašanović Sonja 619
 Maštrović Ida 615
 Matas Aleksandar 299
 Mateljan Karmela 616
 Matešan Nikola 613, 663
 Matić An a 618
 Matić Cvita 618
 Matić Ivanića 547
 Matić Zivko 395
 Matijaca Anđelko 116
 Matijaš Sonja 194
 Matijašević Marija 617
 Matijašević Olga 617
 Matijević 379
 Matijević Ana 614
 Matijević Stipe 73
 Matković Ante 141
 Matković Branko 271
 Matković Draga 618
 Matković Jakov 450
 Matković Duci ja 618
 Matković Marija Nikolina 613
 Matoković Vinko 420
 . Matošić Vjeko 249
 Matošić dr. Vlado 633
 Matulić Benko-Mile 229, 278,
 300, 394, 475, 520, 550, 664
 Matulić Roko 63
 Matulović Mara 616
 Matulović Zoran 61, 99
 Matutinović Svemir 397, 556,
 589
 Maurani S. 303

Mavro 677
 Mazin 15
 Mažibrada Savotije 239
 Medanić Vlasta 390, 597
 Medar Jozo 51
 Medarić J. 255
 Medenić Marija 614
 Medić 22, 23
 Medić Marija 615
 Medok Mila 617
 Medonić Franka 619
 Medovdolac 730, 756
 Medare 26, 92
 Mergen Vinko 299
 Meštrović Nikola-Sikira 192
 Meštrović Ružo 467
 Metković 7, 21, 25, 27, 51, 68,
 73, 114, 119, 156, 184, 214,
 215, 220, 227, 228, 230, 241,
 255, 312, 341, 370, 395, 409,
 411, 429, 462, 469, 484, 490,
 519, 520, 538, 603, 604, 613,
 617, 739
 Mezić Jozica 614
 Michelli Juraj-Cočić 140
 Mihaić Miho 328, 395
 Mihailović Draža 54, 62, 64, 104,
 162, 191, 212, 216, 240, 243,
 282, 283, 316, 332, 389, 515,
 557, 558, 587, 622, 633, 677,
 721, 738, 741, 742
 Mihajlović Nedo 319
 Mehajjević dr. 700
 Mihaljević Josip 84
 Mihaljević Niko 397, 520
 Mihanović Anjeta 617
 Mihanović Marija 617
 Mihanović Marin 583, 584
 Mihanović Mate 45, 48
 Mihanović Tadija 85, 86, 88,
 97, 237, 565, 571, 663
 Mijakovac Pero 65, 533
 Miiian Paško 374
 Mijoč Ante 280, 412
 Mikačić Marko 64, 65
 Mikelić Martin-Večo 159, 271
 Mikelić Petar 484, 560
 Mikulić Božo 632
 Mikulić Pol do 113, 255, 313
 Milano Nino 470
 Milanović Anica 615
 Milanović Neda 615

Milat Jakica 618
 Milat Mara 619
 Milat Niko 395, 474, 548
 Milat Vicko 212
 Milat Vinka 618
 Milčić Pero 615
 Milešina 22, 24, 132, 155, 361, 408, 411, 417, 556, 597, 616, 639, 692, 705
 Mileta Boško 144
 Miletić Ante 21, 50, 51
 Miletić Dragica 615
 Miletić Ecija 618
 Miletić Josip 132
 Miletić Mile 73
 Miletić Petar 132
 Miletić Stana 408, 616, 685, 735
 Milić Ante 675
 Milić Mate 566
 Milić Niko 566
 Milić Nikola 663
 Milić Zeljko 171
 Milićević Marija 615
 Miličić Jakica 618
 Milišić Ante 754
 Milišić Ivan-Relicio 184, 735
 Milišić Martin-Bu'gar 190
 Milize 406, 407
 Milna 15, 25, 358, 389, 471
 Milojević Neda 617
 Milojković Mirko 589
 Miloš Marko 395, 486
 Miloš Neda 618
 Milošević Josip 197
 Milošević Katica 619
 Milošević Miodrag 65
 Milošević Stipe 534, 535
 Milović Baldo 699
 Milun Ružica 615
 Miljak Anđelka 617
 Miljas Marija 619
 Miljevci 26
 Miljevima 678
 Miljuš Vaso 389
 Mimica Blaženka-Luea 210, 393, 394, 395, 408, 463, 578, 634, 761
 Mimica Dobriila 616
 Mimica Jozo 86, 420
 Mimica Miloš 463
 Mimica dr. Tomo 63, 65, 700
 Mimice 25, 155, 210, 420, 463, 515, 762
 Miočević Antica 617
 Miočević Matija 617
 Miočević Nedjeljka 737
 Miočić 714
 Miočić Ante 145, 155, 324, 343, 397
 Miodrag Marica 615
 Miodragović Jovo 499, 764, 766
 Miović dr. Ivo 633
 Miranović Mara 420
 Mirce 140, 190, 337, 338
 Mirić Sonja 618
 Mirlović Polje 144, 155, 673
 Mirković Mijo 493
 Mirkovići 735
 Mirošević Jakica 408, 618
 Mišetić 77
 Mišetić Anđelka 618
 Miškovci 69
 Mitrović 159
 Mitrović Marija 617
 Mladenović Tasa 589
 Mladineo Petar 55, 73, 77, 517, 518, 700, 738
 Mladinić Jerkica 616
 Mladinić Nikolica 616
 Mladinov Bernardo 692
 Mladinov dr. Miro 470
 Mladinov dr. Niko 470
 Mlinište 469, 533, 604, 744
 Modrino Selo 114, 298, 367
 Mojanka 478, 711, 740
 Mokro Polje 18, 26, 59, 118, 154, 210, 211, 224, 269, 275, 298, 369, 389, 390, 403, 404, 520
 Molat 26, 615, 659
 Montana Blaga 617
 Monti Ante 331, 332, 334, 335, 766
 Mordin Božo 73
 Mordin Ivo-Cmi 197, 365, 395, 719, 764
 Mornar 229
 Momarević Mičo 395, 486,
 Moroni 317
 Morović Zana 617
 Morra Eugenio 315, 316
 Moskva 96, 150, 519

Mostar 121, 215, 387, 515, 537,
592, 668, 694, 730, 733, 744
Mostine 26, 598
Mravince 15, 89, 90, 159, 240
271, 307, 378, 420, 616, 632,
728
Mrđen Srećko 144
Mrkonjčđ grad 112, 121, 433
Mmarević Miho 72, 73, 157
Mrsić Ante 649
Mrše Ivo 264
Mrše Milka 614
Muć 21, 22, 23, 24, 26, 33, 48,
68, 69, 132, 155, 193, 236, 257,
276, 312, 325, 365, 385, 386,
390, 396, 408, 411, 417, 448,
457, 470, 482, 496, 500, 501,
528, 539, 540, 541, 542, 550,
552, 556, 558, 573, 583, 593,
597, 601, 602, 616, 620, 622,
623, 627, 631, 647, 663, 668,
673, 675, 681, 684, 685, 686,
687, 695, 696, 705, 706, 727,
733, 734, 735, 739, 748, 760
Muhtić Stjepan 708, 755, 759
Muljačić Linda 617
Munitić Ante 560
Murat 515, 741
Murter 26, 400
Murvica 25, 26, 140, 618
Mussolini 249, 260, 261, 291,
391, 400, 421, 718
Mustapić Mate 523
Mušica Jelka 617
Muškovići 18
Muitić Mara 618

N

Nađ Košta 504
Nakić Grgo 122
Nanni Renato 216
Nebriževac 756
Nedić 103, 282
Negotić Katica 618
Negotić Roko 328, 471, 663
Neorić 379
Nerežišće 25, 156, 407, 469, 528,
618
Nevesinje 678
Nikolić Dujo 91
Nikolić Miloš 264, 548
Nikolić Mladenka 614

Nikšić 584
Nin 26, 27, 615
Ninčević Anka 615
Ninčević Bosiljka 615
Ninčević Drinko 199
Ninčević Ivanka 420
Ninčević Lovrica 229
Ninčević Paško 146
Ninčević Pero 598
Ninčević Stipe 754
Ninić Danica 614
Ninić Ivo 425, 651
Ninić Stipe 76, 447
Nisko 155, 616
Nizić Mate 313, 534
Nižetić Zore 122
Nojava 267, 460
Noia Anka 617
Noia Krasna 617
Nonveiller dr. Otmar 64, 254
Norie Frane 424
Novak dr. 470, 700
Novak Kita 615
Novak Marija 57, 109, 134, 182,
224, 394, 408, 520, 614, 735,
764
Novak ović Jok a 616
Novaković Niko-Longo 48, 54,
66, 104
Novaković Vlado 65, 265, 351
Novigrad 26
Novo selo 25
Numić 526
Numić Selim 766
Nunić 18, 26, 154, 292, 294, 295,
339

NJ

Njeguš Bogdo 144

O

Obradović Branko 31
Obrovac 26, 27, 66, 69, 78, 211,
239, 269, 277, 298, 315, 316,
317, 389, 508, 549, 615, 630,
637, 640, 747
Očestovo 18, 154
Odrlin Mile 360
Odžak 418, 427
Ogorje 26, 68, 69, 95, 177, 312,
324, 470, 658, 659, 660, 675,
681, 684, 685

Ogorje Donje 155
 Ogorje Gornje 155, 616, 648
 Ogulin 316
 Oklaj 26, 145, 368, 470
 Oključna 618
 Okrug Donji 155, 267
 Okrug Gornji 155, 267
 Olib 26
 Olio Carlo 114
 Olivari Antonio 547
 Omčica 224
 Omiš 15, 24, 25, 27, 36, 40, 41,
 73, 78, 80, 84, 85, 86, 87, 88,
 98, 106, 108, 134, 135, 16Y,
 175, 187, 202, 209, 210, 219,
 220, 230, 237, 380, 392, 393,
 395, 420, 421, 448, 454, 456,
 463, 469, 679, 483, 484, 490,
 498, 499, 503, 514, 515, 520,
 539, 543, 546, 547, 550, 551,
 559, 569, 570, 573, 574, 576,
 578, 581, 593, 596, 598, 599,
 608, 609, 613, 617, 628, 635,
 643, 659, 666, 667, 681, 690,
 694, 696, 698, 709, 729, 733,
 739, 743, 745, 761, 762
 Omiška Rogoznica 639
 Omrčen Iva 615
 Opačić Olga 615
 Opačić Sonja 615
 Opačić Stevo 535, 663, 675, 709
 Opatija 557
 Opuzen 25, 156, 469, 538, 566
 Orak 617
 Oraovac 15, 16
 Orazi Vezio 258, 260, 262, 267,
 268, 294, 339
 Oreb 508
 Orebić 25, 157, 474, 575, 619,
 716, 720, 753
 Orešić Cvijo 110, 112, 165, 190,
 413
 Orlandini Perica 618
 Orlandini Tina 618
 Orlić 673
 Orlić Ante 563
 Orlić Ranko 29
 Orlov Ema 614
 Osijek 726
 Oskorušno 696
 Ostojić 485
 Ostojić Vesna 618
 Ostrovica 15
 Ostrvica 57, 84, 403
 Ošljak 372
 Oštrej 533
 Oštrić Zvonko 146
 Otaševac 228
 Otavice 155, 673, 714
 Otišić 65, 74, 78, 95, 139, 155,
 171, 184, 209, 231, 375, 376,
 411, 594, 616, 617, 649
 Otok 59, 549, 616
 Oton 349
 Otrić 28, 66, 224, 328, 403, 404,
 520
 Ožegović Ante 144

 P
 Padovan Tomica 618
 Padre Dinka 618
 Padene 26, 28, 59, 65, 118, 224,
 227, 265, 298, 349, 403
 Paić Bogdo 361
 Paić Frane 361
 Paić Neva 29, 408
 Paić Toni 361
 Pakline 452, 453
 Pakoštane 26, 190, 300, 598
 Palanka 404
 Palaversa Luka 551
 Palaversi Bepica 594
 Paltrinjeri Jerko 146, 394, 544,
 588
 Panj 25
 Panj kota Stipe 154
 Panjkota Vice 614
 Pap Pavle 31
 Parčić 18, 114, 298, 403, 714
 Parać Kajo-Cućin 483
 Parać Vjeko 700
 Parmač Stanko 205, 520, 673
 Pariz 20
 Pasičina 114, 130, 209
 Paškov Mila 614
 Pašman 26
 Pauk Milka 614
 Paunović Tonči 535
 Pavčić Marica 618
 Pavelić 74, 77, 103, 116, 282,
 283, 439, 505, 609, 708, 723
 Pavić Iva 615
 Pavić Luka 80, 81

Pavić Neda 615
Pavić Petar 547
Pavić Simka 615
Pavičić Andrija 394, 475
Pavičić Dinko 381, 450
Pavković Ivan-Smokva 650
Pavković Neda 615
Pavković Nika 615
Pavlinović Ljubica 617
Pasini dr. 170
Pažanin Neda 615
Pečanac 282
Pederin dr. 700
Pejković Đuro 394
Pekić Zorka 614
Peko Bogdan 31
Pelicarić Andrija 299
Pelić Masa 614
Penavić 82
Penga Marko 344
Penović Božo 193
Penović Cvita 616
Penović Ivo 384
Perajica Ivan 457
Peran Vlado 182, 257, 264, 292,
293, 294, 295
Perera dr. Izidor-Matić 280,
469, 470, 577
Perast 592
Perat Jure 547
Perasić 88
Perčić Pavenka 617
Perčić Petar 237
Perica Darinka 380
Perić Anđa 616
Perić Ante 394
Perić Blaženka 616
Perić Frane 395
Perić Marinko 486
Perić Mile 450
Perić Stevo 182, 264, 271, 292
Periša Branko 592
Perišić Berislav 103
Perišić Jakov 50
Perišić (pop) 218
Perko A. 307
Perko Č. 307
Perković 26, 447, 501, 736
Ferković Marija 616
Perković Vice 110
Perković Zdenka 616
Perušić Nikola 249
Pešić Josip 86, 210, 395, 463, 762
Petak A. 143
Petak Petar 420
Petković Paja 665
Petrčane 26
Petrić Anka-Tetica 408, 734
Petrić Jakša 328
Petrić Slavka 618
Petrić Sime 395, 569
Petričević Branko-Kada 673
Petričević Jozo 89
Petričić Julije 264, 276
Petrović Dušan 139, 171
Petrović Luca 618
Petrović Sergije 113, 280, 548
Peulje 367, 386, 387, 589, 597,
605, 627
Peulje Gornje 112
Pezo Ivan 140
Pezo Kruno 140
Pezo Pero 140
Pezza de Copresso-Cordinini
590
Piazzoni 508
Pijavičino 157, 428, 619
Pilić Duško 420
Pilić Paško 533
Piližota Stipe 395, 627
Pinj atela Anton 300
Pinj atela Josip 300
Piplica Ivan 395
Piplović Ana-Daša 394, 499,
556
Piplović Nikica 374, 397
Pirovac 26, 190, 328, 329, 424,
425, 598, 656, 661
Pisac Josip-Sidilo 50
Piteša Jakov 507
Pitovska Plaža 367, 370
Pitve 361, 450, 618
Pivac Ivanka 617
Fivčević 575
Pivčević Mirko 86
Pjevač Dujo 245
Flavno 154, 227, 228, 242, 244,
245, 263, 264, 269, 333, 339,
391, 404, 597, 600, 615, 625
Pleho Jozo 548
Plenča Dušan 486
Plenča Rade 360
Pleština Mate-Ibar 61, 197, 342
Pleština Mijo-Mikela 61, 90, 99

Pleština Milan 61
 Pletikosić Ružica 615
 Ploče 51, 52, 54, 214, 215, 220,
 347, 408, 409, 429, 485, 548,
 629, 696
 Pljevlja 584, 678
 Počuča Mile 482
 Podaca 52
 Pod bablje 756
 Podgora 130, 213, 255, 370, 396,
 409, 421, 448, 496, 617, 629,
 707, 724, 726, 748, 749, 755,
 757, 759
 Podgradina 156, 411, 538
 Podgrade 25, 762
 Podi 418, 448, 479, 616
 Podobuče 25
 Podorljak 213, 267, 615
 Podosoj 25, 672
 Podovi 318
 Podrvenik 677
 Podstrana 24, 84, 86, 155, 187,
 210, 463, 467, 479, 501, 634,
 644, 663, 709, 710, 711, 762
 Podšpilje 618, 625
 Podu je dr. 738
 Pod varoš 615
 Pokrajac Aleksija 615
 Pokrovnik 26, 145
 Polača 26, 154, 489, 615
 Polak Pepo-Martin 22, 101, 103
 Polić Milka 617
 Polić Stjepan 249
 Poljak Vjera 616
 Poljana 154
 Poljanić Nikola-Kadija 365
 Polje 222
 Poljica 41, 140, 450, 480, 490,
 604, 618, 756, 760, 765
 Poljić Ante 249
 Poljićanin Jozo 685
 Poljićanin Kata 615, 650
 Poljićanin Vice 97, 650
 Ponikve 429
 Popara Miro 241
 Popina Mala 66
 Popina Velika 16, 66, 404
 Popova Luka 619
 Papović 160, 247, 343
 Popović Dejan 337
 Popović Dušan 335, 434, 507,
 544
 Popović Jozo 397
 Popović Koča 702
 Popović Nikica 396, 707
 Popović Pajo 48, 54, 65, 101,
 139, 265, 266, 288, 325, 329,
 331, 332, 333, 334, 344, 353,
 354, 431, 434, 500, 506, 507
 Popović Vlado 264, 279, 476,
 504, 620
 Popović Vojo 142
 Posedarje 26
 Postinje 155, 171, 193, 384, 385,
 411, 470, 477, 540, 541, 542,
 628, 648, 687, 706
 Postire 25, 156, 346, 370, 379,
 618
 Postranje 756
 Posušje 472, 565, 583, 591, 668,
 678, 709, 744
 Potočnik Josip 82, 535
 Potomje 157, 365, 428, 566, 619
 Potravlje 25, 96, 101, 177, 750
 Povasović 387
 Povija 352, 549, 618
 Prapatnica 267, 686, 733
 Pravica Rade 142
 Praznice 140, 346, 728
 Predavec 493
 Preger A. 746
 Preko 26, 95, 103, 134, 341, 358,
 360, 371, 396, 688
 Premeru prof. dr. Ante 470
 Premuda 26
 Prgommet 26, 155, 267, 310, 539
 Prhovo 677
 Pribičević Adam 493
 Priboj 592
 Pribude 22, 132, 155, 616
 Pribudić 245, 269, 343, 403, 404
 Prigradica 340
 Prijepolje 584, 592
 Prijic Momir 766
 Priko 761
 Primi Franjo 146
 Primorac Rudi-Miro 386, 387,
 388, 547, 702
 Primorac Ružica 358, 387, 388
 Primošten 16, 26, 547, 614, 673,
 675, 677, 679, 680, 729, 731
 Pristeg Donji 656
 Privlaka 26
 Prizmić Milan 72, 395, 455

Prklje 154
Prljevo 245, 269
Prohaska 318
Prolić Andrija 615
Prolog Mali 25
Prolog Veliki 25, 130, 556
Prološka Draga 418, 427
Proložac 25, 756
Promina 615
Proso Andrija 326
Proso Mara 617
Provo Cista 473, 475
Prozor 321, 433, 535, 536, 537,
583
Prpa Ljubo 112
Prpić Marta 615
Prugovo 21, 275, 276, 377, 378,
386, 477, 536, 682, 705
Prvan Ljubo 547
Brvić 237, 382, 400, 470, 614
Prvić Luka 26, 372
Prvić Sepurine 26
Pucar Đuro-Stari 504
Pučišće 25, 140, 156, 344, 345,
346, 371, 471, 618, 728
Puljas Božo 249
Pupnat 156, 671
Pupovac Grojko 264, 548
Pupovac Petar 129
Purić Anda 615
Purišić Ivo 622, 735
Pušić Jan ja 619

Q

Quarantotto Paolo 680

R

Račišće 25, 63, 156, 618, 670
Rački Drago 571
Rački Dušan 571
Rački Mile 570, 571
Radanović Perica 616, 685
Rade Kata 615
Radelić Anđelka 617
Radelić Anka 617
Radelić Branko 361
Radelj Marija 617
Radeljević Anuška 619
Radeljević Kata 619
Radeljević Marija 72, 395, 619
Radev 478

Radević Petar 534
Radica Ante mlađi 253
Radica Ante stariji 249, 253
Radica Tonka 615
Radić 212
Radić Felicio 229
Radić Ivo 69
Radić Jera 615
Radić Luka 470
Radić Marija 617
Radić Milka 618
Radić Niko 154
Radić Ruža 615
Radić Vukica 615
Radić Zvonko 195, 420
Radinović Ljuba 615
Radišić Blaženka 618
Radišić Ina 618
Radman Draga 618
Radmilović Božo 675
Radmilović dr. Jerko 229, 278,
361, 392, 394, 407, 475, 664
Radmilović Jure 448
Radmilović Paula 408
Radobolja Anka 617
Radobolja Josip 24, 85, 86, 87,
97
Radošić 155, 238, 240, 272, 310,
457, 477, 500, 516, 539, 616, 758
Radošević Nikola 534
Radovančić Frane-Bilac 329,
377
Radovanović Stipe 469
Radovniković 181, 325
Radovniković Davor-Strko
321, 534
Radovčić 18, 25, 154, 275, 339,
368
Radović Slavica 617
Radučić 18, 26, 154, 275, 339,
368
Radučić Mileva-Kutlača 615
Radunić 646
Rađa Stana 616
Rađenović Stevo 71, 162, 232,
234, 315, 318, 389
Rafaneli Ivan 548, 649
Rafaneli Marica 617
Raić Petar 563
Raić Tonči 666
Rajčić Mato 457
Rajčić Tone 239, 241

Rajević 135
 Rajević Marija 616, 685
 Rak Marinko 534
 Rakić Marinka 617
 Ramić Slavko 144
 Randić Ivo-Nikola 37, 147, 160,
 201, 302, 361, 392, 394, 395,
 421, 503, 518, 550, 551, 665,
 666, 732, 740, 741
 Ranković Aleksandar 570, 604,
 605, 686
 Raos Ante 486, 523
 Raos Jaka 617
 Raos Zvonko 486, 523
 Rapotec Stanislav 63, 64
 Rasline 308, 347, 447, 568, 586,
 587, 627
 Rastićevo 270
 Rastovac 155, 267, 278
 Raščane 457, 496, 730
 Raše Vinka 618
 Rašić Pera 615
 Ratković Ante 132
 Ratković Iva 616
 Rava 154
 Ravlić Tihana 616
 Ravno 220
 Razović Marko 486
 Razvode 26, 155, 615
 Ražanae 26
 Redić Simeon 65
 Reić 303
 Reić Srećko-Petica 196, 207,
 221, 302, 327, 343, 415, 419,
 535, 628, 634
 Rejstović Rajka 618
 Relić Smiljan 144
 Reija Zoirka 614
 Repanić Nikola-Gandi 97, 129,
 213, 337, 419, 535, 628, 634
 Rapanić Ivan 310, 640
 Resanovci 597
 Reskušić Ljarka 213
 Ribar Ivo-Lola 630
 Ribarić 26, 67, 74
 Ričice 472
 Riđane 342
 Rijeka 557
 Rii je Mijo 171
 Rim 32, 165, 267, 291, 304, 381,
 727
 Risan 592
 Roatta 260, 261, 262, 277, 391,
 465
 Rocchi Armando 566
 Rodai j ice 26
 Rogotin 25
 Rogoznica 26, 64, 86, 365, 387,
 465, 467, 473, 481, 483, 547,
 575, 617, 679, 729, 731
 Rogulj Spiro 202
 Roguljić 8, 560
 Roje Anica 616
 Roje Ante-Levaj 129, 278, 337,
 338, 415, 416, 419, 520, 673
 Rokvić Mane 66, 230, 232, 234,
 235, 318, 319, 500, 506, 575,
 586
 Rokov-Bosnić Marija 614
 Rokov-Lukin Marija 614
 Romac Ivan 395, 477, 520, 537
 Romac L/ujza 615
 Romac Mara 615
 Romac Marija 615
 Romac Paško 533, 553, 628, 634,
 636, 689
 Romić Ivanka 617
 Rončević Dane 182, 211, 223,
 239, 240
 Rončević Petar 547
 Rosandić Zora 616
 Rosić Jovo 628
 Roščić Leposava 617
 Rožić Ivan-Srp 268
 Rožić Jozo-Elektro 650, 738
 Rožić Petar-Cekić 643
 Rubčić Slavko 23
 Rubeša Ivo 314
 Rubnić Jovan 65
 Ruda 196, 197, 237
 Rudan dr. Krsto 469, 470
 Rudan Mara 616
 Rudelj Sirmica 617
 Rudeš Mijo 140
 Rudine 163
 Rujane 183, 418, 419, 427, 434,
 627
 Rujak Soka 615
 Rujišta 189, 211, 224, 225, 239,
 339, 360, 367, 368, 369, 391,
 401, 403, 404, 405, 447, 470,
 508
 Rukavina Ivan 227, 228, 476,
 503, 504, 620

Rukavina Juco 144
Runović 756
Rupie Slavko 182
Rusković Slavko 142
Russi 315
Rušinović 536
Ružić 605, 606, 673
Ružić Jozo 26, 249
Ružić Milena 546
Ružić Nevenka 616
Ružić dr. Silvio 470
Ružić Vojka 616

S

Sajković 20, 112, 165, 178, 190,
216, 228, 319, 336, 367, 387,
413, 626, 627, 675
Salacan 411
Sali 25, 446, 688
Samardžić A. 59
Samardžić Kaja 615
Samardžić Petar 217
Samardžić Stanko 97
Santini Edo-Dorde 20, 30, 97,
110, 177, 394, 412, 587, 590,
592, 597, 681, 686
Santini Milko 300
Santini Venko-Zvonimir 300
Santini Vito 300
Sanj ina M. 746
Sapina Doca 129, 155, 267
Santovito 718
Sarajevo 43
Satrić 615
Savar 340
Savić Jovan 167
Savin Ante-Manistra 388, 389
Savin Aćim 633
Savo 421, 751, 752
Sažunić Zlatan 361, 592
Scalchi I. 679, 680
S&šsl 529
Seget 26, 97, 194, 202, 267, 465,
475, 537, 720, 721, 733
Seget Donji 129, 155, 343, 513,
615, 650
Seget Gornji 155, 344, 465, 615,
685
Sekulić Nikola-Bunko 57, 182,
189, 224, 264, 339, 360, 394,
482, 553
Selca 15, 122, 156, 307, 346,
471, 618
Seljin Sahbaso 766
Sen.janović Dermano 78, 88, 92
Sesartić Spiro 754
Sesartić Tonka 616
Sevid 155, 213, 267, 734
Siciliani Kajo 719
Sićani 750
Silba 26
Si'liori Silvio 446
Silov Pavle 368
Simoni Mišo 142
Sinčić David 317, 319, 334
Sinobad Branko 47
Sinobad Dušan 47
Sinofoad Nenad 331, 332, 334,
335, 500
Sinovčić Zorka 618
Sinj 11, 13, 21, 24, 26, 27, 29,
30, 31, 32, 33, 36, 40, 41, 48,
50, 68, 72, 74, 78, 79, 80, 81,
83, 85, 91, 95, 96, 97, 98, 100,
101, 120, 130, 139, 156, 157,
159, 160, 165, 175, 182, 190,
209, 219, 236, 237, 305, 324,
325, 326, 333, 351, 357, 375,
389, 392, 395, 409, 411, 412,
413, 416, 417, 420, 421, 423,
426, 428, 433, 436, 438, 448,
453, 454, 457, 458, 469, 474,
477, 478, 490, 497, 499, 503,
506, 507, 510, 513, 514, 515,
516, 520, 521, 523, 525, 533,
536, 539, 541, 542, 543, 546,
547, 559, 560, 564, 586, 587,
596, 597, 600, 609, 613, 615,
629, 630, 632, 640, 648, 649,
670, 675, 687, 695, 707, 711,
714, 729, 733, 740, 748, 760,
764'
Sirišević Jozo 249
Sirišević Katica 616
Sirišević Nikola 249
Sirišević Petar 249
Siroboja 84
Sirotković Ljubica 126
Sirotković Marin 349, 397, 533
Sitno Donje 207
Sitno Gornje 87, 90, 110, 172,
186, 465, 634, 667, 761

Siverić 26, 144, 145, 146, 155, 368, 615
 Skračić Mate 651
 Skračić Mile 425
 Skolabrin Iva 614
 Skradin 26, 27, 96, 314, 389, 547, 563, 566, 568, 680, 747
 Skokanović Ljuba 618
 Skroza Nikola 640
 Slade Vinko 171
 Slade Kata 615
 Sladinac 215
 Slano 25
 Slivno 25, 156, 411, 538, 617, 709, 711
 Sladoj ev Blaž 308
 Slavica Sime 644
 Slime 750, 751, 761
 Smiljanić Danilo 320, 321, 419, 533, 702
 Smiljanić Ilija 57
 Smiljčić 26, 747
 Smodilaka dr. Josip 147
 Smodlaka Nevenka 616
 Smodlaka Spiro 58, 72
 Smokvica 25, 156, 490, 545, 618, 718
 Smolčić Ante 277
 Smolonje 86, 155, 667
 Smrdelje 237, 404
 Soldatić Dalibor 146, 420
 Soldo Luca 616, 685
 Solin 15, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 40, 42, 44, 46, 48, 50, 55, 58, 61, 71, 72, 87, 89, 90, 91, 97, 99, 141, 158, 159, 167, 168, 171, 175, 177, 181, 183, 184, 185, 186, 187, 190, 194, 195, 196, 197, 198, 207, 208, 221, 222, 223, 225, 229, 230, 237, 240, 254, 255, 271, 272, 273, 278, 302, 303, 310, 320, 340, 353, 356, 378, 384, 385, 392, 393, 395, 396, 400, 409, 416, 417, 420, 421, 436, 439, 441, 442, 451, 452, 454, 462, 483, 485, 493, 498, 499, 500, 501, 503, 516, 527, 538, 540, 548, 550, 559, 563, 564, 575, 584, 590, 592, 593, 596, 597, 601, 613, 616, 628, 631, 633, 636, 655, 657, 665, 683, 685, 686, 687, 691, 705, 707, 714, 732, 733, 736, 740, 753, 754, 760
 Soline 26, 154
 Sonjara 129
 Spigo 65
 Split 9, 11, 15, 17, 19, 20, 21, 26, 27, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 43, 46, 48, 50, 55, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 79, 87, 89, 90, 98, 99, 100, 101, 103, 106, 107, 108, 110, 112, 113, 114, 117, 118, 120, 124, 126, 128, 129, 135, 136, 138, 141, 142, 146, 147, 149, 150, 152, 153, 159, 160, 162, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 175, 177, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 187, 191, 194, 196, 197, 201, 202, 211, 213, 216, 218, 221, 222, 223, 225, 226, 227, 229, 230, 236, 237, 242, 245, 247, 249, 252, 254, 255, 257, 268, 272, 273, 277, 278, 283, 284, 302, 303, 304, 307, 310, 315, 316, 325, 327, 340, 343, 346, 347, 350, 351, 352, 354, 355, 356, 358, 360, 361, 362, 377, 378, 379, 380, 381, 384, 385, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 401, 409, 411, 412, 416, 417, 419, 420, 421, 428, 437, 438, 439, 441, 442, 449, 451, 452, 454, 458, 460, 464, 465, 467, 469, 470, 471, 472, 473, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 483, 484, 485, 486, 489, 491, 493, 497, 498, 499, 501, 503, 507, 508, 511, 513, 514, 515, 517, 518, 519, 520, 521, 525, 526, 527, 529, 533, 537, 538, 539, 540, 541, 543, 546, 547, 549, 550, 551, 554, 558, 559, 560, 563, 564, 569, 570, 573, 575, 577, 586, 588, 590, 592, 596, 597, 599, 600, 606, 608, 609, 611, 613, 615, 616, 619, 624, 628, 632, 633, 635, 636, 643, 646, 649, 654, 659, 664, 665, 666, 670, 671, 675, 679, 681, 682, 683,

686 687, 691, 692, 693, 696,
 700, 706, 707, 709, 710, 711,
 712, 714, 721, 722, 726, 727,
 728, 729, 730, 732, 734, 736,
 738, 739, 740, 741, 743, 745,
 746, 751, 752, 758, 761, 763,
 764
 Splivalo Perka 618
 Splivalo Pero 377, 395
 Splivalo Stipe 180, 361, 450
 Srb 232, 318, 367, 389, 482
 Sreser 157, 484, 619
 Srdelić Celestin 395, 632
 Srdelić Marko 485
 Srdelić Mirko 546, 547
 Srima 614, 656, 728
 Srinjine 87, 460, 565, 573, 577,
 634, 666
 Srpski Klanac 401
 Srzić Anka 617
 Srzić Martin 534
 Srzić Niko 526
 Srzić Vice-Gabro 395
 Stagljčić Ankica 614
 Stalio dr. 106
 Staljin 189, 250, 493, 693, 725
 Staljingrad 696
 Stančić Mate 182, 211, 224, 257,
 264, 534, 634
 Stančić Kata 617
 Stanić Iko 86
 Stanišić 282
 Stanišić Zorko-Modrić 328, 663
 Stankovci 26, 190, 598, 614, 747
 Stanković 753
 Stanojević 82
 Starčević 493
 Stari grad 25, 36, 97, 162, 163,
 209, 329, 370, 376, 377, 381,
 400, 453, 601, 602, 618, 685,
 752
 Staševića 341, 494
 Stefanović Svetislav-Čečo 461,
 553, 554, 556, 604, 638
 Stegnaić Milorad 239, 240
 Stepić Marija 619
 Stipančev Mladen 308, 640
 Stipica Jozo 41, 583
 Stipica Marija 617
 Stipić Milan 52
 Stipišić Mičo 69
 Stobreč 26, 155, 167, 452, 454,
 761
 Stoilović Zaga 673
 Stoislavljević Petar 65, 184, 649
 Stojadinović 315
 Stojanac Marko 633
 Stojanović Božo-Staljin 139,
 171, 411
 Stojanović Darinka 139, 616
 Stojanović Miloš 139, 171
 Stojić Cvita 615
 Stojić Milica 615
 Stomor.ska 25, 618, 692
 Ston 25, 300, 455
 Stričević Jovo 184
 Stričević Pavao 601
 Stričević Tonica 616, 685
 Striževno 113
 Strožanac 569, 643, 644
 Strožer Zoran 321, 469
 Strmica 26, 61, 65, 212, 225,
 228, 243, 246, 270, 318, 481,
 520
 Strmendolac 615
 Struić Olga 395, 615
 Stude Marin 66
 Studenci 25, 156, 429, 471, 472,
 475, 495, 637, 726, 756
 Studin Frane 409, 535
 Studin Marija 616
 Stupar Bogdan 337, 409, 534,
 537
 Subašić Ivan-Đovani 226, 651,
 652, 657, 741
 Subota Nikola 29, 184
 Sućuraj 25, 200, 307, 381, 618,
 681
 Sučić dr. 470
 Sučić Florijan 722
 Sučić Martin 145
 Suhi Dolac 310, 478, 535
 Sukmo Stana 619
 Sukošan 26
 Sumartin 25, 122, 337, 338, 346
 Supetar 15, 25, 219, 380, 389,
 471, 601, 603, 764
 Šupilo 493
 Sutina 587, 616, 705
 Sutivan 15, 140, 156, 190, 337,
 338, 344, 345, 346, 347, 393,
 471, 573, 618, 764

Sutlović Benjamina 614
 Sutlović Marica 614
 Sutlović Riko 360, 396
 Suton M. 738
 Suvač 615
 Svalina Olga 616
 Sv. Petar na Lastovu 25
 Svetina Jozo 47, 103
 Svikolj Lila 615
 Svinišće 527, 570

S

Sandrić Antica 614
 Sare 88
 Šare Frane 264
 Šarić Anka 395, 614
 Šarić Lepa 614
 Šćekić Vlado 533
 Šegotin Jozo 699
 Šegvić Miro 547
 Šegvić Perica 146
 Šegvić Pjero 146, 160, 420, 421
 Šegvić Vesela 225, 408
 Šegvić Zdenka 420
 Šehović Serif 420, 764
 Šeparović Dobriša 618
 Šeparović Ivo 197, 395
 Šepurina 400, 614
 Šerić Iva 616
 Šerić Jakov 132
 Šerić Marko 132
 Šestanovac 25, 207, 423, 425,
 448, 454, 473, 475, 521, 626,
 627, 631, 632, 762
 Šetko Jure 486
 Ševeljević Oto 361
 Ševo Ciro-Zec 310, 640
 Ševo Jovo-Rus 167
 Šibenik 17, 18, 26, 27, 30, 33,
 57, 67, 69, 70, 76, 101, 114,
 117, 119, 122, 129, 132, 134,
 142, 145, 153, 154, 167, 169,
 170, 182, 211, 221, 225, 227,
 229, 236, 237, 247, 248, 249,
 252, 253, 254, 257, 260, 272,
 273, 283, 284, 291, 300, 320,
 325, 326, 329, 348, 357, 363,
 372, 378, 389, 394, 397, 408,
 420, 447, 455, 465, 467, 469,
 470, 471, 475, 476, 482, 485,
 486, 503, 519, 527, 528, 537,
 539, 546, 554, 559, 564, 568,
 586, 599, 600, 603, 605, 607,
 608, 609, 612, 614, 626, 627,
 632, 634, 640, 656, 661, 671,
 672, 675, 679, 680, 686, 711,
 719, 721, 726, 729, 731, 733,
 764
 Šid 280
 Šimić 318
 Šimić Stjepan 81
 Šinko-Jovanović Stevan 63, 64
 Šipan 25
 Šipovo 701
 Širinić Vjeko 144, 394, 397
 Širitovci 145
 Široki Brijeg 592
 Široko 537
 Škanja Lazar 128
 Škare Stanko 737, 739, 764
 Škarica Filip 78
 Škarica Pešo 394, 764
 Škarić P. 483
 Škarić Sako 486
 Škaričić Zora 616
 Škobalj Ljubo 78
 Škora Jefto 76
 Škorpilk Josip 507, 708, 709,
 764
 Škorpik Velimir 708, 709, 748,
 755
 Škaramota Marica 618
 Škrbić Jovo 54
 Škrip 618
 Šlajmer dr. 154
 Šolaja Ljubica 615
 Šolaja Radojka 615
 Šolić Jela 616
 Šorić Ante-Golu'b 396, 547
 Šošić Neda 617
 Šošići 361, 469, 470, 496, 604,
 682, 744
 Šatora Milan 720
 Španić Anđelija 615
 Šperac Ivo 463, 560, 691
 Šperac Josip 416, 570
 Šperac Katja 408, 594, 617
 Špero Danka 616
 Špero Fila 617
 Špirić Antica 614
 Špirić Nikola 239, 747
 Šprljan Ilinka 614
 Štambuik Bosiljka 618
 Štambuk Marica 618

Stampalija Danilo 395
 Štikovo 649
 Štrbac Dušan-Dule 396, 478,
 482, 486, 508
 Štrbac Joka 615
 Štrbac Mara 615
 Štrbac Mirko-Kozjak 260
 Sućur Ante 140, 394, 395
 Sućur Kata 618
 Šuica 424, 428, 454, 526, 591,
 596, 630, 632, 637, 744
 Šulenta Vera 617
 Šupe Andrija 134
 Šupe Frane 644
 Šupe Iskra 614
 Šupe Sirmica 134
 Šurić 547
 Surić Emesta 614
 Šušlić Branko 65
 Šutić Ante 51, 113, 208, 280,
 533
 šutić Silva 617, 649
 Švorinić Albino 396

T

Taconi 46
 Tadić 458
 Tadić Dušan 81,
 Tadić Mate 395
 Tadin Dušan 9, 56, 99, 196, 207,
 221, 273, 278, 388, 395, 400,
 593, 754
 Tadin Olga 616
 Talijančić Karmela 617
 Tambača Ljuba 614
 Taras Milica 618
 Taraš 140
 Tartalja Hrvoje 135, 470
 Tavra Aote-Antić 416, 495, 570,
 683
 Telenta Franko 362, 486, 632
 Tenderà Iva 615
 Tepljuh 26, 615
 Terzić Velimir 413, 507, 553,
 557, 565, 605
 Terzin Dušan 144
 Tešanović V. 575
 Tica Veljko 334
 Tičevo Veliko 597
 Tijardović Ivo 146, 160, 746,
 764
 Tijardović Zvonko 303

Ti jarica 25, 79, 521
 Tijesno 26, 154, 308, 372, 400,
 424, 470, 656, 661
 Tilić Marko 486
 Timet 317
 Tiškovac Donji 165
 Tiškovac Gornji 167
 Tinj 26, 154
 Tišma Milan 211, 239
 Tišma Miloš 264
 Tišma Stanko 264, 396, 747
 Tišma Vaja 615
 Tišme 369
 Tivat 592
 Tjentište 535
 Tkon 26
 Todorović Dušan 72, 395
 Tolić Dinko 313, 526, 751
 Toljaga 404
 Tolja 559
 Tomas Slavko 299
 Tomaseo David 315
 Tomaseo dr. Vanja 470
 Tomaš Kažimir-Lešo 78, 84,
 535
 Tomaš Markovinka 88
 Tomašević fra Ivan 145
 Tomašević Jerko 395
 Tomašević Jozo 113, 208, 280,
 394, 526, 545
 Tomašević Julija 617
 Tomašević Ljubica 617
 Tomašević Maša 617
 Tomić 229
 Tomić Desa 618
 Tomić Mileva 734
 Tomić Nikola 533
 Tomić Petar 349
 Tomić Rade 300
 Tomašić Marija 618
 Tomšić Jure 393
 Topolje 47
 Tosso A. 180
 Tosti Jerko 486
 Touzović dr. Rajko 389
 Travnik 534, 535
 Trbounje 145
 Trbuhović Bare 450
 Trebinje 592
 Trebotić Niko 249, 252
 Trešnjevo 592

Tribuinj 15, 17, 26, 154, 308,
 400, 424, 446, 447, 614, 656
 Trifunović Ilija-Birčanin 48,
 54, 62, 63, 64, 65, 66, 216, 219,
 314, 332, 387, 388, 389, 557,
 633, 741, 763
 Trgo Marija 617
 Trilj 25, 79, 98, 175, 207, 237,
 326, 521, 549, 556, 695
 Trinaestić Vjera 395, 614
 Tripalo Davor 331, 332
 Trišić 427
 Trlaja Ante 169
 Tmovac 521
 Trogir 26, 27, 40, 41, 97, 125,
 126, 129, 155, 171, 193, 194,
 202, 213, 229, 310, 344, 365,
 392, 395, 397, 460, 465, 467,
 475, 490, 501, 514, 515, 516,
 536, 538, 543, 546, 564, 567,
 593, 599, 600, 609, 613, 615,
 640, 641, 643, 650, 666, 683,
 685, 688, 711, 714, 716, 717,
 718, 719, 721, 726, 727, 729,
 733, 734, 735, 738, 739
 Trpanj 25, 157, 401, 698, 699,
 716, 719, 720
 Trst 214, 534, 591, 592, 679
 Trstenik 25, 157
 Trubar 167
 Trumbić Neda 416
 Truipiano 260
 Trutin Petar 141
 Traži vuk Dušan 766
 Tučepi 385, 494, 748
 Tudor Anka 616
 Tugari 84, 87, 89, 90, 155, 573,
 583, 634, 635, 666, 762
 Turbe 534, 734
 Turija 320, 323, 494, 495
 Turić Josip 140, 141
 Turjaci 616
 Turkalj Milan 486
 Turanj 300
 Turovac 223, 224
 TUšić 388
 Tuzla 591

U

Udbina 92, 232
 Udina 566
 Udovčić Ante 360

Udovičić 128, 157, 237, 615
 Ugljane 74, 98, 107, 207
 Ugljan 26, 154
 Ugrčić Jovo 508, 747
 Ujdurović Ojko 51, 113, 180,
 230, 280, 534
 Ujević Ivan 140
 Ujević Mate 523, 592, 673, 693
 Ujević Mila 618
 Ujević Vicko 395
 Unešić 26, 145, 324, 325, 447,
 601, 626
 Unger M. 746
 Uništa 82, 342, 349, 365, 514,
 544, 591, 630
 Uranija Janja 615
 Urlić Dobrila 617
 Urukalo Sergije 54, 64, 65, 721
 Urličić Ana 617
 Urošević Lj. 638
 Uršić Tonka 617
 Uvodić Ivan-Čaporica 197
 Uvodić Ljubo-Ražin 21, 106,
 107, 196, 197, 207, 321, 334,
 336, 343
 Uvodić Marija 616
 Uvodić Zorka 616
 Utore 457
 Uzdolje 343
 Uzunčević 316, 317
 Uzunović 66
 Užice 561

V

Valčić Nikola 390
 Valučić Tonči 103
 Vakuf Donji 557, 583, 632, 701,
 716
 Vakuf Gornji 412, 424, 535
 Vanić Mirko 264, 588
 Varenina Ana 616
 Varda 469, 560
 Varivode 534
 Varšava 20
 Vatavuk 673
 Vejnović Pero 264, 396
 Vela Darinka 617
 Vela Luka 25, 156, 212, 273, 274,
 490, 498, 499, 618, 633, 671
 Velić 521
 Velušić 155
 Veljak 765

Veljun 520
 Venecija 32
 Venuti M. 48
 Vesanović A. 746
 Vesanović Milena-Jelka 686
 Veselica Jozo 702
 Veža Branko. 534
 Vežić Martin-Emil 394, 548,
 604 737, 739
 Vicenzi D. 751
 Vidan Ante-Lenko 692, 721
 Vidan Olivija 618
 Vidan Olga 618
 Vidan Tanja 618
 Vidan Vertoa 618
 Vidas Jure 300
 Vidić Dobrdvoj e-Baja 521, 673
 Vidim'lije 280, 319, 320, 343,
 407
 Vidoček Franjo 526
 Vidošević Dora 615
 Vidošević Vera 135
 Vidović Jerka 615
 Vidović Duka 213
 Vidak Marica 11, 89
 Viganj 157, 474
 Vikario Katica 614
 Vitejica 615
 Vilović Đuro 763
 Vinišće 155, 188, 192, 213, 267,
 310, 467, 475, 501, 538, 615,
 677, 685
 Vinjani 756
 Vinjerac 26
 Vis 25, 36, 40, 156, 213, 274, 279,
 363, 374, 392, 395, 417, 514,
 624, 659, 661
 Viskić Bogdan 113, 214, 409,
 632, 726, 751, 765
 Viskić Mladen 604
 Viskić Poldo 617
 Viskić Vitko 51, 105
 Viskić Vlado 113, 180, 208, 313,
 342, 534
 Visković dr. Milivoj 146
 Visoka 457
 Višić M. 110, 112
 Vitasović Zorka 617
 Vito D' Aloja 12
 Vivarelli Antonio 165
 Vladić Martin 382
 Vlahov Cvita 614
 Vlahov Dušan 382
 Vlahov Duja 614
 Vlahov Mile 17 91, 182, 395
 Vlahov Roko 535
 Vlahov Venco 486
 Vlajčević Pavle 390
 Vlaisesnica 257
 Vlašić Danko 480
 Vlašić dr. Dušan 470
 Vodanović Mamdica 618
 Vodice 15, 16, 17, 26, 154, 190,
 296, 308, 357, 364, 382, 391,
 395, 397, 399, 400, 406, 424,
 437, 438, 446, 447, 540, 568,
 614, 627, 655, 656, 661, 676,
 680 727, 747
 Vodogaz Jovanka 615
 Vodopija Ivo 395
 Vojčin Gojko 651
 Vojinović Pero 18
 Vojković Ante 329, 381, 602,
 683
 Vojnić 554, 556
 Vojvodić P. 638
 Vojvodić Zeko 535, 702
 Voljak 201, 237, 255, 302, 387,
 466, 502
 Voštane 78
 Vrana 26, 598
 Vrančić Nikola 47 184, 266
 Vrančić dr. V. 536
 Vranjic 26, 122, 124, 159, 271,
 484, 516, 560, 616
 Vranjica 475, 717, 718, 719
 Vran.tican Pavao 376 590, 597
 Vranjican Petar 602
 Vrba 160, 554, 573, 673, 674,
 686, 687, 705
 Vrbanj 25, 36, 156, 381, 450
 602, 618
 Vrbica 112, 591
 Vrbnik 154, 489, 506, 615
 Vrboska 370, 381, 399 400, 618
 Vrdoljak Ante 249, 252
 Vrdoljak Josip 31
 Vrdovo 30, 31, 100, 398, 469,
 479
 Vrgada 26
 Vrginmost 135, 520
 Vrgoč Stana 616

Vrgorac 25, 119, 130, 236, 258, 310, 311, 312, 323, 335, 341, 429, 453, 494, 495, 520, 548, 617, 668, 678, 713, 730, 765

Vrisnik 73, 361, 377, 450, 618, 685

Vrlika 26, 47, 66, 77, 81, 82, 91, 159, 266, 324, 351, 360, 369, 375, 386, 390, 411, 483, 489, 506, 547, 583, 596, 597, 616, 629, 631, 649, 665, 679, 707, 729, 739, 743, 745

Vrpolje 108, 243, 401, 473

Vrsine 155, 267, 344, 470, 475, 685

Vručica Donja 157

Vručica Gornja 157, 428, 474

Vučemilo Zlata 547

Viučevica 99, 155, 377, 457, 501, 714

Vučevo 534, 679

Vučica Ante-Ašim 377

Vučičić Ante-Antiša 28, 32, 61, 589, 634

Vučičić Ivanka 594, 667

Vučičić Kajo-Biciklist 395, 400

Vučičić Stipe 159

Vučinić Pero 13

Vučipolje 15, 16, 224, 374, 596

Vučković Ljubo 588, 592

Vučković Nikola-Javor 55, 58, 67, 72, 236, 238, 273, 383, 393, 395, 400, 442, 525, 571, 593

Vučković Vujo 469

Vujasinović E. 369

Vujnović M. 746

Vukaidin Manda 615

Vukasović Božo 527

Vukasović Anđa 616

Vukasović Milica 616

Vufcman Ruža 369, 614

Vulkmirović Savo 766

Vukobratović Ivan 395

Vukojević Danica 617

Vukojević Nedjeljica 615

Vuković J. 638

Vuković Starna 617

Vukšić Ivo 142

Vufešić Marija 616, 667

Vukušić Ivo 363

Vukušić Zora 617

Vulelija Slavko 92

Vuletić Bruno 30, 337, 409, 474, 589, 592

Vulić Ante 239, 384

Vulić Luca 616

Vulin Ivan 508, 651

Vulinović Pero 349

Vušković Drago 249

Vušković Kata 617

W

Weis 470

Z

Zadar 16, 26, 27, 55, 96, 114, 134, 137, 138, 141, 248, 252, 258, 260, 261, 262, 275, 291, 292, 294, 296, 299, 315, 317, 328, 357, 364, 372, 389, 391, 394, 396, 401, 444, 446, 464, 465, 482, 486, 546, 547, 559, 564, 573, 614, 627, 645, 661, 679, 680, 719, 747, 766

Zadvarje 25, 175, 425, 454, 473, 476, 499, 521, 539, 596, 609, 627, 631, 632, 663, 730, 751, 762

Zadranko Duško 64

Zaglav 154

Zagreb 37, 43, 64, 101, 120, 202, 227, 266, 327, 334, 518, 531, 536, 546, 584, 606

Zagvozd 25, 141, 220, 423, 425, 429, 457, 519, 618, 730, 756

Zakućac 463, 573, 598

Zlopolje 658, 659, 705

Zaninović Ivo 134, 264

Zaninović Marija 618

Zaninović Zaga 618

Za oštrog 52, 706, 726

713rppp 019

Zasiok 128, 165, 177, 190, 374

Zastinje 130

Zasitražišće 209, 450, 470

Zaton 15, 16, 25, 36, 154, 190, 221, 296, 308, 347, 364, 391, 400, 406, 424, 447, 540, 566, 568, 586, 587, 598, 614, 619, 627, 650, 656

Zavala 208

Zavojane 130, 155, 462, 496, 617, 669

Zečević Duka 747
Zečević Stevo 747
Zečevo 26, 677
Zečić Marija 617
Zekan Ivan-Ico 51, 171, 257,
417, 540, 622
Zelenbaba Dmtar 222
Zelenbaba Đuro 222
Zelengrad 298, 403
Zelovo 139, 177, 312, 379, 573,
628, 677, 748, 750
Zemunik 26, 27, 480, 641
Zerbino Paolo 29, 30, 46, 160,
292 293, 294, 381, 384, 402,
454, 476, 546, 560, 718
Zirojević Vojin 14, 119, 158, 176
Zlarin 26, 372, 614
Zlatar Jovo 244, 245
Zi opol je 22
Zmijevac 25, 618, 756
Zoko Jakov 515
Zon dr. 470
Zon Paula 617
Zorica Desan 299
Zorica Kata 615
Zorić Marko 300
Zrmanja 28, 66, 96, 224, 242,
243, 245, 263, 339, 391, 401,
404, 405
Zmić Iva 615, 616
Zupčević Meho 395
Zvečanje 24, 460, 463, 573, 583,
647, 667
Zverinac 154

Z

Zabljak 583, 584, 591
Zagrović 489
Zanko dr. Miloš-Marinko 302,
358, 402, 418, 521, 522, 556,
611
Žderić Ana 617
Ždrelac 26
Žedno 267, 486
Zegar 15, 18, 26, 154, 267, 298,
369, 615
Zegarac Dujo 249

Zepina Pera 615
Zeževica 463, 663, 761
Zilić Ana 134
Zirje 26, 382
Žitko Nikola 249
Zitnić 26, 145, 626
Zivković Drago 91, 92, 308, 364,
425, 626, 650, 651, 655
Zivković Ivan 103, 394, 483, 520
Zivković Mile 308, 425, 651
Zivković Nenad 116
Zivković Zvonko 361
Živogošće 130, 155, 409
Žižak Vicko 97
Žižić dr. M. 33
Žižić Ivan-Sansir 9, 194, 526
Žižić Ivo-Lolić 271
Žižić Jozo 409
Žižić Marija 255
Žižić Milka 440
Žižić Petar 159
Žižić Rajka 616
Zman 154
Zrnovnica 24, 26, 40, 41, 70, 84,
86, 90, 108, 155, 172, 175, 214,
236, 237, 238, 240, 307, 420,
454, 460, 467, 501, 511, 515,
517, 541, 551, 552, 569, 583,
584, 617, 634, 667, 683, 702,
728, 757, 761
Zmovo 156, 491, 550, 618, 670,
671, 688
Zuanić Marija 213
Zujović Sreten 434
Zulj Slavko 325, 343
Žuljani 25
Žuljević Mladen 721
Zunković dr. Orest 469, 533, 577
Zupa 25, 320, 323, 365, 448, 457,
496, 730
Župan Mila 615
Županje selo 619
Zut 308, 671
Zuvela Franko-Pencota 632:
Zuvić Ana 396, 614
Zuvić Marija 614, 747
Zuvić Mardjan-Karlo 57, 394,
482, 508, 764

OBJAŠNJENJE KRATICA

AFz	Antifašistički front žena
AVNOJ	Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije
CK	Centralni komitet
CK KPH	Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske
CK KPJ	Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije
DPV	Dobrovoljačka partizanska vojska
GIL	Fašistička omladinska organizacija
GŠ	Glavni štab
GSH	Glavni štab Hrvatske
HRSS	Hrvatska republikanska seljačka stranka
HSS	Hrvatska seljačka stranka
JNA	Jugoslavenska narodna armija
JNOF	Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta
JRZ	Jugoslavenska radikalna zajednica
JNS	Jugoslavenska nacionalna stranka
KK	Kotarski komitet
KNOO •	Kotarski narodnooslobodilački odbor
KP	Komunistička partija
KPH	Komunistička partija Hrvatske
KPJ	Komunistička partija Jugoslavije
MK	Mjesni komitet
MP	Mjesto pečeta
NDH	Nezavisna država Hrvatska
NO	Narodnooslobodilački
NOB	Narodnooslobodilačka borba
NOF	Narodnooslobodilačka fronta
NOP	Narodnooslobodilački pokret
NOPO	Narodnooslobodilački partizanski odred
NOO	Narodnooslobodilački odbor
NOV	Narodnooslobodilačka vojska

NOV i PO, J Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi
Jugoslavije

OK	Okružni komitet
OK KPH	Okružni komitet Komunističke partije Hrvatske
PK	Pokrajinski komitet
PK KPH	Pokrajinski komitet Komunističke partije Hrvatske
HK	Rajonski komitet
SDS	Samostalna demokratska stranka
SKOJ	Savez komunističke omladine Jugoslavije
SMG	Savez mlade generacije
VS	Vrhovni štab
ZAVNOH	Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske

POPIS SLIKA I PRILOGA

Grupa partizana Kaštelanskog odreda (čete) u Kaštelanskom polju početkom januara 1942.....	8
Sinjski partizani na Vrdovu u januaru 1942.....	12
Ustanički Gradac.....	53
Četnici s Talijanima, na području Kni^a 1942.....	62
Pismo popa Đujića, kojim imenuje povjerenike svog »štaba«.....	63
Grupa partizana na Kamešnici u februaru 1942.....	75
Jakov Blažević ljeti 1942. u Lapcu .	93
Na Svilaji u martu 1942.....	102
Komandni kadar štaba bataljona »Stara ^c VujadTn« sa štabom Dalmatinsko-dinarskog odreda u S ^g jkoviću marta 1942.	111
Svilajski partizani prilikom primanja zastave od komandanta štaba Dalmatinsko-dinarskog odreda.....	115
Za vrijeme neprijateljske ofenzive na Bikovu	123
Dalmatinski partizani na Dinari u proljeće 1942.....	127
Zene nose hranu partizanima na Dinari.....	131
Početak letka ženama Šibenika i okolice.....	133
Vojin Zirojević, komesar Dalmatinsko-dinarskog odreda	158
Na Dinari početkom aprila 1942.	161
Početak saopćenja štaba Dalmatinsko-dinarskog odreda od 11. aprila 1942. o borbama protiv Talijana i ustaša	163
Prijenos ranjenog borca na Dinari u proljeće 1942.	164
Kolo u Sajkoviću, poslije zбора u aprilu 1942.....	166
Talijanski bunker u centru Solina, izgrađeni s proljeća 1942.	168
Komandant Vicko Krstulović govori n°vopridošlim borcima na Dinari 16. aprila 1942.	174
Pred Planinarskim domom na Mosoru 1942.....	198
Prva strana izvještaja t. zv. Velike žup ^e Bribir i Sidraga od 18. maja 1942. o pregovorima z^g suradnju ustaša s četnicima.....	231
Početak i završetak zapisnika sa saslušanja (20. maja 1945.) ustaškog »velikog župana« u Knitui Sinčića o suradnji ustaša i četnika	233
Strijeljanje Rade Končara i drugova.....	251
Prva strana izvještaja Obalnog zapovj edništva Makarske od 26. maja 1942. o napadu partizana na motorni brod »Mira«.....	256

Izveštaj guvernera Bastianinija od 25. maja 1942. o napadu partizana na zadarskog prefekta i pratnju	259
»II Popolo« di Spalato o pogibiji zadarskog prefekta V. Orazija.....	261
Jedan od prvih akata Općinskog NOO-a Solina s pečatom	272
Grupa partizana u Bukovici juna 1942.....	275
Već prvih dana po svom formiranju štabovi partizanskih jedinica u Dalmaciji imali su i svoje pečate	293
Talijani su u junu 1942. svu Sjevernu Dalmaciju išarali ovakvim spiskovima.....	301
Dopis Štaba IV. operativne zone, kojim se traži sanitetski materijal	306
Prva primorska četa na području Zatona u julu 1(942.	309
Borci Biokovskog bataljona 1942. u Podgori.....	313
Štab I. dalmatinskog udarnog bataljona jula 1942.	321
Naredba štaba IV. operativne zone od 18. juna 1942. o formiranju I. dalmatinskog udarnog bataljona	322
Sa zбора u Biskupiji juna 1942.....	330
Prvi dalmatinski udarni bataljon poslije likvidacije Paje Popovića u Polači juna 1942.....	330
Grupa partizanskih rukovodilaca na Dinari juna 1942.	337
Šime i Ante Juričev, rukovodioci tehnike na području Vodica ljeti 1942.....	357
U Donjem Lapcu početkom jula 1942.: ispraćaj članova PK na povratku u Dalmaciju.....	366
Molatski logor u augustu 1942.....	373
Simo Dubajić, Pero Vejnović i Dušan Štrbac, članovi KK Bukovice juna 1942. u Čučevu.....	306
Prvi naoružani partizanski brod.....	410
Vrhovni komandant NOV i POJ ljeti 1942.	414
Rukovodioci partizana na Cincar-planini ljeti 1942.	415
Susret članova Štaba IV. operativne zone s članovima Vrhovnog štaba na Cincaru.....	422
Šema rasporeda partizanskih jedinica u sastavu IV. dalmatinske operativne zone u julu 1942.....	430
Operativni štab naših jedinica u borbi za Vaganj	432
Grupa Ižana na području Vodica u septembru 1942.	443
Ižanke na području Vodica u septembru 1942.	445
Grupa bračkih partizana u blizini Humca ljeti 1942.	449
Jedno pismo sekretara KK Omiša Vinka Dumičića Janka	456
S prvog partizanskog zбора u oslobođenom Livnu augusta 1942.....	459
Članovi PK Dalmacije s instruktorom CK KPJ augusta 1942. u Livnu.....	461
Glazba iz Klis-Kose u sastavu I. dalmatinske brigade, septembra 1942.....	466
Pismo šefa saniteta IV. operativne zone dra. Izidora Perere Matića.....	468
Sastanak omladine sela Žedna na Ciovu ljeti 1942.	486
Na povratku iz Blaca u Voljak, poslije napornog prijenosa hrane i materijala za partizane septembra 1942.	502

Partizanska objava s pečatom iz augusta 1942.....	509
Sa zbornice u Bolu na Braču 8. septembra 1942.....	510
Pavao Krce s drugovima iz Štaba zone u Livnu septembra 1942.....	524
Štab IV. operativne zone i kadar I. dalmatinske brigade prilikom njena formiranja.....	53(2)
Jedno od pisama Ante Marasovića Mirka, koja je slao iz Splita.....	551
Joko Knežević: Mosorska partizanska četa (septembra 1942.)	555
Narodnooslobodilački odbor u Livnu 24. IX. 1942.	562
Uži dio Štaba zone u Livnu septembra 1942.....	565
Sema partijske organizacije u partizanskim odredima Dal- macije	572
Poslije četničko-talijanskog zločina u Gatima.....	574
Kotlenice su više puta bile na udaru neprijatelja: mjesna škola u plamenu.....	576
Jedan od mnogih četničkih zločina u Sjevernoj Dalmaciji	578
Poslije akcije partizana Moseća na vlak u Kaštelima	579
Pismo sekretarice KK Omiša o četničko-talijanskom zločinu u Gatima	581
Joko Knežević: Krvava košulja (oktobra 1942.)	582
Zmornička muzika u sastavu II. dalmatinske brigade	585
Komandant i komesar IV. operativne zone s užim štabom dalmatinske brigade iznad Peulja u oktobru 1942.	589
Vladimir Bakarić i Andrija Božanić u Livnu polovicom okto- bra 1942.....	621
Omotnica jednog pisma Komande područja Muć-Lečevica iz oktobra 1942.....	623
Grupa rukovodećih drugova u Livnu sjeseni 1942.	638
Na Mosoru u novembru 1942.....	645
Usred talijanskog garnizona u Kaštel-Starom novembra 1942.	648
Borci primorske čete primaju ručak, novembra 1942. na području Vodica	651
Izbor Općinskog NOO-a za Ogorje u Zlopolju 7. novembra 1942.	658
Narodno veselje poslije izbora Općinskog NOO-a za Ogorje	660
Proslava Dana Oktobarske revolucije u Glamoču 1942.	662
Formiranje III. dalmatinske brigade u Vrbi.....	674
Porušeni dalekovodi između Kučića i Svinišća.....	676
Izvanredno izdanje »Dnevnih vijesti« od 25. novembra 1942.	697
Odluka Općinskog NOO-a Trpnja od 20. novembra 1942.	699
Početak poziva V. Skorpika mornaričkim oficirima i podo- ficirima	708
Izveštaj štaba 3. bataljona III. dalmatinske brigade o akciji kod Podstrane.....	710
»Naš glasnik« (6. XII. 1942.) o sajmu na Vlaci kod Dugobaba (crtež Joke Kneževića).....	715
Zasjeda protiv Talijana na cesti kod Vranjice blizu Trogira (jesen 1942.)	717
Mornarički vod u Podgori koncem decembra 1942.	749
Ivo Lučić-Lavčević.....	752

Orebić na Pelješcu.....	754
»Sirena« u Podgori pod udarcima talijanskih topova s mora koncem 1942.....	757
Raspored oružanih snaga u Dalmaciji početkom 1942. g.	32— 33
Sematski prikaz neprijateljskog napada na Svilaju 19. februara 1942.....	96— 97
Napad 97. jurišnog bataljona crnih košulja na Dinarski odred.....	160—161
Ofenziva na Mosorski partizanski odred 16. aprila 1942. godine na Mosoru.....	176—177
Raspored naših i neprijateljskih snaga na početku ofenzive 16. VII. 1942.....	192—193
Situacija ljeti 1942. godine.....	448—449
Sematski prikaz neprijateljske ofenzive na Biokovo i povlačenje partizanskih snaga koncem augusta 1942. g.....	486—497
Osnovni pravci borbene maršrute I. dalmatinske pro- leterske brigade.....	544—545
Sema talijanskih i ustaških snaga na širem području	
Splita u jesen 1942. godine.....	560—561
Borbeni put Druge dalmatinske proleterske brigade .	502—593
Situacija u jesen 1942. godine.....	624—625
Borbeni put Treće dalmatinske brigade .	688—689
Situacija krajem 1942. godine *	768—769

SADRŽAJ

J A N U A R

Dalmacija dočekala 1942. godinu s velikim izgledima za uspješan razvoj Narodnooslobodilačke borbe	7
Učvršćena veza s partizanima u Svilaji.....	9
Usred talijanske blokade.....	9
Značajna akcija sinjskih partizana / Brojčano stanje partijske organizacije u Dalmaciji.....	11
Glad hara Dalmacijom / Livanjski partizani u akciji ...	14
Izveštaj komande Dalmatinske čete o prebacivanju ajevernodalmatinskih partizana u Liku.....	15
Bjeg iz zatvora / U Trebinju likvidirana dva špijuna ...	17
Letak PK za talijansku vojsku.....	17
Formiran je Bukovački partizanski odred.....	18
Okupatorska štampa o otporu našeg naroda.....	19
Prvi sastanak partizanskih rukovodilaca iz Dalmacije s Krajišnicima / Uzaludna reklama oko podjele hrane	20
Partizanska hladnokrvnost i smjelost / Štrajk lučkih radnika u Metkoviću.....	21
Osloboden Muć.....	21
Dujo Bašić o akciji u Muću.....	22
Prva grupa partizana iz Omiša / Neprijatelj opet uspostavio garnizon u Muću.....	24
Neprijateljske snage u Dalmaciji početkom 1942. godine	25
Energično se suprotstaviti okupatoru.....	27
»Hoffman Antonio.. . Presente!«.....	29
Sinjani masovno odlaze u partizane.....	30
Zadatak je odlično izvršen: bačene su bombe u oficirsku menzu u Solinu / Iz Svila je u Solin na liječenje ...	32
Oko 1400 rodoljuba iz Solinskog bazena u zatvoru / Nagli »porast« Splita i talijanske metode uvjeravanja ...	33
Špijunima se ne prašta.....	34
Iz izvještaja Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju Centralnom komitetu KPH.....	35
Odluka rukovodstva Solinskog i Kaštelanskog odreda	42
Dopunski izvještaj PK.....	43

Borba za zatvorenike / Boje se đaka	45-
Formiran Kninski partizanski odred / Napad na Bukovački odred / Veliko hapšenje bivših jugoslavenskih oficira i podoficira u Splitu.....	46
Akcija Solinskog odreda kod Dugopolja.....	48;
Odmazda nad Dugapoljem nije lizoistala / Talijani uhapsili prvoborca T. Anušića / Ubijen kurir A. Miletić ...	49
Ustanak u Makarskom primorju.....	51
Izdaja Draže Mihailovića / Talijani interniraju bivše oficire / U splitskom zatvoru ubijen Jerko Ivančić	54
Sekretar PK u Solinu / Neuspjeh Kaštelanskog odreda u Lečevići.....	55
Letak OK Šibenika narodu Bukovice / Talijani dovlače nova pojačanja.....	57
S Jovićem do Dugopolja.....	58

F E B R U A R

Zapaljene dvije vojničke barake u Splitskom brodogradilištu / Raspopio se četnik Đujić / S Malte na Mljet. ...	61
četnička urota protiv naroda.....	64r
Umjesto da ode u Dinaru Jović se vraća u Split	67
Racija i hapšenja u Kaštel-Kambelovcu / Napad partizana na Maljkovo i Ribarić.....	67
Strah od svilajskih partizana.....	68
Sve jača aktivnost partizana Bukovice / U Splitu se uništavaju talijanski amblemi i natpisi.....	69
Hoće li Brku odvesti iz Splita? / Blokada i hapšenja u Zrnovnici	70*
Đujić se razmeće.....	71
Uhapšeni su Lučić i Baja / Jović ponovo u Solinu na putu za Dinaru / Sastanak aktiva u Dugopolju	71
Stanje NOP-a u Dubrovniku / Akcija u Jelsi.....	72
Mačekovi poslanici iz Dalmacije u ustaškom saboru ...	73
Split bojkotira popis pučanstva :.....	74
Partizani s Kamešnice napali Talijane kod Ugljana, a oni sa Svilaje u Koljanama.....	74
Partizanske akcije oko Dubrovnika / U Šibeniku ubijen S. Ninić.....	76
O izdajničkom radu dijela HSS / Svilajci pripucali na Vrliku i Maljkovo, a Kamešničani na motoriziranu kolonu	77
Spašavanje uhapšenih drugova na putu za Omiš / Sinj ostao bez vode.....	78-
Oštra zima / Jović stigao u Dinaru / Napad svilajskih partizana na žandare kod sela Cetine / Partizani Kamešnice na stanici u Ti jarici.....	79'
Ustaše priznaju	80
Sastanak u Siroboji.....	84
S rukovodstvom Mosorskog odreda / Akcija kod Kričaka	8^
U pećini nad Jesenicama.....	

Plan napada na Dugi Rat.....	86
Napali nas žandari i Talijani kod Jesenica.....	87
Preko Mosora.....	90
Uspjela zasjeda kod Dragovića.....	90
Sjevernodalmatinci i dalje odlaze među ličke partizane / Gubitak još jednog omladinskog rukovodioca ...	91
Jakov Blažević o borbi Dalmatinaca u Lici.....	92
Propala neprijateljska ofenziva na Svilaju.....	95
»Naš izvještaj« donosi vijesti »Slobodne Jugoslavije« . Partizani Svilaje napali Potravlje / Talijani prijete sluša- cima tuđih radiostanica.....	96
Formiran Mosorski odred / Demonstracije u Starom gradu J Kamešničani opet u akciji.....	97

M A R T

Kaštelanska četa otišla u Svilaju.....	99
Glavno da se nismo sreli.....	99
Saopćenje štaba Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda .	100
Narod ne sluša talijanska naređenja.....	100
Talijani zapalili Vrdovo.....	100
U potrazi za ubijenim članom.....	101
Talijani i ustaše napali Svilajsku četu.....	101
Letak MK Knina.....	103
Tjerali lisicu, istjerali vuka.....	104
Talijani zabranili ustaške zastave na ustaškim brodovima . Neuspjelo spasavanje Ivana Lučić-Lavčevića / Napad na Talijane kod Buđimira / U Mosorskom odredu od 90 boraca 69 članova Partije.....	105
Požar u Vojnoj bolnici u Splitu.....	106
Prva ofenziva na mosorske partizane / Talijani zapalili zaselak Tišme.....	108
Propala ofenziva na Mosor J Pored talijanske i ustaška legitimacija	109
U misiji protiv četnika.....	110
Formirana Biokovska partizanska četa / Štrajk šibenske srednjoškolske omladine.....	113
Neuspjela racija u Bukovici / Akcija u Pasićini / Još jedan uspjeh partizana Svilaje.....	114
Još jednom o izdaji vodstva HSS-a.....	116
Partizanski pokret u Dalmaciji marta 1942.....	117
Prva oružana akcija bračkih partizana.....	122
Ofenziva na Biokovo / Izišao prvi broj »Vjesnika slobode« / Akcija kod Krčića / Racija u Vranjioi i Kaštelima .	122
Naređenje Glavnog štaba Hrvatske.....	124
Biokovska četa u akciji.....	124
Talijani tjeraju četnike u borbu protiv partizana .	125
Okupator ne vjeruje oportunistima.....	125
Demonstracije žena u Splitu.....	126

Partizani Dinare bore se pod crvenom zastavom128
Formirana Trogirsko-rogoznička četa	129
Propala ofenziva na Biokovo / Human postupak s talijanskim ranjenicima	128'
NOO-i u području Muća / Ižene u Šibeniku demonstriraju	132
Snaga NOP-a u Omišu / GŠH uputio svog oficira i grupu dalmatinskih boraca iz Like u Sjevernu Dalmaciju / Talijani otpuštaju iz Splitske bolnice naše ljude da bi namjestili svoje	134;

A P R I L

Desetsatni radni dan / Okupator priznaje da mu naš narod ne vjeruje	137"
Uzaludni pokušaji razbijanja NOF	138
Nije uspjela ni nova neprijateljska ofenziva na Svilaji / Napad Talijana na manastir Dragović / I Imočani odlaze u partizane	139'
Prvi partizani s područja Imotskoga	140
Sve masovniji priliv u partizane / Letak MK Dubrovnika / Mosoraši se spustili u Dugopolje	141
Priključuju se partizanske snage u Dinari / Okupator oduzima radioaparate	143
Prva grupa boraca s područja Drniša među partizanima / Svilaje	143;
Narod Drniša i okolice u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika	144
Izabran je Narodnooslobodilački odbor Splita	146
Poziv Akcionog odbora Splitskog brodogradilišta / Proglas NOO-a Splita građanstvu / NOO-i u Dalmaciji početkom 1942. godine	147'
Uhapšen politički komesar Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda / Izabran NOO Solina / Partizani Mosora zaplijenili 80 volova	158
Četiri kamiona mrtvih i ranjenih Talijana / Hapšenje u Splitu	159
Proglas NOO Splita ustrašio Talijane / Bojkot talijanskog jezika	160
Sastanak četničkih prvaka od Tromeđe s Talijanima u Splitu / Ekonomske akcije na Hvaru	162
Značajna pobjeda na Dinari	163
Đujić daje upute Talijanima	165
Bodljikava žica oko Splita / »Proslava« dana »NDH« u Jelsi	167
Herojsko dražnje skojevaca Šibenika / Dio Solinskog odreda i veća grupa dobrovoljaca otišli u Dinaru / Na Pelješcu ubijen ustaški logornik / Nove demonstracije žena u Splitu	169'
Napad na mosorske partizane / Građani Splita odazvali se pozivu Gradskog NOO-a	172;

Snage Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda.....	172
Pritisak na roditelje / Nastavlja se borba za Mosor / Talijani zapalili Dolac.....	173
Situacija u aprilu 1942. godine.....	175
Biokovski partizani u akciji na Pelješcu / Talijani ubili u zatvoru profesora Č. Gamulina.....	179
Nova grupa drugova iz Šibenika stigla u Bukovicu / Partizani kažnjavaju kriminalce	181
Demoliran rudnik boksita / Borba na Trnovim Poljanama / Dalmatinski partizani odlaze u bosanske jedinice . . .	182
Ponovo u Svilaji / Formirana Neretvanska četa / Cetinska četa sa 73 borca / Pogibija drugova u Splitu . . .	183
Loše vijesti s Mosora: raspušten odred.....	185
Neprijatelji naroda osnivaju »Građanski blok« u Splitu / Upute za proslavu 1. maja u Sjevernoj Dalmaciji . . .	187
Letak OK Sjeverne Dalmacije o proslavi 1. maja 1942. . . .	188
Napad na Zasiok / Partizani se povukli u Bukovicu . . .	190
Đaci ponovo odaju počast ubijenom profesoru Gamulinu / Prvomajski letak PK.....	191
Partizani vade mine iz mora / Pao na partijskom zadatku . . .	192
Štab Dalmatinsko-dinarskog NOPO odsada Štab IV. operativne zone.....	193
Druga veća grupa boraca za Dinaru.....	194
Povratak iz Dinare / Formira se Solinska leteća četa / Razbijeni četnici popa Đujića.....	195
Prikuplja se Mosorski odred / Napad kod Rude / Reorganizirane naše organizacije na Pelješcu.....	196
Posljednje pripreme za prvomajsku proslavu u Solinskom bazenu / Razoružana žandarmerijska stanica u Bogomolju.....	197

MAJ

Crvena zastava na zvoniku sv. Duje u Splitu / Naglo raste Trogirsko-rogoznička četa	201
Pismo GŠH komandantu IV. operativne zone	203
Napad na željezničku stanicu u Kaštel-Starom / Demoliran tupinolom tvornice Kaštel-Sučurac / Mosorski odred ponovo u akciji / Akcija kod Ugljana.....	207
Zakletva Solinske partizanske grupe / Proslava 1. maja u Makarskom primorju i Starom gradu / Akcija kod Otišića i -Rumina.....	208
Raspuštena partijska organizacija Omiša.....	210
Formiran je Prvi sjevemodalmatinski bataljon / Okupator i dalje pokušava trovati našu omladinu	210
Svirepo četničko ubojstvo Bruna Ivanovića / Formirana partizanska grupa na Korčuli.....	212
Strijeljani kradljivci hrane Mosorskog odreda / Partizani potopili dva glibodera i demolirali luku Ploče	214

Talijani skupo platili pohod na Bačinu.....	215
Obračun s ustašama u D. Docu / Smrt na fašističkoj paradi / Iz Dinare u Cincar.....	216
Pismo Ilije Trifunovića Birčanina »dragom bratu« Draži / Ustaše priznaju	216
Likvidirana karabinjerska stanica u Bruški / Biokovsko- neretvanski partizani sve aktivniji.....	220
Poruka PK.....	221
Talijansko-četnički zbor u Golubiću.....	222
Reorganiziran Sjevernodalmatinski bataljon / Partizani iz Hercegovine u okolici Dubrovnika / PK Dalmacije mi- jenja sjedište.....	222
Izveštaj o stanju u Sjevernoj Dalmaciji početkom maja 1940.	223
Članovi PK otišli u Dinaru.....	225
Zapaljeno skladište u Majdanu / Hvarski partizanski vod / Opet aktuelno oslobađanje druga Brke / Uništena tt- linija oko Igrana i Gradca.....	226
Borba za vijadukt »Bender« / Brod s talijanskim ranjenici- ma iz Metkovića doplovio u Split.....	227
Druga grupa partizana iz Dinare otišla u Bosnu Brko i drugovi odvedeni u Šibenik / Delegati za partijsko savjetovanje odlaze u Dinaru / Mosoraši sve aktivniji	228
Suradnja četnika i ustaša.....	229
Okupator se žali na velike gubitke / Srušen vlak u Klisu / Napad na Glamoč	230
Zapaljeno skladište u Splitu / U Šibeniku strijeljano devet drugova / Propala ofenziva na Kamešnicu / Upad par- tizana u Bast / Stigla pošta iz CK / U Zmornici i Dugopolju.....	236
U Mosorskoj četi / S aktivom Lečevice.....	238
četnički udarac u Krupi / Ubojstvo Slavka Kadića	239
Situacija u Južnoj Dalmaciji maja 1942	241
Partizani topovima pucali na Knin.....	242
Akcija na Tromedi i oko Knina u maju 1942	243
Strijeljan Rade Končar i drugovi u Šibeniku.....	248
Pogibija Rade Končara i drugova.....	252
četnički letak u Splitu / Partizani iz Bi okova zaplijenili brod s hranom / Osnovan Općinski odbor AFZ Solina	254
Osnovan Mosečki partizanski vod / Značajan uspjeh u bor- bi za Ervenik.....	257
Ubijen prefekt Zadarske provincije.....	258
Bastianini zapomaže.....	260
Formiran Sjevernodalmatinski NOP odred.....	263
I neprijatelj priznaje svoj teror / Ponovni napad na žan- darmerijsku stanicu u Bogomolju.....	265
Štab srpske narodne vojske u Kninu.....	265
Pogibija druga N. Vnančića.....	266
Novi borci iz primorja.....	266

Naglo se širi mreža NOO-a / Velike racije po Bukovici .	267
Zadaci bataljona »Bude Borjan« i »Branko Vladušić« .	269

J U N I

Osnovan Općinski NOO Solina / Radiostanica za Dinaru .	271
Konferencija i izbor Kotarskog NOO-a Solina / Ljudi iz Šibenika i okolice sve masovnije stupaju u partizane .	272
I Korčulani odlaze u Mosorski odred / Sve jači teror u Bukovici	273
Dalmacija dosad dala oko 2500 boraca / Biskup Bonefačić blagosivlje krvnike.....	274
Akcije na cesti Kistanje — Radučić / Partizanski zbor u Prugovu	275
Talijanski san o regularnim dalmatinskim trupama .	276
Onesposobljene sve dizalice u Splitskoj luci.....	277
Vojno-političko savjetovanje za Dalmaciju.....	278
Talijanski fašisti u Dalmaciji traže pomoć direktno od Mussolinija.....	291
Partizani likvidiraju karabinjere u Nuniću i oko njega / Strah prefekta Zerbina.....	292
Naši i neprijateljski dokumenti o akcijama o Sjevernoj Dalmaciji početkom juna 1942	294
Narod sabotirao još jednu fašističku proslavu	< 302
Tragom crnih košulja / Omladina tjera svoje / Glupo d neu- mjesno hvalisanje.....	303
Fašisti demolirali sinagogu u Splitu / Izjava grupe Ježevićana	304
Ustaše se tuže i zapomažu ... i	305
Štab zone traži sanitetski materijal / Dvije partizanske akcije na Hvaru	305
Uspjesi tek formirane Primorske čete .	307
Mosorska i Trogirsko-rogoznička četa otišle na Dinaru .	310
Osloboden Vrgorac / Napad na Moseć	310
Formiran je Biokovski bataljon / Antikomunistička milicija u kotaru Benkovac	313
Dokument o kovanju talijansko-četničke zavjere protiv komunista u junu 1942. / Napredovala je' d ustaško-četnička suradnja.....	314
Bataljon »Vojin Zirojević« u akcijama / Partizani napali željezničku stanicu Kaštel-Stari.....	319
Formiran Prvi udarni bataljon u Srednjoj Dalmaciji / Uspjeh u Zupi i Turiji.....	320
Zadaci Prvog udarnog bataljona.....	323
»Naš izvještaj« o partizanskim akcijama / Ustaše priznaju svoju nemoć / Sudenje Omišanima u Šibeniku	326
Četnički list u Splitu / Talijani pojačavaju svoje snage u Bukovici.....»	327
Formirana je Bračka četa / Akcija na cesti Pirovac—Biograd	328
U Biskupiji likvidiran četnički vođa Pa ja Popović	329

Oko likvidacije Paje Popovića.....	333
Nova ofenziva na Biokovu / U Sjevernodalmatinskom odre- du 464 borca / Veliki uspjeh bataljona »Starac Vujadin«	335
Drugi bataljon i Srednjodalmatinski NOP odred / Akcija u Miroima, Sutivanu i Sumartinu / Omladinska četa u Bukovici / »Partizanska borba«, glasilo Sjevernodalma- tinskog NOP odreda.....	337
Tehnika iz Splita upućena u Dinaru 1 Korčulani se ne mire / Podvig za pohvalu.....	340
Propala velika ofenziva na Biokovo / Zestdke borbe na št- kovačkom Kozjaku.....	341
Segećani masovno odlaze u partizane.....	343
Partizani Brača o sebi.....	344
NOO-i na Braču / Zločin se dogodio u Zatonu J Pismo i letak PK o žetvi.....	347

J U L I

Reorganiziran Štab Srednjodalmatinskog odreda / Partizani razoružali četnike Otona.....	348
Štab IV. operativne zone o perspektivama borbe početkom jula 1942.....	350
Brački partizani sve aktivniji / Pismo i okružnica PK u vezi s izborom NOO-a za Dalmaciju.....	352
»Naš izvještaj« štampan u Dinari.....	356
Štampa NOP-a u Dalmaciji.....	358
Akcija Primorske čete kod Kovče J Predali se četnici u Ce- tini / Prvi javni partizanski zbor na Pelješcu	364
Talijani pale sela na području Trogir-Rogoznica / Drugovi iz PK otišli u CK KPH.....	365
Velika neprijateljska ofenziva na partizane Sjeverne Dal- macije / Protjerani ustaše iz Ježevića / Hvarski parti- zani u Pitovskoj Plaži	367
Javni partizanski zbor u Postirama / Pjesma bračkih par- tizana	370
Talijani otvorili koncentracioni logor na Molata / U svim mjestima na Visu osnovani NOO-i.....	371
Borba za žetvu / Hvarani među Biokovcima / S aktivom zakozjačkih sela.....	374
Primjer nebudnosti / Formirana partizanska četa u Moseću.....	378
Na Braču likvidirana tri ustaše / Aktivnost hvarskih parti- zana	ST®
Na području vodica formirana partizanska grupa za vađenje mina iz mora / Partizanski zbor u Koprivnu	382
Još veća živost 1 Likvidiran zloglasni ustaša iz Gornjeg Po- stinja.....	384
Nenadani prepad u Rupotini J Partizani onesposobljavaju ceste.....	384
Razbijena velika neprijateljska ofenziva na Dinari / Major R. Primorac odlazi u partizane.....	386

Pao je još jedan neustrašivi borac / Bračani ni na moru ne dadu neprijatelju mira.....	388
Četnički dokument o antikomunističkim organizacijama . Akcija partizana Moseća u Kukuzovou kod Šinja / Lekcija u Mokrom Polju	389
»Čišćenje« Brača / Saopćenje Štaba IV. operativne zone .	390
Bastianini opet zapomaže i moli »Ducea« za pomoć .	391
Formira se OK Srednje Dalmacije / Konferencija NOO Brača / Osnovan Kotarski NOO Omiša.....	392
Sastav Pokrajinskog, okružnih i kotarskih komiteta Partije u Dalmaciji ljeta-jeseni 1942.	394
Reorganiziran Štab Srednjodalmatinskog odreda .	397
Hvarski partizani upali u Vrbosku / Talijani masovno in- terniraju narod s područja Vodica.....	399
Zbog velike neprijateljske ofenzive Sjevernodalmatinski odred povukao se u Liku ,/ Reorganizacija Štaba IV. operativne zone / Veliko hapšenje u Splitu	401
Neprijateljska ofenziva u Bukovici sredinom jula 1942. J Strah fašista od Kozjaka	402
Završila ofenziva na Moseć / Oslobođen Glamoč / Još jedna lekcija Talijanima na Biokovu J Put na Dinaru	407
Osnovan Inicijativni odbor AFŽ za Dalmaciju / Biokovoi sve aktivniji ,/ Potopljen parobrod »Vis«	408
.Na partizanskom punktu u Svilaji.....	411
U sjedištu Štaba IV. operativne zone i PK / Vrhovni štab i Tito s proleterima na granici Dalmacije / Drugovi iz Štaba zone pozvani u VŠ.....	411
Razrada plana za zauzimanje Vagnja / Partizanske radio- nice na Dinari.....	415
Zadaci solinskih, kaštelanskih, mosorskih i mosečkih par- tizana u vezi s borbom za Livno / Prijedlog za zamjenu zatvorenika!	417
Otpočela borba za Vaganj / Vijesti iz Dalmacije / Sasta- nak u Vrhovnom štabu.....	420
Borbe za Vaganj uspješno se razvijaju / Primorska četa raz- bila neprijateljski obruč / Oslobođeni Šestanovac i Zagvozd	423
Dobra bilanca dosadašnje borbe na Vagnju / Susret Bioko- vaca s proleterima	426

A U G U S T

Borba na Čilašu / Poginuo A. Jonić / PK komitetima / S lju- dima iz bivšeg štaba P. Popović / Povratak članova Štaba zone iz VŠ.....	431
Vicko i Stevo otišli na Vaganj, za koji se još vode borbe. / Neprijateljski napad na Biokovo.....	435
Sve jači priliv novih boraca / Nova masovna interniranja s područja Vodica.....	437

Stab zone traži od Vrhovnog štaba municiju / Spriječen put talijanske vojske iz Splita u Livno / Borba na Kozjaku i palenje Rupotine	433
Oslobođeno je Livno / Vraćam se u Solin.....	441
Poslije paljenja Rupotine narod još odlučniji u borbi / Zandarmerijska stanica u Dugopolju bila kratkog vijeka ./ Proglas NOO Imotskog / 160 lžana odlazi nakon akcije u partizane / »Čišćenje« Dugog otoka	442
Partizani Biokova zauzeli Zupu / Bračani odlaze preko Hvara na Biokovo / Konferencija NOO-a Hvara	448
Oslobođen Vaganj / Uspjela zasjeda kod Pakline 7 Partizanska četa na Korčuli.....	452
Hvarski partizani u Starom gradu, a brački u Bobovišću / Muzički instrumenti za partizane	453
Ruše se ceste / Stobrečani prkose Zerbinu / Neuspjela akcija u dubrovačkoj bolnici.....	454
Opomene glavarima sela / Biokovci šire oslobođeni teritorij prema Imotskom.....	457
Tito o borbama u Dalmaciji.....	458
PK i Stab zone preselili iz Dinare u Livno / NOO-i čuvaju sela.....	458
Prva konferencija AFŽ za Južnu Dalmaciju / »Partizanski borac«, glasilo NO odreda za Srednju Dalmaciju	462
S drugovima iz KK Omiša / Zakletva antikomunističke bande / Partijska konferencija za kotar Makarsku	463
Primjer Mosorske čete ./ Okupator nudi novac izdajnicima / Trogirani temeljito ruše tt-linije / Muzički instrumenti Klis-Kose poslani u Livno.....	465
Prva grupa Soltana otišla u partizane / I partizanski sanitet obraća se NO-u Splita / Talijanska kaznena ekspedicija na Hvaru.....	467
Gotovo sav Brač pod kontrolom partizana / Proleterii oslobođili Aržano i Studence / Alat za partizanske radionice u Livnu.....	471
Oslobođeno Vrpolje i Provo/ Podvig na Pelješcu	473
Oslobođen Lovreć / Presječen kabel, koji veže Drvenik s kopnom.....	475
Protjerani Talijani s Dubaca ./ Drugovi iz Glavnog štaba Hrvatske i CK KPH u Livnu.	476
Brački partizani zaplijenili znatne količine hrane / Čestitka borcima s Kozjaka.....	477
Srušen vlak u Mojanki / Stroga osuda.....	478
Formirani partizanski punktovi Vrdovo, Vještić-gora, Korita i Podi / Popovi po crkvama čitaju poziv talijanskog generala partizanima.....	479
Talijani vrše »čišćenje« terena oko Promine / Porušen most kod Blata na Cetini / Tri partizana osuđena na smrt zbog utaje novca / I Đujićevi četnici grade utvrde	480
Opet ofenziva na Biokovo / Sve više talijanskih vojnika bježi partizanima / Partijsko savjetovanje za Sjevernu Dalmaciju	481

Formiran OK Knina.....	483
■Split javlja, da Talijani jačaju garnizon u Imotskom / Pelješčani odlaze u Biokovo / Solinskim »kanalom« za posljednjih 15 dana otišlo u partizane 508 dobrovoljaca / Pismo Oblasnog komiteta SKOJ-a svim rukovodstvima SKOJ-a.....	483
SKOJ u Dalmaciji sredinom 1942. g.....	489
Pismo Agitpropa CK KPH OK-u Split / Preko tisuću metara platna za partizanske zastave.....	491
Propala još jedna neprijateljska ofenziva na Biokovu .	494
Što prije formirati bataljon u Muću / Prva dalmatinska brigada na vidiku / Preko 3000 partizana iz Dalmacije .	496
Dio partizana iz Mosora prebacio se u omišku Dinaru / Nova pošiljka oružja iz Splita stigla u Solin / Zapaljena tvornica sardina u Veloj Luci.....	498

S E P T E M B A R

»Kanal« Split—Zrnovnica / Napad na Bijeli Vir	501
VŠ traži redovne izvještaje o borbama u Dalmaciji / Jedna jedinstvena vojska.....	503
»Divlji« odlazak u partizane / Bukovčani ponovo u akciji .	507
Generalska inspekcija u Sinju / Stigao izvještaj iz Bola .	508
Odgovor PK OK-u Splita / Talijani se povukli iz Zrnovnice / OK Splita poslao izvještaj PK-u.....	511
Izvještaj MK Splita / Talijani se hvale / Jačanje neprijateljskih garnizona Oko Knina / četnički letak u Splitu / Partijski rukovodioci odlaze iz Dalmacije na kurs pri CK KPH.....	517
Talijani dovlače nove snage i vrše velika manevriranja / PK izdaje »Radio vijesti«, a Štab zone »Dalmatinski partizan« / Partizanska akcija na šibenskom kupalištu .	521
Formiran III. partizanski odred Dalmacije / Narodna pomoć stapa se u cjelini s NO fondom.....	522
Narodni zastupnik HSS P. Krce među partizanima / VŠ naređuje da se ruše putovi prema Livnu, Buškom Blatu i Duvnu / Srušen vlak na Klisu.....	523
^Formirana Komanda područja Livno / Odmazda nad Dugopoljem / Split i okolica u mraku.....	526
Politička situacija u Dalmaciji početkom septembra 1942. .	527
Priprema se partijsko savjetovanje za Srednju i Sjevernu Dalmaciju / Ometanje neprijateljske ofenzive .	529
Četnici u očima svoga vođe Đujića.....	531
Osnovana Prva dalmatinska brigada / Ustaški emisar . . .	531
Borbeni put Prve dalmatinske brigade.....	536
Porušen most na cesti Trogir—Šibenik / Umro stari partijski radnik.....	537
^Ruše se ceste na svim stranama / Akcija Dugopoljske udarne grupe na cesti Split—Sinj	539

Zbog mosta zapalili kuće / Oko 200 drugova iz Sjeverne Dalmacije otišlo u Liku	*540>
Veliki uspjesi Mosečke čete / I malim akcijama vežu se velike neprijateljske snage / Letak PK o vojnopoličkom stanju	540'
Oslobođen Muć / Pohvala jedinicama iz borbe za Duvno	542
Obavještajna služba zauzima svoje pravo mjesto / Letak NOO-a Lečevice / Formiranje Dinarskog bataljona / Akcija na Korčuli / A. Jonić proglašen narodnim herojem	543
Obavještajna služba u Dalmaciji	545
Razbijen neprijateljski ispad iz Trilja / Druga grupa Bračana otišla u Biokovo	549
Stižu delegati na savjetovanje / Pismo Inicijativnog odbora Antifašističkog fronta žena za Dalmaciju	550
Partijsko savjetovanje u Moseču	553
Manifestacioni zbor na Vrbi / Grupa mosorskih partizana upala u Vojnić	554
Formiran Vaganjski bataljon	556
Birčanin o svom razgovoru s Roattom	557
Osnovan Mosečki bataljon / Bogata karavana za Livno	558
Kako su Split i ostali gradovi opskrbljivali partizane	559
Pismo CK KPJ Pokrajinskom komitetu	560
Primorska četa porušila dva mosta i dva kilometra tt-lini je	563
Split—Zadar bez tt-veze / Likvidirana talijanska posada i demoliran rudnik u Košutama / Razoružana ustaško-žandarska posada u Otoku / Dugopoljski terenci na djelu	564
Zbor u Srinjinama / »Čišćenje« Pelješca	565
Stanje partijske organizacije u Prvoj dalmatinskoj brigadi / Sve više omladinaca ispod 16 godina javlja se za odlazak u partizane / Primorska četa izvršila prepad u kanalu Zaton—Skradin / Opet formirana partizanska četa u Bukovici	5 ^{**}
Četnici iz Knina u Splitu / Na Visu izabran Kotarski NOO / Zapaljen autobus kod Zrnovnice / Brza reakcija	569
Kadrovici pri partijskim komitetima / Partizanske radionice traže sve više majstora, alata i materijala / Zbor u Dugopolju	570"

O K T O B A R

Likvidirana ustaška milicija u Zelovu. / Četnici iz Splita otišli u Omiš, a zatim u Gata, gdje vrše teške zločine	573
Četnici i Talijani nastavljaju zločine oko Mosora / Partizani Moseća razrušili željezničku prugu u Kaštelima	575-
Na putu u Gata / Zločin koji vapi za osvetom / Žrnovnička muzika kompletno odlazi u partizane	577
Četnici i Talijani zapalili Blaca / Antikomunistička banda upala u Zaton / Pismo za PK	506:
Formirana Druga dalmatinska brigada / Pismo komandanta Vrhovnog štaba Stabu IV. operativne zone / Mučko—lečevačko područje dobilo svoje partijsko rukovodstvo / Obećanje i prijetnje okupatora	58 ^{'''}

Borbeni put Druge dalmatinske brigade	591
Sastanak KK Solina u Gizdavcu / Grupa žena otišla na kurs AFZ.....	592
Druga proleterska brigada likvidirala četnike u Otišiću / Partizani u jelšanskoj pošti / Vlast na Hvaru čvrsto u rukama naroda.....	594
Naređenje Štaba zone o strogoj štednji municije / Pohvaljen II. bataljon Trećeg dalmatinskog odreda / Porušena cesta kod Vrulje.....	595
Druga dalmatinska brigada na području Grahova / Konsti- tuirajući sastanak partijskog komiteta za Muć—Lečevicu	597
Aktivnost naših snaga na području Zaton—Biograd / Pjesma mosorskih partizana.....	598
Dva izvještaja Štaba IV. operativne zone.....	599
Oslobodena je Lečevica / Stanje u Starom gradu na Hvaru / Partizani pripucali na Supetar / Potapanje neprijatelj- skih brodova / Savjetovanje u Golinjevu i akcija u Vukovu Klancu.....	601
Aleksandar Ranković o stanju u Dalmaciji u oktobru 1942. »Dalmatinski partizan« o partizanskoj taktici / Druga dalma- tinska brigada u borbi protiv Talijana i četnika / Razo- ružana žandarsko-ustaška posada u Ružiću,	604
Izvještaj PK Centralnom komitetu KPH u oktobru 1942. / Aktivistkinje NOP-a i AFZ u Dalmaciji god. 1941. i 1942.	605
Poraz Talijana i rušenje voza kod Prosika / Grupe Bračana i dalje odlaze u Biokovo ;	606
Komesar GŠH Vladimir Bakarić u Livnu / Sve više partizan- skih pjesama.....	619
Komandant i komesar IV. operativne zone u Vrhovnom štabu / Formirana Komanda područja Muć / »Borba« o četni- cima oko Knina.....	620
OK Srednje Dalmacije pokreće svoje glasilo	624
Neprijatelj napušta pojedina mjesta i položaje / Na Visu formirana partizanska grupa.....	624
Borbe kod Ciste / Likvidirani četnici kod Plavna	625
Odjednom više od 200 novih boraca od Šibenika / Četvrti bataljon Prve dalmatinske brigade stigao u Mosor / Formirana Komanda mjesta u Sajtooviću.....	626
Sa štabom IV. bataljona u Mosoru	628
Ponovo je zauzeto Zelovo / Kod sela Drvenika zaplijenjena dva broda.....	628
Drug Tito o neprijateljskoj ofenzivi	62f
»Borba« objavila članak »Dalmacija u plamenu narodnog ustanka« / Koncentracija neprijatelja u Cetinskoj dolini	630
Borba za Dinaru / Prepad na Zadvarje i Šestanovač	631
Ofenziva prema Livnu / Borbe kod Aržana / Srušen vlak kod Mravinaca / O »Građanskom bloku« u Splitu / Akcija na Korčuli.....	632
Nezadovoljstvo s Birčaninom.....	633

Naše se snage povukle iz Livna / Sve više zborova	634
»Izlet« Talijana prema Mosoru / 3550 novih boraca / Hrana za partizane	635
Četvrti bataljon napušta Mosor	636
Uspjeh Druge dalmatinske brigade na Vagnju / Talijanski jezik »službeni jezik«	636
Štab zone o napuštaju Livna / Izišao je »Naš glasnik«	637
Tito: »Dalmatinci se dižu . . . «	639
Talijani ponovo otjerani s Vagnja / Pucnjava na Šibenik / Akcija Rogozničke čete kod Grebašnice	640

N O V E M B A R

Bijeg iz pandža neprijatelja	643
Značajan uspjeh naših kod Podstrane / Porušena centrala na Krki / Narod traži da >se otvori sajam na oslobođenom teritoriju	643
Okupator protiv partizanskih obitelji	645
Na javnim zborovima biraju se NOO-i / Izvještaj OK Splita PK-u	646
Očišćeni su Kljaci / Ponovo razoružani četnici u Otišiću / Masovno hapšenje u Kaštelima / Kotarska konferencija NOO-a Makarske	647
Formiran Primorski bataljon / U pripremama za proslavu Oktobarske revolucije	650
Situacija u IV. operativnoj zoni početkom novembra 1942.	652
Dalmacija slavi Oktobarsku revoluciju / Dopis sa Šolte Veliki uspjesi partizana u borbama na području Vodice— Biograd / Onesposobljena najveća tvornica cementa u Dalmaciji / Napad usred Solina	655
Javni izbor Općinskog NOO-a Ogorje / Fašisti skupo platili »izlet« na Kozjak / Masovno interniranje u logor na Mo- lata / Počasni plotun crvenoj zastavi u Visu	659
Mosor opet napušta njegova jedinica / Bračka četa otišla u Biokovo / Zarobljen i zamijenjen talijanski komandant Brača / Izvještaj MK Bola	663
Druga dalmatinska brigada potjerala ustaše iz Kijeva i razbila četnike kod Vrlike / Na specijalnom zadatku	665
Oslobođen je Bihać / Izvještaj KK Omiša	666
Završio kurs AFZ	667
Predstavnici Štaba IV. operativne zone razgovarali s pred- stavnicima okupatora o razmjeni zarobljenika / Štab zone upućuje na veću budnost	667
Političko-prosvjetni rad u okrugu Makarska	668
Štrajk željezničkih i obalnih radnika u Splitu / Dugopoljska partizanska grupa sve aktivnija / Akcije na Korčuli	670
Porušen dalekovod između Manojlovca i Šibenika / Šiben- sko-trogirska četa za jedan dan ubila 26 okupatorskih vojnika / Letak NOO-a Splita	671

»Čišćenje« Pelješca / Oslobođena sela Petrova polja	672
Formirana i III. dalmatinska brigada / Teški zločini okupa- tora u Primoštenu.....	673
Put Treće dalmatinske brigade / Tri talijanska izvještaja o — zločinima u Primoštenu.....	677
Snijeg na Mosoru / Napad na ustaše u Kućicama	681
Pismo sekretara RK za Muć-Lečevicu / Formirana Komanda područja za Biokovo.....	681
Nalaz u Mosoru / Iz partizana na liječenje u Split / Prva i Druga dalmatinska brigada ušle u sastav II. i III. divizije	683
Brzi razvoj organizacija AFŽ na području Muća i Lečevice	684
Dignute veće količine soli u Vinišću / Briga za bolesne	685
Automobilom od Konjskog do Muća.....	686
Dalmacija dala boraca za šest brigada / Partizanska baza Postinje postala meta talijanske avijacije / Konferencija na Braču / Zapaljeno brodogradilište u Trogiru / Akcija na Dugom otoku i Korčuli.....	687
Vojnopolitička situacija u Dalmaciji krajem novembra 1942.	60S
Na vagone se kupuje sol za partizane i za narod s oslobo- đenog teritorija / Topovi pucaju na »karavanu« žena uz Kozjak.....	691
Savjetovanje učitelja na Hvaru / Talijani uhvatili sekretara MK Solte / Pri partijskim komitetima organizira se dopisnička služba za našu štampu / Brod sa zatvorenici- ma otplovio u Italiju.....	691
Sve više naše štampe.....	692
Panika među ustašama u Makarskoj.....	694
Napad III. dalmatinske brigade na Bisko / Na Pelješcu partizani kaznili kaznenu ekspediciju / Izvanredno izdanje »Dnevnih vijesti« / Racija na Šolti.	695
Partizanske nagazne mine čine svoje / Narodnooslobodilački odbori preuzeli vlast i na Pelješcu.....	698
U Splitu formiran t. zv. »Građanski blok« / Uputstva o raz- mjeni soli za hranu / I I. dalmatinska brigada učestvo- vala u borbama za Jajce.....	700
Jedno pismo o borbama Prve dalmatinske brigade na Čusini u novembru 1942.....	702

D E C E M B A R

Uspostavljena je telefonska veza u »Mučkoj republici« / Prvi broj »Slobode«	705
Propusnice NOO-a bez pečata ne vrijede / Napad na Talijane u Zaostrogu / Uhapšeni se brzo transportiraju u Italiju	706
Slobodna je Vrlika / Grupa mornaričkih oficira pobjegla iz Makarske u Podgoru.....	707
Dva udarca, koja fašisti ne će zaboraviti / Protjerana ustaška milicija iz Šlivna	709
Neprijateljski dokument o akciji kod Podstrane	711

Napad na Krivodol / Organizaciono stanje u Makarskom kotaru.....	712
Protjerani ustaše iz više sela Petrova polja / Prepad na Sinj / Topovi iz Kaštela i Splita svakog dana pucaju na 'Kozjak' / »Naš glasnik« o prvom partizanskom sajmu kod Dugobaba.....	714
Zbog borbe za Jajce I. dalmatinska brigada dobila pohvalu druga Tita / Lekcija Talijanima kod Blata na Korčuli i u blizini Trogira / Partizani upali u Trpanji	716
Borba kod Kričaka / Partizani na vratima Makarske / Panika Talijana kod Segeta / Na splitskom Novom groblju strijeljan sekretar MK Šolte / »Gradanski blok« upućuje omladinu u četnike.....	720
Vijesti o formiranju AVNOJ-a u Bihacu s radošću primljene širom Dalmacije	722
Vicko Krstulović i Pavao Krce na zasjedanju AVNOJ-a	723
Razoružana ustaška milicija u Studencima.....	726
Propala neprijateljska ofenziva na područje Vodica / Sve veće količine hrane iz Splita za partizane / Steže se obruč oko Livna.....	727
Stanje u Dalmaciji krajem 1942.....	
Sa sastanka OK Splita / Općinski NOO-i u Kaštelima	732
Trogirsko-rogoznička četa ponovo u akciji / U svim trogirskim selima formirani odbori AFZ.....	733
Delegatkinje iz Dalmacije na konferenciji AFZ Jugoslavije / Komanda područja Livno / Glamoč traži sve veće količine soli / Reorganizirana Komanda područja Muć—Lečevica / Okružna rukovodstva preselila u Broćanac	734
Pisma PK partijskim rukovodstvima i organizacijama / Formiran Inicijativni NOO za Biokovsko—neretvansko okružje.....	736
Jedna depeša kralju Petru.....	738
Reorganizirano partijsko rukovodstvo za Trogirski kotar / Ustaše i četnici iz Knina na splitskim ulicama / Napadnut oklopni voz kod Kaštela / Odgovor PK na pismo OK Split.....	738
Napad na kolonu od 27 kamiona i 2 tenka kod Dugopolja / Talijani ne mogu da doskoče partizanima / Izvještaj MK Splita o stanju u gradu.....	740
Livno ponovo oslobođeno / Zbor u Vrlici / Dopis KK Omiša o vezi s Bracom.....	743
Ustaše okrivljuju Talijane	745
PK poziva umjetnike na oslobođeni teritorij / Održana konferencija AFZ za Brač.....	746
Formirano je partijsko rukovodstvo Benkovca / Talijanski tenk naišao na minu kod Kukuzovca.....	746
Osnovana Sekcija za ratnu mornaricu / Članovi NOO-a pomogli razbiti neprijateljski obruč kod Zelova	748—
Zapaljen ustanički Bitelić / Naši protjerali ustaše iz Sičana i Slimena / Pripreme za formiranje IV. dalmatinske brigade / I Duvno ponovo oslobođeno	750,

Ubijen Ivo Lučić-Lavčević / NOO-i ne mogu da nose posebna imena	751
Partizani likvidirali neprijateljsku posadu u Orebiću / U strahu su velike oči / Talijani jačaju vojničke posade po Kaštelima.....	753
Baze partizanske ratne mornarice.....	755
Partijska organizacija u kotaru Imotski.....	756
Za zaštitu stanovništva.....	758
Rimski katolici i na božić vrše masovna strijeljanja nedužnih ljudi / Četiri partizana prema stotinu Talijana .	758
Pismo PK partijskim komitetima u vezi s jačanjem partizanske mornarice / Crvene zastave na zvoniku u Komiži / Upis »Zajma narodnog oslobođenja«	759
U kotaru Omiš stanje pozitivno.....	761
Pismo Inicijativnog odbora AFZ za Dalmaciju / četnički »Krik iz jame« o suradnji s Talijanima.....	763
PK predložio više drugova iz Dalmacije za članove ZAVNOH-a / Priprema se konferencija NOO-a Dalmacije J Neuspjelo talijansko-četnički pohod na Kijevo .	764
Razmjena između partizana i Talijana u Krčiću / Dalmacija je dosada dala preko 10.000 partizanskih boraca .	765
Indeks	769
Objašnjenje kratica	805
Popis slika i priloga.....	80T

DRAGO GIZDIČ / DALMACIJA 1942
Uredio *Redakcioni odbor*

Izdalo Izdavačko odjeljenje
Glavnog odbora Saveza boraca Hrvatske
Zagreb, Opatička ul. 8
Za izdavača *Josip Hanževački*

*

Nacrt korica i ovitka *Vjekoslav Parać*
Tehnička redakcija *Ivan Krolo*

*

Tisak ii uvez
Štamparski zavod »*Ognjen Priča*«
Zagreb